www.e-rara.ch

Omnes quae extant D. Hieronymi Stridonensis lucubrationes

Hieronymus, Sophronius Eusebius

Basileae, [1536-1538]

Universitätsbibliothek Basel

Shelf Mark: FM1 II 1-6

Persistent Link: https://doi.org/10.3931/e-rara-62470

Alter tomus

www.e-rara.ch
Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

Visual Library

ALTER TOMVS EPI=

STOLARVM DIVI EVSEBII HIERONYMI STRIDONENSIS, COM=
plectens ἐλεγκτικὰ καὶ ἀπολογητικὰ, nimirum ea quæ pertinent ad refellendas
diuersas hæreseis & maledicorum calumnias: unà cum argumentis
& scholijs DES. ERASMI ROTERODAMI.

FRO BEN.

BASILEAE IN OFFICINA FROBENIANA
ANNO M D XXXVI

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO,
D. Guillelmo Vuaramo Archiepiſcopo Cantuarienſi, ſedis apoſtolicæ legato nato, totius Angliæ primati, Des.
Eraſmus Roterodamus S. D.

Væ pertinebant ad inſtitutionem uitæ Chriſtianæ, quoniã huius rei primã oportet eſſe curam, in primum contulimus Tomum: in argumentis hunc ordinem ſequuti, ut à perfectioribus orſi, paulatim per gradus ueniremus ad inferiora: deinde ad lapſos: poſtremo ad exempla. Catalogum ſcriptorum uelut appendicem adiecimus uolumini per ſe ſatis exiguo, quod non uideremus alicubi locum congruentiorem. Atq; in præſentia quidem prætermiſſis his, quæ prima æditione congeſſeramus in Tomum ſecundum, quoniam aliena erãt omnia, quædam etiam prorſus indigna lectu. Tomus hic duo genera complectetur, ſed inter ſe finitima: uidelicet ἐλεγκτικὰ & ἀκριβογνωμικά. In priore parte refelluntur hæretici: in poſteriore calumnijs reſpondetur: in utroq; uehemens & acer Hieronymus, & nonnunquam ſic incandeſcens, & conuicijs quoq; ac dicterijs debacchans, ut nonnullis parum memor Chriſtianæ modeſtiæ uideri poſſit. Verum id facile in bonam partem interpretabitur, quiſquis perpenderit primum ardens & natura uehemens hominis ingenium, ac liberum uerius quàm contumelioſum: deinde morum integritatem, uitæq; innocentiam: quæ ferè ut neminem afficit iniuria, ita iniuriarum impatiens eſſe ſolet. Ad hæc atrocius eſſe crimen hæreſeos, quàm ut ullius quantumuis manſuetum ingenium ferre potuerit, ut ne quid addam de doctrinę fiducia, qua ſic omnes illius ætatis antecellebat, ut hunc contuliſſe cum ullo cæterorũ, contumelia fuerit. Quid quod hæreſeos conuicium eius etiam generis eſt, ut quum cæteris in rebus omnibus tolerantem eſſe uirtus ſit, hîc diſſimulare ſit impietas. Iam ſeculum hoc omne, quo diuus uixit Hieronymus, incredibile dictu quantopere tumultibus ac factionibus hæreticorũ flagrarit, adeo ut illis temporibus ingenioſa quoq; res fuerit, eſſe Chriſtianum. Tot erant hæreſiarcharum nomina, cognomina, dogmata, ut in his etiam recenſendis ſudauerint homines eruditi. Verum Cataphryges, Borboritæ, Ophitæ, Baſilidiani, Manichæi, & horum ſimiles hæretici, quoniam portentoſa quædam ſequebantur ſomnia uerius quàm dogmata: & intantum à diuinis abhorrentia literis, ut ne cum ſenſu quidem communi concordarent, facile ceu ſuapte ſponte conſenuerunt. Cæterum Arianorum hæreſis communita literis, ac diuinæ quoq; ſcripturæ ualidiſſimis, ut uidebatur, nixa præſidijs: inſuper imperatorum ac gentium adiuta ſtudijs opibusq;, periculoſiſſimis rerum motibus labefactauit orbem Chriſtianum: intantũ, ut diu eſſet in dubio, utrò ſe inflecteret eccleſiæ ſynceritas, & factio ſchiſmaq; eſſet uerius quàm hæreſis: quod aduerſarij numero prope pares eſſent, eloquentia doctrinaq; ſuperiores. Ea peſtis tandem utcunq; ſopita, rurſum in Origeniſtis renata eſt, mutato nomine, ſed idem malum, niſi quod grauius: quemadmodũ ſolet morbus recurrens eos qui reciderunt, inclementius premere. Contra certatum eſt acriter ſynodis ac decretis, atq; etiam ſymbolis ſexcentis, haudquaquã aptiſſimis, meo iudicio, præſidijs, ad hæreſim opprimendam, niſi res ab autoritate pendeat: alioqui quo plus eſt dogmatum, hoc uberior eſt hæreſium materia. Et nunq; fuit ſyncerior caſtiorq; Chriſtiana fides, quàm cum uno illo, eoq; breuiſſimo ſymbolo contentus eſſet orbis. At illa ætate in chartis erat fides potius quàm in animo, ac penè tot erant ſymbola, quot profeſſores. Admiſcebant ſeſe rebus hiſce, ita ut fit, priuata hominum ſtudia, & ſub fidei prætextu impiæ ſimultates exercebantur. Nec aliud malum propius in periculum adduxit Petri ſedem hactenus ſemper intactam: quam ſi non ſubuertit, certe cõcuſſit ac labefactauit. Nam ſub pontifice Liberio Roma non omnino libera erat ab Arianorum errore: & ſub imperatore Conſtantio parum cõſtanter ſe tenuit in petra, cui innititur eccleſia catholica. Potiſſimũ autem his malis agitabatur Oriens, & omnis Græcia: quæ quo magis fauebat Origenis ingenio, hoc iniquius ferebat uiri incomparabilis damnari dogmata, quemadmodum in uehementer adamato corpore nonnunquam placent & uitia. Hiſce rebus ſic agitatus eſt noſter Hieronymus, ut nec ſedes quieta daretur uſquam, nec ſtudiorum ocio frui liceret. Iam Ruffini opera in hæreſeos etiam ſuſpicionem & calumniam uocabatur, quod olim Origenis ingenio delectatus, quædam illius tradidiſſet Latinis auribus: nec id ſine laude autoris. Atq; hoc magis patebat obtrectatorum morſibus, quod polygraphus eſſet. Excellentia doctrinę prouocabat inuidiam: multos offendebat rara uitæ ſeueritas: plures in reprehendendis hominum uitijs libertas. Amara ueritas eſt: & quiſquis ſibi male conſcius eſt, ſe putat attactum. His rebus factum eſt, ut ſanctiſſimo uiro uſq; ad extremum uitæ diem pugnandum fuerit cum excetra inuidiæ: quæ ſic in illum & linguis & calamis debachata eſt, ut fuerint qui ſparſerint epiſtolam uelut ab Hieronymo ſcriptam, in qua deploraret, quod aliquando Origenis errorem ſequutus eſſet. Quod autem tam placidum ingenium mihi dabis, ut huiuſmodi malis laceſſitum non exardeſcat: Et tamen ſi quis propius inſpiciat expendatq; libros, in quibus tota libertate uidetur in quoſdam inuehi: uelut in Vigilantium, in Ruffinũ, in Iouinianum: is animaduertet multo plus ſubeſſe feſtiuitatis quàm uirulentiæ: & in mediis illis conuicijs deprehendet humaniſſimi ingenij manifeſtiſſima ueſtigia. In Comœdijs Demea, quum contra naturam uult eſſe comis

ac festiuus,tamen blandiciæ quoq; habent agrestem amarulentiam: contra quum Mitio præter suum c
ingenium quod habebat mite,obiurgat Eschinum, tamen ipsa seueritas multum habet lenitatis. Nihil autem Christiana charitate mellitius: quę quum maxime sæuit,obtinet tamen suam natiuam dulcedinem, & uini necessariam acrimoniam olei lenitate temperat. Porrò quemadmodum M. Tullius nusquam est admirabilior in dicendo,quàm ubi dolor ceu calcar addit eloquentiæ uiribus: ita diuus Hieronymus,quum nusquam non sit eruditus,nusquam non eloquens: tamen haud alibi dicit melius, quàm ubi maledicit hæreticis aut calumniatoribus: si tamen hoc est maledicere,quod uerum est acriter defendere. Primus igitur Tomus nobis exhibuit Hieronymum eloquentem,hic exhibebit fulminantem ac tonantem. Ille declarauit insignem hominis sanctimoniam,hic declarabit inuictum animi robur aduersus omnes malorum assultus. Sic natura comparatum est,ut eximia uirtus non proferat splendorem suum,nisi malis exercita: sic aurum purius redit ex igni: sic ilex attonsa duris bipennibus densiore ramorum prouentu syluescit,& quod ait Horatius, ab ipso ducit opes animumq; ferro. Gubernatoris & artem & animum declarant tempestates. Nemo unquam inter magnos duces habitus est, nisi cuius uirtutem res aduersæ spectatam reddidere. Et si fas est aliquid è ueterum fabulis admiscere rei seriæ, Iunodum Herculem omni generi periculorũ obiecit, nihil aliud quàm uirtutem illius illustrem reddidit, & ipsi diuinos honores parauit. Sic & dominus athletam suum Iob Satanæ uexandum permisit, ut per illum nobis inuictæ patientiæ pararet exemplum. Sic tentauit dilectũ Abraham, ut mundus insignem hominis erga deum fiduciam agnosceret. Nec Hieronymi magnitudinem agnosceremus, nisi hæreticorum & obtrectatorum calumnijs inclaruisset. Porrò quod tibi,reuerendissime præsul, licet in uarijs & arduis negocijs uersanti,perpetuus uitæ cursus usq; ad istam senectutem, quæ & ipsa florida contigit ac uirens: in nullas huiusmodi tragœdias impegit, fortassis alius asscriberet uel integritati tuæ, uel prudentiæ: ego malo fauori diuino asscribere, cui debes uniuersas istas animi tui dotes. Et tamen non omnino defuerunt rerum difficultates,quæ summam animi tui constantiam, cum pari prudentia coniunctam declararent. Vt difficillimum,ita regiæ dignitati proximum est,apud Anglos agere Cancellarium. In eo munere gerendo tametsi te talem præstitisti, ut eam prouinciam successuro quamlibet eximio difficillimam tradideris,tamen haud scio an magis eluxerit animi tui uirtus in deponendo munere,quàm in administrando. Quis è tantæ dignitatis culmine non tristis descenderet? Quis non inuideret successori? Tu uero quàm citra supercilium amplissimo munere perfunctus es,tam sine omni significatione mœroris deposuisti,ut nemo non intelligeret,te magistratum non tibi suscepisse, sed utilitati publicæ,quod data honesta occasione tam alacriter deponeres honorificam sarcinam. Ingens lucrum D
ducebas,tempus detractum negocijs,magna ex parte profanis,accedere sacris studijs,in quibus oportet episcopum assiduum esse. Nec enim ab his sinebas tibi ullum perire tempus, etiam tum, quum tot negociorum undis obruereris. Sed epistolæ finem imponam, si dixero quid mihi in relegendis Hieronymi scriptis acciderit: nimirum illud,quod uulgo solet in spectandis tabellis. Si qua mediocris est, primum contemplanti satis arridet: si sæpius propius ac diutius cõtemplere,paulatim perdit gratiam. Cæterum si qua est ab insigni artifice elaborata,quo sæpius spectes & attentius,hoc magis ac magis admireris. Placuit Hieronymus adolescenti,placuit uiro: sed nunquam mihi magis placuit, quàm nunc relectus. Deum immortalem,quàm mihi totus displiceo, quum huius uiri spirantem in scriptis sanctimoniam intueor: quum ardens studium: quum tam admirabilem sacrorum uoluminũ tum peritiam tum memoriam? Deniq; quum tantam eloquentiæ uim,tantum ingenij uigorem in ætate tam grandi? Debent tuæ benignitati quotquot sunt sacrarum literatum amantes,quod Hieronymum habent & sublatis mendis,& additis scholijs,non solum legibilem, uerum etiam intelligibilem: nunc plus debebunt, quod habent modis omnibus ornatiorem. Bene uale præsul amplissime. Basileæ, Calendis Iunijs, Anno M D XXIIII.

Erasmi

A

ERASMI ROTERODAMI SACRAE THEOLOGIAE professoris in librum sequentem argumentum.

Heluidius Auxentij discipulus, Symmachi imitator, homo nec facundus nec eruditus, scripsit librum, in quo testimonijs diuinæ scripturæ non intellectis probare conabatur, Deiparam Mariam posteaquam Iesum citra coniugis operam pepererat, ex Ioseph marito communi more filios aliquot produxisse, eosq; in diuinis literis fratres domini uocatos fuisse. Et inuenit hic egregius doctor discipulos, hoc est, reperit dignum patella operculum, qui Heluidiani sint dicti: siue, quemadmodum testatur Epiphanius, Antidicomariani Græco uocabulo, quos Latine possis dicere aduersarios Mariæ: ita refert Augustinus in libello De hæresibus ad Quoduultdeum. Hunc igitur Heluidium refellit Hieronymus, & confirmat Mariam perpetuo fuisse uirginem, etiam si hoc non est aperte scriptum in literis diuinis, sed apostolorum ac sanctorum patrum traditione, ueluti per manus ad nos deriuatum, & omniũ Christianorum consensu comprobatum.

HIERONYMVS ADVERSVS HELVIDIVM, de perpetua uirginitate beatæ Mariæ.

VPER rogatus à fratribus, ut aduersus libellum cuiusdam Heluidij responderem, facere distuli: non quod difficile fuerit hominem rusticanum, & uix primis quoq; imbutum literis, super ueri assertione conuincere: sed ne respondendo dignus fieret qui uinceretur. Huc accedebat, quod uerebar, ne homo turbulẽtus, & solus in uniuerso mundo simul & laicus & sacerdos: qui (ut ait ille) loquacitatem facundiã existimat, & maledicere omnibus bonæ cõscientiæ signum arbitratur, accepta materia disputandi amplius inciperet blasphemare, & quasi de sublimi loco in totũ orbem ferre sententiam, meq;, quia ueritate non posset, lacerare conuicijs. Verum quia hæ omnes tam iustæ silentij mei causæ, ob scandalum fratrum, qui ad eius rabiem mouebantur, iustiori
B fine cessarunt: iam ad radices infructuosæ arboris Euangelij securis est admouenda, & cum infœcunditate foliorum tradenda flammis: ut discat aliquando reticere, qui nunc̃q; didicit loqui. Igitur sanctus mihi inuocandus est spiritus, ut beatæ Mariæ uirginitatem suo sensu, ore meo defendat. Inuocandus est dominus Iesus, ut sacri uentris hospitium, cuius nouem mensibus inhabitator fuit, ab omni concubitus suspicione tueatur. Ipse quoq; deus pater est imprecandus, ut matrem filij sui uirginem ostendat fuisse post partum, quæ fuit mater antec̃q; nupta. Non rhetorici campum desideramus eloquij, non dialecticorum tendiculas, nec Aristotelis spineta conquirimus: ipsa scripturarum uerba ponenda sunt, ut ipsis quibus aduersum nos usus est testimonijs reuincatur: ut intelligat se & legere potuisse quæ scripta sunt, & non potuisse quæ pietate roborata sunt cognoscere. Prima eius propositio fuit: Matthæus loquitur: Christi autẽ generatio sic erat: Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph, priusquã cõuenirent, inuenta est habens in utero de spiritu sancto. Ioseph autẽ uir eius cum esset iustus, & nollet eam traducere, uoluit occulte dimittere eam. Hæc autẽ eo cogitante, ecce angelus domini in somnis apparuit ei, dicens: Ioseph fili Dauid, ne timeas accipere Mariam coniugem tuã. Quod enim natũ est in ea, de spiritu sancto est. Ecce, inquit, habes desponsatam, non commendatam, ut dicis: & utiq; non ob aliud desponsatam, nisi quandoq; nupturam. Neq; enim de non conuenturis Euangelista dixisset, Priusquã conuenirent: quia nemo de non pransuro dicit, antec̃q; pranderet. Deinde ab angelo uxorem appellatam & coniunctam. Audiamus nunc quid scriptura pronunciet: Exurgens, inquit, Ioseph à somno, fecit sicut præceperat ei angelus domini: & accepit uxorem suam, & non cognouit eam, donec peperit filium suum. Curramus per singula, & impietatem eisdem quibus ingressa est uestigijs persequentes, pugnantia inter se dixisse, doceamus. Desponsatam confitetur: & statim uxorem uult esse, quã confessus est sponsam. Rursum quam uxorem nominat, dicit nõ ob aliud desponsatam, nisi quandoq; nupturam. Et ne parum hoc arbitremur: habes, inquit, despon-

ſatam,non commendatã,id eſt,necdum uxorem,necdum maritali uinculo copulatam. In eo c
uero quod ait,neq; enim de non conuenturis Euangeliſta dixiſſet:Priuſquã cõuenirent:quia
nemo de non pranſuro dicit,anteq; pranderet:doleam ne,an rideam,neſcio:imperitiæ argu/
am,an temeritatis accuſem? Quaſi ſi quis dixerit,anteq; in portu pranderem, ad Africã na/
uigaui:non poſſit ſtare ſententia,niſi in eo portu prandendũ quandoq; ſit. Aut ſi uelimus di/
cere: Paulus apoſtolus antequã ad Hiſpanias pergeret, Romæ in uincula coniectus eſt:aut
certe illud:Heluidius antequã pœnitentiã ageret,morte prꝙuentus eſt:ſtatim aut paulo poſt
uincula ad Hiſpanias ſit eundũ,aut Heluidio pœnitentia agenda poſt mortem,cum ſcriptu/
ra dicat:In inferno autem quis cõfitebitur tibi? Ac non potius ſit intelligendum, quod,ante,
præpoſitio licet ſæpe conſequentiã indicet,tamen nõnunq; ea tantum quæ prius cogitaban/
tur,oſtendat. Vnde nec neceſſe ſit ut cogitata fiant,cum aliud ideo interuenerit,ne ea quæ co
gitata ſunt fierent. Igitur cum Euangeliſta dicat:priuſquã conuenirent, proximũ nuptiarum
tempus oſtendit:& in eo iam rem fuiſſe,ut quæ prius ſponſa fuerat,eſſe uxor inciperet. Qua
ſi dixerit:anteq; oſcula amplexuſq; miſcerent,antequã rem agerent nuptiarum, inuenta eſt
habens in utero. Inuenta eſt aũt à nullo alio, niſi à Ioſeph: qui ſponſæ uterũ tumentem penè
iam licentia maritali,& curioſis oculis deprehendit. Non tamen ſequitur, ut prioribus docui/
mus exemplis,eum cum Maria cõueniſſe poſt partũ,cuius cõueniendi deſideriũ, uteri conce
ptione ſublatũ eſt. Quod autẽ in ſomnis dicitur ad Ioſeph: Ne timeas accipere Mariam uxo
rem tuam. Et rurſum:Exurgens autẽ Ioſeph à ſomno, fecit ſicut præcepit ei angelus domini,
& accepit uxorem ſuam:nullum mouere debet,quaſi ex eo quod uxor eſt appellata, ſponſa
eſſe deſierit: cum hanc eſſe ſcripturæ diuinæ conſuetudinem nouerimus,ut ſponſas appellet
uxores. Sicut in ſequẽtibus Deuteronomij teſtimonijs approbatur:Si quis,inquit,inuenerit
uirginem deſponſatã uiro in campo, & uim faciens dormierit cum ea,morte moriatur: quia
humiliauit uxorem proximi ſui. Et in alio loco:Si autẽ fuerit adoleſcentula deſponſata uiro,
& inuenerit homo eam in ciuitate,& dormierit cum ea,educetis utrunq; ad portas ciuitatis il/ D
lius,& lapidabũtur lapidibus, & morientur. Adoleſcẽtula quidẽ quia non proclamauit cum
eſſet in ciuitate:uir autem,quia humiliauit uxorem proximi ſui: & eradicabitis malum ex uo
biſmetipſis. Necnon & alibi: Et quis eſt ille homo, cui deſponſata eſt uxor, & non accepit
eam? Vadat & reuertatur in domũ ſuam,ne fortè moriatur in bello,& fortè homo alius acci/
piat eam. Si cui autem ſcrupulus cõmouetur,quare deſponſata,& non potius ſine ſponſo,
ſiue (ut ſcriptura appellat) marito,uirgo conceperit:ſciat triplicem fuiſſe rationem. Primo,ut
per genealogiã Ioſeph,cui Maria cognata erat,origo quoq; Marię monſtraretur. Secundo,
ne iuxta legem Moyſi ut adultera lapidaretur à populo. Tertio,ut ad Aegyptũ fugiens ha/
beret ſolatium,cuſtodis potius quàm mariti. Quis enim in tempore illo credidiſſet uirgini de
ſancto eam ſpiritu concepiſſe,ueniſſe ad eam angelum Gabrielem,dei detuliſſe mandatum,
ac non magis quaſi adulteram iuxta exemplum Suſannæ ſententiæ omniũ condemnaſſent:
cum hodie toto iam credente mundo argumententur Iudæi, Eſaia docente de Maria & uir/
ginitate eius:Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filium, in Hebræo iuuenculam ſcriptum
eſſe non uirginem,id eſt,alma,nõ bethulam? Aduerſus quos in alio loco competentius diſſere
mus. Deniq; excepto Ioſeph & Elizabet & ipſa Maria paucisq; admodum, ſi quos ab his
audiſſe poſſumus exiſtimare,omnes Ieſum filium exiſtimabant Ioſeph:intantum, ut etiam
Euangeliſtæ opinionem uulgi exprimentes,quæ uera hiſtoriæ lex eſt,patrem eum dixerint
ſaluatoris:ut ibi:& uenit in ſpiritu in templum, haud dubium quin Simeon. Et cum induce/
rent puerum Ieſum parentes eius, ut facerent de illo ſecundum conſuetudinem legis. Et ali/
bi: Et erant pater illius & mater admirantes ſuper his quæ dicebantur de eo. Et rurſum: Et
ibant parentes eius per annum in Hieruſalem in ſolenni die Paſchæ. Ac deinde:Et comple/
tis diebus cum reuerterentur,remanſit puer Ieſus in Hieruſalem, & non cognouerunt paren
tes eius. Ipſa quoq; Maria quæ ad Gabrielem reſponderat,dicens: Quomodo fiet hoc, quia
uirum non cognoui: quid de Ioſeph loquitur,auſculta: Fili, quid feciſti nobis ſic? Ecce pater

tuus

A tuus & ego,dolentes quęrebamus te.Non enim hæc Iudæorum, ut pleriq; argumentantur, non illudentium uox eſt.Euangeliſtæ patrem Ioſeph dicunt:patrem Maria confitetur.Non quod(ut ſuperius indicaui)uere pater Ioſeph fuerit ſaluatoris,ſed quod ad famā Mariæ con ſeruandā,pater ſit ab omnibus exiſtimatus.qui antequam moneretur ab angelo, Ioſeph fili Dauid,ne timueris accipere Mariam coniugem tuam, quod enim in ea natum eſt,de ſpiritu ſancto eſt:cogitabat occulte dimittere eam.Intantum ſuū non eſſe, qui conceptus fuerat,con fidebat.Sed iam ſatis docendi magis quàm reſpondendi ſtudio diſputatum eſt, cur Ioſeph pater domini,cur Maria appellata ſit coniunx: in quo & hoc breuiter continetur, cur fratres eius quidam eſſe dicantur. Verum quia ſuum locum huic quæſtiunculæ reſeruamus,& ad reliqua feſtinat oratio,nunc illud eſt differendum,quomodo ſcriptura dicat:Exurgēs autem Ioſeph à ſomno,fecit ſicut præcepit ei angelus domini:& accepit uxorē ſuam,& non cogno uit eam, donec peperit filium, & uocauit nomen eius Ieſum. In quo primum aduerſarius ſu perfluo labore deſudat, cognoſcendi uerbū ad coitum magis quàm ad ſcientiā referendum, quaſi hoc quiſquam negauerit:& eas ineptias quas redarguit, aliquando prudens quiſpiam potuerit ſuſpicari.Deinde uult docere,quod donec ſiue uſq; aduerbia,certum tempus ſigni ficent,quo completo fiat id,quod uſq; ad illud temporis quod præſcriptū eſt non fiebat,ue lut in præſenti:Et nō cognoſcebat eam,donec peperit filium.Apparet,inquit, cognitam eſſe poſt partum,cuius cognitionē filij tantum differebat generatio.Et ad hoc approbandū con
2 gerit de ſcripturis exempla cq; plurima, more Andabatarum gladium in tenebris uentilans, & linguæ ſonū ad confodienda ſui tantum corporis membra cōcutiens.Ad quod nos breui ter reſpondemus,& cognoſcebat,& donec & uſq; ad ſermonem, in ſcripturis ſanctis duplici ter intelligi. & de eo quidē quod ſcriptum eſt, cognoſcebat, ad coitum eſſe referendum, ipſe differuit,nullo dubitante,quin ad ſcientiam ſępe referatur,ut ibi:Remanſit puer Ieſus in Hie ruſalem,& non cognouerunt parentes eius.Nunc illud eſt oſtendendū,ut quomodo ibi con
B ſuetudinem ſcripturæ ſecutus eſt:ſic etiam in donec, eiuſdem ſcripturæ autoritate frangatur: quæ ſæpe certum tempus(ut ipſe differuit) in eius aſſumptione ſignificat,ſæpe infinitum, ut eſt illud quod deus ad quoſdā loquitur in prophetis: Ego ſum, ego ſum: & donec ſeneſcatis ego ſum.Nunquid poſtquam illi ſenuerint deus eſſe deſiſtet? Et ſaluator in Euangelio ad a poſtolos: Ecce ego,inquit, uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad conſummationem ſeculi. Ergo poſt conſummationem ſeculi à diſcipulis ſuis dominus abſcedet:& tunc quādo in duo decim ſolijs iudicaturi ſunt duodecim tribus Iſrael, domini conſortio fraudabuntur? Paulus quoq; apoſtolus Corinthijs ſcribens:Primitiæ,ait, Chriſtus, deinde hi qui ſunt Chriſti, qui in aduentu eius crediderunt: deinde finis,cum tradiderit regnum deo & patri,cum deſtruxe rit omnem principatū & omnem poteſtatem & uirtutē. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius:omnia enim ſub pedibus eius ſubiecit. Eſto,de ho mine dictum ſit:non negamus,de eo qui paſſus eſt crucē,qui poſtea ſedere iubetur à dextris. Quid ſibi uult hoc quod ait:Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius? Nunquid tamdiu regnaturus eſt dominus,donec incipiant eſſe inimici ſub pe dibus eius:& poſtquā illi ſub pedibus fuerint, regnare deſiſtet: cum utiq; tunc magis regna re incipiet, cum inimici cœperint eſſe ſub pedibus? Dauid quoq; in quarto graduū pſalmo: Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ,ita oculi noſtri ad dominum deum noſtrum,do nec miſereatur noſtri.Ergo tamdiu propheta oculos habebit ad dominum, quamdiu miſeri cordiam impetret, & poſt impetratam miſericordiā oculos torquebit in terram? Qui in alio loco dicit:Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in uerbum iuſtitiæ tuæ. Poteram ſuper hoc innumerabilia exempla congerere, & omnem laceſſentis procacitatem teſtimoniorum nube cælare,uerum adhuc pauca ſubijciam, ut his ſimilia ipſe ſibi lector inueniat. Loquitur in Geneſi ſermo diuinus:Et tradiderunt Iacob deos alienos,qui erant in manibus eorum, & inaures quæ erant in auriculis eorum. Et abſcondit eos Iacob ſubter terebinthum,quæ eſt in Sichimis,& perdidit eos uſq; in hodiernum diem.Item in fine Deuteronomij:Et defunctus

est Moyses seruus domini in terra Moab per uerbum domini, & sepelierunt eum in Geth c
prope domum Phegor,& nemo scit sepulchrũ eius usq; in diẽ istum. Certe hodiernus dies
illius temporis existimandus est,quo historia ipsa contexta est:siue Moysen dicere uolueris
autorẽ pentateuchi,siue Esdrã eiusdem instauratorẽ operis,non recuso. Nunc hoc quæritur,
an id quod dictum est,usq; in diem istum,ad illam referatur ætatem,qua libri æditi siue con
scripti sunt. Doceat igitur post illam diem tot iam annorũ usq; ad nos uoluminibus exactis,
aut idola quæ sub terebintho condita fuerant reperta, aut Moysi tumulum inuestigatum:
quia obnixe asserit,post,donec & usq;,esse incipere,quod tã diu nõ fuit,quamdiu usq; com
pleretur & donec:quin potius animaduertat scripturæ sanctæ idioma,& nobiscũ in quo hæ
sitabat intelligat ea,de quibus posset ambigi, si non fuissent scripta, signari, cætera uero no
stræ intelligẽtiæ derelinqui. Si enim adhuc recenti tempore,uiuentibus his qui uiderãt Moy
sen,sepulchrum eius potuit ignorari,multo magis tot seculis prætereuntibus. Iuxta quod &
illud intelligitur de Ioseph,euãgelistam id indicasse,de quo scandalum poterat moueri,non
eam cognitam esse à uiro suo usq; ad partum:ut multo magis intelligeremus cognitam non
fuisse post partũ,à qua tunc se abstinuit,cũ adhuc de uisione poterat fluctuare. Ad summã,
illud requiro,quare se abstinuerit Ioseph usq; ad partus diem. Respondebit utiq;,quia ange
lum audierit dicentem:Quod enim in ea natum est,de spiritu sancto est. Ad quod nos infe
rimus:Et certe audierat:Ioseph fili Dauid, ne timeas accipere Mariam uxorem tuam. Prohi
bitum ei fuerat ne relinqueret,ne adulterã existimaret uxorem. Nũquid & à cõgressu coniu
gis separatus fuerat,cũ utiq; ne separaretur magis fuisset admonitus? Et audebat, inquit, uir
iustus dei,in utero audiens filium de uxoris coitu cogitare? Pulcre. Qui ergo somnio tantum
credidit,ut uxorem nõ auderet attingere:is postq; pastorum uoce cognouerat angelum do
mini uenisse de cœlis,& dixisse ad eos: Nolite timere: Ecce euangelizo uobis gaudium ma
gnum,quod erit omni populo: quia natus est nobis hodie saluator, qui est Christus domi
nus in ciuitate Dauid:& cum eo laudes militiæ concinuisse cœlestis:Gloria in excelsis deo,& D
super terram pax hominibus bonæ uoluntatis: qui Simeonem iustum inter amplexus pa
uuli uiderat prædicantem:Nunc dimittis seruum tuũ domine secundum uerbũ tuum in pace,
quia uiderunt oculi mei salutare tuum:qui Annã prophetissam,Magos,stellam,Herodem,
angelos uiderat:qui,inquã,miracula tanta cognouerat,dei templũ, spiritus sancti sedem,do
mini sui matrem audebat attingere? Et certe Maria conseruabat omnia uerba hæc, cõferens
in corde suo. Ac ne impudenter neges ista ignorasse Ioseph:Et erãt,inquit Lucas,pater illius
& mater admirantes super his quæ dicebantur de eo. Licet tu mira impudentia hæc in Græ
cis codicibus falsata contendas,quæ nõ solum omnes penè Græciæ tractatores in suis uolu
minibus reliquerunt,sed nonnulli quoq; è Latinis, ita ut in Græcis habentur, assumpserint.
Nec necesse est nunc de exemplariorũ uarietate tractare,cũ omne & ueteris & nouæ scriptu
ræ instrumentũ in Latinum sermonem exinde translatũ sit: & multo purior manare creden
da sit fontis unda,quàm riui. Hæc,ais,apud me nugæ sunt,& argumentationes superfluæ,&
disputatio magis curiosa quàm uera. Nunquid nõ potuit scriptura dicere: & accepit uxorem
suam,& non fuit amplius ausus contingere eam: sicut de Thamar dixit & Iudas? Aut defue
runt Matthæo uerba,quibus id quod intelligi uolebat,posset effari? Non cognouit, inquit,
eam,donec peperit filium. Post partum ergo cognouit, cuius cognitionẽ ad partum usq; di
stulerat. Si tam contentiosus es, iam nunc tua mente superaberis. Nolo mihi aliquod inter
partum & coitum tempus interseras. Nolo dicas:mulier quæcunq; concepit & peperit mascu
lum,immunda erit septem diebus, secundũ dies secessionis & purgationis suę immunda erit:
& octauo die circuncidet carnem præputij eius, & trigintatribus diebus sedebit in sanguine
puro,& omne sanctum nõ tanget,& reliqua. Statim eam inuadat Ioseph: statim audiat per
Hieremiam:Equi insanientes in fœminas facti sunt mihi,unusquisq; ad uxorem proximi sui
hinniebat. Alioqui quomodo stare poterit:non cognouit eam, donec peperit filium: si post
purgationis tempus expectat,si quadraginta rursum diebus tãto tempore dilata libido dif
fertur

A fertur? Polluatur cruore puerpera: obstetrices suscipiãt paruulum uagientem, maritus lassam teneat uxorem. Sic incipiant nuptiæ, ne euangelista mentitus sit. Sed absit, ut hoc de matre saluatoris & uiro iusto sit existimandum. Nulla ibi obstetrix, nulla mulierc̃larum sedulitas interc̃ssit: ipsa pannis inuoluit infantem, ipsa & mater & obstetrix fuit: Et collocauit eum, inquit, in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. Quæ sententia & apocryphorum delira menta conuincit, dum Maria ipsa pannis inuoluit infantem: & Heluidij expleri non patitur uoluntatem, dum in diuersorio locus non fuit nuptiarum. Verum quia iam satis abunde cp̃s respondimus ad id quod proposuerat, antequam conuenirent, & nõ cognouit eam donec peperit filium: ad tertiam ueniendum est quæstionem, ut iuxta disputationis eius ordinem, etiam nostræ responsionis ordo procedat. Vult enim alios quoq; filios Mariam procreasse, & ex eo quod scriptum est: Ascendit autem Ioseph in ciuitatem Dauid, ut profiteretur cum Maria uxore sua prægnante: Factum est autem cum ibi essent, impleti sunt dies ut pareret, & peperit filium suum primogenitum: nititur approbare primogenitum non posse dici, nisi eum qui habeat & fratres, sicut unigenitus ille uocatur, qui parẽtibus solus sit filius. Nos autem ita definimus: Omnis unigenitus, & primogenitus: non omnis primogenitus, & unigenitus. Primogenitus est nõ tantum post quem & alij, sed ante quem nullus. Omne, inquit dominus ad Aaron, quod aperit uuluam, ab omni carne quæ offertur domino, ab homine usq; ad pecus, tibi erunt, tantummodo precijs redimant primogenita hominum, & primogenita pecorum immundorum. Definiuit sermo dei, quid sit primogenitum: Omne, inquit, quod aperit uuluam. Alioqui si non est primogenitus, nisi is tantũ quem sequuntur fratres, tamdiu sacerdotibus primogenita non debentur, quamdiu & alia fuerint procreata, ne fortè partu postea nõ sequente, unigenitus sit, & non primogenitus. Redemptio, inquit, eius erit ab uno mense, æstimatio quinq; siclorum. Siclus, secundũ siclum sanctuarij uiginti oboli sunt. Tantummodo primogenita uitulorũ & primogenita ouium & primogenita caprarum
B nõ redimes, quia sancta sunt. Cogit me sermo dei, ut omne masculinũ quod aperit uuluam, si de mundis animalibus sit, deo uoueam: si de immundis, redimam, dans precium sacerdoti. Possum respondere, & dicere. Quid me in unius mensis stringis articulo? Quid primogenitum uocas, quem an fratres sequantur, ignoro? Expecta donec nascatur secundus. Nihil debeo sacerdoti, nisi & ille fuerit procreatus, per quem is qui ante natus est, incipiat esse primogenitus. Nõne mihi ipsi apices loquentur, & me stulticiæ redarguent, eum esse dictũ primogenitum, qui aperiat uuluam, non qui habeat & fratres? Deniq; interrogo de Ioanne, quem constat esse unigenitum, an & primogenitus fuerit? Vtrúm ne & ipse secundũ legem, pro toto ei legi fuerit obnoxius? Anbigi non potest. Certe de saluatore scriptura sic loquitur: Cum expleti essent dies purgationis eorum, secundũ legem Moysi, duxerunt eum in Hierusalem, ut offerrent eum domino: sicut scriptũ est in lege domini: Quia omne masculinũ adaperiens uuluã, sanctum domino uocabitur: & ut darent hostias secundum quod dictum est in lege domini, par turturũ, aut duos pullos columbarum. Si hæc lex tantum ad primogenitos pertinet, primogenitum aũt sequentes faciunt, non debuit lege primogeniti teneri, qui de sequentibus ignorabat. Sed quia tenetur lege primogeniti, etiã ille quem fratres cæteri non sequuntur, colligitur eum primogenitũ uocari, qui uuluam aperiat, & ante quem nullus sit, non eum quẽ frater post genitus subsequatur. Moyses scribit in Exodo: Factum est aũt circa mediam noctẽ, & dominus percussit omne primogenitũ in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis, qui sedebat super thronũ eius, usq; ad primogenitũ captiuæ, quæ est ad lacum, & omne primogenitũ pecoris. Responde mihi: Qui tunc ab exterminatore fuerant interempti, primogeniti fuerunt, an & unigeniti? Si primogeniti tantũ illi uocãtur, qui fratres habent, ergo ab interemptione unigeniti liberati sunt. Si aũt & unigeniti cæsi sunt, contra sententiã factum est, ut inter primogenitos & unigeniti morerentur. aut unigenitos liberabis à pœna, & ridiculus eris: aut si confiteberis interfectos, ingratis obtinebimus, & unigenitos primogenitos appellari. Extrema propositio fuit (licet id ipsum in primogenito uoluerit ostendere) fratres do-

mini

mini in Euangelijs nominari,ut ibi:Ecce mater eius & fratres eius ſtabant foris,quęrentes lo c qui cum eo.Et alibi:Poſt hæc deſcendit Capharnaũ,ipſe & mater eius,& fratres eius. Et ibi: Dixerũt ergo fratres eius ad eum:Tranſi hinc, & uade in Iudæam,ut & diſcipuli tui uideant opera tua quæ facis.Nemo enim aliquid in occulto faciens,quærit ipſe in palàm eſſe. Si hæc facis,manifeſta teipſum mundo. Ioanne deſuper inferente : Neq; enim fratres eius tunc credebant in eum.Item Marcus & Matthæus:Et docebat eos in ſynagoga eorum in patria ſua, ita ut ſtuperent,& dicerent: Vnde huic omnis hæc ſapientia & uirtutes? Nõne hic eſt fabri filius? nõne mater eius dicitur Maria , & fratres eius Iacobus & Ioſeph, & Simon & Iudas, & ſorores eius omnes apud nos ſunt? Lucas quoq; in actibus apoſtolorũ ita refert : Hi omnes erãt inſtantes unanimes in oratione cum mulieribus & Maria matre Ieſu,& fratribus ipſius. Necnon & Paulus apoſtolus in eadem hiſtoriæ ueritate pari uoce cõcordat: Aſcendi autem ſecundum reuelationem,& neminẽ uidi niſi Petrum & Iacobum fratrem domini.Et rurſum in alio loco:Nunquid nõ habemus poteſtatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus poteſtatẽ uxores circunducendi ſicut & cæteri apoſtoli & fratres domini,& Cephas? Et ne fortè aliquis Iudæorum teſtimoniũ non admitteret, qui etiã nomina fratrum illius ædiderunt,ſimili eos aſſerens in fratribus errore deceptos,quo in patre æſtimando ſunt lapſi,argute præcauit, & ait: Hæc eadem uocabula ab euangeliſtis in alio loco nominari,& eoſdem eſſe fratres domini filios Mariæ.Matthæus loquitur:Erant autem ibi & mulieres (haud dubium quin ante crucem domini) multæ à longe ſpectantes,quæ ſequutæ fuerãt Ieſum à Galilæa,miniſtrantes illi.Inter quas erant Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Ioſeph mater, & mater filiorum Zebedæi.Item Marcus: Erant autem & mulieres à longe aſpicientes,inter quas erãt Maria Magdalene,& Maria Iacobi minoris & Ioſeph mater,& Salome:ibiq; poſt modicum:Et aliæ multæ, quæ aſcenderant cum eo in Hieruſalem.Necnõ & Lucas:Erant autem Maria Magdalene & Iohãna,& Maria Iacobi,& cæteræ cum eis.Hæc idcirco replicauimus,ne calumniet & clamitet,ea quæ pro ſe faciant,à nobis eſſe ſubtracta:& ſententiã ſuam nõ teſtimonijs ſcripturarũ,ſed lubrica diſputatione cõuulſam:Ecce,inquit, Iacobus & Ioſeph filij Mariæ,quos Iudæi fratres appellauerũt.Ecce Maria Iacobi minoris & Ioſetis mater.Minoris autem Iacobi,ad diſtinctionẽ maioris,qui erat filius Zebedęi,ſicut & in alio loco Marcus ponit.Maria autẽ Magdalene,& Maria Iacobi & Ioſetis,uiderunt ubi poneretur,& tranſacto ſabbato, emerunt aromata, & uenerunt ad monumentũ.Et utiq; ait: Quàm miſerum erit & impium de Maria hoc ſentire , ut cum aliæ fœminæ curam ſepulturæ Ieſu habuerint, matrem eius dicamus abſentem: aut alterã eſſe Mariam,neſcio quã, cõfingamus: præſertim cum euangeliũ Ioãnis teſtetur præſentem eam illic fuiſſe,quando illã de cruce dominus iam uiduam,ut matrem Ioanni cõmendabat.Aut nunquid euangeliſtæ & falluntur & fallunt, ut eorum Mariam matrem dicerent,quos Iudæi fratres Ieſu eſſe dixerunt? O furor cæcus,& in propriũ exitium mens ueſana.Dicis ad crucem domini matrẽ eius fuiſſe præſentẽ:dicis Ioanni diſcipulo ob uiduitatẽ & ſolitudinem cõmendatam,quaſi iuxta te nõ haberet quatuor filios,& innumeras filias,quarũ conſortio frueretur. Viduam quoq; nominas,quod ſcriptura nõ loquitur . Et cum omnia euangeliſtarũ exempla proponas,ſolius tibi Ioannis uerba non placent.Dicis tranſitorie ad crucẽ domini eam fuiſſe præſentẽ,ne cõſulto præteriſſe uidearis: & tamen quæ cũ illa mulieres fuerint,ſiles.Ignoſcerẽ neſcienti,niſi uiderem cõſulto reticentẽ. Audi itaq; Ioãnes quid dicat:Stabant aũt iuxta crucẽ domini mater eius,& ſoror matris eius Maria Cleophæ,& Maria Magdalene.Nulli dubiũ eſt, duos fuiſſe apoſtolos Iacobi uocabulo nuncupatos,Iacobũ Zebedæi,& Iacobũ Alphęi.Iſtum neſcio quem minorẽ Iacobum, quem Mariæ filium, nec tamen matris domini ſcriptura cõmemorat,apoſtolum uis eſſe, an non? Si Apoſtolus eſt,Alphæi filius erit, & credidit in Ieſum,& non erit de illis fratribus,de quibus ſcriptum eſt: Neq; enim tunc fratres eius credebant in eum.Si non eſt apoſtolus,ſed tertius neſcio quis Iacobus,quomodo eſt frater domini putãdus:& quomodo tertius ad diſtinctionem maioris appellabitur minor , cum maior & minor non inter tres,ſed inter duos ſoleant

A ſoleant præbere diſtantiam,& frater domini apoſtolus ſit,Paulo dicente:Deinde poſt trien nium ueni Hieruſalem uidere Petrum,& manſi apud illum diebus quindecim.Alium autem apoſtolorum uidi neminem,niſi Iacobum fratrem domini?Et in eadem epiſtola:Et cognita gratia quæ data eſt mihi,Petrus & Iacobus & Ioannes,qui uidebantur columnæ eſſe.Ne au tem hunc putes Iacobum filium Zebedæi,lege actus apoſtolorum. Iam ab Herode fuerat interemptus. Reſtat concluſio,ut Maria iſta quæ Iacobi minoris ſcribitur mater, fuerit uxor Alphæi,& ſoror Mariæ matris domini,quam Mariam Cleophę Ioānes euangeliſta cogno minat,ſiue à patre ſiue à gentilitate familiæ, aut quacunq; alia cauſa ei nomē imponens. Si autem inde tibi alia atq; alia uidetur,quod alibi dicatur Maria Iacobi minoris mater, & hic Maria Cleophę,diſce ſcripturæ cōſuetudinem,eundem hominem diuerſis nominibus nun cupari. Raguel ſocer Moyſi & Iethro dicitur. Gedeon, nullis cauſis immutati nominis ante præmiſſis,ſubito Hieroboal legitur.Ozias rex Iuda uiciſſim Azarias uocatur.Mons Tabor Itabyrium dicitur. Rurſum Hermon Phœnices cognominant Sanior,& Amorræus cogno minat eū Sanir.Eadem cœli plaga tribus nominibus appellatur,Nageb,Theman,Darom. Lege Ezechiel. Petrus & Simon dicitur & Cephas.Iudas zelotes, in alio euangelio Thad dæus dicitur,multaq; alia quæ ad exemplum horum pertinent ipſe ſibi de omnibus ſcriptu ris lector poterit congregare.Nunc illud eſt quod conamur oſtendere quemadmodum fra tres domini appellentur,filij materteræ eius Mariæ:qui antea non credentes, poſtea credide runt.Licet fieri potuerit,ut uno ſtatim credente,alij diu increduli fuerint,& hāc fuiſſe matrem Iacobi & Ioſetis,id eſt,Mariam Cleophę uxorem Alphæi:hanc dictam Mariam Iacobi mi noris.Quæ ſi eſſet mater domini,magis eam,ut in omnibus locis, matrem illius appellaſſet, & non aliorum dicendo matrem, alterius uoluiſſet intelligi. Verum in hac parte contentio ſum funem non traho,alia fuerit Maria Cleophæ,alia Maria Iacobi & Ioſetis,dūmodo con ſtet non eandem Mariam Iacobi & Ioſetis eſſe, quam matrem domini. Et unde,ais,fratres
B domini dicti ſunt,qui non erant fratres?Iam nunc doceberis, quatuor modis in ſcripturis di uinis fratres dici,natura,gēte,cognatione,affectu.Natura,Eſau,Iacob,duodecim patriarchę, Andreas & Petrus,Iacobus & Ioannes.Gente,qua omnes Iudæi inter ſe fratres uocantur,ut in Deuteronomio:Si autem emeris fratrem tuum qui eſt Hebræus,uel quæ eſt Hebræa,ſer uiet tibi ſex annis,& ſeptimo anno dimittes eum liberum abs te.Et in eodem:Conſtituendo cōſtitues ſuper te principem, quem elegerit dominus deus tuus,eum qui ex fratribus tuis ſit. Non enim poteris conſtituere ſuper te hominem alienigenam,quia nō eſt frater tuus.Et rur ſum:Ne uiſo uitulo fratris tui uel oue eius errantibus per uiam,negligas ea.Reuerſione redu ces ea fratri tuo.Quod ſi non appropinquat tibi frater tuus,neq; noueris eum,colliges ea in tra domum tuam,& erunt tecum,donec quęrat ea frater tuus,& reddes ei.Et apoſtolus Pau lus: Optabam, inquit, ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, cognatis ſecun
4 dum carnem,qui ſunt Iſraelitæ.Porrò cognatione fratres uocantur, qui ſunt de una familia, id eſt patriæ,quas Latini paternitates interpretantur,cum ex una radice multa generis turba diffunditur ut in Geneſi.Dixit autem Abraham ad Lot: Non ſit rixa inter me & te, & inter paſtores meos & paſtores tuos,quia omnes fratres nos ſumus:Ibiq; & elegit ſibi Lot regio nem Iordanis,& eleuauit Lot ab Oriente, & diſceſſerūt unuſquiſq; à fratre ſuo.Et certe Lot non eſt frater Abrahæ, ſed filius fratris eius Aram. Thara quippe genuit Abraham & Na chor & Aram:& Aram genuit Lot.Et rurſum: Abraham autem erat annorum ſeptuaginta quinq;,cum exiret de Charian.Et ſumpſit Abraham Saram uxorem ſuam,& Lot filium fra tris ſui.Quod ſi adhuc dubitas fratrem,fratris filium nuncupari: accipe exemplum. Cum au tem audiſſet Abraham,quia captiuus ductus eſt Lot frater ſuus,numerauit uernaculos ſuos trecentos decem & octo.Et cum cædem nocturni impetus deſcripſiſſet,adiecit:Et reduxit o mnem equitatum Sodomorum,& Lot fratrem ſuum reuocauit.Suffragiebant hæc ad ea quæ diximus approbanda. Sed ne in aliquo cauilleris, & te quaſi lubricus anguis euoluas, teſti moniorum ſtringendus es uinculis:ne querulus ſibiles,& dicas te magis argumentationibus

tortuoſis

tortuosis quàm scripturarum ueritate superatum. Iacob Isaac filius ac Rebeccæ, quum fratris c
insidias metuens Mesopotamiam perrexisset: accessit & deuoluit lapidem ab ore putei, &
adaquauit oues Laban fratris matris suæ. Et osculatus est Iacob Rachel: & exclamans uoce
sua plorauit: & indicauit Rachel, quia frater est patris eius, & quia filius Rebeccæ est. Ecce &
hic eadem lege qua supra frater, sororis filius appellatur. Et iterum: Dixit autem Laban ad
Iacob: Quoniam frater meus es, non seruies mihi gratis: Dic mihi, quæ sit merces tua. Exple
tis itaq; uiginti annis, cum ignorante socero, uxoribus filijsq; comitatus reuerteretur ad pa-
triam, consecutus est eum Laban in monte Galaad. Et cũ idola quæ Rachel occultabat quæ-
sita non inuenisset in sarcinis: respõdit Iacob, & dixit ad Laban: Quæ culpa mea est, & quod
delictum meum, quod persecutus es me? & quare scrutatus es omnia uasa mea? Quid inue-
nisti de omnibus tuis? Pone hic in conspectu fratrum tuorum & fratrum meorum: & redar-
guent inter nos duos. Responde, qui sint isti fratres Iacob & Laban, qui tunc fuerant in præ-
senti. Esau certe frater Iacob absens erat, & Laban filius Bathuel fratres excepta sorore Re-
becca nõ habuit. Innumerabilia sunt istiusmodi, libris inserta diuinis. Sed ne longũ faciam,
ad extremam diuisionis partem reuertar: id est, & affectu fratres dici: qui in duo scinditur, in
spiritale & in cõmune. In spiritale, quia omnes Christiani fratres uocamur, ut ibi: Ecce quàm
bonum & quàm iocundum habitare fratres in unum. Et in alio psalmo saluator. Narrabo,
inquit, nomen tuum fratribus meis. Et alibi: Vade dic fratribus meis. Porrò in cõmune, quia
omnes homines ex uno patre nati, pari inter nos germanitate coniungimur. Dicite, ait, his
qui oderunt uos, fratres nostri estis. Et Apostolus ad Corinthios. Si quis frater nominatur
fornicator aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmo
di nec cibum sumere. Et cætera his similia. Interrogo nunc, iuxta quem modum fratres domi
ni in euangelio intelligas appellari. Iuxta naturam? Sed scriptura nõ dicit, nec Mariæ eos uo
cans filios nec Ioseph. Iuxta gentem? Sed absurdũ est, ut pauci ex Iudæis uocati sint fratres,
cum omnes qui ibi erant hac lege Iudæi, fratres potuerint appellari. Iuxta affectum humani d
iuris ac spiritus? Verũ si sic, qui magis fratres quàm apostoli, quos docebat intrinsecus, quos
matres uocabat & fratres? Aut si omnes, quia homines, fratres, stultũ fuit nunciari quasi pro
prium: Ecce fratres tui quærentes te, cum generaliter omnes homines hoc iure sint fratres. Re
stat igitur, ut iuxta superiorẽ expositionẽ fratres eos intelligas appellatos, cognatione, non
affectu, non gentis priuilegio, non natura: Quomodo Lot Abrahæ: quomodo Iacob Laban
est appellatus frater: quomodo & filiæ Salphaad accipiunt clerum inter fratres suos, quo-
modo & Abraham ipse Saram sororem suam habuit uxorem. Etenim ait: Vere soror mea
est de patre, sed non de matre, id est, fratris est filia, non sororis. Alioqui quale est, ut Abra-
ham uir iustus, patris sui filiam coniugem sumpserit, cum in primis hominibus propter au-
rium sanctitatem idipsum scriptura non nominet, malens intelligi quàm proferri: & deus le
ge postea sanciat ac minetur: Qui acceperit sororem suam de patre suo, uel de matre sua, &
uiderit turpitudinem eius, & ipsa uiderit turpitudinem illius, opprobrium est, & exterminа-
buntur coram filijs generis sui. Turpitudinem sororis suæ detexit, peccatum suum recipiet.

Imperitissime hominum, ista non legeras, & toto scripturarum pelago derelicto, ad iniu-
riam uirginis tuam rabiem contulisti: in exemplum eius quem fabulæ ferunt, cum uulgo es-
set ignotus, & nihil boni posset facinoris excogitare, quo nobilis fieret, Dianę incendisse tem
plum. & nullo prodente sacrilegium, fertur ipse in medium processisse, clamitans sese incen-
dium subiecisse: sciscitãtibus Ephesi principibus, quã ob causam hoc facere uoluisset, respon-
disse, Vt quia bene nõ poteram, male omnibus innotescerem. Et hoc quidem Græca narrat
historia. Tu uero templum dominici corporis succendisti, tu contaminasti sanctuarium spiri
tus sancti, ex quo uis quadrijugam fratrum & sororum processisse congeriem. Deniq; cum s
Iudæis uoce sociata dicis: Nónne hic est fabri filius? Nónne mater eius dicitur Maria, & fra-
tres eius Iacobus & Ioãnes & Simon & Iudas, & sorores eius oms apud nos sunt? Omnes,
nisi de turba, non dicitur. Quis te oro ante hanc blasphemiam nouerat, quis dupondij sup-
putabat

A putabat? Consequutus es quod uolebas, nobilis es factus in scelere. Ego ipse qui contra te scribo,cum in eadem tecum urbe consistam,albus(ut aiunt)ater ue sis,nescio. Prętermitto uitia sermonis,quibus omnis liber tuus scatet. Taceo ridiculum exordium.O tempora, ò mores.Non quæro eloquentiam, quam ipse non habens, in fratre Craterio requisisti. Non,inquam,flagito linguæ nitorem,animæ quæro pietatem.Apud Christianos enim solœcismus est magnus & uitium, turpe quid uel narrare uel facere. Ad calcem uenio, & te cornuta interrogatione concludo:siccą tecum agam, quasi superius nihil egerim:eodem modo dictos esse fratres domini,quo Ioseph dictus est pater.Ego,inquit, & pater tuus,dolentes quærebamus te.Mater hæc loquitur,non Iudæi. Et ipse euangelista referens:Et erant pater & mater illius admirantes super his quæ dicebantur de eo: & his similia quæ iam enumerauimus, in quibus parentes uocantur. Ac ne forte de exemplariorum ueritate causeris,quia tibi stultissime persuasisti Græcos codices esse falsatos: ad Ioannis euangelium uenio,in quo plenissime scribitur:Inuenit Philippus Nathanael,& ait illi:Quem scripsit Moyses in lege,& prophetę, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Certe hoc in tuo codice continetur. Responde mihi quomodo Iesus sit filius Ioseph,quem constat de spiritu sancto esse procreatum? Vere Ioseph pater fuit? Quamuis sis hebes,dicere non audebis.An putabatur? Eodem modo æstimentur & fratres,quo æstimatus est pater. Sed quoniam iam è cautibus & confragosis locis enauigauit oratio,pandenda sunt uela, & in epilogos illius irruendum, in quibus scio-
6 lus sibi uisus, Tertullianum in testimonium uocat, & Victorini Pictauiensis episcopi uerba proponit.Et de Tertulliano quidem nihil amplius dico,quàm ecclesiæ hominem non fuisse. De Victorino uero id affero,quod & de euangelistis, fratres eum dixisse domini non filios Mariæ.Fratres autem eo sensu,quem superius exposuimus, propinquitate, non natura. Verum nugas terimus,& fonte ueritatis omisso,opinionũ riuulos consectamur. Nunquid non possum tibi totam ueterum scriptorum seriem cõmouere:Egnatium,Polycarpum,Irenęum,
B Iustinum martyrem, multosą alios apostolicos & eloquentes uiros, qui aduersus Hebionem & Theodotum Byzantium, Valentinum,hæc eadem sentientes, plena sapientiæ uolumina cõscripserunt? Quæ si legisses aliquando,plus saperes. Sed melius puto breuiter ad singula respondere,quàm diutius immorando,uolumen extendere. In illud nunc impetum facio:in quo tu uirginitatem & nuptias cõparando,disertus esse uoluisti. Risimus in te prouer-
7 bium,camelum uidimus saltitantem. Dicis: Nũquid meliores sunt uirgines Abraham, Isaac & Iacob: qui habuere coniugia? Nunquid non quotidie dei manibus, paruuli finguntur in uentribus,ut merito erubescere debeamus Mariam nupsisse post partum? Quod si hoc illis turpe uidetur,superest ut non credant etiam deum per genitalia uirginis natum. Turpius est enim iuxta eos deum per uirginis pudenda genitum,quàm uirginem suo uiro nupsisse post partum. Iunge si libet & alias naturæ contumelias, nouem mensibus uterum insolescentem, fastidia,partum,sanguinem,pannos.Ipse tibi describatur infans,tegmine membranarum sordido conuolutus. Ingerantur dura præsepia,uagitus paruuli: octauæ diei circuncisio, tempus purgationis,ut probetur immundus.Non erubescimus,non silemus.Quanto sunt humiliora quæ pro me passus est,tanto plus illi debeo. Et cum omnia replicaueris,cruce nihil contumeliosius proferes, quam profitemur & credimus, & in qua de hostibus triumphamus.

Sed ut hæc quæ scripta sunt non negamus,ita ea quæ non sunt scripta,renuimus.Natum deum esse de uirgine credimus,quia legimus. Mariam nupsisse post partum, non credimus, quia non legimus.Nec hoc ideo dicimus,quo nuptias cõdemnemus, ipsa quippe uirginitas fructus est nuptiarum, sed quod nobis de sanctis uiris temere æstimare nihil liceat. Possumus enim hac æstimatione possibilitatis contendere, plures quoq; uxores habuisse Ioseph, quia plures habuerit Abraham,plures habuerit Iacob, & de his esse uxoribus fratres domini,quod plerique non tam pia quàm audaci temeritate confingunt. Tu dicis Mariã uirginem non permansisse, ego mihi plus uendico, etiam ipsum Ioseph uirginem fuisse per Mariam, ut ex uirginali coniugio uirgo filius nasceretur.Si enim in uirum sanctum fornicatio non ca-

dit,& aliam eum uxorem habuisse non scribitur: Mariæ autem quam putatus est habuisse, c
custos potius fuit,quàm maritus:relinquitur,uirginem eum mansisse cum Maria, qui pater
domini meruit appellari. Et quia de comparatione uirginitatis & nuptiarum sum aliqua di/
cturus,obsecro lecturos,ne me putent nuptijs detraxisse in uirginum laude,& aliquam feci/
sse distantiam inter sanctos ueteris testamenti & noui, id est inter eos qui habuere coniugia,
& hos qui à complexu mulierum penitus recesserunt: uerum pro conditione temporum alij
eos tunc subiacuisse sententiæ,& alij nos,in quos fines seculorum decurrerunt.Quamdiu lex
illa permansit:Crescite & multiplicamini,& replete terram:Et,maledicta sterilis,quæ non pa
rit semen in Israel:nubebant omnes,& nubebantur,& derelictis parentibus, fiebant una ca/
ro.Quãdo uero uox illa pertonuit:Tempus breuiatum est,reliquum est ut qui habent uxo/
res,sic sint quasi nõ habeant, adhærentes domino:unus cum eo efficimur spiritus. Et quare?
Quia qui sine uxore est,cogitat ea quę dei sunt,quomodo placeat deo.Qui autem cum uxo
re est,solicitus est quæ sunt huius mundi,quomodo placeat uxori.Et diuisa est,mulier,& uir
go.Quæ non est nupta, cogitat quæ sunt dei, ut sit sancta corpore & spiritu. Nam quæ nu/
pta est,cogitat quę sunt mundi,quomodo placeat uiro.Quid oblatras? quid repugnas? Vas
electionis hæc loquitur.Diuisa est,dicens mulier & uirgo: Vide quantæ felicitatis sit,quæ &
nomen sexus amiserit.Virgo iam mulier non uocatur.Quæ non est nupta,cogitat quæ sunt
domini,ut sit sancta corpore & spiritu. Virginis definitio, sanctã esse corpore & spiritu,quia
nihil prosit carnem habere uirginem,si mẽte quis nupserit.Quæ uero nupta est,cogitat quæ
sunt mundi, quomodo placeat uiro.Idem tu putas esse diebus & noctibus uacare orationi,
uacare ieiunijs, & ad aduentum mariti expolire faciem, gressum frangere, simulare blandi/
tias? Illa hoc agit,ut turpior appareat,& naturæ bonum infuscet iniuria.Hæc ad speculũ pin/ 8
gitur,& in cõtumeliam artificis conatur pulchrior esse quàm nata est. Inde infantes garriũt,
familia perstrepit,liberi ab osculis & ab ore dependent,computantur sumptus,impẽdia præ
parantur. Hinc cocorum accincta manus carnes terit,hinc textricum turba commurmurat, D
nunciatur interim uir uenisse cum socijs. Illa ad hirundinis modum lustrat uniuersa penetra/
lia,si thorus rigeat,si pauimenta uerrerint,si ornata sint pocula,si prandium præparatũ. Re/
sponde quæso,inter ista ubi sit dei cogitatio? Et hæ felices domus. Cæterum ubi tympana so
nant,tibia clamitat,lyra garrit, cymbalum concrepat, quis ibi dei timor? Paralitus in contu/
melijs gloriatur,ingrediuntur expolitæ libidinum uictimæ,& tenuitate uestium nudæ impu
dicis oculis ingeruntur.His infelix uxor,aut lætatur,& perit:aut offenditur,& maritus in iur/
gia cõcitatur.Hinc discordia,seminarium repudij. Aut si aliqua inuenitur domus,in qua ista
non fiant, quæ rara auis est,tamen ipsa dispensatio domus, liberorum educatio, necessitates
mariti, correctio seruulorum, quam à dei cogitatione non auocent? Defecerunt, inquit scri/
ptura,Saræ muliebria:post quod dicitur ad Abraham:Omnia quæcunq; dicit tibi Sara,au
di uocem eius.Quæ non est in partus anxietatibus & dolore,quæ deficientibus menstrui cru
oris officijs,mulier esse desijt,à dei maledictione fit libera:nec est ad uirum cõuersio eius,sed
econtrario uir subijcitur ei,& domini uoce præcipitur: Omnia quæcunq; tibi dicit Sara,audi
uocem eius:& sic incipiunt uacare orationi.Quia quamdiu in cõiugio debitum soluitur,oran
di præteritur instantia.Non negamus uiduas, non negamus maritatas, sanctas mulieres in/
ueniri,sed quæ uxores esse desierint,quæ in ipsa necessitate cõiugij,uirginum imitentur casti/
tatem. Hoc est, quod Apostolus breuiter Christo in se loquente testatus est: Innupta cogi/
tat quæ dei sunt,quomodo placeat deo:nupta uero cogitat,quæ sunt mundi,quomodo pla
ceat uiro:nobis super hoc campum intelligentiæ derelinquens. Neq; tamen alicui necessita/
tem imponit aut laqueum, sed id quod honestũ est suadet, uolens omnes esse sicut seipsum.
Et quanquam de uirginitate,domini præceptum nõ habeat: quia ultra homines est,& quo/
dammodo impudentis erat, aduersum naturam cogere, alioq; modo dicere:uolo uos esse,
quod angeli sunt:unde & uirgo maioris est meriti,dum id cõtemnit, quod si fecerit,nõ delin
quit:nihilominus in cohærentibus infert: Consilium autem do,tanq; misericordiam consecu
tus à do/

A tus à domino,ut ſim fidelis. Exiſtimo ergo hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem, quia bonum eſt homini ſic eſſe. Quæ eſt iſta neceſſitas? Væ prægnantibus & nutrientibus in illa die. Ideo ſylua ſuccreſcit, ut poſtea recidatur. Ideo ager ſeritur, ut metatur. Iam plenus eſt orbis,terra nos non capit. Quotidie bella nos ſecant,morbi ſubtrahunt,naufragia abſorbent,& nihilominus de terminis litigamus? De hoc numero ſunt illi, qui agnum ſequuntur, qui ueſtimenta ſua non coinquinauerunt,uirgines enim permanſerunt. Obſerua quid ſignificet,non coinquinauerunt: Ego non audeo exponere, ne Heluidius calumnietur. Quod autem ais quaſdam eſſe uirgines tabernarias,ego tibi plus dico, eſſe in his & adulteras: &, quo magis mireris,clericos eſſe caupones, & monachos impudicos. Sed quis non ſtatim intelligat, nec tabernariam uirginem, nec adulterum monachum, nec clericum poſſe eſſe cauponem? Nũquid uirginitatis eſt culpa,ſi ſimulator uirginitatis in crimine eſt? Ego certe,ut alijs perſonis prætermiſſis ad uirginem ueniam,quæ inſtitorias exercet artes, neſcio an corpore, quod ſcio ſpiritu uirgo non permanet. Rhetoricati ſumus, & in morem declamatorum, paululum luſimus. Tu nos Heluidi coegiſti: qui iam euangelio coruſcante,eiuſdem uis eſſe gloriæ uirgines & maritatas. Et quia arbitror te ueritate ſuperatum,ad detractionem uitæ meæ & ad maledicta conuerti,ſolent enim hoc & mulierculæ facere, quæ uictoribus dominis male optant in angulis,illud dico præueniens,gloriæ mihi fore tua conuicia, cum eodem quo Mariæ detraxiſti ore me laceres,& caninam facundiam ſeruus domini pariter experiatur & mater.

DES. ERASMI ROTERODAMI SACRAE THEOLOgiæ profeſſoris in præcedentem epiſtolam ſcholia.

1 DIgnus fieret qui uinceretur.) Sic Aiax apud Ouidium adeo contemnit aduerſarium Vlyſſem, ut eum hoc quoq; putaret indignum, quod ſecum contenderet. Ille tulit precium iam nunc certaminis huius,Qui ſi uictus erit, mecum certaſſe feretur. Taxat autem Heluidium hominem alioquin obſcurum, quod hac uia famam affectaret. Et cum infœcunditate fo-
B liorum.) Alluſit ad ficum,quæ foliis onuſta,procul eſurienti Chriſto fructum aliquem pollicebatur. Verum ſimulatq; reperit infrugiferam, maledixit illi Ieſus & exaruit. Deus pater eſt imprecandus.) Aut noue dixit imprecandus pro implorandus, aut precandus legendum eſt, aut certe comprecandus.

Non rhetorici campum.) Vt apte ſingulis ſua tribuit. Oratoribus campum dicendi,quod horum oratio fuſius explicet ſeſe. Dialecticis tendiculas, quod captioſe diſputent & inſidioſe. Ariſtoteli ſpinas, quod acute refellens omnia,moleſtus ſit argutia ſua. Hæc autem dicit Hieronymus, non quidem damnans omnino Rhetoricam,aut Dialecticam,aut Ariſtotelis acumen, ſed quod aduerſus idiotam Heluidium his fruſtra uteretur. Id eſt aalma non Bethula.) De his uide Hieronymi diſputationem,in ſeptimum Eſaiæ caput. 2 More Andabatarum.) Prouerbialiter dictum eſt. Sumptum eſt autẽ à ludo quodam,in quo duo committebantur clauſis oculis,ut nõ uiderent,quà ferirent. Sic enim colligimus è quodam apud Senecam loco. Significat autem Heluidium,multa congerere,ſed temere, & nihil ad rem pertinentia. Demonactes Cynicus de duobus,quorum alter inepte proponebat, alter reſpõdebat nihil ad rem. Alter,inquit,mulget hircum,alter ſupponit cribrũ. Vide de hoc prouerbio in Chiliadibus noſtris, Andabatæ. In eius aſſumptione.) Id eſt, in uſurpatione eius aduerbij donec. Pentateuchi.) πεντάτευχον appellatur opus quinq; contextum uoluminibus,Geneſis,Exodi,Deuteronomij, Numerorum, Leuitici, à πέντε quinq;, & τεῦχος inſtrumentum ſiue uolumen. Hic annotandum, quoſdam olim in ea fuiſſe ſententia, ut dicerent pentateuchum à Moyſe quidem ſcriptum, ſed poſtea ab Eſdra fuiſſe inſtauratum,Moyſi ſcriptis aliquo pacto perditis. Sanctæ ſcripturæ idioma.) ἰδίωμα proprietas linguæ,ſiquidem unaquæq; lingua, ſua quædam habet ac peculiaria,quorum guſtus in alienam lin-
3 guam transfundi non poſſit. Tua mente.) Id eſt, tua ſententia, & tua ipſius interpretatione. Secundum ſiclum ſanctuarij.) Sic enim legimus Leuitici capite xxvij. Omnis æſtimatio ſiclo ſanctuarij ponderabitur. Siclus uiginti obolos habet. Sed hac de re qui uolet plenius edoceri, legat opus Guliel mi Budæi Pariſienſis hominis & diligentis & eruditi, cui titulum fecit. De Aſſe. Id commodum in lucem emerſerat, cum hæc ſcriberemus. Ioanne deſuper inferente.) Hæc uerba mihi uidentur addita, niſi quod Heluidio digna ſunt,ex quo referũtur. Eadem cœli plaga.) Idumæa regio eſt Idumæorum, uergens ad Auſtralem partem,quę Hebræis dicitur Theman. Verum eadem prouincia nominatũr tribus nominibus, Theman,Nageb,Darom,quod obliquo flexu Eurum, Auſtrum, Aphricumq; reſpi-
4 ciat,ut indicauit Hieronymus enarrans primum caput Amos. Id eſt patriæ.) Hoc loco patria Græca uox eſt non Latina. Nam quod Latini uocant patriam,Græci πατρίδα uocant, πατριὰν autem,quod nos gentem ſiue familiam. Vnde patriæ legendum apud Hieronymum. Porrò quod addit,quas Latini

paternitates interpretantur, indicat uulgatam æditionem, quæ locum hunc Pauli ad Ephesios cap. iij. C
sic habet: ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Vbi paternitas, non accipitur uulgari significatu, pro abstracto, quod uocant respondente patri siue paterno, sed pro gente ac familia ab eodem patre profecta. Est autem in Græcis uerbis uenusta uocum allusio, πατρὸς & πατριᾶς, quæ periisset, nisi pro familia uertisset paternitatem, quemadmodum indicauimus & in Annotationibus nostris. Quem fabulæ ferunt.) Imò refertur à Cicerone, à Plutarcho, ab Aulo Gellio, à Valerio Maximo, non ut fabula, sed ut historia, Erostratum quendam, cum omnino nobilis esse cuperet, nec ulla bona re sibi famam parare posset, incendisse templum Ephesiæ Dianæ, quod tum toto orbe celeberrimum erat. Deprehensus, confessus est se gloriæ cupiditate fecisse. Decreuit igitur magistratus, ne postea quisquam hoc nomine nominaretur. Et prorsus hodieq; nomen hominis ignotum erat, nisi Theopompus id suis historijs inseruisset. Ex quo uis quadrigam.) Aut congeriem, uerbum 5
omittendum est, aut quadrijugam legendum est, non quadrigam. Heluidius quatuor genera fratrum fecit. Et ea omnia refert ad Christum. Dipondij supputabat.) Dipondium siue dupondium hic pro nummulo ponit, qui ualebat duobus assibus. Si quidem & assis nummus erat uilissimus. Vnde & trefsis agaso, Persio dictus est, homo nihili. Quare balbutis & erubescis.) Hæc uerba quæ sequuntur post, consistam, non reperi addita in antiquo quodam exemplari, nec uideo quid ad sensum pertineãt, & tamen mirum, unde in hunc uenerint locum. Fortasse legendum erat, in qua balbutire nõ erubescis. Nam turpe erat Romæ, hoc est in totius orbis theatro, hominem illiteratum inter eruditissimos & eloquentissimos non loqui, sed balbutire. Albus, ut aiunt, ater ue sis.) Hoc modo significabant hominem prorsus ignotum, adeo ut nec faciem illius unquam uiderint, ut indicauimus in Chiliadibus.

Cornuta interrogatione.) Intelligit dialecticum dilemmatis genus, in quo duobus propositis, utruncunq; elegeris, aduersarius obtineat id quod cupit. Cautibus & confragosis.) Cautes scopulos uocat, & saxa confragosa loca aspera & flexibus difficilia. Sic more suo notat argumentationes, in quibus plus est difficultatis quàm uoluptatis. Pictauiensis.) Hoc addidit, discernens eum à Victorino Afro, 6
cuius meminit diuus Augustinus. Hunc autem Pictauiensem episcopũ Hieronymus testatur profundis fuisse sensibus, sed stilo parum composito, quod magis Græce sciret quàm Latine. De Tertullia no quidem.) Quod inuidia clericorum in hæresim postea sit prolapsus, ut in Catalogo testatur Hieronymus. Egnatium.) Quem nos Ignatium uocamus. Erat Antiochenæ ecclesiæ tertius post Petrum episcopus. Polycarpum.) Is Smyrnæ episcopus fuit, à sancto Ioanne ordinatus. Irenæum.) Hic fuit Polycarpi discipulus, Lugdunensem in Gallia rexit ecclesiam. Iustinum.) Hic sub habitu philoso- D
phi, Christum professus est. Hebionem.) Hæreticum, unde Hebionitæ dicti. Marcionem.) Vnde Marcionitæ. Vide Augustinum de hæresibus ad Quoduultdeum. Illud miror in omnibus quæ refert Hieronymus de superioribus in libro de uiris illustribus, cur nihil meminerit de scriptis aduersus Marcionem, cũ hunc à Polycarpo Romæ uisum tradat. Theodotum.) Hunc, nisi fallor, Augustinus Theodotionem uocat, qui Christum merum hominem fuisse sensit. Valentinum.) Vnde Valentiniani. De his omnibus uide diuum Augustinum in libro quem modo citaui. Nam Isidorus, in decretis causa xxiiij. q. iij qui sua hinc collegit, planè, penè dixeram, nugatur. Camelum saltitantem.) Cum 7
quis affectat indecore ad quod non est aptus. Camelorum est onera gestare, non saltitare. Prouerbium est, cuius meminimus in Chiliadibus. Et diuisa est mulier & uirgo.) Hunc locum aliter citat Hieronymus aduersus Iouinianum libro primo. Nempe ut nos uulgò legimus, sed ita, ut fateatur sese pro loci qualitate in alium sensum interpretatũ fuisse. Verum hanc lectionem putat apostolicæ ueritatis esse. Qui cum uxore est, solicitus est, quæ sunt huius mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Mulier innupta & uirgo &c. In Græcis autem codicibus diuisus est, non additur: nec refertur ad uirum, sed ad sequentia, μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος, id est, diuisa est mulier & uirgo. Ego maluissem uertere uerbum μεμέρισται numero multitudinis, diuisa sunt hæc duo, nempe mulier & uirgo. Ambrosius uerbum repetit ad hunc modum: Quomodo placeat uxori & diuisus est. Diuisa est mulier & uirgo. Intelligit autẽ diuisus est, id est, in diuersas curas distractus, pietatis & matrimonij. Diuisa est mulier & uirgo, non natura, sed actu. Virgo iam mulier non uocatur.) Mulier apud Latinos anceps nomen est. Nam & sexum significat, & iunctam uiro ac deuirginatam. Itidem apud Græcos, γυνὴ aliquando mulierem, hoc est, sexum, aliquando uxorẽ declarat. Ego quidem hoc loco uxorem uertere maluissem. Verum hac de re copiosius dicemus in Annotationibus nostris. Infuscet iniuria.) Iniuriam uocat, cum lædituꝛ forma naturalis, nisi mauis legere incuria, id est, neglectu. Ad speculum pingitur.) Apte dixit pingitur, propter colores purpurissum & cerussam, quibus faciem fucant, & stibium quo oculos quoq; nigrore tingunt. Parasitus in con.) Cum perfunduntur aqua, aut solea petuntur. Siquidem his modis hoc hominum genus delectat. Expolitæ libidinum uicti.) Ita uocare solet publicas prostibulas. 8

ANTIDOTVS. In hac quoq; parum tribuit matrimonio, nec uidetur probare cõiugium, nisi in quo studium castimoniæ sit, & imitatio uirginitatis: innuens in Sara, tamdiu mulierem obnoxiam esse maledictioni, & subiectam uiri dominio, quamdiu coitum appetit. Non negamus, inquit, uiduas, non negamus maritatas, sanctas mulieres inueniri: sed quæ uxores esse desierint, quæ in ipsa necessitate con-

iugij

A iugij,uirginum imitentur caſtitatẽ.Quaſi bonæ non ſint,quæ libenter ſunt uxores, quæq; uoluptatem eam amplectuntur. Et paulo poſt,cum ait: Ideo ſylua ſuccreſcit, ut poſtea recidatur, &c. ſignificat, ne prolis quidem cauſa matrimonium probari, cum nunc metendi ſit tempus, non ſerendi: cedendi, non conſerendi. Quid autem dicemus? Num immodico quodam amore caſtitatis, uere hæc ſenſiſſe Hieronymum,quod toties inculcat? An in his Rhetoricatum eſſe,ſicut ipſe mox teſtatur,Rhetoricati ſumus, & in morem declamatorum paululum luſimus? An in hanc partem propenſior fuit, quod Heluidius nuptias æquaret uirginitati: & iuxta prouerbium,iniquum petit, ut æquum ferat? An ſatis eſt,quod in initio huius diſputationis teſtatur, ſe non detrahere nuptijs, cum laudat uirginitatem,ut hæc ſemper ad illam regulam ſint accipienda, quæ durius dicta uidebuntur?

ARGVMENTVM OPERIS SEQVENTIS

Iouinianus ex monacho clericus,homo obſcurus,ſed diues,nec eruditus tamẽ nec eloquẽs,iam olim extinctam Baſilidis hæreſim conatus eſt inſtaurare, æditis ſuper hac re commentarijs,quibus ex diuinæ ſcripturæ teſtimonijs perperã intellectis, probare nitebatur uirgines, uiduas, & maritatas eiuſdem eſſe meriti,ſi cæteris uitæ operibus non diſcreparent.Deinde uere baptizatos,non poſſe relabi in peccatum. Quem errorem Auguſtinus aſſcribit & Pelagio. Ad hæc nihil intereſſe inter ueſcentem cibis & abſtinentem, modo cum gratiarum actione ſumat. Poſtremo par omnibus fore præmium in regno cœlorum,quicunq; ſuum baptiſma ſeruauerint. Hæc cum Romæ doceret,neminem ſacerdotem aut alicuius nominis clericum in errorem potuit trahere, tantum mulierculas quaſdam corrupit, adeo ut hoc audito,quædam uirgines ſacræ prouectæ iam ætatis nupſerint uiris. Porrò quod ipſe non duceret uxorem,id negabat ſe facere,quod hinc præmium aliquod ſperaret,ſed ne moleſtijs matrimoniorum irretiretur: hoc eſt, non ut melior eſſet,ſed liberior. Diuus Auguſtinus errores quoſdam conſert in Iouinianum,quos tamen illi non impingit Hieronymus,utiq; non diſſimulaturus,ſi quid tale docuiſſet. Nempe Mariam Ieſu matrem pariendo fuiſſe corruptam.Ad hęc,omnia peccata eſſe paria,quemadmodum habent Stoicorum paradoxa. Verum apparet diuum Auguſtinum,nec Iouiniani,nec in hunc Hieronymi libros legiſſe,tantum rumore populari didiciſſe quod nouerat de Iouiniano.Teſtatur autem Iouinianum nullam factam eſſe mentionem,nec apud Epiphanium,nec apud Philaſtrum, in hæreſiarcharum Catalogo:reperiſſe tamen in quodam libro,qui ſcriptoris titulum non habebat, Iouinianum inter hæreſiarchas annumeratum,Addit,hanc hæreſim ſe iuuene ortam, ac protinus extinctam fuiſſe, nec ad ullorum ſacerdotum deceptionem perueniſſe. Apparet autem huius errorem damnatum fuiſſe opera Vi-
B ctorini & Pammachij, & antequam aduerſus eum ſcriberet Hieronymus.Attamen hoc argumentum nõ illibenter arripuit,impendio ſemper fauens uirginitati,& ob id nuptijs iniquior, quàm epiſcopi quidam eſſe uolebant.Nactus itaq; ſuum campum, omneis ingenij & eloquentiæ uires explicat, ac ueluti luxuriat, & ita refellit hominem, ut literarum etiam imperitiam, & prodigioſam ſermonis infantiam rideat & inſectetur,tota diſputatione,quoniam erat prolixior, in duos diſtributa libros.

DIVI HIERONYMI ADVERSVS IOVINIANVM LIBER PRIMVS.

1 Auci admodum dies ſunt, quod ſancti ex urbe Roma fratres cuiuſdam mihi Iouiniani commentariolos tranſmiſerũt, rogantes,ut eorũ ineptijs reſponderem, & Epicurum Chriſtianorum, euangelico atq; apoſtolico uigore contererem. Quos cum legiſſem & omnino non intelligerem,cœpi reuoluere crebrius,& non uerba modo atq; ſententias,ſed ſingulas pene ſyllabas diſcutere,uolens prius ſcire quid diceret,& ſic uel probare uel redarguere,quod dixiſſet. Verum ſcriptorum tanta barbaries eſt,& tantis uitijs ſpurciſſimus ſermo confuſus, ut nec quid loquatur, nec quibus argumentis uelit probare quod loquitur,
2 potuerim intelligere. Totus enim tumet,totus iacet: Attollit ſe per ſingula: & quaſi debilitatus coluber,in ipſo conatu frangitur. Non eſt contentus noſtro,id eſt, humano more loqui, altius quiddã aggreditur. Parturiunt montes,naſcetur ridiculus mus, Quod ipſe Non ſani eſſe hominis,nõ ſanus iuret Oreſtes. Præterea ſic inuoluit omnia,& quibuſdam inex-
3 tricabilibus nodis uniuerſa perturbat, ut illud Plautinarum literarum ei poſſit aptari: Has quidem præter Sibyllam leget nemo. Nam diuinandũ eſt. Furioſas Apollinis uates legimus.Et illud Vergilianum: Dat ſine mente ſonum. Heraclitum quoq; cognomento σκοτεινὸν, ſudantes philoſophi uix intelligunt. Sed quid ad noſtrum αἰνιγματιστὴν, cuius libros multo difficilius eſt noſſe,cẽq; uincere? Quanquã & in uictoria non parua ſit difficultas. Quis enim ſuperare queat,cuius aſſertionem penitus ignoret? Et ne lectorẽ longius traham,

cuiuſmodi eloquentiæ ſit,& quibus uerborũ floribus ornatus incedat,ſecundi libri eius mon c
ſtrabit exordium,quod heſternam crapulam ructãs ita euomit: Satisfacto inuitatis, non 4
ut claro curram nomine,ſed ut rumore purgatus uiuam uano:Obſero agrum,nouellas plan
tationum,arbuſta teneritudinis,erepta de uitiorũ gurgitibus,audientiam,cõmunitam agmi/
nibus.Scimus eccleſiã,ſpe,fide,charitate, inacceſſibilem,inexpugnabilem. Non eſt in ea im/
maturus,omnis docibilis:impetu irrumpere,uel arte illudere poteſt nullus. Rogo,quę ſunt
hæc portenta uerborum? Quod deſcriptionis dedecus? Nõne uel per febrem ſomniare eum 5
putes,uel arreptum morbo phrenetico, Hippocratis uinculis alligandũ? Quotieſcunq; eum
legero,ubi me defecerit ſpiritus,ibi eſt diſtinctio. Totum incipit,totum pendet ex altero,ne/
ſcias quid cui cohæreat,& exceptis teſtimonijs ſcripturarũ, quæ illo uenuſtiſſimo eloquẽtiæ
ſuæ flore mutare non auſus eſt, reliquus ſermo omni materiæ conuenit,quia nulli conuenit.
Quæ res mihi aliquam ſuſpitionẽ intelligentiæ dedit, uelle eum ita nuptias prædicare,ut uir
ginitati detrahat. Quando enim minora maioribus coæquantur: inferioris comparatio, ſu/
perioris iniuria eſt. Neq; uero nos Marcionis & Manichæi dogma ſectantes nuptijs detrahi
mus,nec Tatiani principis Encratitarum errore decepti, omnem coitum ſpurcum putamus:
qui non ſolum nuptias, ſed cibos quoq; quos deus creauit ad utendũ, damnat & reprobat.
Scimus in domo magna,non ſolũ uaſa eſſe aurea & argẽtea, ſed & lignea & fictilia.Et ſuper
fundamentum Chriſti,quod Paulus architectus poſuit,alios ędificare aurum,argentum,la/
pides precioſos:alios ecõtrario fœnum, ligna,ſtipulã. Non ignoramus honorabiles nuptias 6
& torum immaculatũ.Legimus primam dei ſententiam: Creſcite & multiplicamini,& reple/
te terram:ſed ita nuptias recipimus,ut uirginitatẽ quæ de nuptijs naſcitur,præferamus.Nun
quid argentum non erit argentũ,ſi aurum argento precioſius eſt? Aut arboris & ſegetis con
tumelia eſt,ſi radici & folijs,culmo & ariſtis,poma præferãtur & fructus? Vt poma ex arbo/
re,frumentum è ſtipula,ita uirginitas è nuptijs.Centeſimus & ſexageſimus & triceſimus fru
ctus,quanq; de una terra & de una ſemente naſcatur,tamen multũ differt in numero.Trigin D
ta referuntur ad nuptias.Nam & ipſa digitorũ coniunctio,quaſi molli ſe complexans oſculo 7
& fœderans,maritũ pingit & cõiugem.Sexaginta uero ad uiduas,eo quod in anguſtia & tri/
bulatione ſunt poſitæ. Vnde & ſuperiori digito deprimũtur, quantoq; maior eſt difficultas
expertæ quondã uoluptatis illecebris abſtinere, tanto maius eſt præmiũ. Porrò centeſimus
numerus, diligenter quæſo lector attende,de ſiniſtra transfertur ad dexterã, & eiſdem qui/
dem digitis,ſed non eadem manu,quibus in læua nuptæ ſignificantur & uiduæ: circulũ faci/
ens,exprimit uirginitatis coronã.Hæc de impatientia magis cq; iuxta ordinem diſputationis
dixerim. Cum enim adhuc uix de portu egrediar,& rudentibus uela ſuſtollam,in mediũ me 8
quæſtionum pelagus,ſubitus loquendi æſtus abripuit. Vnde cohibebo curſum,& pauliſper
ſinus contrahã,nec indulgebo mucroni,iam nunc pro uirginitate ferire cupienti.Baliſta quan
to plus retrahitur,tãto fortius mittit.Nõ eſt damnũ dilatio, ubi certior fit ex dilatione uicto/
ria. Proponam breuiter aduerſarij ſententias, & de tenebroſis libris eius quaſi de foueis ſer/
pentes protrahã,neq; ſinã uenenoſum caput, ſpiritis maculoſi corporis protegi. Pateat quod
noxium eſt, ut poſſit conteri, cum patuerit. Dicit uirgines,uiduas,& maritatas,quæ ſemel
in Chriſto lotæ ſunt,ſi nõ diſcrepent cæteris operibus,eiuſdem eſſe meriti. Nititur appro/
bare eos,qui plena fide in baptiſmate renati ſunt, à diabolo non poſſe ſubuerti. Tertium
proponit inter abſtinentiam ciborum, & cum gratiarum actione perceptionem eorum,nul/
lam eſſe diſtantiam. Quartum quod & extremum,eſſe omnium qui ſuum baptiſma ſerua
uerint,unam in regno cœlorum remunerationem.Hæc ſunt ſibila ſerpentis antiqui, his cõſi/
lijs draco de paradiſo hominem expulit.Nam & ſaturitatem ieiunijs præferendo,repromiſit
eos immortales futuros,quaſi nunq; poſſent corruere:& dum diuinitatẽ æqualem deo pol/
licetur,expulit eos de paradiſo:ut qui nudi & expediti, & abſq; ulla macula uirgines,domini
conſortio fruebantur, deiecti in uallem lachrymarum, tunicis cõſutis & pelliceis ueſtirentur.
Sed ne lectorẽ diutius morer,ſequar ueſtigia partitionis expoſitę,& aduerſus ſingulas pro/
poſitiones

A positiones eius,scripturarum uel maxime nitar testimonijs, ne querulus garriat se eloquẽtia magis quàm ueritate superatum. Quod si expleuero, & illum utriusq; testamenti nube oppressero,assumam exempla secularis quoq; literaturę,ad quam & ipse prouocat.Docebóq; etiam inter philosophos & egregios in republica uiros, uirtutes uoluptatibus, id est Pytha-
9 goram,Platonẽ & Aristidem, Aristippo, Epicuro & Alcibiadi ab omnibus solere præferri. Vos quæso utriusq; sexus uirgines & continentes, mariti quoq; & digami,ut conatus meos orationibus adiuuetis.Cunctorum in cõmune Iouinianus hostis est.Nam qui æqualia omnium asserit merita, tam uirginitati facit iniuriã, dum eam nuptijs cõparat, quàm & nuptijs: sic eas licitas asserens,ut secunda & tertia matrimonia. Sed & digamis & trigamis aduersarius est,ibi ponens scortatores quondam libidinosissimos post pœnitentiam, ubi duplicata & triplicata matrimonia,nisi quod in eo digami & trigami dolere non debent, quia idem scortator & pœnitens,in regno cœlorum etiam uirginibus adæquatur. Proponam igitur manifestioribus uerbis & habentibus aliquam consequentiam,argumenta eius & exempla de nuptijs,eodemq; ordine omnia,quo ab eo dicta sunt,digeram. Nec molestũ lectori sit,si nauseam eius & uomitum legere compellatur.Libentius antidotum Christi bibet, cum diaboli uenena præcesserint. Audite patienter uirgines, audite quæso uoluptuosissimum conciona-
torem, imò quasi Sirenarum cantus & fabulas clausa aure transite. Vestras ferte paulisper
11 iniurias, putate uos cum domino crucifixo,pharisæorum audire blasphemias. Prima, inquit, dei sententia est, propter quod dimittet homo patrem & matrem suam, & adhærebit uxori suæ,& erunt duo in carne una. Ac ne fortè diceremus hoc scriptum in ueteri testamento,asserit à domino quoq; idipsum in Euangelio confirmari,quod deus cõiunxit,homo non
10 separet,statimq; subnectit:Crescite & multiplicamini & replete terram,& per ordinem replicat,Seth,Enos,Cainan,Malalehel,Iared,Enoch,Matusalem,Lamech,Noë,omnes habuisse uxores,& ex dei sententia filios procreasse,quasi generationis ordo & historia conditionis
B humanæ,sine cõiugibus & liberis potuerit enarrari.Iste,inquit,est Enos,qui ambulauit cum deo, & raptus in cœlum est. Iste Noë, qui cum essent utiq; multi uirgines propter ætatem, solus cum filijs & uxoribus naufrago orbe seruatus est. Rursus post diluuium, quasi altero principio generis humani,uirorum & uxorũ paria iunguntur, & ex integro generationis instauratur benedictio:Crescite & multiplicamini, & replete terram. Insuper etiam comedendarum carniũ licentia relaxatur.Et omne quod mouetur,erit uobis in escam:sicut holera herbarum,dedi uobis uniuersa.Currit ad Abraham,Isaac,& Iacob, è quibus prior trigamus, secundus monogamus,tertius quatuor uxorũ est,Liæ,Rachel,Balæ,Zelphæ:& asserit Abraham ob fidei meritum,benedictionem in generatione filij accepisse. Saram in typum ecclesiæ,cui defecerant muliebria,maledictionem sterilitatis partus benedictione mutasse: quod Rebecca ierit quasi prophetes interrogare dominum, & audierit ab eo, duæ gentes & duo populi in utero tuo sunt:quod Iacob pro uxore seruierit,& existimante Rachel uiri esse dare liberos, ac dicente: da mihi filios: sin autem,moriar, responderit: num pro deo ego sum qui te conclusit? In tantum,inquit,sciebat fructus nuptiarum esse domini,non mariti: Quod Ioseph uir sanctus atq; castissimus,& omnes patriarchæ uxores habuerint, quibus per Moysen æqualiter benedicat deus.Iudam quoq; proponit, & Thamar & occisum Onan perstrin
11 git à domino,quia fratri inuidens,semen nuptiarum dedita opera perdebat.Moysen propo
nit & Mariæ lepram, quæ fratri pro uxore detrahens, ilico dei ultione percussa est. Laudat Sampson,& uxorium Nazareum miris effert præconijs. Debboram quoq; replicat & Barach,quod absq; uirginitatis bonis,Sisaram & Iabin & currus ferreos debellarint.Iahel uxorem Chaber Cynei adducit in medium,& palo armatam prædicat manum.Inter Ieptæ patrem & filiam uirginem quæ immolata sit domino, dicit nullam fuisse distantiam, quin potius fidem patris præfert ei, quæ cæsa sit lugens. Venit ad Samuel alterũ Nazareum domini, qui ab infantia nutritus in tabernaculo est, & uestitus est ephod bad, quod interpretatur uestibus lineis:dicitq; eos filios procreasse,nec sacerdotalem pudicitiam,uxoris imminutam

esse cõplexu. Booz cum sua Ruth in area collocat, & Iesse ac Dauid inde producit: Ipsumq; c
Dauid centum præputijs etiam cum uitæ periculo, regis filiæ quæsisse concubitus. Quid di/ 12
cam de Solomone, quem ponens in catalogo maritorum, imaginem asserit saluatoris? & de
illo uult esse scriptum: Deus iudicium tuum regi da, & iusticiam tuam filio regis. Et dabitur
ei de auro Arabiæ, & adorabũt pro eo semper. Ac repente transcendit ad Eliam & Elisæum:
& narrat quasi grande mysterium, quod requieuerit spiritus Eliæ in Elisæo, & cur hæc dixe/
rit, tacet: nisi forte Eliam quoq; & Elisęum uxores habuisse arbitratur. Transit ad Ezechiam, 13
& cum in eius laudibus immoretẽ, miror cur oblitus sit dicere: Amodo filios faciam. Iosiam 14
uirum iustissimũ, sub quo in templo Deuteronomij liber repertus est, ab Holda uxore Sel/
lum instructum refert. Daniel quoq; & tres pueros inter maritos ponit, & ad Euangelium
repente transcendens, Zachariam & Elizabeth, Petrũ ponit & socrum eius, cæteroscq; apo/
stolos. Et consequenter infert dicens: Si autem uoluerint assumere uanam defensionem, &
obtendere, quod rudis mundus eguerit incremento, audiant Paulũ loquentem: Adolescen/
tiores uiduas uolo nubere, filios procreare: & honorabiles nuptiæ & cubile immaculatum,
& mulier alligata est uiro quamdiu uiuit uir eius. Si autem mortuus fuerit, nubat cui uult, tan
tum in domino. Et Adam nõ est seductus: mulier autem seducta, facta est in præuaricatio/
nem. Salua autem fiet per filiorum generationem, si permanserint in fide & dilectione & san
ctificatione cum sobrietate. Certe cessat hic illud apostolicũ, & qui habẽt uxores sic sint qua
si non habeant: nisi fortè dicetis, propterea uult eas nubere, quia iam quædam cõuersæ sunt
retro post satanam, quasi ex uirginibus nulla cadat, & non sit earũ maior ruina. Ex quo ma/
nifestum est, uos Manichæorum dogma sectari, prohibentiũ nubere & uesci cibis quos de/
us creauit ad utendum, cauteriatam habentium conscientiam. Et post multa, quæ nunc ocio/
sum est reuoluere, excutit se quasi in locum Rhetoricũ, & facit apostrophen ad uirginem di/ 15
cens: Non tibi facio uirgo iniuriam, elegisti pudicitiam propter præsentem necessitatem, pla
cuit tibi ut sis sancta corpore & spiritu: ne superbias, eiusdem ecclesiæ membrũ es, cuius & nu D
ptæ sunt. Nimius fortasse fuerim in expositione propositionum eius, & legenti fastidium
fecerim, sed utile ratus sum cuncta molimina eius, quasi instructam aciem cõtra me ponere,
& totum hostilem exercitum cum suis turmis ac ducibus congregare, ne post primam uicto
riam, alia mihi deinceps prælia nascerentur. Igitur non dimicabo contra singulos, nec pauco
rum ero passim congressione contentus, toto certandum est agmine, & incomposiṭi hosti/
um cunei, ac latrocinij more pugnantes, instructa & ordinata acie repellendi. Opponam in
prima fronte apostolum Paulum, & fortissimum ducem, suis telis, id est, suis armabo senten
tijs. Scisscitantibus enim super hac quæstione Corinthijs, plenissime respondit doctor gen/
tium, & magister ecclesiæ. Quicquid autem statuerit hic, Christi in eo loquentis legem pute
mus. Simulq; ne lectoris tacita cogitatio cum cœperimus singula quæ proposita sunt dilue/
re, semper ad apostolum se reseruet, & studio ualidissimarum quæstionũ priora negligens,
ad extrema festinet: inter cætera Corinthij per literas quęsierant, utrum post fidem Christi
cœlibes esse deberent, & continentiæ causa quas habebãt uxores dimittere: an si uirgines cre
didissent, inirẽt matrimonia. Et cum è duobus ethnicis, unus credidisset in Christum, utrum
nam credens relinqueret non credentem. Et si essent ducendæ uxores, Christianas tantum
accipi iuberet, an & ethnicas. Videamus igitur quid ad hęc Paulus rescripserit: De his autem
quæ scripsistis mihi, bonum est homini mulierem nõ tangere. Propter fornicationes autem
unusquisq; uxorem suam habeat, & unaquæq; uirum suum habeat. Vxori uir debitum red/
dat, similiter & uxor uiro. Vxor proprij corporis non habet potestatem, sed uir. Similiter &
uir proprij corporis sui non habet potestatem, sed uxor. Nolite fraudare inuicem, nisi forte
ad tempus ex consensu, ut uacetis orationi. Et iterum ad idipsum reuertimini, ne tentet uos
satanas, propter incontinentiam uestram. Hoc autem dico iuxta indulgentiã, non iuxta im/
perium. Volo autem omnes homines esse ut meipsum, sed unusquisq; proprium donũ ha/
bet ex deo, alius quidem sic, alius autem sic. Dico autem innuptis & uiduis, bonum est eis, si
sic perman/

A sic permanserint ut ego. Quod si se nō continent, nubant. Melius est enim nubere, q̄ uri. Reuertamur ad caput testimonij: Bonum est, inquit, homini mulierem non tangere. Si bonum est mulierem non tangere, malum est ergo tangere: Nihil enim bono cōtrarium est, nisi malum. Si autem malū est & ignoscitur, ideo cōceditur, ne malo quid deterius fiat. Quale autem illud bonum est, quod cōditione deterioris conceditur? Nunq̄ enim subiecisset, unusquisq; uxorem suam habeat, nisi præmisisset, propter fornicationes autem. Tolle fornicationes, & non dicet, unusquisq; uxorem suam habeat. Velut si quis definiat: Bonum est triticeo pane uesci, & edere purissimā similam. Tamen ne quis cōpulsus fame comedat stercus bubulum: concedo ei, ut uescatur & hordeo. Num idcirco frumentū non habebit puritatem suam, si simo hordeum præferatur? Bonum est illud naturaliter, quod cōparationem non habet mali, quod prælatione alterius nō obumbratur. Simul q̄ animaduertenda est Apostoli prudentia: Non dixit bonum est uxorem non habere, sed bonum est mulierem non tangere, quasi & in tactu periculum sit, quasi qui illam tetigerit, non euadat, quæ uirorum pretiosas animas rapit, quę facit adolescentium euolare corda. Alligabit quis in sinu ignem, & non cōburetur? Aut ambulabit super carbones ignis, & nō ardebit? Quomodo igitur qui ignē tetigerit, statim aduritur: ita uiri tactus & fœminæ, sentit naturā suam, & diuersitatē sexus intelligit. Nar-
B rant & gentiliū fabulæ Mithram & Erichthonium, uel in lapide uel in terra, de solo æstu libidinis esse generatos. Vnde & noster Ioseph, quia tangere eū uolebat Ægyptia, fugit ex manibus eius, & quasi ad morsum rabidissimæ canis, ne paulatm uirus serperet, pallium quod tetigerat, abiecit. Propter fornicationes autem unusquisq; uxorem suā habeat, & unaquæq; uirum suum habeat. Non dixit autem unusquisq; propter fornicationes ducat uxorem: alioquin hac excusatione libidini frena laxasset, ut quotiescunq; uxor moritur, toties ducenda sit alia ne fornicemur: sed unusquisq; uxorem suam habeat. Suam, inquit, habeat, sua utatur, quam habebat antecq̄ crederet. Quàm bonū erat uxorem non tangere, & post fidem Chri-
C sti sororem tantū nosse, non cōiugem: nisi fornicatio tactum eius excusabilem faceret. Vxor proprij corporis nō habet potestatem, sed uir: Similiter & uir sui corporis nō habet potestatem, sed uxor. Omnis hæc quęstio de his est qui in matrimonio sunt deprehensi, an eis liceat uxores dimittere, quod & dominus in Euangelio prohibuit. Vnde & Apostolus: Bonū est, ait, uxorem non tangere. Sed quia qui semel duxit uxorem, nisi ex cōsensu, non ualet se abstinere, nec dare repudium non peccanti, reddat cōiugi debitum: sponte quippe se alligauit ut reddere cogeretur. Nolite fraudare inuicem: nisi forte ex cōsensu ad tempus, ut uacetis orationi. Oro te quale illud bonū est, quod orare prohibet? Quod corpus Christi accipi nō permittit? Quamdiu impleo mariti officium, non impleo Christiani. Iubet idem Apostolus in alio loco, ut semper oremus. Si semper orandum est, nunq̄ ergo coniugio seruiendum, quoniam quotiescunq; uxori debitum reddo, orare non possum. Petrus apostolus experimentum habens coniugalium uinculorū, uide quomodo informet ecclesiam, quid doceat Christianos: Similiter uiri cohabitātes iuxta scientiam, quasi infirmiori uasculo muliebri tribuentes honorem, & sicut cohæredes multiplicis gratiæ, ut non impediātur orationes uestræ. Ecce eodem sensu, quia eodē & spiritu, impediri dicit orationes officio cōiugali. Quod autem, ait, similiter, idcirco ad imitationem prouocat uiros, quia iam supra uxoribus præceperat, dicens: Vt uideant uiri in timore castam uestram cōuersationem, quarum sit nō exterius compositio crinium & distinctio auri, & in cultu uestis ornatus, sed absconditus cordis homo, in incorruptione mitis & silentis spiritus. Hoc est coràm deo placens. Cernis, quale cōiugium inter uiros uxoresq̄ præcipiat? Cohabitātes iuxta scientiam, ut nouerint quid uelit, quid desideret deus, ut tribuant honorem uasculo muliebri. Si abstinemus nos à coitu, honorem tribuimus uxoribus: si non abstinemus, perspicuum est honori contrariam esse contumeliam. Ad uxores quoq; ut uideant, inquit, uiri castam conuersationem uestram, & ornatum in abscondito cordis hominem, in incorruptione mitis & silentis spiritus. O uere digna uox apostolo & petra Christi. Maritis uxoribusq̄ dat legē, & damnato carnis ornatu, castitatē prædicat

dicat,& ornatũ interioris hominis, in incorruptione mitis & ſilentis ſpiritus, quodammodo c
hoc dicens: Quoniam exterior ueſter homo corruptus eſt, & beatitudinem incorruptionis,
quæ proprie uirginum eſt,habere deſiſtis, imitamini incorruptionem ſpiritus ſaltem per ſe/
ram abſtinentiã,& quod corpore nõ poteſtis, mente præſtate. Has enim Chriſtus diuitias,
& hos ueſtræ cõiunctionis quærit ornatus. Verum ne quis putet ex eo quod ſequitur, ut ua/
cetis orationi, & iterum reuertimini ad idipſum,apoſtolũ hoc uelle, & nõ propter maiorem
ruinam cõcedere,ſtatim infert,ne tentet uos ſatanas propter incontinentiã ueſtram. Pulchra
nimirum indulgentia,& interim ad idipſum,quod erubeſcit ſuo uocare nomine, quod tenta
tioni præfert ſatanæ, quod cauſam habet incontinentiam, laboramus quaſi obſcurũ diſſere/
re,cum expoſuerit ipſe quod ſcripſit. Hoc autem,inquit, dico iuxta indulgentiam,non iuxta
imperium:& muſſitamus adhuc nuptias non uocare indulgentiã, ſed præceptum:quaſi non
eodem modo & ſecunda & tertia matrimonia concedantur:quaſi non & fornicatoribus per
pœnitentiam fores aperiantur eccleſiæ, quodq; his eſt maius, & inceſtis. Nam illum uiola/
torem nouercæ,quem in prima ad Corinthios epiſtola tradiderat ſatanæ, in interitũ carnis,
ut ſpiritus ſaluus fieret:in ſecunda retrahit, & ne abundantiori triſticia abſorbeatur frater,la/
borat. Aliud eſt uelle quid apoſtolum,aliud eſt ignoſcere. In uoluntate promeremur,uenia
abutimur. Vis ſcire quid uelit Apoſtolus? Iunge quod ſequitur: Volo autẽ omnes homines
eſſe,ſicut meipſum. Beatus qui Pauli ſimilis erit. Felix qui audit Apoſtolũ pręcipientem,non
ignoſcentem. Hoc,inquit,uolo,hoc deſidero,ut imitatores mei ſitis, ſicut & ego Chriſti. Ille
uirgo de uirgine,de incorrupta incorruptus. Nos quia homines ſumus, & natiuitatem ſalua/
toris non poſſumus imitari, imitemur ſaltem cõuerſationem. Illud diuinitatis eſt & beatitu/
dinis,hoc humanæ cõditionis eſt & laboris. Volo omnes homines ſimiles mei eſſe, ut dum
mei ſimiles ſunt,ſimiles fiant & Chriſti,cuius ego ſimilis ſum. Qui enim in Chriſtum credit,
debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare. Sed unuſquiſq; proprium donũ habet ex deo,
alius quidem ſic,alius autem ſic. Quid,inquit,uelim perſpicuum eſt. Sed quoniam in eccleſia 9
diuerſa ſunt dona,concedo & nuptias,ne uidear damnare naturam. Simulq; cõſidera, quod
aliud donum uirginitatis ſit,aliud nuptiarum. Si enim eadem eſſet merces nuptiarum & uir/
ginum,nunquam dixiſſet poſt præceptum continentiæ,ſed unuſquiſq; proprium habet do/
num ex deo,alius quidem ſic,alius autem ſic. Vbi proprietas ſingulorum eſt, ibi altrinſecus
diuerſitas. Concedo & nuptias eſſe dei donum,ſed inter donum & donum magna diuerſitas
eſt. Deniq; & Apoſtolus de eodem poſt inceſtũ pœnitente econtrario, inquit: Donate ei &
conſolamini,& ſi cui quid donaſtis,& ego. Ac ne putaremus donũ hominis eſſe contemnen/
dum,addidit: Nam & ego quod donaui,ſi quid donaui propter uos,coràm Chriſto. Diuer/
ſa ſunt dona Chriſti. Vnde & Ioſeph in typo eius uariã habet tunicam. Et in pſalmo quadra
geſimoquarto legimus: Aſtitit regina à dextris tuis,in ueſtitu deaurato,circundata uarietate.
Et Petrus apoſtolus,ſicut cohæredes,ait,multiplicis gratiæ dei. Quod ſignificantius Græce
dicitur πϱικίλης, id eſt,uariæ. Sequitur: Dico autem innuptis & uiduis: Bonũ eſt eis,ſi ſic
permanſerint ut ego. Si autem non ſe continent,nubant. Melius enim eſt nubere, quàm uri.
Poſtquam nuptis conceſſerat uſum coniugij,& oſtenderat ipſe quid uellet,quidúe concede/
ret,tranſit ad innuptas & uiduas,& ſui proponit exemplum,& felices uocat, ſi ſic permanſe/
rint. Si autem non ſe continent, nubant, idipſum quod ſupra: propter fornicationes autem,
& ne tentet uos ſatanas,propter incontinentiam ueſtram. Redditq; cauſam,cur dixerit, ſi ſe
non continent,nubãt. Melius eſt enim nubere,quàm uri. Ideo melius eſt nubere, quia peius
eſt uri. Tolle ardorem libidinis,& non dicet,melius eſt nubere. Melius enim ſemper ad com/
parationem deterioris reſpicit,non ad ſimplicitatem incomparabilis per ſe boni. Velut ſi di/
cat: Melius eſt unum oculum habere,quàm nullum. Melius eſt enim uno inniti pede,& alte/
ram partem corporis baculo ſuſtentare, quàm fractis cruribus repere. Quid ais Apoſtole?
Non tibi credo dicenti, & ſi imperitus ſermone,non tamen ſcientia. Quomodo illud de hu/
militate deſcendit,quia non ſum dignus uocari apoſtolus,& mihi minimo omnium apoſto
lorum

A lorum,& tanquam abortiuo,sic & hoc humilitatis dictum puto. Nosti sermonum proprie-
17 tates, quamobrem & de Epimenide & de Menandro & de Arato quædam sumis testimo-
nia. Vbi de continentia loqueris & uirginitate: Bonum est,ais,homini mulierem non tange-
re:& bonum est eis,si sic permanserint ut ego:& puto hoc bonum eis esse propter instantem
necessitatem:& quia bonum est homini sic esse. Vbi ad nuptias uenis, non dicis,bonum est
nubere,quia non potes iungere,quàm uri:sed dicis:Melius est nubere,q̄ uri.Si per se nuptię
sunt bonæ,noli illas incendio comparare:sed dic simpliciter,bonum est nubere.Suspecta est
mihi bonitas eius rei,quam magnitudo alterius mali, malū esse cogit inferius. Ego autē non
leuius malum,sed simplex per se bonum uolo. Hucusq; primum capitulū edissertum est,
ueniamus ad sequentia. His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed do-
minus,uxorem à uiro non discedere. Quod si discesserit,manere innuptā,aut uiro suo recon-
ciliari.Et uir uxorem suam non dimittat.Nam cæteris ego dico,non dominus: Si quis frater
uxorem habet infidelem,& hæc cōsentit habitare cum illo,nō dimittat illam: & cætera, usq;
ad eum locū,ubi ait: Vnusquisq; sicut uocauit eum deus ita ambulet. Et sicut in omnibus ec-
clesijs doceo.Hic locus ad præsentem controuersiam non pertinet.Docet enim iuxta senten-
tiam domini,uxorem excepta causa fornicationis non repudiandā, & repudiatam uiuo ma-
rito,alteri non nubere,aut certe uiro suo reconciliari debere.His autem quos in matrimonio
depredendisset fides,hoc est,si unus credidisset è duobus, præcipit ne credens repudiet non
credentem.Causisq; expositis,quod candidatus fidei sit infidelis,si nolit à credente discede-
re: econtrario iubet,si infidelis repudiet fidelem propter fidem Christi, discedere debere cre
dentem,ne cōiugem præferat Christo, cui etiam anima postponenda est. At nunc pleræq;
contemnentes apostoli iussionem,iungūtur gentilibus,& templa Christi idolis prostituunt,
nec intelligūt se corporis eius partem esse,cuius & costæ sunt. Ignoscit apostolus infidelium
cōiunctioni,quæ habētes maritos in Christū postea crediderūt:non his,quæ cum Christia-
næ essent,nupserunt gentilibus,ad quas alibi loquitur: Nolite iugū ducere cum infidelibus.
B Quæ enim participatio iusticiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ au-
tem conuentio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem cōsensus tem
plo dei cum idolis? Vos enim estis templū dei uiui. Licet enim in me sæuituras sciam pluri-
mas matronarū,licet eadem impudentia qua dominū contempserūt,in me pulicem & Chri-
stianorum minimū debacchaturas, tamen dicam quod sentio: loquar quod me Apostolus
docuit,nō illas iusticiæ esse,sed iniquitatis:non lucis,sed tenebrarum:non Christi, sed Belial:
non templa dei uiuentis,sed fana & idola mortuorū. Vis apertius discere,quod Christianæ
omnino nō liceat ethnico nubere? Audi eundem Apostolū, Mulier,inquit,alligata est uiro
quanto tempore uir eius uiuit.quod si dormierit uir eius, liberata est:cui uult nubat,tantū in
domino,id est,Christiano. Qui secundas tertiasq; nuptias cōcedit in domino,primas cum
ethnico prohibet. Vnde & Abraham adiurat seruū suum in femore suo, hoc est in Christo,
qui de eius semine erat nasciturus, ut filio suo Isaac alienigenam nō adducat uxorem.Et Es-
dras offensam dei huiuscemodi uxorū repudiatione cōpescit. Et Malachias propheta: Præ-
uaricatus est,inquit, Iudas, & abominationem fecit in Israël & in Hierusalem. Polluit enim
anctū domini,& dilexit & habuit filiam dei alieni.Disperdat dominus uirū qui fecerit hoc,
magistrum & discipulum,de tabernaculis Iacob, & offerentem munera domino uirtutum.
Hæc idcirco dixi, ut qui nuptias uirginitati comparant, sciant saltem tales nuptias digamiæ
& trigamiæ subiiciendas. Ad superiorem disputationem, in qua docuerat fidelem ab infi
deli non debere discedere,sed permanere in matrimonio sicut eos inuenisset fides, & unum-
quenq; uel cœlibem uel maritū ita durare,ut esset Christi baptismate deprehensus, infert su
bito parabolas circuncisi & ethnici, serui & liberi:& sub metaphora earū de nuptis disputat
& innuptis.Circuncisus aliquis uocatus est,nō adducat preputium.In præputio uocatus est,
non circuncidatur.Circuncisio nihil est, & præputium nihil est,sed obseruatio mandatorum
dei est.Vnusquisq; in qua uocatione uocatus est,in ea permaneat:Seruus uocatus es,non sit

tibi curæ

tibi curæ.Sed & ſi potes liber fieri,magis utere.Qui enim in domino uocatus eſt ſeruus,liber c
tus eſt domini,Similiter & qui liber uocatus eſt,ſeruus eſt Chriſti.Precio empti eſtis: nolite
fieri ſerui hominũ.Vnuſquiſq; ergo in quo uocatus eſt frater, in eo parmaneat apud deum.
Ac primum,quia nónullos hanc intelligentiã reprehenſuros arbitror,interrogare libet quæ
ſit conſequentia,ut de maritis & uxoribus diſputans, repente tranſiret ad cõparationem Iu/
dæi & ethnici, ſerui & liberi, & rurſum hac diſputatione finita,rediret ad uirgines,dicens: De
uirginibus autem præceptum domini non habeo.Quid ſibi uult inter coniugia & uirginita/
tem,Iudæi & ethnici , ſerui liberiq; collatio? Secundo,quomodo poſſit intelligi, circunciſus
aliquis uocatus eſt,non adducat præputium.Num qui ſemel amputatũ habet præputiũ, po
teſt ſi uelit rurſus illud adducere? Deinde quo ſenſu exponendũ ſit, qui enim in domino uo
catus eſt ſeruus,libertus eſt domini? Similiter qui liber uocatus eſt,ſeruus eſt Chriſti? Quar/
to,quomodo ille qui præcepit ſeruis obedire dominis carnalibus,nunc dicat:Nolite fieri ſer/
ui hominum ? Ad extremum, quid pertineat ad ſeruitutem uel circunciſionem , unuſquiſq;
in quo uocatus eſt frater,in eo permaneat apud deum.Nam & contrarium eſt ſuperiori ſen/
tentiæ.Si enim illud audiuimus: Nolite fieri ſerui hominũ , qua ratione poſſumus in ea per/
manere uocatione qua uocati ſumus,cum multi crediderint habentes carnales dominos, qui
bus nunc ſeruire prohibentur? Porrò ad circunciſionem quid facit permanere in ea uocatio/
ne in qua uocati ſumus,cum in alio loco idem Apoſtolus clamitet:Ecce ego Paulus dico uo/
Coacta interpretatio bis,quoniam ſi circuncidamini , Chriſtus uobis nihil proderit.Reſtat igitur,ut circunciſio &
præputium,ſeruus & liber,ſuperiori ſenſui coaptentur,& de antecedentibus pendeant. Cir/
cunciſus aliquis uocatus eſt,non adducat præputium.Eo,inquit,tempore,quo uocatus es &
credidiſti in Chriſtum,ſi circũciſus uocatus es ab uxore,& cœlebs eras , noli ducere uxorem:
hoc eſt noli adducere præputiũ , ne circunciſionis & pudicitiæ libertatem oneres ſarcina nu/
ptiarum.Rurſum ſi in præputio quis uocatus eſt,non circũcidatur.Habebas,inquit,uxorem
cum credidiſti,noli fidem Chriſti putare cauſam diſſidij,quia in pace uocauit nos deus. Cir/ D
cunciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt , ſed obſeruatio mandatorum dei.Nihil enim pro/
deſt abſq; operibus cœlibatus & nuptiæ,cum etiam fides , quæ proprie Chriſtianorum eſt,
ſi opera non habuerit,mortua eſſe dicatur,& hac lege uirgines quoq; Veſtæ & Iunonis uni/
uiræ in ſanctarũ queãt ordine numerari. Vnuſquiſq; in qua uocatione uocatus eſt,in ea per/
maneat.Quando credidit,ſiue habebat,ſiue non habebat uxorem:in eo permaneat , in quo
uocatus eſt . Ac per hoc non tam uirgines cogit ut nubant , quàm repudia prohibet. Et ſicut
habentibus uxores tollit licentiam dimittendi eas , ſic uirginibus nubendi amputat faculta/
tem.Seruus uocatus es,nõ ſit tibi curæ,ſed & ſi potes liber fieri,magis utere. Etiam ſi habes,
inquit,uxorem,& illi alligatus es,& ſoluis debitũ,& non habes tui corporis poteſtatem:atq;
(ut manifeſtius loquar) ſeruus uxoris es,noli propter hoc habere triſticiã, nec de amiſſa uir/
ginitate ſuſpires.Sed etiam ſi potes cauſas aliquas inuenire diſſidij,ut libertate pudicitiæ per
fruaris,noli ſalutem tuã cum alterius interitu quærere.Habeto pauliſper uxorẽ, nec præcur/
ras morantẽ:expecta dum ſequitur.Si egeris patienter,coniunx mutabitur in ſororem. Qui
enim in domino uocatus eſt ſeruus,libertus eſt domini:ſimiliter qui liber uocatus eſt , ſeruus
eſt Chriſti.Reddit cauſas cur nolit uxores deſeri.Idcirco ait:Præcipio, ut in Chriſtum de gen
tilitate credentes,inita ante fidem matrimonia non relinquant: quia qui uxorem habens cre
didit,non tanto fidei ſeruitio detinetur,quanto uirgines & innuptæ:ſed quodãmodo eſt libe
rior,& ſeruitutis illi frena laxãtur:& dum uxoris eſt ſeruus(ut ita dicam) libertus eſt domini.
Porrò qui uxorem non habens credidit,& liber à ſeruitute cõiugij uocatus eſt à domino,ille
uere ſeruus eſt Chriſti. Quanta felicitas,non uxoris ſeruum eſſe,ſed Chriſti:nõ carni ſeruire,
ſed ſpiritui? Qui enim adhæret domino,unus ſpiritus eſt. Ac ne forſitan in eo quod ſupra di
xerat,ſeruus uocatus es,non ſit tibi curæ:ſed & ſi potes liber fieri,magis utere: ſugillaſſe con/
tinentiam uideretur,& in famulatum nos tradidiſſe coniugũ: infert ſententiam,quę omnem
amputet cauillationẽ:Precio empti eſtis,nolite fieri ſerui hominũ.Redempti ſumus precioſo
ſanguine

A sanguine Christi,immolatus est pro nobis agnus:& aspersi calidissimo rore hysopi,omnem pituitam noxiæ uoluptatis excoximus. Quibus in baptismate mortuus est Pharao, & uniuersus eius suffocatus est exercitus,cur rursum Ægyptum quærimus,& post manna angelorum cibum, allia & cepe & pepones & carnes uarias suspiramus? Maritorum & continentium disputatione præmissa, tandem ad uirgines uenit, & ait: De uirginibus autem præceptum domini non habeo, consiliũ autem do, tanq̃ misericordiam consequutus à domino, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonũ esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.Hic aduersarius tota exultatione bacchatur:hoc uelut fortissimo ariete,uirginitatis murũ quatiens: Ecce, inquit,Apostolus profitetur de uirginibus domini se non habere præceptum: & qui cum autoritate de maritis & uxoribus iusserat, non audet imperare quod dominus non præcepit. Et recte. Quod enim præcipitur,imperatur: quod imperatur, necesse est fieri:quod necesse est fieri,nisi fiat,pœnã habet.Frustra enim iubetur, quod in arbitrio eius ponitur,cui iussum est.Si uirginitatẽ dominus imperasset, uidebatur nuptias condemnare,& hominum auferre seminarium,unde & ipsa uirginitas nascitur.Si præcidisset radicem,quomodo fruges quæreret? Nisi ante fundamenta iecisset,qua ratione ædificium extrueret,& operturum cuncta desuper culmen imponeret? Multo labore fossorũ subuertuntur montes:terrarum penè interna penetrantur, ut inueniatur aurum. Cumq̃ de granis minutissimis prius conflatione fornacis, deinde calida artificis manu fuerit monile cõpactum: non ille beatus uocatur,qui de luto excreuit aurũ,sed qui auri utitur pulchritudine. Noli igitur admirari, si inter titillationem carnis, & incentiua uitiorum,angelorum uitam non exigimur,sed docemur.Quia ubi consilium datur,offerentis arbitrium est:ubi præceptum,necessitas est seruientis.Præceptum,inquit,domini non habeo,consilium autem do,tanq̃ misericordiam consequutus à domino.Si non habes præceptum domini, quare audes dare consilium,de quo non habes iussionẽ? Respondebit mihi Apostolus:Et uis ut ego iubeam,quod
B dominus obtulit potius q̃ præcepit? Ille creator & figulus sciens fragilitatẽ uasculi quod operatus est,uirginitatem in audientis potestate dimisit:& ego doctor gentiũ,qui omnibus omnia factus sum,ut omnes lucrifacerem,onus perpetuæ castitatis statim in principio credentium imponam ceruicibus infirmorum? Discant prius ferias nuptiarum:uacẽt ad tempus orationi,ut accepto gustu pudicitiæ,id semper habere desiderent,quo ad modicũ delectati sunt. Dominus tentatus à pharisæis,utrum secundum legem Moysi uxores liceret dimittere, omnino fieri prohibuit.Quod discipuli considerantes,dixerũt ei: Si talis est causa hominis cum uxore,non expedit nubere.Quibus ille respondit:Non omnes capiunt uerbum, sed quibus datum est.Sunt enim eunuchi,qui de utero matris ita nati sunt:& sunt eunuchi, qui ab hominibus eunuchizati sunt:& sunt eunuchi,qui se castrauerunt propter regnũ cœlorum. Qui potest capere,capiat.In propatulo est,cur Apostolus dixit:De uirginibus autem præceptũ domini non habeo,profecto quia præmiserat dominus:Non omnes capiunt uerbum,sed quibus datũ est: & qui potest capere,capiat.Proponit ἀγωνοθέτης præmiũ,inuitat ad cursum, tenet in manu uirginitatis brauium: ostendit purissimũ fontem, & clamitat: Qui sitit,ueniat & bibat:qui potest capere,capiat. Non dicit, uelitis nolitis bibendum uobis est, atq; currendum:sed,qui uoluerit,qui potuerit currere atq; potare,ille uincet, ille satiabitur. Et ideo plus amat uirgines Christus,quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Maioriscq; gratiæ est, offerre quod non debeas,q̃ reddere quod exigaris. Apostoli uxoris onera contemplati:Si talis est,inquiunt,causa hominis cum uxore,non expedit nubere. Quorũ dominus sententiã probans:Recte quidem sentitis, ait, quod non expediat homini ad cœlorum regna tendenti,accipere uxorem,sed difficilis res est:& non omnes capiunt uerbum istud,uerum quibus datum est.Alios eunuchos natura facit,alios uis hominũ. Mihi illi eunuchi placent,quos castrauit non necessitas,sed uoluntas.Libenter illos in meos sinus recipio,qui se castrauerunt propter regna cœlorum:& ob mei cultum noluerũt esse quod nati sunt. Simulq; tractanda sententia: Qui se,inquit, castrauerunt propter regna cœlorum. Si castrati merce-

dem habent regni cœlorum,ergo qui ſe non caſtrauerunt, locũ non poſſunt accipere caſtra/ c
torum. Qui poteſt,inquit,capere,capiat. Grandis fidei eſt,grandiſq; uirtutis,dei templũ eſſe puriſſimum,totum ſe holocauſtum offerre domino: & iuxta eundem Apoſtolum,eſſe ſanctum & corpore & ſpiritu. Hi ſunt Eunuchi, qui ſe lignum aridum ob ſterilitatem putantes, audiunt per Eſaiam,quod pro filijs & filiabus locum in cœlis habeant paratum. Horum typus eſt Abdemelech eunuchus in Hieremia, & ſpado ille reginæ Candacis in Actis apoſto 18
lorum: qui ob robur fidei,uiri nomen obtinuit. Ad hos & Clemens ſucceſſor apoſtoli Petri, cuius Paulus apoſtolus meminit,ſcribit epiſtolas, omnemq; penè ſermonem ſuum de uirginitatis puritate contexuit: & deinceps multi apoſtolici & martyres & illuſtres tam ſanctitate quàm eloquẽtia uiri,quos ex propriis ſcriptis noſſe perfacile eſt: Exiſtimo enim,inquit, hoc opus bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem. Quæ eſt illa neceſſitas, quæ ſpreto uinculo coniugali,uirginitatis appetit libertatẽ? Væ prægnantibus & nutrientibus in illo die. Non hic ſcorta,non hic lupanaria condemnantur,de quorum damnatione nulla dubitatio eſt: ſed uteri tumeſcentes,& infantum uagitus,& fructus atq; opera nuptiarum. Quoniam bonum eſt homini ſic eſſe. Si bonum eſt homini ſic eſſe,malum eſt ergo homini ſic non eſſe. Alligatus es uxori,noli quærere ſolutionẽ. Solutus es ab uxore,noli quærere uxorem. Habet unuſquiſq; noſtrum terminos ſuos: redde mihi meum, & tuum tene. Si alligatus es uxori,ne illi des repudium. Si ſolutus ſum ab uxore,non quæram uxorem. Vt ego non ſoluo coniugia ſi ſemel ligata ſunt,ita tu non liges quod ſolutum eſt. Simulq; ſignificantia conſideranda uerborum eſt. Qui uxorẽ habet, & debitor dicitur, & eſſe in præputio, & ſeruus uxoris: & quod malorum ſeruorum eſt,alligatus. Qui autem ſine uxore eſt, primum nullius debitor eſt,deinde circunciſus,tertio liber,ad extremum ſolutus. Curramus per reliqua: neq; enim nos patitur magnitudo uoluminis diutius in ſingulis immorari. Si autẽ acceperis uxorem, non peccaſti. Aliud eſt non peccare,aliud benefacere. Et ſi nupſerit uirgo,non peccauit. Non illa uirgo,quæ ſemet dei cultui dedicauit. Harum enim ſi qua nupſerit,habebit damnationem,quia d
primam fidem irritam fecit. Si autem hoc de uiduis dictum obiecerit,quanto magis de uirginibus præualebit: cum etiam his non liceat,quibus aliquãdo licuit? Virgines enim quæ poſt conſecrationem nupſerint,non tam adulteræ ſunt,quàm inceſtę. Ac ne uideretur in eo quod dixerat: Et ſi nupſerit uirgo,non peccauit: rurſum cœlibes ad nuptias prouocare,ſtatim ſerefrenat: & aliud inferendo, infirmauit quod conceſſerat, dicens: Tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi. Qui ſunt iſti qui tribulationem carnis habebũt? Quibus ſupra indulſerat: Si acceperis uxorem,non peccaſti: & ſi nupſerit uirgo,non peccauit: tribulationẽ tamen carnis habebunt huiuſmodi. Nos ignari rerum,putabamus nuptias ſaltem carnis habere lætitiam. Si autem nubentibus etiam in carne tribulatio eſt, in qua ſola uidebantur habere delitias: quid erit reliquum propter quod nubant, cum & in ſpiritu & in anima & in ipſa carne tribulatio ſit? Ego autem uobis parco. Sic ait,obtendo carnis tribulationem,quaſi non maiora ſint propter quę nubere non debeatis. Igit' hoc dico fratres: Tempus breue eſt. Reliquum eſt,ut qui habent uxores,ſic ſint tanquã nõ habentes. Nequaq; iam de uirginibus diſputo, quos nulla ambiguitas eſt eſſe felices. Ad maritos uenio Tempus breue eſt,dominus prope eſt. Etiam ſi nongentis uiueremus annis, ut antiqui homines, tamen breue putandum eſſet, quod haberet aliquando finem,& eſſe ceſſaret. Nunc uero cum breuis ſit non tam lætitia, q̃ tribulatio nuptiarũ: quid accipimus uxores,quas cogemur cito amittere? Et qui flent,inquit, & gaudent,& emunt & utuntur hoc mundo,ſic ſint,quaſi non fleant,gaudeant,emant,utantur hoc mundo. Præterit enim figura huius mundi. Si mundus tranſit,quo uniuerſa claudun tur: imò figura & conuerſatio huius mundi, quaſi nubes præterit: inter cætera mundi opera nuptiæ præteribũt. Neq; enim erunt poſt reſurrectionem coniugia. Si autem mors finis eſt nuptiarum,cur neceſſitatem non in uoluntatem uertimus? Et quod inuitis extorquendũ eſt, cur non ſpe præmiorũ offerimus deo? Qui ſine uxore eſt,ſolicitus eſt quæ domini ſunt, quo modo placeat deo. Qui autem cum uxore eſt,ſolicitus eſt quæ ſunt mũdi,quomodo placeat

Attende

uxori

A uxori,& diuiſus eſt. Intueamur curarum uirginis,maritiq; diſtantias. Virgo domino,maritus uxori placere deſiderat:& ut uxori placeat,ſolicitus eſt de his quæ ſunt mũdi,quæ cum mundo utiq; tranſitura ſunt: & diuiſus eſt, in multas ſcilicet ſolicitudinũ partes miſeriarumq; diſtractus. Non eſt huius loci nuptiarũ anguſtias deſcribere,& quaſi in cõmunibus locis rhetorico exultare ſermone. Plenius ſuper hac re contra Heluidium,& in eo libro quem ad Euſtochium ſcripſi,arbitror abſolutũ. Certe & Tertullianus cum adhuc eſſet adoleſcẽs, luſit in hac
19 materia. Et præceptor meus Gregorius Nazianzenus uirginitatẽ & nuptias differens, Græcis uerſibus explicauit. Nunc illud breuiter admoneo,in Latinis codicibus hunc locũ ita legi: Diuiſa eſt uirgo & mulier. Quod quanq; habeat ſuũ ſenſum,& à me quoq; pro qualitate loci ſic ediſſertum ſit,tamen non eſt apoſtolicæ ueritatis. Siquidem Apoſtolus ita ſcripſit,ut ſupra tranſtulimus: Solicitus eſt quæ ſunt mũdi,quomodo placeat uxori, & diuiſus eſt:& hac ſententia definita,tranſgreditur ad uirgines & cõtinentes, & ait: Mulier innupta & uirgo, cogitat quę ſunt domini,ut ſit ſancta corpore & ſpiritu. Non omnis innupta,& uirgo eſt. Quæ autẽ uirgo, utiq; & innupta eſt. Quanq; ob elegantiã dictionis potuerit id ipſum altero uerbo repetere,mulier innupta & uirgo: uel certe definire uoluiſſe quid eſſet innupta,id eſt,uirgo:ne & meretrices putemus innuptas;nulli certo matrimonio copulatas. Quid ergo cogitat innupta & uirgo? Quæ domini ſunt:ut ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Vt nihil aliud eſſet,ut nulla merces uirginẽ amplior ſequeretur:ſufficeret ei hæc ſola prælatio,cogitare quæ domini ſunt. Statimq; docet quæ ſit ipſa cogitatio,ut ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Nõnullę quippe ſunt uirgines carne,non ſpiritu:quarũ corpus integrum eſt, anima corrupta. Sed illa uirginitas hoſtia Chriſti eſt, cuius nec mentem cogitatio, nec carnem libido maculauit. Econtrario, quæ nupta eſt,cogitat quæ mundi ſunt;quomodo placeat uiro. Sicut qui uxorem habet,ſollicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori: ſic nupta res mundi cogitat,quomodo placeat uiro. Nos autem non ſumus de hoc mundo, qui in maligno poſitus eſt, cuius figura præterit, De quo dicitur ad apoſtolos: Si eſſetis de hoc mundo, amaret utiq; mundus quod
B ſuum erat. Ac ne forſitan putaremus onus grauiſſimũ caſtitatis nolentibus imponere,ſtatim iungit cauſas ſuadendi,& ait: Hoc autem ad utilitatem ueſtrã dico: non ut laqueũ uobis iniiciam, ſed ut ad id quod honeſtũ eſt, & intente facit ſeruire domino abſq; ulla diſtractione, uos adhorter. Proprietatem Græcam Latinus ſermo non explicat, quibus enim uerbis quis poſſit dicere: τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ, ἀπερισπάστως. Vnde & in Latinis codicibus, ob tranſlationis difficultatẽ, hoc penitus non inuenitur: utamur igitur eo quod nos uertimus. Nõ imponit nobis Apoſtolus laqueũ, nec cogit eſſe quod nolumus, ſed ſuadet quod
20 honeſtũ eſt & decorũ: & intente facit ſeruire domino, & ſemper eſſe ſolicitum, & expectare paratum domini uoluntatem: ut cum quid imperauerit, quaſi ſtrenuus & armatus miles, ſtatim impleat quod præceptũ eſt,& hoc faciat ſine ulla diſtentione: quę data eſt ſecundũ Eccleſiaſten hominibus huius mundi,ut diſtendantur in ea. Si quis autem cõſiderat uirginem ſuam,id eſt,carnem laſciuire & ebullire in libidinem,nec refrenare ſe poteſt:duplexq; ei incumbit neceſſitas,aut accipiendę coniugis,aut ruendi:quod uult faciat,non peccat ſi nubat. faciat, inquit,quod uult,non quod debet. Non peccat ſi ducit uxorem: non tamen bene facit,ſi duxerit. Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus,non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ uoluntatis:& hoc iudicat in corde ſuo ſeruare uirginem ſuã,bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit uirginem ſuã,bene facit:& qui non iungit,melius facit. Signanter & proprie ſupra dixerat:qui ducit uxorem,non peccat:hic,qui ſeruat uirginem ſuã, bene facit. Aliud eſt autem non peccare,aliud benefacere. Declina,inquit,à malo,& fac bonũ. Illud declinamus,hoc ſequimur. In altero initium,in altero perfectio eſt. Verũ ne in eo quod dixit: & qui matrimonio iungit uirginem ſuam, bene facit, exiſtimet aliquis obſeruationem noſtrã nonſtare:protinus hoc ipſum bonũ extenuat,& obumbrat cõparatione melioris, & dicit: Et qui non iungit,melius facit. Niſi allaturus eſſet,melius facit,nunquã præmiſiſſet, bene facit. Vbi

autem bonum & melius eſt,ibi boni & melioris non unũ eſt præmium:& ubi non unũ præ/ C
mium,ibi utiq; dona diuerſa. Tantũ eſt igitur inter nuptias & uirginitatem,quantũ inter non peccare & benefacere: imò,ut leuius dicam,quantũ inter bonũ & melius. Finita diſputatio/ ne cõiugiorũ & uirginitatis,inter utrũq; cauto moderamine præceptorũ, ut nec ad ſiniſtram, nec ad dexteram diuerteret:ſed uia regia graderetur,& illud impleret:ne ſis iuſtus multũ,rur/ ſum monogamiam digamiæ cõparat: & quomodo nuptias ſubdiderat uirginitati, ita diga/ miam primis nuptijs ſubijcit,& ait:Mulier alligata eſt,quanto tempore uir eius uiuit:quod ſi dormierit uir eius,libera eſt:cui uult nubat,tantũ in domino.Beatior autẽ erit, ſi ſic perman/ ſerit,ſecundũ conſilium meum.Puto aũt quod & ego ſpiritum dei habeam.Concedit ſecun/ das nuptias,ſed uolentibus,ſed his quæ ſe cõtinere non poſſunt:ne luxuriatæ in Chriſto,nu bere uelint,habentes damnationem quod primã fidem irritam fecerint:& hoc cõcedit,quia multæ abierunt retro poſt ſatanam.Cæterũ beatiores, inquit,erunt, ſi ſic permanſerint:con/ tinuoq; ſubiungit apoſtolicã autoritatem,ſecundũ meum conſiliũ.Porrò ne autoritas Apo/ ſtoli quaſi hominis leuior uideretur, addidit:Puto autẽ quod & ego ſpiritũ dei habeam.Vbi ad continentiam prouocat,ibi non hominis,ſed ſpiritus dei conſiliũ eſt.Vbi autem nubendi concedit ueniam,ſpiritũ dei non nominat,ſed prudentię librat conſiliũ: ita ſingulis relaxans, ut unuſquiſq; ferre poteſt.Iuxta hunc ſenſum omnia illa ſunt accipiẽda. Nam quæ ſub uiro eſt mulier,uiuente uiro alligata eſt legi:ſi autem mortuus fuerit uir, ſoluta eſt à lege uiri.Igi/ tur uiuente uiro uocabitur adultera,ſi fuerit cum altero uiro. Si autẽ mortuus fuerit uir eius, ſoluta eſt à lege,ut non ſit adultera,ſi fuerit cum alio uiro.Et illud ad Timotheum: Volo er/ go iuniores uiduas nubere,filios procreare,matresfamilias eſſe,nullã occaſionem dare aduer ſario maledicti gratia.Iam enim quædã conuerſæ ſunt retro poſt ſatanam, & reliqua his ſi/ milia. Quomodo enim uirginibus ob fornicationis periculũ concedit nuptias, & excuſabile facit,quod per ſe nõ appetitur:ita ob eandem fornicationem uitandã, concedit uiduis ſecun/ da matrimonia.Melius eſt enim licet alterũ & tertium,unũ uirum noſſe, cẽ plurimos: id eſt, D
tolerabilius eſt uni homini proſtitutã eſſe,quàm multis. Siquidem & illa in Euangelio Ioan nis Samaritana,ſextum ſe maritum habere dicens,arguitur à domino,quod non ſit uir eius. Vbi enim numerus maritorũ eſt,ibi uir, qui proprie unus eſt, eſſe deſijt. Vna coſta à princi/ pio in unam uxorem uerſa eſt.Et erunt,inquit,duo in carnem unam,non tres neq; quatuor: alioquin iam non duo,ſed plures.Primus Lamech ſanguinarius & homicida,unam carnem in duas diuiſit uxores:fratricidium & digamiam,eadem cataclyſmi deleuit pœna. De altero ſepties,de altero ſeptuagieſſepties uindicatum eſt.Quantũ diſtat in numero, tantũ & in cri/ mine.Quàm ſancta ſit digamia,hinc oſtenditur, quod digamus in clerum eligi non poteſt: & ideo Apoſtolus ad Timotheum:Vidua,inquit,eligatur nõ minus ſexaginta annorũ, quæ fuerit unius uiri uxor.Hoc omne præceptũ de his eſt uiduis,quæ eccleſiæ paſcuntur eleemo/ ſynis.Et idcirco ætas præſcribitur,ut illæ tantũ accipiant pauperum cibos,quæ iam laborare non poſſunt.Simulq; conſidera,quod quæ duos habuit uiros,etiam ſi anus eſt & decrepita & egens,eccleſię ſtipes non meretur accipere.Si autem panis illi tollitur eleemoſynæ,quanto magis ille panis qui de cœlo deſcẽdit, quem qui indigne comederit, reus erit uiolati corporis & ſanguinis Chriſti? Quanq; hæc teſtimonia quæ ſupra poſui,in quibus uiduis conceditur, ut ſi uelint,denuo nubant:quidam interpretãtur,ſuper his uiduis,quas amiſſis maritis, ſic in/ uenerit fides Chriſti.Nec enim conſequens eſſet,ut Apoſtolus poſt baptiſma uiro mortuo, iubeat alteri nubere:cum habentibus quoq; uxores præceperit, ut ſic ſint, quaſi non haben/ tes:& ob hanc cauſam non eſſe uxorũ numerum definitum:quia poſt baptiſma Chriſti, eti/ am ſi tertia & quarta uxor fuerit,quaſi prima reputet. Alioqui ſi poſt baptiſma primo mor/ tuo accipitur ſecundus,quare non ſecundo & tertio & quarto & quinto mortuo,accipiatur ſe xtus,& reliqui? Poteſt enim accidere,ut infelicitate quadam uel iudicio dei ſuccidentis nupti/ as repetitas,adoleſcentula plures accipiat uiros: & anus primo marito in extrema ſenectute uiduetur.Primus Adam monogamus, ſecundus agamus.Qui digamiã probant,exhibeant

tertium

A tertium Adam digamũ,quem ſequantur. Verum fac ut cõceſſerit Paulus ſecunda matrimonia,eadẽ lege & tertia concedit & quarta,& quotieſcunq; uir moritur. Multa cõpellitur Apoſtolus uelle,quæ non uult. Circuncidit Timotheum,raſit in ſe caluitiũ, nudipedalia exercuit, comam nutriuit, & totondit in Cenchris:& certe caſtigauerat Galatas: Petrumq; reprehenderat,quod ſe propter obſeruationes Iudaicas à gentibus ſepararet. Quomodo igitur in cæ-
22 teris eccleſię diſciplinis Iudæis Iudęus,ethnicis ethnicus:& omnibus omnia factus eſt,ut omnes lucrifaceret:ſic & digamiam cõceſſit incontinentibus, nec nuptiarũ numerum præfiniuit: ut dum uiderent ſibi mulieres ita poſt mortem mariti ſecundũ concedi, ut tertius quartusq; cõceditur:erubeſcant alterũ accipere,ne trigamis & quadrigamis cõparentur. Vbi enim unus exceditur, nihil refert ſecũdus an tertius ſit, quia deſinit eſſe monogamus. Omnia licent,ſed nõ omnia expediũt. Non damno digamos,imò nec trigamos:& (ſi dici poteſt) octogamos: plus aliquid inferam,etiam ſcortatorem recipio pœnitentem. Quicquid ęqualiter licet,æqua lance penſandũ eſt. Sed quoniam ad uetus nos trahit teſtamentũ, & incipiens ab Adam ad Zachariam & Elizabet peruenit:ac deinde opponit Petrũ & cæteros apoſtolos habuiſſe uxores:nos quoq; debemus per eadem currere ueſtigia quæſtionũ,& docere caſtitatem ſemper operi nuptiarũ fuiſſe prælatam. Ac de Adam quidem & Eua illud dicendum,quod ante offenſam in paradiſo uirgines fuerint, poſt peccatũ autem & extra paradiſum protinus nuptiæ. Deinde,quod hoc ipſum interpretet Apoſtolus: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam,& adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una. Statimq; ſubiungit. Sacramentum hoc magnum eſt. Ego autem dico in Chriſto & in eccleſia. Chriſtus in carne uirgo,in ſpiritu monogamus. Vnam enim habet eccleſiã,de qua idem Apoſtolus: Viri, inquit, diligite uxores ueſtras, ſicut & Chriſtus eccleſiam: Si Chriſtus ſancte, ſi caſte, ſi abſq; ulla macula eccleſiam diligit: uiri quoq; in caſtitate uxores ſuas diligant, & ſciat unuſquiſq; uas ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore,nõ in paſſione deſiderij, ſicut & gentes,quæ nec
B ſciunt deum. Neq; enim uocauit nos deus in immundiciã,ſed in ſanctificationem: exuentes nos ueterem hominem cum operibus ſuis,& induentes nouũ,qui renouatur in cognitionem ſecundũ imaginem creatoris ſui:ubi nõ eſt maſculus & fœmina, Græcus & Iudæus, circunciſio & præputiũ,barbarus & Scytha,ſeruus & liber,ſed & omnia in omnibus Chriſtus. Imago creatoris non habet copulam nuptiarum. Vbi diuerſitas ſexus aufertur, & ueteri homine exuimur,& induimur nouo:ibi in Chriſtũ renaſcimur uirginem,qui & natus ex uirgine, & renatus per uirginem eſt. Quod aũt ait:Creſcite & multiplicamini, & replete terrã, neceſſe fuit prius plantare ſyluã & creſcere, ut eſſet quod poſtea poſſet excidi:ſimulq; conſideranda uis uerbi,replete terram. Nuptiæ terrã replent,uirginitas paradiſum. Sed & hoc intuendũ, duntaxat iuxta Hebraicam ueritatem,quod cum ſcriptura in primo & tertio & quarto & quinto & ſexto die expletis operibus ſingulorũ dixerit: Et uidit deus quia bonũ eſt, in ſecundo die hoc omnino ſubtraxit:nobis intelligentiã derelinquens, non eſſe bonũ duplicem numerum, qui ab unione diuidat,& præfiguret fœdera nuptiarũ. Vnde & in arca Noe,omnia animalia quæcunq; bina ingrediuntur,immunda ſunt. Impar numerus eſt mundus. Quanq; in dupli-ci numero oſtendatur & aliud ſacramentũ, quod ne in beſtijs quidem & immundis auibus digamia cõprobata ſit. Bina enim ingrediũtur immunda: & ſeptena,quæ munda ſunt:ut haberet Noë poſt diluuiũ,quod de impari numero ſtatim deo poſſet offerre. Si autem tranſfertur Enos,& ſeruatur in diluuio Noë,non reor idcirco translatum Enos, quod uxorem habuerit,ſed quod primus inuocauerit deum,& crediderit in ſaluatorẽ, de quo Paulus apoſtolus in epiſtola ad Hebræos pleniſſime docet. Porrò Noë, qui quaſi ſecunda radix humano generi ſeruabatur,utiq; cum uxore & filijs debuit reſeruari. Quanq; in hoc myſterium ſcripturarum ſit. Arca illa,iuxta apoſtolum Petrum,typus eccleſiæ fuit, in qua octo animæ ſaluæ factæ ſunt. Quãdo ingreditur in eam Noë,tam ipſe quàm filij eius, ab uxoribus ſeperantur:quando uero egreditur in terram, iunguntur paria: & quod in arca,id eſt,in eccleſia fuerat ſeparatum,in mundi conuerſatione ſociatur. Simulq; ſi arca plures habuit manſiones &

nidulos,& bicamerata & tricamerata,& diuerſas beſtias,& pro qualitate animalium habita/ c
tiones quoq; uel maiores uel minores:exiſtimo quod diuerſitas illa manſionum,præfigura/
uerit eccleſiæ uarietatem. Quod autem nobis obijcit, in ſecũda dei benedictione comeden
darum carnium licentiam datam,quæ in prima conceſſa non fuerat:ſciat quomodo repudi/
um iuxta eloquium ſaluatoris ab initio non dabatur,ſed propter duritiam cordis noſtri, per
Moyſen humano generi conceſſum eſt: ſic & eſum carnium uſq; ad diluuiũ ignotum fuiſſe:
poſt diluuium uero, quaſi in eremo murmuranti populo coturnices,ita dentibus noſtris ner/
uos & uirulentias carnis ingeſtas.Docet Apoſtolus ſcribens ad Epheſios,deum propoſuiſſe
in adimpletione temporum recapitulare omnia: & ad principium trahere in Chriſtum Ie/
ſum,quæ ſunt ſuper cœlos & ſuper terram. Vnde & ipſe ſaluator in Apocalypſi Ioãnis: Ego
ſum,inquit, α & ω, initium & finis. Ab exordio conditionis humanæ, nec carnibus ueſceba/
mur,nec dabamus repudium,nec præputia nobis eripiebantur in ſignum.Hoc curſu uſq; ad
diluuium peruenimus.Poſt diluuium autem cum datione legis,quam implere nullus potuit,
carnes ingeſtæ ſunt ad ueſcendum:& repudia conceſſa duriciæ, & cultellus circunciſionis ap/
poſitus:quaſi dei manus plus in nobis creauerit, quàm neceſſe eſt. Poſtquã autem Chriſtus
uenit in fine temporum, & ω reuoluit ad α, & extremitatem retraxit ad principium: nec re/
pudium nobis dare permittitur,nec circuncidimur,nec comedimus carnes, dicente Apoſto/
lo:Bonum eſt uinum non bibere,& carnes nõ comedere. Et uinum enim cum carnibus poſt
diluuium dedicatum eſt. Quid loquar de Abraham, ut ipſe aſſerit trigamo, qui ſignum
fidei in circunciſione ſuſcepit? Si imitamur uxorum illius numerum, imitemur & circunciſio/
nem. Neq; enim in parte ſectandus,& in parte repudiandus eſt. Porrò Iſaac unius Rebeccæ
uir,Chriſti præfigurat eccleſiam, & digamiæ ſuggillat laſciuiam. Si autem duas bigas uxo/
rum & concubinarum habuit Iacob, & non uult aduerſarius acquieſcere, lippientem Liam
deformem atque fœtoſam ſynagogæ typum prætuliſſe: Rachel uero pulchram & diu ſteri/
lem,eccleſię ſignificaſſe myſterium:ſciat eo tempore hoc feciſſe Iacob,quando erat inter Aſ/ D
ſyrios,& in Meſopotamia Laban duriſſimo domino ſeruiebat. Quando autem terram ſan/
ctam ingredi uoluit, & in monte Galaat extruxit aceruum teſtimonij, in quo nihil inter ſar/
cinas eius Meſopotamiæ poſſeſſor inuenerat: iurans ſe nunquam ad locum in quo ſeruierat
reuerſurum:& ad torrentem Iaboch cum angelo luctatus claudicare cœpit:& πλατὺ μηροῦ 25
eius emarcuit, ſtatimq; Iſraël ſortitus eſt nomen: & illa quondam dilecta coniunx, pro qua
ſeruierat iuxta Bethlehem, in qua erat uirginitatis præco dominus naſciturus, à filio doloris
occiditur,& conſortia Meſopotamiæ Euangelica in ciuitate moriuntur. Miror autem cur Iu/
dam & Thamar nobis propoſuerit in exemplum, niſi fortè & meretricibus delectatur: aut
occiſum Onam, quod fratri ſemen inuiderit: quaſi nos qualemcunq; ſeminis fluxum abſq;
liberorum opere comprobemus. Perſpicuum eſt de Moyſe, quod periclitatus eſſet in diuer/
ſorio,niſi Sephora,quæ interpretatur auis, filium circũciciſſet, & præputium nuptiarum cul/
tro Euangelico deſecaſſet.Iſte nempe Moyſes eſt,qui cum uidiſſet uiſionem magnam,& an/
gelum ſiue dominum loquentem in rubo,nequaquam ualuit ad eum accedere, niſi ſoluiſſet
corrigiam calciamenti ſui,& abieciſſet uincula nuptiarum. Nec mirum hoc de amico & pro/
pheta & legifero dei,cum omnis populus acceſſurus ad montem Sina, & dei auditurus elo/
quium,tribus diebus ſanctificari iuſſus ſit,& ſe ab uxoribus abſtinere.Quod quidem ſcimus
(licet præpoſtere faciam hiſtoriæ ordinem cõfundere) etiam ad Dauid fugientem ab Achi/
melech ſacerdote dictum: Si mundi ſunt pueri ab uxoribus? Et ille reſpondit: Ab heri &
nudiuſtertius. Panes enim propoſitionis quaſi corpus Chriſti de uxorum cubilibus conſur/
gentes edere non poterant. Et nobis in tranſitu eſt contemplandum quod dixit: Si mun/
di ſunt pueri ab uxoribus: uidelicet quod ad mundicias corporis Chriſti, omnis coitus im/
mundus ſit. In lege quoque præcipitur,ut pontifex niſi uirginem non ducat uxorem, nec ui/
duam accipiat. Si eadem uirginis uiduæq; conditio eſt,quare altera recipitur, altera repro/
batur? Et ſacerdotalis uidua in domo iubetur ſedere patris ſui, nec ſecundum noſſe matri/

monium

monium. Si ſoror uirgo moritur ſacerdotis, quomodo ipſe ad patris exequias, ita pater ad eam iubetur accedere. Si uero nupta ſit, quaſi aliena cõtemnitur. Qui uxorem duxerit, & qui plantauerit uineam, uelut propagines filiorum prohibetur ad bella procedere. Nõ enim poteſt domini ſeruire militiæ, ſeruus uxoris: & de ſpeculis mulierũ ieiunantiũ, quaſi de puriſſimis corporibus uirginum, luter in tabernaculo funditur: & intrinſecus in ſanctuario tam cherubim q̃ propiciatorium & arca teſtamenti & menſa propoſitionis & candelabrum & turibulum ex auro mundiſſimo ſunt. Neq; enim in ſancta ſanctorum inferri poterat argentum.

Quid moror in Moyſe, cum mihi propoſitum ſit curſim celeriterq; dictanti, ſingula breuiter perſtringere, & intelligentiæ quaſdam lineas ducere? Tranſcendã ad Ieſum filium Naue, qui ante dictus eſt Auſe: ſiue ut rectius habetur in Hebræo, Oſee, id eſt, ſaluator. Ipſe enim ſecundum epiſtolam Iudæ, ſaluauit: & eduxit populũ Iſrael ex Aegypto, & in terram repromiſſionis induxit. Hic Ieſus ſtatim ut uenit ad Iordanem, aquæ nuptiarum, quæ ſemper in lege fluxerant, arefactæ ſunt & ſteterunt, & ſiccis pedibus ac nudis populus omnis tranſijt, & uenit in Galgala, ibiq; ſecũdo eſt circunciſus. Quod ſi iuxta literam accipimus, penitus ſtare non poteſt. Si enim duplex haberemus præputium, uel exciſa pellicula iterum naſceretur, recte ſecunda circunciſio haberet locum. Nunc autẽ hoc ſignificatur, quod Ieſus cultello euangelij populum qui per deſertum uenerat circuncidit, & circuncidit cultello petrino: ut quod in Moyſi filio pręfigurabatur ante in paucis, id ſub Ieſu duce impleretur in cunctis. Sed & ipſa præputia in unum cumulum coaceruata & ſepulta, & terra obruta, & ablatum opprobrium Aegypti, & nomen loci Galgala, quod interpretatur reuelatio, oſtendunt, dum in præputio ambularet populus per deſertum, oculos eius fuiſſe cæcatos. Videamus & conſequentia. Poſt euangelij circunciſionem, & cõſecrationem duodecim lapidum in loco reuelationis, ſatim Paſcha celebratur: immolatur eis agnus, & ſanctæ terræ ueſcũtur alimentis. Egreditur Ieſus, occurrit ei princeps militię gladiũ tenens: id eſt, uel pro circũciſo populo pugnare ſe monſtrans, uel diſſecans glutinũ nuptiarum. Similiterq; ut Moyſi præceptum fuerat, & huic præcipitur: Solue calciamentum tuum. Locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Quia ſic erat domini armatus exercitus in tubis ſacerdotalibus, quaſi ad euangelicam prædicationem ſub typo Hiericho mundus ſubuertitur. Et ut infinita prætereã (neq; enim nunc mihi propoſitum eſt omnia ueteris teſtamenti aperire myſteria) quinq; reges, qui in terra repromiſſionis ante regnabant, reſiſtebantq; euangelico exercitui, Ieſu pugnante ſuperãtur. Hoc puto intellectu eſſe perſpicuum, quod anteq; dominus populum ſuum educeret de Aegypto, & circuncideret eũ, uiſus, odoratus, guſtus, auditus, tactusq; regnauerint: & his quaſi principibus fuerint uniuerſa ſubiecta. Quos Ieſus ad ſpeluncam corporis cõfugientes, & ad tenebroſum locum, id eſt, ipſum ingredientes corpus interfecit: ut per id occiderentur, per quod ante regnabant.

Verum iam tempus eſt, ut caſtitatis Ieſu uexillum leuemus. Moyſes ſcribitur habuiſſe uxorem. Moyſen autem & dominus noſter & Apoſtolus interpretãtur legem: Habent Moyſen & prophetas. Et: Ab Adam uſq; ad Myſem regnauit peccatum, etiam ſuper eos qui nõ peccauerunt, in ſimilitudine preuaricationis Adæ: nulliq; dubiũ eſt, in utroq; teſtimonio Moyſen legem ſignificare. Sicut ergo legimus quod Moyſes, id eſt, lex habuerit uxorem, oſtende mihi Ieſum Naue uel uxorem habuiſſe uel filios: & ſi potueris monſtrare, uictum me eſſe fatebor. Et certe pulcherrimum terræ Iudææ in partitione accepit locum, moriturq; non in uicenario numero, qui ſemper in ſcripturis infauſtus eſt, in quo ſeruiuit Iacob, & uẽditus eſt Ioſeph, & quem diligit Eſau, accipiens in eo quædam munera: ſed in decimo, de cuius laude crebro diximus: ſepelituq; in Thamnat ſareth, id eſt, in perfectiſſimo principatu, ſiue in numero operimenti noui: ut uirginũ ſignificaret greges, ſaluatoris auxilio cooptos in mõte Ephraim, hoc eſt, in monte frugifero, ab aquilone montis Gaas, qui interpretatur cõmotio. Mons em̃ Sion, latera aquilonis, ciuitas regis magni: quę oppoſita ſemper inuidię eſt, & p ſingulas tẽtationes dicit: Mei uero penè moti ſunt pedes. Cũq; in ſepultura Ieſu, liber qui ex nomine eius appellat̃, expletus ſit: rurſum in Iudicũ uolumine, quaſi uiuẽs reſurgensq; deſcribitur: &

sub ἀνακεφαλαιώσει opera ipsius prædicantur,& legitur:Misit Iesus populum, & abierunt c
filij Israel,unusquisq; in hæreditatem suam, ut possiderent terram.Et seruiuit populus domi 25
no cunctis diebus Iesu &c.Statimq; subiungitur: Et mortuus est Iesus Naue seruus domini centum decem annorum.Porrò Moyses uidit tantum terrā repromissionis,& intrare nō potuit,& mortuus est in terra Moab,& sepeliuit eum dominus in ualle terræ Moab contra domum Phegor,& non cognouit uir sepulchrū eius usq; in diem hunc. Comparemus urriusq; sepulturā:Moyses in terra Moab moritur,Iesus in terra Iudææ. Ille sepelitur in ualle contra domū Phegor,quod interpretatur ignominia(proprie quippe Phegor lingua Hebræa pria pus appellatur)hic in monte Ephraim ab aquilone mōtis Gaas. Et est in uerbis simplicibus semper diuinarum scripturarū sensus augustior. Quia apud Iudæos gloria erat in partubus & parturitionibus:& maledicta sterilis, quæ nō habebat semen in Israel:& beatus,cuius erat semē in Sion,& domestici in Hierusalem:& in benedictione maxima ponebatur:Vxor tua sicut uitis abundans in lateribus domus tuæ: Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ:idcirco sepulchrum eius positum in ualle describitur contra domum idoli,quod proprie libidini consecratur.Nos aūt qui militamus sub Iesu duce,usq; ad præsentem diem ignoramus ubi Moyses sit sepultus.Contemnimus enim Phegor,& omnē ignominiam eius, scientes quod qui in carne sunt,deo placere non possunt.Et dominus ante diluuiū quoq; dixerat:Non permanebit spiritus meus in hominibus istis,quia caro sunt.Quamobrem & Moyses moriens plangitur à populo Israel:Iesus aūt quasi uicturus nō plangitur.Nuptiæ enim finiūtur in morte, uirginitas post mortem incipit coronari. Sampson quoq; producit in medium:nec decaluatū quondā domini Nazaræū à muliere considerat: qui licet typum teneat saluatoris, quod meretricē ex gentibus adamarit ecclesiā: & multo plures hostiū moriens q; uiuus occiderit,tamen cōiugalis pudicitiæ exempla nō præbet. Et certe iste est secundū prophetiā Iacob:qui cū concitus equi pernicitate ferretur,à serpente percussus,retrorsum cecidit. Debborā aūt & Barach & uxorē Heber Cynei cur enumerauerit, prorsus nō intelligo: cum d
aliud sit bellorū principes & historiæ ordinē texere: aliud figuras aliquas significare cōiugij, quæ in istis omnino non cōparent.Porrò quod præfert Iepte patris fidem, lachrymis uirginis filiæ,pro nobis facit. Et nos enim non tam uirgines seculi, q; eas quæ propter Christum sunt uirgines,prædicamus:& à plerisq; Hebræorum reprehēditur pater uoti temerarij,quia dixerit:Si tradens tradideris filios Ammon in manibus meis,quicunq; exierit de domo mea in occursum mihi,cum reuerti cœpero in pace à filijs Ammon,erit domino,& offeram illum holocaustum. Si canis(inquiunt)si asinus occurrisset,quid faceret? Ex quo uolunt dei dispensatione esse factum, ut qui improspecte uouerat, errorē uotorum in filiæ morte sentiret. Si aūt Samuel nutritus in tabernaculo duxit uxorē, quid hoc ad præiudiciū uirginitatis? quasi non hodie quoq; plurimi sacerdotes habeant matrimonia,& Apostolus episcopum describat unius uxoris uirum,habentem filios cum omni castitate.Simulq; noscendum,quod Samuel leuita,non sacerdos,non pontifex fuerit. Vnde & faciebat illi mater sua ephod bad, superhumerale uidelicet lineum,qui habitus proprie leuitarum & minoris est ordinis. Vnde & in psalmis non nominatur inter sacerdotes,sed inter eos qui inuocant nomen domini.Moyses,inquit,& Aaron in sacerdotibus eius,& Samuel inter eos qui inuocant nomen eius. Leui enim genuit Caath,Caath genuit Aminadab,Aminadab genuit Chore,Chore genuit Assir,Assir genuit Helchana,Helchana genuit Sub,Sub genuit Tou,Tou genuit Heliu,Heliu genuit Ieroam, Ieroam genuit Helchana, Helchana genuit Samuelem: nullicq; dubium est sacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees stirpe generatos. Qui cum & ipsi uxores habuerint,recte nobis opponerentur:si errore Encratitarum ducti, cōtenderemus matrimonia reprobanda:& non esset noster pontifex secundum ordinem Melchisedec sine patre, sine matre ἀγωναλόγητος,hoc est,sine nuptijs.Et reuera magnos fructus ex liberis Samuel capit: ut quia ipse placuit deo,tales genuerit,qui domino displicerēt. Quod si Booz & Ruth nobis obijcit ad cōprobandam digamiā,sciat in euangelio ob typum ecclesiæ,etiam Raab meretri

cem in

A cem in ordine maiorum domini enumeratam. Porrò quod Dauid ducentis præputijs emiſ-
ſe iactat uxorẽ,nouerit illum & alias habuiſſe quàm plurimas: & Michol filiam Saul,quam
pater alteri tradiderat,poſtea recepiſſe:& iam ſenem,Sunamitidis puellæ calefactũ eſſe com
plexibus. Nec hoc dico, quod ſanctis uiris quicquam detrahere audeam, ſed quod aliud ſit
in lege uerſari,aliud in Euangelio.Ille occidit Vriam Ietheum,mœchus extitit in Bethſabee.
Et quia erat uir ſanguinarius, non (ut pleriq; exiſtimant) propter bella, ſed propter homici-
dium,templum domini ædificare prohibetur.Nos autem ſi unum de minimis ſcandalizaue
rimus,& ſi fratri dixerimus Raca,& non recte uiderimus:expedit ut mola aſinaria ligetur cir
ca collum noſtrum,& rei erimus gehennæ, & adulterium in ſolo nobis aſpectu reputabitur.
Tranſit ad Solomonem,per quem ſe cecinit ipſa ſapiẽtia:& cum uxorium eum dicat, atq; in
illius laudibus immoretur, miror cur non iungat & illud de Cantico canticorum: Sexaginta
ſunt reginæ,& octoginta concubinæ:& adoleſcentulæ,quarum non eſt numerus.Et illud de
Regnorum tertio,quod ſeptingẽtas habuerit uxores,& trecentas cõcubinas,& alias innume-
rabiles.Hæ nempe ſunt,quæ auerterunt cor eius à domino:& tamen antequam plures habe
ret uxores, & carnis uitijs laberetur, in principio regni & adoleſcentiæ extruit domino tem-
plum.Vnuſquiſq; enim nõ de futuris,ſed de præſentibus iudicatur.Quod ſi Solomonis ex-
empla ei placent,iam non digamus erit & trigamus,ſed niſi ſeptingentas habuerit uxores,&
trecentas concubinas, typum eius & meritum implere non poterit. Obſecro te lector,& id
ipſum ſæpe commoneo,ut ſcias me,quæ loquor,neceſſitate dicere:nec detrahere his qui in le
ge præceſſerint, ſed ſeruiſſe eos temporibus & conditionibus ſuis, & illam domini impleſſe
ſententiam:Creſcite & multiplicamini,& replete terram:& quod his maius eſt,futurorum ty
pos præbuiſſe.Nobis autem,quibus dicitur:Tempus in collecto eſt,ſupereſt,ut qui habent
uxores,ſic ſint,quaſi non habeãt:aliud præcipi, & uirginitatem à ſaluatore uirgine dedicari.
Eliam & Eliſæum cũ ſtulte in Catalogo poſuerit maritorum, me tacente manifeſtum eſt.Si
B enim Ioannes Baptiſta uenit in ſpiritu & uirtute Eliæ, & Ioannes uirgo eſt:utiq; non ſolum
in ſpiritu eius uenit, ſed etiã in corporis caſtitate. Porrò illud quod de Ezechia cõmemorari
poteſt,quanq; hoc ille ſolita ſtoliditate non uiderit, quod poſt uitã recuperatam,& quinde-
26 cim annorũ ſpacia protelata, dixerit:Amodo filios faciã: ſciat in Hebræis uoluminibus non
haberi, ſed legi pro hoc: pater filijs notam faciet ueritatẽ tuam. Nec mirũ ſi Olda uxor Sel-
lum prophetiſſa conſolatur ab Ioſia rege Iudæ,iam captiuitate uicina, & ira domini ſtillante
ſuper Hieruſalẽ:cum hæc norma ſit ſcripturarũ,ut deficientibus uiris ſanctis,mulieres in uiro
rum laudentur opprobria.Superfluum aũt eſt de Daniele dicere,cum Hebræi uſq; hodie au
tument,& illũ & treis pueros fuiſſe eunuchos,ex illa dei ſententia,quã Eſaias loquitur ad Eze
chiam:Et de filijs tuis qui naſcent ex te,tollent & facient eunuchos in domo regis.Rurſusq;
in Daniele legimus:Et dixit rex Aſphanez principi eunuchorũ, ut introduceret de filijs capti
uitatis Iſrael,& de ſemine regio, & de phorthõmim pueros,in quibus non eſſet macula, pul-
chros facie,& intelligentes ſapientiã.Et argumentantur,ſi de ſemine regio electi ſunt Daniel
& tres pueri:de ſemine aũt regio eunuchos fore ſcriptura prędixit,hos eſſe qui eunuchi facti
ſunt.Si uero & illud oppoſuerit,quod in Ezechiele dicitur,Noe & Daniel & Iob in terra pec
catrice filios & filias liberare nõ poſſe:reſpõdendũ eſt,quod iuxta hypotheſin dictũ ſit.Nec
enim eo tempore Noe & Iob erãt,quos multis ante ſeculis fuiſſe cognouimus. Et eſt ſenſus,
ſi tales & tales uiri fuerint in terra peccatrice,filios ſuos & filias liberare nõ poterunt:quia iu-
ſtitia patris nõ liberabit filium,nec peccatũ alterius alteri imputabitur.Anima enim quæ pec
cauerit,ipſa morietur.Sed & hoc dicendũ,Danielem iuxta hiſtoriã libri eius,cum Ioachim re
ge captũ eo tempore,quo Ezechiel quoq; ductus eſt in captiuitatẽ. Quomodo ergo potuit
habere filios,qui adhuc puer erat? & expleto triennio, inductus eſt ad regis obſequiũ.Ac ne
quis putet Ezechiel iam uiri meminiſſe Danielis,& nõ pueri:Factũ eſt,inquit,in anno ſexto,
regis ſcilicet Ioachim,in mẽſe ſexto,in quinta menſis:& ego ſedebã in domo mea,& ſenes Iu
da ſedebãt corã me. Atq; in eadem die ad eum dicitur:Si fuerint Noe & Daniel & Iob.Erat

igitur

igitur Daniel adhuc puer,& notus populo, uel propter interpretationem somniorum regis, c uel propter Susannæ liberationem,& occisionem presbyterorum. Et perspicue comproba/tur,eo tempore quo hæc dicebantur de Noe & Daniele & Iob,adhuc puerum fuisse Danie/lem,nec potuisse habere filios & filias,quos sua iustitia liberaret. Huc usq; de lege. Venit ad Euangelium,& proponit nobis Zachariam & Elizabet,Petrum & socrum eius:& consue ta uecordia non intelligit istos quoq; inter eos qui legi seruierint, debuisse numerari. Neq; enim euangelium ante crucem Christi est,quod passione & sanguine ipsius dedicatur.Iuxta quam regulam Petrus & cæteri apostoli, ut ei ex superfluo interim concedã,habuerunt qui/dem uxores,sed quas eo tempore acceperant, quo euangeliũ nesciebant. Qui assumpti po/stea in apostolatum,relinquunt officium coniugale.Nam cum Petrus ex persona apostolo/rum dicit ad dominum:Ecce nos relinquimus omnia, & sequuti sumus te,respondit ei domi/nus:Amen dico uobis,quoniam nemo est qui dimiserit domum,aut parẽtes,aut fratres,aut uxorem,aut filios propter regnum dei,qui non recipiat multo plura in seculo isto, & in secu lo futuro uitam æternam.Si autem nobis illud opposuerit ad probandũ, quod omnes apo/stoli uxores habuerint,nunquid non habemus potestatem mulieres uel uxores circunducen di(quia γυνὴ apud Græcos utrunq; significat) sicut cæteri apostoli & Cephas & fratres do mini:iungat & illud quod in Græcis codicibus est:Nunquid non habemus potestatem soro res mulieres uel uxores circumducendi?Ex quo apparet eum de alijs sanctis dixisse mulieri/bus,quæ iuxta morem Iudaicum magistris de sua substantia ministrabãt,sicut legimus ipsi quoq; domino factitatũ.Nam & ordo uerborũ hoc significat:Nunquid nõ habemus pote/statem manducandi & bibendi,aut sorores mulieres circũducendi? Vbi de comedendo & bi bendo,ac de administratione sumptuũ præmittitur, & de mulieribus sororibus infertur:per/spicuum est non uxores debere intelligi,sed eas,ut diximus,quæ de sua substantia minist ra/bant.Quod & in ueteri lege de Sunamitide illa scribitur, quæ solita sit Elisæum recipere,& ponere ei mensam,& panem,& candelabrum &c. Aut certe si γυναῖκας uxores accipimus, D non mulieres:id quod additur,sorores,tollit uxores:& ostendit eas germanas in spiritu fuis/se,non cõiuges.Quanq;,excepto apostolo Petro,non sit manifeste relatum de alijs aposto/lis,quod uxores habuerint:& cũ de uno scriptum sit,ac de cæteris tacitũ,intelligere debemus sine uxoribus eos fuisse,de quibus nihil tale scriptura significet.Et tamen ille qui nobis obie/cit Zachariam & Elizabet, Petrum & socrum eius:sciat de Zacharia & Elizabet Ioannem fuisse generatũ,id est, de nuptijs uirginem,de lege euangeliũ,de matrimonio castitatem:ut à propheta uirgine, uirgo dominus & annunciaretur & baptizaretur.possumus autem de Pe tro dicere, quod habuerit socrum eo tempore quo credidit, & uxorem iam non habuerit: quanq; legatur in περιόδοις, & uxor eius & filia. Sed nunc nobis de canone omne certamen est.Et quia ad apostolos prouocauit,quod principes disciplinæ nostrę,& Christiani dogma tis duces,uirgines non fuerint: ut eos interim uirgines cõcedamus non fuisse (neq; enim hoc præter Petrum probari potest) nouerit hos esse apostolos,de quibus Esaias uaticinatur:Ni/si dominus sabaoth reliquisset nobis semen,quasi Sodoma essemus,& similes Gomorræ fu issemus.Qui ergo erant ex Iudæis,uirginitatem quam in Iudaismo amiserant, in euangelio habere non poterant.Et tamen Ioannes unus ex discipulis,qui minimus traditur fuisse inter apostolos,& quem fides Christi uirginem reppererat,uirgo permansit: & ideo plus amatur à domino,& recumbit super pectus Iesu.Et quod Petrus,qui uxorem habuerat,interrogare non audet,illũ rogat ut interroget. Et post resurrectionẽ, nunciãte Maria Magdalene quod dominus resurrexisset,uterq; cucurrit ad sepulchrum,sed ille præuenit.Cumq; essent in naui & piscarentur in lacu Genezareth,Iesus stabat in littore,nec sciebãt apostoli quem uiderent: solus uirgo uirginem agnoscit,& dicit Petro: Dominus est. Rursum post auditã sententiam, quod ab alio cingẽdus esset Petrus,& ducendus quò nollet:& crucis fuisset illi passio prophe tata,& ille diceret:Domine,quid iste:nolens deserere Ioannẽ,cum quo semper fuerat copula tus,dicit ei dominus:Si eũ sic uolo esse, quid ad te? Vnde & sermo exiuit inter fratres, illum 27

discipulum

A discipulum non moriturum. Ex quo ostenditur uirginitatem non mori: nec sordes nuptia-
rum ablui cruore martyrij, sed manere cum Christo, & dormitionem eius transitum esse,
non mortem. Si autem obnixe contenderit Ioannem uirginem nō fuisse, & nos amoris præ
cipui causam uirginitatem diximus, exponat ille: si uirgo non fuit, cur cæteris apostolis plus
amatus sit? At dicis, super Petrum fundatur ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes
apostolos fiat, & cuncti claues regni cœlorum accipiant, & ex æquo super eos ecclesiæ for- *Caute legē*
titudo solidetur: tamen propterea inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto, schisma
tis tollatur occasio. Sed cur non Ioannes electus est uirgo? Aetati delatum est, quia Petrus
senior erat: ne adhuc adolescēs ac penè puer, progressæ ætatis hominibus præferretur: & ma
gister bonus, qui occasionem iurgij debuerat auferre discipulis, & qui dixerat eis: Pacem
meam do uobis, pacem relinquo uobis, Et: Qui uoluerit inter uos maior esse, minimus om-
nium sit: in adolescentem quem dilexerat causam præbere uideretur inuidiæ. Vt autem scia
mus Ioannem tunc fuisse puerū, manifestissime docent Ecclesiasticæ historiæ, quod usq; ad
Traiani uixerit imperium, id est, post passionem domini sexagesimooctauo anno dormie-
rit: quod & nos in libro de illustribus uiris breuiter perstrinximus. Petrus apostolus est, & Io
annes apostolus: maritus, & uirgo. Sed Petrus apostolus tantum: Ioannes & apostolus & e-
uangelista & propheta. Apostolus, quia scripsit ad ecclesias ut magister: euangelista, quia li
brum Euangelij condidit: quod excepto Matthæo, alij ex duodecim apostoli non fecerunt.
Propheta, uidit em̄ in Pathmos insula, in qua fuerat à Domitiano principe ob domini mar-
tyrium relegatus, Apocalypsim infinita futurorū mysteria cōtinentem. Refert aūt Tertullia-
nus, quod à Nerone missus in feruentis olei doliū, purior & uegetior exiuerit q̄; intrauerit.
Sed & ipsum eius euangeliū multū distat à cæteris. Matthæus quasi de homine incipit scribe
re: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham: Lucas à sacerdotio Zachariæ:
Marcus à prophetia Malachiæ prophetæ & Esaiæ. Primus habet faciem hominis, propter
B genealogiam: secundus faciem uituli, propter sacerdotium: tertius faciem leonis, propter uo
cem clamantis in deserto: Parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Ioānes uero noster,
quasi aquila ad superna uolat, & ad ipsum patrem peruenit, dicēs: In principio erat uerbū, &
uerbū erat apud deum, & deus erat uerbū. Hoc erat in principio apud deū &c. Exposuit uir-
ginitas, quod nuptiæ scire nō poterant: & ut breui sermone multa cōprehendam, doceamq;
cuius priuilegij sit Ioannes, imò in Ioanne uirginitas: à domino uirgine, mater uirgo, uirgini
discipulo commendatur. Verum casso labore sudamus. Obijcit quippe nobis aduersarius a-
postolicam sententiam, & ait: Adam primus formatus est, deinde Eua: & Adam non est se-
ductus, mulier autem seducta in præuaricatione facta est. Salua autem fiet per filiorum ge-
nerationem, si permanserint in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. Conside-
remus cur Apostolus ad hanc sententiam, & unde peruenerit: Volo ergo uiros orare in om-
ni loco, leuantes sanctas manus sine ira & cogitationibus. Cōsequenter itaq; mulieribus dat
præcepta uitæ, & ait: Similiter & mulieres in habitu ornato, cū uerecundia & castitate, ornan
tes se non in tortis crinibus, aut auro uel margaritis, siue ueste preciosa: sed secundum quod
decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona. Mulier in silentio discat cū omni sub
iectione. Docere autem mulieri non permitto, neq; dominari in uirum, sed subditam esse in
silentio. Et ne uideretur mulieris dura conditio, quæ eam in mariti redigeret seruitutem: legis
recordatur antiquæ, & ad originale exemplum redit: quod Adam primus factus sit, deinde
mulier ex costa eius: & quod Adam diabolus seducere non potuerit, sed Euam: & quod post
offensam dei statim uiro subiecta sit, & ad maritum illius facta conuersio: quodq; errorem
ueterem illa quæ semel connubio copulata est, & redacta in conditionē Euæ, filiorū procrea-
tione deleret: ita tamē, si ipsos filios erudiret in fide & dilectione Christi, & in sanctificatione
28 & pudicitia. Non enim (ut male habet in Latinis codicibus) sobrietas est legēda, sed castitas,
id est, σωφροσωνη. Vide igit quomodo ex hoc quoq; ipso testimonio supereris: & quod puta
bas esse pro nuptijs, pro uirginitate sentire cogaris. Nam si saluatur mulier in filiorum gene
ratione

ratione,& liberorum numerus ſalus matrum eſt:cur addidit,ſi permanſerint filij in charitate c
& ſanctificatione cum caſtitate? Tunc ergo ſaluabitur mulier,ſi illos genuerit filios, qui uirgi
nes permãſuri ſunt:ſi quod ipſa perdidit, acquirat in liberis:& damnum radicis & cariem,flo
re compenſet & pomis. Supra in tranſitu ubi nobis aduerſarius propoſuerat Solomonem
multinubum, qui templum dei extruxit, ſtrictim reſponderam, ut per quæſtiones reliquas
currerem. Nunc ne clamitet & hũc & alios in lege patriarchas & prophetas & ſanctos uiros
à nobis eſſe temeratos,proponamus huius ipſius, qui multas uxores & concubinas habuit,
de nuptijs uoluntatem. Nemo enim melius ſcire poteſt quid ſit uxor uel mulier,illo qui paſ
ſus eſt. Loquitur ergo in prouerbijs: Mulier inſipiens & audax, inops panis efficitur. Cuius
panis? Nempe illius,qui de cœlo deſcendit: ſtatimq; ſubiungit: Terrigenæ apud eã pereunt,
& in profundum infernum incurrunt. Qui ſunt terrigenæ qui apud eam pereunt? Vtiq; illi,
qui ſequuntur primum Adam,qui de terra eſt: & non ſecundum,qui de cœlo eſt. Et rurſum
in alio loco: Sicut in ligno uermis,ita perdit uirum ſuum uxor malefica. Si autem aſſeueraue
ris hoc de malis coniugibus dictum eſſe,& ego tibi breuiter reſpondebo: Quæ enim mihi in
cumbit neceſſitas uenire in dubiũ,utrum bona an mala futura ſit quam duxero? Melius eſt,
inquit,habitare in terra deſerta, quàm cum uxore litigioſa & iracunda. Quàm rarum ſit uxo
rem ſine his uitijs inueniri, nouit ille qui duxit uxorem. Vnde pulchre Varius Geminius ſub
limis orator: Qui non litigat,inquit,cœlebs eſt. Melius eſt habitare in angulo tecti, q̃q; cum
uxore maledica in domo communi. Si domus communis mariti & uxoris, erigit uxorem in
ſuperbiam,& contumeliam uiro facit: quãto magis ſi ditior uxor fuerit, & in domo eius uir
manſerit? Incipit enim non uxor eſſe,ſed domina:& uiro ſi offenderit,migrandum eſt. Stilli
cidia eijciunt hominem in die hyemali de domo ſua,ſimiliter & mulier maledica de propria
domo. Aſſiduis quippe iurgijs & quotidiana garrulitate facit perfluere domum eius,& eijcit
eum de ædibus ſuis,id eſt,de eccleſia. Vnde & ſupra ab eodẽ Solomone præcipitur: Fili ne
ſupereffluas. Et Apoſtolus ad Hebræos: Propterea,inquit,debemus intendere amplius his D
quæ dicuntur,ne fortè ſupereffluamus. Illud uero quis taceat,quod ſub ænigmate ſcribitur?
Sanguiſugæ tres filiæ erãt dilectione dilectæ,ſed iſtæ nõ ſaturauerũt eam: & quarta nõ ſuf
ficit dicere ſatis eſt: Infernus,& amor mulieris,& terra quæ non ſatiatur aqua,& ignis non di
cit ſatis eſt. Sanguiſuga diabolus eſt,diaboli filiæ ſunt dilectione dilectæ, quæ ſatiari interfe
ctorũ cruore non poſſunt: Infernus & amor mulieris,& terra arens,& ignis exæſtuans. Non
hic de meretrice,non de adultera dicitur,ſed amor mulieris generaliter accuſatur,qui ſemper
inſatiabilis eſt,qui extinctus accenditur,& poſt copiam rurſum inops eſt,animumq; uirilem
effœminat, & excepta paſſione quam ſuſtinet, aliud non ſinit cogitare. Simile quid & in ſe
quenti parabola legimus: Per tria mouetur terra, quartum autem non poteſt ferre, ſi ſeruus
regnet,& ſtultus ſi ſaturetur panibus, & odioſa uxor ſi habeat bonum uirum,& ancilla ſi eij
ciat dominam ſuam. Ecce & hic inter malorũ magnitudinem uxor ponitur. Quod ſi reſpon
deris,ſed uxor odioſa, dicam tibi quod & ſupra: At qui hoc periculum in memet fieri graue 29
eſt. Qui enim duxit uxorem,in ambiguo eſt, utrum odioſam an amabilem ducat. Si odio
ſam duxerit,ferri non poteſt. Si amabilẽ, amor illius inferno & arenti terræ & incendio com
paratur. Veniamus ad Eccleſiaſten,de ipſo quoq; pauca teſtimonia ponentes, Omnibus
tempus eſt,& tempus omni rei ſub cœlo. Tempus pariendi,tempus moriendi, tempus plan
tandi, tempus euellendi quod plantatum eſt. Peperimus in lege cum Moyſe, moriamur in
euangelio cum Chriſto. Plantauimus in nuptijs,euellamus per pudicitiam quod plantatum
eſt. Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexu. Tempus amandi, & tempus
odiendi. Tempus belli,& tempus pacis. Simulq; nos commonet,ne legem euangelio præfe
ramus,ne puritatem uirginitatis,nuptijs putemus æquandam. Meliora ſunt dicens nouiſſi
ma ſermonis,quàm initium eius. Statimq; ſubiungit: Ne dixeris quid factum eſt, quia dies
priores meliores erant,quàm hi. Quia non ſapienter interrogaſti de hoc,reddit cauſam qua
re dies poſteriores meliores ſint quàm priores,quia bona,inquit,eſt ſapientia cũ hæreditate.

In lege

A In lege enim ſapientiam carnis, mors ſequebatur occidens: in euangelio ſapientiam ſpiritus, hæreditas expectat æterna. Ecce hoc inueni dixit Eccleſiaſtes, hominem unum de mille inueni, & mulierem in his omnibus non inueni. Veruntamen reperi, quod fecit deus hominem rectum, & ipſi quæſierunt cogitationes malas. Rectum hominem inueniſſe ſe dicit. Conſidera uim uerbi: in homine, & uir & fœmina continetur, & mulierem, inquit, in his omnibus non inueni. Legamus principiũ Geneſeos, & inueniemus Adam, hoc eſt hominem, tam uirũ q̃ mulierem nuncupari. Cum ergo boni creati ſimus & recti à deo, ipſi uitio noſtro ſumus ad peiora delapſi: & quod in paradiſo rectum in nobis fuerat, egredientibus de paradiſo depra uatum eſt. Quod ſi obieceris, antequam peccarent, ſexum uiri & fœminæ fuiſſe diuiſum, & abſq; peccato eos potuiſſe coniungi: quid futurum fuerit incertum eſt. Neq; enim dei poſſumus ſcire iudicia, & ex noſtro arbitrio, illius ſententiæ præiudicare. Hoc quod factum eſt in propatulo eſt, quod qui in paradiſo uirgines permanſerunt, eiecti de paradiſo copulati ſunt. Aut quid nocebat, ſi paradiſus nuptias recipit, & nulla eſt inter maritatam uirginemq; diuerſitas, etiam in paradiſo eos ante ſociari? Eiiciuntur de paradiſo: & quod ibi non fecerunt, in terra faciunt: ut ſtatim à principio conditionis humanæ, uirginitatem paradiſus, & terra nuptias dedicauerit. In omni tempore ſint ueſtimenta tua candida. Candor ueſtium ſempiternus, uirginitatis eſt puritas. In matutino ſeminauimus ſemen noſtrum, & ad ueſperam non ceſſemus. Qui ſeruiuimus in lege nuptijs, uirginitati in euangelio ſeruiamus. Tranſeo ad Canticum canticorum, & quod aduerſarius totum putat eſſe pro nuptijs, uirginitatis cõtinere ſacramenta monſtrabo. Audiamus quid loquatur ſponſa, antequam ſponſus eius ad terras ueniat, patiatur, inferos penetret ac reſurgat. Similitudines auri faciemus tibi cum diſtinctionibus argenti, quoaduſq; rex in accubitu ſuo eſt. Antequam reſurgeret dominus & euangelium coruſcaret, nõ habebat aurum ſponſa, ſed ſimilitudines auri. Argentum autem quod in nuptijs habere ſe pollicetur, habebat uarium atq; diſtinctum, in uiduis, continentibus ac
B maritatis. Deinde ſponſus reſpondet ad ſponſam, & eam docet, quod ueteris legis umbra tranſierit, & ueritas euangelij uenerit. Surge ueni proxima mea, ſponſa mea, columba mea, quoniam ecce hyems tranſijt, pluuia abijt ſibi. Hoc de ueteri teſtamento. Rurſum de euangelio & uirginitate: Flores uiſi ſunt in terra, tempus ſectionis aduenit. Nõne tibi uideť idipſum dicere, quod & Apoſtolus: Supereſt ut qui habẽt uxores, ſic ſint quaſi non habeant. Et manifeſtius de præconio caſtitatis: Vox, inquit, turturis audita eſt in terra noſtra. Turtur auis pudiciſſima, ſemper habitãs in ſublimibus, typus eſt ſaluatoris. Legamus phyſiologos, & reperiemus turturis hanc eſſe naturam, ut ſi parem perdiderit, alteri non iungatur, & intelligemus digamiam etiam à multis auibus reprobari. Statimq; turtur dicit ad turturẽ: Ficus protulit groſſos ſuos: id eſt, ueteris legis præcepta ceciderunt, & de euangelio uites florentes dederunt odorem. Vnde & Apoſtolus: Chriſti bonus odor ſumus. Surge ueni proxima mea, ſponſa mea, & ueni. Tu columba mea in uelamento petræ iuxta promurale, & oſtende mihi faciem tuam, & auditam fac mihi uocem tuam, quoniam uox tua ſuauis, & facies tua ſpecioſa. Dum uultum tuum tegeres cum Moyſe, & uelamentũ eſſet in lege, nec faciem tuam uidebam, nec uocem tuam dignabar audire, dicens: Et ſi multiplicaueritis preces ueſtras, nec ſic exaudiam uos. Nunc autem reuelata facie contemplare gloriam meam, & petræ firmiſſimæ tegere promurali. Quod audiens ſponſa aperit ſacramenta pudicitiæ. Fratruelis meus mihi: & ego illi, qui paſcit inter lilia, hoc eſt, inter uirginum candidiſſimos choros. Vis ſcire, quale uerus Solomon & pacificus noſter ſoliũ, quales habeat armigeros? Ecce, ait, lectus Solomonis, ſexaginta potentes in circuitu eius de potentibus Iſrael, omnes tenentes frameã & docti bello, uniuſcuiuſq; uiri gladius in femore ipſius. Qui in circuitu Solomonis ſunt, gladiũ habent in femore, ſicut Aoth ille iudex ἀμφιδέξιος, qui interfecit hoſtem pinguiſſimũ & totum carni deditum, omnes amputans uoluptates. Ibo, inquit, ad montem myrrhæ, ad eos ſcilicet qui mortificauerũt corpora ſua: & ad collem Libani, ad puriſſimos uirginum greges, & loquar ſponſæ meę: Tota ſpecioſa es amica mea, & non eſt macula in te. Vnde & apoſtolus:

potest hominum sustinere natura: ita & in ecclesiastico ordine constituendo, quia rudis ex C
gentibus constituebatur ecclesia,leuiora nuper credentibus dat præcepta,ne territi ferre non
possent. Deniq; & apostoli & seniores de Hierosolymis literas mittunt, ut non amplius im-
ponatur oneris his,qui de gentibus crediderũt, nisi ut abstineant se ab idololatria,& fornica
tione,& à sanguine & à suffocatis: & quasi paruulis atq; infantibus lac potum dant,non soli-
dum cibum:nec præcipiunt de cõtinentia,nec de uirginitate significant, nec ad ieiunia prouo
cant,neq; dicunt illud quod in euangelio ad apostolos dirigitur,ne habeant duas tunicas,ne
peram,ne æs in zonis,ne uirgã in manu,ne calciamenta in pedibus:aut certe illud,Si uis per-
fectus esse,uade & uende omnia tua,& da pauperibus:& ueni sequere me.Si enim adolescẽs
ille qui se iactauerat cuncta fecisse quę legis sunt,audiens hoc tristis abijt,quia habebat pos-
sessiones multas, & pharisæi huiuscemodi domini sententiam subsannabant:quanto magis
tanta gentium multitudo,cui summa uirtus erat aliena non rapere, nõ habebat necesse præ-
ceptum de castitate & continentia perpetua:quibus scribebatur,ut abstinerent se ab idolis,&
à fornicatione:& in quibus audiebatur fornicatio,& talis fornicatio,quæ ne inter gentes qui-
dem est:Sed & ipsa episcopalis electio mecum facit.Non enim dicit:eligatur episcopus, qui
unam ducat uxorem,& filios faciat: sed qui unam habuerit uxorem, & filios in omni subdi-
tos disciplina. Certe confiteris non posse esse episcopum, qui in episcopatu filios faciat.Alio
qui,si deprehensus fuerit,non quasi uir tenebitur,sed quasi adulter damnabitur.Aut permit
te sacerdotibus exercere opera nuptiarum,ut idem sint uirgines quod mariti:aut si sacerdoti-
bus non licet uxores tangere,in eo sancti sunt,quia imitantur pudicitiam uirginalem.Sed &
hoc inferendum.Si laicus & quicunq; fidelis orare non potest, nisi careat officio cõiugali:sa-
cerdoti,cui semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper orandũ est.Si semper oran-
dum est,ergo semper carendum matrimonio.Nam & in ueteri lege qui pro populo hostias
offerebant, non solum in domibus suis non erant, sed purificabantur ad tempus ab uxori-
bus separati, & uinum & siceram non bibebant, quæ solent libidinem prouocare. Eliguntur D
mariti in sacerdotium,non nego,quia non sunt tanti uirgines, quanti necessarij sunt sacerdo-
tes.Nunquid quia in exercitu fortissimus quisq; eligendus est,idcirco non assumentur & in-
firmiores, cum omnes fortes esse non possint? Si exercitus uiribus tantum constaret, & non
etiam numero militum,abijcerentur imbecilliores. Nunc & secundarum & tertiarum uirium
gradus assumitur,ut turba & numero exercitus compleatur. Et quomodo,inquies, frequen-
ter in ordinatione sacerdotali uirgo negligitur, & maritus assumitur? Quia forte cætera ope-
ra non habet uirginitati congruentia:aut uirgo putatur,& non est:aut est uirginitas infamis,
aut certe ipsa uirginitas ei parit superbiã,& dum sibi applaudit de sola corporis castitate,uir-
tutes cæteras negligit.Non fouet pauperes,pecuniæ cupidior est.Euenit interdum,ut tristior
uultus,adductum supercilium,incessus pomparum ferculis similis,offendat populũ, & quia
nihil habet quod reprehendat in uita,habitũ solum oderit & incessum.Multi eliguntur non
amore sui,sed alterius odio.In plerisq; suffragiũ meretur sola simplicitas,& alterius pruden-
tiæ & calliditati quasi maliciæ opponuntur. Nonnunquam errat plebis uulgiq; iudicium, &
in sacerdotibus comprobandis,unusquisq; suis moribus fauet:ut non tam bonum,quàm sui
similem quærat præpositum.Euenit aliquoties,ut mariti,quæ pars maior in populo est,ma-
ritis quasi sibi applaudant,& in eo se arbitrentur minores non esse uirginibus,si maritum uir
gini præferant.Dicam aliquid quod forsitan cum multorum offensa dicturus sum,sed boni
mihi non irascentur,quia eos peccati conscientia non remordebit. Interdũ hoc & pontificum
uitio accidit,qui non meliores,sed argutiores in clerum allegunt, & simpliciores quosq; atq;
innocentes inhabiles putant,uel affinibus & cognatis quasi terrenæ militiæ officia largiũtur,
siue diuitum obediunt iussioni.Quodq; his peius est,illis clericatus donãt gradum,quorum
sunt obsequijs deliniti. Alioqui si iuxta sententiam Apostoli non erunt episcopi nisi mariti,
ipse Apostolus episcopus esse non debuit,qui dixit: Volo autẽ omnes sic esse,sicut ego sum.
Et Ioannes indignus hoc gradu existimabitur,& omnes uirgines & cõtinentes,quibus quasi

pulcherrimis

A pulcherrimis gemmis ecclesiæ monile decoratur. Episcopus & presbyter & diaconus nō sunt meritorum nomina, sed officiorum. Nec dicitur: Si quis episcopatum desiderat, bonum desiderat gradum, sed bonus opus desiderat, quod in maiori ordine constitutus, possit si uelit, occasionem exercendarum habere uirtutum. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, ut nulli uitio mancipatus sit: unius uxoris uirum, qui unam uxorem habuerit nō habeat. Sobrium, siue, ut melius in Græco dicitur, uigilantem, id est, νηφάλεον: Pudicum, hoc enim significat σώφρονα: ornatum, & castitate & moribus: Hospitalem, ut imitetur Abraham, & cum peregrinis, imò in peregrinis Christum suscipiat. Doctorem: Nihil enim prodest conscientia uirtutum frui: nisi & creditum sibi populum possit instruere, ut ualeat exhortari in doctrina, & eos qui contradicunt redarguere. Non uinolentū, quia semper in sanctissanctorum est, & qui offert hostias, uinum & siceram nō bibet, quia in uino luxuria est. Sic bibat episcopus, ut an biberit ignoretur. Non percussorem, id est, qui conscientias non percutiat singulorum. Neq; enim pugilem describit sermo apostolicus, sed pontificē instituit, quid facere non debeat. Docet nunc è regione quid faciat. Sed modestum, non litigiosum, non cupidum, domum suam bene regentem, filios habentem subditos cum omni castitate. Vide quanta pudicitia exigatur in episcopo, ut si filij eius impudici fuerint, ipse episcopus esse non possit: & eodem uitio offendat deum, quo offendit Heli pontifex, qui corripuerat quidē filios, sed quia
g non abiecerat delinquentes, retrorsum cecidit & mortuus est, lucerna dei antequā extingueretur. Mulieres similiter pudicas, & reliqua. In omni gradu & sexu, tenet pudicitia principatum. Cernis igitur, quod episcopus, presbyter & diaconus non ideo sint beati, quia episcopi uel presbyteri sint, aut diaconi, sed si uirtutes habuerint nominum suorum & officiorum. Alioqui si diaconus sanctior episcopo suo fuerit, non ex eo quod inferior gradu est, apud Christum deterior erit. Aut Stephanus diaconus qui primus martyrio coronatus est, minor futurus est in regno cœlorum multis episcopis & Timotheo ac Tito, quos ut subijcere non au-
B deo, ita nec anteponere. Quomodo in legionibus & exercitu sunt duces, sunt tribuni, sunt centuriones, sunt ferentarij ac leuis armaturæ, & miles gregarius, & manipuli, commissaq; pugna uacant nomina dignitatum, & sola fortitudo quæritur: ita in hoc campo & prælio, quo contra dæmones dimicamus, non quæruntur nomina, sed opera: & glorioſior ille sub uero imperatore Christo, non qui nobilior, sed qui fortior est. At dices: Si omnes uirgines fuerint, quomodo stabit humanum genus? Par pari referam. Si omnes uiduæ fuerint, uel in matrimonio continentes, quomodo stirps mortalium propagabitur? Hac ratione nihil omnino erit, ne aliud esse desistat. Verbi gratia: Si cuncti philosophi sint, agricolæ non erunt. Quid loquar de agricolis? non oratores, non iurisconsulti, non reliquarum artium præceptores. Si uniuersi principes, quis erit miles? Si omnes caput, cuius uocabuntur caput, cum cætera membra defuerint? Vereris, ne si uirginitatem plures appetierint, cessent lupæ, cessent adulteræ, ne infantes in urbibus uillisq; non uagiant. Quotidie mœchorum sanguis effunditur, adulteria damnantur, & inter ipsas leges & secures ac tribunalia, flagrans libido dominatur. Noli metuere ne omnes uirgines fiant, difficilis res est uirginitas, & ideo rara, quia difficilis: Multi uocati, pauci electi. Incipere plurimorum est, perseuerare paucorum. Vnde & grande præmium eorum, qui perseuerauerint. Si omnes uirgines esse possent, nunquam & dominus diceret: Qui potest capere, capiat, & Apostolus in suadendo non trepidaret: De uirginibus autem præceptum domini non habeo. Et cur inquies, creata sunt genitalia, & sic à conditore sapientissimo fabricati sumus, ut mutuum nostri patiamur ardorem, & gestiamus in naturalem copulam? Periclitamur responsionis uerecundia, & quasi inter duos scopulos, & quasdam necessitatis & pudicitiæ συμπλέγαδας hinc atque inde, uel pudoris, uel causæ naufragium sustinemus. Si ad proposita respondeamus, pudore suffundimur. Si pudor impetrarit silentium, quasi de loco uidebimur cedere, & aduersario feriendi occasionem dare. Melius est tamen clausis, quod dicitur, oculis Andabatarū more pugnare, quàm directa spicula, clypeo non repellere ueritatis. Poteram quidem dicere: Quomodo posterior

pars corporis & meatus per quem alui ſtercora egeruntur relegatus eſt ab oculis, & quaſi c
poſt tergum poſitus: ita & hic qui ſub uentre eſt, ad dirigendos humores & potus, quibus
uenæ corporis irrigantur, à deo conditus eſt. Sed quoniam ipſa organa & genitalium fabri-
ca, & noſtra fœminarumq; diſcretio, & receptacula uuluæ, ad ſuſcipiendos & coalendos fœ-
dus condita, ſexus differentiam prædicant, hoc breuiter reſpondebo. Nunquam ergo ceſſe-
mus à libidine, ne fruſtra huiuſcemodi membra portemus. Cur enim maritus ſe abſtineat ab
uxore? Cur caſta uidua perſeueret, ſi ad hoc tantũ nati ſumus, ut pecudum more uiuamus?
Aut quid mihi nocebit, ſi cum uxore mea alius concubuerit? Quomodo enim dentium offi- 32
cium eſt mandere, & in aluum ea quæ ſunt manſa tranſmittere, & non habet crimen qui con
iugi meæ panem dederit: ita ſi genitalium hoc eſt officium, ut ſemper fruantur natura ſua,
meam laſſitudinem alterius uires ſuperent: & uxoris, ut ita dixerim, ardentiſſimam gulam,
fortuita libido reſtinguat. Quid ſibi autem uult Apoſtolus, ut ad continentiam cohortetur,
ſi contra naturam eſt? Quid ipſe dominus, qui eunuchorum præcipit uarietates? Certe Apo
ſtolus, qui ad ſuam nos prouocat pudicitiam, debet conſtanter audire, Cur portas ueretrum
ò Paule? Cur à ſexu fœminarum barba, pilis, aliaq; membrorum qualitate diſtingueris?
Cur tuæ non intumeſcunt papillæ, non dilatantur renes, non pectus artatur? Vox obſole-
tior eſt, ſermo ferocior & hirſutius ſupercilium. Fruſtra hæc omnia uirorum habes, ſi com-
plexu non uteris fœminarum. Compellor aliquid loqui & inſipiens fieri, ſed uos me ut lo-
qui audeam coegiſtis. Dominus noſter atq; ſaluator, qui cum in forma dei eſſet, formam
ſerui dignatus eſt aſſumere, factus obediens patri uſq; ad mortem, mortem autem crucis:
quid neceſſe erat, ut his membris naſceretur, quibus uſurus non erat? Qui certe ut ſexum o-
ſtenderet, etiam circunciſus eſt. Cur Ioannem apoſtolum & Baptiſtam ſua dilectione ca-
ſtrauit, quos uiros naſci fecerat? Qui ergo in Chriſtum credimus, Chriſti ſectemur exem-
pla. Et ſi noueramus illum iuxta carnem, ſed iam non nouimus eum ſecundum carnem. Cer
te in reſurrectione eadem erit corporum ſubſtantia, qua nunc utimur, licet auctior gloria. D
Nam & ſaluator intantum ipſum corpus habuit poſt inferos, in quo & crucifixus eſt, ut ma-
nus perforatas clauis & lateris uulnus oſtenderet. Porrò ſi clauſis ingreſſus eſt oſtijs, quod
humanorum corporum natura non patitur, ergo & Petrum & dominum negabimus uera
habuiſſe corpora, quia ambulauerunt ſuper aquas, quod contra naturam eſt. In reſurrectio-
ne mortuorum, non nubent neq; nubentur, ſed ſimiles erunt angelis. Quod alĩ poſtea in
cœlis futuri ſunt, hoc uirgines in terra eſſe cœperunt. Si angelorum nobis ſimilitudo promit
titur: inter angelos autem non eſt ſexus diuerſitas: aut ſine ſexu erimus, quod angeli ſunt: aut
certe quod liquido comprobatur, reſurgentes in proprio ſexu, ſexus non fungemur officio.

Verum quid agimus argumentis, & propoſitiones aduerſarij callida cupimus reſponſio-
ne ſuperare? Vetera tranſierũt, ecce facta ſunt omnia noua. Curram per apoſtolorum ſen-
tentias, & quomodo in Solomonis exemplis breues expoſitiunculas ſubdidi, ob intelligen-
di facilitatem, ita & nunc caſtitatis & continentiæ Chriſtianæ exempla replicabo, & de mul-
tis teſtimonijs quaſi unum corpus efficiam: quo & nihil quod ad pudicitiam pertineat præ-
termittam, & nimiæ prolixitatis declinem faſtidium. Scribit inter cætera Paulus apoſtolus
ad Romanos: Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis in quibus nunc erubeſcitis? Nam
finis illorum mors eſt. Nunc uero liberati à peccato, ſerui autem dei facti, habetis fructũ ue-
ſtrum in ſanctificationem, finem uero uitam æternam. Puto quod & nuptiarum finis mors
ſit. Fructus autem ſanctificationis, qui uel ad uirginitatem uel ad continentiam pertinet, ui-
ta penſatur æterna. Ac deinde: Itaq; fratres mei & uos mortificati eſtis legi per corpus Chri
ſti: ut ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit, ut fructificemus deo. Cum enim eſſemus in car
ne, paſſiones quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris ut fructificarent morti:
Nunc autem ſoluti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur, ut ſeruiamus in nouitate ſpiri-
tus, & non in uetuſtate literæ. Cum, inquit, eſſemus in carne, & non in nouitate ſpiritus, ſed
in uetuſtate literæ, faciebamus ea quæ carnis erant, & fructificabamus morti. Nunc autem

quia

A quia mortui ſumus legi,per corpus Chriſti,fructificemus deo, ut ſimus eius, qui ex mortuis reſurrexit. Necnon & in alio loco cum prædixiſſet:Scio quia lex ſpiritualis eſt,& cum de uiolentia carnis quod crebro nos impellat facere quod nolimus,latius diſputaſſet,ad extremum intulit:Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Et iterum: Ipſe igitur mente ſeruio legi dei,carne autem legi peccati.Et nihil damnationis eſt his,qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant.Lex enim ſpiritus in Chriſto Ieſu,liberauit me à lege peccati & mortis. Ac manifeſtius in conſequentibus docet,Chriſtianos non ambulare ſecundum carnem, ſed ſecundũ ſpiritum,dicens:Qui enim ſecundum carnem ſunt,quæ ſunt carnis ſapiũt. Qui uero ſecundum ſpiritum,quæ ſunt ſpiritus ſentiunt. Nam prudentia carnis,mors eſt: prudentia autem ſpiritus,uita & pax:quoniam prudentia carnis,inimicitia eſt in deum. Legi enim dei non ſubijcitur,nec enim poteſt. Qui autem in carne ſunt, deo placere non poſſunt. Vos autem in carne non eſtis,ſed in ſpiritu,ſi tamen ſpiritus dei habitat in uobis. & reliqua uſq; ad illum locũ,in quo ait:Ergo fratres debitores ſumus non carni,ut ſecundũ carnem uiuamus. Si enim ſecundum carnẽ uixeritis,moriemini. Si aũt ſpiritu facta carnis mortificaueritis,uiuetis. Quicunq; enim ſpiritu dei aguntur,hi filij dei ſunt. Si prudentia carnis,inimicitia eſt in deũ, & qui in carne ſunt,deo placere nõ poſſunt: arbitror eos qui ſeruiũt officio coniugali,quod prudentiam carnis diligant,& in carne ſint. A qua nos retrahens Apoſtolus,& iungens ſpiritui, deinceps loquitur:Obſecro uos fratres per miſericordiã dei, ut exhibeatis corpora ueſtra hoſtiam uiuentem,ſanctã,deo placentem,rationabile obſequiũ ueſtrum. Et nolite cõformari huic ſeculo,ſed reformamini in nouitate ſenſus ueſtri,ut probetis quæ ſit uoluntas dei bona, & beneplacens,& perfecta. Dico enim per gratiã quę data eſt mihi,omnibus qui ſunt inter uos:non
35 plus ſapere cꝫ oportet ſapere,ſed ſapere ad pudicitiã,non ad ſobrietatem, ut male in Latinis codicibus legitur:ſed ſapere,inquit,ad pudicitiã. Siquidem Græce ſcriptum eſt, εἰς τὸ σωφρο
B νεῖν. Conſideremus ſententiam Apoſtoli:Reformamini,inquit,in nouitate ſenſus ueſtri, ut probetis quæ ſit uolũtas dei bona,& beneplacens,& perfecta. Quod dicit, huiuſcemodi eſt. Concedit quidem deus nuptias,cõcedit digamiam,& ſi neceſſe fuerit,fornicationi & adulterio præfert etiam trigamiam. Sed nos qui corpora noſtra exhibere debemus, hoſtiã uiuam ſanctã,placentem deo,rationabile obſequiũ noſtrum,non quid cõcedat deus, ſed quid uelit cõſideremus:ut probemus, quæ ſit uolũtas dei bona,& beneplacens & perfecta. Ergo quod concedit,nec bonũ,nec beneplacens eſt,nec perfectum. Redditq; cauſas cur hoc ſuadeat: ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. Nunc autem propior eſt noſtra ſalus,cꝫ cum credimus. Nox proceſſit,dies autem appropinquauit. Et in extremo: Induimini dominum Ieſum Chriſtum,& carnis curam ne feceritis in deſiderijs. Aliud eſt uoluntas dei, aliud indulgentia. Vnde & ad Corinthios ſcribens,ait: Ego fratres non potui loqui uobis ſicut ſpiritualibus,ſed ſicut carnalibus,ſicut paruulis in Chriſto,lac uobis potũ dedi nõ eſcam: Nondum enim poteratis, ſed neq; nunc poteſtis. Adhuc enim carnales eſtis. Qui animalis eſt,& non recipit ea quæ ſpiritus dei ſunt:ſtultitia enim illi eſt,nec poteſt intelligere quia ſpiritualiter dijudicatur:iſte non perfectę caſtitatis cibo,ſed rudi nuptiarum lacte nutritur. Sicut per hominem mors,ſic & per hominem reſurrectio mortuorum. Quomodo in Adam omnes morimur,ſic in Chriſto omnes uiuificabimur. Seruiuimus in lege ueteri Adã:ſeruiamus in euangelio nouo Adam. Factus eſt enim primus homo Adam in animã uiuentem,& nouiſſimus Adam in ſpiritum uiuificantem. Primus homo de terra terrenus. Secundus homo de cœlo cœleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Sicut portauimus imaginẽ terreni,portemus & imaginem cœleſtis. Hoc autẽ dico fratres, quia caro & ſanguis regnũ dei poſſidere nõ poſſunt,neq; corruptio incorruptionẽ poſſidebit. Hoc tam clarum eſt,ut nulla expoſitione queat manifeſtius fieri: Caro,inquit,& ſanguis regnum dei poſſidere nõ poſſunt,neq; corruptio incorruptionem. Si corruptio ad omnem coitũ pertinet,incorruptio autẽ proprie caſtitatis eſt, præmia pudicitiæ nuptiæ poſſidere nõ poſſunt.

Scimus enim quoniam si terrena domus huius habitationis destructa fuerit,ædificationem c
habeamus ex deo,domum non manufactam, sempiternam in cœlis.In quo ingemiscimus,
habitaculum nostrũ,quod de cœlo est superindui cupiẽtes.Cupimus enim egredi de corpo/
re,& habitare cũ Christo, propter quod & studiosissime nitimur, siue in corpore, siue extra
corpus placere deo.Et ut plenius exponeret,quales nos esse uellet,in alio loco docet, dicens:
Despondi enim uos uni uiro,uirginem castã exhibere Christo.Quod si ad totam ecclesiam
credentiũ uolueris referre, & in hac desponsione Christi, & maritatas & digamas & uiduas
& uirgines cõtineri, hoc quoq; pro nobis facit. Nam dum omnes ad pudicitiã & præmium
uirginitatis inuitat,ostendit cunctis gradibus uirginitatẽ esse potiorem. Rursumq; ad Gala/
tas:Ex operibus,inquit,legis,nõ iustificabitur omnis caro. Opera legis & nuptiæ sunt,unde
& maledicuntur in ea,qui nõ habent filios.Quæ si cõceduntur etiam in Euangelio, aliud est
indulgentiã infirmitati tribuere,aliud uirtutibus præmia polliceri. Dicam & ego nuptiato
ribus meis,qui post castitatem & diuturnã continentiam subant ad coitum, & pecudum mo
re lasciuiunt:sic insipientes estis,ut cum cœperitis spiritu,nunc carne consummemini? Tanta
passi estis sine causa? Apostolus quod continentiæ quibusdam nodos relaxat,& dimittit fre
na currentibus,propter infirmitatem carnis hoc facit. Contra quã scribens denuo loquitur:
Spiritu ambulate,& desideria carnis nõ perficietis.Caro enim cõcupiscit aduersus spiritum,
& spiritus aduersus carnem.Non necesse est nũc de operibus carnis dicere, quia longum est,
& facile potest de Apostoli epistola sumere,qui uoluerit.Dicam tantum de spiritu, cuius fru
ctus sunt,charitas,gaudium,pax,longanimitas,benignitas,bonitas,fides, mansuetudo,con/ 54
tinentia.Omnes uirtutes spiritus,quasi solidissimum fundamentum & sublime culmen,con/
tinentia sustentat & protegit.Aduersum huiuscemodi non est lex. Qui autem sunt Christi,
carnem suam crucifixerunt cum uitijs & concupiscentijs. Si uiuimus spiritu,spiritu & ambu/
lemus. Qui cum Christo carnem nostram & passiones eius desideriaq; crucifiximus, quid
rursum ea quæ carnis sunt agere cupimus? Quodcunque seminauerit homo, hoc & metet. D
Qui seminat in carne sua,de carne metet corruptionem.Qui autem seminat in spiritu, de spi
ritu metet uitam ęternã Existimo quod qui uxorem habet,quamdiu reuertitur ad idipsum,
ne tentet eum satanas:in carne seminet,& non in spiritu. Qui autẽ in carne seminat:non ego,
sed Apostolus loquitur: metit corruptionem. Elegit nos in Christo deus pater ante mundi
constitutionem,ut essemus sancti & immaculati coràm eo.Ambulauimus in concupiscentijs
carnis,facientes uoluntatem eius,& cogitationum:& fuimus filij iræ,sicut & cæteri.Nunc au/
tem conresuscitauit & considere nos fecit in cœlestibus in Christo Iesu,ut deponamus secun/
dum priorem conuersationem ueterem hominem, qui corrumpitur iuxta desideria erroris,
& aptari nobis illa benedictio possit,quæ missam ad Ephesios epistolam,tali fine concludit:
Gratia uobis cum omnibus qui diligunt dominum in incorruptione. Conuersatio nostra in
cœlis est. Vnde & saluatorem expectamus dominum nostrum Iesum Christum, qui trans/
figurabit corpus humilitatis nostræ, conforme fieri corpori gloriæ suæ.Quęcunq; ergo sunt
uera,quæcunq; pudica,quæcunq; iusta,quæcunq; ad castitatem pertinentia:his copulemur,
hæc sequamur.Recõciliauit nos Christus in corpore suo, deo patri per mortem: & exhibuit
sanctos & immaculatos & absq; ulla reprehensione coràm se: in quo & circuncisi sumus cir/
cuncisione non manufacta,in expoliationem corporis carnis,sed circuncisione Christi, con/
sepulti ei in baptismo,in quo & consurreximus. Si ergo cõsurreximus cum Christo,ea quæ
sursum sunt quæramus,ubi Christus est in dextera dei sedẽs,ea sapiamus quæ sursum sunt,
non quæ supra terram. Mortui enim sumus, & uita nostra abscondita est cum Christo in
deo.Cum enim Christus apparuerit uita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in glo/
ria.Nemo militans deo,implicat se negocijs secularibus,ut possit ei placere,qui se elegit. Ap/
paruit enim gratia dei saluatoris omnibus hominibus,erudiens nos,ut abnegantes impieta/
tem & secularia desideria,caste & iuste & pie uiuamus in præsenti seculo. Dies me deficiet
si uoluero omnia castitatis de Apostolo præcepta memorare. Ista sunt,de quibus ad aposto
los

A lós dominus loquebatur: Adhuc multa habeo uobis dicere, ſed non poteſtis ea portare mo/
do. Cum autē uenerit ille ſpiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Poſt crucem Chri
ſti, ſtatim in Actis apoſtolorum una domus Philippi euangeliſtæ, quadrigam producit uir
ginum filiarum: ut Cæſarea, in qua ex gentibus eccleſia per centurionem Cornelium fuerat
dedicata, etiam uirginum puellarum præberet exempla. Cumq; dominus in Euangelio di/
xerit: lex & prophetæ uſq; ad Ioannem: iſtæ quia uirgines erant, etiam poſt Ioannem pro/
phetaſſe referuntur. Neq; enim poterāt ueteris teſtamenti lege retineri, quæ uirginitatis ful/
ſerant claritate. Tranſeamus ad Iacobum, qui frater domini dicebatur, tantæ ſanctitatis, tan/
tæq; iuſticiæ & perpetuæ uirginitatis, ut Ioſephus quoq; hiſtoricus Iudæorū, propter huius
necem Hieroſolymam ſubuerſam referat. Hic primus epiſcopus ex Iudæis Hieroſolymæ
credentis eccleſiæ, ad quem Paulus cum Tito Barnabaq; pergebat, loquitur in epiſtola ſua:
Nolite errare fratres mei dilecti. Omne datum bonū, & omnis perfecta donatio, de ſurſum
eſt, deſcendens à patre luminum, apud quem non eſt differentia, aut conuerſionis obumbra/
culum: Volens genuit nos uerbo ueritatis, ut ſimus primitiæ creaturarum eius. Virgo myſti/
ce uirginitatem docet: Omne perfectum donum, de ſurſum deſcendit, ubi non ſunt nuptiæ:
& deſcendit, non à quolibet, ſed à patre luminum, qui dicit ad apoſtolos: Vos eſtis lux mun/
di, apud quem non eſt differentia Iudæi ſiue gentilis: nec illa umbra quæ uerſabatur in lege,
premit eos qui de nationibus crediderunt: ſed uerbo nos genuit, & uerbo ueritatis: quia um/
bra & imago & ſpecies quædam ueritatis præceſſit in lege, ut ſimus primitiæ creaturarū eius.
Et quomodo ipſe primogenitus ex mortuis, omnes in ſe mortuos ſuſcitauit: ſic ipſe uirgo, pri
mitias uirginum ſuarum in ſe uirgine dedicauit. Petrus quoq; quid de uocatione gentiū ſen/
tiat, contemplemur: Benedictus, inquit, deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ſecun/
dum magnam miſericordiam ſuam, regenerauit nos in ſpem uitæ, per reſurrectionem Ieſu
Chriſti ex mortuis, in hæreditatem incorruptam & immaculatam & immarceſcibilem, quæ
B ſeruatur in cœlis, in uos qui uirtute dei cuſtodimini per fidem, in ſalutem quæ præparata eſt
reuelari in tempore nouiſſimo. Vbi incorrupta prædicatur hæreditas, & immaculata & im/
marceſcibilis, & præparata in cœlis, & in tempus nouiſſimum reſeruata, & ſpes uitæ æternæ
quando non nubent neq; nubentur, ibi aliis uerbis uirginitatis priuilegia deſcribuntur. Nam
& in ſequentibus hoc ipſum docet: Propter hoc accincti lumbos mentis ueſtræ uigilātes per/
fecte, ſperate in eam gratiam, quæ uobis deferenda eſt in reuelatione Ieſu Chriſti. Quaſi fi/
lij obedientiæ non conformemini prioribus ignorantiæ ueſtræ deſideriis, ſed ſecundū eum
qui uos uocauit ſanctū, & ipſi ſancti eſtote, in omni conuerſatione. Scriptū eſt enim: Sancti
eſtote, quia ego ſanctus ſum. Neq; enim corruptibili auro & argento redempti ſumus, ſed
precioſo ſanguine immaculati agni Ieſu Chriſti, ut caſtificemus animas noſtras in obedien/
tia ueritatis, renati non ex coitu corruptibili, ſed ex incorruptione, per uerbum uiuentis dei &
permanentis: & ſicut lapides uiui ædificemur in domum ſpiritualem, ſanctum ſacerdotium,
offerentes ſpirituales uictimas, per Chriſtum dominum noſtrum. Nos enim ſumus genus
electū, regale ſacerdotiū, gens ſancta, populus acquiſitionis. Chriſtus pro nobis carne mor/
tuus eſt: Armemur eadem cōuerſatione qua Chriſtus, quoniam qui paſſus eſt in carne, quie
uit à peccato: ut nequaquam in deſideriis hominū, ſed in uoluntate dei, reliquū in carne tem/
pus exigamus. Sufficit enim nobis præteritum tempus, quando ambulauimus in luxuriis &
deſideriis cæteriſq; uitiis. Grādia nobis & precioſa uirginitatis promiſſa donauit, ut per hāc
efficiamur diuinæ conſortes naturæ, fugientes eam quæ in mundo eſt concupiſcentiam cor/
ruptionis. Nouit dominus pios de tentatione eripere, & iniquos cruciandos in diem reſerua/
re iudicij, præcipue eos qui poſt carnem in deſideriis pollutionis ambulant, & dominationes
deſpiciunt, audaces & procaces. Iſti enim quaſi irrationabilia iumenta in uentrē & libidinem
proni ſunt, blaſphemantes: qui & in corruptione ſua corrumpentur: recipientq; mercedē ini/
quitatis luxuriā: qui putant delicias eſſe, iniuſticiā, ſordes & maculas, & nihil aliud niſi de uo/
luptatibus cogitantes. Qui habēt oculos plenos adulterio & inſatiabili libidine, & decipiunt

animas

animas necdum Christi charitate robustas: Loquũtur enim uerba tumentia, & indoctos fa/ 6
cile illecebris carnis irretiunt: repromittentes eis libertatem, cum ipsi serui uitiorum sint atq;
luxuriæ & corruptionis. Vnusquisq; enim ei subiacet passioni, à qua uincitur. Quod si fugi/
entes coinquinationes mundi per scientiam saluatoris nostri Iesu Christi, ijsdem rursum su/
perantur, quæ ante superauerãt, facta sunt eis nouissima peiora prioribus. Meliusq; eis erat
non nosse uiam iusticiæ, quàm post agnitionem retrorsum cõuerti, & relinquere sanctũ man
datum, quod eis traditum fuerat. Completumq; est in eis uerissimum illud prouerbium: Ca
nis reuersus ad uomitũ suum. Et sus lota in uolutabro luti. Nolui omnem locum secundæ
Petri epistolæ ponere, ne longum facerem: sed tantũmodo ostendi spiritus sancti uaticinio
huius temporis & doctores & hæresim prænunciatam. Denique manifestius eos denotat, di/
cens: Venient in nouissimis diebus illusores seducentes, iuxta propria desideria ambulantes
&c. Descripsit sermo apostolicus Iouinianum loquentem buccis tumentibus, & inflata uer/
ba trutinantem, repromittentem in cœlis libertatem, cum ipse corruptionis seruus sit atq; lu/
xuriæ, canis reuertens ad uomitum suum. Nam cum monachum esse se iactitet: & post sordi
dam tunicam & nudos pedes, & cibariũ panem, & aquæ potũ, ad candidam uestem, & niti/ 35
dam cutem, ad mulsum & elaboratas carnes, ad iura Apitij & Paxami, ad balneas quoq; ac
fritillas, & popinas se conferat: manifestum est, quod terram cœlo, uitia uirtutibus, uentrem 36
præferat Christo, & purpuram coloris eius, putet regna cœlorũ. Et tamen iste formosus mo
nachus, crassus, nitidus, dealbatus, & quasi sponsus semper incedens, aut uxorem ducat, ut
æqualem uirginitatem nuptijs probet: aut si non duxerit, frustra contra nos uerbis agit, cum
opere nobiscum sit. Sed & Ioannes in eadem uerba concordat: Nolite diligere mundũ, neq;
ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. Quoniam om/
ne quod in mundo est, desiderium carnis est, & desiderium oculorum, & superbia huius uitę,
quæ non est de patre, sed de mundo est. Et, mundus præterit, & desiderium eius. Qui autem
facit uoluntatem dei, manet in æternũ. Mandatũ nouum scripsi uobis, quod est uerissimum, 0
& in Christo, & in nobis: quia tenebræ præterierunt & lux iam lucet. Et rursum: Charissimi
nunc filij dei sumus, & necdũ apparuit quid futuri sumus. Scimus autem, quia cum apparue/
rit, similes ei erimus: quoniã uidebimus eum sicuti est: Et omnis qui habet hanc spem, castifi/
cat semetipsum, sicut & ille castus est. In hoc perfecta est nostra charitas, si fiduciam habea/
mus in diem iudicij, ut quomodo ille est, sic & nos simus in hoc seculo. Epistola quoq; Iudæ
tale quid significat: O dientes & carnis pollutam tunicam. Legamus Apocalypsim Ioannis,
& ibi reperiemus agnum super montem Sion, & cum eo centũ quadraginta quatuor milia
signatorum, habentium nomen eius, & nomen patris eius scriptũ in frontibus suis: qui can/
tant canticum nouum, & nemo potest dicere canticum illud, nisi hi qui empti sunt de terra.
Isti sunt qui cum mulieribus se non coinquinauerũt, uirgines enim permanserũt. Hi sequun/
tur agnum quocunq; uadit: Empti sunt enim ex hominibus primitiæ deo & agno, & in ore
ipsorum non est inuentum mendaciũ, & sine macula sunt. De singulis tribubus, excepta tri/
bu Dan, pro qua reponitur tribus Leui, duodena milia uirginum signatorum creditura di/
cuntur, qui cum mulieribus nõ sunt coinquinati. Ac ne putaremus de his dici, qui scorta non
norunt, statim intulit: Virgines enim permanserũt. Ex quo ostendit omnes qui uirgines non
permanserunt, ad comparationem purissimæ & angelicæ castitatis, & ipsius domini nostri Ie
su Christi esse pollutos. Hi sunt qui cantant canticum nouum, quod nemo potest canere, ni/
si qui uirgo est. Hi sunt primitiæ dei & agni, & sine macula. Si uirgines primitiæ dei sunt: er/
go uiduæ & in matrimonio continentes, erunt post primitias, id est, in secundo & tertio gra/
du: nec prius perditus populus saluari poterit, nisi tales hostias castitatis deo obtulerit, & im
maculatum agnum, purissimis uictimis reconciliauerit. Infinitum est de Euangelio decem
uirginum exponere sacramentum, quinq; stultarum, & quinq; sapientum. Hoc solum nunc
dico, quod quomodo absq; cæteris operibus uirginitas sola non saluat, sic omnia opera abs/
que uirginitate, puritate, cõtinentia, castitate, imperfecta sunt. Ex quo nequaquam nos illud

poterit

poterit impedire, quod aduersarius obiecit, fuisse dominum in Cana Galilææ, & nuptiarum
festa celebrasse, quando aquas uertit in uinum. Hoc enim breuissime respondebo, quod qui
octaua die circūcisus est, & pro quo par turturum & duo pulli columbarum die purgationis
oblati sunt, cum cæteris antecę pateretur Iudaicam consuetudinem cōprobauit, ne illis occa-
sionem iuste se interficiendi tribuere uideretur, quasi legem destruens damnansq; naturam.
Quanq; & hoc pro nobis faciat. Qui enim semel uenit ad nuptias, semel docuit esse nuben-
dum. Et tunc uirginitati posset officere, si nuptias post uirginitatē & uiduitatis castimoniam
non in gradu tertio poneremus. Nunc autem cum hæreticorum sit damnare coniugia, & dei
spernere conditionē, quicquid de laude dixerit nuptiarū, libenter audimus. Ecclesia enim ma
trimonia nō damnat, sed subiecit: nec abiit, sed dispensat: sciēs, ut supra diximus, in domo ma
gna non solū esse uasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia, & alia esse in honorē, alia in
contumeliā: & quicunq; se mundauerit, eum futurū esse uas honorabile, & necessariū in om-
ne opus bonum præparatum. Satis abundecq; Christianæ pudicitiæ & uirginitatis angeli-
cæ, de diuinis libris exempla præbuimus: Sed quoniam intellexi in cōmentarijs aduersarij,
prouocari nos etiam ad mundi sapientiam, quod nunq; hoc genus in seculo sit probatum,
& nouū dogma contra naturam religio nostra prodiderit, percurram breuiter Græcas & La
tinas Barbarasq; historias, & docebo uirginitatem semper tenuisse pudicitiæ principatum.
Referunt fabulæ Atalantam Calydoniā uirginem semper in uenatibus, semper in syluis,
non tumentes uteros fœminarum, fastidiacq; conceptuum, sed expeditam & castam amasse
37 uirtutem. Harpalicen quoq; uirginē Thraciam, insignis poëta describit, & reginā Vosco-
rum Camillā: quam Turnus cum auxilio uenerat, laudare uolens, non amplius habuit quod
diceret, nisi uirginem nominaret: O decus Italiæ uirgo. Chalciœcus quoq; filia illa Leo
38 uirgo perpetua, pestilentiā patriæ scribitur spontanea morte soluisse, & Iphigeniæ uirginis
sanguis aduersos placasse uentos. Quid referam Sibyllas Erythræam atq; Cumanam, &
octo reliquas: Nam Varro decem fuisse autumat, quarū insigne uirginitas est, & uirginitatis
præmium diuinatio? Quod si Æolici generis sermonis Sibylla θεοβόλη appellatur, recte
consiliū dei sola scribitur nosse uirginitas. Cassandram quoq; & Chrysein uates Apollinis
39 ac Iunonis uirgines legimus. Et sacerdotes Dianæ Tauricæ, & Vestæ, innumerabiles extite-
runt. Quarum una Minutia propter suspicionem stupri uiua defossa est, iniusta, ut reor, pœ-
na, nisi grande crimen putaretur læsa uirginitas. Certe Romanus populus quanto honore
uirgines semper habuerit, hinc apparet: quod consules & imperatores, & in curribus trium-
phantes, qui de superatis gentibus trophæa referebāt, & omnis dignitatis gradus, eis de uia
cedere solitus sit. Claudia uirgo uestalis cum in suspitionem ueniisset stupri, & simulacrum
matris Idææ in uado Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiam suam fertur cingulo
40 duxisse nauem, quam multa milia hominū trahere nequiuerant. Melius tamen, inquit Luca
ni poëtæ patruus, cum illa esset actum: si hoc quod euenit, ornamentum potius exploratæ fu
isset pudicitiæ, quàm dubiæ patrocinium. Nec mirum hoc de hominibus, cum Mineruam
quoq; & Dianam uirgines deas finxerit error gentilium: & inter duodecim signa cœli, qui-
bus mundū uolui putant, uirginem collocarint. Magna iniuria nuptiarū, ut ne inter scorpios
41 quidem, & centauros, & cancros, & pisces & ægocerotas, uxorem maritumq; contruserint.
Triginta Athenienſium tyranni cum Phidonem in conuiuio necassent, filias eius uirgines
ad se uenire iusserunt, & scortorum more nudari: ac super pauimenta, patris sanguine cruen-
tata impudicis gestibus ludere: quæ paulisper dissimulato doloris habitu, cum temulentos
conuiuas cernerent, quasi ad requisita naturæ egredientes, inuicem se complexæ precipitaue
runt in puteum, ut uirginitatem morte seruarent. Demotionis Areopagitarum principis
uirgo filia, audito sponsi Leosthenis interitu, qui bellum Lamiacum concitarat, se interfecit:
asserens quanq; intacta esset corpore, tamen si alterum accipere cogeretur, quasi secundum
42 acciperet, cum priori mēte nupsisset. Spartiatæ & Messenij diu inter se habuere amicitias, in-
tantum ut ob quædā sacra etiam uirgines ad se mutuo mitterent. Quodam igitur tempore,

cum

cum quinquaginta uirgines Lacedæmoniorum Meſſenij uiolare tentaſſent, dè tanto nume- C
ro ad ſtuprum nulla conſenſit, ſed omnes libentiſſime pro pudicitia occubuerũt. Quamob-
rem graue bellum & longiſſimum concitatum eſt,& poſt multum temporis Mamertia ſub-
uerſa eſt. Ariſtoclides Orchomeni tyrannus adamauit uirginẽ Stymphalidem,quæ cum
patre occiſo ad templum Dianæ confugiſſet,& ſimulacrum eius teneret, nec ui poſſet auelli,
in eodem loco confoſſa eſt. Ob cuius necem,tanto omnis Arcadia dolore commota eſt, ut
bellum publice ſumeret,& necem uirginis ulciſceretur. Ariſtomenes Meſſenius uir iuſtiſſi-
mus,uictis Lacedæmonijs,& quodam tempore nocturna ſacra celebrantibus,quæ uocaban
tur Hyacinthina,rapuit de choris ludentium uirgines quindecim, & tota nocte gradu conci-
to fugiens exceſſit de finibus Spartanorũ. Cumq; eas comites eius uellent uiolare, monuit
quantum potuit,ne hoc facerent, & ad extremum quoſdam non parentes interfecit, cæteris
metu coërcitis.Redemptæ poſtea à cognatis puellæ, cum Ariſtomenem uiderẽt cædis reum
fieri,tamdiu ad patriam non ſunt reuerſæ, quamdiu iudicum aduolutę genibus defenſorem
pudicitiæ ſuæ cernerent abſolutũ. Quo ore laudandæ ſunt Scedaſi filiæ in Leuctris Bœo-
tiæ,quas traditum eſt abſente patre duos iuuenes prætereuntes iure hoſpitij ſuſcepiſſe. Qui
multum indulgentes uino,uim per noctem intulere uirginibus. Quæ amiſſæ pudicitiæ no- 43
lentes ſuperuiuere,mutuis conciderunt uulneribus. Iuſtum eſt & Locridas uirgines non ta
cere,quæ cum Ilium mitterentur ex more per annos circiter mille, nulla obſcœni rumoris &
pollutæ uirginitatis ullam fabulã dedit. Quis ualeat ſilentio præterire ſeptem Mileſias uir-
gines,quæ Gallorum impetu cuncta uaſtante,ne quid indecens ab hoſtibus ſuſtinerent,tur-
pitudinem morte fugerunt:exemplum ſui cunctis uirginibus relinquentes, honeſtis menti-
bus magis pudicitiam curæ eſſe,quàm uitam. Nicanor uictis Thebis atq; ſubuerſis, unius
uirginis captiuæ amore ſuperatus eſt.Cuius coniugium expetens,& uoluntarios amplexus,
quod ſcilicet captiua optare debuerat, ſenſit pudicis mentibus plus uirginitatem eſſe quàm
regnum:& interfectam propria manu,flens & lugens amator tenuit.Narrãt ſcriptores Græ- D
ci & aliam Thebanã uirginem,quam hoſtis Macedo corruperat, diſſimulaſſe pauliſper do-
lorem, & uiolatorem uirginitatis ſuæ iugulaſſe poſtea dormientem: ſecq; interfeciſſe gladio,
ut nec uiuere uoluerit poſt perditã caſtitatem,nec ante mori, cq; ſui ultrix exiſteret. Apud 44
gymnoſophiſtas Indiæ,quaſi per manus huius opinionis autoritas traditur,quod Buddam
principem dogmatis eorum, è latere ſuo uirgo generarit. Nec hoc mirum de barbaris,cum
Mineruam quoq; de capite Iouis, & Liberũ patrem de femore eius procreatos, doctiſſima
finxerit Græcia. Speuſippus quoq; ſororis Platonis filius,& Clearchus in laude Platonis,
& Anaxilides in ſecũdo libro Philoſophię,Perictionẽ matrẽ Platonis, phantaſmate Apol-
linis oppreſſam ferunt: & ſapientiæ principem non aliter arbitrantur, niſi de partu uirginis
æditum.Sed & Timæus ſcribit Pythagoræ uirginem filiam choro uirginum præfuiſſe, & ca
ſtitatis eas inſtituiſſe doctrinis. Diodorus Socraticus quinq; filias dialecticas inſignis pu-
dicitiæ habuiſſe narratur, de quibus & Philo Carneadis magiſter pleniſſimam ſcribit hiſto-
riam. Ac ne nobis dominum ſaluatorem de uirgine procreatum Romana exprobraret po-
tentia, autores urbis & gentis ſuæ Ilia uirgine & Marte genitos arbitrantur. Hæc de uirgi-
nibus ſeculi,currens per multiplices hiſtorias,& properans ſermo perſtrinxerit. Veniam ad
maritatas,quæ mortuis uel occiſis uiris,ſuperuiuere noluerunt,ne cogerentur ſecundos noſſe
concubitus:& quæ mire unicos amauerũt maritos, ut ſciamus digamiam apud ethnicos eti-
am reprobari. Dido ſoror Pygmalionis,multo auri & argenti pondere cõgregato,in Afri 45
cam nauigauit, ibiq; urbem Carthaginem condidit: & cum ab Iarba rege Libyæ in coniu-
gium peteretur, pauliſper diſtulit nuptias, donec conderet ciuitatem.Nec multo poſt extru-
cta in memoriam mariti quondam Sichæi pyra, maluit ardere quàm nubere. Caſta mulier
Carthaginem condidit,& rurſum eadem urbs in caſtitatis laude finita eſt. Nam Haſdruba-
lis uxor capta & incenſa urbe, cum ſe cerneret à Romanis capiendã eſſe,apprehenſis ab utro
que latere paruulis filijs,in ſubiectum domus ſuæ deuolauit incendium. Quid loquar Ni-
cerati

A cerati coniugem? Quæ impatiens iniuriæ uiri, mortem sibi ipsa consciuit: ne triginta tyranno
46 rum, quos Lysander uictis Athenis imposuerat, libidinem sustineret. Artemisia quoq; uxor Mausoli insignis pudicitiæ fuisse perhibetur. Quæ cũ esset regina Cariæ, & nobiliũ poetarũ atq; historicorum laudibus prædicetur, in hoc uel maxime effertur, quod defunctum maritum sic semper amauit, ut uiuum: & miræ magnitudinis extruxit sepulchrum, intantũ, ut usq; hodie omnia sepulchra preciosa ex nomine eius Mausolea nuncupentur. Teuta Illyricorum regina, ut longo tempore uiris fortissimis imperaret, & Romanos sæpe frangeret, miraculo utiq; meruit castitatis. Indi, ut omnes penè barbari, uxores plurimas habent. Apud eos lex est, ut uxor charissima cum defuncto marito cremetur. Hæ igitur contendunt inter se de amore uiri, & ambitio summa certantium est, ac testimonium castitatis, dignam morte decerni. Itaq; uictrix in habitu ornatuq; pristino iuxta cadauer accubat, amplexans illud & deosculans, & suppositos ignes, pudicitiæ laude cõtemnens. Puto quæ sic moritur, secundas nuptias nõ requirit. Alcibiades ille Socraticus, uictis Atheniẽsibus, fugit ad Pharnabazum.
47 Qui accepto precio à Lysandro principe Lacedæmoniorũ, iussit eum interfici. Cumq; suffocato caput esset ablatum, & missum Lysandro in testimonium cædis expletæ, reliqua pars corporis iacebat insepulta. Sola igitur concubina contra crudelissimi hostis imperium inter extraneos, & imminente discrimine, funeri iusta persoluit: mori parata pro mortuo, quem uiuum dilexerat. Imitentur matronæ, & matronæ saltem Christianæ concubinarum fidem: & præstẽt liberæ, quod captiua seruauit. Strato regulus Sidonis manu propria se uolens cõfodere, ne imminentibus Persis ludibrio foret, quorũ fœdus Aegyptij regis societate neglexerat: retrahebatur formidine, & gladium quem arripuerat circunspectãs, hostium pauidus expectabat aduentum. Quem iam iamq; capiendum uxor intelligens, extorsit acinacem de manu, & latus eius transuerberauit. Compositoq; ex more cadaueri se moriẽs superiecit, ne post uirginalia fœdera alterius coitum sustineret. Xenophon in Cyri maioris scribit infantia, occiso Abradote uiro, quem Panthea uxor miro amore dilexerat, collocasse se iuxta cor-
3 pus lacerum: & confosso pectore, sanguinẽ suum mariti infudisse uulneribus. Iustam cau-
48 sam regis occidendi putauit uxor, quam amicus nudam amico suo & ignorantem monstrauerat. Iudicauit enim se non amari, quæ & alteri posset ostendi. Rhodogune filia Darij, post mortem uiri nutricem quæ illi secũdas nuptias suadebat, occidit. Alcestin fabulæ ferũt pro Admeto sponte defunctam, & Penelopes pudicitia Homeri carmẽ est. Laodamia quoque poetarum ore cantatur, occiso apud Troiam Protesilao, noluisse superuiuere. Ad Romanas fœminas transeam, & primam ponam Lucretiam: quæ uiolatæ pudicitiæ nolens su-
49 peruiuere, maculam corporis cruore deleuit. Duellius, qui primus Romæ nauali certamine triumphauit, Biliam uirginem duxit uxorem, tantæ pudicitiæ, ut illo quoq; seculo pro exemplo fuerit: quo impudicitia monstrum erat, non uitium. Is iam senex & trementi corpore, in quodam iurgio audiuit exprobrari sibi os fœtidum, & tristis se domum contulit. Cumq; uxori questus esset, quare nunq; se monuisset, ut huic uitio mederetur: Fecissem, inquit illa, nisi putassem omnibus uiris sic os olere. Laudanda in utroq; pudica & nobilis fœmina, & si ignorauit uitium uiri, & si patienter tulit: & quod maritus infelicitatem corporis sui, non uxoris fastidio, sed maledicto sensit inimici. Certe quæ secundum ducit maritum, hoc nõ potest dicere. Martia Catonis filia minor, cum quereretur ab ea, cur post amissum maritum denuo non nuberet, respondit non se inuenire uirũ, qui se magis uellet, quàm sua. Quo dicto ostendit diuitias magis in uxoribus eligi solere, quam pudicitiam, & multos non oculis, sed digitis
50 uxores ducere. Optima sanè res, quam auaricia conciliat. Eadem cum lugeret uirum, & matronæ ab ea quærerent, quem diem haberet luctus ultimum: ait, quem & uitæ. Arbitror, quę ita uirum quęrebat absentem, de secundo matrimonio non cogitabat. Brutus Portiam uirginẽ duxit uxorem, Martiam Cato nõ uirginem: sed Martia inter Hortensium Catonem q; discurrit, & sine Catone uiuere Martia potuit, Portia sine Bruto non potuit. Magis enim se unicis uiris applicant fœminæ, & nihil aliud nosse, magnum arctioris indulgentiæ uinculum

est. Anniam cũ propinquus moneret,ut alteri uiro nuberet, esse enim ei & ætatẽ integram c
& faciem bonam:nequaq̃,inquit,hoc faciam.Si enim uirum bonum inueneto, nolo timere 51
ne perdam:si malum,quid necesse est post bonum pessimũ sustinere? Portia minor cum
laudaretur apud eam quædam bene morata, quæ secundum habebat maritum, respondit:
Felix & pudica matrona,nũquã prætereq̃ semel nubit. Marcella maior rogata à matre sua,
gauderet ne se nupsisse,respondit:ita ualde, ut amplius nolim. Valeria Messalarum soror,
amisso Seruio uiro,nulli uolebat nubere. Quę interrogata cur hoc faceret,ait sibi semper ma
ritum Seruiũ uiuere. Sentio in catalogo fœminarum multo me plura dixisse, quàm exem
plorum patitur consuetudo,& à lectore erudito iuste posse reprehendi.Sed quid faciã, cum
mihi mulieres nostri temporis Apostoli ingerant autoritatẽ: & necdum elato funere prioris
uiri,memoriter digamiæ præcepta decantent? Vt quæ Christianæ pudicitiæ despiciunt fidẽ,
discant saltem ab ethnicis castitatem. Fertur aureolus Theophrasti liber de nuptijs, in quo
quærit an uir sapiens ducat uxorem.Et cum definisset si pulchra esset,si bene morata,si hone
stis parentibus,si ipse sanus ac diues,sic sapientem aliquãdo inire matrimonium,statim intu/
lit:Hæc autem in nuptijs raro uniuersa concordant.Non est ergo uxor ducenda sapienti.Pri
mum enim impediri studia philosophiæ, nec posse quenq̃ libris & uxori pariter inseruire.
Multa esse quæ matronarum usibus necessaria sint, preciosæ uestes, aurum, gemmæ, sum/
ptus,ancillæ,supellex uaria,lecticæ & esseda deaurata. Deinde per noctes totas garrulæ con
questiones:Illa ornatior procedit in publicum:hæc honoratur ab omnibus, ego in conuen/
tu fœminarum misella despicior. Cur aspiciebas uicinam? Quid cum ancillula loquebaris?
de foro ueniens quid attulisti?Non amicum habere possumus,non sodalem. Alterius amo
rem,suũ odium suspicatur.Si doctissimus præceptor in qualibet urbium fuerit,nec uxorem
relinquere,nec cum sarcina ire possumus.Pauperem alere difficile est, diuitem ferre tormen/
tum.Adde,quoniam nulla est uxoris electio,sed qualiscũq̃ obuenerit,habẽda.Si iracunda,
si fatua,si deformis,si superba,si fœtida:quodcũq̃ uitij est,post nuptias discimus.Equus,asi/ D.
nus,bos,canis,& uilissima mancipia,uestes quoq̃ & lebetes,sedile ligneum,calix & urceolus
fictilis probantur prius,& sic emuntur:sola uxor non ostẽditur,ne ante displiceat,quàm du/
catur.Attendenda semper eius est facies & pulchritudo laudanda: ne si alteram aspexeris,se
existimet displicere.Vocanda domina,celebrandus natalis eius, iurãdum per salutem illius: 52
ut sit superstes optandũ,honoranda nutrix eius & gerula,seruus,patrimus,& alũnus,& for/
mosus assecla, & procurator calamistratus, & in longam securamq̃ libidinẽ exectus spado: 53
sub quibus nominibus adulteri delitescunt. Quoscunq̃ illa dilexerit,ingratis amandi. Si to/
tam domũ regendam ei cõmiseris,seruiẽdum est. Si aliquid tuo arbitrio reseruaueris,fidem
sibi haberi non putabit,sed in odium uertetur ac iurgia:& nisi cito consulueris,parabit uene/
na. Anus & aruspices & hariolos & institores gemmarũ sericarumq̃ uestium si intromise/
ris,periculũ pudicitiæ est:si prohibueris,suspicionis iniuria. Verum quid prodest etiã diligẽs
custodia:cum uxor seruari impudica non possit,pudica nõ debeat? Infida enim custos est ca
stitatis necessitas,& illa uere pudica dicẽda est,cui licuit peccare si uoluit.Pulchra cito adama
tur,fœda facile cõcupiscit.Difficile custoditur,quod plures amant. Molestum est possidere,
quod nemo habere dignetur.Minore tamen miseria deformis habetur, quàm formosa ser/
uatur.Nihil tutum est,in quod totius populi uota suspirant.Alius forma,alius ingenio,alius
facetijs,alius liberalitate solicitat.Aliquo modo uel aliquando expugnatur,quod undiq; in/
cessitur. Quod si propter dispensationẽ domus & languoris solatia & fugam solitudinis du/
cuntur uxores:multo melius seruus fidelis dispensat,obediens autoritati domini,& dispensa
tioni eius obtemperãs, q̃ uxor:quæ in eo se existimat dominam, si aduersum uiri faciat uo/
luntatem,id est,quod placet,non quod iubetur.Assidere aũt ægrotanti magis possunt ami/
ci & uernulæ beneficijs obligati,quàm illa quæ nobis imputat lachrymas suas,& hereditatis 54
spe uendit illuuiem:& solicitudinẽ iactans,languentis animũ desperatione conturbat.Quod
si ipsa languerit,coegrotandum est,& nunq̃ ab eius lectulo recedendum.Aut si bona fuerit
&

& ſuauis uxor(quæ tamen rara auis eſt) cum parturiente gemimus,cum periclitante torque/
mur.Sapiens autē nunc̄ ſolus eſſe poteſt.Habet ſecum omnes qui ſunt, quic̄ unquam fue
runt boni,& animum liberū quocunc̄ uult,transfert. Quod corpore nō poteſt,cogitatione
complectitur.Et ſi hominum inopia fuerit,loquitur cum deo.Nunc̄ minus ſolus erit,quàm
cum ſolus fuerit.Porrò liberorum cauſa uxorem ducere,ut uel nomen noſtrum nō intereat,
uel habeamus ſenectutis præſidia,& certis utamur hæredibus,ſtolidiſſimum eſt.Quid enim
ad nos pertinet recedentes è mundo,ſi nomine noſtro alius nominetur:cum & filius non ſta
tim patris uocabulum referat,& innumerabiles ſint,qui eodē appellentur nomine? Aut quæ
ſenectutis auxilia ſunt,enutrire domi,qui aut prior te fortè moriatur, aut puerſiſſimis ſit mo
ribus? Aut certe cum ad maturam ætatem uenerit,tarde ei uidearis mori? Hæredes autē me/
liores & certiores amici ſunt & propinqui,quos iudicio deligas,quàm quos, uelis nolis,habe
re cogaris.Licet certior hæreditas ſit,dum ad uiuis bene abuti ſubſtātia tua,quàm tua labore
quæſita in incertos uſus relinquere.Hæc & huiuſcemodi Theophraſtus diſſerēs,quem non
ſuffundat Chriſtianorū,quorum cōuerſatio eſt in cœlis,qui quotidie dicunt:Cupio diſſolui
& eſſe cum Chriſto? Hæredem nimirum deſiderabit hominē,cohæres Chriſti,& optabit li
beros,nepotumc̄ ſerie delectabitur,quos forſitan ſit occupaturus Antichriſtus,cū legamus
Moyſen & Samuelem filijs ſuis alios prætuliſſe,nec putaſſe liberos,quos uidebant domino
diſplicere? Cicero rogatus ab Hircio,ut poſt repudiū Terentiæ,ſororem eius duceret,om/
nino facere ſuperſedit,dicens non poſſe ſe uxori & philoſophiæ pariter operā dare.Illa inte/
rim coniunx egregia,& quæ de fontibus Tullianis hauſerat ſapientiā, nupſit Saluſtio inimi
co eius,& tertio Meſſalæ Coruino, & quaſi per quoſdam gradus eloquentiæ deuoluta eſt.
Socrates Xanthippen & Myro neptem Ariſtidis duas habebat uxores.Quę cū crebro inter
ſe iurgarentur,& ille eas irridere eſſet ſolitus,quod propter ſe fœdiſſimū hominem,ſimis na
ribus,recalua fronte,piloſis humeris,& repandis cruribus,diſceptarent:nouiſſime uerterūt in
eum impetum,& male mulctatū fugientemc̄ diu perſequutæ ſunt. Quodam aūt tempore
cum infinita cōuicia ex ſuperiori loco ingerenti Xanthippæ reſtitiſſet,aqua perfuſus immun
da,nihil amplius reſpondit, quàm capite deterſo: Sciebam,inquit,futurum,ut iſta tonitrua
hymber ſequeretur. L.Syllę,Felicis ſi non habuiſſet uxorem,Metella coniunx palàm erat
impudica: & quia nouiſſimi mala noſtra diſcimus , id Athenis cantabatur, & Sylla ignora/
bat,ſecretac̄ domus ſuæ primum hoſtiū conuicio didicit. Cn.Pompeio Mutiam uxorem
impudicam,quā Pontici ſpadones & Mithridaticæ ambiebant cateruæ,cum eum putarēt cę
teri ſcientem pati,indicauit in expeditione cōmilito, & uictorē totius orbis triſti nuncio con/
ſternauit M.Cato Cenſorius habuit uxorē Actoriam Paulā,humili loco natam, uinolen/
tam,impotentē,&(quod nemo poſſet credere)Catoni ſuperbā.Hoc ideo dico,ne quis putet
ſi pauperē duxerit,ſatis ſe concordiæ prouidiſſe.Philippum regem Macedonū,contra quem
Demoſthenis Philippicæ tonant,introeuntē ex more cubiculū uxor excluſit irata:qui exclu
ſus tacuit,& iniuriam ſuā uerſu tragico conſolatus eſt.Gorgias rhetor librum pulcherrimum
de cōcordia Græcis tunc inter ſe diſſidentibus recitauit Olympiæ.Cui Melanthius inimicus
eius:Hic nobis,inquit,de concordia præcipit,qui ſe & uxorem & ancillam treis in una domo
cōcordare nō potuit.Aemulabatur quippe uxor eius ancillulę pulchritudini,& caſtiſſimū ui
rum quotidianis iurgijs exagitabat. Totæ Euripidis tragœdiæ, in mulieres maledicta ſunt.
Vnde & Hermione loquitur:Malarum me mulierum decepere conſilia.In Lepti urbe ſemi/
barbara,poſita in ſolitudine, moris eſt ut nurus altera die ſocrum ollā mutuū poſtulet. Cui
illa ſtatim negat,ut ſcias illud uerum eſſe Terentij,quod conſulto ambigue extulit:Quid eſt
hoc? omnes ſocrus oderunt nurus.Legimus quēdam apud Romanos nobilem, cū eum ami
ci arguerent quare uxorem formoſam & caſtam & diuitem repudiaſſet,protendiſſe pedē,&
dixiſſe eis:Et hic ſoccus quē cernitis,uidetur uobis nouus & elegans,ſed nemo ſcit præter me
ubi me premat.Scribit Herodotus,quod mulier cum ueſte deponat & uerecūdiā. Et noſter
comicus fortunatum putat,qui uxorē nunc̄ duxerit.Quid referam Paſiphaen, Clytemne/

ſtram, & Eriphylam:quarũ prima delicijs diffluens,quippe regis uxor, tauri ditur expetiſſe:c
cõcubitus:altera occidiſſe uirum ob amorem adulteri:tertia prodidiſſe Amphiaraũ, & ſaluti
uiri monile aureũ prætuliſſe. Quicquid tragœdiæ tument, & domos,urbes, regnaq; ſubuer/
tit,uxorum pellicumq; contentio eſt. Armantur parentum in liberos manus,nefandæ appo 61
nuntur epulæ:& propter unius mulierculæ raptum, Europa atq; Aſia decẽnali bello confli/
gunt. Quaſdam repudiatas,altero nuptiarũ die ſtatim nupſiſſe legimus. Vterq; reprehẽden
dus maritus,& cui tã cito diſplicuit,& cui tã cito placuit. Epicurus uoluptatis aſſertor(quanq;
Metrodorus diſcipulus eius Leontiũ habuerit uxorem) raro dicit ſapienti ineunda cõiugia,
quia multa incõmoda admixta ſunt nuptijs. Et quomodo diuitiæ & honores & corporũ ſa/
nitates,& cætera quæ indifferẽtia nominamus,nec bona nec mala ſunt,ſed uelut in meditul/
lio poſita,uſu & euentu uel bona uel mala fiunt:ita & uxores ſitas in bonorum malorumq;
cõfinio. Graue aũt eſſe uiro ſapiẽti uenire in dubium, utrum bonam an malam ducturus ſit.
Ridicule Chryſippus ducendam uxorem ſapienti præcipit, ne Iouem Gamelium & Gene/ 62
thlium uiolet. Iſto enim modo apud Latinos ducenda uxor nõ erit,quia Iouem non habent
nuptialem. Quod ſi deorũ(ut putant)nomina,uitæ hominũ præiudicant,offendet ergo ſta/
torem Iouem,qui libenter ſederit. Scripſerunt Ariſtoteles & Plutarchus & noſter Seneca 63
de matrimonio libros,ex quibus & ſuperiora nõnulla ſunt,& iſta quæ ſubijcimus. Amor for
mæ,rationis obliuio eſt,& inſaniæ proximus:fœdum minimeq; cõueniens animo ſoſpiti ui
tium. Turbat cõſilia,altos & generoſos ſpiritus frangit: à magnis cogitationibus ad humilli/
mas detrahit:querulos,iracundos,temerarios,dure imperioſos, ſeruiliter blandos, omnibus
inutiles,ipſi nouiſſime amori facit. Nam cũ fruendi cupiditate inſatiabilis flagrat: plura tem/
pora ſuſpicionibus,lachrymis,conqueſtionibus perdit,odium ſui facit: & ipſi nouiſſime ſibi
odio eſt. Tota amoris inſectatio apud Platonem expoſita eſt, & omnia eius incõmoda Ly/
ſias explicat:quod non iudicio,ſed furore ducatur:& maxime uxorum pulchritudini,grauiſſi
mus cuſtos accubet. Refert præterea Seneca, cognouiſſe ſe quendam ornatũ hominem,qui D
exiturus in publicum,faſcia uxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præſentia
eius carere poterat:potionemq; nullam,niſi alterius tactam labris uir & uxor hauriebãt:alia
deinceps nõ minus inepta facientes,in quæ improuida uis ardẽtis affectus erumpebat. Ori
go quidem amoris honeſta erat,ſed magnitudo deformis. Nihil aũt intereſt,quàm ex hone
ſta cauſa quis inſaniat. Vnde & Xyſtus in ſententijs:Adulter eſt,inquit, in ſuam uxorẽ ama
tor ardentior. In aliena quippe uxore omnis amor turpis eſt,in ſua nimius. Sapiens uir iudi/
cio debet amare coniugem,nõ affectu. Reget impetus uoluptatis,nec præceps feretur in coi
tum. Nihil eſt fœdius quàm uxorem amare quaſi adulteram. Certe qui dicũt ſe cauſa reipu
blicæ,& generis humani uxoribus iungi,& liberos tollere:imitẽtur ſaltem pecudes, & poſtq̃
uxorum uenter intumuerit,nõ perdant filios:nec amatores uxoribus ſe exhibeant,ſed mari/ 64
tos. Quorundã matrimonia adulterijs cohæſerunt:&,ô rem improbã,ijdem illis pudicitiam
preceperũt qui abſtulerant. Itaq; cito eiuſmodi nuptias ſatietas ſoluit. Cũ primũ lenocinium
libidinis abſceſſit,quod libebat euiluit. Nam quid,ait Seneca,de uiris pauperibus dicã,quo/
rum in nomen mariti,ad eludendas leges quæ contra cœlibes latæ ſunt,pars magna condu/
citur? Quomodo poteſt regere mores & prẽcipere caſtitatem,& mariti autoritatẽ tenere qui
nupſit? Doctiſſimi uiri uox eſt,pudicitiam in primis eſſe retinendã:qua amiſſa,omnis uirtus
ruit. In hac muliebrium uirtutũ principatus eſt. Hæc pauperem cõmendat, diuitem extollit,
deformem redimit,exornat pulchram:bene meretur de maioribus, quorum ſanguinẽ furti/
ua ſobole non uitiat:bene de liberis,quibus nec de matre erubeſcẽdum,nec de patre dubitan
dum eſt. Bene in primis de ſe,quã à contumelia externi corporis uindicat. Captiuitatis nulla
maior calamitas eſt,quàm ad alienam libidinem trahi. Viros conſulatus illuſtrat:eloquentia
in nomen æternũ effert:militaris gloria triumphusq; nouæ gentis cõſecrat. Multa ſunt quæ
præclara ingenia nobilitent. Mulieris uirtus proprie pudicitia eſt. Hæc Lucretiã Bruto æqua
uit,neſcias an & prætulerit:quoniam Brutus nõ poſſe ſeruire à fœmina didicit. Hęc æquauit

Corneliam

Cornelia Gracchо:hæc Portiã alteri Bruto.Notior eſt marito ſuo Tanaquil.Illũ inter mul-
65 ta regum nomina iam abſcõdit antiquitas.Hanc rara inter fœminas uirtus, altius ſeculorum
omniũ memoriæ,cꝫ ut excidere poſſit,infixit.Imitẽtur ergo nuptæ Theano, Cleobulinam,
66 Gorgunten, Timocliam, Claudias atq; Cornelias:& cum Apoſtolum malis mulieribus di-
gamiam uiderint ignoſcentem,legant antecꝫ religio noſtra fulgeret in mũdo, unicubas ſem
per habuiſſe inter matronas decus:per illas Fortunæ muliebri ſacra fieri ſolitũ, nullum ſacer-
67 dotem digamum,nullum flaminem bimaritum: hierophantas quoq; Atheniẽſium uſq; ho
die cicutæ ſorbitione caſtrari,& poſtcꝫ in pontificatum fuerint electi,uiros eſſe deſinere.

IN PRIMVM LIBRVM ADVERSVS IOVINIANVM SCHOLIA

1 Sancti ex urbe)In ipſo ſtatim ingreſſu præparat nos ad cauſam.Siquidẽ honorifica mentio eorum, qui libros attulerunt Iouiniani,facit huius cauſam deteriorem. Et cum addit,cuiuſdam Iouiniani,cõtemptum autorem & obſcuram ſignificat.Porrò fratres accipe,nõ ex hoc genere,quos uulgo fratres appellant,ſed olim omnes Chriſtiani fratres inuicẽ appellabant. Epicurum Chriſtianorum)Epicurus philoſophus,finem boni conſtituit in uoluptate,nõ animi tantum,ſed etiam corporis:quæ pecudũ eſt potius,cꝫ hominis. Nacti ſunt & Chriſtiani ſuum Epicurum, Iouinianum,qui tantopere fauerit nuptijs,& eſui carnium.Eſt aũt elegans μεθνομασία,nec mediocrem habet emphaſim. Apoſtolico uigore)In alijs ſcriptũ erat,rigore:utraq; lectio tolerabilis. Vigor opponitur,molli & languido:rigor, molli & effœminato. Tantis uitijs.) Vbi ſunt iſti, qui ſanctum & Chriſtianum putant ruſtice dicere? Hieronymus quibus conuicijs inſectatur huius infantiam? Quid autem dicturus erat,ſi ſophiſticos iſtos audiſſet theologos:ad quos collatus Iouinianus, Meſſala uideri queat? Totus enim tumet)Exponit ipſe,quare copularit hæc inter ſe pugnantia,tumere & iacere. Tumebat,quia affectabat grandiloquentiam:iacebat quia deerant nerui. Solent enim infelices affectatores in proximum incidere uitium. Ita qui grandes uideri ſtudent euadunt turgidi. Qui preſſi,ieiuni & frigidi. Parturiunt montes.) Verſus eſt Horatij ex Arte poetica, referens apologum Aeſopicum. Priſci rudesꝫ mortales,cum forte terram intumeſcentẽ uidiſſent,concurrerunt:expectantes ut ingens
2 aliquod mõſtrum naſceretur. Tandem prodijt mus,magno omnium riſu.Quæ res in prouerbiũ abijt. Eſt autem uerſus Horatianus ex Arte poetica,in ſcriptorem tumido utẽtem exordio, cum cætera non reſpondeant: Vt ſcriptor,inquit,Cyclicus olim:Fortunam Priami cantabo & nobile bellum:Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?Parturient montes,naſcetur ridiculus mus.Quin & apud rhetores inter uitioſa ponitur exordium elaboratum. Non ſani eſſe hominis)Annexuit Perſianũ uerſum è Satyra tertia.Eſt autem mira exaggeratio inſaniæ,cum rem ait eiuſmodi,ut inſano quoq;, qualis fuit Oreſtes,uideatur inſana.Nam eſt in fabulis,Oreſtem,ob interfectam matrem, à furijs ultricibus agita-
3 tum fuiſſe. Plautinarum literarum)Nam apud hunc quiſpiam cũ literas reſignatas, quod inepte ſcriptæ eſſent,nõ poſſet legere,iocatur ad hunc modum.Locus eſt in Pſeudolo,ſic habens Has quidẽ pol credo,niſi Sibylla legerit,interpretari alium poſſe neminẽ.Sibylla uates erat,quæ diuinare poſſet,quid eſſet ſcriptum. Furioſas Apollinis uates)Plato triplicem poſuit furorem:uatum,poetarum,& amãtium. Dat ſine mente ſonum)Nam correpti à numine proloquuntur quod ipſi non intelligunt.Hemiſtichium eſt Maronis. Heraclitum)Is philoſophus fuit Epheſius, σκοτεινός, id eſt,qui nullo præceptore fuerat uſus.Affectauit obſcuritatem in ſcriptis,cum poſſet ſi libuiſſet, perſpicue rem explicare.Vnde cognomen additum σκοτεινός, id eſt,tenebricoſi. Ad huius libros intelligendos Socrates dixit, δεῖσθαι δηλίου πολυμβητοῦ, id eſt,opus eſſe Delio natatore.Cum hydrope laboraret,adijt medicum,rogans num ex hymbri poſſet facere ſiccitatẽ. Ad noſtrum αἰνιγματιστήν.) Aenigmatiſtes Græcis eſt,
4 qui loquitur per ænigmata,reſcꝫ per ſe dilucidas data opera obſcurat: cuiuſmodi ſunt carmina Lycophronis apud Græcos. Satisfacto inuitatis)Apparet Iouinianum ita finxiſſe,quaſi ſermo ſuperioris libri ſit habitus in conuiuio. Quemadmodum fecit Macrobius & Athenæus. Et huius libri ſermo ſit habitus poſtridie apud amicos.Et ob eam cauſam dixerat paulò ante,heſternam crapulã ructans euomuit.Eſt enim & hoc Epicuræum,in conuiuijs & in hortis philoſophari.Quanꝫ hoc loco pro ſatisfacto,quidam habebant ſatisfacio.Quid aũt attinet huius hominis ſententiam uelle exponere,quam Hieronymus negat ſe percipere potuiſſe? Tum ſermo eſt adeo barbarus,adeo incõpoſitus & inſulſus, ut non ſolũ indoctum,ſed uel ebrium,uel phreneticum loqui putes:qui nec ipſe ſua uerba intellexerit. Diuino tamen hunc illius eſſe ſenſum:Poſteaꝫ heri ſatisfeci meis conuiuis,refellens ac diluens quæ mihi falſo obijciebantur: non quo mihi famam ac gloriam ea pararem diſputatione, ſed ut calumniatorum ſuggillationibus nomẽ meum purgarem. Nunc obſecro neophytos,hoc eſt,nouitios Chriſtianos,qui nuper plantati in Chriſto, & adhuc ueluti teneræ quædam arbuſculæ ſunt, quiꝫ iam per baptiſmum abluti ſunt à uitijs,ut me conſtanter audiant,nec cedant ullis hæreticorum uocibus. Siquidem eccleſia Chriſti his tribus ducibus munita defenſaꝫ eſt:fide,ſpe,charitate. Et idcirco in hac nullus eſt tã infans

quin possit discere, sed omnes dociles sunt. Et Christi fides quæ est in ecclesia, nec ui potest expugnari, c
nec dolis opprimi. Hoc operę libuit sumere, quo magis rideret lector, utcunq; intellectis Iouiniani uer-
bis. Pro obsecro, quidam codices habebant obsero, præsertim uetusti, quam lectionem non improba-
mus: ac tum hic erit sensus: Heri refelli calumnias, nunc instituam nouitios Christianos: quæ est audiē-
tia cōmunita agminibus. Est autem hoc unum Iouiniani dogma: qui semel in baptismate renatus sit, à
diabolo non posse superari. Quod descriptionis dedecus) Eleganter lusit deprauatione uerbi, dede
cus ponens pro decus. Est enim & hoc iocandi genus, ut cū pro Tyberio dicimus Biberium, pro Clau 5
dio Caldium, pro Tullio Tollium. Hippocratis uinculis) Hippocratem pro quouis medico posuit,
ac ridicule quidam hoc loco nodum in scirpo quærunt. Quæ res) Nempe uerba sacra scripturæ ad
mixta. Hic autem proponit summam argumenti. Marcionis & Manichæi.) Marcion Cerdonis do
gma fere sequebatur. Manichæus Persa quispiam eius hæreseos autor, docebat, ut si quis uellet uti con-
iugio, conceptum tamen & generationem deuitaret. Atq; ita prorsus damnauit nuptias, cum id prohi
buerit, cuius causa matrimoniū est institutum: autor Augustinus in Catalogo hæresiarcharum. Nec
Taciani principis) Encratitæ dicti sunt à temperantia, quod abstinerent à carnibus, & ab omni coitu:
nec recipiebant in numerum suorum uel marem uel fœminam utentem coniugio, nihil interesse putan
tes inter coitum coniugatorum, & aliam quamuis libidinis speciē. Testis diuus Augustinus. Paulus
architectus) Locus est in priore ad Corinthios epist. cap. iij. Hic palam Hieronymus indicat aurū, argen
tum, & lapides pertinere ad recte facta: lignum, fœnum, stipulā pertinere ad opera mala. Hoc obiter ad
monui, quod quidam recentiores hunc locum secus exponant, nimirum non de duplici genere bono-
rum & malorum, sed de gradibus bonorum operum. Honorabiles nuptias) Ita Paulus ad Hebræos
cap. xiij. Honorabile cōnubium in omnibus & thorus immaculatus: Fornicatores enim & adulteros 6
iudicabit deus. Sed ita nuptias) Hic constituit cōtrouersiam, & quid in summa sit acturus, ostendit.
Iouinianus æquabat nuptias uirginitati: Hieronymus nuptias nō damnat, sed eas tertio ponit loco, uir
ginitatem primo. Triginta referuntur ad nuptias) Locus est apud Matthæum cap. xiij. Christus in
parabola seminantis, triplicem differentiam proponit bonæ terræ: quæ trigecuplū reddat, quæ sexage
cuplum, & quæ centuplum. Maximus numerus pertinet ad uirginitatem, medius ad uiduas castas, mi
nimus ad honestum matrimonium. Quidam iniquiores nuptijs, centenarium numerū referunt ad mar
tyrium, proximum ad uirginitatem, tertium ad uiduarum cōtinentiā, excluso matrimonij statu. Quam
opinionem diuus Hieronymus non admodum execratur, in cōmentarijs hunc euāgelistæ locum enar-
rans: & illic, ut semper, amore pudicitiæ durior in nuptias. Quidam, inquit, nostrorum centesimū fru- d
ctum ad martyres referunt. Quod si sunt sancta cōsortia nuptiarū, cur excluduntur à bono fructu: Cum
ait: si sunt, non affirmat: nisi, si, coniunctionem accipias ratiocinatiue. Nam & ipsa digitorum cōiun 7
ctio) Veteres non solum notulis quibusdam numeros significabant, uerum etiam gestu digitorū, quos
aut explicabant, aut contorquebant, & in aliam atq; aliam figuram uariabant. Ac fuisse quidē huiusmo
di signandorum numerorum rationem, facile multis ex locis deprehenditur. Cæterum quæ nam ea fue
rit, id non perinde facile sit explicare. Etenim Donatus explicans illum Terentij locū in Adelphis: Nun
quam quisq; ita bene subducta ad uitam ratione fuit: admonet poetam ad uetustū numerandi morē re-
spicere, qui complicandis aut subducendis digitis constabat. Clarius aūt Plinius lib. xxxiiij. cap. vij. de
Iani statua loquens: Præterea, inquit, Ianus geminus à rege Numa dicatus, qui pacis bellicq; argumēto
colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquagintaquinq; dierū nota, per significationem annui
temporis, & æui se deum indicet. Item Macrobius Saturnalium lib. primo, similia fermè de Iano prodi
dit, quanq; numerorum ratione parū consentiente cum Plinio, sed scriptura, sicut opinor, uitiata. Præ-
terea Iuuenalis in Satyra decima de Nestore loquens, quem poetæ fingunt ætates uixisse treis. Felix ni
mirum, qui per tot secula mortem Distulit, atq; suos iam dextra cōputat annos. Simile quiddam colligi
tur ex epigrāmate Græco, quod Nicādri fertur titulo. Η πολιὴ κροτάφοισι κονιηλαὲς, ἡ πολύμυθος γεραιὰ
δ' ἦρ νέστωρ ἐκ' ἔπι πρόσθύπαθος. Η φάος ἀθρήσασ' ἐλάφρα πλέον, ἡ χελιδὼν λαιῇ τῆρας ἀειμεδὴς δίβοτον αἰξαμένη,
ζώη, νὴ λύσσα, νὴ ἀρπίπος, οἵατε νύμφη Ωσε μὲ δισταζειν, μήπι πέπονθ' ἀϊδίης. Quorū carminū hic est sensus
si quis forte Græce nesciat: Cana illa uertice Cocyttaris, illa multiloqua anus, propter quā Nestor non
iam natu maximus, illa quæ lucē aspexit diutius ceruo, illa quæ manu leua senectutē numerare iterū cœ
pit, uiuit, & uidens, & integris pedibus, ueluti sponsa: adeo ut dubitē, ne quid acciderit Orco. Apuleius
in Apologiæ secūda oratione, in aduersarium, qui dixisset, mulierē quadraginta annos natam nupsisse
cum non esset maior annis uiginti, scribit ad hūc modum: Quid multis: ut cum quadruplatore agam,
bis duplum quinquēnium faciam, uiginti annos semel detrahā. Ac paulo inferius: O mendaciū uiginti
annorum exilio puniendum. Dimidia tanta Aemiliane mentiri, falsa audeas sesquialtera: Si triginta an
nos pro decē dixisses, posses uideri pro cōputationis gestu errasse: & quos circulare debueras digitos,
aperuisse. Cum uero quadraginta, quæ facilius cæteris, porrecta palma significantur, ea quadraginta in
dimidio auges, non potes digitorum gestu errasse: nisi forte triginta annorum Pudentillam ratus, binos
cuiusq; anni consules numerasti. Ex his uerbis tametsi nonnihil deprauatis, licet colligere Pudentillam
uiginti annos fuisse natam cum nuberet, & totidem fermè annos cū Apuleio uixisse. Quod si nupsisset
quadrage-

A quadragenaria,iam oportebat esse sexagenariam, duplicatis consulibus, si triginta putasset annorum. Nec desunt qui ferant,extare Bedæ libellum,in quo huiusmodi numerandi ratio tradatur:uerum eum nondum potuimus nancisci.Quanq; non usq;adeo ad rem theologicam pertinet auxie hęc disquirere, quod Hieronymus eleganter magisq; serio uideatur id ad sensum Euangelicum detorquere. Nec em uerisimile est, eandem supputandi rationem fuisse apud omnes nationes. Atqui ista ratio non aliunde quam ab Hebræis erat petenda,quibus proposita fuit parabola, non à Romanis, unde Hieronymus, opinor,est mutuatus.Quin huiusmodi res ætatibus quoq; nouantur.Quandoquidem his quoq; temporibus extat huiusmodi supputatio,sed longe diuersa ab ea, quã ætate Hieronymi colligimus in usu fuisse.Sanè nec ex Plinio,nec ex Macrobio quicq; potest elici certum,quod ad hanc rem pertineat.Ex Apuleio & Iuuenale nonnihil conijcere licet,sed multo magis ex ipso Hieronymo. Primum illud satis perspicuum est,hanc supputandi rationem,duabus in rebus potissimum constitisse,in mutanda manu & gestu digitorum.In dextra numerabant usq; ad quinquaginta.Deinde in sinistra usq; ad centũ.Rursus ad dexteram redibatur,uelut alterius initium centenarij. Inde Nestorem fingũt treis hominum ætates uixisse,quod annum centesimum esset egressus, hoc est duas ętates,& tertiam ingressus.Proinde dictum est à poeta:Atq; suos iam dextra computat annos,nempe numero à sinistra reciprocante in dextram.Atq; anus illa denuo cœpit in sinistra numerare senectutem,quod iam centum annos esset prætergressa,& tertiam pentecontadem aggrederetur. Et triginta circulatis digitis notari solere, satis indicat Apuleius:quod Hieronymus complexum & cõiunctionem digitorum uocat. Ac rursus hic numerus duplicabatur,si coniunctos ac circulatos digitos superiore digito pressisset aliquis:uerum id non in eadem manu,sed in leua,quanq; eisdem digitis, sed aliter compositis:ut intelligas, aliquid esse affinitatis matrimonio cum uiduitate.Porrò uirginitas ueluti nouo numero redit ad dextram, & centenarium incipit numerum,ceu circulo quodam recurrẽs ad id unde cœptum erat, hoc est, ad naturã incorruptam in qua conditi sumus. Quanq; haud me præterit, quibusdam eruditis uiris diuersam esse sententiam, existimantibus à sinistra numerum incipi:in qua numeratis nonagintanouem,ita demum ad dextram trãsiri.Cui sanè nec ipse refragor admodum, imò propemodum mihi magis probatur q; illa superior, quod satis quadret:Primum ad illud Iuuenalis:Atq; suos iam dextra computat annos.de Nestore,qui ad centesimum peruenerit annum.Deinde ad Græcum epigrãma quod citauimus,de anu,quæ iterum exorsa esset in sinistra numerare ætatis annos,utpote iam annum egressa centesimum. Postremo cum ipsius Hieronymi uerbis pulchre conuenit,ex quibus palàm est,digitis in leua molliter cõiunctis,signi
B ficari triginta. Rursus hos ipsos coniunctos si premas superiore digito,significari sexaginta.Postremo ijsdem digitis circulatis & uelut in coronã collectis,ut in triginta,sed iam in dextra,repræsentari numerum centenarium.Tantum coniecturis utcunq; colligere licuit,& satis arbitror ad huius intellectum loci.Cui data sit copia codicis,fortassis apud Bedam super hac re compertiora reperiet. Attigit Hieronymus & in epistola ad Gerontiam de monogamia,sed leuiter ac paucis. Cum enim uix adhuc.)Mire
8 lusit hac metaphora,& item sequentibus:nam & cursus nautarum dicitur. Noue autem dixit prohibere:cum Ciceroni magis placuerit inhibere,quemadmodũ ipse testatur in Epistolis ad Atticum. Nam prohibemus ne quid fiat:inhibemus,quod iam cœptũ est,ne progrediatur. Loquendi æstus)Aestus est fluxus ac refluxus maris. Sinus contraham.) Sinus carbasorum sentit,unde & sinuosa uocantur. Iam nunc)Vt subito mutauit metaphoram,planeq; duriuscule. Balista.) Bellicum est instrumentum,quo trabes funibus adducta,magno impetu telum, aut simile quippiam emittit. Spiris maculosi corporis)Habent hoc serpentes,ut in metu conuoluto corpore caput tegant: quo læso, sciant sibi pereundum.Spiræ dicuntur tortuosi flexus funium. Dicit.) Quatuor dogmata Iouiniani proponit per diuisionem:deinde per enumerationem ostendit, se primum ad hæc responsurum testimonijs diuinæ scripturæ:deinde adhibiturum literas seculares. Pythagoram)Is deterruit ab esu carnium,nouo commento,quod diceret hominum animas in brutorum animantium corpora demigrare: unde peri-
9 culum esse,ne forte cum gallum occidis,patris animam uioles. Platonem) Hic à uulgi uoluptatibus semper auocat ad amorem eorum quæ semper sunt. Et uoluptatem appellauit τὸ λέλεαρ τῶν κακῶν, id est,escam malorum, quod per hanc mortales in omnem miseriam pelliceantur. Aristidem.) Is ob uitæ integritatem uulgò iusti cognomen meruit, & ob huius cognominis inuidiam ostracismo in exilium actus est. Aristippo.) Tribus laudatis opponit treis illaudatos. Aristippus Cyrenæus fuit philosophus,Socratis auditor,sed ubiq; uoluptatem amplectens. Hic est quem Diogenes solitus est appellare canem regium. Epicuro.) Et hic assertor est uoluptatis. Alcibiadi.) Hunc opposuit Aristidi, corruptum integro, diuitem pauperi. Sicut Epicurum opposuit Platoni, quod hic uoluptatem ceu rem pestiferam detestetur: ille asserat, ut fontem summi boni. Aristippum opposuit Pythagoræ, quod ille uiueret holusculis, hic regiæ mensæ canis fuerit. Prima,inquit,dei serui.)
Refert nonnihil,ut admonet etiam Fabius,quomodo proponãtur aduersarij rationes.Nam Hieron-
10 ymus ita refert argumenta Iouiniani, ut sic commemorasse propemodum sit diluisse. Et per ordinem) Hoc dixit per ironiam:nihil enim attinebat ad probationem ille catalogus, nisi si quis forte non crederet humanum genus primum usu matrimonij fuisse propagatum. Iste,inquit, est Enos.) Et hoc

His de rebus compertiora quædã habes in appendice huius cõmentarij.

habet irrisionem. Nec enim ob matrimonium isti tantopere deo placuerunt,sed ob pietatem, etiam si sic euenit,ut habuerint uxores. Prior trigamus)Quia treis habuit uxores:quarum prima fuit Sarai, C
postea dicta Sara,ex qua iam senex suscepit Isaac. Secunda Agar,ex qua sustulit Ismaelem. Tertia Cetura,ex qua plures habuit liberos. Quanquam Hieronymus in Hebraicis traditionibus, testatur quibusdam Ceturam eandem esse cum Agar: quæ mortua Sara,in ius transierit uxoris, uidelicet ne iam decrepitus aliena ætate lasciuisse uideatur. Intantum,inquit,sciebat)Stultum hoc epiphonema Ioniani risit,quasi deus gignat filios,non maritus. Iudam quoq;)Is fuit unus ex filijs Iacob,qui primogenito filio suo Her, uxorem dedit nomine Thamar,sed Her ob impietatem suam occisus est à domino.Iussit itaq; pater Onam natu secundum Her maximum,suscipere fratris uxorem:ille cogitans liberos qui nascerentur,fratri imputandos,non sibi,semen effudit in terram. Et hunc itaq; percussit dominus ob tam execrabile facinus.Locus est Geneseos cap.trigesimooctauo. Dedita opera)In hoc erat malicia:nam fieri potest & casu. Vxorium Nazarenum) Quod damnandū erat in Sampsone;id ille stulte laudarat. Vxorius dicitur,uxori addictior:quod Sampson indulserit Dalidæ, amantiū more. Et hunc tamen miris effert præconijs,qui reprehensionē merebatur. Debborā quoq; replicat)De Debbora & Barach legis iudicum cap.iiij.De Iahel quoq; legis eodem capite. Quod absq; uirginitatis bonis)Nec hoc sine naso dictum est:quid enim ad uirginitatis negociū pertinet,si qua non uirgo facinus aliquod strenuum quomodocunq; designauit? Fidem patris)Quod damnandum erat in Iepte,laudat:quod in uirgine laudādum.damnat.Ille impie uouerat,& impie occidit.Illa dolet ut Iudæa, nullam ex se relictam sobolem. Ephod Bad) אפוד Ephod Hebræis sonat uestis genus,& בד Bad lineum. Et his subest tacita irrisio.Quid enim Ephod Bad ad uirginitatē facit? Quasi quis nesciat omnes sacerdotes ueteris instrumenti habuisse uxores. In area collocat)Nihil hic recensetur ab Hieronymo sine 12
tacita irrisione.In area dixit,pro in Catalogo,quod ea spicas sublegisse legatur. Centū præputijs)Hac lege Saul pactus est Michol filiam suam uxorem,si Dauid adduxisset centum præputia Philistęorum, ut legis lib. Regum primo,& item secundo.Odiosius aūt rem explicauit,præputijs quasi ea fuerit dos: & concubitus dicitur,non matrimonium. Imaginem uult esse)Ridiculum est,imaginē non conuenire cum eo quod repræsentat.Solomon enim uxorius fuit,Christus uirgo,& uirginum princeps. Solomon in hoc quod pacificus fuit,gessit Christi typū,non in hoc quod uxorius. Deus iudicium)Psalmus est septuagesimusprimus. Hieronymus ostendit hunc non quadrare prorsus in Solomonem,nec conuenire,quod is non maneat cum sole & luna.Solus enim deus manet in æternum. Dabitur ei de auro)Primū,quid aurū Arabiæ ad nuptias,de quibus hic agitur? Deinde,qui quadrat in Solomonem D
adorari semper? Ac repente)Nempe à regibus ad prophetas & ætatibus disiunctos. Atq; obiter notat duram digressionem. Elisæum uxores)Stulticiam uocant rhetores,ubi quis adducit ea, quæ non solum nihil conferunt ad causam,uerumetiam quæ nocent: ut hoc exemplum Eliæ & Elisæi,quorum uterq; caruit uxore.Deinde quid spiritui domini cū nuptijs,quas instituerat laudare? Quintilianus admonet,ne quid extra causam dicamus.Nam quicquid superfluum est,uel hocipso officit,quod onerat auditorem.Quanto igitur stultius ea congerere, quæ contra te faciant? Obijcit & Origenes stulticiam Celso. Amodo filios facia)Velut illud ex laudibus esset consequens,ut Iouinianus quoq; daret operam liberis,posteaq; Ezechias uir tantus habuit uxorem. Sed Ezechias nec admodum laudatur in sacris literis,& filium reliquit illaudatum:ut legis lib.quarto,cap.xxi.Alluſit autem ad id quod est in cantico Ezechiæ:Pater filijs notam faciam uoluntatem tuam:pro quo septuaginta uerterant:Ab hodie fi- 14
lios faciam,qui annunciabunt iusticiā tuam,ut indicat Hieronymus enarrās Esaiæ cap.xxxviij. Iosiam uirum)Sub Iosia rege,Helchias sacerdos reperit in templo librū legis domini, qui datus fuerat per manū Moysi.Sic em̄ Paralipomenō lib ij.cap.xxxiiij. Ab Holda uxore)Holda erat uates,cuius maritus dictus est Sellum,quem Helchias de libro reperto consuluit:ut legis eo quem modo diximus loco.

Daniel quoq;)Quid hoc stultius oratore,qui castitatis exempla profert in laudē matrimonij? Repente trāscendens.)Rursum notat durā transitionem à ueteri testamento ad nouum,tot in medio relictis Et socrum eius)Locus est Lucæ cap.iiij. ex quo cognoscimus Petro fuisse uxorē,qui socrum habuerit.Est enim socrus uxoris tuæ mater. Certe cessat hic)Scilicet diluit,quod è Paulo poterat obijci, sed omnia stulte. Sic enim agit, quasi Paulus pugnantia scripserit,ut alter locus alteri debeat cedere, ac uelut abrogari. In locum rhetoricum.) Hic enim mos oratoribus, post molestam argumentationem expatiantur in locum amœnum, quo reficiant auditorem, & tædium abstergant. Hæc omnia cum ironia dicuntur ab Hieronymo. Facit apostropham.) Apostrophe est, cum uertimus sermonem ad alteram personam uel absentem. Nihil autem fingi poterat hac apostropha stultius. Eius- 15
dem ecclesiæ membrum)Stultissima conclusio,quasi uero non sit discrimen inter membrum & membrum. Non tangere.) ἅπτεσθαι, hoc est,non habere commercium cum uxore, & abstinere à matrimonio.Tangimus enim à quo non abstinemus.Ne quis duntaxat accipiat de contactu digitorū,quod tamen sic aliquoties uiolente interpretatur Hieronymus in laudem pudicitiæ.Sic Vergilius de matrimonio loquens:Et taleis non tangere curas. Si bonum est.) Meo quidem iudicio Paulus hoc loco non accipit bonum,ut opponatur proprie uitio,sed bonū est,dixit,pro expedit:& malum uocat,quod

incommodum

A incommodum est. Sicut dicimus, bonus bello, & malus urbi, pro utili & inutili. Alioqui non consequitur necessario, præsertim in contrarijs, quæ medium recipiunt, ut admonet diuus Augustinus: quanquam id quoq; dialectice magis quàm grauiter. Esto, non consequatur iuxta rationem dialecticam, certe consequitur hoc loco accedentibus circunstantijs. Etenim si quis rogatus, utrum expediat iter ingredi sarcinis onustum, an absq; sarcinis: respondeat, bonum est expeditum iter ingredi, nonne palàm sentit alteram partem de qua tacet, aut incommodam esse, aut certe eiusmodi, ut de ea pronunciare non audeat? Deinde cum colligit incommoda coniugij, non commemorat flagitia quæ matrimonio coniuncta sint, sed necessitatem & occupationes, quibus auocentur à libertate Christiana. Mithram & Erich
16 thonium) De Erichthonio meminit Vergilius libro Georgicôn tertio: Primus Erichthonius currus & quatuor ausus iungere equos: De quo Seruius hanc asscribit fabulam: Vulcanus impetrato a Ioue Mineruæ coniugio, illa reluctante, effectum libidinis proiecit in terram. Inde natus est puer draconteis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de lite ac terra procreatus. Nam ἔρις lis est, χθὼν terra. Apparet autem ex Hieronymi uerbis, ad cõsimilem modum natum fuisse Mithram, semine genitali saxis excepto. Quanquam ea fabula mihi nondum comperta est apud autores, nisi forte apud barbaros huiusmodi quippiam traditum est de Mithra Persarum deo, de quo libros æditos postea citat Hieronymus, & nos in priore uolumine nõnihil attigimus. Et Petra Christi) Respexit ad nomẽ Petri. Nam πέτρα Græcis lapis est. Multiplicis gratiæ ποικίλης) Id est, uariæ. Non enim significat copiosum, sed diuersi generis diuersiq; habitus. Quod enim uarijs coloribus aut gemmis distinctum sit, id Græci ποικίλον uocant. Sunt autem uaria dona spiritus. Etsi imperitus) Seruit causæ suæ, quanquam alias non semel affirmat, Paulum non calluisse Græci sermonis elegantiam, adeo ut grammatices etiam fuerit ignarus, qui coniunctioni μὲν non reddiderit suam comitem δέ. De Epimenide.) Ex Epimenide
17 sumpsit illud: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri. Ex Menandro: Corrumpunt bonos mores colloquia prauа. Ex Arato sumpsit illud in Actis apostolorum: Cuius & genus sumus.

Candidatus fidei.) Candidati uocantur, qui nondum assequuti sunt honorem, sed ambiunt, & spes est eos assequuturos esse. De luto extulit) Nonnulli codices habebant, excreuit. Nam excernere, est separatum ab alijs eijcere: unde & excrementa uocantur. Vide num legendum sit, eruit. Ἀγωνοθέτης) Ita Græci uocant eum qui certamini præsidet, propositis præmijs. Hunc Latini munerarium appellãt. Nam munus uocãt aliquoties spectaculum exhibitũ populo, ueluti gladiatorum. Lignum aridum) Esaias capite quinquagesimo sexto. Et non dicat Eunuchus: Ecce ego lignum aridum. Ac paulò post:
18 Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum & nomen melius à filijs & filiabus. Abdemelech) Huius eunuchi opera Hieremias eductus fuit è lacu, sicut legis Hieremiæ capite tricesimooctauo.
B Spado ille) Eunuchi uocãtur, quod essent custodes cubilis uxorij: Spadones, quod exectis genitalibus. De hoc eunucho baptizato à Philippo, legis in Actis apostolicis cap. octauo. Viri nomen) Sic enim refert Lucas: Et ecce uir Aethiops eunuchus, cum inter se pugnent uirum esse, & esse eunuchum.

Adhos & Clemens.) Hic tertius fuit Romanæ ecclesiæ pontifex, secundum aliquos quartus. Etiam si Petrus hunc sibi iusserit succedere: uerũ is mortuo Petro, cessit Lino & Cleto modestiæ gratia, haud iuxta mores horum temporum. Vtinam huius uiri lucubrationes extarent. Simulq; significantia) Quam Græci uocant ἐμφασιν, ea est peculiaris quædam uis & proprietas uerborum aut sermonis, quæ sentiri possit magis quàm explicari. Et quod malorum) Nam fugitiui serui habebantur in compedibus, & notis inurebantur. Horatius item amicam compedem uocat. Tenetq; grata compede uinctum. Et Seneca de uxore: Stulti est compedes suas quamuis aureas amare. Lusit in hac materia) Ludere dicuntur, non solum qui rem non seriam agunt, uerumetiam qui sese exercẽt. Vnde ludus, in quo
14 exercentur artes. Ita ad Augustinum scribens, optat ut sine dolore mutuo ludant in campo scripturarum. Explicauit) Testatur & in huius Catalogo, hunc scripsisse librum hexametro uersu, in quo uirginitatem & nuptias fecerit inter se decertantes. Ita concludens) Hæc non habebantur in ullis exemplaribus, unà cum quatuor uersibus sequentibus: Συζυγίαν ποθέοντες, ὅμως γε σέφασι κάρηνον παρθενίης, χρυσὸς δὲ δισσὰς ὑφὰς ἀμφοτέροισι, τὴν μὲν δεξιτερῇ πυκάσει ἐγγύθι χειρί, τὴν δ' ἑτέρην λαιῇ, κῦδος ὀπυιομένοις. Quæ quo planius intelligantur ab omnibus, ad uerbum quoad licet, transferemus: Coniugium desiderantes, tamen coronant caput uirginitatis. Christus autem qui dat præmium utrisq;, hanc quidem ad dextram assistere faciet, prope manum: alteram uero ad leuam. Honos autem & hic maximus. Verum hos uersus quoniã offecimus, à studioso quodam audacius quàm rectius asscriptos, non uisum est in contextum referre. Quibus enim uerbis) Græca sic habent: Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὐσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως. Horum sententiam explicuit modo Hieronymus: ad uerbum ita reddi possunt, si quis forsitan hoc requirat: Hoc aũt ad uestram ipsorum utilitatem dico, non ut laqueũ uobis injiciam, sed ad honestatẽ & assidentiam domino indiuulse. Hæc asscripsi, ut intelligat lector quamobrẽ Hieronymus dixerit Græcam,
20 sententiam non posse cõmode reddi Latine. Quod honestũ & decorum) Nam utrunq; significat εὔσχημον, à σχῆμα figura, & ἐυ bene: quasi dicas, cõpositũ & boni habitus: unde ἀσχήμονες dicũtur, qui se gerũt indecore. Et intẽte facit) Ita reddit εὐπρόσεδρον, quod ferme sonat bonã assidẽtiã siue adhærẽtiã. Et

expectare

expectare paratam)Paratum haud dubie legẽdum est,ut referatur ad expectantẽ, non ad uoluntatem. c
Secundũ ecclesiasten)Nempe capite tertio: Vide,inquit,afflictionem quam dedit dominus filijs hominum,ut distendantur in ea. Aut ruendi)Nempe in fornicationem. Sed prudentiæ librat)Cum expẽdit pro causarum ratione,quid minus aut magis expediat. Et erunt,inquit,duo in carnẽ unam) Locus hic haud dubie nõnihil depravatus est à librarijs:restituetur ad hunc modum,ut legas:Et erunt, inquit,duo in carnẽ unã,nõ in duas,non in treis,neq; in quatuor:alioqui iam non duo,sed plures.Nam Hieronymus notat hoc uerbũ,unam.Et ad cõsimilem modum citat hũc locum in libro ad Gerontiam de monogamia,quod & illic in scholijs annotauimus. Primus Lamech)Hic primus omnium digamus fuit,& fratricida secũdus à Cain.Legis de hoc Geneseos cap.iiij. Cataclysmi) κατακλυσμός diluuium siue inundatio Græcis. Quàm sancta sit digamia)Per ironiam accipiendum est. Succidentis nuptias repetitas)Repeti dicitur ad quod reditur.Ita mare repetitur, aut patria. Secundas agamus) Prima syllaba acuta pronunciandum est, ἄγαμος, id est,cœlebs,& expers matrimonij. Circuncidit Timotheum)Legis in Actis apostolorum cap.xvi.sed addit propter Iudæos, quod omnibus notum esset Timotheum natum esse patre gentili. Rasit in se caluitium) Legis in Actis apostolorum capite uigesimoprimo, quemadmodum Paulus ob plebis tumultum consilio Iacobi assumpserit quatuor uiros uoti reos, cumq; illis caput raserit. Nudipedalia) De quibus & Iuuenalis: Obseruant ubi festa mero pede sabbata reges. Comam nutriuit) Quod erat Nazareorum,& nutritam totondit.
Totondit in Cenchreis)Nempe uoti causa,sicuti legis in Actis apostolorum capite decimooctauo.
Quomodo igitur)Hic aperit discrimen inter Paulum & alios asserentes legem Moysi.Paulus exercuit aliquoties legis ceremonias,sed coactus & inuitus:cum sciret alioqui nihil ad rem pertinere,cæteri putabant hæc oportere coniungi cum Christo. In passione desiderij) Passionem,animi morbum uocat τὸν πάθει,quod alij affectum. Non esse bonum duplicem numerum)Prima numeri compositio est in dyade:uerum is numerus accedẽte uno, ad simplicitatẽ suam redit.Quaternarius bis compositus est:unde hic erat numerus mulieris in coniugio.Ternarius uiri,quod illa corpus, hic animum repræsentet.Corporea composita sunt,animus simplex & incompositus, ut indicauit & Martianus Capella libro primo De nuptijs Philologiæ & Mercurij. Si autem transfertur Enos &c.)Locus est perplexus,aut deest aliquid,aut supersit. Nisi malueris fateri,Hieronymum memoria lapsum,quod mihi iam fit uerisimile.Neq; enim Enos translatus legitur,sed Enoch:nec de Enoch scriptũ est,quod primus inuocauerit dominum,sed de Enos:uti legis Geneseos quarto,iste cœpit inuocare dominũ. Iam quod addit Hieronymus, de quo Paulus in epistola ad Hebræos plenissime docet,Apostoli sermo non quadrat in alium quàm in Enoch.Hunc locum quemadmodum indicare licuit,ita licuisset & restituere.Ad d
monuimus tamen si quid sagax lector uel ex ingenio suo,uel ex uetustis codicibus queat deprehendere Et ω reuoluit ad alpha)ω Græcis extrema litera est,alpha prima, Vnde præcipuos ac summos alpha uocant. Martialis:Alpha penulatorum.Finis legis Mosaicæ,initium erat Euangelij. Et in Monte Galaad) Hic extructus est aceruus testimonij, monumentum fœderis inter Iacob & Laban: ut habes Geneseos capite decimotertio. Mesopotamiæ possessor)Opponit Mesopotamiam campestrem & humilem,monti in quem iam ascenderat Iacob,ad ardua tendens. Ad torrentem Iaboch)Deuado Iaboch,quo transmisso Iacob luctatus sit cum angelo,legis Geneseos capite trigesimosecundo.Significat illi tum denicq; commutatum nomen, posteaquam libido in eo fuit extincta. πλατὺ νεῦρον.) Id 23
est,latus neruus. Historiæ ordinem confundere)Hac loquendi figura usus est & alibi,licet noua Latinis. Si soror uirgo)Legis de his Leuitici capite uigesimoprimo.Etiam si hoc loco citatio diui Hieronymi,nostra æditio, & Græca exemplaria nonnihil discrepant in sententia. Hoc obiter admonendum putauimus,quo docti,quibus plusculum ocij fuerit,hunc locum diligentius expendant.Apparet pro patris & frater,legendum fratris & frater.Hoc pacto quomodo ipse ad fratris exequias,ita frater inbetur ad eam accedere.Quanquam si frater omittatur,nihil obstiterit:æquatur enim innupta uirgo fratri,quod ad funeris honorem attinet. Luter in tabernaculo) λουτὴρ à lauando,quod Latini labrum indidem uocant,eo uerbo usa est æditio nostra uulgata.Locus autem est Exodi triceſimooctauo.
Quasdam lineas) Translatum à pictoribus,qui primum imaginem lineis extremis signant, deinde coloribus inductis exprimunt. Secundum epistolam)Legis capite primo: Commonere autem uos uolo, scientes semel omnia, quoniam Iesus populum de terra Aegypti saluans secundo, eos qui non crediderunt perdidit. In unum tumulum)Ita melius quàm cumulum. Vult enim uideri sepulta præputia.Locus est Iosue quinto. Nomen loci Galgala.) Id quidam interpretantur,collem præputiorum. At Galgal aiunt significare rotam siue reuolutionem. Duodecim lapidum) De his legis in eodem libro capite quarto,& admonuimus alijs. In tubis sacerdotalibus)Quomodo septem sacerdotibus, septem item tubis canentibus corruerint muri Hiericho: legis Iosue capite sexto. Quos le- 24
sus) Quinq; reges, quinq; sensus corporis interpretatur: quos Iesus interficit in his qui spiritu ducuntur,non carne.Historia est Iosue capite decimo. In partitione)Nempe in monte,& in monte Ephraim. Non in uicenario)Pro Rachel pactus erat seruitutem septem annorum:supposita Lia,rursus alteros septem durauit, anno uigesimo fugit. Historia est Geneseos capite uigesimonono. Infaustus
est

A est)Quia par & compositus. Decas autem ex paribus est numeris. Et uenditus est Ioseph)Nam Ioseph uiginti aureis uenditus est fratribus, ut legis Geneseos capite triceſimoſeptimo. Quanquam hic Hieronymus ſequutus est æditionem Septuaginta,qui argentum uerterunt in aurum. Et quom diligit Esau) Sic habes Geneseos cap. trigeſimoſecũdo: Separabat de his quæ habebat munera fratri ſuo, capras ducentas,hircos uiginti,oues ducentas, & arietes uiginti,camelos fœtas cum pullis ſuis triginta,uaccas quadraginta,tauros uiginti,aſinas uiginti & pullos earum. Sed in decimo) Quia mortuus est natus annos centum & decem. Centenarius ex decem conſtat decadibus, & decas ex decem henadibus. In Thamnatſareh)Ciuitas est Ieſu Naue in monte ſita,quo loco & ſepulchrum illius olim oſtendebatur. Montis Gaas)Bene opponitur Aquiloni,à qua parte uenit omne malum. גַּעַשׁ Gaas Hebræis ſonat commotionem. Ανακεφαλαιώσει) Id est,recapitulatione, quam Græci uocant etiam epilogum: Latinis quoq; recepto nomine, quo ſummatim rerum capita repetuntur. Et legitur) Nempe Ioſue capite ultimo. Vidit tantum) In monte Nebo, in uertice Phaſga procul aſpexit terram: ſed in campeſtribus ſepultus est, Deuteronomij capite ultimo. Contra domum idoli.) Idem enim mons appellatur בֵּיתפְּעוֹר Bethphegor בֵּית Beth autem domus est, פְּעוֹר Phegor idoli nomen est. Mons est Moabitarum, in quo Balam conatus est maledicere populo Iſraelitico. Errore Encratitarum)Hæretici ſunt abſtinentes ab eſu carnium,& ab omni coitu,de quibus iam diximus.

Sine matre, ἀγενεαλόγητον Quod perinde ualet ac ſi dicas, cuius originis ordo reddi non poſſit. Nam compoſita ſunt etiam quæ præceſſerunt, ſine patre, ſine matre, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ. Ducentis præputijs)De centũ legimus in libris Regum. Sed primo Regum capite decimooctauo quod ex Philiſtijm ducentis interfectis retulerit ducenta præputia Sauli. Primum pro Merob centum: poſt ducentis pro Michol. Ita Hieronymus aut quiſquis fuit alius in quæſtionibus in libros Regum. Sunamitidis puellæ) De Abyſac ſentit, quam Dauid ſenex ſibi aſciuit,quo cum ea dormiens incaleſceret

Tempus in collecto est) ὁ καιρὸς συνεσταλμένος, id est,tempus contractum est,quaſi dicas,in anguſtum adductum & coartatum. Stulte in Catalogo) Non accipit hic ſtulte uulgari more,ſed iuxta id quod rhetores uſurpant. Nam & ſtulticiam appellãt uitium oppoſitum ei uirtuti,quam Fabius appellat conſilium: ea committitur, cum orator ea dicit, quæ officiunt ſuæ cauſæ, de quo ſuperius admonuimus. 26 Amodo filios faciam.) Sic enim uerterant Septuaginta uerſum cantici Ezechiæ: Ab hodie filios faciam,qui annũciabunt iuſticiam tuam. Cur autem decepti ſint interpretes,cauſam aperit Hieronymus,exponens Eſaiæ cap. xxxviij. Ex illa dei ſententia.) Eſaiæ cap. xxxix. Quem locum explanans B Hieronymus,admonet idem quod hic dicit de tribus pueris euiratis. De tyrannorum pueris)Sic habent Hebræi, בְּרִתְמִים parthomim: quã uocẽ Hieronymus uertit in tyrãnos,ut ipſe teſtatur. Hoc Hebræi referunt ad Ezechiã,de cuius ſtirpe uolunt pueros hos deſcẽdiſſe,ut admonet Hieronymus, enarrans primum huius prophetæ caput. Iuxta hypotheſin) Ὑπόθεσις Græce ſuppoſitionem ſonat,cum exempli cauſa fingimus eſſe quod non est. Locus autem est Ezechielis cap. xiiij. γυνὴ apud Græcos) Vtrum apud Latinos aliquando maritum ſignificat,aliquando marem: ita γυνὴ apud Græcos nunc ſexum ſignificat,nunc coniugem. In periodis) περίοδος circulus,aut circuitus est. Indicat hoc opus in circulis hominum haberi,non in concilio eccleſiaſtico. Nam Petri nomine ferebantur complura opuſcula,quæ non comprobauit autoritas eccleſiæ. Sed probabilius est,Hieronymum ſentire de libro Clementis apocrypho quod Itinerarium Petri inſcribitur. Similis liber ferebatur titulo Lucæ, cui titulus 27 erat, περίοδοι Pauli & Theclæ Si eum uolo ſic eſſe) Quanquam diſſentiebant exemplaria,tamen ſatis liquet ex ueſtigijs, Hieronymum citaſſe locum ut habent Græci: Si eum uolo manere, & non ſic eum,quemadmodum nunc uulgò legunt. In nonnullis tamen germana ſcriptura erat integra.

Quod & nos in libro)Sic habet: Quarto decimo igitur anno, ſecundam poſt Neronem perſecutionem mouente Domitiano, in Pathmos inſulam relegatus, ſcripſit Apocalypſim, quam interpretantur Iuſtinus martyr,& Irenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem à ſenatu reſciſſis, ſub Nerua principe redit Epheſum: ubi uſq; ad Traianum principem perſeuerans, totas Aſiæ fundauit rexitq; eccleſias. & confectus ſenio, ſexageſimooctauo poſt paſſionem domini anno mortuus, iuxta eandem urbem ſepultus est. Sine ira & cogitationibus) Græce est, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ, id est, abſq; ira & diſceptatione. Quod tamen aliquoties uertitur in cogitationem, ut 28 illic: Euanuerunt in cogitationibus ſuis. Locus autem est primæ ad Timotheum capite ſecundo.

Non enim ut male habetur) Vox hæc σωφροσύνη Græcis ſignificat aliquando ſobrietatem ſiue temperantiam,aliquando modeſtiam aut uerecundiam,aliquando pudicitiam,quod iſta fermè cohæreant. Quanq; bene habebat ſobrietas, ſed Hieronymus captat commodum argumentationis ſuæ, & torquet hanc dictionem ad patrocinium partis ſuæ. Cur addidit ſi permanſerint.) Hinc palàm est nos deprauate legere locum hunc: ſi permanſerit, quaſi referatur ad mulierem. Et Græce est, ἐὰν μείνωσι, id est,ſi manſerint,numero multitudinis: refertur enim ad filios. Et cariem) Radix putris est & ſordida,ſed ob utilitatem toleratur,quod flores & poma hinc naſcantur. Multinubũ)Finxit uocem ridiculam,qua tamen uſus est alibi quoq;. Græcis est πολύγαμος, à multitudine coniugiorum. Qui non litigat cœlebs est) Cœlebs qui caret uxore. Significat non abeſſe litem, ſi adſit uxor. In domo

eius

eius)Nam uiri dicuntur ducere,quod in ædes sponsi abduceretur uxor.Talem inducit Terẽtius Chremetem in Phormione. Atqui hoc periculum)Hic locus uarie fuerat deprauatus. In nonnullis sic habebatur:Ac per hoc periculum imminet,ferri graue est.In alijs sic: Ad hoc periculum memet ferri graue est.Restituimus ad hũc modum:At qui hoc periculum in memet fieri graue est. Retulit enim haud dubie uerba Chremetis ex Andria Terentiana:At istud periculum in filia fieri graue est Periculum autem uocat experimentum. Adam,hoc est,hominem)Id enim sonat Hebræis אָדָם Adam,ab אַדְמָה Adama terra,unde finxit illum deus. Locus quẽ hic notat, est Geneſis capite primo: Masculum & fœminam creauit eos. Physiologos)Id est,qui de rerum naturis disputant. ἀμφιδέξιος)Vocatur qui utrauis manu pro dextra utitur:id quod paucis uiris contingit, mulierum nulli. Quidam codices habebant ἀμφοτεροδέξιος. De Aoth legis Iosue capite tertio. λύκασμος) Id est, dealbatio,à uerbo λυκαίνω. Hebræi candidum uocant לְבָן Laban. Hermon) Mons Hebræis ita dictus, idẽ Saron Sidonijs. Amorræis Sanir:ut legis Deuteronomij tertio.Interpretationem nonnihil torquet Hieronymus. Duntaxat iuxta)Locus est apud Zachariam capite octauo. In uirginitate concentus)Quod infinita grana pomum hoc mire concinnata complectitur. Alma) עַלְמָה Alma Hebræis puellam sonat,ætatem magis significans quàm integritatem,ut putant plerique,quanquam dissentiente Hieronymo. Cæterum בְּתוּלָה Bethula dicitur puella, dum adhuc est intacta uiro. נַעֲרָה Naara autem ætatem duntaxat significat,nõ integritatẽ. Sed cum epitasi) ἐπίτασις intensio siue uehementia,à uerbo ὠθέω τείνω. In clerũ allegunt)Id est,cooptant. Vnde allecti in senatum dicuntur,quibus est datus locus in senatu. νηφάλεον) Quod utrunq; significat Græcis,& sobrium & uigilantem,quod hæc duo fermè cohæreant: & νήφειν sobrium esse & uigilare, hoc est, attentum & diligentem esse. σώφρονα) Agit suum negocium Hieronymus, ut par est in pugna: alioqui nihil uetat, quo minus σώφρονα sobrium interpretemur. An biberit ignoretur) Vt æque sobrius sit à potu atq; ante potum.

Cum omni castitate) Græce est σεμνότητος, quæ uox ut est uaria, significat uerecundiam & grauitatem ac seueritatem morum, qualis est in uirginibus & in adolescẽtibus pudice ac probe institutis.

Lucerna dei)Sic enim legimus primo libro Regum capite quarto de Heli:Nec poterat uidere lucerna dei,antequam extingueretur. Sunt ferentarij) A ferendo dicti, qui in militia ferrent pugnantibus cibum, aut potum, aut qui leuibus instructi armis, auxilium ferebant sessis. Miles gregarius) Dicitur non insignis, sed undecunq; collectus,ad explendum numerum. Et manipuli) Manipulus est manus militum parua & unum sequens signum. Terentius: Et manipulus furum. Commissa pugna)Eleganter:nam proprie committi dicuntur,qui conserunt manus. Cessent lupæ) Lupas hic meretrices uocat. συμπλεγάδας) Angustias uocat.Sunt enim duæ insulæ,de quibus fabulis proditum est eas aliquando concurrisse,quod angusto spatio inter se dissitæ,procul intuentibus colliси uideantur: Vnde & nomen habent apud Græcos. Clausis,quod dicitur)Id est,nullo iudicio,nulloq; delectu. A lusu quodam sumptum,in quo duo obtectis oculis congrediebantur pugnaturi,qui à concursu Andabatæ dicti uidentur. De his copiosius dictum est in Chiliadibus prouerbiorum, & superius meminimus Officium est mandere) Expressit elegantiam uerbi:nam mandere,non est idem quod edere, quemadmodum uulgò putant, sed cibum dentibus comminuere:inde cibum mansum uocamus,& nutrices præmandunt cibum pueris. Tuæ non intumescunt) Nam hæc sunt peculiaria sexui fœminino. Turgent papillæ,renes dilatantur, & pectus est angustius,ut intelligas adoleturam natas. Vox obsoletior)Obsoletum uocat minus tenerum & exile. Iam enim recenset signa masculi.

Sermo ferocior)Id est,minus supplex,minusq; blandus.Quidam habebant fortior, sed ferocior mihi magis arridet. Inimicitia est in deum)Hinc palàm est,à nobis corrupte legi,inimica est deo.Nam Græca sic habent ἔχθρα εἰς θεόν:Quanquam cœperant & hunc deprauare locum scribæ,qui nihil non corrumpunt. Rationabile obsequium) τὴν λογικὴν λατρείαν, id est cultum siue sacrificium,non brutum,quale mactabant Iudæi bouem aut hircum, sed rationis particeps, hoc est ipsum hominem,quod iam sæpius admonuimus: quoniam quidam nimium sæpe perperam citant hoc Pauli dictum: Alludit autem Paulus ad quarundam gentium morem, apud quas humana uictima litabatur, id si à nobis fiat eo modo quo Paulus sentit, nulla uictima deo gratior. Vt male in Latinis) Torquet nonnihil hunc locum Hieronymus ad commoditatem suæ causæ: Nam hic certe magis quadrat uertere,modestiam uel sobrietatem,quàm pudicitiam, εἰς τὸ σωφρονεῖν, id est ad hoc ut sobrij sint & modesti,non insolẽtes & elati.Locus est in epistola ad Romanos cap.xij. Nec agitur illic de pudicitia, sed de cõcordia, quæ non cõstat inter elatos, sed inter modestos. Nox præcessit) Lego processit, nõ præcessit. Nam processisse dicitur,quod in suo tempore progressum est & cõsenuit.Est enim Græcis προκόπτειν. Nuptiatoribus meis)Hac uoce usus est & alibi,quam cõtumeliæ causa confinxit, à uerbo nuptiari,ut à iuuene iuuenari dixit Horatius. Subant ad coitum) Nonnulli habebant sudant, sed Subant arbitror ab Hieronymo fuisse scriptum,qui in consimili sententia eodem alibi quoq; est usus uerbo. Est autem subare,suum more ad coitum tumultuari.Reperitur in eum sensum apud Plautum & Horatium. Verbum est obscœnius & ad exaggerandam rei turpitudinem adhibitum, Benignitas,bonitas)χρηστότητα uertit benignitatem ἀγαθοσύνη bonitatem. Hic Pauli locus habetur nõnihil diuersus apud theologos, ut

A logos,ut indicauimus in noſtris Annotationibus. Continentia.) Ita reddidit ἐγκράτειαν, quam ferè
34 temperantiam uertere ſolemus. Ad caſtitatem pertinentia,) Sic apparet eum reddidiſſe Græcam uo
cem, φθορᾶς. Niſi quod ſuſpicor, à ſcribis charitatem uerſam in caſtitatem. Vulgata æditio habet
amabilia. Vna domus Philippi.) Hic erat Euangeliſta unus è ſeptem, in urbe Cæſarea, cui domi ale
bantur quatuor uirgines filiæ prophetantes, in huius domum diuertit Paulus, ut legis in Actis apoſto
licis cap. xxi. Centurionem Cornelium.) Hunc Cæſareæ baptizauit Petrus admonitus uiſo, pri
mum è gentibus. Non eſt differentia.) Græcis eſt παλιγγενεσία, quod nos legimus tranſmutatio.

Qui poſt carnem.) Locus quem reddit, eſt in epiſtola Iudæ cap. i. Et dominationes deſpiciunt.)
Græcis eſt κυριότητας. Significat homines publica præditos autoritate. Locus eſt ij. Petri ij. Legen
dum autem dominationem, quemadmodum ſcripſit Apoſtolus. Eadem uox ſimili modo uſurpatur in
epiſtola Iudæ. κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι. Et addit δόξας δὲ βλασφημοῦσι. glorias appellans homines digni
tate ac maieſtate præcellentes. Verba trutinantem.) Alluſit ad illud Perſianum, quod dictum eſt in
faſtuoſum, & arroganter ſua uerba promentem. Atq; exporrecto trutinantur uerba labello. Ad can
didas ueſtes.) Olim pullis ueſtibus utebantur monachi: Nam candidis uti aulicum erat ac triumpha
le. Notat autem & Auguſtinus in libello ad Quoduultdeum, Iouinianum, quod à monachorum inſti
tuto ad reliquos clericos deſciuiſſet. Quod ne fieret in ſuis, olim ſtatuerat, ſed poſtea coactus mutauit
decretum, quod mallet languidum, quàm extinctum: ut ipſe teſtatur in ſermone quodam ad populum
de ſuis clericis. Ad muſſum & elaboratas.) Muſſum uinum eſt factitium, nempe melle dilutum, id
quod olim mire in delitijs erat. Carnes elaboratas arte appellat contuſas, ut ſorberi quoq; poſſint, non
ſolum edi. Ad iura Apitij.) Apitius nobilis eſt inter artifices gulæ. Cuius meminit Plinius & Iuuena
35 lis. Extant hodieq; Apitij lucubrationes de condiendis cibis. Paxami.) Et is fuit apud Græcos, quod
Apitius apud Romanos. Scripſit libros de condiendis obſonijs, de tincturis, atq; huiuſmodi de rebus,
quæ ad luxum & uoluptatem pertinent. Huius meminit Suidas. Ad balneas.) Olim inituri conui
uium prius utebantur balneo, uel calido, uel frigido. Ab his delitijs abſtinebant monachi. Ac fritil
las.) Quidam habebant fritículas, uide num legendũ ſit fritillos, ut intelligas alearum luſum, quanquam
fritillum inuenio, pro cibi genere frixo. Et olim frixa in delitijs erant, ſequitur enim de popinis. Et
36 purpuram eius coloris.) Hoc ſanè loco duo uerba, eius coloris, mihi uidentur ſupereſſe, fortaſſis addita
ab interpretari uolente. Legendum arbitror: Et purpuram putat regna cœlorum, hoc eſt, ſummum bo
num exiſtimat purpura ueſtiri, niſi mauis de cibo oſtreorum accipere, quod paulò ante uentris memi
B nit. Nam antiquitus oſtreorum eſus in luxu ponebatur, teſte Iuuenale: Oſtrea callebat primo depre
hendere morſu. Atq; ſuperior ſenſus hoc magis arridet, quod ſuperius de candidis ueſtibus meminit,
non de purpura. Porrò purpura non ſolum colorem ſignificat, uerumetiam ipſum piſcem, è cuius suc
co purpureo colore lanæ inficiuntur. Atalantam.) De hac puella proditum eſt in fabulis, quod inter
plurimos præſtanti uirtute iuuenes Calydonium aprum prima uulnerauerit, cuius amore poſtea ca
ptus eſt Meleager, is qui aprum confecit. Addidit autem Hieronymus Calydonium, quo diſtingue
ret à cæteris, quod plures inueniantur huius nominis. Harpalicen quoq;.) Hæc patrem à Getis ca
ptum, incredibili celeritate liberauit, Hebro flumine tranſmiſſo. Nam à celeritate curſus, nomen quoq;
37 à Græcis inditum uidetur puellæ. Inſignis poeta.) Vir tam ſanctus ac doctus, ut honorifice citat Ma
ronem etiam in diſputatione Theologica. Depingit autem hanc Aeneidos libro primo, ad hunc mo
dum: Virginis os habitumq; gerens, ac uirginis arma Spartanæ, uel qualis equos Threiſſa fatigat Har
palice, uolucremq; fuga præuertitur Hebrum. Namq; humeris de more habilem ſuſpenderat arcum,
Venatrix, dederatq; comam diffundere uentis, Nuda genu, nodoq; ſinus collecta fluentis. Hæc aſſeri
pſi, quod Hieronymus hypotypoſin notarit, cum ait, deſcribit. Volſcorum Camillam.) Hæc uirago
ductrix Volſcorum, Turno duci Rutulorum aduerſus Troianos auxilio fuit: quam Vergilius undeci
mo Aeneidos libro, miris effert laudibus, quo quidem ex loco hoc deſumpſit hemiſtichium, quod hic
citat: O decus Italiæ uirgo. Chalcœcus.) Id cognomen inditum erat Palladi Spartanorum, ſiue quod
ædem haberet æream, ſiue quod à Chalcidenſibus fuerit extructa, χαλκὸς æs ſonat, οἶκος domus. Non
extat hæc hiſtoria apud ullum ſcriptorem, qui ſuperſit quod ſciam, Nec mirum, cum omnes ferme re
rum ſcriptores perierint. Res autem ipſa ſatis liquet ex Hieronymi uerbis, cum publica peſte laborare
tur, & conſulti uates reſpondiſſent, immolata uirgine placandam eſſe deorum iram, Chalcœcus ultro
ſeſe ad mortem obtulit. Simile quiddam legimus de filiabus Erichthei uirginibus, quarum duæ, nem
pe Protogenia & Pandora, ſe pro liberanda ab hoſtibus patria mactandas obtulerunt. Has uirgines ap
38 pellãt Hyacinthidas, quod in pago, cui nomen Hyacintho, fuerint interfectæ. Cæterum pro illa Leo, for
te legendum Philolai, aut aliud ſimile. Nam mihi quidem locus uidetur non uacare mendo. Iphige
nia.) Filia fuit Agamemnonis, quam immolauit in Aulide, cum illic collecta Græcorum claſſe, per uen
tos non liceret adire Troiam. Extat ſuper hac re Euripidis tragœdia, quam nos olim Latinam fecimus.

Quid referam.) Nam & Vergilius Cumanam illam honoris cauſa uirginem appellat. Non ulla la
borum ò uirgo noua mi facies inopinaue ſurgit. Aeolici genere ſermonis.) Quinq; feruntur ſermo
nis ſpecies, quas Græci uocant διαλέκτους, Ionica, Dorica, Attica, Aeolica, & communis. Aeoles ſua

lingua pro θεὸς dicunt σίος. Porrò βυλὴ consilium significat, quod illi fortè mutant βυλλή. Quando quidem Aeolicum est è diphthongis alteram abijcere uocalem, & cõduplicare cõsonantes immutabiles: Vnde pro θεοβύλη, σἰοβύλη dicunt illi, quod ita fermè sonat, quasi dicas diuini conscią consilij. Succurrit hoc loco ridere Suidã, aut quisquis is fuit hominúmue deúmue, qui Sibyllã scripserit uocem esse Romanam. Cassandra.) Filia Priami, quam urbe Troiana capta adamatam secum abduxit Agamemnon: eam Euripides Phœbada uocat in Hecuba, quod uates esset Apollinis & futuri præscia. C

Chrysin.) Lego Chrysein. Chryses sacerdos & uates erat Apollinis, cuius filiã Chryseidem habebat Agamemnon, Quamobrem iratus Apollo pestem immisit in exercitũ Græcorum, ut tandem suo malo coactus sit puellam restituere. Iunonis uirgines.) Cum ipsa maritum habeat, tamen à uirginibus quædã eius sacra peragi mos erat. Dianæ Tauricæ.) Nam huc raptã legimus Iphigeniam uirginem, & deæ eius loci in sacerdotẽ adoptatã. Huic sacrificabat corporibus humanis. Vestæ.) Vestales uirgines Romæ instituit Numa, quæ primis decem annis discerent ritus sacrificiorũ, alteris exercerent, tertio decennio docerent. Quibus annis exactis permittebãtur nubere, uerũ præmonitæ nuptias fore inauspicatas. Has sacris & ceremonijs honorabiles fecit. Minutia.) Virgo Vestalis, primum suspecta propter mundiorem iusto cultũ: deinde insimulata apud pontifices ab indice seruo, cum decreto eorũ iussa esset sacris abstinere, familiamq; in potestate habere, facto indicio, uiua sub terram defossa est ad portã Collinam dextra uia strata. Loco nomen inditum ab incestu, campus sceleratus. Ita Liuius Dec. primæ lib. octauo. Eis de uia cedere.) Honoris causa de uia cedere & hodie mos est, præsertim apud Italos. Claudia uirgo Vestalis.) Meminit huius historiæ T. Liuius Decad. iij. lib. ix. Item Ouidius in Fastis. Meminit & Valerius Maximus, lib. viij. cap. de reis infamibus. Suetonius in duodecim Cæsaribus. Plinius in lib. De uiris illustribus recenset ad hunc modum: Hanibale Italiam deuastante, ex responso librorum Sibyllinorum mater deũm è Pessimonte accersita, cum aduerso Tyberi ueheretur, repente in alto stetit: & cum moueri uiribus nullis posset, ex libris cognitũ est, castissimæ demum fœminæ manu moueri posse. Tum Claudia uirgo Vestalis falso incesti suspecta, deam orauit, ut si pudicam sciret, sequeretur: & zona imposita nauim mouit, simulacrum matris deũm aduexit. templum ædificauit Nasica, qui uir optimus iudicabatur. Lucani poetæ patruus.) Senecã intelligit Neronis præceptorem, cuius hęc de Claudia sententia est. Sentit autem hoc ipsum esse infelicitatis genus, fuisse in uirgine quod eguerit patrocinio numinis ad purgandã infamiam impudicitiæ. Nam Vestalem ita castam oportet esse, ut nec falsus rumor ullus de illa possit oriri. Virginem collocarint.) De Erigone sentit, quæ inter leonem & libram habet locum, aristam manu gestans. Hanc quidam esse putant iusticiam, quæ offensa uitijs mortalium, postea se receperit in cœlum. Magna iniuria.) Ironice dictum est. Siquidem ueteres illi qui fabularum inuolucris omnia contexerũt, huiusmodi monstris cœlum expleuerunt. Nam est scorpius inter Zodiaci signa, à quo fingunt occisum Orionem. Est & Centaurus, quem sagittarium uocant, quanquam est & alius centaurus, Chiron præceptor Achillis. Cancrũm autem fingunt à Iunone inter Zodiaci signa collocatũ, quod hic à mari progressus, Herculis cum hydra depugnantis pedem momorderit. Aegocerotem uocat, quem Latini appellant Capricornũ, ad Græcæ uocis imitationem. αἲξ enim capra dicitur, & κέρας cornu. Porrò numerus festiuitatis gratia commutatus est, cum horum animantiũ singula tantum sint in Zodiaco. Contruserint.) Mira emphasis in ipso uerbo. Nam contrudere est, cum locus deest, tamen infulcire quempiam, quod Græci uocant πεβύσαι, quasi dicas confulcire. Indignum enim uidetur, cum uirgo locũ habeat amplum, uxori aut marito nec inter monstra illa locum quantumuis angustum datum esse. Dum Phidonem necassent.) Meminit huius Herodotus in Eratone, indicans fuisse tyrannum Argiuorũ, & Græcorum omnium insolentissimum appellat, à quo mensuras & pondera reperta tradit Eusebius. Verum hoc loco magis apparet, ciuem quempiã fuisse Atheniensem, cum opinor, qui nauale fabricatus est mille capax nauium. Celebratissima historia est, Athenienses ab Euagora Lacedæmoniorum duce uictos, triginta tyrannos in urbem recepisse, qui Alcibiade ac Theramene interfecto, omnia cædibus ac uiolentia miscuerunt, quos deinde Thrasybulus sustulit. Vide lector, num forte legendum sit Philonem, non Phidonem. Nam huius meminit Plutarchus in uita Syllæ, qui armamentarium Athenis extruxerit opere admirando. Demotionis Areopagitarum.) Lamiacum bellum appellat, quod circa Lamiam urbem gestum sit, ea est in Thessalia. Spartiatæ & Messenij.) Mamertiam appellat regionem omnem ad Mamertum oppidum pertinentem. Aristoclides Orchomeni tyrannus.) Orchomenum Bœotiæ pars est. Aristomenes Messenius.) Hic dux Messeniorum diu Lacedæmoniorum hostium uictoriam remoratus est. Scedasi filiæ.) Est apud Plutarchum in Amatorijs narrationibus. Scedasus quidam pauper ac probus habitabat in Leuctris. Ei duæ fuerunt filiæ. In harum amorem exarserant duo Spartani iuuenes, à Scedaso hospite excepti: uerum pudore cohibiti sunt, ne quid in eas molirentur. At eódem redeuntes absente iam Scedaso à filiabus nihilominus excepti sunt, ceu noti iam hospites. At illi uim inferunt puellis, quas cum conspicerent non passuras eam cõtumeliam inultam, interfectas ambas in puteum conijciunt. Pater cũm frustra magistratus Ephoros atq; item reges ad ultionem solicitasset, sibi mortem conscíuit. Qua quidem ex re grauissima clades accidit Lacedæmonijs. Quod autem

59 41 42 43 44 45 46

A tem ait Hieronymus, in Leuctris Bœotiæ, ad loci ſitum explicandum eſt dictum; & ad hiſtoriæ fidem pertinet, nam Leuctra uicus eſt Theſpienſis. Porrò Theſpia Bœotiæ pars eſt. Sciolus quiſpiã pro Leuctris mutarat lecturis. Deinde quod ait: Quo ore laudatæ, ſignificat hanc rem ſummis laudibus ab eloquentiſſimis ſcriptoribus fuiſſe celebratam. Quod autem nonnihil uariat Hieronymus à Plutarcho, nil
43 mirum eſt, quandoquidem ne de nominibus quidem uirginum conuenit inter autores. Et Locridas uirgines nõ tacere.) Locri populi ſunt Italiæ, ex Græcis tamen oriundi. Apud hos mos erat, ut quotannis uirgines aliquot religionis cauſa mitterentur ad Troiam. Porrò tam longum iter, & religionis prætextus, ſolet alijs labendi dare occaſionem. Septem Mileſias uirgines,) Olim Gallorum gens, nõ Italiam modo, uerum etiam Græciam peruaſit, unde & Galatarum & Gallograeciæ uocabula. Nicanor uictis Thebis.) Rem ipſe diuus Hieronymus clarius explicat, quàm ut ſit aliter explicanda. Tantum lector annota emphaſim & auxeſin, ex contentione contrariorum. Qui tam potentem uicit ac ſubuertit urbem, & tam multos uiros ſuperauit, ab una uirgine ſuperatus eſt. Porrò Nicanor hic prefectus fuit Alexandri, cuius mentionem facit libro ſecundo. Budda.) Gymnoſophiſtæ, philoſophorum eſt genus apud Indos, de quo mira produntur apud autores. Horum origo refertur ad Buddam quendam, quem ob ſapientiæ miraculum fingunt prodigioſo more natum. Mineruam.) Eſt in fabulis Mineruam, quæ eadẽ Pallas, è cerebro Iouis natam fuiſſe, cui deæ placuit perpetua uirginitas. Et Liberum.) Hunc bis natum fingunt, primum è matre, quanquam nondum perfecto fœtu, deinde rurſum è femore
44 Iouis. Doctiſſima Græcia.) Addidit honorificum epitheton, ut oſtendat hæc à doctiſſimis uiris non temere fuiſſe conficta. Perictionen.) Hæc fabula celebris fuit apud Græcos, Ariſtonem Platonis, ut putant, patrem fruſtra conatum cõgredi cum Perictione ſponſa, cum eſſet formoſiſſima, quod in ſomnijs uidiſſet Apollinem cum ea coeuntem. Proinde abſtinuit ab uxore, quoad pareret Platonem, ex Apolline ſcilicet conceptum. Ita Laertius, citans eoſdem autores, quos hic citat Hieronymus. Diodorus Socraticus.) Socraticum appellat, ut diſtinguat ab hiſtoriographo, Huic tribuit Syllogiſmi, qui cognatus dicitur, inuentionem, & Chronius per contumeliam dictus eſt, quod in conuiuio propoſitis ab alio quodam quæſtiunculis, non potuit ex tempore reſpondere. Sectæ fuit Stoicæ. Philo Carneadis magiſter.) Et hoc addidit ut diſtingueret à Philone Iudæo. Ilia uirgine.) Hęc eadem & Rhea Syluia uocatur, Numitoris filia. Eam Amulius per honoris ſpeciem, uirginem Veſtalem legit, quo perpetua uirginitate ſpem partus adimeret fratri, cuius regnum occuparat. Verum hæc cum incerto patre concepiſſet, finxerunt ex Marte grauidam factam. Autorem autem urbis Romulum uocat, qui Romam con-
B didit, & eius gentis princeps fuit. At dicet quiſpiam, quid hæc fabuloſa ad uirginitatis commendationem? Plurimum haud dubie. Nam ut maxime conficta ſint, tamen in hoc conficta ſunt à doctis, ut excellentiam uirorum aut mulierum, huiuſmodi natiuitate illuſtrarent. Vnde cõſequitur, ethnicos quoq;
45 neſcio quid magnum ac diuinum tribuiſſe uirginitati, alioqui non iſta ficturos. Dido ſoror Pigmalionis.) Reliqua nota ſunt ex Aeneide Maronis. Illud unum annotandũ, Hieronymum hic in eadem eſſe opinione, in qua fuit Macrobius, qui in quinto Saturnalium libro, teſtatur hanc hiſtoriæ partem de amore Aeneæ à Vergilio fuiſſe confictam. Nam illam ſibi manus iniecíſſe, ne pateretur damnum pudoris. Et diuus Auguſtinus in Confeſſionum libris, indicat adeo non fuiſſe uerum, quod tradidit Vergilius, ut Dido & Aeneas ſeculis quoq; fuerint diſiuncti. Et rurſum eadem urbs.) Mira argutia: per tranſitionem exempla duarum fœminarum connexuit. Nam Haſdrubalis.) Hunc deuicit Scipio, quanquam hoc quoq; aliquanto ſecius refert Valerius Maximus libro Rerum memorabilium tertio, capite ſecundo. Nempe Carthagine capta uxorem Haſdrubalis indignatam, quod is ſoli ſibi uitam impetraſſet, neglecta uxoris ac liberorum incolumitate, ſeſe cum tribus filijs in ignem conieciſſe, ſed prius exprobrata uiro impietate. Niceratí coniugem.) Hos triginta tyrannos Lyſander Lacedæmoniorum dux impoſuerat Athenienſibus, multaq; & flagitioſe & crudeliter patrauit in ciues Athenienſes. Eo inſolẽtiæ uenerat, ut propemodum diuinos honores ſibi uindicaret, Chœryli & Antilochi uerſibus decantari gaudebat, ea per Niceratum Heracleoten, & Antimachum Colophonium certatim agebantur. Hanc, ni fallor, Hieronymus iniuriam uiri uocat, quod tyranno tam abiecte cogeretur adulari. Me
46 minit Plutarchus in Lyſandri uita. Artemiſia quoq;.) Mauſolus rex fuit Cariæ, unde Mauſoleum uocatum illius monumentum, quod operis, opera quatuor ſummorum artificum fuit extructum, tanto ſumptu tantoq; apparatu, ut inter ſeptem orbis miracula fuerit commemoratum. Illa ſic uirum etiam extinctum adamauit, ut iuxta quoſdam dolore contabuerit, iuxta alios mariti cineres potui aſperſos imbiberit, ceu uiuum mariti ſepulchrum factum. Meminit præter alios Valerius libro quarto. Teuta Illyricorum regina.) Hanc Iulius Florus in Epitomis Teuſam appellat. Illyrici, inquit, ſiue Liburnij ſub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arſiam Tyriumq; flumen longiſſima per tota Adriatici maris littora fuſi. Hi regnante Teuſa muliere populationibus non contenti, licentiæ ſcelus addiderunt. Legatos quippe noſtros, ob ea quæ deliquerant iure agentes, ne gladio quidem, ſed ut uictimas ſecuri percutiunt, præfectos nauium igne comburunt, idq; quo indignius foret, mulier imperabat. Indi & omnes.) Attingit & hanc hiſtoriam Valerius Maximus libro ſecundo cap. de inſtitutis: Protrahe, inquit, in medium Cymbricam audaciam, adijce Celtibericam fidem, iunge animoſam Thraciæ ſapien-

tiam,annecte Lyciorum in luctibus abijciendis callide quæsitã rationem: Indico tamen rogo nihil eo- c
rum præferes,quem uxoris pietas in modũ genialis thori,propinquæ mortis secura conscendit. Al-
cibiades ille Socraticus.) Non quod esset philosophiæ professor, sed quod Socratis & auditor fuisset
& amicus:Is incitante Critia, & iubentibus Lacedæmoniorum literis, autore Lysandro per Phama-
bazum Phrygiæ præfectum,ad quem in periculo confugerat,huius opera ad Artaxersen Persarum re-
gem perrecturus,interfectus est.Huic cum insepultũ cadauer relinqueretur, capite uidelicet ad Lysan-
drum perlato,Amandra concubina satis magnificum pro suis facultatibus sepulchrum extruxit,ut re-
fert in huius uita Plutarchus. Suffocato caput.) Plutarchus narrat eum iaculis procul fuisse confos- 47
sum,Hieronymus eos sequitur autores, quibus placet Alcibiadem non à Pharnabazi militibus inter-
emptum,sed ab alijs quibusdam, qui illum cum sua sorore cubantem deprehenderunt. Regulis Si-
don.) Quondam opulentissima fuit urbs Phœnices,quemadmodum & Tyrus, postea dicta Strato-
nis turris,quod ab hoc esset instaurata. Extorsit acinacem è manu.) Acinaces genus est gladij Per-
sici,ipsa quoq; uox eiusdem uidetur esse gentis,cuius est res. Vtitur hac uoce Horatius in Odis,& Lu-
cianus in Toxaride. Post uirginalia fœdera.) Quod illi uirgo nupsisset,& ob hoc à secundis nuptijs
abhorreret. Xenophon in Cyri maioris infantia.) Maioris addidit quod duo fuerint Cyri: maior
Cambysæ & Mandanes filius,Astyagis nepos:minor Darij filius,Artaxersis nepos.Res narrat apud
Xenophontem plurimis uerbis libro septimo.Panthea quædã habebatur apud Syrum captiua.ea im-
petrauit ut uiro remitteretur:Remissa induit eum armis magnificis quæ ex suo mũdo parauerat,adhor
tans ut Cyro,à quo benigne fuisset habita,se præberet fidum amicum.Is in bello perijt: illa diu comple
xa defuncti cadauer,spadones iussit secedere: uni nutrici mandat, ut se mortuã eodem cum uiro linteo
tegeret.Deinde adacto in pectus gladio,capite reclinato in uiri pectus,mortua est.Quod ubi cõspexere
tres spadones,& ipsi sibi necem consciuerunt,eodem in loco in quẽ iussi fuerant abire. Meminit Pan-
theæ & Philostratus Græcus in Imaginibus. Iustam causam.) Candaules siue Myrsilus Sardiũ ty- 48
rannus,uxorem Gygi amico nudã ostendit,sed ita ut illa non sentiret se cõspici. Quod ubi illa sensisset,
indignata marito, Gygen accersit,proponens,ut è duobus alterũ eligat,aut pereat ipse,aut occiso ma-
rito regnum suscipiat.Hic igitur insidijs adortus Caudaulem,obtrũcat & regnum occupat.Narrat He-
rodotus lib.primo. Rhodogunæ.) Et huius fœminæ meminit Philostratus in Imaginibus. Al-
cestis.) Admeti regis uxor:apud hunc quoniam benigne habitus est Apollo,impetrauit illi à fatis, ut
mortem effugeret(nam fatalis dies iam aderat)si reperisset qui pro se mori uellet. Cum nullum inueni-
ret huius functionis uicarium, sola uxor mariti uitam sua morte redemit. Extat super hac re Euripidis D
tragœdia. Penelopes pudicitia.) Penelope fuit uxor Vlyssis inter exempla pudicitiæ cõmemorata.
Nam ea mariti absentis reditum uiginti annos expectauit,nec ab ullis procis ad secundas nuptias per-
pelli potuit.Eleganter autem dixit carmen est,pro argumento carminis.Siquidem in Odyssea nihil se-
rè tractat Homerus,nisi quibus iactatus casibus Vlysses,ad Penelopen suam reuersus sit. Maculam
corporis.) Quod animus esset incorruptus,& per uim stuprata,corpore dũtaxat uitiato fuerit stupra- 49
ta.Historiam recenset Liuius & Valerius lib.vi.cap.primo. Duellius.) Gn.Duellius imperator de-
lectus aduersus Carthaginenses,iniectis in hostium naues manibus, uictoriam reportauit, ac primus
ex huiusmodi uictoria Romæ triumphum egit.Quin & illud honoris additum,ut solus prælucente te-
da,& præcinẽte tibicine rediret à cœna.Porrò quod hic narrat de Duellio & Bilia, Plutarchus alijs ac-
commodat. Meminit huius Iulius Florus in Epitomis. Martia Catonis.) Cato Vticensis duas ha-
buit filias,Portiam quæ Bruto nupsit:& Martiã natu minorem,quam forte susceperat ex uxore tertia,
nomine Martia:ut uerisimile sit,filiæ matris nomen inditũ fuisse. Non oculis,sed digi.) Oculis for- 50
ma perspicitur: Digitis numeratur pecunia. Hoc est illud Iuuenalis: Protinus ad censum, de moribus
ultima fiet, Quæstio. Optima sane res.) Per Ironiam accipiendum est. Martiam Cato nõ uirgi-
nem.) Quod ante nupsisset alteri. Inter Hortensiũ Catonemq;.) Hortensius cupiens cum Catone
summam contrahere necessitudinem,Portiam ut diximus Bruto nuptã, tantisper uxorem postulauit,
donec ex ea sobolem suscíperet.Id cum nõ impetraret, palàm cœpit ipsius uxorem usurariam petere,
quandoquidem ipse iam non daret operã liberis,& mulier adhuc esset idonea ferendo utero: id impe-
trauit,sed assentiente patre.Deinde ubi peperisset Hortensio,ad Catonem est reuersa, nimirũ hoc erat
inter duos maritos discurrere. Portia sine Bruto non potuit.) Hæc ubi sensit maritum Brutũ de oc-
cidendo Cæsare agitare, egresso eo cubiculum cultellum tonsorium quasi unguium resecandorũ gra-
tia popposcit,eoq; pedem ueluti casu elapso uulnerauit.Brutus clamore ancillarum reuocatus obiurgare
cœpit quod tonsori præripuisset officium. At illa marito clàm indicauit,hoc non esse temere factũ,Sed
hoc,inquit,pacto de me experimentum capere uolui, q; æquo animo me ferro peremptura sim, si tibi
quod agis parum ex sententia cesserit. Anniam.) Recensetaliquot matronarum Apophthegmata.
Portia minor.) Apparet Catonem duas habuisse filias nomine Portias, nisi forte filia Catonis mi- 51
nor cognominata est ad discretionem Portiæ, quæ fuit Catonis soror. Valeria Messalarum soror.)
Duo fuerunt Messalæ, maior & minor.Id autem adiunxit, ut hãc distingueret à Valeria Publicolæ fi-
lia.Quanq; de Valeria longe diuersa prodidit Plutarchus in uita Syllæ. Elato funere.) Nam efferri
proprie

A proprie dicebantur, qui ad sepulturam deportabantur, quod olim extra portam cadauera sepeliri mos fuerit. Lecticæ & essedа.) In lecticis accumbebãt, aut etiam uectabãtur nobiles matronæ. Essedum uehiculi genus, uox autem ipsa Britannica est, quanꝯ usurpata iam Latinis. Illa oratior procedit.) Hæc ob μάμωσιν fiunt gratiora. Nec cũ sarcina.) Sarcinã uocat ipsam uxorẽ cum sua pompa. Vius est autem duobus dilemmatis, sed tectius. Explicuisset ad hunc modum: Si domi relinquitur illa, offen
52 ditur: sin adducitur, grauis est sua pompa. Item si pauper est, grauaris sumptu: si diues, nõ fers superbæ fastidium. Vocanda domina.) Notat & hoc Epictetus, quod uiri uxoribus coitus gratia adulãtur, dominas eas appellantes, atq; ita superbiam docent ipsi. Celebrandus natalis.) Id olim in honorem amicorum aut potentũ fieri consueuit. Iurandum per salutem illius.) Ita Vergilius: Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat. Et in Pandectis puniuntur, qui per principis genium iurassent. Et gerula.) Id est baiula, quæ gestasset infantulã. Patrimus.) Matrimos & patrimos appellat pueros, quorum utriq; parentes erant superstites. Hi adhibebantur omnis causa sacerdotibus, quibus nihil funestum conuenit: ut indicat Festus Pompeius. Quanꝯ apud hunc nescio quo casu, patrimes ac matrimes scriptũ reperio. Meminit & M. Tullius in oratione De responsis aruspicũ. Iidẽ prætextati nouam sponsam deducebãt olim, quorũ unus à dextris erat, alter à sinistris: tertius præcedebat facem gestans ex spina alba. Autor idem Festus. Et alumnus.) Incertum an de nutricio dicat, an de alio quopiam, quem alendum ipsa susceperit. Adoptant enim mulieres nõnunꝯ adulescentulos benignitatis specie
53 tanꝯ alendos, de quo aliãs Hieronymus. Et formosus assecla.) Assecla dicitur ab assectando, qui officij causa deducit. Hic mos durat & hodie Neapoli, ut nobiles fœminæ aliquot habeant iuuenes elegantes ac festiuos qui comitentur, horum manibus fulcitur innitens delicatula matrona. Porrò nõ sine emphasi addidit formosus, quod ea res bis molesta sit marito, & ob sumptũ & zelotypiam. Procurator calamistratus.) Procurator, qui res alienas administrat, & hoc prætextu mulieres adducũt adulteros. Nam calamistrati dicũtur, qui candenti acu crispant capillos. Et in longã securam.) Notat & Iuuenalis quasdam matronas quas eunuchi imberbes ac mollia tantũ oscula delectent. Longã uocat libidinem, quod hoc hominum genus semper pruriat: securam, quod periculum non sit, ne quid illinc nascatur. Spado.) Nam proprie Spadones dicuntur qui ui castrati sunt, à uerbo Græco σπάω, quod his testes euellerentur. Nam eunuchus potest & natura esse. Si totam ei.) Rursum est usus dilemmate, Si aliquid tuo.) Ludit crebris dilemmatis, & quidem elegantissime. Consulueris.) Id est, prospexeris & caueris tibi. Et illa uere.) Iuxta illud Ouidianum: Quæ quia non licuit nõ facit, illa
B facit. Difficile est cu.) Est dilemma Theophrasti, quem paulo post citat, quo probare nititur nõ esse ducendam uxorem. Quanꝯ reprehenditur ab A. Gellio in Noctibus Atticis. Est enim & stata forma,
54 quã uocant uxoriã, nec obnoxia amoribus multorũ, necꝯ molesta uiro. Et uernulæ.) Hanc uocem restituimus in prima epistola ad Heliodorum. Vernulæ sunt serui domi tuæ nati, hi propemodũ filiorum instar erant. Imputat lachrymas.) Tantũ flet uxor, nihil subleuat, & hoc ipsum imputat marito uelut officiũ, cum obsit etiam ægrotanti. Et hæreditatis spe.) Illuuiem uocat sumptus immodicos uxoris, quibus exhaurit & exedit maritũ. Hos ille tollerat, sperans futurũ, ut illa mortua lucrifaciat dotem. Nam sunt qui nõ in aliud ducãt uxores. Solicitudinem iactans.) Cum festiuis sermonibus alij subleuent & erigant ægrotantis animũ, illa molestis ac putidis fabulis morbũ exasperat, & miserũ adducit in desperationem uitæ. Rara auis est.) Prouerbialiter dici solet de re quauis inuentu rara, ductum à spectaculis Romanorum, in quæ solent populo aues peregrinæ exhiberi. Ita Persius: Si forte quid aptius exit: Quando hæc rara auis est. Habet enim secum.) Quod horũ memoriã in animo
55 semper circumferat. Ita Scipio dicere solebat, se nunquã minus esse solũ, cꝯ cum solus esset. Vel nomen nost.) Nam olim parentũ nomina transibant ad liberos, ut Cicero filius, & Tullia filia Ciceronis.
Non statim.) Non perpetuo siue semper: Nam aliquoties usurpant alia nomina. Quod si maxime referat, nullũ est uocabulũ non cõmune plurimis. Occupaturus.) Nempe priusꝯ fiant Christiani.
Mosen & Samuelem.) Moses instituit Aaron & filios illius, non suos. Deinde moriens, Iosue uoluit successorem, nõ filios. Samuel aũt abdicatis filijs suis, qui illo iam sene administrabant rem populi, Saul unxit regẽ. Ab Hircio.) Hic consul fuit collega Pansæ. Repudiũ Terentiæ.) Ad hãc multa scripsit in exilio, uerũ reuersus repudiauit. Repudiatã duxit Salustius, ut ex ea Ciceronis arcana cognosceret. Per quosdã grad.) Nam & Salustius orator fuit, sed inferior Cicerone, & hoc rursum inferior Messala, ita ueluti paulatim deuoluta est. Socrates Xanthippen.) Plato quoq; in Dialogis indicat Socratem fuisse ridicula corporis specie. Vnde Alcibiades illũ, silenis & satyris cõfert in Symposio. Dicere solitus est, cum plures hortarent ut Xanthippen repudiaret, imò ab hac domi disco toleratiam, qua mihi foris opus est. Et Alcibiadi demiranti, quod talem ferret uxorem. Iam his, inquit, assueui. Num tu domi toleras anserũ clamorem? Cumq; ille respondisset, at mihi domi anseres ponũt oua. Et hæc, inquit, mihi ponit oua. Ad hæc, cum die quadã haberet cõuiuam philosophũ, & in longum progressa disputatione, commota uxor mensam subuertisset, abire paranti conuiuæ: Mane mane, inquit:
56 Quid nouæ rei accidit? Nunꝯ ne domi tuæ gallina subuolans cyathos subuertit? Restitisset.) Non quod repugnaret uxori, sed quod ibi substitisset, nec abisset: à restãdo nõ à resistendo. Syllæ Felicis.)

Nam id cognominis sibi usurpauit infelix. Siquidē plures habuit uxores, primū Cæciliam Metelli pon c
tificis maximi filiam. Deinde Aeliam. Tertio loco Celiam, paulopost Metellā, quam uehementer ada-
mauit, sed tamen morientem repudiauit. Quia nouissimi.) Ad eundem modū Iuuenalis: Dedecus
ille domus sciet ultimus. Athenis cantabatur.) Refert enim Plutarchus, cum obsideret urbē Athe-
niensium, Græcos de muris cōuicia quædam in Metellam uxorem huius iactitasse: qua re prouocatus,
crudelius exercuerit suam uictoriā. Gn. Pompeio.) Rebus aduersus Mithridatē & in pleraq; Asia
felicissime gestis, cum Italiam repeteret, de uxoris infamia certior factus est, moxq; eam repudiauit, nec
usquam repudij causam fassus est. Testis Plutarchus in huius uita. Pontici spado.) Eunuchi Asiatici.
Nam Pontus Asiæ pars est. Mos autem huic genti uxoribus eunuchos addere pudicitiæ custodes. In-
certum est autem, an hoc & quod sequitur: Mithridaticæ ambiebant cateruæ, hunc habeat sensum:
eunuchos & milites Asiaticos ambisse & affectasse concubitū Mutiæ, an illam more barbarico his cu-
stodibus cinctam, tamen impudicam fuisse. Scientem pati.) Et ob id non audebant indicare, ne quid
offenderent. Totius orbis.) Nam maximā orbis partem subegerat. M. Cato Censorius.) Cen- 57
sorius dictus est maior, ob censuram seuerius gestam. Plutarchus prodidit huic ductā uxorem genere
magis quam diuitijs commendatā, in quam tamen comiter se gesserit, nec admirabatur laudatā illam
Socratis patientiā, qui Xanthippen morosam, & filios immorigeros pertulisset. Sed haud scio, an hæc
fuerit Salonij scribæ filia, quam Cato iam admodum senex, puellam duxit uxorem, non sine infamia.

Vinolentam, impotentem.) Nonnulli codices habebāt, uiolentam. Et pro impotentem, quod non
intelligerent, mutarant mentis impotem, ipsi mentis impotes. Impotentes enim uocamus qui animo
suo non temperant, sed quicquid libuerit id pertinaciter urgent. Catoni superbam.) In quem nec
uiri solent audere. Tantus erat hominis rigor & autoritas. Philippū regem.) Is fuit Alexandri Ma
gni pater, uir ciuilis ingenij, multoq; quam filius fuit moderatior. Duxerat autem Olympiadam uxo-
rem, quam adamatam adolescens sibi iunxerat, mediocri sicut uidetur, fortuna. Versu tragico con-
solatus est.) Apparet uersum Tragicum hic asscriptum fuisse. Totæ Euripidis Tragœdiæ.) Hic 58
Tragœdiarum scriptor, olim dictus est μισογυνής, id est, osor mulierū. Duxit duas uxores, Choerinam
Mnesilochi filiam, ex qua duos sustulit filios, deinde repudiauit. Deinde ducta altera cum hanc quoque
comperisset impudicam, & ipsam repudiauit. Hinc opinor odiū in omnes, quod duas expertus, utram-
que malam comperisset. Huius Tragœdiæ plenæ sunt cōuiciorum in fœminas, quanquam id quidem
habet cum Hesiodo cōmune. Et Hermione loquitur.) Carmen est in Euripidis Andromacha, ei-
am si Hieronymus sententiam magis reddidit quàm uerba. Nam Hermione persuasa à cæteris mulie- D
ribus nupserat Neoptolemo, cum is haberet uxorem Andromachā. id indignans illius frater Orestes,
loquitur ad hunc modum. πῶς οὖν τάδ' ὡς ἔπραξε δῆτα μὰ πάρεστιν, id est, quomodo igitur hæc ut dixerit
aliquis peccasti? Illa respondet in hunc modum, κακῶν γυναικῶν εἴσοδοι μ' ἀπώλεσαν, ἃ μοὶ λέγουσα πύς
ἀπ' ἐχαύωσαν λόγους, id est, malarum mulierum ingressus me perdiderunt, quæ mihi loquentes hos
blande persuaserunt sermones. In Lepti.) Leptis oppidulum est Africæ, cuius meminit & Pompo
nius Mela. Consulto ambigue extulit.) Vt significaret esse mutuum odium, & utrinq; par. Nam & 59
socrus inuisæ sunt nuribus, & nurus socribus. Locus est in Ecyra Terentiana. Legimus quendam.)
Apparet Hieronymo cum hæc scriberet, non succurrisse nomen. Nam id quidem proditū est de Pau-
lo Aemylio, qui Papyriam Masonis uiri cōsularis filiam, cum qua diu uixerat, & ex qua Maximum
illum susceperat Scipionem, tandem repudiauit. Nec unquam adduci potuit, ut diuortij causam æde-
ret. Hunc cum rogarent amici, quid illum offendisset in ea fœmina, dicerentq; : An non formosa est,
an non fœcunda, an non nobilis, an non casta? Ille porrecto pede: uidetis, inquit, hunc calceum, nón-
ne nouus est? nónne bellus? Atqui nemo uestrum sentit, qua parte pedem meum torqueat. Scri-
bit Herodotus.) Verba sunt Gygis apud Herodotum libro primo, dissuadere conantis Candauli, ne
sibi nudam uxorem ostenderet, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ, συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή, id est, una
cum exuta tunica simul & pudorem exuit mulier. Et noster comicus.) Sic apud Terentium Mitio: 60
Et quod fortunatum isti putant, uxorem duxi nunquam. Pasiphaen.) Ea fuit uxor Minois tyran-
ni Cretensis, quam poetæ fingunt adamasse taurum, ex cuius concubitu natus sit Minotaurus. Cly-
temnestram.) Vxorem Agamemnonis, quæ dum ille belligeratur apud Troiam, Aegisthum adul- 65
terum adduxit, & huius adiuta ope, maritum reuersum occidit. Eriphylam.) Hæc uxor fuit Am-
phiarai auguris, qui cum detrectaret ad obsidionem Thebanæ ciuitatis proficisci, quod præsciret se il-
lic periturum, & ob id abdidisset sese, monili quodam eleganti conducta est, ut maritum proderet. Ille
ad bellum protractus periit. Quicquid Tragœdiæ tument.) Non sine Emphasi dictum est, tu-
ment, pro narrant: indicauit enim tragicorum grandiloquentiam. Vxorum pellicumq;.) Hoc di-
ctum est propter Medæam, quæ filios occidit, & puellam quam Iason ducere parabat. Et propter Cly-
temnestram, quæ ob Cassandram adductam occidit maritum. propter Helenam &c. Armantur
parentum.) Hoc ad Medæam pertinet, ut diximus, Nefandæ.) Hoc ad Thyestem pertinet, cui 61
frater Atreus ob stupratam uxorem, treis filios epulandos apposuit. Extat hoc argumento Senecæ
tragœdia. Vnius mulierculæ.) Helenam sentit. Porrò Troia in Asia est, Græcia in Europa.

Quasdam

A Quasdam repudiatas.) Iuuenalis: Sic fiunt octo mariti Quinq; per autumnos. Vterq; maritus:) Et qui repudiauit, & cui repudiata nupsit. Epicurus uoluptatis assertor.) Cum laudandus fuerit magis quem citat autorem, tamen non sine consilio additum est, uoluptatis assertor. Adeo res est misera matrimonium, ut nec Epicuro placuerit, qui finem bonorum constituerit in uoluptate, & tamen uulgus hominum uoluptatis gratia potissimum ducit uxorem. Metrodorus Leontium.) Hic Metrodorus certissimus amicus Epicuri & diuturnus auditor, cui moriens filios suos commendauit. Haud scio, an hæc fuerit Leontium meretricula, quæ scripserit aduersus Theophrastum. Laertius indicat Leon-
62 tium meretriculam Athenien sem à Metrodoro pellicem ascitam. Ne Iouem Gamelium.) Iupiter apud Græcos multis cognomentis uariatur, uocatur ἱκετήσιος, quem offendi putant, si quis supplicem reiiciat: ξένιος, ad quem hospitij religio pertineat: φίλιος, cui cura sit seruandæ amicitiæ: γαμήλιος,
63 cui cura sit nuptiarum: γάμος enim Græcis matrimonium sonat: γενέθλιος, ad quem pertineat cura gignendorum liberorum. Statorem Iouem.) Alluſit ad historiam, quam prodidit Titus Liuius lib. i. Romulus pugnans aduersus Sabinos, cum uideret altero e ducibus occiso, nempe Hostio, Romanorum aciem inclinari, Ioui Statori uouit se templum extructurum, si fugientem militem inhibuisset. Deinde quasi certus preces auditas à Ioue, cohortatus est suos, ut intrepido animo redirent in hostem, Iouem polliceri uictoriam, pugnatum est feliciter. Hoc loco quidam insulsissime notant diuum Hieronymum, uirum tanto quàm ipsi sunt doctiorem, quasi putarit Iouem Statorem à stando dictum, non à sistendo, propterea quod subijcit, qui libenter sederit. At non intelligunt illum per iocum alludere ad uocem standi. Quod si uox ipsa quenq; cõmouet, is timebit ne statorẽ offendat, qui plerunq; sedere gaudeat, cum à stando uideatur habere nomẽ. Ad hæc cũ sisto significet idem quod stare facio, non dicetur proprie sisti, qui subsederit, sed qui ante fugiens stare cœperit. Offendet igitur non solũ qui non steterit, uerum etiam qui sederit. Verum iocus sit argutior ob ineptiam superstitionis, si quis inani uocula commoueatur. Pudet me, simulq; piget istiusmodi rabularum, qui non uereantur tanto supercilio censere uirum, ut omittamus sanctimoniam infinitis partibus eruditiorem, indigni profecto, qui Hieronymo matulam porrigant. Scripserunt Aristoteles.) Huius operis non meminit Laertius, nisi forte sentit de
65 œconomicis, ubi tradidit officia maritorum & uxorum. Et Plutarchus.) Extat hic liber inscriptus, γαμικὰ παραγγέλματα, Et noster Seneca.) Nostrum uocat, quia Latinus. Hoc opus intercidit, quemadmodum & illud De superstitione, ex quo nonnulla retulit Augustinus in opere De ciuitate dei; item De terræ motu, quod ipse commemorat in Naturalibus quæstionibus. Tota amoris insectatio.) Lo-
B cus est in Phædro Platonis, ubi Socrates corrigit orationẽ Lysiæ, qui suaserit, utiliores esse nõ amantes q̃ amantes. At ille distinguit inhonestũ amorem ab honesto, illius incõmoda, huius cõmoda cõmemorans. Alterius tactam.) Nam & illud amatoriũ. Ita Paris: Et qua tu biberas hac ego parte bibi. Xystus in sententijs.) Versus est Xysti Pythagorici γνωμολόγου, cuius extant fragmenta quædam. Liberos tollere.) Tollere dixit pro educare. Non perdat filios.) Quod mulieres aliquoties, si coeant à conceptu, abortiunt. In eadem sententia fuit diuus Augustinus, maritos à conceptu abstinere debere à
64 suis uxoribus, ut refertur in Decretis. Amatores.) Amator est concubinæ. Adulterijs cohæserũt.) Quod rem habuerunt cum ea quam postea ducunt uxorem. Rem improbam.) Id est impudentem. Impudentissimum enim, illum ab uxore requirere pudicitiam, quam ante matrimoniũ docuit esse impudicam. Lenocinium libidinis.) Lenocinium uocat, quicquid aliqua uoluptate pellicit. Quorum in nomen.) Sensus est: Quosdam pauperes, ut effugiant pœnam quam leges irrogabant ciuibus, qui non duxissent uxores, aliquoties diuites matronas accipere, quibus serui sint potius quàm mariti, tanquam dote conducti ut coeant. His non nubit mulier, sed ipsi nubunt mulieri. Talis inducitur Chremes in Phormione Terentiana. Deformem redimit.) Incertum an à redimendo, an à redimiendo. Redimere pensare est. Redimire, ornare. Aut igitur intellige pudicitia quasi tegi conuestiriq; deformitatem mulieris: aut pensari damnum formæ, dote pudicitiæ. Bruto æquauit.) Ille tyrannum expulit, uerum ne pateretur indignã seruitutem, à Lucretia didicit, quæ mortem prætulit impudicitiæ. Est autem ingens contumelia uxori, ab alieno corpore polluí. Cornelia Graccho.) Cornelia Tiberij Gracchi uxor, insigni pudicitia, quam sic amauit maritus, ut illius uitam suæ prætulerit, ex anguibus duobus oc-
65 císo mare. Portiam alteri Bruto.) Nam qui Tarquinium expulit, Iunius Brutus dictus: Portiæ maritus, Decius Brutus, de quo superius facta est mentio. Tanaquil.) Vxor Tarquinij Prisci regis Romani, miro in uirum amore, ut cui uulnerato omnẽ admouerit curã quo reuiuisceret. Populum ingenio suo cohibuit, ac Seruium licet ex ancilla natum substituit, mortis mariti uindicem, si mori contigisset. Refert Liuius primæ Decadis lib. i. Theano.) Multæ fuerunt huius nominis, eruditæ mulieres. Verum opinor hic signari eam, quam quidam putant Pythagoræ fuisse uxorem. Meminit huius Lucianus in Imaginibus. Extant aliquot epistolæ huius nomine. Cleobulinam.) Hæc gente Lindia fuit, filia Cleobuli philosophi, qui inter septem sapientes refertur, cuius mulieris opera quondam celebrabantur, ut testatur Suidas. Gorgunten.) Gorgo Leonidæ Laconis uxor cõmemoratur à Plutarcho inter apophthegmata: & rursus in Præceptis coniugalibus. Et haud scio an hæc sit Cleomenis regis filia, cuius
66 dicta referuntur inter Lacænas. Timocliam.) Huius meminit Plutarchus inter claras mulieres,

ſoror erat laudatiſſimi uiri Theagenis Thebani, qui apud Cheroniam pro totius Græciæ ſalute fortiter c
pugnans occubuit. At ubi Thebas cepiſſet Alexander, & milites alius aliò per urbem populabũdi di-
currerent, quidam Thracum equitum præfectus in Timocliæ ædes irrupit. Iam multo cibo potuq; fe-
rox, non ueritus eſt nobilem & pudicam mulierem de concubitu ſolicitare, ac coniugium etiam pollici
tus, expiſcari nititur, ſi quid opum reconditum haberet. Illa ſimulans ſe aſſentiri, ducit hominem in hor
tum, ſemotis arbitris, mentiens in puteo quodam ſicco magnam pecuniarum uim abditam eſſe: credit
barbarus, occluditur oſtium horti, tollitur operculum putei, deſcendit in puteum. At illa adiuuantibus
pediſequis hominem ſaxis è ſummo deiectis puteo, obruit. Alexander ubi cognouit factum, mulieris
uirtutem admiratus, & impunitate donat Timoclìam, & omnes illi conſanguinitate coniunctos immu
nes eſſe iubet. Claudias atq; Cornelias.) Feſtiuitatis gratia mutauit numerum. De Claudia uirgine
Veſtali, de Cornelia matre Gracchorũ iam dictũ eſt. Fortunæ muliebri.) Fortuna Romę & in Italia 67
non uno nomine colebatur extructis phanis. Nam erat Fors fortuna, fortuna præneſtina, & Fortuna
muliebris, cui templum dicatum, & cognomen additum, ob rem publicam mulierum beneficio adiu-
tam. Etenim cum Coriolanus exul Volſcis hoſtibus adiunxiſſet ſeſe, atq; ita immineret, ut actum uide-
retur de Romanis, Veturia mater, & Volumnia uxor duos complexa filios, unà cum ingenti mulie-
rum agmine uenit in hoſtium caſtra: & mater autoritate, uxor & liberi blanditijs, Coriolani flexere
animum, effecerunteq;, ut exercitum ex agro Romano deduceret. Populus Romanus huius officij
memor, templum Fortunæ muliebri ſtatuerunt, dicaruntq;. Autor Liuius, libro ab urbe condita ſe-
cundo. Nullum flaminem.) Flamen genus eſt ſacerdotij apud Romanos. Hierophantas.) ἱερο-
φάντης, Græcis dicitur ædituus, nonnunquam pro ſacrificio accipitur, inde dictus, uel quod oſtendat
ſacra, uel quod ueſcatur ſacris.

Appendix Scholiorum primi aduerſus Iouinianum libri.

Inter omnia quæ ſolet obſeruare mortalium ſuperſtitio, nullã ego auem, nec præpetem, nec oſcinem,
nullum ſoliſtimum tripudium auſpicatius eſſe puto, q̃ ſit boni uiri & amici occurſus. Cum ſuperiores
paginę iam formulis eſſent excuſæ, cõmodũ occurrit mihi Ludouicus Berus, inclytæ Baſileæ, non tam
ciuis q̃ ornamentum, ac ſui generis, & alioqui cum primis clari lumen ac decus, theologus inſignis, ac
uir modis omnibus eiuſmodi, ut haud facile ſit pronunciare, magis ne ſit ſuſpiciendus ob egregiã eru-
ditionem: an uenerandus, ob undiq; inculpatã uitæ integritatem: an amandus, ob incredibilem quan-
dam morũ comitatem & cõſuetudinis iucunditatẽ. Ac uix ſolẽni ſalutatione ultro citroq; dicta ac red-
dita, neſcio quis deus mihi miſerit in mentem, ut repente de numeris inijcerem mentionẽ. Nam quem- D
admodum, iuxta Græcorum adagionẽ, ubi dolet, ibi quiſq; manum habet, ita ſi quid uehementer tor-
quet animum, ibi quiſq; linguam habet. Rogabam ecquid legiſſet unq̃ de priſca in digitis numerandi
ratione, de qua Beda præcepiſſet. Reſpõdit illico, ſibi domi eſſe quædã ex eo Bedæ libro enotata. Id quo
magis præter ſpem, hoc gratius accidit. Mittit protinus codicẽ, ut eſt ſingulari candore præditus. Quæ
tametſi paucula ſunt, tamen quoniã magnopere pertinent ad rem, hic uice coronidis adijciẽda putaui.
Sunt aũt huiuſmodi. Cum dicis unum, minimũ in leua digitum inflectens, in medium palmæ artum fi-
gas. Cum dicis duo, ſecundum à minimo ibidem impones. Cum dicis tria, tertium ſimiliter inflectes.
Cum dicis quatuor, minimum leuabis. Cum dicis quinq;, ſecundum à minimo ſimiliter eriges. Cum di
cis ſex, tertium nihilominus eleuabis, medio duntaxat, qui medicus appellatur, in medium palmæ fixo.
Cum dicis ſeptem, minimũ ſolum ſupra palmæ radicem cæteris interim leuatis impones: iuxta quem
cum dicis octo, medium. Cum dicis nouem, impudicum è regione compones. Cum dicis decem, un-
guem indicis in medio figes artu pollicis. Cum dicis uiginti, ſummitatem impudici inter nodos indi-
cis & pollicis arcte figes. Cum dicis triginta, ungues indicis & pollicis blando coniunges amplexu.
Cum dicis quadraginta, interiora pollicis lateri uel dorſo indicis ſuperduces, ambobus duntaxat ere-
ctis. Cum dicis quinquaginta, pollicem exteriore artu, inſtar Græcæ literæ ρ incuruatum ad palmam
inclinabis. Cum dicis ſexaginta, pollicem ut ſupra curuatum indice circunflexo diligenter à fronte præ
cinges. Cum dicis ſeptuaginta, indicem ut ſupra circunflexũ, pollice in longum tenſo implebis, ungue
illius duntaxat erecto trans mediũ indicis artum. Cum dicis octoginta, indicem ut ſupra circunflexum
pollice in longum extenſo implebis, ungue uidelicet illius in medium indicis artum fixo. Cum dicis no-
naginta, indicis inflexi unguem radici pollicis erecti infiges. Atq; hactenus in leua. Centum uero in de
xtra, quomodo in leua decem facies. Ducenta in dextra, quomodo uiginti in leua. Eodem modo & cæ
tera uſq; nongenta. Item mille in dextra, quomodo unum in leua. Duo milia in dextra, quomodo duo in
leua, & cætera uſq; ad nouem milia. Porrò decem milia cum dicis, leuam in medio pectoris ſupinam
appones, digitis tantum ad cœlum erectis. Viginti milia cum dicis, eandem pectori late expanſam ſu-
perpones. Triginta milia cum dicis, eadem prona, ſed erecta, pollicem cartilagini mediĳ pectoris im-
mittes. Quadraginta milia cum dicis, eandem in umbilico erectam ſupinabis. Quinquaginta milia cum
dicis, eiuſdem pronæ, ſed erectæ pollicem umbilico impones. Sexaginta milia cum dicis, eadem prona
femur leuum cõprehendes. Septuaginta milia cum dicis, eandẽ ſupinã femori ſuperimpones. Octogin-
ta milia cum dicis, eandem pronam femori ſuperimpones. Nonaginta milia cum dicis, eadem lumbos

comprehen

A comprehendens, pollice ad inguina uerso. At uero centum milia, ducenta milia, & cætera usq; ad nongenta milia, eodem quo diximus ordine in dextera corporis parte complebis. Decies autem centena milia cum dicis, ambabus sibi manibus consertis inuicem digitos implicabis. Hactenus quæ comperimus in eo quo dixi libello excerpta ex monumentis Bedæ, atq; hoc uelut auctario, uel serius impartiendum lectorem duximus. Cæterum an omnia quadrent cum his quæ prodidit Apuleius, non est huius loci disquirere. Certe cum his quæ scripsit Hieronymus, de triginta, sexaginta & centum adamussim concinunt. Coeuntibus enim molli contactu pollicis & indicis unguibus, ueluti matrimonium depingitur. Rursum ijsdem digitis aliter iunctis, sic ut inflexum pollicem præcingat index, uiduas in afflictione constitutas ac desolatas exprimit. Postremo à sinistra manu demigrans ad dextrã, & indicis ungui in medium pollicis artum infixo, coronam exprimit, & uirginum felicitãtem repræsentat.

DIVI HIERONYMI ADVERSVS IOVINIANVM LIBER SECVNDVS

SEcunda propositio est, eos qui fuerint baptizati, à diabolo non posse tentari. Et ne hoc stulte dicere uideretur, adiecit: Quicunq; autem tentati fuerint, ostendit eos aqua tantum & non spiritu baptizatos, quod in Simone mago legimus. Vnde & Ioannes dicit: omnis qui natus est ex deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet: & non potest peccare, quia ex deo natus est. Et in hoc manifesti fiunt filij dei, & filij diaboli. Et in fine epistolæ: Omnis qui natus est ex deo non peccat, sed generatio dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. Reuera fortis obiectio, & quæ indissolubilis permaneret, nisi ipsius Ioannis testimonio solueretur. Statim enim intulit: Filioli custodite uos à simulacris. Si omnis qui natus est ex deo, non peccat, & à diabolo tentari non potest, quomodo præcipit, ut caueant ne tententur? Et in eadem rursus epistola: Si dixerimus, quia peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis & iustus est, ut remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus, quia non peccauimus: mendacem
B facimus eum, & uerbum eius non est in nobis. Existimo quod Ioannes baptizatus ad baptizatos scripserit, & quod omne peccatum à diabolo sit. Ille peccatorem se confitetur, & sperat remissionem post baptisma peccatorum: & Iouinianus meus dicit: Ne tangas me, quoniam mundus sum. Quid ergo? contraria sibi Apostolus loquitur? Minime. In eodem quippe loco cur hoc dixerit, statim edisserit: Filioli mei hæc scribo uobis, ut non peccetis. Sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propicatio pro peccatis nostris. Non pro nostris autem tantũ, sed etiam pro totius mundi. Et in hoc scimus, quod cognouimus eum, si mandata eius obseruemus. Qui dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in eo ueritas non est. Qui autem seruat uerbum eius, uere in hoc charitas dei perfecta est. In hoc scimus, quoniam in ipso sumus. Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Propterea, inquit, scribo uobis filioli mei: Omnis qui natus est ex deo, non peccat, ut non peccetis: & tamdiu sciatis uos in generatione domini permanere, quamdiu non peccaueritis. Imò qui in generatione domini perseuerant, peccare non possunt. Quæ enim communicatio luci & tenebris? Christo & Belial? Quomodo dies & nox misceri non queunt: sic nec iustitia & iniquitas, peccatum & bona opera, Christus & antichristus. Si susceperimus Christum in hospitio nostri pectoris, ilico fugamus diabolum: Si peccauerimus, & per peccati ianuam ingressus fuerit diabolus, protinus Christus recedit. Vnde & Dauid post peccatum: Redde mihi, ait, læticiam salutaris tui, scilicet quam peccando amiserat. Qui dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit mendax est, & in hoc ueritas non est. Christus ueritas appellatur: Ego sum, inquit, uia & ueritas. Frustra nobis in eo plaudimus, cuius mãdata non facimus. Scienti bonũ & nõ facienti illud, peccatũ est. Quomodo corpus sine spiritu mortuũ est, sic & fides sine operibus mortua est. Nec grande putemus unũ deum nosse, cũ & dæmones credãt & contremiscãt. Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Eligat aduersarius è duobus quod uult, optionẽ eñ damus. Manet in Christo, an nõ manet? Si manet, ita ergo ambulet

ut Chri-

ut Chriſtus. Si autem temerarium eſt ſimilitudinem uirtutũ domini polliceri, non manet in C
Chriſto,quia nõ ingreditur ut Chriſtus.Ille peccatũ non fecit,neq; inuentus eſt dolus in ore
eius:qui cũ malediceretur, nõ remaledixit,& tanq; agnus coràm tondente ſic non aperuit os
ſuum: ad quem uenit princeps mundi iſtius, & inuenit in eo nihil : Qui cum peccatũ non fe/
ciſſet,pro nobis peccatũ eum fecit deus:nos autem iuxta epiſtolam Iacobi , multa peccamus
omnes, & nemo mundus à peccatis, nec ſi unius quidem diei fuerit uita eius:Quis enim glo/
riabitur caſtum ſe habere cor? Aut quis confidet mundũ ſe eſſe à peccatis? Tenemurq; rei in
ſimilitudinem præuaricationis Adam . Vnde & Dauid: Ecce,ait, in iniquitatibus conceptus
ſum,& in delictis concepit me mater mea.Et beatus Iob:Si fuero iuſtus, os meum impia lo/
quetur: & ſi ſine crimine,prauus inueniar. Et ſi purificatus in niue & lotus mundis manibus,
ſatis me ſorde tinxiſti,& execratum eſt me ueſtimentum meum. Verum ne pœnitus deſpe/
remus,arbitrantes nos poſt peccata baptiſmi non poſſe ſaluari, ſtatim hoc ipſum temperat:
& ſi quis peccauerit,aduocatũ habemus apud patrem Ieſum Chriſtũ iuſtum,& ipſe eſt pro
piciatio pro peccatis noſtris.Non pro noſtris autem tantũ,ſed etiam pro totius mundi. Hoc
ad credentes poſt baptiſma loquitur,& aduocatũ pro delictis eorũ dominũ pollicetur . Nec
dicit:Si quid peccaueritis,aduocatum habetis apud patrem Chriſtum,& ipſe eſt propiciatio
pro peccatis ueſtris : ne eos diceres non plena fide baptiſma conſecutos: ſed aduocatum,in/
quit,habemus Ieſum Chriſtũ,& ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris,& nõ ſolũ pro Ioan
nis illorumq; peccatis , ſed etiam pro totius mundi . In toto autem mundo & apoſtoli ſunt
omnesq; credentes . Ex quibus liquido comprobatur, poſt baptiſma poſſe peccari . Fruſtra
enim habemus aduocatum Ieſum Chriſtum , ſi peccari non poteſt. Petrus apoſtolus ad
quem dictum fuerat:Qui lotus eſt,non neceſſe habet ut iterum lauet. Et, tu es Petrus, & ſu/
per hanc petram ædificabo eccleſiam meam : ab ancilla perterritus negat . Et ipſe dominus:
Simon,Simon:Ecce,inquit,ſatanas poſtulauit uos,ut cribraret ſicut triticum. Ego autem ro/
gaui pro te, ne deficeret fides tua . Et in eodem loco: Vigilate & orate,ne intretis in tentatio/ D
nem:ſpiritus quidem promptus eſt,caro autem infirma.Quod ſi ante crucem dictũ reſpon/
deris,certe poſt crucem in oratione dominica dicimus:Dimitte nobis debita noſtra , ſicut &
nos dimittimus debitoribus noſtris,& ne nos inducas in tentationem,ſed libera nos à malo,
Si non peccamus poſt baptiſma,cur nobis poſcimus peccata dimitti, quæ in baptiſmate iam
dimiſſa ſunt? Quid oramus ne intremus in tentationem, & ut liberemur à malo, ſi diabolus
tentare nõ poteſt iam baptizatos? Aliud autem eſt, ſi ad catechuminos hæc oratio pertinet,
& non cõuenit fidelibus & Chriſtianis.Paulus electionis uas caſtigat corpus ſuum,& in ſer/
uitutem redigit,ne alijs prædicans,ipſe reprobus inueniatur.Et datus eſt mihi, inquit,ſtimu/
lus carnis,angelus ſatanæ, qui me colaphizet. Et ad Corinthios: Timeo,inquit, ne ſicut ſer/
pens decepit Euã in aſtutia ſua , ita corrumpant ſenſus ueſtri à ſimplicitate quæ eſt in Chri/
ſto.Et alibi:Cui autẽ aliquid donaſtis & ego.Nam & ego quod donaui,ſi quid donaui, pro/
pter uos,in perſona Chriſti,ut nõ circumueniamur à ſatana.Non enim eius ignoramus aſtu
tias.Et rurſum: Tentatio uos non apprehendat,niſi humana.Fidelis autem deus,qui non di/
mittet uos tentari ſupra id quod poteſtis , ſed faciet cum tentatione etiam prouentũ, ut poſ/
ſitis ſuſtinere.Et qui ſibi uidetur ſtare,uideat ne cadat . Et ad Galatas: Currebatis bene, quis
uos impediuit ueritati non obedire ? Et alibi: Voluimus uenire ad uos:ego quidem Paulus,
& ſemel & iterum,ſed impediuit nos ſatanas.Et ad maritos: Et iterũ reuertimini ad idipſum,
ne tentet uos ſatanas propter incontinentiã ueſtram . Et rurſum : Dico autem,ſpiritu ambu/
late,& deſideria carnis non perficietis. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritũ, & ſpiritus ad/
uerſus carnem:hæc enim inuicem aduerſantur ſibi,ut non quæ uultis illa faciatis . Ex utroq;
compacti,neceſſe eſt ut utriuſq; cõtra ſe ſubſtantiæ bella patiamur.Et ad Epheſios:Non eſt
nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem,ſed aduerſus principatus & poteſtates,ad/
uerſus rectores tenebrarũ iſtarum , aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus: Et exiſtimat
aliquis ſecuros & dormientes nos eſſe debere poſt baptiſmũ? Necnon ad Hebræos: Impoſ/
ſibile

A ſibile eſt enim eos qui ſemel ſunt illuminati, & guſtauerunt donum cœleſte, & participes facti ſunt ſpiritus ſancti, guſtaueruntq; nihilominus bonum dei uerbum, uirtutesq; ſeculi futuri,& prolapſi ſunt:renouari iterū ad pœnitentiam,rurſum crucifigentes ſibimetipſis filium dei,& oſtentui habentes.Certe eos qui illuminati ſunt & guſtauerunt dei donum cœleſte,& participes facti ſunt ſpiritus ſancti,guſtaueruntq; bonum dei uerbum:negare nō poſſumus baptizatos.Si autem baptizati peccare non poſſunt,quomodo nunc apoſtolus dicit,& prolapſi ſunt? Verum ne Montanus & Nouatus hic rideant, qui contendunt non poſſe renouari per pœnitentiam eos qui crucifixerunt ſibimet filium dei,& oſtentui habuerunt,cōſequenter hunc errorem ſoluit,& ait: Confidimus autem de uobis dilectiſſimi meliora & uiciniora ſalutis,tametſi ita loquimur.Non enim iniuſtus eſt deus,ut obliuiſcatur boni operis ueſtri & dilectionis,quam oſtendiſtis in nomine ipſius, qui miniſtraſtis ſanctis,& nūc miniſtratis.Et reuera grandis iniuſticia dei,ſi tantum peccata puniret,& bona opera non ſuſciperet.Ita locutus ſum,inquit Apoſtolus, ut uos à peccatis retraherem, & deſperationis metu facerem cautiores.Cæterum cōfido de uobis dilectiſſimi meliora & uiciniora ſalutis. Neq; enim iuſticiæ dei eſt,ut obliuiſcatur bonorum operum,& miniſterij quod propter nomē eius exhibuiſtis, & exhibetis in ſanctos, & tantum meminerit peccatorum. Sed & Apoſtolus Iacobus ſciens baptizatos poſſe tentari,& propria corruere uoluntate:Beatus,ait,uir qui ſuffert tentationē, quia cum probatus fuerit,accipiet coronam uitæ,quam repromiſit deus diligētibus ſe.Ac ne putaremus ſecundum illud Geneſeos,ubi ſcribitur Abraham à deo fuiſſe tentatū:nos quoq; tentari à deo:nemo,inquit,cum tentatur dicat,quoniam à deo tentor. Deus enim intentator malorum eſt,ipſe autem neminem tentat. Vnuſquiſq; uero tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus: Dehinc concupiſcentia cum conceperit,parit peccatum:peccatum autem cum conſummatū fuerit, generat mortem.Liberi arbitrij nos condidit deus, nec ad uirtutes, nec ad uitia neceſſitate trahimur.Alioquin ubi neceſſitas eſt,nec damnatio,nec corona eſt.Si
B cut in bonis operibus perfector eſt deus:non eſt enim uolentis,neq; currentis,ſed miſerentis & adiuuantis dei, ut peruenire ualeamus ad calcem: ſic in malis atq; peccatis ſemina noſtra ſunt,incentiua & perfectio diaboli. Cum uiderit nos ſuper fundamentum Chriſti ædificare fœnum,ligna,ſtipulam,tunc ſupponit incendium. Aedificemus ergo aurum,argentum,lapides precioſos, & tentare non audebit, quanquam & in hoc non ſit certa & ſecura poſſeſſio. Sedet quippe leo in inſidijs & in occultis,ut interficiat innocentem.Et uaſa figuli probat fornax,homines autem iuſtos tentatio tribulationis. Et in alio loco ſcribitur:Fili accedens ad ſeruitutem dei,præpara te ad tentationem.Rurſum idem Iacobus loquitur:Eſtote factores uerbi,& non auditores tantum.Si quis auditor eſt & non factor,iſte ſimilis eſt uiro qui conſiderat uultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo.Conſiderauit illud,& ſtatim recedens oblitus eſt qualis ſit.Fruſtra monuit,ut iungerent opera fidei,ſi poſt baptiſma peccare non poterant. Qui totam legem,inquit,ſeruauerit,& peccauerit in uno, factus eſt omniū reus. Quis noſtrū abſq; peccato? Concluſit deus omnia ſub delicto,ut omnibus miſereatur. Petrus quoq;: nouit,inquit, dominus pios de tentatione eruere.Et de falſis doctoribus:Hi ſunt fontes ſine aqua,& nebulæ turbinibus exagitatæ: quibus caligo tenebrarum reſeruatur. Superba enim uanitatis loquentes pelliciūt in deſiderijs carnis luxurię, eos qui paululum effugerant,& ad errorem reuerſi ſunt. Nónne tibi uidetur pinxiſſe ſermo apoſtolicus nouam imperitiæ factionem? Aperiunt enim quaſi fontes ſcientiæ,qui aquam non habent doctrinarum: promittūt hymbrem,uelut nubes propheticæ,ad quas perueniat ueritas dei,& turbinibus exagitantur dæmonum atq; uitiorum. Loquuntur grandia,& totus eorum ſermo ſuperbia eſt. Immundus eſt autem apud deum omnis qui exaltāt cor ſuum, ut qui paululum refugerant à peccatis,ad ſuum reuertantur errorem,& ſuadent in luxuria,ciborum carniſq; delitias. Quis enim non libenter audiat:manducemus & bibamus,& in æternum regnabimus? Sapientes & prudentes, prauos uocant:eos uerò qui dulces ſunt in ſermonibus, plus audiunt. Ioannes apoſtolus,imò in Ioāne ſaluator ſcribens angelo Epheſi eccleſiæ: Scio,inquit,opera tua,& laborem &

rem & patientiam tuam,& quia ſuſtinuiſti propter nomen meum,& nō defeciſti, ſed habeo c aduerſus te,quod charitatem tuā primam reliquiſti.Memor eſto unde ceciderís: & age pœnitentiam,& prima opera fac.Sin autem,ueniam tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco,niſi pœnitentiam egeris.Similiter & cæteras eccleſias, Smyrnam, Pergamū,Thyatiram, Sardis, Philadelphiam, Laodiciam ad pœnitentiam prouocat, & niſi reuertantur ad opera priſtina,comminatur. Et in Sardis paucos habere ſe dicit, qui non coinquinauerūt ueſtimenta ſua,& ambulaturi ſunt cum eo in albis,quia digni ſunt.Cui autem dicit:Memēto unde cecideris,& ecce miſſurus eſt diabolus ex uobis in carcerē, ut tentemini : & ſcio ubi habitas,ubi ſedes eſt ſatanæ:& in mente habe,qualiter acceperis,& audieris, & ſerua, & pœnitentiā age, & reliqua : utiq; ei dicit qui credidit & baptizatus eſt,& ſtans quondā, corruit per delictum.

Pauliſper de ueteri teſtamento exempla diſtuleram , quia ſolent ubicūq; contra eos facit dicere, lex & prophetæ uſq; ad Ioannem. Cæterū quis ignorat ſub altera diſpenſatione dei, omnes retro ſanctos eiuſdē fuiſſe meriti , cuius nūc Chriſtiani ſunt? Quomodo ante Abraham placuit in coniugio , ſic nunc uirgines placent in perpetua caſtitate . Seruiuit ille legi & tempori ſuo, ſeruiamus & nos Euangelio & tempori noſtro, in quos fines ſeculorum decurrerunt. Dauid electus ſecundū cor domini, qui omnes eius fecerat uoluntates, & qui in quodam pſalmo dixerat : Iudica me domine, quoniā ego in innocentia mea ingreſſus ſum,& in domino ſperans non infirmabor:proba me domine & tenta me, ure renes meos , & cor meum:poſtea tentatur à diabolo , & poſt peccatū pœnitens loquitur: Miſerere mei deus ſecundum magnā miſericordiam tuam. Magnū peccatum, magna deleri uult miſericordia.Solomon amabilis domini, & cui bis deus fuerat reuelatus: quia amator mulierū fuit, à dei amo- 2
re diſceſſit.Manaſſen impiſſimū regem poſt captiuitatem Babylonicam, in priſtinā dignitatem liber dierum reſtitutū refert.Et Ioſias uir ſanctus, in campo Magedo ab Ægyptio rege cōfoditur.Ieſus quoq; filius Ioſedech,ſacerdos magnus,quanq; in typo præceſſerit ſaluatoris,qui noſtra peccata portauit,& alienigenā ſibi ex gentibus eccleſiā copulauit,tamen ſecun- D
dum literā poſt ſacerdotium ſordidatus inducitur,& ſtat diabolus à dextris eius: & candida illi ueſtimēta deinceps reddunt.Superfluū eſt de Moyſe & Aaron ſcribere, quod ad aquam contradictionis offenderint deū,& terram repromiſſionis nō intrauerint:cum beatus Iob angelos quoq; & omnē creaturā peccare poſſe cōmemoret,dicens:Quid enim,nunquid homo coràm deo mūdus eſt? Aut in operibus ſuis ſine macula uir ? Si cōtra ſeruos ſuos non credit, & aduerſum angelos ſuos prauū quid reperit,quanto magis habitātes in domibus luteis, de quibus & nos ex eodem luto ſumus? Tentatio eſt uita hominis ſuper terram. Et cecidit Lucifer,qui mittebat ad uniuerſas nationes.Et ille qui in paradiſo delitiarū inter duodecim nutritus eſt lapides,uulneratus à monte domini,ad inferna deſcendit . Vnde & ſaluator in Euangelio: Videbam,inquit,Satanam quaſi fulgur de cœlo cadentē.Si altiſſima illa ſublimitas cecidit,quis cadere non poſſit? Si in cœlo ruinæ,quanto magis in terra? Et tamen cum ceciderit Lucifer , imò poſt caſum coluber antiquus : uirtus eius in lumbis eius , & poteſtas eius ſuper umbilicū uentris: obumbrantur in eo arbores magnæ , & dormit iuxta iuncum & calamū & caricem . Ipſe eſt rex omniū quæ in aquis ſunt:ubi ſcilicet uoluptas & luxuria,& propago,& irrigatio nuptiarū.Quis enim denudabit faciem ueſtitus eius? Et portas uultus eius quis aperiet? Saginantur in eo nationes Aethiopū,& partiuntur eum Phœnicum gentes.Ac ne forſitan tacite legentis cogitatio putaret eas tantum Phœnicum gentes & populos Aethiopum ſignificari, quibus draco in eſcā datus ſit, ſtatim de his qui per mare huius ſeculi tranſierunt, & ad portum ſalutis peruenire feſtinant,dicitur:Et in nauibus piſcatorū caput eius ſtat, ſicut incus infatigabilis,reputat ferrum ut paleas,& ſicut lignum putre æs . Et omne aurum maris ſub eo eſt ſicut lutum.Feruescere facit abyſſum,ſicut uas æneū : æſtimat mare ſicut deletum, 7
& tartarum abyſſi ut captiuū. Omne altum uidet . Et arbitratur Iouinianus meus facile ſibi eum poſſe ſuccumbere.Quid loquar de ſanctis uiris & de angelis, qui cum creaturæ dei ſint, poſſunt utiq; recipere peccatū? Filium dei tentare auſus eſt,& prima eius & ſecunda ſentētia

A repercussus, nihilominus caput leuat, & tertio uulneratus usq; ad tempus recedit, differens magis tentationem quàm auferens: & nos nobis blandimur de baptismate, quod sicut prio/ra peccata dimittit, sic in futurum seruare nõ potest, nisi baptizati omni custodia seruauerint
4 cor suum? Tandem peruenimus ad cibos, & tertiæ quæstionis nobis opponitur difficultas, ad hoc creata esse omnia, ut usui mortalium deseruirent. Et quomodo homo rationale ani/mal, quasi quidam habitator & possessor mundi deo subiacet, & suum ueneratur autorem: ita cuncta animantia, aut in cibos hominum, aut in uestitum, aut ad scindendam terram, aut ad subuectionem frugum, aut ipsius hominis esse creata: unde & iumẽta ab eo quod iuuent appellentur. Quid est, ait Dauid, homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam ui sitas eum? Minuisti eum paulò minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & consti/tuisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues uniuersas, insuper & pecora campi. Volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Esto, inquit, bos ad arandum, ad sedendum equus, canis ad seruandum, capræ ad lac, oues ad lanitia conditæ sint. Quis usus porcorum absq; esu carnium? Quid capreæ, ceruuli, damulæ, apri, lepores, & huiusmodi uenatio? quid anseres syluestres & domestici? quid ana/tes? quid ficedulæ? quid attagen? quid fulica? quid turdus? Cur in domibus gallina discur/rit? Si nõ comeduntur, hæc omnia frustra à deo creata sunt. Verum quid opus est argumen/tis, cum manifestissime scriptura doceat, omne quod mouetur, sicut holera herbarum, data nobis in escam: & Apostolus clamitet: Omnia munda mundis: & nihil reiiciendũ, quod cum gratiarum actione percipitur: & uenturos in nouissimo, qui prohibeant nubere & uesci cibis, quos deus creauit ad utendũ. Ipse dominus uini potator & uorator à pharisæis appellatur, & publicanorum conuiua & peccatorum: Zacchæi prandium non recusans, uadens ad nu/ptiarum epulas. Porrò aliud est, si stulta cõtentione dicitis eum isse ad nuptias ieiunaturum, & impostorum more dixisse: hoc comedo, illud non comedo: nolo uinum bibere quod ex
5 aquis creaui. In typo sanguinis sui non obtulit aquam, sed uinum. Post resurrectionẽ piscem
B & fauum comedit, non zizania, nuces & sorbitiunculas. Petrus apostolus nõ expectans stel/lam more Iudaico, sed hora sexta in solarium pransurus ascendit. Paulus in naui panem fran/git, non caricas. Timotheo dolenti stomachum, uinum suadet bibere, non piracium. De cibo/rum sibi placent abstinentia, quasi non & superstitio gentilium cossum matris deũm obser/uet & Isidis. Sequar ergo uestigia propositionis expositæ: & antequam ad scripturas ue/niam, doceamq; ex eis deo grata ieiunia, & acceptabilem continentiam, argumentis philoso
6 phorum argumenta componam: & probabo non Empedoclis & Pythagoræ nos dogma sectari, qui propter μετεμψύχωσιν, omne quod mouetur & uiuit, edendum non putant: & eiusdem criminis reos arbitrantur, qui abietem quercumq; succiderint, cuius parricidę sunt & uenefici: sed uenerari conditorem nostrum, qui in usus hominum cuncta generauit. Et quo/modo bos ad arandum, equus ad sedendum, canes ad seruandum, capræ ad lac, oues ad la/nitia conditæ sunt, ita sues ad ceruos, & capreas, & lepores, & cætera: sed illa non statim ad co/medendum creata esse, sed in alios usus hominum. Si enim omne quod mouetur & uiuit, ad uescendum factum est, & præparatum gulæ, respondeant mihi: cur elephanti, cur leones, ur/si, leopardi, lupi: cur uiperæ, scorpij, cimices, culices, pulicesq;: cur uultur, aquila, coruus, accipi/ter: cur ceti, delphines, phocæ, minutæq; cochleolæ conditæ sint? Quis nostrum leonem, quis uiperam, quis uulturem, quis ciconiam, quis miluum, quis reptantes in littoribus uermiculos unquam comedit? Sicut igitur hæc proprios usus habent, ita possumus dicere & cæteras be/stias, pisces, aues, nõ ad esum, sed ad medicinas creatas. Deniq; carnes uiperæ, unde theriace conficitur, quantis rebus aptæ sint, norunt medici. Segmenta eboris in medelas uarias assu/muntur. Fel hyenę oculorũ restituit claritatem, & stercus eius putrida curat uulnera. Et (quod
7 forsitan legenti mirum sit) hominis fimus quantis curationibus proficiat, Galenus ἐν ἁπλοῖς docet. Aiunt physici, quod pellis colubri qua exuitur, decocta in oleo, mire dolorem aurium mitiget. Quid ita inutile uidetur nescientibus ut cimices? Si sanguisuga faucibus hæserit, fu/

mo eius excepto,ſtatim euomitur: & difficultas urinæ huius appoſitione laxatur.Porcorum 6
autem & anſerum & gallinarum phaſianorumq; adipes,quid cõmodi habeant, omnes me/
dicorum declarant libri: quos ſi legeris,uidebis tot curationes eſſe in uulture, quot membra
ſunt.Paui fimus podagræ feruorem mitigat. Gruis,ciconiæ fel,aquilæ,ſanguis accipitris,ſtru
thiocamelus,ranæ chamæleontes, hirundinis ſtercus,& carnes,quibus morbis aptæ ſint, di/
cerem, ſi mihi propoſitum eſſet de medela corporum diſputare.Legat qui uult Ariſtotelem
& Theophraſtum proſa,Marcellũ Sidetem,& noſtrum Flauium hexametris uerſibus diſſe 8
rentes,Plinium quoq; Secundum,& Dioſcoridem,& cæteros tam phyſicos quàm medicos,
qui nullam herbam,nullum lapidem,nullum animal tam reptile q̃ uolatile & natatile, non
ad ſuæ artis utilitatem referunt.Igitur cum mihi dixeris,cur porcus creatus eſt? ſtatim tibi re/
ſpondebo,puerorum more certantium,cur uiperæ,cur ſcorpij? Nec deum ſuperfluorum iudi
cabis artificem, quia plurimę & beſtiæ & uolucres ſunt,quas tuæ fauces recuſent.Sed ne con
tentioſum hoc,& pugnax magis uideatur eſſe quàm uerum,audi idcirco ſues,& apros,& cer
uos,& reliquas animantes creatas:ut milites & athletæ,nautæ,rhetores,metallorumq; foſſo
res,& cæteri duro operi mancipati haberẽt cibos,quibus fortitudo corporum neceſſaria eſt:
qui portant arma & cibaria: qui pugnis & calcibus ſua inuicem membra debilitãt:qui remos
trahunt,quorum latera ad clamandum dicendumq; ſunt ualida: qui ſubuertunt montes,&
ſub diuo & imbribus dormiunt. Cæterum noſtra religio, non πύκτην, non athletam, non 9
nautas,non milites,non foſſores:ſed ſapientiæ erudit ſectatorem, qui ſe dei cultui dedicauit:
& ſcit cur creatus ſit,cur uerſetur in mundo,quò abire feſtinet. Vnde & Apoſtolus loquitur:
Quando infirmor,tunc fortior ſum.Et:Si exterior noſter homo corrumpitur,ſed interior re/
nouatur de die in diem.Et:Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Et: Carnis curam ne feceritis
in deſideriis. Nunquid omnibus præceptum eſt ,ne duas tunicas habeant: ne cibos in pera,
æs in zona, uirgam in manu, calciamentum in pedibus: ut uendant uniuerſa quæ poſſident,
dentq; pauperibus,& ſequãtur Ieſum? Sed his utiq; qui uolunt eſſe perfecti. Alioquin à Io/ D
anne Baptiſta aliud præcipitur militibus,aliud publicanis. Dominus autem dicit in euange/
lio ad eum qui ſe iactauerat legis uniuerſa compleſſe: Si uis perfectus eſſe, uade & uende o/
mnia quæ habes,& da pauperibus,& ueni ſequere me. Ne graue onus nolenti uideretur im/
ponere,in propria audientis uoluntate dimiſit,dicens: Si uis perfectus eſſe. Quamobrem &
ego tibi dicam:Si uis perfectus eſſe,bonum eſt uinum non bibere,& carnem non manduca/
re.Si uis perfectus eſſe,melius eſt ſaginare animam,quàm corpus.Si aũt paruulus es,& coco
rum iura te delectant,nemo eripit faucibus tuis eſculentas dapes. Manduca & bibe:& ſi tibi
placet,cum Iſrael lude conſurgens & canito:Manducemus & bibamus,cras enim moriemur.
Manducet & bibat, qui poſt cibos expectat interitum: qui cum Epicuro dicit: Poſt mortem
nihil eſt,& mors ipſa nihil eſt.Nos Paulo credimus intonãti:Eſca uentri, & uenter eſcis:deus
autem & hunc & illam deſtruet. Hæc autem de ſcripturis pauca poſuimus , ut congruere
noſtra cum philoſophis doceremus.Cæterum quis ignoret,unamquamq; gentem nõ com/
muni lege naturæ,ſed his,quorum apud ſe copia eſt ueſci ſolitã? Verbi gratia: Arabes & Sa
raceni,& omnis eremi barbaria,camelorum lacte & carnibus uiuit:quia huiuſcemodi animal
pro temperie & ſterilitate regionũ facile apud eos & gignitur & nutritur. Hi nefas arbitran/
tur,porcorum ueſci carnibus.Sues enim,qui glande,caſtaneis,radicibus filicum & hordeo ali
ſolent,aut raro apud eos, aut penitus non inueniuntur:& ſi inuenti fuerint, alimenta non ha
bent,quæ ſupra diximus. E regione ſeptentrionales populos, ſi ad eſum aſinorum camelo/
rumq; compellas,ſimile putabũt eorum ueſci carnibus, ac ſi lupum comedere cogantur, aut
coruum.In Ponto & Phrygia,uermes albos & obeſos,qui nigello capite ſunt,& naſcuntur in
lignorum carie,pro magnis reditibus paterfamilias exigit.Et quomodo apud nos attagen &
ficedula,mullus & ſcarus,in delitijs computantur:ita apud illos ξυλοφάγον comediſſe luxu/
ria eſt.Rurſum Orientales & Libyæ populos, quia per deſertũ & calidam eremi uaſtitatem
locuſtarum nubes reperiuntur,locuſtis ueſci moris eſt.Hoc uerum eſſe Ioãnes quoq; Bapti/
ſta pro

A sta probat. Compelle Phrygem & Ponticũ, ut locustam comedat, nefas putabit. Coge Syrum, Afrum & Arabem, ut uermes Ponticos glutiat: ita eos despiciet, ut muscas, millepedias,
10 & lacertos. Quanquam Syri & crocodilis terrenis, Afri etiam lacertis uiridibus uesci soleant. In Aegypto & Palæstina propter boum raritatem nemo uaccam comedit, taurorumq; carnes & boum uitulorumq; assumunt in cibis. At in nostra prouincia scelus putant uitulos deuorare. Vnde & imperator Valens nuper legem per Orientem dederat, ne quis uitulorum carnibus uesceretur, utilitati agriculturę prouidens: & pessimam Iudaizantis uulgi emendans consuetudinem, pro altilibus & lactentibus uitulos consumentis. Nomades & Troglodytæ & Scythæ & Hunorum noua feritas, semicrudis uescuntur carnibus. Porrò Ichthyophagi gens errans in littore maris rubri, super petras solis calore feruentes assant pisces, & hoc solo alimento uictitant. Sarmatæ, Quadi, Vuandali, & innumerabiles aliæ gentes, equorum & uulpium carnibus delectantur. Quid loquar de cæteris nationibus, cum ipse adolescentulus
11 in Gallia uiderim Scottos gentem Britannicam, humanis uesci carnibus: & cum per syluas porcorum greges & armentorum pecudumq; reperiant, pastorum nates & fœminarum papillas solere abscindere, & has solas ciborum delitias arbitrari? Scottorum natio uxores proprias non habet: & quasi Platonis politiam legerit, & Catonis sectetur exemplũ, nulla apud eos coniunx propria est, sed ut cuiq; libitum fuerit, pecudum more lasciuiunt. Persæ, Medi, Indi, & Aethiopes, regna non modica, & Romano regno paria, cum matribus & auijs, cum filiabus & neptibus copulantur. Massagetæ & Derbices miserrimos putant, qui ægrotatione moriantur: & parentes, cognatos, propinquos, cum ad senectã uenerint, iugulatos deuorant: rectius esse ducentes, ut à se potius quàm à uermibus comedãtur. Tibareni quos dilexerint, senes suspendunt in patibulis. Hircani uolucribus & canibus, semiuiuos proijciũt, Caspij ijsdem bestijs mortuos. Scythæ eos qui à defunctis amati sunt, uiuos infodiunt cũ ossibus mortuorum. Bactri canibus ad hoc ipsum nutritis, obijciunt senes. Quod cum Alexandri præfe-
B ctus Nicanor emendare uoluisset, penè amisit prouinciam. Coge Aegyptium, ut ouium lacte uescatur: impelle, si uales, Pelusioten ut manducet cepe. Singulæ penè in Aegypto ciuitates, singulas bestias & monstra uenerãtur: & quodcunq; coluerint, hoc inuiolabile & sacrum putant. Vnde & urbes quoq; apud eos ex animalium uocabulis nuncupantur: Leonto, Cy-
12 no Lyco, Busyris, Thmuis, quod interpretatur hircus. Et ut sciremus quales deos semper Aegyptus recepisset, nuper ab Adriani amasio urbs eorũ Antinois appellata est. Peruides igitur, quod non solum in esu, sed & in sepulturis & in connubijs, & in omni cõuersatione unaquęq; gens suo ritu & proprietatibus uictitet: & hoc eam naturæ legem putare, quod didicit. Verum face esum carnium cunctis nationibus esse cõmunem: & passim licere, quod passim gignitur. Quid ad nos quorum cõuersatio in cœlis est: qui super Pythagorã & Empedoclem, & omnes sapientiæ sectatores: nõ ei debemur cui nascimur, sed cui renascimur: qui repugnantem carnem, & ad libidinũ incentiua rapientem, inedia subiugamus? Esus carnium, & potus uini, uentrisq; saturitas, seminariũ libidinis est. Vnde & Comicus: Sine Cerere, inquit, & Libero friget Venus. Per quinq; sensus, quasi per quasdam fenestras, uitiorum ad animã introitus est. Non potest ante metropolis & arx mentis capi, nisi per portas eius irruerit hostilis exercitus. Horum perturbationibus anima prægrauatur: & capitur aspectu, auditu, odoratu, sapore, tactu. Si Circensibus quispiam delectetur: si athletarũ certamine: si mobilitate histrionum: si formis mulierum, splendore gemmarum, uestium, metallorum, & cæteris huiusce modi, per oculorum fenestras animæ capta libertas est, & impletur illud propheticum: Mors intrauit per fenestras uestras. Rursum auditus uario organorum cantu, & uocum inflexionibus delinitur: & carmine poetarum & comœdiarum, mimorumq; urbanitatibus & strophis: & quicquid per aures introiẽs, uirilitatem mentis effœminat. Odoris autem suauitas, & diuersa thymiamata, & amomũ, & cyphi, œnanthe, muscus, & peregrini muris pelliculą, quod dissolutis & amatoribus conueniat, nemo nisi dissolutus negat. Porrò ciborũ auiditas, quod auariciæ mater sit, & animum quasi quibusdam compedibus degrauatum in ter-

ra teneat,quis ignorat? Propter breuẽ gulæ uoluptatem, terræ luſtrantur & maria,& ut mul
ſum uinum precioſuſq; cibus fauces noſtras tranſeat,totius uitæ opera deſudamus. Tactus
aũt alienorum corporum & fœminarũ ardentior appetitus,uicinus inſaniæ eſt. Ob hunc ſen
ſum cupimus,iraſcimur,geſtimus,inuidemus,æmulamur,ſoliciti ſumus:& expleta uoluptate,
per quandã plenitudinem rurſus accendimur:quærimusq; facere,quod cũ fecerimus,iterum
pœniteamus. Igitur cum per has portas,quaſi quidam perturbationũ cunei ad arcem noſtræ
mentis intrauerint: ubi erit libertas,ubi fortitudo eius,ubi de deo cogitatio: maxime cum ta
ctus depingat ſibi etiã præteritas uoluptates, & recordatione uitiorum cogat animã compa
ti, & quodãmodo exercere quod non agit? His igitur rationibus inuitati multi philoſopho
rum,reliquerunt frequentias urbium,& hortulos ſuburbanos, ubi ager irriguus & arborum
comæ,& ſuſurrus auium,fontis ſpeculũ, riuus immurmurans, & multæ oculorum auriumq;
illecebræ,ne per luxum & abundantiã copiarum,animæ fortitudo molleſceret,& eius pudici
tia conſtupraretur. Inutile quippe eſt crebro uidere per quæ aliquãdo captus ſis:& eorum
te experimento committere,quibus difficulter careas. Nam & Pythagoræi huiuſcemodi fre
quentiam declinantes,in ſolitudine & deſertis locis habitare cõſueuerunt. Platonici quoq; &
Stoici in templorũ locis & porticibus uerſabantur,ut admoniti auguſtioris habitaculi ſancti
tate,nihil aliud q; de uirtutibus cogitarent. Sed & ipſe Plato cum eſſet diues, & thoros eius
Diogenes lutatis pedibus cõculcaret:ut poſſet uacare philoſophiæ, elegit Academicam uil
lam ab urbe procul, non ſolum deſertã,ſed & peſtilentem:ut cura & aſſiduitate morborum,
libidinis impetus frangeretur:diſcipuliq; ſui nullam aliam ſentirent uoluptatẽ,niſi earum re
rum quas diſcerent. Quoſdã legimus effodiſſe ſibi oculos,ne per eorum uiſum à cõtempla
tione philoſophiæ auocarentur. Vnde & Crates ille Thebanus,proiecto in mari non paruo
auri pondere:Abite,inquit,peſſum malæ cupiditates:ego uos mergam,ne ipſe mergar à uo
bis. Quod ſi quis exiſtimat & abundantia ciborũ potionumq; ſe perfrui, & uacare poſſe ſa
pientiæ,hoc eſt,& uerſari in delitijs,& delitiarũ uitijs non teneri, ſeipſum decipit. Cum enim
procul ab his remoti ſæpe capiamur naturæ illecebris:& cogamur ea cupere, quorũ copiam
non habemus:quanto magis,ſi circundati retibus uoluptatum, eſſe nos liberos arbitremur?
Senſus noſter illud cogitat,quod uidet,audit, odoratur,guſtat,attrectat: & ad eius rei trahi
tur appetitũ, cuius capitur uoluptate: quod mens uideat & mens audiat, & quod nec audire
quippiã,nec uidere poſſimus niſi ſenſus in ea quæ cernimus & audimus fuerit intentus. Ve
tus quoq; ſententia eſt, difficile eſt,imò impoſſibile,delitijs & uoluptatibus affluentes, non
ea cogitare quæ gerimus:fruſtraq; quidã ſimulant ſalua fide & pudicitia & integritate men
tis ſe abuti uoluptatibus, cum contra naturã ſit,copijs uoluptatum ſine uoluptate perfrui: &
Apoſtolus hoc ipſum cauens,dixerit: Quæ autem in delitijs eſt uidua,uiuens mortua eſt.
Senſus corporum quaſi equi ſunt,ſine ratione currentes, anima uero in aurigæ modum reti
net frena currentium. Et quomodo equi abſq; rectore præcipites ruunt:ita corpus ſine ratio
ne & imperio animæ,in ſuũ fertur interitum. Alia quoq; cõparatio animæ & corporis à phi
loſophis ponitur:corpus puerum,animam pædagogum eſſe dicentibus. Vnde & hiſtoricus:
Animæ,inquit,imperio,corporis ſeruitio magis utimur. Alterũ nobis cum dijs, alterum cum
belais cõmune eſt. Igitur niſi uitia adoleſcentis & pueri,prudentia pædagogi rexerit, omnis
conatus eius & impetus ad laſciuiam properant. Sine quatuor ſenſibus uiuere poſſumus, id
eſt,ſine aſpectu,auditu,odoratu atq; cõplexu. Abſq; guſtu autem & cibis impoſſibile eſt hu
manum corpus ſubſiſtere. Adeſſe ergo debet ratio,ut tales ac tantas ſumamus eſcas, quibus
non oneretur corpus,nec libertas animæ prægrauetur:quia & comedendũ eſt,& deambulan
dum,& dormiendũ,& digerendũ:& poſtea inflatis uenis,incentiua libidinũ ſuſtinenda. Lu
xurioſa res uinum,& tumultuoſa ebrietas. Omnis qui cum his miſcetur,non erit ſapiens. Ne
tales accipiamus cibos, quos aut difficulter digerere,aut comeſos,magno partos & perditos
labore doleamus. Holerum,pomorum,ac leguminũ, & facilior apparatus eſt,& arte impen
dijſq; cocorũ non indiget: & ſine cura ſuſtentat humanũ corpus, moderateq; ſumptus(quia

nec aui

A nec auide deuoratur,quod irritamenta gulæ non habet)leuiori digeſtione concoquitur.Ne/
mo enim uno aut duobus cibis,hiſcꝫ uilibus,uſcꝫ ad inflationẽ uentris oneratur:quæ diuer/
ſitate carnium,& ſaporis delectatione percipitur. Cum uariis nidoribus fumant patinæ : ad
eſum ſui,expleta eſurie,quaſi captiuos trahunt. Vnde & morbi ex ſaturitate nimia concitan/
tur,multicꝫ impatientiã gulæ,uomitu remediantur:& quod turpiter ingeſſerunt,turpius ege
runt.Hippocrates in Aphoriſmis docet,craſſa & obeſa corpora,quę creſcendi menſurã com
pleuerint,niſi cito ablatione ſanguinis imminuantur, in paralyſim & peſſima morborum ge
nera erumpere:& idcirco eſſe neceſſariam demptionem,ut rurſum habeãt in quæ poſſint cre
ſcere. Non enim manere in uno ſtatu naturã corporum,ſed aut creſcere ſemper aut decreſce/
re:nec poſſe uiuere animal,niſi creſcendi capax ſit. Vnde & Galenus uir doctiſſimus Hippo/
cratis interpres,athletas,quorum uita & ars ſagina eſt,dicit in exhortatione medicinæ,nec ui
uere poſſe diu,nec ſanos eſſe:animascꝫ eorũ ita nimio ſanguine & adipibus,quaſi luto inuo/
lutas,nihil tenue, nihil cœleſte, ſed ſemper de carnibus & ructu & uentris ingluuie cogitare.
Diogenes tyrãnos & ſubuerſiones urbium, bellacꝫ uel hoſtilia,uel ciuilia:nõ pro ſimplici ui/
ctu holerum pomorumcꝫ,ſed pro carnibus & epularum delitiis aſſerit excitari. Quodcꝫ mi
randũ ſit,Epicurus uoluptatis aſſertor,omnes libros ſuos repleuit holeribus & pomis:& uili/
bus cibis dicit eſſe uiuendũ,quia carnes & exquiſitæ epulæ, ingenti cura ac miſeria præparen
tur:maioremcꝫ pœnam habeant in inquirẽdo,quàm uoluptatem in abutendo. Corpora au
tem noſtra cibo tantum & potu indigere. Vbi aqua & panis ſit, & cætera his ſimilia,ibi natu
ræ ſatisfactum. Quicquid ſupra fuerit,non ad uitæ neceſſitatem ſpectare,ſed ad uitium uolu
ptatis. Bibere & comedere non delitiarum ardorem, ſed ſitim famemcꝫ reſtinguere. Qui car
nibus ueſcantur,indigere etiam his quæ non ſunt carnium. Qui autem ſimplici uictu abutan
tur,eos carnes non requirere. Sapientiæ quoꝫ operam dare non poſſumus,ſi menſæ abun/
dantiam cogitemus,quę labore nimio & cura indiget. Cito expletur naturæ neceſſitas:frigus
B & fames,ſimplici ueſtitu & cibo expelli poteſt. Vnde & Apoſtolus:Habẽtes,inquit,uictum
& ueſtitum,his contenti ſumus. Delitiæ & epularum uarietates,fomenta auaricię ſunt. Gran
dis exultatio animæ eſt,cum paruo contentus fueris, mundũ habere ſub pedibus,& omnem
eius potentiam:epulas,libidines, propter quæ diuitiæ comparantur, uilibus mutare cibis,&
traſſiore tunica compenſare. Tolle epularum & libidinis luxuriã,nemo quæret diuitias:qua/
rum uſus,aut in uentre,aut ſub uentre eſt. Qui ęgrotat,non aliter recipit ſanitatem,niſi tenui
cibo & caſtigato uictu,quæ λεπτὴ δίαιτα dicitur. Quibus ergo cibis recipitur ſanitas,his &
ſeruari poteſt: ne quis putet morbos holeribus concitari. Si autẽ Milonis illius Crotoniatæ
uires holera non miniſtrant,quæ naſcuntur & aluntur carnibus:quid neceſſe eſt uiro ſapien/
ti & philoſopho Chriſti tantam habere fortitudinẽ, quæ athletis & militibus neceſſaria eſt:
quam cum habuerit,ad uitia prouocetur? Illi arbitrentur carnes ſanitati congruas,qui uolunt
abuti libidine:& in cœnum demerſi uoluptatũ,ad coitum ſemper exæſtuant. Chriſtiano ſa/
nitas abſcꝫ uiribus nimiis neceſſaria eſt. Nec turbare nos debet, ſi rari ſint huius propoſiti ſe/
ctatores:quia rari ſunt & amici boni & fideles,& pudici & continentes, ſempercꝫ uirtus rara
eſt. Lege Fabritij continentiã,Curij paupertatem,& in tanta urbe uix paucos inuenies,quos
ſequaris. Noli timere,ne ſi carnes nõ comederis,aucupes & uenatores fruſtra artificia didice/
rint. Legimus quoſdam morbo articulari & podagræ humoribus laborantes, proſcriptio/
ne bonorum ad ſimplicem menſam & pauperes cibos redactos,cõualuiſſe. Caruerant enim
ſolicitudine diſpenſandæ domus,& epularũ largitate,quæ & corpus frangunt & animam.
Irridet Horatius appetitum ciborũ,qui conſumpti,relinquunt pœnitentiam: Sperne uo
luptates,nocet empta dolore uoluptas. Et cum in amœniſſimo agro in morſum uoluptuo
ſorum hominum ſe craſſum pinguemcꝫ deſcriberet, luſit his uerſibus: Me pingnem & ni/
tidũ & bene curata cute,uiſes. Cum ridere uoles,Epicuri de grege porcũ. Sed & ex uiliſſi/
mis cibis uitanda ſatietas eſt. Nihil enim ita obruit animũ,ut plenus uẽter & exęſtuãs,& huc
illucꝫ ſe uertẽs,& in ructus uel in crepitus uentorũ efflatione reſpirãs. Quale illud ieiunium

est,aut qualis illa refectio post ieiuniũ,cum pridianis epulis distendimur, & guttur nostrum meditatorium efficitur latrinarum? Dumq; uolumus prolixioris inediæ famam quærere,tantum uoramus,quantum uix alterius diei nox digerat. Itaq; non tam ieiunium appellandum est,quàm crapula ac fœtens & molesta digestio. Dicæarchus in libris antiquitatum & descriptione Græciæ,refert sub Saturno,id est,in aureo seculo cum omnia humus funderet,nullum comedisse carnes:sed uniuersos uixisse frugibus & pomis, quæ sponte terra gignebat. Persarum regis Cyri uitam, Xenophon octo uoluminibus explicat: polenta & cardamo & sale ac pane cibario eos asserens uictitare. Lacedæmoniotũ mensæ frugalitatisq;,& supra scriptus Xenophon & Theophrastus,& omnes penè scriptores Græciæ testes sunt. Cheræmon Stoicus,uir eloquentissimus,narrat de uita antiquorum Aegypti sacerdotum, quod omnibus mundi negocijs curisq; postpositis, semper in templo fuerint:& rerũ naturas, causasq; ac rationes syderum contemplati sint,nunq; mulieribus se miscuerint,nunq; cognatos & propinquos,ne liberos quidem uiderint:ex eo tempore quo cœpissent diuino cultui deseruire,carnibus & uino se semper abstinuerint, propter tenuitatem sensus & uertiginẽ capitis, quam ex paruo cibo patiebãtur:& maxime propter appetitus libidinis,qui ex his cibis & ex hac potione nascunt. Pane raro uescebãtur,ne onerarẽt stomachũ.Et si quãdo comedebant, tusum pariter hysopum sumebant in cibo,ut escam grauiorem illius calore decoquerent.Oleum tantum in holeribus nouerant, uerum & ipsum parum, propter nauseã & asperitatem gustus leniendam. Quid loquar,inquit,de uolatilibus, cum ouũ quoq; pro carnibus uitauerint & lac? Quorum alterũ carnes liquidas,alterum sanguinẽ esse dicebãt,colore mutato.Cubile eis de foljs palmarũ,quas baias uocãt,contextũ erat:scabellũ accliue & ex una parte obliquum,in terra pro puluillo capiti supponebant,bidui triduiq; inediã sustinentes.Humores corporis qui nascunt ex ocio & ex mansione unius loci, nimia uictus castigatione siccabant.

Iosephus in secunda Iudaicæ captiuitatis historia,& in octauodecimo antiquitatũ libro:& contra Appionem duobus uoluminibus,tria describit dogmata Iudæorum:Pharisæos,Saducæos,Essænos. Quorum nouissimos miris effert laudibus,quod & ab uxoribus & uino & carnibus semper abstinuerint,& quotidianũ ieiunium uerterint in naturã.Super quorum uita & Philo uir doctissimus,propriũ uolumen ædidit. Eantes Cizycenus,& Asclepiades Cyprius,ætate qua Pygmaleon in Oriente regnabat, scribunt esum carniũ non fuisse . Eubulus quoq;,qui historiam Mithræ multis uoluminibus explicuit, narrat apud Persas tria genera Magorũ:quorum primos,qui sint doctissimi & eloquẽtissimi,excepta farina & holere, nihil amplius in cibo sumere. Apud Eleusinam etiã uolucribus & piscibus, & quibusdã pomis abstinere,solenne est. Bardesanes uir Babylonius, in duo dogmata apud Indos gymnosophistas diuidit: quorũ alterum appellat Bragmanas, alterũ Samanœos qui tantæ continentiæ sint, ut uel pomis arborum iuxta Gangen fluuiũ, uel publico orizæ, uel farinæ alantur cibo: & cum rex ad eos uenerit, adorare illos solitus sit, pacemq; suæ prouinciæ in illorũ precibus arbitrari sitam. Euripides in Creta, Iouis prophetas,non solum carnibus , sed & coctis cibis abstinuisse refert. Xenocrates philosophus de Triptolemi legibus apud Athenienses tria tantũ præcepta in templo Eleusine residere scribit: honorandos parentes,uenerandos deos, carnibus non uescendum.Orpheus in carmine suo esum carniũ detestatur.Pythagoræ, Socratis,Antisthenis,& reliquorũ frugalitatem referrem in confusionẽ nostram:nisi & longum esset,& proprij operis indigeret.Hic certe est Antisthenes,qui cum gloriose docuisset rhetoricam,audissetq; Socratem,dixisse fertur ad discipulos suos:Abite,& magistrũ quærite,ego enim iam repperi. Statimq; uenditis quæ habebat , & publice distributis,nihil sibi amplius quàm palliolum reseruauit.Paupertatisq; eius & laboris,& Xenophon testis est in Sympo sio:& innumerabiles libri eius:quorum alios philosophico, alios rhetorico genere scripsit.

Huius Diogenes ille famosissimus sectator fuit,potentior rege Alexandro, & naturæ uictor humanæ.Nam cũ discipulorũ Antisthenes nullum reciperet, & perseuerantem Diogenem remouere non posset, nouissime claua minatus est,nisi abiret . Cui ille subiecisse dicitur caput

caput,atq; dixisse:Nullus tam durus baculus erit,qui me à tuo possit obsequio separare.Re/
fert Satyrus, qui illustrium uirorum scribit historias, quod Diogenes palliolo duplici usus
sit propter frigus:peram pro cellario habuerit,secumq; portarit clauam ob corpusculi fragi/
litatem,qua iam senex membra sustentare solitus erat:& ἀμφόβιον uulgò appellatus sit,in
præsentem horam poscens à quolibet,& accipiens cibum. Habitauit autem in portarum ue/
stibulis & porticibus ciuitatum. Cumq; se contorqueret in dolio, uolubilem se habere do/
mum iocabatur,& se cum temporibus immutantem. Frigore enim os dolij uertebat in meri/
diem,æstate ad septentrionem:& utcũq; sol se inclinauerat,Diogenis simul prætorium uer/
tebatur. Quodam uero tempore habens ad potandũ cauum ligneum, uidit puerum manu *Aliàs cauernm*
concaua bibere,& elisisse illud fertur ad terram,dicens:Nesciebam quod natura haberet po/
culum. Virtutem eius & cõtinentiam mors quoq; indicat. Nam cum ad agonem Olympia/
cum,qui magna frequentia Græcię celebrabatur,iã senex pergeret,febri in itinere dicitur ap
prehensus,accubuisse in crepidine uiæ:uolentibusq; cum amicis,aut in iumentum, aut in ue/
hiculum tollere,non acquieuit: sed transiens ad arboris umbram,locutus est: Abite quæso,
& spectatum pergite: hæc me nox aut uictorem probabit, aut uictum. Si febrem uicero,ad
agonem ueniam:si me uicerit,ad inferna descendam.Ibiq; per noctem elisso gutture nõ tam
mori se ait, quàm febrem morte excludere. Vnius tantum philosophi exemplum posui, ut
formosuli nostri & thorosuli,& uix summis pedibus adumbrantes uestigia: quorum uerba
in pugnis sunt,& syllogismi in calcibus: qui paupertatem apostolorũ & crucis duriciam, aut
nesciunt,aut contemnunt,imitentur saltem gentilium parcitatem. Hæc de argumentis phi
losophorum exemplisq; disserui.Nunc ad exordium generis humani,id est,ad nostra tran/
siens,docebo primum Adam in paradiso accepisse præceptum, ut cætera poma comedens,
ab una arbore ieiunaret.Beatitudo paradisi absq; abstinẽtia cibi non potuit dedicari.Quam
diu ieiunauit,in paradiso fuit:comedit,& eiectus est:eiectus, statim duxit uxorem. Qui ieiu/
nus in paradiso uirgo fuerat,fatur in terra matrimonio copulatur:& tamen eiectus, non pro
tinus accepit licentiam carnium uescendarum, sed tantum poma arborũ & fruges segetum,
& herbarum holera ei traduntur in cibum:ut exul quoq; paradisi,non carnibus, quę in para
diso non erant,sed similitudine frugum paradisi uesceretur. Postea uero uidens deus quod
diligenter appositũ esset ad maliciam cor hominis ab adolescentia, & spiritus eius in his per
manere non posset,quia erant caro,opera carnis diluuio condemnauit: & auidissimã homi/
num gulam probans,dedit eis licentiam comedendarum carnium:ut dum sibi intelligunt li/
cere omnia, non desiderent magnopere quod non licebat, ne mandatũ in causam uerterent
præuaricationis. Quanquam & tunc ex parte imperatũ ieiunium sit. Nam cum alia munda
dicantur,alia immunda: & in arca Noë de immundis bina, de mundis introducuntur impa/
ria:& utiq; immundorum esus ablatus sit,ne sine causa dicerentur immunda:ex parte ieiuni/
um dedicatum est,docens abstinentiam omniũ in quorundam recisione. Cur perdidit Esau
primogenita sua? nónne propter cibũ? impatientiamq; gulæ lachrymis emendare non po/
tuit. Eiectus de Ægypto populus Israël, & in terram repromissionis lacte & melle manan/
tem introducendus, Ægyptias carnes & pepones alliaq; desiderat. Vtinã, inquit, obissemus
percussi à deo in terra Aegypti,quãdo super ollas carnium sedebamus.Et iterum: Quis nos
uescet carnibus? Venerunt in mentem nobis pisces, quos in Aegypto comedebamus gratis,
& cucumeres,& pepones, & porri,& cepe,& allia.At nũc anima nostra arida, nihil nisi man/
na oculi nostri conspiciunt.Angelorum cibum cõtemnentes, carnes Aegyptias suspirabant.
Moyses quadraginta diebus & noctibus ieiunus in monte Sina, etiam tunc probans, non
in pane solo uiuere hominem,sed in omni uerbo dei,cum domino loquitur: populus autem
satur idola fabricatur.Ille uacuo uentre,legem accipit scriptam digito dei. Iste manducans &
bibens,consurgensq; ludere, aurum conflat in uitulum, & Aegyptium bouem præfert do/
mini maiestati.Tot dierum labor,unius horæ saturitate perit. Frangit audacter Moyses ta/
bulas:sciebat enim dei sermonem non posse audire temulentos. Incrassatus est & pinguefa/

ctus & dilatatus,& recalcitrauit dilectus,& dereliquit dominũ, qui fecerat eum, & abſceſſit à deo ſalutari ſuo. Vnde & in eodẽ Deuteronomio præcipitur: Ne cum manducaueris & biberis & domos opimas ædificaueris, ouibus & bubus tuis multiplicatis & argento & auro, extollatur cor tuum,& obliuiſcaris domini tui.Deniq; manducauit populus,& incraſſatum eſt cor eius,ne uideret oculis,& audiret auribus, & corde cõſiceret: & uultũ ieiunãtis Moyſi, & iuxta Hebraicam ueritatẽ,dei cõfabulatione cornutum, paſtus & pinguior populus ſuſtinere nõ potuit. Quãobrem & dominus noſter atq; ſaluator non ob differentiã uirginitatis & nuptiarum,ut quidam putant, ſed ob ieiuniorũ conſortia, Moyſen & Eliam transfiguratus in monte ſecum oſtendit in gloria. Quanq; Moyſes & Elias typũ proprie legis prophetarumq; monſtrauerint: ſicut manifeſte ſcriptura teſtatur: Dicebant ei exitum quem completurus erat in Hieruſalem. Paſſionem enim domini non uirginitas & nuptiæ,ſed lex nunciat & prophetæ.Quod ſi cõtentioſe in Moyſe nuptias, in Elia uirginitatẽ dixerint demonſtrari: breuiter audiant Moyſen mortuum & ſepultum.Eliam igneo curru raptum:ante immortalem eſſe cœpiſſe,quàm mortuum. Sed nec ſecunda conſcriptio tabularum abſq; ieiunio potuit impetrari. Quod ebrietas perdiderat,inedia repperit. Ex quo oſtenditur, poſſe nos per ieiunium redire in paradiſum,unde per ſaturitatem fueramus eiecti.In Exodo aduerſus Amelech,oratione Moyſi,& totius populi, uſq; ad ueſperam ieiunio dimicatum eſt. Ieſus filius Naue ſtationem imperauit ſoli & lunæ: & inediam plus quàm unius diei, uictoris exercitus protelauit. Saul (ſicut in Regnorum libro primo ſcribitur) Maledictus,inquit,qui ederit panem uſq; ad ueſperam, donec ulciſcar me de inimicis meis. Et non guſtauit omnis populus eius, & tota terra prandebat. Tantiq; fuit autoritas ſtationis ſemel domino deſtinatæ,ut Ionatham,qui cauſa uictoriæ extiterat,deprehenderet ſors:& ignorantiæ crimen declinare non poſſet, patriſq; in ſe concitaret manum,& uix populi precibus ſaluaretur. Elias quadraginta dierum ieiunio præparatus,deum uidit in monte Oreb,& audit ab eo: Quid tu hic Elia? Multo familiarior iſta uox,quàm illa in Geneſi:Adam ubi es? Illa enim paſtum deterrebat & perditum: hæc ieiunanti famulo blandiebatur.Congregatum Samuel populum in Maſphat, indicto ieiunio roborauit,& fecit hoſtibus fortiorem. Aſſyriorum impetum,& potentiam Sennacherib, Ezechiæ regis lachrymæ, ſaccus, & humiliatio uictus, fregit,proſtrauit & uicit. Et ecõtrario ciuitas Niniue,imminentem irã domini ieiuniorũ miſeratione detorſit:quam & Sodoma placaſſet & Gomorra,ſi uoluiſſent agere pœnitentiã,& lachrymas pœnitentiæ patrocinante conciliare ieiunio. Achab rex impiiſſimus, ut ſententiam dei ſubterfugeret, & euerſio domus eius differretur in poſteros, ieiunio impetrauit & ſacco. Anna uxor Helchanæ inanem cibo uentrem, filio meruit implere. Periclitantur in Babylone Magi,omnis coniector & hariolus & aruſpex cæditur.Daniel & tres pueri reuelationem merentur ieiunio:& paſti leguminibus, pulchriores ſunt & prudentiores his qui de menſa regis carnibus ueſcebantur.Deinde ſcriptum eſt,quod Daniel tribus hebdomadibus ieiunauerit:panem ſuauem non comederit:caro & uinum non intrauerit os eius:oleo unctus non ſit,& uenerit ad eum angelus,dicens: Daniel,homo miſerabilis es. Qui deo miſerabilis apparuerat, poſt ieiunium leonibus in lacu fuit horribilis. Quàm pulchra res: quæ placat deum, leones mitigat,dæmones terret. Mittitur ad eum (licet hoc in Hebraicis uoluminibus non inuenerimus)Habacuc meſſorum prandium portans. Talem enim diſcophorum inedia meruerat hebdomadis.Dauid,periclitãte filio poſt adulterium, ἐξομολόγεσιν in cinere & ieiunio facit dicens:Quia cinerem tanquam panem manducabam,& potum meum cum fletu miſcebam Et infirmata ſunt in ieiunio genua mea. Et certe iam audierat à Nathan: Dominus abſtulit à te hoc peccatum.Sampſon & Samuel uinum & ſiceram non bibunt.Erant enim filij repromiſſionis,& per abſtinentiam ieiuniumq; cõcepti.Aaron & cęteri ſacerdotes ingreſſuri templum,omne quod poteſt inebriare non potant,ne moriantur.Ex quo intelligimus mori eos, qui in eccleſia non ſobrij miniſtrarint. Quamobrem exprobratur Iſraeli,potum dabatis Nazaræis meis uinum.Ionadab filius Rechab,præcepit filijs ſuis,ut non biberent uinum uſque

in æter

A in æternum. Quibus cum offerret Hieremias uinum ut biberent, & illi bibere noluissent, loquitur dominus per prophetam. Quia obedistis præcepto Ionadab patris uestri,nō deficiet uir de stirpe Ionadab filij Rechab,stans in cōspectu meo cunctis diebus. In foribus Euangelij Anna filia Phanuelis uniuira inducitur,semperq; ieiunans, & dominum uirginem longa castitas longaq; ieiunia susceperе.Præcursor eius & præco Ioannes locustis alitur,& sylue stri melle,non carnibus:habitatioq; deserti & incunabula monachorum, talibus inchoantur alimentis.Sed & ipse dominus baptisma suū quadraginta dierum ieiunio dedicauit,& acrio
17 ra dæmonia docuit non nisi oratione & ieiunijs posse superari. Cornelius centurio, ut spiritum sanctum acciperet antequā baptisma,eleemosynis meruit,crebrisq; ieiunijs.Paulus apostolus post famem & sitim,& cæteros labores suos & pericula latronum,naufragia,solitudines,crebra ieiunia enumerat.Et discipulo Timotheo dolenti stomachū, & infirmitates pluri/mas sustinenti,suadet uini modicam potionem:Iam noli,inquit,aquam bibere. Cui autem dicit:iam noli aquā bibere,ostendit eum aquam ante potasse. Quod non cōcederet,nisi crebrę infirmitates & dolor stomachi postulassent.Reprobat quidem Apostolus eos,qui prohibebant nuptias:& iubebant cibis abstinere,quos deus creauit ad utendū cum gratiarum actione:sed & Marcionem designat & Tatianum, & cæteros hæreticos, qui abstinentiā indicunt perpetuam, ad destruenda & contemnenda & abominanda opera creatoris. Nos autem & creaturam omnem laudamus dei:& maciem saginæ, abstinentiam luxuriæ, ieiunia præferimus saturitati. Vir quippe in laboribus laborat sibi, & uim facit in interitum suum. Et à diebus Ioannis Baptistæ ieiunatoris & uirginis, regnum cœlorum uim patitur, & uiolenti diripiunt illud. Timemus enim,ne ab aduentu æterni iudicis,sicut in diebus diluuij, & euersionis Sodomæ & Gomorræ deprehendamur manducantes & bibentes,& nubētes & nuptui tradentes. Nam & diluuium & ignis de cœlo saturitatem pariter & nuptias quas deleret inuenit. Nec mirum, si omne quod in macello uenditur, Apostolus emi iubeat, & comedi: cum
B idololatris adhuc in templis idolorum, quasi idolothyta uescentibus,pro summa abstinentia fuerit,cibis tantum abstinere gentilium. Quod si loquitur ad Romanos: Is qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet: non inter ieiunia & saturitatem æqualia merita dispensat,sed cōtra eos loquitur, qui in Christum credentes,adhuc Iudaizabant: & eos qui ex gentibus crediderant monet, ut ne scandalizent illos cibo suo,qui adhuc infirmiores erant.Deniq; & in cōsequentibus hoc ipsum sonat.Scio & confido in domino Iesu, quod nihil commune per seipsum est: nisi ei, qui existimat quid commune esse,illi commune est.Si enim propter cibum frater tuus contristatur,iam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonū nostrum.Non est enim regnum dei esca & potus.Ac ne quis putaret hoc de ieiunijs dici, & nō de superstitione Iudaica,statim edisserit: Alius credit manducare omnia.Qui autem infirmus est,holera manducat. Et rursum:Alius iudicat diem plus quàm diem,alius iudicat omnem diem. Vnusquisq; in suo sensu abūdet. Qui sapit diem,domino sapit.Et qui manducat,domino manducat: Gratias enim agit deo.Et qui non manducat,domino non manducat,& gratias agit deo. Qui enim adhuc infirmi erāt in fide, & alias carnes mundas, alias arbitrabantur immundas: & inter diem & diem esse aliquid existimabant:uerbi gratia, sanctius esse sabbatum & neomenias & scenopegiam cęt reliquos dies:iubentur holera manducare, quæ indifferenter comeduntur ab omnibus. Qui uero firmioris erant fidei,omnes carnes & dies omnes æquales esse credebant.Illud autem quod proponere aduersarius ausus est,dominū uoratorem & potatorem uini à phariseis appellatū:& quia ad epulas ierit nuptiarū,& conuiuia non despexerit peccatorū, existimo quod nobiscum faciat.Iste est dominus,ut arbitraris, uorator:qui quadraginta diebus Christianorū ieiunium sanctificauit:qui beatos appellat esurientes & sitientes: qui escam habere se dicit, non quam discipuli suspicabantur, sed quæ in perpetuū non periret:qui de die crastino cogitare prohibet:qui cum esuriisse & sitisse dicatur,& isse frequēter ad prandia, excepto mysterio quod in

typum

typum ſuæ paſſionis expreſſit: & probandi corporis ueritate, nec gulæ ſcribitur ſeruiſſe,nec e uentri. Qui diuitem purpuratũ propter epulas narrat in tartaro,& Lazarũ pauperem ob ine diam dicit eſſe in ſinu Abrahæ. Qui quãdo ieiunamus, ungi caput & lauari faciem præcipit: quod nõ glorię hominũ,ſed domino ieiunemus. Qui comedit quidẽ poſt reſurrectionẽ par tem piſcis aſſi & fauũ:non propter eſuriem & gutturis ſuauitatem,ſed ut ueritatẽ ſui corporis comprobaret. Nam quotieſcunq; mortuũ ſuſcitauit, iuſſit ei dari manducare, ne reſurrectio phantaſma putaretur. Et Lazarus poſt reſurrectionem,ob hanc cauſam ſcribitur cum domi no iniſſe conuiuium. Nec hoc dicimus, quod negemus piſces & cætera (ſi uoluntas fuerit) in cibo eſſe ſumenda:ſed quomodo nuptijs uirginitatem,ita ſaturitati & carnibus, ieiunia ſpiri tumq; præferimus. Si autem Petrus hora ſexta pranſurus aſcendit in cœnaculũ,fortuita eſu ries non facit præiudiciũ ieiuniorum. Hoc enim modo & dominus,quia ad puteum Samari tanæ hora ſexta feſſus reſedit,& bibere uoluit:omnibus incũbet neceſſitas, uelint nolint hoc tempore bibendi. Potuit autem fieri,ut uel ſabbatũ eſſet,uel dies dominicus:& poſt bidui,tri duicq; ieiunium,hora ſexta eſurierit. Nuncq; enim crediderim apoſtolum,ſi ante unam diem cœnauerat,epulisq; diſtentus fuerat,alterius diei eſuriſſe meridie. Quod ſi cœnauit pridie,& ſequenti die eſuriuit ante prandiũ, non exiſtimo quod uſq; ad ſatietatẽ comederit,qui tam cito potuit eſurire. Porrò ſi per Eſaiam loquitur deus, quod non tale ieiuniũ elegerit, dicens: In diebus ieiuniorũ ueſtrorum inueniũtur uoluntates ueſtræ:& ſubiectos percutitis, & in iu dicia & in lites ieiunatis, & cęditis pugnis:non tale ieiunium elegi dicit dominus. Quale elege rit,docet:Frange eſurienti panem tuum,& pauperes ſine tecto induc in domũ tuam. Si uide ris nudum,ueſti:& domeſticos ſeminis tui ne deſpicias. Non igitur ieiunium reprobauit,ſed quale uellet,oſtendit. Neq; enim uentris eſuries accepta eſt deo, quã lites & rapinæ & luxu ria deſtruunt. Si non uult ieiuniũ deus,quomodo in Leuitico præcipit,ut ſeptimo menſe, de cima menſis omnis populus ieiunet uſq; ad ueſperam: & qui non afflixerit animã ſuam,mo riatur & exterminetur de populo ſuo? Quare ſepulchra cõcupiſcentiæ, ubi carnibus deditus D populus ruit,uſq; hodie in ſolitudine perſeuerant? Et craſſus populus ortygometram ſcribi 18 tur ad choleram uſq; ructaſſe? Cur homo dei,ad cuius prophetiã manus aruerat regis Hie roboam:qui manducauit contra edictum dei,ilico percuſſus eſt? Et leo qui aſinam cuſtodi uit intactam, prophetæ leuanti ſe de prandio non pepercit? Qui ieiunus miracula fecerat, pranſus ilico ſaturitatis pœnas luit. Sed & Ioël clamitat:Sanctificate ieiunium, prędicate cu rationem: ut monſtraretur ieiunium ſanctificari cæteris operibus, & ſanctificatum ieiunium curationi proficere peccatorum. Quomodo autem uirginitati ueræ non præiudicat imitatio uirginum diaboli, ita nec ueris ieiunijs coſſorum Iſidis & Cybeles, & quorundam ciborũ in æternũ abſtinentia:maxime cum apud illos ieiuniũ panis,ſagina carnium compenſetur. Et ſi cut ſigna quæ faciebat Moyſes,imitabãtur ſigna Aegyptiorũ,ſed non erant in ueritate: nam uirga Moyſi uirgas Magorũ deuorabat: ita per omnia quæ per æmulationem dei facit dia bolus,non religionis noſtræ ſuperſtitio,ſed noſtra arguitur negligentia,id nolentium facere quod bonum eſſe etiam ſeculi homines non ignorant. Quarta propoſitio, quæ & extre ma eſt,duos eſſe ordines ouium & hircorum:alterum iuſtorum,alterum peccatorũ:alios ſta re à dextris,alios à ſiniſtris:& audire iuſtos: Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum uobis regnũ à conſtitutione mũdi. Peccatoribus uero dici: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum,qui præparatus eſt diabolo & angelis eius. Arborem bonam non poſſe malos fru ctus facere,nec malam bonos. Vnde & ſaluator loquitur ad Iudæos: Vos de patre diabolo eſtis,& concupiſcentias patris ueſtri facere uultis. Decem uirgines proponit ſtultas atq; ſapi entes:& quinq; quæ oleũ non habuerunt,remanſiſſe extrinſecus:alias uero quinq;, quæ ſibi lumen bonorũ operũ pręparauerant thalamũ intraſſe cum ſponſo. Aſcendit ad diluuium & ait: Qui erant cum Noe, iuſti ſeruati ſunt: qui uero peccatores, omnes in cõmune perierunt. Apud Sodomã & Gomorram,exceptis duobus gradibus bonorũ malorumq;, nulla diuer ſitas inuenit. Qui eſt iuſtus, eripitur: qui peccator,pari deuorat incendio. Vna ſalus liberatis,

unus

A unius interitus remanentibus. Ne paululũ quidem à iuſticia declinandũ, indicio eſt uxor Lot. Si autẽ, inquit, mihi opponis, quare iuſtus laboret in pace, aut perſecutionibus: ſi nullus profectus eſt, nec maiora præmia: ſcias hoc eum facere, nõ ut plus quid mereatur, ſed ne perdat quod accepit. In Ægypto quoq; decem plagas æqualiter omnes ſentiunt peccatores: & ſimiles tenebræ, domino & ſeruo, nobili & ignobili, regi imminent & uulgo. Sanctis uero dei & populo Iſraël una erat lux. Sed & in mari rubro iuſti pariter tranſeũt, peccatores pariter obruuntur. Sexcenta hominũ milia, excepta imbelli ætate & ſexu, in deſerto æqualiter ruunt: & duo qui iuſticia pares erant, æqualiter liberãtur. Per quadraginta annos cunctus Iſraël ſimiliter laborat & moritur. Gomor mannæ uniuerſis ætatibus una in cibo menſura eſt: ueſtitus pariter non deteruntur, capilli ſimul non augẽtur, barba in cõmune non creſcit, calciamenta ex æquo omnibus durant. Non incalluere pedes, cibus in ore cunctorũ æqualiter ſapit. Ad manſionem unã pari labore & mercede pergebant. Omnis Hebræus æquale habet paſcha, æquales ſcenopegias, æquale ſabbatũ, æquales neomenias. Septimo requietionis anno abſq; perſonarum diſcretione dimittitur, & in iobilæo uniuerſa cunctis debita relaxantur, atq; ad antiquã poſſeſſionem uenditor redit. Parabolã autem in euangelio ſeminantis, in qua in terra bona centeſimus & ſexageſimus & triceſimus fructus exoritur: & econtrario in terra mala; triplex ſterilitatis uarietas indicatur, in duos ordines diuidit, bonæ terræ & malæ. Et quomodo apoſtolis pro derelictis filijs & uxoribus, in alio Euãgelio centies, in alio ſepties dominus repromittit, & in futuro uitam æternã, nullaq; diſtantia eſt inter centũ & ſeptem: ſic & in hoc numero non facere præiudicium, ubi huius terræ fertilitas prædicatur: præſertim cum & euãgeliſta Marcus retrorſum numeret triginta, ſexaginta & centũ. Dicit dominus: Qui manducat meã carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut ergo ſine aliqua differẽtia graduũ Chriſtus in nobis eſt, ita & nos in Chriſto ſine gradibus ſumus. Omnis qui diligit me, ſermonem meũ ſeruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum ueniemus, &
B manſionem apud eum faciemus. Qui iuſtus eſt, diligit: qui diligit, ueniunt ad eum pater & filius, & in eius habitant hoſpitio. Vbi autem huiuſcemodi habitator eſt, puto quod nihil deeſſe poſſit hoſpiti. Sin autem dicit: Multæ manſiones ſunt apud patrem meũ, non in regno cœlorũ diuerſas ſignificat manſiones, ſed eccleſiarũ in toto orbe numerum, quæ conſtat una per ſeptem. Vado, inquit, & præparabo uobis locũ, nõ loca. Si hæc repromiſſio proprie duodecim apoſtolorũ eſt, ergo Paulus excluſus eſt de hoc loco, & electionis uas ſuperfluus putabitur & indignus. Ioannes & Iacobus, quia plus cæteris petierunt, non impetrauerunt: & tamen non eſt dignitas eorũ imminuta, quia reliquis apoſtolis æquales fuerunt. Neſcitis quia corpora ueſtra templũ eſt ſpiritus ſancti? Templũ, inquit, eſt, non templa: ut ſimiliter in omnibus habitatorem oſtenderet deum. Non pro his rogo tantũ, ſed pro illis qui crediturí ſunt per uerbũ eorum in me: ut ſicut tu pater in me, & ego in te unũ ſumus, ita omnes unũ ſint in nobis. Gloriã quam dediſti mihi, dedi eis: dilexi eos, ſicut me dilexiſti. Et quomodo nos ſumus pater & filius & ſpiritus ſanctus unus deus, ſic & unus populus in ipſis ſit, hoc eſt, quaſi filij chariſſimi, diuinæ conſortes naturæ. Sponſa, ſoror, mater, & quæcunq; alia putaueris uocabula, unius eccleſiæ congregatio eſt, quæ nunq; eſt ſine ſponſo, fratre, filio. Vnam habet fidem, nec conſtupratur dogmatũ uarietate, nec hæreſibus ſcinditur. Virgo permanet. Quocunq; uadit agnus, ſequitur illum: ſola nouit canticum Chriſti. Si autem, inquit, mihi oppoſueris, ſtella à ſtella differt in claritate, audies differre ſtellã à ſtella, hoc eſt, ſpirituales à carnalibus. Omnia membra æqualiter diligimus, nec oculũ præponimus digito, nec digitũ auriculæ: ſed in ſingulorũ amiſſione, membrorũ communis dolor eſt. Aequaliter introimus in hoc ſeculum, & æqualiter de eo egredimur. Vnus Adam terrenus, & alter cœleſtis. Qui in terreno fuerit, à ſiniſtris eſt, & peribit: qui in cœleſti, à dextris eſt, & ſaluabit. Qui fratri dixerit fatue & raca, reus erit gehẽnæ. Et qui homicida fuerit & adulter, mittet ſimiliter in gehennam. In perſequutione qui incẽditur, qui ſuffocatur, qui decollatur, qui fugerit, qui in carcere incluſus obierit: uaria quidem luctæ genera, ſed una corona uictorum eſt. Inter eum fratrem qui

ſemper

ſemper cum patre fuerat,& qui poſtea pœnitens eſt receptus,nulla diuerſitas eſt. Operarijs c
primæ horæ & tertiæ & ſextæ & nonæ & undecimæ , unus denarius æqualiter redditur: &,
quo magis admireris,ab his incipit præmiũ,qui minus in uinea laborarunt. His & huiuſce
modi diuinarum ſcripturarum teſtimonijs,quæ ad peruerſitatem ſui dogmatis, callidus diſ
putator inclinat,quis non tentetur etiã electorum dei? Et quod Ioannes apoſtolus, antichri
ſtos dicit ueniſſe multos,hæc uera eſt antichriſti prædicatio, quæ inter Ioannem & ultimum
pœnitentem nullam facit eſſe diſtantiam. Simulq; miror,quomodo ſerpens lubricus & Pro
teus noſter,in uariarum ſe mutet portenta formarum. Qui enim in coitu & in ſaturitate Epi
cureus eſt,ſubito in retributione meritorum Stoicus efficitur. Hieroſolymã Citto, Iudæam
Cypro,Chriſtum Zenone commutat. Si non licet à uirtutibus paululum declinare, & om
nia peccata ſunt paria,eiuſdemq; criminis reus eſt,qui panem eſurienti ſurripuerit, & qui ho
minem occiderit, tu quoq; maximorum ſcelerum reus teneris. Porrò aliud eſt,ſi te dicas ne
minima quidẽ habere peccata,& cum omnes apoſtoli & prophetæ & ſancti, iuxta id quod
in ſecunda propoſitione diſſerui,peccatores eſſe ſe plangant,ſolus de iuſticia glorieris. Ante
nudo eras pede: modo non ſolum calciato,ſed & ornato. Tunc pexa tunica,& nigra ſubucu
la ueſtiebaris,ſordidatus & pallidus,& calloſam opere geſtitans manum: nunc lineis & ſeri
cis ueſtibus,& Atrebatũ ac Laodiceæ indumentis ornatus incedis. Rubent buccæ,nitet cutis, 19
comæ in occipitium frontemq; tornantur,protenſus eſt aqualiculus,inſurgunt humeri, tur
get guttur: & de obeſis faucibus uix ſuffocata uerba promũtur. Certe in tanta diuerſitate ui
ctus & ueſtitus,neceſſe eſt,aut hic,aut ibi eſſe peccatum. Non quod peccatum in cibo, aut in
ueſtibus aſſerã: ſed quod uarietas & cõmutatio in deterius,reprehẽſioni proxima ſit. Quod
autem reprehenditur,à uirtute procul eſt: quod à uirtute procul eſt,uitio mancipatur. Quod
uitioſum arguitur, peccato iungitur. Quod peccatum eſt, iuxta tuam ſententiam in ſiniſtra
parte & hircorum grege deſcribitur. Aut reuerteris igitur ad antiquum propoſitum, ut ouis
poſſis eſſe ad dexteram: aut ſi priorem ſententiam peruerſa pœnitentia cõmutaris, uelis no 20
lis,quanquam barbam raſeris, inter hircos numeraberis. Verum quid prodeſt luſcum uoca
re luſcum,& accuſatoris docere incõſtantiam,cum propoſitionum ſeries diluenda ſit? Oues
& hœdos à dextera & ſiniſtra,duos iuſtorum & peccatorum eſſe ordines non negamus. Ar
borem bonam,fructus malos nõ facere: nec malam bonos,nulli dubium eſt. Decem quoq;
uirgines ſapientes & ſtultas,in bonas malasq; diuidimus. In diluuio liberatos iuſtos,& pec
catores aquis obrutos,non ignoramus. In Sodoma & Gomorra ereptum iuſtum,& impios
igne conſumptos, omnibus perſpicuum eſt. Decem quoq; plagis percuſſam Ægyptum, &
Iſraël fuiſſe ſoſpitem nouimus. In mari rubro tranſiſſe iuſtos, & Pharaonem cum ſuo exer
citu demerſum,etiã in ſcholis cantant paruuli. Sexcenta milia in deſerto cecidiſſe, quia incre
duli fuerint,& duos tantum terram repromiſſionis intraſſe,ſcripturæ docent, & reliqua quæ
uſq; ad operarios uineæ, in duos bonorum & malorum ordines deſcripſiſti. Sed quale eſt,
ut quia inter bonos & malos diuiſio eſt,tu aſſeras inter ipſos bonos uel ecõtrario malos nul
lam eſſe diſtantiam,nihilq; referre,utrum in pecore aliquis aries ſit, an ouicula? Vtrum pri
mam lanam habeat,an ſecundam? Vtrum ſcabidum pecus ſit & morbidum, an uegetũ atq;
ſuſſultans? maxime cum Ezechiel oues rationabiles,& diuerſitatem inter pecus & pecus, ſuæ
prophetiæ autoritate demonſtret dicens: Ecce ego iudico inter pecus & pecus,& inter arietes
& hircos,& inter pecus pingue & macilentũ: Pro eo quod lateribus & humeris impingeba
tis, & cornibus ueſtris uentilabatis omnia infirma pecora donec diſpergerentur. Et ut ſcire
mus quæ iſta ſunt pecora, ſtatim intulit. Vos autem greges mei, oues paſcuæ meæ homines
eſtis. Idipſum ergo erit Paulus,& ille pœnitens,qui cum patris uxore dormierat,quia in eccle
ſiam poſt pœnitentiam receptus eſt: & quia ſimul à dextris eſt, in eadem cum apoſtolo cla
ritate fulgebit? Et quomodo in uno agello uſq; ad meſſem in conſummationem mũdi ziza
nia pariter frumentaq; ſuccreſcunt? Qua conſequentia piſces boni & mali,ſagena Chriſti &
reti euangelico continentur? Cur in typo eccleſiæ,in arca Noë,diuerſa animalia,& pro quali
tate

A tate meritorum,diuerſæ ſunt manſiones? Cur aſtitit regina à dextris domini in ueſtitu deau rato,circundata uarietate? Cur Ioſeph in forma Chriſti,uariam habuit tunicam? Cur Apoſtolus loquitur ad Romanos: Vnicuiq; ſicut deus diuiſit menſuram fidei? Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi unum corpus ſumus in Chriſto,ſinguli autem alter alterius membra. Habẽtes autem donationes ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis differentes,ſiue prophetiam ſecundum menſuram fidei,ſiue miniſterium in miniſtrando,ſiue qui docet in doctrina,qui exhortatur in exhortando,qui tribuit in ſimplicitate,qui præeſt in ſolicitudine,& reliqua: Et in alio loco, alius iudicat diem plus quàm diem,alius iudicat omnẽ diem. Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundat. Et ad Corinthios: Ego plantaui,Apollo rigauit,ſed deus incrementum dedit. Itaq; neq; qui plantat eſt aliquid,neq; qui rigat,ſed qui incrementũ dat deus. Qui plantat & qui rigat, unum ſunt. Vnuſquiſq; autem propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem. Dei enim ſumus adiutores,dei agricultura eſtis,dei ædificatio eſtis. Et rurſum alibi: Secundũ gratiam dei,quæ data eſt mihi,ut ſapiens architectus fundamentum poſui,alius autẽ ſuperædificat. Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere,præterquàm id quod poſitũ eſt,quod eſt Chriſtus Ieſus: Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc,aurum,argentum, lapides precioſos,ligna,fœnum,ſtipulam, uniuſcuiuſq; opus apparebit. Dies enim domini illud manifeſtabit,quoniam in igne reuelabitur: & ſingulorũ opus quale ſit,ignis probabit. Si cuius opus manſerit,quod ſuperædificauit,mercedem accipiet. Si cuius opus arſerit,detrimentum patietur. Ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem. Si is cuius opus arſit & perijt,& damnum ſuſtinuit laboris ſui,perdet quidem laboris præmium,ſed ipſe ſaluabitur, non tamen abſq; probatione ignis: ergo is cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit,ſine ignis probatione ſaluabitur,& inter ſaluationem & ſaluationem utiq; erit diuerſitas aliqua.

B Necnõ in alio loco: Sic nos,inquit,exiſtimet homo quaſi miniſtros Chriſti,& diſpenſatores myſteriorum dei. Hic iam quæritur inter diſpenſatores, ut fidelis quis inueniatur. Vis ſcire, quoniam inter diſpenſatorem & diſpenſatorem ſit multa diſtantia(non dico de malis & bonis,ſed de ipſis bonis qui ad dexteram ſtant)audi conſequentia: Neſcitis,quoniam qui in ſacrificijs operantur,de ſacrificijs comedũt: qui altario deſeruiunt,de altario participantur? Sic & dominus diſpoſuit his qui euangelium annunciant,de euangelio uiuere: Ego autem non abutar horum aliquo. Non ſcripſi autem hæc,ut ſic fiant in me. Melius eſt enim mihi mori, quàm ut gloriam meam quis euacuet. Si enim euangelizauero,nõ eſt mihi gloria: neceſſitas quippe mihi incumbit. Væ enim mihi eſt,ſi non euangelizauero. Nam ſi uolũtate hoc ago, mercedem habeo. Si autem nolens,diſpenſatio mihi credita eſt. Quæ eſt ergo merces mea? Vt euangelizans ſine ſumptu ponam euangelium Chriſti,ut non abutar poteſtate,quæ data eſt mihi in euãgelio. Cum enim eſſem liber,ex omnibus omnium me ſeruum feci,ut plures lucrifacerem. Nunquid potes dicere,peccare eos qui uiuunt de euangelio,& qui de ſacrificijs participantur? Vtiq; non. Dominus enim diſpoſuit,ut qui prædicant euangeliũ,de euangelio uiuant. Apoſtolus autem qui non abutitur hac licentia, ſed laborat manibus ſuis, ne quẽ grauet,& die ac nocte operatur,& miniſtrat his qui ſecũ ſunt: utiq; ideo hoc facit,ut plus laborans,plus aliquid mercedis accipiat. Curramus ad reliqua. Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus. Et diuiſiones miniſteriorum ſunt, idem autem dominus: Et diuiſiones operationum ſunt,idem autem deus,qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; autem data eſt operatio ſpiritus iuxta id quod expedit. Et iterum: Sicut corpus unum eſt, & membra plura habet,omnia autem membra corporis cum ſint multa, unum corpus eſt, ſic & Chriſtus. Verum ne dicas in uno corpore diuerſa membra unum habere meritum, ſtatim gradus deſcribit eccleſiæ,& ait: Quoſdam quidem poſuit deus in eccleſia: primum apoſtolos,ſecundo prophetas,tertio doctores. Denique uirtutes & gratias curationum, opitulationes, gubernationes,genera linguarum. Nunquid omnes apoſtoli? Nũquid omnes prophetæ? Nunquid omnes doctores? Nunquid omnes uirtutes? Nunquid omnes gratiam habent

curationum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Aemu/ c
lamini autem dona maiora, & adhuc excellentiorem uiam uobis demonſtro. Cumq; de cha
ritatis uirtutibus latius diſputaſſet, adiecit: Siue prophetiæ euacuabuntur, ſiue linguæ ceſſa/
bunt, ſiue ſcientia deſtruetur: Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Cũ au/
tem uenerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Et in cõtinentibus: Nunc au
tem manent fides, ſpes, & charitas, tria hæc. Maior autem horũ eſt charitas. Sectamini chari
tatem, æmulamini ſpiritualia, magis autem ut prophetetis. Et iterum: Volo autẽ omnes uos
loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior eſt qui prophetat, quàm qui loquitur
linguis. Et rurſum: Gratias ago deo, quod omnium ueſtrum linguis loquor. Vbi diuerſa ſunt
dona, & alius maior, alius minor eſt, & omnes ſpirituales appellantur: certe oues ſunt, & ſtãt
à dextris, & inter ouem & ouem eſt aliqua diuerſitas. Loquitur quidem de humilitate Pau/
lus apoſtolus: Ego ſum nouiſſimus apoſtolorũ, qui non ſum dignus uocari apoſtolus, quia
perſecutus ſum eccleſiam dei: Gratia autem dei ſum, id quod ſum: & gratia eius in me uacua
non fuit, ſed amplius omnibus illis laboraui: Non ego autem, ſed gratia dei quæ in me eſt.
Veruntamen in eo quod ſe humiliat, oſtẽdit poſſe apoſtolos alios minores, alios eſſe maio
res: & qui utiq; uas electionis dicitur, & cunctis amplius laborauit, non eſt iniuſtus deus, ut
obliuiſcatur operis eius, & diſpar meritum æquali mercede compenſet. Dehinc legimus: Si/
cut in Adam omnes moriũtur, ita & in Chriſto omnes uiuificabuntur, unuſquiſq; autem in
ſuo ordine. Quando unuſquiſq; in ſuo reſurget ordine, utiq; diuerſa ſunt merita reſurgenti/
um. Non omnis caro, eadẽ caro, ſed alia hominum, alia pecorum, alia uolucrum, alia autem
piſcium. Et corpora cœleſtia, & corpora terreſtria, ſed alia quidem cœleſtium gloria, alia au/
tem terreſtrium. Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarum. Stella enim à ſtel/
la differt in claritate. Sic erit & reſurrectio mortuorum. Quod tu ſcilicet doctus interpres ſic
expoſuiſti, ut diceres ſpirituales differre à carnalibus: Ergo & ſpirituales & carnales in cœle/
ſtibus erunt, & iam non ſolum oues, ſed etiam hirci tui conſcendent regna cœlorum. Stella, D
inquit, à ſtella differt in claritate, non oues & hirci, ſed oues & oues, id eſt, ſtella & ſtella. De/
niq; alia, inquit, claritas ſolis, & alia claritas lunæ. Ne ſtellam & ſtellam totum humanæ mul/
titudinis aſſereres genus, ſolem poſuit & lunam, quos certe inter hircos non poteris numera
re. Sic, inquit, erit & reſurrectio mortuorum, ut iuſti in claritate ſolis luceant, & qui in ſequen/
ti gradu ſunt, lunæ ſplendore rutilent, ut alius Lucifer ſit, alius Arcturus, alius Orion, alius
Mazuroth, & cætera ſtellarum uocabula, quæ ſacratæ, in Iob uolumine cõtinentur. Omnes
enim, ait, manifeſtari nos oportet ante tribunal Chriſti, ut recipiat unuſquiſq; quæ geſſit per
corpus, ſiue bonum ſiue malum. Ac ne forſitan dicas ante tribunal Chriſti nos manifeſtari:
ut boni, bona: mali recipiant mala, in eadem epiſtola docet: Qui parce ſeminat, parce & me/
tet, & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Certe & qui plus, & qui
minus ſeminat, de parte ſunt dextra. Et cum unius ſementis genus ſit, tamen menſura & nu/
mero differunt. Scribit ad Epheſios idem Paulus: Vt nota fieret nunc principatibus & pote/
ſtatibus in cœlis per eccleſiam, multiplex & uaria ſapiẽtia dei. Cernis quod in diuerſis agmi
nibus eccleſiæ, uaria & multiplex ſapientia dei prædicetur? Necnon in eadem epiſtola: Vni/
cuiq; autem noſtrum data eſt gratia, iuxta menſuram gratiæ Chriſti: non quod menſura
Chriſti diuerſa ſit, ſed tantum gratiæ eius infunditur, quantum ualemus haurire. Fruſtra
igitur oues & hircos, quinq; & quinq; uirgines, Aegyptios, & Iſraelitas, & cætera huiuſcemo
di replicas, quia non eſt in præſenti retributio, ſed in futuro. Vnde & dies iudicij in conſum/
matione promittitur, quia nunc non eſt iudicium. Sine cauſa enim appellatur dies extrema
iudicij, ſi modo iudicat deus. Impræſentiarum nauigamus, luctamur, atq; pugnamus, ut in
fine perueniamus ad portum, coronemur, triumphemus. Tu autem peruerſe & lubrice præ/
ſentis ſeculi conuerſationem in futurorum exempla proponis: cum utiq; hic iniuſticia ſit, ibi
iuſticia, donec intremus in ſanctuarium dei, & intelligamus in nouiſſimis eorum. Non aliter
ſanctus, aliter peccator moritur? In eodem mari nauigantibus eadem tranquillitas & tem/
peſtas

A pestas est? Non aliter latro, aliter martyr occiditur? Nec alio modo de adulterio & prostibu
lis, alio de castis matrimonijs nascuntur liberi? Certe dominus & latrones æquali iudicio cru
cifixi sunt. Si idem est huius seculi futuriq; iudiciũ, ergo qui hic pariter crucifixi sunt, & in fu/
turo similiter habebuntur. Paulus & qui eum uinxerant, simul nauigant, simul sustinẽt tem/
pestatem, simul naui fluctibus dissipata in littus euadunt. Negare non potes, quin inter uin/
ctum & uincientes diuersa sint merita. Et quomodo unum apostoli militumq; naufragium?
Refert postea Paulus apostolus reuelationem, & eos qui in naui fuerant dicit sibi à domino
esse donatos. Nunquid is cui donantur, & qui donantur unius meriti sunt? Decem sancti,
peccatricem possunt eruere ciuitatem. Lot eum filiabus ereptus est de incẽdio, liberati essent
& generi, si exire uoluissent. Et certe multa differentia est inter Lot & generos eius. Liberatur
Segor una urbs de pentapoli, & quæ eiusdem meriti erat atque uni sententiæ subiacebat, cui
Sodoma & Gomorra, Adama, & Seboim, sancti precibus custoditur. Ecce diuersum meri/
tum in Lot & Segor, & tamen de incendio pariter euadunt. Latrunculi qui absente Dauid
uastauerant Sicelech, & uxores eorum & liberos in prædam duxerant, die tertia cæduntur
in campo, & quadringenti homines ascensis camelis fugiunt. Dic aliquam inter eos qui cæsi
sunt, & qui fugere potuerunt, esse distãtiam. Legimus in euangelio turrem Siloe cecidisse su/
per decem & octo uiros, & obrutos occidisse. Certe iuxta sententiam saluatoris, non soli fue/
rant peccatores, sed in formidinem reliquorum puniti sunt, ut pestilente flagellato, stultus sa
pientior fieret. Si omnium peccatorum unum est supplicium, iniuste alius occiditur, & per
mortem alterius alius commonetur. Opponis mihi Gomor mannæ, unamq; mensuram, &
uestitum & capillos & barbam & calciamenta, ex æquo fuisse Israelitarum, quasi non & nos
Christi corpus æqualiter accipiamus. Vna est in mysterijs sanctificatio, domini & serui, no/
bilis & ignobilis, regis & militis, quanq; pro accipientium meritis diuersum fiat quod unum
est. Qui enim indigne mãducauerit & biberit, reus erit uiolati corporis & sanguinis Christi.
B Nunquid quia & Iudas de eodem calice bibit, de quo & cæteri apostoli, unius cum reliquis
erit meriti? Quod si non uis recipere sacramentum: certe omnes æqualiter uiuimus, unum tra
himus aerem, eodem humore irrigamur, ijsdem cibis pascimur. Porrò si alimenta cocorum
arte mutantur in melius, & fit aliquid suauius condituris, huiuscemodi cibi non naturæ sa/
tisfaciunt, sed uoluptati. Aeque esurimus, æque algemus: simul contrahimur frigore, æstibus
& calore dissoluimur. Sol quoq; ipse & luna & omnis astrorum chorus, & pluuiæ, & mũdus
æqualiter nobis currunt, & ijsdem omnes iuxta euangelium imbribus irrigamur, boni & ma
li, iusti & iniusti. Si præsentia, exempla sunt futurorum, ergo & sol iusticiæ æqualiter iustis &
peccatoribus, impijs & sanctis, Christianis & Iudæis atq; gentilibus orietur, cum scriptura di
cat: Timentibus autem dominum orietur sol iusticiæ. Si timentibus orietur, ergo contempto
ribus & pseudoprophetis occidet. Oues quæ stant à dextris, ad regna cœlorum introducun
tur, hirci in tartarum detruduntur. Parabola ista non ouium inter se merita & econtrario de/
scribit hircorum, sed inter oues & hircos tantum distantiam facit. Neque enim in omnibus
locis docentur omnia, sed unaquæque similitudo ad id refertur cuius similitudo est. Sicut &
decem uirgines, non totius generis humani, sed solicitorum & pigrorum exempla sunt: quo
rum alteri semper domini præstolantur aduentum, alteri somno & inertiæ se dantes, futu/
rum iudicium non putant. Vnde & in fine parabolę dicitur: Vigilate, quia nescitis diem neq;
horam. Sed in diluuio liberatus est Noe, & omnis orbis interijt. Omnes caro erant, & pro/
pterea perierunt. Aut non eiusdem meriti dices filios Noe, & Noe propter quem filij libera
ti sunt: aut maledictum Cham in eodẽ pones loco, in quo & patrem, quia de diluuio simul
liberatus est. In passione Christi omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, & non fuit
qui faceret bonum, non fuit usq; ad unũ. Audebis ne igitur dicere sic negasse Petrum & cęte
ros apostolos qui fugerunt, quomodo Caiphan & Pharisæos, & clamantẽ populum, crucifi
ge crucifige talem? Et ut de apostolis taceam, eiusdem ne tibi sceleris uidebitur reus Annas
& Caiphas, & Iudas proditor, cuius & Pilatus, qui nolens compulsus est contra dominum

ferre ſententiam? Quanto maioris meriti fuit Iudas, tanto maioris criminis eſt: & quanto c
maioris criminis, tanto maioris & pœnæ: Potentes enim potenter tormenta patientur. Ar-
bor mala fructus bonos non facit, nec bona malos. Si hoc ita eſt, reſponde mihi quomodo
Paulus cum eſſet arbor mala, perſequens eccleſiam Chriſti, fecit poſtea fructus bonos? Et
Iudas cum eſſet arbor bona, ſigna faciens cum apoſtolis, poſtea uerſus in proditorem fece-
rit fructus malos. Tamdiu ergo nec arbor bona malos fructus facit, nec mala bonos: quàm
diu uel in bonitate ſua, uel in malicia perſeuerat. Porrò quod omnis Hebræus æqualiter fa-
cit paſcha, & ſeptimo anno liber efficitur: & in iobileo, id eſt quinquageſimo, uniuerſa poſ-
ſeſſio redit ad dominos: hoc non de præſenti dicitur, ſed de futuro: quia in ſex diebus huius
ſeculi ſeruientes, in ſeptimo die uero & æterno ſabbato liberi erimus: ſi tamen uoluerimus
eſſe liberi, dum adhuc ſeruimus in ſeculo. Si autem noluerimus, perforabitur nobis auricu-
la, in teſtimonium inobedientiæ, & cum uxore & liberis noſtris, quos prætulimus libertati,
id eſt, cum carne & operibus eius iugiter ſeruiemus. Parabola autem ſeminantis, quæ ex utra
que parte ternos fructus facit, & iuxta Apoſtolum ſuper fundamentum Chriſti alius ædi-
ficat, aurum, argentum, lapides precioſos: alius ligna, fœnum, ſtipulam, cum & in domo ma-
gna, diuerſa uaſa ſint, perſpicue patet: & huic uelle contradicere, apertiſſimę impudentiæ eſt.
Tamen ne exultet in mendacio, & exemplum apoſtolorum in præiudicium centenarij &
ſexagenarij & tricenarij afferat numeri, ſciat in Matthæo & in Marco, apoſtolis qui uniuer-
ſa ſua dimiſerant, centuplum repromiſſum. In euangelio autem Lucæ multo plura: id eſt,
πολὺ πλείονα, & penitus in nullo euangelio pro centum ſcriptum eſſe ſeptem: ſecꝫ aut falſa
rij, aut imperitiæ reum teneri: nec nocere nobis, quia in alio euangelio à centum, in alio à tri-
ginta incipit numerari: cum omnis ſcriptura, maxime uetus, minorem præponat numerum,
& ſic ad maiorem gradatim conſcendat. Verbi gratia, ut dicat aliquem fuiſſe annorum quin-
que & ſeptuaginta & centum, nec tamen quinq; & ſeptuaginta plura poterũt eſſe quàm cen-
tum, quæ priora ſunt nominata. Si non accipis in bonam partem diuerſitatem numeri cen- D
tum & ſexaginta & triginta, nec in malam partem accipies: & idem uitium erit ſeminis,
quod ſecus uiam cecidit, & ſuper petras & ſuper ſpinas. Sin & illa tria, & hæc uel in bonã, uel
in malam partem ſingula ſunt, ſtultum fuit pro duabus rebus ſex ſpecies numerare, præſer-
tim cum in Matthæo & in Marco & in Luca narrata parabola, ſaluator ſemper intulerit: qui
habet aures audiẽdi, audiat. Vbi nihil eſt quod intrinſecus lateat, fruſtra ad intelligentiã my
ſticam prouocamur. Si aũt pater & filius manſionem faciunt apud credentes, & ubi Chri-
ſtus hoſpes eſt, ibi nihil deeſſe exiſtimas, puto quod aliter Chriſtus habitauerit in Corin-
thijs, aliter in Epheſijs: hoc eſt, aliter in his, apud quos Paulus apoſtolus peccata multa de-
prehendit: & aliter in his, quibus ſacramenta à ſeculis ignorata differuit, aliter in Tito & Ti-
motheo, aliter in Paulo. Certe inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta.
Vbi autem maior dicitur neceſſe eſt ut cæteros habuerit minores. Et qui minimus eſt in re-
gno cœlorum, maior eſt illo. Vides ergo, quod in cœlis ſit maximus & minimus, & inter an-
gelos quoq;, & inter inuiſibiles creaturas ſit multiplex & infinita diuerſitas. Quare dicũt apo
ſtoli: Domine auge nobis fidem, ſi omnium una menſura eſt? Et dominus ad diſcipulum:
Modicæ fidei, quid dubitaſti? In Hieremia quoque de futuro regno legimus: Ecce dies ue-
niunt dicit dominus, & feriam domui Iſrael & domui Iacob fœdus nouum, non ſecundum
pactum, quod pepigi cum patribus ueſtris. Et poſt paululum: Dabo legem meam in uiſce-
ribus eorum, & in corde eorum ſcribam illam, & ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in popu-
lum, & non docebit uir ultra proximum ſuum, & uir fratrem ſuum, dicens: cognoſce domi-
num. Omnes enim cognoſcent me à minimo uſque ad maximum. Perſpicue ex contextu il-
lius loci, futurum Chriſti regnum propheta deſcribit, & qua conſequentia ibi erit minimus
& maximus, ſi omnes æquales futuri ſunt? Vtique ea qua & in euangelio dicitur: Qui docu-
erit & fecerit, hic uocabitur maximus in regno cœlorum. Qui autem docuerit, & non fece-
rit, erit minimus. In conuiuio ſaluator præcipit, ut inferiorem occupemus locum: ne cum ma-
ior ue-

A ſor uenerit, de ſuperiori turpiter detrudamur. Si cadere non poſſumus, ſed tantum per pœnitentiam ſubleuamur: quid ſibi uult ſcala illa in Bethel, per quam angeli deſcendunt atque aſcendunt, qui de cœlis ad terram ueniunt? Certe inter oues & ad dexteram ſtabant, dum ibi eſſent. Angeli de cœlis deſcendunt, & Iouinianus de eorum poſſeſſione ſecurus eſt. Quis autem riſum tenere queat in eo, quod multas manſiones apud patrem, eccleſias arbitretur in toto orbe diffuſas, cum manifeſtiſſime ſcriptura doceat ſecundum euangelium Ioannis, non de eccleſiarum numero, ſed de cœlorum manſionibus & æternis tabernaculis, quæ propheta deſiderat, domino fuiſſe ſermonem? In domo, inquit, patris mei manſiones multæ ſunt. Si quo minus, dixiſſem uobis: quia uado uobis parare locum, & ſi abiero & præparauero uobis locum, iterum ueniam & accipiam uos ad meipſum: ut ubi ego ſum, & uos ſitis. Locus & manſiones quas præparare ſe dicit Chriſtus apoſtolis, in domo utique ſunt patris, id eſt in regno cœlorum: non in terra, in qua præſens apoſtolos relinquebat. Simulq; ſenſus ſcripturæ intuendus: Dicerem, inquit, uobis, quia uado & præparabo uobis locum, ſi non manſiones multæ eſſent apud patrem: hoc eſt, ſi non unuſquiſq; manſionem ſibi non ex largitate dei, ſed ex propriis operibus præpararet. & ideo non eſt meum parare, ſed ueſtrum: quia & Iudæ nihil profuit paratus locus, quem ſuo uitio perdidit. Iuxta quem ſenſum & illud intelligendum, quod ad filios dicitur Zebedæi, quorum alter à ſiniſtris, alter cupiebat ſedere à dextris: Calicem quidem meum bibetis, ſedere autem à dextris meis ſiue à ſiniſtris, non eſt meum dare uobis, ſed quibus paratum eſt à patre meo. Non eſt filij dare, & quomodo patris eſt præparare? Paratæ, inquit, ſunt in cœlo diuerſæ & plurimæ manſiones, pluribus diuerſiſq; uirtutibus, quas non perſonæ accipiunt, ſed opera. Fruſtra ergo à me petitis quod in uobis ſitum eſt, quod pater meus illis parauit, qui dignis uirtutibus, ad tantam aſcenſuri ſunt dignitatem. Porrò quod ait, iterum ueniam & accipiam uos ad meipſum, ut ubi ego ſum & uos ſitis, proprie ad apoſtolos loquitur, de quibus & in alio loco ſcriptum eſt:
B Vt quomodo ego & tu pater unum ſumus, ſic & illi in nobis unum ſint, qui crediderunt, qui perfecti ſunt, qui poſſunt dicere, pars mea dominus. Si autem non ſunt plurimæ manſiones, quomodo & in ueteri teſtamento & in nouo, alium ordinem pontifex tenet, alium ſacerdotes, alium leuitæ, alium ianitores, alium ædituí? Et in uolumine Ezechielis, ubi futuræ eccleſiæ & cœleſtis Hieruſalem ordo deſcribitur, ſacerdotes qui peccauerant, regradantur in ædituos, & in hoſtiarios: & cum ſint in templo dei, hoc eſt, à dextris, non ſunt inter arietes, ſed inter minimas oues. In fluuio quoque illo, qui de templo egreditur, & irrigat ſalſum mare, & uniuerſa uiuificat, multæ ſpecies piſcium deſcribuntur. Quare in regno cœlorũ archangeli ſunt, angeli, throni, dominationes, poteſtates, cherubim, & ſeraphim, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in præſenti ſeculo, ſed etiam in futuro? Sine cauſa diuerſitas nominum eſt, ubi non eſt diuerſitas meritorum. Archangelus utique aliorum minorum eſt angelorum archangelus, & poteſtates, & dominationes, habent alia, per quæ exerceant poteſtatem, & in quæ ſubiecta dominentur. Hoc in cœlis eſt, hoc in myſterio dei, ne nos ſolito more irrideas atq; ſubſannes, ſi imperatores poſuerimus, & præfectos & comites, & tribunos & centuriones, & manipulos, & reliquum militiæ ordinem. Illud autem quod ait: Neſcitis quia corpora ueſtra templum eſt ſpiritus ſancti: friuolum eſt, cum ſcriptura diuina ſoleat & unum pluraliter, & plura ſingulariter appellare: & tamen ſciat in templo quoque ipſo multas eſſe manſiunculas, eſſe exterius atrium, eſſe interius, eſſe ueſtibula, eſſe ſanctum, eſſe ſancta ſanctorum. Sunt & culinæ in templo: ſunt & cellariola, ſunt & torcularia, & uaſorum receptacula. Ita & in templo corporis noſtri, diuerſa ſunt merita. Nõ æque deus omnes inhabitat: nec ad eandem menſuram omnibus infunditur. De ſpiritu Moyſi aufertur, & ſeptuaginta presbyteris datur. Puto aliam eſſe abundantiam fluminis, aliam riuulorum. Eliæ ſpiritus Eliſæo duplex datur: unde & duplex gratia, fecit ſigna maiora. Ille uiuus mortuũ, iſte mortuus mortuum ſuſcitauit. Ille famem imprecatus eſt populo, iſte obſeſſæ ciuitati ſub una die hoſtiles copias præbuit. Licet hoc quod ait: Neſcitis quia corpora ueſtra templũ eſt ſpiri

tus ſancti,de cuncta credentium dicat eccleſia, qui pariter congregati, unum Chriſti corpus c efficiunt. Hic iam quæritur in corpore, qui pedibus Chriſti dignus ſit,qui capite: qui oculus eius ſit,qui manus. Quod & duæ mulieres in euangelio,pœnitens & ſancta ſignificant:quarum altera pedes,altera caput tenet. Tametſi nõnulli exiſtimant unam eſſe, & quæ primum cœpit à pedibus,eam gradatim ad uerticem peruenisſe. Sed & illud quod obĵcit:nõ pro his rogo tantum,ſed & pro illis qui crediturí ſunt per uerbum eorum in me,ut ſicut ego pater in te,& tu in me unum ſumus:ita omnes unum ſint in nobis. Et quod omnis populus Chriſtianus unum ſit in deo,quaſi filĵ chariſſimi diuinæ conſortes naturæ:iam ſupra diximus,& nũc plenius inculcandum eſt,non nos ſecundum naturam, ſed ſecundum gratiã unum eſſe in patre & filio. Neq; enim eiuſdem ſubſtãtiæ eſt (quod Manichæi ſolent dicere)anima humana & deus. Sed dilexiſti,inquit,eos,ſicut & me dilexiſti. Vides ergo quod in conſortiũ ſubſtantiæ eius aſſumimur,non naturę eſſe,ſed gratiæ:& ideo nos diligit:quia filium dilexit pater,& membra diliguntur,ſcilicet in corpore. Quotquot enim receperunt Chriſtum,dedit eis poteſtatem filios dei fieri,his qui credunt in nomine eius:qui non ex ſanguinibus, neq; ex uoluntate carnis,neq; ex uoluntate uiri,ſed ex deo nati ſunt. Verbum caro factũ eſt, ut nos de carne trãſiremus in uerbum. Nec uerbum deſĵt eſſe quod fuerat:nec homo perdidit eſſe, quod natus eſt. Gloria aucta eſt,non mutata natura. Vis ſcire quomodo cum Chriſto unum corpus efficiamur? Doceat te ipſe,qui condidit. Qui comedit carnem meam,& bibit ſanguinem meum:hic in me manet,& ego in illo. Sicut miſit me uiuens pater,& ego uiuo propter patrẽ: & qui comedit me,uiuit propter me. Iſte eſt panis qui de cœlo deſcẽdit. Sed & Ioannes euangeliſta, qui de pectore Chriſti hauſerat ſapientiam, in eadẽ uerba concordat, dicens:In hoc intelligimus quod in eo manemus,& ipſe in nobis:quoniã de ſpiritu ſuo dedit nobis. Si quis cõfeſſus fuerit,quoniã Ieſus eſt filius dei:deus in eo manet,& ipſe in deo eſt. Si credis in Chriſtum,quomodo & apoſtoli crediderunt,unum cum eis in Chriſto corpus efficieris. Si aũt temerarium eſt fidem eorum tibi & opera uendicare,qui fidẽ eandem & opera nõ habes,eun- D dem locum habere non poteris. Porrò quod iactitas ſponſam,ſororem, matrem,& omnia hæc uocabula unius eſſe eccleſię:cunctoſq; credẽtes his nominibus ſignificari:cõtra te facit. Si enim unus ordo eccleſiæ eſt, & non habet plurima membra in uno corpore: quid neceſſe eſt ut ſponſa,ſoror uocetur & mater? niſi aliorũ ſponſa,aliorum ſoror,aliorũ mater ſit. Stant quidem omnes ad dexteram:ſed alius ſtat ut ſponſus,alius ut frater, alius ut filius. Filioli,inquit,mei quos iterũ parturio,donec Chriſtus formetur in uobis. Putas ne eiuſdem eſſe meriti eos qui parturiũtur,& qui parturit? Vnde & ſtulte aſſerere uoluiſti,omnia membra æqualiter nos diligere,nec oculũ præponere digito,nec manũ auriculæ, ſed in ſingulorum amiſſione membrorum,dolorem eſſe cõmunem:cum Apoſtolus doceat ad Corinthios,alia membra eſſe honeſtiora,alia uerecũdiora: & quæ uerecũdiora ſunt,maiore honeſtate circundari: quæ uero per ſe honeſta noſtri,nõ indigere ſolicitudine. Eiuſdẽ ne ordinis arbitraris & meriti,os & aluum, oculos & meatus per quos ſimus egeritur & urina? Lucerna, inquit,corporis tui eſt oculus tuus. Si oculus cęcus fuerit,totum corpus in tenebris eſt. Si digitum amputes,ſi ſummitatem auriculæ,eſt quidẽ dolor:ſed non tantũ damnum,nec tanta cũ dolore deformitas,quanta ſi oculos eruas,trunces nares,os diſſeces. Sine alĵs membris uiuere poſſumus,ſine alĵs omnino nõ poſſumus. Sunt peccata leuia,ſunt grauia. Aliud eſt decem milia talenta debere,aliud quadrãtẽ. Et de ocioſo quidẽ uerbo & adulterio rei tenebimur,ſed nõ eſt idem ſuffundi & torqueri,erubeſcere & lõgo tempore cruciari. Putas noſtrũ eſſe quod loquimur? Audi apoſtolum Ioãnem: Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum nõ ad mortem,petat,& dabit ei uitam,peccanti nõ ad mortem. Qui uero peccauerit ad mortem,quis orabit pro eo? Cernis quod ſi pro peccatis minoribus deprecemur,impetremus ueniam. Si pro maioribus, difficilis impetratio ſit:& inter peccata & peccata,magnã eſſe diſtantiam. Vnde & de populo Iſrael,quia peccauerat peccatum ad mortem,dicitur ad Hieremiam:Noli orare pro populo hoc,nec aſſumas pro eis deprecationem, & non obſiſtas mihi, quia non exaudiam te. Si

autem

autem omnes æqualiter & introimus ſeculum,& eximus de ſeculo,& hoc præiudicium futu
rorum eſt:ergo æqualiter & iuſti & peccatores habebimur apud deum, quia nunc pari mo/
do & generamur & morimur . Quod ſi duos eſſe contendis Adam, alterum terrenum, alte/
rum cœleſtem : & qui in terreno fuerint,eos eſſe ad ſiniſtrum, qui uero in cœleſti, eos eſſe à
dextris:reſponde mihi interim,ut de duobus te fratribus interrogem: Eſau in terreno fuit,an
in cœleſti ? Nulli dubium eſt, quin in terreno eum fuiſſe reſpondeas. Iacob in quo fuit? Di/
ces protinus,in cœleſti.Et quomodo in cœleſti fuit, cum adhuc Chriſtus non ueniſſet in car
ne,qui ſecundus & cœleſtis Adam dicitur? Aut igitur omnes ante incarnationem Chriſti in
ueteri reputabis Adam,& iuſti quoque in terreno homine,& ad ſiniſtram erunt inter hircos
tuos:aut ſi impium eſt ibi Iſaac ponere,ubi Iſmael,ibi Iacob,ubi Eſau, ibi ſanctos,ubi pecca
tores: nouiſſimus Adam ex eo tempore numerabitur,quo Chriſtus eſt natus ex uirgine,&
argumentum duorũ Adam nõ proficiet ouibus & hœdis tuis: quia in primo Adam & oues
& hædos cõuincimus fuiſſe,& in uno atque eodem homine, alios à dextris dei ſtetiſſe,alios
à ſiniſtris.Ab Adam enim uſque ad Moyſen,mors ſuper omnes dominata eſt, etiam ſuper
eos qui non peccauerunt in ſimilitudine præuaricationis Adam. De eo autem quod nite
ris approbare conuicium & homicidium,raca & adulterium,& ocioſum ſermonem & impie
tatem uno ſupplicio repenſari,iam & ſupra tibi reſponſum eſt,& nunc breuiter reſpondebo.
Aut peccatorem te negabis, ut non ſis reus gehennæ: aut ſi peccator fueris,etiam de leui cri/
mine duceris ad tartarum.Os,inquit,quod mentitur,occidit animam.Suſpicor te aliquando
ut hominem fuiſſe mentitum:omnis enim homo mendax,ut ſit ſolus deus uerax,& iuſtifice
tur in ſermonibus ſuis, & uincat cum iudicauerit. Aut igitur homo non eris, ne mendax ſis:
aut ſi quia homo es mendax fueris , cum parricidis & adulteris punieris.Nulla eſt enim inter
peccata diuerſitas,& nõ tibi habebunt tantas gratias, quos de humili in ſublime leuas,quan/
tum iraſcẽtur,quos propter leue quotidianumq; peccatum, in exteriores tenebras retruſiſti.
Si aũt in perſecutione,qui ſuffocatur,& qui decollatur, & qui fugerit, & qui in carcerẽ retru/
ſus obierit, in uarijs luctæ generibus una corona uictoriæ eſt, & hoc pro nobis facit.In mar/
tyre enim uolũtas,ex qua ipſa mors naſcitur,coronatur.Meum eſt,opponere me gentiliũ fu
rori,& dominũ nõ negare.Iam in illorũ arbitrio eſt,aut decollare, aut urere, aut recludere in
carcerem,aut uaria adhibere genera pœnarũ. Quod ſi fugero,& in ſolitudine obiero,nec ea
dem erit corona morientis,quia nõ eadem cauſa mortis eſt Chriſtus. Ad illud uero quod di
cis,inter eum fratrem qui ſemper cum patre fuerit,& qui poſtea pœnitens eſt receptus,nihil
penitus diſcrepare : adijcio ſi uis,& drachmã unam,quæ perdita fuerat & inuenta, iunctam
eſſe cum reliquis,& ouem unã quam nonagintanouẽ ouibus derelictis bonus paſtor inqui/
ſiuit & retulit,expleſſe numerũ centenarium.Sed aliud eſt pœnitentem eſſe,& lachrymis ue
niam deprecari,aliud ſemper eſſe cum patre. Vnde per Ezechielẽ ad reportatã ouem,& per
ditum quondã filium, loquitur paſtor & pater: Et ſuſcitabo pactũ meũ tecum : & ſcies quia
ego dominus, & recordaberis,& cõfunderis,ut nõ ſit tibi ultra aperire os præ cõfuſione tua,
cum placatus fuero tibi in omnibus quæ feciſti. Vt nihil minus iuſto habeant pœnitẽtes,ſuf/
ficit eis pro omni pœna ſola cõfuſio. Vnde & in alio loco dicit ad eos:Et recordabimini uia/
rum ueſtrarũ peſſimarũ,& omnium ſcelerũ quibus polluti eratis,& diſplicebitis uobis in con
ſpectu ueſtro, in omnib. malicijs ueſtris quas feciſtis: & ſcietis quia ego dominus,cũ benefe
cero uobis,propter nomen meum, & nõ ſecundum uias ueſtras malas, neq; ſecundũ ſcelera
ueſtra peſſima.Arguitur quoq; à patre filius, quod ſaluti fratris inuideat, & cũ angeli læten/
tur in cœlo,ille liuore crucietur. Quanquam duorum fratrum ſimilitudo, frugi & luxurioſi,
non ad merita totius generis humani,ſed uel ad Iudæi pertinent Chriſtianiq; perſonas,uel
ad ſanctorum & pœnitentium . Super qua parabola libellum quõdam Damaſo epiſcopo,
dum adhuc uiueret,dedicaui.Porrò ſi operarijs primę horæ & tertiæ & ſextæ & nonæ & un
decimæ,unus denarius redditur,& ab eis incipit præmium, qui nouiſſimi in uinea laboraue/
runt:& hic non unius temporis.& unius ætatis homines deſcribuntur, ſed ab exordio mun/

di uſq; ad finem,uocationum ſacramenta ſunt diuerſarum. Prima hora uocatus eſt Abel & c
Seth: Tertia Enoch & Noe: Sexta Abrahã Iſaac & Iacob: Nona Moyſes & prophetæ: Vn/
decima gentium populus: cui primo redditur merces, quia in crucifixum credens dominum,
difficultate fidei magnitudinem meruit præmiorum. Multiq; reges & prophetæ quæſierunt
uidere quæ uidemus, & non uiderunt. Vnus autem denarius non unũ eſt præmium, ſed una
uita, & una de gehenna liberatio. Cæterum quomodo ad indulgentiam principalem, diuer/
ſorum criminum rei dimittũtur de carcere, & unuſquiſq; pro labore uel operibus ſuis, in hoc
uel in illo ſtatu uitæ eſt: ita & denarius quaſi indulgentia ueri principis, omnes per bàptiſmũ
emittit de carcere. Iam noſtri laboris eſt, pro diuerſitate uirtutum, diuerſa nobis præmia prę
parare. Hucuſq; per partes ad propoſita reſpondimus. Sequens ſermo in commune ad
omnes reſpõdebit. Dominus ad diſcipulos ſuos: Qui uult, inquit, inter uos maior eſſe, ſit om
nium minimus. Si omnes in cœlo æquales futuri ſumus: fruſtra nos hic humiliamus, ut ibi
poſſimus eſſe maiores. De duobus debitoribus quingentorum denariorum & quinquagin/
ta: cui plus dimittitur, plus amat. Vnde & ſaluator: Dico, inquit, tibi, remittuntur ei peccata
multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Qui minus dili/
git, & minus ei dimittitur, utiq; in minori gradu erit. Paterfamilias proficiſcens tradidit ſeruis
ſuis ſubſtantiam, alij quinq; talenta, alij duo, alij unum: unicuiq; ſecundum proprias uires. Si
mile quid & in alio euangelio ſcribitur, quod homo nobilis proficiſcens in regionem longin
quam ut acciperet ſibi regnum & reuerteretur: uocauerit decem ſeruos, & dederit eis ſingulas
mnas, de quibus unus lucratus eſt decẽ mnas, alius quinq;: & ſinguli iuxta uires ſuas, & emo
lumentum, uel decem, uel quinq; acceperint ciuitates. Porrò alius qui unũ talẽtum ſiue unam
mnam acceperat, quod accepit infodit, ſiue in ſudario colligauit, & domini reſeruauit aduen/
tui. Primo conſiderandum, quod ſi iuſti nõ ſpe profectus laborant, ut uult noſter Zeno, ſed 20
ne perdant quod acceperant: iſte qui mnam & talẽtum infodit, ne perderet quod acceperat,
non peccauit: magisq; laudanda eſt cautio reſeruantis, quàm caſſus labor eorum, qui ſine la/ D
boris præmio deſudarunt. Deinde quod hoc ipſum talentum quod aufertur à timido, uel
negligente ſeruo, non datur ei qui minus lucri fecerat, ſed qui plus, id eſt, qui ſuper decem po/
ſitus fuerat ciuitates: ſi numerus non facit ordinem, quare dixit, dedit unicuiq; ſecundum ui/
res ſuas? Si eadem lucra ſunt quinq; talentorum & decem: cur ei qui minus lucrifecerat, non
decem: & ei qui plus, non quinq; traduntur urbes? Quod aũt dominus nõ his contentus ſit,
quæ habemus, ſed ſemper maiora deſideret, ipſe monſtrat, dicens: Quare non dediſti pecu/
niam meam ad trapezitas, & ego ueniens cum uſura exegiſſem? Quod quidẽ & Paulus apo
ſtolus ſciens, præteritorum obliuiſcitur: & ad ea quæ in ante ſunt, ſe extendit: id eſt, quotidie
proficit, nec ſeruat in ſudario delicate gratiam, quam accepit, ſed auarus negociator renoua/
tur de die in diem: & decreſcere ſe putat, niſi ſemper creuerit. Sex urbes fugitiuorum deſcri/
buntur in lege, qui homines interfecere nolentes, & ipſæ urbes ſacerdotales ſunt. Rogare li/
bet, fugitiuos iſtos inter hircos tuos, an inter oues noſtras colloces? Si hirci eſſent, occideren/
tur ut homicidæ cæteri, nec miniſtrorum dei intrarent ciuitates. Si oues dixeris: utique non
erunt tales oues, quæ abſq; luporum metu tota libertate paſcantur. Et probabitur tibi oues
quidem eas eſſe, ſed erroneas: à dextris eſſe, uerum non ſtare, ſed fugere, donec moriatur ſa/
cerdos magnus, & ad inferna deſcendens, liberet animas fugitiuorum. Gabaonitæ occurrũt
filijs Iſrael, & cæſis alijs gentibus in lignarios & aquarios reſeruantur. Tantiq; apud deũ me
riti ſunt, ut ſtirps Saul ob eorum iniurias ſit deleta. Inter quos eos collocabis? Inter hircos?
Sed non ſunt interfecti, & ſententia domini uindicantur? Inter oues? Sed dicit ſcriptura diui
na, quod non ſint eiuſdem meriti cuius & Iſraelitæ. Vides ergo quod ſtent quidem à dex/
tris, ſed multo inferiori gradu. Inter Dauid uirum ſanctum & Saul regem peſſimum, me/
dius Ionathas fuit. Quem nec inter hædos poſſumus ponere, quia prophetæ amore dignus
eſt: nec inter arietes, ne parem eum faciamus Dauid, maxime cum & ipſe interfectus ſit. Erit
igitur inter oues, ſed in inferiori ordine. Et quomodo inter Dauid, & Ionathã: ita inter ouem

&

A & ouem cogeris ſuſcipere differentias. Seruus qui cognouit uoluntatem domini ſui, & non præparauit,nec fecit ſecundum uoluntatem eius, uapulabit multis. Qui autem non cognouit,nec fecit digna,plagis uapulabit paucis.Omni enim cui multum datum eſt,multum quęretur ab eo:& cui commendatur multum, plus exigetur ab illo. Ecce ſeruo & ſeruo, plus minus ue committitur, & pro qualitate commiſſi atque peccati, plagarum quoque numerus irrogatur. Tota Iudææ terra tribuum q; deſcriptio, futuræ eccleſiæ in cœlis typus eſt. Legamus Ieſum Nauæ, legamus Ezechielis extremas partes, & uidebimus quicquid in altero quaſi per hiſtoriam in terra diſtribuitur, in altero in cœlis ſpiritualiter repromitti. Quid ſibi uolunt in deſcriptione templi, ſeptem & octo gradus? Quid rurſum quod in pſalterio poſt elementa centeſimioctauidecimi pſalmi, quibus myſticum erudimur alphabetum,per quin decim gradus uſq; illuc peruenimus,ut poſſimus canere:Ecce nũc benedicite dominum,omnes ſerui domini. Qui ſtatis in domo domini,in atrijs domus dei noſtri? Quare duæ & ſemis tribus, trans Iordanem habitant, ubi plurima ſunt iumenta:& nouem & ſemis,reliquæ uel expellunt priſtinos habitatores de ſedibus ſuis, uel cum ipſis habitant? Cur leuitica tribus in terra partem non accipit,ſed dominus pars eius eſt, & inter ipſos leuitas & ſacerdotes ad ſancta ſanctorum ubi cherubim & propiciatorium eſt,pontifex ſolus ingreditur? Quare reliqui ſacerdotes,lineis tantum utuntur ueſtibus,& non habent indumentum auro,hiacyntho,cocco,purpura,biſſo q; contextum? Inferioris gradus leuitæ & ſacerdotes plauſtra & boues accipiunt. Maioris ordinis geſtant arcam domini humeris ſuis. Si tollis ordinem tabernaculi,templi,eccleſiæ,ſi omnes qui à dextris ſunt, corpus unum & ut uulgò dicitur ἓν κόνιορτον, nequicquam epiſcopi, fruſtra presbyteri, ſine cauſa diaconi ſunt. Quid perſeuerant uirgines? Quid laborant uiduæ? Cur maritatæ ſe continent? Peccemus omnes, & poſt pœnitentiam idem erimus quod apoſtoli ſunt. Verum iam cœpimus terram proſpectare de
B pelago, & poſt montes gurgitum & ſpumoſos fluctus, & nauim uel in ſublime ſubrectam, uel in ima præcipitem, paulatim feſſis & languentibus portus aperitur. Diximus de
21 nuptis,uiduis,uirginibus. Viduitati uirginitatem, uiduitatem prætulimus matrimonio. Expoſita eſt προλοπὴ apoſtoli, de huiuſcemodi quæſtionibus diſputantis, ſingulis oppoſitionibus reſponſum eſt. Secularis quoq; literatura uenit in medium, quæ uirgines fuerint, quæ uniuiræ,& econtrario quas interdum habeat moleſtias uinculum coniugale. Tranſiuimus ad ſecundam partitionem:in qua negat eos,qui tota fide baptiſma conſequuti ſunt, deinde poſſe peccare. Et docuimus, quod excepto deo,omnis creatura ſub uitio ſit: non quod uniuerſi peccauerint, ſed quod peccare poſſint:& ſimilium ruina, ſtantium metus ſit. Tertio uenimus ad ieiunia,& quia aduerſarij duplex propoſitio fuerat, uel ad philoſophos, uel ad diuinarum ſcripturarum prouocantis exempla,nos quoq; ad utranq; reſpondimus. Quarta;id eſt extrema diuiſio,oues & hædos,dexteram & ſiniſtram,iuſtos & peccatores,in duos ordines diſtribuerat:uolens oſtendere,nullam inter iuſtum & iuſtum, peccatorem & peccatorem eſſe diſtantiã.Et ut hoc probaret,infinita de ſcripturis exempla congeſſerat, quaſi ſuo ſenſui congruentia:cui nos quæſtioni, & argumentis & exemplis reſpõdimus ſcripturarum, ueteremq; Zenonis ſententiam, tam communi ſenſu, quàm diuina lectione contriuimus. Nunc reſtat ut Epicurum noſtrum,ſubantem in hortulis ſuis inter adoleſcentulos & mulierculas alloquamur. Fauent tibi craſſi,nitidi,dealbati.Adde ſi uis iuxta Socraticam irriſionem,omnes ſues & canes:& quia carnẽ amas,uultures quoq;,aquilæ, accipitres,& bubones. Nunquam nos Ariſtippi multitudo terrebit. Quoſcunq; formoſos,quoſcunq; calamiſtratos,quos crine compoſito,quos rubentibus buccis uidero:de tuo armento ſunt,imò inter tuos ſues grunniunt.De noſtro grege triſtes,pallidi, ſordidati, & quaſi peregrini huius ſeculi, licet ſermone taceant, habitu loquuntur & geſtu: Hei mihi quia peregrinatio mea prolongata eſt, habitaui cum habitantibus cedar: uidelicet in tenebris huius mundi, quia lux lucet in tenebris,& tenebræ eam non comprehenderunt.Ne glorieris,quod multos diſcipulos habeas:filius dei docuit in Iudæa,& duodecim tantum illum apoſtoli ſequebantur. Torcular,

inquit

inquit,calcaui ſolus,& de gentibus uir non eſt mecum.Ille in paſſione ſolus remanſit, & Pe/ c
tri quoque erga eum trepidauit conſtantia: phariſæorum autem doctrinæ, omnis populus
applaudebat,dicens:Crucifige,crucifige talem.Non habemus regem niſi Cæſarem,id eſt ui
tia ſequimur,non uirtutes:Epicurum,non Chriſtum:Iouinianum, non apoſtolum Paulum,
Quod multi acquieſcunt ſententiæ tuæ,indicium uoluptatis eſt:Non enim tam te loquẽtem
probant,quàm ſuis fauent uitijs.In circulis platearum quotidie fictus hariolus,ſtultorum na
res uerberat, & obtorto fuſte dentes mordentium quatit,nec tamen deeſt qui ſemper poſſit
induci:& pro magna ſapientia deputas , ſi plures porci poſt te currant,quos gehennæ ſucci/ 22
diæ nutrias:Poſt præconium tuum & balneas, quæ uiros pariter & fœminas lauant,omnis
impatientia quæ ardentem prius libidinem,quaſi uerecundię ueſtibus tegebat,nudata eſt &
expoſita:quæ ante in occulto erant,nunc in propatulo ſunt.Oſtendiſti tales diſcipulos,nõ fe
ciſti.Hoc profecit doctrina tua,ut peccatum ne pœnitentiam quidem habeat.Virgines tuæ
quas prudentiſſimo conſilio,quod nemo unquam legerat nec audierat, de Apoſtolo docui
ſti,melius eſt nubere quàm uri:occultos adulteros in apertos uerterunt maritos. Non ſuaſit
hoc Apoſtolus,non electionis uas.Vergilianũ conſilium eſt: Coniugium uocat,hoc prę
xit nomine culpã. Quadringenti fermè anni ſunt, quod Chriſti prædicatio fulget in mun
do.Ex quo innumerabiles hæreſes tunicã illius conſciderunt.Vniuerſus penè error de Chal/
dæo & Syro & Græco ſermone proceſſerat.Baſilides magiſter luxuriæ & turpiſſimorũ con
plexuum,poſt tot annos ita in Iouinianum,quaſi in Euphorbum transformatus eſt,ut Lati
na quoq; lingua haberet hæreſim ſuam . Nulla ne fuit alia in toto orbe prouincia,quæ reci/
peret præconium uoluptatis, in quam coluber tortuoſus irreperet,niſi quam Petri doctrina
ſuper petram fundauerat Chriſtũ? Vexillum crucis & prædicationis auſteritas,idolorũ tem
pla deſtruxerat: è regione luxuria uentris & gutturis,ſubuertere nititur fortitudinem crucis.
Vnde per Eſaiam loquitur deus: Populus meus,qui uos beatificant , ſeducunt uos,& ſemi/ d
tas pedum ueſtrorum conturbant. Necnon per Hieremiam: Fugite de medio Babylonis &
ſeruate unuſquiſq; animam ſuam,& nolite credere pſeudoprophetis,qui dicunt pax pax,&
non eſt pax:qui ſemper ingeminant,templum domini,templum domini.Prophetæ tui uide
runt tibi falſa & inſipientia,non aperuerunt iniquitatem tuam,ut te ad pœnitentiam prouo/
carent:qui deuorant plebem dei,ut cibum panis,deum non inuocauerunt. Hieremias capti/
uitatem nuncians,lapidatur à populo.Ananias filius Azur frangebat ad præſens ligneas tot
ques,& in futurum ferreas præparabat. Semper pſeudoprophetæ dulcia pollicentur,& ad
modicũm placent. Amara eſt ueritas,& qui eam prædicant, replentur amaritudine.In azy/
mis enim ueritatis & ſyncerităis,domini paſcha celebratur,& cum amaritudinibus comedi/
tur.Egregia ſane uox,& quam audiat ſponſa Chriſti,inter uirgines & uiduas & cœlibes,un/
de & ipſum nomen inditum eſt,quod cœlo digni ſint,quia coitu careant: Raro ieiunate,cre/
brius nubite. Non enim poteſtis implere opera nuptiarum , niſi mulſum & carnes & nu/
cleum ſumpſeritis. Viribus opus eſt ad libidinem. Cito caro conſumpta marceſcit. Nolite
timere fornicationem. Qui ſemel in Chriſto baptizatus eſt, cadere non poteſt,habet enim
ad deſpumandas libidines,ſolacia nuptiarum. Quod & ſi ceciderit, redintegrabit uos pœ/
nitentia: & qui in baptiſmate fuiſtis hypocritæ,eritis in pœnitentia ſolidæ fidei. Neque tur/
bemini,putantes inter iuſtum & pœnitentem aliquid intereſſe,& humiliorem gradum dare
quidem ueniam,ſed coronam tollere. Vna eſt enim retributio.Qui ad dexteram ſteterit,in/
troibit in regna cœlorum. His conſilijs ſubulci tui , paſtoribus noſtris ditiores ſunt , & hirci
plurimas ſecum capras trahunt. Equi inſanientes in fœminas facti ſunt , ſtatim ut mulieres
uiderint adhinniunt,& impatientiam ſuam,proh nefas,ſcripturarum ſolãtur exemplis. Sed
& ipſæ mulierculæ miſeræ & nõ miſerabiles, præceptoris ſui uerba cantantes:quid enim niſi
ſemen requirit deus ? non ſolum pudicitiam , ſed etiam uerecundiam perdiderunt:maioriq;
procacitate defendunt libidinem,quàm exercent. Habes præterea in exercitu tuo plures ſuc 25
centuriatos: habes ſcurras & uelites in præſidijs,craſſos, comptos,nitidos clamatores,qui te
pugnis

A pugnis calcibusq; defendant. Tibi cedunt de uia nobiles, tibi osculantur diuites caput. Nisi enim tu uenisses, ebrij atq; ructantes paradisum intrare non poterant. Macte uirtute, imo uirijs, habes in castris tuis & amazonas exerta mamma, & nudo brachio & genu, ueniētes contra se uiros ad pugnam libidinum prouocantes. Et quia opulentus paterfamilias es, in auiarijs tuis non turtures, sed upupæ nutriuntur, quæ tota fœtidæ uoluptatis lustra circūuolent. Me carpe, me disijce, obijce crimina quę uolueris, argue luxuriæ & delitiarū. Magis me amabis, si talis fuero, ero enim de armento tuo. Sed ad te loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam, Christi confessione delesti. Vrbs potens, urbs orbis domina, urbs apostoli uoce laudata, interpretare uocabulum tuum. Roma aut fortitudinis nomē est apud Græcos, aut sublimitatis iuxta Hebręos. Serua quod diceris, uirtus te excelsam faciat, nō uoluptas humilem. Maledictionem quam tibi saluator in Apocalypsi cōminatus est: potes effugere per pœnitentiam, habens exemplum Niniuitarum. Caue Iouiniani nomē, quod de idolo deriuatum est. Squalet capitolium, templa Iouis & cærimoniæ conciderunt. Cur uocabulum eius, & uitia apud te uigeāt? Adhuc sub regibus, & sub Numa Pompilio facilius maiores tui Pythagoræ continentiam, quàm sub consulibus Epicuri luxuriam susceperunt.

IN LIBRVM SECVNDVM ADVERSVS IOVINIANVM SCHOLIA

1 INtentator est malorum) Latina uox longe aliud sonat quàm Græca. Nam nobis intentare dicitur, qui ingerit & impingit, ut apud Vergilium: Præsentemq; intentant omnia mortem. At Græcis est, ἀπείρατος, id est, qui non tentatur, aut qui non tentat, quasi dicas intentabilis. Sapientes & prudentes &c.) Equidem inuitus discedo ab exemplariorum præscripto, uerum in hisce uerbis nihil uideo, quod ab Hieronymo scriptum uideri possit. Ausim propemodum asseuerare legendum hoc pacto, Sapientes & prudentes, patruos uocant: hi uero qui dulces sunt in sermonibus, patres audiunt. Nam patrui seueri sunt in nepotes, Vnde
B & Horatius: Ne sis patruus mihi: Patres impensius amant. Quanquam illa duo uerba, sapiētes & prudentes, mihi nondum satis arrident, uerum non ausim omnia diuinare. Fortasse pro sapientes, seueros erat: pro prudentes, pudicos. Solomon amabilis domini) Alluſit ad hoc quod legimus secundo Regum libro capite duodecimo. Dauid extincto iam puero, rursum habuisse rem cum Bethsabee. Ea cum peperisset Solomonem, commisisse puerum Nathan prophetæ, qui uocauit eum amabilis domino, eo
2 quod dominus diligeret eum. Cui bis deus) Bis enim apparuit dominus Solomoni: semel in somnis, cum mille uictimas immolasset in Gabaon, quod erat cacumen maximum, & illa permissa à deo quod uellet optandi potestate, optauit sapientiam, quo posset cum laude rempublicam administrare, quemadmodum legis tertio libro Regum capite tertio. Rursum apparuit ei iam extructo templo, & testatus est illius preces à se exauditas fuisse, ut legis eiusdem libri capite nono. Quia amator fuit mulierum.) Habebat enim uxores ueluti reginas septingentas, & concubinas trecentas, ascitas ex impijs ac barbaris nationibus, in quarum amorem sic insanijt, ut ad colendos etiā deos barbaricos adduceretur, quemadmodum legis paulò post capite undecimo. Hoc est quod deplorat Ecclesiasticus capite quadragesimoseptimo. Dedisti maculam in gloriam tuam, & inclinasti femora tua mulieribus. Manasses) Hic erat filius Ezechiæ sceleratissimus, & idem crudelissimus, ut legis quarto Regum capite uigesimoprimo. At libro Paralipomenon secundo capite tricesimotertio narratur quemadmodum catenis uinctus abductus fuerit in Babylonem. Deinde malis commonitus resipuit: Et orauit, inquit, dominum deum suum, & egit pœnitentiam ualde, coram deo patrum suorum, deprecatusq; est eum, & obsecrauit intente. Et exaudiuit orationem eius, reduxitq; eum in Hierusalem, in regnum suum. Post hæc referuntur il-
3 lius benefacta, quibus uitę superioris impietatem pensauit. Et Iosias uir sanctus) Hic tertius à Manasse, successit Amon illaudato patri, laudatissimus ipse: sic enim de illo testificatur historia libro Regum quarto, capite uigesimotertio. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad dominum in omni corde suo, & in tota anima sua, & uniuersa uirtute sua, iuxta omnem legem Moysi, nec post eum surrexit similis illi. Nam ad hunc referūt Iudæi laudem beati uiri, quē habet primus psalmus: uerū hoc loco dicitur percussus à Nechaone rege Aegypti, nō ob sua malefacta, sed Manasse. Verum lib. Paralipomenon ij. cap. xxxv. satis apparet eum periisse, quod inuito deo moueret arma aduersus Nechaonē, à quo non erat lacessitus. Et alienigenam sibi ip.) Lege Zachariæ prophetæ cap. tertium quo rectius hunc intelligas locum. Nominatim aūt addidit, filius Iosedech, ut distinguat eum à Iosue filio Nun, qui successit Mosi. Inter duodecim lapides.) Locus est apud Ezechielem capite uigesimooctauo. Quod enim illic in Tyri principem dicitur, per allegoriam refertur ad Luciferum cœlo deiectum. Rese-

ge, quo

ge,quo melius hæc intelligas. A monte domini.)Alluſit ad ipſa prophetæ uerba:Peccaſti,& eieci te a monte dei. Obumbrantur in eo.) Locus eſt allegoricus ſub nomine Behemoth Iob capite quadrageſimo,ad quem totum hic alluſit Hieronymus. Quanquam multo aliter referat,quàm uulgata habeat æditio. Saginantur in eo,& cætera quæ ſequuntur,ſumptà ſunt ex capite proximo. Omni cuſtodia) Alluſit ad illud: Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quoniam ex ipſo uita procedit, Quid attagen,quid fulica?) Attagenes olim in delitijs erant,de quo iam ſæpius dictũ eſt. Fulica item auis eſt aquatica,pennis nigris. Porrò aliud eſt.) His uerbis diuus Hieronymus ſolet inferre rem abſurdam, quæ tamen faciat ad probationem, Vſus eſt eadem figura in prologo quem ſcripſit in Pentateuchum Moyſi: Aliud eſt,inquiens,ſi contra ſe poſtea ab apoſtolis uſurpata teſtimonia probauerunt,& emendatiora ſunt exemplaria Latina quàm Græca,& Græca quàm Hebraica. Quem locum quàm ridicule citent interpretes iuris pontificij,facile perſpiciet, qui legerit egregium illud gloſſema in caput illud, ut uetera librorum fides,diſtinctione nona. Verum ut hunc citant,ita ſæpenumero,imò plerunq; citant reliquas leges è Codice ac Pandectis,ut ſi quis attentius expẽdat rem,ſtatim exclamare cogatur Græcum illud, δόκει πρὸς ἔπος. Non zizania)in neutro genere extulit. Eſt autem tritici genus,ſed quaſi degener,& in aliam mutatum ſpeciem:quo quidam utebantur à uulgari abſtinẽtes tritico, ſuperſtitioſe magis quàm religioſe. Et ſorbitiũculas)Idem teſtatur Seneca,quoſdam in totum à potu abſtinuiſſe,& ſuccis herbarum uixiſſe,quas ſorbitiũculas uocat Expectans ſtellam) Heſperum intelligit,qui apparet ſtatim ab occaſu ſolis. Hunc niſi Iudæi uideant exortum,nõ capiunt cibum his diebus quibus ieiunant. Olim nec ſponſo ius erat in ſponſam,niſi apparente ueſpero ſtella. Hora ſexta.) Locus eſt in Actis apoſtolicis capite decimo: Aſcẽdit Petrus in ſuperiora domus,ut oraret:uerum cum eſuriret,uoluit ſumere cibum. Paulus in naui.) Locus eſt in eiſdem Actis capite uigeſimoſeptimo. Caricas autem dixit,quod his delitijs quidam id temporis ſuperſtitioſe uictitarent,abſtinentes à cibis communibus,adeo ut nec pane ueſcerentur. Non piracium)Ex piris factícium uinum,piraciũ uocant, quod olim factitabant in his regionibus,in quibus uinum non proueniret. Coſſum matris deum.) Coſſi uermiculi dicuntur, qui roboribus innaſcuntur. Hos olim in delitijs habitos,teſtatur Plinius, adeo ut eos farina ſaginarẽt,quo uidelicet & uermes altiles fierent. Ab his ſacerdotes Cybelis matris deorum & Iſidis abſtinebant,ridicula ſuperſtitione,uelut illi ſacris. Qui μετεμψύχωσιν) Ita Græci uocant animarum ex alio in aliud corpus demigrationem, quam dicitur Pythagoras fuiſſe commentus, quo mortales ab eſu carnium ad uictum innocuum auocaret. Minutæq; cochleolæ)Nam maiores & hodie ſunt in delitijs apud Italos. Vnde Theriaca) θὴρ Græce nonnunquam pro uenenata beſtia accipitur,& maxime pro uipera. Nam ſuo nomine Græcis uipera dicitur echidna. Ridiculum uero quam fabulam medicorum uulgus narret hodie de Tyro ſerpente,unde Tyriacã confici uolunt. Segmenta eboris)Meminit huius & Dioſcorides. Puluerem ſiue ſcobem,ut appellat Plinius, ex oſſe dentis elephantini,mederi unguium uitio,quod appellant πτωνυχίαν. Habet enim uim ſtypticam. Plinius tradit ſanguinem huius animantis,præcipue maris,ſiſtere rheumatiſmum: Ramenta eboris,tolli nubeculam in facie. Fel Hyænæ)Hyæna animal eſt noxium,& adeo auidum corporum humanorum, ut hac de cauſa ſepulchra quoq; eruat: quod nullum aliud animantium facit. Vulgus putat eſſe utriuſq; ſexus,ſed Ariſtoteles negat. Loco dentium eſt os continuum utrinq;. Magicis etiam maleficijs infame. In Africa potiſſimum naſcitur,uenenorum feraciſſima: & tamen ex huius felle medicamenta conficiuntur. Fel illitum frontí,lippitudini medetur oculorum:& cætera permulta,quæ Plinius diligenter commemorat libro uigeſimooctauo capite octauo. Galenus ἐν ἁπλοῖς)Id eſt,in ſimplicibus Nam conficiuntur aliquoties remedia è diuerſis. Et Lucianus in tragœdia Podagra, ſtercus humanum recenſet inter huius morbi remedia. Pellis colubri)Nam huic animanti mos eſt,ſub uernum tempus pellem abijcere. Eo exuuio,quod Græci σῦφαρ appellant,medici ad multa remedia utuntur. Cimex.) Pediculi genus eſt molle,ſed quod attactum,tetrum odorem ædat. De huius animantis remedijs meminit & Dioſcorides libro ſecundo. Sanguiſuga)Nulla ui poteſt auelli hirudo,etiam ſi corpus incidas: relinquit enim linguam biſulcam in corpore non ſine noxa. Difficultas urinæ.) Quam Græci δυσουρίαν uocant. Huic malo medetur cimex immiſſus in meatum urinarium. In uulture) Cum tamen hæc auis non ſit eſculenta. Paui ſimus) Vt ſcorpium dicimus & ſcorpionem,ita pauum & pauonem. Ariſtotelem & Theophraſtum)Quantum bonorum librorum periit,haud ſcio cuius culpa. Quid enim eſt omnino dignum cognitu,de quo non ſcripſerit Ariſtoteles: id quod ex illius patet uita. Quod ſi extarent, unde hauſit Hieronymus,nihil eſſet negocij uel corrigere deprauatũ,uel exponere obſcurum.

Marcellum Sideten)Cognomen eſt à patria. Nam Side ciuitas eſt Pamphyliæ,ſuum autem Flaniam appellat,opinor,ob patriam cõmunem. Puerorum more)Nam hi ſic ſoluunt quod obiectum eſt,ut aliud ſimile proponant,Cum iuxta Flaccum: Nil agat exemplum litem quod lite reſoluit.

Nautæ rhetores)Rhetores uideri poterat uox ſuppoſiticia: quidam habebant,rectores. Nec hoc ſatis arridet,ac ne ferri quidem poteſt,niſi legas,nautici rectores,aut nauium rectores. Niſi forte tacite notat,non eruditos,ſed clamoſum hoc rhetorum genus,qui apud populum agunt. Nam his bonis lateribus eſt opus. Id propemodum explicat paulò poſt, quorum latera ad clamandum &c. Pugnis & calcibus

A calcibus.) Pugiles intelligit ac palæstritas. Qui subuertunt montes.) Hoc ad metallorum fossores
9 refert. Quomodo autem subuertant, mire explicat Plinius. Non πύκτλω.) Græce maluit, ut esset odiosius. Nam à Græcis hæc omnia manarunt ad Romanos. πύκτης autem pugil Latine dicitur. Et mors ipsa nihil.) Putabat enim Epicurus, nihil superesse nostri post mortem: & arguto syllogismo col/legit, mortem nihil ad nos attinere. Pro tempore.) Lego pro temperie: ut intelligas æstum illius re/gionis non esse aptum cæteris animalibus nutriendis. Nam Camelus æstus patientissimus est. Radi cibus filicum.) Nam has eruũt rostro. Est autem filix herbæ syluestris genus. In Ponto & Phrygia.) Hos uermes paulò superius uocauit cossos. ξυλοφάγον.) Plinius teredinem appellat, quod denticulis exterat materiam, capite ad corporis reliqui portionem grauissimo, Græci ξυλοφάγον appellant, à ξύ/λον ligno, & φαγεῖν comedere. Luxuria.) Vel hinc palàm est, aliud esse luxuriam, aliud libidinem. Luxus est edisse cossos, non libido. Locustarum nubes.) Nubes appellat, quod magno agmine de/uolent, ut nubis speciem præbeant. Ex hoc loco reuinci possunt qui stultissime locustam, qua uictitasse
10 legitur Baptista, fruticem esse uolunt, non animal. Vermes Ponticos.) De cossis sentit. Lacertis uiridibus.) Nam in hoc genere maculosi formidabiliores sunt, & uenenũ habent. Taurorumq; car/nes.) Fœminæ parcunt ob fœturam, maribus uescuntur, quod pauci sufficiant implendo armento.
In nostra prouincia.) Dalmatiam intelligit. Pro alitibus & lactentibus.) Non est dubium quin hic locus sit deprauatus. Fortasse pro alitibus, legendum est altilibus, ut intelligas suem altilem: qui tum optimi sunt, cum adhuc sugunt mammam matris. Et ideo dixit, Iudaizantis. Magis nutrit lactens por cellus, quem Græci ἀλφάκιον appellant, quàm uitulus: & tamen illo contempto hunc præferebant.
Semicrudis uescuntur.) Imò apud Saxones quosdam & crudis uescuntur hodie, præsertim suillis.
Ichthyophagi.) ἰχθὺς piscis, φαγεῖν edere. Inde nomen habent, quod piscibus ad solem siccatis ui ctitent, ob inopiam rei frumentariæ. Adolescentulus in Gallia.) Admonuimus & aliàs Hierony/mum uixisse Treueris, & reliquam lustrasse Galliam. Sed quam fuerit adolescentulus, haud intelligo.
11 Opinor enim post Romana studia unà cum Bonoso Gallias adisse. Scottos gentem.) Olim omnes insulæ Britanniæ uocabãtur. Quanquam & hodie eadem est insula, Anglorum & Scottorum, in duos diuisa reges. Meminerunt cosmographi de Anthropophagis Scythiæ populo, qui carne humana ue/scantur, ueluti Pomponius Mela in descriptione Britãniæ, & Strabo in quarto Geographię suæ libro, nisi quod hic ἀνθροφάγους, hoc est, humanis uescentes carnibus in Hibernia Britanniæ uicina ponit, non in ipsa Britannia, atq; ijsdem ascribit cõmunitatem uxorum. Tametsi de carnibus hominum esi/
8 tandis, magis putat ad Scytharum ritus pertinere. Addit idem factitatum à Gallis & Hispanis in obsi/dionibus, huc adigente commeatus inopia. Verum cum Hieronymus testetur, se uidisse gentem huiu/smodi in Gallia, uide ne fortè sentiat de minore Britannia. Quanquam mihi sanè locus non uidetur o/mnino uacare mendo. Platonis politiam.) Quod is tradiderit uxorum communitatem. Et Cato nis exemplum.) Nam is uxorem communicauit Hortensio, sicuti superius dictum est. Massagetæ.) Scythiæ populi sunt. Derbices.) Hos Pomponius in Scythia ponit, de quorum institutis prodigio sa refert Strabo lib. xi. Et Plinius in vi. ponit Derbices iuxta Caucasum. Meminit horum & Eusebius li bro i. Præparationis euangelicæ. Pelusioten.) à Pelusio ostio Nili uno è septem. In hos iocatur Iuue nalis: Porrum & cepe nefas uiolare & frangere morsu, Carnibus humanis uesci licet. Leonto, Cyno,
12 Lyco.) Et Leonto à leone, Cyno à cane, Lyco à lupo, Busiris à busiride, insepulto bouí, opera Isidis. In hac urbe summum templum erat Isidis, autore Stephano. Thmuis.) Ciuitas est Aegypti sacra Mer curio, quod Mercurius sub hirci specie quondam illic latitasset, cum dij fugissent cœlo, ob seditionem inter ipsos exortam. Verum de his in primo Tomo habes copiosius. Antinous.) Sic habebant om nes quos uiderim codices. Cæterum legendum est Antinois, ἀντινοΐς. Eadem dicta est ἀδριανόπολις, id est, Adriani ciuitas Metropolis.) Dicitur præcipua ciuitas regionis: ea expugnata, facile capiun tur cæteræ. Et arx præsidium est ciuitatis. Alluſit autem ad illud Platonis: Qui rationi ceu regi locum in cerebro, uelut in arce dedit. Circensibus.) Ludi sunt Romæ in honorem magnæ matris deum in/stituti, à circo dicti in quo peragebant. In hæc spectacula uulgus insaniebat. Mobilitate histrionũ.) Nam hi saltant & gesticulãtur. Et Strophis.) Strophæ sunt oblique dicta, ueluti si quis uituperet sub specie laudis. Cyphi.) Barbara uox sicut Sinapi: genus est odoramenti, quo plurimum utebantur sacerdotes Aegyptij in sacris: admiscentur & alia, quo sit gratioris odoris. Meminit huius Dioscorides libro primo. Oenanthe.) Herba est nascens in petris, folio pastinacæ, radice magna ac numerosa, quam describit Plinius libro uigesimoprimo, cap. xxiiij. Meminit & Dioscorides libro quinto, Oe/nanthini quod conficitur e flore uitis, unde & nomen habet. Nam Græcis οἶνος uinum est, ἄνθος flos. Apparet autem non solum ad remedia adhiberi solere, uerumetiam ad unguentorum delitias. Mu/
13 scus.) Diminutiuum apparet à μῦς, animalculum est, unde caruncula siue glans excidítur, odoribus gratissima. Peregrini muris.) Est aliud genus, cuius pellicula in delitijs est. Miror quid uenerit in men tem Volaterrano ut scriberet, Hieronymum muscum & murem peregrinum, in epistolis appellare ani mal, quod uulgus rattum uocat, cum nunquam usurparit hæc nomina, nisi cum de delitijs odorũ agit.
Degrauatum in terra.) Alluſit ad illud Horatianum: Nam corpus onustũ Externis uitijs animum

quoq; degrauat ipſum, Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ. Anguſtioris.) Anguſtioris le/ c
gendum eſt per u, quod in porticibus & templis heroum & laudatorũ uirorum imagines haberentur, quæ nonnihil maieſtatis addebãt loco. Diogenes.) Diogeni calcanti culcitrã Platonis, cum dixiſſet: Calco Platonis faſtũ: Plato reſpondit, Calcas quidem, ſed alio faſtu. Quoſdam legimus.) Hoc non/ nulli tradunt de Democrito. Crates ille Thebanus.) Huius ſæpenumero meminit Hieronymus.

Senſus corporum.) Hanc ſimilitudinem mutuatus eſt à Platonis Sympoſio, ubi ſub nomine equi & ſeſſoris, depingit animum & corporis affectus. Vnde & hiſtoricus.) Ita Saluſtius in præfatione bel/ 14
li Catilinarij. Luxurioſa res.) Verba ſunt Solomonis in Prouerbijs cap. xx. Hippocrates in Apho riſmis.) Aphoriſmi ſunt ueluti leges quædam ſeparatim pronunciatæ, nec inter ſe cohærentes. Quæ non ſunt carnium.) Nempe condimentis, quæ ex herbis & aromatis conficiuntur. Aut ſub uentre.) In uentre gulæ uoluptas, ſub uentre libido. Λειπῆι δ'ἰαυτα.) Ita medici uocant parciorem uictum, quo ſibi medentur pleriq;. In morſum.) Mire torquet, quaſi Horatius non ex animo ſe talem deſcripſe/ rit, ſed ut ſub ſua perſona morderet eos, qui uere tales eſſent. Meditatorium.) Meditatorium, locus eſt ubi exercetur aliquis. Nam in illorum gutture hoc agitur, & illud incipit eſſe, quod poſtea deuorat latrina. Nec omnino diſſimile eſt, mittere in latrinam, & mittere in gulam. Mox enim incipit corrumpi quod immittitur. Pariter hyſopum.) Habet enim uim extenuandi & calefaciendi, ut tradit Dioſcori des libro tertio. Carnes liquidas.) Nempe oua. Lac autem ſanguis eſt albus, ob decoctionem. Nam è ſanguine menſtruo lac naſci putant phyſici. Eſſenos.) De his habes & in primo Tomo: quorum meminit & Plinius. De Phariſæis & Sadducæis fit mentio & in Euangelicis literis. Hiſtoriam Mi/ thræ.) Apparet hunc eſſe Mithram, de quo meminit ſuperius, ſignificans ſine matre natum. Et apparet fuiſſe Magum, aut principem apud Perſas: cuiuſmodi faciunt Tyaneum Apollonium Græci. So/ lenne eſt.) Eleganter uſus eſt hac uoce. Nam ſolenne dicitur, quod ex more fit: unde ridicule quidam ſo lennes doctores uocant, quos eximios uolunt ſignificare. Orizæ.) Oriza hordei genus eſt. Anti 15
ſthenes.) Hic erat Cynicæ ſectæ princeps. ἀμφόβιος.) Quod in diem uiueret, nihil ſolicitus de poſte ro. Prætorium.) Feſtiuiter uile dolium, mendici prætorium uocat. Neq; enim prætorium dicitur duntaxat locus in quo prætor reddit ius, uerumetiam quæuis magnifica domus magnis impendijs ex tructa: cuiuſmodi ſunt ædes primatum. Thoroſuli.) Sic enim lego: nam codices habebant Troſuli. De Troſſulis militibus Romanis aliàs dictum. Thoroſulos autẽ uocat pinguiculos & obeſiores, quod his thori protuberent. Adumbrantes.) Non imprimunt ueſtigia, ſed adumbrant, ut uix appareat pe dis ueſtigium. Verba in pugnis.) Non reſpondent dictis, ſed uerberibus ſe defendũt: & calcibus im d
petunt, quem uelint refellere. Gulam probans.) Probans dixit, pro deprehendens & comperiens: uel potius arguens ac demonſtrans, non autem approbans. Hic autem ingreditur ueluti campum, locum communem de laudibus ieiunij: in quo teſtatur aliàs ſe ſæpenumero luſiſſe. Domos opimas.) Opimas uocat ſplendidas. Locus eſt Deuteronomij cap. viij. Et incraſſatum eſt cor eius.) Referre uidetur Eſaiæ uerba cap. vi. Excęca cor populi huius, & aures eius aggraua, et oculos eius claude: ne for te uideat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat. Confabulatione cornutum.) Sic enim legis Exodi cap. xxxiiij. Et ignorabat quod cornuta eſſet facies ſua ex conſortio ſermonis domi/ ni. Quanquam Hebraici ſermonis periti putant, inuerſione unius literulæ pro radiante uerſum cornu/ tum. Nam ſeptuaginta uerterunt δεδόξασαι, id eſt, glorificata eſſet. Suffragantur his quæ ſcribit Paulus ij. Cor. iij. Nam nec glorificatum eſt, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Confert enim Apoſtolus gloriam Moyſi cum gloria Chriſti, qui & ipſe transfiguratus eſt in monte: Et reſplen duit facies eius ſicut ſol. Elias quadraginta dies.) Paſtus uno pane ſubcinericeo, ambulauit ieiunans 16
quadraginta dies. Locus eſt tertio Regum cap. ix. Quid tu hic Elia?) Feſtiuiter contulit hanc uocem cum illa Adæ. Congregatum Samuel.) Locus eſt primo Regum libro cap. vij. Aſſyriorum impe tum.) Locus eſt apud Eſaiam cap. xxxvij. Achab rex.) Locus eſt tertio Regum libro cap. xxi. Fi lio meruit.) Ieiunabat & concepit, ut legis primo Regum cap. i. Quanquã illic non eſt proditum, An/ nam ieiunaſſe, ſed duntaxat abſtinuiſſe ab his quæ poſſent inebriare. Periclitantur.) Locus eſt apud ipſum Danielem capite ſecundo & primo. Diſcophoron.) δισκοφόρον, qui portat diſcum. Quanq; diſcus quoq; dicitur, quo olim exercebantur, ſimili nimirum figura. Locus eſt Danielis cap. xiij. Heb domadis.) Sex dies legitur in lacu fuiſſe ſine cibo. ἐξωμολόγησιν.) Id eſt, confeſſionẽ, ab ἐξομολογέω. Locus eſt ſecundi Regum cap. xij. Exprobratur Iſraeli.) Nempe Amos cap. ij. Rechab.) De Re/ chab & illius filijs habes Hieremiæ cap. xxxv. quorum meminimus copioſius in primo Tomo. In foribus euangelij.) Hoc eſt, in ipſo ſtatim exordio: nempe apud Lucam cap. iij. Et acriora dæmonia.) Alluſit ad dæmonium lunatici à Chriſto eiectum, cum apoſtoli tentaſſent, nec potuiſſent eijcere. Admi/ rantibus aũt illis, ait hoc genus dæmoniorum eijci non poſſe, niſi in oratione & ieiunio. Locus eſt apud Matthæum cap. xvij. Cornelius centurio.) De eleemoſynis fit mentio in Actis apoſtolicis cap. x. 17
de ieiunio nõ fit, niſi quod qui ſemper orat, ieiunet oportet. Tametſi Græci addunt de ieiunio. Et Beda admonet, in nonnullis etiam Latinis codicibus inueniri hanc lectionem. Crebra ieiunia.) Sic enim addit: In ieiunijs multis. Iam noli aquam.) Iam enim idem ualet, quod poſthac. Vir quippe.) Re/
ferre

A ferre uidetur locum ex Solomonis Prouerbijs cap. xvi. Anima laborantis laborat ſibi. Regnum cœlorum uim.) In hunc quidem ſenſum identidem Hieronymus uſurpat hunc Matthæi locum: at mihi, quod cum tanti uiri honore paceq; dixerim, magis illud innuit Chriſtus, iam adeſſe tempus euangelij, & inſtare turbam ingredi uolentium: adeo ut ui uideantur irrupturi, ni admittantur, ſic eos animauerat prædicatio Ioannis. Cum hoc conſentiunt quæ ſequuntur: Omnes enim prophetæ & lex uſq; ad Ioannem. Diem plus quàm diem.) ἡμέραν παρ' ἡμέραν. Hieronymus ancipitem præpoſitionem accepit pro ultra, ſiue ſupra: uerti poterat, diem ad diem, hoc eſt, confert diem cum die. Id autem qui facit, putat aliquid intereſſe: ueluti qui purpuram componit cum purpura, ut uideat utra ſit ardentior. Neomenias.) Id eſt, nouilunia, & ſcenopegia: id eſt, tabernaculorũ compactiones. Nam utraq; uox Græca eſt, νομηνία & σκηνοπηγία. Ortygometram.) Græca uox eſt. Nam illis ὄρτυξ coturnix eſt, ὀρτυγομήτρα
18 coturnicũ rex. Fortaſſe quod in eo genere maribus ſit ſapor præſtantior. Cur homo dei.) Hiſtoria eſt tertio libro Regum cap. xiij. atq; inibi de leone, qui occiſo ſeſſore, pepercit aſino. Gomor.) עֹמֶר Gomor Hebræis menſuræ genus eſt, quod Græci chœnicem appellãt, Latini dimenſum. Eſt autem modus diurni cibi, hoc eſt, quantum ſatis eſt ad unius diei uictum. Diuus Hieronymus in Hebraicis nominibus dicit eſſe decimam partem Ephi. Porrò Ephi menſuram eſſe trium modiorum. In cibi tu & ſaturitate.) Hoc eſt, in duabus primis propoſitionibus. Stoicus efficitur.) Hoc eſt, ſeuerus, qui nullum omnino delictũ admittat: & iuxta Stoicorum paradoxa, uelit omnes uirtutes pares eſſe, & omnia uitia paria. Hieroſolymã Citio.) Nam Zeno Stoicæ ſectæ princeps Citienſis fuit. Porro Citium oppidum eſt Cypri. Proinde Hieroſolymam & Iudæam ceu Chriſti patriam oppoſuit Citio & Cypro Zenonis patriæ. Pexa.) Quod nullos haberet floccos, detrita nimirum. Subucula ueſtis eſt, quam
19 alij uocant interulam. Atrebatum & Laodiceæ.) Apparet ex his regionibus candidiſſima ac ſubtiliſſima linea mitti ſolere. Nũc huius laudis principatus, ſi tamẽ ea laus, penes meos Hollãdos eſt. Quanquam & Atrebates in Belgis haud ita procul à nobis abſunt. Quanq; barbam raſeris.) Iocatur quod hirci barbato ſint mento. Luſcum uocare luſcum.) Hoc eſt, quid prodeſt uitioſo ſuum exprobrare uitium? Nam ille nihilominus luſcus eſt. Confine prouerbium illi Græco, τὰ σῦκα σῦκα, τὼ σκάφιω σκάφιω λέγων. Eſt autem uerſus Perſianus: Et luſco qui poſſit dicere lũſce. Ille pœnitens.) Nam ante tradiderat illum Satanæ. Variam habuit.) Quam polymitam alibi uocat. Tu ſcilicet doctus.) Per ironiam dictum eſt. Alius Mazuroth.) Locus eſt apud Iob capite xxxviij. iuxta æditionem Septuaginta Nam Hieronymus pro Mazaroth uertit luciferum. Timentibus autem.) Locus eſt Ma-
B lachiæ capite quarto. Regradantur in ædituos.) Sic enim legis apud hunc cap. xliij. Sed & Leuitæ, qui longe receſſerunt à me, in errore filiorum Iſrael: & errauerunt à me poſt idola ſua, & portauerũt iniquitatem ſuam, erunt in ſanctuario meo æditui, & ianitores portarum domus, & miniſtri domus. Eleganter autem dixit regradare, pro eo quod eſt, à gradibus deijcere, quibus aſcenderãt ad Leuitarum honorem. In fluuio quoq; illo.) Locus eſt apud eundẽ cap. xlvij. Plurimæ, inquit, erunt ſpecies piſcium
20 &c. Noſter Zeno.) Ita per ironiam appellat Iouinianum Stoicorum more paria facientem peccata & merita. Sex urbes fugitiuorum.) Ex urbibus peculiaribus Leuitis, ſex ſeparatæ ſunt ad ſuffugium fugitiuorũ, ut legis Numerorum cap. xxxv. ἓν κόνιον.) Locus hic nos aliquandiu torſit. Nam ſciolus quiſpiam ſubdiderat Græcas uoces ἓν σῶμα, cum ea tamen nihil faciant ad prouerbium uulgi, præſertim cum hoc iam dixerit ante Latine: & ita Latine, ut non cõmodius dici poſſit Græce. Nos igitur ex ueſtigijs ueterum exemplarium germanã ac ueram lectionem diligenter ſubodorati, reſtituimus ad hunc modum, ἓν κόνιον, id eſt, idem puluiſculus. Siquidem apud Græcos & hoc inter adagia fertur, μία κόνις, id eſt, idem puluis, quo nullum ineſſe diſcrimen ſignificant. Tractum ab his qui res minutim tritas miſcent, ſic, ut è multis unus fiat puluis, quemadmodum dicunt eiuſdem farinæ: ſicut diligentius explicuimus in Chiliadibus noſtris Cæterum quod κόνιον dixit, diminutiuum fecit, à κόνις. Verum iam cœpimus.) Hoc tranſitu finit argumentationem, & ad epilogum progreditur, quo ſummatim per-
21 ſtringit quod fuſius diſputatum eſt. Expoſita eſt πρόθεσις.) Quam & hodie deciſionem appellant, quoties definitur aliquid ac ſtatuit, amputatis hinc atq; hinc opinionibus diuerſis. Vniuiræ.) Quas Græci μονογάμους uocant. Epicurum noſtrũ.) Quem paulò ante Zenonem dixit. Subantem.) Rurſus uſus eſt obſcœno uerbo, pro libidinantem & laſciuientem. Codices habebant, ſudantẽ: uerum ea uox ab alijs eruditis ante nos fuit emendata. Socraticam irriſionem.) Quod is ſoleat per canem & anſerem iurare. Sues & canes.) Hoc dictum eſt ideo, quod aſtruat libidinem, & nuptijs faueat.

Vultures quoq;.) Hoc propter eſum carnium, quem æquabat abſtinentiæ. Sunt enim aues hæ carniuoræ. Ariſtippi multitudo.) Nam & is canis regius dictus eſt, & uoluptatũ ſectator, diſſimillimus Diogeni. Multitudinem uocat turbã hominum, cui hoc uitæ inſtitutum probatur. De tuo armẽto.) Apte de hominibus pecuinis, & beluis uerius q̃ hominibus. Ita paulò ſuperius Horatius: Epicuri de grege porcum. Hariolus.) Sic appellat circulatores fori, qui tanquã diuinaturi aliquid, non animaduertentium naſos feriunt riſus cauſa: & fuſte ſubito intorto, uexãt dentes. Induci.) Induci dixit, pro
22 decipi. Gehennæ ſuccidiæ.) Succidiam uocant carnem ſuillam: ſuillam autem fumo duratam: unde quoties opus eſt, aliquid decidunt in cibum. Significat autem iſtos uoluptarios, ſues non homines, ma-

ctandos gehennæ,ut dæmonum sint cibus. Quæ uiros.) Significat balnea obscœna, qualia sunt & c
apud Christianos passim nimium multa, in quibus permixtim nudæ fœminæ cum nudis uiris lauant.
Ostenditi taleis.) Nihil dici potuit argutius. Ne peccatum quidem.) Lego, ut peccatũ ne pœ/
nitentiam quidem habeat. Id autem fit, quoties persuasum est, peccatũ non esse peccatum. De Chal/
deo.) Propter Hebionitas, Nicolaitas, & huiusmodi alios. Nam Porphyrius Syrus erat, Arius & Cel/
sus Græci. Quasi in Euphorbum.) Allusit ad Pythagoram, ex Euphorbo renatum. Ananias fi/
lius Azur.) Historia refertur apud Hieremiã capite uigesimooctauo. Cœlibes.) Cœlibes dicun/
tur non qui caste uiuunt, sed qui carent uxoribus. Verum torquet hoc quoq; nõnihil Hieronymus, qui
cœlibem quoq; à cœlo uocatũ uideri uult. Hinc Theologi hauserũt certã persuasionem, cœlibem idem
significare quod caste & continenter uiuentem: quum Fabius cœlibem opponat marito: & Horatius
cum ait, Martijs cœlebs quid agam Calendis, non suam prædicat continentiã, quum incontinentiã sæ/
pe profiteatur, sed significat se ἄγαμον esse. Iam & Iureconsultorũ Caij ac Modesti etymologia obijci/
tur, quorũ prior ait, cœlibes dictos quasi cœlites. Verũ illi cœlites, de quibus sentiunt Iureconsulti, nec
carebant uxoribus, nec continenter uiuebant, quũ illic adulterijs, stupris, & puerorum amoribus ple/
na sint omnia: sed cœlibes sentiunt suauiter & tranquille uiuere, qualem illi putabãt uitã deorum. Huc
pertinet & illud prouerbiũ: Qui non litigat, cœlebs est. Et nucleum.) Non satis uideo quid sibi ue/
lit hoc loco nucleum, nisi quod quidã nuclei putãtur ad coitum facere, ueluti pinei, quod in his insit uis
quædam seminalis. Subulci tui.) Sic uocat malos doctores aut episcopos, quasi suum pastores, non
ouium. Velites.) Sentit de pugnacibus, de quibus supra dixit, quod syllogismos haberent in calci/ 25
bus. Amazonas.) Quod de Amazonibus scriptum est, mire torquet in Iouinianũ. Nam hæ exer/
tam, hoc est, enudatam habent mammã, non ut expeditius pugnent, quemadmodũ illæ, sed ut uiros ad
libidinem prouocent, nudato corpore. Non turtures.) Quod casta sit auis, quæ nec adulterium no
uit, nec amisso cõpare secundas sequitur nuptias. Vpupæ.) Quod salax sit hæc auis & immunda.
Lustra circũuolent.) Mira lusit ambiguitate uerbi. Nam lustra sunt animantiũ, sunt & scortorum.
Ad te loquar.) Vertit apostrophen ad urbem Romam. Scriptam in fronte.) Locus est Apoca/
lypseos cap. xvij. Quid aũt sentiat esse nomen blasphemiæ, declarat in Epistola ad Agasiam, quæst. xi.
cum ait: Non uoluit aperte dicere, Romanũ imperium destruendũ, quod ipsi qui imperãt, æternũ pu/
tant. Vnde secundũ Apocalypsim Ioannis, in fronte purpuratæ meretricis scriptũ est nomen blasphe/
miæ, id est, Romæ æternæ. Hactenus Hieronymus. Vaticinati sunt hoc poetæ Romani, & hoc titulis
monumentorũ ac literis proditũ est, imperiũ illud cũ sua religione fore sempiternũ: cũ Christus, cuius D
imperiũ æternũ est, omnia imperia, omnesq; religiões prophanas extinxerit. Apostoli uoce.) Nem
pe in epistola ad Romanos, quod fides uestra annũciatur in toto mũdo. Aut fortitudinis nomẽ est.)
ῥῶμη, Græce robur, siue ualentia. Latini putant à Ruma dictũ, hoc est, à mamma lupæ quã suxerunt Re
mus & Romulus. Roma Hebræis sonat sublimitas. Quod de idolo.) Nimirũ à Ioue dictus Iou/
nianus, ac Ioui sacrũ erat capitoliũ, unde & Capitolinus dictus, & idcirco subijcit: Squalet capitolium. 24
At nũc ambigunt omnino Romani, ubi nam fuerit illud admirandũ capitolium. Neq; desunt tamen,
qui paganã illam gloriam adhuc somnient, quasi parũ habeat splendoris ipse Christus. Quanq; huius
mali magnã partẽ sacerdotibus acceptã ferri oportet, qui sese nõ continẽt in suo genere, & ijsdẽ rebus
magni uideri uolunt, quibus olim ethnici principes: ac nõ potius apostolicis opibus, quibus illi reges
omnes & monarchas infinitis partibus, & potentia & gloria & opibus superarũt. Porro cum sua negli/
gant, & affectent aliena, nec in suo genere magni sunt, quia nõ studeant ut sint: & in illo longe uincũtur,
adeo ut ne cõferendi quidẽ sint cum illis. Ita fit, ut quidã semichristiani uetus illud & ethnicũ desiderent
imperiũ, quod & huius pœniteat, utpote frigidi: & illud apostolicũ, quo mundanæ ditionis iacturam
pensare poterãt, nec in his uideãt, in quibus solũ hoc cõueniebat florere. Sub Numa.) Nã huius æta
te docuit Pythagoras in Italia: cuius cõtinentiã dicit, quod inserit abstineri ab esu carniũ. Sub consu
libus.) Nam regib. exactis cõsules successerũt, sub quibus adhuc diu Roma fuit frugalis. Et admodum
sero luxuria immigrauit in urbem Romã à Græcis captis. ANTIDOTVS, Plurima sunt in his
duobus libris, quæ uehemẽter possent offendere: præsertim hac tẽpestate, qua matrimoniũ etiã inter sa
cramẽta ponit: de quo mirũ est nec Iouinianũ meminisse, cũ illud laudibus ueheret: nec Hieronymum,
cum illius libros refellit: uerum ipse in epistolis sequentibus antidotũ admouit, ut nostra nihil sit opus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quanq; Iouiniani dogma iam Romæ damnatũ esset opera Victorini & Pammachij, tamen mul/
tos offenderant duo aduersus eum ab Hieronymo scripti libri, quod propensior uideret in laudẽ uirgi
nitatis cũ oportuisset, & durior in matrimoniũ. Notatis igitur locis Pammachius Paulæ gener, & Hie
ronymi quondã condiscipulus, admonuerat familiariter amicũ, ut ad ea responderet. Id quod mira cau
sæ fiducia facit Hieronymus, ut non solũ refellat quæ obijciebantur, uerumetiã multis conuicijs insecte/
tur obtrectatores. Vtinam hanc epistolam diligenter legant isti, qui maligne paucula uerba decerpunt
ex alienis libris quæ calumnientur, haud perpendentes à quo dicantur, cui, qua occasione dicãtur, quid
præcesserit, quid consequatur: tantum circa duo uerba muliebriter cauillantes, arguti sibi uidentur.

Hieronymi

HIERONYMI PRO LIBRIS ADVERSVS IOVINIANVM Apologia ad Pammachium.

QVod ad te huc usq; non scripsi, causa fuit silentium tuũ. Verebar enim, ne si tacenti scriberem, molestũ me magis q̃; officiosum putares. Nunc autem prouocatus dulcissimis literis tuis, & huiuscemodi literis, quę me ad philosophiam nostri dogmatis prouocarent, & cõdiscipulum quondam & sodalem & amicum, obuijs (ut aiunt) manibus excipio, defensorem q̃; meorum opusculorum paro: ita tamen, si ante te placatum iudicem habuero, imò si oratorem meum super omnibus quæ in me arguuntur, instruxero. Hoc enim & Tullius tuus, & ante illum in breui & solo uolumine scripsit Antonius: primam causam esse uictoriæ, diligenter causam pro qua dicturus es, discere. Reprehendunt me quidam, quod in libris quos aduersum Iouinianũ scripsi, nimius fuerim: uel in laude uirginum, uel in suggillatione nuptiarum: & aiunt condemnationem quodammodo esse matrimonij, intantum pudicitiam prædicare, ut nulla uideatur inter uxorem & uirginem comparatio derelinqui. Ego si bene problematis memini, inter Iouinianum & nos ista contentio est, quod ille exæquet uirginitati nuptias, nos subijciamus: ille parum uel nihil, nos multum interesse dicamus. Deniq; idcirco te post dominũ faciente, damnatus est, quod ausus sit perpetuæ uirginitati matrimoniũ comparare. Aut si id ipsum uirgo putatur, & nupta: cur piaculum uocis huius Romæ Victorinus audire non potuit? Virgo à uiro, non uir à uirgine generatur. Medium esse nihil potest, aut mea sententia sequenda est, aut Iouiniani. Si reprehendor quod nuptias uirginitati subijcio, laudetur ipse qui cõparat. Si autem damnatus est qui æquales putabat, damnatio eius mei operis testimonium sit. Si seculi homines indignantur in minori gradu se esse q̃; uirgines, miror clericos & monachos & continentes id non laudare quod faciũt. Castrant se ab uxoribus suis, ut imitentur uirginum castitatem: & idipsum uolunt esse maritatas, quod uirgines? Aut iungantur itaq; uxoribus suis quibus renunciauerant: aut si se abstinuerint, etiam tacentes confitebuntur melius esse, quod nuptiarum operi prætulerunt. An ego rudis in scripturis, & nunc primũ sacra uolumina legens, lineam & (ut ita dicam) tenue dicendi filũ inter uirginitatem & nuptias seruare non potui? Videlicet nesciebam dictũ: Noli esse iustus multum: & dum unũ latus protego, in altero uulneratus sum: atq; ut manifestius loquar, dum cõtra Iouinianũ presso gradu pugno, à Manichæo terga mea confossa sunt. Nónne, quæso, statim in principio operis mei ista præfatus sum? Neq; enim nos Marcionis & Manichęi dogma sectantes, nuptijs detrahimus. Nec Tatiani principis Encratitarũ errore decepti, omnem coitum spurcũ putamus, qui non solũ nuptias, sed cibos quoq; quos deus creauit ad utendum, damnat & reprobat. Scimus in domo magna non solũ uasa aurea & argentea esse, sed & lignea & fictilia: & super fundamentũ Christi, quod Paulus architectus posuit, alius superædificauit aurum, argentũ, lapides precioſos: alius econtrario fœnum, ligna, stipulam. Non ignoramus honorabiles nuptias, & cubile immaculatum. Legimus primã dei sententiam: Crescite & multiplicamini, & replete terrã. Sed ita nuptias recipimus, ut uirginitatẽ quæ de nuptijs nascit, præferamus. Nunquid argentum non erit argentũ, si aurũ argento precioſius est? Aut arboris & segetis cõtumelia est, si radici, folijs, culmo & aristis, poma præferantur & fructus? Vt poma ex arbore, frumentũ ex stipula, ita uirginitas ex nuptijs. Centesimus & sexagesimus & tricesimus fructus, quanq̃; de una terra & de una semente nascatur, tamen multũ differt in numero. Triginta referuntur ad nuptias, quia & ipsa digitorũ coniunctio quasi molli osculo se complexans & fœderans, maritum pingit & coniugem. Sexaginta uero ad uiduas, eo quod in angustia & tribulatione sint positæ. Vnde & superiori digito deprimũtur: quantoq; maior est difficultas expertæ quondam uoluptatis illecebris abstinere, tanto maius & pręmiũ. Porrò numerus centesimus (quæso diligẽter lector attende) de sinistra transfertur ad dexteram: & ijsdem quidem digitis, sed non eadem manu quibus in læua, nuptæ significantur & uiduæ: circulũ faciens, exprimit uirginitatis coronã. Oro te, qui hæc loquitur, damnat nuptias? Aurum uirginitatem, argentum

diximus matrimonium. Centeſimum & ſexageſimum & triceſimum fructum de una terra c
expoſuimus & de una ſemẽte generari,licet multum differat in numero. Et quis unquã tam
iniquus lector erit,ut non ex meis dictis,ſed ex ſuo me ſenſu iudicet? Et certe multo clemen-
tiores erga coniugia fuimus, omnibus penè Latinis & Grẹcis tractatoribus,qui centeſimum
numerum ad martyres referunt,ſexageſimum ad uirgines,triceſimum ad uiduas: atq; ita fit
iuxta illorum ſententiam, ut de bona terra, & de patrisfamilias ſemine excludantur mariti.
Verum ne in principio cautus, in reliquis forſitan improuidus fuerim: nónne poſt partitio-
nem opuſculi,cum ad quæſtiones uenirem,ſtatim intuli? Vos quæſo utriuſq; ſexus uirgines
& continentes,mariti quoq; & digami,ut conatus meos orationibus adiuuetis. Cunctorum
in commune Iouinianus hoſtis eſt. Quorũ ego orationibus indigeo,& quos adiutores mei
operis precor,eos poſſum Manichẹi errore damnare? Curramus ad reliqua. Neq; enim epi
ſtolæ breuitas patitur,diutius in ſingulis immorari. Interpretantes illud apoſtoli teſtimoni-
um: Vxor proprij corporis ſui nõ habet poteſtatem,ſed uir: ſimiliter & uir corporis ſui non
habet poteſtatem, ſed uxor:hoc ſubiunximus. Omnis hæc quæſtio de his eſt qui in matri-
monio ſunt,an eis liceat uxores dimittere: quod & dominus in Euangelio prohibuit. Vnde
& Apoſtolus,Bonum eſt,ait,homini uxorem uel mulierem non tangere: quaſi in tactu eius
periculum ſit,quaſi qui eam tetigerit,non euadat. Vnde & Ioſeph, quia illum tangere uole-
bat Ægyptia, fugiens de manibus eius,pallium abiecit. Sed quia qui ſemel duxit uxorem,
niſi ex conſenſu ſe non ualet abſtinere, nec dare repudium non peccanti:reddat coniugi de-
bitum,quia ſponte ſe alligauit,ut reddere cogeretur. Qui domini dicit eſſe præceptum,ne di-
mittantur uxores:& abſq; conſenſu,quod deus coniunxit, homo non ſeparet:hic poteſt dici
nuptias condemnare? Rurſum in ſequentibus:Sed unuſquiſq;,ait,habet proprium donum
ex deo.Alius quidem ſic,alius autem ſic. Quam ſententiam nos exponentes,hæc intulimus.
Quid,inquit,uelim perſpicuum eſt. Sed quoniam in eccleſia diuerſa ſunt dona, concedo &
nuptias,ne uidear damnare naturam.Simulq; conſidera,quod aliud donum uirginitatis ſit, a
aliud nuptiarũ.Si enim eadem eſſet merces nuptiarũ & uirginum, nequaq̃ dixiſſet poſt præ
ceptum cõtinentiæ: Sed unuſquiſq; propriũ habet donũ ex deo, alius quidẽ ſic,alius autem
ſic. Vbi proprietas ſingulorum eſt,ibi altrinſecus diuerſitas. Cõcedo & nuptias eſſe donum
dei,ſed inter donum & donũ magna diuerſitas eſt. Deniq; & Apoſtolus de quodã poſt in-
ceſtum pœnitente:Econtrario,inquit,donate ei & cõſolamini. Et ſi cui quid donaſtis,& ego.
Ac ne putaremus donũ hominis contemnendũ, addidit: Nam & ego quod donaui, ſi quid
donaui,propter uos coràm Chriſto. Diuerſa ſunt dona Chriſti. Vnde Ioſeph in typo eius
uariam habebat tunicã.Et in pſalmo quadrageſimoquarto legimus:Aſtitit regina à dextris
tuis in ueſtitu deaurato,circũdata uarietate.Et Petrus apoſtolus: Sicut cohẹredes,ait,multi-
plicis gratiẹ dei.Quod ſignificãtius Græce dicit πϱικίλϖς, id eſt,uariẹ.Rogo,quẹ eſt iſta con
tentio,claudere oculos,nec apertiſſimũ lumen aſpicere? In eccleſia diximus eſſe dona diuer-
ſa,& aliud donũ uirginitatis,& aliud nuptiarũ.Et poſt paululum: Cõcedo & nuptias eſſe do
num dei. Sed inter donũ & donũ magna diuerſitas eſt. Et quod dei donũ uoce apertiſſima
pronũciamus,damnare dicimur? Porrò ſi Ioſeph in typo domini accipitur, tunica eius uaria
atq; diſtincta in uirginibus,uiduis,cõtinẽtibus ac maritatis eſt.Et poteſt uideri quaſi alienus,
qui de tunica Chriſti eſt:cũ & ipſam reginã,hoc eſt,eccleſiã ſaluatoris in ueſtitu deaurato,ea
dem uarietate circũdatã dixerimus? Sed & in cõſequentibus de cõiugio diſputãtes,eundem
ſenſum ſecuti ſumus.Hic locus ad præſentẽ controuerſiã nõ pertinet. Docet enim iuxta ſen-
tentiã domini,uxorẽ excepta cauſa fornicationis non repudiandã,& repudiatã uiuo marito
alteri nõ nubere,aut certe uiro ſuo debere recõciliari.Et in alio loco:Mulier,inqt, alligata eſt,
quãto tempore uir eius uiuit. Quod ſi dormierit uir eius,liberata eſt à lege uiri. Cui uult nu-
bat,tantũ in domino,id eſt,Chriſtiano. Qui ſecũdas nuptias tertiaſq; cõcedit in domino,pri
mas cũ ethnico prohibet? Aperiãt,quẹſo, aures obtrectatores mei,& uideant me ſecũdas &
tertias nuptias cõceſſiſſe in domino. Qui ſecũdas & tertias nõ dãnaui,primũ potui damnare

matrimonium

A matrimonium? In eo quoq; loco,ubi interpretamur capitulum Apoſtoli: Circũciſus aliquis uocatus eſt,non adducat præputium.In præputio uocatus eſt,non circundatur(licet quidam prudentiſſimi interpretes ſcripturarum hoc de circũciſione & ſeruitute legis dictum eſſe contendant)nónne apertiſſime fœdera ſeruamus nuptiarũ? Diximus enim:Si in præputio quis uocatus eſt,non circuncidatur.Habebas,inquit,uxorẽ cum credidiſti:noli fidem Chriſti cauſam putare diſſidij, quia in pace nos uocauit deus. Circunciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt:ſed obſeruatio mandatorũ dei. Nihil enim prodeſt abſq; operibus cœlibatus & nuptiæ: cum etiam fides, quæ proprie Chriſtianorũ eſt, ſi opera non habuerit,mortua eſſe dicatur. Et hac lege uirgines quoq; Veſtæ & Iunonis uniuiræ,in ſanctarum queant ordine numerari.Et poſt paululum: Seruus uocatus es,nõ ſit tibi curæ:ſed & ſi potes fieri liber,magis utere. Etiam ſi habes, inquit, uxorem,& illi alligatus es:& ſoluis debitum,& non habes tui corporis poteſtatẽ:atq;(ut manifeſtius loquar)ſeruus uxoris es,noli propter hoc habere triſtitiam, nec de amiſſa uirginitate ſuſpires.Sed etiam ſi potes cauſas aliquas inuenire diſſidij,ut libertate pudicitiæ perfruaris,noli ſalutem tuam cum alterius interitu quærere. Habeto pauliſper uxorem,nec præcurras morantem.Expecta dum ſequitur: Si egeris patienter, coniunx mutabitur in ſororem.In eo quoq; loco ubi tractauimus, cur dixiſſet Paulus: De uirginibus autem domini præceptum non habeo:conſilium aũt do, tanq; miſericordiam conſecutus à domino,ut ſim fidelis:ita uirginitatem prætulimus,ut nuptiarum ordinem ſeruaremus.Si uirginitatem dominus imperaſſet,uidebatur nuptias condemnare, & hominum auferre ſeminarium,unde & ipſa uirginitas naſcitur.Si præciditſſet radicẽ, quomodo fruges quæreret? Niſi ante fundamẽta ieciſſet, qua ratione ædificium extrueret, & operturum cuncta deſuper culmen imponeret?Si radicem nuptias, ſi uirginitatem diximus fructus:ſi fundamentum matrimonium,& ædificium uel culmen perpetuam caſtitatem:quis uel tam inuidus,uel tam cæcus obtrectator mei erit,ut in eadem domo ædificium uel culmen uideat: & fundamentum
B quod ædificium & culmen portat,ignoret? Porrò & in alio loco proponentes Apoſtoli teſtimonium,in quo ait: Alligatus es uxori, noli quærere ſolutionem: ſolutus es ab uxore, noli quærere uxorem:ilico hæc ſubiecimus:Habet unuſquiſq; noſtrũ terminos ſuos, redde mihi meum,& tu tene tuum.Si alligatus es uxori tuæ,ne illi des repudium.Si ſolutus ſum ab uxore, non quærã uxorem. Vt ego non ſoluo coniugia,ſi ſemel ligata ſunt:ita tu non liges,quod ſolutum eſt.Sed & in alio teſtimonio, quid de uirginitate & nuptijs ſenſerimus,manifeſtiſſime declaratur.Non imponit nobis Apoſtolus laqueũ,nec cogit eſſe quod nolumus,ſed ſuadet quod honeſtum eſt & decorum: & intente facit ſeruire domino, & ſemper eſſe ſolicitos: & expectare paratam domini uoluntatem,ut cum quid imperauerit, quaſi ſtrẽnuus & armatus miles,ſtatim impleat quod præceptũ eſt: & hoc faciat ſine ulla diſtentione, quæ data eſt ſecundum Eccleſiaſten hominibus huius mundi,ut diſtendantur in ea.In fine quoq; comparationis nuptiarum & uirginum,diſputationem noſtram hoc ſermone concluſimus: Vbi bonum & melius eſt,ibi boni & melioris non unum eſt præmiũ: & ubi non eſt unũ præmium, ibi utiq; dona diuerſa.Tantum igitur intereſt inter nuptias & uiginitatem: quantũ inter non peccare & benefacere: imò ut leuius dicã, quantum inter bonũ & melius.Porrò in cõſequentibus,cum dicimus:Finita diſputatione coniugiorũ & uirginitatis, ut inter utrunq; cauto moderamine præceptorũ,nec ad ſiniſtram,nec ad dexteram diuerteret:ſed uia regia graderetur, & illud impleret: Ne ſis multũ iuſtus, rurſus monogamiã digamiæ comparat:& quomodo nuptias ſubdiderat uirginitati, ita digamiam nuptijs ſubijcit: nónne perſpicue oſtendimus, quæ ſit in ſcripturis ſanctis ſiniſtra,quæ dextra:& quid ſignificet,ne ſis multũ iuſtus? Quod uidelicet ſiniſtra ſit, ſi Iudæorũ & gentilium ſequamur libidinẽ, & ſemper æſtuemus ad coitum.Dextra,ſi Manichæorum ſequamur errorem:& ſimulata pudicitia,impudicitię retibus implicemur. Via autem regia ſit,ita appetere uirginitatem,ne nuptiæ condemnentur.Præterea quis tam iniquus meorum opuſculorum iudex erit, ut prima matrimonia damnare me dicat, cum etiam de ſecundis dixiſſe me legerit: Concedit Apoſtolus ſecundas nuptias, ſed

uolentibus,ſed his quæ ſe continere non poſſunt:ne luxuriatæ in Chriſto,nubere uelint,ha/ c
bentes damnationem,quod primã fidem irritam fecerint?Et hoc concedit,quia multæ abie/
runt retrorſum poſt Satanam.Cæterum beatiores erunt,ſi ſic permanſerint.Cõtinuoq; ſub
iungit apoſtolicam autoritatem:ſecundum conſiliũ meum.Porrò ne autoritas Apoſtoli qua
ſi hominis leuior uideretur,addidit: Puto autem quod & ego ſpiritum dei habeam. Vbi ad
continentiã prouocat:ibi non hominis,ſed ſpiritus dei cõſilio uſus eſt. Vbi aũt nubendi con/
cedit ueniam,ſpiritũ dei non nominat, ſed prudentiæ librat conſilium : ita ſingulis relaxans,
ut unuſquiſq; ferre poſſit. Propoſitis ergo teſtimoniis,in quibus Apoſtolus ſecundas conce/
dit nuptias, ſtatim ſubiecimus. Quomodo uirginibus ob fornicationis periculum, concedit
nuptias, & excuſabile facit quod per ſe non appetitur:ita ob eandem fornicationem,cõcedit
uiduis ſecunda matrimonia.Melius eſt enim,licet alterum & tertium unum uirum noſſe, q̃
plurimos:id eſt,tolerabilius eſt uni homini proſtitutã eſſe, q̃ multis.Faceſſat calumnia. De
ſecundo hic & de tertio & quarto(ſi libet) matrimonio diſputauimus,non de primo.Sed ne
quis in eo quod diximus, tolerabilius eſt uni homini proſtitutam eſſe quàm multis, ad pri/
mum matrimonium referat,cum omnis nobis quæſtio de digamia & trigamia fuerit:deniq;
digamiæ & trigamiæ diſputationem hoc calce ſignauimus: Omnia licent,ſed non omnia ex
pediunt.Non damno digamos,imò nec trigamos,& ſi dici poteſt, octogamos.Plus aliquid
inferam,etiam ſcortatorẽ recipio pœnitentem.Quicquid æqualiter licet,æquali lance penſan
dum eſt.Erubeſcat calumniator meus, dicens me prima damnare matrimonia, quãdo legit,
non damno digamos & trigamos,& ſi dici poteſt,octogamos.Aliud eſt nõ damnare,aliud
prædicare: aliud eſt ueniam cõcedere,aliud laudare uirtutem.Si aũt durus in eo uideor,quia
dixi:quicquid æqualiter licet,æquali lance penſandum eſt: puto non me crudelem iudicabit
& rigidum,qui alia loca uirginitati & nuptiis,alia trigamis,& octogamis,& pœnitentibus le/
gerit præparata.Chriſtum in carne uirginem,in ſpiritu monogamũ,quod unam habet eccle
ſiam,noſter in reliquis ſermo teſtatus eſt:& crediti ſumus nuptias cõdemnare?Damnare di/ d
cor nuptias, cuius hic ſermo eſt? Nullicq; dubium eſt ſacerdotes de Aaron & Eleazar & Phi/
nees ſtirpe generatos: qui cum & ipſi uxores habuerint, recte nobis opponerentur, ſi errore
Encratitarum cõdemnaremus matrimonia reprobanda. Tatianum Encratitarũ principem,
qui abſcidit matrimonia,reprehẽdimus,& ipſi nuptias cõdemnamus?Rurſumq; ubi uirgines
& uiduas cõparo,quid de nuptiis ſenſerim,& quomodo tres gradus uirginitatis,uiduitatisq;
uel continentiæ & coniugii fecerim,declarant ipſa quæ ſcripta ſunt.Non nego beatas eſſe ui/
duas,quæ ita poſt baptiſmum manſerint:nec illarum detraho merito, quæ cum uiris in caſti
tate perdurant:ſed ſicut hæ maioris præmii apud deum ſunt, q̃ nuptæ coniugali officio ſer/
uientes:ita & ipſæ æquo patiantur animo,uirginitatem ſibi præferri.Ad Galatas quoq; teſti
monium Apoſtoli proponentes:Ex operibus legis nõ iuſtificabitur omnis caro,huiuſcemo/
di ſenſum intulimus.Opera legis & nuptiæ ſunt. Vnde & maledicunt in ea,quę non habent
filios:quæ ſi conceduntur etiam in euangelio, aliud tamen eſt indulgentiã infirmitati tribue/
re,aliud eſt uirtutibus præmia polliceri.Ecce perſpicue nuptias diximus cõcedi in euangelio:
ſed tamen eaſdem in ſuo officio permanentes,præmia caſtitatis capere non poſſe. Quod ſi
indigne accipiũt mariti, nõ mihi iraſcant, ſed ſcripturis ſanctis, imò epiſcopis & presbyteris
& diaconis,& uniuerſo choro ſacerdotali & leuitico: qui ſe nouerũt hoſtias offerre non poſ/
ſe,ſi operi ſeruiant coniugali. Sed eo loco ubi de Apocalypſi teſtimonium poſuimus, nõne
manifeſtum eſt, quid de uirginibus & uiduis & coniugibus ſenſerimus? Hi ſunt qui cantant
canticum nouum,quod nemo poteſt cantare,niſi qui uirgo eſt.Hi ſunt primitiæ dei & agni,
& ſine macula.Si uirgines primitiæ dei ſunt,ergo uiduæ & in matrimonio continentes,erunt
poſt primitias,hoc eſt,in ſecundo & tertio gradu. In ſecũdo & tertio gradu uiduas ponimus
& maritatas : & hæretico furore dicimur damnare nuptias? Multa ſunt quæ per omnem li/
brum cauto moderamine,de uirginitate,de uiduis,de nuptiis diximus.Sed breuitatis ſtudio
unum adhuc ponam teſtimonium:cui non reor contradicturũ,niſi eum,qui aut ſe inimicum

probare

A probare uoluerit, aut uecordem. Nam cum proposuissem, quod dominus isset ad nuptias in Cana Galilææ, post quædam etiam hæc addidi. Qui enim semel iuit ad nuptias, semel docuit esse nubendum: & tunc uirginitati posset officere, si nuptias post uirginitatem & uiduitatis castimoniam, non in gradu tertio poneremus. Nunc autem cum hæreticorum sit damnare coniugia, & dei spernere conditionem: quicquid de laude dixerint nuptiarum, libenter audimus. Ecclesia enim non damnat matrimonia, sed subijcit: nec abijcit, sed dispensat, sciens (sicut supra diximus) in domo magna, non solum esse uasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia: & alia esse in honorem, alia in contumeliam. Et quicunq; se mundauerit, eum futurum esse uas honorabile & necessariũ, in omne opus bonum præparatũ. Quicquid, inquam, de laude dixerint nuptiarum, libenter audimus. Laudari nuptias, libenter audimus, & nuptias condemnamus? Ecclesia matrimonia nõ damnat, sed subijcit. Velitis nolitis, maritus subijcit uirginitati, & uiduitati. Ecclesia nuptias, sed nuptias in suo opere permanentes: subijcit, non damnat: nec abijcit, sed dispensat. In potestate uestra est, si uelitis secundum pudicitiæ gradum scãdere. Quid indignamini, si in tertio stantes, nolitis ad superiora properare? Igitur cũ toties & tam crebro lectorem admonuerim, & per singula penè tractuũ milia, cautus uiator incesserim, me ita recipere nuptias, ut eis continentes, uiduas, uirginesq; præferrem: debuerat prudens & benignus lector, etiam ea quæ uidentur dura, æstimare de cæteris, & non in uno atq; eodem libro, criminari me diuersas sententias protulisse. Quis enim tam hebes, & sic in scribendo rudis est, ut idem laudet & damnet? ædificata destruat, & destructa ædificet? & cum aduersarium uicerit, suo nouissime mucrone feriatur? Si rusticani homines, & uel rhetoricæ, uel dialecticæ artis ignari detraherent mihi, tribuerem ueniam imperitiæ: nec accusationem reprehenderem, ubi non uoluntatem in culpa cernerem, sed ignorantiam. Nunc uero cum diserti homines, & liberalibus studijs eruditi, magis uelint lædere, quàm intelligere: breuiter à me responsum habeant, corrigere eos debere peccata, non reprehendere.

B Patet campus, stat econtra acies, aduersarij dogma manifestum est: & (ut Vergilianũ aliquid inferam) illum aspice contra, Qui uocat. Respondeant aduersario. Aliter teneant nodum in disputando, aliter uirgam in docendo, & me in libris suis, quid uel prætermiserim uel addiderim, doceãt. Reprehensores nõ audio, sequor magistros. Delicata doctrina est, pugnãt

3 ictus dictare de muro: & cum ipse unguentis delibutus sis, cruentum militem accusare formidinis. Nec hoc dicens, statim iactãtiæ reus sum, quod cæteris dormientibus solus certauerim. Sed hoc dico, cautius eos posse pugnare, qui me uiderint uulneratum. Nolo tale certatmen adeas, in quo tãtum te protegas: & torpente dextra, sinistra clypeum circumferas. Aut feriendum tibi est, aut cadendum. Non possum te existimare uictorem, nisi aduersariũ uidero trucidatum. Legimus, ô eruditissimi uiri, in scholijs pariter, & Aristotelea illa de Gorgiæ fonti-

4 bus manantia, simul didicimus, plura esse uidelicet genera dicendi: & inter cætera, aliud esse

5 γυμνασικῶς scribere, aliud δογματικῶς. In priori uagam esse disputationem: & aduersario respondentem nunc hæc, nunc illa proponere: Argumentari ut libet, aliud loqui, aliud agere, panem (ut dicitur) ostendere, lapidem tenere. In sequenti autem aperta frons: &, ut ita dicam, ingenuitas necessaria est. Aliud est quærere, aliud definire: In altero pugnandũ, in altero docendũ est. Tu me stantem in prælio, & de uita periclitantem studiosus magister doceas? Noli ex obliquo, & unde non putaris, uulnus inferre. Directo percute gladio. Turpe tibi est hostem dolis ferire, non uiribus. Quasi non & hęc ars summa pugnantium sit, alibi minari, alibi percutere. Legite, obsecro uos, Demosthenẽ: legite Tullium: ac ne forsitan rhetores uobis displiceãt, quorum artis est, uerisimilia magis q̃ uera dicere: legite Platonem, Theophrastum, Xenophontem, Aristotelem, & reliquos qui de Socratis fonte manantes, diuersis cucurrere

6 riuulis: quid in illis apertum, quid simplex est? Quæ uerba non sensuum? Qui sensus non uictoriæ? Origenes, Methodius, Eusebius, Apollinaris, multis uersuum milibus scribunt aduersus Celsum & Porphyriũ. Considerate quibus argumentis, & quàm lubricis problematibus diaboli spiritu contexta subuertant: Et quia interdum coguntur loqui, nõ quod sentiunt, sed

quod

quod neceſſe eſt,dicunt aduerſus ea,quæ dicunt gentiles.Tacco de Latinis ſcriptoribus; Ter tulliano, Cypriano, Minutio, Victorino, Lactantio, Hilario,ne non tam me defendiſſe,q̃ alios uidear accuſaſſe. Paulum apoſtolum proferam,quem quotieſcunq; lego, uideor mihi non uerba audire, ſed tonitrua. Legite epiſtolas eius, & maxime ad Romanos,ad Galatas, ad Epheſios,in quibus totus in certamine poſitus eſt:& uidebitis eum in teſtimonijs quæ ſumit de ueteri teſtamẽto,quàm artifex,quàm prudens,quàm diſſimulator ſit eius quod agit. Videntur quædam uerba ſimplicia,& quaſi innocentis hominis ruſticani: & qui nec facere nec declinare nouerit inſidias: ſed quocunq; reſpexeris, fulmina ſunt. Hæret in cauſa, capit omne quod tetigerit:tergum uertit,ut ſuperet: fugã ſimulat, ut occidat, Calumniemur ergo illum,atq; dicamus ei: Teſtimonia quibus cõtra Iudæos uel cæteras hæreſes uſus es,aliter in ſuis locis,aliter in tuis epiſtolis ſonãt. Videmus exempla captiua,ſeruierunt tibi ad uictoriã, quæ ſuis in uoluminibus nõ dimicãt.Nõne nobis loquitur cũ ſaluatore,aliter foris,aliter domi loquimur? Turbæ parabolas,diſcipuli audiũt ueritatẽ.Proponit phariſæis dominus quæſtiones,& nõ ediſſerit.Aliud eſt docere diſcipulum,aliud aduerſariũ uincere. Myſterium inquit,meum mihi,myſterium meum mihi & meis.Indignamini mihi,quod Iouinianum non docuerim, ſed uicerim. Imò indignantur hi,qui illum anathematizatum dolent:& cum laudant quod ſunt,accuſant quod eſſe ſe ſimulant.Quaſi uero rogandus fuerit ut mihi cederet, & nõ inuitus ac repugnans,in ueritatis uincula ducendus. Et hæc dicerem, ſi uincendi ſtudio contra regulam ſcripturarũ quippiam locutus fuiſſem: & ſicut uiri fortes in controuerſijs ſolent facere, culpam præmio redimerem. Nunc uero cum interpres magis Apoſtoli fuerim quàm dogmatiſtes, & cõmentatoris ſim uſus officio: quicquid durum uidetur,ei magis imputetur quem expoſuimus, quàm nobis qui expoſuimus. Niſi fortè ille aliter dixit, & nos ſimplicitatem uerborũ eius,maligna interpretatione detorſimus.Qui hoc arguit,de ipſis ſcripturis probet.Diximus:Si bonum eſt mulierem non tangere,malum ergo eſt tangere:nihil enim bono contrarium eſt,niſi malum.Si autem malum eſt & ignoſcitur,ideo conceditur,ne malo quid deterius fiat:& cætera uſq; ad propoſitionem alterius capituli. Hoc ideo ſubiecimus, quia Apoſtolus dixerat:Bonum eſt homini mulierem non tangere:Propter fornicationem autem unuſquiſq; uxorem ſuam habeat, & unaquæq; ſuum uirum habeat.In quo diferunt uerba mea à ſenſu Apſtoli? Niſi fortè in eo,quod ille pronũciat, ego dubito: ille definit,ego ſciſcitor:ille apertè dicit:Bonum eſt homini mulierem nõ tangere, ego timide quæro ſi bonum eſt mulierem non tangere. Si dubitantis eſt nõ confirmantis. Ille dicit: Bonum eſt non tangere: ego quid bono contrarium eſſe poſſit, adiungo. Statimq; in conſequentibus: Animaduertenda Apoſtoli prudentia. Non dixit:Bonum eſt homini uxorem non habere: ſed,bonum eſt mulierem non tangere:quaſi & in tactu eius periculum ſit,quaſi qui illam tetigerit, non euadat. Vides igitur non de coniugibus nos exponere,ſed de coitu ſimpliciter diſputare, quod ad comparationem pudicitiæ & uirginitatis,& angelicæ ſimilitudinis,bonum eſt homini mulierem non tangere. Vanitas uanitatum, & omnia uanitas, dicit Eccleſiaſtes. Si omnes creaturæ bonæ, ut à bono creatore conditæ,quomodo uniuerſa uanitas? Si terra uanitas, nunquid & cœli,& angeli,& throni, dominationes,poteſtates, cæteræq; uirtutes? Sed quæ per ſe bona ſunt,ut à bono creatore condita, ad comparationem meliorum uanitas appellantur. Verbi gratia:Lucerna lampadis comparatione pro nihilo eſt:lampas ſtellæ comparatione non lucet:ſtellam lunæ confer,cæca eſt.Lunam ſoli iunge,non rutilat. Solem Chriſto confer,tenebræ ſunt.Ego ſum,inquit,qui ſum. Omnem igitur creaturam ſi deo contuleris,non ſubſiſtit.Ne tradas,inquit Heſter,hæreditatem tuam his qui non ſunt,idolis ſicut & dæmonibus. Et certe erant idola & dæmones, quibus ne traderentur orabat. In Iob quoq; legimus,à Baldach dictũ de impio:Auellatur de tabernaculo ſuo fiducia eius,& calcet ſuper eũ quaſi rex interitus. Habitẽt in tabernaculo eius ſocij eius qui non eſt:haud dubium quin diaboli:qui cum habeat ſocios: nõ autem haberet niſi eſſet: tamen quia deo perijt,non eſſe dicitur.Ergo ſecũdum hunc comparationis ſenſum, malum diximus mulierem tangere licet uxo-

A (licet uxoris nulla facta sit mentio) quia bonū est non tangere. Et subiecimus: Virginitatem frumentum, nuptias hordeum, fornicationem stercus bubulum nuncupantes. Vtiq; frumentum & hordeum creatura dei est. Verum in Euangelio maior turba hordeaceis panibus, minor frumentaceis pascitur: Homines, inquit, & iumenta saluos facies domine. Alijs uerbis id ipsum locuti sumus, quando aurum uirginitatem, argentum nuptias diximus: & centum quadraginta quatuor milia uirginum signatorum, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: in quo ostendi uoluimus, omnes qui uirgines nō permanserint, ad comparationem puriſſimæ & angelicæ castitatis, & ipsius domini nostri Iesu Christi, esse pollutos. Quod si cui asperum & reprehensione dignū uidetur, tantam nos inter uirginitatem & nuptias fecisse distantiam, quanta inter frumentū & hordeum est, legat sancti Ambrosij de uiduis librum, & inueniet illum inter cætera quæ de uirginitate & nuptijs disputauit, etiam hoc dixisse. Neq; ita coniugium prætulit Apostolus, ut studia uirginitatis extingueret: sed à cōtinentiæ persuasione incipiens, ad incontinentiæ remedia descendit. Et cum brauiū supernæ uocationis fortibus demonstrasset, deficere tamen in uia neminem passus est: ita plaudens prioribus, ut nō despiceret & sequentes. Didicerat enim & ipse, quia dominus Iesus alijs panem hordeaceū, ne in uia deficerent: alijs corpus suum, ut ad regnum tenderent, demonstrauit. Et in consequentibus: Non ergo copula nuptialis quasi culpa uitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda est. Lex enim astringit uxorem, ut in laboribus & tristicia filios generet: conuersio eius ad unum uirū sit, ut ei ipse dominetur. Ergo laboribus & doloribus in generatione filiorū addicitur nupta, non uidua: & dominatui uiri subditur copulata, non uirgo. Et in alio loco: Precio, inquit, empti estis, nolite fieri serui hominum. Videtis q̄ euidens coniugalis sit definitio seruitutis. Et post pusillum. Si igitur bonū coniugium, seruitus malū quidem, quando nequeunt se inuicem sanctificare, sed perdere. Vniuersa quæ nos de uirginitate ac nuptijs lato sermone diffudimus, ille breui artauit compendio, in paucis multa cōprehendens. Virginitas ab eo persuasio continentiæ, nuptiæ remedia incontinentiæ prædicantur. Et significanter à maioribus B ad minora descendens, uirginibus brauiū supernæ uocationis ostendit: nuptas ne in uia deficiant, consolatur. Alios laudat, alios non despicit. Coniugium hordeo, uirginitatem corpori Christi comparat. Et puto multo minorem distantiam inter frumentū esse & hordeum, quàm inter hordeum & corpus Christi. Deniq; nuptias dicit, quasi necessitatis sarcinam declinandam, & definitionem esse euidentissimæ seruitutis. Et multa alia, quæ tribus libellis de uirginibus latissime prosecutus est. Ex quibus uniuersis perspicuū est, me nihil noui de uirginibus nuptisq; dixisse: sed maiorum in omnibus secutum esse sententiam, tam huius uidelicet, q̄ reliquorum, qui de ecclesiasticis dogmatibus disputarunt: quorū æmulari exopto negligentiam potius, q̄ aliorum obscuram diligentiam. Tumeant contra me mariti, quare dixerim: Oro te, quale illud bonū est, quod orare prohibet: quod corpus Christi accipere non permittit? Quando impleo mariti officium, non impleo continentis. Iubet idem Apostolus in alio loco, ut semper oremus. Si semper orandum est, nunq̄ ergo cōiugio seruiendū. Quoniam quotiescunq; uxori debitū reddo, orare non possum. Hoc quare dixerim, perspicuum est: quia interpretabar illud Apostoli dictum: Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, ut uacetis orationi. Paulus apostolus dicit, quando coimus cum uxoribus, nos orare non posse. Si per coitū quod minus est impeditur, id est, orare: quanto plus quod maius est, id est, corpus Christi prohibetur accipere. Petrus ad continentiā hortatur, ne impediantur orationes nostræ. Quod hic, quæso, peccatū meū est? Quid cōmerui? Quid deliqui? Si turbidæ & nebulosæ aquæ fluunt, non est aluei culpa, sed fontis. An idcirco arguor, quod de meo ausus sum adijcere: Quale illud bonum est, quod corpus Christi accipere non permittit? Ad hoc breuiter respōdebo. Quid est maius, orare an corpus Christi accipere? Vtiq; accipere corpus Christi. Si per coitū quod minus est impedit, multo magis quod maius est. Diximus in eodem uolumine, panes propositionis ex lege nō potuisse comedere Dauid & socios eius, nisi se triduo mundos à mulieribus respondissent: non utiq; à meretricibus, quod

damnabatur

damnabatur à lege:ſed ab uxoribus, quibus licite iungebantur.Populum quoq; quando ac c
cepturus erat legē in monte Sina,tribus diebus iuſſum eſſe ab uxoribus abſtinere. Scio Ro/
mæ hanc eſſe conſuetudinem,ut fideles ſemper Chriſti corpus accipiāt, quod nec reprehen/
do,nec probo. Vnuſquiſq; enim in ſuo ſenſu abundat.Sed ipſorum conſcientiam conuenio:
qui eodem die poſt coitum communicant:& iuxta Perſium,noctem flumine purgant:quare
ad martyres ire non audent? Quare non ingrediuntur eccleſias? An alius in publico, alius in 8
domo Chriſtus eſt? Quod in eccleſia non licet,nec domi licet.Nihil deo clauſum eſt, & tene
bræ quoq; lucēt apud deum:Probet ſe unuſquiſq;,& ſic ad corpus Chriſti accedat:nō quod
dilatæ communionis unus dies, aut biduum ſanctiorem efficiat Chriſtianum, ut quod ho/
die non merui,cras uel perendie merear:ſed quod dum doleo me non communicaſſe corpo/
ri Chriſti,abſtineam me pauliſper ab uxoris amplexu. Vt amori coniugis amorem Chriſti
præferam.Durum eſt,non ferendum eſt. Quis hoc ſecularium ſuſtinere poteſt? Qui poteſt
ſuſtinere,ſuſtineat:qui non poteſt,ipſe uiderit.Nobis curæ eſt,nō quid unuſquiſq; poſſit aut
uelit,ſed quid ſcripturæ præcipiant,dicere. Illud quoq; in cōmentariolis meis eiuſdem Apo/
ſtoli carpitur,in quibus dixi: Verum ne quis putet ex eo quod ſequitur:ut uacetis orationi,&
iterum ad idipſum reuertimini: Apoſtolum hoc uelle,& non propter maiorem ruinam con/
cedere,ſtatim infert,ne tentet uos ſatanas propter incontinentiam ueſtrā. Pulchra nimirum
indulgentia,& iterum reuertimini ad idipſum,quod erubeſcit ſuo uocare nomine: quod ten/
tationi præfert ſatanæ,quod cauſam habet incontinentiam.Laboramus quaſi obſcurū diſſe
rere,cum expoſuerit ipſe qui ſcripſit: Hoc autem dico iuxta indulgentiam, non ſecundū im/
perium.Et muſſitamus adhuc nuptias non uocare indulgentiam,ſed præceptum: quaſi non
eodem modo, ſecunda & tertia matrimonia concedantur & reliqua. Quid hic locutus ſum,
quod Apoſtolus non dixerit? Nimirum illud,quod erubeſcit ſuo uocare nomine? Ego arbi/
tror quando dicit,ad idipſum,& rem ipſam tacet,non eum nominare palàm coitum, ſed ue/
recunde oſtēdere.An quia ſequitur,quod tentationi præfert ſatanæ, quod habet cauſam in/ D
continentiam? Nónne alio uerborum ordine idipſum eſt, ne tentet uos ſatanas propter in/
continentiam ueſtram? An quia dixi, & muſſitamus adhuc nuptias non uocare indulgenti/
am,ſed præceptum? Quod ſi durum eſt,imputetur Apoſtolo,qui ait:Hoc autem dico ſecun
dum indulgentiam,non ſecundum imperium:nō mihi, qui excepto præpoſtero ordine, nec
ſenſum,nec uerba mutaui. Tranſeamus ad reliqua:Epiſtolari enim breuitate feſtinat ora/
tio. Dico,inquit Apoſtolus,innuptis & uiduis,bonum eſt eis,ſi ſic permanſerint ut ego.Si au
tem ſe non continent,nubant:melius eſt enim nubere quàm uri. Quod capitulum nos ſic in/
terpretati ſumus.Poſtquam nuptis conceſſerat uſum coniugij:& oſtenderat ipſe quid uellet,
quidúe concederet:tranſit ad innuptas & uiduas,& ſui proponit exemplum,& felices uocat,
ſi ſic permanſerint:ſi autem ſe non cōtinent,nubant:idipſum dicens quod ſupra:Propter for
nicationem autem,& ne tentet uos ſatanas propter incontinentiam ueſtram. Redditq; cau/
ſam cur dixerit,ſi ſe non continent,nubant:Melius eſt nubere,quàm uri. Ideo melius eſt nu/
bere,quia peius eſt uri. Tolle ardorem libidinis,& non dicet,quia melius eſt nubere. Melius
ſemper ad comparationem deterioris reſpicit: non ad ſimplicitatem incōparabilis per ſe bo/
ni. Velut ſi diceret: Melius eſt unum oculum habere,quàm nullum. Et poſt paululum cum
apoſtropham feciſſem ad Apoſtolum, intuli: Si per ſe bonæ nuptiæ ſunt,noli eas incendio
comparare:ſed dic ſimpliciter bonum eſt nubere. Suſpecta eſt mihi bonitas eius rei, quam
magnitudo alterius mali, malum cogit eſſe inferius. Ego autem non leuius malum,ſed ſim/
plex per ſe bonū uolo. Vult Apoſtolus innuptas & uiduas abſq; coitu permanere, & ad ex/
emplum ſui prouocat,& feliciores uocat,ſi ſic permanſerint. Si autem ſe continere non poſ/
ſunt, & ardorem libidinis non tam continentia uolunt quàm fornicatione reſtinguere, meli/
us eſt nubere quàm uri. Ad quod nos intulimus: Ideo melius eſt nubere, quia peius eſt uri:
non noſtram ſententiam proferentes, ſed interpretantes illud Apoſtoli, melius eſt nubere,
q̄ uri,id eſt,melius eſt maritum ducere,q̄ fornicari. Si uri uel fornicari bonū eſſe docueris,

tunc

A tunc bono melius præferetur. Si autem nubere melius est, quod malo præfertur: non est germanæ & puræ integritatis: nec eius beatitudinis, quæ angelis comparatur. Si dixero, melius est uirginem esse, quàm nuptam, bono melius prætuli. Si autem alterum gradum fecero, melius est nubere, quàm fornicari: ibi non bono melius, sed malo bonum prætuli. Multa diuersitas est inter id melius quod nuptijs, & inter id quod fornicationi anteponitur. Obsecro te, quid in hac dissertione peccaui? Propositum mihi erat, non ad meam uoluntatem scripturas trahere: sed id dicere, quod scripturas uelle intelligebam. Commentatoris officium est, non quid ipse uelit: sed quid sentiat ille quem interpretatur, exponere. Alioqui si contraria dixerit: non tam interpres erit quàm aduersarius eius, quē nititur explanare. Certe ubicunq; scripturas non interpretor, & libere de meo sensu loquor, arguat me cui libet durum quid dixisse contra nuptias. Quod si non repererit, quicquid uel austerum esse uidetur uel durum, id scriptoris autoritati, non interpretis officio deputet. Illud uero ferre quis posset, quod in me reprehenditur: quare exponens capitulum Apostoli, in quo de coniugibus scripsit, tribulationem carnis habebunt huiusmodi, dixerim: Nos ignari rerum putabamus nuptias saltem carnis habere lætitiam. Si autem nubentibus & in carne tribulatio est, in qua sola uidebantur habere delicias, quid erit reliquum propter quod nubant: cum & in spiritu, & in anima, & in ipsa carne tribulatio sit? Quæ hæc condemnatio matrimonij est, si infantum uagitus, filiorum mortes, diuortia, damna domus, & cætera huiusmodi tribulationē diximus nuptiarum? Dum adhuc uiueret sanctæ memoriæ Damasus, librum contra Heluidium de beatæ Mariæ uirginitate perpetua scripsimus: in quo necesse fuit nobis ad uirginitatis beatitudinē prædicandam, multa de molestijs dicere nuptiarum. Num uir egregius & eruditus in scripturis, & uirgo, ecclesiæ uirginis doctor, aliquid in illo sermone reprehendit? In libro quoq; ad Eustochium, multo duriora de nuptijs diximus, & nemo super hac re læsus est. Amator quippe castitatis, præconium pudicitiæ, intenta aure captabat. Lege Tertullianum, lege Cy
9 prianum, lege Ambrosium: & cum illis me uel accusa, uel libera. Inuentæ sunt Plautinæ fa-
B miliæ, & scioli tantum ad detrahendum, qui in eo se doctos ostentare uelint, si omnium dicta lacerent, & in una atq; eadem causa, utrunq;, id est, & me & aduersarium reprehendant: & cum è duobus alterum necesse sit uincere, ambos uictos esse contendant. Porrò ubi de digamis & trigamis differentes diximus, melius est licet alterum & tertiū, unum uirum nosse, quàm plurimos, id est, tolerabilius est uni homini prostitutam esse, quàm multis: nónne statim cur hoc dixerim subiecimus? Siquidem & illa in euangelio Samaritana, sextum maritum habere se dicens, arguitur à domino, quod non sit uir eius. Ego etiam nunc libera uoce proclamo, non damnari in ecclesia digamiam, imò nec trigamiam: & ita licere quinto & sexto & ultra, quomodo & secundo marito nubere: sed quomodo non damnantur istæ nuptiæ, ita nec prædicantur. Solatia miseriæ sunt, non laudes continentiæ. Vnde & in alio loco dixi: Vbi unus maritus exceditur, nihil refert, secundus an tertius sit: quia desinit esse monogamus. Omnia licent, sed non omnia expediunt. Non damno digamos, imò nec trigamos, & si dici potest octogamos: habeat cui libet octauum maritum, & esse desinat prostituta. Veniam & ad illum locum, in quo arguor, quare dixerim duntaxat iuxta Hebraicam ueritatem, in die secundo non additum, sicut in primo & in tertio & reliquis: Vidit deus, quia bonum est: statimq; subiecerim, nobis intelligentiam derelinqui: non esse bonum duplicem numerum, qui ab unione diuidat, & præfiguret fœdera nuptiarum. Vnde & in arca Noe, omnia animalia quæcunq; bina ingrediuntur, immunda sunt. Impar numerus est mundus. In hoc nescio quid reprehendatur interim de secunda die: utrum quia scriptum est, & scriptum non esse diximus: an quia etiam si scriptum est: nos aliter intelleximus, quàm scripturæ simplicitas patitur. Scriptum non esse, in secundo die uidit deus quia bonum est: non meum accipiant testimonium, sed cunctorum Hebræorum & aliorum interpretum: Aquilæ uidelicet & Symmachi & Theodotionis. Si autem scriptum non est, cum in cæteris diebus scriptum sit, aut reddant aliam probabiliorem causam, quare non scriptum sit: aut si non repererint,

ingratis ſuſcipiant quod à nobis dictum eſt. Porrò ſi in arca Noe omnia animalia, quæ bina c
ingrediuntur immunda ſunt, & impar numerus mundus eſt, & hoc ſcriptum eſſe nemo dubi
tat, quare ſcriptum ſit ediſſerant. Si autem non ediſſerunt, quod à me expoſitum eſt, uelint
nolint, ſuſcipient. Aut profer meliores epulas, & me conuiua utere: aut qualicunq; noſtra cœ
nula contentus eſto. Scilicet nunc enumerandũ mihi eſt, qui eccleſiaſticorũ de impari nume
ro diſputarũt, Clemẽs, Hippolytus, Origenes, Dionyſius, Euſebius, Didymus, noſtrorumq;
Tertullianus, Cyprianus, Victorinus, Lactantius, Hilarius: quorũ Hilarius de ſeptenario, id
eſt, impari numero differens, quæ & quanta dixerit ad Fortunatũ liber illius teſtimonio eſt.
An forſitan Pythagorã & Architam Tarentinũ & Scipionẽ in ſexto de republica, de impa
ri numero proferam diſputantes? Et ſi hos audire noluerint obtrectatores mei, grammatico
rum ſcholas eis faciam conclamare, Numero deus impare gaudet. Grande piaculum, euer
ſæ ſunt eccleſiæ, orbis audire non poteſt, ſi mundiorem uirginitatem diximus eſſe quàm nu
ptias, ſi parem numerum impari ſubiecimus, & ueteris teſtamenti typos, euangelicæ ueritа
ti profeciſſe mõſtrauimus. Cætera quæ in libro noſtro reprehenſa ſunt, uel leuiora puto, uel
ad eundem ſenſum pertinentia: unde ad ea reſpondere nolui, ne & libelli excederem magni
tudinem, & tuo uiderer ingenio diffidere, quem patronum cauſæ meæ ante habui, quàm ro
garem. Igitur hoc extrema uoce proteſtor, me nec damnaſſe nuptias, nec damnare: reſpon
diſſe aduerſario, non meorum inſidias formidaſſe. Virginitatem autem in cœlum fero, non
quia habeam, ſed quia magis mirer, quod non habeo. Ingenua & uerecunda confeſſio eſt:
quo ipſe careas, id in alijs prædicare. Nunquid quia graui corpore terræ hæreo, auium non lo
miror uolatus, nec columbam prædico, quod Radit iter liquidum, celeres neq; commouet
alas? Nullus ſe decipiat, nemo blando adulatore ſe præcipitet. Prima eſt uirginitas à pri
ma natiuitate, ſecunda uirginitas à ſecunda natiuitate. Non eſt meus ſermo, antiqua ſenten
tia eſt: Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, carni & ſpiritui. Caro concupiſcit aduerſus ſpi
ritum, ſpiritus autem aduerſus carnem: hæc adinuicem ſibi aduerſantur, ut non quæ uolu D
mus illa faciamus. Quando aliquid tibi aſperum uidetur in noſtro opuſculo: non ad mea uer
ba reſpicias: ſed ad ſcripturam, unde mea tracta ſunt uerba. Chriſtus uirgo, mater uirginis
noſtri uirgo perpetua, mater & uirgo. Ieſus enim clauſis ingreſſus eſt oſtijs: & in ſepulchro
eius, quod nouum & in petra duriſſima fuerat exciſum, nec antea quis, nec poſtea poſitus
eſt. Hortus concluſus, fons ſignatus: de quo fonte ille fluuius manat iuxta Ioel, qui irrigat
torrentem, uel funium uel ſpinarum: funium peccatorum, quibus ante alligabantur: ſpina
rum, quæ ſuffocant ſementem patriſfamilias. Hæc eſt porta orientalis (ut ait Ezechiel) ſem
per clauſa & lucida, operiens in ſe uel ex ſe proferens ſancta ſanctorum, per quam ſol iuſti
ciæ & pontifex noſter ſecundum ordinem Melchiſedec ingreditur & egreditur. Reſponde
ant mihi, quomodo Ieſus ingreſſus eſt clauſis oſtijs, cum palpandas manus, & latus conſide
randum, & oſſa carnemq; monſtrauerit, ne ueritas corporis phantaſma putaretur: & ego re
ſpondebo, quomodo ſancta Maria ſit & mater & uirgo. Virgo poſt partum, mater ante
quàm nupta. Igitur, ut dicere cœperamus, Chriſtus uirgo, uirgo Maria, utriuſq; ſexus uir
ginitatem dedicauere. Apoſtoli, uel uirgines, uel poſt nuptias continentes: epiſcopi, presby II
teri, diaconi, aut uirgines eliguntur, aut uidui, aut certe poſt ſacerdotium in æternum pudi
ci. Quid nobiſmetipſis illudimus, & iraſcimur, ſi ſubantibus nobis ſemper ad coitum, præ
mia pudicitiæ denegentur? Volumus opipare comedere, uxorum adhærere complexibus,
& in numero uirginum & uiduarum regnare cum Chriſto. Idem ergo habebit fames præ
mium & ingluuies, ſordes & mundiciæ, ſaccus & ſericum. Lazarus recepit mala in uita ſua: &
diues ille purpuratus, craſſus & nitidus, fruitus eſt carnis bonis dum ad uiueret: ſed diuerſa
poſt mortem tenent loca: Miſeriæ delicijs, & delitiæ miſerijs commutantur. In noſtro arbi
trio eſt, uel Lazarum ſequi, uel diuitem.

PRAECEDENTIS

A
1 AD philoſophiam.) Id eſt, literariam exercitationem. Dogma uocat decretum, quod haberet de nuptijs & uirginitate. Condiſcipulum.) Modeſtiæ cauſa uocat, cum magis diſcipulus fuerit quàm condiſcipulus. Sodalem.) Sodales ſunt admodum familiares, & quibus uel ineptias noſtras non uereamur communicare. Amicum.) Id nomen ſanctius eſt.

Obuijs, ut aiunt, manibus.) Quod aliàs accipimus, id manibus porrectis occurrentes excipimus. Quod obtruditur inuitis, longe ſecus accipere ſolemus. Oratorem meum.) Id eſt, cauſæ meæ patronum. Nam qui litigant primum aduocatum inſtruũt in cauſa, hoc eſt, ea docent, quibus cognitis opus eſt ad cauſæ defenſionem. Nam inſtruere uelut armare eſt & præparare. Tullius tuus.) Vel quia Romanus, uel quod Pammachius huius ſtilo delectaretur. Ante illum.) Marcus enim Antonius orator floruit ante Ciceronem, hoc eſt illo admodum puero. Breui & ſolo.) Quia nihil aliud ſcripſit præter unicum librum eumq; breuem. Reprehendunt me.) Hæc eſt cauſæ conſtitutio, ſiue argumenti expoſitio. Problematis.) Id eſt quæſtionis, ſic enim Græci uocant προβλήματα τὰς τὸ πρᾶβλαμβανομένας, quod in congreſſu ſolent in medium proponi. Deniq;.) Hinc apparet Iouiniani dogma Romæ damnatum fuiſſe, priuſquam Hieronymus aduerſus eum ſcriberet. Apte dixit, deniq;: cum hoc argumento poſſit
2 urgere uel prætermiſſis cæteris. An ego.) Hoc per Ironiam dictum eſt. Significat enim ſe ſatis exercitatum in diuinis literis. Lineam.) Tractum eſt à pictoribus, qui ſic exercentur, ut lineam lineæ inducant, quemadmodum legimus apud Plinium de Protogene & Apelle. Tenue dicendi.) Hoc à textoribus eſt ductum. Ita Horatius: Tenui deducta poemata filo. Neq; enim nos.) Hæc ad uerbum citat ex ſuo ipſius libro aduerſus Iouinianum. Homini uxorem uel mulierem.) Rurſum oſtendit γυνὴ uocem eſſe ambiguam. Quid, inquit, uelim.) Hæc ſub Pauli perſona legenda ſunt. Iunonis uniuiræ.) Poteſt & ad Iunonẽ referri, quæ tantum uni nupſit, & ad mulieres μονογάμους, per quas huius ſacra peraguntur. Illum aſpice contra qui uocat.) Carmen eſt ex Aeneide Maronis. Aliter teneant modum.) Quanquam refragantibus exemplaribus, nodum lego, non modum. Nam & athletarum & palæſtritarum nexus uocantur. Qui diſputat, in hoc tenet & diſſimulat nodum, ut illaqueet aduerſarium. Qui docet, uirga emendat, ſi diſcipulus non obtemperet. Pugnanti ictus dictare de muro.)
3 Qui ſpectant in tuto periculum aliorum, de muro iudicare dicuntur. Alluſit autem ad Græcum prouerbium πόθεν ἀχαιὸς ἀπὸ πύργου κρίνομεν, id eſt, quid Achiuos de turri iudicamus. Verum hæc copioſius explicamus in noſtris Chiliadibus. Eleganter autem dixit, dictare ictus, pro præſcribere, quomodo
B debeas ferire. Nolo tale certamen.) Vtinam attente legant hunc locum rixoſi quidam, qui quatuor aut quinq; uerba decerpunt ex opere alieno, atq; inde ſtatim pronunciant. Quàm multa poſſent hinc torqueri in Hieronymum, niſi ſequeretur: Et hæc dicerem, ſi uincendi ſtudio &c. In ſcholis pariter.) Et ob hoc ſuperius eum condiſcipulum uocat. Ariſtotelea.) Græce dixit Ἀριστοτέλεια. Gorgias primus Athenis de omni re quæcunq; propoſita fuiſſet, diſputauit, non quod ita ſentiret, ſed exercendi in-
4 genij cauſa. Genera dicendi.) Quidam codices habebant dicendi, quidam dictandi, legendum arbitror diſputandi, aut certe differendi. Porrò locus quem hic citat, eſt apud Ariſtotelem lib. Elenchorum primo his uerbis, ὅτι δὲ τῶν ἐν τῷ διαλέγεσθαι λόγων γένη τέτταρα, διδασκαλικοὶ, καὶ διαλεκτικοὶ, & πειραστικοὶ, καὶ ἐριστικοὶ. καὶ διδασκαλικοὶ μέν, οἱ ἐκ τῶν οἰκείων ἀρχῶν ἑκάστου μαθήματος, καὶ οὐκ ἐκ τῶν τοῦ ἀποκρινομένου δεῖν συλλογίζονται. διὰ γὰρ πιστεύειν τὸν μανθάνοντα. διαλεκτικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν ἐνδόξων συλλογιστικοὶ αὐτοφώτου πρὸς πειραστικὸν ἢ οἱ ἐκ τοῦ δοκοῦντος τῷ ἀποκρινομένῳ, καὶ ἀναγκαίων εἰδέναι τῷ πειραστικῷ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην, ὃν τρόπον διώρισται ἐν ἑτέροις. ἐριστικοὶ ἢ οἱ ἐκ τῶν φαινομένων ἐνδόξων συλλογιστικοί. περὶ μὲν οὖν τῶν διδασκαλικῶν & ἀποφαντικῶν εἴρηται. περὶ δὲ τῶν διαλεκτικῶν καὶ πειραστικῶν ἐν τοῖς πρότροις, περὶ δὲ τῶν ἀγωνιστικῶν καὶ ἐριστικῶν νῦν λέγωμεν. id eſt, Sunt autem diſputandi genera quatuor. Doctrinale & diſputatiuum, & tentatiuum, & contentioſum. Ac doctrinale quidem, quod ex proprijs principijs uniuſcuiuſq; diſciplinæ, non ex reſpõdentis opinionibus ratiocinatur. Oportet enim credere, eum qui diſcit. Diſputatorium autem quod ex probabilium ratiocinatur contradictione. Tentatiuum uero, quod ex his quæ uidentur reſpondenti, & ex his quæ neceſſe eſt ſcire eum, qui ſe fingat habere ſcientiam, quemadmodum in alijs eſt definitum. Contentioſum autem, quod ex his quæ uidentur eſſe probabilia, ratiocinatur. Itaq; de doctrinali quidem ac demonſtratiuo dictum eſt: De diſputatorio uero ac tentatiuo, in libris ſuperioribus. De concertatorio autem & contentioſo nunc dicamus. Gymnaſticos.) γυμνασικῶς, id eſt, ad exercitationem. Dogmaticos.) δογματικῶς, id eſt ad decernendum. Panem, ut dicitur.) Prouerbium eſt
5 Plautinum illud, altera manu fert lapidem, panem oſtentat altera: ſumptum ab ijs, qui quo canem fallãt, pane oſtenſo alliciunt, deinde lapidem, quem altera manu clàm tenebant, impingunt. Studioſus magiſter.) Ita conſentiebant exemplaria. At ego malim ocioſus magiſter. Noli ex obliquo.) Hæc ſic legenda, ut dicantur non ab Hieronymo, ſed ab ocioſo magiſtro, qui his uerbis obiurgat pugnantem. Nec id contumelioſum eſt in Pammachium, cum ſecunda perſona, pro quauis abutatur. Quaſi non & hæc.) Hæc reſpondentur ab Hieronymo. Diuerſis cucurrere.) Quoniam Socrates ambigue diſputabat de omnibus, hinc ex eius doctrina uariæ ſunt ortæ ſectæ. Academicorum, qui dicebant nihil ſciri. Stoicorum, qui negabant quicquam bonum, aut malum, præter unam uirtutem ac turpitudinem.

Peripateticorum, qui ordines bonorum fecerunt, & felicitatis gradus. Quæ uerba non ſenſum.) Oſtendit in hoc obliquo diſputandi genere, in quo non dogmata proferuntur, ſed pugnatur cum aduerſario, licere uerba detorquere ad eum ſenſum, qui tibi commodus ſit, & ipſos ſenſus ad uictoriam detorquere. Dicunt aduerſus ea.) Locus hic uel ex hoc deprehenditur eſſe corruptus, quod in exemplaribus uarius habebatur. Sic equidem conjicio legendum: Et quàm interdum coguntur loqui, non quod ſentiunt, ſed quod neceſſe eſt aduerſus gentiles. Sed tonitrua.) Ad terrendum aduerſarium. Hoc autem dixit propter multa, quæ Paulus torquet nonnihil aduerſus Iudæorum pertinaciam, cum aliud nonnunquam ſentiat quàm eloquatur, uerum tempori ſeruit. Hæret in cauſa.) Cum aliud uideatur agere, ac digredi, tamen hoc ipſum agit. Aliquando uidetur concedere, aliquando reuocat quod conceſſit, & tamen quid uelit, magis intelligitur, quàm auditur. Et non ediſſerit.) Velut illud de baptiſmo Ioannis. Secretum meum mihi.) Eſt apud Eſaiam prophetam cap. xxiiij. Imò indignantur.) Correxit uerbum indignamini. Quod ſunt.) Id eſt, Iouinianiſtæ. Quod ſimulant, hoc eſt, orthodoxi. Et ſicuti uiri fortes.) Sic inducuntur in controuerſijs rhetorum, aliquando uiri fortes, & de repub. benemeriti, loquentes non ut negent factum, aut ut recte factum defendant: ſed ut admiſſum, ſuperiorum meritorum reſpectu, condonetur. Ita inducunt Horatium, occiſa ſorore reum: ita Manlium, affectati regni reum, ita pro Milone loquitur Cicero. Auellatur de tabernaculo.) Locus eſt apud Iob cap. xviij. Omnes qui uirgines permanſerint.) Sic habebant uetuſti codices. Si uirginitas impura, collatione angelorum ac dei, quid dici conuenit de nuptis & uiduis? Verum legendum arbitror non permanſerunt. Sancti Ambroſij de uiduis.) Extat liber, ſed in eo multo æquior eſt uiduis. Ait enim in ipſo ſtatim initio: Et propemodum non inferioris uirtutis eſt, eo abſtinere coniugio, quod aliquando delectauerit, quàm coniugij oblectamenta neſcire. At paulo poſt: Angelus mittitur ad uirginem, propheta ad uiduam. Rurſum alibi: Ita igitur uirginitatem prædicamus, ut uiduas non reijciamus: ita uiduas honoramus, ut ſuus honos coniugio reſeruetur. De ſecundis nuptijs illud eleganter dicit: Habeat faucia remedium, honeſta conſilium. Certe in ſumma cum Hieronymo conſentit, uirginitatem primo ſtatuens loco, proximo caſtam uiduitatem, tertio nuptias. Tribus libellis.) Extant & hi.

Quorum æmulari exopto.) Retulit per alluſionẽ Terentij uerba. Noctem flumine purgant.) Ita Perſius, Satyra ſecunda, Hæc ſancte ut poſcas, Tyberino in gurgite mergis Mane caput bis terq;, & noctem flumine purgas. In eos qui dabant operam, ut pure orarent, cum nihil peterent à ſuis dijs, niſi ridicula. Quare non ingrediuntur eccleſias.) Ex hoc loco colligimus, olim domi ſuæ quemq; corpus Chriſti ſumere ſolere, qui uoluiſſet. Idem uidetur innuere Paulus, cum ait: An domus non habetis ad manducandum. Vt amori coniugis.) Hoc ſub alterius perſona dicitur non Hieronymi. Eſt enim μίμησις, mox enim ſuo nomine reſpondet. Qui poteſt ſuſtinere ſuſtineat. Et muſſitamus adhuc.) Quanquam conſentientibus inter ſe quæ uiderim exemplaribus, malim ita legi: Et muſſitamus adhuc, nuptias indulgentiam uocare nõ præceptum, nam muſſitamus poſuit, pro timemus. Muſſat enim qui non audet eloqui quod ſentit. Et uirgo eccleſiæ uirginis.) Hoc adiecit, nõ ſimpliciter ad laudem Damaſi, ſed ad pondus argumenti: Quod is uir non ſolum iudicio, ſed etiam ipſa uita prætuliſſet uirginitatem, in cuius laudem librum etiam ſcripſerat. Nemo ſuper hac.) Mirum, cum aliàs ſcribat eum librum Romæ lapidatum fuiſſe. Vel libera.) Liberari dicuntur, qui iudicum ſententijs abſoluuntur.

Plautinæ familiæ.) Quidam codices habebant fabulæ pro familiæ. Familias appellat factiones. Plautinas addit, quod is procacior eſt in conuicijs, præſertim quoties ſeruos, coquos, meretrices, aut lenones altercantes facit: non quod ipſe Plautus ſit mordax, ſed quod tales inducat perſonas. Sic & in proxima epiſtola de mordaci obtrectatore, Plautinæ familiæ columen. Porrò Plautinos ſales olim uehementer placuiſſe ueteribus, teſtis eſt Horatius. At noſtri proaui Plautinos & numeros, & laudauere ſales: nimium patienter utrunq;, ne dicam ſtulte, mirati. Aut profer meliores epulas.) Alluſit ad illud Horatianum: Siquid nouiſti rectius iſtis, Candidus imparti: ſi non, his utere mecum. Scilicet.) Hæc cum ſtomacho & Ironia dicuntur. Mirum eſt autem, cur Platonis hoc loco non fecerit mentionem.

Quorum Hilarius.) Quæ qualium uirorum monumenta perdidimus, ut ſummulariorum iſtorum nugas legere cogeremur. Extant nonnulla de numeris apud hunc in initio commentariorum in pſalmos. Numero deus impare gaudet.) Olim ad grammaticos pertinebat poetarum enarratio. Eſt autem hemiſtichium ex Maronis Aeglogis. Virginitatem autem in cœlum.) Hic locus arguit Hieronymum uirginem non fuiſſe, ſed lapſum in adoleſcentia, id quod alio quoq; loco teſtatur, ſororem commendans amicis quibuſdam. Nec hic ulla cauſa, cur modeſtiæ gratia ſe uirginem negaret, ſi uere uirgo eſſet. Radit iter liquidum.) Verſus eſt ex quinto Vergilianæ Aeneidos, de columba, cuius uolatus ab autoribus traditur eſſe perniciſſimus. Nemo blando adulatore ſe.) Hoc eſt, nemo præcipitetur in errorem, ſe adulatore, hoc eſt, ut ipſe ſibi ſit adulator. Eſt enim peſtilentiſſimum aſſentandi genus, cum aliquis ipſe aſſentatur ſibi, quod uitium Græci φιλαυτίαν appellant. Clauſis ingreſſus eſt.) Cum appareret diſcipulis à reſurrectione. Id trahit ad allegoriam, ſimul alludens ad portam Ezechielis principi clauſam, cuius mox meminit. Funium uel ſpinarum.) Duplex enim lectio eſt. Nam Septuaginta uerterunt χοινίων, id eſt, funium. Symmachus interpretatus eſt ſpinarum. Locus eſt apud

prophetam

4 prophetam cap. iij. Igitur ut dicere.) Bene per coniunctionem igitur, corrigit digreſſiunculam, & recipit ſe in uiam. Nam quæ modo dicta ſunt, nihil faciunt aduerſus Heluidium, qui nō negabat Chriſtum ex uirgine natum. Dedicauere.) Dedicatur enim quod initiatur. Vnde Græcis ἐγκαίνια dicuntur ab innouando. Locus hic mendoſus habebatur: uerum ex diuerſis mendis facile germana lectio colligebatur. Subantibus nobis.) Rurſus hoc uſus eſt uerbo, quo uidetur delectatus eſſe. Ingluuies.) Id eſt ingurgitatio, ſiue edacitas. Sordes.) Hic non parſimoniam ſignificat, ſed apparatum & cultum neglectum, unde monachos ſordidatos uocat. Et huic opponit mundiciem. In noſtro arb.) Concluſit librum Epiphonemate.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Monachus quidam iuuenis, & auidus gloriæ, cum ante Iouiniani dogma cum cæteris oppugnaſſet, poſtea cœpit in Hieronymi libros, quos aduerſus Iouinianum ſcripſerat, paſſim declamare, quod contumelioſius ſcripſiſſet aduerſus matrimonium. Hunc igitur mordicus arreptum, miris iocis ſurſum ac deorſum iactat, ac uexat. Siue uere fuit aliquis talis, ſiue ſub huius perſona uoluit omnes obtrectatores ſuos deterrere, ut eſt uafer Hieronymus, & hunc neſcio quem ſubornauit, ne quid offenderet Domnionem, ut apparet, epiſcopum, aut certe abbatem, nam patrem uocat & alias. Eſt autem tota iocoſa epiſtola à capite uſq; ad calcem, ſed à nomine temperans, quo liberius conuicietur.

HIERONYMI AD DOMNIONEM APOLOGETICON.

1 Iteræ tuæ & amorem pariter ſonant & querelam. Amorem tuum, quo ſedulo monens, etiam quæ tuta ſunt in nobis pertimeſcis: Querelam eorum qui non amant, & quærentes occaſionem in peccatis, garriunt aduerſus fratrem ſuum, & contra filium matris ſuæ ponunt ſcandalum. Scribis enim monachum, imò neſcio quem de triuio, de compitis, de plateis circumforaneum, rumigerulum, uafrum tantum ad detrahendum, qui per trabem oculi ſui feſtucam alterius nitatur eruere, concionari aduerſum me, & libros quos contra Iouinianum ſcripſi, canino dente rodere, lacerare, conuellere:
2 Hunc dialecticum urbis ueſtræ & Plautinæ familiæ columen, non legiſſe quidem κατηγορίας Ariſtotelis, non πρὸς ἑρμηνείας, non ῥητικὰ, non ſaltem Ciceronis τόπους, ſed per
3 imperitorum circulos, mulierculārum ſ̄q; συμπόσια, ſyllogiſmos texere, & quaſi ſophiſmata noſtra callida argumentatione diſſoluere. Stultus ego qui me putauerim hæc abſq; philoſophis ſcire non poſſe, qui meliorem ſtili partem eam legerim quæ deleret, quàm quæ ſcri
5 beret. Fruſtra ergo Alexandri uerti commentarios: nequicq; me doctus magiſter per εἰσαγωγὴν introduxit ad logicam: &, ut humana contemnam, ſine cauſa Gregorium Nazian-
4 zenum & Didymum in ſcripturis ſanctis catechiſtas habui: nihil mihi profuit Hebræorum eruditio, & ab adoleſcentia uſq; hanc ætatem quotidiana in lege, prophetis, euangelijs, apo-
5 ſtoliſq; meditatio. Inuentus eſt homo abſq; præceptore perfectus πανδιδάσκαλος, ἄθεος γραμματοδιδάσκαλος, qui eloquentia Tullium, argumētis Ariſtotelem, prudentia Platonem, eruditione Ariſtarchum, multitudine librorum Chalcenterū, Didymum ſcientia ſcripturarum,
6 omneſq; ſui temporis uincat tractatores. Deniq; dicitur materiam poſcere: & Carneadeum aliquid referens, in utranq; partem, hoc eſt, & pro iuſticia & contra iuſticiam diſputare. Liberatus eſt mūdus à periculo, & hæreditariæ uel centumuirales cauſæ de barathro erutæ, quod hic forum negligens ſe ad eccleſiam tranſtulit. Quis hoc uolente fuiſſet innoxius? Quem cri-
7 minoſum nō huius ſeruaſſet oratio, cum cœpiſſet in digitis partiri cauſam, & ſyllogiſmorum ſuorū retia tendere? Nam ſi applоſiſſet pedem, intendiſſet oculos, rugaſſet frontem, iactaſſet manum, uerba tonaſſet, tenebras ilico ob oculos offudiſſet iudicibus. Nec mirum ſi me & abſentem iamdiu, & abſq; uſu Latinæ linguæ ſemigræculum barbarumq;, homo latiniſſimus & facundiſſimus ſuperet, cum præſentem Iouinianū, Ieſu bone qualem & quantum uirum, cuius nemo ſcripta intelligeret, dignum qui ſibi caneret tantum & muſis, eloquentiæ ſuæ mo-
8 le oppreſſerit. Quæſo igitur pater chariſſime, ut moneas eū, ne loquatur contra propoſitum ſuum: ne caſtitatem habitu pollicens, uerbis deſtruat: ne uirgo uel continens, ipſe enim uiderit quid eſſe ſe iactet, maritatas uirginibus comparet, & fruſtra aduerſus hominem diſertiſſimum, tanto tempore digladiatus ſit. Audio præterea eum libenter uirginum & uiduarū cellulas circumire, & adducto ſupercilio de ſacris inter eas literis philoſophari. Quid in ſecreto,

quid in cubiculo mulierculas docet? Vt hoc sciãt esse uirgines quod maritatas, ut florem ætatis non negligant, ut comedant & bibant & balneas adeant, mundicias appetant, unguenta non spernant? An magis ieiunia & pudicitiam & illuuiem corporis? Vtiq; illa præcipit quæ plena uirtutis sunt. Fateatur ergo publice quod domi loquitur. Aut si & domi eadem docet quæ & publice, à puellarum consortio separandus est. Miror autem non erubescere iuuenem & monachum ut sibi uidetur disertum: cuius de ore ueneres fluunt: qui tantæ in sermocinando elegantiæ est, ut Comico sale ac lepore conspersus sit, lustrare nobilium domos, hærere salutationibus matronarum, religionem nostram paganam facere: & fidem Christi contentione torquere uerborum, atq; inter hæc fratri suo detrahere. Vtiq; si errare me arbitratus est (in multis enim offendimus omnes: & si quis in uerbo non peccat, hic perfectus est uir) debuit uel arguere, uel interrogare per literas, quod uir eruditus & nobilis fecit Pammachius: cui ego responsum dedi ut potui, & epistola longiore differui, quo quicq; sensu dixerim. Imitatus saltem fuisset tuam uerecundiam, qui ea loca, quæ scandalum quibusdam facere uidebantur, excerpta de uolumine per ordinem digessisti, poscens ut uel emendarem uel exponerem: & non tantæ me putasti dementiæ, ut in uno atq; eodem libro, & pro nuptijs, & contra nuptias scriberem. Parcat sibi, parcat mihi, parcat nomini Christiano. Monachũ se esse non loquendo, & discursando: sed tacẽdo, & sedendo nouerit. Legat Hieremiam, dicentem: Bonum est uiro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Sedebit solus & tacebit: quia tulit super se iugum. Aut si certe in omnes scriptores censoriam accepit uirgulam, & idcirco se eruditum putat, quia Iouinianum solus intelligit: est quippe prouerbiũ, Balbum melius balbi uerba cognoscere: πάντας συγγραφεῖς pellamus Attilio iudice. Ipse quoq; Iouinianus συγγραφεὺς ἀγράμματος iustissime proclamabit, quod me damnant episcopi, non est ratio, sed conspiratio. Nolo mihi ille uel ille respondeat: quorum me autoritas opprimere potest, docere non potest. Scribat contra me uir, cuius & ego linguã intelligo: quem cum uicero, omnes homines simul uicerim. Ego enim bene noui, experto credite, quantus in clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam. Fortis est, & in disputando nodosus & tenax, & qui obliquo & acuminato pugnet capite. Sæpe de nocte usq; ad uesperam contra nos in plateis clamauit: habet latera & athletarum robur, & belle corpulentus est. Videtur mihi occulte mei dogmatis esse sectator. Præterea nunquam erubescit, nec considerat quid, sed quantum dicat: & in tantam uenit opinionem eloquentiæ, ut soleant dicta eius cirratorum esse dictata. Quoties me iste in circulis stomachari fecit, & adduxit ad choleram? Quoties conspuit, & consputus abscessit? Sed hæc uulgaria sunt, & à quolibet de sectatoribus meis possunt fieri: ad libros prouoco, ad memoriam in posteros transmittendam. Loquamur scriptis, ut de nobis tacitus lector iudicet: ut quomodo ego discipulorum gregem duco, sic ex huius nomine Gnathonici uel Phormionici uocentur. Non est grande mi Domnion garrire per angulos & medicorum tabernas, ac de mundo ferre sententiam: hic bene dixit, ille male: iste scripturas nouit, ille delirat: iste loquax, ille infantissimus est. Vt de omnibus iudicet, cuius hoc iudicio meruit? Contra quemlibet passim in triuijs strepere, & congerere maledicta non crimina, scurrarum est & parasitorum. Moueat manum, figat stilum, commoueat se, & quicquid potest scriptis ostendat. Det nobis occasionem respondendi disertitudini suæ. Possum remordere, si uelim, possum genuinum dentem læsus infigere. Et nos didicimus literas, & nos sæpe manum ferulæ subduximus. De nobis quoq; dici potest: Fœnum habet in cornu, longe fuge. Sed magis uolumus esse discipuli eius, qui ait: Dorsum meum posui ad flagella, & faciem meam non auerti à confusione sputorum. Qui cum malediceretur non remaledixit: & post alapas, crucem, flagella, blasphemias, nouissime pro crucifigentibus deprecatus est, dicens: Pater ignosce eis: quod enim faciunt, nesciunt. Et ego ignosco errori fratris, intelligo, quia diaboli arte deceptus est. Inter mulierculas sciolus sibi & eloquens uidebatur. Postquam Romam mea opuscula peruenerunt, quasi æmulum exhorruit, & de me quoq; captauit gloriã: ut nullus esset in terris, qui non eius eloquentiæ displiceret, exceptis his quo

A his quorum potentiæ non parcit, sed cedit: imò quos non honorat, sed metuit. Voluit scilicet homo peritissimus, ut ueteranus miles uno rotatu gladij percutere utrunq; , & ostendere populis quod quicquid ipse uellet, hoc scriptura sentiret. Dignetur igitur nobis sermonem suum mittere: & non reprehendendo, sed docendo garrulitatem nostram corrigere. Tunc intelliget aliam uim fori esse, aliam triclinij, non æque inter fusos & calathos puellarum, & inter eruditos uiros de diuinæ legis dogmatibus disputari. Nunc libere & imprudenter iactat in uulgus & perstrepit: damnat nuptias, & inter uteros tumentes, infantium uagitus, & lectulos maritorum, quid Apostolus dixerit tacet, ut me solum in inuidiam uocet. Cum autem ad libros uenerit, & pedem pedi contulerit, & uel proposuerit aliquid de scripturis, uel audierit proponentem, tunc sudabit, tunc hærebit: procul Epicurus, longe Aristippus, subulci non aderunt, fœta scropha non grunniet. Et nos tela pater ferrumq; haud debile dextra Spargimus, & nostro sequitur de uulnere sanguis. Porrò si non uult scribere, & tantum maledictis agendum putat, audiat tot interiacentibus terris, fluctibus, populis, saltem hoc clamoris mei: Non damno nuptias, non damno coniugium. Et ut certius sententiam meam teneat, uolo omnes qui propter nocturnos forsitan metus soli cubitare non possunt, uxores ducere.

SCHOLIA

1 AMorem tuum.) Id opposuit alteri parti, hoc est querelis aliorum, non ipsius. Etiam quæ tuta sunt.) Nam id amantis est, & tuta timere, iuxta illud Maronis: Omnia tuta timens. Imò nescio quem.) Hoc mira arte agit, ut quàm minime multos lædat. Nescio quem de triuio.) Mire exaggerauit contemptum. Nescio quem, uelut obscurum. Addit de triuio, alludens ad Græcum prouerbium, ἀνθρωπίσκος ἐκ βιόλης, id est, homunculus de triuio. Nam in triuijs circulatores agebant olim. De compitis & plateis.) Compitum est coitus multarum uiarum. Plateæ uiæ latiores, quæ nunc fora uocamus: in his solent huiusmodi scurræ consistere. Hic illi regnat, ubi plus ualet impudentia q̃ eruditio, nempe apud indoctum uulgus. Ita Horatius: Nec circum compita pu-
B gnax. Circumforaneum monachũ.) Contumelioſe addit circumforaneum, cum monachus nomen habeat à solitudine. Vafrum tantum.) In cæteris stupidum & infantem. Vafrum uocat dicacem &
2 argutum, & in taxandis uitijs nasutum. Dialecticum urbis uestræ.) Per Ironiam, cum Roma soleat oratores habere, Græcia dialecticos. κατηγορίας.) Quæ nos uocamus prædicamenta. Nam ab his rudimenta dialectices auspicamur, quanq; Græci κατηγορίαν & accusationẽ uocant. περὶ ἑρμηνείας.) Id est, de interpretatione, siue de enunciatione, à uerbo ἑρμηνεύω, id est, interpretari. Non τοπικὰ.) Id est, localia, quod in hisce libris Aristoteles tradat locos, hoc est sedes argumentorũ & probationum. Ciceronis τόπους.) Id est, locos. Nam & hic ad Trebatium de locis scripsit, Aristotelem secutus, sed exemplis ad usum forensem accõmodatis. Addidit saltem, quod si Græce nesciret, hũc certe legere potuerit. Circulos) appellat hominum conuentus, qui mos & hodie durat apud Italos. συμπόσια.) Id est, compotationes, & maluit uti Græca uoce, quod sit odiosior quàm Latina, conuiuia. Hic in quibusdam exemplaribus habebatur Græca uox Latinis literis, osanoistis, forte scriptũ erat syllogismos
3 κεφαλνὸς nectere, id est, syllogismos cornutos. Meliorem stili partem.) Olim æreis stilis scribebant in tabulis ceratis, & cuspide scribebãt inuerso stilo, diuersa parte delebant, & æquor cõplanabant. Vnde & Flaccus: Sæpe stilum uertens, iterum quę digna legi sint, Scripturus. Sentit autem se plurimum sudasse in exercendo stilo, & sæpius deleuisse ut corrigeret, q̃ scripsisse. Alexandri uerti.) Alexander enim Aphrodiseus ædidit cõmentarios in aliquot Aristotelis libros. Porrò uerti dixit, pro uersari & euolui, non pro transtuli. Doctus magister.) Hunc locũ deprauatum fuisse, uel ipsa codicum uarietas arguit. Opinor ita legendum: Nequicq; me doctus magister εἰσάγαγεν ad logicã. Nam Græcis εἰσάγειν est introducere, quod nos dicimus instituere: & illi εἰσαγωγὴν uocant, quã nos institutionẽ, quoties res à primis traditur elementis. Simulq; allusit ad libellum Porphyrij de quinq; uocibus, quem ipse
4 εἰσαγωγὴν appellat, quod inducat ad cognitionem logices Aristotelicæ. κατηχίσας.) Catechistæ dicebantur apud Christianos, qui uoce uiua tradebãt religionis nostræ mysteria baptizandis. Quo tempore & catechumeni dicebantur à uerbo κατηχέω, quod est instituo, uoce ducta ab ἠχεῖν sonare, quod olim nefas esset mysteria literis cõmittere, sed uoce tradebantur: id quod obseruatum est & apud Gallorum theologos Druidas. Ipse in antiquissimo quodã codice legi, pontificem quendã Romanum in literis suis cum multa docuisset, eum à quo fuerat interrogatus de sacramẽtis, subtraxisse uerba quibus sacrũ oleũ cõsecraretur, ne mysteriũ literis cõmissum aliquo modo permanaret ad profanos. At nũc etiam ea quibus Christi corpus cõficitur, & tonsores memoriter tenent. Cæterum hos duos Catechistas

appellat, quod non ſolum legiſſet illorum libros, ſed diſputantes audiſſet. Abſq; præceptore perfectus, πνευματοφόρος, ϛ̃ θεοδίδακτος) id eſt, ſpiritu lymphatus, afflatus numine, & per ſe doctus. Sic & Heſiodus ſcribit, ſe ab ipſis Muſis didiciſſe, & earū afflatu ſcribere. Et Homerus cantorem θεοδίδακτον appellat, quod nō ex hominis inſtitutione, ſed ex afflatu dei canat. Chalcenteron Didymum.) De Didymo grammatico ſentit, qui quoniam ter mille quingenta uolumina ſcripſiſſe memoratur, chalcenterus dictus eſt. Huic annectit eiuſdem nominis Didymum cæcum, quem ob cognitionem ſcripturarum Hieronymus uidentem appellat, quod olim prophetæ uidentes dicti ſint: & interpretatio ſcripturarū Paulo dicitur prophetia. Et Carneadeum aliquid.) Carneades philoſophus ſolitus eſt de quauis re, quæcunq; eſſet propoſita, in utramuis diſputare partē, tanta erat ingenij promptitudo, & pro iuſticia & contra iuſticiam. Operæprecium eſt audire, quemadmodum ſciolus aliquis hunc corruperat locum. Etenim cum Carneadeum non reperiſſet, nec in ſuo Breuiloquo, nec in Gemma gemmarum, nec in Mammetrecto, ſcripturam emendauit ad hunc modum. Deniq; dicitur materiam poſcere, & ad carnem, & ad deum aliquid referens in utranq; partem &c. O miſeros autores, qui in huiuſmodi nebulonum incidunt manus. Hæreditariæ uel centumuirales.) Romæ cum eſſent triginta quinq; tribus, è ſingulis tribubus delecti, centumuirales iudices cōſtituebantur, qui de hæreditatibus, de teſtamentis, de uſucapionibus, mancipijs, nexis, atq; id genus alijs cauſis cognoſcebāt, quæ capitales nō eſſent. De barathro erutæ.) Id eſt, ex ſumma deſperatione. Nam actum erat de illis, ſi hic ſe ad forum cōtuliſſet potius q̃ ad eccleſiam. In digitis partiri cauſam.) Id Hortenſio tribuūt quod in digitis ſit partiri cauſam ſolitus. Applosiſſet.) Mire expreſſit geſtus oratorū, preſertim impudentium. De ſupploſione pedum loquitur & Quintilianus cap. de actione. Iactaſſet manum.) Id fiebat in contentione. Attigit omnia in quibus ſita eſt pronunciatio, nempe in uultu, geſtu corporis, & uoce.

Abſentem iam diu.) Nempe à Roma, ubi Latine loquebātur. Et facile eſt uincere abſentē, qui non repugnet. Semigræculum.) Quod ea pars Syriæ quæ Ciliciā ſpectat, tum pleraq; Græce loquerētur: quæ ad Saracenos, ſuam habebat linguā ut incultior. Scripta intelligeret.) Anceps ſermo, qui quadrat etiā in hominem egregie doctum. Sibi caneret & Muſis.) Dictum eſt aliās de muſico, qui diſcipulum eruditum quidem, ſed populo parum gratum iuſſerit ſibi canere & Muſis. Eloquentiæ ſuæ.) Ridicule, cum illū etiā uicerit ineptia ſermonis, qui fuit ineptiſſimus. Cōtra propoſitū.) Quia monachus erat. Balbus melius balbi.) Hoc quod prouerbio dicunt mirum q̃ uerum ſit. πάντας συγγραφεῖς.) Id eſt, omnes ſcriptores. Maluit autem Græce dicere, uel quo magis eſſet ridiculū, uel quod ſcriptor, apud Latinos anceps uerbum eſt, cōmune ſcribæ, & autori uoluminis. Attilio iudice.) Prodigioſum dictu fuerit, quibus modis hic locus fuerit depraua tus, quem tamen è certiſſimis ueſtigijs reſtituimus. Quantū debent bonæ literæ peſſimo iſti hominū genero, qui ſummā arrogantiam cum ſumma imperitia coniunxerunt. Attilius filius fuit M. Attilij Reguli, qui maluit ad exquiſita redire ſupplicia, q̃ uel hoſti non præſtare iuſiurandum. Hic igitur cenſor erat acerrimus, ac multos equites Romanos graui nota affecit, unà cum ſuo collega L. Furio Philo. Lege Valerij Maximi librum ſecundum, caput de cenſoria nota. Nam ante dixerat, ſi in omnes ſcriptores cenſoriā accepit uirgulam. Iotinianus συγγραφεὺς ἀγράμματος.) Id eſt, ſcriptor abſq; literis, id quod Græce uenuſtius eſt, propter alluſionem uocis. Nam γράμμα à γράφω deducitur, perinde quaſi Latine dicas literator illiteratus. Et ob id maluit Græce dicere, quo ſeruaret gratiā ſchematis. Opprimere poteſt, docere non poteſt.) At nunc bone deus cuiuſmodi ſunt, qui uelut ex adytis ſua produnt oracula, hoc impie, hoc hæretice, hoc indocte. Hæc autem dixit quod Domnion eſſet epiſcopus, ut apparet è proxima epiſtola. In clypeum.) Reddidit carmen Maronis ex Aeneide: uerum hæc omnia per Ironiam dicuntur. In diſputando nodoſus.) Ita paulo ſuperius, nodū in diſputando tenere. Obliquo & acuminato.) A palæſtra duxit metaphoram, in qua & nexibus utuntur, ac nonnunquam obliquant caput, ut attrahant colluctantem, aliquando intendunt caput. Habet latera.) Latera pro robore ſæpius uſurpāt oratores. In Athletis potiſſimū corporis firmitas, & in Oratore latera requiruntur, qui apud populū dicat. Videtur mihi occulte.) Planè ludit, quaſi Hieronymus ſit homo uoluptuarius, & ſaginæ deditus. Addit occulte, quod alioqui cultu monachū profiteretur. Cirratorū eſſe dictata.) Cirratos uocat adoleſcentes comatos, alludēs ad illud Satyricum: Ten cirratorum centum dictata fuiſſe. Eſt autē feſtiua παρονομασία inter dicta & dictata. Dictata dicuntur quaſi præſcripta ad imitandum. Ad choleram.) Id eſt, ad bilem, id quod accidere ſolet moto ſtomacho. Loquamur ſcriptis.) Feſtiuiter duo diuerſa coniunxit. Nam non loquitur qui ſcribit. Gnathonici uel Phormionici.) Alluſit ad illud quod eſt in Eunucho Terentiana, Itidem & iſti Gnathonici uocētur. Gnathonem inducit Terentius, adulatorem optimum, & Phormionem impudentiſſimū paraſitum. Medicorū tabernas.) Vt in tonſtrinis, ita & in pharmacopolijs, quas hic medicorū tabernas appellat, conſident ocioſi. Sæpe manum.) Retulit illud Iuuenalis: Et nos ergo manū ferulæ ſubduximus. Fœnū habet in cornu.) Carmen ex Satyris Horatij, de mordaci poeta, metaphora ſumpta à boue cornupeta. Et ego ignoſco.) Totus hic ſermo obliquus eſt, maxime mordens, cum uideat̃ mederi morſui. Parcit, ſed cedit.) Parcit qui ueret̃, cedit qui timet periculū: idq; ipſe mox interpretatur, non honorat, ſed metuit. Hærebit.) Hærent perplexi.

Procul

A Procul Epicurus.) Hi uoluptatũ ſectatores non erunt auxilio, cum res diuinę ſcriptutæ teſtimonijs agitur. Subulci nõ.) Sic appellat fautores Iouiniani, quod coitũ approbẽt, ut indicatũ eſt ſuperius. Fœta ſcropha.) Eſt autẽ hoc animal mire fœcundũ. Et nos tela pater.) Carmen eſt ex Aeneide Vergiliana. Nocturnos forſitan metus.) Nẽpe ob metũ lemurũ aut ſpectrorũ. Nã ſoli magis timẽt.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Pammachius uir nobilis, affinis Paulæ, cõſobrinus Marcellæ, Hieronymo amicus, cum uideret multos offendi libris quos aduerſus Iouinianum ſcripſerat, ſuppreſſit exemplaria, & ut idem faceret Hieronymus, admonuit, quo liberum eſſet emendare quæ diſplicebant. Ad id reſpondet Hieronymus, eumq; adhortatur, ut ſacrarum ſtudio literarum ſe dignum præbeat honore ſacerdotij, ad quod uidetur omnium ſtudijs accerſendus.

HIERONYMVS AD PAMMACHIVM PRO LIBRIS ſuis aduerſus Iouinianum.

1 CHriſtiani interdum pudoris eſt, etiam apud amicos tacere, & humilitatẽ ſuam magis ſilentio conſolari, quàm retrectãdo ueteres amicitias, ambitionis crimen incurrere. Quàmdiu tacuiſti, tacui, nec unquam expoſtulare ſuper hac re uolui: ne non amicũ quærere, ſed potentiorem uiderer expetere. Nunc autem prouocatus officio literatũ, primas partes ſemper habere tentabo: & non tam reſcribere, quàm ſcribere, ut & uerecunde hucuſq; tacuiſſe, & uerecundius loqui cœpiſſe cognoſcar. De opuſculis meis contra Iouinianũ, quod & prudenter & amanter feceris exemplaria ſubtrahendo, optime noui. Sed nihil profuit iſta diligentia, cum aliquanti ex urbe uenientes, mihi eadem lectitarent, quæ ſe Romæ excepiſſe referebãt. In hac quoq; prouincia iam libri fuerant diuulgati: & ut ipſe legiſti, neſcit uox miſſa reuerti. Non ſum tantæ felicitatis, quantę pleriq; huius temporis tractatores, ut nugas meas quando uoluerim emendare poſſim. Statim ut aliquid ſcripſero, aut amatores mei, aut inuidi, diuerſo quidẽ ſtudio, ſed pari certamine in uulgus noſtra diſſeminant: & uel in laude, uel in uituperatione nimij ſunt: non meritũ ſtili, ſed ſuũ ſto-
B machum ſequentes. Itaq; quod ſolum facere potui, apologeticũ ipſius operis tibi miſi, quem προφώνησα, & te poſcente ædidi. Quem cum legeris, ipſe pro nobis cæteris ſatisfacies: aut ſi tu quoq; narem contraxeris, illam apoſtoli πολιτείαν, in qua de uirginitate & nuptijs diſputat, aliter differere compelleris. Nec hoc dico, quod te ad ſcribendum prouocem: cuius in ſacris literis ſtudiũ mihi præfero: ſed ut alios qui nos lacerãt, hoc facere cõpellas. Norunt literas, uidẽtur ſibi ſcioli: poſſunt me non reprehendere, ſed docere. Si quid ſcripſerint, magis ex operis eorũ comparatione, mea interpretatio negligetur. Lege quæſo te & diligẽter Apoſtoli uerba conſidera, & tunc uidebis me propter calumniam declinandã multo plus q̃ ille uoluit in maritos fuiſſe clementem. Origenes, Dionyſius, Pierius, Euſebius Cæſarienſis, Didymus, Apollinaris latiſſime hãc epiſtolã interpretati ſunt: quorũ Pierius cum ſenſum Apoſtoli uentilaret atq; ediſſereret: & propoſuiſſet illud exponere: Volo aũt omnes eſſe ſicut me
2 ipſum, adiecit τοῦτο λέγων ὁ παῦλος ἀντικρὺς ἀγαμίαν κηρύσσ. Quod hic quæſo peccatum meum eſt, quæ duricia? Vniuerſa quæ ſcripſi, huic ſententiæ comparata leuiſſima ſunt. Reuolue omnium quos ſupra memoraui commentarios, & eccleſiarum bibliothecis fruere, & magis concito gradu ad optata cœptaq; peruenies. Audio totius in te urbis ſtudia concitata. Audio pontificis & populi uoluntatem pari mente congruere. Minus eſt tenere ſacerdotium, quàm mereri. Libros ſedecim prophetarum, quos in Latinum de Hebræo ſermone uerti, ſi legeris, & delectari te hoc opere comperero, prouocabis nos etiam cætera clauſa armario non tenere. Tranſtuli nuper Iob in linguam noſtram: cuius exemplar à ſancta Marcella conſobrina tua poteris mutuari. Lege eundem Græcum & Latinum: & ueterem æditionem, noſtræ tranſlationi compara, & liquido peruidebis quantum diſtet inter ueritatem, & mendaciũ. Miſeram quædã τῷ ὑπομνήματι in prophetas duodecim, ſancto patri Dominioni, Samuelẽ quoq; & Malachim, id eſt, quatuor Regũ libros. Quæ ſi legere uolueris: probabis quantæ difficultatis ſit diuinã ſcripturã, & maxime prophetas intelligere: & interpretum uitio quæ apud ſuos puriſſimo curſu orationis labuntur, apud nos ſcatere uitijs. Porrò

eloquentiam

eloquentiam quam pro Christo in Cicerone contemnis,in paruulis ne requiras. Ecclesiasti/ c
ca interpretatio etiam si habet eloquij uenustatem, dissimulare eam debet & fugere, ut non
ociosis philosophorum scholis pauciscp discipulis, sed uniuerso loquatur hominum generi.

SCHOLIA.

HVmilitatem suam.) Hic humilitas non uirtutem significat,sed fortunam & cõditionem. 1
Super hac re.) Nempe de tuo silentio. Amicũ quærere.) Quærere pro requirere,
& amicum uelut æqualem. Sed potentiorem.) Erat enim Pammachius Romæ nobi/
lissimus. Exemplaria subtrahendo.) Quantum inuidiæ conflatum fuerit Hieronymo
ex his libris,uel hinc apparet,quod Pammachius amicissimus exemplaria subtraxerit ne
uulgarentur. Aliquanti.) Id est,aliquãmulti. Excepisse.) Id est, transcripsisse: Nescit uox mis/
sa.) Hemistichium est Horatianum. Non meritum.) Hoc adiecit,ne quod præcessit uideretur arro/
gantius dictum. Quem προφώνησα.) Id est,quem ante promisi. Narem contraxeris.) Ita Flac/
cus. Si sordida mappa corrugat nares. Offenditur,qui nares cõtrahit. πρόκρισιν.) Id est,decisionem,
quando ex omni parte decisis erroribus res absoluitur. Adiecit ταῦτα λέγων ὁ παῦλος, ἀνυπερθέτως ἀγα/ 2
μέμνησκεν.) Id est, hæc dicens Paulus,palàm cœlibatũ prædicat. Quid hic attinet commemorare,
quot modis hunc locum deprauarint,& quanti mihi cõstiterit,ex uarijs codicum uestigijs uerã inuesti
gare lectionem? Et ecclesiarum biblio.) Apparet publicas etiam tum fuisse bibliothecas. Optata
cœptacp.) Innuit illum tendere ad honorem episcopatus,id citius impetraturum, si se exercuerit in ec/
clesiasticis libris, futurus ecclesiæ princeps. Minus est tenere.) Elegans epiphonema. Marcella
consobrina.) Ad hanc & de hac multa scribit,Consobrini uocantur duarũ sororum,aut sororis & fra/
tris filij. Inter ueritatem & mendacium.) Aperte damnat superiorem translationem,qua nos tamen
maxima ex parte utimur. Quædam τῶν ὑπομνημάτων.) Id est, commentariorum: sic enim appellãt,
qui tantũ ad memoriæ subsidium annotantur. Ecclesiastica interpretatio.) Hic locus impendio pla/
cet crassis quibusdam,qui sibi in cœlo uidentur esse,quod procul absint ab omni eloquentia. At Hiero
nymus non uult eloquentiam abesse,sed dissimulari uult,hoc est, non ostentari, præsertim in commen/
tarijs,& sermonem dilucidum uult esse,non spurcum & portentosum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Hieronymus admonitus Riparij presbyteri literis,quod Vigilãtius quidã doceret, martyrũ nõ esse
adorãdos cineres,damnaretcp solennes Christianorũ ad horũ sepulchra uigilias, hac epistola quasi ue/ D
latitatur ac præludit ad pugnã,ostendẽs se paratũ ad refellendũ hominis errorẽ, si libros illius mitterent.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM
ad Riparium presbyterum.

ACceptis primum literis tuis,non respondere,superbiæ est:respondere, temerita 1
tis. De his enim rebus interrogas,quas & proferre & audire sacrilegium est. Ais
Vigilantium qui κατ' ἀντίφρασιν hoc uocatur nomine: nam Dormitantius
rectius diceretur:os fœtidum rursus aperire, & putorem spurcissimum, contra
sanctorum martyrũ proferre reliquias, & nos qui eas suspicimus appellare cinerarios & ido/
lolatras,qui mortuorũ hominum ossa ueneremur. O infelicem hominẽ, & omni lachryma/
rum fonte plangendum: qui hæc dicens,non se intelligat esse Samaritanum & Iudæum, qui
corpora mortuorum,pro immundis habent,& etiam uasa quæ in eadem domo fuerint,pol/
lui suspicantur:sequentes occidentem literam,& non uiuificantem spiritũ. Nos aũt non dico
martyrum reliquias,sed ne solem quidem & lunam,non angelos,non archangelos, non che
rubim,non seraphim,& omne nomen quod nominatur & in præsenti seculo & in futuro,co
limus & adoramus: ne seruiamus creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secu/
la. Honoramus autem reliquias martyrum,ut eum cuius sunt martyres adoremus. Honora/
mus seruos,ut honor seruorum redundet ad dominum,qui ait: Qui uos suscipit, me suscipit.
Ergo Petri & Pauli immundæ sunt reliquiæ? Ergo Moysi corpusculum immundum erit?
quod iuxta Hebraicam ueritatem ab ipso sepultum est domino? Et quotiescunc apostolo/
rum & prophetarum, & omnium martyrum basilicas ingredimur, toties idolorum templa
ueneramur? Accensicp ante tumulos eorum cerei, idololatriæ insignia sunt? Plus aliquid di/
cam, quod redundet in autoris caput: & insanum cerebrum, uel sanet aliquando uel deleat,
ne tantis sacrilegijs simplicium animæ subuertantur. Ergo & domini corpus in sepulchro po
situm,immundum fuit? Et angeli,qui candidis uestibus utebãtur: mortuo cadaueri atcp pol/ 2
luto

A luto præbebant excubias, ut post multa secula Dormitantius somniaret, imò eructaret im-
mundissimam crapulam:& cum Iuliano persecutore,sanctorum basilicas aut destrueret,aut
in templa conuerteret? Miror sanctum episcopum,in cuius parochia esse presbyter dicitur,
acquiescere furori eius: & non uirga apostolica,uirgaq; ferrea confringere uas inutile, & tra-
dere in interitū carnis,ut spiritus saluus fiat:nec meminerit illius dicti: Si uidebas furem cur-
rebas cum eo,& cum adulteris portionem tuam ponebas. Et in alio loco: In matutino inter-
ficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de ciuitate domini omnes operantes ini-
quitatem.Et iterum:Nónne odientes te domine,odio habui,& super inimicos tuos tabesce-
bam? Perfecto odio oderam illos. Si non sunt honorandæ reliquiæ martyrum, quomodo
legimus: Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius? Si ossa martyrum polluunt
contingentes,quomodo Elisæus mortuus, mortuum suscitauit,& dedit uitam corpori, quod
iuxta Vigilantium iacebat immundum? Ergo omnia castra Israelitici exercitus & populi dei
fuere immunda,quia Ioseph & patriarchārū corpora portabant in solitudine:& ad sanctam
terram immūdos cineres pertulerant? Ioseph quoq; qui in typo præcessit domini saluatoris
nostri sceleratus fuit: qui tanta ambitione,Iacob in Hebron ossa portauit:ut immundum pa
trem,auo & atauo sociaret immundis,& mortuum mortuis copularet? O præcidendam lin-
guam à medicis,imò insanum curandum caput,ut qui loqui nescit,discat aliquando reticere.
Ego uidi hoc aliquando portentum, & testimonijs scripturarum, quasi uinculis Hippocra-
5 tis uolui ligare furiosum: sed abijt, excessit, euasit, erupit, & inter Hadriæ fluctus, Cotijq;
regis alpes,in nos declamando clamauit. Quicquid enim amens loquitur,uociferatio & cla-
mor est appellandus. Tacita me forsitan cogitatione reprehendas: cur in absentem inuehar.
Fatebor tibi dolorem meum.Sacrilegium tantum patienter audire non possum. Legi enim
4 Syromasten Phinees,austeritatem Eliæ,zelum Simonis Cananæi, Petri seueritatem Ana-
niam & Sapphiram trucidantis: Pauliq; constantiam qui Elymam magum ujs domini re-
B sistentem,æterna cæcitate damnauit.Non est crudelitas pro deo, sed pietas. Vnde & in lege
dicitur: Si frater tuus & amicus & uxor quæ est in sinu tuo, deprauare te uoluerit à ueritate,
sit manus tua super eos,& effunde sanguinem eorum,& auferes malum de medio Israel.Ite-
rum dicam:Ergo martyrum immundæ sunt reliquiæ? Et quid passi sunt apostoli,ut immun-
dum Stephani corpus tanta funeris ambitione precederent,ut facerent ei planctū magnum,
ut eorum luctus in nostrum gaudium uerteretur? Nam quod dicis eum uigilias execrari, fa-
cit & hoc contra uocabulum suum, ut uelit dormire Vigilantius, & non audiat saluatorem
dicentem:Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate,ne intretis in tenta-
tionem:Spiritus promptus est,sed caro infirma.Et in alio loco propheta decantat:Media no
cte surgebam,ut confiterer tibi,super iudicia iusticiæ tuæ.Dominum quoq; in Euangelio le-
gimus pernoctasse,& apostolos clausos carcere tota nocte uigilasse,ut illis psallentibus terra
quateretur,custos carceris crederet,magistratus & ciuitas terrerentur.Loquitur Paulus:Ora-
tioni insistite,uigilantes in ea.Et in alio loco:In uigilijs frequenter. Dormiat itaq; Vigilanti-
us,& ab exterminatore Ægypti cum Aegyptijs dormiens suffocetur.Nos dicamus cum Da
uid:Non dormitabit neq; dormiet,qui custodit Israel,ut ueniat ad nos sanctus & Hir,qui in
terpretatur uigil. Et si quando propter peccata nostra dormierit,dicamus ad eum: Surge,ut
quid dormitas domine? excitemusq; illum,& nauicula fluctuante clamemus: Magister sal-
uos nos fac,perimus. Plura dictare uolueram,si non epistolaris breuitas pudorem nobis ta-
cendi imponeret:& si librorum ipsius ad nos uoluisses mittere cantilenas, ut scire possemus
ad quæ rescribere deberemus.Nunc autem aerem uerberauimus,& non tam illius infidelita
tem quæ omnibus patet,quàm nostram fidem aperuimus. Cæterum si uolueris longiorem
nos aduersum eum librū scribere,mitte nænias illius & ineptias, ut Ioannem Baptistam au-
diat prædicantem: iam securis ad radices arborum posita est. Omnis enim arbor, quæ non
facit fructum bonum,excidetur, & in ignem mittetur.

Scholia

SCHOLIA. C

ACceptis primum.) Id est, qui nunquã antea scripserat. Quo magis erat respondẽdum. 1
Qui κατ' ἀντίφρασιν.) Figura est Grammaticorũ, quot es diuersum significamus ac dicimus, proxima ironiæ: ut qui bellum dictum putãt, quod nihil habeat belli: & lucum, quod obscurus sit: & Eumenides furias, quod nulli bene uelint. Hoc autem dixit, quod Vigilantius insectaretur uigilias ad sepulchra martyrum. Qui eas suspicimus.) Suspicimus quæ ueneramur ac magnificimus. Nonnulli codices habebant, suscipimus: quod si probandum est, Græce magis loquutus est, cẽ Latine. Siquidem illi dicunt ἀποδέχεσθαι, pro probare & in precio habere. Pro immundis.) Vnde purgabatur qui morticinum uel casu contigisset. Iuxta Hebraicam ueritatem.) Sic enim legis Deuteronomij cap. ultimo: Mortuusq; est ibi Moyses seruus domini in terra Moab, iubente domino, & sepeliuit eum in ualle terræ Moab contra Phegor, & non cognouit homo sepulchrum eius usq; in præsentem diem. Et sepeliuit eum utiq; dominus, quo iubente 2
mortuus est. Candidis uestibus.) Cum in exequijs pullis uti mos sit. Cum Iuliano persecutore.) Nam is imperator adeo fuit inimicus nomini Christiano, ut Christianam gentem funditus decreuerit extinguere, si uictor redisset. Aut in templa.) Templa uocat gentiliũ deorum. In cuius Parochia.) Parochi Græcis dicuntur, qui cibos & uitæ necessaria exhibent: quo uerbo & Horatius usus est in Satyris. Inde dictum uidetur παροικία, nisi mauis πάροικία, quod cœtum significat in eadem habitantiũ uicinia. Ergo omnia castra.) Historiam habes Iosue cap. ultimo. Iacob in Hebron.) Refertur Genesis cap. l. Ego uidi hoc aliquando.) Quidam codices scriptum habebant, uici, quod non probo. Nam & Hieronymus uersatus erat in Gallia, & nondum scripserat aduersus Vigilantiũ, ut uictus esse potuerit, quod uel ex hac ipsa patet epistola. Abijt, excessit, euasit.) Retulit uerba Ciceronis de Ca 3
tilina. Cotijq; regis.) Quidam habebant, Gothiciq; regis. At magis placet Cotij, ut intelligas Alpes Cotias à rege sic appellatas. Sentit Vigilantium elapsum, partim Alpium, partim maris Adriatici subsidio. Declamando clamauit.) Declamant rhetores, clamãt rabulæ. Syromasten Phinees.) Historia extat in Numeris cap. uicesimoquinto. Eliæ zelum.) Qui occidit omnes prophetas Baal ad fluuium Cyson, nec uno dimisso, ut legis Regum lib. tertio, cap. decimooctauo. Atq; hoc nomine laudatur libro Machabæorũ i. cap. ij. Elias dum zelat zelum legis, receptus est in cœlum. Simonis Cha- 4
nanæi.) Designat Simonem apostolũ, qui à Matthæo & Marco Chananæus appellatur, à Luca Zelotes, nimirum Hebraicam uocem Græce interpretante. Nam Canam Hebræis sonat zelum. Trucidantis.) Atroci uerbo usus est ad causæ cõmodum, cum Petrus nõ trucidarit, sed denunciarit dum- D
taxat diuinã uindictam. Elymam magum.) Habes in Actis apostolorum cap. xiij. Aeternam autem cæcitatem dixit, quoniam non legitur recepisse uisum. Si frater tuus.) Locus est partim Deuteronomij cap. xxiiij. partim uicesimooctauo. Quid passi sunt apostoli.) Hoc Græce dixit magis quàm Latine, τί ἐπαθον, hoc est, quid accidit, aut quid illis in mentem uenit. Hir.) עיר Hir Chaldæis uigilem sonat. Cantilenas.) Festiuiter ita uocat ineptias hominis uoluptuarij cauponis, & semper in conuiuijs agentis: eas paulopost nænias uocat eodem sensu. Excidetur.) Græcis est, excidítur & mittitur, instantis temporis, ἐκπίπτεται καὶ βάλλεται.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Vigilantius natione Gallus, Barcilonensis ecclesiæ, quæ in Hispania est, presbyter, scripsit librum, in quo docebat non esse sic adorandas martyrum reliquias, nec ad horũ sepulchra uigilandũ, id quod id temporis magna religione fiebat à Christianis. In hunc ita conuicijs debacchatur Hieronymus, ut plusculum in eo modestiæ cogar desiderare. Vtinam argumentis duntaxat egisset, & à conuicijs temperasset. Nam uigilias nocturnas non placuisse ecclesiasticis uiris, uel illud satis arguit, quod horum auctoritate sublatæ sunt, nomine duntaxat superstite. Nec hodie simili studio cõcurritur ad martyrum reliquias. Gennadius huic tribuit eloquentiam, sed diuinarum scripturarum scientiam detrahit. Hieronymus neutrũ illi tribuit. Attamen quæ citat Hieronymus, mediocrem dicẽdi mundiciem præ se ferunt.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM

MVlta in orbe monstra generata sunt. Centauros & Sirenas, ululas, & onocrotalos, in Esaía legimus. Iob Leuiathan & Behemoth mystico sermone describit. Cerberum & Stymphalidas, aprumq; Erimanthium, & leonem Nemæũ, chi- 2
mæram atq; hydram multorum capitum narrant fabulæ poetarum. Cacũ describit Vergilius, Triformem Geryonem Hispaniæ prodiderunt. Sola Gallia monstra non habuit, sed uiris semper fortissimis & eloquẽtissimis abundauit. Exortus est subito Vigilantius, seu uerius Dormitantius, qui immũdo spiritu pugnet cõtra Christi spiritũ, & martyrum neget sepulchra ueneranda: damnandas dicit esse uigilias, nunquam nisi in pascha Alleluia cantandum: continentiam, hæresim: pudicitiam, libidinis seminarium. Et quomodo Euphorbus in Pythagora renatus esse perhibetur, sic in isto Iouiniani mens praua surrexit: ut & in illo

illo, & in hoc diaboli respondere cogamur insidijs. Cui iure dicitur, Semen pessimum, para filios tuos occisioni peccatis patris tui. Ille Romanæ ecclesiæ autoritate damnatus, inter phasides aues & carnes suillas non tam emisit spiritum quàm eructauit. Iste caupo Calagur ritanus, & in peruersum propter nomen uiculi mutus Quintilianus, miscet aquam uino, & de artificio pristino, suæ uenena perfidiæ catholicæ fidei sociare conatur, impugnare uirginitatem, odisse pudicitiam, in conuiuio secularium contra sanctorum ieiunia proclamare, dum inter phialas philosophatur, & ad placentas liguriens, psalmorum modulatione mulcetur: ut tantum inter epulas, Dauid & Idithun, & Asaph & filiorum Choræ cantica audire dignetur. Hæc dolentis magis effudi animo quàm ridentis, dum me cohibere non possum, & iniuriam apostolorum ac martyrum surda nequeo aure transire. Proh nephas, episcopos sui sceleris dicitur habere consortes: si tamen episcopi nominandi sunt, qui non ordinant diaconos, nisi prius uxores duxerint, nulli cœlibi credentes pudicitiam: imò ostendentes quàm sancte uiuant, qui male de omnibus suspicantur, & nisi prægnantes uxores uiderint clericorum, infantesq; de ulnis matrũ uagientes, Christi sacramenta non tribuunt. Quid facient Orientis ecclesiæ? quid Aegypti & sedis apostolicæ, quæ aut uirgines clericos accipiunt, aut continentes: aut si uxores habuerint, mariti esse desistunt? Hoc docuit Dormitantius, libidini frena permittẽs, & naturalem carnis ardorem, qui in adolescentia plerumque feruescit, suis hortatibus duplicans, imò extinguens coitu fœminarum: ut nihil sit quo distemus à porcis, quo differamus à brutis animantibus, quo ab equis, de quibus scriptum est, Equi insanientes in fœminas facti sunt mihi, unusquisque in uxorem proximi sui hinniebat.
4 Hoc est quod loquitur per Dauid spiritus sanctus, Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Et rursum de Dormitantio & socijs eius, In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Sed iam tempus est, ut ipsius uerba ponentes ad singula respondere nitamur. Fieri enim potest, ut rursum malignus interpres dicat fictam
B à me materiam, cui rhetorica declamatione respondeam, sicut illam quam scripsi ad Gallias, matri & filiæ inter se discordantibus. Autores sunt huius dictatiunculæ meæ sancti presbyteri Riparius & Desiderius, qui parochias suas uicinia istius scribunt esse maculatas: misèruntq; libros per fratrem Syfinnium, quos inter crapulam stertens euomuit. Et asserunt repertos esse nonnullos, qui fauentes uitijs suis, illius blasphemijs acquiescant. Est quidem imperitus & uerbis & scientia, & sermone inconditus ne uera quidem potest defendere: sed propter homines seculi & mulierculas oneratas peccatis, semper discentes & nunquam ad scientiam ueritatis peruenientes, una lucubratiũcula illius nænijs respõdebo, ne sanctorũ uirorum, qui ut hęc facerem me deprecati sunt, uidear literas respuisse. Nimirũ respõdet generi suo, ut qui de latronum & conuenarum natus est semine, quos Gn. Pompeius edomita Hispania, & ad triumphum redire festinans, de Pyrenæi iugis deposuit, & in unum oppidum congregauit: unde & conuenarum urbs nomen accepit: hucusque latrocinetur contra ecclesiam dei, & de Vectonibus, Arbacis, Celtiberisq; descendens, incursẽt Galliarum ecclesias, portetq; nequaquam uexillum Christi, sed insigne diaboli. Fecit hoc idem Pompeius, etiam in Orientis partibus, ut Cilicibus & Isauris piratis latronibusq; superatis, sui nominis inter Cilicíam & Isauriã conderet ciuitatem. Sed hæc urbs hodie seruat scita maiorum, & nullus in ea
5 ortus est Dormitantius. Galliæ uernaculũ hostem sustinent, & hominem moti capitis, atq; Hippocratis uinculis alligandũ, sedentẽ cernunt in ecclesia, & inter cętera uerba blasphemiæ, ista quoq; dicentem, Quid necesse est, te tanto honore, non solum honorare, sed etiam adorare illud nescio quid, quod in modico uasculo transferendo colis? Et rursum in eodem libro, Quid puluerem linteamine circundatũ, adorando oscularis? Et in consequentibus, Prope ritum gentilium uidemus sub prætextu religionis introductũ in ecclesijs: sole adhuc fulgente, moles cereorum accendi: & ubicunq; puluisculum nescio quod, in modico uasculo precioso linteamine circundatum osculantes adorant. Magnum honorẽ præbent huiusmodi homines beatissimis martyribus, quos putant de uilissimis cereolis illustrandos, quos agnus, qui

est in medio throni cum omni fulgore maiestatis suæ illustrat. Quis enim, ò insanum caput, c aliquando martyres adorauit? quis hominē putauit deum? nonne Paulus & Barnabas cum à Lycaonibus Iupiter & Mercurius putarentur, & eis uellent hostias immolare, sciderunt ue/ stimenta sua, & se homines esse dixerunt? Non quod meliores non essent olim mortuis ho/ minibus Ioue atq; Mercurio, sed quod sub gentilitatis errore, honor eis deo debitus defer/ retur. Quod & de Petro legimus, qui Cornelium se adorare cupientem manu subleuauit, & dixit: Surge, nam & ego homo sum. Et audes dicere, illud nescio quid quod in modico ua/ sculo transferendo colis? Quid est illud nescio quid, scire desidero. Expone manifestius, ut tota libertate blasphemes: puluisculum nescio quod in modico uasculo precioso linteamine circundatum. Dolet martyrum reliquias precioso operiri uelamine, & non uel pannis, uel cilicio colligari, uel proijci in sterquilinium, ut solus Vigilantius ebrius & dormiens adore/ tur. Ergo sacrilegi sumus, quando apostolorum basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Con/ stantinus imperator, qui sanctas reliquias Andreæ, Lucæ, & Timothei transtulit Constan/ tinopolim, apud quas dæmones rugiunt, & inhabitatores Vigilantij illorum se sentire præ/ sentiam confitentur? Sacrilegus dicendus est & nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Iudæa transtulit in Thraciam? Omnes episcopi non so/ lum sacrilegi, sed & fatui iudicandi, qui rem uilissimam & cineres dissolutos in serico & uase aureo portauerunt? Stulti omnium ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquijs: & tanta lætitia, quasi præsentem uiuentemq; prophetam cernerent, susceperunt, ut de Palæ/ stina usq; Chalcedonem iungerentur populorum examina, & in Christi laudem una uoce resonarent? Videlicet adorabant Samuelem, & non Christum, cuius Samuel & leuita & prophetes fuit. Mortuum suspicaris, & idcirco blasphemas. Lege Euangelium, Deus Abra/ am, deus Isaac, deus Iacob, non est deus mortuorum, sed uiuorum. Si ergo uiuunt, honesto iuxta te carcere nō clauduntur. Ais enim uel in sinu Abrahæ, uel in loco refrigerij, uel subter aram dei, animas apostolorum & martyrum consedisse, nec posse suis tumulis, & ubi uolu/ erint adesse præsentes. Senatoriæ uidelicet dignitatis sunt, & non inter homicidas teterri/ mo carcere, sed in libera honestaq; custodia in fortunatorum insulis & in campis Elysijs re/ cluduntur. Tu deo leges pones? Tu apostolis uincula injcies, ut usq; ad diem iudicij teneau/ tur custodia, nec sint cum domino suo, de quibus scriptum est: Sequuntur agnum, quocunq; uadit. Si agnus ubiq;, ergo & hi qui cum agno sunt, ubiq; esse credendi sunt. Et cum diabo/ lus & dæmones toto uagentur in orbe, & celeritate nimia ubique præsentes sint, martyres post effusionem sanguinis sui arca operientur inclusi, & inde exire non poterunt? Dicis in li/ bello tuo, quod dum uiuimus, mutuo pro nobis orare possumus: postquam autem mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda oratio: præsertim cum martyres ultionem sui san/ guinis obsecrantes, impetrare non quiuerint. Si apostoli & martyres adhuc in corpore con/ stituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse soliciti: quāto magis post coronas, uictorias & triumphos? Vnus homo Moyses, sexcentis milibus armatorum impe trat à deo ueniam: & Stephanus imitator domini sui, & primus martyr in Christo, pro per/ secutoribus ueniam deprecatur: & postquam cum Christo esse cœperint, minus ualebunt? Paulus apostolus ducentas septuagintasex sibi dicit in naui animas condonatas: & post/ quàm resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est: & pro his qui in toto orbe ad suum Euangelium crediderunt, mutire non poterit? Meliorq; erit Vigilantius canis ui/ uens, quàm ille leo mortuus? Recte hoc de Ecclesiaste proponerē, si Paulum in spiritu mor/ tuum confiterer. Denique sancti nō appellantur mortui, sed dormientes. Vnde & Lazarus qui resurrecturus erat, dormisse perhibetur. Et Apostolus uetat Thessalonicenses de dormi entibus contristari. Tu uigilans dormis, & dormiens scribis, & proponis mihi librum apo/ cryphum, qui sub nomine Esdræ à te & similibus tui legitur: ubi scriptū est, quod post mor/ tem nullus pro alijs audeat deprecari: quem ego librum nunquam legi. Quid enim necesse est in manus sumere, quod ecclesia non recipit? nisi forte Balsamum mihi, & Barbelum, &

thesaurum

A thesaurum Manichæi,& ridiculum nomen Leusiboræ proferas:& quia ad radices Pyrenæi habitas,uicinusq; es Hiberiæ, Basilidis antiquissimi hæretici & imperitæ scientiæ incredibilia portenta prosequeris,& proponis quod totius orbis autoritate damnatur. Nam in commentariolo tuo quasi pro te faciens de Solomone sumis testimonium,quod Solomon omnino non scripsit:ut qui habes alterum Esdram,habeas & Solomonem alterum.& si tibi placuerit,legito fictas reuelationes omnium patriarcharum & prophetarum:& cum illas didiceris, inter mulierum textrinas cantato, imò legendas propone in tabernis tuis, ut facilius per has nænias uulgus indoctum prouoces ad bibendum. Cereos autem non clara luce accendimus, sicut frustra calumniaris, sed ut noctis tenebras hoc solatio tẽperemus, & uigilemus ad lumen,ne cæci tecum dormiamus in tenebris. Quod si aliqui propter imperitiam & simplicitatem secularium hominum, uel certe religiosarum fœminarum, de quibus uere possumus dicere,Confiteor,zelum dei habent,sed non secundum scientiam,hoc pro honore martyrum faciunt,quid inde perdis? Causabantur quondam & apostoli, quod periret unguentum,sed domini uoce correpti sunt. Neq; enim Christus indigebat unguento,nec martyres lumine cereorum,& tamen illa mulier in honore Christi hoc fecit, deuotioq; mentis eius recipitur.Et quicunq; accendunt cereos,secundum fidem suam habent mercedem,dicente apostolo: Vnusquisq; in suo sensu abundat.Idololatras appellas huiusmodi homines? Nõ diffiteor,omnes nos qui in Christo credimus de idololatriæ errore uenisse. Nõ enim nascimur, sed renascimur Christiani.Et quia quondam colebamus idola,nunc deum colere non debemus,ne simili eum uideamur cum idolis honore uenerari? Illud fiebat idolis,& idcirco detestandum est:hoc fit martyribus, & idcirco recipiendum est. Nam & absq; martyrũ reliquijs per totas Orientis ecclesias,quando legendum est euangelium, accenduntur luminaria,iam sole rutilante,non utiq; ad fugandas tenebras,sed ad signum lætitiæ demonstrandum. Vnde & uirgines illæ Euangelicæ semper habent accensas lampades suas.Et ad apostolos dicitur:Sint lumbi uestri præcincti,& lucernæ ardentes in manibus uestris. Et de Ioanne baptista: Ille erat lucerna ardens & lucens, ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de
B qua in psalterio legimus:Lucerna pedibus meis uerbũ tuum domine,& lumen semitis meis. Male facit ergo Romanus episcopus,qui super mortuorũ hominum Petri & Pauli secũdum nos ossa ueneranda,secundũ te uilem puluisculũ offert domino sacrificia, & tumulos eorum Christi arbitratur altaria? Et non solum unius urbis,sed totius orbis errant episcopi,qui cauponem Vigilantium contemnentes, ingrediũtur basilicas mortuorũ, in quibus puluis uilissimus & fauilla,nescio quæ, iacet linteamine conuoluta, ut polluta omnia polluat,& quasi sepulchra pharisaica foris dealbata sint,cum intus immundo cinere iuxta te, immunda omnia oleant atq; sordeant. Et post hæc de barathro pectoris tui cœnosam spurcitiam euomens, audes dicere:Ergo cineres suos amãt animæ martyrum,& circumuolant eos, semperq; præsentes sunt,ne forte si aliquis precator aduenerit,absentes audire non possint? O portentum in terras ultimas deportandum.Rides de reliquijs martyrum,& cum autore huius hæreseos Eunomio, ecclesijs Christi calumniam struis: nec tali societate terreris, ut eadem contra nos loquaris, quæ ille contra ecclesiam loquitur? Omnes enim sectatores eius basilicas apostolorum & martyrum nõ ingrediũtur,ut scilicet mortuum adorent Eunomiũ, cuius libros maioris autoritatis arbitrãtur quàm Euangelia: & in ipso credunt esse lumen ueritatis,sicut aliæ hæreses paracletum in Montanũ uenisse contendunt,& Manichæum ipsum dicunt esse paracletum.Scribit aduersum hæresim tuam, quæ olim erupit aduersum ecclesiã (ne & in hoc quasi repertor noui sceleris glorieris) Tertullianus uir eruditissimus insigne uolumen: quod
6 Scorpiacum uocat rectissimo nomine,quia arcuato uulnere in ecclesiæ corpus uenena diffudit: quæ olim appellabatur Caina hæresis, & multo tempore dormiens uel sepulta, nunc à Dormitantio suscitata est. Miror, quod nõ dicas nequaquam perpetranda martyria,deum enim qui sanguinem hircorum taurorumq; non quærat, multo magis hominum non requirere. Quod cum dixeris, imò & si nõ dixeris, ita habeberis quasi dixeris. Qui enim reliquias

martyrum asseris calcandas esse, prohibes sanguinem fundi, qui nullo honore dignus est. c
De uigilijs & pernoctationibus in basilicis martyrum sæpe celebrandis, in altera epistola, quam fermè ante biennium sancto Ripario presbytero scripseram, respondi breuiter. Quod si ideo eas existimas respuendas, ne sæpe uideamur pascha celebrare, & non solennes post annum exercere uigilias, ergo & die dominico non sunt Christo offerenda sacrificia, ne resurrectionis domini crebro pascha celebremus, & incipiamus non unum pascha habere, sed plurima. Error autem & culpa iuuenum uilissimarumq; mulierum, qui per noctem sæpe deprehenditur, non est religiosis hominibus imputandus: quia & in uigilijs paschæ tale quid fieri plerumque conuincitur, & tamen paucorum culpa non præiudicat religioni, qui & absq; uigilijs possunt errare uel in suis, uel in alienis domibus. Apostolorum fidem, Iudæ proditio non destruxit. Et nostras ergo uigilias, malæ aliorum uigiliæ non destruent, quin potius pudicitię uigilare cogantur, qui libidini dormiunt. Quod enim semel fecisse bonum est, non potest malum esse, si frequenter fiat: aut si aliqua culpa uitanda est, non ex eo quod sæpe, sed ex eo quod sit aliquando culpabile est. Non uigilemus itaque diebus paschæ, ne expectata diu adulterorum desideria compleantur, ne occasionem peccandi uxor inueniat, ne marita li nõ possit recludi claue. Ardentius appetitur, quicquid est rarius. Non possum uniuersa percurrere, quæ sanctorum presbyterorum literæ comprehendunt, de libellis illius aliqua proferam. Argumentatur contra signa atque uirtutes, quæ in basilicis martyrum fiunt, & dicit eas incredulis prodesse, non credentibus: quasi nunc hoc quæratur quibus fiant, & non qua uirtute fiant. Esto signa sint infidelium, qui quoniã sermoni & doctrinę credere noluerunt, signis adducantur ad fidem: & dominus incredulis signa faciebat, & tamen non idcirco domini suggillanda sunt signa, quia illi infideles erant: sed maiori admirationi erunt, quia tantæ fuere potentiæ, ut etiam mentes durissimas edomarent, & ad fidem cogerent. Itaq; nolo mihi dicas, signa infidelium sunt: sed responde quomodo in uilissimo puluere & fauilla ne- D
scio qua, tanta sit signorum uirtutumq; præsentia. Sentio, sentio infeliciss̃ime mortaliũ, quid doleas, quid timeas. Spiritus iste immundus qui hæc te cogit scribere, sæpe hoc uilissimo tortus est puluere, imò hodieq; torquetur, & qui in te plagas dissimulat, in cæteris confitetur. Nisi forte in morem gentilium impiorumq; Porphyrij & Eunomij has præstigias dæmonum esse confingas, & nõ uere clamare dæmones, sed sua simulare tormenta. Do consilium, ingredere basilicas martyrum, & aliquando purgaberis: inuenies ibi multos socios tuos, & nequaquam cereis martyrum, qui tibi displicent, sed flammis inuisibilibus combureris: & tunc fateberis, quod nunc negas: & tuum nomen, qui in Vigilantio loqueris, libere proclamabis, te esse aut Mercurium propter nummorũ cupiditatem, aut Nocturnum iuxta Plauti Amphitryonem, quo dormiente, in Alcmenæ adulterio duas noctes Iupiter copulauit, ut magnæ fortitudinis Hercules nasceretur: aut certe Liberum patrem pro ebrietate & cantharo ex humeris dependente, & semper rubente facie, & spumantibus labrijs, effrenatisq; conuicijs. Vnde & in hac prouincia cum subitus terræmotus noctis medio omnes de somno excitasset, tu prudentissimus & sapientissimus mortalium nudus orabas, & referebas nobis Adam & Euam de paradiso. & illi quidem apertis oculis erubuerunt, nudos se esse cernentes, & uerenda texerunt arborum folijs: tu & tunica & fide nudus, subitoq; timore perterritus, & aliquid habens nocturnę crapulæ, sanctorum oculis obscœnam partem corporis ingerebas, ut tuam indicares prudentiam. Tales habet aduersarios ecclesia. Hi duces contra martyrum sanguinem dimicant, huiuscemodi oratores contra apostolos pertonant, imò tam rabidi canes contra Christi latrant discipulos. Ego confiteor timorem meum, ne forsitan de superstitione descendat. Quando iratus fuero, & aliquid mali in meo animo cogitauero, & me nocturnum phantasma deluserit, basilicas martyrum intrare non audeo, ita totus & corpore & animo pertremisco. Rideas forsitan, & mulierc̃ularum deliramenta subsannes. Non erubesco earum fidem, quæ primæ uiderunt dominum resurgentem, quæ mittuntur ad apostolos, quæ in matre domini saluatoris, sanctis apostolis commendantur. Tu ructato cũ se

culi

A culi hominibus, ego ieiunabo cum fœminis, imò cum religiosis uiris, qui pudicitiam uultu præferunt, & pallida iugi continentia ora portantes, Christi ostendunt uerecundiam. Videris mihi dolere & aliud, ne si inoleuerit apud Gallos continentia & sobrietas atque ieiunium, tabernæ tuæ lucra non habeant: & uigilias diaboli ac temulenta conuiuia, tota nocte exercere non possis. Præterea ijsdem ad me relatum est epistolis, quod contra autoritatẽ apostoli Pauli, imò Petri, Ioannis & Iacobi, qui dextras dederunt Paulo & Barnabæ communicationis: & præceperunt eis, ut pauperum memores essent: tu prohibeas Hierosolymam in usus sanctorum aliqua sumptuum solatia dirigi. Videlicet si ad hæc respondero, statim latrabis, meam me causam agere, qui tanta cunctos largitate donasti, ut nisi uenisses Hierosolymam, & tuas uel patronorum tuorum pecunias effudisses, omnes periclitaremur fame. Ego hoc loquor, quod beatus apostolus Paulus in cunctis penè epistolis suis loquitur, & præcipit ecclesijs gentium: per unam sabbati, hoc est, in die dominico omnes conferre debere, quę Hierosolymam in sanctorum solatia dirigantur: & uel per discipulos suos, uel per quos ipsi probauerint: & si dignum fuerit, ipse ut dirigat, aut perferat quod collectum est. In Actibus quoque apostolorum loquens ad Felicem præsidem: Post annos, ait, plures eleemosynam facturus in gentem meam, ueni Hierosolymam, & oblationes & uota, in quibus inuenerunt me purificatum in templo. Nunquid in alia parte terrarum, & in his ecclesijs, quas nascentes fide sua erudiebat, quæ ab alijs acceperat, diuidere non poterat? Sed sanctorum locorum pauperibus dare cupiebat, qui suas pro Christo facultatulas relinquentes, ad domini seruitutem tota mente conuersi sunt. Longum est nunc, si de cunctis epistolis eius omnia testimonia reuoluere uoluero, in quibus hoc ait: & tota mente festinat, ut Hierosolymam & ad sancta loca credentibus pecuniæ dirigantur, non in auaritiã, sed in refrigerium: non ad diuitias congregandas, sed ad imbecillitatem corpusculi sustentandam, & frigus atque inediam declinandam: hac in Iudæa usque hodie perseuerante consuetudine, non solũ apud nos, sed & apud Hebræos: ut qui in lege domini meditantur die ac nocte, & patrem non habent in
B terra, nisi solum deum, synagogarum & totius orbis foueantur ministerijs, ex æquitate duntaxat: non ut alijs refrigerium, & alijs sit tribulatio: sed ut aliorum abundantia, aliorum sustentet inopiam. Respondebis, hoc unumquenque posse in patria sua facere: nec pauperes defuturos, qui ecclesiæ opibus sustentandi sint. Nec nos negamus cunctis pauperibus etiam Iudæis & Samaritanis, si tanta sit largitas, stipes porrigendas. Sed Apostolus faciendã quidem docet ad omnes eleemosynam, sed maxime ad domesticos fidei. De quibus & saluator in Euangelio loquebatur: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, qui uos recipiant in æterna tabernacula. Nunquid isti pauperes, inter quorum pannos & illuuiem corporis flagrans libido dominatur, possunt habere æterna tabernacula: qui nec præsentia possident, nec futura? Non enim simpliciter pauperes, sed pauperes spiritu beati appellantur: de quibus scriptum est: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum dominus. In uulgi pauperibus sustentandis nequaquã intellectu, sed eleemosyna opus est. In sanctis pauperibus beatitudo est intelligentiæ, ut ei tribuat, qui erubescit accipere: & cum acceperit, dolet: metens carnalia, & seminans spiritalia. Quod autem asseris eos melius facere, qui utuntur rebus suis, & paulatim fructus possessionum suarũ pauperibus diuidunt, quàm illos qui possessionibus uenundatis, semel omnia largiuntur: non à me eis, sed à domino respondebitur, Si uis esse perfectus, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me. Ad eum loquitur, qui uult esse perfectus, qui cum apostolis patrem, nauiculam & rete dimittit. Iste quem tu laudas, secundus & tertius gradus est, quem & nos recipimus, dũmodo sciamus prima secundis & tertijs præferenda. Nec à suo studio monachi deterrendi sunt à te lingua uiperea & morsu sæuissimo, de quibus argumentaris, & dicis: Si omnes se clauserint, & fuerint in solitudine, quis celebrabit ecclesias? quis seculares homines lucrifaciet? quis peccantes ad uirtutes poterit cohortari? Hoc enim modo si omnes tecũ fatui sint, sapiens quis esse poterit? Et uirginitas non erit approbanda. Si enim omnes uirgines

fuerint,nuptiæ non erunt:interibit humanum genus,infantes in cunis non uagient:obstetrices absq; mercedibus mendicabunt,& grauissimo frigore solus atq; contractus Dormitantius uigilabit in lectulo.Rara est uirtus,nec à pluribus appetitur.Atque utinam hoc omnes essent,quod pauci sunt, de quibus dicitur: Multi uocati,pauci autem electi: uacui essent carceres.Monachus autem nõ doctoris, sed plangentis habet officium:qui uel se uel mundũ lugeat, & domini pauidus præstoletur aduentum: qui sciens imbecillitatem suam, & uas fragile quod portat,timet offendere,ne impingat,corruat atq; frangatur. Vnde & mulierum maximeq; adulescentularũ uitat aspectum, & intantum castigator sui est, ut etiam quæ tuta sunt pertimescat.Cur,inquies,pergis ad eremum? uidelicet ut te non audiam,non uideam,ut tuo furore non mouear,ut tua bella non patiar:ne me capiat oculus meretricis,ne forma pulchritima ad illicitos ducat amplexus. Respondebis,hoc non est pugnare,sed fugere. Sta in acie, aduersarijs armatus obsiste, ut postquàm uiceris, coroneris. Fateor imbecillitatem meam. Nolo spe pugnare uictoriæ,ne perdam aliquando uictoriam.Si fugero,gladium deuitaui:si stetero, aut uincendum mihi est, aut cadendum. Quid autem necesse est certa dimittere,& incerta sectari? Aut scuto,aut pedibus mors uitanda est.Tu qui pugnas,& superari potes,& uincere.Ego cum fugero,non uincar in eo quod fugio:sed ideo fugio,ne uincar.Nulla securitas est uicino serpente dormire. Potest fieri,ut me non mordeat:tamẽ potest fieri ut aliquando me mordeat.Matres uocamus sorores & filias, & non erubescimus uitijs nostris nomina pietatis obtendere.Quid facit monachus in cellulis fœminarum? quid sibi uolunt sola & priuata colloquia,& arbitros fugientes oculi? Sanctus amor impatientiam non habet. Quod de libidine diximus,referamus ad auaritiam,& ad omnia uitia quæ uitantur solitudine.Et id circo urbium frequentias declinamus, ne facere compellamur, quæ nos non tam natura cogit facere,quàm uoluntas Hæc (ut dixi) sanctorum presbyterorum rogatu,unius noctis lucubratione dictaui, festinante admodum fratre Sisinnio, & propter sanctorũ refrigeria ad Aegyptum ire properante:alioquin & ipsa materia apertam habuit blasphemiam, quæ indignationem magis scribentis,quàm testimoniorum multitudinem flagitaret.Quod si Dominus tãtius in mea rursus maledicta uigilauerit, & eodẽ ore blasphemo,quo apostolos & martyres lacerat,de me quoque putauerit detrahendum,nequaquam illi breui lucubratiuncula, sed tota nocte uigilabo, & socijs illius imò discipulis uel magistris: qui nisi tumentes uteros uiderint fœminarum,maritos earum Christi ministerio arbitrantur indignos.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

NVlta in orbe.) Mire à cõuicijs auspicatur,idq; suo more. Centauros.) Centauri monstra sunt apud poetas,superne homines,inferne bestiæ.Onocentauri, inferne asini.Hippocẽtauri,inferne equi. Sirenas, ululas) Sirenum fabula notissima est. Quãquam de nominibus animantium nõnihil uariant interpretes,nisi forte pro ululas, scribendũ est lamias:quarum meminit Esaias, quas Hebræi furias esse putãt. Onocrotalos.) Aues sunt mõstrosæ,à strepitu quem edunt,non ita dissimilẽ asino rudenti,sic appellatæ. ὄνος asinus, κροτεῖν plaudere siue strepere. Iob Leuiathan) Nempe cap.iij.Behemoth cap.xl. Cerberum) Tricipitẽ canem apud inferos,quẽ Hercules extraxit in lucẽ. Stymphalidas) Aues prodigiosæ,quas Hercules occidit,similes Harpyijs,à palu de sic appellatæ. Aprum Erimanthium) Refertur & hic inter Herculis labores belua prodigiosæ magnitudinis,ab Erimantho sic dictus. Leonem Nemæũ.) Est & hic inter huius labores,à Nemæa sylua cognominatus, Chimæram.) Hoc monstrũ ita describit Ouidius: Quoq; Chimæra iugo medijs in partibus hircum,Pectus & oraleæ,caudam serpentis habebat. Quanquam poetæ in hoc monstro describendo uariant. Hydra multorum.) Hanc excetram Lerneam postremo labore uix deuicit Hercules. Cacum de.cribit Vergi.) Nempe Aeneidos lib. octauo, quem semihominẽ uocat, & ore uomentem ignem facit. Triformẽ Geryonem.) Huic Vergilius dicit fuisse tria corpora. Hesiodus τριπέφαλον uocat,id est, tricipitem. Et quomodo Euphorbus.) Euphorbus Panthoi filius,tempore Troiani belli fuit:cuius meminit Homerus.Huius animam in se demigrasse dixit Pythagoras: & clypeum suum post tot annos agnouit,quo tum in bello fuerat usus. Semen pessimum.) Ita legis Esaiæ cap.xiiij. Non uocabitur in terra semen pessimorum: præparate filios eius occisioni in iniquitate patris eorũ. Phasides).Quas alias Phasianos uocant,à Phaside Scythiæ amne. Carnes suillas.) Sues in delicijs fuisse apud ueteres,multis locis testatur Lucianus,nominatim in Saturnalibus.Quin & Varro Pliniusq; testantur,hoc animal epulis & conuiuijs nasci. Caupo Calagurritanus.) Ex Calagurra Hispaniæ

A Hiſpaniæ uico quídam natum autumant Quintilianum rhetorem, diſſentientibus nonnullis eruditis, qui hunc Romæ natum malint. Quanquam & auus & pater Quintiliani, Quintiliani dicti ſunt, non ignobiles & ipſi rhetores. Etiamſi Seneca negat referre, quomodo ſenior Quintilianus declamauerit. Vnde falſe Vigilantium mutum Quintilianum appellat Hieronymus, quod homo infans in ea regione cauponem ageret, quæ facundiſſimum rhetorem ædidiſſet. Et pro rhetore lepide ſuppoſuit cauponem. Strabo Calagurium uocat oppidum apud Vaſcones. Et Plinius libro quinto in citeriore Hiſpania ponit Calagurritanos. Miſcet aquam uino) Nam hæc eſt ars cauponum, quam hodie quoq; nimium callent. Idem poſtea fecit in ſcriptis, quod ante fecerat in caupona ſua: illic uitiarat uina, hic ſcripturas diuinas corrupit. Dauid, Idithun &c.) Palam eſt, non omnes pſalmos à Dauid eſſe compoſitos. Nam horum quoq; nomine reperiũtur aliquot. Mire autem iunxit pſalmos Dauid cum phialis & placentis, inter quas fœdæ cantiunculæ ſolent audiri. Nulli cœlibi) Suſpicantur enim aut ſcortatorem,
4 aut turpius aliquid eſſe, cui non ſit uxor: cum hoc habeant ſemel perſuaſum, neminem abſq; Veneris uſu uiuere. Equi inſanientes) Ita legis Hieremiæ capite quinto: Equi amatores & emiſſarij facti ſunt. Fieri enim poteſt) Propemodum fatetur, argumentum de matre & filia reconciliandis, ad morem ſcholæ declamatoriæ propoſitum fuiſſe. Quanquam hic quoq; uafre ludit, & data opera loquitur ambigue, quo pariter & candidus eruditusq; lector intelligat quid uelit, nec habeat tamẽ calumniator quod mordeat. Quod etiam ſi non ſignificaſſet Hieronymus, tamen ipſe libri guſtus hoc mihi perſuaſerat. Itaq; ſi ſubaudias, ſicut illam finxi, palam fatetur ſeſe illam finxiſſe. At ſi ſubaudias, dixit fictam, calumniam excludit, non agnoſcit crimen. Et uerbis & ſcientia) At huic Gennadius orationis politiem tribuit.

Conuenarum natus) Conuenæ dicuntur, qui è diuerſis mixti nationibus, in unam coaluerunt ciuitatem, qualis eſt origo Venetorum. Vectonibus, Arbacis.) Vecton ũmeminit Strabo lib. iij. Sunt in Hiſpania uicini Celtiberis. Quanq; hic locus habebatur uarie confuſus. Incurſet Galliarum eccl.) Quod iſti in finitimos Gallos latrocinijs incurſare conſueuerint. Sui nominis) Nam Pompeiopolis dicta, quam Pompeius uictis piratis poſſidendam tradidit, olim Solos dictam, & Rhodijs atq; Argi-
5 uis poſſeſſam. Moti capitis.) id eſt, inſanum: ſic & commotæ mentis uocat Horatius: & Hippocratem pro quouis medico poſuit. Balſamum & Barbelum) Hæc ſunt illa prodigioſa uocabula, quæ Baſilidiani, uelut ex Hebræorum fontibus hauſta cõmenti fuerant, ad decipiendos ſtultiſſima ſuperſtitione ſimplices: de quibus alias à nobis eſt dictum. Huius generis erat & Abraxas & Leuſibora.

Theſaurum Manichæi.) Nam is uelut in æterno quodam theſauro duas naturas repoſitas eſſe uo-
B luit, quarum una eſſet principium omnis mali, altera principium omnis boni. Hæc quoniam ſunt ridicula commenta hominum, & tamen literis prodita, Hieronymus confert cum his libris, quos citabat Vigilantius. Vicinusq; Hiberiæ) Quod quicquid uehementer friuolum ſit ac portentoſum, Hiberas nænias uocent. Porrò quæ Baſilides tradidit & Manichæus, non ſolum impia ſunt, ſed multo magis prodigioſa, ueluti trecentos ſexaginta quinq; cœlos eſſe: & mundum hunc nõ à deo fuiſſe creatum, ſed ab extremo illo cœlo. Et Chriſtum non fuiſſe crucifixum à Iudæis, ſed Simonem Cyrenenſem. Et duo inter ſe pugnantia principia: lunam & ſolem, duas eſſe naues de pura dei ſubſtantia fabricatas, quibus animæ in proprias ſedes reuehantur. Ex quinq; elementis, quinq; progenitos principes tenebrarum, atq; id genus innumera deliramenta. In ultimas terras,) Erat olim ſupplicij genus, deportatio. Porrò grauiſſimum deportationis genus erat, ſi quis relegatus fuiſſet in extremas ſolitudines.

6 Scorpiacum) Hunc titulum indiderat ſuo uolumini, quod remedium ineſſet aduerſus ictum ſcorpij. Nam habentur apud Italos parata in hunc uſum remedia. Ne maritali) Aut legendum eſt, ne niſi maritali & caut ne maritale recludatur conclaue. Te eſſe Mercurium) Quod is præfectus ſit lucris: & Vigilantium fecit cauponem. Aut Nocturnum.) Sic Plautus appellat deum, qui noctẽ moderatur. Ad hunc enim modum in huius Amphitryone loquitur Soſia ſeruus, Credo ego hac nocte Nocturnum obdormiſſe ebrium. Quanq; in nonnullis codicibus ſcriptum erat, Nocturninum. Duas noctes.) Nam una nox uidebatur anguſtior, ut ingẽs ille Hercules, & tot certaminibus ſuffecturus naſceretur. Itaq; Mercurius concumbente Ioue noctẽ ſtare iuſſit, atq; hinc παρέστιος Græcis eſt dictus. Libertum patrẽ) Sic poetæ uocant Bacchũ uini deum. Effrenatisq; conuicijs) Reſpexit ad ueterẽ conſuetudinẽ, qua ſcõmata in obuiũ quemq; magna libertate iaciebantur ab his qui Bacchi ſacra peragebãt.

ANTIDOTVS. In hoc libello ſcribit, martyres non eſſe adorãdos. Ait enim: Quis enim ὁ inſanum caput, aliquando martyres adorauit? Verum de eo genere ſenſit adorationis, quod uni deo præſtatur: id quod liquet ex his quæ mox ſubijcit: Quis hominẽ putauit deum? Præterea uidetur in hac eſſe opinione, ut putet ſuperſtitioſum, accẽdere cereos in honorem ſanctorum luci: nec accẽdendos, niſi in ſolatium noctis, cum hodie præcipuus cultus ſacrorum ſit in cereis. Verum apparet hanc conſuetudinem eo ſeculo magis toleratam fuiſſe, & comprobatam: & multa cõmutat ætas. Præterea, quod ſcribit, monachi inſtitutum infirmitatis eſſe, quaſi non ſit perfectionis, hoc modeſtiæ cauſa ad ſuam perſonam retulit. Num qui fugit omnem peccandi occaſionem, nec aliter putat ſe bonum eſſe, niſi malefacere nõ liceat: is imbecillitatem ſuam uidetur agnoſcere, & ſuis diffidere uiribus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit paucis Montani hæretici dogmata, & in quibusdam in quibus uidebatur ecclesiastica consuetudo nonnihil conuenire cũ illius institutis, ostendit quid interlit inter illius errores & ecclesiæ sententiam. Licet autem conijcere, Marcellam ob id admonuisse Hieronymum, quod quidam calumniarentur, eum de monogamia cum Montani sectatoribus consentire.

HIERONYMVS AD MARCELLAM ADVERSVS MONTANVM

TEstimonia de Ioannis Euangelio congregata, tibi quidam Montani sectator ingessit, in quibus saluator noster se ad patrem iturum missurumq; paracletum polli-
licetur. Quæ in quod promissa sint tempus, & quo completa sint tempore, apostolorum acta testantur. Decima die dixit post ascensum domini, hoc est quinquagesima post resurrectionem spiritum sanctum descendisse, linguasq; credentium esse diuisas, ita ut unusquisq; omnium gentium sermone loqueretur: quando quidam adhuc parum credentium, musto eos ebrios asserebant: & Petrus stans in medio apostolorum omnisq; cõuentus, ait: Viri Iudæi, & omnes qui habitatis in Hierusalem, hoc uobis notum sit, & auribus percipite uerba mea. Non enim sicut uos existimatis hi ebrij sunt: nam est hora diei tertia: sed hoc est quod dictum est per Ioel prophetam: In nouissimis diebus, dicit dominus, effundam de spiritu meo in omnem carnem: & prophetabunt filij, & filiæ eorum: & iuuenes uisiones uidebunt, & seniores somnia somniabunt: & quidem in seruos meos & ancillas meas effundam de spiritu meo. Si igitur apostolus Petrus, super quem dominus fundauit ecclesiã, & prophetiam & promissionem domini, illo tempore cõpletam memorauit, quomodo possumus nobis aliud tempus uindicare? Quod si uoluerint respondere, & Philippi deinceps quatuor filias prophetasse, & prophetam Agabum reperiri, & in diuisionibus spiritus inter apostolos & doctores, prophetas quoq; apostolo scribẽte formatos: ipsumq; Paulũ apostolum, multa de futuris hæresibus, & de fine seculi prophetasse: sciant à nobis non tam prophetiã repelli, quæ domini est signata passione: cq; eos non recipi, qui cum scripturæ ueteris & nouæ autori D
tate non congruant. Primum in fidei regula discrepamus, Nos patrem & filium & spiritum sanctum in sua unumquemq; persona ponimus, licet substantia copulemus: illi Sabellij dogma sectantes, trinitatem in unius personæ angustias cogunt. Nos secundas nuptias nõ tam 2
appetimus, quàm concedimus, Paulo iubente, ut uiduæ adulescentulæ nubãt: illi intantum putant scelerata cõiugia iterata, ut quicunq; hoc fecerit, adulter habeatur. Nos unam quadragesimam secundum traditionem apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus: Illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores. Non quo & per totum annum, excepta Pentecoste ieiunare non liceat: sed quod aliud sit necessitate, aliud uoluntate munus offerre. Apud nos apostolorũ locum episcopi tenent: apud eos episcopus tertius est. Habent enim primos de Pepusa Phrygiæ patriarchas. Secundos, quos appellant Cenones: atq; ita in tertium, id est penè ultimum locum episcopi deuoluũtur: quasi exinde 3
ambitiosior religio fiat, si quod apud nos primum est, apud illos nouissimum sit. Illi ad omne penè delictum ecclesiæ obserant fores, nos quotidie legimus: Malo pœnitentiam peccatoris, quàm mortem. Et nunquid qui cadet, non resurget, dicit dominus? Et conuertimini ad me filij conuertentes, & ego curabo contritiones uestras. Rigidi autem sunt, non quo & ipsi peiora non peccent: sed hoc inter nos & illos interest, quod illi erubescunt confiteri peccata, quasi iusti: nos dum pœnitentiam agimus, facilius ueniam promeremur. Prætermitto scelerata mysteria, quę dicũtur de lactente puero: & de uicturo martyre cõfarrata. Malo inquam non credere: sit falsum omne quod sanguinis est. Aperta est conuincẽda blasphemia dicẽtium, deum primum uoluisse in ueteri testamẽto per Moysen & prophetas saluare mũdum: sed quia nõ potuerit explere, corpus sumpsisse de uirgine, & in Christo sub specie filij prædicantem, mortem obisse pro nobis. Et quia per duos gradus mundum saluare nequiuerit, ad extremum per spiritum sanctum in Montanum, Priscam & Maximillam insanas fœminas descendisse, & plenitudinem quam Paulus nõ habuerit, dicẽs: Ex parte cognoscimus, &

ex

A ex parte prophetamus: & nũc uidemus per ſpeculum in ænigmate, abciſum & ſemiuirum habuiſſe Montanum. Hæc ſunt quæ coargutione non indigent: perfidiam eorum expoſuiſſe, ſuperaſſe eſt. Nec neceſſe eſt ut ſingula deliramenta quæ proferunt, breuior epiſtolæ ſermo ſubuertat, cum & tu ipſas ſcripturas apprime tenens, non tam ad eorum mota ſis quæſtiones, cꝫ quid ſentirem à me uolueris ſciſcitari.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

1 INgeſſit.) Recte ingeſſit, de re improba ac moleſta. In hoc autem ingeſſerat, ut oſtenderet quæ illic promittuntur, in apoſtolis nondum fuiſſe completa. Nam ille promiſerat: Ille uos docebit omnia, & apoſtoli quædam ignorabant. Ioel prophetam.) Eſt apud hunc capite ſecundo. Super quem fundauit) Hoc in præſentia detorquet ad commendationem Petri. Neꝫ enim Petrus eſt fundamentum eccleſiæ, cum Paulus dicat: Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Nam quod in Euãgelio dictum eſt: Et ſuper hanc petram fundabo eccleſiam meam: ego, ſaluo aliorum iudicio, intelligo, ſuper iſtam de me confeſſionem, quam Petrus afflatus à patre pronunciarat: Tu es Chriſtus filius dei uiui: per quam Petrus erat ſolidus, & nõ arundo, uulgarium opinionum uentis agitata. Nam quod hic Petro dixit dominus, Beda putat ad omnes apoſtolos pertinere: preſertim cum idem poſtea, mandans illis apoſtolicum munus: Accipite ſpiritum ſanctum: quorum remiſeritis &c. omnibus ex æquo mandet. Porrò quod poſtea ſit caput conſtitutum, id Hieronymus putat in ſchiſmatis remedium eſſe factum. Et Philippi dein) Legis in Actis apoſtolorũ capite uiceſimoprimo. Et prophetam Aga
2 bum) Is prædixit famem futuram in toto orbe. Legis in Actis apoſtolorum capite undecimo. Illi Sabellij dogma.) Hæc hæreſis à uarijs autoribus, ſed idem ſentientibus diuerſa reperit cognomina. Nam eadem & Sabelliana & Noetiana uocatur. Docebant Chriſtum eundem eſſe patrem & filium & ſpiritum ſanctum, ut refert Auguſtinus in libro ad Quoduultdeum. Coniugia iterata.) Cataphryges enim, quos Montanus induxit, iteratas nuptias pro fornicatione habebant. Excepta pentecoſte.) Id eſt, quinquageſima: ſic enim appellat interuallum inter paſcha & diem pentecoſtes. De Pepuſa Phrygię) Montanus Phryx erat, unde & huius ſectatores, ut modo dixi, Cataphryges ſunt dicti. Cæte
B rum Pepuſam quidam arbitrantur Montani uillam fuiſſe, & prophetiſſarum illius Maximillæ & Priſcillæ, quam ob id appellarint Hieruſalẽ, quod illic uixerit, in quem ſpiritus ſanctus à Chriſto promiſſus deſcenderit. Vnde & Pepuſani ſunt dicti. Apud hos & mulieres ſacerdotio funguntur. Autor Au-
3 guſtinus. Quos appellant Cenones) Vocabulo, ni fallor, Phrygio barbaroꝫ, quo magis ſit ridiculum. De laciente puero) Sanguinem quem minutis punctionibus foſſo pueri anniculi corpore excipiunt, miſcent farinæ, atꝫ inde panem conficiunt: unde conſecrant euchariſtiam. Quod ſi contingat puerum mori, pro martyre habetur: ſin uixerit, pro magno ſacerdote. Et ex parte prophetamus) Sic enim interpretantur, quod ſequitur: Cum autem uenerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt: quaſi Paulus ſcintillam duntaxat acceperit ſpiritus ſancti: in Montanum autem totus deſcenderit. Semiuirum) Quod Phrygij ſacerdotes Cybelis ſoleant caſtrari. Et abſurdum eſt, ei perfectum tribui, qui ipſe perfectus non fuerit uir, ſed ſemiuir. Ita Vergilius de Troianis, qui & ipſi Phryges uocantur, cum ſemiuiro comitatu.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Riparius presbyter ſummo ſtudio adnitebatur, ut eccleſias ab hæreticorum dogmatis purgaret. Vnde & aduerſus Vigilantium incitauerat Hieronymum: huic ſcripſerat de ſuo conatu, & uiciſſim ex Hieronymo cupiebat diſcere, quid actum eſſet de dogmatis Origenicis, quæ per Ruffinum & illius ſectatores inſtaurabantur.

HIERONYMVS RIPARIO

1 CHriſti te aduerſum hoſtes catholicæ fidei bella bellare, & tuis literis & multorũ relatione cognoui: uentoſcꝫ eſſe contrarios, & in perditionem mutuam fautores eſſe perditionis, qui defenſores ſeculi eſſe deberent: tamen ſcias in hac prouincia nullis humanis auxilijs, ſed proprie Chriſti ſententia pulſum eſſe, non ſolum de urbe, ſed de Palæſtinæ quoꝫ finibus Catilinam: noſcꝫ dolere plurimũ, quod cum
2 Lentulo multi coniurationis ſocij remanſerunt, qui in Ioppe remorantur. Nobis autem melius uiſum eſt locum mutare, quàm fidei ueritatem: ædificiorumcꝫ & manſionis amœnitatem amittere, quàm eorum communione maculari, quibus impræſentiarum, aut cedendum erat, aut certe quotidie non lingua, ſed gladijs dimicandum. Quanta autem paſſi ſimus, & quomodo excelſa manus Chriſti pro nobis in hoſtẽ ſæuierit, puto te celebri nũcio omnium cognouiſſe

cognouisse. Quæso ergo te,ut arreptum opus impleas: nec patiaris te præsente non habere Christi ecclesiam defensorem. Certe scit unusquisque quod uel tibi sufficiat pro uirili parte quia non uiribus corporis,sed charitate animi dimicandum, quæ superari nunquam potest. Sancti fratres,qui cũ nostra sunt paruitate,plurimũ te salutant.Puto aũt & sanctum fratrem Alentium diaconum tuæ dignationi cuncta narrare fideliter.Incolumem te & memorẽ mei, Christus dominus noster tueatur omnipotens,domine uere sancte & suscipiende frater.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

CHristi te)Christi bella uocat dimicationes aduersus hæreticos. Ventos esse contrarios.) Quia parum succedebat, idq; propter studia fauentium, & inter se dissidentium episcoporum. Defensores seculi)id est, suorum temporum:nimirum aut episcopos intelligit,aut imperatores,inter quos & ipsos sæpe dissidium erat,& aliquoties hæreticis fauebant,præsertim Arianis. Finibus Catilinam)Ruffinum,ni fallor,sentit. Verum ob metum usus est allegoria, quod ferè facit, quoties illum insectatur:cuius dogmata primum prodita sunt,ac damnata opera Marcellæ.Deinde in Syria quoq; propulsata,Epiphanij opera & Theophili episcopi Alexãdrini, neq; non opera Paulæ & diui Hieronymi.Nam cœperat ea pestis late iam serpere. Pulchre autẽ quadrat, quod ut Catilinæ coniuratio, ita horum hæresis per fœminam detecta fuerit, Nisi forte totum hunc locum mauis ad Arianam referre hæresim,& pulsum Catilinam, ad Arium ipsum presbyterum Alexandrinum. Cum Lentulo)Ita uocat socios Arij,qui illius dogma defendebant. In Ioppe.)Oppidum est maritimum Palæstinæ,siue quia uere illic resederant amici Arianorum,siue quod innuat,eos ipsos paratos ad fugam:sed magis opinor, uere, quod Hieronymus ob illorum uicinią cogatur mutare locum. Non lingua,sed gladijs)Nam Ruffinus per literas Hieronymo mortem fuerat minatus. Nisi,ut dixi,mauis de Arianis,qui rem ferro gerebant plerunq;. Atq; hæc sententia mihi magis probatur,quod opinor,cum hæc scriberet Hieronymus,adhuc illi conuenisse cum Ruffino.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

De eadem re tractat,de qua superior,licet stilus non admodum sapiat Hieronymum,tamen suo loco reliquimus. Alioquin ubi legimus Hieronymi domum,hæreticorũ persecutionibus fuisse subuersam: Nisi forte hoc sentit de mutata sede,qua de re meminit in epistola superiore.

HIERONYMVS APRONIO

NEscio qua tentatione diaboli factum sit,ut & tuus labor,& sancti Innocentij presbyteri industria, & nostrum desiderium ad præsens nequaq; uideatur habere effectũ.Deo gratia,quod te sospitem & fidei calore feruentẽ,inter ipsa tẽtamenta diaboli cognoui.Hoc meũ gaudium est, quãdo in Christo audio filios meos dimicare:& istum zelum in nos ipse confirmet,cui credimus: ut pro fide eius sanguinem uoluntarie fundamus.Euersam nobilẽ domũ funditus doleo:& tamẽ quid in causa sit,scire non potui.Neq; enim portitor literarum nosse se dixit. Vnde dolere possumus pro amicis cõmunibus & Christi,qui solus potens & dominus est,& eius clementiam deprecari:licet ex parte dei mereamur offensam,qui inimicos domini fouerimus.Optimum autem facies, si cunctis rebus omissis Orientem & præcipue sancta loca petas, hic enim quieta sunt omnia. Et licet uenena pectoris non amiserint,tamen os impietatis nõ audent aperire:sed sunt sicut aspides surdæ & obturantes aures suas.Sanctos fratres saluta. Nostra autem domus secundum carnales opes, hæreticorum persecutionibus penitus euersa, Christo propitio spiritalibus diuitijs plena est.Melius est enim panem manducare,quàm fidem perdere.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Hanc epistolam scripsit,cum primum in Syriã demigrasset,& in ea habitaret parte,qua Antiochiæ proxima est.Quo tempore factiones Arianorum quanq; expulsæ pleriscq; locis,tamẽ in aliquot adhuc ecclesijs aut regnabant, aut ambiebant regnum. Antiochena ecclesia iam pridem magnis rerum uicibus iactata,uidebatur adhuc Arianam hæresim sapere,& tres hypostases ab omnibus exigebat. Eam professionem Hieronymus suspectam habens, consulit Damasum Romanæ urbis episcopum,ut suis literis significet,num eam sequi debeat:præmonens illum,uenenum latere in uerbis,ne Campensibus id ambientibus assentiatur. Est autem epistola accuratius scripta,utpote ad eruditum pontificem,de re quæ cordi erat.

Hieronymus

A
1 QVoniam uetuſto Oriens inter ſe populorum furore colliſus, indiſciſſam domini tunicam,& deſuper textam,minutatim per fruſtra diſcerpit: & Chriſti uineam exterminant uulpes,ut inter lacus contritos,qui aquam non habẽt,difficile, ubi fons ſignatus,& hortus ille concluſus ſit,poſſit intelligi:Ideo mihi cathedram Petri & fidem apoſtolico ore laudatam cenſui conſulendam: inde nunc meæ animæ poſtulans cibum, unde olim Chriſti ueſtimenta ſuſcepi. Neq; uero tanta uaſtitas elementi liquentis, & interiacens longitudo terrarum,me à precioſæ margaritæ potuit inquiſitione prohibere. Vbicunq; fuerit corpus,illuc congregantur aquilæ. Profligato à ſobole mala patrimonio: apud uos ſolos incorrupta patrum ſeruatur hæreditas. Ibi ceſpite terra fœcundo, dominici ſeminis puritatem centeno fructu refert.Hic obruta ſulcis frumenta in lolium auenasq; degenerant.Nunc
2 in occidente ſol iuſticiæ oritur: in Oriente autem Lucifer ille qui ceciderat, ſupra ſydera poſuit thronum ſuum.Vos eſtis lux mundi,uos ſal terræ, uos aurea uaſa & argentea:hic teſtacea uaſa uel lignea, uirgam ferream & æternum operiuntur incendium. Quanquam igitur tui me terreat magnitudo,inuitat tamen humanitas.A ſacerdote uictimam ſalutis,à paſtore præſidium ouis flagito.Faceſſat inuidia:Romani culminis recedat ambitio, cũ ſucceſſore piſcatoris,& diſcipulo crucis loquor.Ego nullum primum, niſi Chriſtum ſequens,beatitudini tuæ,id eſt,cathedræ Petri communione conſocior: ſuper illam petram ædificatam eccleſiam ſcio. Quicunq; extra hanc domum agnum comederit, prophanus eſt. Si quis in arca Noe
3 non fuerit,peribit regnante diluuio. Et quia pro meis facinoribus ad eam ſolitudinem commigraui, quæ Syriam iuncto Barbariæ fine diſterminat: nec poſſum ſanctum domini toti interiacentibus ſpatijs à ſanctimonia tua ſemper expetere:ideo hic collegas tuos Aegyptios confeſſores ſequor: & ſub onerarijs nauibus, parua nauicula deliteſco. Non noui Vitalem,
4 Meletium reſpuo,ignoro Paulinum.Quicunq; tecum non colligit,ſpargit:hoc eſt,qui Chri
B ſti nõ eſt,Antichriſti eſt.Nunc igitur prohdolor poſt Nicenam fidem, poſt Alexandrinum
5 iuncto pariter Occidente decretum,trium hypoſtaſeon ab Arianorum præſule & Campenſibus nouellum à me homine Romano nomẽ exigitur. Qui quæſo iſta apoſtoli prodidere? Quis nouus magiſter gentiũ Paulus hæc docuit? Interrogemus, quid tres hypoſtaſes poſſe arbitrentur intelligi. Tres perſonas ſubſiſtẽtes aiunt. Reſpondemus nos ita credere. Non ſufficit ſenſus, ipſum nomen efflagitant:quia neſcio quid ueneni in ſyllabis latet. Clamamus, ſi quis tres hypoſtaſes,aut tria enypoſtata, hoc eſt, tres ſubſiſtentes perſonas non confitetur, anathema ſit. Et quia uocabula non ediſcimus,hęretici iudicamur. Si quis autem hypoſtaſin
6 uſian intelligens,non in tribus perſonis unam hypoſtaſin dicit,alienus à Chriſto eſt: & ſub hac cõfeſſione uobiſcum pariter cauterio unionis inurimur. Diſcernite ſi placet obſecro,non timebo tres hypoſtaſes dicere:ſi iubetis,condatur noua poſt Nicenam fides: & ſimilibus uerbis,cum Arianis cõfiteamur orthodoxi. Tota ſecularium literarum ſchola nihil aliud hypoſtaſin,niſi uſiã nouit. Et quis rogo ore ſacrilego tres ſubſtantias prædicabit? Vna eſt dei & ſola natura,quę uere eſt. Id enim quod ſubſiſtit,nõ habet aliunde,ſed ſuũ eſt. Cætera quę creata ſunt,etiam ſi uidentur eſſe non ſunt,quia aliquando nõ fuerunt:& poteſt rurſum non eſſe, quod non fuit. Deus ſolus qui æternus eſt,hoc eſt qui exordiũ non habet,eſſentiæ nomẽ uere tenet. Idcirco & ad Moyſen de rubo loquit̃: Ego ſum q ſum. Et rurſum: Qui eſt,me miſit. Erãt utiq; tũc angeli,cœlũ,terra,maria. Et quomodo cõmune nomẽ eſſentiæ, ꝓprie ſibi uiri dicat deus? Sed quia illa ſola natura eſt perfecta,& in tribus perſonis deitas una ſubſiſtit,quę eſt uere & una natura eſt: quiſquis tria eſſe,hoc eſt tres eſſe hypoſtaſes,id eſt,uſias dicit:ſub nomine pietatis,tres naturãs conatur aſſerere. Et ſi ita eſt:cur ab Ario parietibus ſeparamur, perfidia copulati? Iungantur cum beatitudine tua Vrſicinus,cũ Ambroſio ſocietur Auxentius. Abſit hoc à Romana fide:ſacrilegium tantũ religioſa populorũ corda nõ hauriant. Sufficiat nobis dicere,unã ſubſtantiã,tres perſonas ſubſiſtẽtes,perfectas,æquales,coæternas. Taceantur tres hypoſtaſes:ſi placet,& una teneatur. Non bonæ ſuſpitionis eſt,cũ in eodem ſenſu uer-

ſu uerba diſſentiunt. Sufficiat nobis memorata credulitas. Aut ſi rectum putatis tres hypoſtaſes cum ſuis interpretationibus debere nos dicere, non negamus. Sed mihi credite, uenenum ſub melle latet, transfigurauit ſe angelus ſatanæ in angelum lucis. Bene interpretantur hypoſtaſin, & cum id quod ipſi exponunt habere me dicã, hæreticus iudicor. Quid tam anxie unum uerbum tenẽt? Quid ſub ambiguo ſermone latitant? Si ſic credunt, ut interpretantur, non damno quod retinent. Si ſic credo, ut ipſi ſentire ſe ſimulant, permittant & mihi meis uerbis ſuum ſenſum loqui. Quamobrem obteſtor beatitudinem tuam per crucifixũ, mundi ſalutem, per homouſion trinitatem: ut mihi epiſtolis tuis, ſiue tacendarum, ſiue dicendarum hypoſtaſeon detur autoritas. Et ne forte obſcuritas loci in quo dego te fallat, per baiulos literarum ad Euagrium presbyterum, quem optime noſti, dignare ſcripta tranſmittere: ſimul etiam cui apud Antiochiam debeam communicare ſignifices: quia Campenſes cum Tharſenſibus hæreticis copulati, nihil aliud ambiunt, quàm ut autoritate communionis ueſtræ fulti, treis hypoſtaſes cum antiquo ſenſu prædicent.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

VEtuſto) Nam antiquiſſimæ hæreſes ex oriente ſunt ortæ, hoc eſt, Syria Phrygiaq; Indiſciſſam.) Sic enim interpretatur domini tunicam inconſutilem: nempe concordiam eccleſiæ catholicæ. Et Chriſti uineã.) interpretatur illud quod eſt in cãtico myſtico capite ſecũdo. Capite nobis uulpes paruulas, quæ demoliuntur uineas, Lacus contritos) Alludit, nifallor, ad illud quod eſt in epiſtola Petri ſecunda capite ſecundo. Hi ſunt fontes ſine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ. Quibus uerbis hæreticos deſcribit. Sed originalis locus eſt Hieremiæ capite ſecundo. Me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ continere non ualent aquas. Meminit & Zacharias lacus nõ habentis aquam, capite ſeptimo. Fons ſignatus) Hunc opponit lacubus cõtritis, & eccleſiæ ueritatẽ intelligit. Elemẽti liquentis) Sic appellat mare: ita Vergilius: Camposq; liquentes. Vbicunq; fuerit corpus) Locus eſt Lucæ capite decimoſeptimo. Corpus, intelligit Chriſtum, aquilas pios, Iuxta illud: Sanctorum uelut aquilæ iuuentus renouabitur.

Profligato) Id eſt, profuſo. Alluſit ad parabolam euangelicam de filio prodigo & frugi. Patrum ſeruatur) Opinor legendum, patris. Meminit enim parabolæ euangelicæ. Seminis puritatem.) Semen accipit, euangelicam doctrinam. Atq; hæc mira extulit grandiloquentia, pompaq; uerborum. D

Obruta ſulcis) Conduntur enim ſemina, idq; in ſulcis arui potiſſimum. In lolium auenasq;.) Eleganter dixit, degenerant. Nam hæc non ſunt ſui generis, ſed ex degenerantibus frumentis, & uelut in aliam ſpeciem tranſeuntibus. Idcirco ſuperius dixit, referunt puritatem, quod oppoſuit degenerationi. 2

Nunc in occidente.) Nam Romam in occidente ponunt, & occidentalis uocatur eccleſia. Hic fides integra ſeruabatur, cum oriens uarijs erroribus diſſideret. Aurea uaſa) Alluſit ad locum qui eſt in ſecunda ad Timotheum epiſtola capite ſecundo de uaſis diuerſis in magna domo. Virgam ferream) Alluſit ad illud pſalmographi. Confringes eos in uirga ferrea. Et æternũ operiuntur) Hoc ad lignea uaſa retulit. A ſacerdote uictimam) Argutiſſima diſtributio: paſtoris eſt tueri gregem: ſacerdotis dare uictimam. Victimam autem appellat ſacram doctrinam, qua populus paſcitur. Faceſſat inuidia) Inuidiam uocat, atrocitatem & odium, quod odioſum ſit ad hunc modum interpellare Romanũ pontificem. Et flagitamus, quod exigimus improbe. Cum ſucceſſore piſcatoris.) Oſtendit Romanum pontificem oportere ab omni faſtu alieniſſimum eſſe, qui piſcatori ſucceſſerit, & qui crucifixi uices gerat, hoc eſt, humillimi. Super illam petram) Non ſuper Romam, ut arbitror. Nam fieri poteſt ut Roma quoq; degeneret, ſed ſuper eam fidem, quam Petrus profeſſus eſt, & quam hactenus Romana ſeruauit eccleſia, qua non alia minus laborauit hæreſibus. Extra hanc domum.) Hic Hieronymus omnino uidetur ſentire, omnes eccleſias debere ſubeſſe Romanæ ſedi, aut certe ab hac non alienas, quæ peculiariter hoc apoſtolo gloriatur, qui inter apoſtolos primas tenuit, & ſic eſt orthodoxa, ut ſit orthodoxarum prima dignitate. Alluſit autem ad domum in qua Chriſtus cum duodecim apoſtolis comedit agnum paſchalem. Et quod legitur Exodi duodecimo de eſu Phaſæ, in una domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras. Pro meis facinoribus.) Id eſt, acturus pœnitentiam. Syriam iuncto Barbariæ.) Eſt uaſtiſſima ſolitudo inter Syriam & Agarenos ſiue Saracenos, in qua primum uixit Hieronymus: aut certe ſecundo, hoc eſt, poſt primam migrationem. Sanctum domini.) Vult eximi à communione Antiochenæ eccleſiæ, & ſubijci Romanæ, Sanctum domini uocat corpus Chriſti. Collegas tuos.) Adhærentes Romanæ ſedi confeſſores, uocat ſanctos monachos, uel potius epiſcopos. Nam illic erat Theophilus Alexandrinus. Onerarijs nauibus.) Quæ maximæ ſunt. 3

Ignoro Paulinũ.) Is fuit Antiochenæ eccleſiæ epiſcopus à Lucifero inſtitutus, cæteri quoq; eiuſdẽ eccleſiæ fuerant epiſcopi, qui nec ipſi Arianæ hæreſeos nota caruerunt. Nam uitalis uigeſimus eiuſdem eccleſiæ fuit epiſcopus, Paulinus uigeſimus ſecundus. Pro Mileſio repoſuimus Meletium, ex ipſo diui 4

Hieronymi

A Hieronymi Catalogo,in quo decem & ſeptem enumerat epiſcopos,quos hoſtes potius habendos putat quàm epiſcopos.Meletius autem prius Sebaſtæ Armeniorum epiſcopus,ab Arianis Antiochiam translatus fuit,in qua habita ſynodo,reiectoq; uerbo homouſij, Macedonianum dogma uindicarunt. Nicena Synodus)Ea prima fuit,ad quam conuenerant trecenti & octodecim epiſcopi:in hac damnatus eſt Arianus error de homouſio, hoc eſt,quo negabant patrem, filium & ſpiritum ſanctum eiuſdem eſſe eſſentiæ.Eſt autem Nicea oppidum Bithyniæ. Poſt Alexandrinum) Nam huius eccleſiæ primum fuerat presbyter Arius. Vnde depulſus totum fere mundum traxit in ſuum errorem,fauentibus aliquoties & imperatoribus.Ac parũ abfuit,quin Romam quoq; poſſederit.Vnde legimus, poſt damnatum in Nicena Synodo Arium, rurſum Alexandriæ conſediſſe epiſcopos,inter quos fuerint & Romani,aut certe occidentalis eccleſiæ nõnulli,& ob id ante collegas uocat.Id factum eſt Athanaſio ac cæteris epiſcopis per Conſtantem imperatorem ab exilio reuocatis. Trium hypoſtaſeon.) ὑπόστασις Græcis uarie ſignificat. Aliquando ſubſtantiam,ut in epiſtola ad Hebræos, χαρακτὴρ ὑποστάσεως; id eſt,figura ſubſtantiæ.Aliquoties fundamentum aut materiam,ut ad Hebræos: Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, ὑπόστασις. Et ad Corinthios, in hac ſubſtantia gloriæ, ἐν ταύτῃ ὑποστάσει. Philoſophi ſubſtantiam uocant, quæ non ſit accidens,uel quod per ſe ſit & non inſit, uel quod ſubſtet accidentibus.Græci tres hypoſtaſes ponunt,accipientes hypoſtaſin pro perſona.Porrò uox ea inaudita erat Romanis. Campenſibus nouellum)In fine huius epiſtolæ ſcribit,Campenſes cum Tharſenſibus hæreticis copulatos fuiſſe.Porrò campe Græce ſonat flexus, & Ptolemeus Campas Ciliciæ partem facit,ni fallor,eam,qua inflexo littore Iſſici ſinus deflectit ad Syriam, qua uicina eſt Antiochia iuxta Chalcidem. Vſian.) οὐσίαν, quod Quintilianus uertit eſſentiam. Nam hypoſtaſis ambiguum
6 eſt nomen. Cauterio unionis inurimur) Cauterium καυτήριον, ferrum eſt ignitum, quo inuruntur notæ.Id olim fiebat tyronibus ad militare ſacramẽtum admittendis. Ad quod hic alludit Hieronymus loquens de baptiſmo. Secularium lit.)Hoc eſt philoſophorum,ut dictum eſt. Vna eſt) Sic ordina.Vna & ſola dei natura eſt,hoc eſt uere habet eſſe. Quod ſubſiſtit)Exponit uocẽ hypoſtaſis dicta ἀπὸ τοῦ ὑφεστάναι, hoc eſt à ſubſiſtendo. Vrſinus)Vrſicinum opinor legendũ.Nam hic diaconus Damaſo in ſuſcipiendo pontificio cõpetitor fuit: res in baſilica Sicinini ferro geſta eſt, adeo ut multi utrinq; ceciderint.Sed uicit Damaſus, Vrſicinus in Neapolitanam eccleſiam transfertur.Apparet autem,hũc Vrſicinũ Arianę factionis fuiſſe,cuius fuit & Liberius,qui tertius à Damaſo præceſſit. Ambroſio ſocietur Auxentius)Auxentius præceſſit Ambroſiũ,ſed Arianæ factionis.Poſt cuius ferã mor-
8 tem Ambroſio ſubrogato,omnis Italia ad rectam fidem conuertitur. Per homouſiam.)Homouſion arbitror legendum. Nam eſt communis generis ὁμόσιον, ut ſit adiectiuum,ab ὁμοῦ ſimul & οὐσία eſſentia,hoc eſt eiuſdem ſiue conſimilis eſſentiæ. Obſcuritas loci) Quoniam in humili & ignoto loco latitabat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Cum uehementer uexaretur Hieronymus,& Damaſus non reſponderet,de eadem re iterum interpellat,blandicijs & obteſtationibus adnitens ut impetret reſponſum.

HIERONYMVS DAMASO

1 IMportuna in euangelio mulier,tandem meruit audiri:& clauſo cum ſeruis oſtio, media licet nocte ab amico panes amicus accepit. Deus ipſe qui nullis contra ſe uiribus ſuperari poteſt, publicani precibus uincitur. Niniue ciuitas, quæ peccato perijt,fletibus ſtetit.Quorſum iſta tam longo repetita principio? uidelicet,ut paruum magnus aſpicias:ut diues paſtor morbidam non contemnas ouem. Chriſtus in paradiſum de cruce latronem intulit.Et ne quis aliquando ſeram conuerſionem putaret,fecit homicidij pœna martyrium. Chriſtus,inquam,prodigum filium reuertentem lætus amplectitur, & nonaginta nouem pecudibus derelictis, una ouicula quæ remanſerat, humeris boni paſtoris aduehitur.Paulus ex perſecutore fit prædicator,oculis carnalibus excęcatur,ut mente plus uideat:& qui uinctos Chriſti famulos ducebat ad concilium Iudæorum, ipſe poſtea etiam de Chriſti uinculis gloriatur.Ego igitur,ut ante iam ſcripſi, Chriſti ueſtem in Romana urbe ſuſcipiens,nunc Barbaro Syriæ limite teneor. Et ne putes alterius hanc de me fuiſſe ſententiam,quid mererer,ipſe conſtitui. Verum,ut ait gentilis poeta: Cœlum non animum mutat,qui trans mare currit. Ita me inceſſabilis inimicus poſt tergum ſecutus eſt, ut maiora
2 in ſolitudine bella nunc patiar.Hinc enim præſidijs fulta mundi Ariana rabies fremit. Hinc in tres partes ſciſſa eccleſia ad ſe rapere me feſtinat. Monachorum circa manentium, antiqua in me ſurgit autoritas. Ego interim clamito, ſi quis cathedræ Petri iungitur, meus eſt.

Meletius, Vitalis, atq; Paulinus tibi hærere se dicunt, possem credere si hoc unus assereret. c Nunc aut duo mentiuntur, aut omnes. Idcirco obtestor beatitudinem tuam, per crucem domini, per necessarium fidei nostræ decus, per passionem Christi, ut qui apostolos honore sequeris, sequaris & merito: ita in solio cum duodecim iudicaturus sedeas, ita te alius senem cum Petro cingat: ita municipatum cœli cum Paulo consequaris: ut mihi literis tuis apud quem in Syria debeam communicare significes. Noli despicere animam, pro qua Christus mortuus est.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

IMportuna in euangelio) De Chananæa sentit, de qua legis Mat. xv. Et clauso cum ser.) 1 De improbo petitore panis: legis Lucæ cap. xi. De uinculis gloriatur.) Vinctus in domino: & in carceribus sæpe. Christi uestem) Nempe in baptismo, nisi mauis accipere de presbyterio. Hoc dicit ut ostendat à quo honore, quò se pœnitentiæ causa deiecisset. Syriæ limite) Qui Syriam à Saracenis disterminat. Quid mererer ipse) Suapte sponte relegatus fuit in uastam illam solitudinem, non ab alio damnatus, uelut pœnam irrogans sibi, quo peccata lueret adolescentiæ. Cœlum non animũ mutat) Horatij carmen ex Epistolis, in eos qui commutato loco putant se felicius uicturos, cum frustra mutetur cœlum, si idem animus circunferatur. Præsidijs fulta mundi) Hoc est fauore imperatoris & armis militum. In treis parteis.) Vel propter treis hypostases, uel 2 propter tres episcopos inter se certantes, Meletium, Vitalem atq; Paulinum. Ita in solio.) Obtestantis est sermo. Ita te alius.) Alludit ad prædictum à Christo Petri martyrium: Cum autem senueris, alius cinget te, & ducet quò non uis. Optat autem Damaso martyrium. Quid si quis ad eundem modum obtestatus fuisset Iulium secundum? Quid impetrasset? crucem opinor. Municipatum cœli.) Quod Paulus municeps fuerit Romanæ urbis, natus in Tharso Ciliciæ. Huc fortassis alludit Hieronymus, pro Roma supponens cœlum: alioqui non minus hoc quadrabat in Petrum quàm in Paulum: nisi forte respexit ad hoc quod est apud Paulum, ad Thessalonicenses tertio: ὑμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει: quod Hieronymus alicubi reddit municipatum, pro quo nostra æditio habet, conuersatio. Et Actorum uigesimo secundo πολίτης, uertitur municeps. Loquitur autem illic de se Paulus. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nulla hæresis grauius afflixit totius orbis ecclesias, quàm Arianorum, adeo ut Romanum quoque pontificem & ipsos inuoluerit imperatores. Ac tota res pendebat à duobus uocabulis. Cæteri treis hypostases ob uocabuli nouitatẽ exhorrebant. Ariani ὁσίαν & ὁμοούσιον, uelut inauditas uoces refugiebant. Sed Ariani hoc fuere pestilentiores, quod secularibus literis & Aristotelicis argutijs essent instructi, quod hic & ipse testatur Hieronymus. Ea nata fuit ab Ario quodam Alexãdrinæ ecclesiæ presbytero, qui depulsus ab ecclesia, multos in suam traxit factionem. Aduersus quam Nicena Synodus primum collecta est, frequentissimo episcoporũ conuentu, damnatum Arianorũ dogma. Deinde uisum est, orbem in concordiã redigere, receptis qui uellent resipiscere. Id actũ est in concilio Ariminensi, sub Claudio. Recepti complures episcopi, qui cum Ario senserant Damnata Arij doctrina, pronunciata est catholica fides, in quam unanimiter conclamatum est ab omnibus. Solum id concessum Arianis petentibus, ut usiæ & homusij uocabulũ tolleretur, quod multos sua offenderet nouitate, præsertim cum cætera omnia conuenirent. Id tum studio pacis simpliciter donatum est, ne res pusilla obstaret publicæ concordiæ. At ex subdola pace natum est acrius bellum. Arianis eius synodi autoritatem ad suæ factionis patrocinium detorquentibus, ut erant callidi uafriq;. Proinde multis denuo cõcilijs actum est aduersus Arianos, quibusdam episcopis cõniuentibus, quibusdam palàm Arianam hæresim ut catholicam defendentibus. Sed Ario mortuo, plures episcopi restituti sunt ab exilio, inter quos præcipui Athanasius & Hilarius. Atq; rursum damnata passim synodis minoribus hæresi Arianorum, disputari cœptũ, an episcopi qui cũ Ario senserant, recipi debuerint non adempto prius honore episcopali. Nam nõ conuenire simul & pœnitentis agere personam & episcopi. Deinde an essent rebaptizandi, qui ab Arianis fuissent baptizati. Hieronymus non uult adimi honorem episcopo resipiscenti, in eo duntaxat casu. Deinde dissentiens à Cypriano & Hilario, nõ uult rebaptizari, quos Ariani baptizauerant. Atq; hisce de rebus disputat per dialogum, facitq; Luciferianum quempiam cum orthodoxo disputantem, perinde quasi res agatur in porticu quadam, frequenti hominum corona, & notarijs excipientibus quæ dicuntur, id quod fieri solitum in huiusmodi disputationibus, uel ex Augustini libris palã est. Inducit autem Luciferianum, cedentem minimeq; pertinacem, id quod non solent hæretici, nimirum quo certior esset uictoria. Porrò Luciferianorum hæresis nata est, ut putant, à Lucifero quodam episcopo Smyrnensi, qui prius in ecclesiasticam communionem clementer recepti, rursus in ueterem factionem relapsi

A lapſi ſunt. At diuus Auguſtinus in libello ad Quoduultdeum miminit de Lucifero quodam epiſcopo Caralitano: cuius tamen neq; Philaſter nec Epiphanius ullam inter hæreticos fecerint mentionem. Meminit huius & Platina in Liberio, ſed inter eos qui in exilium fuerãt relegati, quod à Liberio miſſi ad Conſtantium noluerint Nicenam damnare fidem. Meminit eiuſdem & Hilarius in primo libro ad Cæſarem Conſtantium, ſed honorifice. Meminit & Hieronymus in appendice Chronicõn Euſebij, Luciferi cuiuſdam, qui poſt reſtitutum Athanaſium fuerit unà cum Euſebio reuocatus. Meminit & in Catalogo ſcriptorum illuſtrium: uerum hunc teſtatur nunquam Ariana prauitate cõtaminatum fuiſſe quo loco mortem hominis recenſet. Vnde palàm eſt, Auguſtinum ambiguitate nominis fuiſſe deceptum. Liber autem eſt in primis lectu dignus, quippe qui multa ſalutaria præcepta complectatur, de uita epiſcoporum: uariam item ſuppeditet hiſtoriæ noticiam, de primis hæreſibus, de actis ſynodi Ariminienſis. Atq; utinam diuus Hieronymus ad eundem modum cum cæteris quoq; diſputaſſet, & minus conuiciorum ingeſſiſſet. Quanq; hoc uitij, ſi modo uitium fuit, ingenti cuidam & impotenti Chriſtianæ fidei zelo condonari par eſt. Hic minus iniquus eſt in Arianos, fortaſſe ob id quod Arianorum dogma uideatur ex Origenis hauſtum libris, & id temporis cupiebat Origenem ab omnibus legi, doctrinæ duntaxat gratia. Nondum enim exarſerat illa in Origenianum nomẽ inuidia. Cyprianum amice excuſat, at in Hilarium non ſine ſtomacho loquitur.

HIERONYMI ORTHODOXI ET LVCIFERIANI DIALOGVS

1 PRoxime accidit, ut quidam Luciferi ſectator, cum alio eccleſiæ alumno odioſa loquacitate contendens, caninã facundiam exercuerit. Aſſerebat quippe uniuerſum mundum eſſe diaboli: &, ut iam familiare eſt eis dicere, factum de eccleſia lupanar. At ille econtrario rationabiliter quidem, ſed importuno & loco & tempore defendebat, non ſine cauſa Chriſtum mortuum fuiſſe, nec ob Sardorum tantum maſtrucam dei filium deſcendiſſe. Quid plura? dum audientiam & circulum lumina iam in plateis accenſa ſoluerent, & inconditam diſputationem nox interrumperet, conſputa penè inuicem facie receſſerunt: hoc tamen his qui affuerunt ſtatuentibus, ut in ſecretam porticum pri
B mo mane conueniretur. Quò cum iuxta placitum omnes conueniſſent, uiſum eſt utriuſq; ſermonem à notarijs excipi. Atq; ita cunctis reſidẽtibus, Helladius Luciferianus dixit. Hoc primum mihi reſponderi uolo, utrum Ariani Chriſtiani ſint, an non? ORTHOD. Ego plus, inquit, interrogo, utrũ ne omnes hæretici Chriſtiani ſint? LVCIFERIANVS dixit, quem hæreticum dixeris, Chriſtianum negaſti ORTHOD. dixit. Omnes ergo hæretici Chriſtiani non ſunt? LVCIF. d. Iam ſuperius audiſti. ORTHOD. d. Si Chriſti non ſunt, diaboli ſunt. LVCIF. d. Nemo dubitat. ORTHOD. d. Si autẽ diaboli ſunt, nihil refert hæretici ſint, an gentiles. LVCIF. d. Non refello. ORTHOD. d. Igitur præfixum inter nos habemus, de hæretico ſic loquendum, ſicut de gentili. LVCIFE. d. Plane fixum. ORTHOD. d. Quære nunc ut libet, quoniam inter nos conſtat hæreticos gentiles eſſe LVCIF. d. Quod interrogatio mea cogere uolebat, expreſſum eſt, hæreticos Chriſtianos nõ eſſe. Nunc reſtat concluſio. Si Arriani hæretici ſunt, & hæretici omnes gentiles ſunt: & Arriani gentiles ſunt. Si autem Arriani gentiles ſunt, & conſtat nullam ſocietatem eccleſiæ eſſe cũ Arrianis, id eſt cum gentilibus: manifeſtum eſt ueſtram eccleſiam quæ ab Arrianis, id eſt, à gẽtilibus, epiſcopos ſuſcipit, non tam epiſcopos recipere, quàm de capitolio ſacerdotes: ac per hoc antichriſti magis ſynagoga, quàm Chriſti eccleſia debeat nuncupari. ORTHOD. d. Ecce impleta eſt prophetia: Parauit mihi foueam, & ipſe incidit in eam. LVCIF. d. Quo nam modo? ORTHOD. d. Si Arriani, ut dicis gentiles ſunt, & Arrianorum conuenticula caſtra ſunt diaboli, quomodo in caſtris diaboli baptizatum recipis? LVCIF. d. Recipio, ſed pœnitentem. ORTHOD. d. Prorſus quid dicas non intelligis. Quiſquam ne gentilem recipit pœnitentem? LVCIF. d. Ego ſimpliciter in exordio ſermonis omnes hæreticos gentiles eſſe reſpondi. Verum quia captioſa interrogatio fuit primæ quæſtionis, tibi palmam tradens, ad ſecundam ueniam, in qua aio laicum ab Arrianis uenientem recipi debere pœnitẽtem, clericum uero non
2 debere. ORTHOD. d. Atqui in prima quæſtione quam obtinuiſſe me dicis, etiam ſecundam obtinui. LVCIFE. d. Doce quomodo obtinueris. ORTHOD. d. Neſcis & laicos

& clericos unum habere Christum,nec alium neophytis,alium episcopis esse deum? Cur ergo non recipiat clericos, qui recipit laicos pœnitentes? LVCIF. d. Non est episcopi,ipsum lachrymas fundere pro peccatis,& corpus attrectare domini. Non est episcopi ad fratrũ genua prouolui:& de sublimi loco eucharistiam ministrare populo. Aliud est lugere quod fueris,aliud neglecto peccato,in ecclesia uiuere glorioſum. Tu qui hesterno die sacrilegus creaturam dei filium prædicabas,qui quotidie peior Iudæis,blasphemiarum lapides in Christũ iaciebas:cuius manus sanguine plenæ sunt:cuius stilus lancea militis fuit,ad unius horæ cõuersionem uirginem ecclesiam,adulter ingredieris? Si peccasse te pœnitet, officium depone sacerdotis:si te non peccasse confidis,permane quod fuisti. ORTHOD. d. Rhetoricaris,& à disputationum spinetis, ad campos liberæ declamationis excurris. Verum desine quæso à communibus locis,& in gradum rursum ac lineas regredere:postea si placuerit,latius differemus. LVCIF.d. Nulla declamatio hic est.Dolor patientiam superat,propone ut libet,argumentare ut libet,nunquã persuadebis id esse episcopum, quod laicum pœnitentem. ORTH. d. Quoniam obstinate tenes aliam esse rationem episcopi,aliam laici ,ad cõpendium cõcertationis tribuo quod postulas:nec me pigebit locum te faciente,manum tecum conferere:Expone mihi quare laicum uenientem ab Arrianis recipias , episcopum non recipias? LVCIF. d. Recipio laicum, qui errasse se confitetur , & dominus mauult pœnitentiam peccatoris,q̃ mortem. ORTHOD. d. Recipe ergo & episcopum,qui & errasse se confitetur,& dominus mauult pœnitentiam peccatoris,quam mortem. LVCIF. d.Si errare se confitetur,cur episcopus perseuerat? Deponat sacerdotium , concedo ueniam pœnitenti . ORTH. d. Respondebo tibi & ego sermonibus tuis.Si laicus errasse se cõfitetur,quomodo laicus perseuerat?Deponat sacerdotium laici, id est, baptisma,& ego do ueniam pœnitenti. Scriptum est enim:Regnum quippe nos & sacerdotes deo patri suo fecit. Et iterum:Gentem sanctam,regale sacerdotium,populum acquisitum.Omne quod non licet Christiano, cõmune est tam D episcopo quàm laico.Qui pœnitentiam agit,priora contemnat.Si non licet episcopo pœnitenti perseuerare quod fuerat, non licet & laico pœnitẽti permanere in eo propter quod pœnitentiam confitetur. LVCIF. d.Recipimus laicos,quoniam nemo conuertetur si se scierit rebaptizandum,& ita fiet,ut nos simus causa perditionis eorum si repudientur. ORTHOD. d. Tu in eo quod recipis laicum,unam animam recipiendo saluas, & ego in recipiendo episcopum,non dicam unius ciuitatis populos,sed uniuersam cui præest prouinciam ecclesię socio, quem si repellam,multos secum in ruinam trahet. Quamobrẽ quæso uos ut eam rationem, quam in paucis recipiendis habere uos existimatis , etiam ad totius orbis salutem cõcedatis. Quod si displicet,& tam duri estis,imò tam irrationabiliter inclementes, ut eum qui dederit baptisma,hostem Christi:eum qui acceperit,filium putetis:nos nobis aduersa non facimus: aut episcopum cum populo recipimus quem facit Christianum:aut si episcopum non recipimus,scimus etiam nobis populum reiiciendum. LVCIF. d. Oro te nónne legisti de episcopis dictum: Vos estis sal terræ? Si autem sal infatuatum fuerit,in quo salietur? ad nihilũ est utile,nisi ut proiiciatur foras,& cõculcetur ab hominibus.Sed & illud,quod pro populo peccatore sacerdos deum exoret,ac pro sacerdote nullus sit alius,qui deprecetur. Quæ quidem duo scripturarum capitula in sententiam concurrunt unam. Nam ut sal omnem cibum condit,nec est aliquid per se tam suaue,quod absque eo gustum demulceat: ita mundi totius & proprie ecclesiæ condimentum episcopus est:qui si infatuatus fuerit, siue per negationem,siue per hæresim,siue per libidinem,& ut semel dicam,per uniuersa peccata,à quo alio poterit condiri, cum ipse fuerit omnium condimentum ? Sacerdos quippe pro laico offert oblationem suam,imponit manum subiecto,reditum sancti spiritus inuocat:atq; ita eum qui traditus fuerat satanæ in interitum carnis , ut spiritus saluus fieret , indicta in populum oratione, altario reconciliat: nec prius unum membrum restituit sanitati, quàm omnia simul membra confleuerint.Facile quippe ignoscit filio pater, cum mater pro uisceribus suis deprecatur.Si ergo hoc quem diximus gradu laicus pœnitens restituitur ecclesiæ: ibiq; sequitur uenia,ubi luctus

A luctus præcesserat:manifestum est sacerdotem de gradu suo motum,in eundem locum non posse restitui:quia aut pœnitens sacerdotio carebit:aut in honore persistens, reduci in ecclesiam non poterit per ordinem pœnitentis. Tu mihi nunc infatuato sale, ecclesiæ saporem contaminas:tu cum qui proiectus foras, iacere deberet in stercore à cunctis hominibus conculcandus,super altarium reponis? Et ubi erit illud Apostoli præceptum: Oportet episcopum esse sine crimine,quasi dispensatorem dei.Et iterum: Probet autem se unusquisq; & sic accedat?Vbi dominica denunciatio est:ne miseritis margaritas uestras ante porcos? Quod si de omnibus generaliter dictū intelligis, quanto magis de sacerdotibus præcauendum est, cum etiam de laicis sic cauetur?Separamini,inquit dominus per Moysen,à tabernaculis istorum hominum durissimorum, & nolite tangi ab omnibus quæ sunt eorum, ne simul pereatis in peccato eorum.Et rursum in duodecim prophetis: Sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes qui manducant ea contaminabuntur. Et in euangelio dominus: Lucerna,inquit,corporis est oculus,id est,ecclesiæ lumen est episcopus. Si autē oculus tuus simplex est,totū corpus tuum lucidum erit.Sacerdote enim fidem ueram prædicāte,ex omnium corde tenebræ discutiuntur.Et causam reddit:Neq; enim lucerna accenditur & ponitur subter modium: sed super candelabrum,ut luceat omnibus qui in domo sunt:hoc est, ideo deus scientiæ suæ igniculum in episcopo succendit,ut non sibi tantum luceat,sed omnibus prosit. Et in consequenti:Si,inquit, oculus tuus nequam fuerit,omne corpus tenebrosum est.Si autem lumen quod in te est tenebræ sunt:ipsę tenebræ quantæ erunt?Et recte.Nam cum ideo episcopus in ecclesia constituatur,ut populum coerceat ab errore, quantus erit error in populo, cum errat ipse qui doceat? Quomodo potest peccata dimittere,qui ipse peccator est? quomodo sanctum sacrilegus faciet?unde ad me lumen introiet,cum oculus meus cęcus sit?Proh dolor antichristi discipulus ecclesiam Christi gubernat.Et ubi est illud,non potestis duobus dominis seruire?Sed & illud,quæ communicatio luci ad tenebras?qui consensus Christo ad Belial? Legimus in ueteri testamento: Homo in quo fuerit macula & uitium, non accedat offerre dona domino.Et rursum: Sacerdotes qui accedunt ad dominum deum ut sacrificent, mundi sint, ne forte derelinquat eos dominus. Et in eodem:Et cum accedunt ministrare sancta, non adducant in se delictum,ne moriantur.Et multa alia,quæ persequi infinitum est, studio breuitatis omitto.Neq; enim numerus testimoniorum,sed autoritas ualet. Ex quibus ostenditur uos per modicum fermentum totam ecclesiæ massam corrupisse: & de eius manu hodie eucharistiam accipere, quem heri quasi idolum respuebatis. ORTHOD. d. Multa quidem de sacris uoluminibus memoriter copioseq; dixisti: sed cum totum circumieris saltum, meis cassibus concluderis. Sit quippe,ut uis,Arianorum episcopus hostis Christi,sit infatuatum sal,sit lucerna sine igniculo, sit oculus sine pupilla: nempe eò peruenies, ut salire non possit, qui sal ipse non habeat,non illuminet cæcus,non accendat extinctus. Tu autem cum conditum ab eo cibum deuores, cur insulsum arguis conditorem? De igniculo eius ecclesia tua lucet,& lucernam eius criminaris extinctam? Oculos tibi præbet, & cæcus est? Quamobrem oro te, ut aut sacrificandi ei licentiam tribuas, cuius baptisma probas: aut reprobes eius baptisma,quem nō existimas sacerdotem. Neq; enim fieri potest,ut qui in baptismate sanctus est,sit apud altare peccator. LVCIF. d. Sed ego recipio laicum pœnitentem per manus impositionem,& inuocationem spiritus sancti,sciens ab hæreticis spiritum sanctum non posse conferri. ORTHOD. d. Omnes propositionum uestrarum calles ad unum compitum confluunt, & pauidorum more ceruorum dum uanos pennarum euitatis uolatus, fortissimis retibus implicamini. Nam cum in patre & filio & spiritu sancto baptizatus homo templum domini fiat,cum ueteri æde destructa,nouum trinitatis delubrum ædificetur:quomodo dicis sine aduentu spiritus sancti apud Arianos peccata posse dimitti? Quomodo antiquis sordibus anima purgatur,quæ sanctum non habet spiritum? Neque enim aqua lauat animam, sed prius ipsa lauatur à spiritu, ut alios lauare spiritualiter possit. Spiritus, inquit Moyses,domini ferebatur super aquas. Ex quo apparet baptisma non esse sine spiritu sancto

cto. Bethesda lacus Iudææ nisi per aduentum angeli, debilitata corporaliter membra sana- c
re non poterat: Et tu mihi aqua simplici, quasi de balneo animam lotam producis. Ipse do-
minus noster Iesus Christus, qui non tam mundatus est in lauacro, quàm lauacro suo uni-
uersas aquas mundauit, statim ut caput extulit de fluento, spiritum sanctum accepit: non
quod unquam sine spiritu sancto fuerit, quippe qui de spiritu sancto in carne natus est: sed
ut illud nobis monstraretur uerum esse baptisma, quo spiritus sanctus adueniat. Igitur si
Arianus spiritum sanctum non potest dare, ne baptizare quidem potest, quia ecclesiæ ba-
ptisma sine spiritu sancto nullum est. Tu uero cum baptizatum ab eo recipias: & postea in-
uoces spiritum sanctum, aut baptizare eum debes, quia sine spiritu sancto non potuit ba-
ptizari: aut si est baptizatus in spiritu, desine ei inuocare spiritum, quem tunc cum baptiza-
retur accepit. LVCIFER. d. Obsecro te nónne legisti in Actibus apostolorum eos qui
iam à Ioanne baptizati fuerant, cum ad interrogationem apostoli respondissent: se nec audi
tu quidem comperisse, quid esset spiritus sanctus: postea fuisse spiritum sanctum consecu-
tos? Vnde manifestum est posse aliquem baptizari, & tamen nō habere spiritum sanctum.
ORTHODO. d. Non tam imperitos diuinorum uoluminum eos qui audiunt puto, ut ad
hanc quæstiunculam dissoluēdam longo sermone opus sit. Verum priusquam quid in eam
sententiam loquar, ausculta iuxta sensum tuum, quanta scripturarum turbatio oriatur. Quid
est hoc, quod Ioannes in baptismate suo alijs spiritum sanctum dare non potuit, qui Chri-
sto dedit? Et quis est iste Ioannes? Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas fa
cite semitas dei nostri: ille qui dicebat, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Minus di
co: ille qui ex matris utero clamabat: Et unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me?
spiritum sanctum non dedit, quem Philippus diaconus eunucho dedit? quem Ananias
Paulo dedit? Audacter forsitan uidear Ioannem præferre cunctis. Audi dominum loquen-
tem: Non est in natis mulierum maior Ioanne Baptista. Nulli enim contigit prophetarum,
& annunciare Christum, & digito demonstrare. Et quid mihi necesse est in talis uiri laudi- D
bus immorari, cum à deo patre etiam angelus nuncupetur? Ecce, inquit, mitto angelum me-
um ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam. Planè angelum, qui post materni uentris
hospitium eremi deserta sectatus, paruulus de serpentibus lusit: qui oculis spectātibus Chri-
stum, nihil aliud est dignatus aspicere: qui eloquijs domini, quæ melle & fauo dulciora
sunt, dignam deo uocem erudiuit. Et ne quæstionem morer, sic decebat crescere præcursorem
domini. Iste ergo talis tantusq; spiritum sanctum non dedit, quem Cornelius centurio an-
tequam baptizaretur, accepit? Responde quæso cur non dederit? sed ignoras. Audi quid scri
pturæ doceant: Ioannis baptisma non tam peccata dimisit, quàm baptisma pœnitentiæ fuit
in peccatorum remissionem, id est, in futuram remissionem, quæ esset postea per sanctifica-
tionem Christi subsecutura. Scriptum est enim: Fuit Ioannes in deserto baptizans, & præ-
dicans euangelium pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et post modicum: Et baptiza-
bantur ab eo in Iordane cōfitentes peccata sua. Vt enim ante præcursor domini ipse: sic & ba
ptisma eius præuiū dominici baptismatis fuit. Qui de terra est, aiebat, terrena loquitur: at
qui de supernis uenit, super omnes est. Et iterū: Ego baptizo uos in aqua, ille baptizabit uos
in spiritu. Si autem Ioannes, ut confessus est ipse, non baptizauit in spiritu: consequenter ne-
que peccata dimisit, quia nulli hominū sine spiritu sancto peccata dimittuntur. Aut si conten
tiose argumentaris, ideo Ioannis baptisma dimisisse peccata, quia de cœlis fuit: edoce quid
amplius in Christi baptismate cōsequamur: quod peccata dimittit, liberat à gehenna. Quod
à gehenna liberat, perfectum est. Perfectum autem baptisma nō est, nisi quod in cruce & in
resurrectione Christi est. Ita tu in peruersum duceris irreligiosus, dicente ipso Ioanne: Illum
oportet crescere, me autem minui: dum serui baptismo plusquam habuit tribuis, dominicum
destruis, cui nihil amplius relinquis. Quorsum ista tendit assertio? Videlicet, ut non tibi du-
rum uideatur, si hi qui à Ioanne fuerant baptizati, postea per impositionem manus aposto-
lorum, sint spiritum sanctum consecuti, cum constet eos ne peccatorum quidem sine subsecu

tura

A tura fide remiſſionem conſequutos. Tu uero qui ab Arrianis recipis baptizatum, & ei tribuis baptiſma, quod perfectũ eſt: quo pacto quaſi modicum quid ei defuerit, ſanctum aduocas ſpiritum, cum baptiſma Chriſti ſine ſpiritu ſancto nullum ſit? Verum lõgius exceſſi, & cum æqua fronte aduerſarij potuerim impetum ſubmouere, leuiora eminus tela direxi. Ioannis autem baptiſma intantum imperfectum fuit, ut conſtet poſtea Chriſti baptiſmate baptizatos, qui ab eo fuerãt baptizati. Ita enim hiſtoria refert: Factum eſt autem, cum Apollo eſſet Corinthi, & cum Paulus pertranſiret ſuperiores partes Aſiæ, deuenit Epheſum: & cum inueniſſet quoſdam diſcentes, dixit ad eos: Si ſpiritum ſanctum accepiſtis, cum credidiſtis? At illi reſponderunt: Sed nec ſi ſpiritus ſanctus ſit, audiuimus. Dixit autem ad eos: In quo ergo baptizati eſtis? Reſponderunt, in Ioannis baptiſmate. Dixit autem Paulus: Ioannes quidẽ baprizauit baptiſmo pœnitentiæ plebem, dicens in aduenientem poſt eum ut crederẽt, hoc eſt in Ieſum, in remiſſionem peccatorũ. His auditis baptizati ſunt in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti. Et cum impoſuiſſet illis manus Paulus, cõtinuo cecidit ſpiritus ſanctus ſuper eos. Si ergo baptizati ſunt uero & legitimo eccleſię baptiſmate, & ita poſtea ſpiritũ ſanctum conſecuti ſunt: & tu apoſtolorum ſequere autoritatem, & baptiza eos, qui Chriſti nõ habent baptiſma, & poteris inuocare ſpiritum ſanctum. LVCIF. d. Qui dormientes ſitiunt, auide fauces fluminibus ingurgitant. Et quanto plus hauſerint, tanto plus ſitiunt. Ita mihi & tu uideris aduerſus quæſtiunculam quam propoſui hinc atque illinc argumenta quæſiſſe, & nihilominus in eadem quæſtionum ſiti perſeuerare. An neſcis etiam eccleſiarum hunc eſſe morem, ut baptizatis poſtea manus imponantur, & ita inuocetur ſpiritus ſanctus? Exigis ubi ſcriptum ſit? In Actibus apoſtolorũ. Etiam ſi ſcripturæ autoritas nõ ſubeſſet, totius orbis in hanc partem conſenſus inſtar præcepti obtineret. Nam & multa alia quæ per traditionem in eccleſijs obſeruantur, autoritatem ſibi ſcriptæ legis uſurpauerunt: uelut in lauacro ter caput mergitare: deinde egreſſos, lactis & melliſ præguſtare concordiam, ad infantiæ ſignificationẽ: die dominico & per omnẽ pentecoſten, nec de geniculis adorare, & ieiunium ſoluere: multaq; alia
B ſcripta nõ ſunt, quę rationabilis ſibi obſeruatio uindicauit. Ex quo animaduertis nos eccleſię cõſuetudinẽ ſequi: licet ante aduocationẽ ſpiritus conſtet aliquem baptizatum. ORTHOD. d. Non quidem abnuo hanc eſſe eccleſiarũ conſuetudinem, ut ad eos qui lõge in minoribus urbibus per presbyteros & diaconos baptizati ſunt: epiſcopus ad inuocationẽ ſancti ſpiritus manum impoſiturus excurrat. Sed quale eſt, ut leges eccleſiæ ad hæreſim transferas: & uirginis tuæ integritatem, per meretricum lupanaria patiaris ſpurcari? Epiſcopus ſi imponit manum, his imponit, qui in recta fide baptizati ſunt: qui in patre & filio & ſpiritu ſancto tres perſonas, unam ſubſtantiam crediderunt. Arianus uero cum aliud nihil crediderit (claudite quæſo aures qui audituri eſtis, ne tantæ impietatis uocibus polluamini) niſi in patre ſolo uero deo, & in Ieſu Chriſto ſaluatore creatura, & in ſpiritu ſancto utriuſq; ſeruo: quomodo ſpiritum ſanctũ ab eccleſia recipiet, qui necdum remiſſionem peccatorum conſecutus eſt? Spiritus quippe ſanctus, niſi mundã fidem nõ incolit: nec habitator eius templi efficitur, quod antiſtitem nõ habet, ueram fidẽ. Quod ſi hoc loco quæris, quare in eccleſia baptizatus, niſi per manus epiſcopi, non accipiat ſpiritũ ſanctũ, quẽ nos aſſerimus in uero baptiſmate tribui: diſce hanc obſeruationem ex ea autoritate deſcendere, quod poſt aſcẽſum domini ſpiritus ſanctus ad apoſtolos deſcendit. Et multis in locis idem factitatum reperimus, ad honorem potius ſacerdotij quàm ad legis neceſſitatem. Alioqui ſi ad epiſcopi tantum imprecationem ſpiritus ſanctus defluit: lugendi ſunt, qui in uiculis, aut in caſtellis, aut in remotioribus locis per presbyteros & diaconos baptizati ante dormierunt, quàm ab epiſcopis inuiſerentur. Eccleſiæ ſalus in ſummi ſacerdotis dignitate pendet: cui ſi non exors quædam & ab omnibus eminens detur poteſtas, tot in eccleſijs efficientur ſchiſmata, quot ſacerdotes. Inde uenit, ut ſine chriſmate & epiſcopi iuſſione, neq; presbyter, neq; diaconus ius habeant baptizandi. Quod frequẽter, ſi tamen neceſſitas cogit, ſcimus etiam licere laicis. Vt enim accipit quis, ita & dare poteſt: niſi forte eunuchus à Philippo diacono baptizatus, ſine ſpiritu ſancto fuiſſe credẽdus

eſt, de quo ſcriptura ita loquitur: Et deſcenderunt ambo in aquam: & baptizauit eum Phi-
lippus. Et quum abſcederent ab aqua, ſpiritus ſanctus uenit in eunuchum. Si autem illud
obiiciendum putas, quia quum audiſſent apoſtoli qui erant Hieroſolymis, quia recepit Sa-
maria uerbum dei, miſerunt ad eos Petrum & Ioannem: qui quum ueniſſent ad eos, oraue-
runt pro eis, ut acciperent ſpiritum ſanctum: nondum enim ceciderat ſuper ullum illorum.
Cur ita factum ſit, in conſequentibus diſce. Ipſe enim ait: Sed ſolum baptizati erant in no
mine domini Ieſu. Tunc imponebant illis manus, & accipiebant ſpiritum ſanctum. Hoc lo-
co ſi & tu ſimiliter te facere dicis, quia hæretici non baptizauerunt in ſpiritu ſancto: ſcias Phi
lippum ab apoſtolis non fuiſſe diuiſum, eandem habuiſſe eccleſiam: eundem dominum Ie-
ſum Chriſtum prædicaſſe: diaconum certe fuiſſe eorum, qui poſtea manus impoſuerunt.
Tu uero quum apud Arianos non eccleſiam dicas eſſe, ſed ſynagogam: nec clericos dei, ſed
creaturæ & idolorum cultores: quomodo in diſpari cauſa eandem aſſeris rationem te tene-
re? LVCIF.d. Valenter quidem & fixo gradu me tibi in faciem dimicantem repellis: ſed
poſt tergum cæderis, & nuda à ſpiculis dorſa non protegis. Eſto quippe apud Arianos ne
baptiſma quidem eſſe, & ideo ſpiritum ſanctum ab eis non poſſe dari, quia necdum remiſ-
ſionem peccatorum acceperint: totum hoc uictoriæ meæ proficit, & argumentorum tuo-
rum paleſtra, mihi palmam uictoriæ ſudat. Arianus baptiſma non habet, & quomodo ſa-
cerdotiũ habet? Laicus apud eos non eſt, & quomodo epiſcopus eſſe poteſt? Mihi recipere
mendicum non licet, tu recipis regem? Vos hoſti caſtra traditis, & à nobis perfuga reiicien-
dus eſt? ORTHOD.d. Si priorũ meminiſſes, iam ſcires tibi fuiſſe reſponſum: ſed dum amo
rem contradicendi ſequeris, à quæſtionum lineis excidiſti: more quorundam loquacium
potius quàm facundorum: qui cum diſputare neſciant, tamen litigare non deſinunt. Ego
enim non tam in præſenti Arianos, uel improbo, uel defendo, quàm illam curſus mei me-
tam circumeo, eadem ratione à nobis epiſcopum recipi, qua laicus à uobis recipitur. Si er- D
ranti concedis ueniam, & ego ignoſco pœnitenti. Si in fide ſua baptizato baptizans nocere
non potuit, & in fide ſua ſacerdotem conſtitutum conſtituens nõ inquinauit. Subtilis eſt hæ
reſis, & ideo ſimplices animæ facile decipiuntur. Deceptio tam laici quàm epiſcopi commu-
nis eſt: at epiſcopus errare nõ potuit. Reuera de Platonis & Ariſtophanis ſinu in epiſcopa- 5
tum alleguntur. Quotus enim quiſque eſt, qui non apprime in his eruditus ſit? Denique ex
literatis quicunque hodie ordinantur, id habent curæ, nõ quomodo ſcripturarum medullas
ebibant, ſed quomodo aures populi declamatorũ floſculis mulceant. Accedit ad hoc, quod
Ariana hæreſis magis cum ſapientia ſeculi facit: & argumentationũ riuos de Ariſtotelis fon-
tibus mutuatur. Igitur paruulorum inter ſe certantium ritu, quicquid dixeris, dicam: affirma-
bis, affirmabo: negabis, negabo. Arianus baptizat: ergo epiſcopus eſt: non baptizat: tu re-
futa laicum, & ego non recipio ſacerdotem. Sequar te quocunque ieris, aut pariter in luto hæ
ſitabimus, aut pariter expediemur. LVCIF.d. Sed laico ideo ignoſcendum eſt: quia eccle-
ſiam dei putans ſimpliciter acceſſit: & iuxta fidem ſuam credens baptizatus eſt. ORTH.d.
Nouam rem aſſeris, ut Chriſtianus quiſquam factus ſit ab eo, qui non fuit Chriſtianus. Ac
cedens ad Arianos in qua fide baptizatus eſt? Nempe in ea quam habebant Ariani. Aut
ſi iam ipſe bene credebat, & ſciens ab hæreticis baptizatus eſt, erroris ueniam non meretur.
Verum hoc penitus abſurdum eſt, ut diſcipulus ad magiſtrũ uadens ante ſit artifex, quàm
doceatur: ut modo ab idolorum ueneratione conuerſus, nouerit Chriſtum melius, quàm ille
qui doceat. At dicis, ſimpliciter in patre & filio & ſpiritu ſancto credidit: & ideo baptiſma cõ-
ſecutus eſt. Quæ eſt iſta quæſo ſimplicitas, neſcire quod credas? Simpliciter credidit. Quid
credidit? certe aut tria nomina audiens, tres deos credidit, & idolõlatra effectus eſt: aut in tri-
bus uocabulis trinominem credens deum, in Sabellij hæreſim incurrit. Aut edoctus ab Ari-
anis, unum eſſe uerum deum patrem, filium & ſpiritum ſanctum credidit creaturas. Aut ex-
tra hæc quid credere potuerit neſcio: niſi forte homo iam edoctus in capitolio, homuſion di
dicerat trinitatem. Sciebat patrem, filium & ſpiritum ſanctum, non natura, ſed perſonis eſſe

diuiſos

A diuisos. Sciebat & filij nomen in patre, & patris nomen in filio. Ridicula penitus assertio an/
te de fide quenquam disputare, quàm credere: ante mysterium scire, quàm initiatus sit: aliter
de deo sentire baptizantem, & aliter baptizatũ. Præterea cum solenne sit in lauacro post tri/
nitatis cõfessionem interrogare: credis in sanctam ecclesiam? credis remissionem peccatorũ?
In quam ecclesiam credidisse eum dicis? in Arianorum? sed non habent. In nostram, sed ex/
tra hanc baptizatus non potuit in eam credere, quam nesciuit. LVCIF. d. Quoniam ad om/
nia argutaris, & emissa à nobis spicula scuto orationis eludis, unam hastam iaciam, quæ um
bonem tegminis tui, & uerba crepitantia, ui sua penetret: nec diutius patiar fortitudinem arte
superari. Laicus etiam extra ecclesiam fide baptizatus, pœnitens recipitur. Episcopus uero
aut pœnitentiam non agit, & sacerdos est: aut si pœnitentiam egerit, esse episcopus desinit.
Quamobrem recte nos & laicum suscipimus pœnitẽtem, & episcopum si in sacerdotio per/
seuerare uult, repudiamus. ORTHOD. d. Sagitta quæ cõtento neruo dirigitur, difficile uita/
tur. Ante enim ad eum ad quem iacta est peruenit, quàm obice clypei frustretur. Econtra/
rio tuæ propositiones, quia sine ferri acumine mittuntur, hostem non ualent perforare.
Hanc igitur hastam quam totis uiribus misisti, de qua nobis minitaris: uno, ut aiunt, digitu/
lo repellam. Neque enim hoc modo quæritur: an episcopus pœnitens esse non possit, & lai/
cus possit: sed an hæreticus baptisma habeat: qui si, ut constat, baptisma non habet, quomo/
do potest esse pœnitens, antequam Christianus? Proba mihi ab Arianis ueniẽtem laicum
habere baptismum, & tunc ei pœnitentiam non negabo. Si uero Christianus nõ est, si non
habuerit sacerdotem qui eum faceret Christianum: quomodo aget pœnitẽtiam homo qui
necdum credit? LVCIF. d. Oro te ut philosophorum argumentatione deposita, Christia
na mecum simplicitate loquaris, si tamen non dialecticos sequaris, sed piscatores. Aequum
ne tibi uidetur, ut Arianus episcopus sit? ORTHOD. d. Tu cum episcopum probas, qui
ab eo recipis baptizatum, & in hoc reprehendendus es: quare à nobis parietibus separaris,
B cum in fide & in Arianorum nobiscum receptione consentias? LVCIF. d. Iam & superius
rogaui, ut non philosophice, sed Christiane mecum loquaris. ORTHOD. d. Discere uis,
an contendis? LVCIF. d. Vtique contendo, quia facti tui à te quæro rationem. ORTHO/
DOX. d. Si contendis, iam tibi responsum est. Eadem enim ratione episcopum ab Arianis re/
cipio: qua tu recipis baptizatum. Si discere cupis, in meam aciem transgredere. Aduersarius
enim uincitur, discipulus docetur. LVCIF. d. Non possum ante esse discipulus quàm magi/
strum audiam prædicãtem. ORTHOD. d. Quoniam tergiuersaris, & sic uis à me doceri, ut
4 aduersarium in integro habeas: tuo animo te docebo. Cõsentimus in fide, cõsentimus in hæ
reticis recipiendis, consentiamus etiam in conuentu. LVCIF. d. Hoc nõ est docere, sed argu/
mentari. ORTHOD. d. Quia tu pacẽ cum scuto petis, & nos oliuę ramum gladio inserimus.
LVCIF. d. En tollo manus, cedo, uicisti. Verum cum arma deponam, sacramẽti in quod me
iurare compellis, quæro rationẽ. ORTHOD. d. Gratulor interim tibi, & Christo deo meo
gratias ago: quia animo bono à falsitatis ardore ad totius orbis te saporem contulisti, nec di
cis more quorundam: Saluum me fac domine, quoniam defecit in me spiritus: quorum uox
impia, crucem Christi euacuat: dei filium subiugat diabolo, & illam complorationem, quę à
domino de peccatoribus prolata est, nõ de uniuersis hominibus dictam intelligit: Quæ uti
litas in sanguine meo, dum descẽdo in corruptionem? Sed absit, ut frustra deus mortuus sit.
Alligatus est fortis, & uasa eius direpta sunt. Allocutio patris impleta est: Postula à me, & da
bo tibi gentes, hæreditatem tuam, & possessionem tuam, terminos terræ. Apparuerunt fon/
tes aquarum: & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum. In sole posuit tabernaculũ suum,
nec est qui se abscondat à calore eius. Deo plenus psalmista canit: inimici defecerunt frameæ
in finem, & ciuitates eorum destruxisti. Et ubi quæso isti sunt nimium religiosi, imò nimium
profani, qui plures synagogas asserunt esse, quàm ecclesias? Quomodo destructæ sunt dia/
boli ciuitates: & in fine, hoc est in seculorum consummatione, idola corruerunt? Si ecclesiam
nõ habet Christus, aut si in Sardinia tantum habet: nimium pauper factus est. En si Britan/
nias, Gal/

nias,Gallias,orientem,Indorum populos,Barbaras nationes, & totum ſemel mũdum poſſi c
det ſatanas:quomodo ad angulũ uniuerſæ terræ crucis trophæa collata ſunt? Nimirũ aduer
ſarius potẽs cõceſſit Chriſto Hiberiam & Celtiberos lutidos homines,Aethiopũq; prouin
ciam dedignatus eſt poſſidere.Quod ſi de illa quæ in euangelio ſcripta eſt, ſibi ſentẽtia blan
diuntur:Putas ne cũ uenerit filius hominis inueniet fidẽ ſuper terrã: ſciant illam fidem nomi
nari,de qua ipſe dominus aiebat:Fides tua te ſaluam fecit.Et alibi de Centurione : Nõ inue/
ni tantã fidem in Iſrael.Et rurſus ad apoſtolos:Quid timidi eſtis modicæ fidei? Necnõ & in
alio loco:Si habueritis fidem ſicut granũ ſinapis,dicetis huic monti,trãſmigra,& tranſmigra
bit.Neq; enim Centurio aut illa muliercula,quæ per duodecim annos fluxu ſanguinis tabe
ſcebat,in trinitatis ſacramẽta crediderãt,quæ poſt reſurrectionẽ Chriſti apoſtolis manifeſta
ta ſunt:ut merito fides horum quæ in myſterio eſt,laudaretur: ſed ſimplicitas mẽtis & deuo
ta deo ſuo anima approbata eſt . Dicebat enim in corde ſuo,ſi tetigero ueſtimentũ eius tan/
tum,ſalua fiam.Hæc eſt fides,quã raro inuentã deus pronunciauit.Hæc eſt fides,quę etiam
apud eos qui bene credunt,difficile perfecta inuenitur. Fiat tibi,inquit deus, ſecũdum fidem
tuam.Hanc ego uocem audire nolo.Si enim ſecũdum fidem meam fiat mihi,peribo.Et cer/
te credo in deum patrem,credo in deum filium,& credo in deum ſpiritũ ſanctum. Credo in
unum deum,& tamen ſecundum meam fidem nolo mihi fieri.Sæpe quippe uenit inimicus
homo,& inter dominicam meſſem zizania interſerit.Neq; hoc dico,quod maius quicq; ſit,
quàm ſacramẽti fides,cq; puritas animæ:ſed indubitata ad deũ fides, ardue reperitur. Verbi
gratia dictũ ſit,ut quod uolumus perſpicuũ fiat: ad orationẽ aſſiſto:nõ orarem, ſi non crede
rem:ſed ſi uere crederem,illud cor quo deus uidetur mundarem,manibus tunderem pectus,
genas lachrymis rigarem, corpore inhorreſcerem, ore pallerem,iacerem ad domini mei pe/
des,eosq; fletu perfunderem, crine tergerem, hærerem certe trunco crucis, nec prius amitte/
rem,cq; miſericordiam impetrarem.Nunc uero creberrime in oratione mea, aut per porticus
deambulo,aut de fœnore computo,aut abductus turpi cogitatione,etiam quæ dictu erube
ſcenda ſunt,gero.Vbi eſt fides? ſiccine putamus oraſſe Ionam? ſic tres pueros? ſic Danielem D
inter leones? ſic certe latronẽ in cruce? Et hęc ego exempli cauſa ad intelligentiã ſenſus protu
li.Cæterũ cõueniat unuſquiſq; cor ſuũ,& in omni uita inueniet,cq; rarum ſit fidelem animam
inueniri,ut nihil ob gloriæ cupiditatem, nihil ob rumuſculos hominũ faciat. Neq; enim ſta/
tim qui ieiunat,deo ieiunat:aut extendens pauperi manũ,deo fœnerat. Vicina ſunt uitia uir/
tutibus.Difficile eſt deo tantũ iudice eſſe cõtentum. LVCIF. d.Præueniſti interrogationem
meam: hanc enim ſcripturam mihi in ultimo reſeruabam.Et ferè omnes noſtri,imò iam nõ
mei,hoc quaſi ariete in diſceptationibus utuntur, quem confractum ac comminutum uehe/
menter gaudeo . Sed quæſo te,ut mihi omnem cauſam quare ab Arianis uenientes eccleſia
recipiat,non quaſi aduerſario,ſed quaſi diſcipulo explices. Nam cum tibi uerbo reſpondere
non poſſim, animo tamen necdum aſſentior. ORTHOD. d. Sub rege Conſtantio, Euſebio
& Hypatio cõſulibus : nomine unitatis & fidei infidelitas ſcripta eſt,ut nũc agnoſcitur. Nam
illo tempore, nihil tam pium, nihil tam conueniens ſeruo dei uidebatur, quàm unitatem ſe/
qui,& à totius mundi communione non ſcindi: præſertim cum ſuperficies expoſitionis,nihil
iam ſacrilegum præferret.Credimus,aiebãt,in unum uerum deum patrem omnipotentem.
Hoc etiam nos confitemur.Credimus in unigenitum dei filium,qui ante omnia ſecula,& an
te omne principium natus eſt ex deo. Natum aũt unigenitum ſolum ex ſolo patre,deum ex
deo : ſimilem genitori ſuo patri ſecundum ſcripturas: cuius natiuitatem nullus nouit,niſi qui
ſolus eum genuit pater . Nunquid hic inſertum eſt, erat tempus, quando non erat? Vel de
nullis extantibus, creatura eſt filius dei . Perfecta fides eſt, deum de deo credere . Et natum
aiebant unigenitum ſolum,ex ſolo patre.Quid eſt natum? Certe non factum.Natiuitas ſu/
ſpitionem auferebat creaturæ.Addebant præterea qui de cœlo deſcendit,cõceptus eſt de ſpi
ritu ſancto, natus ex Maria uirgine, crucifixus à Pontio Pilato, tertia die reſurrexit, ſedet ad
dexteram dei patris,uenturus iudicare uiuos & mortuos.Sonabant uerba pietatem,& inter

tanta

A tanta illa præconia,nemo uenenum insertum putabat.De usiæ uero nomine abiiciendo,ue
5 risimilis ratio prębebatur.Quia in scripturis,aiebant,nō inuenitur,& multos simpliciores no uitate sua scandalizat.Placuit auferri. Non erat curæ episcopis de uocabulo,cum sensus esset in tuto.Deniq; ipso in tempore cū fraudem fuisse in expositione rumor populi uētilaret: Valens Mursensis episcopus, qui eam conscripserat,præsente Tauro prætorij præfecto,qui ex iussu regis synodo aderat, professus est se Arianum non esse, & penitus ab eorum blasphemijs abhorrere.Res secrete gesta, opinionem uulgi non extinxerat.Itaq; alia die in ecclesia, quæ est apud Ariminum , & episcoporum simul & laicorū turbis cōcurrentibus: Musonius episcopus prouinciæ Byzantinæ, cui propter ætatem primæ ab omnibus deferebātur,ita locutus est:Ea quæ sunt iactata per publicum,& ad nos usq; perlata,aliquem è nobis sanctitati uestræ legere præcipimus:ut quæ sunt mala,& ab auribus & à corde nostro abhorrere debent,omnium una uoce damnentur.Responsum est ab uniuersis episcopis,placet.Itaq; cum Claudius episcopus prouinciæ Piceni ex præcepto omniū blasphēmias quæ Valentis ferebantur,legere cœpisset:Valens suas esse negās,exclamauit,& dixit: Si quis negat Christum deum dei filium ante secula ex patre genitū,anathema sit. Ab uniuersis consonatū est:Anathema sit.Si quis negat filiū similem patri secundū scripturas,anathema sit. Omnes responderunt,anathema sit.Si quis filium dei non dixerit æternū cum patre,anathema sit.Ab uniuersis conclamatū est,anathema sit.Si quis dixerit creaturā filium dei, ut sunt cæteræ creaturæ,anathema sit.Similiter dictum est,anathema sit. Si quis dixerit de nullis extantibus filium,& non de deo patre,anathema sit.Omnes conclamauerunt,anathema sit.Si quis dixerit,erat tempus quando nō erat filius,anathema sit.In hoc uero cuncti episcopi,& tota simul ecclesia plausu quodā & tripudio Valentis uocem exceperunt.Quod si quis à nobis fictum putat,scrinia publica scrutetur.Plenæ sunt certe ecclesiarum arcæ, & recens adhuc rei memoria est.Supersunt homines,qui illi synodo interfuerunt: & quod ueritatem firmet,ipsi Ariani hæc ita ut diximus gesta non denegant.Cum ergo cuncti Valentem ad cœlum laudibus tollerent,& suam in eum suspicionē cum pœnitentia damnarēt:idem Claudius qui supra legere cœperat, ait:Adhuc sunt aliqua quæ subterfugerunt dominū & fratrem meum Valentem:quę si uobis uidetur,ne quis scrupulus remaneat,in cōmune damnemus.Si quis dixerit filiū dei esse quidem ante omnia secula,sed nō ante omne omnino tempus,ut ei aliquid anteferat,anathema sit.Dixerunt cuncti,anathema sit. Multaq; alia quæ suspicioſa uidebantur, ad pronunciationē Claudij Valens cōdemnauit.Quæ si quis plenius discere cupit,in Arimi nensis synodi actis reperiet,unde & nos ista libauimus.His itaq; gestis cōcilium soluitur.Læti omnes ad prouincias reuertūtur.Idem enim regi & bonis omnibus curæ fuerat,ut Oriens atq; Occidens cōmunionis sibi uinculo necterentur.Sed diu scelera nō latent: & cicatrix male obducta,incocto pure dirumpitur.Cœperunt postea Valens & Vrsacius, cæteriq; nequitiæ eorum socij,egregij uidelicet Christi sacerdotes,palmas suas iactitare : dicentes se filium nō creaturam negasse,sed similē cæteris creaturis.Tunc usię nomen abolitū est,tunc Nicenæ fidei damnatio conclamata est.Ingemuit totus orbis,& Arianū se esse miratus est. Igitur alij intra suam cōmunionem remanere, alij ad eos cōfessores qui sub nomine Athanasij exulabant,cœperunt literas mittere:nónulli initam societatem meliorū desperatione planxerunt. Pauci uero (ut se natura hominū habet) errorem pro cōsilio defensauere. Periclitabatur nauicula apostolorū,urgebant uenti,fluctibus latera tundebātur,nihil iam supererat spei.Dominus excitatur,imperat tēpestati:bestia moritur, trāquillitas redijt.Manifestius dicā. Omnes episcopi qui de propriis sedibus fuerāt exterminati, per indulgentiā noui principis ad ecclesias redeunt.Tunc triumphatorem suum Athanasium Aegyptus excepit: tunc Hilarium de prælio reuertentem,Galliarum ecclesia complexa est:tunc ad reditū Eusebij lugubres uestes Italia mutauit.Concurrebant episcopi, qui Ariminensibus dolis irretiti, sine conscientia hæretici ferebantur,contestantes corpus domini,& quicquid in ecclesia sanctum est, se nihil mali in sua fide suspicatos. Putauimus,aiebant,sensum congruere cum uerbis:nec in ecclesia

B dei,ubi

dei,ubi ſimplicitas,ubi pura cõfeſſio eſt, aliud in corde clauſum eſſe, aliud in labijs proferri c
timuimus.Decepit nos bona de malis exiſtimatio.Non ſumus arbitrati ſacerdotes Chriſti,
aduerſus Chriſtũ pugnare.Multaq; alia, quæ breuitatis ſtudio prætereo,flentes aſſerebant,
parati & ſubſcriptionem priſtinam,& omnes Arianorum blaſphemias condemnare.Hoc lo
co interrogo iſtos nimium religioſos,quid de confeſſoribus agendum putauerint? Depoſi/
tis,inquient,ueteribus epiſcopis, nouos ordinaſſent. Tentatum eſt. Sed quotus quiſq; bene
ſibi cõſcius patitur ſe deponi? præſertim cum omnes populi,ſacerdotes ſuos diligentes penè
ad lapides & ad interemptionem deponentium eos conuolauerint? Manſiſſent,aiunt, intra
ſuam communionẽ:hoc eſt dicere,irrationabili crudẽlitate orbem totum diabolo condonaſ/
ſent.Cur damnaſſent eos qui Ariani non erant? Cur eccleſiam ſcinderent in concordia fidei
permanentẽ? Cur deniq; credentes bene obſtinatione ſua facerent Arianos? Nam cũ in ſy/
nodo Nicena,quæ propter Arianam perfidiam congregata eſt,octo epiſcopos Arianos ſu/
ſceptos ſciamus,& epiſcopus iam in mundo nullus ſit,niſi quos ſynodus illa ordinauit:quo/
modo potuerunt aduerſum eam facere,propter quã exilium ſuſtinuerunt? LVCIFE.d.An
tandem & tunc recepti ſunt Ariani? qui nam quæſo? ORTHODO.d. Euſebius epiſcopus
Nicomedienſis, Theogonus epiſcopus Nicenus. Saras tunc presbyter Libyæ.Euſebius epi
ſcopus Cæſareæ Palæſtinę,& reliqui,quos enumerare longũ eſt.Ipſe quoque caput horum
& cauſa malorũ Arius preſbyter,& Euzoius diaconus,qui poſtea ſub Theodoſio Antioche
nus epiſcopus fuit,& Achillas lector.Hi quippe tres Alexãdrinæ eccleſiæ clerici,autores hu/
ius hæreſeos extiterunt. LVCIFE.dixit: Si quiſpiam eos neget fuiſſe ſuſceptos, quomodo
reuincetur? ORTHODO.d.Superſunt adhuc homines, qui illi ſynodo interfuerunt. Et ſi
hoc parum eſt,quia propter temporis antiquitatem rari admodũ ſunt,& in omni loco teſtes
adeſſe non poſſunt:legamus acta & nomina epiſcoporũ ſynodi Nicenæ: & hos quos ſupra
diximus fuiſſe ſuſceptos,ſubſcripſiſſe homuſion,inter cæteros reperiemus. LVCIF.d.Si po/
tes,oſtende poſt ſynodũ Nicænã illos in perfidiã declinaſſe. ORTHODO.Recte propoſuiſti. D
Solẽt enim oculis clauſis denegare, qui nõ credũt factũ eſſe quod nolũt.Sed quomodo po/
ſtea nõ declinarunt,propter quos ſynodus cõgregata eſt? & quorũ epiſtolæ & libri impieta
tis ante ſynodũ æditi,uſq; ad præſentem diem durãt? Igitur cum illo tempore trecenti & eo
amplius epiſcopi,paucos homines, quos ſine damno eccleſiæ abijcere poterant, ſuſceperint:
miror quoſdam & certe Nicenæ fidei ſectatores,tantæ duritiæ exiſtere, ut tres cõfeſſores de
exilio reuertentes,non putent id ob totius orbis ſalutem neceſſitate facere debuiſſe,quod tot
& tales uiri uoluntate fecerunt.Sed (ut dicere cœperamus) poſt reditum confeſſorũ,in Ale/
xandrina poſtea ſynodo cõſtitutum eſt: ut exceptis autoribus hæreſeos,quos error excuſa/
re non poterat, pœnitentes eccleſiæ ſociarentur: non quod epiſcopi poſſint eſſe qui hæretici
fuerant,ſed quod cõſtaret eos qui reciperentur,hæreticos nõ fuiſſe.Aſſenſus eſt huic ſenten/
tiæ Occidens,& per tam neceſſarium concilium,Satanæ faucibus mundus ereptus eſt.Ven/
tum eſt ad aſperrimũ locum, in quo aduerſum uoluntatem & propoſitum meum cogor de
beato Lucifero,ſecus quicquam,quàm & illius meritum,& mea humanitas poſcit, exiſtima/
re.Sed quid faciam? ueritas os reſerat,& inuitam linguam cõſcium ad eloquendũ pectus im
pellit.In tali articulo eccleſiæ,in tanta rabie luporũ,ſegregatis paucis ouibus,reliquũ gregem
deſeruit, bonus quidem ipſe paſtor, ſed multam prædam beſtijs relinquens. Prætereo illa,
quæ quidam ex maledicis, quaſi ſatis firma defendunt: hoc illum amore gloriæ,& nominis
in poſteros tranſmittendi feciſſe: necnon & pro ſimultate, quam aduerſus Euſebium pro/
pter Antiochenã diſſenſionem ſuſceperat. Nihil iſtorum de tali uiro credo:unum eſt quod
etiam in præſenti cõſtanter loquar,uerbis eum à nobis diſſentire, nõ rebus:ſi quidẽ recipiat,
qui ab Arianis baptiſma cõſecuti ſunt. LVCIF.d.Quàm longe alia,& ut nunc intelligo,erro/
ri magis q̃ ſpei proficientia, mihi antea afferebantur. Verum gratias ago Chriſto deo,qui
in pectus meum ueritatis lumen infudit: ne adhuc ore ſacrilego,uirginẽ eius ſcortum diabo
li clamarem. Reſtat unum, quod quæſo te ut ediſſeras, quid aduerſum Hilariũ dicendũ ſit,
qui ne

A qui ne baptizatos quidem recipiat ab Arianis. ORTHODO. d. Hilarius cum diaconus de
ecclesia recesserit,solusq; ut putat turba sit mũdi,neq; eucharistiam conficere potest, episco-
pos & presbyteros non habens: neq; baptisma sine eucharistia tradere. Et cum iam homo
mortuus sit,cum homine pariter interijt & secta, quia post se nullum clericum diaconus po-
tuit ordinare. Ecclesia autem non est,quæ nõ habet sacerdotem. Sed omissis paucis homun-
culis,qui ipsi sibi & laici sunt & episcopi,ausculta quid de omni ecclesia sentiendũ sit. LVCIF.
d. Tribus,ut aiunt,uerbis tam grandem quæstionem dissoluisti,& quidem dum loqueris,ui-
deor mihi tecum facere. Si uero obticueris,nescio quid rursum scrupuli nascitur: quare ab hę
reticis baptizati suscipiũtur. ORTHODO. d. Hoc est quod & egò dixi,ausculta quid de om-
ni ecclesia sentiendũ sit. Iste enim,ut ais,scrupulus multos titillat. Et lõgus fortasse ero in enar
rando,uerum tanti est lucrum ueritatis. Arca Noë ecclesiæ typus fuit, dicente Petro aposto-
lo: In arca Noë pauci,id est,octo animæ saluæ factæ sunt per aquã, quod & nos nunc simi-
lis formæ baptisma saluos facit. Vt in illa omnium animalium genera, ita & in hac uniuersa-
rum & gentium & morum homines sunt. Vt ibi pardus & hœdi,lupus & agni: ita & hic iusti
& peccatores,id est,uasa aurea & argentea,cum ligneis & fictilibus cõmorantur. Habuit arca
nidos suos: habet ecclesia plurimas mansiones. Octo animæ hominum in arca Noë seruatæ
sunt: Et nobis Ecclesiastes iubet dare partes septem,dare partes octo,id est, credere utriq; te-
stamento. Ideo quidam psalmi pro octaua inscribuntur: & per octonos uersus,qui singulis
literis subiecti sunt,in centesimo decimooctauo psalmo iustus eruditur. Beatitudines quoq;
6 quas dominus discipulis in monte pronuncians, ecclesiam deliniauit, octo sunt. Et Ezechiel
in ædificationem templi,octonarium numerum assumit. Multaq; alia in hunc modum per
scripturas significata reperies. Emittitur itaq; de arca coruus,& non redijt: & postea pacem
terræ columba nunciat. Ita & in baptismate ecclesiæ teterrimo alite expulso, id est,diabolo,
pacem terræ nostræ columba spiritus sancti nunciat. A triginta cubitis incipiens, & usq; ad
B unũ cubitum paulatim decrescens,arca construitur. Similiter & ecclesia multis gradibus con
sistens,ad extremum diaconis,presbyteris,episcopisq; finitur. Periclitata est arca in diluuio,
periclitatur ecclesia in mũdo. Egressus Noë uineam plantauit, & bibens de ea inebriatus est:
natus quoq; in carne Christus,ecclesiam plantauit,& passus est. Nudatum patrem irrisit ma
ior filius,& minor texit:& deum crucifixum illuserunt Iudæi,& honorauerunt gentiles. Dies
me deficiet,si omnia arcæ sacramenta cum ecclesia componens,edisseram. Qui sint inter nos
aquilæ,qui columbæ,qui leones,qui cerui,qui uermiculi,qui serpentes, quod ad præsens ne-
gocium pertinet,breuiter expediam. Non solum in ecclesia morantur oues,nec mundæ tan-
tum aues uolitant,sed frumentum in agro seritur,& inter nitentia culta, Lappæq; & tribo-
li,& steriles dominãtur auenæ. Quid faciat agricola? Euellat lolium? Sed tota pariter mes-
sis euertitur. Quotidie industria rusticana aues sonitu abigit, imaginibus exterret: hinc fla-
gello crepitat, hinc formidines tendit. Attamen aut ueloces capreę,aut lasciuus onager incur
rit: hinc in effossa horrea mures frumenta comportant, hinc feruenti agmine segetem formi
ca populatur. Ita res se habet. Nemo securus agrum possidet. Dormiẽte patrefamilias,inimi
cus homo zizaniam superseminauit,ad quam eradicandã cum serui ire proponerent,domi-
nus prohibuit,sibi seruans palearum & frumenti discretionẽ. Hæc sunt uasa iræ & misericor
diæ,quę in domo dei ab Apostolo prædicantur. Veniet ergo dies quando thesauro ecclesiæ
aperto proferet dominus uasa iræ suæ, quibus exeuntibus sancti dicent: Ex nobis exierunt,
sed non erant ex nobis. Si enim fuissent ex nobis,mansissent utiq; nobiscum. Nemo potest
Christi palmã sibi assumere,nemo ante diem iudicij de hominibus iudicare. Si iam munda-
ta est ecclesia, quid dominõ reseruamus? Est uia quæ uidetur esse apud homines recta, no-
uissima autem eius ueniũt in profundũ inferni. In hoc errore iudicij quæ potest esse certa sen
tentia? Conatus est beatus Cyprianus cõtritos lacus fugere, nec bibere de aqua aliena,& id-
circo hæreticorũ baptisma reprobans,ad Stephanũ tunc Romanæ urbis episcopũ,qui à bea
to Petro uigesimussextus fuit,super hac re Africanam synodum direxit,sed conatus eius fru

ſtra fuit. Deniq; illi ipſi epiſcopi, qui rebaptizãdos hæreticos cum eo ſtatuerãt, ad antiquam c
conſuetudinem reuoluti, nouum emiſere decretum. Quid facimus? ita & nobis maiores no-
ſtri, & illis ſui tradidere maiores. Sed quid de poſterioribus loquar? Apoſtolis adhuc in ſecu
lo ſuperſtitibus, adhuc apud Iudæam Chriſti ſanguine recenti, phantaſma domini corpus
aſſerebatur. Galatas ad obſeruationem legis traductos Apoſtolus iterum parturit: Corin-
thios reſurrectionem carnis non credentes, pluribus argumentis ad uerum iter trahere cona
tur. Tunc Simon Magus & Menander diſcipulus eius, dei ſe aſſeruere uirtutes: tũc Baſilides
ſummum deum Abraxas cum trecentis ſexagintaquinq; æonibus commentatus eſt: tunc
Nicolaus, qui unus de ſeptem diaconis fuit, die noctuq; nuptias faciens, obſcœnos & auditu
quoq; erubeſcendos coitus ſomniauit. Taceo de Iudaiſmi hæreticis, qui ante aduentũ Chri- 7
ſti, legem traditam diſſiparunt: quod Doſitheus Samaritanorum princeps prophetas repu-
diauit: quod Sadducæi ex illius radice naſcentes, etiam reſurrectionem carnis negauerunt:
quod phariſæi à Iudæis diuiſi, propter quaſdam obſeruationes ſuperfluas, nomen quoq; à
diſſidio ſuſceperũt: quod Herodiani Herodem regem ſuſcepere pro Chriſto. Ad eos uenio
hæreticos, qui Euangelia laniauerunt. Saturninũ quendam & Ophitas & Choitam & Car- 8
pocratem & Cherinthum, & huius ſucceſſorem Hebionem, & cæteras peſtes: quorum plu-
rimi uiuente adhuc Ioanne apoſtolo eruperunt, & tamen nullum eorum legimus rebaptiza-
tum. Quoniã autem talis uiri fecimus mentionem, de Apocalypſi quoq; eius approbemus,
hæreticis ſine baptiſmate debere pœnitentiam cõcedi. Angelo Epheſi deſerta charitas impu-
tatur. In angelo Pergamenæ eccleſiæ, idolothytorum eſus, & Nicolaitarum doctrina repre-
henditur. Item apud angelum Thiatyrorum, Hiezabel prophetiſſa, & ſimulacrorum eſcæ
& fornicationis increpantur. Et tamen omnes hos ad pœnitentiam dominus hortatur, ſub
comminatione quoq; futuræ pœnæ, niſi conuertantur. Non autem cogeret pœnitere, ſi non
eſſet pœnitentibus ueniam conceſſurus. Nunquid dixit, rebaptizentur qui in Nicolaitarum
fide baptizati ſunt? uel imponantur eis manus, qui eo tempore apud Pergamenos credide- D
runt, qui diſciplinam tenebant Balaam? Quin potius age, inquit, pœnitentiã: ſin autem, ego
ueniam tibi cito, & pugnabo tecũ in romphea oris mei. Verum ſi uoluerint hi qui ab Hilario
inſtituti ſunt, & oues ſine paſtore eſſe cœperũt, de ſcripturis ea proferre, quæ beatus Cypria-
nus ob hæreticos non rebaptizandos in epiſtolis ſuis reliquit: ſciant illum hæc non cum ana-
themate eorum qui ſe ſequi noluerant, ædidiſſe: ſiquidem in communione eorum perman-
ſit, qui ſententiæ ſuæ contraierant: ſed hortatum potius fuiſſe propter Nouatũ, & alias tunc
hæreſes multas enaſcentes, ne quiſquam ab eo ſine damnatione erroris ſui reciperetur. Ser-
monem deniq; ſuum, quem ſuper hac re ad Stephanum Romanum pontificem habuit, tali
fine compleuit: Hæc ad cõſcientiam tuam frater chariſſime, & pro honore communi, & pro
ſimplici dilectione protulimus: credentes etiam tibi pro religionis tuæ & fidei ueritate place-
re, quæ & religioſa pariter & uera ſunt. Cæterum ſcimus quoſdam, quod ſemel imbiberunt
nolle deponere, nec propoſitũ ſuum facile mutare: ſed ſaluo inter collegas pacis & concor-
diæ uinculo, quædam propria quæ apud ſe ſemel ſint uſurpata, retinere. Qua in re non uim
cuiquam facimus, aut legem damus, quin habeat in eccleſiæ adminiſtratione uoluntatis ſuæ
arbitrium liberum: unuſquiſq; ſit præpoſitus, rationem actus ſui domino redditurus. Ad Iu-
banum quoq; de hæreticis rebaptizandis ſcribens, in fine libelli ſic locutus eſt: Hæc tibi bre-
uiter pro noſtra mediocritate ſcripſimus frater chariſſime, nemini præſcribẽtes aut præiudi-
cantes, quo minus unuſquiſq; epiſcoporũ quod putat, faciat, habens arbitrij ſui liberam po-
teſtatem. Nos, quantum in nobis eſt, propter hæreticos cum collegis & coëpiſcopis noſtris
non contendimus, cum quibus diuinam concordiam & dominicã pacem tenemus, maxime
cum Apoſtolus dicat: Si quis autem putauerit ſe cõtentioſum eſſe, nos talem cõſuetudinem
non habemus, nec eccleſia dei. Seruatur à nobis patiẽter & leniter charitas animi, collegij ho-
nor, uinculũ fidei, concordia ſacerdotij. Eſt præterea aliud quod inferemus, aduerſum quod
ne mutire quidem audeat Hilarius Deucalion orbis. Si enim hæretici baptiſma nõ habent:

& ideo

A & ideo rebaptizandi ab ecclesia sunt, quia in ecclesia non fuerunt, ipse quoq; Hilarius non est Christianus. In ea quippe ecclesia baptizatus est, quæ semper ab hæreticis baptismũ recepit. Antequam Ariminẽsis synodus fieret, antequam Lucifer exularet, Hilarius Romanæ ecclesiæ diaconus ab hæreticis uenientes, in eo quod prius acceperãt, baptismate suscipiebat. Nisi fortè tantum Ariani hæretici sunt, & ab his solis baptizatum recipere non licet, ab alijs licet. Diaconus eras ô Hilari, & à Manichęis baptizatos recipiebas. Diaconus eras, & Hebionis baptisma comprobabas: repente postquam exortus est Arius, totus tibi displicere cœpisti. Segregas te cum tuis uernulis, & nouum balneũ aperis. Si te angelus aliquis aut apostolus rebaptizauit, non infringo quod sequeris. Si uero in sinu meo natus, si uberum meorum lacte nutritus, aduersum me gladium leuas: redde quod dedi, & esto, si potes, aliter Christianus. Meretrix sum, sed tamen mater tua sum. Non seruo unius thori castitatem: talis eram quando conceptus es: cum Ario adulteria committo, feci & antea cum Praxea, cum Hebione, cum Cerintho, Nouato: hos amplexaris, hos in matris tuæ domum iam adulteros recipis. Nescio quid te unus adulter offendat. Quod si negandũ quispiam putauerit, hæreticos à maioribus nostris semper fuisse susceptos: legat beati Cypriani epistolas, in quibus Stephanum Romanæ urbis episcopum, & inueteratæ consuetudinis lacerat errorem. Legat & ipsius Hilarij libellos, quos aduersus nos de hæreticis rebaptizãdis ædidit, & ibi reperiet ipsum Hilarium confiteri, à Iulio, Malcho, Syluestro, & cæteris ueteribus episcopis, similiter in pœnitentiam omnes hæreticos susceptos: nec tamen sibimet ueritatis consuetudinem præiudicare debere. Synodus quoq; Nicena, cuius paulò ante fecimus mentionem, omnes hæreticos suscepit, exceptis Pauli Samosateni discipulis. Et quod his maius est, episcopo Nouatianorum, si conuersus fuerit, presbyterij gradum seruat: quę sententia & Luciferum impugnat, & Hilarium: dum idem & clericus est & baptizatus. Poteram diem istiusmodi eloquio ducere, & omnes propositionum riuulos uno ecclesiæ sole siccare. Verum quia iam multum sermo-
B cinati sumus: & prolixitas concertationis audientium studia lassauit, breuem tibi apertamq; animi mei sententiã proferam: in illa esse ecclesia permanendum, quæ ab apostolis fundata, usq; ad diem hanc durat. Si cubi audieris eos qui dicuntur Christi, non à domino Iesu Christo, sed à quocũq; alio nũcupari: utputa Marcionitas, Valentinianos, Montenses siue Campenses: scito nõ ecclesiam Christi, sed Antichristi esse synagogã. Ex hoc enim ipso quod postea instituti sunt, eos se esse indicãt, quos futuros Apostolus prænũciauit. Nec sibi blandiãtur, si de scripturarũ capitulis uidẽtur sibi affirmare quod dicunt, cum & diabolus de scripturis aliqua sit locutus, & scripturæ nõ in legendo cõsistant, sed in intelligẽdo. Alioqui si literã sequimur, possumus & nos quoq; nouũ nobis dogma cõponere: ut asseramus in ecclesiam nõ recipiendos, qui calciati sint, & duas tunicas habeant. LVCIF. d. Non solũ te uicisse existimes, uicimus utriq; uterq; nostrũ, palmam refer tu mei, & ego erroris. Vtinamq; mihi sic semper disputare contingat, ut ad meliora proficiens, deseram quod male tenebam. Vnum tamen tibi confiteor, quia mores meorum apprime noui, facilius eos uinci posse quàm persuaderi.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

1 Ecclesiæ alumno.) Id est, Orthodoxo. Caninã facundiam.) Dictum est Appij, quo Hieronymus libenter utitur, uel hoc argumento quod crebro utitur. Lupanar.) Id est, undiquæ contaminatam. Importuno & loco.) Quod parum tutum esset in circulo fauentium hæretico: aut loco, nempe in media uia: tempore, quia iam ingruente nocte. Obsurdorum tantum mastrugam,) Quid attinet commemorare quæ portenta scioli quidã, ac prorsum mei similes, in hunc induxerint locum? Restituimus autem sagaciter omnia subodorati, ad hunc modum, ut legamus: Nec ob Sardorum tantum Mastrucam dei filium descendisse. Est autem Mastruca uestis Barbaricæ genus, quam Sardi sua lingua Mastrucam appellant. Eandem Hispani Strigium, Germani Renonem appellabant. Vnde Plautus: Mastrucatus & plenus puluere. Porrò quoniã aduersarij spurco & sordido uocabulo Christi ecclesiam dixerant lupanar, Hieronymus uolens retaliare conuicium, barbarum ac ridiculum regerit uocabulum: significans multos adhuc superesse bonos Christianos, etiam si nulli essent in Sardinia, in qua sola ille Christi ecclesiam esse uolebat: neq; enim Christum ob illos solos descendisse in terram, id quod aliquanto post explicat Hieronymus. De Sardiensi Synodo me-

minit & Hilarius in libro De synodis. Item in libris ad Constantium. Et ut ridicule notaret Sardoruth c
gentem, Mastrucæ meminit, quod & uestis & uox esset illius gentis, utraq; ridicula. Apparet autē Lu-
ciferum huius autorem hæreseos Sardum fuisse: tametsi Isidorus tradit illum Syrmiæ episcopum fuisse.
Atq; hinc præmiserat, importuno & loco & tempore, quod apud Sardum, Sardorum Mastrucam ta-
xaret: unde & consputus discessit. Alium neophytis.) Neophyti uocabantur, qui nuper uenissent 2
ad fidem Christi. Ex his Paulus uetat episcopū eligi, unde illos oppositos episcopis. Ac lineas.) Me-
taphora est à certantibus infra præscriptū, hoc est, certum spacium lineis circunscriptum. Circumie-
ris saltum.) Sumptum à uenatu ferę. Nam saltus indagine cinguntur, ne possit elabi fera. Ad unum
compitum.) Hic corruperāt pro compitum, computum. Est autem compitum spacium illud medium
inter multas uias inter se concurrentes. Vanos pennarum.) Id fit arte uenatorū, ut motis alis ficti-
cijs, cerui in fugam adigantur, hoc est, in insidias & in casses. Paruulus de serpentibus lusit.) Alluſit
ad illud Esaiæ cap. xi. in quo Baptistam ueluti depingit: Et erit iusticia cingulū lumborum eius &c. Ac
paulo post: Et delectabitur infans ab ubere super foramina aspidis, & in foramina reguli qui ablactatus
fuerit, manum mittet &c. Velut in lauacro.) Animaduerte lector ueteres in baptismo ceremonias.

Claudite quæso.) Mire per apostrophen uersus ad auditores, ostendit abominandum quod dictu
rus est. Inde uenit.) Nota Chrismatis unctionem proprie ad episcopum pertinere. De Platonis
& Aristophanis sinu.) Hoc est, statim à studio secularis philosophiæ, & lectione poetarū, necdum ex-
ercitatus in diuinis literis. Et alleguntur legendum, non eliguntur, attestantibus peruetustis exemplari- 3
bus. Ariana hæresis.) Hæc lege Theologe, qui nihil nisi Aristotelē crepas. In luto hæsitabimus.)
Ita Terentius: In eodem hęsitas luto. Trinominem credens.) Nam Sabellius sustulit distinctionem
personarum, affirmans in uno Christo simul fuisse patrem, filium & spiritū, atq; hæc esse uocabulis di-
stincta, non re. Verum deum.) Hoc est, à nullo creatum, cum filius sit creatus à patre, iuxta Arianos:
& spiritus sanctus sit creatus à creato filio. Edoctus in capitolio.) Iocatur. Nam in capitolio non dis-
cuntur mysteria fidei, sed profana tractantur negocia, & dediscitur Christiana religio. Vno, ut aiūt,
digitulo.) Id est, facillime nulloq; negocio. Oro te ut.) Vides ut recusatur in negocio fidei, philoso-
phorum argumentatio, & requiritur simplicitas. Quanquam hic nulla mentio de primis aut secundis
intentionibus, de formalitatibus, de quidditatibus, de echeitatibus, deq; similibus ridiculis argutijs.

In integro habeas.) Hoc est, ut liberum tibi sit eum pro aduersario ferire si uelis. Oliuæ ramum.) 4
Mira allegoria rem extulit. Solebant olim oliuæ ramum prætendere, qui pacem petituri uenissent. Sed
qui ramū oliuæ gladio inserit, ita petit pacem, ut si non detur quod petit, paratus sit ad pugnam. En d
tollo.) A gladiatoribus sumptum est, qui hoc signo agnoscebant uictorem prostrati. Sacramenti in
quod.) Victor uicto dictabat iusiurandū quod ab illo exigebat. Concessit Christo.) Alij legūt Hi-
berniam, legendum arbitror Hiberiam, nimirum eam quæ est in Hispania iuxta columnas Herculis,
non eam quæ est finitima Hircaniæ. Et Celtiberos.) Quà uergunt ad Galliam, gens omnium imma-
nissima, ut testis est Strabo. Hos luridos appellat, quod colore sint huiusmodi, quo uidemus esse Sara-
cenos. Hoc dictum est per ironiam, quasi diabolus non fuerit à Christo uictus, & toto expulsus orbe,
sed luridas quasdam nigras ac barbaras modo nationes Christo concesserit, ne nihil haberet ipse reli-
qui orbis dominus. Hoc quasi ariete.) Aries, militaris est machina, qua portæ urbiū mœniaq; im-
pulsu quatiuntur. Vsiæ nomen.) Quod hypostasis uocabulum reijcerent, inuentum ab Ario. In- 5
cocto pure.) Hic mendose legebatur. in corpore. Ex uetustissimo codice restituimus, incocto pure. Pus
enim sanies est uomicæ: quod ubi maturuit, ulcere rupto erumpit. Aegyptus recepit.) Nam Ale-
xandria in Aegypto est, unde pulsus Athanasius factione Arianorum, ad Constantinum cōfugerat, &
Constantis literis est restitutus. Tunc Hilarium.) Is factione Saturnini Arelatensis, & aliorū Aria-
norum pulsus, in Phrygiam cōfugerat: ubi triennium cōmoratus, librum scripsit de religione Christia-
na. Qua de re meminit ipse in libro De Synodis. Ad reditum Eusebij.) Qui unà cum Lucifero post
Athanasium restitutū fuit ab exilio reuocatus. Is fuit episcopus Vercellensis. Ecclesiam deliniauit.) 6
Hoc est, depinxit. Sed quotus quisq; est hodie episcoporum, qui hoc exemplar non rideat, non abomi-
netur? Lappæq; & triboli.) Intertexuit Maronis carmē ex Georgicis. Nemo potest sibi Christi
palmam.) Palmam dixit iudicandi autoritatem, pro quo Romani dicebant, uirgulam censoriam. Hie-
ronymus autem ad Deuteronomij xxv. caput alluſit. Africanam synodū direxit.) Quidam habe-
bant, indixit. Christi sanguine recenti.) Quidam habebant, calente: fortassis scriptum erat, recens
calente. Simon magus.) Hic à Philippo diacono fuerat baptizatus: unde apud Augustinum pri-
mum inter hæresiarchas locum obtinet. Ab huius discipulo Menandro, Menandriani dicti sunt, qui
dicebant mundum non à deo, sed ab angelis fuisse conditum. Deum abraxas.) Nam huius dictio-
nis ἄβραξας literis, iuxta Græcorum supputationem tot cœlos inducebat, ut alias exposuimus. Ni-
colaus.) Hic uxores uoluit esse communes: Vnus fuit ex septem diaconis, ut habes in Actis apostolo-
rum. Dositheus.) Hæresiarcha, unde Dositheani. Samaritanus erat. Docuit prophetas non fuisse 7
loquutos afflatu spiritus sancti. Huius & alias meminit. Samaritani & ante Christum uelut hæretici
erant: neque enim totam legem reijciebant, sed in quibusdam dissidebant. Saturninum quendam.)

Quendam

A Quendam addidit uelut de obscuro, Is cum Simone & Menandro sensit, & discipulos habuit Saturninianos dictos. Ophitas:) Incredibile dictu, quibus modis totus hic locus fuerit corruptus. Hi dicti sunt à serpente: colunt enim pro deo colubrum, qui seduxit Euam, uelut cognitionis autorem, & eundem affirmant esse Christum. Et Chaldæos. Legendum arbitror Caianos. Nam hæc quoq; fuit antiquissima hæresis. Honorabant Cain & Iudam, quod illum dicerent esse fortissimæ uirtutis, hunc pio consilio prodidisse Christum, quod præsciret quantum boni esset illinc profecturum orbi. Et Choitas.) Legendum arbitror Gnoitas, ut sint ijdem cum Gnosticis, quos sic appellabant, ab usurpatione scientiæ. Nisi mauis Chnoitas, à puluere. Nam Augustinus testatur Gnosticos à nonnullis βορβοριτας fuisse uocatos, à cœno ob spurcitiem. Fit & horum mentio in Decretis caus. xxiiij. quæst. iij. Perpende lector, num legendū sit pro Choitam, Sethoitam. Nam Sethoitæ præter alia dicebant, Seth filium Noe fuisse Christum, ut indicat Augustinus. Addam & aliam coniecturam, quid si legas, Choitam Carpocratem, expuncta coniunctione. Et Choitam appellat, quod dixerit Christum terrenū, hoc
8 est, nihil aliud fuisse quàm hominem, nimirum hoc est laniare Euangelium. Carpocratem.) Vnde Carpocratiani sunt dicti: negabant corporum resurrectionem. Cerinthum.) Vnde Cerinthiani. Dicebant Iesum hominem tantū fuisse: nec resurrexisse, sed resurrecturum. Hebionem.) Nam de Christo idem sensit quod Cerinthus: hi Mosaicæ legis obseruationem cum Christo copulant. Cyprianus ad hæreticos.) Extat hæc epistola inter illius opera. Deucalion orbis.) Non sine stomacho dictum, quasi totus mundus in baptismo hæreticorum, uelut in diluuio periturus fuerit, nisi ab uno Hilario seruaretur. Notissima fabula est apud Ouidium de Deucalione & Pyrrha. Montenses siue Campates.) Lusit in affinitate uocum. Montes enim campis respondent. At ante dixit, Campenses cum Tharsensibus Arianis fuisse coniunctos. Et in Montensibus, ad Montanū hæresiarcham alluſit. Vicimus utriq; uterq; nostrum.) Nihil dici potuit argutius, neq; lepidius.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Ruffinus, opinor, male uerterat librū Origenis περὶ ἀρχῶν. Proinde ad Pammachij preces ipse denuo uertit, nihil immutans, Verū quoniā Arianorū hæresis, & aliorū, in multis uidebatur Origenis decretis consentire, Hieronymus, quo posset citra religionis periculū legi tam eruditū opus, indicat quæ sint illic impie dicta: hoc agens, ne aut periret liber, aut cum pernicie legeret. At illud assequutus est sua industria Hieronymus, ut perdito libro, nihil inde teneamus, præter ea, quæ sola profuerat ignorasse.

B

AD AVITVM, QVID CAVENDVM IN libris περὶ ἀρχῶν.

I ANte annos circiter decem, sanctus uir Pammachius ad me cuiusdam schedulas misit, quæ Origenis περὶ ἀρχῶν interpretata uolumina cōtinerent, imò uitiata: hoc magnopere postulans, ut Græcā ueritatem Latina seruaret translatio: & in utranq; partem seu bene seu male dixisset ille qui scripsit, absq; interpretis patrocinio, Romana lingua cognosceret. Feci ut uoluit, misiq; ei libros: quos cum legisset, exhorruit: & reclusit scrinio, ne prolati in uulgus, multorum animos uulnerarent. A quodam fratre qui habebat zelum dei, sed non secundū scientiam, rogatus ut traderet ad legendum, quasi statim reddituro, propter angustiā temporis, fraudem non potuit suspicari. Qui acceperat legendos, adhibitis notarijs opus omne descripsit: & multo celerius quàm promiserat, codicem reddidit. Eademq; temeritate, & (ut leuius dicam) ineptia, quod male surripuerat, peius alijs credidit. Et quia difficile grandes libros de rebus mysticis disputantes, notarum possunt seruare cōpendia, præsertim qui furtim celeriterq; dictātur: ita in illis cōfusa sunt omnia, ut & ordine in plerisq; & sensu careāt. Quamobrem petis Auite charissime, ut ipsum ad te exemplar dirigam, quod à me olim translatū, & nulli alij traditū, à supradicto fratre peruerse æditum est. Accipe igitur quod petisti: sed ita, ut scias detestanda tibi in eis esse cū plurima: & iuxta sermonem domini, inter scorpiones & colubros incedendū: ut est illud statim in primo uolumine: Christū filium dei non natum esse, sed factum. Deum patrem per naturam inuisibilem, etiā à filio non uideri. Filium, qui sit imago inuisibilis patris, cōparatū patri, non esse ueritatem: apud nos autem qui dei omnipotentis nō possumus recipere ueritatem, imaginariam ueritatem uideri: ut maiestas ac magnitudo maioris, quodammodo circumscripta sentiatur in filio. Deum patrem esse lumen incomprehensibile: Christum collatione patris, splendorem esse perparuum, qui apud nos pro imbecillitate nostra magnus esse uidea-

tur.Duarum ſtatuarum maioris & paruulæ: unius, quæ mundum impleat, & magnitudine c
ſua quodammodo inuiſibilis ſit:& alterius, quæ ſub oculos cadat, ponit exemplum:priori,
patrem: poſteriori, filium comparans. Deum patrem omnipotentem appellat bonum, &
perfectæ bonitatis.Filium non eſſe bonum, ſed auram quandam & imaginem bonitatis: ut
non dicatur abſolute bonus, ſed cum additamento paſtor bonus, & cætera.Tertium digni-
tate & honore poſt patrem & filium, aſſerit ſpiritum ſanctum. De quo cum ignorare ſe di-
cat,utrum factus ſit,an infectus:in poſterioribus quid de eo ſentiret,expreſſit: nihil abſq; ſo
lo deo patre infectum eſſe confirmans. Filium quoq; minorem patre,eo quod ſecundus ab
illo ſit:& ſpiritum ſanctum inferiorem filio,in ſanctis quibuſq; uerſari.Atq; hoc ordine ma-
iorem patris fortitudinem eſſe, quàm filij & ſpiritus ſancti. Et rurſum maiorem filij fortitu-
dinem eſſe,quàm ſpiritus ſancti:& cõſequenter ipſius ſancti ſpiritus, maiorem eſſe uirtutem
Facta,fortè. cæteris,quæ ſancta dicuntur.Cumq; ueniſſet ad rationales creaturas, & dixiſſet eas per ne-
gligentiam ad terrena corpora eſſe delapſas,etiam hoc addidit:Grandis negligẽtiæ atq; de-
ſidiæ eſt,intantum unumquenq; defluere atq; euacuari, ut ad uitia ueniens, irrationabilium
iumentorum poſſit craſſo corpore colligari.Et in cõſequentibus: Quibus,inquit,moti diſpu-
tationibus,arbitramur ſua ſponte alios eſſe in numero ſanctorum,& miniſterio dei:alios ob
culpam propriam de ſanctimonia corruentes, in tantam negligentiam corruiſſe,ut etiam in
contrarias fortitudines uerterẽtur.Rurſumq; naſci ex fine principium,& ex principio finem:
& ita cuncta uariari, ut & qui nunc homo eſt, poſſit in alio mundo dæmon fieri: & qui dæ-
mon eſt,& negligentius egerit,in craſſiora corpora relegetur,id eſt, ut homo fiat. Sicq; per-
miſcet omnia,ut de archangelo poſſit diabolus fieri, & rurſus diabolus in angelum reuerta-
tur.Qui uero fluctuauerint, & motis pedibus nequaquam corruerint,ſubijcientur omnino
diſpenſandi & regendi atq; ad meliora gubernandi principatibus,poteſtatibus, thronis,do
minationibus:& forſitan ex his hominum conſtabit genus,in uno aliquo ex mundis:quan-
do iuxta Eſaiam cœlum & terra noua fient.Qui uero non fuerint meriti,ut per genus homi- D
num reuertantur ad priſtinum ſtatum, fient diabolus & angeli eius, & peſſimi dæmones:ac
pro uarietate meritorum in ſingulis mundis diuerſa officia ſortientur. Ipſoſq; dæmones ac
rectores tenebrarum,in aliquo mundo,uel mundis,ſi uoluerint ad meliora conuerti,fieri ho
mines,& ſic ad antiquũ redire principium: ita duntaxat, ut per ſupplicia atq; tormenta,quæ
uel multo uel breui tempore ſuſtinuerint, in hominum eruditi corporibus, rurſum ueniant
ad angelorum faſtigia.Ex quo conſequenti ratione monſtrari,omnes rationabiles creaturas
ex omnibus poſſe fieri: non ſemel & ſubito, ſed frequentius: noſq; & angelos futuros dæ-
mones,ſi egerimus negligentius: & rurſum dæmones, ſi uoluerint capere uirtutes,peruenire
ad angelicam dignitatem.Corporales quoq; ſubſtantias penitus dilapſuras. Aut certe in fi-
ne omniũ hoc eſſe futura corpora,quod nunc eſt æther & cœlũ,& ſi quod aliud corpus ſyn-
cerius & purius intelligi poteſt.Quod cum ita ſit,quid de reſurrectione ſentiat perſpicuũ eſt.
Solem quoq; & lunam & aſtra cætera eſſe animantia:imò quomodo nos homines,ob quæ
dam peccata his ſumus circundati corporibus,quæ craſſa ſunt & pigra: ſic & cœli luminaria,
talia uel talia accepiſſe corpora,ut uel plus uel minus luceãt: & dæmones ob maiora delicta,
aereo corpore eſſe ueſtitos.Omnem creaturam,ſecundum Apoſtolum, uanitati eſſe ſubie-
ctam, & liberari in reuelatione filiorum dei. Ac ne quis putet noſtrum eſſe quod dicimus,
ipſius uerba ponamus:In fine atq; conſummatione mundi, quando uelut de quibuſdam re-
pagulis atq; carceribus miſſæ fuerint à domino animæ & rationabiles creaturæ, alias earum
tardius incedere ob ſegniciem,alias pernici uolare curſu,propter induſtriam. Cumq; omnes
liberum habeant arbitrium, & ſponte ſua uel uirtutes poſſint capere uel uitia: illæ multo in
peiori conditione erunt, quàm nunc ſunt: hæ ad meliorem ſtatum peruenient: quia diuerſi
motus & uariæ uoluntates in utranq; partem diuerſum accipient ſtatum:id eſt, ut angeli ho
mines uel dæmones,& rurſum ex his homines uel angeli fiant. Cumq; omnia uario ſermo
ne tractaſſet,aſſerens diabolum non incapacem eſſe uirtutis; & tamen necdum uelle capere

uirtutem

A uirtutem,ad extremum ſermone latiſſimo diſputauit,angelum ſiue animam aut certe dæmonem,quos unius aſſerit eſſe naturæ,ſed diuerſarum uoluntatum, pro magnitudine negligentiæ & ſtulticiæ iumentum poſſe fieri: & pro dolore pœnarũ & ignis ardore, magis eligere ut brutum animal ſit, & in aquis habitet & fluctibus, ac corpus aſſumere huius uel illius pecoris:ut nobis nõ ſolum quadrupedum,ſed & piſcium corpora ſint timenda. Et ad extremum ne teneretur Pythagorici dogmatis reus,qui aſſerit μετεμψύχωσιν: poſt tam nefandam diſputationem, qua lectoris animum uulnerauit: Hæc,inquit, iuxta noſtram ſententiam non ſint dogmata,ſed quæſita tantum atq; proiecta,ne penitus intractata uiderẽtur. In ſecundo autem libro mundos aſſerit innumerabiles, non iuxta Epicurũ uno tempore plurimos & ſui ſimiles,ſed poſt alterius mundi finem, alterius eſſe principium. Et ante hunc noſtrum mundum,alium fuiſſe mundum, & poſt hunc alium eſſe futurum, & poſt illum alium: rurſumq; cæteros poſt cæteros. Et dubitat utrũ futurus ſit mundus alteri mundo ita ex omni parte conſimilis,ut nullo inter ſe diſtare uideantur: aut certe nunc̃q; mundus alteri mundo ex toto indiſcretus & ſimilis ſit futurus. Rurſumq; poſt modicum:Si omnia,inquit(ut ipſe diſputationis ordo compellit)ſine corpore uixerint,conſumetur corporalis uniuerſa natura: & redigetur in nihilum,quæ aliquando facta eſt de nihilo:eritq; tempus,quo uſus eius iterũ neceſſarius ſit. Et in conſequentibus:Sin aũt,ut ratione & ſcripturarum autoritate monſtratum eſt,corruptiuum hoc induerit incorruptionẽ, & mortale hoc induerit immortalitatẽ:abſorbebitur mors in uictoriam,& corruptio in incorruptionẽ: & forſitan omnis corporea natura tolletur è medio,in qua ſola poteſt mors operari.Et poſt paululum:Si hæc non ſunt contraria fidei,forſitan ſine corporibus aliquãdo uiuemus.Sin aũt qui perfecte ſubiectus eſt Chriſto, abſq; corpore intelligitur:omnes autem ſubĳciendi ſunt Chriſto:& nos erimus ſine corporibus,quando ei ad perfectum ſubiecti fuerimus.Et in eodem loco:Si ſubiecti fuerint omnes deo, omnes depoſituri ſunt corpora:& tũc corporaliũ rerum uniuerſa natura ſoluetur in nihilũ:Quæ
B ſi ſecundo neceſſitas poſtularit,ob lapſum rationabiliũ creaturarũ rurſus exiſtet.Deus enim in certamen & luctam animas dereliquit, ut intelligãt plenam conſummatamq; uictoriam, nõ ex propria ſe fortitudine,ſed ex dei gratia cõſecutas.Et idcirco arbitror pro uarietate cauſarum diuerſos mundos fieri:& elidi errores eorum,qui ſimiles ſui mundos eſſe contendunt. Et iterum:Triplex ergo ſuſpicio nobis de fine ſuggeritur: è quibus quæ uera & melior ſit, lector inquirat.Aut enim ſine corpore uiuemus,cũ ſubiecti Chriſto ſubĳciemur deo, & deus fuerit omnia in omnibus: aut quomodo Chriſto ſubiecta, cũ ipſo Chriſto ſubĳcientur deo & in unum fœdus artabũtur,ita omnis ſubſtantia redigetur in optimã qualitatem, & diſſoluetur in ætherem,quod purioris ſimplicioriſq; naturæ eſt:aut certe ſphęra illa,quã ſupra appellauimus ἀπλανῆ, & quicquid illius circulo cõtinetur,diſſoluetur in nihilũ:illa uero qua σὺν
2 πξώνη ipſa tenetur & cingitur,uocabitur terra bona:nec nõ & altera ſphæra,quę hanc ipſam terram circũambit uertigine,& dicitur cœlum,in ſanctorum habitaculũ conſeruabitur. Cum hæc dicat, nõne manifeſtiſſime gentium ſequitur errorem: & philoſophorum deliramenta ſimplicitati ingerit Chriſtianæ? Et in eodem libro. Reſtat ut inuiſibilis ſit deus.Si aũt inuiſibilis per naturã eſt,neq; ſaluatori uiſibilis erit.Et in inferioribus.Nulla alia anima,quæ ad corpus deſcendit humanũ,puram & germanam ſimilitudinẽ ſigni in ſe prioris expreſſit,niſi illa de qua ſaluator loquitur:Nemo tollet animã meam à me, ſed ego pono eam à meipſo. Et in alio loco:Vnde cum infinita cautione tractandũ eſt,ne forte cum animæ ſalutẽ fuerint conſecutæ,& ad beatã uitam peruenerint,animæ eſſe deſiſtant.Sicut enim uenit dominus atq; ſaluator quærere & ſaluũ facere quod perierat,ut perditũ eſſe deſiſtat: ſic anima quæ perierat, & ob cuius ſalutẽ uenit dominus,cũ ſalua facta fuerit,anima eſſe ceſſabit.Illud quoq; pariter requirendũ,utrum ſicut perditum aliquando non fuit perditũ,& erit tempus quando perditum non erit:ſic & anima aliquando fuerit non anima, & fore tempus,quando nequaq̃ anima perſeueret.Et poſt multũ de anima tractatũ hæc intulit. νῦς, id eſt mens, corruens facta eſt anima:& rurſum anima inſtructa uirtutibus mens fiet.Quod & de anima Eſau ſcrutãtes

possumus inuenire, propter antiqua peccata cum in deteriori uita esse damnatum. Et de cœ- c
lestibus requirendū est, quod non eo tempore quo factus est mundus, solis anima, uel quod
cunq; eam appellari oportet, esse cœperit, sed antequam lucens illud & ardens corpus intra-
ret. De luna & stellis similiter sentiamus, quod ex causis præcedentibus, licet inuitæ compul-
sæ sint, subiici uanitati, ob præmia futurorum: non suam facere, sed creatoris uoluntatē, à quo
in hæc officia distributę sunt. Ignes quoq; gehennæ & tormenta, quæ scriptura sancta pecca
toribus comminatur, non ponit in supplicijs, sed in conscientia peccatorum, quando dei uir-
tute & potentia omnis memoria delictorum ante oculos nostros ponitur: & ueluti ex qui-
busdam seminibus in anima derelictis, uniuersa uitiorum seges exoritur: & quicquid fecera-
mus in uita uel turpe uel impium, omnis eorum in conspectu nostro pictura describitur, ac
præteritas uoluptates mens intuens conscientię punitur ardore, & pœnitudinis stimulis con
foditur. Et iterum: Nisi forte corpus hoc pingue atq; terrenum caligo & tenebræ nominādæ
sunt: per quod cōsummato hoc mundo, cum necesse fuerit in alium transire mundū, rursum
nascendi sumet exordia. Hæc dicens, perspicue μετεμψύχωσιν Pythagoræ Platonisq; de-
fendit. Et in fine secūdi uoluminis de perfectione nostra disputans, intulit: Cumq; intantum
profecerimus, ut nequaq; carnes & corpora, forsitan ne animæ quidem fuerimus, sed mens
& sensus ad perfectum ueniens, nulloq; perturbationum nubilo caligans: intuebitur rationa
biles intelligibilesq; substantias, facie ad faciem. In libro quoq; tertio hæc uitia continentur.
Sin autem semel recipimus, quod ex præcedentibus causis aliud uas in honorē, aliud in con-
tumeliam sit creatum, cur nō recurramus ad animæ arcanum, & intelligamus eam egisse anti
quitus, propter quod in altero dilecta, in altero odio habita sit, antequam in Iacob corpore
supplantaret, & in Esau planta teneretur à fratre? Et iterum: Vt autem aliæ animæ fierent in
honorem, aliæ in contumeliam, materiarū causarumq; merita præcesserunt. Et in eodem lo
co: Iuxta nos autem ex præcedentibus meritis, uas quod in honorem fuerit fabricatū, si non
dignū uocabulo suo opus fecerit, in alio seculo fiet uas contumeliæ: & rursum uas illud, quod d
ex anteriori culpa contumeliæ nomen acceperat, si in præsenti uita corrigi uoluerit, in noua
creatione fiet uas sanctificatum, & utile domino in omne opus bonum paratū. statimq; sub-
iungit: Ego arbitror posse quosdā homines, à paruis uitijs incipientes, ad tantam nequitiam
peruenire, si tamen noluerint ad meliora cōuerti, & pœnitentia emendare peccata, ut & con-
trariæ fortitudines fiant: & rursum ex inimicis contrarijsq; uirtutibus, intantū quosdam per
multa tempora uulneribus suis adhibere medicinam, & fluentia prius delicta constringere,
ut ad locum transeant optimorū. Sæpius diximus, in infinitis perpetuisq; seculis, in quibus
anima subsistit & uiuit, sic nonnullas earum ad peiora corruere, ut ultimum maliciæ locum
teneant: & sic quasdam proficere, ut de ultimo maliciæ gradu, ad perfectam ueniant consum
matamq; uirtutem. Quibus dictis conatur ostendere & homines, id est, animas posse fieri
dæmones, & rursum dæmones in angelicam redigi dignitatē. Atq; in eodem uolumine. Sed
& hoc requirendum, quare humana anima nunc ab his, nunc ab alijs uirtutibus ad diuersa
moueatur. Et putat quorundam antequam uenirēt in corpore merita præcessisse: ut est illud
Ioannis exultantis in utero matris suæ, quando ad uocem salutationis Mariæ indignam se
confabulatione eius Elizabet confitetur: statimq; subiungit: Et econtrario paruuli licet & pe-
nè lactentes malis replentur spiritibus, & in diuinos atq; hariolos inspirantur: intantum, ut e-
tiam dæmon Pythonicus quosdam à tenera ætate possideat: quos derelictos esse apud pro
uidentiam dei, cum nihil tale fecerint, ut istiusmodi insaniam sustinerent, nō est eius qui nihil
uult absq; deo fieri, & omnia illius iusticia gubernari. Rursumq; de mundo: Nobis autem (in
quit) placet, & ante hunc mundum alium fuisse mundum: & post istum, alium futurum. Vis
discere, quod post corruptionem huius mūdi alius sit futurus? Audi Esaiam loquentem: Erit
cœlum nouum & terra noua, quæ ego facio permanere in conspectu meo. Vis nosse, quod
ante fabricam istius mundi, alij mundi in præterito fuerint? Auscultа Ecclesiasten: Quid est
quod fuit? ipsum quod erit. Et quid est quod factum est? ipsum quod futurum est. Et nō est

omne

omnẽ nouum ſub ſole,quod loquatur & dicat: Ecce hoc nouum eſt. Iam enim fuit in ſeculis priſtinis,quæ fuerunt ante nos.Quod teſtimoniũ non ſolum fuiſſe,ſed futuros mundos eſſe teſtatur: non quod ſimul & pariter omnes fiant,ſed alius poſt alium:ſtatimq; ſubiungit:Diuinitus habitaculum & ueram requiem apud ſuperos exiſtimo intelligi: in qua creaturę rationabiles cõmorantes antecp̃ ad inferiora deſcenderent:& de inuiſibilibus ad uiſibilia cõmigrarent:ruentesq; ad terram,craſſis corporibus indigerent, antiqua beatitudine fruebantur. Vnde conditor deus fecit eis congrua humilibus locis corpora: & mundũ iſtum uiſibilem fabricatus eſt:miniſtrosq; ob ſalutem & correptionem eorum qui ceciderunt, miſit in mundũ: ex quibus alij certa obtinerent loca, & mundi neceſſitatibus obedirent:alij iniuncta ſibi officia, ſingulis quibuſq; temporibus,quæ nouit artifex deus, ſedula mente tractarent.Et ex his ſublimiora mundi loca,ſol & luna & ſtellæ,quæ ab Apoſtolo creatura dicitur,acceperunt.Quæ creatura uanitati ſubiecta eſt, eo quod craſſis circundata corporibus,& aſpectui pateat.Et tamen nõ ſponte ſubiecta eſt uanitati: ſed propter uoluntatem eius,qui eam ſubiecit in ſpe. Et iterum:Alij uero in ſingulis locis atq; temporibus,quæ ſolus artifex nouit, mundi gubernaculis ſeruiunt,quos angelos eius eſſe credimus.Et poſt paululũ: Quem rerum ordinem & totam mundi prouidentiã:dum aliæ uirtutes de ſublimioribus corruunt, aliæ paulatim labuntur in terras.Iſtæ uoluntariæ deſcendunt,aliæ præcipitãtur inuitæ.Hæ ſponte ſuſcipiunt miniſteria,ut ruentibus manũ porrigant:Ille coguntʼ ingratæ, ut tanto tempore in ſuſcepto officio perſeuerent.Et iterũ:Ex quo ſequitur,ut ob uarios motus, uarijq; creentur & mũdi:& poſt hunc quẽ incolimus,alius multo diſſimilis mũdus fiat. Nullusq; alius diuerſis caſibus & profectibus,& uel uirtutũ præmijs,uel uitiorum ſupplicijs,& in præſenti,& in futuro,atq; in omnibus & retro,& priora temporibus poteſt merito diſpenſare: & ad unũ rurſum finem cũcta pertrahere,niſi ſolus conditor omnium deus:qui ſcit cauſas propter quas alios permittat ſua perfrui uoluntate,& de maioribus ad ultima delabi: alios incipiat uiſitare,& gradatim quaſi manu data,ad priſtinum retrahere ſtatum,& in ſublimibus collocare.Cumq; de fine diſputare cœpiſſet,hæc intulit:Quia(ut crebro iam diximus) principium rurſus ex fine generatur, quæritur utrum & tunc futura ſint corpora, an ſine corporibus aliquãdo uiuendum ſit, cum redacta in nihilum fuerint:& incorporalium uita, incorporalis eſſe credenda ſit: qualẽ & dei nouimus.Nec dubium eſt,quin ſi omnia corpora ad mundum iſtum ſenſibilem pertineant, quæ appellantur ab Apoſtolo uiſibilia:futura ſit uita incorporalium incorporalis. Et paulò poſt: Illud quoq; quod ab eodem Apoſtolo dicitur: Omnis creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis,in libertatem gloriæ filiorum dei:ſic intelligimus,ut primam creaturam rationabilium & incorporalium eſſe dicamus,quæ non ſeruiat corruptioni, eo quod non ſit ueſtita corporibus:& ubicũq; corpora fuerint,ſtatim corruptio ſubſequatur. Poſtea aũt liberabitur de ſeruitute corruptionis, quando receperint gloriam filij dei, & deus fuerit omnia in omnibus.Et in eodem loco: Vt aũt incorporeum finem omniũ rerum eſſe credamus,illa nos ſaluatoris oratio prouocat,in qua ait: Vt quomodo ego & tu unũ ſumus,ſic & iſti in nobis unum ſint.Etenim ſcire debemus, quid ſit deus, & quid ſit futurus in fine ſaluator: & quomodo in ſanctis ſimilitudo patris & filij repromiſſa ſit:quomodo in ſe illi unũ ſunt, ſic & iſti in eis unũ ſint.Aut enim ſuſcipiendum eſt uniuerſitatis deum, ueſtiri corpore: & quomodo nos carnibus,ſic illum qualibet materia circundari:ut ſimilitudo uitæ dei,in fine ſanctis poſſit æquari. Aut ſi hoc indecens eſt,maxime apud eos, qui ſaltẽ ex minima parte dei ſentire cupiunt maieſtatem,& ingenitæ atq; omnia excedentis naturæ gloriã ſuſpicari: è duobus alterum ſuſcipere cogimur,ut aut deſperemus ſimilitudinẽ dei, ſi eadem ſemper ſumus corpora habituri; aut ſi beatitudo nobis eiuſdẽ cum deo uitæ promittitur,eadẽ qua uiuit deus, nobis conditione uiuendũ eſt.Ex quibus omnibus approbatʼ,quid de reſurrectione ſentiat, & quod omnia corpora interitura cõfirmet:ut ſimus abſq; corporibus,quomodo prius fuimus, antecp̃ craſſis corporibus ueſtiremur. Rurſumq; de mundorum uarietate diſputans, & uel ex angelis dæmones,uel de dæmonibus angelos ſiue homines futuros eſſe conteſtans:& econtrario ex

hominibus

hominibus dæmones,& omnia ex omnibus: sententiam suam tali fine confirmat. Nec du-
bium est,quin post quædam interualla temporum,rursus materia subsistat,& corpora fiant,
& mundi diuersitas constituatur: propter uarias uoluntates rationabilium creaturarum,quæ
post perfectam beatitudinem usq; ad finem omnium rerum paulatim ad inferiora dilapsæ,
tantam maliciam receperunt, ut in contrarium uerterentur, dum nolunt seruare principium,
& incorruptam beatitudinem possidere. Nec hoc ignorandũ, quod multæ rationabiles crea
turæ,usq; ad secundum & tertium & quartum mundum seruent principium, nec mutationi
in se locum tribuant. Aliæ uero tam parum de pristino statu amissuræ sint,ut penè nihil per-
didisse uideantur:& nonnullæ grandi ruina,in ultimũ præcipitãdæ sint barathrum. Nouitq;
dispensator omniũ deus,in conditione mundorum singulis abuti iuxta meritum, & oportu-
nitates & causas,quibus mundi guberbernacula sustentantur & initiantur:ut qui omnes uice
rit nequitia,& penitus se terræ coæquauerit,in alio mundo,qui postea fabricãdus est,fiat dia
bolus,principiũ plasmationis domini:ut illudatur ei ab angelis,qui exordij amisere uirtutem.
Quibus dictis, quid aliud conatur ostendere, nisi huius mundi homines peccatores, in alio
mundo posse diabolũ & dæmones fieri? Et rursum nunc dæmones,in alio mundo posse uel
angelos,uel homines procreari? Et post disputationem longissimã, qua omnem creaturam
corpoream in spiritualia corpora & tenuia dicit esse mutandam: cunctamq; substantiam in
unum corpus mundissimũ,& omni splendore purius conuertendam:& talem, qualem nunc
humana mens non potest cogitare,ad extremũ intulit:Et erit deus omnia in omnibus,ut uni
uersa natura corporea redigatur in eam substantiam, quæ omnibus melior est:in diuinã scili
cet,qua nulla est melior. In quarto quoq; libro,qui operis eius extremus est, hæc ab ecclesia
Christi damnanda interserit. Et forsitan quomodo in isto mundo qui moriuntur separatio-
ne carnis & animæ,iuxta operum differentiã,diuersa apud inferos obtinẽt loca:sic qui de cœ
lestis Hierusalem(ut ita dicam)administratione moriuntur, ad nostri mundi inferna descen-
dunt:ut pro qualitate meritorum, diuersa in terris possideant loca. Et iterum:& quia cõpara- D
uimus,de isto mundo ad inferna pergentes animas,ijs animabus, quæ de superiori cœlo ad
nostra habitacula perueniunt, & quodãmodo mortuæ sunt:prudenti inuestigatione riman-
dum est,an hoc ipsum possimus etiam in natiuitate dicere singularum: ut quomodo quæ in
ista terra nostra nascuntur animæ,uel de inferno rursum meliora cupientes ad superiora ue-
niunt,& humanum corpus assumunt, uel de melioribus locis ad nos usq; descendunt: sic &
ea loca quæ supra sunt in firmamẽto,aliæ animæ possideant, quæ de nostris sedibus ad me-
liora proficiant:aliæ quæ de cœlestibus ad firmamentũ usq; delapsæ sunt, nec tantum fecere
peccatũ,ut ad loca quæ incolimus truderẽtur. Quibus dictis nititur approbare,& firmamen
tum,id est cœlũ, ad comparationẽ superioris cœli esse inferos: & hanc terrã quã incolimus,
collatione firmamenti inferos appellari:& rursum ad cõparationem inferorũ,qui subter nos
sunt,nos cœlũ dici: ut quod alijs infernus est,alijs cœlum sit. Nec hac disputatione cõtentus,
dicit in fine omniũ rerum,quando ad cœlestem Hierusalem reuersuri sumus,aduersariarum
fortitudinum contra populũ dei bella consurgere:non sit eorum ociosa uirtus, sed exercean-
tur ad prælia:& habeant materiã roboris,quam ut consequi non possint,nisi fortes primum
aduersarijs institerint:quos ratione & ordine & solertia repugnandi,in libro Numerorum le
gimus esse superatos. Cumq; dixisset iuxta Ioannis Apocalypsim,euangeliũ sempiternum,
id est,futurũ in cœlis,tantum præcedere hoc nostrum Euangelium,quantum Christi prædi
catio legis ueteris sacramenta: ad extremũ intulit(quod & cogitasse sacrilegum est)pro salute
dæmonum,Christum etiã in aere & in supernis locis esse passurũ. Et licet ille non dixerit,ta-
men quod consequens sit intelligitur:sicut pro hominibus homo factus est, ut homines libe
raret:sic & pro salute dæmonum,deum futurum quod sunt hi, ad quos uenturus est liberan
dos. Quod ne forsitan de nostro sensu putemur asserere,ipsius uerba ponenda sunt. Sicut e-
nim per umbram Euangelij, umbram legis impleuit: sic quia omnis lex exemplũ & umbra
est ceremoniarũ cœlestium, diligentius requirendum, utrũ recte intelligamus legem quoq;
cœlestem

A cœlestem, & ceremonias superni cultus plenitudinem non habere: sed indigere Euangelij ueritate, quod in Ioannis Apocalypsi Euangelium legimus sempiternum, ad comparationem uidelicet huius nostri Euangelij, quod temporale est, & in transituro mundo ac seculo prædicatum. Quod quidem etiam si usq; ad passionem domini saluatoris inquirere uoluerimus, quanq; audax & temerarium sit in cœlo eius quærere passionem: tamen si spiritualia nequitiæ in cœlestibus sunt, & non erubescimus crucem domini confiteri propter destructionẽ eorum, quæ sua passione destruxit: cur timeamus etiam in supernis locis, in consummatione seculorũ aliquid simile suspicari, ut omnium locorũ gentes illius passione saluentur? Rursumq; blasphemans de filio sic locutus est: Si enim patrem cognoscit filius, uidetur in eo quod nouit patrem, posse eum cõprehendere: ut si dicamus artificis animum artis scire mensurã. Nec dubium, quin si pater sit in filio, & cõprehendatur ab eo in quo est. Sin aũt cõprehensionem eam dicimus, ut non solum sensu quis & sapientia comprehendat, sed & uirtute & potentia cuncta teneat, qui cognouit: non possumus dicere, quod comprehendat filius patrem: pater uero omnia comprehendit. Inter omnia aũt & filius est, ergo & filium comprehendit. Et ut sciremus causas, quibus pater comprehendat filium, & filius patrem non queat comprehendere: hęc uerba subnectit. Curiosus lector inquirat, utrum ita à semetipso cognoscatur pater, quomodo cognoscitur à filio: sciensq; illud quod scriptum est: Pater qui me misit, maior est omnibus: uerũ esse contendet, ut dicat, & in cognitione filio patrem esse maiorem, dum perfectius & purius à semetipso cognoscitur, quàm à filio. Μετεμψύχωσιν quoq; & abolitionem corporum, per hoc rursum sentire conuincitur. Si quis aũt potuerit ostendere incorpoream rationabilemq; naturã, cum expoliauerit se corpore, uiuere per semetipsam: & in peiori conditione esse, quando corporibus uestitur, in meliori quando illa deponit: nulli dubiũ est, corpora nõ principaliter subsistere, sed per interualla & ob uarios motus rationabilium creaturarum nunc fieri, ut qui his indigent uestiantur: & rursum cum illa deprauatione lapsuum, B se ad meliora correxerint, dissolui in nihilũ: & hac semper successione uariari. Et ne paruam putaremus impietatem esse eorum quæ præmiserat, in eiusdem uoluminis fine coniungit: omnes rationabiles naturas, id est, patrem & filium & spiritum sanctum, angelos, potestates, dominationes, cæterasq; uirtutes: ipsum quoq; hominem secundum animæ dignitatẽ unius esse substantiæ. Intellectualem, inquit, rationabilemq; naturam sentit deus & unigenitus filius eius & spiritus sanctus: sentiunt angeli & potestates cæteræq; uirtutes: sentit interior homo, qui ad imaginem & similitudinẽ dei conditus est. Ex quo cõcluditur deum & hæc quodammodo unius esse substantiæ. Vnum addit uerbum, quodammodo: ut tanti sacrilegij crimen effugeret: & qui in alio loco filium & spiritum sanctum non uult de patris esse substantia, ne diuinitatem in partes secare uideatur: naturã omnipotentis dei angelis hominibusq; largitur. Cum hæc ita se habeant, quæ insania est, paucis de filio & spiritu sancto commutatis, quæ apertam blasphemiam præferebant: cætera ita ut scripta sunt protulisse in medium, & impia uoce laudasse: cum utiq; & illa & ista de uno impietatis fonte processerint? Aduersum omnia scribere, nec huius est temporis: & omnes qui aduersus Arium & Eunomiũ Manichæũq; & diuersas scripserunt hæreses, his quoq; impietatibus respondisse credendi sunt. Quisquis igitur hos uoluerit legere libros, & calciatis pedibus ad terram repromissionis pergere: necubi à serpentibus mordeatur, & arcuato scorpij uulnere uerberetur, legat prius hunc librum: & antequam ingrediatur uiam, quæ sibi cauenda sint, nouerit.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

ANte annos.) Vide ut distulit rem in decimũ annum, adhuc fauens Origenis ingenio. Cuiusdam.) Abstinet à nomine, cum Ruffinum significet. Schedulas.) Ita uocant tabellas rudes & nondum emendate scriptas. Vnde & Græcis uerbum σχεδιάζειν, & nomen σχέδιος. περὶ ἀρχῶν.) id est, de principijs. Nã hic est libro titulus. Aether & cœlũ.) Veteres purissimã aeris partẽ æthera uocabãt, ab ardore siue luce. Aereo corpore.) Fuit & Augustinus in hac sententia, ut crederet dæmones habere corpora aerea, nõ assumpticia, sed sua & naturalia, id qđ palã declarat, cũ alijs locis, tũ in libello De diuinatiõe dæmonũ. Nisi forte sic uelimus interpretari, illic corpus accipi

pro

pro ſubſtantia, quomodo ueteres aliquoties uſurpabant eam uocem: ut apud Gellium, ubi diſputatur ex Platone, uox corpus ſit an accidẽs: & aerea pro ſubtilibus ac tenuibus. Verum ſi quis exactius perpendat totam illam diſputationem, intelliget eum ita tribuiſſe corpora dęmonibus, ut tribuit Origenes & Plato. Aſſerit μετεμψύχωσιν.) id eſt, tranſanimationem, hoc eſt, migrationem animæ de corpore in corpus. Appellauimus ἀπλανῆ.) id eſt, expertem erroris, quod fixa ſit & non erret more cæterarum. ἀντιζώνην ipſa tentetur.) Antizonam uocat, quod opponatur & reſpondeat zonæ. Νᾶς.) Summam animi partem & longiſſime ſemotam à materia, aut certe minimum immerſam materiæ, ſic appellant Theologi. De qua quærit Ariſtoteles in libris De anima, nunquid agat in corpore abſq; corporis organis. Dæmon Pythonicus.) id eſt, diuinus, à Pythone ſerpente, quem iaculis ſuis interemit Apollo. Vnde & Pythium dictum uolũt. Neſcio uero qua de cauſa noſtri addant aſpirationem primæ mutæ. Calciatis.) hoc eſt, armatis aduerſus ſerpentes. Arcuato Scorpiũ tulnere.) Sic enim ferit ſcorpius, utroq; brachio comprehendit quod uult ferire: deinde nitens his, ſupra tergum inflectit caudam in arcus morem, & aculeum infigit, cuſpide adeo ſubtili, ut aciem fallat oculorum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Epiphanius epiſcopus Salaminæ Cypri, excuſat ſe Ioãni epiſcopo Hieroſolymitano, quod presbyterum ordinaſſet in illius diœceſi, ipſo inconſulto. Deinde commonet, ut ab Origenis erroribus abſtineat. Hanc epiſtolam Hieronymus in odium Ioannis & Ruffini latinam fecit.

EPIPHANIVS IOANNI EPISCOPO HIEROSOLYMORVM.

DOmino dilectiſſimo fratri Ioanni epiſcopo Epiphanius. Oportebat nos dilectiſſime, clericatus honore non abuti in ſuperbiam, ſed cuſtodia mandatorum dei & obſeruatione diligentiſſima hoc eſſe quod dicimur. Si enim ſancta ſcriptura loquitur: cleri eorum non proderunt eis, quæ arrogantia clericatus conducere nobis poterit: qui non ſolum cogitatione & ſenſu, uerum etiam ſermone peccamus? Audiui quippe quod tumeas contra nos, & iraſcaris, & miniteris ſcribere in extremos fines terræ, ut loca prouinciasq; non nominem. Et ubi eſt dei timor, qui nos debet illo tremore concutere, qui dictus eſt à domino: Si quis iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, reus erit iudicio? Nõ quod magnopere curem, ſi ſcribas quod placuerit. Scribebant enim & epiſtolę byblinę iuxta Eſaiam: & mittebantur ſuper aquas, quæ cito cum ſeculo tranſeunt. Nihil tibi nocuimus, nihil iniuriæ fecimus, neq; quicquam uiolenter extorſimus. In monaſterio fratrum, & fratrum peregrinorum, qui prouinciæ nihil tuæ deberent: & propter noſtrã paruitatem & literas, quas ad eos crebro direximus, cõmunionis quoq; tuæ cœperunt habere diſcordiam, ne uiderentur quadam duritia & cõſcientia noſtra, antiquæ fidei ab eccleſia ſeparari, ordinauimus diaconum: & poſtquam miniſtrauit, rurſum presbyterũ, ſuper quo debueras gratulari, intelligens quod ob dei timorem hoc ſumus facere compulſi: maxime cum nulla ſit diuerſitas in ſacerdotio dei, & ubi utilitati eccleſiæ prouidetur. Nam & ſi ſinguli eccleſiarum epiſcopi habent ſub ſe eccleſias, quibus curam uidentur impendere: & nemo ſuper alienam menſuram extenditur, tamen præponitur omnibus charitas Chriſti, in qua nulla ſimulatio eſt: nec cõſiderandum quid factum ſit, ſed quo tempore, & quo modo, & in quibus, & quare factum ſit. Cum enim uidiſſem, quia multitudo ſanctorum fratrum in monaſterio cõſiſteret, & ſancti presbyteri Hieronymus & Vincentius propter uerecundiam & humilitatem nollent debita nomini ſuo exercere ſacrificia: & laborare in hac parte miniſterij, quæ Chriſtianorũ præcipua fabulus eſt: inuenire autem & cõprehendere ſeruum dei non poſſes, qui te, eo quod graue onus ſacerdotij nollet ſuſcipere, ſæpe fugiebat: ſed nec alius quis epiſcoporum facile eum reperiret. Vnde & ſatis miratus ſum, quomodo diſpenſatione dei ad nos uenerit cum diaconis monaſterij & cæteris fratribus, ut mihi ſatisfaceret, quia neſcio quid aduerſum eos habebam triſticiæ. Cum igitur celebraretur collecta in eccleſia uillæ, quæ eſt juxta monaſteriũ noſtrum, ignorantem eum, & nullam penitus habentem ſuſpicionem, per multos diaconos apprehendi iuſſimus, & teneri os eius: ne forte liberari ſe cupiens, adiuraret nos per nomen Chriſti: & primum diaconum ordinauimus, proponentes ei timorem dei, & compellentes ut miniſtraret. Valde quippe obnitebatur, indignum ſe eſſe conteſtans. Vix ergo compulimus eum, & perſuadere potuimus teſtimonijs ſcripturarum, & propoſitione mandatorum dei. Et cum miniſtraret

A miniſtraret in ſanctis ſacrificijs, rurſus eum ingenti difficultate tento ore eius, ordinauimus presbyterū:& ijſdē uerbis,quibus antea ſuaſeramus,impulimus ut ſederet in ordine presbyterij.Poſt hæc ſcripſimus ad ſanctos presbyteros monaſterij, & cæteros fratres:& increpauimus eos,quare nō ſcripſiſſent ſuper eo, cum ante annum multos eorum queri audiſſem, cur non haberent qui ſibi domini ſacramenta conficerent,& illum omnes ſuo poſcerent teſtimonio, & grandem utilitatem in commune monaſterij teſtarentur: quare tunc reperta opportunitate nō ſcripſiſſent nobis,neq; ſuper ordinatione eius aliquid popoſciſſent. Hæc ita acta ſunt,ut loquutus ſum,in charitate Chriſti, quam te erga paruitatem noſtram habere credebam:quanquam in monaſterio ordinauerim,& non in parochia,quæ tibi ſubiecta ſit.O uere benedicta epiſcoporum Cypri manſuetudo & bonitas,& noſtra ruſticitas ſenſu tuo & arbitratu digna miſericordia dei. Nam multi epiſcopi communionis noſtræ & presbyteros in noſtra ordinauerunt prouincia, quos nos cōprehendere non poteramus:& miſerunt ad nos diaconos & hypodiaconos,quos ſuſcepimus cum gratia. Et ipſe cohortatus ſum beatæ memoriæ Philonem epiſcopum & ſanctum Theoprobum,ut in eccleſijs Cypri, quæ iuxta ſe erant,ad meæ aūt parochiæ uidebantur eccleſiam pertinere, eo quod grandis eſſet & late patens prouincia,ordinarent presbyteros,& Chriſti eccleſiæ prouiderent. Nunquā autem ego ordinaui diaconiſſas,& ad alienas miſi prouincias, neq; feci quicquam ut eccleſiā ſcinderem. Quid ergo tibi uiſum eſt, ſic grauiter intumeſcere & iactari contra nos pro opere dei, quod in ædificationem,& non in deſtructionem fratrum factum eſt? Sed & illud uehementer admiratus ſum,quod meis loquutus es clericis, aſſerens te per ſanctum presbyterum & abbatem monachorum Gregorium mandaſſe mihi,ne quenquam ordinarem: & ego hoc pollicitus ſim,dicens: Nunquid iuuenis ſum, aut canones ignoro? Audi igitur ueritatem in ſermone dei,me hoc nec audiſſe,nec noſſe,nec iſtius ſermonis penitus recordari.Suſpicatus autem ſum,ne forſitan inter multa,quaſi homo oblitus eſſem:& ob hanc cauſam ſanctum Gregorium ſciſcitatus ſum, & Zenonem presbyterum, qui cum eo eſt. E quibus abbas Gregorius reſpondit,ſe hoc penitus ignorare. Zenon autem dixit, quia cum ei presbyter Ruffinus neſcio quæ alia tranſitorie loqueretur,etiam hoc dixerit: Putás ne aliquos ordinaturus eſt ſanctus epiſcopus? Et hucuſq; ſtetiſſe ſermonem.Ego autem Epiphanius nec audiui quicquam, nec reſpondi. Vnde dilectiſſime non te præueniat furor, nec occupet indignatio,nec fruſtra mouearis:& aliud dolens,te uertas ad alia,ut peccandi occaſionem inueniſſe uidearis.Quod propheta deuitans, dominū precatur,dicens: Non declines cor meū in uerba maliciæ,ad excuſandas excuſationes in peccatis.Illud quoq; audiens admiratus ſum,quod quidam qui ſolent ultro citroq; portare rumuſculos, & his quæ audierunt ſemper addere, ut triſtitias & rixas inter fratres concitent,te quoq; turbauerunt,& dixerunt,quod in oratione quando offerimus ſacrificia deo,ſoleamus pro te dicere:Domine, præſta Ioāni ut recte credat. Noli nos in tantum putare ruſticos,ut hoc tam aperte dicere potuerimus. Quanquā enim hoc in corde meo ſemper orem,tamen ut ſimpliciter fatear,nunquam in alienas aures protuli,ne te uiderer paruipendere dilectiſſime. Quando autem complemus orationem ſecundum ritum myſteriorum, & pro omnibus & pro te quoq; dicimus: Cuſtodi illum qui prædicat ueritatem. Vel certe ita: Tu præſta domine & cuſtodi,ut ille uerbum prædicet ueritatis: ſicut occaſio ſermonis ſe tulerit, & habuerit oratio conſequentiam. Quapropter obſecro te dilectiſſime,& aduolutus pedibus tuis precor,præſta mihi & tibi ut ſalueris, ſicuti ſcriptum eſt, à generatione peruerſa,& recede ab hæreſi Origenis,& à cunctis hæreſibus dilectiſſime. Video enim quod propter hanc cauſam omnis ueſtra indignatio concitata ſit,quod dixerim uobis, Arij patrem Origenem ſcilicet,& aliarum hæreſeon radicem,& parentem laudare non debetis.Et cum uos rogarem, ne ita erraretis & monerem, contradixiſtis & me ad triſticiam atq; lachrymas adduxiſtis.Non ſolum autem me, ſed & alios plurimos catholicos qui intererāt. Inde ut intelligo hæc eſt omnis indignatio, & iſte furor.Et idcirco comminamini, quod mittatis aduerſum me epiſtolas, ut huc illucq; ſermo ueſter diſcurrat: & propter defenſionem

hæreſeos aduerſum me odia ſuſcitantes,rumpitis charitatem quam in uos habuimus:intan-
tum ut feceritis nos etiam pœnitentiam agere, quare uobis cõmunicauerimus , ita Origenis
errores & dogmata defendentes. Simpliciter loquor: nos ſecundum quod ſcriptum eſt, nec
oculo noſtro parcimus,ut non effodiamus eum,ſi nos ſcandalizauerit:nec manui,neq; pedi,
ſi nobis ſcandalum fecerit.Et uos ergo ſiue oculi noſtri,ſiue manus,ſiue pedes fueritis,ſimilia
ſuſtinebitis. Quis enim catholicorũ poſſit æquo animo ſuſtinere , & eorum qui fidem ſuam
bonis operibus exornant,ut audiant Origenis doctrinam atq; conſilium,& credant præcla-
ræ illius prædicationi:non poteſt filius uidere patrem,neq; ſpiritus ſanctus uidere filiũ:Hæc
in libris πρὸς ἀρχῶν ſcribuntur,his uerbis legimus,& ita loquutus eſt Origenes.Sicut enim
incongruum eſt dicere, quod poſſit filius uidere patrem: ſic inconſequens eſt opinari, quod
ſpiritus ſanctus poſſit uidere filium.Illud quoq; quis Origenem dicentẽ patiatur, quod ani-
mæ,angeli fuerint in cœlis:& poſtq̃ peccauerint in ſupernis,directas eſſe in iſtum mundum:
& quaſi in tumulos & ſepulchra,ſic in corpora iſta relegatas,pœnas antiquorum luere pec-
catorum: & corpora credentium non templa Chriſti eſſe, ſed carceres damnatorũ: Exinde
ueritatem hiſtoriæ , allegoriæ deprauans mendacio, infinita uerba multiplicat: & ſimplices
quoſq; uaria perſuaſione ſupplantans, nunc aſſerit animas,iuxta Græcam etymologiam ψυ-
χὰς ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι idcirco uocitatas:quia de cœleſtibus ad inferiora uenientes,calorem pri
ſtinum amiſerint:nunc corpus hoc,ob id iuxta Græcos δέσμας, id eſt,uinculum,ſiue iuxta a-
liam proprietatem,cadauer dici:quia animæ de cœlo ruerint:à pleriſq; aũt ſecundum uariam
Græci ſermonis ſupellectilem σῶμα, id eſt,corpus: σῆμα, id eſt,monumentũ interpretan:
eo quod ita animam in ſe clauſam habeat,quomodo ſepulchra & tumuli cadauera mortuo-
rum. Et ſi hoc uerum eſt, ubi eſt fides noſtra: ubi præconium reſurrectionis: ubi apoſtolica
doctrina,quæ in eccleſijs Chriſti hucuſq; perdurat: ubi illa benedictio ad Adã, & ad ſemen
eius,& ad Noe,& ad filios eius:Creſcite & multiplicamini,& replete terram: Iam enim non
erit benedictio,ſed maledictio, iuxta Origenem,qui angelos uertit in animas: & de ſublimi
faſtigio dignitatis facit ad inferiora deſcendere:quaſi deus generi humano nõ poſſit animas
per benedictionem dare,niſi angeli peccauerint:& tot in cœlo ſint ruinæ,quot in terra natiui
tates.Dimittenda ergo nobis eſt doctrina apoſtolorum & prophetarũ, & legis & ipſius do-
mini ſaluatoris in euangelio pertonantis.Econtrario Origenes præcipit,& legem dat,ut non
dicam conſtringit diſcipulos ſuos:ne quis oret in cœlũ aſcendere, ne peius iterum peccans q̃
in terris ante peccauerat,precipitetur in mundum.Quanq̃ iſtiuſmodi nugas & deliramenta
ſoleat ille ſcripturarum interpretatione peruerſa, & aliud ſignificante q̃ quod uerũ eſt, affir-
mare dicens: Priuſquam à malicia humiliarer,ego deliqui. Et illud : Reuertere anima mea in
requiem tuam.Necnon & illud:Educ de carcere animam meam. Et in alio loco: Confitebor
domino in regione uiuorũ:cum alius proculdubio ſenſus ſcripturæ diuinæ ſit, quã ille in hæ-
reſim ſuã maligna interpretatione detorquet.Quod faciunt & Manichæi,& Gnoſtici,& He
bionitæ,& Marcionis ſectatores, & aliæ hæreſes numero octoginta, quæ de puriſſimo ſcri-
pturarũ fonte aſſumentes teſtimonia,non ita interpretantur ut ſcripta ſunt:ſed ſimplicitatem
ſermonis eccleſiaſtici id uolunt ſignificare,quod ipſi ſentiunt.Illud quoq; quod aſſerere niti-
tur,doleam ne an rideam neſcio . Doctor egregius Origenes audet docere diabolum id rur-
ſum futurum eſſe quod fuerat:& ad eandem redituru̇ dignitatem, & conſcenſurũ regna cœ-
lorum . Proh nephas, quis tam uecors & ſtolidus,ut hoc recipiat,quod ſanctus Ioannes ba
ptiſta,& Petrus,& Ioannes apoſtolus & euangeliſta, Eſaias quoq;, & Hieremias, & reliqui
prophetæ cohæredes fiant diaboli in regno cœlorũ: Prætereo friuolam eius expoſitionem
ſuper tunicis pelliceis,quãto conatu,quantiſq; egerit argumentis,ut tunicas pelliceas huma-
na eſſe corpora crederemus.Qui inter multa ait:Nũquid coriarius aut ſordiſcarius erat deus,
ut conficeret pelles animalium , & conſueret ex eis tunicas pelliceas Adam & Euæ: Manife-
ſtum eſt ergo,inquit,quod de corporibus noſtris loquatur.Et ſi hoc ita eſt , quomodo legi-
mus ante pelliceas tunicas,& ante inobedientiam & de paradiſo ruinam, Adam loquentem

non ſecun

A non ſecundum allegoriam,ſed uere:Hoc nũc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea? Aut unde aſſumptũ eſt illud,quod diuinus ſermo teſtat:Et iniecit deus ſoporẽ in Adam,& dormiuit:& ſumpſit unam de coſtis eius,& adimpleuit pro ea carnem,& ædificauit coſtã,quam tulerat ex eo, illi in uxorem? Aut quæ corpora contegebat Adam & Eua foliis ficus,poſtq; comederunt de arbore uetita? Quis autem patienter ferat Origenem lubricis argumentationibus reſurrectionem carnis huius negantem: ſicut declarat manifeſtiſſime in uolumine explanationum primi pſalmi,& in aliis multis locis? Aut quis audiat in tertio cœlo donantem nobis Origenem paradiſum:& illum quem ſcriptura cõmemorat,de terra ad cœleſtia tranſferentem:& omnes arbores quæ ſcribuntur in Geneſi,ſic allegorice intelligentem:quod ſcilicet arbores,angelicæ fortitudines ſint,cum hoc ueritas non recipiat? Neq; enim dixit ſcriptura diuina:Depoſuit deus Adam & Euam in terram, ſed eiecit eos de paradiſo,& habitare fecit eos contra paradiſum.Non ait, ſub paradiſo.Et poſuit romphęam flammeam,& Cherubim cuſtodire introitum ligni uitæ.Nõ dixit,aſcenſum.Et fluuius egrediebatur ex Eden:non dixit,deſcendit ex Eden.Iſte diuiditur in quatuor principia:nomen uni Phiſon,& nomen ſecũdi Geon.Ego uidi aquas Geon.Aquas quas his carneis oculis aſpexi.Iſte eſt Geon,quem Hieremias demonſtrat,dicens: Quid uobis & uiæ Aegypti, ut bibatis aquam Geon turbidam? Bibi & de hoc magno flumine Euphrate aquas ſimpliciter,quas manu potes tangere, ore ſorbere,non aquas ſpiritales. Vbi autem flumina ſunt, quæ & uidentur & bibuntur, ibi conſequens eſt quod & ficus & alia ligna ſint: de quibus dicit deus: Ex omni ligno quod eſt in paradiſo comedes:ſimilia ſunt lignis aliis & arboribus, ſicut flumina ſimilia ſunt fluminibus & aquis. Si autem aqua quæ cernitur, uere aqua eſt, neceſſe eſt ut & ficus uera ſit,& alia ligna: & Adam uerus ſtatim à principio plaſmatus in corpore ſicut & Eua, & non in phantaſmate:& poſt ruinam (ut uult Origenes) propter peccatũ poſtea corpus acceperit.Sed dicis:Legimus quod ſanctus Paulus raptus ſit uſq; ad tertium cœlum,& uſq; in paradiſum.Be
B ne dicis.Quando ponit tertium cœlum,& poſtea addidit,& in paradiſum,oſtendit alibi eſſe cœlum,& alibi paradiſum. Illas uero præſtigias quis non ſtatim abiiciat atq; contemnat,dicente Origene, de aquis quæ ſuper firmamentum ſunt,nõ eſſe aquas,ſed fortitudines quaſdam angelicæ poteſtatis:& rurſum aquas quæ ſuper terram ſunt, hoc eſt, ſub firmamento, eſſe uirtutes cõtrarias,id eſt,dæmones? Et quomodo legimus, in diluuio apertas cataractas cœli,& aquas inundaſſe diluuij? Vnde aperti ſunt fontes abyſſi,& totus mundus opertus eſt aquis? O furor hominum iunctus ſtulticiæ, qui reliquerunt illud quod in Prouerbiis dicitur: Audi fili ſermonem patris tui, & ne abiicias legem matris tuæ: & conuerſi ſunt ad errorem:& dicunt ſtulto, ut princeps ſui ſit:nec contemnunt res fatuas, quæ dicuntur à fatuo, ſicut ſcriptura teſtatur: Fatuus autem fatua loquitur,& cor eius uana intelligit. Vnde obſecro te dilectiſſime,& quaſi membris meis parcens, propter charitatem quam in te habeo, precor ſcribens & orans, ut impleas illud quod dicitur: Nónne odientes te domine odiui, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? Inimica & digna odio Origenis uerba ſunt,& deo repugnantia, & ſanctis eius:& non iſta ſola quæ dixi, ſed & alia innumerabilia. Neq; enim nunc mihi propoſitum eſt aduerſus omnia Origenis dogmata diſputare.Nihil mihi ſubripuit Origenes, nec in mea generatione fuit, nec propter aliquas res mundi & hæreditatem, odium aduerſum illum pugnasq; ſuſcepi: ſed (ut ſimpliciter fatear) doleo, & ualde doleo, uidens plurimos fratrum, & eorum præcipue qui profeſſionem habent nõ minimam,& in gradum quoq; ſacerdotij maximum peruenerunt,eius perſuaſionibus deceptos,& peruerſiſſima doctrina cibos factos eſſe diaboli: in quibus completum eſt illud,quod dicitur:Super omnem munitionem ludit,& eſcæ eius electæ, & congregauit ſicut arenam captiuitatem. Te autem frater liberet deus & ſanctum populum Chriſti, qui tibi creditus eſt, & omnes fratres qui tecum ſunt, & maxime Ruffinum presbyterum ab hæreſi Origenis,& ab aliis hæreſibus & perditione earum. Si enim propter unum uerbum, aut duo quæ contraria fidei ſunt,multæ hæreſes abiectæ ſunt ab eccleſia: quanto magis hic inter hæreticos habebitur, qui tantas

peruersitates, & tam mala dogmata contra fidem adinuenit, deiq; & ecclesiæ hostis extitit? Inter multa enim mala etiam illud ausus est dicere, perdidisse imaginem dei Adam, cum hoc in nullo penitus loco scriptura significet. Si autem ita esset, nunquam omnia quæ in mundo sunt seruirent semini Adam, id est, uniuerso generi hominum: sicut & Iacobus apostolus loquitur: Omnia domantur & subiecta sunt humanæ naturæ. Nunquam enim uniuersa subiecta essent hominibus, si non haberent homines iuxta id quod uniuersis imperarent imaginem dei. Coniungens autem atq; consocians scriptura diuina gratiã benedictionis, quam Adam donauerat, & generationibus quæ ex eo erant: ne qui forsitan maligna interpretatione auderent dicere, uni datam gratiam dei, & illum solum factũ esse ad imaginem dei, quia plasmatus esset ex humo, & uxorem eius quam creasset de costa uiri: eos uero qui concipe-rentur in utero, & non ita nascerentur ut Adam, dei non habere imaginem: statim per ordinem iungit, & dicit: Et uixit Adam ducentos triginta annos, & cognouit Euam uxorẽ suam, & peperit ei filium iuxta speciem & iuxta imaginem eius, & uocauit nomen eius Seth. Rursumq; in decima generatione post annos bis mille ducentenos sexagintaduos, uindicans deus imaginem suam, & ostendens, quod gratia quam dedisset hominibus perseueraret in eis, ait: Ne comederitis carnem in sanguine, ego enim ulciscar sanguinem uestrum de manu omnis hominis effundentis illum: quia ad imaginem dei feci hominem. Necnon post alteras decem generationes usq; ad Abraham, & ab Abraham usq; ad Dauid alias generationes quatuordecim: quæ uigintiquatuor generationes simul faciunt annos bis mille centum decem & septem: spiritus sanctus in tricesimo octauo psalmo, cum quereretur de omnibus hominibus, quod in uanitate ambularent, & peccatis essent obnoxij, loquitur: Verumtamen in imagine perambulat omnis homo. Nec non post Dauid, etiam sub Solomone filio eius, legimus tale quiddam super dei imagine nominatum. Dicit enim in sapientia, quæ titulo eius inscribitur: Creauit deus incorruptum hominem, & imaginem suæ proprietatis dedit ei. Et rursum post annos trecentos undecim plus minus, in nouo legimus testamento, quod non perdiderunt homines imaginem dei. Iacobus enim apostolus & frater domini, cuius & supra meminimus, instruit nos, ne Origenis laqueis capiamur, habere hominem imaginem & similitudinem dei. Nam cum de lingua hominis latius disputasset, adiecit: Instabile malum, in ipsa quippe benedicimus deum patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem dei conditi sunt. Paulus quoq; uas electionis, & qui doctrinam euangelicam sua prædicatione compleuit, docet nos, quod homo ad imaginem & similitudinem dei conditus sit, dicens: Vir non debet nutrire comam, cum gloria & imago dei sit: imaginem simpliciter appellans suo nomine, similitudinẽ autem, gloriæ appellatione significans. Pro tribus igitur testimonijs, quæ tibi, si de scriptura sancta reperirem, dicebas posse sufficere: ecce septem testimona dedimus. Quis ergo sustinebit Origenis ineptias? ut non grauius aliquid loquar: & similis efficiar uel ipsi uel discipulis eius, qui audent in periculo animæ suæ asserere, quodcunq; eis in buccam uenerit: & magis iubere deo, & non ab eo uel orare uel discere ueritatem. Quidam enim eorum dicunt, quod imago dei, quam prius accepit Adam, illo peccante perierit. Alij suspicantur corpus, quod filius dei habiturus esse ex Maria, ipsam esse imaginem: alij sensum, alij uirtutem: isti baptisma, hi quod homo ad imaginem dei dominetur omnibus: ebriorum more hæc uel illa ructantes, quos oportebat tantum effugere discrimen, nec negare quæ loquitur deus, & credentes simpliciter saluos fieri, deoq; concedere donationis suæ certam & ueram scientiam, in qua potissimum parte homines condiderit ad imaginem & similitudinem suam. Qui hæc relinquentes, multis se quæstionibus implicarunt, & per hoc in cœnum demersi sunt peccatorum. Nos autem dilectissime credimus his, quæ loquutus est dominus: & scimus, quod in cunctis hominibus imago dei permaneat: ipsiq; concedimus nosse in qua parte homo ad imaginem dei conditus sit. Sed neq; illud, quod quidam in epistola Ioannis legentes non intelligunt, quenquam decipiat, ubi loquitur: Nunc filij dei sumus, & nondum apparet quod erimus. Nouimus autem, quia

cum

A cum ille reuelatus fuerit,ſimiles ei erimus. Videbimus enim eum ſicuti eſt. Hoc enim propter gloriam quæ ibi reuelanda eſt ſanctis eius,dictum eſt:ſicut & in alio loco legimus: A gloria in gloriam: cuius gloriæ iam in iſto ſeculo ſancti arrabonem & portiunculam ſuſceperunt. Primus eorum Moyſes,cuius fulſit facies ualde,& radiabat ueluti fulgor & ſol. Secundus Elias,igneo curru raptus in cœlum,& ignis detrimenta non ſentiens. Stephanus lapidabatur, & faciem habebat angeli,quæ ab omnibus cernebatur. Hoc autem quod in paucis diximus, de omnibus intelligendum eſt, ut impleatur illud quod ſcriptum eſt: Omnis qui ſanctificat ſemetipſum,inter beatos numerabitur. Beati enim mundo corde, quoniam ipſi deum uidebunt. Cum hæc ita ſe habeant dilectiſſime, cuſtodi animam tuam, & deſine circa nos murmurare. Dicit enim ſcriptura diuina: Nolite murmurare adinuicem,ſicut quidã murmurauerunt,& à ſerpentibus perierunt: magis acquieſce ueritati,& dilige diligentes te, & ueritatem. Deus autem pacis præſtet nobis iuxta ſuam clementiam, ut conteratur ſatanas ſub pedibus Chriſtianorum,& abijciatur omnis occaſio peruerſa,ne ſcindatur in nobis uinculum charitatis & pacis,& rectę fidei prædicatio. Præterea quod audiui quoſdam murmurare contra me, quia quando ſimul pergebamus ad ſanctum locum qui uocatur Bethel,ut ibi collectam tecum ex more eccleſiaſtico facerem,& ueniſſem ad uillam quæ dicitur Anablatha,uidiſſemq; ibi præteriens lucernam ardentem,& interrogaſſem, quis locus eſſet,didiciſſemq; eſſe eccleſiam,& intraſſem ut orarem: inueni ibi uelum pendens in foribus eiuſdem eccleſiæ tinctum atq; depictum,& habens imaginem quaſi Chriſti, uel ſancti cuiuſdam. Non enim ſatis memini,cuius imago fuerit. Cum ergo hoc uidiſſem,in eccleſia Chriſti contra autoritatẽ ſcripturarum hominis pendere imaginem,ſcidi illud, & magis dedi conſilium cuſtodibus eiuſdem loci,ut pauperem mortuum eò obuoluerent & efferrent. Illiq; cõtra murmurantes dixerunt: Si ſcindere uoluerat,iuſtũ erat, ut aliud daret uelum atq; mutaret. Quod cum audiſſem,me daturum eſſe pollicitus ſum, & ilico eſſe miſſurum. Paululum autem moratũ fuit in medio,
B dum quæro optimum uelum pro eo mittere. Arbitrabar enim de Cypro mihi eſſe mittendum. Nunc aũt miſi quod potui reperire, & precor ut iubeas presbyteros eiuſdẽ loci ſuſcipere uelũ à latore,quod à nobis miſſum eſt: & deinceps præcipere, in eccleſia Chriſti iſtiuſmodi uela, quæ contra religionẽ noſtram ueniunt, nõ appendi. Decet enim honeſtatem tuam hanc magis habere ſolicitudinẽ,ut ſcrupuloſitatem tollat,quæ indigna eſt eccleſia Chriſti & populis qui tibi crediti ſunt. Palladium uero Galatam,qui quondã nobis charus fuit,& nunc miſericordia dei indiget,caue,quia Origenis hæreſim prædicat & docet, ne forte aliquos de populo tibi credito ad peruerſitatem ſui inducat erroris. Opto ut ualeatis in domino.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 SCribuntur his uerbis.) Nempe his quæ mox ſequuntur. Iuxta Græcam etymologiam, ψυχὰς ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι.) id eſt, animas à refrigeſcendo. Torquet autem hanc etymologiam, cum potius dicatur à uerbo ψύχω, quod eſt uiuifico,ſiue animo: quanquam & refrigero ſignificet,ſed proprie reſpirando ψύχω, quod ſpiritus refrigeret. Iuxta Græcos δέσμας.)
2 δέω uincio, δέσμωμ uinculum, quod corpori ſit illigatum. Cadauer dici.) Vt σῶμα dicatur,quaſi πῶμα, quod à cadendo dictum eſt. Plato putat σῶμα dici poſſe quaſi carcerem, quod illic anima ſeruetur,donec pœnas luerit. Σῆμα.) Σῆμα ſepulchrum eſt,ſiue monumentum. Nam σῆμα quaſi ſignum dicitur,quod indicet titulũ ſepulti. De his etymologijs Plato differit in Cratylo, & Macrobius in com
3 mentarijs, quos ſcripſit in Somnium Scipionis. Coriarius, aut ſordiſcarius.) In nonnullis ſcriptum habebatur,ſordis carnis. Ego legendum arbitror,aut ſcortiſarius,à pellibus animantium,quæ ſcorta uocantur: aut ſcrutarius,à genere ueſtis pelliceæ. Horatius: Vilia uendentem tunicato ſcruta popello.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ioannes epiſcopus Hieroſolymitanus, ſuſpectus erat, quod Origenis & Arianorum dogmatibus eſſet infectus. Proinde ab huius communione diuus Hieronymus abſtinebat. Congregato autem ſuper hac re ſub Epiphanio monachorum & presbyterorum concilio apud Antiochiam, efflagitatus eſt Ioannes ut ſe purgaret de infamia hæreſeos. Is diu tergiuerſatus, tandem miſſo quodam, ſed ſine literis, magis auxit ſuſpicionem malæ conſcientiæ. Hunc igitur magna libertate prouocat, ut aperte aut hæreſim ſuam profiteatur, aut Chriſtianum eſſe ſe declaret. Hæc tametſi ſunt erudita, tamen abſq; dolore legi non poſſunt, inter tantos uiros tantas factionum & ſimultatum turbas incidiſſe.

SI iuxta Paulum apostolum quod sentimus orare nō possumus, ac propriæ mentis cogitationem sermo non explicat: quanto magis periculosum est de alterius animo iudicare, & singulorum dictorum atq; uerborum inuestigare atq; proferre rationem? Natura hominum prona est ad clementiam, & in alieno peccato sui quisq; miseretur. Si ergo reum in sermone reprehenderis, simplicitatem uocabit. Si calliditatem argueris, imperitiam confitebitur, ut suspitionem uitet maliciæ. Atq; ita fiet, ut tu qui arguis, calumniator: ille qui reprehenditur, non hæreticus, sed rusticus iudicetur. Nosti Pammachi, nosti me ad hoc opus non inimicitijs, non gloriæ cupiditate descendere, sed prouocatum literis tuis ex ardore fidei: ac uelle si fieri posset, omnes idipsum sapere: nec impatientiæ ac temeritatis posse reprehendi, si post triennium loquor. Deniq; nisi ad apologiam, de qua nunc scribere instituī, multorum animos diceres perturbatos, & in utramq; partem fluctuare sententiam, decreuerā in incepto silentio permanere. Faceſſat itaq; Nouatus errantibus manus non porrigens, Montanus cum insanis fœminis prosternatur, iacentes in barathrum præcipitās ne leuentur. Quotidie peccamus omnes, & in aliquo labimur. Qui ergo in nos clementes sumus, rigorem contra alios non tenemus: quin potius oramus, petimus, obsecramus, ut aut simpliciter nostra fateatur, aut aperte defendat aliena. Nolo uerborum ambiguitates: nolo mihi dici, quod & aliter possit intelligi. Reuelata facie gloriam domini contemplemur. Claudicabat quondam & Israeliticus populus in utroq; pede. Sed Elias, qui interpretatur fortis domini, usq; quo ait claudicatis in utroq; uestigio? Si dominus est deus, ambulate post eum: si autem Baal, sequimini eum. Et ipse dominus de Iudæis: Filij alieni mentiti sunt mihi: filij alieni inueteraverunt, & claudicauerunt à semitis suis. Certe si hæreseos nulla suspicio est, ut cupio & credo, cur non uerbis meis meum sensum loquitur? Quam ille simplicitatem uocat, ego maliciam interpretor. Persuadere mihi uult, quod pure credat, pure ergo & loquatur. Et si quidē unum uerbū uel unus sensus esset ambiguus, si duo, si tres, ignorantiæ ueniā tribuerem: nec ea quæ aut obscura uel dubia sunt, de certis & perspicuis æstimarem. Nunc uero quę ista simplicitas est, quasi super oua & aristas inter theatrales præstigias pendenti gradu incedere, ubiq; dubium, ubiq; suspectum? Putes eum non expositionem fidei, sed figuratam controuersiam scribere. Quod iste nunc appetit, olim in scholis didicimus. Nostra aduersum nos dimicat armatura. Etiam si bene credit, & circunspecte & timide loquitur, suspicionem mihi facit nimia diligētia. Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. Stultum est frustra infamiam sustinere. Obijcitur ei crimen, cuius non habet conscientiam. Ergo crimen quod totū pendet in uerbo, neget confidenter, ac libere faciat inuidiam aduersario suo. Eadem audacia qua ille insimulat, hic defendat. Cumq; omnia dixerit quæ uoluerit, quæ proposuerit, quæ suspicionibus carent: si perseuerat calumnia, conserta manu in ius trahat. Nolo in suspicione hæreseos quenquam esse patientem, ne apud eos qui ignorant innocentiā eius, dissimulatio conscientia iudicetur si taceat: licet superfluum sit eius præsentiam quærere, & extorquere silentium, cuius apud te literas teneas. Scimus omnes, quid tibi scripserit, quid in te arguerit, in quo (ut tu uis) calumniatus sit. Responde ad singula, per epistolæ huius gradere uestigia, ne punctum quidem & apicem calumniæ transeas. Si enim egeris negligenter, & (ut ego tibi credo iuranti) casu aliqua transieris, statim ille clamabit & dicet: Hic hic te uictum teneo: hic totius negocij cardo uersatur. Non æque inimici audiūt, & amici. Qui inimicus est, etiam in scirpo nodum quærit: amicus praua quoq; recta iudicat. Scribunt seculi literæ, amantium cæca esse iudicia, quas tu forsitan sacris uoluminibus occupatus omnino neglexeris. Nunquam de amicorum iudicio glorieris. Illud uerum est testimonium, quod ab inimica uoce profertur. Alioqui si amicus pro te dixerit, non testis aut iudex, sed fautor putabitur. Hæc & huiusmodi loquent inimici tui, qui tibi forte non credāt, & mouere cupiant stomachum. Cæterum ego quem nunquā uolens læsisti, cuius semper in epistolis tuis nomen cogeris uentilare: do consiliū, ut aperte aut fidem ecclesiæ prædices, aut

loquaris

A loquaris,ut credis. Dispensatio etenim ac libratio ista prudens uerborum,indoctos decipere potest. Cautus auditor & lector cito deprehendet insidias: & cuniculos quibus ueritas subuertitur, aperte in luce demonstrabit. Et Ariani,quos optime nosti, multo tempore propter scandalum nominis ὁμούσιου se damnare simulabant, uenenaq; erroris circumlinebant melle uerborum. Sed tandem coluber se tortuosus aperuit,& noxium caput, quod spiris totius corporis tegebatur,spiritali mucrone confossum est. Recipit,ut scis, ecclesia pœnitentes: & numero superata peccantium,dum deceptis gregibus consulit,pastorum uulneribus ignoscit. Eadem nunc in ueteri & noua hæresi consuetudo seruatur, ut aliud populi audiant,aliud prædicent sacerdotes. Ac primum antequam epistolam tuam, quam scripsisti ad episcopum Theophilum, interpretatam huic uolumini inseram, & ostendam tibi, me intelligere nimis cautam prudentiam tuam, expostulare tecum libet. Quæ hæc est tanta arrogantia, non respondere de fide interrogantibus? Tantam fratrum multitudinem,& monachorum choros, qui tibi in Palæstina non communicant, quasi hostes publicos æstimare? Dei filius propter unam morbidam ouem, nonagintanouem in montibus derelictis, alapas, crucem, flagella sustinuit, & suis humeris portauit ad cœlos baiulans, & patiens delicatam peccatricem. Tu beatissimus papa,& fastidiosus antistes,solus diues,solus sapiens,solus nobilis ac differtus:conseruos tuos, & redemptos sanguine domini tui, rugata fronte & obliquis oculis despicis? Hoc est illud, quod Apostolo præcipiente didicisti: Parati semper ad satisfactionem omni poscenti uos ratione de ea quæ in uobis est spe? Finge nos occasionē quærere, & sub prætextu fidei lites serere,schisma conficere,iurgia concitare. Tolle occasionem uolentibus, ut postquam de fide satisfeceris, & omnes nodos qui contra te nectuntur absolueris, tunc liquido omnibus probes,non dogmatū sed ordinationis esse certamen. Nisi forte prudenti consilio,ideo de fide interrogatus taces,ne uidearis hęreticus esse,cum satisfeceris. Omnia ergo crimina, quibus accusantur homines, refutare non debent: ne postquam negaue-
B rint,criminosi sint. At contemnis laicos, diaconos atq; presbyteros. Potes enim(ut gloriaris & iactitas) in una hora mille clericos facere. Habes papam Epiphanium, qui te aperte missis literis hæreticum uocat. Certe nec ætate, nec scientia, nec uitæ merito, nec totius orbis testimonio,maior illo es. Si ætatem quæris,iuuenis ad senem scribes. Si scientiam, non sic eruditus ad doctum: licet te fautores tui, disertiorem Demosthene, acutiorem Chrysippo, sapientiorem Platone contendant, & tibiipsi fortè persuaserint. De uita autem & fide nihil amplius dicam,ne te lædere uideat. Eo tempore quo totum Orientem (excepto papa Athanasio atq; Paulino) Arianorum & Eunomianorum hæresis possidebat, quando tu Occidentalibus & in medio exilio confessoribus, non communicabas: ille uel presbyter monasterij ab Eutychio audiebatur,uel postea episcopus Cypri à Valente nō tangebatur. Tantæ enim uenerationis semper fuit,ut regnantes hæretici, ignominiam suam putarent, si talem uirum persequerentur. Scribe igitur ad hunc. Responde epistolę eius: sentiant cęteri fidem, eloquentiam,prudentiam tuam,ne tibi solus disertus esse uidearis. Cur ab alio prouocatus,aliorsum arma conuertis? Palæstinæ interrogaris, & respondes Aegypto. Alijs lippientibus, ungis oculos non dolentium. Si placitura nobis alteri loqueris, satis superbe: si aliud quàm quærimus, satis superfluc. Sed dicis, epistolam meam probauit Alexandrinus episcopus. Quid probauit? contra Arium,contra Photinum,contra Manichęum bene loquutum. Quis enim te hoc tempore arguit Arianum? quis tibi nūc Photini Manichæiq; crimen impingit? Olim ista emendata sunt atq; cōcussa. Non eras tam stultus,ut aperte defenderes hæresim, quam sciebas ecclesiæ displicere. Noueras te si hoc fecisses, statim loco mouendum, & solij tui delicias suspirabas. Sic sententiam temperasti, ut nec simplicibus displiceres, nec tuos offenderes. Bene scripsisti, sed nihil ad causam pertinens. Vnde nouerat Alexandrinæ ecclesiæ pontifex, in quibus arguereris? quorum à te confessio postularetur? Debueras tibi obiecta proponere,& sic ad singula respondere. Vetus narrat historia: Quidam cum diserte diceret, ferreturq; impetu ac uolubilitate uerborum, causamq; omnino non tangeret, pru-

dens auditor & iudex: Bene (inquit) bene, sed quò istud tam bene? Imperiti medici ad omnes c
oculorum dolores uno utuntur collyrio. Qui arguitur in pluribus, & in dilutione criminum
aliqua prætermittit, quicquid tacuerit, confitetur. An non respondisti ad epistolam Epipha-
nij, & proposuisti ipse quæ dissolueres? Nimirum hac fiducia respondisti: Nullus fortiter à
semetipso cęditur. Elige è duobus, quid uis. Optio tibi dabitur, aut respondisti ad epistolam
Epiphanij, aut non. Si respondisti, cur maxima & plurima de his quæ tibi obiecta sunt reli-
quisti? Si non respondisti, ubi est illa apologia tua, in qua gloriaris apud simplices: & quasi
ignorãtibus causam, huc illucq; disseminas? Octo tibi (ut statim probabo) de spe fidei Chri
stianæ quæstionum capita obiecta sunt. Tria tantum tangis, & præteris. In cæteris grande
silentium est. Si ad septem absolutissime respondisses, hærerem tamen in uno crimine: &
quod tacueras, hoc tenerem. Nunc uero quasi auribus lupum apprehenderis, nec tenere po-
tes, nec audes dimittere. Ipsa quoq; tria quasi negligens atq; securus, quasiq; aliud agens: &
in quibus aut nulla aut parua sit quæstio, præteruolas atq; perstringis. Et ita opertus ac te-
ctus incedis, ut plus confitearis tacendo quàm renuas disputando. Quis non protinus tibi
potest dicere: Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Si tres quæ
stiunculæ, de quibus uisus es aliquid dicere, suspicione & culpa non carent, & fraudulenter ac
lubrice scriptæ coarguuntur: quid faciemus de quinq; reliquis, in quibus quia nulla ambi-
gui sermonis dabatur occasio: nec illudere poteras audiẽtes, maluisti omnino reticere, quàm
aperte quod tectum fuerat confiteri. Et primum de libro περὶ ἀρχῶν, ubi loquitur: Sicut
enim incongruum est dicere, quod possit filius uidere patrem: ita inconueniens est opinari,
quod spiritus sanctus possit uidere filium. Secundum, quod in hoc corpore quasi in carcere
sunt animæ religatæ: & antequã homo fieret in paradiso, inter rationabiles creaturas in cœ-
lestibus commoratæ sunt. Vnde postea in consolationem suam anima loquitur in psalmis:
Priusquam humiliarer, ego deliqui. Et: Reuertere anima mea in requiem tuam. Et: Educ de
carcere animam meam: & cætera his similia. Tertium, quod dicat, & diabolum & dæmones d
acturos pœnitentiam aliquando, & cum sanctis ultimo tempore regnaturos. Quartũ, quod
tunicas pelliceas humana corpora interpretetur, quibus post offensam & eiectionem de pa-
radiso Adam & Eua induti sunt, haud dubium quin ante in paradiso sine carne, neruis & os-
sibus fuerint. Quintum, quod carnis resurrectionem, membrorumq; compagem, & sexum
quo uiri diuidimur à fœminis, apertissime neget: tam in explanatione primi psalmi, quàm in
alijs multis tractatibus. Sextum, quod sic paradisum allegorizet, ut historiæ auferat uerita-
tem, pro arboribus angelos, pro fluminibus uirtutes cœlestes intelligens, totamq; paradisi
continentiam tropologica interpretatione subuertat. Septimum, quod aquas quæ super cœ
los in scripturis esse dicuntur, sanctas supernasq; uirtutes: quæ super terram & infra terram,
contrarias & dæmoniacas esse arbitretur. Octauum, quod extremũ obijcit, imaginem & si-
militudinem dei, ad quam homo conditus fuerat, dicit ab eo perditã, & in homine post pa-
radisum non fuisse. Hæ sunt sagittæ, quibus confoderis: hæc tela, quibus in tota epistola uul-
neraris: excepto eo, quod tuis genibus aduolutus, sanctamq; caniciem sepositò parumper
sacerdotis honore substernens, deprecatur salutem tuam, & his uerbis loquitur: Præsta mihi
& tibi ut salueris, sicut scriptum est, à generatione peruersa: & recede ab hæresi Origenis, &
à cunctis hæresibus dilectissime. Et infra. Propter defensionẽ hæreseos aduersum me odia
suscitantes rumpitis charitatem, quam in uobis habui: intantum, ut faceretis nos etiam pœ-
nitere, quare uobis cõmunicauerimus, ita Origenis errores & dogmata defendentibus. Dic
mihi disputator egregie, de octo capitulis ad quæ responderis. Paulisper de cæteris taceo.
Prima illa blasphemia, quod nec filius patrem, nec filium potest uidere spiritus sanctus, qui-
bus à te telis confossa est? Sanctam, inquit, & adorandam trinitatem eiusdem substantiæ,
& coæternam, eiusdem glorię & diuinitatis credimus: anathematizantes eos, qui grande aut
paruum, aut inæquale, aut uisibile in deitate trinitatis quicquam loquuntur. Sed sicut incor-
poralem, inuisibilem, & æternum dicimus patrem: sic incorporalem, inuisibilem & æternum

dicimus

A dicimus filium & ſpiritū ſanctum. Niſi hoc diceres, eccleſiam non teneres: & tamen non quæ
ro, ſi ante non dixeris: non euentilabo, ſi amaueris eos qui talia prædicauerunt: cum quibus
fueris, quando iſta dicentes exilia ſuſtinebant: quis ſit ille, qui Theone presbytero ſpiritum
ſanctum deum in eccleſia prædicante, clauſerit aures, forasq; cum ſuis cōcitus fugerit, ne tan-
tum audiret piaculum. Statim ſera conuerſione fidelem, inquit, uolo. Miſerabilis prætexta-
2 tus, qui deſignatus conſul eſt mortuus, homo ſacrilegus & idolorum cultor, ſolebat ludens
beato papæ Damaſo dicere: Facite me Romanæ urbis epiſcopum, & ero protinus Chriſtia
nus. Quid mihi longo ſermone & lacinioſis periodis Arianum te non eſſe demonſtras?
Aut nega hoc dixiſſe eum, qui arguitur: aut ſi loquutus eſt talia, eum damna qui dixerit. Vis
ſcire quantus ſit ardor bene credentium? audi Apoſtolum: Et ſi nos, aut angelus de cœlo ali-
ter euangelizauerit uobis quàm annunciauimus, anathema ſit. Tu mihi ut crimen extenues:
& diſſimulato nomine criminoſi, quaſi ſecura ſint omnia, & nullus in blaſphemijs arguatur,
eroſam fidem artifici ſermone contexis. Dic ſtatim, & epiſtola tua hoc habeat exordiū, ana-
thema ei, qui talia auſus eſt ſcribere. Fides pura moram nō patitur. Vt apparuerit ſcorpius,
ilico conterendus eſt. Dauid inuentus ſecundum cor domini: Nónne, inquit, odientes te do-
mine oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebā? Perfecto odio oderam illos. Ego ſi patrem,
ſi matrem, ſi germanum aduerſum Chriſtum meum audiuiſſem iſta dicentes, quaſi rabidi
canis blaſphemantia ora laceraſſem, & fuiſſet in primis manus mea ſuper eos. Qui patri &
matri dixerunt, non nouimus uos, hi impleuerunt uoluntatem domini. Qui diligit patrem
aut matrem ſuper Chriſtum, non eſt eo dignus. Obijcitur tibi, quod magiſter tuus, quem ca
tholicum uocas, quem defendis obnixe, dixerit: Filius non uidet patrem, & filium non uidet
ſpiritus ſanctus, & tu mihi dicis: Inuiſibilis pater, inuiſibilis filius, inuiſibilis ſpiritus ſanctus;
quaſi non & angeli & cherubim & ſeraphim, ſecundum naturam ſuam oculis noſtris inuiſi-
biles ſint? Certe Dauid etiam de aſpectu cœlorum dubitans: Videbo, inquit, cœlos, opera
B digitorum tuorum. Videbo, non uideo. Videbo, quando facie reuelata gloriam domini fue-
ro contemplatus: nunc autem ex parte uidemus, & ex parte cognoſcimus. Quæritur an pa-
trem uideat filius: & tu dicis, inuiſibilis pater eſt. Deliberatur an filiū uideat ſpiritus ſanctus:
& tu reſpondes, inuiſibilis eſt filius. Verſatur in cauſa, an ſe inuicem trinitas uideat, humanæ
aures tantam blaſphemiam ferre non ſuſtinēt: & tu dicis, inuiſibilis trinitas eſt. In laudes cæ-
teras euagaris: peroras in his, quæ nullus inquirit. Auditorem aliorſum trahis, ut quod quæ-
rimus non loquaris. Verum hæc ex ſuperfluo dicta ſint. Donamus tibi, ut non ſis Arianus:
imò plus, ut nunquā fueris. Concedimus, ut in expoſitione primi capituli, aduerſum te nulla
ſuſpicio ſit, & totum pure, totum ſimpliciter ſis loquutus, eadem ſimplicitate & nos tecum lo
quimur. Num papa Epiphanius accuſauit te, quod Arianus eſſes? Num Eunomij ἀθέου ti-
bi impegit hæreſim? Hoc per totam epiſtolam quæritur, quod Origenis dogmatum ſequa-
ris errores, & quoſdam habeas huius hæreſeos ſocios. Cur aliud interrogatus, reſpondes
aliud: & quaſi cum ſtultis loquaris, diſſimulatis criminibus quæ in literis continentur, repli-
cas quid in eccleſia præſente Epiphanio dixeris? Confeſſionem fidei poſtularis, & diſertiſ-
ſimos tractatus tuos nolentibus ingeris? Quæſo lector, ut memor tribunalis domini, & de
iudicio tuo te intelligēs iudicandum, nec mihi, nec aduerſario faueas, néue perſonas loquen
tium, ſed cauſam conſideres. Dicamus ergo quod cœpimus. Scribis in epiſtola tua, quod
antequam Paulinianus presbyter fieret, nunquam te papa Epiphanius ſuper Origenis er-
rore conuenit. Primum dubium eſt, & de perſonis diſputo. Ille obieciſſe ſe dicit, tu negas:
ille teſtes profert, tu non uis audire productos. Ille etiam commemorat alium eſſe conuen-
tum, tu pro utroque diſſimulas: mittit tibi per clericum ſuum epiſtolam, reſponſionem fla-
gitat: taces, mutire non audes: & Palæſtinæ prouocatus, Alexandriæ loqueris. Inter illum
& te, cui accommodanda ſit fides, non eſt meum dicere. Puto quod nec ipſe audeas aduer-
ſum talem ac tantum uirum, tibi ueritatem, illi mendacium deputare. Sed fieri poteſt, ut
unuſquiſque pro ſe loquatur. Teipſum contra te teſtem uocabo. Si enim nulla de dogma-

tibus

tibus quæstio uersabatur:si stomachum senis non moueras:si ille tibi nihil responderat,quid c
necesse erat, ut in uno ecclesiæ tractatu, de cunctis dogmatibus, homo non satis eloquens,
disputares de trinitate, de assumptione dominici corporis,de cruce,de inferis,de angelorum
natura, de animarum statu, de resurrectione saluatoris, & nostra: & interea quæ forsitan
oblitus es scribere,præsentibus populis & tali ac tanto uiro intrepidus diceres, & omnia una
saliua continuares? Vbi sunt ueteres ecclesiæ tractatores, qui uix singulas quæstiones ex/
plicare multis uoluminibus potuerunt? ubi electionis uas,tuba Euangelij, rugitus leonis no/
stri, tonitruus gentium, flumen eloquentiæ Christianæ: qui mysterium retro generationi/
bus ignoratum, & profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei magis miratur, quàm
loquitur? Vbi Esaias uirginis demonstrator,qui in una quæstione succumbens ait: Genera/
tionem eius quis enarrabit? Repertus est seculis nostris haud grandis homunculus, qui de
cunctis ecclesiæ quæstionibus,uno linguæ rotatu sole clarius coruscaret. Si nemo à te postu
labat,& tranquilla erãt omnia,stulte tanta disputandi uoluisti subire discrimina. Si iam tunc
in satisfactionem fidei loquebaris,ergo non est ordinatio presbyteri,causa discordiæ: quem
constat multo post tempore constitutum.Fefellisti absentes,& literę tuæ peregrinis auribus
blandiuntur.Nos hic eramus,cuncta nouimus,quando contra Origenem in ecclesia tua,pa
pa Epiphanius loquebatur,quando sub illius nomine in uos iacula torquebantur.Tu & cho
rus tuus canino rictu,naribusq; contractis, scalpentes capita, delirum senem nutibus loque/
bamini. Nónne ante sepulchrum domini misso archidiacono præcepisti, ut talia disputans
conticesceret? Quis hoc usquam presbytero suo coràm plebe imperauit episcopus? Nónne
cum de anastasi pergeretis ad crucem,& ad eum omnis ætatis & sexus turba conflueret,offe
rens paruulos,pedes deosculans,fimbrias uellens:cumq; nõ posset promouere gradum, sed
in uno loco uix fluctus undantis populi sustineret, tu tortus inuidia aduersus glorioſum se/
nem clamitabas:nec erubuisti in os ei dicere, quod uolens & de industria moraretur. Recor/
dare quæso illius diei,quando ad horam septimam inuitatus populus spe sola, quasi postea d
auditurus Epiphanium esset,detinebatur:quid tunc concionatus sis.Nempe contra Anthro
pomorphitas, qui simplicitate rustica deum habere membra quæ in diuinis libris scripta
sunt arbitrantur, furens & indignans loquebaris: oculos & manus & totius corporis trun/
cum,in senem dirigebas,uolens illum suspectum facere stultissimæ hęreseos.Postquam las/
sus ore arido, resupinaq; ceruice ac trementibus labijs conticuisti, & tandem totius populi
uota completa sunt, quid tibi fecit delirus & fatuus senex? Surrexit, ut se indicaret pauca di/
cturum esse, salutataq; & uoce & manu ecclesia,cuncta (inquit) quæ locutus est collegio fra/
ter,ætate filius meus,contra Anthropomorphitarum hæresim, bene & fideliter locutus est,
quæ mea quoque damnatur uoce.Sed æquum est, ut quomodo hanc hæresim condemna/
mus, etiam Origenis peruersa dogmata condemnemus. Qui risus omnium,quæ acclama/
tio consequuta est, puto quod retineas. Hoc est illud, quod in epistola tua dicis loquentem
illum ad populum quæ uellet, & qualia uellet. Scilicet delirabat, qui in regno tuo contra tu/
am sententiam loquebatur.Quæ uellet,inquis,& qualia uellet.Vel lauda,uel reproba.Quid
& hic dubius incedis? Si bona erant quæ loquebatur, cur non aperte prædicas? Si mala,cur
non constanter reprehendis? Atqui columna ueritatis ac fidei, qui de tanto uiro audet dice/
re, loquente illo ad populum quæ uellet, & qualia uellet: de seipso quàm prudenter & uere/
cunde,quàm humiliter referat,consideremus.Cum(inquit) & nos quadam die ante eum lo/
quuti essemus:& præsens lectio prouocasset,audiente illo,& uniuersa ecclesia,de fide & om/
nibus ecclesiasticis dogmatibus hæc loquuti sumus, quæ & semper gratia dei indesinenter
in ecclesia docemus,& in catechesibus. Rogo quæ est ista confidentia, qui tantus animi tu/
mor? Gorgian Leontinum cuncti philosophi & oratores lacerant, quod ausus sit publice
sella posita, polliceri responsurum se, de qua quisq; re interrogare uoluisset. Nisi me honor
sacerdotij,& ueneratio nominis refrenaret,& scirem illud Apostoli: Nesciebam fratres,quia
pontifex est: Scriptum est enim: Principem populi tui non maledices: qua uociferatio/
ne &

A ne & indignatione uerborum, de tua narratione conquererer? Licet ipſe nominis tui extenuas dignitatem, cum patrem penè omnium epiſcoporum, & antiquæ reliquias ſanctitatis & opere & ſermone deſpicias. Dicis te quadam die, cum præſens lectio prouocaſſet, audiente illo & uniuerſa eccleſia de fide & omnibus eccleſiaſticis dogmatibus diſputaſſe. Non eſt mirari Demoſthenem, qui pulcherrimā orationem contra Aeſchinem multo tempore dicitur exaraſſe. Fruſtra ſuſpicimus Tullium. Refert enim Cornelius Nepos, ſe præſente ijſdem penè uerbis quibus ædita eſt, eam pro Cornelio ſeditioſo tribuno defenſionem peroratam. En Lyſias noſter, en Gracchus, & ut aliquid de neotericis inferam, Qu. Ateius, qui ingenium innumerato habebat: ut ſine monitore tacere non poſſet: de quo egregie Cæſar Auguſtus, Quintus (inquit) noſter ſufflammādus eſt. Quiſquam ne prudentum & ſani capitis, in uno eccleſiæ tractatu, de fide & de omnibus eccleſiaſticis dogmatibus ſe aſſerat diſputaſſe? Quæſo te ut oſtendas mihi, quæ ſit illa lectio, toto ſcripturarum ſapore condita: cuius te occaſio prouocarit, ut repente ad periculum ingenij deſcenderes? Et niſi tibi diſertitudinis tuæ fluuius inundaſſet, poteras argui, quod nō poſſes ex tempore de cunctis dogmatibus dicere. Verum quid hoc eſt? aliud promittis, & aliud exhibes. Conſuetudo autem apud nos iſtiuſmodi eſt, ut his qui baptizandi ſunt, per quadraginta dies, publice tradamus ſanctam & adorandam trinitatem. Si te præſens lectio prouocauit, ut de cunctis dogmatibus una hora diceres, quid neceſſe fuit quadraginta dierū replicare doctrinam? Sin autem ea referebas, quæ per totam quadrageſimam locutus es, quomodo te quadam die, ut de cunctis dogmatibus diceres, una lectio prouocauit? Sed & hic ambigue loquitur: Poteſt enim fieri, ut quæ per quadraginta dies tradere ſolebat in Eccleſia baptizandis, hæc ſub unius lectionis occaſione perſtrinxerit. Eiuſdem enim eloquentiæ eſt, & pauca multis, & multa paucis uerbis poſſe dicere. Hoc quoq; intelligi datur, quod poſtq̄ illum una lectio prouocauit, inflammatus ardore dicendi, per quadraginta dies nunq̄ tacuerit: ſed & ocioſus ſenex, ex eius ore dependens,
B dum res inauditas ſcire deſiderat, penè dormiens ceciderit. Vtcunq; toleranda ſunt, forſitan & hæc ſimpliciter more ſuo ſit locutus. Ponamus reliqua, in quibus poſt lacinioſę diſputationis labirynthos, nequaq̄ dubiam, ſed apertam ponit ſententiā, & miros tractatus ſuos hoc fine concludit. Cum hæc ipſo præſente locuti eſſemus, & ipſe poſt nos cauſa honoris, quem ei ſuper omnem menſurā exhibuimus, prouocatus eſſet ut diceret: prædicationem noſtram laudauit, atq; miratus eſt, & catholicā fidem eſſe omnibus declarauit. Quantū ei ſuper omnem menſuram honoris exhibueris, declarant ſupra menſurā exhibitæ cōtumeliæ, quando eum per archidiaconū tacere iuſſiſti: & morantem in populis, laudis cupidum pertonabas. Docent præſentia de præteritis. Ille per totū exinde trienniū ſuas iniurias deuorat, priuataq̄ ſimultate contempta, fidei tantū correctionem poſtulat. Tu qui ſumptibus abundas, & totius orbis religio lucrū tuum eſt, grauiſſimos illos legatos tuos huc illucq̄ tranſmittis, & dormientem ſenem ad reſpondendū ſuſcitas. Et reuera cui tantum honoris detuleras, iuſtū erat, ut tua præſertim extemporalia dicta laudaret. Quia uero ſolent interdum homines laudare quod non probant, & alienā ſtulticiam caſſis nutrire præconijs: non ſolū tua dicta laudauit, ſed laudauit & miratus eſt: & ne miraculū quoq; paruū eſſet, catholicæ eſſe fidei omni populo declarauit. Hæc cū uere dixerit, & nos teſtes ſumus qui audiuimus: ad quos tuis uocibus perturbatus uenit exanimis, temere ſe cōmunicaſſe, dicens: rogatusq̄ ab omni monaſterio, ut ad te de Bethlehem reuerteretur, tantorū preces non ferens, ſic reuerſus eſt ueſpere, ut medio noctis aufugeret: & literæ ad papam Syritium probant, quas ſi legeris, peruidebis quomodo tua dicta miratus ſit, & catholica declarauerit. Verū nugas terimus, & aniles & ſuperfluas cantilenas longo ſermone conuincimus. Tranſeamus ad ſecundam quæſtionem, in qua quaſi nihil ſibi propoſitum ſit, ſecurus & ructans dormire ſe ſimulat, ut legentes faciat dormitare. Sed de reliquis quæ ad fidem pertinēt, ſermo nobis erat, id eſt, omniū uiſibilium & inuiſibilium, cœleſtiū fortitudinum, & terreſtrium creaturarū, unum & eundem eſſe conditorem deum, id eſt, ſanctam trinitatem, iuxta Dauid dicentem: Verbo domini cœli firmati

ſunt

sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum: quod simpliciter ostendit & hominis creatio. C
Ipse est enim,qui accepto limo de terra,plasmauit hominem: & per gratiam proprię insuffla
tionis animam donauit rationabilem:& liberi arbitrij, non partem aliquam suæ naturæ, iu
xta quosdam,qui hoc impie prædicant,sed propriam conditionē.Et de sanctis angelis æque
credunt,secundum diuinam scripturam de deo dicentem: Qui facit angelos suos spiritus, &
ministros suos ignem urentem:de quibus credere quod immutabilis naturæ sint,non conce
dit nobis scriptura,dicens:Angelos quoq; qui non custodierunt suum principatum,sed dere
liquerunt domicilium,in iudicium magni dei uinculis æternis in tenebris custodiuit:quia im
mutati sunt,& ex propria dignitate & gloria, magis in dæmonum ordinem abisse eos cogno
uimus.Animas uero hominum ex angelorum ruina, aut ex conuersione fieri: neq; credidi
mus aliquando, neq; docuimus (absit enim) & alienum hoc esse à prædicatione ecclesiastica
confitemur. Quærimus utrum animæ antequam homo in paradiso fieret, & plasmaretur
Adam de terra,inter rationabiles fuerint creaturas: utrum proprium statum habuerint,uixe
rint,moratæ sint,atq; substiterint:& an Origenis doctrina sit uera,qui dicit cunctas rationa
biles creaturas,incorporales & inuisibiles, si negligentiores fuerint, paulatim ad inferiora la
bi,& iuxta qualitates locorū ad quæ defluunt,assumere sibi corpora. Verbi gratia, primum
ætherea,deinde aerea.Cumq; ad uicina terræ peruenerint,crassioribus corporibus circunda
ri,nouissime humanis carnibus alligari:ipsosq; dæmones,qui proprio arbitrio cum principe
suo diabolo de dei ministerio recesserunt,si paululum resipiscere cœperint,humana carne ue
stiri:ut acta deinceps pœnitentia,post resurrectionem eodē circulo quo in carnem uenerant,
reuertātur ad uisionem dei,liberati etiam aereis æthereisq; corporibus:& tunc omnia genua
curuent deo,cœlestium,terrestrium,& infernorum,& sit deus omnia in omnibus.Cum ergo
ista quærantur,cur tu omissis super quibus pugna est, de stammate & loco certaminis egre
diens,in peregrinis & longe alienis disputationibus immoraris? Credis quod cunctas uisibi
les & inuisibiles creaturas unus deus fecerit:hoc & Arius cōfitetur,qui dicit cuncta creata per D
filium.Si de Marcionis arguereris hæresi,quæ alterum bonum, alterū iustum deum serens:
illum inuisibiliū,hunc uisibilium asserit creatorem:recte mihi de huiusmodi satisfeceris quæ
stione.Credis quod uniuersitatis trinitas sit creatrix: Istud Ariani & Emeriani negant, spiri
tum sanctum non conditorem,sed conditum blasphemantes. Sed te quis hoc tempore insi
mulat Arianum? Dicis animas hominū non partem dei esse naturæ, quasi Manichæus nūc
ab Epiphanio sis uocatus.Detestaris eos,qui animas ex angelis asserunt fieri:& illorum rui
nam nostram dicunt esse substantiam. Noli dissimulare quod nosti, nec simplicitate quod
non habes fingere:nec Origenes unquam dixit ex angelis animas fieri, cum ipsos angelos
nomen esse officij doceat,non naturæ.In libris enim πρὸς ἀρχὰς, & angelos,& thronos, &
dominationes,potestates,& rectores mundi & tenebrarum,& omne nomen quod nomina
tur,non solum in præsenti seculo, sed in futuro, dicit animas esse eorum corporum, quæ uel
desiderio uel ministerio susceperint.Solem quoq; ipsum & lunā,& omnium astrorū chorum
esse animas rationabilium quondam & incorporaliūm creaturarum: quæ nunc uanitati sub
iectæ, ignitis uidelicet corporibus, quæ nos imperiti & rudes luminaria mundi appellamus,
liberabuntur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum dei. Vnde omnis creatura
congemiscit & parturit.Et Apostolus deplorat,dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit
de corpore mortis huius? Non est istius temporis contra dogma gentilium & ex parte Pla
tonicum scribere. Ante annos fermè decem in commentarijs Ecclesiastæ, & in explanatione
epistolæ ad Ephesios,arbitror sensum animi mei prudentibus explicatum. Hoc nunc rogo,
qui tanta loqueris,qui de cunctis sermonibus sub uno tractatu edisseris ueritatem, ut respon
deas scisitantibus breuem absolutamq; sententiam. Quando plasmauit deus hominem ex
limo,& per gratiam propriæ insufflationis ei animam tribuit: utrum illa anima fuerit ante &
substiterit,& ubi uersata sit, quæ dei postea insufflatione donata est:an in sexto die quando
corpus ex limo formatum est,& esse & uiuere,dei potestate susceperit. De hoc taces, & quid

quæratur

A quæratur ſcire diſſimulãs,in ſuperfluis quæſtionibus occuparis. Origenẽ relinquis intactũ, & contra Marcionem,Apollinarem,Eunomium,Arium,Manichæum,cæterorũq; hęretico rum ineptias debaccharis.Manum peteris,& pedem porrigis:& tamẽ dogma quod retines, latenter inſinuas.Sic nos ruſticos placas,ut tuis penitus non diſpliceas. Dicis ex angelis dæ/ mones potius q̃ animas fieri:quaſi non & ipſi dęmones iuxta Origenem, hoc eſt pium,ani mæ ſint aerei corporis:& ex dęmonibus poſtea ſi reſipuerint,humanæ animę ſint futuri.An gelos ſcribis eſſe mutabiles,& ſub eo quod pium eſt,illud quod impiũ eſt introducis:ut mul
4 tis periodis animæ fiant,nõ ex angelis,ſed ex his uocabulis, in quæ prius angeli mutati ſunt. Volo quod dico, manifeſtius fieri: finge aliquẽ tribunitiæ poteſtatis ſuo uitio regradatum, per ſingula militiæ equeſtris officia,ad tyronis uocabulum deuolutum,nunquid ex tribuno ſtatim fit tyro?Nõ,ſed ante primicerius,deinde ſenator,decenarius, biarchus,circitor,eques, dein tyro:& quanquam tribunus quondam miles gregarius ſit,tamen ex tribuno non tyro, ſed primicerius factus eſt. Docet Origenes per ſcalã Iacob paulatim rationabiles creaturas ad ultimum gradum,id eſt,ad carnem & ſanguinẽ deſcendere: nec fieri poſſe,ut de centena/ rio numero ſubito quis ad unum numerũ præcipitetur: niſi per ſingulos numeros,quaſi per ſcalæ gradus,ad ultimum uſq; perueniat: & tot mutare corpora, quot de cœlo ad terrã mu/ tauerint mãſiones.Hæ ſunc ſtrophæ ueſtræ atq; præſtigiæ,quibus nos Peluſiotas & iumen ta & animales homines ducitis,quia non recipimus ea quæ ſpiritus ſunt. Vos Hieroſolymi/ tæ etiam angelos deridetis.Pertrahuntur in medium ueſtra myſteria, & de gentilium fabu/ lis dogma contextum,Chriſtianis auribus publicatur.Hoc quod uos miramini, olim in Pla tone contempſimus.Contempſimus autem,quia Chriſti ſtulticiam recepimus. Recepimus Chriſti ſtulticiam,quia fatuum dei ſapientius eſt hominibus. Non pudet Chriſtianos & ſa cerdotes dei,quaſi de rebus ludicris agatur,uerbis dubijs hærere:& ambiguas librare ſenten
C tias,quibus loquens magis quàm audiens decipitur. Vnus ex choro ueſtro cum à me tenere
B tur, ut diceret quid ſentiret de anima, fuiſſet ne ante carnem an non fuiſſet: Fuiſſe reſpondit ſimul & corpus & animam.Sciebam hominem hæreticũ laqueos in ſermone quærere. Tan/ dem repperi eum,ex quo corpus animaſſet, ex tunc eam dicere animam nuncupatam: quæ prius uel dæmon,uel angelus Satanæ,uel ſpiritus fornicationis:aut in parte contraria,domi natio,poteſtas,adminiſtrator ſpiritus,aut nuncius appellata ſit.Si fuit anima antec̃ Adam in paradiſo formaretur, in quolibet ſtatu & ordine,& uixit & egit aliquid (neq; enim poſſu/ mus incorporalem & æternam in modum glirium immobilem torpentemq; ſentire)neceſſe eſt ut aliqua cauſa præceſſerit,cur quæ prius ſine corpore fuit, poſtea circundata ſit corpore. Et ſi animæ eſt naturale eſſe ſine corpore,ergo contra naturam eſt eſſe in corpore.Si contra naturam eſt eſſe in corpore,ergo reſurrectio corporis contra naturam erit.Sed nõ fiet reſur/ rectio contra naturam: ergo iuxta ſententiam ueſtram corpus,quod contra naturam eſt,re/ ſurgens animã non habebit. Dicis animam nõ eſſe de dei ſubſtãtia.Pulchre. Damnas enim impijſſimum Manichæum,quem nominare pollutio eſt. Dicis ex angelis animas non fieri. Acquieſco pauliſper,licet nouerim quo ſenſu dixeris.Quia ergo didicimus quid neges,uolu mus ſcire quid credas.Accepto,inquis,de terra limo,plaſmauit deus hominẽ,& per gratiam propriæ inſufflationis animam donauit rationabilem,& liberi arbitrij,non partem aliquam ſuæ naturæ (iuxta quoſdam,qui hoc impie prædicant) ſed propriam conditionem. Videte quanto circumitu quod non quærimus eloquatur.Scimus quod de terra deus plaſmauit ho minem,nouimus quod inſufflauit in faciem eius,& factus eſt in animam uiuentem:nõ igno ramus quod anima rationalis ſit, & proprij arbitrij, & ſcimus quod dei illa conditio ſit. Ne/ mo dubitat errare Manichæum,qui dicit eam eſſe dei ſubſtãtiam.Hoc nunc interrogo:Ani/ ma iſta dei conditio, liberi arbitrij, rationalis, neque de ſubſtantia creatoris, quando facta ſit:utrum eo tempore quo de limo factus eſt homo, & inſufflatum eſt ſpiraculum uitæ in fa ciem eius: an quæ prius fuerat, & inter rationabiles creaturas & incorporeas erat atque uiue bat,dei poſtea inſufflatione donata ſit? Hic taces,hic ſimplicem ac ruſticũ te ſimulas: & ſub

uerbis ſcripturæ,ea quæ ſcriptura non ſentit,abſcondis.In eo loco ubi dicis quod nullus quæ c
rit,non illam partem aliquam eſſe ſuæ naturæ, iuxta quoſdam qui hoc impie prædicant: il/
lud magis debueras dicere,quod omnes quærimus,nõ eam quæ prius fuerat,nõ eam quam
ante cõditerat, quæ inter rationabiles atque incorporeas & inuiſibiles creaturas multo iam
tempore uerſabatur.Nihil horum loqueris,producis nobis Manichæum,& abſcondis Ori/
genem:& ſicut paruulis cibum poſcentibus,ludicra quædã offerunt gerulæ, ut auocent men
tes eorũ: ſic tu nos ruſticos auocas ad alia,ut dum alterius perſonæ nouitate tenemur,quod
uolumus non quæramus. Eſto,hoc non loquaris, & ſimplicitas tua nihil in ſe habeat quod
callide taceas. Qui ergo de anima ſemel dicere cœperas,& de re tãta ab exordio cõditionis
humanæ repetere: cur diſputatione pendente, ad angelos & ad diſpenſationem dominici
corporis repente tranſcendis: & tam grandi in medio prætermiſſa ſalebra,dubios nos in lu/
to hærere pateris? Si inſufflatio dei (quod non uis, & quod nunc relinquis ambiguum) hu/
manæ animæ conditio eſt: Eua, in cuius faciem non inſufflauit deus,unde animam habuit?
Taceo de Eua,quæ in typo eccleſiæ de coſta uiri ædificata,nõ debet poſt tanta ſecula nepo/
tum calumnias ſuſtinere.Cain & Abel,primi ex primis hominibus, unde habuere animas?
Omne deinceps humanum genus,quibus animarum cenſetur exordijs? Vtrum ex traduce,
iuxta bruta animalia: ut quomodo corpus ex corpore, ſic anima generetur ex anima? an ra/
tionabiles creaturę deſiderio corporum paulatim ad terram delapſæ,nouiſſime etiam huma
nis illigatæ corporibus ſunt? An certe (quod eccleſiaſticum eſt ſecundum eloquia ſaluatoris,
pater uſque modo operatur,& ego operor.Et illud Eſaiæ: Qui format ſpiritum hominis in
ipſo.Et in pſalmis:Qui fingit per ſingulos corda eorum)quotidie deus fabricatur animas,cu
ius uelle feciſſe eſt,& conditor eſſe non ceſſat? Scio quæ contra hæc ſoleatis dicere,& adulte/
ria nobis atque incæſta proponere: quæ longior pugna eſt, nec huius temporis patitur an/
guſtias.Eadem cõtrouerſia & in uos retorqueri poteſt: & quodcunq; in conditorem præſen D
tis temporis uidetur indignum,hoc etiam eo donãte non eſt indignum. Naſci de adulterio,
non eius culpa eſt qui naſcitur,ſed illius qui generat.Quomodo in ſeminibus non peccat ter
ra quæ fouet,non ſemen quod in ſulcos iacitur, non humor & calor, quibus temperata fru/
menta in germen pullulant, ſed uerbi gratia, fur & latro qui fraude & ui eripit ſemina: ſic in
generatione hominum recipit terra,id eſt uulua,quod ſuum eſt:& receptum cõfouet,confo/
tum corporat,corporatum in membra diſtinguit.Et inter illas ſecretas uentris anguſtias,dei
manus ſemper operatur: Idemq; eſt corporis & animæ creator.Noli deſpicere bonitatem fi
guli tui,qui te plaſmauit, & fecit ut uoluit. Ipſe eſt dei uirtus & dei ſapientia,qui in utero uir/
ginis ædificauit ſibi domũ.Iepte inter uiros ſanctos Apoſtoli uoce numeratus,meretricis eſt
filius. Sed audi, ex Rebecca & Iſaac Eſau genitus hiſpidus, tam mente quàm corpore,quaſi
bonum triticum in lolium auenasq; degenerat: quia non in ſeminibus, ſed in uoluntate na/
ſcentis cauſa eſt uitiorum atque uirtutum. Si offenſa eſt naſci in corporibus humanis, quo/
modo Iſaac,Sampſon, Ioannes Baptiſta de repromiſſione naſcuntur? Intelligis quid ſit fi/
dem ſuam audacter ac libere profiteri? Pone errare me,aperte dico quod ſentio.Et tu igitur
aut libere noſtra profitere, aut conſtanter tua loquere. Noli ſtatuere te in acie mea, ut ruſti/
citate ſimulata in tuto abeas, cum uolueris pugnantis terga confodere. Non eſt iſtius tem/
poris contra Origenis dogmata conſcribere:alteri iſtud, ſi Chriſtus uitam dederit,operi de/
dicabimus.Nunc quæritur,an qui arguitur,ad interrogata reſponderit,& ſimplex ſit & aper
ta eius reſponſio. Tranſeamus hinc ad famoſiſſimam de reſurrectione carnis & corporis
quæſtionem,in qua te rurſum lector admonitum uolo,ut cum timore & iudicio dei me ſcias
loqui, & te audire debere. Neque enim tantæ ſtulticiæ ſum, ut ſ in expoſitione illius fides
mera eſt,& perfidiæ nulla ſuſpicio,quæram accuſandi rationem: & dum uolo alium notare
culpæ,ipſe noter calumniæ. Lege ergo de reſurrectione carnis,quæ ſubdita ſunt:& cum lege
ris & non placuerint (ſcio enim haud placitura ignorantibus) ſuſpende iudicium, expecta
pauliſper uſq; ad finem reſponſionis noſtræ,cohibe ſententiam:& ſi tibi poſtea non placue
rint,tunc

A rint,tunc nos calumnię denotabis.Paſſionem quoq; eius in cruce & mortem ac ſepulturam, quæ uniuerſa ſeruauit,ac reſurrectionem ueritate & non putatiue confitemur:qui & primogenitus ex mortuis, primitias maſſæ corporum noſtrorum quas in ſepulchro poſitas ſuſcitauit,peruexit ad cœlum, ſpem nobis reſurrectionis in reſurrectione propriį corporis tribuēs: unde & omnes ſic ſperamus reſurgere ex mortuis,ſicut ille reſurrexit.Nō in alijs quibuſdam peregrinis & in alienis corporibus,quæ aſſumuntur in phantaſmate: ſed ſicut ipſe in illo corpore,quod apud nos in ſancto ſepulchro conditum reſurrexit:ita & nos in ipſis corporibus, quibus nunc circumdamur,& in quibus nunc ſepelimur,eadem ratione & uiſione ſperamus reſurgere. Quæ enim iuxta Apoſtolū ſeminantur in corruptione,ſurgent in incorruptione: quæ ſeminantur in ignobilitate,ſurgent in gloria. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale:de quibus & ſaluator docens loquutus eſt: Qui enim digni fuerint ſeculo illo,& reſurrectione ex mortuis,neque nubent,neque nubentur: neque enim ultra mori poterūt,ſed erunt ſicut angeli dei,cum ſint filij reſurrectionis.Rurſum in alia parte epiſtolæ,hoc eſt,in fine ſuorum tractatuū,ut auribus illuderet neſcientium,ſtrepitum reſurrectionis ac pompam hac uerborum ambiguitate librauit:Sed neque de ſecundo glorioſo aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti intermiſimus,qui uēturus eſt in gloria ſua iudicare uiuos & mortuos: ipſe enim ſuſcitabit omnes mortuos,& ante ſuum tribunal eſſe faciet:& unicuiq; reddet ſecundū quod egit per corpus,ſiue bonum ſiue malum: ſcilicet aut coronandus in corpore,quod caſte egit & iuſte:aut condemnandus, quod uoluptatibus pariter iniquitatibuſq; ſeruiuit.Hoc quod in Euangelio legimus: In conſummatione mundi, ſi fieri poteſt,ſeduci etiam electos:in hoc capitulo cōprobamus. Audit uulgus indoctum mortuos & ſepultos: audit reſurrectionem mortuorum,ueritate & non putatiue:audit primitias maſſæ noſtrorum corporum, in domini corpore ad cœleſtia perueniſſe: audit reſurrecturos, non in peregrinis alieniſq; corpori-
B bus,quæ aſſumūtur in phantaſmate: ſed ſicut ſurrexit dominus in corpore, quod apud nos in ſancto ſepulchro conditum iacuit: ita & nos in ipſis corporibus,quibus nunc circūdamur & ſepelimur, in die iudicij reſurrecturos. Et ne hoc parū quis exiſtimaret,addit in extremo capitulo:Et unicuiq; reddet ſecundum quod egit in corpore, ſiue bonum ſiue malum:ſcilicet aut coronandus in corpore,quod caſte egit & iuſte:aut condemnandus,quod uoluptatibus iniquitatibuſq; ſeruiuit.Hæc audiens indoctum uulgus,in tanto mortuorum, ſepulti corporis,reſurrectionis ſonitu,nullam ſtropham, nullas inſidias ſuſpicatur. Credit eſſe quod dicitur. Sanctiores enim ſunt aures populi quàm ſacerdotis animus. Iterum atque iterum te lector commoneo,ut patientiam teneas, & diſcas quod ego quoque per patientiam didici: & tamen antequam uultum draconis euoluam, & dogma Origenis de reſurrectione breuiter exponam (non enim poteris uim ſcire antidoti, niſi uenena perſpexeris) illud diligenter obſerua,& caute relegens numera: quod nouies reſurrectionem nominans corporis, ne ſemel quidē carnis inſeruit:ſuſpectumq; tibi ſit, quod de induſtria prætermiſit.Dicit ergo Origenes in pluribus locis,& maxime in libro de reſurrectiōe quarto,& in expoſitione primi pſalmi,& in Stromatibus,duplicem errorem uerſari in eccleſia:noſtrorum,& hæreticorum.Nos ſimplices & philoſarcas dicere,quod eadem oſſa & ſanguis & caro,id eſt, uultus & membra, totiusq; compago corporis reſurgat in nouiſſima die:ſcilicet ut pedibus ambulemus, operemur manibus,uideamus oculis, auribus audiamus, circumferamusq; uentrem inſatiabilem, & ſtomachum cibos concoquentem. Conſequens autem eſſe,qui iſta credamus, dicere nos quod & comedendum nobis ſit & bibendum,digerenda ſtercora,effundendus humor,ducendæ uxores,liberi procreādi.Quo enim membra genitalia,ſi nuptiæ non erūt? Quo dentes,ſi cibi nō molendi ſunt? Quo uenter & cibi,ſi iuxta Apoſtolum & hic & illi deſtruentur? ipſo iterum clamante: Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt,neque corruptio incorruptionem. Hæc nos innocentes & ruſticos aſſerit dicere. Hæreticos uero, in quorum parte ſunt Marcion, Apelles, Valentinus,Manes, nomen inſaniæ,penitus & carnis & corporis reſurrectionē negare,& ſalutem tantum tribuere animæ:fruſtraq; nos dicere ad exemplum

domini reſurrecturos,cum ipſe quoque dominus in phantaſmate reſurrexerit: & nõ ſolum c
reſurrectio eius, ſed & ipſa natiuitas ὑφ' ἁρπαγήν, id eſt, putatiue uiſa magis ſit quàm fuerit. 5
ſibi autem utranq; diſplicere ſententiam,fugere ſe & noſtrorũ carnes,& hæreticorum phan-
taſmata : quia utraque pars in contrarium nimia ſit,aliis id uolentibus ſe eſſe quod fuerunt,
aliis reſurrectionem corporum omnino denegantibus. Quatuor,inquit, elementa ſunt,phi
loſophis quoque nota & medicis,de quibus omnes res & corpora humana compacta ſunt,
terra,aqua,aer,& ignis. Terram in carnibus,aerem in halitu, aquam in humore,ignem in ca-
lore intelligi. Cum ergo anima caducum hoc frigidũq; corpuſculum dei iuſſione dimiſerit,
paulatim omnia redire ad matrices ſuas ſubſtantias : carnes in terram relabi,halitum in aera
miſceri, humorem reuerti ad abyſſos, calorem ad æthera ſubuolare . Et quomodo ſi ſexta-
rium lactis & uini mittas in pelagus,ueliſq; rurſum ſeparare quod mixtum eſt : uinum qui-
dem & lac quod miſeras non periere,non tamen poſſe quod fuſum eſt ſeparari : ſic ſubſtan-
tiam carnis & ſanguinis nõ perire quidem in originalibus materiis , non tamen in antiquam
redire compaginem,nec poſſe ex toto eadem eſſe quæ fuerint. Cum autem iſta dicantur,ſo
liditas carnium,ſanguinis liquor,craſſitudo neruorum,uenarumq; perplexio,& oſſium duri
cies denegatur. Alia ratione reſurrectionem corporũ cõfitemur,eorum quę in ſepulchris po
ſita ſunt,dilapſaq; in cineres : Pauli Pauli, & Petri Petri,& ſingula ſingulorum : neque enim
fas eſt,ut in aliis corporibus animæ peccauerint,in aliis torqueantur: nec iuſti iudicis alia cor-
pora pro Chriſto ſanguinem fundere, & alia coronari . Quis hæc audiens, reſurrectionem
carnis eum negare putet ? Eſt, inquit, ſingulis ſeminibus ratio quædam à deo artifice inſita,
quæ futuras materias in medullæ principiis tenet . Et quomodo tanta arboris magnitudo,
truncus,rami,poma,folia non uidentur in ſemine,ſunt tamen in ratione ſeminis,quam Græ
ci ἀντίθεσιν uocãt:& in grano frumenti eſt intrinſecus,uel medulla,uel uenula:quæ cum
in terra fuerit diſſoluta,trahit ad ſe uicinas materias,& in ſtipulam,folia,ariſtasq; conſurgit:
aliudq; moritur, aliud reſurgit : neque enim in grano tritici, radices,culmus folia, ariſtæ, pa- D
leæ ſunt diſſolutæ:Sic & in ratione humanorum corporum manent quædam ſurgendi anti-
qua principia,& quaſi ἀντίτειαν, id eſt,ſeminariũ mortuorum,ſinu terræ confouetur.Cum
autem iudicij dies aduenerit,& in uoce archangeli,& in nouiſſima tuba tremuerit terra,mo-
uebuntur ſtatim ſemina, & in puncto horæ mortuos germinabunt:non tamen eaſdem car-
nes,nec in his formis reſtituent quæ fuerunt. Vis ſcire uerum eſſe quod dicimus, audi Apo-
ſtolum.Sed dicit aliquis,quomodo reſurgent mortui? quo autẽ corpore uenient? Inſipiens,
quod tu ſeminas,non corpus quod futurum eſt ſeminas,ſed nudum granum : utputa tritici,
uitis & arboris . Et quia de grano tritici ac ſemente arborum ex parte iam diximus, nunc de
acino uinacij diſſeramus.Granum paruum eſt,ita ut uix duobus digitulis teneri poſſit. Vbi
ſunt radices ? ubi radicum & trunci & propaginum tortuoſa perplexio ? Vbi pampinorum
umbracula,& uuarum pulchritudo,futura uina parturiens ? Aridum eſt quod tenetur,& pe
nè uix cernitur:ſed in ſicco illo grano,potentia dei & occulta ratione ſementis,ſpumantia mu
ſta fundentur.Hæc ligno tribuis,quod periturum eſt: ſic ornatur, quod manſurum non eſt,
nec priſtinam recipiet uilitatem:& uis rurſus oſſa,ſanguinem,membra,ut creſcentibus capil-
lis tonſore egeas:naſus pituitas digerat : incrementa unguium ſecanda ſint, ut per inferiores
partes uel ſtercora uel libidines effluant? Si affers iſtas ineptias ruſticorum & carnis,in qua
deo placere non poſſumus,quaſi inimici, obliuiſceris reſurrectionem mortuorum.Semina-
tur in corruptione,ſurget in incorruptione. Seminatur in contumelia,ſurget in gloria.Semi-
natur in infirmitate, ſurget in uirtute . Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale.
Nunc oculis uidemus, auribus audimus, manibus agimus, pedibus ambulamus. In illo au-
tem corpore ſpirituali toti uidebimus,toti audiemus,toti operabimur,toti ambulabimus: &
transfigurabit dominus corpus humilitatis noſtræ, conforme corpori claritatis ſuæ gloriæ. 6
Quando dixit transfigurabit,id eſt, μεταχηματίσῃ, membrorũ quibus nunc utimur,diuer-
ſitas denegatur. Aliud nobis ſpirituale & æthereum promittitur : quod nec tactui ſubiacet,
nec oculis

A nec oculis cernitur,nec pondere prægrauatur:& pro locorum in quibus futurum est uarietate mutabitur. Alioqui si eædem carnes erunt, & corpora quæ fuerunt,rursum mares & fœminæ,rursum nuptiæ,uiris hirsutum supercilium,barba prolixa,muliebres leues genæ,& angusta pectora: ad concipiendos & pariendos fœtus,uenter & femora dilatanda sunt. Resurgent etiã infantuli,resurgent & senes: illi nutriendi,hi baculis sustentandi. Nec uos ô simplices resurrectio domini decipiat,quod latus & manus monstrauerit, in littore steterit,in itinere cum Cleopha ambulauerit,& carnes & ossa habere se dixerit.Illud corpus alijs pollet priuilegijs, quod de uiri semine & carnis uoluptate non natum est. Comedit post resurrectionem suam & bibit,& uestitus apparuit, tangendum se præbuit:ut dubitantibus apostolis,fidem faceret resurrectionis. Sed tamen non dissimulat naturam aerei corporis & spiritualis. Clausis enim ingreditur ostijs, & in fractione panis ex oculis euanescit. Ergo & nobis post resurrectionem bibendum erit & comedendum,& post cibum stercora egerenda? Et ubi erit illa promissio:Oportet mortale hoc induere immortalitatem? Hæc est omnis causa, cur in expositione fidei tuæ,ad decipiẽdas aures ignorantium, nouies corpus,& ne semel quidem carnes nominas:dum homines putant te carnes in corporibus confiteri,et idem carnem esse quod corpus. Si idem est, non diuersum significat. Scio enim te hoc esse dicturum. Putaui idem corpus esse quod carnem:simpliciter sum loquutus. Quare non carnem potius nominas,ut corpus significes: & indifferenter nunc carnem, nunc corpus:ut corpus in carne,& caro in corpore demonstretur? Sed mihi crede,non est simplex silentium tuum. Alia enim carnis, alia corporis definitio est: omnis caro est corpus, non omne corpus est caro. Caro est proprie, quæ sanguine, uenis,ossibus, neruis que constringitur.Corpus quanquam & caro dicatur, interdum tamen æthereum uel aereum nominatur: quod tactui uisuiq; non subiacet,& plerunque uisibile est atque tangibile.Paries corpus est,sed non caro. Vnde Apostolus corpora cœlestia appellat,& corpora terrestria.Cœleste corpus,solis,lunæ,stellarũ.Ter-
B restre, ignis, aeris, aquæ,terræ, & reliquorum, quæ absque anima his sentiuntur elementis. Vides nos intelligere subtilitates uestras, & arcana,quæ in cubiculis & inter perfectos loquimini, & quæ populus foris stans nec meretur audire, proferre in medium? Hoc est illud quod reducta ad auriculam manu, & concrepantibus digitis,ridentes dicitis: Omnis gloria filiæ regis intrinsecus.Et:Introduxit me rex in cubiculum suum. Patet quare corporis,& non carnis resurrectionem dixeris:scilicet,ut nos rudes carnem te dicere putaremus in corpore,& hi qui perfecti sunt,intelligerent carnem in corpore denegari.Denique Apostolus in epistola sua ad Colossenses,uolens corpus Christi carneũ & non spirituale,aereum,tenue demonstrare, significanter loquutus est, dicens: Et uos quum essetis aliquando alienati à Christo, & inimici sensus eius in operibus malis,reconciliauit in corpore carnis suæ per mortem. Rursumq; in eadem epistola: In quo circuncisi estis in circuncisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis. Si corpus carnem solum significat: & non est nomen ambiguum,nec ad diuersas intelligentias trahi potest:satis superflue corporeum & carneum dicit, quasi caro non intelligatur in corpore. In symbolo fidei & spei nostræ,quod ab apostolis traditũ,non scribitur in charta & atramento, sed in tabulis cordis carnalibus,post cõfessionem trinitatis & unitatem ecclesiæ,omne Christiani dogmatis sacramentum, carnis resurrectione includitur.Et tu intantum in corporis, & iterum corporis & tertio corporis, & usque nouies corporis,uel sermone uel numero immoraris: nec semel nominas carnem,quod illi semper nominant carnem,corpus uero tacent.Sed & illud quod argute subnectis,& prudẽter præcauens dissimulas,scito nos intelligere. His enim testimonijs ueritatem resurrectionis probas, quibus Origenes negat: & de dubijs incerta confirmans, certam fidei domum, subita temperstate subuertis. Seminatur (inquit) corpus animale, surget corpus spirituale. Neque enim nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli in cœlis. Quæ alia exempla assumeres, si resurrectionem negares? Vis resurrectionem carnis, ueritate & non putatiue, ut loqueris confiteri.Post illa quibus ignorantium blanditus es auribus,quod in ipsis corporibus,in qui-

bus mortui ſumus & ſepulti,reſurgamus: hoc potius adiunge,& dic: Quoniam ſpiritus car/ c
nem & oſſa non habet,ſicut me uidetis habere:& proprie ad Thomam:Infer digitum tuum in manus meas,& manum tuam in latus meum, & noli eſſe incredulus,ſed fidelis. Sic & nos poſt reſurrectionẽ eadem habebimus membra, quibus nunc utimur, eaſdem carnes & ſan/guinem & oſſa:quorum in ſcripturis ſanctis opera,non natura damnantur. Denique in Ge/neſi ſcriptum eſt:Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis,quia caro ſunt. Et Pau/lus apoſtolus de praua doctrina & operibus Iudæorum: Non acquieui,ait,carni & ſangui/ni. Et ad ſanctos qui utique in carne erant,dicit: Vos autem in carne non eſtis,ſed in ſpiritu: ſi tamen dei ſpiritus habitat in uobis. Negans enim eos in carne, quos in carne eſſe conſta/bat:non carnis ſubſtantiam, ſed peccata damnabat. Hæc eſt uera reſurrectionis confeſſio, quæ ſic gloriam carni tribuit,ut non auferat ueritatẽ. Quod uero dicit Apoſtolus corruptibi le hoc & mortale,hoc ipſum corpus,id eſt carnem,quæ tunc uidebatur,oſtendit. Quod au/tem copulat, inducre incorruptionem & immortalitatem: illud indumentum, id eſt, ueſti/mentum,non dicit corpus abolere quod ornat in gloria:ſed quod ante ingloriũ fuit, efficere glorioſum:ut mortalitatis & infirmitatis uiliore ueſte depoſita, immortalitatis auro & ut ita dicam firmitatis atque uirtutis beatitudine induamur, uolentes non ſpoliari carne,ſed ſuper ueſtiri in gloria,& domicilium noſtrum quod de cœlo eſt,ſuperindui deſiderantes, ut deuo retur mortale à uita. Certe nemo ſuperinduitur,niſi qui ante ueſtitus eſt. Sic & dominus no/ſter in monte transfiguratus eſt in gloria, non ut manus ac pedes cæteráque membra per/deret, & ſubito in rotunditate uel ſolis uel ſphæræ uolueretur: ſed eadem membra ſolis ful/gore rutilantia,apoſtolorum oculos præſtringerent. unde & ueſtimenta eius mutata ſunt in candorem, non in aerem,ne fortè & ueſtes eius aſſeras ſpirituales: Et facies eius, inquit, ful/gebat ſicut ſol. Vbi autem facies nominatur, exiſtimo quod & cætera membra conſpecta ſint. Enoch translatus eſt in carne. Elias carneus raptus eſt in cœlum: necdum mortui & pa/radiſi iam coloni, habent membra cum quibus rapti ſunt atque translati. Quod nos imita/ D
mur ieiunio, illi poſſident dei conſortio. Veſcuntur cœleſti pane, & ſaturantur omni uerbo dei:eundem habentes dominũ,quem & cibum. Audi ſaluatorem dicentem:Et caro mea re/quieſcet in ſpe. Et in alio loco:Caro eius non uidit corruptionem. Et rurſum: Omnis caro ui/debit ſalutare dei. Et tu ſemper corpus ingeminas? Profer magis Ezechiel,qui oſſa iungens oſſibus,& educẽs ea de ſepulchris ſuis,& ſuper pedes ſtare faciens,carnibus neruiſq; cõſtrin/git,& cute deſuper tegit: donec Iob tormentorum uictor, & teſta radens putridæ carnis ſa/niem,miſerias ſuas reſurrectionis ſpe & ueritate ſoletur: Quis mihi det, inquit,ut ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det,ut exarentur in libro ſtilo ferreo, & plumbi lamina, uel celte ſculpantur in ſilice? Scio enim quod redemptor meus uiuit,& in nouiſſimo die de terra ſur/recturus ſum,& rurſum circundabor pelle mea,& in carne mea uidebo deum:quem uiſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Quid hac prophetia manifeſtius? Nullus tam aperte poſt Chriſtum,quàm iſte ante Chriſtum de reſurrectione loquitur. Vult uerba ſua in perpetuum durare: & ut nulla poſ/ſint uetuſtate deleri,exarari ea uult in plũbi lamina, & ſculpi in ſilice. Sperat reſurrectionẽ, imò nouit & uidit,quod uiuit Chriſtus redemptor eius,& in nouiſſimo die de terra reſurre/cturus ſit. Necdum mortuus erat dominus, & athleta eccleſiæ redemptorem ſuum uidebat ab inferis reſurgentem. Illud uero quod infert:Et rurſum circumdabor pelle mea,& in carne mea uidebo deum:puto quod nõ loquatur, quaſi amator carniũ, quas putridas fœtentesq; cernebat:ſed ex fiducia reſurgendi contemnit præſentia,ſolatio futurorũ. Rurſum ait,circum dabor pelle mea. Vbi hic corpus æthereum? ubi aereum,& ſpiritui & auræ ſimile? Certe ubi pellis & caro,ubi oſſa & nerui & ſanguis & uenæ, ibi carnis ſtructura, ibi ſexus proprietas. Et in carne,inquit,mea uidebo deũ. Quãdo omnis caro uidebit ſalutare dei,& Ieſum deum, tunc & ego uidebo redemptorem & ſaluatorẽ & deum meum. Videbo autem in iſta carne, quæ me nunc cruciat,quæ nunc præ dolore diſtillat. Idcirco deum in carne conſpiciam, quia

omnes

A omnes infirmitates meas sua resurrectione sanauit. Nónne tibi uidetur iam tunc Iob contra Origenem scribere: & pro carnis ueritate, in qua tormenta sustinuit, alterũ contra hæreticos habere certamen? Dolet enim, si tanta sit frustra perpessus: & alia spiritualiter resurgẽte, ista carnaliter cruciata sit. Vnde inculcat & exaggerat, & omnia lubricæ confessionis arcana manifesta uoce concludit, dicens: Quem uisurus sum ego ipse & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Is si non in sexu suo resurrecturus est: si non eisdem membris, quæ iacuere in stercore: si non eosdem oculos aperiat ad uidendum deum, quibus tunc uidebat uermiculos, ubi erit ergo Iob? Tollis ea in quibus substitit Iob, & donas mihi inane uocabulum resurgentis: quomodo si nauim post naufragium restitutam uelis, ac neges singula de quibus nauis construitur. Ego libere dicam, & quanquam torqueatis labia, trahatis capillum, applaudatis pede, Iudæorum lapides inquiratis, fidem ecclesiæ apertissime confitebor. Resurrectionis ueritas catholicæ, sine carne & ossibus, sine sanguine & membris intelligi nõ potest. Vbi caro & ossa & sanguis & membra sunt, ibi necesse est ut sexus diuersitas sit. Vbi sexus diuersitas est, ibi Ioannes Ioannes, Maria Maria. Noli timere eorum nuptias, qui etiam ante mortem in sexu suo sine sexus opere uixerunt. Quando dicitur: In illa die neq; nubent neq; nubentur: de his dicitur qui possunt nubere, & tamen non nubent. Nemo enim dicit de angelis, nõ nubent neq; nubentur. Ego nunquam audiui spiritualium uirtutum in cœlo nuptias celebrari: sed ubi sexus est, ibi uir & fœmina. Vnde & tu inuitus licet cogẽte ueritate confessus es, & dixisti: aut coronãdus in corpore, quod caste egit & iuste: aut cõdemnandus in corpore, quod uoluptatibus iniquitatiq; seruiuit. Tolle corpus & pone carnem, & uirum ac fœminam non negasti. Quis enim uiuit cum gloria pudicitiæ, qui non habet sexum per quem committi potuit impudicitia? Quis enim unquam lapidem coronauit, quia uirgo permanserit? Angelorum nobis similitudo promittitur: id est, beatitudo illa, in qua sine carne & sexu sunt angeli,
B nobis in carne & sexu nostro donabitur. Mea rusticitas sic credit, & sic intelligit sexum confiteri sine sexuum operibus: homines resurgere, & sic eos angelis adæquari. Nec statim superflua uidebitur membrorum resurrectio, quæ caritura sint officio suo, cum adhuc in hac uita positi, nitamur opera non implere membrorum. Similitudo autem ad angelos, non hominum in angelos demutatio, sed profectus immortalitatis & gloriæ est. Argumenta uero illa puerorum & infantium & senum & ciborum & stercorum, quibus aduersum ecclesias uteris, non sunt tua, de gentilium fonte manarũt. Eadem enim opponunt nobis ethnici. Qui Christianum esse te dicis, gentilium arma depone. Discant illi magis à te resurrectionem carnis confiteri, quàm tu ab illis negare. Aut si & tu de hostium numero es, ostende te libere aduersarium, ut ethnicorum suscipias uulnera. Dono tibi nutriculas tuas, ne uagiant infantes: dono decrepitos senes, ne hiberno frigore contrahantur. Frustra etiam tonsores artificia didicerunt, scientes Israeliticum populum per quadraginta annos, nec unguium, nec capillorum incrementa sensisse: & quod his maius est, non sunt attrita uestimenta eorum, nec inueterauerunt calciamenta eorum. Enoch & Elias, de quibus dudum diximus, tanto tempore in eadem permanent ætate, qua rapti sunt. Habent dentes, uentrem, genitalia: & tamen nec cibis, nec uxoribus indigent. Quid potentiam dei calumniaris? qui potest de medulla illa & de seminario uestro interiori, non carnes tantum de carnibus, sed corpus educere, & aliud ex alio facere: & de aqua, id est, de uilitate carnium, preciosa & aerij corporis uina mutare: potest utique eadem potentia, qua de nihilo cuncta fabricatus est, reddere quæ fuerunt: quia multo minus est restituere quod fuerit, quàm facere quod non fuit. Miraris si de infantibus & senibus in perfecti uiri ætatem resurrectio fiat, cum de limo terræ absque ullis ætatum incrementis, consummatus homo factus sit? Costa mutatur in fœminam, & tertio humanæ conditionis modo, uilia & pudenda nostræ natiuitatis elementa mutantur in carnes: liganturmembris, discurrunt in uenas, in ossa durantur. Vis & quartum genus humanæ generationis audire? Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Propterea quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius dei. Aliter Adam, aliter Eua, aliter

Abel,aliter homo Ieſus Chriſtus.Et in omnibus diuerſis exordijs,una hominis natura non c
differt.Reſurrectionem carnis,omniumq; membrorum ſi uelim probare,& ad ſingula teſti
monia explanationes adiungere, multis libris opus erit: ſed præſens cauſa hoc non deſide
rat.Propoſui enim non Origeni in omnibus reſpondere, ſed fraudulentæ ſatisfactionis ape
rire myſteria.Attamen quia lõgus fui in aſſertione contraria, & uereor ne dum fraudes pan
dere ſtudeo,ſcandalum lectori reliquerim,aceruatim teſtimonia ponam, curſimq; perſtrin
gam,ut toto contra uenenatam argumentationem ſcripturarũ pondere dimicemus.Qui ue
ſtem non habet nuptialem,nec ſeruauit illud mandatum:Candida ſint ueſtimenta tua ſem
per:manibus pedibusq; conſtringitur,ne recumbat in conuiuio, ſedeat in ſolio,ſtet ad dex
teram dei,mittitur in gehennam,ubi fletus oculorum & ſtridor dentium eſt. Capilli capitis
ueſtri numerati ſunt. Si capilli,puto facilius dentes. Fruſtra autem numerati, ſi aliquando
perituri.Veniet hora,in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient uocem filij dei & pro
cedent. Audient auribus, procedent pedibus. Hoc & Lazarus ante iam fecerat. Procedent
autem de monumentis,id eſt,qui monumentis illati fuerant,uenient mortui, & reſurgent de
ſepulchris ſuis.Ros enim qui à deo eſt,medulla eſt oſſibus ipſorum.Tunc implebitur quod
dominus loquitur per prophetã: Populus meus intra in cellaria tua aliquantulũ, donec ira
mea trãſeat.Cellaria ſepulcra ſignificãt,de quibus hoc utiq; profertur,quod conditũ fuerat.
Et exibunt de ſepulchris ſuis ueluti hinnuli de uinculis ſoluti. Gaudebit cor eorum, & oſſa
eorum ſicut ſol orientur:ueniet omnis caro in conſpectũ domini, & mandabit piſcibus ma
ris,& eructabunt oſſa quæ comederant, & faciet compagem ad compagem, & os ad os: &
qui in terræ puluere dormierunt,reſurgent:alij in uitam æternam,alij in opprobrium & con
fuſionem æternam. Tunc uidebunt iuſti impiorum pœnas atq; cruciatus: quoniam uermis
eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in conſpectu omnis carnis.
Quotquot igitur habemus hanc ſpem, ſicut exhibuimus membra noſtra famulantia im
mundiciæ & iniquitati ad iniquitatẽ,ita exhibeamus ea famulantia iuſticiæ ad ſanctificatio D
nem:ut reſurgentes ex mortuis,in nouitate uitæ ambulemus. Quomodo & uita domini Ie
ſu manifeſtatur in noſtro mortali corpore: & qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis, uiui
ficabit & mortalia corpora noſtra,propter inhabitãtem ſpiritum eius in nobis. Iuſtum enim
eſt,ut qui ſemper mortificationem Chriſti in corpore noſtro circumtulimus, uita quoq; Ie
ſu manifeſtetur in corpore noſtro mortali, id eſt,in carne mortali ſecundum naturam, æter
na autem ſecundum gratiam. Vidit & Stephanus ſtantem Ieſum ad dexteram patris,& ma
nus Moyſi mutata eſt in candorem niuis, & deinceps colori priſtino reſtituta. In utraq; di
uerſitate manus fuit. Figulus ille Hieremiæ, cuius per duriciam lapidum uas quod fecerat
confractum eſt,de eadem maſſa & de eodẽ luto redintegrauit quod ceciderat.Sed & ipſum
reſurrectionis uocabulum ſignificat non aliud ruere,aliud ſuſcitari: & quod adijcitur mortu
orum,carnem propheta demonſtrat:quod enim in homine moritur,hoc & uiuificatur.Vul
neratus ille itineris Iericho totus refertur ad ſtabulũ, & delictorum plagæ immortalitate ſa
nantur.Aperta ſunt & ſepulchra in domini paſſione,quando ſol fugit,terra tremuit,& mul
ta corpora ſanctorum ſurrexerunt,& uiſa ſunt in ſancta ciuitate. Quis eſt, inquit Eſaias,qui
aſcendit ex Edom: fulgida ueſtimenta eius ex Boſor, ſic formoſus in ſtola candida? Edom
aut terrenus interpretatur,aut cruẽtus. Boſor,aut caro,aut in tribulatione. Paucis uerbis to
tum reſurrectionis myſterium demonſtrat,id eſt,& ueritatem carnis & augmentum gloriæ.
Et eſt ſenſus:Quis eſt iſte qui aſcendit de terra, aſcendit de ſanguine? Cuius ueſtimenta iu
xta prophetiam Iacob,qui alligauit pullum ſuum ad uitem,& torcular calcauit ſolus,muſto
rubentia ſunt. De Boſor,id eſt,de carne ſiue tribulatione mundi: ipſe enim uicit mundum.
Ideoq; rubra & fulgida ſunt ueſtimenta eius,quia ſpecioſus forma fuit præ filijs hominum:
propter gloriam triumphantis in ſtolam candidam commutata ſunt:& tunc uere de Chriſti
carne completum eſt: Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata,innitens ſuper fratruelem ſuum?
Et quod in eodem libro ſcribitur:Fratruelis meus rubicundus & candidus.Hunc imitantur,

qui

A qui ueſtimenta ſua non coinquinauerunt cum mulieribus: uirgines enim permanſerunt,qui ſe caſtrauerunt propter regna cœlorum. Itaq; in albis erunt ueſtibus. Eo tempore ſententia domini opere perfecta monſtrabitur: Omne quod dedit mihi pater,non perdam ex eo quic quam, ſed reſuſcitabo illud in nouiſſimo die. Totum uidelicet hominem, quem totum na/ ſcēdo ſuſceperat. Tunc ouis quæ perierat,& in inferioribus oberrabat, humeris ſaluatoris to ta portabitur: & quæ peccatis languida fuit, clementia iudicis ſuſtentabitur. Tunc uidebunt illum qui compunxerunt,qui clamauerunt,Crucifige,crucifige talem. Tribus & tribus cædēt pectora,ipſi & mulieres eorum. Illæ mulieres, quibus dominus locutus eſt crucem portans: Filiæ Hieruſalem nolite flere ſuper me,ſed ſuper uos flete & ſuper filios ueſtros. Tunc ange lorum uaticinium complebitur, qui ſtupentibus apoſtolis euntem in cœlum dixerunt: Hic Ieſus qui à uobis aſſumptus eſt in cœlum,ſic ueniet, quemadmodum uidiſtis eum euntem in cœlum. Quale eſt autem,idcirco dicere dominum poſt reſurrectionem quadraginta die/ bus comediſſe cum apoſtolis,ne phantaſma putaretur: & hoc ipſum quod comedit in carne & in membris uiſus eſt in phantaſmate confirmare? Aut uerum eſt quod uidebatur, aut fal/ ſum. Si uerum eſt, ergo uere comedit & uere membra habuit. Si autem falſum, quomodo res falſas oſtendere uoluit, ut reſurrectionis ueritatem probaret? Nemo enim falſo uerum probat. Ergo,inquies,& nos poſt reſurrectionem comeſuri ſumus? Neſcio. Non enim ſcri/ ptum eſt: & tamē ſi quæratur,non puto comeſuros. Legi enim nō eſſe regnum dei cibum & potum,repromittens nobis quæ oculus non uidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcē/ derunt. Moyſes & Elias quadraginta diebus ieiunauerunt ac noctibus. Hoc hominum na/ tura non patitur,ſed quod homini impoſſibile eſt,deo impoſſibile non eſt. Sicut qui futura prædicit,non intereſt utrum poſt decem annos,aut poſt centum futura pronunciet: quia una eſt ſcientia futurorum: ſic qui quadraginta diebus poteſt ieiunare & uiuere, imò non poteſt ieiunare,ſed uiuit uirtute dei: & æterno tempore poterit abſq; eſca & potu uiuere. Quare fa/
B uum comedit dominus? Vt reſurrectionem probaret, non ut tuis faucibus mella permitte/ ret. Piſcem in prunis aſſum petijt,ut dubitantes confirmaret apoſtolos,qui ad illum accedere non audebant,quod putarent ſe ſpiritum uidere,non corpus. Archiſynagogi filia ſuſcitatur, & cibum accipit. Lazarus quatriduanus mortuus reſurgit, & prandens inducitur: non quia apud inferos eſuriebat,ſed quia difficultas operis,ſcrupuloſitatem fidei requirebat. Quomo do ueras manus & uerum oſtēdit latus: ita uere comedit cum diſcipulis: uere ambulauit cum Cleopha: uere lingua loquutus eſt cum omnibus: uero accubitu diſcubuit in cœna: ueris ma/ nibus accepit panem, benedixit ac fregit & porrigebat illis. Quod autem ab oculis repente euanuit,uirtus dei eſt,nō umbræ & phantaſmatis. Alioquin & ante reſurrectionē,cum edu/ xiſſent eum de Nazareth,ut præcipitarent de ſupercilio montis, tranſiuit per medios,id eſt, elapſus eſt de manibus eorum. Nunquid iuxta Marcionem dicere poſſumus,quod ideo na tiuitas eius in phantaſmate fuerit,quia contra naturam qui tenebatur,elapſus eſt? Quod ma gis licet,hoc domino nō licet? Apollonius Tyaneus ſcribitur,cū ante Domitianum ſtaret in conſiſtorio,repēte non comparuiſſe. Noli potētiam domini Magorū præſtigijs adæquare, ut uideatur fuiſſe quod nō fuit,& putetur comediſſe ſine dentibus, ambulaſſe ſine pedibus, fregiſſe panem ſine manibus,locutus eſſe ſine lingua,& latus monſtraſſe ſine coſtis. Et quo/ modo,inquies,nō cognoſcebant eum in itinere,ſi ipſum habebat corpus quod ante habuit? Audi ſcripturam dicentem: Oculi eorum tenebantur,ne eum agnoſcerent. Et rurſum: Aperti ſunt oculi eorum,& cognouerūt eum. Nunquid alius fuit quando nō agnoſcebatur,& alius quando agnitus eſt? Certe unus atq; idem erat. Cognoſcere ergo & non cognoſcere,oculo/ rum fuit,nō eius qui uidebatur,licet & ipſius fuerit. Oculos enim tenebat eorum, ne ſe agno ſcerent. Deniq; ut ſcias errorem qui uerſabatur in medio,nō corporis domini,ſed oculorum fuiſſe clauſorum: Aperti ſunt oculi eorū,inquit,& cognouerūt eum. Vnde & Maria Magda/ lene quamdiu nō agnoſcebat Ieſum,& uiuū quærebat inter mortuos, hortulanum putabat. Agnoſcit,& dominū uocat. Poſt reſurrectionem Ieſus ſtabat in littore,diſcipuli in naui erāt.

Cæteris

Cæteris nõ cognoſcentibus eum,dicit diſcipulus quem diligebat Ieſus,Petro: Dominus eſt. C
Prior enim uirginitas uirginale corpus agnoſcit.Idem erat,& non idem omnibus uidebatur.
Statimq; ſubiungitur:Et nemo audebat interrogare eum, tu quis es?ſciẽtes quod dominus
eſt.Nemo audebat,quia deum ſciebant.Veſcebantur cum prandente,quia hominem & car
nem uidebant:non quod alter deus,alter homo eſſet:ſed unus atq; idem filius dei cognoſce
batur ut homo,adorabatur ut deus.Scilicet nunc mihi philoſophãdum eſt,incertos eſſe ſen
ſus noſtros,& maxime uiſum. Carneades aliquis ab inferis excitandus, ut proferat remum
in aqua fractum,uideri porticus longius anguſtiores,rotundos procul turrium angulos, co/
lumbarum colla,ad ſingulas conuerſiones colorem mutantia. Cum Rhode Petrum nuncia
ret & apoſtolis diceret,ob periculi magnitudinem euaſiſſe non credunt, phantaſma ſuſpicã/
tur.Porrò quod clauſis ingreſſus eſt oſtijs, eiuſdem uirtutis fuit, cuius & ex oculis euaneſce/
re.Lynceus(ut fabulæ ferunt)uidebat trans parietem: dominus clauſis oſtijs niſi phantaſma
fuerit,intrare non poterit?Aquilæ & uultures tranſmarina cadauera ſentiunt.Saluator apo/
ſtolos ſuos niſi oſtium aperuerit,non uidebit? Dic mihi acutiſſime diſputator, quid eſt ma/
ius,tantam terræ magnitudinem appendere ſuper nihilum, & ſuper aquarum incerta libra/
re:an deum trãſire per clauſam portam, & creaturã cedere creatori?Quod maius eſt tribuis:
quod minus eſt calumniaris.Petrus ſuper aquas ambulat graui & ſolido corpore.Mollis un
da nõ cedit:paululum fides dubitat, & ſtatim naturã ſuam corpus intelligit:ut ſciamus ſuper
aquas nõ corpus ambulaſſe,ſed fidem.Oro te,qui tantum contra reſurrectionem ſentis: at/
gumẽtaris,an ſimpliciter mecum loqueris? Credis uere dominũ reſurrexiſſe,in eodem quo
mortuus,quo ſepultus eſt corpore,an non credis?Si credis,cur iſta proponis, per quæ reſur/
rectio denegatur?Si non credis,quid ita imperitorum lactas animas,& reſurrectionem caſ/
ſo nomine uentilas?Audiui nuper de Marcionis ſchola: uæ, inquit,ei, qui in hac carne, & in
his oſſibus reſurrexerit:gaudens animus ſtatim intulit:Conſepulti enim ſumus, & conſurre/ D
ximus cum Chriſto per baptiſmum.Animæ,an carnis reſurrectionem dicis?Reſpondi,non
ſolius animæ,ſed carnis, quæ cum anima renaſcitur in lauacro. Et quomodo peribit, quæ in
Chriſto renata eſt?Quia ſcriptum eſt,ait,Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt. At
tende obſecro te,quod dicitur:caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt. Nunquid non
reſurgent?Abſit,ſed non poſſidebunt.Quare non poſſidebunt? Quia ſequitur,neq; corru/
ptio incorruptionem poſſidebit.Tamdiu ergo regnum dei non poſſidebunt,quamdiu caro
tantum ſanguisq; permanſerint.Cum autem corruptiuum induerit incorruptionem,& mor
tale induerit immortalitatem: & lutum carnis in teſtam fuerit excoctũ,quæ prius graui pon/
dere premebatur in terram, acceptis ſpiritus pennis, & immutationis non abolitionis, noua
gloria uolabit ad cœlum: & tunc implebitur illud quod ſcriptum eſt: Abſorpta eſt mors in
uictoria. Vbi eſt mors contentio tua? Vbi eſt mors aculeus tuus?Præpoſtero ordine de ani
marum ſtatu & carnis reſurrectione reſpondimus: omiſſisq; principijs epiſtolæ, tota nobis
contra egregios tractatus eius fuit diſputatio.Maluimus enim de dei rebus,quàm de noſtris
iniurijs dicere. Si peccauerit homo in hominem, rogabunt pro eo ad dominum. Si autem
in deum peccauerit,quis orabit pro eo?Nunc ediuerſo,ſuper omnia noſtros aduerſarios im
mortali odio perſequimur: blaſphemãtibus deum,clementem porrigimus manum. Scribit
ad Theophilum epiſcopum apologiam, cuius iſtud exordiũ eſt: Tu quidem ut homo dei,
& apoſtolica ornatus gratia, curam omnium eccleſiarum, maxime eius quæ in Hieroſoly/
mis eſt,ſuſtines: cum ipſe plurimis ſolicitudinibus eccleſiæ dei, quæ ſub te eſt, diſtringaris.
Laudat faciem,ad perſonam principum trahit.Tu qui regulas quæris eccleſiaſticas,& Nice/
ni concilij canonibus uteris: & alienos clericos, & cum ſuis epiſcopis commorantes tibi nite/
ris uſurpare:reſponde mihi,ad Alexandrinum epiſcopum Palæſtina quid pertinet? Ni fal/
lor, hoc ibi decernitur, ut Palæſtinæ metropolis Cæſaria ſit, & totius Orientis Antiochia.
Aut igitur ad Cæſarienſem epiſcopum referre debueras, cui ſpreta communione tua cõmu/
nicare nos noueras.Aut ſi procul expetendum iudicium erat, Antiochiam potius literæ diri/
gendæ

A gẽdæ.Sed noui cur Cæſariam,cur Antiochiam nolueris mittere.Sciebas quid fugeres,quid uitares.Maluiſti occupatis auribus moleſtiam facere,quàm debitum metropolitano tuo ho norem reddere.Nec hoc dico,quod præter amicitias,quæ ſuſpitionem generant, quicquam in legatione reprehendam , ſed quia apud interrogantes magis & præſentes te purgare de/ bueris.Miſiſti religioſiſſimum hominem dei Iſidorum presbyterum , uirum potentem tam ex ipſa inceſſus & habitus dignitate,quàm diuinæ intelligentiæ,curare etiam eos, qui animo uehementer ægrotant, ſi tamen ſenſum ſui languoris habeant . Homo dei mittit hominem dei:nihil intereſt inter presbyterum & epiſcopum,eadem dignitas mittentis & miſſi: hoc ſa/ tis imperite:in portu,ut dicitur, naufragiũ. Iſte Iſidorus qui in cœlum tuis laudibus tollitur, idipſum infamatur Alexandriæ, quod tu Hieroſolymæ:ex quo non legatus adueniſſe uide/ tur,ſed ſocius.Alioquin & literæ manu eius ſcriptæ, quæ ante tres mẽſes legationis ad nos di rectæ erant,portantes errorem:Vincentio presbytero redditæ ſunt,quæ uſq; hodie ab eo te nentur:quibus cohortatur ducem exercitus ſui,ut ſuper petram fidei,ſtabili perſiſtat gradu, nec noſtris nænijs terreatur . Pollicetur ſe antequam legationis eſſet ulla ſuſpitio uenturum Hieroſolymam,& ad aduentum ſuum ilico aduerſariorum cuneos proterendos. Et inter cæ tera his etiam uerbis utitur.Quomodo fumus in aere diſſoluitur,& cera ad uiciniam ignis li/ queſcit:ita diſſipabuntur qui ſemper eccleſiaſticæ fidei reſiſtentes,nunc per homines ſimpli/ ces eandem fidem inquietare conãtur.Rogo te lector,qui hoc ſcribit antequam ueniat,quid tibi uidetur? Aduerſarius an legatus? Iſte eſt quem nos pijſſimum uel religioſiſſimum, & ut uerbum exprimamus è uerbo,deicolam poſſumus dicere.Iſte eſt homo diuinæ intelligẽtiæ, tam potens & tanta inceſſus ac habitus dignitate,ut quaſi ſpiritualis Hippocrates,languorẽ animarum noſtrarum,ſua potuerit præſentia mitigare, ſi tamen nos uoluerimus ſuæ medici næ acquieſcere.Curet ſe tali medicamine,qui etiam alios curare conſueuit. Nobis diuina illa
B intelligentia pro Chriſto ſtulticia eſt.Libenter noſtra ruſticitate languemus , ne collyrio ue/ ſtro impie uidere diſcamus . Tuæ uero ſanctimoniæ, pro optima uoluntate quaſi ad finem uſq; perducta ſit,deprecamur dominum in ſanctis locis nocte ac die, ut ei reddat perfectam mercedem,& coronam uitæ largiatur.Recte gratias agis:niſi enim ueniſſet Iſidorus,tu in to/ ta Palæſtina tam fidelem ſodalem non inueniſſes.Niſi ille tibi promiſſum apportaſſet auxi/ lium,hæreres in turba ruſticorum,quæ ſapientiam tuam intelligere nõ poſſet.Hæc ipſa apo logia,de qua nunc ſermo eſt, Iſidoro præſente & multum collaborante dictata eſt , ut idem eſſet & dictator & baiulus literarum.Cum ergo huc ueniſſet,& acceſſiſſet ad nos tribus uici/ bus,& admouiſſet tam diuinæ ſapientiæ tuæ quàm propriæ intelligentiæ habentia medici/ nam uerba,nec profuit alicui,nec profuit ei quiſquam.Hic qui ad tres uices dicitur ad nos ac ceſſiſſe,ut & in ueniendo myſticum numerum conſeruaret: qui Theophili epiſcopi manda/ tum nobis loquebatur,literas ad nos ab eo miſſas noluit reddere. Cumq; diceremus,ſi lega tus es,redde legationis epiſtolas:ſi epiſtolas non habes,quomodo legatum te probabis? re/ ſpondit ſe habere quidam literas ad nos: adiuratum tamen ab Hieroſolymorum epiſcopo ne nobis eas redderet.En legati cõſtantia.qui ut pacem faceret , & ſuſpitionẽ in alteram par/ tem fauoris excluderet, æquum ſe utriſq; tribuit. Et quia ſine emplaſtro uenerat, & medico/ rum armamenta nõ habebat,idcirco eius medicina non profuit. Hieronymus & hi qui cum eo ſunt,& ſecreto & coràm omnibus, frequentiſſime & ſub iuriſiurandi teſtificatione ſatis ei fecerunt,quod nũquam de nobis ambiguitatem aliquam habuerint fidei,dicentes: Quomo do eo tempore quando communicabamus ei,nunc ſimiliter eundem affectum habemus de ratione fidei. Videte quid faciat concordia dogmatum.Iſidorus qui ut hæc ſignificaret , eius ſocius erat,homo dei & presbyter θεοσεβέστατος, & uir potẽs & ſacro ac uenerabili inceſſu & diuinæ intelligẽtiæ,& Hippocrates Chriſtianorum uocatur. Ego miſellus dum in ſolitudi ne deliteſco,à tanto pontifice repente truncatus,presbyteri nomẽ amiſi.Et tamen iſte Hiero nymus,cum pãnoſa turba & ſordidatis gregibus,quid Iſidoro illi fulmineo auſus eſt reſpon dere? At ne forte ille nõ cederet,& opprimeret eos præſentia,& mole corporis ſui, nõ ſemel,

non

non tertio, ſed frequentiſſime iurauerunt, ſe eum de quo quæſtio erat ſcire orthodoxũ: nec c
unquam in ſuſpitione habuiſſe hæreſeos. O apertum impudensq; mendacium. O teſtimo/
nium pro ſe, nec Catoni creditum. In ore enim duorũ uel trium teſtium ſtat omne uerbum.
Alicubi ne dictum, aut tibi alicubi mãdatum eſt, quod ſine ſatisfactione fidei cõmunionem
tuam ſubiremus? Quando per uirum diſertiſſimum & Chriſtianiſſimum Archelaum comi
tem, qui ſequeſter pacis erat, condictus locus fœderis fuit: nónne hoc in primis poſtulatum
eſt, ut futuræ concordiæ fides iaceret fundamenta? Pollicitus eſt eſſe ſe uenturum. Inſtabat
dies paſchæ: frequens monachorum turba conuenerat: expectabaris in loco, quid faceres, ne
ſciebas. Repente mandaſti, ægrotare neſcio quam: illo die te non poſſe uenire. Ludio ne an
epiſcopus hæc loquitur? Pone uerum eſſe quod dicis: propter unius mulierculæ delitias, ne
te abſente doleat caput, faſtidium ſuſtineat, ſtomacho perfrigeſcat: eccleſię cauſam negligis?
tot uirorum & Chriſtianorum & monachorum contemnis præſentiam? Noluimus occaſio
nem dare: uidebamus enim ſtropham: dilationis tuæ iniuriam, patientia uicimus. Reſcribit
Archelaus: monet altero & tertio die manere, ſi uellet uenire. At ille occupatus: muliercula
enim uomere non ceſſauit: dum nauſcam euaſiſſet: noſtri penitus oblitus eſt. Poſt duos ergo
menſes tandem expectatus uenit Iſidorus: qui non, ut tu fingis, pro te teſtimonium, ſed cau
ſam poſtulatæ ſatisfactionis audiuit. Cum enim obiiceret nobis, quare ei cõmunicaſtis, ſi hę
reticus erat: audiuit ab omnibus, cõmunicauimus nihil de hæreſi ſuſpicantes. Poſtq; uero à
beato papa Epiphanio conuentus, tam ſermone q; literis reſpondere cõtempſit: cunctis mo
nachis ab eodem Epiphanio ſcripta uenerunt, ut abſq; ſatisfactione fidei, nullus ei temere
communicaret. Præſto ſunt literæ, nec ſuper hac re dubitari poteſt. Hæc ſunt quæ fratrum
turba reſpondit: non, ut tu argumentaris, ex eo te non eſſe hæreticum, quia aliquando nõ di
ctus ſis. Hac enim ratione ægrotare non debebit, qui ante ægrotationem ſanus fuit. Quan
do autem cœptum eſt de ordinatione Pauliniani, & aliorum qui cum eo ſunt, uentilari, uidẽ/ D
tes ſe reprehendi: cum propter charitatem atq; concordiam concederentur eis omnia: hoc
autem ſolum expeteretur, ut licet ab aliis contra regulas ordinati eſſent, tamen ſubiicerentur
eccleſiæ dei: ut non ſcinderent eam, neq; proprium ſibi facerent principatum: In hoc non ac/
quieſcentes, cœperunt proponere de fide, & omnibus notum facere, quod ſi non argueren/
tur hi qui cum Hieronymo presbytero erant, nil culparent in nobis. Sin aũt arguerentur er/
roris & culpæ, cum penitus non queant de iſtiuſmodi quæſtionibus diſputare, ſatisfactio/
nem errati proprij non inuenientes ad iſta confugerent: non quo ſperarent nos poſſe conuin
ci, ſed famam noſtram lædere niterentur. Quod perplexa oratio eſt, nemo uitium interpre
tationis putet. Talis enim & Græca eſt. Interim ego gaudeo, quod qui me decollatum puta/
bam, ſubito mihi presbyterij caput uideo repoſitum. Dicit nos omnino conuinci non poſſe,
& uenire ad prælium perhorreſcit. Si cauſa diſcordiæ, nõ ex diſſenſione fidei eſt: ſed ex Pau
liniani, ut dicis, ordinatione deſcendit, quæ tanta ſtulticia eſt uolentibus occaſionẽ dare, nolle
reſpondere? Confitere fidem, ſed tamen reſponde quod quæreris, ut omnibus luceat nõ de
fide, ſed ordinatione eſſe certamen. Quàmdiu enim interrogatus de fide tacueris, poteſt tibi
aduerſarius dicere: Non eſt ordinationis cauſa ſed fidei. Si ordinationis cauſa eſt: ſtulte facis
de fide interrogatus, tacere. Si fidei, ſtulte prætendis ordinationem. Porrò quod dicis te pe/
tiſſe ut ſubiicerentur eccleſiæ dei: & non ſcinderent eam, neq; proprium ſibi facerent princi/
patum, de quibus dicas non ſatis intelligo. Si de me & de presbytero Innocẽtio, ſatis multo
dormiſti tempore, qui poſt annos tredecim, nunc excitatus hæc loqueris. Ob id enim & ego
Antiochiam, & ille Conſtantinopolim urbes celeberrimas deſeruimus: non ut te in populis
prædicantem laudaremus, ſed ut in agris & in ſolitudine aduleſcẽtiæ peccata deflentes, Chri
ſti in nos miſericordiam deflecteremus. Sin autem de Pauliniano tibi ſermo eſt: uides eum
epiſcopo ſuo eſſe ſubiectum, uerſari Cypri, ad uiſitationẽ noſtram interdum uenire: non ut
tuum, ſed ut alienum, eius uidelicet à quo ordinatus eſt. Quod ſi hic etiam eſſe uoluerit, & in
exilio noſtro quietus in ſolitudine uiuere: quid tibi debet, niſi honorẽ quem omnibus debe/
mus

A mus epiſcopis? Fac à te ordinatum: idem ab eo audies, quod à me miſello homine ſanctæ memoriæ epiſcopus Paulinus audiuit. Num rogaui te, ut ordinarer? Si ſic presbyterium tribuis, ut monachum nobis non auferas: tu uideris de iudicio tuo. Sin autem ſub nomine presbyteri tollis mihi propter quod ſeculum dereliqui: ego habeo quod ſemper habui: nullum diſpendium in ordinatione paſſus es. Vt non ſcinderent, inquit, eam: neq; proprium ſibi facerent principatum. Quis ſcindit eccleſiam? Nos quorum omnis domus Bethlehem in eccleſia cõmunicat? an tu qui aut bene credis, & ſuperbe de fide taces: aut male, & uere ſcindis eccleſiam? Nos ſcindimus eccleſiam, qui ante paucos menſes circa dies pentecoſtes, cum obſcurato ſole omnis mundus iamiamq; uenturum iudicem formidaret, quadraginta diuerſæ ætatis & ſexus, presbyteris tuis obtulimus baptizandos? Et certe quinq; presbyteri erant in monaſterio: qui ſuo iure poterant baptizare, ſed noluerũt quicquam contra ſtomachum tuum facere, ne & hæc tibi de fide reticendi daretur occaſio. An non tu potius ſcindis eccleſiam, qui præcepiſti Bethlehem presbyteris tuis: ne competentibus noſtris in paſcha baptiſmũ traderent, quos nos Dioſpolim ad confeſſorem & epiſcopum miſimus Dionyſium baptizãdos? Eccleſiam ſcindere dicimur, qui extra cellulas noſtras locum eccleſię non habemus? An non tu ſcindis eccleſiam, qui mandas clericis tuis: ut ſi quis Paulinianum ab Epiphanio epiſcopo conſecratum presbyterum dixerit, eccleſiã prohibeatur intrare. Ex quo tempore uſq; in præſentem diem uidemus tantum ſpecum domini, & hæreticis intrantibus procul poſiti ſuſpiramus. Nos ne ſumus, qui eccleſiã ſcindimus: an ille qui uiuis habitaculũ, mortuis ſepulchrum negat, qui fratrum exilia poſtulat? Quis potentiſſimam illam feram totius orbis ceruicibus imminentem cõtra noſtras ceruices ſpiritualiter incitauit? Quis oſſa ſanctorum & innoxios cineres hucuſq; uerberari ab imbribus ſinit? His nos blandimentis bonus paſtor inuitat ad pacem, & proprium arguit facere principatum: qui omnibus epiſcopis rectam duntaxat fidem tenẽtibus, & cõmunione & charitate ſociamur. An tu ſolus eccleſia es: & qui te offende-
B rit, à Chriſto excluditur? Si proprium defendimus principatum, oſtẽde nos in parochia tua habere epiſcopum. Quod tibi non cõmunicamus, fidei eſt: reſponde, & ordinationis erit. Occaſionem quoq; fingunt aliarum literarum, quas dicunt ſibi ſcripſiſſe Epiphanium. Quanq; dabit ille rationem pro omnibus quæ geſta ſunt ante tribunal Chriſti, ubi maior & minor abſq; ulla perſonarum acceptione iudicabitur: attamen quomodo poſſunt illius niti epiſtola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, & illorum qui cum eo ſunt à nobis coargutus ſcripſit: ſicut & ipſa epiſtola eius in exordio ſuo ſignificat? Rogo quæ tanta eſt cæcitas, & Cimmerijs, ſicut aiunt, tenebris inuoluta? Dicit nos occaſionem fingere, & Epiphanij aduerſus ſe literas non habere, ſtatimq; ſubiungit. Quomodo poſſunt illius niti epiſtola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, & eorũ qui cum eo ſunt, à nobis coargutus ſcripſit: ſicut & ipſa eius epiſtola in exordio ſuo ſignificat? Non habemus epiſtolam. Et quæ eſt illa epiſtola quæ in exordio ſuo de Pauliniano loquitur? Eſt aliquid poſt exordium, cuius tu times facere mẽtionem. A te eſt coargutus, ætatis qua Paulinianus erat presbyterum ordinas, & legatum mittis ac ſocium: tantamq; habes fiduciã, ut ubi Paulinianum mentitus es puerum, illuc puerũ mittas presbyterum. Itemq; Theoſebam Thiriæ eccleſiæ diaconum facis presbyterum, & contra nos armas, illiusq; in nos abuteris eloquentia. Tibi ſoli licet eccleſiæ iura calcare: tu quicquid feceris, norma doctrinæ eſt: & non erubeſcis ante tribunal Chriſti iudicandum tecum Epiphanium prouocare. Quæ ſequuntur poſt hoc capitulũ, hæc ſunt: Menſæ ſuæ & domus contubernium imputat Epiphanio, ſcribitq; eum nunq; eſſe ſecum de Origenis dogmatibus loquutum, & ſub iuſiurandi teſtificatione cõfirmat, dicens: ne ſuſpitionem quidem, ſicut deus teſtis eſt, peruerſæ in nos fidei ſe habere monſtrauit. Nolo reſpondere & arguere acriter, ne periurij epiſcopum conuincere uidear. Præſto ſunt plures epiſtolæ Epiphanij: una ad ipſum, aliæ ad epiſcopos Palæſtinos: & nuper ad Romanum pontificem: in quibus dicit ſe eum coràm multis, de dogmatibus arguentẽ non meruiſſe reſpõſum, totumq; noſtræ paruitatis teſtis eſt monaſterium.

NOuatus.)Qui non recipiebat eos qui semel descíuíssent à Christo. Montanus)Nec is admísit ad pœnitentiam qui semel essent à baptísmo prolapsi. Sed Elias)Locus est lib. Regum iij. cap. xvíj. Super oua & aristas.) Id machinis quibusdam fiebat in proscenio, ut quidam uiderẽtur è cœlo delabi & pendere in aere, quidam ambulare super oua & aristas, quo populus miraculo delectaretur, ut nunc hodie sunt qui ambulent in cuspide gladiorum. Figurá tam cõtrouersiam)Eam intelligit, in qua ductus est obliquus: hoc est, aliud agitur & aliud uidetur agi: ueluti, si Pisistratus suadendo, ut dedatur hostibus, dissuadeat: aut si quis laudando uituperet, aut defendendo accuset. Nunc appetit)Hoc est figuratas orationes, mihi non ignotas. Medici ad omnes oculorum)ὀφθαλμικοὶ Græce. Vnde iocus est Martialis in eum qui ex ophthalmico factus erat hoplomachus. Auribus lupum)Quoniam breues habet aures. Adagium est, quod in nostris explicuimus Chiliadibus. Aliud agens)Id est, obiter, quod Græci παρέργως. Audiret piaculum) Per Ironiam accipiendum est. Nam illi piaculũ erat. Statim sera conuersione) Vox erat impij, qui testabatur se nondum esse Christianum, nec uelle fieri nisi in fine uitæ, quo diu posset frui mundo. Vnde & miserabilem uocat prætextatum, qui non diu sit fruitus suo honore. Miserabilis prætextatus) Quod consul designatus decesserit, priusquam iniret magistratum. Iocus est Ciceronis in Caninium Reuilum, qui uno tantum die consul fuit, eoq; uigilantem consulem appellare solet. Addebat, eo consule nihil mali esse factum. Laciniosis periodis)Lacinia sinus uestis fluens. Periodus circuitus. Enosam fidem)In quibusdam scriptum erat, ociosam fidem. Nonnullis placuit, erosam, pro laceratam ac reprehensam. Mihi legendum uidetur enodam, siue enodem, hoc est, simplicem, & nihil habentem distorti, quam tamen ille tortuoso sermone contexuit. Eunomij ἀθέου)id est, sine deo. Id enim sonat ἄθεος, quod nominis tribuunt & Luciano. Cæterum Eunomius episcopus fuit Cyzicenus sectator Aetij, cum quo consuetudinem habuit, cuius & dogma sequutus est & stilum. Nam is cognominatus fuit ἄθεος, stilo fuit sophistico, sed sacrarum literarum nõ satis eruditus, in multis cum Ario sensit. Contra Anthropomorphitas)ἀνθρωπος homo, μορφὴ forma. Hæretici fuerunt, qui deum faciebant corporeum, existimantes eum humanis cõstare membris, & humana figura. Collegio frater) Quia episcopus. Honorifica præfatio, sed non caret morsu. Non est mirari)Iam, inquit, non est quod miremur egregiam illam oratonem Demosthenis aduersus Aeschinem. Nihil enim magnum si bella est, cum sit elaborata & scripta. Hic de tantis rebus dicit ex tempore. Frustra suspicimus)Id est, admiramur. Nam is eam orationem scribitur ex tempore dixisse, teste Cornelio Nepote. Lysias noster)Hos nominat, quod extempora li dictione ualuerint, quemadmodum & Gorgias. In numerato habebat)Seneca narrat hoc dictum de Vincio in declamationibus, Lucius, inquit, Vincius, quo nemo ciuis Romanus in agendis causis præstantius habuit ingenium: quicquid longa cogitatio illi præstatura erat, prima intẽtio animi dabat. Ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus: Vincius ingenium in numerato habet. In numerato dixit, pro eo quod est, in promptu: unde & numero dicimur dicere, quod statim ac facile dicimus, tũ & latum est à pecunia numerata. Sufflammandus est.)Sufflaminandus legendum est, non sufflamandus, à sufflamine, quod est retinaculũ rotis additum ne currus feratur in præceps: quod & hodie fieri uidemus ab aurigis, si uia est pronior. Iuuenalis satyra viij. Ipse rotam stringit multo sufflamine consul.

De stammate & loco.) Varie locus hic fuerat deprauatus. Apparet στέμμα uerbum esse militare, à stando dictum, quo significetur locus cuiq; militi designatus, unde turpissimum erat cedere. In quo & hodie miramur Germanos quosdam, qui magno cum uitę contemptu, locum tuentur in acie.

Tribunitiæ potestatis.) Et hic locus confusissimus habebatur. Restituimus ut licuit ad hunc modum. Finge aliquem tribunitiæ potestatis, suo uitio regradatum, per singula militiæ equestris officia ad tyronis uocabulum deuolutum. Nunquid ex tribuno statim fit tyro? Non, sed ante primicerius. Deinde senator, ducenarius, biarchus, circitor, eques, dein tyro: & quanquam tribunus quondam miles gregarius sit, tamen ex tribuno non tyro, sed primicerius factus est. Summa dignitas secundum imperatorem erat penes tribunum militiæ: infima tyronum, proxima à tribuno primicerio, tertia senatorij. Ducenarius autem dicitur, qui duabus præesset centurijs, ut testatur Vegetius libro De re militari secundo. Biarchus opinor dicitur, quod commeatui præfectus esset, βίος enim uictus est. Circitor à circumeundo dictus, castrorum custos dicitur. Eques opponitur gregario.) Nam gregarius miles, qui nulla re præminet, sed de media militum turba est. Salebra.) Est obstaculum occurrens in uia, truncus aut saxum quod transiliendum sit. Vultum draconis euoluam.) Alluſit ad locum qui est in Iob capite quadragesimoprimo, de Leuiatham: quis reuelabit faciem indumenti eius? Ac mox, Portas uultus eius quis aperiet? Philosarcas) φιλοσάρκους, siue φιλόσαρκος, id est, amatores carnis, dictione Græcis composita à φίλος studiosus siue amans, & σάρξ caro, sed animantis & uiui corporis. Nomen insaniæ)μανὸς enim Græcis insanus dicitur. Huc torquet nomen Manichæorum, cum uocabulum sit Persicum. Nam Manicheus ille Persa fuisse legitur apud Augustinum. Sua lingua dictus Manin, quum ante proditam insanam doctrinam uocaretur Vrbicus. Cæterum Græcis

Manicheus

A Manicheus ſonat fuſorem inſaniæ: unde & diſcipuli eius Græce periti pro Manichæo uocare cœperũt Mannicheum conduplicato n, quaſi mannæ fuſorem. τῷ δοκεῖν) Apparendo, quod alibi expoſitum
5 hic repetimus, quo minus facile uitietur ſcriptura. In ratione ſeminis, quam Græci σπερματολογίαν) Nam σπέρμα ſemen, à σπείρω, & λόγος ratio. Sentit autem uim illam ſeminalem, quæ formæ rationem habet & actus. Quatenus è quorundam exemplarium ueſtigijs licet olfacere, fortaſſe ſcriptum erat σπινθηρισμόν, ſiue σπινθηρίσκον, quod ſeminis uis inſtar ſcintillæ ſit. Nam σπερματολογίαν aliquis, ut expleret lacunam aſſcripſiſſe uidetur ex Latinis, quæ præcedunt. Nam σπερματολογία potius ſignificat ſermonem de ſemine. Dubitat Ariſtoteles an fœminis inſit ſemen, quum dubium non ſit, quin ex harum ſubſtantia naſcatur corpus humanum. Et quaſi ἀντρίαν) Ita in pleriſq; ſcriptum erat exemplaribus: Fortaſſe legendum eſt ἀρτίσιον, ut intelligas illud, per quod inſtauratur aliquid, ſiue ἀρτήριον, niſi mauis σωτήριον, ſiue αὐτήριον. Nam diuinandum donec aliquid compertius detur inuenire. Id eſt
6 μεταχηματισει) Addidit Græcam uocem, quæ eſt apud Paulum. Ea ſignificat in aliam figurã traducere.

Et inimici ſenſus eius) Græce eſt, ἐχθρὸς τῇ διανοίᾳ, id eſt, inimicos menti, ſiue cogitationi: eius additum eſt & ab Ambroſio & ab Hieronymo, ut explicarent ſenſum. Alterum cõtra hæreticos) Nam unum certamen erat cum ipſis corporis cruciatibus, alterum cum hæreticis. Quidam codices mutarant, alterum, in altum. Iudæorum lapides) Alludit ad illud euangelicum de Iudæis quærentibus lapides, ut iacerent in Ieſum. Apollonius Tyaneus) Huius uitam deſcripſit Philoſtratus, plenam fabulamentis plus quàm magicis. Carneades aliquis) De Cyrenenſi ſenſit, qui fuit princeps nouæ Academiæ. Porrò Academici dicebant, nihil certo ſciri, quandoquidem nec id certum eſſet, quod oculis cerneremus. Scripſit ſuper hiſce rebus Cicero & diuus Auguſtinus. Remum in aqua) Hæc ſunt exempla rerum, in quibus uiſus hominum fallitur. Lynceus) Hic frater fuit Idæ. De quo prodidit Ariſtophanes in Danais, quod per abietem uiderit Caſtorem dolo occidẽtem fratrem ſuum. Pindarus refert, eum & terram ipſam oculorum acie penetraſſe. De quo plura diximus in Adagionum Chiliadibus.
7 Aquilæ & uultures) Nam leguntur & triduo præuolare eò, ubi cadauera ſint futura. In portu naufragium) Id eſt, ſtatim in ipſo negocij ingreſſu offendere. Vide prouerbium, In portu impingere.

Deicolam) Nam Græce uocauerat illum θεοσεβέστατον, aut certe θεοσεβῆ. Nam id ſubijcit aliquanto poſt, homo dei & presbyter θεοσεβέστατος, id eſt, ſummus dei cultor. Nec Catoni) Qui ſummæ fuit autoritatis apud Romanos, cui ſine teſte credendum erat, ſi cuiquam credi par eſſet. Monet altero & tertio die) Hic locus uarie deprauatus ferebatur, reſtituimus ad hunc modũ: Monet altero & tertio die manere, ſi uellet uenire. At ille occupatus multercula, uomere enim non ceſſauit, dum nauſeam euaſiſſet, noſtri penitus oblitus eſt. Apparet enim illum excuſaſſe morbum alicuius matronæ, propter
B quem non licuiſſet uenire. Hoc enim uocat uomere. Cimmerijs, ſicut aiunt, tenebris) Hoc adagio ſignificat ſummas tenebras, à populo Cimmeriorum, apud quos ſol nunquam apparet, ob nubium denſitatem. Vide ſuper hoc noſtras Chiliadas.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Theophilus epiſcopus Alexandrinus uiſerat Syriam, ut diſſidium inter epiſcopos & monachos cõponeret. Huic igitur purgat ſe Hieronymus, de his quæ ab Ioanne Helienſi epiſcopo obijciebantur, ac de illo uiciſſim queritur, ſed ita ut multa reticeat, ob reuerentiam epiſcopalis gradus.

HIERONYMVS ADVERSVS IOANNEM HIEROſolymitanum ad Theophilum.

EPiſtola tua hæreditatis dominicæ te indicans poſſeſſorem, qui pergens ad patrem apoſtolis loquebatur: Pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis: illius quoq; felicitatis compotem te eſſe teſtata eſt, in qua beati pacifici nuncupantur. Blandiris ut pater, erudis ut magiſter, inſtituis ut põtifex. Veniſti ad nos non in auſteritate uirgæ, ſed in ſpiritu benignitatis & lenitatis & manſuetudinis: ut humilitatem Chriſti, primo ſtatim ſermone reſonares: qui mortalium genus non fulminans & tonans, ſed in præſepi uagiens, & tacẽs ſaluauit in cruce. Legeras enim in typo illius ante prędictum: Memento domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius: & in ipſo poſtea præſentatum, Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Vnde & multa de ſacris uoluminibus ſuper pacis laude perſtringens, ac per uarios ſcripturarum campos more apum uolans, quic-
1 quid dulce & aptum concordiæ fuit, artifici eloquio meſſuiſti. Currentes igitur ad pacem incitati ſumus: expoſita ad nauigandũ uela, crebrior exhortationis tuæ aura compleuit, ut non tam retrectantibus & faſtidioſis, quàm ut auidis & plenis faucibus, dulcia pacis fluenta bibe remus. Verum quid facimus, in quorum poteſtate uoluntas tantum pacis eſt, non effectus? Et quanquam uoluntas quoq; apud deum propoſiti ſui mercedem habeat: tamen imperfe-

ctum opus etiam uolentes mœrore contriſtat. Quod ſciens & Apoſtolus,perfectiſſimã ui/ c
delicet pacem in utriuſq; partis uoluntate conſiſtere: Quantum,inquit,ex nobis eſt,cum om
nibus hominibus pacem habentes.Et propheta:Pax pax.Et ubi eſt pax? Nihil enim gran/
de eſt,pacem uoce prætendere,& opere deſtruere.Aliud niti,aliud demonſtrare:uerbis ſona
re concordiam,re exigere ſeruitutem. Volumus & nos pacem.Et non ſolum uolumus,ſed &
rogamus.Sed pacem Chriſti,pacem ueram,pacem ſine inimicitijs,pacem in qua non ſit bel/
lum inuolutum,pacem quæ non ut aduerſarios ſubijciat,ſed ut amicos iungat. Quid domi/
nationem pacem uocamus,& non reddimus unicuiq; rei uocabulum ſuum? Vbi odium eſt,
appellentur inimicitiæ:ubi charitas,ibi tantummodo pax uocetur.Nos nec eccleſiam ſcindi/
mus,neq; à patrum communione diuidimur:ſed ab ipſis,ut ita dicam,incunabulis catholico
ſumus lacte nutriti.Nemo namq; magis eccleſiaſticus eſt,quàm qui nunquã hæreticus fuit.
Sed ignoramus abſq; charitate pacem,ſine pace communionem.Legimus quoq; in euange
lio:Si offers munus tuum ad altare:& ibi recordatus fueris,quia frater tuus habet aliquid ad
uerſum te:dimitte ibi munus tuum coràm altari , & uade prius reconciliari fratri tuo, & tunc
ueniens offer munus tuum.Si munera noſtra abſq; pace offerre non poſſumus:quanto ma
gis & Chriſti corpus accipere? Qua conſcientia ad euchariſtiam Chriſti accedam,& reſpon
debo amen,cum de charitate dubitem porrigentis? Quæſo te,ut patienter me audias, nec ue
ritatem adulationem putes. Quiſquam ne tibi inuitus communicat? Quiſquam ne extenta
manu uertit faciem,& inter ſacras epulas,Iudæ oſculum porrigit? Ad aduentum igitur,ut re
or,tuum,non pauet monachorum turba,ſed gaudent.Certatim tibi procedũt obuiam:& de
eremi latibulis exeuntes,ſua te cupiunt humilitate ſuperare.Quis eos compellit exire? Nón
ne amor tui? Quis per eremum ſeparatos in unum cogit? Nõne tua dilectio? Amare enim
parens debet.Amari parens & epiſcopus debet, non timeri.Antiqua ſententia eſt:quem me
tuit quis,odit:quem odit,perijſſe cupit. Vnde & in noſtris literis cum initia paruulorum in ti
more conſiſtant,perfecta dilectio foras mittit timorem.Non quæris monachos tibi eſſe ſub D
iectos:ideo magis ſubiectos habes.Tu offers oſculum,illi colla ſubmittunt.Exhibes militẽ,
& ducem impetras:quaſi unus in pluribus es,ut ſis unus ex pluribus. Cito indignatur liber/
tas,ſi opprimitur.Nemo plus impetrat à libero,quàm qui ſeruire non cogit. Nouimus cano
nes eccleſiaſticos.Non ignoramus ordines ſingulorum:& lectione & quotidianis exemplis,
uſq; ad hanc ætatem multa didicimus,multa experti ſumus. Qui ſcorpionibus cedit:& lum/
bis patris habere ſe putat digitos groſſiores,cito regnum mãſueti Dauid diſſipat. Certe Ro/
manus populus,ne in rege quidem ſuperbiam tulit. Dux ille Iſraelitici exercitus, qui decem
plagis afflixerat Aegyptum,& ad cuius imperium cœlum & terra & maria ſeruiebant,inter
cunctos homines,quos tunc terra generauit,manſuetiſſimus prædicatur.Et ideo per quadra
ginta annos obtinuit principatum:quia poteſtatis ſuperbiam,lenitate & manſuetudine tem/
perabat.Lapidabatur à populo,& pro lapidantibus rogabat:quia potius deleri ipſe uult de
libro dei, ne commiſſus ſibi grex pereat. Cupiebat enim illum imitari paſtorem,quem ſcie/
bat etiam errantes oues ſuis humeris portaturum. Paſtor, inquit, bonus ponit animam ſu/
am pro ouibus ſuis.Boni quippe paſtoris diſcipulus, optat anathema eſſe pro fratribus ſuis
atque cognatis,qui ſunt Iſraelitę ſecundum carnem.Et ſi ille perire cupit, ne perditi pereant:
quanto magis bonis parentibus prouidendum eſt, ne ad iracundiam prouocent filios ſuos,
& nimietate duritiæ,etiam leniſſimos aſperos eſſe compellant? Epiſtola cogit me breuius lo
qui:dolor longius.Scribit in ſuis illis,ut ille uult,pacificis,ut ego ſentio, mordaciſſimis literis,
quod nunquam à me læſus ſit, nec dictus hæreticus. Quo nam igitur modo me ipſe lædit,
ægrotantem morbo peſſimo, & rebellem eccleſiæ uentilans? Aß alijs laceſſitus,accurrit ad/
uerſarijs parcere,lædere non lædentem? Antequam ordinaretur frater meus, nunquam di/
xit fuiſſe inter ſe & ſanctum papam Epiphanium de dogmatibus quęſtionem.Et quæ eum
ratio compellebat,ſicut ipſe tandem ſcribit,inde inter populos diſputare, unde nemo quære
bat? Scit enim prudentia tua periculoſas eſſe huiuſmodi quæſtiones, & nihil eſſe tutius

quàm

A quàm tacere: niſi forte neceſſe eſt loqui de grandibus. Certe quod illud tantum ingenium flumenq; eloquentię fuit,ut in uno eccleſiæ tractatu,cuncta comprehendiſſe ſe dicat,de quibus ſingulis nouimus eruditiſſimos uiros infinita uerſuum milia conſcripſiſſe? Sed hoc quid ad me? Nouerit ille qui audiuit,ſciat ipſe qui ſcripſit,meq; ab excuſatione ſui ipſe etiam liberet. Ego nec interfui,nec audiui. Vnus è populo ſum, imò ne unus quidem,quia multis clamantibus tacui. Conferamus arguentis accuſatiq; perſonas: & cuius uel meritum, uel uita, uel doctrina præceſſerit,illi magis accommodemus fidem. Vides ne,quod clauſis,ut dicitur, oculis ſumma quæque perſtringam: non tam eloquens quod mente concepi, quàm indicans quid reticeam. Intellexi te,& probaui diſputationem tuam,quod eccleſiaſticæ paci conſulens, quaſi Sireneos cantus obturata aure pertranſis. Alioqui quia à parua ætate ſacris literis eruditus es,noſti quo ſenſu unumquodque dicatur: quomodo in ambiguis ſententijs tuus ſermo libratus, & aliena non damnet, & noſtra non deneget. Sed fides pura & aperta confeſſio,non quærit ſtrophas,& argumenta uerborum. Quod ſimpliciter creditur,ſimpliciter confitendum eſt. Poteram quidem libere proclamare: & inter gladios quoque ignéſque Babylonios dicere: cur aliud reſpondetur quàm quæritur? cur non ſimplex eſt, nec aperta confeſſio? Totum timet, totum temperat, totum relinquit ambiguum, & quaſi ſuper ariſtas graditur. Verum ſtudio & expectatione pacis, feruente ſtomacho, uerba non quomodo quæruntur,reſpondet. Lædunt libere alij,quos lædere læſus ipſe non audet. Ego interim ſileo: nunc & diſpenſationem meam uel imperitiam ſimulabo, uel metum. Quid mihi accuſanti facturus eſt: qui ut ipſe teſtatur, laudanti detrahit? Tota eius epiſtola, non tam expoſitione, quàm noſtris plena eſt contumelijs. Nomen meum abſque ullis officijs, quibus nos inuicem palpare ſolemus homines, frequenter aſſumitur, carpitur, uentilatur, quaſi de libro uiuentium deletus ſim. Quaſi illius me literæ ſuggillauerint, aut iſtiuſmodi
B nugas unquam quæſierim qui ab adoleſcentia in monaſterij clauſus cellulis, magis eſſe uoluerim aliquid, quàm uideri. Quoſdam ex nobis ſic cum honore appellat, ut laceret, quaſi & nos non poſſimus dicere, quæ nemo tacet. E ſeruo clericum factum criminatur, cum & ipſe nonnullos eiuſcemodi clericos habeat, & Oneſimum legerit inter Pauli renatum uincula,diaconum cœpiſſe eſſe de ſeruo. Sycophantam iactitat, & ne probare cogatur, audiſſe ſe dicit. O ſi & mihi liberet dicere,quæ multi clamitant, & aliorum maledictis acquieſcerem: iam & nos intelligeret ſcire quæ omnes ſciunt,& me quoque audire,quæ nullus ignorat. Dicit ei uelut præmia pro calumnia reſtituta. Quis tam argutum & callens non perhorreſcat ingenium? Quis tanto poteſt eloquentiæ fulmini reſpondere? Quid eſt plus, ſuſtinere calumniam,an facere? Accuſare quem poſtea diligas, an peccanti ueniam tribuere? Quid minus ferendum, de ſycophanta ædilem fieri, an conſulem? Scit & ipſe quid taceam, quid loquar: quid & ego audierim, quid pro Chriſti metu fortaſſe non credam. Origenem me arguit uertiſſe in Latinum. Hoc nõ ſolus ego feci,ſed & confeſſor Hilarius fecit: & tamen uterque noſtrum noxia quæq; detrũcans,utilia tranſtulit. Legat ipſe ſi nouit: arbitror enim eum aſſidua confabulatione & quotidiano Latinorum conſortio Romanum non ignorare ſermonem: aut ſi certe penitus non imbibit, interpretentur ei qui ſolent, & tunc ſciet me in hoc ipſo laudandum eſſe quod detrahit. Sicut enim interpretationem & idiomata ſcripturarum Origeni ſemper attribui, ita dogmatum conſtantiſſime abſtuli ueritatem. Nunquid ego in turbam mitto Origenem? Nunquid cæteros tractatores? Scio me aliter habere apoſtolos, aliter reliquos tractatores. Illos ſemper uera dicere, iſtos in quibuſdã ut homines aberrare. Nouum defenſionis genus,ſic Origenis uitia non negare,ut cum illo cæteros crimineris. Videlicet cum aperte defendere nõ audeas,multorum ſimili errore tuearis. Sex milia Origenis Tomos nõ poterat quiſquam legere,quos ille nõ ſcripſit: faciliusq; credo teſtẽ huius ſermonis quàm autorem eſſe mentitum. Fratrem meum cauſam dicit eſſe diſcordiæ,hominem qui quieſcit in monaſterij cellula,& clericatum nõ honorem interpretatur ſed onus. Cumq; nos uſq; ad præſentem diem ficta pacis oſtenſione lactauerit, Occidentalium ſacerdotum com

mouit aures, dicens eum adoleſcentulum & penè puerum in parochia ſua Bethlehem pre/ C
sbyterum conſtitutum. Si hoc uerum eſt, cuncti Palæſtini epiſcopi non ignorant. Monaſte/
rium enim ſancti papæ Epiphanij nomine uetus Ad dictum, in quo frater meus ordinatus
eſt presbyter, in Eleuteropolitano territorio, & non in Helienſi ſitum eſt. Porrò ætas eius, &
beatitudini tuæ nota eſt: & cum ad triginta annorum ſpacia iam peruenerit, puto eam in hoc
non eſſe reprehendēdam, quæ iuxta myſterium aſſumpti hominis in Chriſto perfecta eſt.
Recordetur legis antiquæ, & poſt uigintiquinq; annos à Leuitica tribu, eligi in ſacerdotium
peruidebit. Aut ſi in hoc teſtimonio ſolo Hebraicam ſequitur ueritatem, nouerit triginta an/
norum fieri ſacerdotem. Ac ne forſitan dicat, uetera tranſierunt, & facta ſunt omnia noua:
audiat cum Timotheo: Adoleſcentiam tuam nemo contemnat. Certe ipſe quando epiſco/
pus ordinatus eſt, non multum ab ea, in qua nunc frater meus eſt, diſtabat ætate. Vel ſi hoc
in epiſcopis licet, in presbyteris nō licet, ne per antiphraſim à ſuo nomine diſcrepare uidean/
tur: cur ipſe aut eius, aut minoris ætatis, & quod his amplius eſt, miniſtrum alterius eccleſiæ
ordinauit presbyterum? Quod ſi non poteſt pacem habere cum fratre, niſi cum ſubdito &
ordinationis ſuæ epiſcopo renunciante, oſtendit ſe non tam pacem cupere quàm ſub pacis
occaſione uindictam: nec aliter quietis & pacis ocio eſſe contentum, niſi integrum habeat
quod minatur. Etiā ſi ipſe eum ordinaſſet, & ſic ſecreti amator quieſcere uellet, nequicquam
exerceret. Quod ſi eccleſiam ſcinderet, nihil ei deberet præter honorem cūctis ſacerdotibus
debitum. Hucuſq; apologia eius, imò categoria & lacinioſus contra nos ſermo protractus
eſt. Cui ego quidem in epiſtola breuiter præteriensq; reſpondi, ut ex his quæ dixi intelligat
quid tacuerim: & nouerit nos homines eſſe rationale animal, & prudentiam ſuam poſſe in/
telligere: nec ita obtuſi cordis, ut inſtar brutorum animalium, uerborum tantum ſonum &
non ſententias audiamus. Nunc quæſo te, ut ueniam tribuas dolori meo. Et ſi ſuperbum eſt
reſpondiſſe, multo ſit ſuperbius accuſaſſe. Quanquam ita reſponderim, ut ſilentium potius D
meum indicauerim quàm ſermonem. Quid procul pacem quærunt, & uolunt eam nobis ab
alijs imperari? Sint pacifici, & ilico pax ſequetur. Cur nomine ſanctitudinis tuæ contra nos
terrore abutuntur, cum epiſtola tua pacem & māſuetudinem ſonet: illorum uerba duciciem
comminentur? Deniq; quàm pacificas & ad concordiam pertinentes per Iſidorum presby/
terum literas nobis miſeris, hinc probamus, quod illas qui pacem falſò iactant, reddere no/
luerint. Eligant itaq; quod uolunt. Aut boni ſumus, aut mali. Si boni, dimittāt quieſcere. Si
mali, quid malorum expetunt ſocietatem? Quantum ualeat humilitas, experimento didicit.
Qui nunc diſſuit, quæ ſuo conſilio olim diſiuncta ſociauit, probat ſe nunc ad alterius uolun/
tatem, tunc copulata diſcerpere. Nuper nobis poſtulauit & impetrauit exilium: atq; utinam
implere potuiſſet: ut ſicut illi uoluntas imputatur pro opere, ita & nos non ſolum uoluntа/
te, ſed & effectu coronam haberemus exilij. Fundendo ſanguinem, & patiēdo magis quàm
faciendo contumelias, Chriſti fundata eſt eccleſia. Perſecutionibus creuit, martyrijs corona/
ta eſt. Aut ſi iſti ſoli iuxta quod legimus amant rigorem, & non nouerunt perſecutionem ſu/
ſtinere, ſed facere, ſunt & hic Iudæi: ſunt uariorum dogmatum hæretici, & maxime impuriſ/
ſimi Manichæi, cur eorum ne uerbo quidem quempiam audent lædere? Nos ſolos expelle/
re cupiunt? Nos ſoli qui eccleſiæ communicamus, eccleſiam ſcindere dicimur? Oro te, nónne
æqua eſt iſta poſtulatio, ut aut illos nobiſcum expellant, aut nos cum illis teneāt? Niſi quod
in eo magis honorant, quos ſaltem exilio ab hæreticis ſeparant. Monachus prohdolor, mo/
nachis & minatur & impetrat exilium: & hoc monachus, apoſtolicam cathedram habere ſe
iactans. Non nouit terrori natio iſta ſuccumbere, & impēdenti gladio magis ceruices quàm
manus ſubijcit. Quis enim monachorum exul patriæ, non exūl eſt mundi? Quid opus
eſt autoritate publica, & reſcripti impendijs, & toto orbe diſcurſibus? Tangat ſaltem digitu/
lo, & ultro exibimus. Domini eſt terra, & plenitudo eius. Chriſtus loco non tenetur inclu/
ſus. Præterea quod ſcribit nos pergere tecum Romam, & eccleſiæ communicare ei, à qua ui/
demur communione ſeparati: non neceſſe eſt ire tam longe, & hic in Palæſtina eodem mo/
do ei

A do ei iungimur. Et ne hoc quod procul sit, in uiculo Bethlehem presbyteris eius, quantum in nobis est, communione sociamur. Ex quo perspicuum est, dolorem proprium causam eccle/siæ non putandum: nec stomachum unius hominis, imò per illum aliorum, generali eccleſiæ uocabulo nuncupandum. Quapropter quod in principio epistolæ dixi, etiam nunc repeto: nos uelle pacem Christi, optare concordiam: & te rogare, ut illos moneas, pacem non extor/quere, sed uelle. Sit præteritarum nostrarum contumeliarũ dolore contentus. Veterata uul/nera, saltem noua obliteret charitate. Sit talis qualis ante fuit, quãdo nos suo arbitrio dilige/bat. Verba ei de alieno stomacho non fluant. Faciat quod uult, & non quod uelle compelli/tur. Aut quasi pontifex cunctis æqualiter imperet, aut quasi imitator Apostoli, uniuersorum saluti ex æquo seruiat. Si talem se præbuerit, ultro præbemus manus, extendimus brachia, amicos & parẽtes habeat: & sentiat in Christo, sicut omnibus sanctis, ita & sibi nos esse sub/iectos. Charitas patiens est, charitas benigna est, charitas non æmulatur, non inflatur, om/nia sustinet, omnia credit. Cunctarum uirtutum mater est charitas, & quasi spartum triplex Apostoli sententia roboratur dicentis, fides, spes, charitas. Credimus, speramus: atq; ita per fidẽ & spem dilectionis uinculo copulemur. Idcirco enim & nos patrias nostras dimisimus, ut quieti absque ullis simultatibus in agris & in solitudine uiueremus: ut pontifices Christi, qui tamen rectam fidem prædicant, non dominorum metu, sed patrum honore ueneremur: ut deferamus episcopis ut episcopis, & non sub nomine alterius, alijs quibus nolumus, seruire cogamur. Non sumus tam inflati cordis, ut ignoremus quid debeatur sacerdotibus Christi. Qui enim eos recipit, non tam eos recipit quàm illum cuius episcopi sunt. Sed cõtenti sint honore suo. Patres se sciant esse, non dominos, maxime apud eos qui spretis ambitionibus seculi, nihil quieti & ocio præferunt. Tribuat autem orationibus tuis Christus deus omnipotens: ut pacis nõ ficto nomine, sed uero & fideli amore sociemur: ne mordentes inuicem, consumamur ab inuicem.

B PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

I CVrrentes igitur.) Prouerbium retulit, incitare currentem, hoc est, ultro promptum adhortari, addidit autem de suo bellissimam metaphoram. Qui scorpionibus cædit.) Locus est Regum libro tertio, capite duodecimo. Ab alijs lacessitus.) Hic locus ferebatur corruptus. Opinor ita legendum. Ab alijs lacessitus, ad me currit: aduersarijs parcens, lædens non lædentem. Et Onesimum legerit.) Hunc Paulus miro studio cõmendat Philemoni. Sycophantam.) Id est, calumniatorem. Sic enim probro uocabantur Athenis, qui quibuslibet de rebus alios in ius uocabãt. Aedilem fieri an cõsulem.) Innuit ipsum Ioannẽ è sycophanta factũ episcopũ, id enim intelligi uult per cõsulem, quũ ille sit ædilis, qui est infimus magistratus, hoc est, clericus. Agit enim de illo, quẽ è seruo clericũ factũ dicebat. Per Antiphrasin.) Quod πρεσβύτερος Græcis dicatur senior.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Ex hac præfatione ingens natum est incendiũ inter Hieronymum & Ruffinum, quod figurata laude uideretur id agere, ut Hieronymum pertrahat in factionem Origenistarum.

PRAEFATIO RVFFINI IN LIBROS
ΠΕΡΙ ΑΡΧΩΝ ORIGENIS

SCio quàm plurimos fratrum scientiæ scripturarum desiderio prouocatos, popo sciſſe ab aliquantis eruditis uiris, & Græcarum literarum peritis, ut Origenem Romanum facerent, & Latinis auribus eum donarent. In quod etiam frater & collega noster ab episcopo Damaso deprecatus, cum Homilias duas de Canti/co canticorum in Latinum transtulisset ex Græco: ita in illo opere ornate magnificéq; præfatus est, ut cuiuis legendi Origenem, & auidissime perquirendi desiderium commoueret, dicens illius animæ cõuenire quod dictum est: Introduxit me rex in cubiculum suum: asserens eum, quod cum in cæteris libris omnes uincat, in Canticis canticorũ etiam ipse se uicerit. Pollicetur sanè in ipsa præfatione, se & ipsos in Cantico canticorum libros, & alios quàm plurimos Origenis Romanis auribus largiturum. Sed ille, ut uideo, in stilo proprio placens: rem maioris gloriæ sequitur, ut pater uerbi sit potius quàm interpres. Nos ergo rem ab illo quidem cœptam sequimur & probatã: sed non æquis eloquentiæ uiribus, tanti uiri ornare poſ/

ſumus dicta. Vnde uereor, ne uitio meo id accidat: ut uir quem ille alterum poſt apoſtolos ecclesiæ doctorem ſcientiæ ac ſapientiæ merito comprobauit, inopia ſermonis noſtri longe eſſe inferior uideatur. Quod ego ſæpe conſiderans reticebam, nec deprecantibus me frequẽter in hoc opus fratribus annuebam. Sed tua uis fideliſſime frater Macari tanta eſt, cui obſiſtere ne imperitia quidem poteſt: propter quod ne te ultra tam grauem paterer exactorem, etiam contra propoſitum meum ceſſi: ea tamen lege atq; ordine, ut quantum fieri poteſt, interpretando ſequar regulam præceſſorum. Et eius præcipue uiri, cuius ſuperius fecimus mentionem: qui cum ultra ſeptuaginta libellos Origenis, quos Homiliticos appellauit, aliquantos etiam de Tomis in Apoſtolum ſcriptis tranſtuliſſet in Latinum: in quibus cum aliquanta offendicula inueniantur in Græco: ita elimauit omnia interpretando atq; purgauit, ut nihil in illis quod à fide noſtra diſcrepet, Latinus lector inueniat. Hunc ergo etiã nos, licet non eloquentiæ uiribus, diſciplinæ tamen regulis inquantum poſſumus ſequimur, obſeruantes ſcilicet, ne ea quæ in libris Origenis à ſeipſo diſcrepantia inueniuntur atq; contraria, proferamus. Cuius diuerſitatis cauſam plenius tibi in Apologetico, quẽ Pamphilus pro libris ipſius Origenis ſcripſit, edidimus, breuiſſimo libello ſuperaddito: in quo euidentibus ut arbitror probamentis corruptos eſſe in cp̃ plurimis ab hęreticis & maliuolis libros eius oſtendimus: & iſtos præcipue, quos nũc exigis ut interpreter, id eſt περὶ ἀρχῶν, quod de principijs uel de principatibus dici poteſt, qui ſunt reuera aliàs & obſcuriſſimi & difficillimi. De rebus eñ ibi talibus diſputat: in quibus philoſophi omni ſua ætate conſumpta nihil inuenire potuerunt. Hic uero noſter quantũ potuit id egit, ut creatoris fidem & creatarũ rerum rationem, quam illi ad impietatem traxerunt, ad pietatem ipſe conuerteret. Sicubi ergo nos in libris eius aliquid cõtra id inuenimus, quod ab eo cæteris locis fideliter pie de trinitate fuerat definitum: ueluti adulteratum hoc & alienum, aut prætermiſimus, aut ſecundum eam regulam protulimus, quam ab ipſo frequenter inuenimus affirmatam. Si qua ſanè, uelut peritis iam & ſcientibus loquens, dum breuiter tranſire uult, obſcurius protulit: nos ut manifeſtior fieret locus, ea quæ de ipſa re in alijs eius libris apertius legeramus adiecimus, explanationi ſtudentes: nihil tamẽ noſtrum diximus, ſed licet in alijs locis, dicta ſua tamẽ ſibi reddidimus. Hoc autem idcirco in præfatione cõmonui, ne forte calumniatores iterum ſe criminandi putarent inueniſſe materiam. Sed uiderint ipſi, quid peruerſi & cõtentioſi homines agant. Nobis interim tantus labor, ſi tamen orantibus uobis deus annuerit, idcirco ſuſceptus eſt: non ut calumniatorum ora (quod fieri non poteſt, licet forte etiam hoc deus faciet) clauderemus: ſed ut proficere ad ſcientiam rerum uolentibus, materiã præberemus. Illud ſanè omnem qui hos libros uel deſcripturus eſt, uel lecturus, in conſpectu dei patris & filij et ſpiritus ſancti cõteſtor, atq; cõuenio per futuri regni fidem, per reſurrectionis ex mortuis ſacramentũ, per illum qui præparatus eſt diabolo & angelis ſuis æternũ ignem, ſi non illum locum æterna hæreditate poſſideat: ubi eſt fletus & ſtridor dentium & ubi ignis eorum nõ extinguetur, & uermis eorum non morietur: ne quis addat aliquid huic ſcripturę, ne auferat, ne inſerat, ne immutet: ſed conferat cum exemplaribus unde ſcripſerit, & emendet ad literam & diſtinguat, & inemendatum uel non diſtinctum codicem nõ habeat: ne ſenſuum difficultas ſi diſtinctus codex non ſit, maiores obſcuritates legentibus generet.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Pammachius & Oceanus extimulant Hieronymum, ut à calumnijs Ruffini, & hominum ſuſpitionibus ſe purget, & oſtendat ſe ab Origeniſtarum errore alienum.

PAMMACHIVS ET OCEANVS HIERONYMO

SAnctus aliquis ex fratribus ſchedulas ad nos cuiuſdã detulit, quæ Origenis uolumen quod περὶ ἀρχῶν inſcribitur in Latinum ſermonem uerſum tenerent. Et quoniam in his multa ſunt quę tenuitatem noſtri ingenij permouent, quæq; minus catholice dicta exiſtimamus: ſuſpicamur etiam ad excuſationẽ autoris multa de libris eius eſſe ſubtracta, quæ apertam impietatem eiuſdem mõſtrare potuiſſent: quæ-

ſumus

A ſumus præſtantiam tuam,ut & hoc ſpecialiter, nõ tam nobis quàm uniuerſis quĩ in urbe habitant,profuturũ opus,digneris impendere, ut ſupra dictum librum Origenis quemadmodum ab ipſo autore æditus eſt,ad fidem tuo ſermone manifeſtes,& quæ à defenſore eius interpollata ſunt,prodas. Et quæ etiam in his ſchedulis quas ad ſanctitatem tuam direximus, uel contra catholicam regulam uel imperite ædita ſunt,redarguas atq; conuincas. Sanè ſubtiliter in præfatione operis ſui mentionem tacito nomine tuæ ſanctitatis expreſſit,quod à te promiſſum opus ipſe cõplerit:illud oblique agens,etiam te ſimili ratione ſentire.Purga ergo ſuſpitiones hominum,& conuince criminantem:ne ſi diſſimulaueris,conſentire uidearis.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Exponit quo animo legerit & amarit & laudarit Origenem, quem ab omnibus legi cupiat, ſi fieri poſsit abſque periculo pietatis: & æmulorum calumnias refellit,ac ſuſpitiones hominum diluit. Coactusq; prodit errores Origenis, quos fruſtra conabantur defendere, quĩ ſuam hæreſim illius prætextu defendere ſtudebant.

HIERONYMVS PAMMACHIO ET OCEANO

1 SChedulæ quas miſiſtis,honorifica me affecere contumelia:ſic ingenium prædicantes, ut fidei tollerent ueritatem. Et quia eadem & Alexandriæ & Romæ audieram, & in toto penè orbe boni homines ſuper meo nomine iactare cõſueuerunt:& tantum me diligunt, ut ſine me hæretici eſſe non poſſint:omittam perſonas,rebus tantum & criminibus reſpondebo.Neque enim cauſæ prodeſt maledicentibus re maledicere,& aduerſarios talione mordere,cui præcipitur malum pro malo nõ reddere,ſed uincere in bono malum,ſaturari opprobriis,& alteram uerberanti præbere maxillam. Obiiciunt mihi,quare Origenem aliquando laudauerim. Ni fallor duo loca ſunt,in quibus eum laudaui:præfatiuncula ad Damaſum in Homilias Cantici cãticorum,& prologus in librum Hebraicorum nominum.Quid ibi de dogmatibus eccleſiæ dicitur? Quid de patre & filio &
B ſpiritu ſancto? Quid de carnis reſurrectione? Quid de animæ ſtatu atque ſubſtantia? Simplex interpretatio atq; doctrina,ſimplici uoce laudata eſt.Nihil ibi de fide,nihil de dogmatibus comprehenſum eſt. Moralis tantum tractatur locus, & allegoriæ nubilum ſerena expoſitione diſcutitur.Laudaui interpretem,non dogmatiſten:ingenium, non fidem:philoſophum,non apoſtolum. Quod ſi uolunt ſuper Origene meum ſcire iudicium:legant in Eccleſiaſten commentarios: replicent in epiſtolam ad Epheſios tria uolumina, & intelligent me ſemper eius dogmatibus contraiſſe. Quæ enim ſtulticia eſt: ſic alicuius laudare doctrinam, ut ſequaris & blaſphemiam? Et beatus Cyprianus Tertulliano magiſtro utitur, ut eius ſcripta probant: cumq; eruditi & ardentis uiri delectetur ingenio, Montanum cum eo Maximillamq; non ſequitur.Fortiſſimos libros contra Porphyrium ſcribit Apollinaris.Eccleſiaſti
2 cam pulchre Euſebius hiſtoriam texuit: alter eorum dimidiatam Chriſti introduxit œconomiam, alter impietatis Arij apertiſſimus propugnator eſt. Væ,inquit Eſaias,qui dicunt bonum malum, & malum bonum, & qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum.Nec bonis aduerſariorum, ſi honeſtum quid habuerint,detrahendũ eſt:nec amicorum laudanda ſunt uitia:& unumquodq; non perſonarum,ſed rerum pondere iudicãdum eſt.Mordetur & Lucilius, quod incompoſito currat pede, & tamen ſales eius leposq; laudantur.Dum eſſem iuuenis, miro diſcendi ferebar ardore, nec iuxta quorundam præſumptionem,ipſe me docui. Apollinarium Laodicenum audiui Antiochiæ frequenter,& colui,& cum me in ſanctis ſcripturis erudiret, nunquam illius contentioſum ſuper ſenſu dogma ſuſcepi. Iam canis ſpargebatur caput, & magiſtrum potius quàm diſcipulum decebat. Perrexi tamen Alexandriam, audiui Didymum: in multis ei gratias ago. Quod neſciui,didici:quod ſciebam,illo docente non perdidi. Putabant me homines finem feciſſe diſcendi. Veni rurſum Hieroſolymam & Bethlehem.Quo labore,quo precio Barrabanum nocturnum habui præceptorem? Timebat enim Iudæos, & mihi alterum exhibebat Nicodemum. Horum omnium frequenter in opuſculis meis facio mentionem. Certe Apollinarij & Didymi inter ſe dogma contrarium eſt.Ra/

eſt.Rapiat me ergo utraq; turma diuerſum altrinſecus,quia magiſtrum utrumque confiteor. C
Si expedit odiſſe homines,& gentem aliquam deteſtari,miro odio auerſor circunciſos. Vſq;
hodie enim perſequuntur dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in ſynagogis ſatanæ. Obij/
ciat mihi quiſpiam: cur hominem Iudæum habuerim præceptorem. Et audet quidam pro/
ferre literas meas ad Didymum quaſi ad magiſtrum. Grande crimen diſcipuli,ſi hominem
eruditum & ſenem magiſtrum dixerim. Et tamen uolo inſpicere ipſam epiſtolam, quæ tan/
to tempore in calumniam reſeruata eſt. Nihil præter honorem & ſalutationem continet. Ine
pta ſunt hęc & friuola. Arguite potius ubi hęreſim defenderim,ubi prauũ Origenis dogma
laudauerim. In lectione Eſaiæ, in qua duo Seraphim clamantia deſcribuntur: illo interpre/
tante filium & ſpiritum ſanctum, nónne ego deteſtandam expoſitionem in duo teſtamen/
ta mutaui? Habetur liber in manibus,ante uiginti annos æditus. Tot opuſcula mea,& maxi/
me commentarij,iuxta oportunitatem locorum gentilem ſectam lacerant. Quod autem ob
ponunt congregaſſe me libros illius,ſuper cunctos homines: utinam omnium tractatorum
haberem uolumina: ut tarditatem ingenij, lectionis diligentia compenſarem. Congregaui
libros eius,fateor. Et ideo errores non ſequor,quia ſcio uniuerſa quæ ſcripſit. Credite exper/
to, quaſi Chriſtianus Chriſtianis loquor. Venenata ſunt illius dogmata, aliena à ſcripturis
ſanctis,uim ſcripturis facientia. Legi inquam,legi Origenem. Et ſi in legendo crimen eſt,fa/
teor:& noſtrum marſupium, Alexandrinæ chartæ euacuarunt. Si mihi creditis, Origeniſtes
nunquam fui. Si non creditis,nunc eſſe ceſſaui. Quod ſi nec ſic adducimini ad fidem, com/
pellitis me ad defenſionem mei,contra amaſium ueſtrum ſcribere: ut ſi non creditis neganti,
credatis ſaltem accuſanti. Sed libentius mihi erranti creditur,quàm correcto. Nec mirum,pu
tant enim me ſuum eſſe συμμύσλω, & propter animales & luteos nolle palam dogmata cõ/
fiteri. Ipſorũ enim decretũ eſt,nõ facile margaritas ante porcos eſſe mittendas,nec dandum
ſanctum canibus,& cum Dauid dicere: Abſcondi in corde meo eloquia tua,ut non peccẽ ti/
bi. Et in alio loco ſuper iuſto: Qui loquitur,inquit,ueritatẽ cum proximo ſuo,id eſt, cum his D
qui domeſtici fidei ſunt. Ex quo uolunt intelligi, nos qui necdum initiati ſumus, debere au/
dire mendacium: ne paruuli atq; lactentes, ſolidioris cibi edulio ſuffocemur. Quod autem
periuriorum atque mendacij inter ſe orgijs fœderentur: ſextus Stromateon liber (in quo ex
Platonis ſententia noſtrum dogma componit) planiſſime docet. Quid igitur faciam? Negẽ
me eiuſdem dogmatis eſſe? Non credent. Iurẽ? Ridebunt,& dicent: domi nobis iſta naſcun/
tur. Faciam (quod ſolum cauent) ut ſacra eorum atq; myſteria in publicum proferam,& om
nis prudentia eorum qua nos ſimplices ludunt,in propatulo ſit: & qui neganti uoci non cre/
dunt,credãt ſaltem arguenti ſtilo. Hoc enim uel maxime cauent,ne quãdo contra autorem
ſuum eorũ ſcripta teneantur. Facile dicunt cum iuramẽto,quod poſtea alio ſoluant periurio.
Ad ſubſcriptionem tergiuerſantur,quæruntq; ſuffugia. Alius,non poſſum,inquit, damna/
re, quod nemo damnauit. Alius, nihil ſuper hoc à patribus ſtatutum eſt: ut dum totius or
bis prouocatur autoritas, ſubſcribendi neceſſitas differatur. Quidam conſtantius, quomo/
do, inquit, damnabimus, quos ſynodus Nicena non tetigit? quæ enim damnauit Arium,
damnaſſet utiq; & Origenẽ,ſi illius dogmata reprobaſſet. Scilicet uno medicamine omnes
ſimul morbos debere curare. Et idcirco ſpiritus ſancti neganda maieſtas eſt,quia in illa ſyno
do ſuper ſubſtantia eius ſilentium fuit. De Ario tunc,non de Origene quæſtio fuit: de filio,
non de ſpiritu ſancto. Confeſſi ſunt quod negabatur, tacuerunt de quo nemo quærebat.
Quanquam latenter Origenem fontem Arij percuſſerunt. Damnantes enim eos, qui filium
de patris negant eſſe ſubſtantia: illum pariter Ariumq; damnauerunt. Alioqui hoc argu/
mento,nec Valentinus, nec Marcion, nec Cataphryges, nec Manichæus damnari debent:
quia ſynodus Nicena eos non nominat, quos certe ante ſynodum fuiſſe, non dubium eſt.
Quod ſi quando urgeri cœperint, & aut ſubſcribendũ eis fuerit,aut exeundũ de eccleſia,mi/
ras ſtrophas uideas. Sic uerba temperant,ſic ordinem uertunt, & ambigua quæque concin
nant: ut & noſtram & aduerſariorum confeſſionem teneant: ut aliter hæreticus,aliter catho/
licus

A licus audíat,quaſi nõ eodem ſpiritu & Apollo Delphicus atq; Loxias oracula fuderit, Cræ
4 ſo & Pyrrho diuerſis temporibus ſed pari illudens ſtropha. Exempli cauſa pauca ſubiiciam.
Credimus,inquiunt,reſurrectionem futuram corporum. Hoc ſi bene dicatur, pura cõfeſſio
eſt. Sed quia corpora ſunt cœleſtia & terreſtria, & aer iſte & aura tenuis iuxta naturã ſuam
corpora nominantur, corpus ponunt non carnem: ut orthodoxus corpus audiens, carnem
putet:hæreticus ſpiritum recognoſcat. Hæc eſt eorum prima decipula, quæ ſi deprehẽſa fue
rit,inſtruunt alios dolos,& innocentiam ſimulant,& malicioſos nos uocant, & quaſi ſimpli/
citer credentes,aiunt:Credimus reſurrectionem carnis. Hoc uero cum dixerint,uulgus indo/
ctum putat ſibi ſufficere, maxime quia idipſum & in ſymbolo creditur. Interroges ultra,cir/
culi ſtrepitus cõmouetur,fautores clamitant: Audiſti reſurrectionẽ carnis: quid quæris am/
plius? Et in peruerſum ſtudijs cõmutatis, nos ſycophantæ,illi ſimplices appellantur. Quod
ſi obduraueris frontem,& urgere cœperis,carnem digitis tenens,an ipſam dicãt reſurrectu/
ram,quæ cernitur,quæ tangitur,quæ incedit & loquitur: primo rident,deinde annuunt. Di/
centibuſq; nobis, utrum capillos & dentes, pectus & uentrẽ, manus & pedes,cæteroſq; ar/
tus ex integro reſurrectio exhibeat: tunc uero riſu ſe tenere nõ poſſunt,cachinnoq; ora ſol/
uentes,tonſores nobis neceſſarios & placentas & medicos ac ſutores ingerunt. Vltroq; inter
rogant,utrum credamus & genitalia utriuſque ſexus reſurgere, noſtras genas hirtas, fœmi/
narũ leues fore, & habitudinẽ corporis pro maris ac fœminæ diſtinctione diuerſam. Quod
ſi dederimus,ſtatim expetunt uuluam & coitum, & cætera quæ in uentre ſunt & ſub uentre.
Singula membra negant,& corpus quod conſtat ex membris,dicunt non reſurgere. Nõ eſt
huius temporis contra dogma peruerſum, rhetoricum iactare ſermonem. Non mihi diues
Ciceronis lingua ſufficiat:non feruens Demoſthenis oratio,animi mei poſſit implere feruo/
rem, ſi uelim hæreticorum fraudulentias prodere, qui uerbotenus reſurrectionem fatentes,
animo negant. Solent enim mulierculæ eorum mammas tenere,uentri applaudere,lumbos
& fœmora & putres attrectare axillas, & dicere: Quid nobis prodeſt reſurrectio, ſi fragile
B corpus reſurget? Et futuræ angelorum ſimiles, habebimus & naturam? Dedignantur uideli
cet cum carne & oſſibus reſurgere, cum quibus reſurrexit & Chriſtus. Sed fac me erraſſe in
adoleſcentia,& philoſophorum,id eſt,gentilium ſtudijs eruditum,in principio fidei dogma
ta ignoraſſe Chriſtiana: & hoc putaſſe in apoſtolis, quod in Pythagora & Platone & Em/
pedocle legeram. Cur paruuli in Chriſto atque lactentis errorem ſequimini? Cur ab eo im/
pietatem diſcitis,qui necdũ pietatem nouerat? Secunda poſt naufragium tabula eſt,culpam
ſimpliciter confiteri. Imitati eſtis errãtem,imitamini & correctum. Errauimus iuuenes,emen
demur ſenes. Iungamus gemitus,lachrymas copulemus,ploremus,& cõuertamur ad domi/
num,qui fecit nos:nõ expectemus diaboli pœnitentiam. Vana eſt illa præſumptio,& in ge/
hennæ trahens profundum: hic aut quæritur uita,aut amittitur. Si Origenem nunquam ſe/
quutus ſum,fruſtra infamare me quæritis. Si diſcipulus eius fui,imitamini pœnitentem. Cre/
didiſtis cõfitenti,credite & neganti. Si iſta,ut ais,inquit, noueras,cur eum laudaſti in opuſcu/
lis tuis? Et hodie laudarem,niſi uos eius laudaretis errores. Non mihi diſpliceret ingenium,
niſi quibuſdã eius placeret impietas. Et Apoſtolus præcipit: omnia legentes,quæ bona ſunt
retinentes. Lactantius in libris ſuis, & maxime in epiſtolis ad Demetrianum, ſpiritus ſancti
negat ſubſtantiam:& errore Iudaico dicit eum uel ad patrem referri uel ad filium: & ſancti
ficationem utriuſque perſonæ ſub eius nomine demonſtrari. Quis mihi interdicere poteſt,
ne legam inſtitutionum eius libros,quibus cõtra gentes ſcripſit fortiſſime, quia ſuperior ſen
tentia deteſtanda eſt? Apollinarius contra Porphyrium egregia ſcripſit uolumina. Probo
laborem uiri, licet fatuum iñ pleriſque dogma contemnam. Confitemini & uos in quibuſ/
dam errare Origenem, & mu ultra non faciam. Dicite eum male ſenſiſſe de filio, peius de
ſpiritu ſancto:animarum de cœlo ruinas impie protuliſſe: reſurrectionem carnis uerbo tan/
tum confiteri:cæterum aſſertione deſtruere, & poſt multa ſecula atq; unam omnium reſtitu
5 tionem,idipſum fore Gabrielem quod diabolum, Paulum quod Caipham, uirgines quod

proſti/

proſtibulas. Cũ hæc reieceritis, & quaſi cenſoria uirgula ſeparaueritis à fide eccleſiæ,tuto le/ c
gam cætera: nec uenena iam timebo cum antidotum præbibero. Non mihi nocebit ſi dixe/
ro:Origenes cum in cæteris libris omnes uicerit,in Cantico canticorum ipſe ſe uicit. Nec for
midabo ſententiam, qua illum doctorem eccleſiarum quondam aduleſcentulus nominaui,
niſi forte accuſare debui, cuius rogatus opuſcula transferebam,& dicere in prologo: Hic cu/
ius interpretor libros hæreticus eſt. Caue lector,ne legas,fuge uiperam. Aut ſi legere uolue
ris,ſcito à malis hominibus & hæreticis corrupta eſſe quæ tranſtuli, quanquam timere non
debeas.Ego enim omnia quæ uitiata fuerunt correxi. Hoc eſt alijs uerbis dicere, ego qui in/
terpretor catholicus ſum,hic quem interpretor hæreticus eſt. Deniq; & uos ſatis ſimpliciter
& ingenue,& non malicioſe,parui ſcilicet pendentes præcepta rhetorica, & præſtigias orato
rum,dum libros eius περὶ ἀρχῶν hæreticos cõfitemini, & in alios crimẽ transferre uultis,in
iecíſtis legentibus ſcrupulum, ut totam autoris uitam diſcuterent,& ex cæteris libris eius con
iecturam præſentis facerent quæſtionis. Ego callidus qui emẽdaui ſilens quod uolui,& diſ/
ſimulans crimina,non feci inuidiam criminoſo. Aiunt & medici grandes morbos nõ eſſe cu
randos, ſed dimittendos naturæ, ne medela languorem exaſperet. Centum quinquaginta
anni prope ſunt, ex quo Origenes mortuus eſt Tyri. Quis Latinorum auſus eſt unq; tranſ/
ferre libros eius, de reſurrectione, περὶ ἀρχῶν, σχωματίας & τόμους? Quis p infame opus
ſeipſum uoluit infamari? Nec diſertiores ſumus Hilario, nec fideliores Victorino, qui eius
tractatus, nõ ut interpretes,ſed ut autores proprij operis tranſtulerunt. Nuper ſanctus Am/
broſius ſic Hexaemeron illius cõpilauit,ut magis Hippolyti ſententias Baſilijq; ſequeretur.
Ego ipſe,cuius æmulatores eſſe uos dicitis,& ad cæteros talpę,caprearũ in me oculos poſſide
tis:ſi malo animo fuiſſem erga Origenem, interpretatus eſſem hos ipſos quos ſupra dixi li/
bros,ut mala eius etiam Latinis nota facerem. Sed nunquam feci, & multis rogantibus ac/
quieſcere nolui. Non enim conſueui eorum inſultare erroribus, quorum miror ingenia. Ipſe
ſi adhuc uiueret Origenes, iraſceretur uobis fautoribus ſuis: & cum Iacob diceret, odioſum D
me feciſtis in mundo. Vult aliquis laudare Origenem? Laudet ut laudo. Magnus uir ab in/
fantia, & uere martyris filius,Alexandriæ eccleſiaſticam ſcholam tenuit,ſuccedens eruditiſſi
mo uiro Clementi presbytero. Voluptates intantum fugit,ut zelo dei,ſed tamen non ſecun
dum ſcientiam,ferro truncaret genitalia. Calcauit auaritiam, ſcripturas memoriter tenuit: &
in ſtudio explanationis earum diebus deſudauit ac noctibus. Mille & eo amplius tracta/
tus, quos in eccleſia loquutus eſt ædidit. Innumerabiles præterea commentarios, quos ipſe
appellat τόμους:& quos nunc prætereo, ne uidear operũ eius indicem texere. Quis noſtrum
tanta poteſt legere,quanta ille conſcripſit? Quis ardentem in ſcripturis animum nõ miretur?
Quod ſi quis Iudas zelotes oppoſuerit nobis errores eius,audiat libere, Interdum magnus 6
dormitat Homerus. Verum operi longo fas eſt obrepere ſomnum. Non imitemur eius ui/
tia, cuius uirtutes non poſſumus ſequi. Errauerunt in fide alij tam Græci quàm Latini,quo
rum non neceſſe eſt proferre nomina,ne uideamur eum non ſui merito, ſed aliorum errore
defendere. Hoc non eſt,inquies,excuſare Origenem,ſed accuſare cæteros, Pulchre,ſi eum er
raſſe non dicerẽ,ſi in fidei prauitate ſaltẽ apoſtolum Paulũ uel angelum de cœlo audiẽdum
crederem. Nunc uero cum ſimpliciter errorem eius fatear,ſic legam ut cæteros, quia ſic erra/
uit ut cęteri. Sed dicas:ſi multorum cõmunis eſt error,cur ſolum perſequimini? Quia uos ſo/
lum laudatis ut apoſtolũ. Tollite amoris ὑποφολίαν, & nos tollimus odij magnitudinem.
Cæterorum uitia de libris ſuis ad hoc tantum excerpitis,ut huius defendatis errorem. Orige
nem ſic fertis in cœlum,ut nihil eum erraſſe dicatis. Quiſquis es aſſertor nouorum dogma/
tum,quæſo te,ut parcas Romanis auribus,parcas fidei quæ Apoſtoli uoce laudata eſt. Cur
poſt quadringentos annos docere nos niteris,quod ante neſciuimus? Cur profers in medi/
um,quod Petrus & Paulus ædere noluerunt? Vſq; ad hunc diem ſine iſta doctrina mundus
Chriſtianus fuit. Illã ſenex tenebo fidem, in qua puer natus ſum. Peluſiotas nos appellant,
& luteos animalesq; & carneos,quod nõ recipiamus ea quæ ſpiritus ſunt, illi ſcilicet Hieroſo
lymitæ

A lymitæ, quorum mater in cœlo est. Non contemno carnem, in qua Christus natus est, & re-
surrexit: nõ despicio lutum, quod excoctum in testam purissimam, regnat in cœlo. Et tamen
miror, cur carni detrahentes uiuant carnaliter, & inimicam suam foueant, & nutriant delica-
te, nisi fortè implere uolunt scripturam dicentem: Amate inimicos uestros: benefacite his qui
persequuntur uos. Amo carnem castam, uirginem, ieiunantem: amo carnis non opera, sed
substantiam. Amo carnem, quæ iudicandam se esse nouit. Amo illam, quæ pro Christo in
martyrio cæditur, laniatur, exuritur. Illud uero quod asserunt, à quibusdam hæreticis & ma-
leuolis hominibus libros eius esse uiolatos, quàm ineptum sit, hinc probari potest. Quis pru
dentior, doctior, eloquentior Eusebio & Didymo, assertoribus Origenis, inueniri potest?
Quorum alter sex uoluminibus τῆς ἀπολογίας ita eum ut se sensisse confirmat: alter sic eius
errores nititur excusare, ut tamen illius esse fateatur: non scriptum negans, sed sensum scriben
tis edisserens. Aliud est si quæ ab hæreticis addita sunt, Didymus quasi bene dicta defen-
7 dat. Solus inuentus est Origenes, cuius scripta in toto orbe falsarentur: & quasi ad Mithri-
datis literas, omnis ueritas uno die de uoluminibus illius raderetur. Si unus uiolatus est liber,
num uniuersa eius opera, quæ diuersis & locis & temporibus ædidit, simul corrumpi potue-
runt? Ipse Origenes in epistola, quam scribit ad Fabianum Romanæ urbis episcopum, pœ-
nitentiam agit cur talia scripserit: & causas temeritatis in Ambrosium refert, quod secreto
ædita in publicum protulerit: & quid adhuc ἀπαλογῆσιν aliena esse quæ displicent? Por-
rò quod Pamphilũ proferunt laudatorem eius, gratias illis ago meo nomine, quod dignum
me putauerũt, quem cum martyre calumniarentur. Si enim ab inimicis Origenis libros eius
dicitis esse uiolatos ut infamarentur, quare mihi non liceat dicere, ab amicis eius & sectatori-
bus compositum esse sub nomine Pamphili uolumen, quod illum testimonio martyris ab
infamia uindicaret? Ecce uos emendatis in Origenis libris, quod ille non scripsit: & mirami-
ni, si ædat aliquis librũ, quem ille non ædidit? Vos in ædito opere potestis coargui: ille qui
B nihil aliud ædidit, facilius patet calumniæ: Date quodlibet aliud opus Pamphili, nusquam
reperietis. Hoc unum est. Vnde igitur sciam quod Pamphili sit? Videlicet stilus & saliua do-
cere me poterit. Nunquam credam quod doctus uir primos ingenij sui fructus quæstioni-
bus & infamiæ dedicarit, & ipsum nomen apologetici ostendit accusationem. Non enim de
fenditur, nisi quod in crimine est. Vnum nunc proferam, cui contradicere uel stulti sit, uel
impudentis. Sexti libri Eusebij super Origenis defensione principiũ usq; ad mille fermè uer-
sus liber iste qui Pamphili dicitur, continet. Et in reliquis scriptor eiusdem operis profert te-
stimonia, quibus nititur approbare Origenem fuisse catholicum. Eusebius & Pamphilus
tantam inter se habuere concordiam, ut unius animæ homines putes, & ab uno alter no-
men acceperit. Quomodo igitur inter se dissentire potuerunt, ut Eusebius in toto opere suo
Origenem Ariani probet dogmatis, & Pamphilus Nicenæ synodi quæ fuit postea, defen-
sor est? Ex quo ostenditur uel Didymi uel cuiuslibet alterius esse opusculum, qui sexti libri
capite detruncato, cætera membra sociarit. Sed concedamus ex superfluo, ut Pamphili sit,
sed necdum martyris. Ante enim scripsit quàm martyrium perpeteretur. Et quomodo, in-
quies, martyrio dignus fuit? Scilicet ut martyrio deleret errorem: ut unam culpam, sangui-
nis sui effusione purgaret. Quanti in toto orbe martyres antequam cæderentur, uarijs sub-
iacuere peccatis? Defendamus ergo peccata: quia qui postea martyres, prius peccatores fue-
runt. Hæc fratres amantissimi ad epistolam uestram celeri sermone dictaui, uincens propo-
situm, ut contra eum scriberem, cuius ingenium ante laudaueram, malens existimatione pe-
riclitari, quàm fide. Hoc mihi præstiterunt amici mei, ut si tacuero, reus: si respondero, inimi-
cus iudicer. Dura utraque conditio. Sed è duobus eligam, quod leuius est. Simultas redin-
tegrari potest, blasphemia ueniam non meretur. Quid autem laboris in libris transferendis
πόνου φέρων sustinuerim, uestro iudicio derelinquo: dum & mutare quippiã de Græco non
est uertentis, sed euertentis: & eadem ad uerbum exprimere, nequaquam eius qui seruare
uelit eloquij uenustatem.

HOnorifica contumelia.) Mira gratia coniunxit inter se pugnantia,honorem & contume 1
liam.) Causæ prodest.) Causam uocat rem de qua agitur,idq; rhetorũ more. Talio/
ne mordere.) Talio pœnæ genus est ex duodecim tabulis, quo damnum illatum simili
damno pensabatur:ueluti si oculus eruatur ei,qui oculum excusserit alteri. Vnde retaliare
dicimus,cum par pari refertur. Non dogmatisten.) Dogma decretum, δογματιστὴς,qui
leges ac decreta præscribat. Tertulliano magistro.) Sic enim solitus est eum appellare Cyprianus,
quoties libros illius posceret sibi dari.Date,inquiebat,mihi magistrum meum. Huic Hieronymus tri/
buit eruditionem,& ardens tribuit ingenium:quem tandem ait in hęresim Montani prolapsum,sed ut
id mali magis tribuat inuidię clericorum,q; uitio Tertulliani. Augustinus dicit eum ob id inter hæreti/
cos habitũ,quod ad Cataphrygas desciuerit,& iteratas nuptias pro stupro damnarit. Dimidiatam
Christi.) Nam Apollinaristæ dicunt,Christum corpus humanum duntaxat accepisse, cæterum loco
animæ fuisse uerbum, atq; hoc ipsum uerbum ita factum carnem, ut Christi caro & uerbum eiusdem
essent substantiæ.Ita diuus Augustinus œconomiam uocat,quod parcus dispensator partem hominis 2
tribuat Christo,partem detrahat. Impietatis Arij.) Qui in personis induxit inæqualitatem,quem er
rorem Arius ex Origenis hauserat libris.At Origenis defensor est Eusebius. Mordet & Lucilius.)
Ita Flaccus in Satyris. Nempe incomposito dixi pede currere uersus Lucilij. Ac paulo post,At idem,
quod sale multo Vrbem defricuit,charta laudatur eadem.Damnat igitur in Lucilio,quod est damnan/
dum,nempe quod est inconditus,laudat quod est probandũ,uidelicet sales & lepores. Certe Apolli/
narij ac Didymi.) Nã Ambrosius Alexãdrinus Didymi discipulus, scripsit uolumen aduersus Apol/
linarium:ut testatur Hieronymus in Catalogo uirorum illustrium. Cæterũ hic Apollinarius Laodice/
næ ecclesiæ fuit episcopus. Alexandrinę chartæ.) Lepos est in allusione tacita.Nam Origenes Ale
xandrinæ ecclesiæ presbyter fuit,& ex Aegypto biblinæ chartæ adferebantur. Suũ esse συμμύσλων.)
Mystæ,sacris initiati,Symmystæ ijsdem initiati sacris. Et Luteos.) Quos aliquando uocant Pelusio 3
tas. Orgijs fœderentur.) Mysteria uocat Orgia,quanq; Orgia propriè dicuntur Bacchi. Ex Pla
tonis sententia.) Is enim in Reipublicæ libris,uult ciuitatis custodes callere artem mentiendi,& popu
lo imponere,quoties id ipsius exigit utilitas:reliquos mentiri uetat,ne pernicioſum exemplũ latius ser
pat. Et omnino uulgus crassum non ducitur ueris. Alioqui quorsum erat opus tot ceremonijs in lege
Mosaica,quæ Hieronymus ob id scribit tradita, ne in deorũ cultum prolaberentur,& his cancellis ad D
tempus cõtinerentur: Porrò quæ scribit Augustinus de mendacio, quæq; traduntur à nostri temporis
theologis,partim eiusmodi sunt,ut etiam si maximè sint uera,tamen à cõmuni sensu uehemẽter abhor/
reant. Domi nobis ista nascuntur.) Locus hic ob ignoratum prouerbiũ in omnibus exemplaribus
habebatur deprauatus:sed uariè,ut est fœcunda imperitia. Significat autem hoc ipsorũ esse peculiare,
mentiri ac peierare,cum sint Origenistæ. Quidã constantius.) Non est hic constantius nomen pro
prium,sed aduerbium,ut intelligas hos liberius & audacius suam hæresim defendere. Scilicet uno
me.) Scilicet,Ironiam habet. Atq; Loxias.) Cognomen est Apollinis propter obliqua responsa,
quæ reddebant huius uates,quo facilius imponerent cõsultoribus. λόξος enim Græcis obliquũ signi/
ficat:sic Aristophanes in Pluto: τῷ γ' λοξίᾳ μέμψιν δικαίαν μέμφομαι τοὔπιν. Crœso & Pyrrho.) De 4
oraculis Crœso redditis legis apud Herodotũ lib.primo.Pyrrho respõdit ad hunc modũ:Dico te Aea/
cida Romanos uincere posse. Pari illudens stropha.) Stropham uocat obliquã & figuratam oratio
nem,quo uerbo Hieronymus perq; libenter utitur.Pyrrhũ fefellit amphibologia, Crœsum ænigmate
mulæ. Nos sycophantæ.) Id est,calumniatores, hoc est, qui uitio accusant nõ recte. Et puras at/
trectare maxillas.) Variè mendosa erant exemplaria.Legendũ,lumbos ac fœmora, & putres attrecta
re axillas:ut intelligas partes quæ sub alis sunt,sudore plerũq; infectas. Aut si cui hoc non placet, legat,
lumbos ac fœmora & suras:Deinde post stigmen,adijciat,attrectare mammillas. Et futuræ angelo/
rum.) Natura, hoc loco membrũ est mulieris pudendum, quod & Græci uocant φύσιν, uerecundiæ
causa.Hic locus in quibusdã codicibus ad hunc modũ erat immutatus.Futuræ similes angelis,angelo/
rum habebimus & naturã? Sed mendose, nec enim cohæret cum reliquo disputationis cõtextu. Et
my ultra nõ faciam.) Perlongum sit dicere,quot modis hic locus fuerit deprauatus. Quidã habebant:
& uim ultra non faciam.Quidã,nutum non faciam.Alij,mutuũ non faciam. Alij, motum non faciam:
ut sit quoties semel à uero fuerit aberratũ.Ego pensitatis diligẽter omnibus,reposui:Et my,siue mu, ul/
tra non faciam,hoc est,uerbũ non faciam.Iuxta illud Ennij:Neq;,ut aiunt,mu facere auderent, hoc est,
uel minimũ uerbum. Nam hæc syllaba mutorũ est,unde & muti dicti: & muſſare,quod Græci μύζειν.
Verum de hoc copiosius dictum est in Chiliadibus nostris. Quod prostibulas.) Id est,publice pro/ 5
stantes ad quæstum meretrices. De resurrectione, περὶ ἀρχῶν, στρωματέας, & πόμος.) Nam ex uetu/
stis exemplariũ ita censeo legendum,id est,de principijs, Stromatenses, ut ita uertam, docendi gratia,
& tomos. Ac perijt quidem index librorũ Origenis,non solũ ipsi libri, quem Hieronymus in Catalo/
go scriptorum illustrium prudens,sed infeliciter omisit, quod eum in epistola quadã ad Paulam posui/
set. Ac perijt ipsa quoq; epistola. Cæterũ collectanea Suidæ testantur,hunc scripsisse librum περὶ Πλάτω/
νος

A σπάνιος, id est, de resurrectione, & decem quos inscripserit στρωματεῖς, ueluti dicas, ex uarijs consarcinatos partibus, more stromatum. Scripsit & τόμους, quos nos uolumina possumus dicere, siue sectiones.

Compilauit.) Vel hinc liquet aliena compilari, non nostra, quemadmodum nunc uulgo scribunt compilauit hunc librum, pro eo quod erat, collegit. Ambrosius Origenis Hexaemeron compilauit, id est, sublegit illinc ueluti furto, quæ uidebantur: & cõpilantur, quæ furto spoliantur. Operũ eius indicem.) Latine dixit, quam uulgo uocant tabulam: Plinius elenchum uocat Græco uocabulo, ἔλεγχον.

Iudas zelotes.) Arbitror hoc nomen Iudas à librarijs additum, nihil enim facit ad sententiam, imò officit: neq; enim quisquam fuit hoc nomine. De Simone zelota legimus: & huius collega Iuda, sed lau-
6 dato. ζηλωτὴς Græce æmulator, siue inuidus. Interdum magnus dor.) Aut Hieronymus memoria lapsus est, aut scriptor immutauit nonnihil. Siquidem Horatius sic habet: Quandoq; bonus dormitat Homerus. Amoris ὑπερβολήν.) Id est, excessum & nimietatem. Nam quod est supra modum supraq; fidem, ὑπερβολικὸν uocant Græci. Est hoc nomine rhetorum exornatio, quam quidam uertunt superlationem. Pelusiotas nos appellant.) Est Pelusium urbs in extremo Nili ostio sita, Syriam uersus: à limo nomen habens, quem illic, opinor, inuehit Nilus: atq; illic nati Pelusiotæ uocantur. Est & Thessaliæ portus eius nominis. πηλὸς autem lutum est, siue limus, οὐσίαν substantia. Vnde Pelusium, quasi luteæ substantiæ. Festiuitas est in ambiguo uerbi. Scilicet Hierosolymitæ.) Scilicet, ironiam habet. Hierosolymitæ, respondet ad hoc, quod ante dixerat, Pelusiotas. Obiter notat episcopum Hierosolymitanum infectum Origenis dogmatis. ἀπολογίας.) Id est, defensionis, siue excusationis.

Aliud est.) Hic loquendi modus peculiaris est Hieronymo, cum infert absurdum aliquid & incredi-
7 bile. Quis enim credat Didymum tam stultum, ut hoc uelit? Ad Mithridatis literas.) Respexit ad id quod est in oratione M. Tullij, pro lege Manilia. Delẽda est, inquit, uobis illa macula Mithridatica, superiore bello suscepta, quæ penitus iam insedit atq; inueterauit in populi Romani nomine, quod is qui uno die tota Asia tot in ciuitatibus uno nuncio, atq; unica significatione literarum ciues Romanos necandos trucidandosq; denotauit, &c. διαπλαγῆσαι.) Id est, causantur. Sic enim esse legendum, ex uarijs exemplariorum uestigijs censui. Stilus & saliua.) Stilus instrumentum est æreum, quo ueteres scribebant in tabellis ceratis. Is aliquando ponitur pro charactere scribendi. Saliuam appellat gustum quendam orationis peculiarem. Nam lingua superiori admota palato, & interueniente saliua gustamus. Quæstionibus.) Id est, accusationibus, siue controuersijs. Nam & hoc significat quæstio.

Dedicarit.) Id est, initiarit. Nomen apologetici.) Id est, libri defensorij. Argumentum est à rela-
B tiuis. Nam ex defensione colligitur fuisse qui accusauit.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ex hac epistola apparet & ante intercessisse inter Hieronymum & Ruffinũ simultatem, uerum eos tum in gratiam rediisse. Sed, ut inquit Horatius: Male sarta gratia nequicquam coit, & rescinditur. Deinde cum obliquis Ruffini laudibus in suspicionem traheretur hæresis Origenicæ, incitantibus etiam amicis recruduit pristinum inimicitiæ uulnus, & in apertum bellum erupit illa qualiscunq; concordia. Admonet autem, ne se posthac simili modo laudet.

HIERONYMVS RVFFINO.

DIu te Romæ moratum sermo proprius indicauit. Nec dubito spiritalium patrum ad patriam reuocatum desiderio, quem matris luctus ire prohibebat, ne magis coràm doleres, quod absens uix ferre poteras. Quod quereris stomacho suo unumquenq; seruire, & nostro non acquiescere iudicio, conscientiæ nostræ testis est dominus, post reconciliatas amicitias nullum intercessisse rancorem, quo quempiam læderemus: quin potius cum omni cautione prouidimus, ne saltem casus in maleuolentiam uerteretur. Sed quid possumus facere, si unusquisq; iuste putat se facere quod facit? & uidetur sibi remorderi potius quàm mordere? Vera amicitia quod sentit, dissimulare non debet. Præfatiuncula librorũ πρὸς ἀρχῶν ad me missa est, quam ex stilo intellexi tuam esse. In qua oblique, imò aperte ego petor. Qua mente sit scripta, tu uideris: qua intelligatur, & stultis patet. Poteram & ego, qui sæpissime figuratas controuersias declamaui, aliquid de uetere
1 artificio repetere, & tuo te more laudare. Sed absit à me, ut quod reprehendo in te, imitem: quin potius ita sententiã temperaui, ut & obiectum crimen effugerem, & amicum quantum in me est, nec læsus læderem. Sed obsecro te, ut si deinceps aliquem sequi uolueris, tuo tantum iudicio sis contentus. Aut enim bona sunt quæ appetimus, aut mala. Si bona, non indigent alterius auxilio. Si mala, peccantiũ multitudo non parit errori patrociniũ. Hæc apud te amice potius expostulare uolui, cũ lacessitus publice desæuire, ut animaduertas me reconciliatas amicitias pure colere, & non iuxta Plautinam sententiam, altera manu lapidem tenere,

panem offerre altera. Frater meus Paulinianus necdum de patria reuersus est, & puto quod eum Aquileiæ apud sanctum papam Chromatium uideris. Sanctum quoq; presbyterum Ruffinũ ob quandã causam per Romam Mediolanũ misimus, & orauimus, ut nostro animo & obsequio uos uideret. Cæterisq; amicis eadem significauimus, ne mordẽtes inuicem, consumamur ab inuicem. Iam tuæ moderationis est & tuorũ, nullam occasionem impatientibus dare, ne non omnes similes mei inuenias, qui possint figuratis laudibus delectari.

SCHOLIVM.

Figuratas controuersias.) De his & figuratis laudibus iam antea diximus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit Ruffini calumnias, quas ex aliorũ ad se literis intellexerat. Idq; facit maiori fortasse stomacho, q; ut talem decuerit uirum, nisi intolerabilis esset calumnia hæreseos insimulari. Si cui libebit Ruffini libros in Hieronymũ scriptos legere: uel ob id, quo hæc rectius intelligat (nam alioqui nõ uideo magnopere, cur legi debeãt) reperiet eos in secunda parte tomi quarti, qui in prima æditione secũdus erat.

AD PAMMACHIVM ET MARCELLINVM APOLOGIA Hieronymi aduersus Ruffinum.

ET uestris & multorũ literis didici, obijci mihi in schola tyrannica, lingua canum meorum ex inimicis ab ipso, cur πρὸς ἀχῶν libros in Latinum uerterim. O impudentiam singularem, accusant medicum quod uenena prodiderit, ut scilicet φάρμακον θανάσιμον suũ non innocentiæ merito, sed criminis cõmunione tueantur, quasi culpam numerus peccantium minuat, & in personis non in rebus sit accusatio. Scribuntur contra me libri, ingeruntur omnibus audiendi, & tamen non æduntur, ut simplicium corda percutiant, & mihi facultatem pro me auferant respondendi. Nouum maliciæ genus, accusare, quod prodi timeas: scribere, quod occultes. Si sunt uera quę scripsit, cur publicum timuit? Si falsa, cur scripsit? Olim pueri legimus, intemperantis esse arbitror scribere quicquam, quod occultari uelis. Rogo quis est iste dolor? Quid æstuant? quid insaniunt? Quod præconem repuli figuratũ? quod nolui me subdolo ore laudari? quod sub amici nomine, inimici insidias deprehendi? Frater & collega in præfatiuncula uocor, & satis aperte exponuntur crimina mea, quid scripserim, quibus in cœlum Origenem laudibus leuauerim. Bono animo feciſſe se dicit. Et quomodo nunc eadem inimicus obijcit, quæ tunc amicus laudauerat? Voluerat me in interpretatione quasi præuium sequi, & autoritatem operi suo ex nostris opusculis mutuari. Suffecerat semel dixisse, quod scripseram. Quid necesse fuit eadem rursus iterare, frequenter ingerere: & quasi nemo sibi laudanti crederet, ipsa dicta repplicare? Non est tam solicita de audientium fide, simplex & pura laudatio. Quid metuit, ne illi sine testimonijs dictorum meorum in meis laudibus non credatur? Videtis nos intelligere prudentiam eius, & prædicationis diasyrticæ strophis in scholis sæpe lusisse? Simplicitatem obtendere non potest, in quo artifex deprehenditur malicia. Semel aut ut multum bis errasse sit casus, cur prudenter errat & crebro: & sic per totum texit errorem, ut mihi non liceat negare quod laudat? Prudentis fuerat & amici post reconciliatam simultatem etiam leues suspiciones fugere: ne quod fortuito feciſſet, consulto facere putaretur. Vnde & Tullius in commentarijs causarum pro T. Gabinio: Ego, inquit, cum omnes amicitias tuendas semper putaui summa religione & fide, tum eas maxime quæ essent ex inimicitijs reuocatæ in gratiam: propterea, quod integris amicitijs officium prætermissum, imprudentiæ, uel (ut grauius interpretemur) negligentiæ excusatione defenditur: post reditum in gratiam, si quid est commissum, id non neglectum sed uiolatum putatur, nec imprudentiæ, sed perfidiæ assignari solet. Flaccus quoque in epistola quam scribit ad Florum: Male, ait, facta gratia nequicquam coit, & rescinditur. Quid mihi nunc prodest, quod simpliciter errasse se iurat? Ecce obijciuntur mihi laudes eius, & crimini datur simpliciſſimi amici non simplex nec pura laudatio. Si autoritatem suo operi præstruebat, uolens quos sequeretur ostendere, habuit in promptu Hilarium confessorem, qui quadraginta fermè milia uersuum Origenis in Iob & psalmos transtulit

A tranſtulit. Habuit Ambroſium, cuius penè omnes libri huius ſermonibus pleni ſunt, & martyrem Victorinum. Qui ſimplicitatem ſuam in eo probat, dum nulli molitur inſidias, de his omnibus tacet, & quaſi columnis eccleſię prętermiſſis me ſolum publicat, & nihili hominem per angulos conſectatur: niſi fortè eadem ſimplicitate, qua amicum neſcius accuſauit, illos ignoraſſe ſe iuret. Et quis ei credet uiro eruditiſſimo, & qui tantam habeat ſcientiam ſcriptorum ueterum, maxime Græcorum, ut dum peregrina ſectatur penè ſua amiſerit, quod recentiſſimæ memoriæ uiros & Latinos neſciat? Ex quo apparet non tam me ab eo laudatum, quàm illos non accuſatos: ut ſiue laus illa eſt, ut ſtultis perſuadere conatur: ſiue accuſatio, ut ego ex uulneris mei dolore ſentio, nec in laude haberem æqualiũ gloriã, nec in uituperatione ſolatium. Teneo epiſtolas ueſtras, quibus accuſatum me ſcribitis eſſe: & hortamini ut reſpondeam criminanti: ne ſi tacuerim, uidear crimen agnoſcere. Ad quas reſpondi, fateor: & cp̃uis læſus ſic amicitiæ iura ſeruaui, ut me ſine accuſantis accuſatione defenderem: & quod unus Romæ amicus obiecerat, à multis in toto orbe inimicis dicerem iactitatum, ut non uiderer homini, ſed criminibus reſpondere. Aliud eſt, ſi pro iure amicitiæ accuſatus tacere debui, & dum lutatã habeo faciem, atq; (ut ita dicam) hæretico fœtore conſperſam, ne ſimplici quidem aqua diluere, ne ille mihi feciſſe putaretur iniuriã. Hæc uox nec hominis eſt, nec ad hominem, aperte amicũ petere, crimina eius ſub perſona laudatoris exponere: & illi ne hoc quidem liberum derelinqui, ut ſe catholicum probet, & laudationem hæretici quæ illi obijcitur, nõ de aſſenſu hęreſeos, ſed de ingenij extitiſſe admiratione reſpondeat. Placuerat ei, ſiue ut ipſe uult uideri, cõpulſus erat in Latinam linguam uertere, quod nolebat. Quid neceſſe fuit me latentem, & tantis maris atq; terrarũ diuiſum ſpacijs inſerere quæſtioni? opponere inuidiæ plurimorum? ut plus mihi laudando noceret, quàm ſibi prodeſſet exemplo? Nunc quoq; quia renui laudatorem, & uerſo ſtilo docui me non eſſe, quod meus neceſſarius prædicauit, dicitur furere: & tres cõtra me libros ucnuſtate attica texuiſſe: eadẽ accuſans, quę ante
B laudauerat, & obijciẽs mihi in tranſlatione Origenis nefaria dogmata, de quo in præfatiuncula laudationis ſuæ dixerat: ſequar regulam præceſſorũ, & eius præcipue uiri, cuius ſuperius fecimus mentionem: qui cum ultra ſeptuaginta libellos Origenis, quos Homiliticos appellauit, aliquantos etiã de tomis in Apoſtolum ſcriptis, tranſtuliſſet in Latinũ: in quibus cum aliquanta offendicula inueniantur in Græco: ita elimauit omnia interpretando atq; purgauit, ut nihil in illis quod à fide noſtra diſcrepet, Latinus lector inueniat. Hũc ergo etiam nos, licet non eloquentiæ uiribus, diſciplinæ tamen regulis inquantũ poſſumus, ſequimur. Certe hæc illius uerba ſunt, negare nõ poteſt. Ipſa ſtili elegantia & ſermo compoſitus, quodq; his maius eſt, ſimplicitas Chriſtiana, autoris ſui characterem probãt. Aliud eſt, ſi iſta Euſebius deprauauit, & accuſator Origenis meiq; ſtudioſus in uno eodemq; opere, & illum & me uel erraſſe uel bene ſenſiſſe teſtatus eſt. Non poteſt me nunc inimicus hæreticũ dicere, quem à fide ſua dudum non diſcrepare præfatus eſt. Simulq; & hoc ab eo quæro, quid ſibi uelit ſermo moderatus & dubius? Nihil, inquit, in illis quod à fide noſtra diſcrepet, Latinus lector inueniet. Fidem ſuam quam uocat? Eám ne qua Romana pollet eccleſia? an illam, quæ in Origenis uoluminibus continetur? Si Romanam reſpõderit, ergo catholici ſumus, qui nihil de Origenis errore tranſtulimus. Sin autem Origenis blaſphemia, fides illius eſt: dum mihi inconſtantiæ crimen impingit, ſe hæreticum probat. Siue bene credit laudator meus, confeſſione ſua me aſſumit in ſocium. Siue male, oſtendit me ideo ante laudatum, quia participem ſui putabat erroris. Sed aduerſus illos libros, qui per angulos garriunt, & furtiua accuſatione me mordent, cum æditi fuerint, & de tenebris ad lucem proceſſerint: atq; ad nos uel ſtudio fratrum, uel temeritate æmulorum potuerint peruenire: reſpondere conabor. Neque enim magnopere formidandi ſunt, quos metuit autor ſuus prodere, & tantũ confœderatis legendos eſſe decreuit. Tunc aut agnoſcã crimina, aut diluam, aut in accuſatorem quæ ſunt obiecta retorquebo: & oſtendam quod hucuſque ſilentium modeſtiæ fuerit, non malæ conſcientiæ. Interim apud tacitum lectoris iudicium purgatum me eſſe uolui, & grauiſſi-

mum inter amicos crimen refellere,ne prior læsisse uidear, qui & uulneratus nequaquã contra persecutorem tela direxi,sed meo tantum uulneri admoui manũ. Quem obsecro,ut absque præiudicio personarum culpam in eum referat,qui lacessiuit.Nec læsisse contentus, quasi aduersus elinguem semperq; taciturum tres elucubrauit libros.Et ἀρχῶν Marcionis de meis opusculis fabricatus est.Gestit animus, & illius repẽte doctrinam,& meam insperatam uecordiam cognoscere.Fortasse breui tempore didicit, quod nos docere debeat, & quod illum scire nullus putabat, subitum eloquentiæ flumen ostendit. Sic pater ille deus faciat,sic magnus Iesus.Incipiat conferre manum.Quamuis librauerit accusationis suæ hastas, & totis aduersum nos uiribus intorserit: credimus in deo saluatore, quod scuto circumdabit nos ueritas eius:& cum psalmista cantare poterimus: Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Et si constiterint aduersum me castra, non timebit cor meum. Si steterit aduersum me prælium,in hoc ego sperabo.Sed hæc aliâs.Nunc ad id reuertamur quod cœperamus.Obijciunt mihi sectatores eius, cerealiaq; arma expediunt fessi rerum, quare περὶ ἀρχῶν libros Origenis noxios, & ecclesiasticæ fidei repugnantes, in Latinum sermonem uerterim. Ad quos breuis & succincta responsio est: Tuæ me frater Pammachi & tuorum literæ compulerunt,dicentes illos ab alio fraudulenter esse translatos,& interpolata nonnulla, & uel addita uel mutata.Ac ne parum epistolis haberem fidem, misistis exemplaria eiusdem translationis,cum præfatiuncula laudatrice mea. Quæ cum legissem, contulissemq; cum Græco,ilico animaduerti quæ Origenes de patre & filio & spiritu sancto impie dixerat, & quæ Romanæ aures ferre non poterant, in meliorem partem ab interprete commutata. Cætera autem dogmata, de angelorum ruina, de animarum lapsu,de resurrectionis præstigijs, de mundo uel mũdis Epicuri,de restitutione omnium in æqualem statum,& multo his deteriora, quæ longum esset retexere:uel ita uertisse, ut in Græco inuenerat: uel de commentariolis Didymi, qui Origenis apertissimus propugnator est, exaggerata & firmiora posuisse: ut qui in trinitate catholicum legerat, in alijs hæreticũ non caueret. Alius forsitan, qui non esset amicus eius diceret:aut totum muta,quod malum est: aut totum prode, quod optimum putas. Si propter simplices noxia quæq; detruncas,& ea quæ ab hæreticis addita simulas, in peregrinum non uis transferre sermonem,cede quicquid est noxium. Sin autem ueritatis fidem in translatione conseruas,cur alia mutas,& alia dimittis intacta? Quanquam aperta confessio est, in eodem prologo emendasse te praua, & optima reliquisse. Ex quo non interpretis libertate,sed scriptoris autoritate teneberis:si quid in his quæ uertisti hæreticum comprobetur:& manifesti criminis arguere,idcirco te ueneni calicem circumlinere melle uoluisse, ut simulata dulcedo uirus pessimum tegeret.Hæc & multa his duriora inimicus diceret:& te non ut interpretem mali operis,sed ut astipulatorem, in ius ecclesiæ traheret. Ego autem memet tantum defendisse cõtentus,in libris περὶ ἀρχῶν simpliciter,quod in Græco habebatur expressi:non ut crederet lector his quæ interpretabar,sed ne crederet illis,quæ tu ante transtuleras.Duplex in opere meo utilitas fuit,dum & hæreticus autor proditur,& non uerus interpres arguitur.Ac ne quis me putaret his consentire quæ uerteram,interpretationis necessitatem prefatione muniui,& docui quibus lector non deberet credere.Prior translatio laudem autoris cõtinet,secunda uituperationem.Illa lectorem prouocat ad credendum, ista ad non credendum mouet.Ibi & ego inuitus laudator assumor, hic intantũ non laudo quem transfero ut cogar accusare laudantem.Eadem res non eadem mente perfecta est,imò unum iter diuersos exitus habuit. Abstulit quæ erant, dicens ab hæreticis deprauata: & addidit quæ non erant,asserens ab eodem in locis alijs disputata:quod nisi ipsa loca monstrauerit, unde transtulisse se dicit,probare nõ poterit. Mihi studio fuit nihil mutare de uero. Ad hoc enim interpretabar,ut mala interpretata conuincerem.Putatis me interpretem? Proditor fui, prodidi hæreticum, ut ecclesiam ab hæresi uindicarem. Cur Origenem in quibusdam ante laudauerim, prælatus huic operi ostendit liber. Nunc sola interpretationis meæ causa reddi-
tur: quæ cum pietatis habeat uoluntatem, non debeo impietatis argui, prodens impium,

quod

A quod quasi pium ecclesijs tradebatur. Septuaginta libros eius, ut meus necessarius crimina/
tur, in Latinum uerteram: & multa de tomis. Nunquã de opere meo fuit quæstio, nunquam
Roma commota est. Quid necesse erat Latinis auribus tradere, quod detestatur & Græcia?
quod orbis accusat? Ego per tot annos tam multa conuertens nunquam scandalo fui. Tu ad
primum & solum opus, ignotus prius, temeritate factus es nobilis. Docet ipsa præfatio, &
Pamphili martyris librum pro defensione Origenis à te esse translatum. Et hoc agis totis
uiribus, ut cuius fidem martyr probat, ecclesia non refutet. Sex libros (ut ante iam dixi) Eu/
sebius Cæsarensis episcopus, Arianæ quondam signifer factionis, pro Origene scripsit, la/
tissimum & elaboratum opus: & multis testimonijs approbauit Origenem iuxta se catholi/
cum, id est, iuxta nos Arianum esse. Horum tu primum librum uertis sub nomine martyris.
Et miramur, si me homunculum parui precij, Origenis laudatorem uellis, cum martyri ca/
lumniam feceris? Paucisq; testimonijs de filio dei & spiritu sancto commutatis, quæ sciebas
displicitura Romanis, cætera usq; ad finem integra dimisisti: hoc idem faciens in apologia,
quasi Pamphili, quod & in Origenis περὶ ἀρχῶν translatione feci sti. Si iste Pamphili li/
ber est, de sex libris quis erit primus Eusebij? In ipso uolumine, quod tu Pamphili simulas,
sequentium librorum facta mentio est. In secundo quoq; & reliquis dicit Eusebius, quid in
primo libro ante iam dixerit, & quod eadem repetere non debeat. Si totum opus Pamphi
li est, cur reliquos libros non transfers? Si alterius: cur nomen immutas? Taces, ipsæ res lo/
quuntur, uidelicet ut crederent martyri, qui Arianorum principem detestaturi erant. Quid
tibi animi fuisse dicam amice simplicissime? te ne potuisse hæretici hominis libro, martyris
nomen imponere? Et ignoras te sub autoritate testis Christi, Origenis facere defensores?
Pro eruditione qua polles & inclytus σωστωνικὸς in Occidente laudaris, ita ut κορυφαῖον
te omnes tuæ partis nominent: non reor te ignorasse Eusebij σύνταγμα, & Pamphilum
martyrem nihil omnino operis condidisse. Ipse enim Eusebius amator & præco contuber/
B nalis Pamphili treis libros scripsit elegantissimos, uitam Pamphili continentes. In quibus
cum cætera miris laudibus prædicaret, humilitatemq; eius ferret in cœlum, etiam hoc in ter/
tio libro addidit. Quis studiosorum amicus non fuit Pamphili? Si quos uidebat ad uictum
necessarijs indigere, præbebat large quæ poterat. Scripturas quoq; sanctas non ad legen/
dum tantum, sed & ad habendum tribuebat promptissime. Nec solum uiris, sed & fœmi/
nis, quas uidisset lectioni deditas. Vnde & multos codices præparabat, ut cum necessitas
popos cisset, uolentibus largiretur. Et ipse quidem proprij operis nihil omnino scripsit, exce/
ptis epistolis, quas ad amicos forte mittebat, intantum se humilitate deiecerat. Veterum au
tem tractatus scriptorum legebat studiosissime, & in eorum meditatione iugiter uersabatur.
Defensor Origenis, & laudator Pamphili, dicit Pamphilum nihil omnino scripsisse, nec pro
prij quicquam condidisse sermonis. Et hoc dicit iam Pamphilo martyrio coronato, ne ha/
beas suffugium post æditos ab Eusebio libros hoc Pamphilum scripsisse. Quid facies? Eo
libro quem sub nomine martyris ædidisti, uulneratæ sunt conscientiæ plurimorum. Non ua
let apud eos super Origenis damnatione episcoporum autoritas, quem putant à martyre
prædicatum. Quid facient epistolæ Theophili episcopi? quid papæ Anastasij in toto orbe
hæreticum persequentes, cum liber tuus sub nomine Pamphili æditus pugnet contra epi/
stolas eorum, & episcopali nomini testimonium martyris opponatur? Quod fecisti in libris
περὶ ἀρχῶν, hoc facito & in isto uolumine ἀνθελεπιγράφῳ. Audi consilium amici, non te
pœniteat artis tuæ: uel dicito tuum non esse, uel ab Eusebio presbytero deprauatum. Vn/
de probari tibi poterit, quod à te translatum est? Non manus tua tenetur, non tantæ es elo/
quentiæ, ut nullus te possit imitari. Aut certe si res ad probationem uenerit, & impudentiam
frontis oppresserint testimonia plurimorum, palinodiam Stesichori more cantato. Melius
est te pœnitere facti tui, quàm & martyrem in calumnia, & deceptos in errore persistere. Nec
erubescas de commutatione sententiæ, non es tantæ autoritatis & famæ, ut errasse te pudeat.
Imitare me, quem plurimum amas, sine quo nec uiuere nec mori potes: & mecum clama,

quæ ego laudatus à te in defensione mei loquutus sum. Eusebius Cæsariensis episcopus, cu/ c
ius supra memini, in sexto libro τῆς ἐκκλησιαστικῆς Origenis hoc idem obiicit Methodio epi/
scopo & martyri, quod tu in meis laudibus criminaris, & dicit: quomodo ausus est Metho/
dius nunc cõtra Origenem scribere, qui hæc & hæc de Origenis loquutus est dogmatibus?
Non est huius loci pro martyre loqui: neq; enim omnia in locis omnibus differenda sunt,
nunc tetigisse sufficiat hoc ab Ariano homine obiici clarissimo & eloquentissimo martyri,
quod tu in me & amicus laudas, & offensus accusas. Habes occasionem & de præsenti loco,
si uelis, mihi calumniam struere: cur nunc & Eusebio detraham, quem in alio loco ante lauda
ui? Alterum quidem nomen Eusebij, sed eadem quæ super Origenis uocabulo est calu/
mnia. Laudaui Eusebium in ecclesiastica historia, in digestione temporum, in descriptio/
ne sanctæ terræ: & hæc ipsa opuscula in Latinum uertens, meæ linguæ hominibus dedi.
Num̃ ex eo Arianus sum, quia Eusebius qui hos libros condidit, Arianus est? Si ausus fue/
ris me hæreticum dicere, memento præfatiunculæ περὶ ἀρχῶν, in qua fidei tuæ me esse
testaris: simulq; obsecro, ut amicum quondam tuum expostulantem patienter audias. Con
tra alios digladiaris, aut facis calumniam, aut pateris. Quos accusas, & à quibus accusaris,
ordinis tui sunt: recte an perperam, uos uideritis. Mihi etiam uera accusatio contra fratrem
displicet, nec reprehendo alios, sed dico quid ipse non facerem. Tantis spaciis terrarum
separatus quid peccaui in te? Quid commerui? An quia Origenisten me non esse respon/
di? Nunquid defensio mea, accusatio tua est? Et tu si non es Origenistes, uel non fuisti, cre/
do iuranti. Si fuisti, suscipio pœnitentem. Quid doles, si id sum, quod esse te dicis? An quia
περὶ ἀρχῶν Origenis libros post te transferre ausus sum, & interpretatio mea suggillatio
putatur operis tui? Quid poteram facere? Missa mihi est laudatio tua, id est, accusatio mea.
Tam fortiter me prolixeq; laudaueras, ut si tuis laudibus acquieuissem, omnes hæreticum
me putarent. Vide quid Romanæ ad me epistolæ clausula teneat: purga suspiciones homi/
num, & conuince criminantem, ne si dissimulaueris, consentire uidearis. Tali constrictus d
articulo, interpretaturus eosdem libros, ausculta quid scripserim. Hoc mihi præstiterunt a/
mici mei (non dixi amicus meus, ne te uiderer arguere) ut si tacuero, reus: si respondero, inimi
cus iudicer. Dura utraq; conditio, sed è duobus eligam quod leuius est. Simultas redintegra
ri potest. Blasphemia ueniam non meretur. Animaduertis inuito mihi & repugnanti hoc o/
nus impositum: & futuram ex huiuscemodi opere simultatem, necessitatis excusatione cura/
tam. Si interpretatus esses libros περὶ ἀρχῶν absq; meo nomine, recte quererêris in repre/
hensionem tuam à me postea esse translatos. Nunc autem iniuste doles, in eo opere à me ti/
bi esse responsum, in quo à te laudando accusatus sum. Quam enim tu laudem uocas, omnes
accusationem intelligunt. Constet apud te quod accusaueris, non indignaberis quod respon
derim. Esto, tu bono animo scripseris, & homo innocens & amicus fidissimus, de cuius nun/
quam egressum est ore mendacium, me nescius uulneraris: quid ad me, qui percussus sum?
Num idcirco curari non debeo, quia tu me bono animo uulneraſti? Confossus iaceo, stridet
uulnus in pectore: candida prius sanguine membra turpantur, & tu mihi dicis: Noli ma/
num adhibere uulneri, ne ego te uidear uulnerasse? Quanquam & ipsa translatio magis Ori
genem quàm te arguit. Tu enim emendasti quæ addita ab hæreticis arbitratus es. Ego pro/
didi, quod ab illo scriptum Græcia uniuersa conclamat. Quis rectius arbitrâtus sit, nec me/
um, nec tuum iudicium est. Vtriusq; scripta censoriam lectoris uirgulam sentiant. Tota il/
la epistola qua pro me satisfacio, contra hæreticos & accusatores meos dirigitur: quid ad te,
qui & orthodoxum & laudatorem meum te esse dicis: si asperior sum in hęreticos, & illorum
in publicum strophas profero? Lætare inuectione mea, ne si dolueris, hæreticus esse uidea/
ris. Quando sine nomine contra uitia scribitur, qui irascitur, accusator sui est. Prudentis ho/
minis fuerat, etiam si dolebat, dissimulare conscientiam: & cordis nubilum, frontis serenita/
te discutere. Alioqui si quicquid contra Origenem & sectatores eius dicitur, in te dictum pu
tas: ergo & epistolæ papæ Theophili & Epiphanij, & aliorum episcoporũ, quas nuper ipsis
iubentibus

A iubentibus transtuli, te petunt, te lacerant. Imperatorum quoq; scripta, quæ de Alexandria & Aegypto Origenistas pelli iubent, me suggerente dictata sunt. Vt Romanæ urbis pontifex miro eos odio detestetur, meum consilium fuit. Vt totus orbis post translationem tuam in Origenis odia exarserit, quem antea simpliciter lectitabat, meus operatus est stilus. Si tantum possum, miror cur me non metuas. Ego ille moderatus in epistola publica, qui diligenter caui, ne quid in te dictum putares, scripsi ad te statim breuem epistolam, expostulans super laudibus tuis. Quam, quia Romæ non eras, amici mei tibi mittere noluerunt, eo quod te dicerent cum sodalibus tuis indigna nomine Christiano de mea conuersatione iactitare. Cuius exemplum huic uolumini subdidi, ut scias quantum dolorem, quanta moderatione necessitudinis temperaui. Audio præterea te quædam de epistola mea philosophice carpere, & hominem rugosæ frontis adductiq; supercilij, Plautino in me sale ludere, eo quod Barrabam Iudæum dixerim præceptorem meum. Nec mirum si pro Barhanina, ubi est aliqua uocabulorum similitudo, scripseris Barrabam, cum tantam habeas licentiam nominum immutandorum, ut de Eusebio Pamphilum, de hæretico martyrem feceris. Cauendus homo &
3 mihi maxime declinãdus, ne me repente, dum nescio, de Hieronymo Sardanapalum nomines. Audi ergo sapientiæ columen, & norma Catonianæ seueritatis. Ego nõ illũ magistrum dixi, sed meum in scripturas sanctas studium uolui comprobare: ut ostenderem me sic legisse Origenem, quomodo & illum audieram. Neq; enim Hebræas literas à te discere debui. An iniuria tibi facta est, quod pro te Apollinarium Didymumq; sectatus sum? Nunquid in illa epistola Gregorium uirum eloquentissimum non potui nominare: qui sui apud Latinos impar est, quo ego magistro glorior & exulto? Sed eos tantum posui, qui in reprehensione erant, ut similiter me Origenem non ob fidei ueritatem, sed ob eruditionis meritum legisse testarer. Ipse Origenes & Clemens & Eusebius, atq; alij complures, quando de scripturis aliqua disputant, & uolunt approbare quod dicunt, sic solent scribere: Referebat mihi He-
B bræus, & audiui ab Hebræo, & Hebræorũ ista sententia est. Certe etiam Origenes patriarchen Huillum, qui temporibus eius fuit, nominat, & tricesimũ tomum in Esaiam, in cuius fine edisserit: Væ tibi ciuitas Ariel, quam expugnauit Dauid, illius expositione concludit: & cum aliter prius sensisse se dicat, doctum ab illo id quod est uerius confitetur. Octogesimũ quoq; nonum psalmũ, qui inscribitur: Oratio Moysi hominis dei: & reliquos undecim, qui non habent titulos, secundũ Huilli expositionem, eiusdem Moysi putat: nec dedignatur Hebræam scripturam interpretans per singula loca, quid Hebræis uideatur, inserere. Lectis nuper papæ Theophili epistolis, in quibus Origenis exponit errores, dicitur obturasse aures suas: & autorem tanti mali clara corã omnibus uoce damnasse: & dixisse usq; ad illud tempus se ignorasse, quod tam nefaria scripserit. Non recuso, nec dico quod alius diceret forsitan, non potuisse eum ignorare quod interpretatus est: cuius apologiam scriptam ab hæretico sub nomine martyris ædidit: cuius defensionem etiã proprio uolumine professus est: aduersum quod in sequentibus, si dictandi spacium fuerit, disputabo. Hoc loquor, cui contradicere non potest. Si illi licet non intellexisse quod transtulit, quare mihi non liceat ignorasse libros περὶ ἀρχῶν, quos ante non legi: & eas tantum homilias legisse, quas transtuli: in quibus nihil esse mali, ipsius testimonium est? Sin autem contra sententiam suam nunc me in eis arguit, in quibus ante laudauerat, undiq; strictus tenebitur. Aut enim idcirco me hæreticum hominem laudauit, quia eiusdem mecum dogmatis erat: aut nunc frustra inimicus accusat, quem prius ut orthodoxum prædicauit. Sed forsitan tũc errores meos quasi amicus tacuit, & nunc iratus profert quod prius cælauerat. Quanquam non mereatur fidem inconstantia, & professæ inimicitiæ suspicionem habeant mendacij: tamen audacter conferam gradum, uolens scire quid hæreticum scripserim: ut aut cum illo agam pœnitentiam, & Origenis mala ignorasse me iurem, ac nunc primum à papa Theophilo didicisse impietates eius: aut certe doceam me quidem bene sensisse, sed illum more suo non intelligere. Neq; enim fieri potest ut in eisdẽ ad Ephesios libris, quos (ut audio) criminatur, & bene & male dixerim: & de eodem

fonte

fonte dulce amarumq; proceſſerit: ut qui toto opere damnauerim eos, qui credunt animas c
ex angelis conditas: ſubito mei oblitus, id defenderem quod ante damnaui. Stulticiam mi-
hi obiicere non poteſt, quem diſertiſſimum & eloquentiſſimum in ſuis opuſculis predicauit.
Alioqui ſtulta uerboſitas, rabulæ potius & garruli hominis quàm eloquentis putanda eſt.
Quid in illis libris proprie accuſet, ignoro. Fama enim ad me criminum eius, non ſcripta ue
nerunt: & ſtultum eſt (iuxta Apoſtolum) pugnis aërem uerberare. Tamen in incertũ reſpõ-
debo, donec ad certa perueniam, ἀντίμαχον meum docebo ſenex, quod puer didici, multa
eſſe genera dictionũ: & pro qualitate materiæ, non ſolum ſententias, ſed & ſtructurã uerbo
rũ uariari. Chryſippus & Antipater inter ſpineta uerſantur. Demoſthenes & Aeſchines con
tra ſe inuicem fulminant. Lyſias & Iſocrates dulciter fluunt. Mira in ſingulis diuerſitas, ſed
omnes in ſuo perfecti ſunt. Lege ad Herenium Tullij libros, lege rhetoricos eius: aut quia il-
la ſibi dicit inchoata & rudia excidiſſe de manibus: reuolue tria uolumina de oratore, in qui-
bus introducit eloquentiſſimos illius temporis oratores, Craſſum & Antonium diſputan-
tes, & quartum oratorem, quem iam ſenex ſcribit ad Brutum: tunc intelliges aliter compo-
ni hiſtoriam, aliter orationes, aliter dialogos, aliter epiſtolas, aliter cõmentarios. Ego in com-
mentarijs ad Epheſios ſic Origenem & Didymum & Apollinarium ſequutus ſum: qui cer-
te contraria inter ſe habent dogmata, ut fidei meæ non amitterem ueritatem. Commentarij
quid operis habent? Alterius dicta ediſſerunt, quæ obſcure ſcripta ſunt, plano ſermone ma-
nifeſtant: multorum ſententias replicant: & dicunt, hunc locum quidam ſic ediſſerunt: alij ſic
interpretantur: illi ſenſum ſuum & intelligentiam his teſtimonijs & hac nituntur ratione fir-
mare: ut prudens lector, cum diuerſas explanationes legerit: & multorum uel probanda, uel
improbãda didicerit: iudicet quid uerius ſit: & quaſi bonus trapezita, adulterinæ monetæ pe-
cuniam reprobet. Num diuerſæ interpretationis & contrariorum inter ſe ſenſuum tenebitur
reus: qui in uno opere quod ediſſerit, expoſitiones poſuerit plurimorum? Puto quod puer le
geris, Aſperi in Vergilium & Saluſtium commentarios, Vulcatij in orationes Ciceronis, Victorini in dialogos eius, & in Terentij comœdias, præceptoris mei Donati, æque in Vergi-
lium: & aliorum in alios, Plautum uidelicet, Lucretium, Flaccum, Perſium atq; Lucanum. Ar
gue interpretes eorum: quare non unam explanationem ſecuti ſint: & in eadem re quid, uel ſi
bi, uel alijs uideatur, enumerent. Prætermitto Græcos, quorum tu iactas ſcientiã, & dum pe-
regrina ſectaris, penè tui ſermonis oblitus es: ne ueteri prouerbio: ſus Mineruam docere ui-
dear: & in ſyluam ligna portare. Illud miror, quod Ariſtarchus noſtri temporis, puerilia iſta 4
neſcieris. Quanquã tu occupatus in ſenſibus, & ad ſtruendam mihi calumniã cernuus, gram-
maticorum & oratorum præcepta contempſeris, paruipendens ὑποβάπτε poſt anfractus
reddere, aſperitatem euitare conſonantium, hiulcam fugere dictionem. Ridiculum eſt debi-
litati & fracti totius corporis uulnera pauca monſtrare. Non eligo quod reprehendam, eli-
gat ipſe quod uitio careat. Ne illud quidem Socraticũ noſſe debuerat: ſcio quod neſcio. Na-
uem agere ignarus nauis timet. Abrotanum ægro nõ audet, niſi qui didicit, dare. Quod me-
dicorum eſt, promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Scribimus indocti, doctiq; poema-
ta paſſim. Niſi forte ſe literas non didiciſſe iurabit, quod illi & abſq; iuramento perfacile cre-
dimus: uel ad Apoſtolum confugiet profitentem: & ſi imperitus ſermone, non tamen ſcien-
tia. Ille Hebræis literis eruditus, & ad pedes doctus Gamalielis: quem non erubeſcit, iam apo
ſtolicæ dignitatis, magiſtrum dicere, Græcam facundiam contemnebat, uel certe quod erat
humilitatis, diſſimulabat: ut prædicatio eius, non in perſuaſione uerborum, ſed in ſignorum
uirtute conſiſteret: ſpernens alienas opes, qui in ſuis diues erat: quanquam ad imperitum &
per ſingulas inſtar tui ſententias corruentem, nunquam pro tribunali ſedens Feſtus diceret:
inſanis Paule, inſanis: multæ te literæ ad inſaniam conuertunt. Tu qui in Latinis muſſitas,
& teſtudineo gradu moueris potius, quàm incedis: uel Græce debes ſcribere, ut apud homi-
nes Græci ſermonis ignaros, aliena ſcire uidearis. Vel ſi Latina tentaueris, ante audire gram-
maticum, ferulæ manum ſubtrahere, & inter paruulos ἀλφαβήτῳ, artem loquendi diſcere. §

Quamuis

A Quamuis Crœsos quis spiret & Darios, literæ marsupium non sequuntur. Sudoris comites sunt & laboris, sociæ ieiuniorum non saturitatis, continentiæ nõ luxurię. Demosthenes plus olei quàm uini expendisse dicitur, & omnes opifices nocturnis semper uigilijs præuenisse. Quod ille in una litera fecit exprimenda, ut à cane rho disceret: tu in me criminaris, quare homo ab homine, Hebræas literas didicerim. Inde est quod quidam inerudite sapientes remanent, dum nolunt discere quod ignorant. Nec Oratium audiunt commonentem: Cur nescire prudens praue, quàm discere malo? Loquitur & sapientia, quam sub nomine Solomonis legimus: In maleuolam animam nunquam intrabit sapientia: nec habitabit in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus eruditionis fugiet dolum, & recedet à cogitationibus stultis. Aliud est, si uulgi lectione contenti, doctorũ aures despiciunt: & contemnunt illud elogium, quo procax imperitia denotatur. Non tu in triuijs indocte solebas, Stridenti miserum stipula disperdere carmen? quasi non cirrhatorum turba, Milesiorum in scholis figmenta decantet: & testamentum suis, Bessorum cachinno membra concutiat, atq; inter scurrarum epulas, nugæ istiusmodi frequententur. Quotidie in plateis fictus hariolus stultorum nares uerberat: & obtorto scorpione, dentes mordentium quatit: & miramur si imperitorum libri lectorem inueniant? Indignantur quare Origenistas scripserim inter se orgijs mendaciorum fœderari. Nominaui librum, in quo hoc scriptũ legerim, id est, sextum Stromateon Origenis: in quo Platonis sententiæ, nostrum dogma componens, ita loquitur. Plato in tertio de republica libro. Veritas quoq; sectanda magnopere est. Si enim ut pauloante rectissime dicebamus, deo indecens & inutile mendacium est: hominibus quandoq; utile, ut utantur eo quasi condimento atq; medicamine: nulli dubium est, quin huiusmodi licentia medicis danda sit, & ab imprudentibus remouẽda. Vera, inquit, asseris. ergo principes urbium si quibus & alijs
6 hoc conceditur, oportet aliquando mentiri, uel contra hostes, uel pro patria & ciuibus. Ab alijs uero qui uti mendacio nesciunt, auferendum est omne mendacium. Origenes. Et nos igi
B tur illius præcepti memores: loquimini ueritatem unusquisq; cũ proximo suo: non debemus dicere, quis est proximus meus? sed cõsiderare quomodo philosophus caute dixerit: deo indecens & inutile esse mendacium: hominibus interdum utile: & quod ne pro dispensatione quidem putandus sit deus aliquando mentiri. Sin autem cõmodum audientis exegerit: uerbis loquitur ambiguis, & per ænigmata quæ uult, profert: ut & ueritatis apud eum dignitas conseruetur: & quod noxium esse poterat, si nudum proferretur in uulgus, quodam tectum uelamine proferatur. Homo autem cui incumbit necessitas mentiendi: diligenter attendat, ut sic utatur interdum mendacio, quomodo condimento atq; medicamine, ut seruet mensuram eius: ne excedat terminos, quibus usa est Iudith contra Holofernem: & uicit eum prudenti simulatione uerborum. Imitetur Hester, quæ Artaxersis sententiam, diu tacita gentis ueritate correxit. Et in primis patriarcham Iacob: quem legimus benedictiones patris, artifici impetrasse mendacio. Ex quo perspicuum est, quod nisi ita mentiti fuerimus, ut magnum nobis ex hoc aliquod quæratur bonum: iudicandi simus, quasi inimici eius, qui ait: Ego sum ueritas. Hæc Origenes scripsit, negare non possumus: scripsit in his libris, quos ad perfectos & ad discipulos loquebatur: docetq; magistris mentiendum, discipulos autem non debere mentiri. Qui ergo bene mentitur: & absq; ulla uerecundia quicquid in buccam uenerit, cõfingit in fratres: magistrum se optimũ probat. Illud quoq; carpere dicitur, quod secundũ psalmum interpretans, pro eo quod legimus in Latino, apprehendite disciplinam: & in Hebraico uolumine scriptum est נַשְּׁקוּ בַר nascu bar, dixerim in commentariolis meis, adorate filium. Et rursum omne psalterium in Romanum uertens sonum: quasi immemor expositionis antiquæ posuerim, adorate pure: quod utiq; sibi esse contrarium omnibus patet. Et reuera ignoscendum est ei, si ignoret linguæ Hebraicæ ueritatem, qui interdum & in Latinis hæsitat. נַשְּׁקוּ nascu, ut uerbũ de uerbo interpreter, προσκυνήσατε, id est, deosculamini dicitur: quod ego nolens trãsferre putide, sensum magis secutus sum, ut dicerẽ, adorate? Quia enim qui adorant solent deosculari manum, & capita submittere, quod se beatus Iob elementis &

idolis

idolis feciſſe negat,dicens:Si uidi ſolem cum fulgeret,& lunam incedentem clare:& lætatum eſt in abſcondito cor meum,& oſculatus ſum manum meam ore meo, quæ iniquitas maxima eſt,& negatio contra deum altiſſimum: & Hebræi iuxta linguæ ſuæ proprietatem, deoſculationem pro ueneratione ponunt,id tranſtuli, quod ipſi intelligunt, quorum uerbum eſt בר Bar autem apud illos diuerſa ſignificat. Dicitur enim & filius, ut eſt illud: Bariona,filius columbæ,& Barptolemæus,filius Ptolemæi,& Barchineus,& Barchiſeus & Barrabas. Triticum quoq; & ſpicarum faſciculus & electus ac purus. Quid igitur peccaui, ſi uerbum ambiguum diuerſa interpretatione conuerti? & qui in commentariolis, ubi libertas eſt diſſerendi, dixeram:adorate filium,in ipſo corpore,ne uiolentus uiderer interpres,& Iudaicæ calumniæ locum darem,dixerim:adorate pure ſiue electe,quod Aquila quoq; & Symmachus tranſtulerunt. Quid ergo eccleſiaſticæ fidei nocet, ſi doceatur lector, quot modis apud Hebræos unus uerſiculus explanetur? Origeni tuo licet tractare μετεμψύχωσιν, innumerabiles mundos introducere,& rationabiles creaturas alijs atq; alijs ueſtire corporibus: Chriſtumq; dicere ſæpe paſſum,& ſæpius paſſurũ,ut quod ſemel profuit,ſemper proſit aſſumptũ:tibi quoq; ipſe tantam aſſumis autoritatem,ut de hæretico martyrem,de Origenis libris, hæreticorum adulteria mentiaris:mihi non licebit diſputare de uerbis, & in commentariorum opere Latinos docere,quod ab Hebræis didici? Niſi enim & prolixum eſſet, & redoleret gloriolã, iam nunc tibi oſtenderem, quid utilitatis habeat magiſtrorum limina terere, & artem ab artificibus diſcere: & uideres quanta ſylua ſit apud Hebræos ambiguorum nominum atq; uerborum. Quæ res diuerſæ interpretationi materiã præbuit, dum unuſquiſq; inter dubia, quod ſibi conſequentius uidetur,hoc transfert. Quid ad peregrina te mitto? Reuolue Ariſtotelem & Alexandrum Ariſtotelis uolumina diſſerentem,& quanta ambiguorum ſit copia,eorum lectione cognoſces: ut tandẽ deſinas amicũ tuum in eo reprehẽdere, quod ne per ſomnium quidem aliquãdo didiciſti. Sed quia Paulinianus frater meus, de commentarijs ad Epheſios quædam ab eo reprehenſa narrauit,& pauca ex his memoriæ tradidit, mihiq; ipſa demonſtrauit loca,non debeo ſubterfugere:quæſoq; lectorem, ut ſi paululo in proponendis & diluendis criminibus longior fuero, neceſſitati det ueniam. Non enim alterum accuſo, ſed me nitor defendere,& obiectam hæreſeos calumniã refutare. In epiſtolam Pauli ad Epheſios, tria Origenes ſcripſit uolumina. Didymus quoq; & Apollinarius propria opuſcula cõdidere. Quos ego uel transferens uel imitans,quid in prologo eiuſdẽ operis ſcripſerim,ſubijciam. Illud quoq; in præfatione commoneo: ut ſciatis Origenem tria uolumina in hãc epiſtolam conſcripſiſſe:quem & nos ex parte ſecuti ſumus: Apollinarium etiã & Didymum quoſdam commentariolos ædidiſſe. Ex quibus licet pauca decerpſimus:& nõnulla quę nobis uidebantur,adiecimus, ſiue ſubtraximus: ut ſtudioſus ſtatim in principio lector agnoſcat hoc opus uel alienum eſſe uel noſtrum. Quicquid ergo in explanatione huius epiſtolæ uitij potuerit demonſtrari,ſi ego illud in Græcis uoluminibus,unde in latinum uertiſſe me dixi,oſtendere non potuero, crimen agnoſcam,& meum erit,quod alienum non fuerit. Tamen ne rurſus uidear cauillari:& hac excuſationis ſtropha,gradum non audere cõferre:ponam ipſa teſtimonia,quæ uocantur in crimen. In primo ſtatim uolumine teſtimonium Pauli,in quo loquitur: ſicut elegit in ipſo nos ante conſtitutionem mundi: ut eſſemus ſancti & immaculati coram ipſo:ſic interpretati ſumus: ut electionem non iuxta Origenem eorum diceremus, qui prius fuerant,ſed ad dei præſcientiam referremus. Deniq; diximus: quod autem electos nos, ut eſſemus ſancti & immaculati coram ipſo,hoc eſt deo, ante fabricam mundi, teſtatus eſt, ad præſcientiam dei pertinet:cui omnia futura iam facta ſunt, & antequam fiant uniuerſa ſunt nota. Sicut & Paulus ipſe prædeſtinatur in utero matris ſuæ: & Hieremias in uulua ſanctificatur,eligitur,roboratur,& in typo Chriſti propheta gentibus mittitur. Certe in expoſitione iſta nullum crimen eſt: & Origene dicente contraria, nos eccleſiaſticum ſenſum ſecuti ſumus. Et quia commentatoris eſt officium multorum ſententias ponere: & hoc me facturum in præfatione promiſeram: etiam Origenis abſq; inuidia nominis eius explanationem poſui,dicens

sui, dicens: Alius uero qui deum iustum conatur ostendere, quod non ex præiudicio scientiæ suæ, sed ex merito electorum unumquemq; eligat: dicit ante uisibiles creaturas, cœlum, terram, maria, & omnia quæ in eis sunt, fuisse alias inuisibiles creaturas in quibus & animas, quæ ob quasdam causas soli deo notas deiectæ sunt deorsum, in uallem lachrymarum, in locum afflictionis & peregrinationis nostræ, in quo sanctus constitutus orabat, ut ad sedem pristinam reuerteretur, dicens: Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitaui cum habitantibus cedar, multum peregrinata est anima mea. Et Apostolus: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et, melius est reuerti, & esse cum Christo. Et alibi: Antequam humiliarer ego peccaui: & cætera his similia, quæ longum est scribere. Animaduerte quid dixerim: Alius uero qui deum iustum conatur ostendere: conatur ostendere inquam, non ostendit. Si autem in eo scandalum pateris, quare latissimam Origenis disputationem breui sermone comprehenderim, & lectori sensum eius aperuerim: atq; ex eo tibi occultus illius uideor esse sectator, quia nihil ab eo dictum prætermiserim: uide ne hoc idcirco fecerim, ut uestram calumniam declinarem, ne me diceretis quæ ab eo fortiter sunt dicta, tacuisse: & illum in Græco robustius disputare. Posui ergo omnia, licet breuius, quæ in Græco repperi: ut nihil haberent discipuli eius noui, quod latinorum auribus ingererent. Facilius enim nota quàm repentina contemnimus. Exposita autem interpretatione eius, quid in fine capituli dixerimus, ausculta. Non enim ait Apostolus, elegit nos ante constitutionem mundi, cum essemus sancti & immaculati: sed elegit nos ut essemus sancti & immaculati: hoc est, qui sancti & immaculati ante non fuimus, ut postea essemus. Quod & de peccatoribus ad meliora conuersis dici potest: & stabit illa sententia: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens: id est, in tota uita sua, in omni quo in mundo isto uersatus est tempore. Quod quidem ita intellectũ, & aduersum eum facit, qui antecq; mundus fieret, animas dicit esse electas propter sanctitatem, & nullum uitium peccatorum. Non enim (ut ante iam dixi-
B mus) eliguntur Paulus, & qui ei similes sunt, quia erant sancti & immaculati: sed eliguntur & prædestinantur, ut in consequenti uita per opera atq; uirtutes sancti & immaculati fiant. Et audet quisquam post huiusmodi sententiam, nos Origenis hæreseos accusare? Decem & octo fermè anni sunt, ex quo istos dictaui libros, eo tempore quo Origenis nomen florebat in mundo, quo πρὸ ἀρχῶν illius opus, latinæ aures ignorabant: & tamen professus sum fidem meam, & quid mihi displiceret, ostendi. Ex quo etiam si in cæteris aliquid hæreticum monstrare potuisset inimicus: non tam dogmatum peruersorum, quæ hic & in alijs libris sæpe damnaui, quàm improuidi tenerer erroris. Secundum locum quem mihi ab eo reprehensum frater ostendit, quia ualde friuolus est, & apertam sui præfert calumniam, ponam breuiter. In eo testimonio ubi Paulus loquitur: Sedere eum faciens ad dexteram suam in cœlestibus, super omnem principatum & potestatem & uirtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro: post multiplicem expositionem, cum ad ministrorum dei officia peruenissem, & de principatibus ac potestatibus & uirtutibus ac dominationibus dicerem, etiam hoc addidi: Necesse est, ut subiectos habeant, & timentes se, & seruientes sibi, & eos qui à sua fortitudine roborentur. Quæ distributiones officiorum, non solum in præsentiarum, sed etiam in futuro seculo erunt: ut per singulos profectus & honores, ascensiones & descensiones, uel crescat aliquis uel decrescat: & sub alia atq; alia potestate, uirtute, principatu, & dominatione fiat. Et post exemplum terreni regis, totamq; palatij descriptionem, per quam diuersa ministeriorum dei officia demonstrabam, addidi: Et putamus deum, dominum dominorum, regemq; regnantium, simplici tantum ministerio esse contentũ? Quomodo archangelus non dicitur, nisi qui prior est angelorum: sic principatus & potestates & dominationes non appellantur, nisi subiectos aliquos habeant & inferioris gradus. Sin autem putat idcirco me Origenem sequi: quia profectus & honores, ascensiones & descensiones, incrementa & imminutiones, in expositione mea posui: sciat multum interesse de angelis & seraphim & cherubim dicere dæmones

& homines fieri,quod affirmat Origenes: & ipsos inter se angelos diuersa officiorũ genera esse sortitos, quod ecclesiæ non repugnat. Quomodo & inter homines ordo dignitatum ex laboris uarietate diuersus est, cum episcopus & presbyter,& omnis ecclesiasticus gradus habeat ordinem suum: & tamen omnes homines sunt: sic & inter angelos merita esse diuersa: & tamen in angelica omnes persistere dignitate: nec de angelis homines fieri,nec rursum homines in angelos reformari. Tertius est reprehensionis locus,quod dicente Apostolo: Vt ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Iesu: nos triplicem expositionem posuimus. In prima quid nobis uideretur:in secunda quid Origenes opponeret: in tertia quid Apollinarius simpliciter explanaret. Quorum si nomina non posui, ignosce uerecundiæ meæ: non debui eos carpere, quos imitabar ex parte: & quorum in latinam linguam sententias transferebam: sed dixi, qui diligens lector est, statim requiret & dicet:& rursus in fine,alius uero hoc quod ait, ut ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ suæ: ad illam intelligentiam transfert.Ecce (inquies) sub diligentis lectoris persona, Origenis sententias explicasti. Fateor errorem, non debui diligentem dicere, sed blasphemum: quod si feciſſem, & aliquo sciſſem uaticinio te istiusmodi nænias sectaturum, etiam calumniæ uerba uitassem. Grande crimen si Origenem diligentem dixi esse lectorem: cuius septuaginta libros interpretatus sum: quem in cœlum laudibus tuli, pro quo compulsus sum ante biennium breui libello tuis contra me præconijs respondere.Ecclesiarum magistrum à me dictum esse Origenem,in tuis laudibus obijcis: & putas quod pertimescere debeam, si diligentem lectorem me illum dixisse inimicus accuses. Solemus & negociatores parcissimos, & frugi seruos, & molestos pædagogos, & argutissimos fures, diligentes uocare.Et in euangelio uillicus iniquitatis prudenter quædam fecisse dicitur: & prudentiores sunt filij huius seculi filijs lucis in generatione sua: & serpens sapientior erat omnibus bestijs, quas fecit dominus super terram. Quartus reprehensionis locus,exordium secundi libri possidet, in quo hoc Pauli testimonium exposuimus: Huius rei gratia ego Paulus uinctus Iesu Christi pro uobis gentibus: & quia per se locus ipse manifestus est, eam tantum partem ponam explanationis, quæ patet calumniæ. Vinctum Christi Iesu Paulum esse pro gentibus, potest & de martyrio intelligi: quod Romæ in uincula coniectus, hanc epistolam miserit, eo tempore quo ad Philemonem, & ad Colossenses, & Philippenses, in alio loco scriptas esse monstrauimus. Vel certe, quia in plurimis locis lectum est uinculum animæ corpus hoc dici,quo quasi clausa teneatur in carcere: dicimus propterea Paulum corporis nexibus coerceri, nec reuerti & esse cum Christo,ut perfecta in gentes per eum prædicatio impleatur: licet quidam alium sensum in hoc loco introducant, quod Paulus prædestinatus & sanctificatus ex utero matris suæ ad prędicationem gentium antequam nasceretur,postea uincula carnis acceperit. Et in hoc loco triplicem,ut supra,expositionem posui. In prima quid mihi uideretur: in secunda quid Origenes assereret, in tertia quid Apollinarius contra illius uadens dogmata sentiret. Lege Græcos commentarios,& nisi ita repereris crimen fatebor. Quod est in isto loco peccatum meum? Illud nimirum, pro quo supra respondi,quare non eos à quibus dicta sunt,nominarim? Superfluum erat per singula apostoli testimonia,eorum nomina ponere,quorum me opuscula translaturum in præfatione signaueram. Et tamen uinctam dici animam corpore, donec ad Christum redeat,& in resurrectionis gloria corruptiuũ & mortale corpus incorruptione & immortalitate commutet, non absurdæ intelligentiæ est. Vnde & Apostolus: Miser ego (inquit) homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? Corpus mortis appellans, quod uitijs & morbis & perturbationibus ac morti subiaceat: donec cum Christo resurgat in gloria: & fragile prius lutum, excoquatur feruore spiritus sancti in testam solidissimam: demutans gloriam, non naturam. Quintus locus ualidissimus est,in quo exponentes illud Apostoli testimonium: Ex quo totum corpus compactum & conglutinatum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusq; membri augmentum corporis facit in

A facit in ædificationem ſui in charitate: latiſſimam Origenis expoſitionem, & eoſdem ſenſus per diuerſa uerba uoluentem, breui ſermone conſtrinximus: nihil exemplis & aſſertionibus illius auferentes. Cumq; peruenissemus ad finem, hæc ſubiecimus. Igitur & in reſtitutione omnium, quãdo corpus totius eccleſiæ nunc diſperſum atq; laceratum, uerus medicus Chriſtus Ieſus ſanaturus aduenerit: unuſquiſq; ſecundum menſuram fidei & agnitionis filij dei: quem ideo agnoſcere dicitur, quia prius nouerat, & poſtea noſſe deſijt: ſuum recipiet locum, & incipiet id eſſe quod fuerat: ita tamen, ut nõ iuxta hæreſim aliam omnes in una ætate ſint, id eſt, omnes in angelos reformentur: ſed unum quodq; membrum iuxta menſuram & officium ſuum perfectum ſit. Verbi gratia, ut angelus refuga id eſſe incipiat, quod creatus eſt: ut homo qui de paradiſo fuerat eiectus, ad culturam iterum paradiſi reſtituatur: & reliqua. Miror te hominem prudentiſſimũ non intellexiſſe artem expoſitionis meæ. Quando enim dico: ita tamen ut non iuxta aliam hæreſim omnes in una ætate ſint poſiti: id eſt, omnes in angelos reformentur: oſtendo & ea de quibus diſputo eſſe hæretica, & ab alia hæreſi diſcrepare. Quæ ſunt ergo duæ hæreſes? Vna, quæ dicit omnes rationabiles creaturas in angelos reformari. Altera, quæ aſſerit unumquodq; in reſtitutione mundi id fore quod conditum eſt. Verbi gratia: quia ex angelis dæmones ſunt, rurſum dæmones angelos fieri: & animas hominum, ita ut ſunt conditæ: non in angelos, ſed in id quod à deo ſunt conditæ reformari, ut & iuſti & peccatores æquales fiant. Deniq; ut ſcias me non meam explicaſſe ſententiam, ſed inter ſe hæreſes comparaſſe, quarum utranq; in Græco legeram, diſputationem meam hoc fine compleui. Idcirco, ut ſupra diximus, hæc apud nos obſcuriora ſunt, quia μεταφορικῶς dicuntur in Græco: & omnis metaphora, ſi de alia in aliam linguam transferatur ad uerbum, quibuſdam quaſi ſentibus, orationis ſenſus & germina ſuffocantur. Niſi hæc eadem in Græco repereris, quicquid dictum eſt, meum putato. Sextum quod & extremum mihi obijcere dicitur, ſi tamen nihil in medio frater oblitus eſt: cur illum locum Apoſtoli
B interpretans, ubi ait: Qui uxorem ſuam diligit, ſeipſum diligit: Nemo enim unquam ſuam carnem odit, ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam: poſt ſimplicem expoſitionem, Origenis poſuerim quæſtionem, ex cuius perſona tacito nomine dixerim: Opponi nobis poteſt, quod nõ ſit uera ſententia dicentis Apoſtoli: Nemo unquam carnem ſuam odit: cum morbo regio laborãtes, phthiſi, & cancro & diſtillationibus, mortem uitæ præferant, & ſua oderint corpora: & ſtatim quid ipſe ſentirem adiunxi: magis itaq; ad tropicam intelligentiam ſermo referatur. Quando dico tropicam: doceo uerum non eſſe quod dicitur, ſed allegoriæ nubilo figuratum. Ponamus tamen ipſa uerba quæ in Origenis libro tertio continentur: Dicamus quod illã carnem quæ uiſura ſit ſalutare dei anima diligat, & nutriat, & foueat eam, diſciplinis erudiens, & cœleſti ſaginans pane, & Chriſti ſanguine irrigans: ut refecta & nitida, poſſit libero curſu uirum ſequi, & nullo debilitatis pondere prægrauari. Pulchre etiam in ſimilitudinem Chriſti nutrientis & fouentis eccleſiam, & dicentis ad Hieruſalem: Quoties uolui congregare filios tuos, ut gallina congregat pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti: animæ quoq; fouent corpora ſua, ut corruptiuum hoc induat incorruptionem, & alarum leuitate ſuſpenſum, in aerem facilius ſubleuetur. Foueamus igitur & uiri uxores noſtras, & animæ noſtræ corpora: ut & uxores in uiros, & corpora redigantur in animas, & nequaquam ſit ſexuum ulla diuerſitas: ſed quomodo apud angelos non eſt uir & mulier, ita & nos qui ſimiles angelis futuri ſumus, iam nunc incipiamus eſſe quod nobis in cœleſtibus repromiſſum eſt. Supra ſimplicem expoſitionẽ, quæ nobis in teſtimonio iſto eſſe uidebatur, expreſſimus dicentes: Quantum ad ſimplicem intelligentiam pertinet, ſancta inter uirum & uxorem charitate præcepta nunc iubemur, ut nutriamus & foueamus coniuges: ut ſcilicet eis uictum & ueſtitum, & ea quæ ſunt neceſſaria præbeamus. Hæc noſtra ſententia eſt. Igitur omne quod ſequit deinceps, & opponi nobis poteſt, oſtendimus non ex noſtra, ſed ex contradicentium intelligi debere perſona. Quæ cum ſit breuis & abſoluta reſponſio, & iuxta id quod ſupra diximus, etiã allegoriæ umbris, de eo quod eſt, ad id quod non erat deprauata: tamen

accedam propius, & ſciſcitabor quid tibi in hac diſputatione diſpliceat. Nempe quia dixe/ c
rim,animas ut uiros fouere quaſi uxores corpora ſua,ut corruptiuũ hoc induat incorruptio/
nem, & alarum leuitate ſuſpenſum,in aerem facilius ſubleuetur. Quando dico,corruptiuum
hoc induat incorruptionem,non muto naturam corporum,ſed augeo gloriã. Necnon quod
ſequitur, alarum leuitate ſuſpenſum in aerem facilius ſubleuetur: qui alas aſſumit, id eſt im/
mortalitatem,ut leuius ad cœlum uolet,non perdit eſſe quod fuerat. Sed dices, mouent me
quæ ſequuntur:Foueamus igitur & uiri uxores & animæ noſtræ corpora, ut & uxores in ui/
ros,& corpora redigantur in animas, & nequaquam ſit ſexuum ulla diuerſitas: ſed quomo/
do apud angelos nõ eſt uir,neq; mulier:ita & nos qui ſimiles angelis futuri ſumus,iam nunc
incipiamus eſſe in terris, quod nobis in cœleſtibus repromiſſum eſt. Recte mouerent, niſi
poſt priora dixiſſem,iam nunc incipiamus eſſe, quod nobis in cœleſtibus repromiſſum eſt.
Quando dico,hic eſſe incipiamus in terris, naturam non tollo ſexuum, ſed libidinem & coi/
tum uiri & uxoris aufero, dicente Apoſtolo: Tempus breue eſt, reliquum eſt ut & qui ha/
bent uxores,ſic ſint quaſi nõ habeant.Et dominus interrogatus in euãgelio:cuius de ſeptem
fratribus in reſurrectione eſſe deberet uxor, ait: Erratis neſcientes ſcripturas, neq; uirtutem
dei:in reſurrectione enim neq; nubent,neq; nubentur,ſed erunt ſicut angeli dei in cœlo.Et re
uera ubi inter uirum & mulierẽ caſtitas eſt:nec uir incipit eſſe, nec fœmina: ſed adhuc in cor/
pore poſiti,mutantur in angelos:in quibus non eſt uir neq; mulier. Quod & in alio loco ab
eodem Apoſtolo dicitur: Quicunq; in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis: non eſt
Iudæus neq; Græcus,non eſt ſeruus neq; liber, nõ eſt maſculus neq; fœmina. Omnes enim
unum uos eſtis in Chriſto Ieſu. Sed quoniam de confragoſis & aſperis locis enauigauit
oratio, & hæreſeos crimen impactũ tota frontis libertate repulimus, ad alias eius accuſatio/
nis partes,quibus nos mordere nititur,tranſeamus.E quibus prima eſt, me hominem male/
dicum,omnium detractorem, in præceſſores meos genuinum ſemper infigere. Det unum,
cuius in opuſculis meis nomen taxauerim, uel quẽ iuxta artem illius, figurata laude perſtrin D
xerim.Sin autem contra inuidos loquor: & L. Lauinium uel Aſinium Pollionem de genere
Corneliorum,ſtili mei mucro conuulnerat:ſi hiſtricoſæ & liuidæ mentis hominem à me ſub 7
moueo,& ad unum ſtipitem,cũcta iacula dirigo:quid uulnera ſua partitur in multos? Quid
ex impatientia reſpondendi,oſtendit ſe eſſe qui petitur? Obijcit mihi mixtum periurium ſa/
crilegio, quod in libro quo ad inſtituendam Chriſti uirginem loquor: ante tribunal iudicis
dormiens pollicitus ſim, nunquam me literis ſecularibus daturum operam, & nihilominus
damnatæ eruditionis interdum meminerim. Nimirũ iſte eſt Saluſtianus Calphurnius: qui
nobis per Magnum oratorem,non magnam mouerat quęſtionem:cui libello breui ſatisfeci
mus.Nunc quod inſtat pro ſacrilegio atq; periurio ſomnij reſpondendum eſt.Dixi me ſecu
lares literas deinceps non lecturum:de futuro ſponſio eſt,non præteritæ memoriæ abolitio.
Et quomodo(inquies) tenes, quod tanto tempore non relegis? Rurſum ſi aliquid de ueteri/
bus libris reſpondero & dixero:adeo in teneris conſueſcere multum eſt: dum renuo,crimen
incurro:& pro me teſtimonium proferens,hoc ipſo arguor,quo defendor. Scilicet nunc lon
go ſermone texendum eſt, quod probant conſcientiæ ſingulorum. Quis noſtrum non me/
minit infantiæ ſuæ? Ego certe,ut tibi homini ſeueriſſimo riſum moueam: & imiteris aliquan/
do Craſſum,quem ſemel in uita dicit riſiſſe Lucilius: memini ne puerum curſitaſſe per cellu/
las ſeruulorum: diem feriatum duxiſſe luſibus: & ad Orbilium ſæuientem de auiæ ſinu tra/
ctum eſſe captiuum.Et quo magis ſtupeas,nunc cano & recaluo capite,ſæpe mihi uideor in
ſomnis comatulus:& ſumpta toga,ante rhetorem controuerſiolam declamare. Cumq; ex/
perrectus fuero,gratulor me dicendi periculo liberatum.Crede mihi multa ad purum recor/
datur infantia.Si literas didiciſſes,oleret teſta ingenioli tui, quo ſemel fuiſſet imbuta.Lana/
rum conchylia nullæ aquæ diluunt.Etiam aſini & bruta animalia, quamuis in longo itinere,
nouerunt ſecundo diuerticula. Miraris ſi ego literas latinas non ſum oblitus,cum tu Græcas
ſine magiſtro didiceris? Septem modos concluſionum, dialectica me elementa docuerunt:
quid

A quid significet ἀξίωμα, quod nos pronunciatum possumus dicere, quomodo absq; uerbo
8 & nomine nulla sententia fit. Soritarum gradus, pseudomeni argutias, sophismatũ fraudes.
Iurare possum me postquã egressus de schola sum, hæc nunquã omnino legisse. Bibendum
9 mihi erat igitur de Lethæo gurgite iuxta fabulas poetarum: ne arguar scire quod didici. En
tu qui in me paruam criminaris scientiam, & uideris tibi literatulus atq; rabbi: responde, cur
scribere aliqua ausus sis, & uirum disertissimum Gregorium pari eloquij splendore transfer-
re. Vnde tibi tanta uerborum copia, sententiarum lumen, translationũ uarietas, homini, qui
oratoriam uix primis labris in adolescentia degustasti? Aut ego fallor, aut tu Ciceronem oc-
culte lectitas. Et ideo tam disertus es, mihi q; lectionis eius crimen intendis, ut solus inter ec-
clesiasticos tractatores eloquentiæ flumine glorieris: licet magis philosophos sequi uidearis,
spinas Cleantis, & contorta Chrysippi non ex arte quam nescis, sed de ingenij magnitudine.
Et quoniam Stoici logicam sibi uindicant, & tu huius scientiæ deliramenta cõtemnis, in hac
parte Epicuræus es. Nec quæris quomodo, sed quid loquaris. Quid enim ad te pertinet, si a-
lius non intelligat, quid uelis dicere: quia non ad omnes, sed ad tuos loqueris? Deniq; & ego
scripta tua relegens quanquam interdum non intelligam quid loquaris, & Heraclitum me le
gere putem: tamen non doleo, nec me pœnitet tarditatis. Id enim in legendo patior, quod tu
pateris in scribendo. Hæc dicerem, si quippiam uigilans promisissem. Nunc autem nouum
impudentiæ genus, obijcit mihi somnium meum. Vtinam celebritas loci & sanctorum de to
to orbe conuentus, sineret me diuinas scripturas legere. Intantum spacia non habeo externa
meditandi. Sed tamen qui somnium criminatur, audiat prophetarum uoces, somnijs nõ esse
credendum: quia nec adulterium somnij ducit me ad tartarũ, nec corona martyrij in cœlum
leuat. Quoties uidi me esse mortuum, & in sepulchro positum? Quoties uolare super terras,
& montes ac maria natatu aeris transfretare? Cogat ergo me non uiuere, uel pennas habe-
re per latera: quia uagis imaginibus mens sæpe delusa est. Quanti in somnis diuites, apertis
B oculis repente mendici sunt? Sitientes flumina bibunt: & experrecti, siccis faucibus æstuant.
Tu à me somnij exigis sponsionem: ego te uerius strictius q; conueniam. Feci sti omnia quæ
in baptismate promisisti? Quicquid monachi uocabulum flagitat, nostrum uterq; comple-
uit? Caue quæso, ne per trabem tuam, festucam meam uideas. Inuitus loquor, & retrectan-
tem linguam, dolor in uerba compellit. Non tibi sufficiunt, quæ de uigilante confingis: nisi &
somnia crimineris. Tantam habes curiositatem meorum actuum: ut quid dormiẽs fecerim,
dixerim ue, discutias. Prætermitto, quæ contra me loquens, propositũ tuum deturpasti: quæ
in depompationem omnium Christianorum, & uerbis & opere feceris. Hoc unum denun-
cio, & repetens iterum iterumq; monebo, Cornutã bestiam petis. & nisi cauerem illud Apo-
stoli: maledici regnum dei non possidebunt: & mordentes inuicem, consumpti estis ab inui-
cem: iam nunc sentires de paruula subdolaq; concordia, magnam tibi in mundo ortam esse
discordiam. Quid tibi prodest, apud notos pariter & ignotos in nos maledicta congerere?
An quia Origenistæ non sumus, & in cœlo nos peccasse nescimus, in terris arguimur pecca-
tores? Et ideo in concordiam rediimus, ut mihi loqui cõtra hæreticos non liceret: ne si illos
descripsero, tu te appetitũ putes? Quamdiu non renuebam laudationem tuam, sequebaris
ut magistrum, fratrem & collegam uocabas, & catholicum in omnibus fatebaris. Postquam
non agnoui laudes tuas, & me indignum tanti uiri preconio iudicaui, ilico uertis stilum, & o-
mnia laudata prius uituperas: de eodem ore & dulce proferẽs & amarum. Sentis ne quid ta-
ceam? Quod æstuanti pectori uerba nõ commodem? & cum psalmista loquar: Pone domi-
ne custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labrijs meis? Non declines cor meum in uer-
ba maliciæ. Et alibi: Cum consisteret aduersum me peccator, obmutui, & humiliatus sum, &
silui à bonis. Et rursus: Factus sum quasi homo non audiens, nec habens in ore suo redargu-
tiones. Sed pro me ultor tibi dominus respondebit: qui dicit per prophetam, Mihi uindicta,
& ego retribuam dicit dominus. Et in alio loco: Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris,
& aduersus filiũ matris tuæ ponebas scandalũ. Hæc feci sti & tacui, existimasti inique, quod

ero tui similis: arguam te,& statuã contra faciem tuam:ut in te uideas condemnata, quæ fal- c
so in alijs criminaris.Audio præterea obijci mihi à Chrysogono sectatore eius:cur in bapti-
smate dixerim uniuersa peccata dimitti:& mortuo bimarito,nouum uirum in Christo resur-
gere: atq; istiusmodi sacerdotes in ecclesijs esse nonnullos. Cui breui sermone respondebo:
habent libellum,quem in crimen uocant:ille respondeat:hunc sua disputatione subuertat,&
scripta scriptis arguat.Quid austeritate frontis & contractis rugatisq; naribus, cõcaua uerba
trutinatur: & sanctitatem apud uulgus ignobile simulato rigore mentiẽ? Audiat nos iterum
proclamantes:ueterem Adam in lauacro totum mori,& nouum cum Christo in baptismate
suscitari:perire Choicum,& nasci supercœlestem.Hæc dicimus,nõ quod ipsi propicio Chri-
sto hac quæstione teneamur:sed interrogati à fratribus,quid nobis uideretur,respondimus:
nulli præiudicãtes sequi quod uelit: nec alterius decretũ,nostra sententia subuertentes. Neq;
enim ambimus sacerdotium,qui latemus in cellulis:nec humilitate damnata, episcopatũ au-
ro redimere festinamus: nec electum pontificem à deo, rebelli cupimus mente iugulare: nec
fauendo hæreticis,hæreticos nos docemus.Pecunias nec habemus,nec habere uolumus: ha
bentes uictum & uestitum his contenti sumus:illud de ascensore montis dominici iugiter de-
cantantes:Qui pecuniam suam non dedit ad usuram,& munera super innocentem non acce
pit. Qui facit hæc,non mouebitur in æternum.Ergo qui non facit,iam corruit in æternum.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Αρμάκων θανάσιμον,) Id est, uenenum mortiferum. Prædicationis diasyrticæ strophis) Διασύρω Græce est distraho, siue dilacero.Stropha est oblique tortus sermo, id est, cum aliud agimus, quam oratio præ se ferat:ut si quid dissuadendo suadeamus, laudando uitu- 1
peremus. Figuratum itaq; morsum, diasyrticas strophas appellat. Male sarta.) Id est re-
conciliata:nequicquam coit, id est,frustra connectitur, & rescinditur. Translatum est à
sartura uestis.Est autem carmen ex epistolis Horatianis. Et nihili hominem.) Id est,nullius precij,&
contemptissimum.Hoc admonui,quod hunc locum offenderim mire depraua tum,sed nõ uno modo.
Et ἀρπώσεις Marcionis.) Nam id scriptum fuisse coniecto ex uestigijs quibusdam codicum, ἀρπώσις D
Græce instauratio est,Sentit enim illum renouasse Marcionis heresim ex suis libris. Et illius repente
doctrinam.) Hæc Ironiam habent, cum ille nunquam fuerit doctus, & ipse pro docto sit habitus.

Sic pater ille deus.) Verba sunt Aeneæ optantis ut Mezentius secum congrediatur, ita ut minita-
batur. Locus est Aeneidos libro decimo, aliquot uerbulis commutatis. Hieronymus carmen ad suam
accommodauit sententiam. Quamuis librauerit.) In nonnullis erat,limauerit. Forte uibrauerit le-
gendum. Cerealiaq; arma.) Palàm irridet aduersarios. Cerealia arma dicuntur, quibus frumentum 2
molitur, pinsitur & coquitur:quæ omnia sordida sunt.Et addidit,fessi rerũ,hoc est, adacti inopia.Allu
sit autem, imò retulit uerba Maronis e primo Aeneidos. De mundis uel intermundis.) Sic enim ha
bebant quædam exemplaria. Sic autem dixit intermundum,ut nos interregnum. Sub autoritate te-
stis.) Nam martyr Græce testem significat. Et inclytus ἀσώτας.) Sic habebatur.Quidam codices
indicant scribendum esse συγγραφεύς, id est scriptor.Mihi magis probatur σωτάκτης, id est,compo-
sitor.Nam illud tractator,ab interprete quopiam additum est. Et σώταγμα, librũ studio elaboratum
significat,& mox sequitur de syntagmate. Ita ut corruptũ.) κορυφαῖον legendum est,non corruptum,
hoc est,ducem & antesignanum. κορυφὴ Græce uertex & apex est. Vnde Coryphæum uocant sum-
mum & principem cæterorũ. Et in isto uolumine ψευδεπιγράφῳ.) Id est,falsæ inscriptionis siue falsi
tituli. Palinodiam.) Id est recantationem, quod uulgò uocant reuocationem. Stesichorus enim uitu
perata uersibus Helena oculis orbatus est,donec eadem laudata recepit. Τῆς ἀκλογίας.) Id est defen-
sionis. Sardanapalum.) Rex Assyriorum fuit Sardanapalus,uir quauis muliere corruptior. Sa- 3
pientiæ columen.) Ironia amarulentior.Columina uocamus principes & summos, quasi columnas.
Qui sui apud Latinos impar est.) Imparem dixit pro dissimilis. Notat enim Ruffinũ qui Gregorium
uerterat Latine,sed parũ feliciter.Proinde qui apud suos eloquentissimus erat,interpretis uitio dissimi-
lis erat apud Latinos. Ad certa perueniã.) Ex Latinis uestigijs codicũ conijcio subijciendã hoc loco
Græcam uocem ἀντίμαχον, id est aduersariũ,uel ἀντίζηλον, id est æmulum,uel ἀντίπαλον, id est aduer
sarium.Malim ὁμογνώντα aut ἀθλωογνώντα, si quid suffragarentur exemplaria, ut intelligas senẽ disci
pulũ.Hac uoce & aliàs in Ruffinũ utitur. Bonus trapezita.) Id est argentarius siue mensarius. Sus
Mineruã.) Minerua dea iuxta fabulas poetarũ præses est ingeniorũ & artiũ.Sus animal stupidissimũ
& indocile.Ita dicunt,sus Mineruã,subaudi docet,cum indoctus docet doctissimũ,stultus cõsilium dat
sapienti. In syluam ligna.) Qui docet eum qui abundat doctrina, ligna deportat in syluam,unde pe-
tuntur ligna. Alluſit ad Horatianum illud:In syluam non ligna feras insanius. Aristarchus nostri.) 4
De Ari-

A De Aristarcho censore scriptorum, aliâs diximus. Cernulus.) Legendum opinor cernuus, hoc est, pronus & intentus, quod Græci dicunt ὡς κύπτων. Vsus est hoc uerbo Prudentius in hymno ante cibum dicendo. Quod modo cernua fœmineis uipera proteritur pedibus. Hyperbata.) Cum multis interiectis uerbis, sermonis series perturbatur. Fit autem aliquãdo ut in huiusmodi scriptor parum attentus, non reddat id quod cœpit, oblitus sui. Hiulcam fugere.) Creber consonantiũ concursus asperiorem facit orationem: creber uocalium coitus, hiulcam, hoc est hiantem facit. Nam uocales oris hiatu pronunciantur. Eligat ipse quod uicio.) Significat nihil illic esse non uitiosum. Ne illud quidem Socrati.) Hoc loco uerbum, debuerat, additũ uidetur ab indocto quopiam. Satis erat, ne illud quidem Socraticum nosse: ut infinitum ponatur abrupte propter affectum admirationis. Nauem agere ignarus timet.) Versus sunt Horatij ex epistola ad Augustum. Abrotanum herba medica est, quæ minore
5 tamen periculo datur quam elleborum. Dissimulabat.) Seruit argumentationi Hieronymus. Nam in alia quadam epistola, palàm dicit, Paulum ignorasse Græcam grammaticam. Mussitare.) Est tacite timideq; loqui. Inter paruulos.) Græca desunt. Ex Latinis literarum uestigijs legendum conjicio ἀληγογέρων, quasi dicas, senex scholasticus. Nam Minerua studijs præsidet, quæ Græcis Athena dicitur. Crœsos.) Venuste mutauit numerum, id est, quamuis elatus sit diuitijs. Plus olei.) Quia ad lucernulam lucubrabat. Vtà cane ϱ.) Demosthenes cum primũ accederet ad rhetoricam, primam rhetoricæ literam non poterat exprimere, nempe, r, quam literam caninam uocant: hanc enim ex primunt canes rixantes. Non tu in triuijs.) Ex Aeglogis Vergilianis. Cirratorum turba.) Cirratos pueros appellat ob capillos nondum attonsos, ita Persius: Ten Cirratorum centum dictata fuisse. Milesiorum.) Milesia uocat lasciuas fabulas, cuiusmodi sunt Apulei de asino aureo. De quo copiose politissimus ille Politianus in sua centuria. Testamentum suis.) Apparet simile fuisse argumentum de sue testamentum condente, quod bessos, hoc est, barbaros magnopere delectaret. De Bessis diximus in Epitaphio Nepotiani. Fictus Hariolus.) Qui fingit se posse diuinare. Nares uerberat,) Dum offert olfaciendum aliquid, ut ita risus causa nasum feriat: aut gustandum offert, ut os pungat. Scorpionem uocat uncum ferrum, aut simile quiddam. Similem sententiam habet hoc ipso tomo, secundo aduersus Iouinianum libro: In circulis platearum quotidie fictus ariolus, stultorum nares uerberat, & obtorto fuste dentes arrodentium quatit. Porrò quum illic fustem nominet pro scorpione, pro
6 babile est, hic scipionem fuisse scriptũ potius q; scorpionem. Origenis & nos.) Quidam addiderãt, hæc Origenis, omnem uno pronomine subuertentes sententiam. Nam hactenus Origenes recitauit
B Platonis uerba. Quæ sequuntur ipsius sunt. Ideo addidit Origenis, ut intelligas ab ipso subijci non ex Platone citari. καταφιλήσατε.) Id est, deosculamini. Nam hanc uocem reposui ex uestigijs Latinorum codicum, quam & alibi in huius scriptis deprehendimus: ueteres enim osculo adorabant. Alexandrum.) Aphrodiseum intelligit, cuius extant problemata. Ne per somnium quidem.) Prouerbialiter dictum est, οὐδὲ κατόναρ, pro eo quod est, ne leuiter quidem. Quia prius nouerat.) Indicat elegantiã uerbi. Agnoscimus enim proprie prius cognita. Cognoscimus quæ discimus. Quia ἀλληγορικῶς.) Allegorice, quidam codices μεταφορικῶς. Nihil autem interest, nisi quod allegoria perpetua metaphora est. Morbo regio.) Hic est quem Græci uocant Ictericum. Phthisi.) Id est, tabe, Græce φθίσις. Quanquam magis arbitror legendum φθειράσει, id est, morbo pediculari, qui fœdus est, & intolerabilis, quemadmodum & cancer. Lauinium.) Lauinius inuidebat Terentio. Asinius Pol-
7 lio infensus erat Ciceroni, & inuidebat gloriæ illius, ut testatur Seneca in controuersijs. Si histriculæ.) Quidam codices habebant histricolæ, legendum opinor, histricosæ. Histrix animal est ex genere erinaceorum, quod tergum habet spinis obsitum, quas cum uult eiaculatur. Vnde histricosę mentis uocat, qui spinas in animo habet, quibus alios petat. Salustianus Calphurnius.) Ita subinde uocat Ruffinum, ut indoctum & crassum. Quis autem is fuerit, quoniam huius historiæ interciderunt exceptis pauculis fragmentis, non facile est explicare. Adeo in teneris.) Hemistichium est Vergilianum, & ideo addit, dum renuo crimen incurro. Dum negat se legere poetas, citat carmen poetæ. Ad Orbilium sæuientem.) Orbilius ludi literarij magister fuit, quem Horatius plagosum uocat, cuiusmodi sunt fermè omnes. Hoc loco quidam portenta quædam induxerant, ad horribilium personas paruentem. Comatulus.) Id est, cirratus, ut ante dixi, hoc est somniabat se puerum adhuc. Con-
8 chylia.) Id est purpuræ. Ἀξίωμα.) Quam nunc propositionem uocant, ueteres uarijs appellabant nominibus, ut testatur Gellius. Soritarum gradus.) Soriten Græci, Latini uocant acerualem, insidiosum syllogismum. Vt, triginta annos natus, non est senex. Quid si accedat dies? Non, quid si alter? Et sic gradatim interrogando nunquam fiet senex. Vnus nummus non facit diuitem, quid si accedat unus? quid si unus? Pseudomeni argutias.) Ψευδόμενος Græce mentiens. Est & hoc insidiosum syllogismi genus, seipsum destruentis. Cretentes mendaces. Si uerum est, non sunt mendaces, cum Epimenides qui hoc dixit fuerit Cretensis. Si falsum est, non dixit uerum Epimenides. Igitur men-
9 daces Cretenses. Sophismatum fraudes.) Elenchos intelligit, qui uarijs modis decipiunt, Aequiuocatione, Amphibologia, Diuisione, & alijs huiusmodi rationibus, quas tradidit Aristoteles. De Letheo gurgite.) Videlicet ut posset obliuisci. Et Heraclitum.) Heraclitus data opera obscurus fuit

in libris. Vnde cognomen inditũ Scotini, id est tenebricosi. De hoc Socrates dixit, ad illius libros intel/ligendos opus esse Delio natatore. At ò deus bone, quid si Hieronymus audisset quosdã huius ætatis theologos rhetoricantes, & abyssalem illã suam sapientiã prodigiosis schematis efferentes. Nõnullis in locis uidetur diuus Hieronymus secum pugnare. Siquidẽ in epistola, in qua narrat hoc somniũ, plane negat fuisse somnium, sed reperisse se scapulas plagis liuentes: hic ridet tanq; friuolũ somnium. Propositum tuum.) Cum & ipse monachus esset. In depompationem.) Id est, in traductionem & infamationem. Nam in pompis circumferebant quędã spectanda populo. Perire Choicum.) χοϊκὸς, id est terrenum, dictum apparet Græce quasi χνοϊνὸς, id est puluereus. Nam χνοὺς puluis.

APOLOGIAE HIERONYMI ADVERSVS RVFFINVM LIBER SECVNDVS.

HEu usque de criminibus, imò pro criminibus meis: quæ in me quondam subdolus laudator ingessit, & discipuli eius constantius arguunt: non ut debui, sed ut potui, moderato dolore respondi. Propositũ quippe mihi est, nõ tam alios accusare, quàm me defendere. Veniam ad apologiam eius, qua sancto Anastasio, Romanæ urbis episcopo satisfacere nititur: & in defensionem sui, mihi rursum calumniam struit, tantumq; me diligit, ut raptus turbine, & in profunda demersus, meum potissimum inuadat pedem, ut mecum aut liberetur, aut pereat. Dicit se primum respondere rumoribus, quibus illius Romæ carpatur fides, hominis probatissimi tam in fide, quàm in charitate dei. Et nisi post triginta annos parentibus redditus, nollet eos deserere, quos tam tarde uiderat, ne inhumanus putaretur, aut durus: & tam longi itineris labore fragilior, ad iterandos labores esset infirmus: ipsum uenire uoluisse. Quod quia non fecerit, cõtra latratores suos misisse baculum literarum: quem ille teneret in dextera, & sæuientes contra se abigeret canes. Si probatus est cunctis, & maxime ipsi cui scribit episcopo in fide & charitate dei: quomodo Romæ mordetur & carpitur, & appetitæ æstimationis eius fama crebrescit? Deinde cuius est humilitatis, probatũ se dicere in fide & charitate dei, cum apostoli petant: Domine adauge nobis fidem, & audiant: Si habueritis fidem, ut granum sinapis. Et ad ipsum dicatur Petrum: Modicæ fidei, quare dubitasti? Quid loquar de charitate, quæ & fide & spe maior est: & quam Paulus optat potius q; præsumit: sine qua & martyrio sanguis effusus, corpusq; flammis traditum, coronam non habet præmiorum? Harum utranq; iste sic sibi uindicat: ut tamen contra se habeat latratores: qui nisi inuicti pontificis baculo repellãtur, latrare non cessant. Illud uero ridiculum, quod post triginta annos ad parentes se reuersum esse iactat, homo qui nec patrem habet, nec matrem, & quos uiuentes iuuenis dereliquit, mortuos senex desiderat: nisi fortè parentes militari uulgariq; sermone, cognatos & affines nominat: quos quia nõ uult deserere, ne inhumanus putetur aut durus, idcirco patria derelicta, Aquileiæ habitat. Periclitatur Romę illa probatissima fides eius: & hic supinus & lassulus post triginta annos per mollissimum Flaminiæ iter, essedo uenire non potest: sicq; prætendit longi itineris lassitudinem, quasi triginta annis semper cucurrerit: aut biennio Aquileiæ sedens, præteriti itineris labore confectus sit. Carpamus reliqua, & ipsa epistolæ eius uerba ponamus. Quamuis igitur fides nostra persecutionis hæreticorum tempore, cum in sancta Alexandrina ecclesia degeremus in carceribus & exilijs, quæ pro fide inferebantur, probata sit. Miror quod non adiecerit, uinctus Iesu Christi, & liberatus sum de ore leonis: & Alexandriæ ad bestias pugnaui, & cursum consummaui, fidem seruaui, supereſt mihi corona iustitiæ. Quæ, malum, exilia, quos iste carceres nominat? Pudet me apertissimi mendacij: quasi carceres & exilia absq; iudicum sententijs irrogentur. Volo tamen ipsos scire carceres, & quarum prouinciarũ se dicat exilia sustinuisse. Et utiq; habet copiam de multis carceribus & infinitis exilijs unũ aliquod nominandi. Prodat nobis confessionis suæ acta, quæ hucusq; nescimus: ut inter alios Alexandriæ martyres huius quoq; gesta recitemus: & contra latratores suos possit dicere: De cętero nemo mihi molestus sit, ego enim stigmata domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto. Tamen & si quis nunc est, qui uel tentare fidem nostram cupit, uel audire, uel discere:

sciat

A ſciat quod de trinitate ita credimus: & reliqua. Supra contra canes tuos baculum epiſcopo porrigis, quo pro te munitus incedat: Nunc quaſi ambigens dicis: Si quis eſt qui tentare fidem noſtram cupit: denuo dubitas, cum multorum latratus ad te uſq; peruenerint. Non diſcutio parumper elocutiones tuas, quas & tu contemnis & deſpicis, tantum ſenſibus reſpondebo. Aliud à te quæritur, & pro alio ſatisfacis. Contra Arij dogmata, iam Alexandriæ in carceribus & exilijs dimicaueras, non uoce ſed ſanguine: Nunc ſuper Origenis hæreſi tibi calumnia commouetur. Nolo cures quæ ſana ſunt, uulnera medicare. Trinitatem dicis unius eſſe deitatis. Hoc toto credente iam mundo: puto quod & dæmones confiteantur filium dei natum de Maria uirgine, & carnem naturæ humanę atq; animam ſuſcepiſſe. Si arctius quid rogauero, contentioſum uocabis. Si dicis filium dei humanæ naturæ carnem atq; animam ſuſcepiſſe: oro te, ut abſq; ſtomacho reſpondeas: anima iſta quam ſuſcepit Ieſus, erat ne antequam naſceretur ex Maria? An in origine uirginali, quæ de ſpiritu ſancto naſcebatur, cum corpore ſimul creata eſt: uel iam in utero corpore figurato, ſtatim facta & miſſa eſt de cœlo? E tribus unum quid ſentias, ſcire deſidero. Si fuit antequã naſceretur ex Maria: necdum ergo erat anima Ieſu, & agebat aliquid: ac propter merita uirtutum poſtea facta eſt anima eius. Si cœpit ex traduce, humanarum igitur animarum, quas ęternas fatemur, & brutorum animantium, quæ cum corpore diſſoluuntur, una conditio eſt. Sin autem figurato corpore ſtatim creatur & mittitur: fatere ſimpliciter, & nos ſcrupulo libera. Nihil horum loqueris: ſed occupatus in alijs, ſimplicitate noſtra abuteris, & præſtigijs pompaq; uerborum hærere nos non ſinis quęſtioni. Quid, inquies, nónne quæſtio erat de reſurrectione carnis & pœnis diaboli? Fateor. Ergo breuiter pureq; reſpõde. Non quæro quod ſcribis eandem carnem reſurgere, in qua uiuimus, nullo membro amputato, nec aliqua parte corporis defecta: hæc enim tua uerba ſunt: ſed quæro, quod Origenes negat, utrum in eodem ſexu quo mortua ſunt corpora ſuſcitentur: & Maria Maria, Ioannes reſurgat Ioannes: An commixto ſexu atq; turba-
B to, nec uir, nec fœmina ſit, ſed utrunq; uel neutrum: Et an ipſa corpora incorrupta & immortalia: & ut argute præmones, iuxta Apoſtolum ſpiritualia permaneãt in æternum: & non ſolum corpora, ſed caro & ſanguis infuſus uenis & oſſibus irrigatus, quæ Thomas tetigit: An certe paulatim reſoluantur in nihilũ, & ad quatuor unde compacta ſunt elementa, retrahantur? Hæc aut dicere debueras, aut negare, & non ea loqui quæ ſubdole Origenes fatetur, quaſi fatuis & pueris illudens: nullo membro amputato, nec aliqua corporis parte defecta. Scilicet hoc timuimus, ne ſine naſo & auribus ſurgeremus, & amputatis ſectisq; genitalibus, eunuchorum in cœleſti Hieruſalem ciuitas conderetur. Porrò de diabolo ſic ſententiam temperat: Dicimus quoq; & iudiciũ futurum, in quo iudicio unuſquiſq; recipiet propria corporis, pro ut geſſit, ſiue bona ſiue mala. Quod ſi homines recepturi ſunt pro operibus ſuis, quãto magis & diabolus, qui omnibus extitit cauſa peccati? De quo illud ſentimus quod ſcriptũ eſt in Euangelio: quia & ipſe diabolus, & omnes angeli eius, cum his qui opera eius faciunt, id eſt, qui criminãtur fratres, cum ipſo pariter æterni ignis hæreditate potientur. Si quis ergo negat diabolum æternis ignibus mancipari, partem cum ipſo æterni ignis accipiat, ut ſentiat quid negauit. Repetamus ſingula. Dicimus, inquit, futurũ iudicium: in quo iudicio, & cætera. Super uerborum uitijs tacere decreueram, ſed quia diſcipuli eius mirantur eloquentiam præceptoris, pauca perſtringam. Dixerat iudicium futurum, ſed homo cautus timuit ſolum dicere, in quo, & poſuit, in quo iudicio: ne ſi non ſecũdo repetiſſet iudiciũ, nos obliti ſuperiorum, pro iudicio aſinum putaremus. Illud quoq; quod poſtea infert: qui criminantur fratres, cum ipſo pariter æterni ignis hæreditate potientur, eiuſdem eſt uenuſtatis. Quis enim unquã audiuit potiri ignibus, & fruſupplicijs? Sed homo Græcus uidetur mihi ſeipſum interpretari uoluiſſe, & pro eo quod apud eos dicitur κληρονομήσουσιν, & apud nos uno uerbo dici poteſt hæreditabũt, cõpoſitius & ornatius dixiſſe, hæreditate potiẽtur. Iſtiuſmodi nugis & acy-
z rologijs, omnis eius ſcatet oratio. Sed reuertamur ad ſenſum. Grandi diabolus lancea percutitur, qui omnibus extitit cauſa peccati, ſi pro operibus ſuis quaſi homo redditurus eſt ratio-

nem

nem,& cum angelis ſuis ęterni ignis hæreditate potietur.Hoc enim deerat,ut hominibus tor c
mento ſubditis, ille potiretur ignibus æternis, quos tanto tempore deſiderauerat.Et uideris
mihi calumniam in hoc loco facere diabolo, & criminatorem omnium, falſis criminibus ac/
cuſare.Dicis enim,qui omnibus extitit cauſa peccati,& dum in illum refers crimina,homines
culpa liberas,tollisq; arbitrij libertatem,ſaluatore dicente, quod de corde noſtro exeunt co/
gitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta,falſa teſtimonia,blaſphemiæ.Et
rurſum de Iuda in Euāgelio legimus:Poſt buccellam intrauit in eum ſatanas, quia ante buc/
cellam ſponte peccauerat:& nec humilitate,nec clementia ſaluatoris flexus eſt ad pœnitenti/
am. Vnde Apoſtolus: Quos tradidi,inquit,ſatanæ,ut diſcant non blaſphemare.Et in alio lo
co: Tradidi huiuſmodi ſatanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſaluus fiat. Tradidit eos ſata/
næ,quaſi tortori ad puniendum:qui antequam traderentur, uoluntate propria blaſphema/
uerant.Et Dauid:Ab occultis,inquit,meis munda me domine, & ab alienis parce ſeruo tuo:
breuiter & ſuæ uoluntatis errorem & uitiorum incentiua ſignificans. In Eccleſiaſtico quoq;
legimus:Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper cor tuum, locum tuum ne dimiſe/
ris. Ex quo liquido apparet, ſi dederimus aſcendenti locum, nos peccaſſe qui dederimus,&
aſcendentem muros hoſtem non præcipitem deturbauerimus. Quod autem imprecaris fra
tribus,hoc eſt,criminatoribus tuis,æternos ignes cum diabolo: non tam fratres mihi uideris
premere, quàm diabolum ſubleuare, cum ijſdem quibus homines Chriſtiani ignibus pu/
niendus ſit.Ignes autem æternos,quos intelligere ſolet Origenes, puto quod te non fugiat,
conſcientiam uidelicet peccatorum,& pœnitudinem interna cordis urentem.De qua & Eſai/
as loquitur: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et ad Babylo/
nem ſcriptum eſt: Habes carbones ignis, ſedebis ſuper eos: hi erunt tibi in adiutorio. Et in
pſalmo pœnitens audit: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam? Sa/
gittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatorijs: ut linguam doloſam, ſagittæ præcepto/
rum dei (de quibus in alio loco propheta dicit: Verſatus ſum in miſeria,dum configitur mi/ d
hi ſpina) uulnerent atq; confodiant,& peccatorum in ea ſolitudinem faciant. Illud quoq; te/
ſtimonium,in quo dominus loquitur:Ignem ueni mittere ſuper terram, & quàm uolo ut ar/
deat:ſic interpretatur:Omnes cupio agere pœnitentiam, & excoquere ſpiritu ſancto uitia at/
que peccata. Ipſe enim ſum de quo ſcribitur: Deus ignis conſumens eſt. Non ergo grande
eſt hoc de diabolo dicere, quod & hominibus præparatum eſt.Magis debueras, ut ſuſpicio
nem ſalutis diabolicæ declinares,dicere: perditio factus es,& non eris in æternum: & ex per/
ſona domini loquentis ad Iob de diabolo:Ecce ſpes eius fruſtrabitur eum,& uidentibus cun
ctis pręcipitabitur.Nō quaſi crudelis ſuſcitabo eum.Quis enim reſiſtere poteſt uultui meo?
Quis autem dedit mihi ut reddam ei? Omnia quæ ſub cœlo ſunt,mea ſunt.Non parcam ei,
& uerbis potentibus,& ad deprecandum cōpoſitis. Verum hæc poſſunt quaſi ſimplicis ho/
minis excuſari:& cum eruditos non ſubterfugiant, apud indoctos præferre innocentiæ ſimi/
litudinem.Quod ſequitur de animarum ſtatu,excuſari omnino non poteſt.Dicit enim:Au/
dio & de anima quæſtiones eſſe commotas: de qua re utrum recipi debeat querimonia an
abijci,uos probate. Si autem & de me quid ſentiam quæritur, fateor me de hac quæſtione
apud cq; plurimos tractatorū diuerſa legiſſe.Legi quoſdam dicentes, quod pariter cum cor/
pore per humani corporis traducem etiam animæ diffundantur: & hæc quibus poterant aſ/
ſertionibus confirmabant,quod puto inter Latinos Tertullianum ſenſiſſe, uel Lactantium,
fortaſſis & nōnullos alios.Alij aſſerunt,quod formatis in utero corporibus, deus quotidie fa
ciat animas & infundat.Alij quod factas iā olim,id eſt,tunc cū omnia creauit deus ex nihilo,
nunc eas iudicio ſuo naſci diſpenſet in corpore.Hoc ſentit & Origenes, & nonnulli alij Græ/
corum. Ego uero cum hæc ſingula legerim, deo teſte dico quia uſq; ad præſens certi & defi/
niti aliquid de hac quæſtione non teneo, ſed deo relinquo ſcire quid ſit in uero, & ſi cui ipſe
reuelare dignabitur.Ego tamen hæc ſingula & legiſſe me non nego, & adhuc ignorare con/
fiteor: præter hoc quod manifeſte tradit eccleſia,deum eſſe & animarum & corporum con/
ditorem

A ditorem. Antequam de sensibus disputem, Theophrasti uerba mirabor. Audio, inquit, de anima quæstiones commotas esse: de qua re utrum recipi debeat querimonia, aut abijci, uos probate. Si quæstiones de animæ statu in urbe commotæ sunt, quæ est ista querimonia uel querela: quæ utrum recipi debeat, episcoporum iudicio relinquitur? nisi fortè quęstionem & querimoniam idipsum significare putat, quia in Capri commentarijs huiuscemodi figuram reperit. Deinde ponit, legi quosdam dicentes, quod pariter cum corpore per humani seminis traducem etiam animæ diffundantur, & hæc quibus poterant assertionibus confirmabant. Rogo quæ est ista licentia figurarū? quæ modorum & temporum perturbatio? Legi dicentes, quibus poterāt assertionibus cōfirmabant. Et in consequentibus: Alij asserunt, quod formatis in utero corporibus deus quotidie faciat nouas animas, & infundat. Alij, factas iam olim, id est, tunc cum omnia deus creauit ex nihilo, nūc eas iudicio suo nasci dispensset in corpore. Et hic ordo pulcherrimus. Alij, inquit, asserunt hoc uel illud: alij factas iam olim, id est, tunc cum omnia deus creauit ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispensset in corpore. Tam putide & confuse loquitur, ut plus ego in reprehendendo laborem, quàm ille in scribendo. Ad extremum posuit: ego uero cum hæc singula legerim, & adhuc pendente sententia quasi nouum aliquid protulisset, adiecit: Ego tamen hæc singula & legisse me non nego, & adhuc ignorare confiteor. O infelices animas, quæ tantis uitiorum lanceis uulnerantur, non eas puto iuxta Origenis errorem tantum laborasse, cum de cœlo in terras ruerent, & crassis corpo-
3 ribus uestirentur: ut nunc & uerbis & sententijs hincinde collisas, ut prætermittam προϋφεστῶτας, quo de humani seminis traduce diffundi animæ dicuntur. Scio inter Christianos uerborum uitia non solere reprehendi, sed ex paucis ostendere uolui, cuius temeritatis sit docere quod nescias, scribere quod ignores, ut similem prudentiam & in sensibus requiramus. Mittit epistolā, id est, robustissimū baculū, quo Romanæ urbis armetur episcopus: & in ipsa quę stione pro qua canes latrant, dicit se nescire quod quęritur. Si ignorat, pro quo sibi calumnia
B cōmouetur: quid necesse est apologiam mittere, quæ non habet defensionem sui, sed ignorantiæ confessionem? Hoc est suspiciones hominū non sopire, sed serere. Tres super animarum statu ponit sententias, & in fine concludens: singula, inquit, me legisse non nego, & adhuc ignorare confiteor. Arcesilaum, aut Carneadem putes, qui omnia incerta pronunciant, licet & illos superet cautione. Illi enim omniū philosophorum inuidiam non ferentes, quod
* uitam è uita tollerent, ueresimilia repererunt, ut ignorantiā rerum probabili assertione temperarent: iste se dicit incertum, & è tribus omnino nescire quid uerum sit. Si hoc erat respon- * Vide nū legendum, ueritatem è uita
surus, quæ eum ratio impulit, ut tantum pontificem insciti æ suæ testem faceret? Nimirū hæc illa est lassitudo, quod triginta annorū itinere confectus, Romam uenire non potuit. Quanta & alia nescimus, & tamen imperitiæ nostræ testes non quærimus? De patre, filio, & spiritu sancto, de natiuitate domini saluatoris, super qua Esaias clamitat: Generationem eius quis enarrabit? audacter loquitur, & mysterium omnibus retro seculis ignoratum, scientiæ suæ uindicat: & hoc solum ignorat, quod ignoratum cunctis scandalum facit. Scit quomodo deum uirgo generarit, & nescit quomodo ipse sit natus. Animarum & corporū conditorem fatetur dominum, siue animæ ante corpora fuerint, siue cum corporum nascantur exordijs, siue iam formatis in utero figuratisq; corporibus immittantur. In omnibus nouimus autorem dominū. Nec de hoc nunc quæstio est, utrum deus an alius eas fecerit: sed è tribus, quas posuit, quæ sit illarum sententia uera, nescire se dicit. Vide ne statim tibi obijciatur, idcirco te trium ignorantiam cōfiteri, ne unum damnare cogaris: & Tertulliano & Lactantio ideo parcere, ne Origenem cum illis iugules. Quantum memoria suggerit, nisi tamen fallor, nescio me legisse Lactantium συναφεσμένην animam dicere. Cæterum qui legisse te scribis, dic in quo libro legeris, ne ut me dormientē, sic illum mortuū calumniatus esse uidearis. Sed & in hoc contabundus incedis & cautus. Dicis enim: Puto inter Latinos Tertullianū sensisse, uel Lactantium, fortassis & alios nonnullos. Non solum de animarum statu dubitas, sed de autorū sentētijs putas, & tamen aliquid interest. De animabus aūt apertè nescis, & insciti am confiteris

confiteris: de autoribus sic nosse te dicis, ut putes potius quàm præsùmas. In solo Origene nō ambigis. Dicis quippe,hoc sentit Origenes. Interrogabo te,bene sentit,an male? Nescio inquis. Quid me igitur missis tabellarijs & creberrimis nuncijs docere conaris,ut sciam quod nescias? Et ne forte non credam imperitiæ tuæ,& arbitrer te callide reticere quod nosti:iuras deo teste,quod usq; ad præsens certi & definiti aliquid de hac quæstione non teneas:& deo relinquas scire quid sit in uero,& si cui ipse reuelare dignabitur. Per tanta secula tibi nullus uidetur dignus fuisse,cui de hac quæstione dominus reuelarit? Non patriarcha,nō propheta, non apostolus, non martyr? Ne tibi quidem quando in carceribus & exilijs morabaris, huiuscemodi sacramenta patuerunt? Dominus in Euangelio: Pater,inquit,reuelaui nomen tuum hominibus. Qui patrem reuelauit, de animarum statu tacuit: & miraris si contra te fratrum scandala concitentur,cum id nescire te iures, quod Christi ecclesiæ se nosse fateantur? Exposita fide sua, imò insciticæ confessione transit ad aliud: & excusare se nititur, cur libros περὶ ἀρχῶν in Latinum uerterit.Et hæc scribit ad uerbum. Sanè quia audio etiam inde esse disputatum,quod quædam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinū transtuli: puto quod omnes intelligant,hæc pro solo liuore culpari.Si enim aliquid est quod displiceat in autore,quare id ad interpretem detorquetur? Sicut in Græcis habetur, rogatus sum ut Latinis ostenderem.Græcis sensibus uerba dedi Latina tantummodo.Siue ergo in illis sensibus laus inest aliqua, non est mea:siue culpa,similiter non est mea.Audio,inquit,etiam inde esse disputatum. Quàm prudenter accusationem suam, disputationem uocat. Quod quædam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinū transtuli.Quæ sunt illa quædam? Nomen non habent? Taces? Libelli accusatorum loquuntur. Puto,ait, quod omnes intelligant hæc pro solo liuore culpari. Pro quo liuore? Num inuidēt eloquentiæ tuæ? Aut feciſti quod nullus hominum unquam facere potuit? Ecce & ego Origenis multa transtuli: & præter te nemo nec inuidet,nec calumniatur.Si enim,inquit, aliquid est quod displiceat in autore, quare id ad interpretem detorquetur? sicut in Græcis habetur,rogatus sum ut Latinis ostenderem, Græcis sensibus uerba dedi Latina tantūmodo. Siue ergo in illis sensibus laus ineſt aliqua, non est mea:siue culpa,similiter non est mea. Et miraris si de te homines male sentiant,cum de apertis blasphemijs dicas, si est aliquid quod displiceat in autore. Omnibus quæ in illis libris dicta sunt,displicent:& tu solus dubitas, & quereris cur ad interpretem detorqueatur, quod in translationis tuæ præfatione laudasti.Rogatus eras,ut quomodo habebat in Græco,in Latinum uerteres. Vtinam feciſſes quod rogatū te esse simulas, nulli nunc inuidiæ subiaceres. Si tu translationis seruasses fidem, mihi necessitas non fuisset interpretationem falsam uera interpretatione subuertere.Nouit conscientia tua,quæ addideris, quæ subtraxeris, quæ in utranq; partem,ut tibi uisum fuerit,immutaris:& post hæc audes dicere, quod & bona & mala non tibi,sed autori debeant imputari. Et oppressus inuidia adhuc uerba moderaris,& quasi super aristas pendenti incedens gradu loqueris:Siue in illis sensibus laus est,siue culpa.Defendere non audes,& tamen damnare non uis.Elige è duobus quod uis,optio tibi datur:si bona est interpretatio tua,lauda:si mala condemna. Verum excusat se, & subnectit aliam stropham.Dicit enim:Quinimò etiam aliud adieci,sicut in præfatiūcula mea designaui: ut inquantum possem aliquanta deciderem: illa tamen quæ mihi ad suspicionem ueniebant, quod non ab ipso Origene ita dicta, sed ab alijs uiderentur esse inserta, propter hoc quod de eisdem rebus in alijs autoris eiusdem locis catholice dictū legeram. Mira eloquentia,& Attico flore uariata,quinimò etiam,& quæ mihi ad suspicionem ueniebant. Ausum illum esse hæc Romam uerborum portenta transmittere? Compeditam putes linguam eius, & inextricabilibus nodis ligatam, uix in humanum sonum erumpere. Sed ad causam redeam. Quis tibi dedit hanc licentiam, ut multa de interpretatione decideres? Rogatus eras,ut Græca in Latinum uerteres,non ut emendares:ut alterius dicta proferres,non ut tua conderes. Non feciſſe te quod rogatus es, recidendo plurima confiteris. Atq; utinam præcidisses mala,& non in assertionem malorum, tua multa posuisses. E quibus unum proferam, ut ex hoc

A hoc cognoscantur & cætera. In primo libro περὶ ἀρχῶν, ubi Origenes lingua sacrilega blasphemauit, quod filius patrem non uideat: tu etiam causas reddis, quasi ex persona eius qui scripsit: & Didymi interpretaris ἐξόδιον, in quo ille casso labore conatur alienum errorem
4 defendere, quod Origenes quidem bene dixerit, sed nos simplices homines & cicures Ennia ni, nec illius sapientiã, nec tuam qui interpretatus es, intelligere possumus. Prefatio tua quam nominas, & in qua me miris ornas laudibus, te reum pessimæ translationis facit. Dicis enim quod de Græco multa decideris, licet taceas quod addideris. Quæ decidisti, mala erant, an bona? Vtiq; mala. Quæ reseruasti, bona an mala? Vtiq; bona. Neq; enim mala transferre poteras. Ergo mala amputasti, & reliquisti bona? nulli dubium est. Probantur autem quæ translata sunt, penè omnia mala. Quicquid igitur in translatione monstrauero, tibi imputabitur, qui illud pro bono transtulisti. Aliud est, si iniquus censor eiusdem criminis reus, alios de senatu pellis, alios in curia retines. Sed dicis, omnia mutare non poteram, sed ea tantum, quæ addita ab hæreticis arbitrabar mihi amputanda credidi. Pulchre. Si amputasti quæ addita ab hæreticis existimabas: ergo quæ reliquisti, eius sunt quem interpretabaris. Si eius sunt quem interpretatus es, responde, utrum bona an mala sint? Mala transferre non poteras. Semel enim quæ ab hæreticis addita fuerãt amputasti. Nisi forte hæreticorum mala amputare debueris, & Origenis errores in Latinum integros uertere. Dic ergo quare Origenis mala in Latinum uerteris, ut autorem mali proderes, an ut laudares? Si prodis, in præfatione cur laudas? Si laudas, hæreticus approbaris. Restat, ut quasi bona protuleris. Si hæc omnia probantur mala, igitur unius & autor & interpres rei criminis erunt, & implebitur illa sententia: Videbas furẽ, & currebas cũ eo: & cum adulteris portionẽ tuam ponebas. Non est necesse rem planam, argumentatione dubiam facere. Quod sequitur respõdeat: unde illi sit orta suspicio, hæc ab hæreticis addita. Quia, inquit, de eisdem rebus in alijs locis eiusdem autoris catholice dictum legeram. Videamus quod primum est, ut ordine uenerit ad secundum. Probo ego inter multa Origenis mala, hæc maxime hæretica: Dei filium creaturam, spiri-
B tum sanctum ministrũ, mũdos innumerabiles, æternis sibi seculis succedentes: angelos uersos in animas hominum: animam saluatoris fuisse antequam nasceretur ex Maria: & hanc esse, quæ cum in forma dei esset non est rapinam arbitrata æqualem se esse deo: sed se exinaniuit, formam serui accipiens: resurrectionem nostrorum corporum sic futuram, ut eadem membra non habeant: quia cessantibus membrorum officijs, superfluo membra reddantur: ipsaq; corpora tenuia & spiritualia paulatim euanescere, & in auram tenuem atque in nihilum dissipari: in restitutione omnium, quando indulgentia principalis uenerit, cherubim & seraphim, thronos, principatus, dominationes, uirtutes, potestates, archangelos, angelos, diabolum, dæmones, animas omnium hominum, tam Christianorum quàm Iudæorum & gentilium, unius conditionis & mensuræ fore. Cumque ad formam & libram æquitatis peruenerint, & rationabiles creaturas omni corporum fece deposita, nouus de mundi exilio populi reuertentis monstrauerit exercitus, tunc rursus ex alio principio fieri mundum alium, & alia corpora, quibus labentes de cœlo animæ uestiantur: ut uerendũ nobis sit, ne qui nunc uiri sumus, postea nascamur in fœminas: & quæ hodie uirgo, tunc prostibulum sit. Hæc in Origenis libris ego hæretica doceo: tu ostende, in quo eius opere his contraria legeris. Nolo dicas, quæ de eisdem rebus in alijs locis eiusdem autoris catholice dicta legeram, ne me mittas ad sex milia librorum eius, quos legisse beatum papam Epiphanium criminaris, sed ipsa loca nomina: nec hoc mihi sufficiet, nisi eadem dicta ad uerbum protuleris. Non est fatuus Origenes, & ego noui, contraria sibi loqui non potest. Igitur ex hac subputatione illa summa nascitur, non hæreticorum esse quæ amputasti, sed Origenis: cuius ideo mala interpretatus es, quia putasti bona: & tibi tam bona quàm mala illius imputanda: cuius scripta in prologo comprobasti. Sequitur in eadem apologia: Origenis ego neque defensor sum, nec assertor, nec primus interpres. Alij ante me hoc idem opus fecerunt, feci & ego postremus rogatus à fratribus. Si iubetur ne fiat, iussio obseruari solet in posterum. Si culpan-

tur qui ante iussionem fecerunt, culpa à primis incipiat. Tandem euomuit quod uolebat,& omnis animi tumor in nostræ accusationis erupit inuidiam. Vbi interpretatur libros περὶ ἀρχῶν, me sequi se dicit:ubi accusatur cur hoc fecerit,meum ponit exemplum:& securùs periclitãs sine me uiuere nõ potest. Audiat igitur quod nescire se simulat. Nemo tibi obiicit,quare Origenem interpretatus es, alioqui Hilarius & Ambrosius hoc crimine tenebuntur: sed quia interpretatus hæretica,præfationis tuæ laude firmasti.Ego ipse,quem in crimen uocas, sic septuaginta homilias eius transtuli, & nonnulla de tomis, ut & mala in bonorum interpretatione subtraherem:& aperte in libris περὶ ἀρχῶν ad coarguendã translationem tuam, quid lector uitaret ostenderem. Vis Origenem in Latinum uertere? Habes multas homilias eius & tomos, in quibus moralis tractatur locus, scripturarum panduntur obscura.Hęc interpretare: hæc rogãtibus tribue. Quid primus labor tuus incipit ab infamia? Cur transfaturus hæretica, in defensionem eorum præmittis quasi martyris librum,& id Romanis auribus ingeris, quod translatum totus orbis expauit? Aut certe si ideo interpretaris, ut eum hæreticum arguas,nihil de Græco mutes,& hoc ipsum præfatione testare:quod prudentissime papa Anastasius in epistola, quam contra te scribit ad episcopum Ioannem,suo sermone complexus est: me liberans qui id feci, & te arguens qui facere noluisti. Ac ne forsitan hoc quoque neges, subieci exemplum eius: ut si non uis audire fratrem monentem, audias episcopum condemnantem. Dicis te non esse defensorem neque assertorem Origenis: iam nunc tibi proferam librum tuum,de quo in famosa illa præfatiuncula præclari operis tui his uerbis loqueris. Cuius diuersitatis causam plenius tibi in apologetico, quem Pamphilus in libris suis scripsit ædidimus,breuissimo libello superaddito: in quo euidentibus (ut arbitror) probamentis deprauatos esse in quàm plurimis ab hæreticis & maleuolis libros eius ostendimus: & præcipue istos,quos nunc exigis ut interpreter,id est, περὶ ἀρχῶν. Non tibi sufficerat Eusebij,uel certe (ut tu uis) Pamphili pro Origene defensio,nisi quod ab illis minùs dictum putabas, tu quasi sapientior & doctior adderes? Longum est,si uelim totum librum tuum huic operi inserere:& propositis capitulis ad singula respondere, quid in his uitiorum sermo habeat,quid mendaciorum assertio,quid inconsequens textus ipse uerborum. Vnde lacinioſæ disputationis fastidia fugiens, & in arctum uerba compingens, tantum uersibus respondebo. Statim de portu egrediens,nauem impegit. Referens enim de apologia Pamphili martyris, quam nos Eusebij Arianorum principis probauimus: de qua dixerat,prout potuimus uel res poposcit,Latino sermone digessimus,intulit: Illud est quod desideriorũm uir Macari te admonitum uolo, ut scias hanc quidem fidei regulam, quam de libris eius supra exposuimus, esse talem quæ & amplectenda & tenẽda sit. In omnibus enim his catholicum inesse sensum euidenter probatur. Quamuis de Eusebij libro multa subtraxerit, & in bonam partem de filio & spiritu sancto nisus sit commutare: tamen multa in illo scandala reperiuntur, & apertissimæ blasphemiæ,quæ iste sua negare non poterit,catholica esse pronuncians. Dicit Eusebius, imò (ut tu uis) Pamphilus in isto uoluminc, filij & patris ministrum spiritum sanctum, non de eadem patris filijq; substantia: animas hominum lapsas esse de cœlo: & in hoc quod sumus,de angelis commutari:in restitutione omnium æquales & angelos & dæmones & homines fore: & multa alia tam impia & nefaria, quæ etiam replicare sit criminis. Quid faciet assertor Origenis & interpres Pamphili? Si in his quæ emendauit tanta blasphemia est, in illis quæ ab hæreticis falsata confingit, quanta sacrilegia continentur? Cuius opinionis causam hanc suspicatur,quod uir neq; stultus,neque insanus dicere sibi repugnantia non potuerit. Et ne forsitan putaremus diuersis eum uaria scripsisse temporibus, & pro ætatibus ædidisse contraria, addidit: Quid facimus quod interdum in eisdem locis atque (ut ita dixerim)in consequenti penè capite sentẽtia contrarij sensus inueniatur inserta? Nunquid in eodem opere eiusdem libri & interdum, ut diximus, statim in consequenti capitulo oblitus sui esse potuit? Verbi gratia:ut qui superius dixerat,nusquam inueniri in omni scriptura,ubi spiritus sanctus factus uel creatus esse diceretur, continuo subiiceret,inter

A ret, inter cæteras creaturas factum esse spiritum sanctum? Aut iterum, qui patrem & filium unius substantiæ, quod Græce ὁμόσιον dicitur, designauit: in consequentibus statim capitulis alterius esse substantiæ, & creatum poterat dicere eum, quẽ pauloante de ipsa natura dei patris pronunciauerat natum? Hæc ipsius uerba sunt, negare non potest. Nolo dicas, uerbi causa, ut qui superius dixerat: sed ipsum librum nomina, ubi prius bene dixerit, & postea male: ubi spiritum sanctum & filium de dei patris scribens esse substantia, statim in consequentibus asseruerit creaturas. Nescis ne me Origenis habere omnia? legisse quàm plurima? Ad populum phaleras, ego te intus & in cute noui. Vir doctissimus Eusebius (doctissimum dixi, non catholicum, ne more solito mihi & in hoc calumniam struas) per sex uolumina nihil aliud agit, nisi ut Origenem suæ ostendat fidei, id est Arianæ perfidiæ. Et multa ponit exẽpla, & hoc constanter probat. Tibi ergo in quo somnio Alexandrini carceris reuelatum est: ut quæ ille uera profitetur, falsata confingas? Sed forsitan hic, ut Arianus, ab hæreticis addita, in occasionem sui traxit erroris, ne solus male sensisse contra ecclesiam putaretur. Quid respondebis pro Didymo, qui certe in trinitate catholicus est? Cuius etiam nos de spiritu sancto librum in Latinã linguam uertimus. Certe hic in his, quæ ab hæreticis in Origenis operibus addita sunt, consentire nõ potuit, & in ipsis περὶ ἀρχῶν, quos tu interpretatus es, libris breues dictauit cõmentariolos: quibus non negaret ab Origene scripta quæ scripta sunt, sed nos simplices homines non posse intelligere quæ dicuntur, & quo sensu in bonam partem accipi debeant, persuadere conatur. Hoc duntaxat de filio & spiritu sancto. Cæterum in alijs dogmatibus & Eusebius & Didymus apertissime in Origenis scita concedunt: & quod omnes ecclesiæ reprobant, catholice & pie dictum esse defendunt. Videamus tamen quibus argumentis probare nitatur, Origenis ab hæreticis scripta uitiata. Clemens, inquit, apostolorum discipulus, qui Romanę ecclesiæ post apostolos episcopus & martyr fuit, libros ædidit, qui appellantur ἀναβεωσισμὸς, id est recognitio: in quibus cum ex persona Petri apostoli, doctrina quasi uere apostolica in quàm plurimis exponatur: in aliquibus ita Eunomij dogma
B inseritur, ut nihil aliud quàm ipse Eunomius disputare credatur, filium dei creatum de nullis extantibus asseuerans. Et post alia, quæ prolixũ est scribere: Quid quæso, ait, de his sentiendum est, quod apostolicus uir hæretica scripserit? An id potius credendum, quod peruersi homines ad assertionem dogmatum suorum sub uirorum sanctorum nomine tãquam facilius credenda interseruerint, ea quæ illi nec sensisse nec scripsisse credendi sunt? Clementem quoque Alexandrinæ ecclesiæ presbyterum, uirum catholicũ, scribit in libris suis interdum dei filium dicere creaturam: & Dionysium Alexandrinæ urbis episcopum uirum eruditissimum, contra Sabellium quatuor uoluminibus disputantem, in Arianum dogma delabi. Et sub his exemplis illud agit, ut non ecclesiasticos & catholicos uiros male sensisse, sed ab hæreticis eorum scripta corrupta esse testetur: & concludat ad extremum, dicens: De Origene quoq; in quo similiter ut in his quos supra diximus, quædã diuersitas inuenitur, istud non sufficiat sentire, quod de præiudicatis iam catholicis sentitur uel intelligitur uiris, ne similis causæ, similis sufficiat excusatio. Si conceditur, ut quicquid in libris omniũ reperitur, ab alijs corruptum sit: nihil eorum erit quorum fertur nominibus, sed his deputabitur, à quibus dicitur esse uitiatum. Quanquam & illorum non erit, quorum incerta sunt nomina: atq; ita fiet ut dum omniũ omnia sunt, nihil alicuius sit. Hac defensionis perturbatione nec Marcion, nec Manichæus, nec Arius, nec Eunomius accusari poterunt: quia quicqud nos ab his impie dictum obiecerimus, discipuli respondebunt, non à magistris suis ita æditum, sed ab inimicis esse uiolatum. Hoc genere & iste ipse tuus liber, tuus non erit, sed forsitan meus. Et meus liber, quo tibi accusatus respondeo: si in illo aliquid reprehenderis, non erit meus, sed tuus à quo reprehenditur. Et dum omnia ad hæreticos refers, quid ecclesiasticis tribues, quibus proprium nihil relinquis? Et quomodo, inquies, in libris eorum uitiosa nonnulla sunt? Si me causas uitiorum nescire respondero, non statim illos hæreticos iudicabo. Fieri enim potest ut uel simpliciter errauerint, uel alio sensu scripserint, uel à librarijs imperitis eorũ paulatim

ſcripta corrupta ſint. Vel certe antequàm in Alexandria quaſi dæmonium meridianum Arius naſceretur, innocenter quædam & minus caute loquuti ſunt, & quæ non poſſint peruerſorum hominum calumniam declinare. Obijciuntur Origeni crimina, & tu nõ illum defendis, ſed alios accuſas: nec crimen renuis, ſed criminoſorum turbam requiris. Si tibi diceretur, quos habet Origenes in hæreſi ſocios, recte iſta proferres. Nunc à te quæritur, hæc quæ in Origenis libris ſcripta reperiuntur, bona ſint an mala. Taces, & pro his alia loqueris: Clemẽs hoc ait, Dionyſius in iſto errore deprehenditur, Anaſtaſius epiſcopus ſic Dionyſij defendit errorem, Apoſtolorum ſcripta ſimiliter deprauata ſunt: quomodo & nunc ab alijs tibi hæreſeos crimen impingitur, & tu pro te taces, & pro me confiteris. Ego neminem accuſo, pro me tantum reſpondiſſe contentus. Non ſum quod arguis, ſi tu es quod accuſaris, ipſe uideris. Nec abſolutio mea me, nec reatus te, aut innocentem, aut obnoxiũ crimini probabunt. Præmiſſa falſatione ab hæreticis apoſtolorum, & utriuſque Clementis atque Dionyſij uenit ad Origenem, & his uerbis loquitur: Ipſius hoc conquerentis & deplorantis ſcriptis ac uocibus probauimus. Quid enim ipſe cum adhuc in carne uiuens, ſentiens uidensq; perpeſſus ſit de librorum ſuorum uel ſermonum corruptionibus, uel adulterinis æditionibus: ex ipſius epiſtola, quam ſcribit ad quoſdam charos ſuos Alexandriam, euidenter docetur: ſtatimq; exẽplum ſubiungit epiſtolæ. Et qui falſitatem ſcriptorum Origenis hæreticis imputat, ipſe incipit à falſitate: non ita interpretans ut habetur in Græco: nec id Latinis inſinuans, quod ipſe in ſuis literis profitetur. Cunq; illa epiſtola tota Demetrium Alexandrinę urbis pontificem laceret, & in totius orbis epiſcopos & clericos inuehatur: & fruſtra ab eccleſijs excommunicatum eſſe ſe dicat, nec uelle in maledictis referre uicem, ne ſcilicet maledicus uideatur eſſe, homo qui intantum cautus ſit ad maledicendum, ut ne diabolo quidem audeat maledicere: unde & Candido Valentiniani dogmatis ſectatori, calumniandi ſe occaſionem dederit, quod diabolum ſaluandę dixerit eſſe naturæ: hic diſſimulato argumento epiſtolæ fingit pro Origene, quod ille non loquitur. Vnde epiſtolæ ipſius partem paululum ex ſuperioribus tranſtuli: & his iunxi, quæ ab ipſo commatice doloſeq; translata ſunt: ut quo conſilio ſuperiora tacuerit, ipſe lector agnoſcat. Contra ſacerdotes ergo eccleſiæ generaliter diſputans, à quibus indignus communione eius fuerat iudicatus, hæc intulit: Quid neceſſe eſt de prophetarum ſermonibus dicere, quibus ſæpiſſime paſtoribus & maioribus natu, & ſacerdotibus, ac principibus populi cõminantur, & arguunt eos? Quæ abſq; nobis de ſanctis ſcripturis elicere poteſtis, & liquido peruidere quod forſitan hoc tempus ſit, de quo dicitur: Nolite credere amicis, nec ſperetis in principibus, Et nunc impleatur uaticiniũ: Duces populi mei me neſcierunt, filij ſtulti ſunt, & non ſunt ſapientes. Sapientes ſunt, ut faciant mala, bene aũt facere neſciũt: quorum magis miſereri, quàm eos odiſſe debemus: & orare pro illis, quàm eis maledicere. Ad benedicendum enim & non ad maledicendum creati ſumus. Vnde & Michael cum aduerſus diabolum diſputaret de Moyſi corpore, ne tanto quidem malo auſus eſt iudicium inferre blaſphemię, ſed dixit: Increpet tibi dominus. Cui quid ſimile etiã in Zacharia legimus: Increpet tibi dominus diabole: & increpet dominus in te, qui elegit Hieruſalem. Itaq; & nos cupimus increpari à domino eos, qui nolunt à proximis increpari. Dicente autẽ Michaele: Increpet tibi dominus diabole: & Zacharia ſimiliter: utrum increpet, an non increpet deus diabolũ, ipſe uiderit. Et ſi increpat, quomodo increpet, ipſe agnoſcat. Et poſt multa, quæ prolixum eſt ſcribere, addit: Nos hoc ſentimus, quod eijcientur de regno cœlorum, non ſolum qui grandia peccauerunt: uerbi gratia, fornicatores & adulteri, & maſculorũ concubitores & fures: ſed & qui minora deliquerunt, ex eo quod ſcriptum eſt: Neq; ebrioſi, neq; maledici regnum dei poſſidebunt: & tam in bonitate quàm in ſeueritate dei eſſe menſuram. Vnde cuncta nitimur agere cõſilio: in uini quoq; potu, & in moderatione ſermonis, ut nulli audeamus maledicere. Ergo cum propter dei timorem caueamus in quempiam maledicta conferre, recordãtes illius dicti, nõ fuit auſus iudiciũ inferre blaſphemiæ, quod dicitur de Michaele contra diabolum: & in alio loco: Dominationes quidẽ reprobant, glorias aũt blaſphemant. Quidam eo-

A dam eorũ qui libenter contentiones reperiunt, asscribunt nobis & nostræ doctrinæ blasphemiam,super qua ipsi uiderint,quomodo illud audiant: Neq; ebriosi, neq; maledici regnum dei possidebunt:licet patrem maliciæ & perditionis eorum qui de regno dei ejcientur, dicãt posse saluari, quod ne mente quidem quis captus dicere potest. Cætera quidem ex eadem epistola trãstulit:pro hoc,quod in fine uerborũ Origenis interpretati sumus,Ergo cum propter timorem dei caueamus in quempiam maledicta conferre, & reliqua: iste fraudulenter amputatis superioribus,ex quibus inferiora dependẽt, sic cœpit transferre epistolam, quasi hoc sensu superius esset exordium,& ait:Quidam eorum qui libenter habent criminari proximos suos,asscribũt nobis & doctrinæ nostræ crimen blasphemiæ,quod à nobis nusquam audierunt,de quo ipsi uiderint,nolentes obseruare mandatum illud quod dicit: Quia maledici regnum dei non possidebunt: dicentes asserere me patrem maliciæ & perditionis eorum qui de regno dei ejciuntur, id est, diabolum esse saluandum: quod ne aliquis quidem mente motus,& manifeste insaniens dicere potest. Conferte Origenis uerba,quæ supra ad uerbum transtuli,his quæ ab isto non uersa sunt,sed euersa: & quantam inter se, non solum uerborum,sed & sensuum habeant dissonantiam,perspicietis. Obsecro ne molesta sit uobis prolixior interpretatio.Idcirco enim omnia uertimus,ut quo consilio superiora tacuerit,probaremus.Habetur dialogus apud Græcos Origenis,& Candidi Valentinianę hæreseos defensoris, in quo duos Andabatas digladiantes inter se spectasse me fateor. Dicit Candidus filium de patris esse substantia,errans in eo quod προβολὴν asserit. E regione Origenes iuxta Arium & Eunomium repugnat,eum uel prolatum esse uel natum, ne deus pater diuidatur in partes: sed dicit sublimem & excellentissimam creaturam uoluntate extitisse patris, sicut & cæteras creaturas.Rursus ad secundam ueniunt quæstionem.Asserit Candidus diabolum pessimæ esse naturæ,& quæ saluari nunquã possit.Contra hoc recte Origenes respondit, non eum perituræ esse substantiæ, sed uoluntate propria corruisse & posse saluari. Hoc
B Candidus uertit in calumniam, quasi Origenes dixerit, diaboli naturam esse saluandam: quod ille falso obiecerat,hic refutat. Et intelligimus in hoc tãtum dialogo ab Origene argui hęreticam falsitatem,& non in cæteris libris,de quibus nunquam quæstio fuit.Alioqui si omnia quæ hęretica sunt,nõ erunt Origenis,sed hæreticorũ:omnes autem propemodũ illius tomi his erroribus pleni sunt:nihil Origenis erit,sed eorũ quorũ ignoramus uocabula.Non ei sufficit Græcos & antiquos calumniari, de quibus pro uetustate temporum & longinquitate regionum habet licentiã quicquid uoluerit mentiendi, Venit ad Latinos,et primum ponit Hilariũ confessorem,quod post Ariminensem synodum liber illius falsatus ab hæreticis sit. Et ob hanc causam cum in concilio episcoporũ ei quæstio moueretur, proferri librum de domo sua iusserit:qui nesciente se, in scrinijs suis hæreticus tenebatur. Cumq; prolatus fuisset,& ab omnibus hæreticus iudicatus,autor libri excõmunicatus,de concilij conuentione,discesserit. Et tantæ autoritatis se putat, ut cum hoc familiaribus suis narrat somnium,nemo ei contra confessorem ista simulanti audeat contradicere. Responde quæso: Synodus,à qua excommunicatus est, in qua urbe fuit? Dic episcoporum uocabula: profer sententias subscriptionum uel diuersitatem uel consonantiam. Doce qui eo anno consules fuerint,quis imperator hanc synodum iusserit congregari,Galliæ ne tantum episcopi fuerint,an & Italię & Hispaniæ,certe quam ob causam synodus congregata sit.Nihil horum nominas,sed uirum eloquentissimũ & contra Arianos Latini sermonis tubam, ut Origenẽ defendas,excommunicatum à synodo criminaris.Sed confessoris calumnia utcunq; toleranda est. Transit ad inclytum martyrem Cyprianũ,& dicit Tertulliani librum, cui titulus est de trinitate,sub nomine eius Constantinopoli à Macedonianæ partis hæreticis lectitari. In quo crimine mentitur duo.Nam nec Tertulliani liber est,nec Cypriani dicitur,sed Nouatiani,cuius & inscribitur titulo:& autoris eloquium, stili proprietas demonstrat. Et superfluum puto apertas ineptias confutare,cum mihi mea ingeratur fabella,à synodo uidelicet,& sub nomine eiusdem amici Damasi Romanæ urbis episcopi ego petar, cui ille ecclesiasticas epistolas dictandas tradi-

dit,& Apollinariorũ uerſutiæ deſcribãtur:quod Athanaſij librum ubi dominicus homo ſcri c
ptus eſt, ad legendum acceptum,ita corruperit, ut in litura id quod raſerint rurſus ſcriberet:
ut ſcilicet non ab illis falſatum,ſed à me additum putaretur. Quæſo te amice chariſſime ut in
eccleſiaſticis tractatibus,ubi de ueritate dogmatum quæritur, & de ſalute animarum noſtra
rum maiorum flagitatur autoritas,huiuſcemodi deliramenta dimittas,& prandiorum cœna
rumq; fabulas pro argumento nõ teneas ueritatis. Fieri enim poteſt,ut etiam ſi à me uerum
audiſti,alius qui huius rei ignarus eſt,dicat à te eſſe compoſitum: & quaſi mimum Philiſtio/
nis uel Lentuli ac Marilli ſtropham eleganti ſermone confictam. Quò non perueniat ſemel
effrenata temeritas? Poſt excommunicationem Hilarij,poſt Cypriani ψευδεπίγραφον hæ/
reſeos librum,poſt Athanaſij me dormitante lituram,ſimul & inſcriptionem,erupit aliquan
do contra papam Epiphaniũ:& dolorem pectoris ſui, quod eum in epiſtola quam ad Ioan/
nem epiſcopum ſcripſerat,hæreticũ arguit,in apologia pro Origene digerit, & his ſe ſermo/
nibus conſolatur. Quin potius aperienda eſt hoc in loco ueritas latens. Non enim poſſibile
eſt, tam iniquo iudicio uti quenquam hominum, ut de cauſa æquali non æqualiter ſentiat.
Sed quod autores obtrectatorum eius hi ſunt , qui uel in eccleſia diſputare latius ſolent, uel
etiam libros ſcribere,qui totum de Origene uel loquuntur,uel ſcribunt. Ne ergo plures ipſo
rum furta cognoſcant,quæ utique ſi ingrati in magiſtrum non eſſent, nequaquam crimino/
ſa uiderentur , ſimpliciores quoſque ab eius lectione deterrent. Denique quidam ex ipſis,
qui ſe uelut euangelizandi neceſſitatem per omnes gentes & per omnes linguas habere pu/
tat,de Origene male loquendi, ſex milia librorum eius ſe legiſſe, quàm plurima fratrũ mul/
titudine audiente confeſſus eſt.Qui ſi utique (ut ipſe dicere ſolet) pro cognoſcendis eius ma
lis legebat, ſufficere poterant decem libri ad cognoſcendum, aut uiginti certe, aut ut pluri/
mum triginta.Sex milia autem librorum legere, non iam eſt errores ac mala uelle cognoſce
re,ſed totam penè uitã diſciplinis eius ac ſtudijs dedere. Quomodo ergo iſte merito audien/
dus eſt, cum eos culpat, qui inſtructionis ſuæ cauſa perpauca eius (ſalua fidei regula atque
integra pietate) legerunt? Qui ſunt iſti,qui in eccleſia diſputare latius ſolent? Qui libros ſcri/ d
bere ? Qui totum de Origene loquuntur & ſcribunt ? Qui dum ſua nolunt furta cognoſci,
& ingrati ſunt in magiſtrum , idcirco ſimplices ab illius lectione deterrent? Nominatim de/
bes dicere,& ipſos homines denotare.Ergo beati epiſcopi Anaſtaſius & Theophilus,& Ve
nerius & Chromatius,& omnis tam Orientis quàm Occidentis catholicorum ſynodus,qui
pari ſententia,quia pari & ſpiritu,illum hæreticum denunciant populis,fures librorum illius
iudicandi ſunt: & quando in eccleſijs prædicant , non ſcripturarum myſteria , ſed Origenis
furta commemorant ? Non tibi ſufficit paſſim contra omnes detractio, niſi ſpecialiter con/
tra beatum & inſignem eccleſiæ ſacerdotem ſtili tui lanceã dirigas ? Quis eſt ille, qui uelut
neceſſitatem euangelizandi per omnes gentes, & per omnes linguas habere ſe putat,de O/
rigene male loquendi: qui ſex milia librorum eius ſe legiſſe , quàm plurima fratrum multi/
tudine audiente , confeſſus eſt ? In qua multitudine & caterua fratrum tu quoque medius
eras, quando ille in ſua epiſtola queritur, pro Origenis hæreſi nefaria à te dogmata eſſe
prolata ? Crimini ei dandum eſt quare Græcam, Syram, & Hebræam & Aegyptiacam
linguam, ex parte & Latinam nouerit ? Ergo & Apoſtolus & apoſtolici uiri, qui linguis lo/
quebantur, in crimine ſunt: & me trilinguem bilinguis ipſe ridebis ? De ſex milibus autem 7
librorum,quos ab eo lectos eſſe confingis, quis credet aut te uerum dicere,aut illum potuiſ/
ſe mentiri ? Si enim Origenes ſex milia ſcripſiſſet librorum , potuerat fieri ut uir eruditus,
& ab infantia ſacris literis inſtitutus , pro curioſitate & ſcientia legiſſet aliena. Quod uero
ille non ſcripſit, quomodo iſte legere potuit ? Numera indices librorum eius , qui in tertio
uolumine Euſebij, in quo ſcripſit uitam Pamphili, continentur : & non dico ſex milia, ſed
tertiam partem non reperies. Habemus epiſtolam ſupradicti pontificis, in qua huic calu/
mniæ tuę dum adhuc eſſes in Oriente,reſpondet,& apertiſſimum mendacium libera uerita
tis fronte confutat. Poſt hæc & tanta audes in apologia tua dicere, te non eſſe defenſorem

Origenis

A Origenis,neq; assertorem illius,pro cuius defensione Pamphilus & Eusebius tibi parum di/
xisse sunt uisi. Aduersum quæ uolumina(si dominus uitæ huius dederit spaciũ)aliâs respon/
dere conabor. Nunc tantum tuis assertionibus obuiasse sufficiat, & hoc breuiter prudentem
instruxisse lectorem, me istum librum qui sub nomine Pamphili ferebatur,uidisse primum
scriptum in codice tuo:& quia non erat mihi curæ quid pro hæretico diceretur,sic semper ha
buisse,quasi diuersum esset opus Pamphili & Eusebij:postea uero quæstione mota, scriptis
eorum respondere uoluisse: & ob hanc causam legisse, quid pro Origene unusquisq; senti/
ret: perspicuéque deprehendisse, quod primus liber sex uoluminum Eusebij ipse esset, qui
unus sub nomine Pamphili à te æditus est, tam Græce quàm Latine, immutatis duntaxat
sensibus de filio & spiritu sancto,qui apertam blasphemiam præferebant. Vnde etiam an/
te annos fermè decem cum Dexter amicus meus, qui præfecturam administrauit prætorij,
me rogasset, ut autorum nostræ religionis ei indicem texerem: inter cæteros tractatores po/
sui & hunc librum à Pamphilo æditum, ita putans esse,ut à te & tuis discipulis fuerat diuul/
gatum. Sed cum ipse dicat Eusebius Pamphilum nihil scripsisse, exceptis breuibus epistolis
ad amicos:& primus liber sex uoluminum illius, eadem & eisdem uerbis contineat,quæ sub
nomine Pamphili à te ficta sunt:perspicuum est te idcirco librum hunc disseminare uoluisse,
ut sub persona martyris hæresim introduceres. Cumq; de ipso libro quem Pamphili simu/
las multa peruerteris,& aliter in Græco,aliter in Latino sit,fraudem tuam errori meo impu/
tare non debes. Credidi enim eius esse librum,quem titulus præferebat,sicut περὶ ἀρχῶν, &
multa alia Origenis opera, plurimorumq; Græciæ tractatorum, quæ aut ante non legi,aut
nunc compellor legere quæstione hæreseos suscitata: ut sciam quæ uitare debeam,quæ pro/
bare. Vnde & in adolescentia homilias tantum eius quas loquebatur ad populum, & in qui
bus non tanta scandala tenebãtur,simpliciter rogantibus transtuli,nullis præiudicans ex his
quæ probantur,illa suscipere quæ manifeste hæretica sunt. Certe(ut compendium longi ser
B monis faciam) sicut ego ostendo me ab his accepisse librum, qui de tuo codice transcripse/
runt:sic tu doce à quo exemplar acceperis, ut qui autorem libri dare alium non potuerit,ipse
falsitatis reus teneatur. Bonus homo de bono cordis thesauro profert illa quæ bona sunt:at
que ex pomorum dulcedine generosi seminis arbor agnoscitur. Scribit frater Eusebius se
apud Afros episcopos, qui propter ecclesiasticas causas ad comitatum uenerant, epistolam
quasi meo scriptam nomine reperisse:in qua agerem pœnitentiam,& me ab Hebræis in ado
lescentia inductum esse testarer,ut Hebræa uolumina in Latinum uerterem,in quibus nulla
sit ueritas. Quod audiens obstupui. Et quia in ore duorum uel trium stat omne uerbum:
unicq; testi, nec Catoni creditum est: idipsum multorum me ex urbe fratrum scripta docue/
runt,sciscitantium an ita se haberet,& à quo ipsa epistola disseminata esset in uulgus lachry/
mabiliter indicantium. Qui hoc ausus est facere,quid aliud non audeat? Bene,quod malicia
non habet tantas uires,quantos conatus. Perierat innocentia,si semper nequitiæ iuncta esset
potentia:& totum quicquid cupit calumnia,præualeret. Stilum meum qualiscũq; est & for/
mam eloquij uir disertissimus exprimere nõ potuit:sed inter ipsas præstigias,& alterius per/
sonam,qua se fraudulenter induerat,quis esset ostendit. Ergo ille qui epistolam sub nomine
meo pœnitentię finxerat, quod male Hebræa uolumina transtulissem, obijcere dicitur me
in Septuaginta condemnationem scripturas sanctas interpretatum:ut siue falsa sunt,siue ue
ra quæ transtuli, in crimine maneam: dum aut in nouo opere fateor me errasse, aut recens
æditio ueteris condemnatio fit. Miror quomodo in eadem epistola homicidam, & adulte/
rum,& sacrilegum, & parricidam me esse non dixerit: & quicquid potest tacita mentis cogi/
tatio intra se turpitudinis uoluere. Gratias ei debeo agere, quod cum tanta sylua sit crimi/
num,unum mihi erroris uel falsitatis crimen obiecerit. Ego ne contra Septuaginta interpre/
tes aliquid sum loquutus, quos ante annos plurimos diligentissime emendatos, meæ lin/
guæ studiosis dedi, quos quotidie in conuentu fratrum edisserо: quorum psalmos iugi me/
ditatione decanto? Tam stultus eram, ut quod in puericia didici, senex obliuiscі uellem?

Vniuerſi tractatus mei horum teſtimonijs texti ſunt. Commentarij in duodecim prophe- c
tas, & meam & Septuaginta æditionem ediſſerunt. O labores hominum, ſemper incerti: ò
mortalium ſtudia, contrarios interdum fines habentia. Vnde me putabam bene mereri de
Latinis meis, & noſtrorum ad diſcendum animos concitare, quod etiam Græci uerſum de
Latino poſt tantos interpretes non faſtidiunt, inde in culpam uocor, & nauſeanti ſtomacho
cibos ingero. Et quid in homine tutum ſit, ſi innocentia criminoſa eſt? Dormiente patrefami
liâs inimicus homo zizania ſuperſeminauit. Exterminauit uineam aper de ſylua, & ſingula-
ris ferus depaſtus eſt eam. Ego taceo, & literæ non meæ loquuntur contra me. Ignoro cri-
men, & crimen in toto orbe confiteor. Heu mihi mater mea, ut quid me genuiſti, uirum qui
iudicet & diſcernat omni terræ? Omnes præfatiunculæ ueteris inſtrumenti, quarum ex par-
te exempla ſubieci, huic rei teſtes ſunt. Et ſuperfluum eſt, quod in illis dictũ eſt, aliter quàm
ibi dictum eſt ſcribere. Incipiam igitur à Geneſi, cuius prologus talis eſt: Deſiderij mei deſi-
deratas accepi epiſtolas, qui quodam pręſagio futurorum, cum Daniele ſortitus eſt nomen,
obſecrantis ut translatum in linguam Latinam de Hebræo ſermone Pentateuchum noſtro-
rum auribus traderem. Periculoſum opus certe, & obtrectatorum latratibus patens, qui me
aſſerunt in Septuaginta interpretum ſuggillationem, noua pro ueteribus cudere, ita ingeni-
um quaſi uinum probantes: cum ego ſæpiſſime teſtatus ſim, me pro uirili portione in taber-
naculo dei offerre quæ poſſim: nec opes alterius, aliorum paupertate fœdari. Quod ut aude
rem, Origenis me ſtudium prouocauit, qui æditioni antiquæ translationem Theodotionis
miſcuit, aſteriſco & obeliſco, id eſt ſtella & ueru, opus omne diſtinguens: dum aut illuſtria
facit, quæ minus ante fuerant: aut ſuperflua quæq; iugulat & confodit, maximeq; quæ euan
geliſtarum & apoſtolorum autoritas promulgauit. In quibus multa de ueteri teſtamento le
gimus, quæ in noſtris codicibus non habentur, ut eſt illud: Ex Aegypto uocaui filium me-
um. Et: Quoniam Nazaræus uocabitur. Et: Videbunt in quem compunxerunt. Et: Flumina
de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et: Quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor homi- d
nis aſcendit, quæ præparauit deus diligentibus ſe: & multa alia, quæ proprium σωϋπαγμα
deſiderant. Interrogemus ergo eos, ubi hæc ſcripta ſint: & cum dicere non potuerint, de li-
bris Hebræis proferamus. Primum teſtimonium eſt in Oſee. Secundum in Eſaia. Tertium
in Zacharia. Quartum in prouerbijs. Quintum æque in Eſaia. Quod multi ignorantes, apo
cryphorum deliramenta ſectantur, & Hiberas nænias libris authenticis præferunt. Cauſas
erroris non eſt meum exponere. Iudæi prudenti factum dicunt eſſe conſilio, ne Ptolemæus
unius dei cultor, apud Hebræos etiam duplicem diuinitatem deprehenderet: quod maxi-
me idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere uidebatur. Deniq; ubicunq; ſacratum
aliquid ſcriptura teſtatur de patre & filio & ſpiritu ſancto, aut aliter interpretati ſunt, aut om
nino tacuerunt: ut & regi ſatisfacerent, & arcanum fidei non diuulgarent. Et neſcio quis pri-
mus autor, ſeptuaginta cellulas Alexandriæ mendacio ſuo extruxerit, quibus diuiſi eadem
ſcriptitarint, cum Ariſteas eiuſdem Ptolemæi ψευδαριστέας, & multo poſt tempore Ioſe- e
phus nihil tale retulerint, ſed in una baſilica congregatos contuliſſe ſcribant, non prophetaſ-
ſe. Aliud eſt enim uatem, aliud interpretem eſſe. Ibi ſpiritus uentura prædicit, hic eruditio &
uerborum copia, ea quæ intelligit transfert. Niſi forte putandus eſt Tullius œconomicũ Xe
nophontis & Platonis Protagoram, & Demoſthenis pro Cteſiphonte orationem afflatus
rhetorico ſpiritu tranſtuliſſe: ut aliter de eiſdem libris per Septuaginta interpretes, aliter per
apoſtolos ſpiritus ſanctus teſtimonia texuerit: ut quod illi tacuerint, hi ſcriptum eſſe mentiti
ſint. Quid igitur? damnamus ueteres? Minime. Sed poſt priorum ſtudia, in domo domini
quod poſſumus, laboramus. Illi interpretati ſunt ante aduentum Chriſti: & quod neſciebãt,
dubijs protulere ſententijs. Nos poſt paſſionem & reſurrectionem eius, non tam propheti-
am q; hiſtoriam ſcribimus. Aliter enim audita, aliter uiſa narrantur. Quod melius intelligi
mus, melius & proferimus. Audi igitur æmule, obtrectator auſculta. Non damno nõ repre-
hendo Septuaginta, ſed confidenter cunctis illis apoſtolos præfero. Per iſtorum os mihi
Chriſtus

A Christus sonat,quos ante prophetas inter spiritualia charismata positos lego: in quibus ulti
mum penè gradum interpretes tenent. Quid liuore torqueris? Quid imperitorum animos
cõtra me concitas? Sicubi tibi in translatione errare uideor,interroga Hebræos, diuersarum
urbium magistros consule: quod illi habent de Christo, tui codices non habent. Aliud est,
si contra se postea ab apostolis usurpata testimonia probauerunt: & emẽdatiora sunt exem
plaria Latina,quàm Græca, Græca quàm Hebræa. In libris quoque Samuel & Malachim,
quos nos regnorum quatuor nominamus,post catalogũ diuinæ scripturæ hæc intuli. Quæ
cum ita se habeant,obsecro te lector, ne laborem meum reprehensionẽ existimes antiquo
rum. In tabernaculo dei offert unusquisq; quod potest. Alij aurum & argentum & lapides
pretiosos: alij byssum & purpuram & coccum offerunt & hiacynthum. Nobiscum bene agi
tur,si obtulerimus pelles & caprarum pilos. Et tamen apostolus contemptibiliora nostri ma
gis necessaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per singulas species eccle
siæ præsentis futuræq; distinctio, pellibus tegitur & cilicijs, ardoremq; solis & iniuriam im
brium,ea quæ uiliora sunt prohibẽt. Vide quanto contra Septuaginta interpretes tumeam
supercilio, ut illos aurum & pretiosos lapides & purpuram, me pelles & pilos caprarum in
tabernaculo dei obtulisse profitear. Ponam & aliud testimonium,ne nunc me rerum necessi
tate compulsum dicas mutasse sententiam. In libro temporum, id est, Paralipomenon: qui
Hebraice dicitur דִּבְרֵי הַיָּמִים Dibre haiamim, ad sanctum Chromatium præfatiuncula
usus sum. Si septuaginta interpretum pura, & ut ab eis in Græcum uersa est æditio perma
neret,superflue me mi Chromati episcoporum sanctissime atq; doctissime impelleres, ut ti
bi Hebræa uolumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occu
pauerat,& nascentis ecclesiæ roborauerat fidem, iustum erat etiam nostro silentio compro
bari. Nunc uero cum pro uarietate regionum diuersa ferantur exemplaria, & germana illa
antiquaq; translatio corrupta sit atq; uiolata, nostri arbitrij putas: aut ex pluribus iudicare
B quid uerum sit,aut nouum opus in ueteri opere cudere,illudẽtibusq; Iudæis cornicum, ut di
citur,oculos configere. Alexandria & Aegyptus in Septuaginta suis Hesychium laudat au
torem. Constantinopolis usq; ad Antiochiam,Luciani martyris exemplaria probat. Medię
inter has prouincię,Palæstinos codices legũt,quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pam
philus uulgauerunt, totusq; orbis hac inter se trifaria uarietate compugnat. Et certe Orige
nes non solum exempla composuit quatuor æditionum, è regione singula uerba descri
bens: ut unus dissentiens, statim cæteris inter se consentientibus arguatur: sed quod maio
ris audaciæ est,in æditione septuaginta, Theodotionis æditionem miscuit: asteriscis uideli
cet designans quæ minus fuerant: & uirgulis quæ ex superfluo uidebantur apposita. Si igi
tur alijs licuit non tenere,quod semel susceperant: & post septuaginta cellulas, quæ uulgo si
ne autore iactantur,singulas cellas aperuere: hocq; in ecclesijs legitur,quod Septuaginta ne
scierunt: cur me non suscipiant Latini mei, qui inuiolata æditione ueteri, ita nouam condidi,
ut laborem meum,Hebræis & (quod his maius est) apostolis autoribus probem? Scripsi nu
per librum de optimo genere interpretandi, ostendens illa de Euangelio: Ex Aegypto uo
caui filium meum. Et: Quoniam Nazaræus uocabitur. Et: Videbunt in quem compunxe
runt. Et illud Apostoli: Quæ oculus non uidit,nec auris audiuit, nec in cor hominis ascende
runt,quæ præparauit dominus diligentibus se: cæteraq; his similia, in Hebræorum libris in
ueniri. Certe Apostolus & euangelistæ, Septuaginta interpretes nouerant. Et unde eis hoc
dicere,quod in Septuaginta non habetur? Et Christus dominus noster,utriusq; testamenti
conditor,in euangelio secundum Ioannem: Qui credit,inquit,in me, sicut dicit scriptura,flu
mina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Vtiq; scriptum est quod saluator scriptum esse testa
tur. Vbi scriptum est? Septuaginta non habent, apocrypha nescit ecclesia. Ad Hebræos
igitur reuertendum: unde & dominus loquitur, & discipuli exempla præsumunt. Hæc
pace ueterum loquor, & obtrectatoribus meis tantum respondeo, qui canino dente me ro
dunt,in publico detrahentes,legentes in angulis, ijdem & accusatores & defensores, cum in

alijs

alijs probent,quod in me reprobant: quasi uirtus & uitium non in rebus sit, sed cum autore c
mutetur. Cæterum memini æditionem Septuaginta translatorum olim de Græco emenda
tam tribuisse me nostris: nec inimicum debere existimari eorum, quos in conuentu fratrum
semper edissero.Et quod nunc דִּבְרֵי הַיָּמִים dibre haiamim,id est,uerba dierum interpreta/
tus sum, idcirco feci:ut inextricabiles moras, & syluam nominum quæ scriptorum confusa
sunt uitio, sensuumq; labirynthos apertius & per uersuum cola, digererem, mihimetipsi &
meis iuxta Hismeniam canens,si aures surdæ sunt cæterorum. In Esdrę quoq; uolumine,
similia præfatus sum:& post multa hæc addidi.Quod illaturus sum,æquissimum est. Aedi/
di aliquid,quod non habetur in Græco:uel aliter habetur,quàm à me uersum est. Quid in/
terpretem laniant? Interrogent Hebræos, & ipsis autoribus translationi meæ uel arrogent
uel derogent fidem.Porro aliud est,si clausis,quod dicitur,oculis mihi uolunt maledicere: &
non imitantur Græcorum studiũ & beneuolentiam: qui post Septuaginta translatores iam
Christi euangelio coruscante,Iudæos & Hebionitas legis ueteris interpretes,Aquilã uideli/
cet,Symmachũ & Theodotionem,curiose legunt,& per Origenis laborem ecclesijs dedica/
runt:quãto magis Latini mei grati esse deberent, quod exultantẽ Græciam cernerẽt aliquid
à se mutuari.Primum enim magnorũ sumptuum est, & infinitæ difficultatis,exẽpla habere
omnia.Deniq; & qui habuerint,& Hebręi sermonis ignari sunt,magis errabunt,ignorantes
quis è multis uerius dixerit.Quod etiam sapientissimo cuidam, nuper apud Græcos accidit:
ut interdum scripturæ sensum relinquens,uniuscuiuslibet interpretis sequeretur errorẽ. Nos
autem qui Hebrææ linguæ saltem paruam habemus scientiam,& latinus nobis utcunq; ser/
mo non deest: & de alijs magis possumus iudicare, & ea quæ ipsi intelligimus,in nostra lin/
gua exprimere. Transibo ad librum Iob,quem post Septuaginta interpretũ æditionem,
quam Origenes obelis asteriscisq; distinxit, ante annos plurimos latino sermoni datum:
cum rursum iuxta ipsum Hebraicum uerterem:sic locutus sum. Cogor per singulos scriptu/
ræ diuinæ libros,aduersariorum respondere maledictis,qui interpretationem meam,repre/
hensionem Septuaginta interpretum criminantur:quasi non & apud Græcos,Aquila,Sym D
machus & Theodotion uel uerbum è uerbo, uel sensum è sensu, uel ex utroq; commixtum
& mediæ temperatum genus translationis expresserint: & omnia ueteris instrumenti uolu/
mina Origenes obelis asteriscisq; distinxerit:quos uel additos uel de Theodotiõe sumptos
translationi antiquæ inseruit,probans defuisse quod additum est. Discant igitur obtrecta/
tores mei recipere in toto, quod in partibus susceperunt, aut interpretationem meam cum
asteriscis suis radere.Neq; enim fieri potest,ut quos plura intermisisse perspexerint,non eos/
dem etiam in quibusdam errasse fateantur:præcipue in Iob,cui si ea quæ sub asteriscis addi/
ta sunt subtraxeris, pars maxima detruncabitur. Et hoc duntaxat apud Græcos. Cæterum
apud latinos,ante eam translationem quam sub asteriscis & obelis nuper ædidimus, septin/
genti ferme aut octingenti uersus desunt: ut decurtatus & laceratus corrosusq; liber, fœdita/
tem sui publice legentibus præbeat. Et post multa quæ studio breuitatis prætereo,hæc in fi/
ne subiunxi.Audiant quapropter canes mei,idcirco me in hoc uolumine laborasse:non ut in
terpretationem antiquam reprehenderem:sed ut ea quæ in illa,aut obscura sunt,aut omissa,
aut certe uitio scriptorum deprauata,manifestiora nostra interpretatione fierent:qui & He/
bræum sermonem ex parte didicimus, & in Latino penè ab ipsis incunabulis inter gramma
ticos & rhetores & philosophos detriti sumus. Quod si apud Græcos post septuaginta ædi
tionem,iam Christi euangelio coruscante,Iudæus Aquila, & Symmachus ac Theodotion
Iudaizantes hæretici sunt recepti:qui multa mysteria saluatoris,subdola interpretatione cæ/
larunt, & tamen in exaplis habentur apud ecclesias, & explanantur ab ecclesiasticis uiris:
quanto magis ego Christianus, de parentibus Christianis natus, & uexillum crucis in mea
fronte portans:cuius studium fuit omissa repetere, deprauata corrigere,& sacramenta eccle/
siæ, puro & fideli aperire sermone: uel à fastidiosis, uel à malignis lectoribus non debeo re/
probari? Psalterium quoq; quod certe emendatissimum iuxta Septuaginta interpretes no/
stro

A ſtro labore dudum Roma ſuſcepit, rurſum iuxta Hebraicum uertens præfatione muniui: & ſic parte prologi ſum locutus. Quia igitur nuper cum Hebræo diſputans, quædam pro domino ſaluatore de pſalmis teſtimonia protuliſti: uolensq; ille te illudere, per ſermones pene ſingulos aſſerebat, non ita haberi in Hebræo, ut tu de Septuaginta interpretibus oppones: ſtudioſiſſime poſtulaſti, ut poſt Aquilam, Symmachum & Theodotionem, nouam æditionem latino ſermone transferrem. Aiebas enim te magis interpretũ uarietate turbari: & pro amore quo laberis, uel translatione, uel iudicio meo eſſe contentum. Vnde impulſus à te: cui & quæ non poſſum, negare non debeo: rurſum me obtrectatorum latratibus tradidi, maluiq; te uires potius meas quàm uoluntatem in amicitia quærere. Certe confidenter dicam, & multos huius operis teſtes citabo: me nihil, duntaxat ſcientem, de Hebraica ueritate mutaſſe. Sicubi ergo æditio mea à ueteribus diſcrepat: interroga quemlibet Hebræorum, & liquido peruidebis, me ab æmulis fruſtra lacerari: qui malunt contemnere uideri præclara, quàm diſcere, peruerſiſſimi homines. Nam cum nouas ſemper expetant uoluptates, & gulæ eorum uicina maria nõ ſufficiant: cur in ſolo ſtudio ſcripturarum ueteri ſapore cõtenti ſunt? Nec hoc dico, quod præceſſores meos mordeã, aut quicquam de his arbitrer detrahendum: quorum translationem diligentiſſime emendatam, olim meæ linguæ hominibus dedi: ſed quod aliud ſit in eccleſijs Chriſti credentium pſalmos legere, aliud Iudæis ſingula uerba calumniantibus reſpondere. Solomonis etiam libros, quos olim iuxta ſeptuaginta additis obelis & aſteriſcis in latinum uerteram, ex Hebraico transferens: & dedicans ſanctis epiſcopis Chromatio & Heliodoro, hæc in præfatiunculæ meæ fine ſubieci. Si cui Septuaginta interpretum magis æditio placet, habet eam à nobis olim emendatam. Neq; enim ſic noua cudimus, ut uetera deſtruamus. Veniam & ad Eſaiam: & partem prologi eius ſuper ſeptuaginta interpretatione ſubiungam. Quem cum magis euangeliſtam quam prophetam dicerem: eo quod uniuerſa Chriſti eccleſiæ myſteria ſic ad liquidum perſecutus eſſet, ut non
B de futuro uaticinari, ſed de præteritis hiſtoriam texere crederetur: etiam hoc addidi. Vnde conijcio noluiſſe tunc tẽporis Septuaginta interpretes, fidei ſuæ ſacramenta perſpicue ethnicis prodere: ne ſanctum canibus, & margaritas porcis darent. Qui cum hanc æditionem legeritis: ab illis animaduertetis abſcondita. Nec ignoro quanti laboris ſit, prophetas intellegere: nec facile quempiam poſſe iudicare de interpretatione, niſi intellexerit ante quæ legerit. Nos quoque patere morſibus plurimorum, qui ſtimulante inuidia, quod conſequi non ualent, deſpiciunt. Sciens ergo & prudens in flammam mitto manum. Et nihilominus à faſtidioſis lectoribus hoc precor: ut quomodo Græci poſt Septuaginta translatores Aquilam & Symmachum & Theodotionem legunt, uel ob ſtudium doctrinæ ſuæ, uel ut Septuaginta magis ex collatione eorum intelligant: ſic & iſti ſaltem unum poſt priores habere dignentur interpretem. Legant prius, & poſtea deſpiciant: ne uideantur non ex iudicio, ſed ex odij præſumptione, ignorata damnare. De Daniele autem breuiter reſpondebo, me non negaſſe eum prophetam, quem ſtatim in fronte prologi prophetam eſſe confeſſus ſum: ſed quid Hebræi dicerent, & quibus argumentis ſuam niterentur probare ſententiam, uoluiſſe monſtrare: & docuiſſe lectorem, eccleſias Chriſti hunc prophetam iuxta Theodotionem legere, & nõ iuxta Septuaginta translatores. Quorum ſi in iſto libro æditionem dixi multum à ueritate diſtare, & recto eccleſiarum Chriſti iudicio reprobatam: non eſt meæ culpæ qui dixi, ſed eorum qui legunt. In promptu ſunt quatuor æditiones, Aquilæ, Symmachi, Septuaginta, & Theodotionis. Eccleſiæ iuxta Theodotionem legunt Danielem. Ego quid peccaui, ſi eccleſiarum iudicium ſecutus ſum? Quod autem refero, quid aduerſum Suſannæ hiſtoriam & hymnum trium puerorum & Belis draconis fabulas, quæ in uolumine Hebraico non habentur, Hebræi ſoleant dicere: qui me criminatur ſtultum, ſe ſycophantam probat. Non enim quid ipſe ſentirem: ſed quid illi contra nos dicere ſoleant, explicaui. Quorum opinioni ſi non reſpondi in prologo breuitati ſtudens, ne non præfationem, ſed librum uiderer ſcribere, puto quod ſtatim ſubiecerim. Dixi enim, de quo nõ eſt huius tẽporis differere. Alioquin

&

& ex eo,quod asserui Porphyrium cõtra hunc prophetam multa dixisse,uocauiq; huius rei c
testes Methodium, Eusebium & Apollinarium, qui multis uersuum milibus, illius uesaniæ
responderunt:me accusare poterit,quare non in præfatiuncula contra libros Porphyrij scri-
pserim. Qui istiusmodi nænias consectatur, & scripturæ Hebraicæ ueritatem non uult reci-
pere,audiat libere proclamantem. Nemo enim cogitur legere, quod non uult. Ego petenti-
bus scripsi,non fastidiosis:gratis,non inuidis:studiosis,non oscitantibus. Et tamẽ miror quo
modo Theodotionem hæreticum & Iudaizantem legit,& qualiscunq; peccatoris Christia-
ni, translationem fastidit. Quæso te amice dulcissime, qui tam curiosus es, ut etiam somnia
mea noueris: omniaq; quæ per tot annos absq; metu futuræ scripsi calumniæ, in accusatio-
nem uocas:ut respõdeas quomodo eorum præfationes librorum nescias, quos accusas:quæ
quodam uaticinio,futuræ calumniæ responderũt,implentes prouerbium: Prius antidotum
quàm uenenum. Quid nocet ecclesijs nostra translatio? Magnis,ut scio, sumptibus redemi-
sti,Aquilæ & Symmachi & Theodotionis,quintęq; & sextæ æditionis Iudaicos translato-
res. Origenes tuus, & (ne forte queraris figurata te laude percussum) Origenes noster (no-
strum uoco ob eruditionem ingenij, non ob dogmatum ueritatem) in omnibus libris suis
post Septuaginta interpretes,Iudęorum translationes explanat & edisserit.Eusebius quoq;
& Didymus idem faciunt.Prætermitto Apollinarium,qui bono quidem studio, sed non se-
cundum scientiam de omnium translationibus in unum uestimentum pannos assuere cona
tus est:& consequentiam scripturæ,non ex regula ueritatis,sed ex suo iudicio texere.Aposto
lici uiri scripturis utuntur Hebraicis: ipsos apostolos & euangelistas hoc fecisse perspicuum
est. Dominus atq; saluator ubicunq; ueteris scripturæ meminit, de Hebraicis uoluminibus
ponit exempla:ut est illud: Qui credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de uentre eius flu-
ent aquæ uiuæ.Et in ipsa cruce אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי Eli Eli lamma asabthani:quod interpre-
tatur:Deus meus deus meus,quare me dereliquisti:non ut à Septuaginta positum est:Deus D
deus meus, respice in me,quare me deliquisti: & multa his similia. Nec hoc dicimus, quod
Septuaginta interpretes suggillemus, sed quod apostolorum & Christi maior sit autoritas:
& ubicunq; septuaginta ab Hebræo non discordãt,ibi apostolos de interpretatione eorum
exempla sumpsisse:ubi uero discrepant, id posuisse in Græco, quod apud Hebræos didice-
rant. Sicut ergo ego ostendo multa in nouo testamento posita de ueteribus libris, quæ in
Septuaginta non habentur,& hæc scripta in Hebraico doceo: sic accusator ostendat aliquid
scriptum esse in nouo testamento de Septuaginta interpretibus, quod in Hebraico non ha
beatur,& finita contentio est. Ex quibus omnibus approbatur,& Septuaginta interpretum
æditionem quæ legentium uetustate firmata est, utilem esse ecclesijs, dum ante gentes audi-
unt Christum uenturum esse quàm ueniat: & cæteros interpretes non reprobandos, quia
non sua, sed diuina uolumina transtulerunt: & familiarem meum id à Christiano & amico
debere suscipere, quod magno sumptu sibi à Iudæis describere festinauit. Excessi epistolæ
modum, & qui contra nefariam hæresim iam stilum fixeram, pro me respondere compul-
sus sum, expectans tria amici uolumina: & ad congeriem criminum eius tota mente suspen-
sus: nisi quod leuius est, professum inimicum cauere, quàm hostem latentem sub amici no-
mine sustinere.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

MEum potissimum inuadat.) Hunc aiunt esse morem periclitantium in aquis, ut quicquid
manibus nacti fuerint,id pertinacissime teneant,etiam suo malo. Nisi inuicti.) Quidam
codices habent inclyti.Ex uarietate conijcitur locus depraua&us. Forte legendum est, infli-
cto pontificis baculo. Militari uulgariq;)Et hodie Galli quocunq; modo cognatum,pa-
rentem uocant sua lingua. Resupinus.)A gestu significauit desidiam. Recumbunt enim qui lassi
sunt,& qui essedo uehũtur,quod ipsum genus est delicati uehiculi. Lassulus)Diminutio cõmode ex
primit Ironiam. Flaminiæ iter.)Est una uia Romana quæ Flaminia,sicut Appia,Sacra,cæteræq;.
Mollissimum appellat,quod ea pars minime montuosa sit. Quæ malum)Malum,hic interiectionis
uice ponitur,qua solemus tædiũ aut iram exprimere. Potiri ignibus & frui)Improprietatẽ notauit.
Nam

A Nam potimur rebus, pro quibus certauimus: & fruimur rebus, pro quibus laborauimus. Apud eos
dicitur κληρονομήσουσιν Id est, hæreditate capient. Acyrologijs.) Id est, impropriis locutionibus. Id
2 enim Græce sonat ἀκυρολογία. Et à grammaticis commemoratur inter uitia sermonis, ut si quis dice
ret sperare pro timere. Ille non potiretur) Negatio expungenda est, ut legas, ille potiretur. Nam irri
det usurpationem uerbi impropriam: potimur enim his rebus quas desiderauimus. Et quem uolo
ut ardeat.) Græci codices sic habent, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη; id est, & quid uolo si iam accensus est?
Theophrasti uerba) Per Ironiam appellat Theophrastum Ruffinum, propter balbutiem & infan
tiam. Theophrastus enim philosophus admirabili quadã fuit eloquentia: unde & nomen uidetur indi
tum, quod diuine loqueretur. Modorum ac temporum legi dicentes.) Commiscuit præsens cum
præterito: rectius erat, legi qui dicerent. Item legi, male respondet ad confirmabant. Præterea, & copu
la parum concinne connectit legi, & confirmabant. Postremo quis legit dicentes, ac non potius audit?
3 Vide quantum interfit inter locutuleium, & hominem uere eloquentem. Vt prætermittam κα
κέμφατον.) Cacemphaton Donatus refert inter decem orationis uitia. Id fit, cum quis utitur dictio ne
quæ habet obscœnæ rei significationem. Veluti, Arrige aures Pamphile. Nam arrigo per se obscœ
num uerbum est. Hic Hieronymus putat obscœnitatem subesse, in traduce humani seminis. Arcesi
laum.) Hic mediæ Academiæ fuit autor & singulis de rebus ambigue disputabat, illud addens φημὶ
μή, id est, sic mihi uidetur. Carneadem.) Hic nouæ Academiæ princeps fuit. Erat autem id omni
bus Academicis commune, nihil affirmare, sed probabilia sequi. Cautione.) Nam illi uerum nescire
se dicebant, tamen quid esset ueri simile, se scire profitebantur. Ruffinus ne hoc quidem audet pronun
ciare, sed omnino nescire se fatetur. Inuidiam.) Pro odio & molestia posuit. Vitam è uita.) Nam
sublato delectu rerum, ratio uiuendi tollitur è uita. Ad hanc inuidiam uitandam, confugerunt ad uerisi
milia. Vide num pro uitam legendum sit ueritatem. Lactantium ex traduce factam) Pro his uerbis,
ex traduce factam, quidam codices habent συναφρομένην, id est, conseminatam, hoc est, pariter cum se
4 mine immissam. Interpretaris ἐξόδιον.) Ἔξοδος cantum significat: quanquam hic accipi uidetur
pro commentario in librum Exodi. Sed puto scribendum ἐξόδειον. Et cicures.) Quidam codices
habent, cicures Enniani. Quidam cicures Senniani. Quadrupedes quæ feræ non sunt, cicures dicun
tur. Fortassis Ennius alicubi simplices, & qui facile quouis adducantur, cicures appellauit. Quid in
consequens) Quod Græci uocant ἀνακόλουθον: cum sequentia non respondent superioribus. Laci
niosæ.) Id est, superfluentis. Nam laciniæ sunt uestium appendices, quibus olim utebantur, & adhuc
B utuntur nonnulli. Tantum uersibus.) Non singulis uerbis, sed uersibus. Versus est, quod uulgò
lineam uocant. Quod si Hieronymus tantopere offenditur huiusmodi uitijs sermonis, quæ probe de
fendi possent: quid faceret nostrates legens Theologos, quorum tota oratio usq; ad prodigium spurca
est? Et si clamat, se plus laborasse in intelligendo Ruffini sermonem, qui multis etiam eloquens uidetur,
quam in respondendo: quid si rem haberet cum Ocanistis, aut Scotistis, aut similibus? Et si huius reli
quis in rebus prudentiam, ex sermonis ineptia uult æstimari, quantum tribueret his quorum sermone
nihil insulsius? Verum hi longe dissentiunt ab Hieronymo, qui nihil existimant, neq; sanctum, neq; do
5 ctum, quod idem non sit egregie barbarum. Nauem impetit.) Impegit legendum est, id est, illisit in
scopulum. Prouerbium est, ubi quis statim in aggressu operis offendit. Ad populum phaleras.)
Hoc Persiano uersu nimis uidetur Hieronymus delectatus: hoc est, apud uulgus te iacta, mihi penitus
notus es. In Origenis scita) Scita uocat quæ Græci δόγματα, nos decreta, siue placita. Ἀναθεω-
ρεῖσθαι.) Θεωρεῖσθαι, considerare est, siue contemplari, ἀναθεωρεῖσθαι, id est, reconsiderare. Inde ἀνα-
θεώρισμος, recognitio. Commatice.) Id est, concisim, nam κόπτω incido, κόμμα incisio. Vnde &
Michael) Hic locus est in epistola Iudæ apostoli ex apocryphis, ut apparet, Hebræorum sumptus.
Increpet tibi) Ἐπιτιμήσαι σοὶ ὁ κύριος, id est, increpet te dominus. Quanquam Græce dandi casus
est. Nostri codices pro increpet habent, imperet, sed mendose. Duos Andabatas.) Andabatæ
6 clausis oculis congrediuntur. De hoc uide prouerbium à nobis explicatum in Chiliadibus. Subscri
ptionum) Subscribebant enim, qui sententiam alicuius cõprobabant. Quis imperator) Nota lector,
olim synodos, imperatorum iussu congregari solitas. Cum mihi mea ingeratur fabella) Quidam co
dices habent tabella. Vtrunq; tolerari potest. Fabella, id est, sermo leuiter inter conuiuia dictus: uel ta
bella, id est, mensula, hoc est, quod in mensa dictum est. A synodo uidelicet.) Nonnulli codices habe
bant, asino uidelicet lyra. Verum mihi probatur, a synodo, id est, à synodis alieno, ἀσυνόδου, ut in
telligas, nihil opus esse ingerere sermones prandiorum ei, qui omnia synodorum acta nouerit.
Quasi mimum Philistionis.) Philistion Sardianus, quanquam de patria ambigunt autores, ad ri
sum scripsit comœdiolas quasdam: unde & præ nimio risu mortuus est. Mimum.) Hic uocat car
men ipsum ludicrum. Marulli.) Et hic mimographus fuit, cuius meminit Spartianus in uita An
tonij. Huius generis fuit & Lentulus, quanquam de eo nihil nominatim comperi, nisi quod hunc me
morat alibi Hieronymus. Stropham) Vocat obliquum sermonem: cum aliud agimus, quam præ no
bis ferimus. Sic enim mimi sub alterius nomine, alium taxant apud populum. Cypriani Ψευδεπι-
7 γράφου.) Id est, falsæ inscriptionis: Ψεῦδος mendacium, & ἐπιγράφω inscribo. Ipse bilinguis.) Id

eſt,Græce peritus & latine,quanquam interim ſcomma eſt,ex alluſione bilinguis. Numera indices) C
Indicem uulgò tabulam uocant,Græci ἔλεγχον. Cum Daniele)Nam huic dictum eſt: Vir deſideriorum es tu,ut habetur apud ipſum capite nono,quod eſſet diſcendi cupidus. Aut illuſtria) Nam præ notatis ſtellulis illuſtrabat, & uerù iugulabat & confodiebat. Eſt enim obeliſcus gladij, ſiue teli genus. Aſteriſcus ſtellula. Proprium σώπαγμα.) Σωπάω, id eſt,compono.Inde σώπαγμα, opus compoſitum. Hiberas nænias.)Nænias hoc loco nugas uocat aniles.Hiberas autem dixit,quod in Hiberia multa naſcantur uenena,maleficijs apta,ſicut in Odis teſtatur Horatius. Vnde propter prodigioſa maleficiorum abulamenta,fabulæ aniles ,Hibericę næniæ dictæ ſunt.Eſt enim Hiberia finitima Colchidi,quæ ſimilibus fabulis infamis eſt. Mendacio ſuo extruxerit)Feſtiuiter dicit eas celluſas non ſaxis,ſed mendacio conſtructas fuiſſe. Ridet hoc figmẽtum ſcribens ad Auguſtinum,qui ſerio credidit. Neq; deſunt hodie qui credant,cum diuus Hieronymus planè mendacium eſſe pronunciet. Hyperaſpiſtes.) Ἀσπὶς Græce clypeus eſt: ὑπερασπιστὴς, qui clypeo ſuo protegit aliquem. Vnde non inepte 8
addidit quiſquis is fuit, id eſt, ſatelles & armiger:maxime cum de rege loquatur . Nam regij corporis cuſtodes ſatellites appellantur. Non ſolum exempla compoſuit quatuor æditionum.) Suſpicor ab Hieronymo ſcriptum fuiſſe, exapla compoſuit quatuor æditionum. Contexuerat Origenes opus ſex columnis diſtinctum,quemadmodũ fit in canonibus:Prima habebat Hebraica uerba figuris Hebraicis deſcripta . Secunda è regione demonſtrabat Hebraica uerba Græcis literis deſcripta , propter eos, qui literas Hebræorum non didiciſſent. Tertia deinceps annectebat æditionem Aquilæ,quarta Symmachi,quinta Septuaginta interpretum,ſexta Theodotionis.Hoc opus appellauit ἑξαπλᾶ, quod omnia ex ſimplici ordine eſſent digeſta.Sic enim interpretatur Ruffinus.Eccleſiaſticæ hiſtoriæ lib. ſexto: quanquam illic quoq; ſcribæ pro exapla poſuerant exemplaria. Apud Suidam quidam idem opus appellat πεξαπλᾶ, quaſi ἑξαπλᾶ, dicerentur à numero ſex columnarum,quanquam apud Græcos ſemper inuenio uocem hanc prima uocali exili. Et in pſalmos quintam etiam ac ſextam ſeptimamq; citat æditionem,certe Græcis ἑξαπλόω ſignificat explano. Quæ oculus non uidit.) Vel ex hoc loco licebit emendare uulgatam æditionem noſtram, quæ perperam habet,quod pro quæ, & deſcendit pro deſcenderunt,tametſi Græcis uerbum ὠνέβη ſingularis eſt numeri,tamen uſurpatur pro plurali,propter nominatiuum pluralem neutri generis,ad quẽ refertur,nempe ἃ, id eſt quæ. Moras.) Salebras & impedimenta uocat, quæ lectorem offendunt ac remorantur. Syluam nominum.) Confuſam & indigeſtam congeriem,ſyluam appellat. Senſuumq; labores.)Hoc loco labores uerto in labyrinthos, ut intelligas difficultates inexplicabiles ſententiarum . Nam locum fuiſſe corruptum, uel ipſa le- D
ctionis arguit uarietas. Per uerſuum cola.) Κῶλον, id eſt, membrum , cum abſoluta eſt ſententia: 9
hinc apparet olim ſingulos uerſus ſingula cola complecti ſolere: commata quoque ſua habuiſſe interualla. Mirum eſt horum nihil obſeruatum fuiſſe à noſtris,neq; de commatis & colis, neq; de obelis & aſteriſcis,neq; canonibus,cum uehementer ad rem pertineant. Iuxta Iſmenium.) Iſmeniam legendum eſt.Hic fuit diſcipulus Antigenidis Thebani cantoris,qui cum populo non probaretur , Antigenidas præceptor illius, Mihi, inquit, cane & Muſis. Memínit Valerius Maximus libro tertio capite de fiducia ſui. Clauſis quod dicitur oculis.) Alluſit ad Andabatas,qui clauſis oculis ſeſe petebant. Clauſis oculis,id eſt,nullo iudicio. Sycophantam.) Id eſt,calumniatorem de re nihili,id enim ſignificat ſycophanta. Sed quid contra.) Hic Hieronymus uafre reſpondet. Siquidem ex ipſa præfatione planè apparet eum ita ſenſiſſe.Ad eundem modum reſpondet de ſomnio. Figurata laude.)Id eſt, non ſimplici,ſed quæ ſtropham habeat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Miſerat, ut apparet , Ruffinus epiſtolam contumelijs ac minis plenam ad Hieronymum,ac præterea libros,quos in illum ſcripſerat,ad publicum certamen inimicitiæ prouocans. Ad quæ magna libertate reſpondet,in quo non oportebit offendi lectorem . Sua cuiq; dolent:in alienis facile temperati ſumus.Erat Hieronymus natura ingenio uehementi. Deinde bene ſibi conſciæ mentis fiducia , dicendi libertatem addebat,ad hæc laceſſitor improbus, & iuxta publianam ſentẽtiã,furor fit,læſa ſæpius patientia. Poſtremo contumelia erat intolerabilis,quippe quæ notam hæreſeos impingebat.Super omnia memineris & Hieronymum licet eruditiſſimum,licet ſanctum, hominem tamen fuiſſe.

APOLOGIA HIERONYMI ADVERSVS RVFFINVM

LEctis literis prudentiæ tuæ,quibus in me inueheris:& laudatũ quondam tuum quem uerum collegam loquebaris & fratrem, nũc libris ad reſpondendum prouocas , terres q; criminibus : intellexi illud Solomonis in te eſſe completum : In ore ſtulti baculus contumeliæ . Et non recipit fatuus uerba prudentię:niſi ea dixeris,quæ uerſantur in corde eius. Et Eſaias:Fatuus,inquit,fatua loquetur,& cor eius uana intelliget:ut compleat iniquitates

A tates, & loquatur contra deum mendacium. Quid enim neceſſe fuit accuſationis uolumina mittere, & maledicta proferre in medium: ſi tu in ultima parte epiſtolæ, denunciata morte me deterres, ne audeam reſpondere criminibus, imo laudibus tuis? Eadem quippe & prædicas & accuſas, & de uno fonte dulce amarumq; procedit. Vnde obſecro te, ut uerecundiam & pudorem quem à me exigis, prior exhibeas: & qui mendacij alterum criminaris, deſinas ipſe mentiri. Ego nulli ſcandalum facio, nec accuſator interim tui ſum. Non etenim conſidero, quid tu merearis, ſed quid me deceat: & ſaluatoris eloquium pertimeſco dicentis: Qui ſcandalizauerit unum de puſillis iſtis, qui in me credunt: expedit ei, ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Et, uæ mundo ab ſcandalis. Neceſſe eſt enim ut ueniant ſcandala: ſed uæ homini per quem ſcandalum uenit. Poteram & ego in te falſa congerere: & dicere me uel audiſſe, uel uidiſſe, quæ nullus norat: ut apud ignorantes impudentia ueritas, & furor conſtantia putaretur. Sed abſit ut imitator tui ſim: & quod in te reprehendo, ipſe faciam. Ille loquatur ſpurcitias, qui poteſt ſpurca committere. Malus homo de malo cordis theſauro profert ea quæ mala ſunt. Ex abundantia cordis os loquitur. Habeto interim lucrum, quod amicus quondam tuus nunc accuſatus, turpia tibi non uult obijcere. Et hoc dico: non quod accuſationis tuæ gladios pertimeſcam: ſed quod magis accuſari uelim, quàm accuſare: & pati iniuriam, quàm facere: ſciens præceptum ab Apoſtolo.
1 Non uoſmetipſos ulciſcentes chariſſimi, ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim: Mihi uindicta, & ego retribuam dicit dominus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus: ciba illum. Si ſitierit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius. Qui enim ſeipſum uindicat, ultionem domini non meretur. Et tamen antequam reſpondeam epiſtolæ tuæ, expoſtulare tecum libet: uenuſtiſſime monachorum, bone presbyter, imitator Chriſti, fratrem tuum potes occidere: quem ſi tantum oderis, homicida es? Hoc à ſaluatore didiciſti, ut uerberanti maxillam præberes alteram? Sic ipſe reſpondit percuſſori ſuo? Si male locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo: Si bene, quid me cædis? Mortem minaris, quam &
B pentes inferre poſſunt. Mors omnium eſt, homicidium peſſimorum. Quid enim, niſi tu me occideris, ego immortalis ero? Quin potius habeo gratiam, quod facis de neceſſitate uirtutem. Nonne & apoſtoli ſaluis inter ſe amicitijs diſſenſerunt, quum Paulus & Barnabas propter Ioannem cognomento Marcum ſtomachati ſunt: & ſeparauit eos nauigatio, quos Chriſti euangelium copulabat? Nónne idem Paulus in faciem Cephæ reſtitit, quod non recto pede incederet in euangelio? Et tamen præceſſorem ſuum & columnam eccleſiæ uocat: & exponit prædicationem, ne in uacuum curreret, aut cucurriſſet. Nónne in religione etiam liberi à parentibus, & coniuges à maritis ſalua pietate diſſentiunt? Vos ſi ita habetis, ut habemus, cur nos odiſtis? Si aliter creditis, quid uultis occidere? An qui à uobis diſſenſerit, occidendus eſt? Teſtem inuoco Ieſum conſcientiæ meæ, qui & has literas & tuam epiſtolam iudicaturus eſt, me ad commonitionem ſancti papæ Chromatij uoluiſſe reticere, & finem facere ſimultatum, & uincere in bono malum: ſed quia minaris interitum niſi tacuero, reſpondere compellor, ne uidear tacendo crimen agnoſcere: & lenitatem meam, malæ conſcientiæ ſignum interpreteris. Hoc eſt uerum dilemma tuum: non ex dialectica arte quam neſcis, ſed ex carnificum officina & meditatione prolatum. Si tacuero, criminoſus ero: ſi reſpondero, maledicus. Tu me ergo & prohibes & cogis, ad reſpondendum. In quo utrunq; moderabor: ut & obiecta diluam, & ab iniuria temperem. Quis enim eum non timeat, qui eſt paratus occidere? Sequarq; ueſtigia propoſitionis tuæ, ſeruans cætera illis eruditiſſimis libris, quos antequam legerem, confutaui. Dicis te accuſationem meam ad eos tantum miſiſſe, qui meis uerbis læſi fuerant, & non ad plures: quia non ad oſtentationem, ſed ad ædificationem Chriſtianis loquendum eſt. Et unde oro te librorum tuorum ad me fama peruenit? Quis eos Romæ? quis in Italia, quis in Dalmatia diſſeminauit? Si in ſcrinijs tuis & amicorum tuorum latebant, ad me quomodo mea crimina peruenerunt? Et audes dicere te non ad oſtentationem, ſed ad ædificationem quaſi Chriſtianum loqui: qui de ſene ſenex

tanta confingis, quanta non diceret de latrone homicida, de ſcorto meretrix, ſcurra de mi- C
mo? Qui parturis mihi montes criminum, & gladios quos defigas in iugulum meum, tan-
to ante tempore exacuis? Idcirco ne cereales & anabaſij tui per diuerſas prouincias cucurre-
runt, ut laudes meas legerent? Vt panegyricum tuum per angulos & plateas, ac mulierecula-
rum textrinas recitarent? Hæc eſt tua illa ſancta uerecundia: hæc ædificatio Chriſtiana, ſic
modeſtus es, ſic pudens: ut cateruatim de occidente uenientes mihi tua maledicta narraue-
rint: ita memoriter & conſentanee: ut ego cogerer non ſcriptis tuis, quæ necdum legeram, ſed
ſcriptorum reſpondere opinionibus, & uolantia toto orbe iacula falſitatis, clypeo ueritatis
excipere. Sequitur in epiſtola tua. Noli multo auro redimere notarium meum: ſicut amici
tui de meis πόδ' ἀρχῶν ſchedulis, nondum emendatis, nondum ad purum digeſtis, fece-
runt: ut facilius falſare poſſent, quod aut nullus haberet, aut admodum pauci. Gratis à me
miſſum ſuſcipe codicem, quem cenſu magno cuperes comparatum. Non te pudet proœ-
mij? Ego auro redimerem notarium tuum? Et quis talis ac tantus eſt, ut audeat cum Crœſo
& Dario pugnare diuitijs? Vt ſubitum Demaratum, & Craſſum non pertimeſcat? Vſque 2
adeo ne obdураſti frontem, ut mendacium ponas ſpem tuam: & exiſtimes te protegi poſſe
mendacio: & quicquid finxeris tibi credendum putes? Quis Bethlehem de cubiculo fratris
Euſebij furatus eſt epiſtolam laudatricem tuam? Cuius artificio & à cuius miniſtris in ſan-
ctæ Fabiolæ hoſpitio & uiri Chriſtiani & prudentis Oceani inuentus eſt codex, quem illi
nunquam uiderant? An idcirco te exiſtimas innocentem, ſi quicquid tuum eſt in alios con-
feras? Quicunq; te offenderit, quamuis ſimplex, quamuis innoxius ſit, ilico criminoſus fiet?
Habes enim, per quod Danaes eſt uicta pudicitia, quod Giezi magiſtri prætulit ſanctitati,
propter quod Iudas tradidit dominum ſuum. Videamus tamen quid meus neceſſarius de
ſchedulis tuis, necdum emendatis & nondum ad purum digeſtis, falſauerit: & ob id facilius
ei falſatæ fuerint, quod aut nullus eas haberet, aut admodum pauci. Et ante ſcripſi, & nunc
eadem deo audiente proteſtor, me non approbaſſe accuſationem eius: nec cuiuſquam Chri-
ſtiani in Chriſtianum. Quid enim neceſſe eſt, in multorum ſcandala ruinamq; proferri, quæ D
ſecreto aut corripere ualeas, aut emendare? Sed quia unuſquiſq; uiuit ſtomacho ſuo: & ami-
cus non ſtatim dominus eſt alterius uoluntatis: ſicut accuſationem etiam ueram reprehen-
do, ſic falſitatem ſchedularum in ſancto uiro non ſuſcipio. Quid enim homo latinus de in-
terpretatione Græca potuit immutare? Aut quid ſubtraheret uel adderet in libris πόδ' ἀρ-
χῶν, ubi ſic contexta ſunt omnia, & alterum pendet ex altero: ut quicquid tollere uolueris
uel addere, quaſi pannus in ueſtimento ſtatim appareat? Quod ergo me mones, ipſe faci-
to: paululum ſaltem humani, ſi non Chriſtiani pudoris aſſume: ne deſpecta & calcata con-
ſcientia tua, uerbis te purgatum putes, qui rebus urgeris. Si Euſebius auro redemit inemen-
datas ſchedulas, quas falſaret: tu profer tuas, quæ falſatæ non ſint: & ſi probaueris nihil in
eis hæreticum, tunc ille crimine tenebitur falſitatis. Quamuis mutes, quamuis corrigas, ca-
tholica non probabis. Si enim error eſt in uerbis aut in paucis ſenſibus, poſſunt detruncari
mala, & bona pro his reponi. Vbi autem tota diſputatio æqualis eſt, ut uniuerſæ rationabi-
les creaturæ, quæ propria uoluntate corruerant, in unum poſtea reuertantur ſtatum, ut rur-
ſum ex eodem principio aliæ ſint ruinę: quid habes emendare, niſi cuncta mutaueris? Quod
ſi facere uolueris, iam non libros alienos interpretaberis, ſed condes tuos. Hoc autem cuiuſ-
modi argumentum ſit, non intelligo. Quia, inquit, inemendatæ, & nondum ad purum dige-
ſtæ erant ſchedulæ, idcirco facilius ab Euſebio falſatæ ſunt. Aut ego tardior ſum, aut mihi ſa
tis fatuum & obtuſum uidetur. Si nondum emendatæ, nec ad purum digeſtæ erant ſchedu-
læ: error earum non Euſebio imputabitur, ſed moræ & tarditati tuæ, qui emendare ceſſaſti.
Et in eo ſolo erit ille culpabilis: quia ſcripta tua cito diſſeminauit in uulgus, quæ tu paulatim
emendare decreueras. Sin autem, ut tu uis, eas falſauit Euſebius: quid cauſaris atq; præten-
dis inemendatas, & necdum ad purum digeſtas in publicum prorupiſſe? Et emendatæ
enim & non emendatæ ſimilem recipiunt falſitatem. Nullus, inquit, eos habebat libros, aut
admodum

admodum pauci. In uno ſermone quanta diuerſitas? Si nullus eos habebat, quomodo a/
A pud paucos erant? Si pauci habebant, cur nullum habuiſſe mẽtiris? Cum autem dicas apud
paucos fuiſſe: & te ipſo confitente ſubuerſum ſit, quod nullus habuerit: ubi eſt illud, quod
quereris auro redemptum notarium tuum? Dic nomen notarij, quantum auri datum ſit,
ubi, per quem, aut cui datum. Vtiq; proditorem tuum abieciſti à te, & tanti facinoris reum à
tuo conſortio ſeparaſti. Vide ne magis illud uerum ſit, à paucis illis amicis tuis, & Euſebio &
cæteris data exemplaria: quæ ita inter ſe congruunt, atq; conſentiunt, ut ne puncto quidem
alterum ab altero differat. Deinde cuius prudentiæ eſt, dare exemplar alijs, quod nondum
emendaueras? Scriptæ ad purum non erant ſchedulæ, & emendandos errores tuos iam alij
poſſidebant. Sentis ne non hærere inter ſe mendaciũ? Et quid tibi in articulo temporis pro/
fuit, ut epiſcoporum ſententias ſubterfugeres, patere diſcuſſum, & tuis te uerbis redargui? Ex
quo apparet iuxta inclyti oratoris elogium, te uoluntatem habere mentiendi, artem fingen/
di non habere. Sequar ordinem epiſtolæ, & ipſa ut locutus es uerba ſubnectam. Eloqueti/
am, ut dicis, tuam & in præfatione mea laudaſſe me fateor: etiam nunc laudarem niſi tu eam
contra Tullij tui ſententiam, multa iactantia faceres odioſam. Vbi iactaui eloquentiam me/
am, qui etiam à te laudatam non libenter accepi? An hoc dicis, quia non uis ſubdola prædi/
catione palpari? Aperte accuſaberis: ut qui laudantem reſpuis, ſentias criminantem. Imperiti/
am autem tuam, non tam ſtultus eram, ut reprehenderem: quam nemo poteſt fortius accu/
ſare, quàm tuipſe, dum ſcribis. Sed uolui oſtendere condiſcipulis tuis qui tecum non didice/
runt literas: quid per triginta annos in oriente profeceris: qui συγγραφεὺς ἀγράμματος
procacitatem diſertitudinem, & maledicere omnibus, bonæ conſcientiæ ſignum arbitraris.
Nec tibi ut dicis ferulas adhibeo, neq; athenogeronta meum ſcutica & plagis literas docere
contendo: ſed quia fulmen eloquentiæ tuæ atq; doctrinæ omnes tractatores ferre non poſ/
B ſumus, & ingenij acumine præſtringis oculos noſtros, intantum, ut omnes tuos inuidos pu/
tes: certatim opprimere te cupimus: ne ſi ſemel in ſcribendo obtinueris principatum, & in elo
quẽtiæ arce ſteteris, cunctis nobis qui aliquid ſcire uolumus, mutire non liceat. Ego philoſo/
phus, rhetor, grammaticus, Dialecticus, Hebræus, Græcus, Latinus, trilinguis. Hoc modo &
tu bilinguis eris: qui tantam habes Græci Latiniq; ſermonis ſciẽtiam, ut & Græci te latinum,
& Latini te Græcum putent: & papa Epiphanius πολύγλωττος, quia quinq; linguis con
tra te & amaſium tuum loquitur. Simulq; admiror qua temeritate contra tantarum arti/
um uirum audeas dicere: tu qui tot diſciplinarum oculis uigilas, quomodo uenia donandus
es, ſi erraueris, & non perpetuo pudoris ſilentio contegẽdus? Quod cum legiſſem, & me pu/
tarem alicubi in ſermone lapſum (qui enim in uerbo non peccat, iſte perfectus eſt) & ſuſpica
rer eum aliquid meorum prolaturum eſſe uitiorum, ſubito intulit: Ante biduum mihi quàm
proficiſceretur harum baiulus, in manus uenerunt, quę in me declamaſti. Vbi eſt ergo quod
minaris & dicis: quomodo donandus es uenia, ſi erraueris, & non perpetuo pudoris ſilentio
contegẽdus? Niſi forte præ anguſtia temporis non potuiſti ea in ordinem digerere: Aut ali/
quem de eruditis conducturus eras, qui in opuſculis meis gemmarum eloquentiæ tuæ orna/
menta perquireret. Supra ſcripſiſti: gratis à me miſſum codicem ſuſcipe, quem cenſu ma/
gno cuperes comparatum: & nunc humilitatis præſtigijs loqueris, imitari te uolui, ſed refe/
ſtinante eo qui ad te remeabat, malui paucis ad te, quàm ad alios pro tuis maledictis latius,
ſcribere. Et interim audacter frueris imperitia tua. Semel enim confeſſus es, dicens: ſuperflua
tibi reprehenſio fuit in paucis, quæ profeſſa nobis habetur in omnibus. Nec reprehendam,
quod comparatum codicem pro empto poſueris: cum comparatio æqualium ſit, emptio
precij annumeratio: & refeſtinante eo, qui ad te remeabat, ſordidiſſimæ elocutionis πολυσο/
λοικία: tantum ſenſibus reſpondebo: & te nequaquam ſolœciſtam ac barbarum, ſed mẽda/
cem, ſubdolum, impudentem conuincam. Si ad me tantum epiſtolam ſcribis, ut me commo
neas & emendatum uelis: ne cæteris ſcandalum facias, & alijs furentibus iugulentur alij: cur li

bros contra me ſcribis ad alios: & legendos per ſatellites tuos toto orbe diſpergis? Vbi eſt c
ſyllogiſmus tuus, quo me irretire conaris & loqueris: Quem in hoc magiſter optime emen-
dare cupiebas? Si illos ad quos ſcribis, nihil deliquerant. Si me quē arguis, non ad me ſcripſe-
ras. Et ego tuis reſpondebo tibi ſermonibus. Quem emendare cupiebas magiſter indocte?
Eos ne qui non peccauerant? An me, ad quem non ſcripſeras? Brutos putas eſſe lectores, &
omnes non intelligere prudentiam tuam: imo maliciam, qua & ſerpens prudentior fuit cun-
ctis beſtijs in paradiſo: ut à me ſecretam admonitionem flagites, quem publica accuſatione
perſequeris, & non te pudet accuſationem tuam Apologiam uocare? Quereriſq; cur oppo-
nam clypeum pugioni tuo, & tibi quaſi religioſulus & ſanctulus perſonā humilitatis impo-
nis, & dicis: Si erraueram, quare ſcribis alijs, & non meipſum redarguis? Hoc ipſum in te re-
torquebo. Quicquid enim me non feciſſe cauſaris, quare nō ipſe feciſti? Velut ſi quis pugnis
aliquē calcibusq; collidens, ſi reſiſtere uoluerit, dicat ei: Nonne tibi præceptum eſt, qui te per
cuſſerit in maxillam, prębe illi & alteram? Quid enim bone uir, tibi præceptum eſt ut me uer
beres? Oculum mihi effodias: & ſi paululum me commouero: euangelij mihi præcepta can
tabis? Vis ſcire tortas argutiarum tuarum ſtrophas, & uulpecularum inſidias, quæ habitant
in parietinis, de quibus Ezechiel loquitur: Quaſi uulpes in deſerto prophetæ tui Iſrael? Au-
ſculta quid feceris. Ita me in tua præfatione laudaſti, ut objcerentur mihi laudes tuæ, & niſi
me alienum à tanto laudatore dixiſſem, hęreticus iudicarer. Poſtquam repuli crimina, id eſt,
laudes tuas: & abſq; inuidia tui nominis, reſpondi criminibus non criminatori: atq; ut me ca
tholicum à te infamatus probarem, inuectus ſum in hæreticos: iraſceris, furis, & luculentiſſi-
mos libros contra me cudis: quos cum legendos & cantandos omnibus tradidiſſes, certatim
ad me de Italia & urbe Roma atq; Dalmatia ſcripta uenerunt, quibus me laudator priſtinus
ornaſſes præconijs. Fateor ilico ad obiecta reſpondi, & me non eſſe hæreticum, totis uiribus
probare conatus ſum. Miſiq; hos ipſos Apologiæ meæ libros, ad eos quos tu uulneraueras, D
ut uenena tua, noſtra ſequeretur antidotus. Ob hanc culpam mittis mihi & priores libros, &
recentem epiſtolam, plenam iniuriarum & criminum. Quid me uis facere bone amice? Tace
am? Videbor crimen agnoſcere. Loquar? Terres me gladijs tuis, & accuſationem non iam
eccleſiaſticam, ſed tribunalium comminaris. Quid feci? Quid cōmerui? In quo te læſi? Quia
me negaui hæreticum? quia me tuis laudibus duxi indignum? quia hæreticorum fraudulen-
tias & periuria aperto ſermone deſcripſi? Quid ad te, qui & catholicum & ueracem te eſſe ia
ctas, qui libentius me accuſas, quàm te defendis? Num mea defenſio, accuſatio tua eſt? Aut
aliter orthodoxus eſſe non poteris, niſi me hæreticū comprobaueris? Quid tibi prodeſt ſo-
cietas mea? Aut quæ eſt iſta prudentia? Accuſatus ab alijs, accuſas alium. Ab alio appeteris,
& illi tergum obuertens, quieſcentem contra te prouocas. Teſtor mediatorem Ieſum, inui-
tum me & repugnantem ad hæc uerba deſcendete: & niſi tu prouocares, ſemper taciturum
fuiſſe. Deniq; noli accuſare, & ego ceſſabo defendere. Quæ enim eſt audientium ædificatio,
duos ſenes inter ſe propter hæreticos digladiari: præſertim cum ambo catholicos ſe uideri
uelint? Omittamus hæreticorum patrocinium, & nulla erit inter nos contentio. Eodem feruo
re quo Origenem ante laudauimus, nunc damnatum toto orbe, damnemus. Iungamus dex
tras, animos copulemus, & duos orientis atq; occidentis προσωποφόρους, alacri ſequamur in- 5
ceſſu. Errauimus iuuenes, emēdemur ſenes. Si frater es, me gaude correctum. Si amicus ſum,
de conuerſione tua debeo gratulari. Quàmdiu inter nos iurgium fuerit, uidebimur rectam
fidem neceſſitate ducere, non uoluntate. Inimicitiæ noſtræ, inuicem nobis tollunt teſtimoni-
um ueræ pœnitentiæ. Si unum credimus, ſi idem & uolumus & nolumus, ex quo firmas na-
ſci amicitias etiam Catilina teſtatur: ſi hæreticos pariter odimus, & ueterem æque damna-
mus errorē: quid contra nos tendimus, cum eadem oppugnemus, eadē defendamus? Igno-
ſce mihi, quod Origenis eruditionem & ſtudium ſcripturarum, antequam eius hæreſim ple-
nius noſſem, in iuuenili ætate laudaui: & ego tibi dabo ueniam, quod Apologiam librorum

eius

A eius cano ſcripſeris capite. Ante biduũ, quàm ad nos epiſtolã ſcriberes, libellos meos in manus tuas ueniſſe teſtaris,& idcirco non habuiſſe ſpacium ex ocio reſpondendi,alioqui ſi meditatus in nos paratusq; dixiſſes,fulmina iacere,non crimina uidereris. Et quis tibi credet homini ueraciſſimo,ut negociator orientalium mercium:qui & hinc deportata uendere neceſſe habebat,& ibi emere,quæ huc rurſus adueheret: biduum tantum Aquileiæ fuerit,ut raptim & ex tempore contra nos dictare epiſtolam cogereris? Libri enim tui, quos limaſti per trien nium,diſertiores ſunt? Niſi forte non fuit impræſentiarum qui tuas emendaret nænias: Et id circo omne iter dictionis tuæ,abſq; Palladis arte, ſalebris & uoraginibus uitiorum inciditur. Tam apertum temporis mendacium eſt,ut non dicam reſpõdere,ſed legere biduo,mea ſcripta non potueris. Ex quo apparet,te illam epiſtolã aut pluribus diebus ſcripſiſſe,ut ſtili ipſius elegantia probat:aut ſi tumultuaria dictio eſt,nimiũ te eſſe negligentẽ, qui cum extempo ralis talis ſis,meditatus deterior fueris. Illud autem quod tergiuerſaris, & dicis te ea tranſtuliſſe de Græco,quæ ego prius Latino ſermone tranſtulerim,non ſatis intelligo quid uelis dicere:niſi forte adhuc cõmẽtarios ad Epheſios criminaris,& quaſi nihil tibi ſuper hoc reſponſum ſit,obduras frontis impudentiam,nec auribus obturatis uoces recipis incãtantis. Nos in commentarijs, & illis & alijs, & noſtram & aliorum ſententiam explicauimus, aperte confitentes quæ ſunt hæretica, quæ catholica. Hic eſt enim commentariorum mos, & explanantium regula,ut opiniones in expoſitione uarias perſequantur, & quod uel ſibi uel alijs uideatur,ediſſerant. Et hoc non ſolum ſanctarum interpretes ſcripturarum, ſed ſecularium quoq; literarum explanatores faciunt, tam Latinæ linguæ, quàm Græcæ. Tu in libris περὶ ἀρχῶν idipſum obtendere non potes. Arguet enim te præfatiuncula tua, in qua polliceris, detruncatis malis, & quæ ab hæreticis addita fuerant, optima remanſiſſe: ut quicquid ibi uel bonum uel malum dixeris, iam non ei imputetur quem transfers, ſed tibi qui interpretatus es: niſi forte hæreticorum errores emendare debueras, & Origenis mala proferre in medium.

B Sed de hoc,quia nos remittis ad codicẽ,ante tibi reſpondimus,quàm tua ſcripta legeremus. De Pamphili libro,nõ ridiculoſa,ut tu ſcribis,ſed ridicula mihi forte res accidit,ut poſtquam Euſebij aſſeruerim eſſe nõ Pamphili, ad extremum dixerim, etiam me annos plurimos hoc putaſſe quod Pamphili fuerit, & à te exemplar huius uoluminis mutuatum. Vide quantum timeam cachinnos tuos, ut etiam nunc eadem ingeram. De tuo codice quaſi Pamphili exemplar accepimus. Credidi Chriſtiano & credidi monacho,non putaui tantum ſceleris à te poſſe confingi. Poſtea uero per interpretationem tuam quæſtione contra Origenem toto orbe commota, in quærendis exemplaribus diligentior fui, & in Cæſarienſi bibliotheca, Euſebij ſex uolumina reperi ἀπολογίας ὠριγένους. Quæ cum legiſſem, primum eum librum deprehẽdi,quem tu ſolus ſub nomine martyris ædidiſti, de filio & ſpiritu ſancto, in bonam partem pleriſque blaſphemijs commutatis. Et hoc uel Didymum uel te,uel alium feciſſe neſcio quem, quod tu apertiſſime in libris περὶ ἀρχῶν feciſſe conuinceris: maxime cum idem Euſebius (ut iam duobus libris docui) ſcribat Pamphilum,nihil proprij operis ædidiſſe. Dic ergo & tu,à quo exemplar acceperis: nec mihi ad ſubterfugiẽdum crimen mortuos aliquos nomines:ut cum autorem oſtendere non potueris, illum proferas qui non poſſit reſponderе. Sin autem riuulus ille in tuis ſcrinijs fontem habet,quid ſequatur,etiam me tacente nõ dubitas. Verum fac ab alio quolibet amatore Origenis, libri huius titulum, & autoris uocabulum cõmutatum,cur hoc in Latinam linguam uertis? Videlicet ut teſtimonio martyris,omnes Origenis ſcriptis crederent,prẽmiſſa munitione tanti autoris & teſtis. Nec tibi ſufficit doctiſſimi uiri Apologia,niſi ſcribas & propriũ uolumen pro defenſione eius:quibus per multos diſſeminatis,tuto iam libros περὶ ἀρχῶν uertis è Græco,& hos ipſos prefatione cõmendas, dicens nõnulla in his ab hæreticis deprauata, quæ tu de aliorum librorum Origenis lectione correxeris. Me quoq; laudas,ne tibi amicorum meorum quiſpiam contradicat. Origenis κήρυκα prædicas, eloquentiam meam fers in cœlum, ut fidem in cœnum deprimas:

fratrem & collegam uocas, & imitatorem te mei operis confiteris: Cumq; à me translatas e
Origenis ſeptuaginta Homilias, & nõnullos Tomos in apoſtolum iactes, in quibus ſic cun
cta limauerim, ut nihil in illis, quod à fide catholica diſcrepet, Latinus lector inueniat: nunc
eoſdem libros hæreticos criminaris: & uerſo ſtilo quem prædicaueras, quia conſortem pu
tabas: accuſas, quoniam perfidiæ tuæ cernis inimicum. Quis è duobus calumniator eſt mar
tyris? Ego qui illum dico hæreticum non fuiſſe, nec ſcripſiſſe librum, qui ab omnibus repre
henditur: an tu qui uolumen hominis Ariani, titulo commutato ſub nomine martyris ædi
diſti? Non tibi ſufficit ſcandalum Græciæ, niſi illum & Latinorum auribus ingeras, & incly
tum martyrem, tua quantum in te eſt translatione deformes. Tu quidem alia mente feciſti,
non ut martyrem argueres, nõ ut me accuſares, ſed ut Origenis per nos ſcripta defenderes.
Attamen ſcito Romanã fidem, apoſtolica uoce laudatam, iſtiuſmodi præſtigias nõ recipere:
etiam ſi angelus aliter annunciet, quàm ſemel prædicatũ eſt, Pauli autoritate munitam non
poſſe mutari. Ergo frater, ſiue à te falſatus eſt liber, ut multi putant: ſiue ab altero, ut forſi
tan perſuadere conaberis: & temere credidiſti, hæretici hominis σωτηγμα eſſe martyris:
muta titulum, & Romanam ſimplicitatem tanto periculo libera. Non tibi expedit, ut per te
clariſſimus martyr hæreticus iudicetur, ut qui effudit pro Chriſto ſanguinem, contrarius fi
dei Chriſti approbetur. Dic potius inueni librum, putaui illum martyris, ne timeas pœni
tentiam. Iam te non urgebo, non quæram à quo acceperis: uel mortuorum aliquem nomi
nato, uel in platea ab ignoto homine te emiſſe dicito. Non enim damnationem tuam quæ
rimus, ſed conuerſionem. Melius eſt, ut tu erraueris, quàm ut martyr hæreticus fuerit. Inte
rim de præſenti compede, utcunque erue pedem. In futuro iudicio tu uideris, quid ad mar
tyris contra te reſpondeas querimonias. Proponis etiam tibi, quod nemo obiicit, & diluis
quod nullus accuſat. Ais enim quod in meis literis legeris: Dic quis tibi permiſit, ut interpre
tans quædam auferres, quædam mutares, quædam adderes? Statimq; tibi ipſi reſpondes,
& contra me loqueris: En tibi dico: Quæſo quis permiſerit, ut in commentarijs tuis, quæ D
dam de Origene, quædam de Apollinario, quædam de te ipſo ſcriberes, & non de Orige
ne totum, aut ex te, aut ex alio? Interim in te dum aliud agis, crimen fortiſſimum prodidi
ſti: & oblitus es ueteris prouerbij, mendaces memores eſſe debere. Dicis enim me in com
mentarijs meis, quædam de Origene, quædam de Apollinario, quædam ex meipſo po
ſuiſſe. Si ergo Apollinarij ſunt & Origenis quæ ſub aliorum nomine poſui, quomodo in li
bris tuis mihi crimen impingis: quod quando ſcribo, alius hoc dicit: quidam ſic ſuſpicatur:
alius ille, & quidam, ego ſim. Inter Apollinarium & Didymum explanationis, ſtili & dog
matum magna diuerſitas eſt. Quum in uno capitulo diuerſas pono ſententias, num contra
rios ſenſus ſequi credendus ſum? Sed hæc aliàs. Nunc quæro à te, quis tibi obiecerit, quare
de Origene uel abſtuleris quædam, uel addideris, uel mutaueris: & te quaſi in eculeo appen
ſum interrogauerit: bona ſunt, an mala quæ tranſtuliſti? Fruſtra ſimulas innocentiam, ut
interrogatione ſtulta, ueram percontationem extenues. Ego non accuſaui quare Origenem
pro uoluntate tranſtuleris: hoc enim & ipſe feci, & ante me Victorinus, Hilarius, Ambro
ſiusq; fecerunt: ſed quare translationem hæreticam, præfationis tuæ teſtimonio roboraſti?
Cogis me eadem rurſus iterare, & per meas lineas incedere. Dicis enim in eodem prologo,
te ea quæ ab hæreticis addita fuerant, amputaſſe, & pro his repoſuiſſe bona. Si hæretico
rum mala abſtuliſti, ergo quæ dimiſiſti uel addidiſti, aut Origenis erunt aut tua, quæ uti
que quaſi bona poſuiſti. Sed multa in his mala negare nõ poteris. Quid, inquies, ad me? Ori
geni imputa. Ego enim ea tantum quæ ab hæreticis addita fuerant, commutaui. Expone
cauſas, quare hæreticorum mala tuleris, & Origenis integra dereliqueris? Nónne perſpi
cuum eſt, quod mala Origenis ex parte ſub hæreticorum nuncupatione damnaueris, & ex
parte ſuſceperis: quia non mala, ſed bona, & tuæ eſſe fidei iudicabas? Hæc ſunt de quibus
quæſiui, utrum bona eſſent, an mala: quæ in præfatione laudaſti, quæ amputatis peſſimis,

quaſi

A quasi optima remansisse confessus es:& te in ueræ argumentationis appendi eculeo:ut si bona dixeris,hæreticus comproberis: si mala,statim audias: cur ergo quæ mala sunt in præfatione laudasti? Et non illud adiunxi, quod tu callide simulas: cur quæ mala erant ad Latinorum noticiam transtulisti? Mala enim ostendere interdum non docentis est, sed uitantis:ut caueat lector, non ut sequatur errores: ut nota contemnat,quæ nonnunquam ignota miraculo sunt. Et audes post hæc dicere, quod ego autor talium scriptorum sim: tu autem ut interpres, in quibus emendare aliquid potueris, plus egeris quàm interpres: in quibus non potueris, solum interpres fueris. Recte ista diceres, si libri tui πρὸ ἀρχῶν, præfatiunculam non haberent. Quod & Hilarius in transferendis eius Homilijs fecit, ut & bona & mala non interpreti,sed suo imputarentur autori. Si nō dixisses, amputasse te pessima & optima reliquisse, utcunque de luto euaderes. Hoc est quod destruit strophas ingenioli tui, & te hincinde constrictum euadere non sinit. Nec intantum abutare simplicitate lectoris,& sic omnes qui tuam scripturam lecturi sunt brutos putes,ut cum uulnera putrescere sinas,sano corpori te imponere emplastra non rideant. De carnis resurrectione quid sentias, iam in Apologia tua didicimus, nullo membro amputato, nec aliqua parte corporis defecta. Hæc est tuæ simplicitatis pura & aperta cōfessio,quā ab omnibus Italiæ episcopis asseris esse susceptam. Crederem dicēti, nisi me dubitare de te iste liber nō Pamphili faceret. Et tamen miror quomodo probauerit Italia, quod Roma contempsit: Episcopi susceperint, quod fides apostolica condemnauit. Scribis quoque me literis indicasse, quod papa Theophilus expositionem fidei nuper ædiderit, quæ ad uos necdum peruenit, & polliceris quod quicquid ille scripserit, tu sequaris. Ego me hoc scripsisse non noui, nec istiusmodi unquam literas direxisse. Sed tu idcirco ad incerta consentis, & his quæ qualia futura sint nescis, ut certa declines, & ad eorum non tenearis assensum. Duas, synodicam & paschalem eius epistolas contra Origenem illius que discipulos,& alias aduersum Apollinarium & eundem
B Origenem per hoc fermè biennium interpretatus sum, & in ædificationem ecclesiæ, legendas nostræ linguæ hominibus dedi. Aliud operum eius nescio me transtulisse. Et tamen tu qui papæ Theophili dicis te in omnibus sententiam sequi: caue ne hoc magistri & condiscipuli tui audiant, & offendas quàm plurimos, qui me latronem, te martyrem uocant: ne irascatur is tibi qui contra papam Epiphanium ad te epistolas dirigens, hortabatur ut permaneres in fidei ueritate,& non mutares ullo terrore sententiam. Quæ epistola hologrpha tenetur ab his,ad quos perlata est. Et post hæc more tuo loqueris, ut de quo supra dixeras, ego tibi etiam furenti satisfaciam. Nunc dicis quid tibi uidetur: habes ne ultra aliquid, quo neruos tuæ loquacitatis intendas? Et indignaris, si putide te loqui arguam, cum comœdiarum turpitudines,& scortorū amatorumq; ludicra,ecclesiasticus scriptor assumas. Porrò quod interrogas,quando papę Theophili sententiam sequi cœperim,eiq; fidei communione sociatus sim, & ipse tibi respondes: tunc credo, quando Paulum quem ille damnauerat, summo nisu & omnibus studijs defendebas: quando eum per imperiale scriptum recipere sacerdotium quod episcopali iudicio amiserat, instigabas: Non prius pro me respondebo,quàm de aliorum iniurijs loquar. Cuius est humanitatis, cuius ue clementiæ:insultare aliorum miserijs, & uulnera cunctis aliena monstrare? Siccine te docuit ille Samarites, femineccm ad stabulum reportare? oleum plagis infundere? mercedem stabulario polliceri? Sic reuectam ouem, repertam drachmam, prodigum filium legis esse susceptum? Esto,ego te læseram, & quibusdam, ut dicis, stimulis ad maledictorum insaniam prouocaram: quid meruit homo latens, ut nudares cicatricem eius, & obductam cutem insperato dolore rescinderes? Nónne etiam si ille dignus esset contumelijs, tu facere non deberes? Aut ego fallor, aut illud est uerum quod plurimi iactitant, te Origenistarum hostes in illo persequi, & sub occasione unius in utrunque sæuire. Si Papæ Theophili sententijs delectaris,& nefas putas pōtificum decreta cōuelli:quid de cæteris dicis,quos ipse damnauit? Quid de Papa Anastasio,de quo nulli,ut ais,uerum uidetur,ut tantæ urbis sacerdos,uel innocenti tibi in/

tibi iniuriam facere potuerit,uel abſenti? Nec hoc dico,quod de epiſcoporum ſententijs iudi/ c
cem,aut eorum cupiã ſtatuta reſcindi: ſed quod unuſquiſq; ſuo periculo faciat,quod ſibi ui/
detur: & ipſe nouerit,quomodo de ſuo iudicio iudicandum ſit. Nobis in monaſterio hoſpi/
talitas cordi eſt, omnesq; ad nos uenientes, læta humanitatis fronte ſuſcipimus. Veremur
enim ne Maria cum Ioſeph locum non inueniat in diuerſorio, ne nobis Ieſus dicat excluſus:
Hoſpes eram,& non ſuſcepiſtis me. Solos hęreticos non recipimus,quos uos ſolos recipitis.
Propoſitum quippe nobis eſt pedes lauare uenientium,non merita diſcutere. Recordare fra
ter confeſſionis eius & pectoris,quod flagella ſecuerunt. Memento carceris,tenebrarum,exi
lij,metallorum: & non indignaberis hoſpitio trãſeuntem eſſe ſuſceptum. An ideo tibi rebel/
les uidemur, quia calicem aquæ frigidæ in nomine Chriſti ſitientibus porrigimus? Vis ſci/
re unde illum & nos plus amare,& tu odiſſe plus debeas? Hęreticorum factio nuper fugata
de Aegypto & Alexandria, ſe Hieroſolymam contulit, & huic uoluit copulari: ut quorum
unus eſſet dolor,una fieret & accuſatio. Quos ille reppulit,ſpreuit,abiecit,dicens ſe non eſſe
inimicum fidei,nec cõtra eccleſiam bella ſuſcipere: quod prius tentauit,doloris fuiſſe,nõ per/
fidiæ: nec alterius appetiſſe innocentiam,ſed ſuam probare uoluiſſe. Impium putas,poſt ſen
tentias ſacerdotum,imperiale reſcriptum: quod quale ſit,nouerit ille qui meruit. Quid tibi ui
detur de his qui damnati,palatia obſident: & facto cuneo,fidem Chriſti in uno homine per
ſequuntur. Meæ autem cõmunionis, & Papæ Theophili,nullum alium teſtem uocabo,niſi
ipſum quem à me læſum ſimulas: cuius epiſtolas ad me ſemper datas,etiam eo tempore nõ
ignoras,quo mihi eas reddi prohibebas, & quotidie miſſis tabellarijs,inimicũ eius,amicum
noſtrum & familiariſſimũ iactitabas,& ea quæ nunc impudenter ſcribis,mẽtiebaris,ut illius
contra nos odia concitares,& iniuriæ dolor,fidei fieret oppreſſio. Sed uir prudens & apoſto
licæ ſapientiæ,tempore ac rebus probauit,& noſtrum in ſe animũ,& ueſtras contra nos inſi
dias. Si diſcipuli mei,ut ſcribis,tibi Romæ inſidias concitarunt, & inemendatas ſchedulas,te
dormiente furati ſunt: quis Papam Theophilum aduerſus perdueles in Aegypto ſuſcitauit?
Quis regum ſcita? Quis orbis in hac parte conſenſum? Et gloriaris te ab adoleſcentia Theo D
phili fuiſſe auditorẽ & diſcipulum: cum & ille antequam epiſcopus fieret, pro humilitate ſi/
bi inſita nunquam docuerit: & tu poſtquam hic epiſcopus factus eſt, Alexandriæ nõ fueris.
Et audes dicere in ſuggillationẽ mei,magiſtros meos,nec accuſo, nec muto. Quod ſi uerum
eſt,ſuſpectam mihi facis conuerſationem tuam. Nec enim damno,ut criminaris,inſtitutores
meos,ſed metuo illud Eſaiæ: Væ qui dicunt malum bonum,& bonũ malum: qui ponunt te/
nebras lucem, & lucem tenebras: qui dicunt amarum dulce, & dulce amarum. Tu autẽ dum
inter mulſum magiſtrorũ & uenena pariter bibis, à magiſtro Apoſtolo receſſiſti: qui docet
etiam angelum & ſe,ſi in fide errauerint,nõ ſequendos. In Vigilantij nomine quid ſomnies,
neſcio. Vbi enim eum ſcripſi hæretica apud Alexandriam communione maculatum? Da li/
brum,profer epiſtolam, nuſquam omnino reperies: & eadem licentia,imò impudentia men
tiendi,qua putas omnes tuis ſermonibus credituros,addis: quando teſtimoniũ de ſcripturis
in eum tam iniurioſe poſuiſti,ut ego id repetere meo ore nõ audeã. Non audes repetere,qui
tacendo amplius criminaris? Et quia non habes quod obijcias,ſimulas uerecundiã: ut lector
te putet mihi parcere,qui mentiens nec tuæ animæ pepercisti. Quod eſt illud teſtimoniũ de
ſcripturis,quod de tuo illo pudentiſſimo ore non exeat? Aut quid in ſanctis libris poteſt tur/
pe memorari? Si erubeſcis loqui,ſcribe ſaltem,ut nos procacitatis proprius ſermo conuincat.
Vt cætera ſileam,ex hoc uno capitulo comprobabo, ferream te frontem poſſidere fallaciæ.
Vide quantũ timeam criminationem tuam. Si protuleris quod minaris, mea erunt uniuerſa
quæ tua ſunt. Ego in Vigilantio tibi reſpondi, Eadẽ enim accuſabat, quę tu poſtea & amicus
laudas,& inimicus accuſas. Scio à quo illius cõtra me rabies cõcitata ſit, noui cuniculos tuos.
Simplicitatẽ quam omnes prædicãt,non ignoro. Per illius ſtulticiã tua in me malicia debac/ 4
chata eſt,quã ego ſi epiſtola mea reppuli,ne ſolus habere uidearis baculũ literarũ: nõ debes
turpitudinẽ ſimulare uerborũ,quam nuſq; omnino legiſti,ſed intelligere et cõfiteri per illius

uecordiam

A uecordiam,tuis calumnijs fuisse responsum. In epistola sancti Papæ Anastasij lubricus extitisti,& turbatus in quo figas gradum non reperis. Modo enim dicis à me esse compositam: nunc ab eo ad te debuisse transmitti,cui missa est. Rursum iniusticiã scribentis arguis, etiam si scripta sit ab illo,siue non scripta, ad te nihil pertinere testaris: qui præcessoris eius habeas testimonium,& rogantem Romam,ut eam illustrares præsentia tua,oppiduli tui amore contempseris. Si à me fictam epistolam suspicaris, cur eam in Romanæ ecclesiæ chartario non requiris? ut cum deprehenderis ab episcopo non datam,manifestissime criminis reum teneas:& nequaquam aranearum mihi opponas cassiculos, sed fortissimo me & solidissimo constringas reti. Si autem Romani episcopi est, stulte facis ab eo exemplar epistolæ petere, cui missa non est:& nõ ab illo qui miserit de Oriente expectare testimonium, cuius autorem & testẽ habeas in uicino. Vade potius Romam,& præsens apud eum expostula,cur tibi & absenti & innocenti fecerit cõtumeliam. Primũ,ut non reciperet expositionem fidei tuæ,quam omnis,ut scribis,Italia cõprobauit,& baculo tuarũ uti noluerit literarũ cõtra canes tuos. Deinde,ut epistolas contra te ad Orientem mitteret,& cauteriũ tibi hæreseos,dum nescis,inure ret:diceretq; libros Origenis πρὶ ἀρχῶν à te translatos,& simplici Romanæ ecclesiæ plebi traditos,ut fidei ueritatem quam ab Apostolo didicerant,per te perderent:& quod tibi maiorem faceret inuidiam,ausus sit criminari hos ipsos,præfationis tuæ testimonio roboratos. Non est leue quod tibi impingit tantæ urbis pontifex,uel ab alio obiectum temere suscepit. Vociferare & clamita per compita, per plateas, non est meus liber: & si meus est, schedulas inemendatas Eusebius furto abstulit. Aliter ego ædidi,imò nec ædidi. Nulli eas dedi,aut certe paucis:& tam sceleratus inimicus, tam negligentes amici fuerũt, ut omnium codices ab eo pariter falsarentur. Hæc frater charissime facere debueras, & non illi tergum obuertens, in me transmarinas maledictorum tuorum sagittas dirigere. Quid enim uulneribus tuis prodest, si ego fuero uulneratus? An solatium percussi est, amicum secum uidere morientem?

B Syrijq; iam in domino dormientis profers epistolam, & uiuentis Anastasij dicta contemnis. Quid enim tibi, ut ais, officere potest, quod te ignorante, aut scripsit, aut fortè non scripsit? Et si scripsit, sufficit tibi totius orbis testimonium: quod nulli uerum uidetur, ut tantæ urbis sacerdos, uel innocenti iniuriam facere potuerit, uel absenti. Innocentem te uocas, ad cuius interpretationem Roma contremuit. Absentem, qui accusatus respondere non audes. Et tantum Romanæ urbis iudicium fugis, ut magis obsidionem barbaricam, quàm pacatæ urbis uelis sententiam sustinere. Esto, præteriti anni ego epistolam finxerim. Recentia ad Orientem scripta quis misit? In quibus Papa Anastasius tantis te ornat floribus,ut cum ea legeris, magis te uelle defendere incipias, quàm nos accusare. Simulq; considera illam inimitabilem prudentiam tuam, & sales atticos,& sancti eloquij uenustatem. Ab alijs appeteris, aliorum criminatione cõfoderis,& contra me furibundus iactaris,& loqueris. Nunquid & ego nõ possum enarrare,tu quomodo de urbe discesseris? Quid de te in præsenti iudicatũ sit? quid postea scriptum? quid iuraueris? ubi nauim conscenderis,quàm sancte periurium uitaueris? Poteram ponere, sed plura seruare statui quàm referre. Hæc sunt tuorum ornamenta uerborum. Et post ista si quid in te asperum dixero, statim mihi proscriptionem & gladios comminaris. Et interim homo eloquẽtissimus arte ludis rhetorica,& simulas te præterire quæ dicis, ut qui obiecta probare non poteras, quasi prætermissa facias criminosa. Hæc est tua simplicitas:sic amico parcis,& reseruas te ad tribunalia iudicum, ut aceruum criminum mihi dum parcis,obieceris. Vis nosse profectionis meæ de urbe ordinem? Narrabo breuiter. Mente Augusto flantibus etesijs,cum sancto Vincentio presbytero & adolescente fratre,& alijs monachis,qui nunc Hierosolymæ commorantur, nauim in Romano portu securus ascendi,maxima me sanctorũ frequentia prosequente. Veni Rhegium,in Scyllæo littore paululum stetiubi ueteres didici fabulas,& præcipitẽ fallacis Vlyxis cursum & Sirenarum cãtica, & insatiabilẽ charybdis uoraginẽ. Cumq; mihi accolæ illius loci multa narrarẽt, darentq; consilium,ut non ad Protei columnas,sed ad Ionæ portum nauigarem:hunc enim fugientium

fugientium & turbatorum, illum ſecuri hominis eſſe curſum: malui per Malæas & Cycla- c
das Cyprum pergere. Vbi ſuſceptus à uenerabili epiſcopo Epiphanio, cuius tu teſtimonio
gloriaris: ueni Antiochiam, ubi fruitus ſum communione pontificis confeſſoriſq; Paulini:
& deductus ab eo media hyeme & frigore grauiſſimo, intraui Hieroſolymam. Vidi multa
miracula,& quæ prius ad me fama pertulerat, oculorum indicio comprobaui. Inde conten-
di Aegyptum, luſtraui monaſteria Nitriæ, & inter ſanctorum choros aſpides latere perſpe
xi. Protinus concito gradu Bethlehem meam reuerſus ſum, ubi adoraui præſepe & incuna
bula ſaluatoris. Vidi quoque famoſiſſimum lacum, nec me inerti tradidi ocio, ſed multa di-
dici,quæ ante neſciebam. Quid autem de me Romæ iudicatum ſit,& quid poſtea ſcriptum,
nolo taceas,præſertim cum habeas teſtimoniũ ſcripturarum,& ego nõ uerbis tuis quæ ſimu
lare potes,& impunito iactare mendacio,ſed ſcriptis eccleſiaſticis arguẽdus ſum. Vide quan
tum te timeam: Si uel paruam ſchedulam contra me Romani epiſcopi, aut alterius eccleſiæ
protuleris,omnia quę in te ſcripta ſunt,mea crimina confitebor. Nunquid & ego nõ poſſem
profectionem tuam diſcutere? Cuius ætatis fueris,unde,quo tempore nauigaris? Vbi uixe-
ris? Quibus interfueris? Sed abſit,ut quod in te reprehendo,faciam:& in eccleſiaſtica diſpu-
tatione,anilium iurgiorum deliramenta compingam. Hoc ſolum prudentię tuæ dixiſſe ſuffi
ciat,ut caueas in alterũ dicere,quicquid in te ſtatim retorqueri poteſt. In ſancti Epiphanij no
mine mira tua tergiuerſatio, ut poſt oſculum,poſt orationem, neges eum contra te potuiſſe
ſcribere: quomodo ſi contendas nõ potuiſſe eum mori,qui paulò ante uixerat: aut certior ſit
tui reprehenſio,quàm poſt pacem excõmunicatio. Ex nobis,inquit,exierunt,ſed nõ fuerunt
ex nobis. Si enim fuiſſent ex nobis,manſiſſent utiq; nobiſcũ. Hæreticum,poſt unam & alte-
ram cõmonitionem uitandũ Apoſtolus præcipit: qui utiq; anteq; uitetur atq; damnetur, ec-
cleſiaſtici gregis portio fuit. Simulq; riſum tenere nõ poſſum,quod à quodã prudente com-
monitus,in laudes Epiphanij pſonas: Hic eſt ille delirus ſenex: hic eſt anthropomorphites: ς
hic qui ſex milia Origenis libros,te preſente cantauit: qui omniũ gentium linguis prędicatio D
nem ſibi contra Origenem iniunctam putat: qui ideo eum legi prohibet,ne alij eius furta co
gnoſcant. Lege ſcripta tua & epiſtolam eius,imò epiſtolas: è quibus unũ proferam tuæ fidei
teſtimoniũ,ut non immerito nunc à te laudatus eſſe uideatur. Te autem frater liberet deus,
& ſanctum populum Chriſti,qui tibi creditus eſt: & omnes fratres qui tecum ſunt, & maxi-
me Ruffinũ presbyterum,ab hæreſi Origenis & alijs hæreſibus,& perditione earũ. Si enim
propter unũ uerbum,aut duo,quæ contraria fidei ſunt,multæ hæreſes abiectæ ſunt ab eccle
ſia: quãto magis hic inter hæreticos habebitur,qui tantas peruerſitates, & tam mala dogma
ta cõtra fidem adinuenit,dei eccleſiæ hoſtis extitit? Hæc eſt uiri ſancti de te teſtificatio: ſic ab
eo ornatus,ſic laudatus incedis. Iſta eſt epiſtola, quam de cubiculo fratris Euſebij nummis
aureis produxiſti: ut calumniareris interpretẽ,ut me apertiſſimi teneres criminis reum: quare
pro honorabili chariſſimũ tranſtuliſſem. Sed quid ad te,qui prudenti conſilio cuncta mode
raris:& ſic medius incedis, ut ſi inueneris qui tibi credant, nec Anaſtaſius contra te, nec Epi-
phanius ſcripſerint: niſi ipſæ epiſtolæ reclamauerint,& fregerint tuæ frõtis audaciam: ſtatim
iudicium utriuſq; contemnas,& non ad te pertineat,ſiue ſcripſerint, ſiue non ſcripſerint: quia
de innocente & abſente ſcribere nõ potuerint. Nec in ſanctum uirum hæc mala conferenda
ſunt,ut oſtendatur ore quidem & oſculo pacem dediſſe: mala autẽ & dolum in ſuo corde ſer
uaſſe. Sic enim argumentaris,& hæc ſunt uerba defenſionis tuæ. Ipſius eſſe aduerſum te epi-
ſtolã,& orbis agnoſcit,& authenticã in manus tuas ueniſſe conuincimus:& miror quo pudo
re,imò qua impudẽtia neges,quod uerũ eſſe non ambigis? Ergo pollutus erit Epiphanius,
qui tibi pacem dedit,& in ſuo corde dolũ ſeruauit. Cur non illud uerius ſit,quod te primum
monuerit? Quod uoluerit emendare,& ad rectũ iter reducere,ut Iudæ oſculũ non refutaret,
ut proditorem frangeret patiẽtia:& poſtq; ſe intellexit caſſo ſudare labore,nec pardum mu
tare uarietates,nec Aethiopem pellem ſuam,quod mente conceperat,literis indicaſſe? Tale
quid & cõtra Papam Anaſtaſiũ diſputas, ut quia Siritij epiſcopi habes epiſtolam, iſte con-
tra te

A tra te ſcribere nō potuerit. Vereor ne tibi factam iniuriam ſuſpiceris. Neſcio quomodo homo acutus & prudens ad has ineptias deuoluaris: ut dum ſtultos lectores putas, te ſtultum eſſe demonſtres. Poſt egregiā argumentationem ponis in clauſula: Abſit hoc à uiris ſanctis. De ueſtra ſchola ſolent iſta procedere. Vos nobis pacem proficiſcētibus dediſtis, & à tergo iacula uenenis armata ieciſtis: & in hac eadem prudentia, imò declamatione diſertus eſſe uoluiſti. Pacem dedimus, non hæreſim ſuſcepimus. Iunximus dexteras: abeuntes proſecuti ſumus, ut uos eſſetis catholici, nō ut nos eſſemus hęretici. Volo tamen ſcire, quę ſunt iſta iacula uenenata, quæ poſt tergum ueſtrum nos ieciſſe conquereris. Vincentius, Paulinianus, Euſebius, Ruffinus presbyteri: quorum Vincentius multo tempore ante uos Romā uenit: Paulinianus & Euſebius poſt annum ueſtræ nauigationis profecti ſunt: Ruffinus in cauſa Claudij poſt bienniū miſſus, omnes uel pro re familiari, uel pro periculo capitis alieni. Nunquid noſſe potuimus, quod ingrediente te Romam, uir nobilis ſomniaret nauim plenā mercium, inflatis intrare uelis? Quod omnes aduerſariorū quęſtiones, nō fatua ſolueret interpretatio? Quod librum Euſebij pro Pamphili uerteres, quod tuum quaſi operculum uenenatæ patellæ imponeres? quod famoſiſſimū opus περὶ ἀρχῶν eloquij tui maieſtate transferres? Nouum calumniæ genus: ante accuſatores miſimus, quàm tu accuſanda committeres. Non fuit, non fuit, inquam, noſtri conſilij, ſed dei prouidentiæ: ut miſſi ad aliud, contra naſcentem hæreſim dimicarent: & in morem Ioſeph famem futurā, fidei ardore ſubleuarēt. Quo non erumpat ſemel effrenata audacia? Alienū crimen ſibi obiecit, ut nos finxiſſe uideamur. Quod abſque nomine dictū eſt, in ſe refert: & purgans externa peccata, tantum de ſua ſecurus eſt innocentia. Iurat enim ſe epiſtolam non ſcripſiſſe ad Aphros ſub nomine meo, in qua confitear inductū me à Iudæis, mendacia tranſtuliſſe: & mittit libros eadem omnia continentes, quæ neſciſſe ſe iurat. Et miror quomodo prudentia eius, cum alterius nequitia cōuenerit: ut quod alius in Aphrica mentitus eſt, hic concorditer uerum diceret: ſtiliq; eius elegantiam, neſcio
B quis imperitus poſſet imitari. Tibi ſoli licet hæreticorum uenena transferre: & de calice Babylonis, cunctis gentibus propinare. Tu Latinas ſcripturas de Græco emendabis, & aliud eccleſijs trades legendum, quàm quod ſemel ab apoſtolis ſuſceperunt: mihi non licebit poſt Septuaginta æditionem, quam diligentiſſime emendatam, ante annos plurimos meæ linguæ hominibus dedi: ad cōfutandos Iudæos, etiam ipſa exemplaria uertere, quæ ipſi ueriſſima confitentur: ut ſi quando aduerſum eos Chriſtianis diſputatio eſt, non habeant ſubterfugiendi diuerticula, ſed ſuomet potiſſimū nucrone feriātur? Plenius ſuper hoc & in multis alijs locis, & in fine ſecūdi libri, ubi accuſationi tuæ reſpondi, ſcripſiſſe me memini: & popularitatem tuam, qua mihi inuidiam apud ſimplices & imperitos niteris cōcitare, perſpicua ratione compeſcui, illucq; lectorem tranſmittendum puto. Hoc intactum prætereri non patiar, ne doleas falſatorem ſchedularum tuarum, cōfeſſoris apud me gloriam poſſidere: cum tu eiuſdem criminis reus, poſt Alexandrinū exilium & tenebroſos carceres, à cūctis Origenis ſectatoribus martyr & apoſtolus nomineris. Super excuſatione imperitię tuæ, iam tibi reſpondi. Sed quia eadem repetis, & quaſi ſuperioris tuæ defenſionis oblitus, rurſum admones: ut ſciamus te per triginta annos Græcis uoluminibus deuoratis Latina neſcire, pauliſper attende, me nō pauca in te uerba reprehendere: alioquin omnis tibi ſcriptura delēda eſt: ſed uoluiſſe oſtēdere diſcipulis tuis, quos magno ſtudio nihil ſcire docuiſti: ut intelligerēt cuius uerecūdię ſit, docere quod neſcias, ſcribere quod ignores: & eandē magiſtri ſapientiam, etiā in ſenſibus quęrerent. Quodq; addis, peccata putere nō uerba, mendaciū, calumniā, detractionē, falſum teſtimoniū, & uniuerſa cōuicia: & os quod mentitur occidit animā: monesq; ne ille fœtor nares meas penetret: crederem dicenti, niſi facta contraria deprehenderem, quaſi ſi fullo & coriarius moneant pigmētarium: ut naribus obturatis, tabernas ſuas prætereat. Faciam ergo quod præcipis: claudā nares meas: ne ueritatis & benedictionū tuarum ſuauiſſimo odore crucientur. In laude & detractione mea, quia uarius extitiſti, miro acumine argumentatus es: ſic tibi licere de me, & bene & male dicere, quomodo & mihi licuerit Origenē & Didymum

reprehendere,quos ante laudauerim.Audi ergo uir ſapientiſſime, & Romanæ dialecticæ ta
put,non eſſe uitij hominem unum laudare in alijs, & in alijs accuſare,ſed eandem rem pro
bare & improbare.Ponam exemplũ,ut quod non intelligis, prudens mecũ lector intelligat.
In Tertulliano laudamus ingeniũ,ſed damnamus hæreſim. In Origene miramur ſcientiam
ſcripturarum,& tamen dogmatũ non recipimus falſitatem. In Didymo uero & memoriam
prædicamus,& ſuper trinitate fidei puritatem:ſed in cæteris quæ Origeni male credidit, nos
ab eo retrahimus. Magiſtrorũ enim non uitia imitanda ſunt,ſed uirtutes. Grammaticũ qui
dam Aphrum habuit Romæ uirum eruditiſſimũ:& in eo ſe æmulum præceptoris putabat,ſi
ſtridorem linguæ eius,& uitia tantũ oris exprimeret.In præfatiuncula πόῤῥω ἀφ' χῶρ fratrem
me nominas & collegam:dicis,eloquentiſſimũ,fidei meæ prædicas ueritatem. His tribus de
trahere non poteris, cętera carpe ut libet,ne uidearis tuo de me teſtimonio repugnare.Cum
fratrem & collegam dicis, amicitia tua dignũ fateris. Cum eloquentem prædicas,imperitiæ
ultra non arguis:Cum catholicũ in omnibus profiteris, hæreſeos nõ poteris mihi crimen im
pingere.Extra hæc tria ſi quid in me reprehenderis,non tibi uideberis eſſe cõtrarius.Ex qua
ſupputatione illa ſumma naſcitur:& te errare ea in me reprehendentem, quæ prius laudaue
ras: & me non eſſe in uitio, ſi in eiſdem hominibus & laudanda prædicem, & uituperanda
reprehendam.Tranſis ad animarũ ſtatum,& prolixius fumos meos increpas: atq; ut tibi li
ceat ignorare,quod conſulto te ſcire diſſimulas:Quæris à me primũ,de cœleſtibus, quomo
do angeli,quomodo archangeli ſint:quæ eis uel qualis habitatio:quæ ue inter ipſos differen
tia,aut ſi nulla omnino:quæ ſolis ſit ratio:unde augmentũ lunæ,unde defectus:quis uel qua
lis ſit ſyderũ curſus.Miror quomodo oblitus ſis illos uerſiculos ponere: Vnde tremor ter
ris,qua ui maria alta tumeſcant Obicibus ruptis:rurſuſq; in ſeipſa reſidãt. Defectus ſo
lis uarios, lunęq; labores, Vnde hominum genus & pecudum:unde imber & ignes: Ar
cturum pluuiasq; hyadas,geminosq; triones. Quid tantum,oceano properent ſe tingere
ſoles Hiberni,uel quæ tardis mora noctibus obſtet. Deinde cœleſtia deſerens, & ad ter
rena deſcendens,in minoribus philoſopharis.Interrogas enim me. Dic nobis quæ fontium
ratio? Quę uentorum? Quid grando? quid pluuiæ? quid mare ſalſum? quid flumina dulcia?
quid nubes,aut imbres,fulgura,aut tonitrua, aut fulmina? Vt poſtquam me hæc neſcire re
ſpondero,tuto tibi liceat de animabus ignorare:& unius rei ſcientiam, tantarum rerum igno
ratione compenſes. Tu qui per ſingulas paginas,fumos meos uentilas: non intelligis uidere
nos caligines tuas & turbines? Nam ut tibi ſciolus eſſe uidearis, & apud Calphurnianos diſ
cipulos doctrinæ gloriã teneas: totam mihi phyſicam opponis, ut fruſtra Socrates ad ethi 6
eam tranſiens dixerit: quæ ſupra nos, nihil ad nos.Ergo niſi tibi rationem reddidero, quare
formica paruũ animal,& punctũ,ut ita dicam, corporis, ſex pedes habeat:cum elephantus,
tanta moles quatuor pedibus incedat: Cur ſerpentes & colubri uentre labantur & pectore.
Cur uermiculus quẽ uulgus millepedam uocat,tanto pedũ agmine ſcateat: de animarũ ſta
tu ſcire nó potero? Quęris à me quid ipſe de animabus ſentiam:ut cũ profeſſus fuero,ſtatim
inuadas.Et ſi dixero illud eccleſiaſticum:quotidie deus operat animas,& in corpore eas mit
tit naſcentiũ:ilico magiſtri tendiculas proferas:& ubi eſt iuſticia dei, ut de adulterio inceſtuq;
naſcentibus animas largiatur? Ergo cooperator eſt malorũ hominum:& adulteris ſeminan
tibus corpora,ipſe fabricatur animas? quaſi uitiũ ſementis in tritico ſit,quod furto dicitur eſſe
ſublatum:& non in eo qui frumenta furatus eſt.Idcircoq; terra non debeat gremio ſuo ſemi
na confouere:quia ſator immunda ea proiecerit manu. Hinc eſt & illa tua arcana interroga
tio:quare moriantur infantes:cum propter peccata,corpora acceperint. Extat liber Didymi
ad te:quo ſciſcitanti tibi reſpondit: non eos multa peccaſſe, & ideo corporũ carceres tantum
eis tetigiſſe ſufficere.Magiſter meus & tuus eo tempore,quo tu ab eo iſta quęrebas:treis ex
planationũ in Oſee prophetã libros ad me,me rogante,dictauit: Ex quo apparet quid me,
quid te docuerit. Vrges ut reſpondeam de natura rerũ.Si eſſet locus:poſſem tibi uel Lucretij
opiniones iuxta Epicurum:uel Ariſtotelis iuxta Peripateticos,uel Platonis atq; Zenonis ſe
cundum

A cundum Academicos & Stoicos dicere. Et ut ad ecclesiam transeam, ubi norma est ueritatis: multa & Genesis & prophetarũ libri ac Ecclesiastes nobis de huiusce modi quęstionibus sug gerunt. Aut si hæc ignoramus, quomodo de animarũ statu, debueras in Apologia tua om nium rerum ignorantiam confiteri: & à calumniatoribus quærere, cur à te unũ impudenter expeterent, cum ipsi tanta nescirent? O triremem locupletissimã, quæ orientalibus & Ægy ptijs mercibus, Romanę urbis ditare uenerat paupertatem. Tu Maximus ille es, unus qui no bis scribendo restituis rem. Ergo nisi de oriente uenisses eruditissimus uir: hæreret adhuc in ter Mathematicos: & homines Christiani quid cõtra fatum dissererent, ignorarent. Merito à me quæris de Astrologia, & cœli ac syderũ cursu: qui tantarũ mercium plenam nauem de tulisti. Fateor paupertatem, non sum ita ut tu in oriente ditatus. Te multo tempore Pharus docuit, quod Roma nesciret. Instruxit Aegyptus, quod Italia hucusque non habuit. Scribis apud ecclesiasticos tractatores, treis de animabus esse sentẽtias. Vnã, quam sequitur Orige nes. Alterã, quam Tertullianus & Lactantius: licet de Lactantio apertissime mentiaris. Ter tiam, quã nos simplices & fatui homines non intelligimus: quod si ita sit, iniustus à nobis ar guatur deus. Et post hæc iuras te nescire quid sit uerũ. Dic oro te: putásne extra hæc tria esse aliquid in quo ueritas sit, & in tribus istis mendaciũ? An de tribus unũ esse quod uerum sit? Si est aliquid, cur disputantiũ libertatem angusto fine cõcludis, & cum mendacia protuleris, de ueritate taces? Sin aũt è tribus unum uerũ est, & reliqua duo falsa sunt: cur simili ignoran tia ignoras falsa cum ueris? An idcirco uerũ dissimulas, ut tibi tutũ sit cum uolueris falsa de fendere? Hi sunt fumi, hę caligines, quibus ex oculis hominũ conaris lumen auferre. Aristip pus nostri temporis, qui plenam cunctarũ mercium nauem Romano inuehis portu: & sella publice posita, Hermagoram nobis & Gorgiã exhibes Leontinũ: dum nauigare festinas, unius quæstiunculæ mercimoniũ in oriente oblitus es. Et iterũ clamitas: & Aquileiæ atq; Ale xandriæ te didicisse iactas: quod sit deus & animarũ & corporũ creator. De hoc scilicet quæ

B stio uentilatur: utrũ deus an diabolus animas fecerit: & non utrum animæ ante corpora fue rint, quod uult Origenes: & egerint aliquid propter quod sint crassis corporibus alligatæ: an in morem glirium torpentes cõsopitæq; dormierint. Hæc taces, quæ omnes flagitant: & ad illa respondes, quæ nullus inquirit. Fumos quoq; meos frequenter irrides, eo quod simulem me scire quod nesciam: & enumeratione doctorũ, rude uulgus inducam. Tu uidelicet flam meus, imò fulmineus: qui in loquendo fulminas, & flammas ore conceptas, tenere non po tes: atq; ut ille Barchochabas autor seditionis Iudaicę, stipulã in ore succensam anhelitu uen tilabat, ut flammas euomere putaretur, ita & tu nobis alter Salmoneus omnia per quæ ince dis illustras: & nos fumosos arguis, de quibus fortè dicatur: Qui tangis montes & fumigant: nec intelligis quid fumus in propheta significet locustarũ: & quod pulchritudo oculorũ tuo rum, amaritudinem fumi nostri ferre nõ potest. De crimine aũt periurij, quia me remittis ad codicem tuũ: & ex magna parte in alijs libris, tibi Calphurnioq; respondi: nunc breuiter di xisse sufficiat, te exigere à dormiente quod nunq; uigilans præstitisti. Magni criminis reus sum, si puellis & uirginibus Christi, dixi seculares libros non legendos: & me in somnis com monitum promisisse ne legerem. Tua nauis Romanę urbis releuatione promissa, aliud pol licetur, & aliud efficit. Mathematicorũ uenerat soluere quęstionẽ: & soluit fidem Christiano rum. Quæ per Ionium & Ægæũ, Adriaticũ atq; Tyrrhenũ, plenis cucurrerat uelis, in Roma no portu naufragiũ fecit. Nónne te pudet istiusmodi deliramenta cõquirere, & mihi similia obijciendi imponere necessitatem? Esto alius de te somnium uiderat glorioſum: uerecundiæ tuæ fuerat & prudentię, dissimulare quod audieras: & non quasi magno testimonio, alterius somnio gloriari. Vide quid inter tuũ & meum sit somniũ. Ego me humiliter reprehensum re fero: tu iactanter laudatũ te esse congeminas. Nec dicere potes: nihil mea refert quid alius ui derit: cum in luculentissimis libris tuis, hac te ad interpretandũ dicas ratione cõmotum: ne uir illustris de te somniũ perderet. Hic est omnis conatus tuus: si me periurum docueris, tu hæ reticus non eris. Venio ad grauissimum crimen, in quo post reconciliatas amicitias, me infide

litatis accusas. Fateor inter cuncta maledicta: quæ uel obijcis, uel minaris: nihil à me ita repel- c
lendum est, q̄ fraus, dolus, infidelitas. Peccare enim hominis est: insidias tendere diaboli est. Ergo ideo in Anastasi immolato agno dexteras iunximus: ut tuas Romæ schedulas fu-raremur? Vt immissi canes, inemendatas chartulas, te dormiente corroderent? Et hoc credi-bile est: ante nos accusatores parasse, q̄ tu crimen admitteres? Scilicet noueramus quid in animo uolueres? quid alius de te somniaturus esset? Vt impleretur in te Græcum prouerbi-um: Et sus doceret Mineruā. Si Eusebium ego ad latrandum miseram: quis Aterbij cōtra te & cæterorum rabiem cōcitauit? Nónne ille, qui & me hæreticum ex tuis amicitijs iudicabat? Cui cum satisfeciſſem, damnatione dogmatū Origenis, tu clausus domi, nunq̄ eum uidere ausus es: ne aut damnares quod nolebas: aut aperte resistens, hæreseos inuidiam sustineres. An idcirco testis contra te esse non poterit, quia accusator tui est? Anteq̄ sanctus Epiphani-us uenisset Hierosolymā: & ore quidem & osculo tibi pacem daret, mala autem & dolos in suo corde seruaret: anteq̄ nos ei in suggillationem tui epistolas dictaremus, ut hæreticū scri-beret, quem osculis orthodoxum cōprobauit, Aterbius cōtra te latrabat Hierosolymis: & ni-si cito abisset, sensisset baculum non literariū, sed dexteræ tuæ, quo tu canes abigere consue-uisti. Cur, inquit, falsatas meas schedulas suscepisti? Quare post interpretationem meam, au sus es in libris πρὸς ἀρχῶν stilum figere? Aut si erraueram ut homo, debuisti me priuatis li-teris cōuenire: & sic mihi blandiri, quomodo & ego tibi nunc in epistolis meis blandior. Hæc tota mea culpa est: quare subdolis laudibus accusatus, purgare me uolui: & hoc sine inuidia nominis tui: ut quod tu solus accusaueras, ad multos referrem: nō tibi hæresim obijciens, sed à me repellens. Nunquid sciui quod irascereris, si contra hæreticos scriberem? Dixeras te de Origenis libris hæretica sustulisse: fautorem te hæreticorum, iam non esse credebam, & ideo non in te, sed in hæreticos inuectus sum: in quo si uehemētior fui, ignosce mihi. Putaui, quod & tibi placerem. Furto & insidijs ministrorum meorum dicis schedulas tuas in publicum pro latas fuisse: quæ latebant in cubiculo tuo, uel apud eum solum erant qui rem sibi geri iniun- d
xerat. Et quomodo supra cōfiteris, quod aut nullus eas habuerit, aut admodū pauci? Si in cubiculo tuo latebant, qua ratione apud eum erant qui sibi rem geri iniunxerat? Sin autem unus cui scriptæ fuerant occultandas susceperat, ergo non latebant tantum in cubiculo tuo: nec habuerunt eas pauci, quos habuisse testatus es. Furto sublatas arguis: & rursum emptas magna pecunia, & infinitis mercibus criminaris. In una re, & in parua epistola quanta uarie-tas & dissonantia mentiendi. Tibi licet accusare, mihi defendere non licebit? Quando crimi-naris, amicum non cogitas. Quando respondeo: tunc tibi ius amicitiæ in mentem uenit. Dic oro te, cælandas schedulas scripseras, an prodendas? Si ut cælares, cur scripsisti? Si ut prode-res, cur cælabas? Sed in eo reprehendendus sum: quare accusatores tuos amicos meos non coercuerim. Vis tibi proferam literas eorū, in quibus me hypocriseos arguūt, quod te sciens hæreticum tacuerim? quod dum pacem incautus præbeo, intestina ecclesiæ bella suscepi? Tu discipulos uocas: qui me tuum condiscipulū suspicantur. Et quia parcior fui in refellendis laudibus tuis, putant me tuū esse symmysten. Hoc mihi præstitit prologus tuus, ut plus me amicus læderes, q̄ inimicus. Semel sibi persuaserant, recte an perperam ipsi uiderint, te esse hæreticum. Si defendere uoluero, hoc solū proficiam, ut me tecum pariter accusent. Deniq̄ mihi obijciunt laudationem tuā, & te non putāt insidiose scripsisse, sed uere: & quod tu in me semper ante laudabas, uehementer insimulāt. Quid me uis facere? ut discipulos accusatores pro te habeam: ut cōtorta in amicum iacula, meo suscipiam pectore? De libris autem πρὸς ἀρ-χῶν, debes mihi & gratias agere. Tu enim, ut dicis, noxia quæq; detruncans, meliora po-suisti. Ego ita ut habebantur in Græco expressi. Ex quo & tua apparet fides: & eius quem in-terpretatus es, hæresis. Scribebatur mihi de urbe à uiris in Christo præcipuis: respōde crimi-nanti: ne si tacueris, cōsensisse uidearis. Consona omnes uoce poscebāt: ut Origenis uersutias proderem, ut uenena hæreticorū Romanis auribus cauenda monstrarem. Quid hoc ad in-iuriam tuā pertinet? Num solus interpretatus es istos libros? & alios huius operis nō habes

participes

A participes? Nũquid & tu de Septuaginta interpretibus es: ut poſt æditionem tuã alĳs tranſferre non liceat? Ecce & ego multos, ut dicis, libellos de Græco in Latinũ tranſtuli: habes poteſtatem & tu rurſum eos uertendi, ut uolueris: & bona enim & mala ſuo imputantur autori. Quod & in te fieret, niſi dixiſſes te amputaſſe hæretica, & optima tranſtuliſſe. Hic eſt enim nodus tuus, qui ſolui non poteſt. At ſi erraſti ut homo, priorem damna ſententiã. Sed quid facies de Apologetico tuo, quem pro Origenis ſcripſiſti operibus? Quid de uolumine Euſebĳ, in quo cum multa mutaueris: & ſub nomine martyris, hæretici hominis ſcripta tranſtuleris: tamen plura poſuiſti, quæ eccleſiaſticæ fidei non cõueniunt. Tu etiam Latinos libros in Græcum uertis, nobis dare noſtris externa prohibebis? Si in alio opere reſpondiſſem, in quo me non læſeras, uideri poteram in iniuriã tuam trãsferre quod uerteras: ut te uel imperitum, uel ſubdolum demonſtrarem. Nunc uero nouũ querimoniæ genus: doles tibi in eo eſſe reſponſum, in quo à te accuſatus ſum. Dicebatur ad interpretationem tuã Roma ſubuerſa: poſtulabant omnes à me huius rei remediũ. Non quo ego alicuius momenti eſſem, ſed qui petebant, me eſſe aliquid arbitrabantur. Tu amicus eras, qui illa tranſtuleras, quid me uis facere. Obedire deo magis oportet, an hominibus? Domini cuſtodire ſubſtantiã, an furtum cælare cõſerui? Aliter te non placabo, niſi & ego tecum accuſanda cõmiſero? Si nullam feciſſes mei nominis mentionem: ſi me nõ ornaſſes egregĳs laudibus, poteram aliquod habere ſuffugium: & diuerſa obtendere, ne rurſus interpretata transferrem. Tu me amice cõpuliſti, ut aliquot dies in hoc opere perderem, ut proferrem in mediũ quod Charybdis debuit deuorare: & tamen læſus, amicitiæ in te iura ſeruaui: & quantũ in me fuit, ſic me defendi, ut te non accuſarem. Tu nimiũ ſuſpicioſus & querulus, qui dicta in hæreticos ad tuam refers contumeliam. Quod ſi aliter amicus tuus eſſe non poſſum, niſi & hęreticorũ amicus fuero: leuius tuas inimicitias, cũ illorum amicitias ſuſtinebo. Nouũ quoq; me putas finxiſſe mendaciũ: ut epiſtolã ad te meo nomine cõponerem, quaſi olim ſcriptã, quo bonus eſſe uidear & modeſtus,
B quã tu nuncũ omnino ſuſceperis. Hæc res perfacile probari poteſt. Multi Romæ eius exemplaria habent, ante hoc circiter trienniũ, qui tibi eam mittere noluerunt: ſcientes quæ de meo nomine iactitares, & cũ indigna propoſito Chriſtiano ac nefanda cõfingeres. Ego ſcripſi neſciens quaſi ad amicum. Illi non reddiderunt ei, quem inimicum nouerant: parcentes & meo errori, & tuæ conſcientiæ. Et ſimul argumentaris, quod ſi talem tibi epiſtolã ſcripſeram, non debueram contra te in alio libello multa mala ſcribere. Hic eſt totus error tuus, & hæc iuſta querimonia: quod quæ nos in hæreticos dicimus, tu in te dicta confingis: & niſi illis peperce
7 rimus, te putas eſſe uiolatum. An ideo panem tibi non damus, quia hæreticorũ cerebro lapidem illidimus? Et ut noſtram epiſtolam non probes, Papæ quoq; Anaſtaſĳ ſimili dicis fraude ſubnixam, de qua tibi ante reſpondi: quam ſi ſuſpicaris ipſius non eſſe, habes ubi apud eum nos arguas falſitatis. Sin autem eius eſt, ut huius quoq; anni contra te epiſtolæ probãt, fruſtra & falſò falſam arguere niteris, cum ex illius uera epiſtola, noſtram ueram eſſe doceamus. In excuſando mendacium tuũ quàm elegans eſſe uoluiſti: & ne ſex milia Origenis libros proferas, Pythagoræ à me exigis monumenta. Vbi eſt illa fiducia, qua inflatis buccis creberrime perſonabas: te quę in alĳs libris Origenis legeras, emẽdaſſe in libris πρὸς αἱρετικοὺς, & non aliena, ſed ſua reddidiſſe ſuis? De tanta librorũ ſylua unum fruticem ac ſurculum proferre non potes. Hi ſunt ueri fumi, hæ nebulę: quas dum in me criminaris, in te extinctas diſſipatasq; per me cognoſcis: nec fractam ceruicem deĳcis, ſed maiori impudentia cũ imperitia, dicis me negare quæ in promptu ſunt: ut cum montes aureos pollicitus fueris, ne ſcorteum quidem nummũ de theſauris tuis proferas. Iuſta contra me odia recognoſco, & uera in nos debaccharis inſania. Niſi enim ego quod non eſt, audacter exigerem, tu uidebaris habere quod non habes. Pythagoræ à me libros flagitas. Quis enim tibi dixit illius extare uolumina? Nónne in epiſtola mea quam criminaris hæc uerba ſunt? Sed fac me erraſſe in adoleſcentia, & philoſophorũ, id eſt, gentilium ſtudĳs eruditũ, in principio fidei ignoraſſe dogmata Chriſtiana: & hoc putaſſe in apoſtolis, quod in Pythagora & Platone & Empedocle le-

geram. De dogmatibus eorum, non de libris locutus ſum, quæ potui in Cicerone, Bruto ac Seneca diſcere. Lege pro Vatinio oratiunculam, & alias ubi ſodalitiorũ mentio fit. Reuolue dialogos Tullij. Reſpice omnem oram Italiæ, quæ quondã magna Græcia dicebatur: & Pythagoricorũ dogmatũ inciſa publicis literis ęra cognoſces. Cuius enim ſunt illa χρυσᾶ πυθαγόρεια γλύμματα; nõne Pythagoręꝫ? In quibus omnia eius breuiter dogmata cõtinent, & in quæ latiſſimo opere philoſophus commentatus eſt Iamblichus, imitatus ex parte Moderatum uirum eloquentiſſimũ, & Archippum ac Lyſidem Pythagoræ auditores. Quorũ Archippus ac Lyſides in Greęcia, id eſt, Thebis ſcholas habuere: qui memoriter tenẽtes præcepta doctoris, ingenio pro libris utebantur, à quibus illud eſt: Φευκτέον παντάπασι τὴ ἐκκοπτέον, ἀδύνειαν μὲν τοῦ σώματος, ἀπαιδευσίαν δὲ τῆς ψυχῆς, ἀκολασίαν δὲ τῆς γαστρὸς, στάσιν δὲ τῆς πόλεως, τῶν δὲ διαφωνίαν ἀπὸ τῆς οἰκίας, τὴ κοινῆ ἀπὸ πάντων τὴ ἀκρατίς, quod in latinũ ita poſſumus uertere: Fuganda ſunt omnibus modis & abſcindenda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à uentre, à ciuitate ſeditio, à domo diſcordia, & in cõmune à cunctis rebus intemperantia. Pythagorica & illa præcepta ſunt: Amicorũ omnia eſſe cõmunia. Et amicum ſeipſum eſſe alterum, duorumq; temporũ maxime habendã curam, mane & ueſperi, id eſt, eorũ quæ acturi ſumus, & eorũ quæ geſſerimus. Poſt deum ueritatem colendã, quæ ſola homines deo proximos faciat. Illaq; ænigmata, quæ diligẽtiſſime Ariſtoteles in ſuis libris proſequitur. Stateram ne tranſilias, id eſt, ne prætergrediare iuſticiam. Ignem gladio ne fodias. Iratum uidelicet & tumidum animum uerbis maledicis ne laceſſas. Coronã minime carpendam, id eſt, leges urbium conſeruandas. Cor non comedendum, id eſt, mœrorem de animo proijciendũ. Cum profectus fueris, inquit, ne redeas, id eſt, poſt mortem uitam iſtam ne deſideres. Per uiam publicam ne ambules, id eſt, ne multorũ ſequaris errores. Hirundinem in domũ non ſuſcipiendam, id eſt, garrulos & uerboſos homines ſub eodem tecto non habendos. Oneratis ſuperponendum onus, deponentibus non communicandum, id eſt, ad uirtutem incedentibus, augmentanda præcepta: tradentes ſe ocio, relinquendos. Et quia Pythagorica dogmata legiſſe me dixeram: audi quid apud Greęcos Pythagoras primus inuenerit. Immortales eſſe animas: & de alijs corporibus tranſire in alia. Quod quidem & Vergilius in ſexto Aeneidos uolumine ſequens, loquitur: Has omnes ubi mille rotam uoluere per annos, Lethæũ ad fluuiũ deus euocat agmine magno, Scilicet immemores ſupera ut conuexa reuiſant, Rurſus & incipiant in corpora uelle reuerti. Se primũ fuiſſe Euphorbum, ſecundo Callidem, tertio Hermotimum, quarto Pyrrhum, ad extremum Pythagoram: & poſt certos temporum circulos, ea quæ fuerant, rurſum fieri: nihilq; in mũdo uideri nouum. philoſophiã meditationem eſſe mortis, quotidie de corporis carcere nitentem animę educere libertatem: μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶν, & multa alia, quæ Plato in libris ſuis, & maxime in Phædone Timæoq;, proſequitur. Nam poſt Academiam & innumerabiles diſcipulos, ſentiens multũ ſuæ deeſſe doctrinæ, uenit ad magnã Græciam, ibiq; ab Archyta Tarentino & Timæo Locrenſi, Pythagoræ doctrina eruditus, elegantiã & lepôrem Socratis, cum huius miſcuit diſciplinis: quæ omnia nomine cõmutato, Origenes in libros ſuos πρὲι ἀρχῶν tranſtuliſſe cõuincitur. In quo igitur erraui, ſi adoleſcens dixi me ea putaſſe in apoſtolis, quæ in Pythagora & Platone & Empedocle legeram? Non ut tu calumniaris & fingis, in Pythagoræ & Platonis & Empedoclis libris, ſed quæ in illis fuiſſe legeram. & aliorũ me ſcripta eos habuiſſe docuerũt. & hoc genus elocutionis frequentiſſimũ eſt: ut ſi dicam, quæ in Socrate legi dogmata, putaui uera. Nõ quod Socrates libros ullos ſcripſerit, ſed quę legi apud Platonem & alios Socraticos illũ habuiſſe. Et rurſum, imitari uolui geſta, quę in Alexãdro & Scipione legerã. Nõ quod ipſi ſua geſta deſcripſerint, ſed quod apud alios legerim, quæ illos geſſiſſe mirabar. Igit etiã ſi docere nõ poſſem ipſius Pythagorę extare monumẽta, nec à filio eius ac filia, alijſq; diſcipulis probata cõuincerem: me nõ teneres mẽdacij, quia nõ libros, ſed dogmata legiſſe me dixi: & te fruſtra errare, me tuũ protegere mendaciũ uoluiſſe: ut niſi ego unũ libruũ Pythagoræ protulero, tu ſex milia Origenis libros perdideris. Veniã ad epilogos, id eſt,

maledicta

maledicta tua,in quibus me ad pœnitentiam cohortaris:& nisi conuersus fuero,id est,nisi te accusante siluero, mihi minaris interitum. Et hoc scandalum redundaturum in caput meum denuncias,qui te hominem lenissimum & Mosaicæ mansuetudinis,responsione mea ad scriptionis insaniã prouocauerim.Scire enim te iactas crimina,quæ tibi soli amicissimo sim confessus,& hæc in mediũ prolaturũ:meisq; me coloribus esse pingendũ, & debere meminisse, quod iacuerim ad pedes tuos,ne gladio oris tui amputares caput meũ. Et post multa,in quibus furibũdus exultas,reuocas te,& dicis optare pacem cum denunciatione duntaxat, ut desinceps taceã:id est,ut non scribã contra hæreticos,nec audeam respondere accusationi tuę.Si hoc fecero,frater ero & collega,& uir eloquẽtissimus & amicus ac sodalis:&, quod his maius est,omnia quæ de Origene transtuli, catholica iudicabis. Sin aũt mutiero, & me cõmouero, ilico impurus ero & hæreticus,& tua indignus necessitudine.Hæc sunt præconia mea,sic me hortaris ad pacem,& ne gemitum quidem ac lachrymas dolori liberas esse cõcedis. Possem & ego tuis te coloribus pingere,& insanire contra insanientem,& dicere quicquid uel scio uel nescio:& eadem licentia,imò furore & amentia,uel falsa,uel uera cõgerere:ut & me loqui, & te puderet audire:& obijcere tibi,quæ aut accusantem damnarent,aut accusatum: ut ex frontis duritia,fidem lectori facerem:ut quod impudenter scriberem,uere scribere iudicarer. Sed procul sit à moribus Christianis, ut dum aliorum petunt sanguinem, suum offerant:& sine gladio,uoluntate homicidæ sint. Tuæ hoc bonitati, tuæq; mansuetudini & simplicitati conuenit,qui de uno pectoris sterquilinio,& odorem rosarum, & fœtorem profers cadauerum: & contra sententiã prophetalem,amarũ dicis esse,quod quasi dulce laudaueras. Nec necesse est,ut in ecclesiasticis tractatibus rem tribunalem uentilemus. Nihilq; super hoc amplius audies,nisi illud è triuio:cum dixeris quod uis,audies quod nõ uis.Aut si tibi uile uidetur uulgare prouerbium, & homo sapientissimus magis philosophorum ac poetarum sententijs delectaris,lege illud Homericum: ὁπποῖον κ' εἰπηθέα ἔπος φύγ κ' ἐπακοστόν. Hoc solum requiro ab eximia sanctitate & censura tua(cuius tanta est puritas,ut ad sudaria & semicinctia tua dæmones rugiant) cuius exemplum in scribendo sequaris? Quis unquam catholicorum in disputatione sectarũ,turpitudinem ei,aduersum quẽ disputat,obiecit? Sic te docuerũt magistri tui? Talibus institutus es disciplinis,ut cui respondere non potueris,caput auferas, & linguam quæ tacere non potest,seces? Nec magnopere glorieris,si facias quod scorpiones possunt facere & cantharides.Fecerunt hęc & Fuluia in Ciceronẽ,& Herodias in Ioannem:quia ueritatem non poterant audire:& linguam ueriloquam, discriminali acu cõfoderunt. Canes latrant pro dominis suis, & tu non uis me latrare pro Christo? Scripserunt multi contra Marcionem, Valentinum, Arium, & Eunomium. A quo eis obiecta est turpitudo? Nónne toti in conuincenda hæresi incubuerunt.Istæ machinæ hæreticorum,id est, magistrorũ tuorum sunt:ut conuicti de perfidia,ad maledicta se conferant.Sic Eustathius Antiochenus episcopus,filios dum nescit,inuenit.Sic Athanasius Alexandrinæ urbis pontifex, tertiam Arsenij amputauit manũ.Duas enim qui mortuus prius fingebatur,uiuens postea habere monstratus est.Talia & cõdiscipuli tui & magistri nunc de eiusdẽ ecclesiæ sacerdote cõfingunt: & aũro,id est,tuis tuorumq; uiribus oppugnant fidei ueritatem.Quid loquar de hæreticis,qui licet foris sint,tamen se nominãt Christianos? Aduersum impijssimos Celsum atq; Porphyrium,quanti scripsere nostrorum? Quis omissa causa, in superflua criminũ obiectione uersatus est? quæ non chartæ ecclesiasticæ,sed libelli debent iudicum continere. Aut quid refert,si causa cadas,& crimine superes? Non necesse est,ut cum periculo tui capitis accuses. Vno percussore conducto,satis potes facere desiderio tuo.Et scandalũ timere te simulas: qui dudum fratrem,nunc accusatũ,semper inimicũ,es paratus occidere.Et tamẽ miror, quomodo homo prudens,furore præuentus,uelis mihi beneficiũ tribuere: ut educas de carcere animã meam, & non patiaris tecũ in tenebris huius seculi commorari. Vis ergo me tacere? Ne accuses. Depone gladiũ,& ego scutum abijciam. In unò tibi consentire non potero,ut parcam hæreticis, ut me catholicum non probem.Si ista est causa discordiæ,mori possum,tacere non possum.

Debueram quidem de omni ſcriptura tuæ inſaniæ reſpondere,& diuinis uocibus in modum c
Dauid citharizantis lenire furorem pectoris tui: ſed contentus ero unius libri paucis teſtimo
niis,& opponã ſapientiam ſtulticiæ:ut ſi humana contemnis,ſaltem diuina nõ negligas. Au
di igitur quid de te,& de omnibus inuidis ac maledicis & contumelioſis loquatur ſapiens So
lomon:Inſipientes dum iniuriis cupidi ſunt,impiũ facti oderunt ſenſum,Ne fabriceris in ami
cum tuum mala:& ne inimiceris aduerſum hominem ſine cauſa.Impiũ exaltant cõtumeliam.
Circuncide à te os prauum,& iniqua labia longe repelle abs te: oculos cõtumelioſi,linguam
iniqui,manus effundentes ſanguinem iuſti, cor fabricans cogitationes malas, & pedes feſti
nantes ad malefaciendũ.Qui nititur mendacio,paſcit uentos,& ſequitur aues uolãtes.Dere
linquit enim uias uineæ ſuę,& axes culturę fecit errare.Perambulat aridum ac deſertũ,& col
ligit manibus ſuis ſterilitatẽ.Os procacis appropiat cõtritioni:& qui profert maledicta, ſtul
tiſſimus eſt.Anima benedicta,omnis ſimplex uir.Animoſus inhoneſtus eſt. Per delicta la
biorum incidit in laqueum peccator.Itinera ſtultorum recta in cõſpectu ſuo. Stultus eadem
die oſtendit iram ſuam.Abominatio eſt domino,labia mendacia. Qui cuſtodit os ſuum,ſer
uat animam.Et qui temerarius eſt labriis,terrebit ſeipſum. Malus cum contumelia agit mala,
& inſipiens expandit maliciam ſuam. Quæres apud malos ſapientiã, & non inuenies. Suis
itineribus ſaturabitur temerarius.Sapiens timendo declinat malum:Stultus confidens miſce
tur ei.Longanimus uir multus in prudentia eſt:puſillanimus ualde imprudens eſt.Qui calu
mniatur pauperem,laceſſit factorem eius.Lingua ſapientum bona nouit,& os ſtultorũ pro
nunciat malum. Vir animoſus parat rixas: & immundus eſt apud deum omnis qui exaltat
cor ſuum.Manus inferens iniuſte,non erit impunitus.Qui diligit uitam, parcit ori ſuo. Ante
contritionem præcedit cõtumelia,& ante ruinam mala cogitatio. Qui obfirmat oculos ſuos,
cogitat peruerſa,& prouocat labriis ſuis omnia mala.Labia ſtulti ducũt eum in mala, & os au
dax mortem inuocat.Malignus uir multa detrimenta patietur.Melior eſt pauper iuſtus, cẽ
mendax diues.Gloria eſt uiro,qui auertit ſe à maledictis:qui autem ſtultus eſt,talibus ſe ob D
ligat.Noli amare detrahere,ne eradiceris,Suauis eſt homini panis mendacij:poſtea implebi
tur os eius calculo, qui operatur theſauros. Lingua mendacis uana ſectatur, & ueniet in la
queos mortis. In aure ſtulti noli quicquam dicere, ne forte irrideãt ſapientes ſermones tuos.
Claua & gladius & ſagitta pernicioſa ſunt:ſic & uir,qui contra amicum ſuum falſum dicit te
ſtimonium.Sicut aues auolant & paſſeres, ita maledictum uanum non ſuperueniet illi.Noli
reſpondere imprudenti ad imprudentiam eius,ne ſimilis ei fias. Sed reſpõde ſtulto ad ſtul
ticiam eius, ne ſibi ſapiens eſſe uideatur. Qui inſidiatur amicis ſuis, cum uiſus fuerit, dicit:lu
dens feci.Craticula carbonibus,& ligna igni, & uir maledicus ad tumultum rixæ. Si te roga
uerit inimicus tuus,parcens uoce magna, ne conſentias ei: ſeptem enim nequitiæ ſunt in ani
ma eius.Grauis eſt lapis,& uix portabilis arena:ſed ira ſtulti grauior utroq;. Crudelis eſt in
dignatio,& acuta ira & zelus impatiens eſt.Impius calumniatur pauperes: & qui confidit in
cordis auaricia,ſtultiſſimus eſt. Totam iram ſuam profert inſipiens,ſapiens diſpenſat in par
tes.Filius malus gladios dentes habet,& cultros molas:ut conſumat infirmos de terra,& pau
peres ex hominibus.His ergo doctus exemplis,nolui mordere mordentem,nec uicem talio
nis implodere: maluiq; inſaniam excantare furibundi,& unius libri antidotum uenenato pe
ctori infundere.Sed uereor ne nihil proficiens,illud Dauidicum cantare cõpellar, & his me
ſermonibus conſolari:Alienati ſunt peccatores à uulua,errauerũt ab utero. Locuti ſunt falſa:
furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis:ſicut aſpidis ſurdæ,& obturãtis aures ſuas,quæ
non audiat uocem incantantium & uenefici incantantis ſapienter. Deus conteret dentes eo
rum:in ore ipſorum molas leonum confringet deus.Ad nihilum deueni, tanq; aqua decur
rens.Intendit arcũ ſuũ,donec infirmentur.Sicut cera quæ fluit, auferentur:ſupercecidit ignis,
& non uiderunt ſolem.Et iterum: Lætabitur iuſtus cum uiderit uindictã impiorum, manus
ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.Et dicet homo:ſi utiq; eſt fructus iuſto, utiq; eſt deus iu
dicãs eos in terra.In extrema epiſtola ſcribis manu tua:Opto te pacẽ diligere. Ad quod bre

uiter

A uiter respondebo: Si pacem desideras, arma depone. Blandienti possum acquiescere, non timeo comminantem. Sit inter nos una fides, & ilico pax sequetur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

1 Mihi uindicta, & ego.) Vulgò uindictam legunt, cum hic uindicta sit: ut est & in Grecis codicibus, ἐμοὶ ἐκδίκησις, hoc est, meum est uindicare, non tuum. Hoc est uerum dilemma tuum.) Dilemma cornutus est syllogismus, cum duo sic proponuntur, ut necesse sit in alterum incurrere. Dicitur enim δίλημμα, quod duplex habeat cornu, siue argumentum. Cereales & Anabasij.) Cereales appellat nuncios missos, qui quaquauersum per orbem rumorem spargant. Sicuti Ceres Triptolemum misit, qui ex alto triticum spargeret in uniuersum mũdum. Nam huc Hieronymus eam uocem deflexit, cum antiquitus cereales dicti sint ædiles rei frumentariæ præfecti. Quidam pro cereales deprauauerant cursales. Et Anabasij.) Sic appellat, quod conscensis curribus aut equis, celerius perferunt. Anabasis enim Græce ascensus est: & rursus alludit ad Triptolemum, qui conscenso curru, è sublimi spargebat semina. Vt panegyricum.) Id est, orationem in laudem mei scriptam. Atq; hæc cum ironia dicuntur. Non te pudet procemij.) Ad hunc modum scriptum erat in plerisq; codicibus: in nonnullis loco procemij erat præmij. Neutra uox uel tantulum ad sensum facit. Vnde suspicor scriptum fuisse: Non te pudet parœmij, aut certe parœniæ. Nam προινεῖν est temulentorum in morem temere debacchari in quempiam, nullo delectu, nulloq; iudicio: inde προινία, & ut à λοιδορεῖν, λοιδορία & λοιδόριον, sic à προινέω, προινία & πρόινιον, pro conuicio stulte ac temere dicto, uelut
2 inter pocula. Neq; quicquam addubitem ita scriptum ab Hieronymo fuisse. Dario.) Darius Persarum rex opulentissimus. Crœsus rex Lydorum, nobilitatus diuitijs suis quemadmodum & Mida. Demaratum & Crassum.) Hos duos pro ditissimis posuit. Notat Demaratum Corinthium, Tarquinij Prisci Romanorum regis patrem, qui negotiatione ditissimus euasit: de quo uide Dionysium Halicarnassæum lib. Ro. Antiquitatis tertio, & Liuij ab urb. cond. librum primum. Plinium lib. xxxiij. M. Tullium Tusculanarum quæst. lib. v. De Crasso meminere multi, cui cognomen etiam à diuitijs additum. Addit, subitum, ad maiorem inuidiam, quod non ex patrimonio, sed malis artibus repente factus sit dites. Per quod Danaes est.) Pro Danaes plerisq; codices habebãt Dianæ. Danae fuit Acrysij filia, quam Iupiter uersus in aurum uitiauit, cum à patre esset inclusa turri æreæ. Horatius sic interpretatur fabulam, ut ostendat, nihil esse tam repositum, neq; tam custoditum, ad quod non penetretur au-
B ro. Συγγραφεὺς ἀγράμματος.) Id est, conscriptor absq; literis. Athenogeronta.) Si syncera scriptura est, significat senem uersantẽ in ludo literario. Græcis enim Athena dicitur, quæ nobis Minerua. Ea præfecta est studijs, & Athenæũ scholã appellãt, de quo superius quoq; meminimus. Πολύγλωττος.) Id est, quinq; linguas habens. Elocutionis περισσολογία.) Perissologia uitium est sermonis, cum oratio superfluis uerbis redundat. Solœcistam.) Solœcista qui uitiose loquitur, quod uulgò uocãt incon-
3 gruum, à uerbo σολοικίζειν. Atq; occidentis τροπαιοφόρους.) Id est, trophæum ferentes, quasi dicat, antesignanos & uexilliferos. Sic enim ex uarijs exemplarium uestigijs restituimus. Absq; Palladis arte.) Oblique notauit Palladium Galatam, quem subornauerat Ruffinus in Hieronymum, ut interpretationem illius calumniaretur, quemadmodum alibi testatur ipse. Erat autem & hic factionis Origenicæ; unde & cauendum admonet Epiphanius in epistola sua. Porrò quod ait, arte, alluſit ad Palladem artium præsidem. Salebris & uoraginibus.) Duo sunt impedimẽta uiarum, Salebræ asperæ quædam obstacula: & uoragines, cum uia est profundior. Ἀπολογίας ὠφελήσας.) id est, defensionis Origenis. Origenis κήρυκα.) id est, præconem: id enim Græcis ceryx. Mendacem memorem.) Citatur ab Apuleio & Quintiliano. Mendacia potissimum confutari solent inconstãtia sermonis, unde illis memo-
4 ria est opus. Holographa.) id est, integra, ut erat scripta, & non mutilata, ab ὅλος & γράφω. Cuniculos tuos.) Machinamẽta clanculariа: à cuniculis, quibus hostes urbes suffodiunt. Flantibus Etesijs.) Etesiæ uenti sunt certis anni temporibus spirantes, hoc est, post caniculæ exortum, uelut in hoc à natura dati, ut pomeridianũ æstum temperent, alioquin intolerabilem. Ad Protei columnas.) Huic columnæ & statuæ fuerunt apud Aegyptios, quemadmodum Baccho apud Indos, Herculi apud Hispanos. Protei columnarum meminit Vergilius Aeneidos xi. Atrides Protei Menelaus aduſq; columnas Exulat. quem locũ sic explanat Seruius, aduſq; columnas Protei, usq; ad fines Aegypti, hoc est, usq; ad Pharon ante insulam, nunc partem Alexandriæ: de quo Lucanus, Nunc claustrum pelagi septi Pharus insula, quondã In medio stetit illa mari, sed tempore uatis Proteos, at nunc est pellæis proxima
1 muris. Sed Ionæ ad portum.) Quidam codices habebant, Dionis portum. Si Ionæ portum legis, intellige Tharsis oppidum Ciliciæ, quo Ionas propheta destinabat ire: de quo superius dictum est. Per Maleas & Cycladas.) Malea promontorium est contra Peloponnesum, periculosissimũ prætermauigãtibus. Cyclades insulæ sunt in medio mari, quod in orbem iaceãt sic dictæ. Famosissimum
5 lacum.) Asphaltiten intelligit, qui nihil gignit præter bitumen. Nullum corpus animantium recipit, tauri camelicq; fluitant. Hæc & alia multa Plinius libro quinto. Hic est ἀνθρωπομορφίτης.) Anthropomorphitæ inter hæreticos recẽsentur in Decretis, qui deo tribuebãt corpus, quale nos habemus: unde

& nomen

& nomen habent. Hic error ortum duxit à ſimplicibus quibuſdã & imperitis monachis Aegypti, qui c quum in ſcripturis legerent, faciẽ, oculos, aures, os, brachia, manus & pedes dei, putabãt hæc iuxta corpus intelligenda: lege Tripartitæ hiſtoriæ librũ decimũ. Oſtendit ſuperius, quoſdã notatos ab Epiphanio, quod imagines haberent in tẽplo. Quod tuũ quaſi operculũ uenenatæ.) Prouerbialiter dictũ eſt, quod alibi ſic extulit: Dignũ patella cooperculũ: cum rei malę additur id quod cõgruit. Et eandẽ magiſtri ſapientiã etiam in ſenſibus quærerent.) Vide ut diuus Hieronymus ſententias æſtimari uult ex uerborũ diligentia. Calphurnianos diſcipulos.) Ruffinũ ſæpius Calphurniũ Saluſtianũ uocat: huius igitur diſcipulos Calphurnianos appellat: de quo meminimus & antea. Ad ethicã tranſiens.) Socra- 6 tes apud Platonem, ſiue uere ſiue iocans: narrat ſe ob tarditatem ingenij à naturaliũ rerum cognitione ad moralem philoſophiã traduxiſſe ſtudium. Lucretij opiniones.) Lucretius Epicuri ſectator, de naturis rerum carmine ſcripſit. Maximus ille.) Alluſit ad Fabium Maximũ, de quo uerſus ille Enniani celebratur: Vnus qui nobis cunctãdo reſtituit rẽ. Ariſtippus noſtri.) Is Socraticus philoſophus, primus Socraticorũ mercede docuit. Hic Syracuſas nauigauit ad Dionyſiũ. Hermagoram nobis & Gorgiam.) Hi rhetores erant, qui, ſella poſita, profitebantur ſe omnibus omni de re ex tempore reſponſuros. In morẽ glirium.) Glires hyeme cõduntur, ac ſomno ſeu quiete nõ pinguescunt ſolũ, ſed etiam reiuuenescunt: autore Plinio. Barchochabas.) Hiſtoria eſt apud Ioſephũ. Huius meminit Euſebius lib. iiij. hiſtoriarũ. Chochebæ ſeditioſi Iudæi meminit Hieronymus in Agrippa. Alter Salmoneus.) De Salmoneo eſt in fabulis, qui curru æreo, & tedis ardẽtibus imitatus eſt tonitru ac fulmen Iouis. Hy- 7 pocriſeos.) id eſt, ſimulationis. Symmyſten.) id eſt, ſociũ myſteriorũ, & eiſdem myſterijs initiatũ.

An ideo tibi panem non damus.) Alludit ad illud Plautinum: Altera manu fert lapidem, panẽ oſtentat altera. Montes aureos.) Prouerbiale eſt, de promiſſis immenſis. Modo non montes auri pollicens.

Scorteum nummũ.) id eſt, coriaceũ. Nam olim in corio ſignabãt. Vnde pro uiliſſimo nummo ſcorteum poſuit, qui ne plumbeus quidẽ ſit aut æreus. Oram Italiæ.) In hac Pythagoras docuit. Cuius enim ſunt illa χρυσᾶ πυθαγόρεια ἐπη.) id eſt, aurea præcepta. Illaq; ænigmata.) id eſt, obſcure dicta. De his nos in principio Prouerbiorũ nonnulla tradidimus ex diuerſis autoribus. Μαθήσεις ἀναμνήσεις ἐστίν.) id eſt, diſcere eſſe reminiſci, ut ſenſum magis reddamus q̃ uerba. Tuis te coloribus pingere.) id eſt, deſcribere qualis es. Eſt aũt figura prouerbialis, ſimilis illi: Ornatus ex tuis uirtutibus. Illud Homericũ.) Eſt in Iliados υ. οἷος ἐπεύδα ἔπος, τοῖον κ' ἐπακούσεις. id eſt, Qualecunq; dixeris uerbum, tale audies.

Cantharides.) Cantharis inſectum eſt, letale habens uenenum. Fuluia in Ciceronem.) Fuluia uxor Antonij, cuius inſtinctu Ciceronem occidit, quæ & acu dicitur linguam extincti confodiſſe. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

PElagius Brito monachus poſt Ariũ ſucceſſit, noui erroris autor: Celeſtinoq; ac Iuliano fautoribus & adiutoribus, multos in ſuam pertraxit factionem. Is tantũ tribuit libero arbitrio, ut diceret, abſq; gratia Chriſti, ſolis meritis hominẽ poſſe ſalutẽ conſequi. Atq; ſuper hac re primum increpatus à fratribus, eatenus ceſſit admonitioni, ut nõ excluderet gratiã, ſed diceret, hac accedente facilius poſſe peruenirí ad ſalutẽ, quaſi & abſq; hac peruenirí poſſet, licet difficilius. Orationes quæ fierent in eccleſia, uel pro fidelibus, uel pro infidelibus, ut ſuperuacuas damnabat: quod diceret id quod peteretur, ſibi quemq; ſua induſtria præſtare poſſe. Verũ hoc in cõcilio Antiocheno cũ mereri ne damnaretur, recantauit: etiã ſi non deſijt deinceps in ſcriptis ſuis eadẽ docere. Addebat, Adæ peccatũ nulli nocuiſſe, niſi ipſi qui cõmiſerat. Omnes infantes tam inſontes naſci, q̃ ipſe Adam fuiſſet conditus à deo. Baptizandos aũt, non ut à peccato exuerentur, quo carerent, ſed ut ſacramẽto adoptionis honorarentur. Scripſit tres de fide trinitatis libros, & eclogas, hoc eſt, excerptiones ex libris diuinis, in morẽ indicis per capita digeſtas. Publicatus hęreticus ſcripſit in defenſionẽ ſui dogmatis. Damnatus eſt à pontifice Zoſimo inſectantibus Afris, & potiſſimum Auguſtino reliquias factionis perſequente: idq; concilio apud Carthaginem habito ducentorum & quatuordecim epiſcoporum. Nam ipſe Pelagius, antequam de hoc pronunciaſſet Zoſimus, iam ab Innocentio damnatus fuerat. Hæc partim ex Proſpero, partim ex Auguſtino & Gennadio ac Platina. Hunc Auguſtinus tradit ſua tempeſtate recentiſſimum hæreſiarcharum extitiſſe, hominem eloquentia, ut apparet, munitum. Huius dogma rogatu Cteſiphontis refellit Hieronymus, oſtendẽs è quorum fontibus hic error fuerit natus. Atq; hac quidem epiſtola ceu uelitatus eſt in Pelagianos: pollicetur autem, ſe per ocium iuſto uolumine reſponſurum.

HIERONYMVS ADVERSVS PELAGIVM AD CTESIPHONTEM

NOn audacter (ut falſo putas) ſed amanter ſtudioſeq; feciſti, ut nouam mihi ex uetere mitteres quæſtionẽ, quæ ante literas tuas pleroſq; in Oriente decepit: ut per ſimulatam humilitatem, ſuperbiam diſcerent: & dicerẽt cum diabolo: In cœlum aſcendam, ſuper ſydera cœli ponam thronum meũ, & ero ſimilis altiſſimo. Quæ enim poteſt alia maior eſſe temeritas, q̃ dei ſibi nõ dicam ſimilitudinem, ſed æqualitatẽ uendicare: & breui ſententia, omniũ hæreticorum uenena complecti, quæ de philoſophorum &

maxime

A maxime Pythagoræ & Zenonis principis Stoicorum fonte manarunt? Illi enim quæ Græci appellant πάθη, nos perturbationes possumus dicere, ęgritudinem uidelicet & gaudium, spem & metum: quorum duo præsentia, duo futura sunt, asserunt extirpari posse de mentibus, & nullam fibram radicemq; uitiorum in homine omnino residere, meditatione & assidua exercitatione uirtutum. Aduersum quos & Peripatetici, qui de Aristotelis fonte descendunt, fortissime disputant: & Academici noui, quos Tullius sequitur: & eorum non dico res
2 quæ nullæ sunt, sed umbras & uota subuertunt. Hoc est enim hominem ex homine tollere, & in corpore constitutum esse sine corpore: & optare potius quàm docere, dicente Apostolo: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et quia epistolaris breuitas non potest omnia comprehendere, strictim tibi uitanda describam. Vnde & illud Vergilianum est: Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudentq;, nec auras Respiciunt, clausæ tenebris & carcere cæco. Quis enim potest aut non gestire gaudio, aut mœrore contrahi, aut spe ex-
5 tolli, aut timore terreri? Quamobrem & grauissimus poeta Flaccus scripsit in Satyra: Nam uitijs nemo sine nascitur: optimus ille est Qui minimis urgetur. Pulchre quidam nostrorum ait: Philosophi patriarchæ hæreticorũ, ecclesiæ puritatem peruersa maculauere doctrina: ut nesciant illud dictum de humana fragilitate: Quid gloriatur terra & cinis? præsertim cum de ijsdem Apostolus dicat: Video aliam legem in membris meis, repugnantẽ legi mentis meæ, & ducentem me in captiuitatem. Et iterum: Nõ enim quod uolo, hoc ago: sed quod nolo, id operor. Si quod nõ uult operatur, quomodo stare potest hoc quod dicitur posse hominem sine peccato esse, si uelit? Qua ratione potest esse quod uelit, cum Apostolus asserat se quod
4 cupiat, implere nõ posse? Cumq; ab eis quærimus, qui sint illi quos absq; peccato putent, nouas strophas eludere cupiũt ueritatem: se nõ eos dicere, qui sint uel fuerint, sed qui esse possint. Egregij doctores, dicunt esse posse quod nunq; fuisse demonstrãt, dicente scriptura: Omne quod futurum est, iam factum est in priori tempore. Neq; nunc mihi necesse est ire per sin-
B gulos sanctorũ, & quasi in corpore pulcherrimo neuos quosdam & maculas demonstrare: quod plerisq; nostrorum simpliciter faciunt, cum paucis sententiolis scripturarum possint hæreticorum, & per eos philosophorum, argumenta conuinci. Quid enim dicit uas electionis? Conclusit deus omnia sub peccato, ut omniũ misereatur. Et in alio loco: Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria dei. Ecclesiastes quoq;, per quem se cecinit ipsa sapiẽtia, libere protestatur, & dicit: Non est enim homo iustus super terram, qui faciat bonum & non peccet. Et iterum: Si peccauerit populus tuus, non est enim homo qui nõ peccet. Et quis gloriabitur castum se habere cor? & non est mundus à sorde, nec si unius diei fuerit super terram uita eius. Vnde & Dauid dicit: Ecce enim in iniquitatibus cõceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Et in alio psalmo: Nõ iustificabitur in cõspectu tuo omnis uiuens. Quod testimonium sub nomine pietatis noua argumentatione deludunt. Aiunt enim ad comparationẽ dei nullum esse perfectum, quasi scriptura hoc dixerit. Neq; enim ait: Non iustificabitur omnis uiuens, sed, non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Quando enim dicit, in cõspectu tuo, hoc intelligi uult, quod etiam qui hominibus sancti uidẽtur, dei scientiæ atq; noticiæ nequaquam sancti sint. Homo enim uidet in facie, deus autem in corde. Si autem inspiciente deo & omnia contemplante, quem cordis arcana non fallunt, nullus est iustus: perspicue ostenditur, hæreticos non hominem in excelsa sustollere, sed dei potentiæ derogare: multaq; alia, quæ si de scripturis sanctis uoluero congregare, non dicã epistolæ, sed uoluminis quoq; excedam modum. Nihil noui asserunt, qui in huiuscemodi applaudente sibi perfidia, simplices quidem & indoctos decipiunt: sed ecclesiasticos uiros, qui in lege dei die ac nocte meditantur, decipere non ualent. Pudeat ergo eos principum & sociorum suorum, qui aiunt, posse hominẽ sine peccato esse si uelit, quod Græci dicũt ἀναμαρτησίαν. Et quia hoc ecclesiarum per Orientem aures ferre non possunt: simulãt se sine peccato quidem dicere, sed ἀναμαρτησίαν dicere non audere: quasi aliud sit sine peccato, aliud ἀναμαρτησίαν, & non Græcũ sermonem, qui apud illos cõpositus est, duobus uerbis sermo Latinus expresserit. Si absq; peccato

dicis, &

dicis, & ἀναμαρτησίαν dicere te diffiteris: damna eos ergo qui ἀναμαρτησίαν prædicant. Sed c
non facis. Nosti enim quid intrinsecus discipulos tuos doceas, aliud ore commemorans, & 5
aliud cælans conscientia: nobisq; alienis & indoctis loqueris per parabolas, tuis autem my-
steria confiteris: & hoc iuxta scripturam te facere iactas: quia dictum est: turbis Iesus in para
bolis loquebatur: & ad discipulos in domo dicit: Vobis datum est scire mysteria regni cœlo-
rum, illis autem non est datum. Sed ut dicere cœperam, exponam breuiter principum & so-
ciorum tuorum nomina: ut animaduertas, qualium consortio gloriaris. Manichæus electos
suos, quos inter animas Platonis in cœlestibus collocat, dicit omni carere peccato, nec si ue-
lint, posse peccare. Ad tanta enim eos uirtutum culmina transcendisse, ut carnis operibus illu-
dant. Priscillianus in Hispania pars Manichæi, de turpitudine cuius te discipuli diligunt plu
rimum, uerbum perfectionis & scientiæ sibi temere uendicantes, soli cũ solis clauduntur mu-
lierculis, & illud eis inter coitum amplexusq; decantant: Tum pater omnipotens fœcundis 6
imbribus æther Coniugis in gremium lætæ descendit: & omneis Magnus alit, magno com-
mixtus corpore, fœtus. Qui quidem partem habent Gnosticæ hæreseos, de Basilidis im-
pietate uenientem. Vnde & uos asseritis eos, qui absq; legis scientia sunt, peccata uitare non
posse. Quid loquar de Priscilliano, qui & seculi gladio, & totius orbis autoritate damnatus
est? Euagrius Ponticus Hyperborita, qui scribit ad uirgines, scribit ad monachos, scribit ad 7
eam cuius nomẽ nigredinis testatur perfidiæ tenebras, ædidit librum & sententias περὶ ἀπα-
θείας, quam nos impassibilitatem uel imperturbationẽ possumus dicere, quando nunquam
animus ullo perturbationis uitio cõmouetur: & ut simpliciter dicam, uel saxum uel deus est.
Huius libros per Orientem Græcos, & interpretante discipulo eius Ruffino, Latinos pleriq;
in Occidente lectitant: qui librum quoq; scripsit, quasi de monachis: multosq; in eo enu-
merat, qui nunquam fuerunt: & quos fuisse Origenistas, & ab episcopis damnatos esse
non dubium est, Ammonium uidelicet & Eusebium & Euthymium, & ipsum Euagrium,
Or quoq; & Isidorum, & multos alios, quos enumerare tædium est. & iuxta illud Lucretij: D
Ac ueluti pueris absinthia tetra medentes Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt dulci mellis flauoq; liquore: ita ille unum Ioannem in ipsius libri posuit prin-
cipio, quem & catholicum & sanctum fuisse non dubium est, ut per illius occasionem cæteros
quos posuerat hęreticos, ecclesiæ introduceret. Illam autem temeritatem, imò insaniam eius,
quis digno possit explicare sermone, quod librum Xysti Pythagorei, hominis absq; Chri-
sto atq; ethnici, immutato nomine, Sixti martyris, & Romanæ ecclesiæ episcopi prænotauit:
in quo iuxta dogma Pythagoricorum, qui hominem exæquant deo, & de eius dicunt esse
substantia, multa de perfectione dicuntur: ut qui uolumen philosophi nesciunt, sub martyris
nomine bibãt de aureo calice Babylonis. Deniq; in ipso uolumine nulla prophetarum, nul-
la patriarcharum, nulla apostolorũ, nulla Christi fit mentio ut episcopum & martyrem sine
Christi fide fuisse contendat. Vnde & uos plurima contra ecclesiam usurpatis testimonia. Fe
cerat hoc & in sancti Pamphili martyris nomine, ut librum primum sex librorum defensio-
nis Origenis, Eusebij Cæsarienſis quem fuisse Arianum nemo est qui nesciat, nomine Pam-
phili martyris prænotaret, quo scilicet egregia illa quatuor Origenis περὶ ἀρχῶν uolumina
Latinis infunderet auribus. Vis adhuc & aliũ nosse tui erroris principem? Doctrina tua Ori-
genis ramusculus est. In eo enim psalmo, ubi scriptum est (ut de cæteris taceam) Insuper & 8
usq; ad noctem erudierunt me renes mei: asserit uirum sanctum, de quorum uidelicet & tu
numero es, cum ad uirtutum uenerit summitatem: ne in nocte quidem ea pati, quæ homi-
num sunt, nec cogitatione uitiorũ aliqua titillari. Nec erubescas de societate talium, renuens
eorum nomina, quorum blasphemijs iungeris. Iouiniani secunda quæstio, tui ingenij disci-
plina est. Quicquid illi responsum est, tibi responsum credito. Nec fieri potest, ut diuersus
sit eorum exitus, quorum est una sententia. Cum hæc ita se habeãt, quid uolunt miseræ mu-
lierculæ oneratæ peccatis, quæ circunferuntur omni uento doctrinæ, semper discentes & nun
quam ad scientiam ueritatis peruenientes: & cæteri mulierculorum socij, prurientes auribus,

& igno

A & ignorantes quid audiant,quid loquantur,qui uetuſtiſſimum cœnum, quaſi nouam ſuſci-
9 piunt temperaturam:qui(iuxta Ezechielem)liniunt parietem abſq; temperamento,& ſuper-
ueniente ueritatis pluuia, diſſipantur? Simon magus hæreſim condidit, Helenæ meretricis
adiutus auxilio.Nicolaus Antiochenus omnium immundiciarum repertor,choros duxit fœ
mineos.Marcion Romam pręmiſit mulierem,quæ decipiendos ſibi animos præpararet. A-
pelles Philomenen ſuarum comitem habuit doctrinarum.Montanus immūdi ſpiritus præ-
dicator,multas eccleſias per Priſcam & Maximillam,nobiles & opulētas fœminas, primum
auro corrupit,deinde hæreſi polluit.Dimittam uetera,ad uiciniora tranſcendā. Arius, ut or-
bem deciperet, ſororem principis ante decepit. Donatus per Aphricam ut infelices quoſq;
fœtentibus pollueret aquis, Lucillæ opibus adiutus eſt.In Hiſpania Agape Elpidium, mu-
lier uirum,cæcum cæca duxit in foueam, ſucceſſoremq; ſui Priſcillianum habuit Zoroaſtris
magi ſtudioſiſſimum, & ex mago epiſcopum: cui iuncta Galla non gente, ſed nomine,ger-
10 manam huc illucq; currentem,alterius & uicinæ hæreſeos reliquit hæredem. Nunc quoque
myſterium iniquitatis operatur. Duplex ſexus utrunq; ſupplantat,ut illud propheticum co
gamur aſſumere:Clamauit perdix,congregauit quæ non peperit, faciens diuitias ſuas, non
cum iudicio. In dimidio dierum derelinquet eas, & nouiſſimum eius erit inſipiens. Illud ne-
ro quod ad decipiendos homines quoſq; poſtea huic ſententiæ coaptarunt (non abſq; dei
gratia)cum prima legentes fronte decipiat,introſpectum & diligentiſſime uentilatum, deci-
pere non poteſt. Ita enim dei gratiā ponunt, ut non per ſingula opera eius nitamur & rega-
mur auxilio:ſed ad liberum referunt arbitrium,& ad pręcepta legis,ponentes illud Eſaiæ:Le
gem enim deus in adiutorium poſuit:ut in eo deo referendæ ſint gratiæ,quod tales nos con-
diderit, qui noſtro arbitrio poſſimus & eligere bona, & uitare mala: & non intelligunt iſta
dicentes,quod per os eorum intolerabilem blaſphemiam diabolus ſibilet.Si enim in eo tan-
tum dei eſt gratia, quod propriæ nos condidit uoluntatis, & libero arbitrio contenti ſumus:
B nec ultra eius indigemus auxilio, ne ſi indiguerimus liberum frangatur arbitriū:ergo nequa-
quam ultra orare debemus:nec illius clementiam precibus flectere, ut accipiamus quotidie,
quod ſemel acceptū in noſtra eſt poteſtate.Iſtiuſmodi homines tollunt orationem: & per li-
berum arbitriū,non homines propriæ uoluntatis,ſed dei potentiæ factos ſe eſſe iactant, qui
nullius ope indigent.Tollantur & ieiunia omniſq; continentia. Quid enim mihi neceſſe eſt
laborare, ut accipiam per induſtriam, quod ſemel meæ factum eſt poteſtatis? Hoc quod di
co,non meum eſt argumentum: Vnus diſcipulorum eius,imò iam magiſter & totius ductor
exercitus,& contra Apoſtolum uas perditionis,per ſolœciſmorum, & non (ut ſui iactitant)
ſyllogiſmorum ſpineta decurrens, ſic philoſophatur & diſputat: Si nihil ago abſq; dei auxi-
lio:& per ſingula opera,eius eſt omne quod geſſero: ergo non ego qui laboro,ſed dei in me
coronabitur auxiliū, fruſtraq; dedit arbitrij poteſtatem,quam implere non poſſum,niſi ipſe
me ſemper adiuuerit. Deſtruitur enim uoluntas,quę alterius ope indiget.Sed liberum dedit
arbitrium deus,quod aliter liberum non erit, niſi fecero quod uoluero. Ac per hoc ait: Aut
utor ſemel poteſtate quæ mihi data eſt,ut liberum ſeruetur arbitrium:aut ſi alterius ope indi
geo,libertas arbitrij in me deſtruetur. Qui hæc dicit, quam non excedit blaſphemiam? quæ
hæreticorum uenena non ſuperat? Aſſerunt ſe per arbitrij libertatem nequaquam ultra ne-
ceſſarium habere deum,& ignorant ſcriptum:Quid habes quod non acceperiſti? ſi autem ac-
cepiſti,quid gloriaris,quaſi non acceperis? Magnas agit deo gratias,qui per libertatem arbi-
trij rebellis in deum eſt:quam nos libēter amplectimur,ita duntaxat, ut agamus ſemper gra
tias largitori:ſciamusq; nos nihil eſſe,niſi quod donauit,in nobis ipſe ſeruauerit, dicente A-
poſtolo: Non eſt uolentis neq; currentis, ſed miſerentis dei. Velle & currere meum eſt: ſed
ipſum meum,ſine dei ſemper auxilio non erit meum.Dicit enim idem Apoſtolus: Deus eſt
qui operatur in nobis & uelle & perficere. Et ſaluator in Euangelio: Pater meus uſq; modo
operatur,& ego operor.Semper largitor,ſemperq; donator eſt.Non mihi ſufficit, quod ſe-
mel donauit,niſi ſemper donauerit. Peto,ut accipiam: & cum accepero,rurſus peto. Auarus

ſum ad accipienda beneficia dei,nec ille deficit in dando,nec ego ſatior in accipiendo.Quan/ c
to plus bibero, tanto plus ſitio. Legi enim à pſalmiſta cantari: Guſtate & uidete, quoniam
ſuauis eſt dominus.Omne quod habemus bonum, guſtus eſt domini. Cum me putauero
ad calcem peruenisſe uirtutum, tunc habebo principium. Principium enim ſapientiæ timor
domini: qui expellitur atq; deſtruitur charitate. Hæc hominibus ſola perfectio, ſi imperfe/
ctos eſſe ſe nouerint.Et uos,inquit,cum omnia feceritis,dicite: Serui inutiles ſumus:quod de
buimus facere, fecimus. Si inutilis eſt qui fecit omnia,quid de illo dicendum eſt, qui explere
non potuit? Vnde & Apoſtolus, ex parte accepiſſe, & ex parte comprehendiſſe ſe dicit, &
necdum eſſe perfectum: præteritorumq; obliuiſci, & in futurum ſe extendere. Qui ſemper
præteritorum obliuiſcitur, & futura deſiderat, oſtendit ſe præſentibus non eſſe contentum.
Quod autem ſurſum deorſum iactitant, liberum à nobis arbitrium deſtrui, audiant econ/
trario eos arbitrij deſtruere libertatem,qui male eo abutuntur aduerſum beneficium largito
ris.Quis deſtruit arbitrium? Ille,qui ſemper deo agit gratias: & quodcũq; in ſuo riuulo fluit,
ad fontem refert? an qui dicit: Recede à me, quia mundus ſum, non habeo te neceſſarium?
Dediſti enim mihi ſemel arbitrij libertatem,ut faciam quod uoluero:quid rurſum te ingeris,
ut nihil poſſim facere, niſi tu in me tua dona compleueris? Fraudulenter prætendis, ut dei
gratiam ad conditionem hominis referas,& non in ſingulis operibus auxilium dei requiras,
ne ſcilicet liberum arbitrium uidearis amittere: & cum dei contemnas adminiculum, homi/
num quæras auxilia. Audite quæſo, audite ſacrilegum. Si,inquit, uoluero curuare digitum,
mouere manum,ſedere,ſtare,ambulare,diſcurrere, ſputa iacere, duobus digitulis nariũ pur/
gamenta decutere, releuare aluum, urinam digerere, ſemper mihi auxilium dei neceſſarium
erit? Audi ingrate,imò ſacrilege,Apoſtolum prædicantem:Siue manducatis, ſiue bibitis, ſi/
ue aliud quid agitis, omnia in nomine domini agite.Et illud Iacobi:Ecce nunc qui dicitis, ho
die aut cras proficiſcemur in illam ciuitatem,& faciemus illic annum, ut negociemur & lucre/
mur,qui neſcitis de craſtino. Quæ enim eſt uita ueſtra? Āura eſt enim ſiue uapor paululum d
apparens,deinde diſſipatur:pro eo quod debeatis dicere:ſi dominus uoluerit, & uixerimus,
faciemus aut hoc aut illud. Nũc autem exultatis in ſuperbijs ueſtris,omnis iſtiuſmodi gloria
tio peſſima eſt. Iniuriam tibi fieri putas & deſtrui arbitrij libertatem, ſi ad deum ſemper au/
torem recurras,ſi ex illius pendeas uoluntate,& dicas: Oculi mei ſemper ad dominum,quo/
niam ipſe euellet de laqueo pedes meos? Vnde & audes lingua proferre temeraria, unum/
quemq; arbitrio ſuo regi? Si ſuo arbitrio regitur,ubi eſt auxiliũ dei? Si Chriſto rectore non
indiget,quomodo ſcribit Hieremias:Non eſt in homine uia eius,& à domino greſſus homi
nis diriguntur? Facilia dicis dei eſſe mandata, & tamen nullum proferre potes, qui uniuerſa
compleuerit.Reſponde mihi,facilia ſunt an difficilia? Si facilia,profer quis ea impleuerit, &
cur Dauid in pſalmo canat:Qui fingis laborem in præcepto. Et iterum:Propter uerba labio/
rum tuorum ego cuſtodiui uias duras. Et dominus in euangelio: Intrate per anguſtam por/
tam.Et: Diligite inimicos ueſtros. Et: Orate pro his qui perſequuntur uos? Sin autem diffi/
cilia,cur auſus es dicere, facilia eſſe dei mandata, quæ nullus impleuerit? Non intelligis tuas
inter ſe repugnare ſententias? Aut enim facilia ſunt, & infinita eſt multitudo hominum qui
ea impleuerint:aut difficilia,& temere dixiſti eſſe facile, quod difficile eſt.Soletis & hoc dice/
re:aut poſſibilia eſſe mandata,& recte à deo data:aut impoſſibilia,& non in his eſſe culpam
qui accepere mãdata,ſed in eo qui dedit impoſſibilia.Nunquid præcepit mihi deus,ut eſſem
quod deus eſt,ut nihil inter me eſſet & dominum creatorem: ut maior eſſem angelorum fa/
ſtigio,ut haberem quod angeli non habent? De illo ſcriptum eſt quaſi proprium:Qui pecca
tum non fecit, nec dolus inuentus eſt in ore eius. Si hoc & mihi cum Chriſto commune eſt,
quid ille habuit proprium? alioqui per ſe tua ſententia deſtruetur. Aſſeris poſſe hominem
eſſe ſine peccato,ſi uelit: & poſt grauiſſimum ſomnum ad decipiendas rudes animas fruſtra
conaris adiungere,non abſq; dei gratia. Si enim ſemel homo per ſe poteſt eſſe ſine peccato,
quid neceſſaria eſt dei gratia? Sin autem ſine illius gratia nihil poteſt facere, quid neceſſe
fuit

A fuit dicere,posse quod non potest? Potest,inquit,esse sine peccato,potest esse perfectus si uo luerit. Quis enim Christianorum non uult esse sine peccato: aut quis perfectionem recusat, si sufficit ei uelle: & statim sequitur posse, si uelle præcesserit? Nullusq; Christianorum est, qui nolit esse sine peccato:omnes ergo sine peccato erunt,quia utiq; omnes cupiunt esse sine peccato.Et in hoc ingratis teneberis,ut quia nullum,aut rarum quenquam sine peccato proferre potes,omnes sine peccato esse posse fatearis.Possibilia,inquit, mandata dedit deus. Et quis hoc negat? Sed quomodo hæc intelligenda sit sententia,uas electionis apertissime docet:ait enim: Quod erat impossibile legis,in quo infirmabatur per carnem:deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati,& de peccato condemnauit peccatum in carne.Et iterum:Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.Quod ne de lege Moysi tantũ dictum putes, & non de omnibus mandatis, quæ uno legis nomine continentur, idem Apostolus scribit,dicens: Consentio enim legi dei iuxta interiorem hominem: uideo autẽ aliam legem in membris meis,repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati,quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum.Cur autem hoc dixerit,alio sermone demonstrat. Scimus enim quod lex spiritualis est,ego autẽ carnalis sum,uenundatus sub peccato. Quod enim operor, non cognosco. Non enim quod uolo, illud operor: sed quod odi, illud facio. Sin autem quod nolo, hoc facio,consentio legi,quoniam bona est. Nunc autẽ nequaquam operor illud,sed quod in me habitat,peccatum.Scio enim quod non habitat in me, hoc est, in carne mea,bonum. Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Non enim quod uolo bonum,hoc facio: sed quod nolo, malum, hoc ago. Si autem quod nolo, hoc facio,nequaquam ego operor illud,sed quod habitat in me,peccatum.Reclamabis & dices:Manichæorum dogma nos sequi,& eorum qui de diuersis naturis ecclesiæ bella concinnant,asserentium malam esse naturam quæ immutari nullo modo possit. Et hoc non mihi,
B sed Apostolo imputa, qui nouit aliud esse deum,aliud esse hominem:aliam carnis fragilitatem,aliam spiritus fortitudinem.Caro enim desiderat contra spiritum,& spiritus contra carnem:& hæc inuicem sibi aduersantur,ut non quæ uolumus, ipsa faciamus. A me nunquam audies malam esse naturam. Sed quomodo sit carnis fragilitas differenda, ipso qui scripsit docente,discamus.Interroga eum quare dixerit:non enim quod uolo,hoc operor: sed quod odi,malum,illud facio.Quæ necessitas illius impediat uoluntatem,quæ tanta uis,odio digna imperet facere: ut non quod uult, sed quod odit & non uult, facere compellatur? Respondebit tibi:ò homo,tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum figulo:quare me feciſti sic? An non habet potestatem figulus luti, de eadem massa aliud quidem uas facere in honorem,aliud autem in contumeliam? Obijce deo fortiorem calumniam, quare adhuc cum in utero essent Esau & Iacob,dixerit:Iacob dilexi,Esau autem odio habui. Accusa eum iniquitatis,cur Achar filius Charim, de Hierichuntina præda aliqua furatus sit,& tanta milia hominum illius uitio trucidata sint. Quamobrem filij Eli peccauerint, & omnis penè populus extinctus,arcaq; sit capta.Dauid peccauit ut enumeraret populum,& cur in toto Israele tanta hominum cæsa sint milia.Et ad extremum (quod solet nobis obijcere contubernalis uester Porphyrius) qua ratione clemens & misericors deus ab Adam usq; ad Moysen, & à Moyse usq; ad aduentum Christi passus sit uniuersas gentes perire ignorantia legis & man
II datorum dei.Neq; enim Britannia fertilis prouincia tyrannorũ,& Scoticæ gentes, omnesq; usq; ad Oceanum per circuitum barbaræ nationes,Moysen prophetasq; cognouerãt.Quid necesse fuit eum in ultimo uenire tempore, & non priusquam innumerabilis periret hominum multitudo? Quam quæstionem beatus Apostolus ad Romanos scribens, prudentissime uentilat,ignorans hæc, & dei concedens scientiæ. Dignare & tu ista nescire, quæ quæris. Concede deo potentiam sui, nequaquam te indiget defensore. Ego miserabilis,qui tuas expecto contumelias,qui illud semper lego: Gratia salui facti estis, Et: Beati quorum remissæ sunt iniquitates,& quorum tecta sunt peccata: ut de mea fragilitate loquar, noui me multa

uelle,quæ facienda ſunt,& tamen implere nō poſſe. Spiritus enim fortitudo ducit ad uitam, c
ſed carnis fragilitas ducit ad mortem.Et audio dominum commonentem: Vigilate & orate,
ne intretis in tentationem.Spiritus promptus eſt, caro autem infirma. Fruſtra blaſphemas
& ignorantium auribus ingeris, nos liberum arbitrium condemnare. Damnetur ille qui da/
mnat. Cæterum non ex eo differimus à brutis animalibus, quod liberi arbitrij conditi ſu/
mus: ſed ipſum liberum (ut diximus) arbitrium dei nititur auxilio, illiuſq; per ſingula ope
indiget: quod uos non uultis.Sed id uultis,ut qui ſemel habet liberum arbitrium, deo adiu/
tore non egeat.Liberum arbitrium dat liberam uoluntatem,& non ſtatim ex libero arbitrio
homo facit, ſed domini auxilio, qui nullius ope indiget. Tu ipſe qui perfectam & deo æqua
lem in hominibus iuſticiam iactitas, & peccatorem te eſſe confiteris: reſponde mihi, uelis an
nolis carere peccato? Si uis,quare iuxta ſententiam tuam non imples quod deſideras? Sin au
tem non uis,contemptorem te præceptorum dei eſſe demonſtras. Si contemptor es,utiq; &
peccator.Si peccator,audi tibi ſcripturam loquentem:Peccatori dixit deus:Quare tu enarras
iuſticias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu uero odiſti diſciplinam, &
proieciſti uerba mea retrorſum. Verba dei dum non uis facere, poſt tergum tuum proijcis.
Et nouus Apoſtolus,orbi terrarum facienda & non facienda decernis.Sed non eſt ita, ut lo/
queris:aliud in tua mente uerſatur.Quando enim te dicis peccatorem, & poſſe hominem ſi/
ne peccato eſſe,ſi uelit: illud uis intelligi,te quidem ſanctum eſſe, & omni carere peccato: ſed
per humilitatem,peccati nomē aſſumere:ut alios potius laudes,& tibi detrahas. Illud quoq;
argumentum ueſtrum ferre quis poſſit? Dicitis his uerbis: Aliud eſt eſſe,aliud eſſe poſſe.Eſſe
non eſt in noſtra poſitum poteſtate, eſſe autem poſſe generaliter dici. Quod licet alius non
fuerit,tamen poſſit eſſe qui eſſe uoluerit. Rogo quæ eſt iſta argumentatio, poſſe eſſe, quod
nunquam fuerit? poſſe fieri, quod nullum feciſſe teſteris? id cuilibet tribuere, qui an futurus
ſit ignores:& dare neſcio cui, quod in patriarchis & prophetis & apoſtolis fuiſſe nequeas ap
probare? Audi eccleſiaſticam ſimplicitatem,ſiue ruſticitatem, aut imperitiam, ut uobis uide/ D
tur.Loquere,quod credis:publice prædica, quod ſecreto diſcipulis loqueris. Qui dicis te ha/
bere arbitrij libertatem, quare non libere quod ſentis loqueris? Aliud audiunt cubiculorum
tuorum ſecreta, aliud roſtrorum populi. Etenim uulgus indoctum non poteſt arcanorum
tuorum onera ſuſtentare,nec capere ſolidum cibum,quod infantiæ lacte cōtentum eſt. Nec/
dum ſcripſi,& comminaris mihi reſcriptorum tuorum fulmina: ut ſcilicet hoc timore perter/
ritus,non audeam ora reſerare:& non animaduertis idcirco nos ſcribere, ut uos reſpondere
cogamini: & aperte aliquando dicere, quod pro tempore perſonis & locis uel loquimini uel
tacetis.Nolo uobis liberum eſſe, negare quod ſemel ſcripſeritis. Eccleſiæ uictoria eſt, uos a/
perte dicere quod ſentitis. Aut enim idem reſponſuri eſtis, quod & nos loquimur:& nequa/
quam eritis aduerſarij, ſed amici.Aut ſi contraria noſtro dogmati dixeritis, in eo uincemus,
quod omnes cognoſcent eccleſiæ,quid ſentiatis.Sententias ueſtras prodidiſſe,ſuperaſſe eſt.
Patet prima fronte blaſphemia. Non neceſſe habet conuinci, quod ſua ſtatim profeſſione
blaſphemum eſt. Minamini nobis reſponſionem,quam uitare nullus poteſt,niſi qui omni/
no non ſcribit. Vnde noſtis quid dicturi ſimus, ut reſponſionem paretis? Forſitan ueſtra di
cemus, & idcirco ingenij ueſtri acuetis ſtilum. Eunomiani, Ariani, Macedoniani, nomini/
bus ſeparati,impietate cōcordes,nullum nobis laborem faciunt. Loquuntur enim quod ſen
tiunt.Sola hæc hæreſis eſt,quæ publice erubeſcit loqui,quod ſecreto docere non metuit.Ma
giſtrorum ſilentia profert rabies diſcipulorum. Quod audierunt in cubiculis, in tectis prædi
cant: ut ſi placuerit auditoribus quod dixerint,referatur ad gloriam magiſtrorum: ſi diſpli/
cuerit,culpa ſit diſcipuli, non magiſtri. Ideo creuit ueſtra hæreſis,& decepiſtis plurimos:ma
ximeq; eos,qui adhærent mulieribus,& ſciunt ſe peccare nō poſſe:quia ſemper docetis, ſem/
per negatis:& audire meremini illud propheticum: Gloriam in partubus & parturitionibus
da illis domine. Quid dabis illis? Vuluam ſterilem & ubera arentia. Feruet animus,nec poſ/
ſum uerba cohibere. Epiſtolaris anguſtia non patitur longi operis magnitudinem. Nullius

in hoc

A in hoc opuſculo nomen proprie tangitur. Aduerſus magiſtrum peruerſi dogmatis loquuti ſumus. Qui ſi iratus fuerit atq; reſcripſerit, ſuo quaſi mus prodetur indicio, ampliora in uero certamine uulnera ſuſcepturus. Multi anni ſunt, quod ab adoleſcentia uſq; ad hanc ætatem, diuerſa ſcripſi opuſcula, ſemperq; habui ſtudio audientibus loqui, quod publice in eccleſia didiceram: nec philoſophorum argumẽta ſectari, ſed apoſtolorum ſimplicitati acquieſcere, ſciens illud ſcriptum: Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reproba/bo. Et: Fatuum dei ſapientius eſt hominibus. Cum hæc ſe ita habeant, prouoco aduerſarios, ut omnes retro chartulas ex integro diſcutiant: & ſi quid in meo ingeniolo uitij repererint, proferant in medium. Aut enim bona erunt, & contradicam eorum calumniæ: aut reprehen/ſibilia, & confitebor errorem, malens emendare quàm perſeuerare in prauitate ſententiæ. Et tu ergo doctor egregie, aut defende quod loquutus es: & ſententiarũ tuarũ acumina aſtrue eloquio ſubſequenti: ne quãdo tibi placuerit, neges quod loquutus es: aut ſi certe erraſti, qua/ſi homo, libere confitere: & diſcordantium inter ſe redde concordiam. In mentem tibi ueniat, tunicã ſaluatoris nec à militibus fuiſſe conſciſſam. Fratrum inter ſe cernis iurgia, & rides atq; lætaris, quod alij tuo nomine, alij Chriſti appellentur. Imitare Ionam, & dicito: Si propter me eſt iſta tempeſtas, tollite me, & mittite in mare. Ille humilitate deiectus eſt in profundũ, ut in typum domini glorioſus reſurgeret. Tu per ſuperbiam ad aſtra ſuſtolleris, ut de te lo/quatur Ieſus: Videbam ſatanam ſicut fulgur cadentem de cœlo. Quod autem in ſcripturis ſanctis multi iuſti appellentur, ut Zacharias & Heliſabet, Iob, Ioſaphat, & Ioſias, & multi quorum nominibus ſacra ſcriptura cõtexta eſt, quanquam in promiſſo opere plenius (ſi gra/tiã dominus dederit) dicturus ſum: tamẽ in præſenti epiſtola hoc breuiter perſtrinxiſſe ſuffi/ciat, quod iuſti appellentur, non quod omni uitio careant, ſed quod maiori parte uirtutum commendentur. Deniq; & Zacharias ſilentio condemnatur, & Iob ſuo ſermone reprehendi tur, & Ioſaphat & Ioſias, qui iuſti abſq; dubio dicti ſunt, feciſſe narrantur, quæ domino di/
B ſplicerent. Quorum alter impio auxilium tulit, & correptus eſt à propheta: alter contra præ/ceptum domini ore Hieremiæ, occurrit Nechao regi Aegyptio, & interfectus eſt: & tamen uterque iuſtus appellatur. De cæteris nõ eſt huius temporis ſcribere: neq; enim à me librum, ſed epiſtolam flagitaſti: qui dictandus eſt ex ocio, & omnes oblatrationes eorum, Chriſti auxilio deſtruendæ, quod nobis ſanctarum ſcripturarum teſtimonijs aſſerendum eſt, in qui bus quotidie credentibus loquitur deus. Illudq; te per ſanctæ & illuſtris domus conciliabu/lum precor, atq; commoneo, ne per unum aut ut multum, tres homunculos ſuſcipiant tanta/rum feces hæreſeon, aut (ut parum dicam) infamiam: ut ubi primum uirtus & ſanctitas lau/dabatur, ibi præſumptionis diabolicæ & ſordidiſſimæ ſocietatis turpitudo uerſetur. Sciantq; qui huiuſcemodi hominibus opes ſuggerunt, hæreticorum multitudinem congregare: & Chriſti hoſtes facere & enutrire aduerſarios eius, fruſtraq; aliud lingua prætẽdere, cum ma nu ſentire aliud comprobentur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

1 SEd æqualitatem.) Vt per nos ipſos & noſtrapte uirtute boni ſimus & nullis affectibus ob/noxij. Pythagoræ & Zenonis.) Nam Pythagoras diuinitatem affectabat, hominem di/cebat eſſe dei ſubſtantiam, ut paulo inferius explicat: & Zenon inducebat ἀπάθειαν, hoc eſt, uacuitatem affectuum, quam Ariſtoteles improbat, & poſteriores etiam Stoici. Græ ci appellant πάθη.) Quos aliquando uertunt affectus, aliquando perturbationes animi, aliquando mo tus & impetus, aliquando morbos. Nam paſſiones ut recentiores loquuntur, non probant antiqui.

Aegritudinem.) Sunt quatuor affectus præcipui: Dolor, uoluptas, ſpes & metus: quos & Vergilius complexus eſt in ſexto Aeneidos. Hinc metuunt cupiuntq;, dolent gaudentq;. Quanquam Ariſtote/les in genere definit affectus, quos uel dolor uel uoluptas comitatur, cuiuſmodi ſunt cupiditas, ira, me/tus, fiducia, inuidia, gaudium, amicitia, odium, deſiderium, æmulatio, miſericordia. Peripatetici.) Hi uolunt affectus eſſe ſtimulos quoſdam ad uirtutes. At hæc pulchre refellit Seneca. Sed umbras & uo
2 ta.) Vmbras, quod imaginentur ſapientem qui nuſquam ſit. Vota, quod optent magis, quàm præ/ſtent. Hoc eſt enim hominem ex homine.) Demiror cur Hieronymus tam iniquus ſit huic Stoico/rum paradoxo, quo nihil eſſe poſſit Chriſtianius, ſi quis recte interpretetur. Etenim ſi non aſſequaris,

est tamen aliquid, ad id quod est optimum niti. Deinde Christianum est, ex homine in deum transfigu c
rari quoad licet: nec hoc est superbiæ, sed pietatis. Deus autem nullis mouetur affectibus. Porrò ob mi
sericordiam Augustinus est infensus Stoicis, quasi non possim subuenire proximo, nisi dolore stimula
tus. Beneficium eleemosyna est, non animi dolor. Porrò quod Paulus ait: Miser ego homo, alienam
personam in se transtulit. Nam hoc ipsum quod scripsit de angelo Satanæ, Hieronymus alicubi de ue
hementi capitis dolore interpretatur. Hinc metuunt, cupiunt.) Hoc ex opinione Platonis dixit Ver
gilius, qui putauit animas è cœlo delapsas, & crassis immersas corporibus, huiusmodi affectibus ob
noxias reddi. Quidam nostrorum.) Dictum est alicuius Christiani, fortasse Cypriani aut Tertul 5
liani. Nostrorum enim addit, ne putares ethnicum. Patriarchæ hæreticorum.) Significat omneis
hæreses è philosophorum literis esse natas: & puritatem Christianæ sapientiæ doctrina illorum non
adiuuari, sed conspurcari. At cur non in ius uocant Hieronymum isti quidam theologi, qui nihil pu
tant intelligi in diuinis literis, nisi bonam uitæ partem in Aristotele contriueris: impudentissimum esse
concionari apud populum de Christo, nisi Aristotelis Physicam & Metaphysicam ad amussim cal
leas. Indocta putant omnia, nisi centies inculcaris philosophum. Actum putant de Christiana religio
ne, si quis Aristotelis decreta reiecerit. Et unde Hieronymus omnes hæreses exortas putat, sine his non
existimant hæreticos posse refelli. Neq; enim sic poterunt elabi, ut dicant, hoc ab alio dictum, non ab
Hieronymo. Certe cum probat alienam sententiam, suam facit. Neq; uero hæc dixerim, quod Aristo
telicæ philosophiæ studium improbem, aut ullum omnino studium, modo bonarum literarũ: sed quod
nolim in prophana ethnicorum doctrina, sacræ Christi doctrinæ præsidium constitui. Video aliam
legem.) Et hæc, mea sententia, Paulus in suam personam transtulit, quo minus molesta esset disputa
tio: non quod ipse iam huiusmodi uexaretur affectibus, utpote perfectus. Noua stropha.) Stropha 4
est obliqua sermonis figura, cum aliud agimus, aliud præ nobis ferimus, hoc est, cum laudando mor
demus, obiurgando adulamur, à στρέφω, torqueo. Hoc admonui, ne quis è stropha faceret scropham,
ut non raro solet accidere. Sed qui esse possint.) Itidem respondent Stoici de suo sapiente. Itidem
Tullius & Quintilianus de suo Oratore: & recte, mea quidem sententia. oportet enim exemplar ab
solutissimum esse. Omne quod fut.) Est in Ecclesiaste: Nihil nouum sub sole. &c. In corpore pul
cherrimo.) Alluſit ad illud Horatianum: Velut si egregio inspersos reprehendas corpore neuos.

Concluſit deus.) Obsecro, quid hæc aduersus Stoicos? Neq; enim consequitur ex his, omnes sem
per peccaturos, si semel peccatores deprehensi sunt. Qui apud illos compositus est.) α particula est
priuatiua, & ἁμαρτάνω, pecco siue erro. Vnde composita uox ἀναμάρτητος, interiecta litera μ pro D
pter hiatum uocalium. Hieronymus putat nihil interesse inter Græcum sermonem & Latinum: tamen
Græca uox magis sonat habitum quàm actum, quasi dicas impeccabilem, aut qui possit non peccare:
non qui careat peccato. Quanquã hinc quoq; consequitur quod infert Hieronymus. Nosti enim.) 5
Quod hic torquet Hieronymus in Pelagium, id in superioribus epistolis pro se torquet: adeo nouit
ijsdem locis in utranq; partem uti. Manichæus.) Nam is aiebat animas auditorum suorum in ele
ctos reuolui, aut maiore compendio in escas electorum: ut inde purgatæ, in nulla iam corpora reuolue
rentur. Cæterorum enim animas in pecudum corpora retrudi: autor Augustinus. Addidit autem ani
mas Platonis, quod hic error Platonicum quiddam sapit, qui scripsit, animas olim in cœlo apud Iouem
uixisse: inde quasdam fractis alis delapsas, in humana corpora demersas, in quibus si degenerassent,
rursus in asinorum, piscium & cæterorum animantium corpora demigrare, donec purgatæ resipiscant.

Pars Manichæi.) Nam cum illo in plerisq; consentit, in alijs sentit cum Pelagio, nonnulla ex se re
perit. Quod autem ait de turpitudine, significat illos secretis congressibus turpitudines exercere soli
tos, quas ut tegerent, hoc uersu solent suos admonere: Iura, periura, secretum prodere noli. Tum pa 6
ter omnipotens.) His uersibus Vergilius describit coitũ Iouis cũ sua Iunone: quos Hieronymus riden
di causa torquet ad turpitudines Priscillianistarũ. Gnosticæ hæreseos.) Gnostici dicti sunt Græco
uocabulo ob insignem eruditionem, quam sibi uindicabant, cum nihil istis nec indoctius, nec stultius.
Turpissimas libidines in sacris suis exercebant, unde & Βορβορίται dicti sunt, à cœno. Hi animam ho
minis dicunt esse particulam diuinæ naturæ. Hos Hieronymus in chronicis exortos putat à Basilide,
Augustinus à Nicolaitis. Qui & seculi gladio.) Nam is in concilio Burdegalensi se damnandũ in
telligens, ad imperatorem Maximum prouocauit, auditusq; Treueris ab Euodio præfecto prætorio, à
Maximo gladio addictus est cum Eucratia Delphidij rhetoris coniuge, & Latroniano, alijsq; erroris
consortibus. Ibidem alia quædam Priscilliani discipula, nomine Vrbica, ob impietatis pertinaciam,
per seditionem uulgi, lapidibus extincta est. Atq; ita cœpere tum reuinci hæretici, non syllogismis, sed
saxis ac ferro. Ita Prosper in Chronicon appẽdice. Attestatur & Hieronymus in Catalogo scriptorum
illustrium. Euagrius.) Meminit Hieronymus in Catalogo scriptorum Euagrij cuiusdam, cui tribuit 7
ardens ingenium, cum quo consuetudinem habuerit, sed opinor diuersum ab hoc. Nam complures fue
runt huius nominis. Opinor esse eum, quem Gennadius commemorat Macarij discipulum. Nam ope
rum tituli satis conueniunt cum his, quos recenset Hieronymus. Cuius nomen.) Apparet Mela
niam uocatam, quandoquidem scripsit Græce. Fuit alia, opinor, Melania laudatissima fœmina, cuius

alias

A aliàs meminit Hieronymus. περὶ ἀπαθείας.) ἀπάθεια, uacuitas affectuum. Sic autem Stoici uocant habitum illum constantem animi imperturbati. Discipulo eius Ruffino.) Hæc non sine stomacho dicuntur, & apparet iam tum inter eos occultam fuisse simultatem. Or quoq;.) Nomen Aegyptium est, pro quo quidam mutarant Origenem. At ueluti pueris.) Versus sunt Lucretij, quos citat & Quintilianus. Sensus est, paululum mellis prælini, quo deceptus haurias deinde rem amarissimam absinthium. Hieronymus hic digito designare uidetur opus quod inscribitur, Vitæ patrum. Nam is liber exorditur à Ioanne, quem mox sequitur Or. Huius operis uersionem quum Hieronymus aperte tribuat Ruffino, tamen nunc fertur titulo Hieronymi, etiam cum præfatione, si superis placet. Xysti Pythagorei.) Extant huius sententiæ aliquot. Huius nomen mutauit in Sextum Romanum pontificem. Vnde & uos.) Manet adhuc in apostropha, quã instituerat. Nam id hæreticis dicit, non Ctesiphonti. Ne in nocte quidem.) Sentit imaginationem Veneris in somno. Mirus uero error Origenis, & non tolerandus, si scripserit huc proficere posse Christianum, adiutum gratia Christi, ut non sentiat obscœna somnia: quod Plinius herba quadam effici posse credidit, aut uti careat fœdis cogitationibus, quasi uero nõ tribuamus hanc integritatem multis sanctis. An non ipse Hieronymus in laudibus uirginitatis prædicat eos, qui angelorum exemplo in carne uiuunt sine carne? Cur nunc usq; adeo displicet, nihil turpe somniare, & nihil obscœni cogitare? Iam ut Stoicorum paradoxon nõ defendamus, certe fauere conueniebat, ut quod nobis spem faciat ad summa proficiendi. Qui ad summum nititur, aliquoties in medio subsistit. At qui medium destinauit, in imo sæpenumero residet. Quid est hic, cur tragœdias excitemus, cur hæreseos inculcemus uocabulum? Atq; hęc quidem obiter cum Hieronymi pace dixerim, quem ita summum uirum fuisse confiteor, ut hominem tamen in nonnullis fuisse sentiam. Iouiniani secunda quæstio.) Qua dixit, semel in Christo uere baptizatos, relabi in peccatum
9 non posse. Nouam suscipiant temperaturam.) Temperaturam uocant argillam ad maceriæ structuram temperatam, paleis aut culmis, pilis aut similibus, quo tenacius adhæreat. Locus est apud Ezechielem cap. xiij. Helenæ meretricis.) Simon se dicebat Iouem, Helenam, siue, ut Augustinus legit, Selenen meretricem suam, Mineruam: & utriusq; statuas proponebat discipulis suis adorandas, quas & Romæ ueluti deorum simulacra publica autoritate statuit. Hic fuit primus omnium Christianorum hæreticus. Nicolaus.) Vnus è septem diaconis, uxores fecit communes, exorsus à sua, quam habuit formosissimam, homo candidus. Marcion.) Hic Cerdonis dogma sequutus est. Apelles.) Vnde Apellitæ. Montanus immundi.) Nam hic dicebat spiritum à Christo promissum in se des-
B cendisse, & duas fœminas Priscam & Maximillam: quem Hieronymus nõ sanctum, sed immundum uocat. Sororem principis.) Id est, imperatoris Constantij, quem in suã traxit factionem, usus opera sororis. Donatus per Aphricam.) Cum hac factione perpetuum bellum fuit Augustino, orta à Donato quodam Numida. Porrò quod ait, fœtentibus aquis polluere t, intelligit illorũ baptisma, quod contra consuetudinem ecclesiæ, quæ nec ab hęreticis baptizatos rebaptizaret, ipsi catholicos etiam rebaptizarent: ut testatur Augustinus. Mysterium iniquitatis.) Alluśit ad uerba Pauli quę legis ij. ad
10 Thessalonicenses epistola, cap. ij. Illud propheticum.) Est apud Hieremiam cap. xvij. Non absq; gratia dei.) Id enim addiderunt libero arbitrio, ne caperentur, quod hac adiuuante facilius assequeremur salutem, quam tamen per liberum arbitrium & nostra merita poteramus assequi. Orare debemus.) Nam Pelagiani damnabant deprecationes ecclesiæ, quas faceret uel pro infidelibus, ut conuerterentur: uel pro fidelibus, ut illorum augeretur fides, quod dicerent hæc à se cuique esse præstanda. Vnus discipulorum.) Significat, opinor, Iulianum, eius sectæ acerrimum defensorem, cuius putatur illa epistola ad Demetriadem. Vas perditionis.) Dum ille dictus sit uas electionis. Per solœcismorum.) Iucunditas schematis est in allusione uocum solœcismi & syllogismi. Solœcismus uitium est orationis. Spineta uocat ob acumen & insuauitatem disputationis. Britannia fertilis.) Olim Britannia in plures reges erat distributa: unde fertilem tyrannorum appellat. Nunc Anglia uni paret regi,
11 & satis est culta commercio gentium exterarum. Scotticæ gentes.) Eadem insula duo regna complectitur, Angliam & Scottiam. Quidam codices pro Scotticæ habebãt Scythicæ. Gloriam illis in partubus.) Est Osee cap. ix. Quasi mus suo prodet̃ indicio.) Ita Terẽtianus Parmeno: Egomet meo indicio, quasi sorex, hodie perij. Nam soricum est arrodere friuola, eoq; strepitu produnt sese, ut per tenebras etiam confodiantur. Nec philosophorũ argumenta.) Vt ubiq; detestatur Hieronymus in theologo argumenta philosophorum. Et hæc aut non legunt nostri theologi, aut plus suo tribuunt iudicio quàm Hieronymi. At si quid alicubi scripsit in poetas, memoriter dicunt. De his nulla mentio.
Cum manu.) Id est, liberalitate & largitione. Nam hoc ipsum arguit, illos fauere factioni.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quoniam uita Pelagij predicabatur à multis, & uir erat eruditionis haud quaquam aspernandę, diuus Hieronymus rem agit fictis nominibus, quo pariter & minus læderet aduersarium, & ansam daret resipiscendi. Id quod primum se quoq; fecisse scribit Augustinus, ut nomini parceret.

IN DIALOGOS ADVERSVS PELAGIANOS PROOEMIVM.

SCripta iam ad Cteſiphontem epiſtola,in qua ad interrogata reſpõdi,crebra fratrum expoſtulatio fuit, cur promiſſum opus ultra differrem, in quo pollicitus ſum,me ad cunctas eorũ qui ἀπάθειαν prædicant, quæſtiunculas reſponſurum. Nulli enim eſt dubium,quin Stoicorum & Peripateticorũ, hoc eſt, ueteris Academiæ,iſta contentio ſit: quod alij eorũ aſſerant πάθη, quas nos perturbationes poſſumus dicere,ęgritudinem,gaudium,ſpem,timorem eradicari & extirpari poſſe de mentibus hominum:alij frangi eas,regi atq; moderari, & quaſi infrenes equos quibuſdam lupatis coherceri. Quorum ſentẽtias & Tullius in Tuſculanis diſputationibus explicat:& Origenes eccleſiaſticæ ueritati in Stromatibus ſuis miſcere conatur:ut prẽteream Manichæum,Priſcillianum, Euagrium Hyperboritam, Iouinianum,& totius penè Syriæ hæreticos,quos ſermone gentili Abin & Paanin,id eſt,peruerſos & Maſſilianos,Græce ἐυχίτας uocant:quorum omnium iſta ſententia eſt,poſſe ad perfectionem, & non dicam ad ſimilitudinem, ſed æqualitatem dei,humanam uirtutem & ſcientiam peruenire: ita ut aſſerant ſe ne cogitatione quidem & ignorantia,cum ad conſummationis culmen aſcenderint poſſe peccare. Et quanquam ſuperiori epiſtola quam ad Cteſiphontem ſcripſi contra errores eorum pro anguſtia temporis pauca perſtrinxerim:hic liber quem nunc cudere nitimur,Socraticorũ conſuetudinem ſeruabit,ut ex utraq; parte quid dici poſſit exponat,& magis perſpicua ueritas fiat, cum propoſuerit unuſquiſq; quod ſenſerit. Illud autẽ Origenis propriũ eſt, impoſſibile eſſe humanam à principio uſq; ad mortem non peccare naturam. Et rurſum eſſe poſſibile,cum ſe aliquis ad meliora cõuerterit,ad tantã fortitudinem peruenire,ut ultra peccare nõ poſſit. Aduerſum eos autem, qui me dicunt hoc opus inflammatũ inuidiæ facibus ſcribere: breuiter reſpondebo, nunc̃q; me hæreticis pepercisſe,& omni egiſſe ſtudio ut hoſtes eccleſiæ,mei quoq; hoſtes fierent. Heluidius ſcripſit cõtra ſanctę Mariæ uirginitatem perpetuã. Nunquid ut ei reſponderem,ductus inuidia ſum,quem omnino in carne nõ uidi? Iouinianus,cuius ò Pelagi à te nunc hæreſis ſuſcitatur, Romanam fidem,me abſente,turbauit,tam elinguis & ſermonis putidi,ut magis miſericordia dignus fuerit,quàm inuidia. Illi quoq; reſpondi ut potui. Ruffinus non uni urbi,ſed orbi blaſphemias Origenis & περὶ ἀρχῶν libros,quantum in ſe fuit,intulit:ita ut Euſebij quoq; primum librum defenſionis Origenis ſub nomine Pamphili martyris ederet:& quaſi ille parum dixiſſet,nouum pro eo uolumen euomeret. Num inuidemus ei,quia reſpondimus: & tanta in eo eloquentiæ fuere fulmina, ut me à ſcribendi atq; dictandi ſtudio deterrerent? Palladius ſeruilis nequitiæ,eandem hæreſim inſtaurare conatus eſt, & nouam translationis Hebraicæ mihi calumniam ſtruere. Num & illius ingenio nobilitatiq; inuidemus? Nunc quoque myſterium iniquitatis operatur, & garrit unuſquiſq; quod ſentit: ego ſolus ſum, qui cunctorum gloria mordear: & tam miſer, ut his quoque inuideam, qui non merentur inuidiam. Vnde ut omnibus probarem me non odiſſe homines,ſed errores, nec aliquorum infamiam quærere: magisq; dolere uicem eorum, qui falſi nominis ſcientia ſupplantantur: Attici & Critobuli nomina poſui, per quos & noſtra pars & aduerſariorum quid ſentiret, expromerem. Quin potius omnes qui catholicã ſectamur fidem, optamus & cupimus damnare hæreſim,homines emendari. Aut certe ſi in errore uoluerint permanere: non noſtrã culpam eſſe qui ſcripſimus,ſed eorũ,qui mendacium prætulerunt ueritati. Breuiterq; calumniatoribus reſpondemus, qui ſua in nos maledicta cõferunt, Manichæorũ eſſe, hominum damnare naturã:& liberũ auferre arbitrium,& adiutorium dei tollere. Rurſumq; apertiſſimæ inſaniæ,hoc homĩnẽ dicere quod deus eſt. Et ſic ingrediendum uia regia, ut nec ad ſiniſtram nec ad dextram declinemus. Appetitumq; propriæ uoluntatis, dei ſemper credamus auxilio gubernari. Si quis autẽ falſò ſe infamari clamitat, & gloriatur noſtra ſentire, tunc ueræ fidei probabit aſſenſum, cum aperte & abſq; dolo aduerſa damnauerit: ne audiat illud propheticum:Et in omnibus his non eſt conuerſa ad me præuaricatrix ſoror eius Iuda ex toto corde ſuo, ſed in mendacio. Minorisq; peccati eſt, ſequi malum quod bonum

putaueris

A putaueris,quàm non audere defendere,quod bonum pro certo noueris. Quí minas, iniuri/ am,paupertatem ferre nō poſſumus,quomodo flammas Babylonis uincemus? Quod bel/ lum ſeruauit,pax ficta non auferat. Nolo timore perfidiam diſcere,cum ueram fidem meæ Chriſtus reliquerit uoluntati.

DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIVM LIBER PRIMVS.

DIc mihi Critobule: Verúm ne eſt quod à te ſcríptum audio: poſſe homí/ nem ſine peccato eſſe ſi uelit, & facilia dei eſſe præcepta? CRITOBVLVS. Verum Attice, ſed non eodem ſenſu ab æmulis accipitur, quo à me di/ ctum eſt. ATTICVS. Quid enim ambiguitatis in dicto eſt,ut diuerſæ in/ telligentiæ tribuatur occaſio? Nec quæro ut de utroq; pariter reſponde/ as. Duo enim à te propoſita ſunt. Vnum, poſſe hominem ſine peccato eſſe,ſi uelit. Alterum, facilia dei eſſe præcepta. Licet ergo ſimul dicta ſint, tamen per partes ſingulas diſſerantur: ut quorum una uidetur fides, nulla ſit in ſententiarum diuerſitate con/ tentio. CRIT. Ego Attice dixi,hominem abſq; peccato poſſe eſſe,ſi uelit,non ut quidā ma/ ledici calumniantur,abſq; dei gratia:quod etiam cogitare ſacrilegium eſt:ſed ſimpliciter poſ/ ſe ſi uelit,ut ſubaudiatur cum dei gratia. ATT. Ergo & malorum in te operum autor eſt de/ us? CRIT. Nequaquā ita ut autumas.Sed ſi quid in me boni habeo, illo ſuggerente & ad/ iuuante cōpletur. ATT. Non de natura quæro, ſed de actu. Quis enim dubitat deum om/ nium creatorem? Hoc mihi reſpondeas uelim, quod agis bonum, tuum eſt an dei? CRIT. Meum eſt & dei, ut ego operer, & ille adiuuet. ATT. Et quomodo hæc omnium opinio eſt,quod dei auferas gratiam,& quicquid homines agímus, propriæ tantum aſſeras uolun/ tatis? CRIT. Miror Attice,cur erroris alieni à me cauſam rationemq; flagites: & id quæras
B quod ſcriptum non eſt, cum perſpicuū ſit quod ſcripſerim. Dixi hominem ſine peccato eſſe poſſe ſi uelit.Nunquid addidi, abſque dei gratia? ATT. Sed ex eo quod non addidiſti,ui/ deris negare. CRIT. Imò ex eo quod non negaui,dixiſſe exiſtimandus ſum. Neque enim quicquid non dicimus,negare arbitrandi ſumus. ATT. Confiteris ergo,poſſe hominem ſi/ ne peccato eſſe,ſi uelit, cum dei gratia? CRIT. Non ſolum fateor, ſed & libere proclamo. ATT. Errat ergo,qui dei gratiam tollit? CRIT. Errat. Quin potius arbitrandus eſt impius, cum dei nutu omnia gubernentur: & hoc quod ſumus & habemus appetitum propriæ uo/ luntatis,dei conditoris ſit beneficium. Vt enim liberum poſſideamus arbitrium,& uel ad bo nam uel ad malam partem declinemus propria uoluntate,eius eſt gratiæ,qui nos ad imagi/ nem & ad ſimilitudinem ſui tales condidit. ATT. Nulli ò Critobule dubium eſt, ex eius cuncta pendere iudicio,qui creator eſt omnium:& quicquid habemus,illius beneficio depu/ tandum.Sed quæro,hoc ipſum quod dei afferis gratiæ, utrum ad conditionis referas bene/ ficium: an in ſingulis rebus putes eſſe quas gerimus, ut ſcilicet illius in omnibus utamur au/ xilio: an ſemel ab eo liberi arbitrij conditi, noſtra uoluntate uel uiribus agamus quod uolu/ mus? Noui enim pleroſq; ueſtrum ita ad dei cuncta referre gratiam, ut non in partibus,ſed in genere, hoc eſt, nequaquam in ſingulis rebus, ſed in conditione arbitrij intelligant pote/ ſtatem. CRIT. Non eſt ita ut autumas, ſed à me utrunq; dicitur: ut & dei gratiæ ſit,quod tales conditi ſumus: & per ſingula opera, illius adminiculo fulciamur. ATT. Conſtat ergo inter nos,in bonis operibus poſt propriam uolūtatem,dei nos niti auxilio, in malis diaboli. CRIT. Conſtat, & ſuper hoc nulla contentio eſt. ATT. Male ergo ſentiunt, qui per ſin/ gulas res quas agimus, dei auferunt adiutorium: & illud quod pſalmiſta canit: Niſi domi/ nus ædificauerit domum, in uanum laborant qui ædificant eam: Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam: & cætera huiuſcemodi, peruerſis interpretationi/ bus, imò riſu dignis, ad alios ſenſus detorquere nituntur? CRIT. Quid mihi neceſſe eſt contra alios dicere, cum meum reſponſum habeas? ATT. Tuum reſponſum cuiuſmodi?

Eos bene ſentire,an male? CRIT. Et quæ me cogit neceſſitas, ut contra alios promam ſen/ c
tentiam? ATT. Diſputationis ordo & ratio ueritatis. An ignoras omne quod dicitur, aut eſſe,aut non eſſe:& aut inter bona,aut mala debere numerari? Hoc ergo de q̃ interrogo,aut bene dici aut male,ingratis tibi fatendũ eſt. CRIT. Si in ſingulis rebus quas gerimus,dei u/ tendum eſt adiutorio : ergo & calamũ temperare ad ſcribendũ, & temperatũ pumice terere, manumq̃ aptare literis,tacere,loqui,ſedere,ſtare,ambulare,currere, comedere, ieiunare,fle/ re,ridere:& cætera huiuſcemodi, niſi deus iuuerit, non poterimus? ATT. Iuxta meum ſen/ ſum non poſſe perſpicuum eſt. CRIT. In quo igitur liberum habemus arbitrium,& dei in nos gratia cuſtoditur,ſi ne hoc quidem abſq; deo poſſumus facere? ATT. Non ſic donata eſt liberi arbitrij gratia,ut dei per ſingula tollatur adminiculum. CRIT. Non tollitur dei ad iutorium, cum creaturæ ex ſemel dati liberi arbitrij gratia cõſeruentur. Si enim abſq; deo,& niſi per ſingula ille me iuuerit nihil poſſum agere, nec pro bonis me iuſte operibus corona/ bit,nec affliget pro malis:ſed in utroq; ſuum uel recipiet,uel damnabit auxilium. ATT. Dic ergo ſimpliciter, cur dei auferas gratiam. Quicquid enim tollis in partibus,neceſſe eſt ut & in genere neges. CRIT. Non nego gratiam,cum ita me à deo aſſeram conditum, ut per dei gratiam meæ datum ſit uoluntati,uel facere quid,uel non facere. ATT. Dormitat ergo de/ us in operibus noſtris,ſemel data liberi arbitrij poteſtate: nec orandus eſt,ut in ſingulis ope/ ribus nos iuuet,cum uoluntatis noſtrę ſit & proprij arbitrij,uel facere ſi uolumus, uel non fa cere ſi nolumus. CRIT. Quomodo in cæteris creaturis conditionis ordo ſeruatur: ſic conceſ/ ſa ſemel liberi arbitrij poteſtate, noſtræ uoluntati omnia derelicta ſunt. ATT. Ergo (ut di/ xi)non debeo à deo per ſingula auxiliũ deprecari,quod ſemel meo datũ eſt iudicio? CRIT. Si in omnibus ille cooperatur,non eſt meum, ſed eius qui adiuuat, imò qui in me coopera/ tur,præſertim cum abſq; eo facere nihil poſſim. ATT. Oro te non legiſti:Non enim uolen/ tis neq; currentis, ſed miſerentis eſt dei? Ex quibus intelligimus noſtrum quidem eſſe uelle & currere, ſed ut uoluntas noſtra compleatur & curſus, ad dei miſericordiam pertinere:atq; d
ita fieri,ut & in uoluntate noſtra & in curſu,liberum ſeruetur arbitrium, & in cõſummatione uoluntatis & curſus,dei cuncta potentiæ relinquantur.Scilicet nunc mihi ſcripturarum teſti/ monia replicãda ſunt,quomodo per ſingula, dei à ſanctis flagitetur auxilium: & in ſingulis operibus ſuis,illo adiutore & protectore uti deſiderent. Lege totum pſalterium,omnes ſan/ ctorum uoces,nihil erit,niſi ad deũ in cunctis operibus deprecatio. Ex quo perſpicue oſten/ ditur:te aut dei negare gratiam,quam tollis in partibus: aut ſi in partibus dederis, quod ne/ quaquam te uelle manifeſtum eſt,in noſtram ſententiam tranſire:qui ſic liberum homini ſer uamus arbitrium,ut dei per ſingula adiutoriũ non negemus. CRIT. Captioſa iſta eſt con/ cluſio,& de dialecticorum arte deſcendens. Mihi autem nullus auferre poterit liberi arbitrij poteſtatem,ne ſi in operibus meis deus adiutor extiterit,nõ mihi debeatur merces,ſed ei qui in me operatus eſt. ATT. Fruere liberi arbitrij poteſtate, ut cõtra deum armes linguam tu/ am,& in eo te liberum probes,ſi tibi liceat blaſphemare. Verum ſuper hoc quid ſentias,nul/ li dubium eſt:& preſtigia confeſſionis tuæ,apertiſſima luce claruerunt.Nunc reuertamur ad id unde diſſerere cœpimus.Dic mihi,ſi tibi uidetur hoc quod cũ dei adiutorio pauloante di/ cebas, poſſe hominem non peccare ſi uelit: in perpetuum dicas, an ad tempus & breue? CRIT. Superflua interrogatio eſt.Si enim ad tempus & breue dixero : nihilominus refere/ tur ad perpetuum.Quicquid enim ad breue dederis, hoc concedes & in perpetuum. ATT. Quid dicas non ſatis intelligo. CRIT. Itá ne durus es,ut manifeſta non ſentias? ATT. Non me pudet neſcire quod neſcio.Et de quo futura eſt diſputatio, debet inter utrunq; conuenire quem ſenſum habeat. CRIT. Ego hoc aſſero, qui poteſt uno die ſe abſtinere à peccato, poſſe & altero:qui duobus,poſſe & tribus:qui tribus,poſſe & triginta,atque hoc ordine poſ/ ſe & trecentis & tribus milibus,& quamdiucunq; ſe uoluerit abſtinere. ATT. Dic ergo ſim/ pliciter poſſe hominem in perpetuum eſſe ſine peccato ſi uelit.Poſſumús ne omne quod uo lumus? CRIT. Nequaquam. Neque enim poſſum quicquid uoluero: ſed hoc ſolum dico,

hominem

A hominem ſine peccato poſſe eſſe,ſi uelit. ATT. Quæſo ut mihi reſpondeas.Hominem me putas,an beluam? CRIT. Si de te ambigo,utrum homo,an belua ſis, ipſe me beluam con fitebor. ATT. Si ergo(ut dicis)homo ſum,quomodo cum uelim & ſatis cupiam non pecca re,delinquo? CRIT. Quia uoluntas imperfecta eſt.Si enim uere uelles, uere utiq; non pec/ cares. ATT. Ergo tu qui me arguis nō uere cupere,ſine peccato es,quia uere cupis? CRIT. Quaſi ego de me dicam,quem peccatorem eſſe confiteor:& non de paucis & raris,ſi qui uo/ luerint non peccare. ATT. Interim ex meo tuoq; iudicio,& ego qui interrogo,& tu qui re/ ſpondes peccatores ſumus. CRIT. Sed poſſumus nō eſſe ſi uelimus. ATT. Dixi me uelle non peccare,te quoq; hoc ſentire non dubium eſt. Quomodo ergo quod uterq; uolumus, uterq; non poſſumus? CRIT. Quia plene non uolumus. ATT. Da ergo qui maiorū no/ ſtrorum plene uoluerint & potuerint. CRIT. Hoc quidem non facile eſt oſtendere. Neq; enim quādo dico hominem poſſe eſſe ſine peccato ſi uelit, aliquos fuiſſe contendo: ſed ſim/ pliciter poſſe eſſe ſi uelit. Aliud nanq; eſt eſſe poſſe quod Græce dicitur δύναμις, aliud eſt
2 eſſe quod ipſi appellāt ἐνέργειαν. Poſſum eſſe medicus:ſed interim non ſum. Poſſum eſſe fa ber,ſed necdum didici. Quicquid igitur poſſum,licet necdū ſim,tamen ero ſi uoluero. ATT. Aliud ſunt artes,aliud id quod per artes eſt.Medicina & fabrica,& artes cæteræ inueniuntur in plurimis:ſine peccato autem eſſe perpetuo,diuinæ ſolius eſt poteſtatis.Itaq; aut da exem/ plum qui abſq; peccato fuerint in perpetuum:aut ſi dare non potes,confitere imbecillitatem tuam: & noli ponere in cœlum os tuum, ut per eſſe & eſſe poſſe, ſtultorum illudas auribus. Quis enim tibi concedet,poſſe hominem facere, quod nullus unquam hominum potuerit? Né tu dialecticis imbutus quidem es? Si enim poteſt homo,nō poſſe tollitur.Si autem non poteſt,poſſe ſubuertitur.Aut concede mihi aliquem potuiſſe, quod fieri potuiſſe contendis: aut ſi nullus hoc potuit,inuitus teneberis,nullū poſſe,quod poſſibile iactitas. Inter Diodo/ rum & Chryſippum ualentiſſimos dialecticos περὶ δυνατῶν iſta contentio eſt.Diodorus id
B ſolum potuiſſe fieri dicit, quod aut ſit uerum, aut uerum futurū ſit. Et quicquid futurum ſit, id fieri neceſſe eſt. Quicquid autem non ſit futurum, id fieri non poſſe. Chryſippus uero & quæ non ſunt futura,poſſe fieri dicit:ut frangi hoc margaritum, etiam ſi id nunquā futurum ſit.Qui ergo aiunt hominem poſſe eſſe abſq; peccato ſi uelit, non poterunt hoc uerum pro/ bare,niſi futurum docuerint.Cum autem futura incerta ſint omnia,& maxime ea quæ nun/ quam facta ſunt:perſpicuum eſt eos id futurum dicere,quod non ſit futurū:Eccleſiaſte hanc confirmante ſententiam: Omne quod futurum eſt, iam factum eſt in priori ſeculo. CRIT. Oro te ut hoc mihi reſpondeas:poſſibilia deus mandata dedit,an impoſſibilia? ATT. Cer no quò tua tendat aſſertio.Sed de hoc in poſterioribus differendum eſt, ne dum miſcemus quæſtionibus quæſtiones, obſcurā audientibus intelligentiā relinquamus. Reſeruato igitur hoc quod fatemur: poſſibilia deum dediſſe mandata, ne ipſe autor iniuſticiæ ſit,ſi id exigat fieri quod fieri non poteſt:nunc illud imple quod propoſueras, poſſe hominem ſine pecca/ to eſſe ſi uelit.Aut enim dabis eos qui potuerunt:aut ſi nullus potuit, liquido cōfiteberis ho/ minem in perpetuum uitare peccata non poſſe. CRIT. Quoniam urges me ut dem quod dare non debeo:illud quæſo cōſidera,quod dominus dixerit, facilius camelum per foramen acus intrare poſſe, cꝫ diuitem in regnum cœlorū.Et tamen dixit fieri poſſe, quod nunquam factum eſt.Neq; enim camelus unquam per foramen acus ingreſſus eſt. ATT. Miror ho/ minem prudentem propoſuiſſe teſtimonium,quod contra ſe faciat. In hoc enim non quod fieri poſſit, dictum eſt: ſed impoſſibile impoſſibili comparatum. Quomodo enim camelus non poteſt intrare per foſamen acus: ita & diues non ingredietur in regna cœlorum. Aut ſi potueris oſtendere, quod diues ingrediatur regna cœlorū: ſequitur ut & camelus intret per foramen acus. Nec mihi Abraham & cæteros quos in ueteri teſtamento diuites legimus, exemplo proponas,qui diuites ingreſſi ſunt regna cœlorum,cum ipſis diuitijs ad bona uten tes opera, diuites eſſe deſierint: imò cum non ſibi, ſed alijs diuites fuerint: & diſpenſatores magis dei, quàm diuites appellandi ſint, Sed nobis Euangelica perfectio requirenda eſt:

in qua

in qua præcipitur: Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, c
& ueni sequere me. CRITO. Dū nescis, proprio captus es laqueo. ATT. Quo nā modo?
CRIT. Ex sententia domini asseris posse hominē esse perfectū. Quādo enim dicit: Si uis perfectus esse, uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me: Ostendit hominem si uoluerit & fecerit quæ præcepta sunt, posse esse perfectum. ATT. Validissimo quidem pugno me percussisti, ita ut caligo mihi ante oculos obuersari cœperit: sed tamen hoc ipsum quod dicit: Si uis perfectus esse, ei dicitur, qui non potuit imò noluit: & idcirco non potuit. Tu autē ostende mihi, qui & uoluerit & potuerit. quod nūc pollicitus es. CRITO. Quæ enim me cogit necessitas ostendere qui perfecti fuerint: cum perspicuum sit posse esse perfectos, ex eo, quod uni à saluatore sit dictū, & per unum omnibus, si uis esse perfectus. ATT. Tergiuersaris: in eodem luto hæsitas. Aut enim quod potest fieri, aliquando factum est: aut si nunquā factum est, fieri non posse concede. CRITO. Quid ultra differo? Scripturarum autoritate uincendus es. Vt cætera intermittam: nónne his duobus testimonijs tibi imponetur silentium: in quibus Iob & Zacharias Helizabetq; laudātur? Nisi enim fallor in Iob ita scriptum est: Homo quidā erat in regione Hus nomine Iob: & erat homo ille uerax & sine crimine, uerus dei cultor, abstinens se ab omni re mala. Et iterum: Quis est qui arguit iustum meum sine peccato: & loquitur uerbis suis per ignorantiam? In Euangelio quoq; secundum Lucam: Fuit in diebus Herodis regis Iudę sacerdos quidā, nomine Zacharias, de uice Abia, & uxor illi de filiabus Aaron, & nomen illius Helizabet. Erant autē ambo iusti ante deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus domini, sine querela. Si uerus dei cultor est, & immaculatus, ac sine crimine: & qui ambulabāt in cunctis iustificationibus domini, iusti sunt in conspectu eius: puto quod peccato careant, & nulla re indigeant, quæ ad iusticiam pertinet. ATT. Proposuisti testimonia quæ non de alterius scripturæ loco, sed de proprijs libris absoluta sunt. Nam & Iob postquam percussus est plaga multa, aduersus dei sententiam, prouocans eum ad iudicium, dixisse conuincitur: Atq; utinam sic iudicaretur uir cum deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo. Et iterum: Quis mihi tribuat auditorem: ut desiderium meum omnipotens audiat, & librum scribat ipse qui iudicat? Et rursum: Si enim fuero iustus, os meum impia loquetur: & si absq; crimine, prauus inueniar: & si purificatus niue & lotus manibus, satis me sorde tinxisti: execratum est in me uestimentū meum. Et de Zacharia scriptum est: quod angelo natiuitatem filij pollicente dixerit: Vnde hoc sciam? Ego enim sum senex & uxor mea processit in diebus suis: ob quæ statim silentio condemnatur: Eris tacens & loqui non poteris usq; ad diem quo fient hæc, quia non credidisti uerbis meis quæ implebuntur in tempore suo. Ex quo perspicuum est, iustos quidem & immaculatos dici: sed si negligentia subrepserit posse concidere: & semper hominem in meditullio positum, ut & de uirtutū culmine ad uitia delabatur, & de uitijs ascendat ad sublimia: & nunquam eum esse securum, sed semper metuere in tranquillitate naufragium: ac per hoc hominem sine peccato esse non posse, dicente Solomone: Non est homo iustus super terram, qui faciat bonū, & non peccet. Et eodem in regum libro: Neq; enim est homo qui non peccet: ac beato Dauid: Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Et iterum: Ne intres in iudiciū cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et multa alia quibus scripturæ sanctæ plenæ sunt. CRITO. Quid ergo respondebis ad illud exemplum quod ponit euangelista Ioannes: Scimus quod omnis qui natus est ex deo nō peccat: sed generatio dei conseruat eum, & malignus nō tangit eum? Scimus quoniam ex deo sumus, & mundus totus in maligno positus est. ATT. Par pari referam, & paruam euangelistæ epistolam, secundū sensum tuum docebo sibi esse contrariam. Si enim omnis qui natus est ex deo, peccatum non facit, quoniam semen eius manet in eo: & non potest peccare, quia ex deo natus est: qua cōsequentia idem in eodem loco loquitur: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est? Ignoras rationem, hæsitas atque turbaris. Audi eundem euangelistam: Si confiteamur

peccata

A peccata noſtra,fidelis & iuſtus eſt,ut dimittat nobis peccata noſtra,& mundet nos ab omni iniquitate. Tunc ergo iuſti ſumus, quando nos peccatores fatemur:& iuſticia noſtra non ex proprio merito,ſed ex dei conſiſtit miſericordia,dicente ſancta ſcriptura:Iuſtus accuſator ſui eſt in principio ſermonis.Et in alio loco:Dic tu peccata tua,ut iuſtificeris.Cõcluſit enim deus omnia ſub peccato,ut omnibus miſereatur.Et hæc hominis ſumma eſt iuſticia,quicquid potuerit habere uirtutis,nõ ſuum putare eſſe,ſed domini qui largitus eſt.Qui ergo natus eſt ex deo,non peccat,quãdiu ſemen dei manet in eo:& non poteſt peccare, quia ex deo natus eſt. Sed quia in agro dominico dormiente patrefamilias inimicus homo zizania ſuperſeminat, & frumento bono,dum neſcimus,loliũ auenasq; ſteriles ſator nocturnus interſerit,ideo parabola iſta euangelici patrisfamilias formidanda eſt:qui purgat aream,& frumento horreis condito,paleas uentorum flatibus diſpergendas & urendas ignibus derelinquit. Vnde & in Hieremia ſcriptũ legimus: Quid paleis ad frumentũ dicit dominus? Paleæ autem à frumento in cõſummatione ſeculi ſeparantur.Ex quo approbatur dum ſumus in corpore iſto mortali,mixtos eſſe cum tritico. Quod ſi oppoſueris quare dixerit:Et nõ poteſt peccare,quia ex deo natus eſt:audies,& ubi erit præmium uoluntatis? Si enim ideo non peccat,quia peccare non poteſt,liberum tolletur arbitrium,& nequaquam noſtrum fiet,ſed naturæ bonum quæ peccata non capiet. CRIT. Dudum faciliora propoſui,ut te ad maiora exercerem, quid ad illud dicere potes, quod quamuis ſis ingenioſus,nulla ualebis arte ſubuertere? Primum ponam de ueteri teſtamento,deinde de nouo: Veteris teſtamẽti princeps Moyſes eſt:noui, dominus atq; ſaluator.Moyſes loquitur ad populum: Perfecti eſtote in conſpectu domini dei ueſtri.Et ſaluator ad apoſtolos:Eſtote perfecti ſicut pater ueſter cœleſtis perfectus eſt. Aut enim poſſibile eſt audientibus facere quod Moyſes & dominus præceperunt: aut ſi impoſſibile eſt,non eſt culpa eorum qui obedire non poſſunt,ſed eius qui impoſſibilia præcepit.

ATT. Hic locus apud imperitos, & ſcripturarum ſanctarum meditationẽ uſumq; & ſcientiam non habentes, uidetur opinioni tuæ prima fronte blandiri. Cæterũ diſcuſſus facile ſoluitur.Et cum teſtimonia ſcripturarũ aliis comparaueris teſtimoniis, ne ſibi ſpiritus ſanctus pro qualitate locorum & temporum uideatur eſſe contrarius, ſecũdum illud quod ſcriptum eſt:Abyſſus abyſſum inuocat in uoce cataractarum tuarum:tunc ueritas apparebit,hoc eſt, Chriſtum poſſibilia præcepiſſe dicẽtem: Eſtote perfecti ſicut pater ueſter cœleſtis pefectus eſt, & tamen apoſtolos non fuiſſe perfectos. CRIT. Non dico quid apoſtoli fecerint, ſed quid Chriſtus præceperit. Neq; enim culpa imperantis eſt, ſed eorum qui audierunt imperium,quod utiq; potuiſſe fieri ex iuſticia eius qui imperabat agnoſcitur. ATT. Pulchre.No lo ergo mihi dicas poſſe hominem ſine peccato eſſe ſi uelit,ſed poſſe hominem id eſſe quod apoſtoli non fuerunt. CRIT. Tam ſtultũ me putas,ut audeam hoc loqui? ATT. Licet non loquaris, tamen ex propoſitione tua, ipſa cõſequentia & rerum ordine inuitus hoc loqueris. Si enim poteſt eſſe homo ſine peccato,quod apoſtolos non fuiſſe perſpicuũ eſt: poteſt eſſe ſuper apoſtolos homo,ut taceam de patriarchis & prophetis, quorum in lege non fuit perfecta iuſticia,ſecundum illud Apoſtoli: Omnes enim peccauerunt,& indigent gloria dei,iuſtificati gratis per dei gratiam, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit deus propiciatorem. CRIT. Hæc argumẽtatio tortuoſa eſt, eccleſiaſticam ſimplicitatem inter philoſophorum ſpineta concludens. Quid Ariſtoteli & Paulo? Quid Platoni & Petro? Vt ille enim princeps philoſophorum, ita hic apoſtolorum fuit, ſuper quem eccleſia domini ſtabili mole fundata eſt: quæ nec impetu fluminis, nec ulla tempeſtate concutitur. ATT.

B Rhetoricaris,& dum mihi obijcis philoſophiam,ad oratorum caſtra tranſcendis.Verum audi quid idem dicat orator tuus: Deſine cõmunibus locis, domi nobis iſta naſcuntur. CRIT. Nulla hic eloquentia eſt,nullus oratorum tumor,quorum definitio eſt,dicere ad perſuadendum accõmodate,ſed puram puro ſermone quærimus ueritatem:aut dominũ non impoſſibilia præcepiſſe,ut ſint in culpa qui poſſibilia nõ fecerint: aut ſi nõ poſſunt fieri,non eos qui impoſſibilia non faciunt,ſed eum qui impoſſibilia præcepit, quod nefas dictu ſit,cõuinci iu-

iuſticiæ. ATT. Video te contra mores tuos uehementer eſſe commotum,& propterea argu c
mentari deſinã.Sed parumper te interrogabo, quid de illo Apoſtoli loco ſentias,quem ſcri/
bit ad Philippenſes:Non quia accepi,aut iam perfectus ſum.Perſequor autem ſi cõprehen/
dam,in quo apprehenſus ſum à Chriſto.Fratres,ego me necdum arbitror comprehendiſſe.
Vnum autem poſteriorum obliuiſcens,ad ea quæ priora ſunt me extendens,iuxta propoſi/
tum ſequor ad brauium ſupernæ uocationis dei in Chriſto Ieſu. Quotquot ergo perfecti,
hoc ſapiamus: & ſi quid aliter ſapitis, hoc quoq; deus uobis reuelabit:& cætera quæ te ſcire
non dubito, & nos breuitatis ſtudio prætermimus.Dicit ſe necdum comprehendiſſe,& nequa
quam eſſe perfectum, ſed inſtar ſagittarij ad propoſitũ & ad ſignum iacula dirigere, quem
ſignificãtius Græci σκόπον nominant,ne ſagitta ad partem declinans alterã,imperitũ oſten
dat ſagittarium.Et aſſerit præteritorum ſe ſemper obliuiſci,& ad priora ſemper extendi: per
quæ docet præterita negligenda & futura cupienda:ut quod hodie perfectum putauit,dum
ad meliora & priora extenditur,cras imperfectum fuiſſe cõuincat.Atq; ita per ſingulos gra/
dus,dum nunquam in ſtatione,ſed ſemper in curſu eſt,imperfectum doceat,quod homines
putabamus eſſe perfectum,ſolamq; perfectionem & ueram iuſticiam,dei tãtum uirtutibus
coaptandam.Secundum propoſitum,inquit,perſequor ad brauium ſupernę uocationis dei
in Chriſto Ieſu.O apoſtole Paule,ignoſce mihi quaſi homunculo mea uitia confitenti,ſi au
dacter interrogem.Dicis te necdum accepiſſe,& necdum comprehendiſſe,& necdũ eſſe per/
fectum:& præteritorum ſemper obliuiſci,& ad priora te extendi, ſi quo modo poſſis occur/
rere in reſurrectione mortuorum,& conſequi brauium ſupernę uocationis.Et quomodo ſta
tim infers: Quotquot ergo perfecti,hoc ſapimus,ſiue ſapiamus.diuerſa enim ſunt exempla
ria. & quid ſapimus ſiue ſapiamus?nos eſſe perfectos? comprehendiſſe quod non compre/
hendimus,accepiſſe quod nõ accepimus,eſſe perfectos qui nondũ perfecti ſumus? Quid er
go ſapimus,imò quid ſapere debemus, qui perfecti non ſumus? Imperfectos nos eſſe confi
teri,& necdum comprehendiſſe,necdum accepiſſe.Hæc eſt hominis uera ſapientia, imperfe D
ctum eſſe ſe noſſe:atq;,ut ita loquar, cũctorum in carne iuſtorum imperfecta perfectio eſt.
Vnde & in Prouerbijs legimus: Ad intelligendam iuſticiam ueram. Niſi enim eſſet & falſa
iuſticia,nunquam dei uera iuſticia diceretur. Et in eodem Apoſtoli loco ſequitur: Et ſi quid
aliter ſentitis, & hoc uobis deus reuelabit. Rem nouam audio. Qui pauloante dixerat, non
quia iam accepi,aut iam perfectus ſum:& uas electionis qui pro confidentia habitantis in ſe
Chriſti audebat loqui:An experimentũ quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus,& tamen
ſimpliciter fatebatur ſe non eſſe perfectũ:nunc quod ſibi proprie denegabat mittit in turbã,
iungitq; ſe cum cæteris,& ait: Quotquot ergo perfecti,hoc ſapiamus. Sed qua ratione hoc
dixerit,exponit in ſequentibus.Hoc,inquit,ſapiamus,qui uolumus ſecundum humanæ fra/
gilitatis modulum eſſe perfecti,necdum nos accepiſſe,necdum comprehẽdiſſe,necdum eſſe
perfectos.Et quia necdũ perfecti ſumus,& forſitã aliter ſapimus, quàm poſcit uera & perfe
cta perfectio:ſi quid aliter ſapimus,& aliter intelligimus quàm dei habet ſcientia,& hoc no/
bis deus reuelabit:ut precemur cum Dauid atq; dicamus:Reuela oculos meos,& conſidera/
bo mirabilia de lege tua. Ex quo perſpicuum eſt,duas in ſcripturis ſanctis eſſe perfectiones,
duasq; iuſticias,& duos timores. Primam perfectionẽ & incomparabilem ueritatem perfe/
ctamq; iuſticiam dei uirtutibus coaptãdam. Secundam autem,quæ competit noſtræ fragi/
litati,iuxta illud quod in pſalmis dicitur, Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens,
ad eam iuſticiam quæ non comparatione, ſed dei ſcientia dicitur eſſe perfecta.Iob quoq; &
Zacharias & Helizabet iuſti dicti ſunt, ſecundum eam iuſticiam, quæ poſſit in iniuſticiã ali
quando mutari:& nõ ſecũdum illam quæ nunq; mutari poteſt, de qua dicitur: Ego deus &
non mutor.Et hoc eſt quod Apoſtolus alio loco ſcribit: Etenim non eſt glorificatum quod
glorificatum eſt,propter excellentẽ gloriam:quod uidelicet legis iuſticia ad comparationem
euangelicæ gratiæ,nõ uideatur eſſe iuſticia. Si enim,ait, quod deſtruitur glorioſum eſt,mul/
to magis quod permanet,erit in gloria.Et iterũ: Ex parte ſcimus, & ex parte prophetamus.

Cum au/

A Cum autem uenerit quod perfectũ eſt, deſtruentur illa quæ ex parte ſunt. Et uidemus nunc per ſpeculum & in ænigmate, tunc aũt facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Et in pſalmis: Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, cõfortata eſt & non potero ad eam. Et iterum: Exiſtimabam cognoſcere, hoc labor eſt in conſpectu meo, donec introeam in ſanctuariũ dei, & intelligam in nouiſſimis eorum. Et in eodem loco: Vt iumentum factus ſum apud te, & egó ſemper tecũ. Et Hieremias: Stultus factus eſt omnis homo à ſcientia. Et idem Paulus apoſtolus: Fatuũ, inquit, dei ſapientius eſt hominibus. Et multa alia, quæ ſtudio breuitatis omitto. CRIT. Argute quidem mi Attice, memoriterq; dixiſti. Sed labor tuus & multiplex teſtimoniorum replicatio, meę parti proficit. Neq; enim ego hominem deo comparo, ſed alijs hominibus, quorum collatione qui ſtudiũ dederit, poteſt eſſe perfectus. Ac per hoc quãdo dicitur, homo poteſt eſſe ſine peccato ſi uoluerit: iuxta mẽſuram hominis, non iuxta dei dicitur maieſtatẽ, cuius cõparatione nulla creatura poteſt eſſe perfecta. ATT. O Critobule hæc memorans mecũ facis. Et ego enim hoc ſentio, nullã creaturam ſecundũ ueram conſummatamq; iuſticiam, poſſe eſſe perfectã. Cęterum aliũ differre ab alio, & diuerſas eſſe in hominibus iuſticias, nulli dubiũ eſt: & uel maiorem eſſe alium uel minorem: & tamen ſecundum ſtatum & menſurã ſuam poſſe iuſtos nominari, qui aliorum comparatione iuſti non ſunt. Verbi gratia, Paulus apoſtolus, uas electionis, qui plus omnibus apoſtolis laborauit: utiq; iuſtus erat, ſcribens ad Timotheum: Certamen bonũ certaui, curſum cõſummaui, fidem ſeruaui, de cætero repoſita eſt mihi corona iuſticiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex: non ſolum aũt mihi, ſed omnibus qui diligunt aduentum eius. Iuſtus erat & Timotheus diſcipulus eius & imitator, quẽ docet quid agere debeat, & quem modum tenere uirtutum. Putamus ne unam & eandem in utroq; fuiſſe iuſticiã, & non plus habere meritorum eum qui plus omnibus laborauit? Multæ mãſiones ſunt apud patrẽ, quia & merita diuerſa. Stella à ſtella differt in claritate, & in uno eccleſię corpore, membra diuerſa ſunt. Habet ſol fulgorem ſuum, luna quoq; noctis tenebras temperat, & quinq; ſydera alia quæ uocantur errantia, diuerſis & curſibus & luminibus cœlum peragrant. Innumerabiles ſunt aliæ ſtellę, quas micare in firmamento cernimus. In ſingulis diuerſa ſunt lumina, & tamen in ſuo unaquæq; perfecta eſt, ita duntaxat, ut comparatione maioris perfectione careat. In corpore quoq; cuius membra diuerſa ſunt, aliud oculus, aliud manus, aliud pes agunt. Vnde & Apoſtolus dicit: Non poteſt oculus dicere manui, non es mihi neceſſaria: aut iterum caput pedibus, non deſidero operam ueſtram. Nunquid omnes apoſtoli? nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes magiſtri? nunquid omnes cunctas habent uirtutes? nunquid omnes donationes habent ſanitatũ? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? Aemulamini dona maiora. Omnia aũt hæc operatur unus atq; idem ſpiritus, diuidens propria unicuiq; prout uult. In quo diligenter attende, quod nõ dixerit, ſecundum quod unumquodq; membrum cupit, ſed ſecũdum quod ipſe uult ſpiritus. Neq; enim dicere poteſt uas figulo ſuo, quare ita uel ita me feciſti? An nõ habet figulus poteſtatem de eodem luto, aliud uas facere in honorem, aliud in contumeliam? Vnde conſequenter adiecit, æmulamini dona maiora: ut in fide & induſtria plus cæteris chariſmatibus habere mereamur, melioresq; ſimus his qui comparatione noſtri in ſecundo uel tertio gradu poſiti ſunt. In magna domo uaſa diuerſa ſunt, alia aurea, alia argentea, ænea, ferrea ligneaq;. Et tamen ſecundum modulum ſuum, cum æneum uas perfectum ſit, comparatione argentei uaſis imperfectum dicitur: rurſumq; argenteum aurei collatione deterius eſt. Atq; hoc modo, dum ſibi inuicem comparãtur, imperfecta & perfecta ſunt omnia. In agro terræ bonæ, ex una ſemente tricenarius & ſexagenarius & cẽtenarius fructus exoritur: ipſis numeris indicatur impar eſſe quod naſcitur, & tamẽ in ſuo genere perfecta ſunt ſingula. Helizabet & Zacharias quo teſtimonio quaſi impenetrabili uteris clypeo, nos docere poſſunt, quãto inferiores ſunt beatæ Mariæ matris domini ſanctitate, quæ cõſcientia in ſe habitantis dei libere proclamat: Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potẽs

B

eſt,& ſanctum nomen eius.Et miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.Fe c
cit potentiam in brachio ſuo. In quo animaduerte, quod beatam ſe eſſe dicat, non proprio merito atque uirtute,ſed dei in ſe habitãtis clementia. Ipſe quoque Ioannes,quo maior non fuit inter natos mulierum,parentibus ſuis melior eſt.Non enim ſolum hominibus,ſed & angelis teſtimonio domini comparatur. Et tamen qui cunctis hominibus erat maior in terra, minimo in regno cœlorum minor fuiſſe perhibetur. Quid mirum in collatione ſanctorum, alios eſſe meliores,& alios inferiores, cum econtrario in collatione peccatorum hoc intelligi poſſit? Ad Hieruſalem dicitur, quæ multis peccatorum erat confoſſa uulneribus: Iuſtificata eſt Sodoma ex te:non quod Sodoma per ſe iuſta ſit, quæ in æternos collapſa cineres,audit per Ezechielem: Sodoma reſtituetur in antiquum:ſed quod comparatione ſceleratioris Hieruſalem,hæc iuſta uideatur. Illa enim dei filium trucidauit, hæc propter abundantiam panis & per luxuriæ magnitudinem exceſſit modum libidinis. Publicanus in euangelio,qui percutiebat pectus, quaſi theſaurum cogitationum peſſimarum, & conſcientia delictorum oculos non audebat attollere,ſuperbientis phariſæi collatione fit iuſtior.Et Thamar ſub ſpecie meretricis fallit Iudam,& ipſius ſententia qui deceptus eſt,meretur audire: Iuſtificata eſt Thamar magis quàm ego.Ex quibus omnibus approbatur,non ſolum ad comparationem diuinæ maieſtatis homines nequaquam eſſe perfectos, ſed ne angelorum quidem & cæterorum hominum,qui uirtutum culmina cõſcenderunt:quum & tu qui melior es alterius collatione, quem imperfectum eſſe monſtraueris, rurſum ab alio te præeunte uincaris, ac per hoc non habeas ueram perfectionem: quæ ſi perfecta ſit, nulla re indiget. CRIT. Et quomodo Attice ad perfectionem diuinus ſermo prouocat? ATT. Hac ratione qua dixi,ut ſecundum uires noſtras unuſquiſque noſtrorum quantum ualuerit extendatur: ſi quo modo poſſit peruenire,& comprehendere brauium ſupernę uocationis.Deniq; omnipotens deus: cui docet Apoſtolus iuxta diſpenſationem carnis aſſumptæ ſubĳciendum filium, ut ſit deus omnia in omnibus:perſpicue demonſtrat ſibi cuncta eſſe ſubiecta.Vnde & propheta ſubie D
ctionem ſui in finẽ præſumit,dicens:Nónne deo ſoli ſubiecta erit anima mea? ab ipſo enim eſt ſalutare meum. Et quia in corpore eccleſiæ caput Chriſtus eſt: quibuſdam adhuc repugnantibus membris,uidetur corpus quoq; capiti nõ eſſe ſubiectum. Natq; ſi patitur unum membrum,compatiuntur omnia:& totum corpus,dolore unius membri cruciatur.Quod dico ita manifeſtius fiet.Quamdiu habemus theſaurum iſtum in uaſis fictilibus,& fragili carne circũdamur,imò mortali & corruptibili,beatos eſſe nos credimus, ſi in ſingulis uirtutibus partibusq; uirtutum deo ſubiecti ſumus.Cum autem mortale hoc indutum fuerit immortalitate,& corruptiuũ hoc incorruptione ueſtitum, & abſorpta mors fuerit in Chriſti uictoria: tunc deus erit omnia in omnibus,ut non ſit tantum in Solomone ſapientia, in Dauid animi manſuetudo,in Elia & Phinees zelus,in Abraham fides, in Petro cui dictum eſt:Simon Ioannis amas me, perfecta dilectio,in electionis uaſe ſtudium prædicandi:& in cæteris uel bina uel trina:ſed totus in cunctis ſit, & omni uirtutum choro, ſanctorum numerus glorietur, & ſit deus omnia in omnibus. CRITOBVLVS. Nullus ergo ſanctorũ,quãdiu in iſto corpuſculo eſt,cũctas poteſt habere uirtutes? ATT. Nullus,quia nunc ex parte prophetamus, & ex parte cognoſcimus. Nec enim poſſunt omnia eſſe in omnibus hominibus, quia nõ eſt immortalis filius hominis. CRIT. Et quomodo legimus:Qui unam habuerit,omnes uidetur habere uirtutes? ATT. Participatione nõ proprietate.Neceſſe eſt enim ut ſinguli excellant in quibuſdam,& tamen hoc quod legiſſe te dicis, ubi ſcriptũ ſit neſcio. CRIT. Ignoras hanc philoſophorũ eſſe ſententiã. ATT. Sed non apoſtolorum.Neq; enim mihi curæ eſt quid Ariſtoteles,ſed quid Paulus doceat. CRIT. Obſecro te, nõne Iacobus apoſtolus ſcribit:qui in uno offenderit eum eſſe omnium reum? ATT. Ipſe locus ſe interpretatur.Non enim dixit unde cœperat diſputatio,qui diuitem pauperi in honore prętulerit,reus eſt adulterĳ uel homicidĳ.In hoc enim delirant Stoici,paria contendentes eſſe peccata.Sed ita:qui dixit, non mœchaberis, dixit & non occides: quod & ſi non occidis, mœcharis autem, factus

es tranſ

A es transgressor legis. Leuia cum leuibus, & grauia cum grauibus comparantur. Nec ferula dignum uitiũ gladio uindicandũ est: nec gladio dignum scelus, ferula coercendũ. CRIT. Esto, ut nullus sanctorum omnes uirtutes habeat: hoc certe dabis, in eo quod potest facere si fecerit, esse perfectũ. ATT. Nõ tenes quid supra dixerim? CRIT. Quid nam illud est? ATT. Perfectũ esse in eo quod fecit: & imperfectũ in eo quod facere nõ potuit. CRIT. Sed sicut perfectus est in eo quod fecit, quia facere uoluit: ita & in eo per quod imperfectus est, quia non fecit: perfectum esse potuisse, si facere uoluisset. ATT. Quis enim non uult facere quod perfectum est? Aut quis non cunctis cupiat florere uirtutibus? Si totum requiris ab omnibus, tollis rerum diuersitatem & gratiarum distantiam, & creatoris artificis uarietatem, cuius sacro propheta sonat carmine: Omnia in sapientia fecisti. Indignetur lucifer, quare fulgorem lunæ non habeat. Luna super suis defectibus & labore causetur, cur annuum solis circulũ, singulis mẽsibus expleat. Sol queratur quid offenderit, ut lunæ cursu tardior sit. Clamemus & nos homunculi quid causæ extiterit, ut homines & non angeli facti simus: quanq; magister uester ὁ ἀρχαῖος, de cuius hæc fonte procedunt, omnes rationales creaturas æquo asserat iure conditas, ut instar quadrigarum & curruum de carceribus exeuntes, in medio spatio, uel corruant, uel præteruolent, & ad optata perueniant. Elephanti tantę molis, & gryphes in sua grauitate causentur, cur quaternis pedibus incedant, cum muscæ culicesq;, & cætera huiusce modi animantia sub pennulis senos pedes habeant: & aliqui uermiculi sint, qui tãtis pedibus scateant, ut innumerabiles simul motus, nulla acies cõprehendat. Dicat hæc Marcion & omnes hæretici, qui creatoris operibus illudunt. Vestrũ decretũ huc usq; perueniet, ut dum singula calumniantur, manũ inijciant deo, cur solus deus sit, cur inuiderit creaturis, ut nõ omnes eadem polleant maiestate. Quod licet non dicatis (neq; enim tam insani estis, ut aperte pugnetis deo) tamen alijs uerbis loquimini, rem dei, homini copulantes, ut sit absque peccato, quod & deus est. Vnde Apostolus super diuersis intonans gratijs loquitur: Diuisiones donationum sunt, idem autem spiritus, & diuisiones ministeriorum sunt, sed idem dominus, &
B diuisiones operationũ sunt, unus autem deus, qui operatur omnia in omnibus. CRIT. Nimius es in una atque eadem quæstione, ut persuadere coneris hominem uniuersa simul habere non posse, quasi aut inuiderit, aut nõ potuerit deus prestare imagini & similitudini sue, ut in omnibus respondeat suo creatori. ATT. Egó ne nimius an tu? qui soluta proponis, & nõ intelligis aliud esse similitudinem, aliud æqualitatem, illud picturam, hoc esse ueritatem. Verus equus camporum spatia transuolat, pictus parieti hæret in curru. Ariani dei filio non concedunt, quod tu omni homini tribuis. Alij non audent perfectum in Christo hominem confiteri: ne suscipere in eo hominis peccata cogantur: quasi potentior sit creatio creatore, & idipsum tantum filius hominis, quod dei filius. Aut igitur propone alia quibus respõdeam: aut desine superbire, & da gloriam deo. CRIT. Immemor es responsionis tuæ, & dum argumenta argumentis connectis, ac per scripturarum latissimos campos, infrenis equi libertate baccharis: super fortissima quæstione, cui pollicitus es te in consequentibus responsurum omnino tacuisti, obliuionem simulans, ut necessitatem responsionis euaderes. Sed ego stultus ad horam tribui quod petebas, existimans oblaturum sponte quod acceperas, & non ad monitum reddere quod debebas. ATT. Nisi fallor, de possibilibus mandatis dilata est responsio. Pone igitur ut uolueris. CRIT. Aut possibilia deus mandata dedit, aut impossibilia. Si possibilia, in nostra potestate est ea facere si uelimus. Si impossibilia, nec in hoc rei sumus si non facimus, quod implere non possumus. Ac per hoc siue possibilia dedit deus mandata, siue impossibilia: potest homo sine peccato esse si uelit. ATT. Quæso ut patienter audias, non enim de aduersaria uictoriam, sed contra mendacium quærimus ueritatem. Deus possibiles dedit humano generi omnes artes, quippe quas plurimi didicerunt, ut taceam de his quas Græci βαναύσους uocant, nos ad opera manuum pertinentes possumus dicere: uerbi gratia, Grammaticam, Rhetoricam, philosophiæ tria genera, Physicam, Ethicam, Logicam: Geometriam quoque & Astronomiam, Astrologiam, Arithmeticam, quæ & ipsæ

partes philoſophiæ ſunt. Medicinã etiam quæ in tria diuiditur, δόγμα, μέθοδον, ἐμπειρίαν. c
Iuris quoque & legum ſcientiam. Quis noſtrũ, quamuis ſit ingenioſus, poterit omnia com- 4.
prehendere: quum eloquẽtiſſimus orator de rhetorica & iuris ſcientia diſputans, dixerit: Pau
ci unum poſſunt, utrunq; nemo. Vides ergo quod deus poſſibile iuſſerit: & tamen id quod
poſſibile eſt, per naturam nullum poſſe complere. Dedit itaque præcepta diuerſa, uirtutesq;
uarias quas omnes ſimul habere non poſſumus. Atque ita fit, ut quod in alio, aut primum,
aut totum eſt, in alio ex parte uerſetur: & tamen non ſit in crimine qui non habet omnia:
nec condemnetur ex eo quod non habet, ſed iuſtificetur ex eo quod poſſidet. Definit Apo-
ſtolus qualis epiſcopus eſſe debeat, ſcribens ad Timotheum: Oportet epiſcopum eſſe irre-
prehenſibilem, unius uxoris uirum, ſobrium, pudicum, ornatum, hoſpitalem, docilem: non
uinolentum, non percuſſorem, ſed manſuetum, non litigioſum, ſine auaricia, domum ſuam
bene regentem, filios habentem ſubditos cum omni pudicitia. Et iterum: Nõ neophytum,
ne inflatus in iudicium incidat diaboli. Oportet autem eum etiam teſtimonium de foris ha-
bere bonum, ne in opprobrium incidat & laqueum diaboli. Tito quoque ſcribens diſcipu-
lo, quales epiſcopos debeat ordinare, breui ſermone demonſtrat. Ideo reliqui te Cretæ, ut
quæ reliqua ſunt, corrigas: & conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut ego præcepi tibi: Si
quis eſt ſine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, nec in accuſatione luxuriæ, aut
non ſubiectos. Oportet autem epiſcopum eſſe ſine crimine, ſiue ſine accuſatione (hoc enim
magis ἀνέγκλητον ſonat) ſicut diſpenſatorem dei, non proteruum, non iracundum, non ui-
nolentum, non percuſſorem, non turpis lucri appetitorem: ſed hoſpitalem, benignum, pu-
dicum, iuſtum, ſanctum, continentem, obtinentem doctrinæ fidelem ſermonẽ: ut poſſit ex-
hortari in doctrina ſana, & contradicentes coarguere. Vt diuerſarum perſonarũ uaria præ-
cepta nunc ſileam, circa mãdata epiſcopi me tenebo. Vult certe deus tales eſſe epiſcopos ſiue
presbyteros, quales uas electionis docet. Primum quod dixit, irreprehenſibilis, aut nullus,
aut rarus. Quis eſt enim qui non quaſi in pulchro corpore, aut neuum, aut uerrucam habe-
at? Si enim ipſe Apoſtolus dicit de Petro, quod non recto pede inceſſerit in euangelij ueri- D
tate, & intantũ reprehenſibilis fuerit, ut & Barnabas adductus ſit in eandem ſimulationem:
quis indignabitur id ſibi denegari, quod princeps apoſtolorum non habuit? Deinde unius
uxoris uirum, ſobrium, pudicum, ornatum, hoſpitalem, ut reperias: illud certe quod ſequitur
διδακτικὸν qui poſſit docere, non ut interpretatur latina ſimplicitas, docilem, cum cæteris
uirtutibus difficulter inuenies. Vinolentum quoque & percuſſorem, & turpis lucri cupidum,
repudiat Apoſtolus: & pro his cupit manſuetum, abſque iurgio, ſine auaricia: & ut domum
ſuam optime regat, quodq; difficillimum eſt, ut filios habeat ſubiectos, cum omni pudici-
tia, uel filios carnis, uel filios dei. Cum omni inquit pudicitia. Non enim ſufficit propriam
habere pudicitiam, niſi ea filiorum & comitum ac miniſtrorum pudore decoretur, dicente
Dauid: Ambulans in uia immaculata, hic mihi miniſtrabit. Conſideremus quoque ἐπι-
πᾶσιν pudicitiæ, filios habentem ſubditos in omni pudicitia, ut non ſolum opere, ſed ſermo
ne quoque & nutibus ſe abſtineant ab impudicitijs: ne forte illud incidat Heli, qui certe in-
crepauit filios ſuos dicens: Nolite filij mei, nolite: non bonam famam audio ego de uobis.
Corripuit & punitus eſt, quia non corripere debuit, ſed abijcere. Quid faciet qui gaudet ad
uitia: qui emendare non audet? qui conſcientiam ſuam metuit: & quod cunctus populus
clamitat, neſcire ſe ſimulat? Quodq; ſequitur μὴ νεόφυτον, ut etiam à nullo accuſetur: ut bo 5
nam opinionem ab his qui foris ſunt, habeat: ut etiam maledictis aduerſariorum careat: &
quibus doctrina diſplicet, placeat conuerſatio, puto quod non facile ſit reperire, maximeq;
illud, ut potens ſit aduerſarijs reſiſtere, & peruerſas opprimere & ſuperare doctrinas. Vult
ut non neophytus epiſcopus ordinetur: quod uidemus noſtris temporibus pro ſumma eli-
gi iuſticia. Si baptiſmum ſtatim iuſtum faceret & omni plenum iuſticia, nequaquam utique
Apoſtolus neophytum refutaret: ſed baptiſmus uetera peccata conſcindit, nouas uirtutes
nõ tribuit: dimittit è carcere, & dimiſſo ſi laborauerit præmia pollicetur. Aut nullus inquam,
aut ra-

A aut rarus est,qui omnia habeat,quæ habere debet episcopus. Et tamen si unum uel duo de catalogo uirtutum episcopo cuiquam defuerint,non tamen iusti carebit uocabulo: nec ex eo damnabitur,quod non habet, sed ex eo coronabitur, quod possidet. Omnia enim habere, & nullo indigere, uirtutis eius est, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius: qui cum malediceretur non maledixit,qui confidenter uirtutum cõscientia loquebatur: Ecce uenit princeps mundi huius, & in me inuenit nihil. Qui cum esset in forma dei nequaquam rapinam arbitratus est,æqualem se esse deo:sed se exinaniuit, formam serui accipiens, & factus est obediens usq; ad mortem,mortem autem crucis.Propterea donauit ei deus nomen quod est supra omne nomen, ut in nomine Iesu flectãt genu, cœlestia, terrestria & inferna. Si ergo in una episcopi persona pauca præcepta, aut nequaquam, aut difficulter inuenies: quid facies de omni homine,qui cuncta debet implere mandata? Ex corporalibus consideremus spiritualia.Alius uelox est pedibus,sed non fortis manu. Ille tardus incessu,sed stabilis in prælio est.Hic pulchram habet faciem,sed raucæ uocis est. Alius tetram, sed dulci modulatione cantat.Illum ingeniosum,sed obliuiosum: hunc memorem, sed tardi uidemus ingenij. In ipsis controuersijs, in quibus quondam pueri lusimus, non omnes similiter uel in procœmijs,uel in narrationibus,uel in excessibus,uel in argumentis, aut exemplorum copia, & epilogorum dulcedine se agunt: sed eloquentiæ suæ, alia atq; alia in parte dissimiles sunt. De uiris magis ecclesiasticis loquar: Multi sup euangelia bene disserunt:sed in explanatione Apostoli,impares sui sunt.Alij cum in instrumento nouo optime senserint,in psalmis & ueteri testamento muti sunt.Hoc totum dico, quod non omnia possumus omnes: rarusq; aut nullus est diuitum, qui in omni substantia sua paria uniuersa possideat. Possibilia præcepit deus,& ego fateor. Sed hæc possibilia cuncta, singuli habere non possumus:non imbecillitate naturæ,ne calumniam facias deo: sed animi lassitudine, qui cũctas simul & semper non
B potest habere uirtutes. Quod & si in eo arguis creatorem,quare te talem condiderit,qui deficias atq; lassescas:dicam iterum,maior erit reprehẽsio,si eum uolueris accusare,quare te deum non fecerit.Sed dices:Si nõ possum,ergo peccatum non habeo.Habes peccatum quare non feceris,quod alius potuit facere.Rursumq; ille,cuius tu comparatione deterior es,uel tui in alia uirtute,uel alterius erit collatione peccator:atq; ita fit,ut quemcunq; primum putaueris,minor sit eo, qui se in alia parte maior est. CRIT. Si non potest homo esse sine peccato, quomodo Iudas scribit Apostolus:Ei aũt qui potens est uos conseruare sine peccato,& cõstituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos? Quo testimonio cõprobatur posse hominem esse sine peccato,& maculam non habere. ATT. Non intelligis quæ proposueris. Neq; enim homo potest esse sine peccato,quod tua habet sententia: sed potest si uoluerit deus hominẽ seruare sine peccato,& immaculatũ sua misericordia custodire. Hoc & ego dico,quod deo cuncta possibilia sunt.Homini autem non quicquid uoluerit possibile est,& maxime id esse,quod nullam legeris habere creaturam. CRIT. Non dico hominem esse sine peccato, quod tibi forsitan impossibile uidetur:sed posse esse si uelit. Aliud est enim esse,aliud posse. Esse,quærit exemplũ:posse,ostendit imperij ueritatem. ATT. Nugaris,nec meministi illius prouerbij,actum ne agas:& in eodem cœno uolutaris,imò laterem lauas. Pro quo nihil aliud audies, nisi hoc quod omnibus patet: rem te uelle firmare, quæ nec est,nec fuit, & forsi-
6 tan nec futura est. Atq; ut ipso uerbo utar,& stultitiam ἀσυνθετον argumentationis ostendam,esse posse te aio dicere,quod esse non possit. Hoc enim quod proposuisti posse hominem sine peccato esse si uelit,aut uerum est, aut falsum est.Si uerum est, ostẽde quis fuerit:si falsum,quicquid falsum est, nunquam fieri potest. Verum hæc quasi explosa taceantur,& in scriniolis uestris tantum mussitẽt,publicam faciem formidantia. Transeamus ad alia,in quibus perpetua oratione utendum est:ita duntaxat,ut habeas potestatem refellendi & quærẽdi si quid uolueris. CRIT. Audiam patienter:non enim dicam libẽter,& magis mirabor ingenium,cuius stupeo falsitatẽ. ATT. Vtrum falsa sint an uera quæ dicturus sum,cum audieris tunc probabis.CRIT.Loquere ut uis,mihi decretum est si respondere non potuero,ma-

gis silere quàm mendacio acquiescere. ATT. Quid interest utrum te tacentem an loquen- C
tem superem: & iuxta Protei fabulam, uigilantem capiam an dormientem? CRIT. Cum
dixeris quæ uolueris, audies quæ nequaquam uelis. Veritas enim laborare potest, uinci non
potest. ATT. Libet sententias tuas parumper discutere: ut intelligant sectatores tui, quàm
diuinum in te mirentur ingenium. Dicis sine peccato esse non posse, nisi qui scientiam legis
habuerit: per quod magnam partem Christianorum excludis à iusticia: & qui prædicator
es impeccantiæ, omnes prope peccatores esse pronuncias. Quotus enim quisq; Christiano-
rum habet legis scientiam: quam in multis doctoribus ecclesiæ, aut raro, aut difficulter inue-
nias? Verum tu tantæ es liberalitatis, ut fauorem tibi apud Amazonas tuas concilies: ut in
alio loco scripseris, sciētiam legis etiam fœminas habere debere: cum Apostolus doceat esse
tacendum mulieribus in ecclesia: & si quid ignorant, domi uiros suos debere consulere. Nec
sufficit tibi dedisse agmini tuo scientiam scripturarum: nisi earum uoce & canticis delecteris.
Iungis enim & ponis in titulo, quod & fœminæ deo psallere debeant. Quis enim ignorat
psallendum esse fœminis in cubiculis suis, & absq; uirorum frequentia & congregatione tur
barum. Verum tu donas quod non licet: ut quod uerecunde facere debeant, & absq; ullo
arbitro, magistri autoritate proclament. Decimoquarto titulo. Addis præterea: seruum dei
nihil amarum de ore suo, sed semper quod dulce est & suaue debere proferre: & quasi alius
sit seruus dei, alius doctor & sacerdos ecclesiæ, prioris oblitus sententiæ, ponis in alio titulo
uigesimosecundo: sacerdotem siue doctorem omnium actus speculari debere, & fiducialiter
corripere peccantes: ne pro ijsdem rationem reddant, & eorum sanguis de suis manibus re-
quiratur. Nec semel dixisse contentus, idipsum replicas: & inculcas trigesimo primo titulo,
sacerdotem siue doctorem nemini adulari debere, sed audenter omnes corripere: ne & se &
eos qui eum audiunt, perdat. Tanta'ne est in uno opere dissonantia: ut quid prius dixeris
nescias? Si enim seruus dei nihil amarum de suo debet ore proferre, sed semper quod dulce
& suaue est: aut sacerdos & doctor serui dei non erunt, qui fiducialiter debent corripere
peccantes, & nulli adulari, sed audacter omnes increpare: aut si sacerdos & doctor non so- D
lum serui dei, sed inter seruos eius principalem tenent locum, frustra seruis dei blanditias
& dulcedines reseruasti: cum hoc proprie hæreticorum sit, & eorum qui decipere cupiunt au
dientes: Dicente Apostolo: Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo
uentri. Et per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Semper insi-
diosa, callida, blanda est adulatio. Pulchreq; adulator apud philosophos definitur, blandus
inimicus. Veritas amara est, rugosæ frontis ac tristis, offenditq; correptos. Vnde & Aposto
lus loquitur: Inimicus uobis factus sum, ueritatem dicens uobis? Et Comicus: Obsequium
amicos, ueritas odium parit. Quapropter & pascha cum amaritudinibus comedimus: & uas
electionis docet pascha celebrandum in ueritate & synceritate. Veritas in nobis sit & synceri
tas, & amaritudo ilico consequetur. Illud uero quod in alio ponis loco, omnes uoluntate pro
pria regi, quis Christianorum potest audire? Si enim non unus, nec pauci, nec multi, sed om-
nes reguntur propria uoluntate: ubi erit auxilium dei? Et quomodo illud exponis? A do-
mino gressus hominis diriguntur: Et, non est in homine uia eius. Et, nemo potest quicquam
accipere, nisi datum fuerit ei desuper: Et in alio loco: Quid enim habes quod non accepisti?
Et si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? dicente domino saluatore: Non descendi
de cœlo, ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui me misit patris. Et in alio lo-
co: Pater si fieri potest, transeat à me calix iste. Veruntamen non quod ego uolo, sed sicut tu.
Et in oratione dominica: Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Qua sententiæ temeritate
aufers dei omne præsidium: & quod in alio loco frustra conaris adiungere, non absq; dei
gratia, quomodo sentire uelis, ex hoc loco intelligitur: dum gratiam eius nō ad singula refers
opera, sed ad conditionis ac legis & liberi arbitrij potestatem. Septuagesimo secundo titu-
lo. Illud uero quod in sequenti ponis capitulo: in die iudicij iniquis & peccatoribus non par-
cendum, sed æternis eos ignibus exurēdos, ferre quis potest: & interdicere te misericordiam

dei

A dei,& ante diem iudicij de ſententia iudicis iudicare:ut ſi uoluerit iniquis & peccatoribus par
cere,te præſcribente non poſſit? Dicis enim. Scriptum eſt in centeſimotertio pſalmo: Defi
ciant peccatores à terra & iniqui,ita ut non ſint. Et in Eſaia: Comburentur iniqui & peccato
res ſimul, & qui relinquunt deum conſummabuntur. Et non intelligis comminationem dei
interdum ſonare clementiam? Non enim dicit æternis ignibus exurendos, ſed à terra defice
re & iniquos eſſe ceſſare. Aliud enim eſt ipſos à peccato & iniquitate deſiſtere, & aliud ipſos
perire in perpetuum, & æternis ignibus concremari. Deniq; Eſaias de quo ponis teſtimoni
um:Comburentur, inquit, peccatores & iniqui ſimul, non addidit in æternum. Et qui relin
quunt deum conſummabuntur. Proprie hoc de hæreticis loquitur, qui rectum fidei trami
tem relinquentes conſummabuntur,ſi noluerint ad dominum reuerti, quem dereliquerunt.
Quæ ſententia & tibi parata eſt,ſi neglexeris ad meliora conuerti. Deinde cuius eſt temeri
tatis, iniquos & peccatores impijs iungere: qui à nobis ſic definiuntur. Omnis impius ini
quus eſt,& peccator: nec reciprocatur, ut poſſimus dicere: Omnis peccator & iniquus,etiam
impius eſt. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui noticiam dei non habent, uel cogni
tam tranſgreſſione mutarunt. Peccatum autem & iniquitas, pro qualitate uitiorum, poſt
peccati & iniquitatis uulnera recipit ſanitatem. Vnde ſcriptum eſt:Multa flagella peccatoris:
Et non interitus ſempiternus: Et per omnia flagella atq; cruciatus emendatur Iſrael. Quem
enim diligit dominus corripit:flagellat autem omnem filium quem recipit. Aliud eſt cędere
magiſtri & parentis affectu,aliud contra aduerſarios crudeli animo deſæuire: Quam ob cau
ſam,& in primo pſalmo canitur: Quoniam non reſurgunt impij in iudicio. Iam enim in per
ditionem ſunt præiudicati. Neq; peccatores in conſilio iuſtorum. Aliud enim eſt gloriam
perdere reſurgendi,aliud perire perpetuo. Veniet, inquit, hora, in qua omnes qui in ſepul
chris ſunt,audient uocem eius: & egredientur qui bona fecerunt in reſurrectionem uitæ: qui
B autem mala egerũt,in reſurrectionem iudicij. Vnde & Apoſtolus eodem ſenſu,quia eodem
& ſpiritu, loquitur ad Romanos: Quicunq; enim ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt.
Et quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Sine lege impius eſt, qui in æter
num peribit. In lege peccator credens in deum, qui per legem iudicabitur, & non peribit. Si
peccatores & iniqui æternis ignibus exuruntur,non times ſententiam tuam, qui iniquum &
peccatorem te eſſe dicis? Et argumentaris hominem non eſſe ſine peccato,ſed eſſe poſſe. Er
go ſolus ille ſaluetur, qui nunquam fuit, nec eſt, ſed futurus eſt, aut forſitan nec futurus: &
pereant omnes,quos retro fuiſſe legimus. Tu ipſe qui Catoniana nobis inflaris ſuperbia, &
Milonis humeris intumeſcis, qua temeritate peccator, magiſtri nomen aſſumis? Aut ſi iu
ſtus es, & humilitate ſimulas peccatorem, mirabimur atq; gaudebimus habere te ſolum &
poſſidere cum ſocijs, quod nec patriarcharum, nec prophetarum, nec apoſtolorum quiſpi
am habuit. Si autem Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non eſſe perdendas, &
diabolo tribuit pœnitentiam: quid ad nos, qui & diabolum & ſatellites eius omnesq; impi
os & præuaricatores dicimus perire perpetuo: & Chriſtianos ſi in peccato præuenti fuerint,
ſaluandos eſſe poſt pœnas. xx. ti. Iungis præterea duo capitula inter ſe diſcrepantia: quæ
ſi uera ſint, os aperire non poteris: non habentem ſapientiam & intellectum ſcripturarum,
niſi qui didicerit,ſcire non poſſe. xx. ti. Et iterum: Scientiam legis non uſurpare debere indo
ctum. Aut enim magiſtrum,à quo didiceris proferre cogeris, ut tibi ſciẽtiam legis liceat uſur
pare:aut ſi magiſter talis eſt,qui ab alio non didicerit,& docuerit te quod ipſe ignorabat:re
ſtat ut nõ recte facias,qui indoctus uſurpas ſcientiam ſcripturarum, & magiſter prius q̃ di
ſcipulus eſſe cœpiſti. Niſi forte humilitate ſolita,magiſtrum tuum iactitas dominum,qui do
cet omnem ſcientiam, & cum Moyſe in nube & caligine facie ad faciem audis uerba dei, &
inde nobis cornuta fronte procedis. Nec hoc ſufficit, ſed repente mutaris in Stoicum, & de
Zenonis nobis tonas ſupercilio. Lxxiij.ti. Chriſtianum illius debere eſſe patiẽtiæ, ut ſi quis
ſua auferre uoluerit,gratanter amittat. Nónne nobis ſatis eſt, patienter perdere quod habe
mus, niſi uiolento atq; raptori agamus gratias, & eum cunctis benedictionibus proſequa
mur?

mur? Docet Euangelium ei, qui nobiſcum uelit iudicio contendere, & per lites ac iurgia auferre tunicam, etiam pallium eſſe concedendum: non præcipit, ut agamus gratias, & læti noſtra perdamus. Hoc dico, non quod aliquid ſceleris in hac ſententia ſit, ſed quod ubiq; mediocria ὑπερβολικῶς tranſeas, & magna ſecteris. Vnde adiungis, gloriam ueſtium & ornamẽtorum deo eſſe contrariam. Quæ ſunt, rogo, inimicitiæ contra deũ, ſi tunicam habuero mundiorem: ſi epiſcopus, presbyter, & diaconus, & reliquus ordo eccleſiaſticus in adminiſtratione ſacrificiorum candida ueſte proceſſerint? Cauete clerici, cauete monachi, uiduæ & uirgines: periclitamini, niſi ſordidas uos atq; pannoſas uulgus aſpexerit. Taceo de hominibus ſeculi, quibus aperte bellum indicitur, & inimicitiæ contra deũ, ſi precioſis atq; nitentibus utantur exuuijs. Clxiiij.ti. Audiamus & cætera. Inimicos ut proximos diligendos, ſtatimq; oppreſſus grauiſſimo lethargo, ponis & dicis. Clxi.ti. inimico nunquam eſſe credendum: quod ſibi eſſe contrarium, etiam me ſilente, perſpicuum eſt. Sed dices utrunq; uocibus ſcripturæ contineri: non animaduertens, quo ſenſu in ſuis locis dicta ſint. Præceptum eſt mihi, ut diligam inimicos, & orem pro perſecutoribus. Nunquid iuſſum eſt, ut ita diligam, quaſi proximos & conſanguineos & amicos, ut inter æmulum & neceſſarium nulla diſtantia ſit? Si inimicos diligo quaſi proximos, amicis quid amplius exhibebo? Aut ſi hoc dixeris, illud tacere debueras, ne contraria ſibi in eodem loco dicere uidearis, inimico nunquam eſſe credẽdum. Sed quomodo diligatur inimicus, & lex docet: Iumentum aduerſarij ſi ceciderit, ſubleuandum. Et Apoſtolus: Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitierit, da illi potum. Hoc enim faciens, carbones ignis congregabis ſuper caput eius: non in maledictum & condemnationem (ut pleriq; exiſtimant) ſed in correctionem & pœnitudinem: ut ſuperatus beneficijs, exoctus feruore charitatis, inimicus eſſe deſiſtat. Cxxiij. Addis præterea regnũ cœlorum etiam in teſtamento ueteri repromitti: ponisq; teſtimonia de apocryphis, cum perſpicuum ſit, regnum cœlorum primum in Euangelio prædicari per Ioannem baptiſtam & dominum ſaluatorem & apoſtolos. Lege Euangelia. Ioannes baptiſta clamat in deſerto: Pœnitẽtiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Et de ſaluatore ſcriptum eſt: Ex eo tempore cœpit prædicare & dicere: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Et iterum: Circuibat Ieſus ciuitates & uicos, docens in ſynagoga eorum & prædicans regnum dei. Et apoſtolis præcipit: Ite & prædicate dicentes, quoniam appropinquauit regnum cœlorum. Tu autem nos Manichæos uocas, cur legi Euangelium præferentes, in illa umbram, in hoc ueritatem eſſe dicamus: & non intelligis ſtulticiam tuam impudentiæ copulatam. Aliud eſt damnare legem, quod Manichæus facit: aliud legi præferre Euangelium, quæ apoſtolica doctrina eſt. In illa enim ſerui, in hoc præſens dominus loquitur: ibi promittitur, hic impletur: ibi initia, hic perfectio eſt: in illa operum fundamẽta iaciuntur, hic fidei & gratiæ culmen imponitur. Hoc poſuimus, ut egregij præceptoris doctrina monſtraretur. Centeſimus titulus eſt, poſſe hominem ſine peccato eſſe, & dei mandata facile cuſtodire, ſi uelit: de quo abunde dictum eſt. Cumq; ſe imitatorem, imò expletorem operis beati martyris Cypriani, ſcribentis ad Quirinum, eſſe fateatur, non intelligit ſe in eodem opere dixiſſe contraria. Ille in quinquageſimoquarto titulo tertij libri, ponit: neminẽ ſine ſorde & ſine peccato poſſe eſſe: ſtatimq; iungit teſtimonia, in quibus ſcriptũ eſt apud Iob: Quis enim mundus à ſordibus? ne ſi unius etiam diei ſit uita eius in terra. Et in pſalmo quinquageſimo: Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. Et in epiſtola Ioannis: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & ueritas in nobis non eſt. Tu è diuerſo aſſeris, poſſe hominem ſine peccato eſſe: & ut hoc uerum dixiſſe uidearis, ſtatim adiungis: & dei mandata facile cuſtodire, ſi uelit: quæ aut rarus, aut nullus impleuit. Si enim facilia ſunt, debent à pluribus cuſtodiri. Sin autem, ut concedamus tibi, rarus quiſquam ea implere poteſt, manifeſtum eſt eſſe difficile quod rarum eſt. Atq; ut hoc augeas, & magnitudinem tuæ uirtutis oſtendas, quod ſcilicet de bono conſcientiæ theſauro eructare credaris, ponis in titulo centeſimo uigeſimotertio: ne leuiter quidem eſſe peccãdum. Et quid ſit hoc leuiter, ne forte in

A te in opere te aliquis dixisse existimaret, adnectis centesimo tricesimoprimo titulo: malum uero nec cogitandum: neq; illius sententiæ recordaris: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me domine, & ab alienis parce seruo tuo: cum ecclesia etiam ea quæ per ignorantiam delinquimus, & sola cogitatione peccamus, delicta esse fateatur: intantum, ut hostias pro errore iubeat offerri: & pōtifex qui pro cuncto populo deprecatur, ante pro se offerat uictimas: qui certe nunquam pro alijs iuberetur offerre, nisi iustus ipse esset: nec rursum pro se offerret, si peccato careret ignorantiæ. Scilicet nūc mihi latissima scripturarum spacia peragranda sunt, ut doceam errorem & ignorantiam esse peccatum. CRIT. Obsecro te, nónne legisti: Qui uiderit mulierem ad concupiscendum, iam mœchatus est eam in corde suo? Non ergo solus aspectus & incentiua uitiorum reputantur in peccatum, sed ea quibus attribuimus assensum. Aut enim uitare possumus malam cogitationem, & consequenter possumus carere peccato: aut si uitare non possumus, non reputatur in peccatum, quod caueri non potest. ATT. Callide quidem argumentaris, sed non intelligis argumentationem tuam contra sacras scripturas facere. Volunt enim eloquia scripturarum etiam ignorantiam habere peccatum. Vnde & Iob offert hostias pro filijs suis, ne forte per ignorantiam in cogitatione peccauerint. Et qui ligna cedit, si securi ac ferro fugiente de ligno homo fuerit occisus, pergere iubetur ad urbem fugitiuorum: & tamdiu ibi esse, quamdiu sacerdos maximus moriatur, id est, redimatur sanguine saluatoris: aut in domo baptismatis, aut in pœnitentia, quæ imitatur baptismatis gratiam per ineffabilem clementiam saluatoris: qui non uult perire quenq;, nec delectatur mortibus peccatorum, sed ut cōuertantur & uiuant. CRIT. Rogo quæ est ista iustitia, ut in peccato tenear erroris, cuius reatū non habet cōscientia? Nescio me peccasse, & eius rei quam nescio, pœnas luo? Et quid plus faciam, si sponte peccauero? ATT. A me sententiæ & dispositionis dei causas requiris? Respondet stultæ interrogationi tuæ liber Sapiētiæ: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. E alibi: Noli esse sapiēs multum, & noli
B argumētari plus q̄ oporteat. Et in eodē loco: In sapiētia & in simplicitate cordis quærite deū. Ac ne forte huic uolumini cōtradicas, audi Apostolū, Euāgelica clangentē tuba: O altitudo diuitiarū sapientiæ & sciētiæ dei, q̄ inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? Istæ sunt quæstiones, de quibus & in alio scribit: Stultas aūt & ineruditas quæstiones deuita, sciens quoniam lites generant. Et Ecclesiastes (de quo certe libro nulla est ambiguitas) Dixi, inquit, sapiēs efficiar, & ipsa lōge facta est à me. Profunda profunditas, quis eam inueniet? A me quæris, quare figulus aliud uas fecerit in honorē, aliud in contumeliā: & non uis acquiescere Paulo pro suo domino respondēti? O homo, tu quis es, qui respōdes deo? Audi ergo breuiter testimonia scripturarū, ut stulta, imò impia scisitatio tua in perpetuum cōticescat. Loquitur deus in Genesi: Non adijciam ultra maledicere terrę propter opera hominū, quia apposita est mēs hominis diligēter ad mala à pueritia. Abrahā & Sara, audita repromissione filij Isaac, rident in corde suo, & tacita cogitatio non latet sciētiam dei. Arguūtur in risu, & ipsa cogitatio, quasi pars infidelitatis reprehenditur. Attamen non ex eo quod risere, diffidentiæ condemnantur: sed ex eo quod postea crediderunt, iusticię palmam acceperunt. Lot nescit in concubitu filiarū quid fecerit, & inebriatus ab eis non habet crimen conscientiæ, & tamen error in uitio est. Argue sanctum uirū Iacob, quare Rachel formosam dilexerit, pro qua & seruiuit multo tempore, & in Liæ primo concubitu fuerit contristatus: & acquiesce tandem humanæ fragilitati, quæ etiam pulchra corpora diligit, & deformia detestatur. Luget Iacob mortem filij sui Ioseph, & multo tēpore consolationem non recipit filiorum: respondetq; lugens & gemēs: Vadam ad infernum: & probat se hominē, dum iustus ignorat quid actum sit de iusto filio Ioseph. In Exodo scriptum est. Si percussserit aliquis quempiam, & mortuus fuerit, morte moriatur. Sin autem non uolens, sed deus tradidit eum in manibus eius, dabo tibi locum, ad quem cōfugiat qui occiderit. In quo notandum est, quod deus tradidit hominem in manus eius: & ille qui occidit per ignorantiam, exilio cōdemnatur. In Leuitico lex ponitur: Anima si peccauerit in

rit in conſpectu domini: non ſponte ex omnibus præceptis domini, quæ non oportet fieri: c
fecerit unum ex eis,ſiue pontifex fuerit, ſiue omnis ſynagoga,& reliquus populus:& poſtea
didicerit peccatum ſuum, quod peccauit per ignorantiam:offeret munus, hircum de capris,
maſculum immaculatum: & ponet manus ſuas ſuper caput eius, interficietq; illum in loco
ubi mactantur holocauſta coram domino,quia pro peccato eſt.Statimq; in ſequentibus:Si
tetigerit aliquid immundum,quod nō liceat tangere,& fecerit per ignorantiā: & poſtea didi
cerit: ſiue promiſerit aliquid,& fuerit oblitus: pronunciabit peccatum ſuum, in quo peccaſſe
ſe perſpicit:& offeret domino pro his quæ peccauit,agnam ſiue caprā pro peccato ſuo quod
peccauit:& precabitur pro eo ſacerdos ſuper peccato,& dimittetur ei peccatum.Sin autē non
præualuerit manus eius,ut offerat ouem pro peccatis ſuis quibus peccauit:duos turtures,aut
duos pullos columbarum offeret domino: unum pro peccato, & unum in holocauſtum: &
portabit ea ad ſacerdotem,& offeret ſacerdos id quod pro peccato eſt primum,& in ipſo re
conciliabitur pro peccato quod peccauit, & dimittetur ei. Cæteraq; his ſimilia, quæ ſtudio
breuitatis omitto,ne faſtidium ſtomacho tuo faciam.In conſequentibus quoq; narrat Moy
ſes, quod in conſecratione Aaron & filiorum eius obtulerit uitulum pro peccato, & poſuerit
Aaron & filij eius manus ſuper eum,ſuper caput uidelicet uituli,qui erat pro peccato:& ma
ctauerit eū, & tulerit de eius ſanguine & poſuerit ſuper cornua altaris in circuitu digito ſuo,
atq; altare mundauerit.Similiter in ariete fecerit, & de ſanguine eius tetigerit auriculam eius
dexteram & manum dexteram, & ſummitatē pedis dextri. Et poſt multa alia, quæ narrare
longiſſimum eſt,enumeratis diebus ſeptem ita legimus: Factum eſt quoq; die octauo,& uo
cauit Moyſen, Aaron, & filios eius, & omnes ſeniores Iſrael, & dixit ad Aaron: Tolle uitu
lum de bobus pro peccatis, & arietem in holocauſtum immaculatum, & offeres eos in con
ſpectu domini:& ſenioribus Iſrael loquere,dicēs: Tollite hircū de capris uiuum pro peccato,
& uitulum immaculatum anniculum in holocauſtum. Dixitq; Moyſes ad Aaron: Accede
ad altare,& fac pro peccato tuo:& reliqua. Rurſumq; eleuauit Aaron manus ſuas ſuper po
pulum,& benedixit eis. Deſcenditq; cum feciſſet pro peccato & holocauſto & ſalutari. Mu D
lier generat liberos lege naturali & immunda eſt,ſi maſculum peperit,diebus quadraginta:ſi
fœminam,diebus octoginta. Accuſa creatorem, cur immundum quicquam nominet quod
ipſe condidit.Et non ſolū ipſa immunda eſt,ſed & omne quod tetigerit. Cumq; dies,inquit,
purgationis eius completi fuerint ſuper filio aut filia, offeret agnum anniculum immacula
tum,& pullum columbarum, & turturem pro peccato, ad oſtium tabernaculi teſtimonij ſa
cerdoti,qui offeret in conſpectu domini,& expiabit pro ea ſacerdos.De leproſo quoq; dici
tur,quod in die purgatiōis eius offeratur pro eo uictima pro peccato, duoq; turtures & duo
pulli columbarum: unus pro peccato,alius in holocauſtum. Et qui fluxum ſeminis patitur,
eodem ſacrificij ordine pro peccato & holocauſto liberatur.Et ad extremum infertur: Timo
ratos facite filios Iſrael ab immunditijs ſuis, & non morientur pro peccato ſuo,ſi contamina
uerint tabernaculum teſtamenti.Ipſi quoq; Aaron præcipitur,ut non omni tempore ingre
diatur in ſancta ſanctorum,ne forte moriatur. Cumq;, ait, uoluerit intrare, offerat uitulum
pro peccato, & arietē in holocauſtum, duosq; hircos accipiat ab uniuerſo populo: unum ex
eis offerat pro peccato ſuo, & unum pro peccato populi, & arietem in holocauſtum. Alter
hircorum cuncta peccata ſuſcipit populi,in typum domini ſaluatoris, & effert in ſolitudinē:
& ſic placatur deus omni multitudini.Ad extremum dicitur:Si comederit homo de ſanctifi
catis per ignorantiam, imputatur ei iniquitas atq; delictum & uoti reus erit. Vnde & Apo
ſtolus monet euchariſtiam domini cum cautione ſumendam:ne in condemnationem nobis
ſumamus atq; iudicium. Si damnatur in lege ignorantia, quanto magis in Euangelio con
ſcientia? Tranſeamus ad Numeros,& ob contentioſorum impudentiam refutandam, ſum
ma quæq; carpamus. Nazaræus ſancto crine uenerabilis, alterius ſubita morte maculatur,
& omnes dies conſecrationis eius præteriti irriti fiunt: poſteaq; pro eo offeruntur duo turtu
res,& duo pulli columbarū:unus pro peccato,& alter in holocauſtum.In die quoq; conſum
mationis

A mationis eius offertur agnus cum holocausto & agna pro peccato. Et post multa scriptum est: Vt nunc magnificetur fortitudo domini, sicut loquutus est, dicens: Dominus longanimis & multæ misericordiæ, auferens iniquitatem & scelera, & mundans non faciet innocentem: pro quo Septuaginta interpretati sunt, & emundans non mundabit reum: quod scilicet etiam post indulgentiam, reus sit propriæ conscientiæ. Cumq; ait, ignorauerit populus, & fecerit unum ex his quæ facere nō debuit, post ceremoniarum longum ordinem infertur & dicitur: Offerte hircum caprarū pro peccato, & placabit sacerdos pro omni synagoga filiorum Israel, & propiciabitur ei dominus, quia ignorantia est: & ipsi offerent oblationem suam in sacrificium domino pro peccato suo, in conspectu eius, quoniam nescierunt. Ibiq; additur: Si anima una peccauerit per ignorantiam, offeret capram anniculam pro peccato ignorantiæ coram domino: & deprecabitur pro ea sacerdos, eo quod ignorauerit, pro peccato ignorantiæ coram domino: & rogabit pro ea, & propiciabitur ei. In kalendis singulorū mensium offertur hircus caprarum pro peccato domino. In pascha quoq; per dies octo, à die decimo quarto mensis primi, usq; ad uigesimumprimum diem sacrificium pro peccato est. In pentecoste hircus pro peccato offertur: & in kalendis mensis septimi, quādo tubarum clangor concinit, eadem hirci pro peccato religio conseruatur. Die quoq; decimo eiusdem mensis septimi, quoniam ieiunium est usq; ad uesperum, offertur hircus caprarum pro peccato, præter eum hircum, qui ante holocaustum pro peccato ex lege mactatur. In diebus quoq; Scenopegiæ, quando figebantur tabernacula, à die decimo quinto eiusdem mensis septimi usq; ad diem uigesimumsecundum, inter alias uictimas semper pro peccato hircus offerebatur: ut illud impleatur beati Dauid: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris. Sex ciuitates eliguntur exilij eorum, qui non sponte, sed per ignorantiam, uel iactu lapidis, uel impulsione manus, uel ioco, uel lasciuia absq; inimicitijs, infelicitate magis quàm uoluntate peccauerunt: & tamen non absq; crimine sunt dum
B relegantur in perpetuum, & ante constitutum diem, nec supplicatione, nec precio eorum reuersio impetrari & redimi potest. In Deuteronomio, qui liber pręteritorum enumeratio est, perspicue demonstratur non in operibus nostris atq; iusticia, sed dei misericordia nos cōseruari, dicente domino per Moysen: Ne dicas in corde tuo, cum subuerterit eos dominus deus tuus à facie tua, in iusticia mea introduxit me dominus, ut possideam terram hanc: quia in impietate gentium istarum dominus consumet eos à facie tua: non in iusticia tua & directione cordis tui intrabis, ut possideas terram eorum, sed in impietate eorum dominus deus tuus consumet eos à facie tua, ut suscitet uerbum quod loquutus est patribus tuis, Abraham, Isaac & Iacob. Et scies quod non in iusticia tua dominus deus tuus dabit tibi terram optimā, ut possideas eam: quia populus duræ ceruicis es tu. In eo autē quod dixit: Perfectus eris cum domino deo tuo: quo sensu dixerit, ex consequentibus approbatur: Cum ingressus, inquit, fueris terram, quam dominus deus tuus dabit tibi, non disces facere abominationes gētium illarum: nec inuenietur in te qui traducat filium uel filiam suam per ignem. Diuinationibus uel omnibus augurijs & maleficis artibus & incantationibus non seruies, ut interroges magos & hariolos & mortuos. Abominatio enim domini est omnis qui facit hæc. Et propter has abominationes dominus deus tuus consumet eas à facie tua, perfectus eris cum domino deo tuo. Deniq; infert: Quia gentes istæ quas tu possidebis, hariolos & diuinos audiunt. Tibi autem non sic dedit dominus deus tuus. Statimq; subiungit: Prophetam unum ex te de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus, ipsum audies, Ex quo ostēditur perfectum hic dici, nō qui cunctas uirtutes habeat, sed qui perfectum & unum sequatur deum. Narratq; similiter de cōditione exulum, qui per ignorātiam peccauerunt, quo confugere deberent, atq; subiungit: Quādo ædificaueris domum nouam, facies loriculam tecto tuo in circuitu, ne sanguinis reus sis, cum aliquis ceciderit ex ea. Et iterum: Si fuerit in te uir, qui non sit mundus à nocturno fluxu, egredietur extra castra, & non ingredietur medium castrorum: cumq; aduenerit uespera, lauabit se aqua, & post occubitum solis ingredietur medium eo-

rum. De Iesu filio Naue duo tantum ponam testimonia. Peccauit Achan, & totus populus c
offendit. Dixitq; dominus ad Iosue: Non poterunt stare filij Israel in cõspectu inimicorum
suorum, sed dorsa uertent aduersarijs suis: quia factum est anathema in eis. Et nõ addam ut
sim uobiscum, nisi contritum fuerit anathema de medio uestrum. Cumq; sacrilegium quæ-
reretur, & sors latentem inuenisset reum, interficiũtur cum Achan filij eius, & filiæ, boues, asi-
ni, pecora, tabernaculum, & quæcunq; habere potuit, igne deleta sunt. Esto ipse peccauerit,
quid commisere filij? quid boues? quid asini? quid pecora? Fac ergo calumniam quare unus
peccauerit, & pars populi trucidata sit? Cur & ipse lapidatur, & omnia quæ habere potuerit,
ultrix flamma consumpserit? Dicamus & aliud: Non erat, inquit, ciuitas quam non tradidit
dominus filijs Israel, absq; Eueo qui habitabat in Gabaon, omnes pugnãdo ceperunt: quia
à domino factum erat, ut induraret cor eorum, & pugnarent contra Israel, ut interficerẽtur:
& nõ fieret in eis misericordia, & perirent, sicut præcepit dominus Moysi. Si domini factum
est uoluntate, ut pacem non reciperent, nec susciperẽt Israel, dicamus iuxta Apostolũ: Quid
ergo queritur? Voluntati emi eius quis potest resistere? De Samuel & Malachim: Ionathan
fauum mellis gustauit in sceptro, & illuminatis oculis periclitatur, quod nesciens fecerit. Hoc
enim scriptura testatur, quod ignorauerit à patre esse præceptum ne quisquam gustaret, do-
nec uictoria domini compleretur. Intantum autem iratus est dominus, ut sors inueniret oc-
cultum, & ipse fateretur, dicens: Gustaui in summitate sceptri, quod est in manu mea parum
mellis, & ecce ego morior. Et postea intercessione & precibus populi liberatus est, dicentis ad
Saul: Num Ionathan morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? Absit. Viuit domi
nus, si ceciderit de capillis capitis eius in terram, quia cum domino fecit diem hanc: & libera-
uit dominus Ionathan, & non est mortuus. Samuel irascitur Sauli, & non uult ire cum rege.
Postea precibus uincitur, ut ostendat humani animi in diuersum mutationem. Pergit Bethle
hem, singulos filiorum Iesse putat ipsos esse, quos dominus requirebat. Cumq; uidisset Eli-
ab, ait: Ecce in conspectu domini Christus eius. Et ait dominus ad eum: Ne respicias ad uul- D
tum eius, & ad staturam corporis illius, quoniam abieci eum. Aliter enim uidet homo, aliter
deus. Homo enim uidet in facie, deus in corde. Atq; in hũc modum per omnes errat, per om
nes corrigitur, ut pateat humanæ mẽtis infirmitas. Mephiuoseth Saul filius interficit dolo à
Rechab & Baana filijs Remmon Berotitæ: Cũq; nunciassent Dauid, & caput aduersarij de-
monstrarent, occisi sunt à Dauid, dicente: Viri impij occiderunt uirum iustum in domo sua
& in lectulo suo. Certe Mephiuoseth iustus non erat, & tamen in eo iustus appellatur, quod
absq; noxa interfectus est. Oza leuites, cum arca domini transferretur Hierusalem, & lasci-
uientes boues plaustrum in partem alteram declinassent, misit manum ut sustentaret inclina
tam arcam. Statimq; sequitur: Iratus est furor domini in Ozam, & percussit eum deus ibi
pro ignorantia, & mortuus est iuxta arcam dei. Contristatusq; Dauid, quod percusserat do
minus Ozam, timuit dominum in illa die, & ait: Quomodo ingredietur ad me arca domi-
ni. Dauid iustus & propheta & unctus in regem, quem elegit dominus secundum cor suum,
ut faceret cunctas uoluntates eius: ut uidet ignorantiam, domini furore punitam, terretur at-
que tristatur: nec quærit causam à domino, quare percusserit ignorantem, sed similem senten
tiam pertremiscit. Præcepit Dauid principi exercitus Ioab, ut numeret populum: statimq;
scriptura commemorat: Et percussit cor suum Dauid, & dixit ad dominum: Peccaui uehe-
menter, quia hoc feci. Cum iuberet ut fieret, utiq; quid diceret ignorabat: & tamen se ipse re
prehẽdit, & pro hac culpa septuaginta milia hominum angeli gladio trucidantur. Solomon
completis templi ceremonijs, utrasq; palmas tetendit ad dominum, & ait: Cum peccauerit ti-
bi populus, non est enim homo qui non peccet. Ahia propheta Silonites nesciebat ad se ue
nire uxorẽ Hieroboam: dixitq; dominus: Ecce uxor Hieroboam ingredietur, ut quærat uer-
ba à te pro filio suo qui ægrotat, iuxta hoc & iuxta hoc loqueris ad eam. Heliseus sedebat in
monte, uenit ad eum mulier, cuius filius mortuus erat, & amplexata pedes eius, uociferatur.
Repellente autẽ eam Giezi, dixit ad eum uir dei: Dimitte eam, quoniam anima eius in ama-
ritudine

A ritudine est:& dominus cælauit à me,ut non annunciaret mihi.In libro dierum legimus: Fuerunt filij Sobal patris Cariathiarim,qui prophetabat ex dimidio. Et iterum: Filij autẽ Salma patris Bethlehé & Netophati corona domus Ioab, & qui prophetabat ex dimidio Zarai,& cætera.Similiter utiq; sancti erant qui prophetabant, & tamen perfectam non meruerunt accipere prophetiam:nequaquam de futuro secundum tropologiam,sed impræsentiarum iuxta historiam prophetantes. Habacuk propheta canticum suum hoc inscribit titulo: Oratio Habacuk prophetæ pro ignorationibus. Loquutus enim fuerat audacter ad dominum,& dixerat: Vsq;quo domine clamabo,& non audies? Vociferabor ad te uim patiens, & non saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatem & laborem,uidere prædam & iniusticiam? Contra me factum est iudicium,& cõtradictio potentior: propter hæc lacerata est lex, & non peruenit usq; ad finem iudicium: quia impius præualet aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. Pro quo se ipse reprehendens, quod per ignorantiam sit loquutus,scribit canticum pœnitentiæ.Si peccatũ non erat ignorantia,superfluo scribit librum pœnitudinis:& inaniter uoluit id lugere,quod peccatum nõ habet.In Ezechiel extrema parte,ubi per ædificium templi in monte siti, ecclesiæ multa post secula futuræ sacramenta narrantur:primo & septimo die mensis primi,offeruntur uictimæ pro peccatis omnium:in quo per errorem,aut ignorantiam peccauerũt. Septem quoq; diebus paschæ,hircus semper pro peccato mactatur. Septimi mensis quintadecima die, idem pro peccatis sacrificiorum ordo celebratur.Et post alia plurima,quæ non est istius temporis replicare, scriptum est: Erat autem ibi locus ad occidentem,dixitq; ad me:Iste est locus,ubi coquere debent sacerdotes hostiam pro peccato & pro ignorantia. Hieremias loquitur ad deum: Scio domine,quod non est hominis uia eius: nec uiri est ut ambulet & dirigat gressus suos. Ideoq; prauum est cor hominis & inscrutabile, & quis cognoscet illud? In prouerbijs legimus: Est uia quæ uide-
B tur recta esse apud homines, & nouissima eius ueniunt in profundum inferni. Ecce & hic manifeste ignorantia condemnatur, cum aliud putat homo, & sub specie ueritatis ad infera delabitur. Multæ, inquit, cogitationes in corde hominis: sed non tamen illius uoluntas, quæ incerta & fluctuans atq; mutabilis est,sed dei consilium obtinet. Quis,inquit,gloriabitur castum se habere cor? Et quis confidet mundum se esse à peccato? Dulcis est enim homini panis mendacij, & postea implebitur os eius calculo. A domino gressus hominis diriguntur:mortalis autem quomodo scire poterit uias suas? Omnis uir uidetur sibi iustus, sed corrigit corda omnium deus. Filius malus iustum se facit; & non leuat exitum suum. Filius malus excelsos habet oculos, & palpebris suis eleuatur.Est enim iustus, qui perit in iusticia sua. Vnde dicitur ad eum: Ne sis iustus multum, nec quasi per ignorantiam quæras superflua,ne forte obstupescas. Quæcunque enim laborauerit homo ut requirat, non inueniet. Si dixerit sapiens se intelligere, reperire non poterit. Cor enim filiorum hominum repletum est malicia.

DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIANOS LIBER SECVNDVS. CRITOBVLVS.

Vlta quidem de scripturis sanctis memoriter copioseq; dixisti, & quasi quibusdam nubibus, clarum uisus es ueritatis lumen operire, sed quid ad rem? His enim cunctis testimonijs, uideris hominum accusare naturam:ac per hoc inuidiam referre in deum, si tales homines condidit: ut obliuione & ignorantiæ peccato, carere non possint. Ex quo perspicuum est,hominem posse,si uoluerit,non peccare.Id enim fecit,quod uitare nõ potuit.Vbi autem aufertur possibilitas, aufertur & uitium.Nemo enim in eo condemnatur, quod facere non potuit. ATT. Sæpe dixi te non intelligere conatus meos,nec considerare quid argumenteris, sed quid deus iusserit. Pro obliuione,errore & ignorantia, quasi pro peccato offeruntur sacrificia: siue hoc male iuxta te, siue bene iuxta me: deus præcepit:

meum est obseruare quod iussit, tuum dei iussa reprehendere. CRIT. Quoniam uim facis C
perspicuæ ueritati,& me trahis ad blasphemiam:cõcedam tibi hoc in ueteri lege præceptum,
de qua scriptum est: Vetera transierunt,ecce facta omnia noua. Nunquid & de Euangelio
poteris hoc approbare,ut puniatur quispiam pro eo quod nesciat:& ante pœnas luat,quàm
reus sit ignorantiæ? ATT. Dum ignoramus, Manichæus nobis consurgit repente, qui le-
gem dicit abolitam,& solos noui testamenti legendos libros. CRIT. Quid enim à me audi-
uisti, ut hoc autumes? Et lex enim patribus data, pro tempore iusta & sancta: & ueniente
Euangelij perfectione, uiliora cessarunt. ATT. Ergo nequaquam obseruandum est, quod
lege præcipitur? CRIT. Quædam obseruanda,quædam prætermittenda sunt. ATT. Quo
niam te uideo esse doctissimum, dic mihi quæ de ueteri testamento obseruare debeam, &
quæ relinquere. CRIT OBVL. Mandata obseruare debemus,quæ ad uitam & mores per-
tinent corrigendos: de quibus dictum est: Mandatum domini lucidum,illuminans oculos.
Quæ autem ad ceremonias legis, & ritus sacrificiorum pertinent,relinquenda sunt. ATTI.
Ignosce mihi, cum legis & omnium scripturarum scientiam iactites, non animaduertis quid
uelim dicere. CRIT. Hoc intelligo quod loqueris,& non quod taces. ATT. Tacere uide-
or,qui tantis exemplis docere te uolui,peccare hominem per ignorantiam:& pro peccato ut
in lege hostias,ita & in euangelio offerendam pœnitudinem? CRIT OB. Da testimonium
noui instrumenti, ubi error & ignorantia & impossibilitas mandati teneatur in crimine.
ATTI. Non necesse est multa proferre. Vnum proferam, cui certe contradicere non pote-
ris. Vas electionis perspicue loquitur: Consentio enim legi dei iuxta interiorem hominem.
Video autem aliam legem in membris meis,repugnantem legi mentis meæ,& captiuantem
me in lege peccati,quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore
mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. CRIT. Protulisti testi
monium,quod pro me facit. Liberati ergo de corpore huius mortis per gratiam domini no
stri Iesu Christi,nequaquam ultra peccare debemus. ATT. Liberati quidem sumus bapti- D
smo saluatoris. Sed id mihi edissere, quare dixerit: Video aliam legem in membris meis re-
pugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ in membris meis est.
Quæ est ista lex regnans in membris hominis, & repugnans legi mentis eius? Responde
simpliciter. Taces? Audi eundem Apostolum apertissime prædicantem: Quod enim ope-
ror,non cognosco. Non enim quod uolo,operor:sed quod odi,illud facio. Sin autem quod
nolo,hoc facio, consentio legi,quoniam bona est. Nunc autem nequaquam ego operor il-
lud,sed quod in me habitat,peccatum. Scio enim quod non habitat in me,hoc est, in carne
mea,bonum. Velle enim adiacet mihi,operari autem bonum non inuenio. Non enim quod
uolo,bonum,hoc ago: sed quod nolo,malũ, hoc facio. Si autem quod nolo,hoc ego facio,
nequaquam ego operor illud,sed quod habitat in me, peccatum. CRITO. Miror te homi-
nem prudentem sic intelligere Apostolum, ut eum ex persona sua, & non ex aliorum hæc
dicere sentias: Qui enim conscientia in se loquentis Christi libere proclamat:an experimen-
tum quæritis eius,qui in me loquitur Christus,Et in alio loco:Cursum consummaui, fidem
seruaui,de cætero reposita est mihi corona iusticiæ:iste hoc de se dicere poterat,operari bo-
num nõ inuenio:& non quod uolo,bonum,hoc facio: sed quod nolo,malũ,hoc ago? Quid
illud erat boni,quod uolebat facere,& non poterat? Et quid illud erat mali,quod nolebat,&
tamen uitare non poterat? Ergo non ex sua persona hoc dicit,sed ex persona generis huma
ni,quæ uitijs subiacet ob carnis fragilitatem. ATT. Parum mihi tollis,ut totum tribuas. Ego
enim unum hominem,licet apostolum,intelligo subiacere peccato: tu totum humanum ge-
nus asseris. Quod si uerum est in genere,tenemus & speciem. Nam & apostolus homo est:
& si homo est,uel de alijs,uel de se quasi homo loquitur:Miser ego homo,quis me liberabit
de corpore mortis huius? Et: Quoniã non habitat in me,hoc est,in carne mea,bonum. Cor
ruptibile enim corpus aggrauat animam,& deprimit terrena habitatio sensum multa curan
tem. CRIT. Sic loqueris,quasi ego hoc ex persona generis humani accipiam, & non ex per
sona

A ſona peccatorum. ATTI. Et quis tibi hoc concedet,ut ex perſona peccatoris hoc loquatur Apoſtolus? Si enim ex perſona peccatoris hoc accipis,debebat dicere: Miſer ego peccator, & non, miſer ego homo. Homo quippe naturæ eſt, peccator uoluntatis. Niſi forte & illud, quod ſcriptum eſt: Vanitas uanitatum & omnia uanitas: ad peccatores refertur, & non ad omnes homines. Et iterum: Veruntamen & in imagine perambulabat homo. ac deinde: Homo uanitati aſſimilatus eſt, dies eius uelut umbra pertranſeũt. Si hoc Pauli teſtimonio non moueris,audi aliud eiuſdem,cui contradicere non potes: Nihil mihi conſcius ſum: & cætera. Mire,nec meipſum iudico, nihil mihi cõſcius ſum,nec tamẽ in hoc iuſtificatus ſum. Qui hoc dicebat,nullius utiq; peccati ſibi cõſcius erat. Sed quia legerat: Delicta quis intelligit? Et: Sũt uiæ quæ uidentur uiro iuſtæ,nouiſſima autem earum reſpiciunt in profundum inferni. Et iterum: Omnis uir uidetur ſibi iuſtus,deus autem corda hominum dirigit: idcirco temperabat ſententiam,ne forte per ignorantiam deliquiſſet, maxime cum ſcriptura teſtetur: Eſt iuſtus, qui perit in iuſticia ſua. Et alibi: Iuſte quod iuſtum eſt ſectaberis,ne opinione ueritatis à iuſtitia declinemus,recordantes Saulis & Achan. CRIT. Ne contendere uidear,& in diuerſum abſq; menſura funem trahere, ſaltem hoc mihi concede: iuſtos in ſcripturis plurimos appellari. ATT. Non ſolum plurimos,ſed innumerabiles. CRIT. Si innumerabiles iuſti ſunt,& hoc negari nõ poſſit,quid male locutus ſum,poſſe eſſe hominem ſine peccato, ſi uelit? Hoc eſt alijs uerbis dicere,poſſe iuſtum ſine peccato eſſe,in eo quod iuſtus eſt. ATT. Iuſtos eſſe concedo,ſine omni autem peccato omnino,non aſſentior. Etenim abſq; uitio, quod Græce
1 dicitur ἡμαρτία, hominem poſſe eſſe aio: ἀναμάρτητον, id eſt ſine peccato, eſſe nego: id enim ſoli deo competit,omnisq; creatura peccato ſubiacet,& indiget miſericordia dei,dicente ſcriptura: Miſericordia domini plena eſt terra. Et ne quaſi maculas quaſdam in ſanctis uiris uidear perſcrutari: in quibus errore ſunt lapſi, pauca proferam, quæ non ad ſingulos, ſed ad omnes in commune pertineant. In trigeſimoprimo pſalmo ſcriptum eſt: Dixi,pronunciabo
B aduerſum me iniuſticiam meam domino,& tu dimiſiſti impietatem cordis mei. Statimq; ſequitur: Pro hac,hoc eſt,impietate, ſiue iniquitate (utrunq; enim intelligi poteſt) orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno. Si ſanctus eſt,quomodo orat pro iniquitate? Si iniquitatem habet,qua ratione ſanctus appellatur? Iuxta illum uidelicet modum,qui & in alio loco ſcribitur: Septies cadit iuſtus, & reſurget. Et iuſtus accuſator ſui eſt in principio ſermonis. Et aliâs: Alienati ſunt peccatores à uulua,errauerunt ab utero,loquuti ſunt falſa. Vel ſtatim ut nati ſunt ſubiacuere peccato in ſimilitudinem præuaricationis Adæ,qui eſt forma futuri: uel certe ſtatim,ut de utero uirginali natus eſt Chriſtus,de quo ſcriptum eſt: Omnis qui aperit uuluam, ſanctus domino uocabitur: omnes hæretici errauerunt, nõ intelligentes myſteriũ natiuitatis eius: magisq; ad ſpecialem natiuitatem ſaluatoris, q; ad omniũ hominum referri poteſt hoc quod dicitur: Qui aperit uuluam,ſanctus uocabitur domino. Solus enim Chriſtus clauſas portas uuluæ uirginalis aperuit, quæ tamen clauſæ iugiter permanſerunt. Hæc eſt porta Orientalis clauſa, per quã ſolus pontifex ingreditur, & egreditur,& nihilominus ſemper clauſa eſt. Illud quoq; quod in uolumine Iob ſcriptum eſt: Nunquid mundus erit homo coram deo, aut in operibus ſuis irreprehenſibilis uir? Si aduerſus famulos ſuos non credit,& contra angelos prauum quid reperit: quanto magis in his,qui habitant domos luteas, è quibus & nos de eodẽ luto ſumus? Quod ſi aſſeruerís hoc dici ex perſona Eliphas Themanitæ,intellige non ab eo dici,ſed ab illo,qui ſub perſona angeli in uiſione & reuelatione loquitur ei ſententias dei. Sed eſto ut loquatur Eliphas, quod perſpicue angelus loquitur,nunquid nõ hoc ex perſona Iob proprie dicitur: Tentatio eſt uita hominis ſuper terram? Et: Si ego peccaui,quid poſſum facere? Et: Quare oblitus es,nec feciſti iniquitatis meæ oblitionem,& emendationem peccati mei? Quomodo enim poteſt eſſe iuſtus homo ſuper terram apud deum? Et iterum: Si fuero iuſtus,non audiet me,ſed iudicio eius indigebo. Et rurſum: Quia ſum impius,cur fruſtra laboro? Si lotus fuero nitro,& mundis manibus, ſatis me ſorde tinxiſti. Si peccauero,cuſtodies me. Ab iniquitate autem me nõ facies innocentem. Et:

Si impie egero, uæ mihi. Et: Si fuero iustus, non potero respirare. Plenus enim ego sum C
ignominiæ. Et iterum: Quis enim erit mundus à sorde? Ne unus quidem, etiam si unius diei
fuerit uita eius super terram, & numerabiles menses illius. Quod si dixeris pronomen quis,
non pro impossibili, sed interdum pro difficili accipi, respondebo tibi: Et ubi est illud, quod
temere protulisti? Facilia dei esse mandata, & ea facile posse compleri, dicente scriptura: Vir
in dolore laborat sibi, & uim facit perditioni suæ: ut oppressa & subiugata & moriente car-
ne, uiuat in eo spiritus: ridiculamq; illam expositionem Demosthenis uestri non dixisse
Iob: Quis erit mundus à peccato, sed quis erit mundus à sorde, prætereo: qua probare cona-
tur, sordes pannorum significari in infantia, non uitia peccatorum. Aut certe si non sic intelli-
git, dicite uos quid sentiat. Tam enim inuolutus dictor est, & nimio uerborum squalore co-
opertus, ut suspicionem magis quàm intelligentiam lectori præbeat. Ad extremum infert:
Ego autem ad hoc quid respõdebo? Manũ meam ponam super os meum, semel loquutus
sum, in secundo non addam. Ecce Iob noster immaculatus, & sine querela, & abstinens se ab
omni malo: quali fine iusticiæ coronatur, ut misericordia dei indigeat? Hoc est illud, quod
in Prouerbijs legimus: Quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis confidit se mun-
dum esse à peccato? Fac quod & hic, quis, non pro impossibili, sed pro difficili dixerit. Tol-
le ergo sententiam, & rade de libro tuo facilia dei esse mandata. Quod si illud Ioannis apo-
stoli opposueris, mandata eius non sunt grauia: & de euangelio: Iugum meum suaue est, &
onus meum leue: facile reuinceris. Ieuia enim certum est dixisse Euangelij mandata ad com-
parationem superstitionis Iudaicæ, in qua uaria ceremoniarum genera quærebantur, quæ
iuxta literam & apostoli Petri sententiam nullus potuit explere. Vnde & in Actibus apo-
stolorum scribitur: Nunc ergo quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorum,
quod neq; patres nostri, neque nos portare potuimus: sed per gratiam domini Iesu saluari
credimus, quemadmodum & illi. Iacobus apostolus scribit: Si iudicas legem, non es factor
legis, sed iudex. Ille iudicat legem, qui dicit, aliquid non iuste præceptum, & ignorantiam D
non habere peccatum: & frustra offerri uictimas pro errore, quod peccati non habet con-
scientiam. Neq; enim in lege ratio quæritur, sed autoritas. Idem in eadem dicit epistola: Ira
uiri iusticiam dei non operatur. & quis nostrum carere potest ira, de qua scriptum est: Ira
perdit etiam sapientes? Significanterq; non iram dei, sed iram uiri posuit. Ira enim dei iusta
est: ira autem uiri de perturbata mente procedit. Vnde & in psalmo dicitur: Irascimini & noli
te peccare: qui uersiculus quem sensum habeat, Apostolus docet: Sol non occidat super ira-
cundiam uestram: ut peccatum omnino sit uel leuiter irasci, iusticia autem iram celeri pœni-
tudine mitigare. Vnde pro ocioso uerbo reddituri sumus rationẽ in die iudicij. Et in eodem
Euangelio legimus: Qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Licet in plerisq; codici-
bus antiquis, sine causa, additũ nõ sit, ut scilicet ne cum causa quidem debeamus irasci. Quis
hominum poterit dicere, quod ira quæ absq; iusticia est in sempiternum uitio careat? Et ite-
rum: Ne glorieris in crastinum, nescis enim quid adueniens pariat dies. Vnde scriptum est:
Ne beatum dixeris quempiam ante mortem. Quamdiu enim uiuimus, in certamine sumus:
& quamdiu in certamine, nulla est certa uictoria, quæ etiam apostolo fortissime prælianti in
futuro seculo reseruatur. Dominus atq; saluator sub persona assumpti hominis loquitur: In
sipientissimus enim omnium hominum sum, & non est hominis prudentia in me. Et in sexa
gesimooctauo psalmo: Deus tu scis insipientiam meam: sed fatuum dei, sapientius est homi
nibus. In Ecclesiaste quoq; scriptum est: In multitudine sapientiæ multitudo scientiæ: & qui
addit scientiam, addit dolorẽ, intelligens quod perfectione careat: & ex eo quod nouit, quan
ta non nouerit. Et odio, inquit, habui uitam, quoniã malum est opus quod operor super ter-
ram. Omnia enim uanitas, & præsumptio spiritus. Nemo scit quid futurũ sit: quia sicuti est,
quis annũciabit ei? Sunt iusti, ad quos peruenit quasi opus impiorum. Et sunt impij ad quos
peruenit quasi opus iustorum. Hoc idcirco dicitur, quia certum iudiciũ solius dei est: & quos
putamus iustos, sæpe peccatores inueniuntur: & quos econtrario peccatores, apud dei
scientiam

A ſcientiam iuſti ſunt. Quantũcunq; laborauerit homo, ut inquirat, nõ reperiet. Et ſi dixerit ſapiens noſſe ſe, inuenire non poterit. Omnium enim unus occurſus eſt, cordaq; filiorum hominum repleta ſunt malicia, & incerto ſtatu, quæ Græce πολιφίρεια dicitur. Muſcæ morituræ, ſiue (ut in Hebraico habetur) mortuæ, demoliuntur atq; corrumpuntur ſuauitatem olei. Quis mortaliũ aliquo errore non capitur? Quem hæreticorum & falſorum dogmatum uenena non maculant? Tempus, inquit, eſt ut incipiat iudiciũ à domo dei. Si autem primũ à nobis, quis finis eorum qui nõ credunt Euãgelio? Et ſi iuſtus uix ſaluabitur, impius & peccator ubi parebũt? Certe iuſtus eſt, qui in die iudicij uix ſaluatur. Saluaretur aũt facile, ſi nihil in ſe haberet maculæ. Ergo iuſtus eſt in eo quod floret multis uirtutibus: & uix ſaluat in eo, quod in quibuſdam dei indiget miſericordia. Quatuor ſunt perturbationes, quibus genus uexatur humanũ: duæ præſentis, & duæ futuri: duæ bonorũ & duæ malorum. Aegritudo, quæ græce dicitur λύπη, & gaudium, quod illi χαρὰν, uel ἡδονὴν uocant: quanquam ἡδονὴ uoluptas à pleriſq; dicatur: alterum mali, alterum boni: excedimusq; menſuram, ſi gaudeamus ſuper his quæ non debemus, diuitijs, potentia, honoribus, inimicorũ infelicitate, uel mortibus: aut econtrario præſentiũ malorum dolore cruciamur, aduerſis, exilijs, paupertate, languore, & mortibus propinquorũ, quod apoſtolus fieri prohibet: & rurſum ſi cupiamus ea quę arbitramur bona, hæreditates, honores, proſperitates omniũ rerum, & corporũ ſanitatem, & cætera quorum præſentia gaudio fruimur: & metuamus illa quæ putamus aduerſa: quibus ad perfectũ carere iuxta Stoicos, Zenonem uidelicet & Chryſippũ, poſſibile eſt: iuxta peripateticos autem & difficile & impoſſibile eſt, cui ſententiæ omnis ſcripturæ ſanctæ cõſentit auctoritas. Vnde & Ioſephus Machabæorũ ſcriptor hiſtoriæ, frangi & regi poſſe dixit perturbatiões animi, nõ eradicari: & quinq; Tuſculanarũ quæſtionũ Ciceronis libri his diſputationibus referti ſunt. Pugnat eñ (iuxta Apoſtolũ) aduerſum nos fragilitas corporis, & ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus. Manifeſta ſunt, dicente eodem, opera carnis & opera ſpiritus, &
B hæc ſibi inuicem aduerſantur, ut nõ quæ uolumus, illa faciamus. Si non quod uolumus, facimus: ſed quod nolumus, illud operamur: quomodo dicitis, poſſe hominẽ ſine peccato eſſe, ſi uelit? Ecce Apoſtolus, omnesq; credẽtes, quod uolunt, implere nõ poſſunt. Charitas operit multitudinem peccatorũ, non tam præteritorum q̃ pręſentiũ, ne ultra, dei in nobis manente charitate, peccemus. Quamobrẽ de muliere peccatrice dicitur: Dimittuntur ei peccata multa, quoniã dilexit plurimum. Ex quo intelligimus nõ noſtræ ſolum eſſe poteſtatis facere quod uelimus, ſed & dei clementiæ, ſi noſtram adiuuet uoluntatem. Deus lux appellatur, & tenebræ in eo nõ ſunt ullæ. Quando dicit nullas tenebras in dei lumine reperiri, oſtendit omnia aliorũ lumina aliqua ſorde maculari. Deniq; & apoſtoli appellantur lux mundi. Sed non eſt ſcriptum, quod in apoſtolorũ luce nullæ ſint tenebræ. Et de Ioanne ſcribitur: Hic uenit in teſtimonium, ut teſtimoniũ perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, ſed ut teſtimoniũ perhiberet de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientẽ in hunc mũdum. Vnde & de eo ſcriptũ eſt: Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem. Et certe legimus immortales angelos, immortales thronos & dominationes, cæteraſq; uirtutes. Sed ſolus deus eſt immortalis, quia nõ eſt per gratiam, ut cætera, ſed per naturam. Quam ob cauſam idem Apoſtolus ſcribit deum ſolum eſſe ſapiẽtem, cum & Solomon, & multi alij ſancti ſapientes uocentur, & dicatur iuxta Hebraicum ad principem Tyri: Sapientior Daniele es tu? Quomodo ergo ſolus lux, ſolus immortalis, & ſolus ſapiens appellatur, cum multi immortales & luces & ſapientes ſint: ſic perfectio hominis non ex natura, ſed ex gratia ueniens, imperfectos eos qui perfecti uidentur eſſe demõſtrat. Quod autem ſcriptum eſt: Et ſanguis Ieſu filij eius mũdat nos ab omni peccato, tam in confeſſione baptiſmatis, quàm in clementia pœnitudinis accipiendũ eſt. Sed aliud eſt mundari à deo, aliud per ſe eſſe ſine uitio. Si enim iuxta Iob, luna non ſplendet, & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius, quanto magis homo putredo, & filius hominis uermis? Omne enim os obſtruitur, & obnoxius eſt omnis mundus deo, quia ex operibus legis nõ iuſtifica-

bitur omnis caro coram eo,nullaq; distantia est personarum . Omnes enim peccauerunt,& c
indigent gloria dei,iustificati gratis per gratiam ipsius.Sin autem scribit : Existimamus fide iustificari hominẽ sine operibus legis:siquidem unus est deus,qui iustificat circũcisionem ex lege,& præputiũ ex fide:manifeste ostendit,nõ in hominis merito,sed in dei gratia esse iusti ciam,qui sine legis operibus credentiũ suscipit fidem. Vnde sequitur:Peccatum uestri nõ do minabitur.Cur ? quia nõ estis sub lege,sed sub gratia.Non enim uolentis,neq; currentis,sed miserentis est dei. Vnde & gentes quæ nõ sectabantur iusticiam,cõprehenderunt iusticiam: iusticiam autem ex fide.Israel autem sequens legem iusticiæ,in legem iusticiæ non peruenit, quoniam nõ ex fide, sed ex operibus.Offenderunt enim in lapidem offensionis. Finis enim legis Christus ad iusticiã omni credenti.Cunctæ prope epistolæ apostoli hoc habent prin/ cipiũ:Gratia uobis & pax à deo patre & Christo Iesu domino nostro: & simili fine claudun tur.Ad Corinthios quoq; scribitur: Vt nõ indigeatis ulla donatione,expectantes reuelatio nem domini nostri Iesu Christi,qui & confirmabit uos usq; in finem sine crimine in die do/ mini nostri Iesu Christi.Licet ergo nulla indigeamus donatione,tamen expectamus reuela tionem domini nostri Iesu Christi:qui tunc nos in omnibus confirmabit,& ostendet sine cri mine, cum dies domini nostri Iesu Christi & mundi finis aduenerit, ut non glorietur omnis caro in cõspectu eius.Paulus plantauit,Apollo rigauit,sed dominus incrementũ dedit : ergo neq; qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat,deus. Ipsius enim a/ gricultura, ipsius ædificatio sumus . Iuxta gratiam dei, quasi sapiens architectus ponit fun/ damentum. Nolite, inquit, uosmetipsos decipere. Si quis sapiens est in uobis in seculo isto, fatuus fiat ut sit sapiens . Sapientia enim mundi,stultitia est apud deum . Dominus cogno/ scit cogitationes hominum, quia uanæ sunt.Et iterum : In nullo enim mihi conscius sum,sed nec in hoc iustificatus sum,quia qui me iudicat,dominus est.Dicitur & uobis,qui sine pecca/ to uos esse dicitis , quid habetis quod non accepistis ? Si autem accepistis , quid gloriamini quasi non acceperitis ? Iam saturati estis, iam diuites facti estis . Et ut sciamus non ex nobis, D
sed ex dei cuncta pendere iudicio : Veniam,inquit,citius ad uos,si dominus uoluerit.Qui e/ nim dicit,ueniam ad uos,ostendit se uelle,monstrat cupere,promittit aduentum.Sed ut cau tius hæc loquatur, infert,si dominus uoluerit. Si quis enim putat se quid nosse, necdum no/ uit sicut nosse oportet.Vas electionis humilitate deiectus,imò conscientia fragilitatis suæ lo quitur : Ego sum minimus apostolorum, qui non sum dignus uocari apostolus,quoniã per sequutus sum ecclesiam dei : gratia autem dei sum id quod sum, & gratia ipsius in me uacua non fuit, sed omnibus illis amplius laboraui:non ego autem, sed gratia dei,quæ mecum est. Dicit se plus omnibus apostolis laborasse, statimq; laborem suum ad dei refert auxilium: Non ego, inquiens, sed gratia dei, quæ mecum est : sicut & in alio loco loquitur : Fiduciam autem talem habemus per Iesum Christum ad deum : non quia ex nobisipsis sufficientes si mus reputare aliquid, quasi ex nostro, sed sufficientia nostra ex deo est, qui & nos dignos fecit ministros noui testamenti . Non enim iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fi/ dem Iesu Christi . Vnde infert: Et nos in Iesum Christum credimus, ut iustificemur ex fi/ de Christi, & non ex operibus legis, quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Si enim ex lege iusticia, ergo Christus sine causa mortuus est . In lege maledictio est , scri/ ptum est enim : Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.Christus nos redemit de maledictione legis,factus pro nobis maledictio. Si enim data esset lex , quæ posset uiuificare , uere ex lege esset iusticia . Sed concluſit scri/ ptura omnia sub peccato,ut repromissio per fidem Iesu Christi daretur credentibus. Lex er go pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur . Vide addit, & uno uersicu/ lo omnia comprehendit, dicens: Euacuati estis à Christo, qui enim in lege iustificamini, à gratia excidistis.Hæc cuncta percurro,ut ostendam à nullo legem esse completam,& per le gem mãdata omnia quæ cõtinentur in lege. Deus est enim qui operatur in nobis & uelle & perficere.Laborat Apostolus, & iuxta iusticiã quæ in lege est,sine querimonia conuersatus,

omnia

A omnia pro Christo ducit quisquilias,ut inueniatur in Christo, nõ habens suam iusticiã quæ ex lege,sed quæ ex fide Christi est à deo. Vnde scribit ad Thessalonicẽses:Fidelis autem est dominus,qui seruabit uos & custodiet à malo. Ergo non liberi arbitrij potestate,sed dei clementia conseruamur. Ac ne putes argumentationibus uanis quæ mouent audientibus quæstiones, ueritatem posse fidei subuerti: idem Apostolus scribit ad Timotheum: O Timothee,depositum custodi, deuitans prophanas uocum nouitates & cõtradictiones falsi nominis scientiæ,quam quidam promittentes,circa fidem errauerunt. Bonitas enim & misericordia saluatoris nostri, nõ ex operibus iusticiæ quæ fecimus, sed secundũ suam misericordiam saluos nos fecit,ut iustificati illius gratia,hæredes simus secundũ spem uitæ æternæ. Hæc breuiter quasi ex latissimo atque pulcherrimo apostolicæ doctrinæ prato carpsimus, ut duræ frontis impudentia cõteratur. Transeamus ad Euangelia, & apostolicos igniculos clarissima Christi lampade compleamus: Omnis,ait,qui irascitur fratri suo sine causa,reus erit iudicio. Qui autem dixerit raka,quod interpretatur uanus & absq; cerebro,reus erit concilio: haud dubium quin sanctorũ & angelici senatus. Qui autem dixerit fatue,reus erit gehennæ ignis. Quis nostrum potest huic uitio non subiacere, cum etiam pro ocioso uerbo reddituri simus rationem in die iudicij? Si ira & sermonis iniuria atq; interdum iocus,iudicio cõcilioq;,& gehennæ ignibus delegatur:quid merebitur turpium rerum appetitio & auaritia,quę radix est omnium malorum? Si,inquit,offers donum tuum ad altare,& ibi fueris recordatus,quia frater tuus habet aliquid aduersus te, dimitte ibi donum tuum ante altare, & uade primum reconciliare fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuum. Meæ est potestatis,ut nõ habeam aliquid cõtra fratrem meum. Vt autem ille aduersus me habeat,aut non habeat,in illius uoluntate consistit. Quid ergo faciam,si ille reconciliari noluerit? Obsecrem? flectam genua? Sed audire contemnet. An obtorto collo nolentem in ius amicitiæ traham? Et quæ est maior inimicitia,quàm amicitias necessitate sociare? Neq; enim dixit:roga cum ut tibi concilietur,sed recõciliare primum fratri tuo,& sic offeres munus tuum ad altare. Non quod impoB sibilia deus præceperit, sed in tantum patientiæ culmen ascendit, ut prope impossibilia pro difficultate nimia prȩcepisse uideatur,ad destruendam sententiã tuam,qua scribis facilia esse dei mandata. Scandalizantem manum,oculum & pedem iubemur abscindere. Esto per tropologiam dictũ sit pro amicissimis,& pro cõsanguineis, & fraterno nobis & coniugali amore sociatis:facilé ne arbitramur ob quasdam offensas tantam subito abscindere charitatem? Quodq; dicitur: Sit sermo uester,est est,non non:quod autem amplius est,à malo est:forsi tan de uestra schola reperiatur qui nunquam mentitus sit, nec audierit illud propheticum & apostolicum: Ego dixi in excessu mentis meæ, omnis homo mendax:& nesciat scriptum in alio loco:Os quod mentitur,occidit animam. Verberanti maxillam,alteram iubemur opponere. Tollenti tunicam etiam pallium concedendum est. Angariãti se mille passibus,duobus millibus colla præbenda sunt. Petenti te da, & uolentem à te accipere mutuum, ne auerseris. Si duos nummulos habuero, & alius poposcerit, aut dabo ipsi,& mihi mendicandum erit: aut si non dedero, transgressor legis inueniar. Illud autem quod dicitur: Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequentibus & calumniantibus uos: forsitan in uestro cœtu inuenitur, apud nos rara auis est. Qui peccata simpliciter confitentur, merentur humilitate clementiã saluatoris. Quodq; sequitur: Cauete, ne iusticiam, hoc est, eleemosynam uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis: nescio quis possit implere. Ad largiendum frustum panis & binos nummulos præco conducitur:& extendentes manum,huc illucq; circumspicimus: quæ si nullus uiderit, contractior fit. Esto unus de mille inueniatur, qui ista non faciat. Responde quæso,ubi sunt facilia mandata? Nolite,inquit, soliciti esse de crastino. Crastinus enim dies solicitus erit pro se. Sufficit diei malicia sua. Vos de crastino nõ cogitatis,& instar auium præsentibus contenti estis,quorum epi2 stolæ biblinæ uolitãt trans flumina Aethiopiæ,ut inter simias & pauos,noua de Ophir Solomoni dona mittantur. Vis audire facilitatem præceptorum dei? ausculta quod dicitur:

Quàm

Quàm arcta uia & anguſta eſt,quæ ducit ad uitam,& pauci ſunt qui inueniũt eam:Non di/ c
xit,qui gradiũtur per eam, hoc enim difficillimum eſt,ſed qui inueniunt eam. Pauci enim in
ueniunt,& multo pauciores ingrediuntur per eam. Filius,inquit, hominis non habet ubi ca/
put ſuum reclinet,qui dicit in Eſaia:Suſcipite laſſum,& hæc eſt requies mea.Si nõ habet ubi
caput ſuum reclinet,& quo requieſcat,dicens in alio loco:Super quem requieſcam niſi ſuper
humilem & quietum,& tremẽtem uerba mea,ubi eſt mandatorũ facilitas? Multi hoc quod
ſcriptum eſt: Non ueni uocare iuſtos,ſed peccatores ad pœnitentiam, ſimpliciter accipiunt,
iuxta illum ſenſum:Non indigent ſani medico, ſed hi qui male habẽt.Alij uero interpretan/
tur coactius.Non ueni uocare iuſtos:nullus enim ad perfectum iuſtus eſt, ſed ex aliqua par
te peccator:ſed peccatores quibus mundus refertus eſt,dicente Dauid:Saluum me fac domi
ne,quoniam defecit ſanctus,& corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in adinuentionibus
ſuis. Omnes declinauerunt,ſimul inutiles facti ſunt,non eſt qui faciat bonum,nõ eſt uſq; ad
unum.Nolite,inquit,poſſidere aurum,neq; argentũ, neq; pecuniam in zonis ueſtris:non pe
ram in uia,non panem,neq; duas tunicas,neq; calciamenta neq; uirgam. Hæc,inquies,præ/
cepta apoſtolica ſunt.Et certe Petrus apoſtolus caligas habuiſſe narratur, dicẽte ad eum an/
gelo:Præcingere & calciare caligis tuis.Duas autem tunicas,ut de cæteris taceam,puto quod
& ego & tu poſſideamus: ſi tamen amplius non habemus. Hæc dico, & iterum iterumq; ac
per ſingula ingeram,ut erubeſcas ad ſententiam tuam, facilia eſſe dei mandata.Fratrem tra/
det frater in mortem,& pater filium,conſurgentq; filij contra parentes,& interficient eos:&
eritis,inquit, odio cunctis hominibus propter nomen meum. Et quia facilia iuſſerat, & ſcie/
bat facile ea poſſe compleri,propterea ut rei facilitatẽ oſtenderet,copulauit dicens:Qui per/
ſeuerauerit uſq; in finem,hic ſaluus erit. Nõ ueni,inquit,pacem mittere ſuper terram,ſed gla
dium. Veni diuidere hominẽ contra patrem ſuũ,& filiam contra matrem,& nurum cõtra ſo
crum.Et ne omnia percurrẽdo longiorem ſententiã faceret,uno cuncta ſermone comprehen D
dit,dicens:Inimici hominis,domeſtici eius. Cumq; poſuiſſet:Qui amat patrem,aut matrem
ſupra me,non eſt me dignus:& qui amat filiũ,aut filiam ſupra me,non eſt me dignus:ob fa
cilitatem præceptorum intulit: Et qui non tollit crucem ſuam & ſequitur me, non eſt me di/
gnus.Crux Chriſti facilis:nudũ poſt Chriſtũ ire,ludus eſt,iocus eſt.Et ubi præmia quæ dif/
ficultate ſuperata quæruntur? Non colliguntur zizania in præſenti ſeculo,ne & frumentum
pariter eradicetur.Palea dominica,futuro iudicio reſeruatur:quando iuſti fulgebũt quaſi ſol,
& egredientur angeli,& ſeparabunt malos de medio iuſtorum. Petrus mergitur, & meretur
audire: Modicæ fidei,quare dubitaſti? Si in illo modica fides,in quo magna ſit,neſcio. De
corde,inquit,egrediũtur cogitationes peſſimæ,homicidia,adulteria, fornicationes,furta,fal/
ſa teſtimonia,blaſphemiæ.Hæc ſunt quæ coinquinant homines.Procedat qui in corde ſuo
hæc non eſſe teſtetur,& plenam in corpore iſto mortali iuſticiam cõfitebor.Qui uult,inquit,
ſaluare animam ſuam, perdet eam:& qui perdiderit animã ſuam propter me, ſaluam faciet
eam.Iterum dico: hæc ſunt facilia mandata: Væ mundo à ſcandalis,neceſſe eſt enim ut ueni
ant ſcandala.Et propterea in alio loco ſcriptum eſt: In multis offendimus ſiue erramus om/
nes.Non pauca peccata,ſed multa:nec quorundam,ſed omnium poſuit: Omnes enim quæ
ſua ſunt quærunt,& non ea quæ dei ſunt. Vnus bonus deus dicitur:& magiſtri quaſi homi/
nis bonitas refutatur.In lege doctiſſimus omnia feciſſe ſe dicit: quamobrem & amatur à do
mino, & tamen plenam iuſticiam non habet,quia noluit ſubſtantiam ſuam pauperibus ero
gare. Vnde difficultas difficultati,imò impoſſibile impoſſibili tunc comparatur:quia nec ca
melus ingredi poteſt per foramen acus, nec diuites peruenire in regna cœlorum. Quis no/
ſtrum non lauat exteriora calicis & paropſidis, & interiora habet inequaquam ſordibus in/
quinata? Quis ſepulchrorum extrinſecus dealbatotum poteſt ſimilitudinem declinare, ne
& nobis dicat Ieſus: De foris quidem uidemini hominibus iuſti: intus autem pleni eſtis hy
pocriſi & iniquitate? Quamuis & alijs uitijs carere poſſimus, hypocriſeos maculam ha/
bere non poſſe, aut paucorum eſt, aut nullorum. Pater,inquit,ſi poſſibile eſt, tranſeat calix
iſte à

A iſte à me. Veruntamen non ſicut ego uolo, ſed ſicut tu. Filius dei qui dixit, & facta ſunt, man/dauit & creata ſunt omnia: ſecundū hoc quod filius hominis dicitur, ſententiā temperat: Pa/ter ſi poſſibile eſt: uerūtamen non ſicut ego uolo, ſed ſicut tu: & Critobulus meus adducto ſupercilio loquitur: Poteſt homo ſine peccato eſſe ſi uelit. Apoſtoli audiunt: Sic nō potuiſtis una hora uigilare mecum? Non dixit, noluiſtis, ſed non potuiſtis. Apoſtoli una hora uigila/re non poſſunt, ſomno, mœrore & carnis fragilitate ſuperati, & tu potes longo tempore om nia peccata ſuperare? Marcus euangeliſta ſcribit de domino: Et nō poterat ibi ne unam qui/dem facere uirtutem, niſi paucis ęgrotantibus manus imponens ſanauit eos, & admirabatur propter incredulitatē eorum. Dominus dicitur non potuiſſe in Nazareth ne unam quidem facere uirtutem, & infidelitatis alienæ ſtupore retinetur, & uos poteſtis omne quod uultis? Deniq; in conſequentibus ſcribitur: Abīt in fines Tyri & Sidonis, & ingreſſus domum ne/minem uolebat ſcire, & latere nō potuit. Vere utiq; cupiebat latere, & quod cupiebat quare facere non poterat? ut in aduentu ſuo omnium conſcientiam declinaret? Quæris cauſas cur latere non potuerit? Cogita aſſumpti hominis ueritatem, & omni carebis ſcandalo. Si filius dei aliquid in carne & propter carnē non potuiſſe narratur: nos qui toti carnei ſumus, & quo tidie ſpiritus operibus repugnamus, contra Apoſtoli ſententiam quæ uolumus cuncta facie mus? Petrus apoſtolus tria uult facere in monte tabernacula, unum domino, alterum Moy/ſi, tertium Eliæ, neſciens quid loquitur timore perterritus: & nos Pythagoricæ philoſophiæ ructamus ſuperbiam? De die & hora cōſummationis ultimæ, & angelos cœlorum & filium ignorare reſpondit, & nos plenam ſcientiam pollicemur? Carnis infirmitas deo habitatore gaudebat, & tamen menſuram fragilitatis ſuæ excedere nō potuit, ut non ὑὸς ἀνθρώπου, iuxta ueteres hæreticos, ſed uere dei filius, hominis filius crederetur: apoſtolos parūper relinquēs, cecidit in terram pronus, & orabat dicens: Pater ſi poſſibile eſt. Cur quæſo ſententiam ambi/genter exprimebat, qui in alio loco dixerat: quæ apud homines impoſſibilia, apud deū poſ/ſibilia ſunt? Sed homo paſſurus, hominis loquitur uerbis. Ille dicit: Si poſſibile eſt, una hora
B prætereat. Tu dicis, poſſibile eſt omni tempore peccata uitare. In quibuſdam exemplaribus & maxime in Græcis codicibus, iuxta Marcum in fine eius euāgelij ſcribitur: Poſtea cum ac cubuiſſent undecim, apparuit eis Ieſus, & exprobrauit incredulitatem & duritiam cordis eo/rum, quia his qui uiderant eum reſurgentem, nō crediderunt. & illi ſatisfaciebāt dicentes: Se/culum iſtud, iniquitatis & incredulitatis ſubſtantia eſt, quæ nō ſinit per immundos ſpiritus, ueram dei apprehendi uirtutē, idcirco iam nunc reuela iuſticiā tuam. Cui ſi cōtradicitis, illud certe renuere nō audebitis: Mundus in maligno poſitus eſt: & quod dominū ſuum ſatanas tentare auſus ſit, & uictus atq; confuſus receſſerit uſq; ad tempus, utique paſſionis. Ille tenta/tur, & ſucceſſor Iouiniani audet loqui, eos qui plena fide baptiſma conſecuti ſunt non poſſe tentari: imò alijs uerbis, poſſe hominē baptizatum, ſi uoluerit, nequaquā ultra peccare. Za/charias iuſtus audit ab angelo: Quia nō credidiſti uerbis meis, eris tacēs & nō poteris loqui, uſq; in diem natiuitatis eius. Pater lunatici de apoſtolis loquitur: Rogaui diſcipulos tuos, ut eijcerent eum, id eſt dæmonem, & non potuerunt. Et ipſi diſcipuli interrogant ſaluatorem: Quare non potuimus eijcere illum? Et audiunt, propter incredulitatē ueſtram. Cur quæſo? quia omnia poſſe, domino ſeruabat. Intrauit cogitatio in apoſtolos, quis eorū maior eſſet, & emēdantur doctrina ſaluatoris, dum minimus maior agnoſcitur, & humilitas ſublimitate mutatur. Non recipitur ab urbe Samaritanorū, quia facies eius erat euntis Hieruſalem. Iaco bus & Ioannes uere filij tonitrui, & zeli ardore feruentes, Phinees & Eliæ ignem de cœlo de/ducere cupiunt, & corripiuntur à domino. Qui utiq; nō corriperentur, ſi abſq; errore talia uo luiſſent. Ibant cum illo populi, hoc eſt cum domino, qui conuerſus dixit: Si quis uenit ad me, & nō odit patrem ſuum, & matrem ſuam, & uxorem, & filios, & fratres, & ſorores, inſuper & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et, qui non portat crucem ſuam, & ſequitur me, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et in hoc loco temerarius proclamabo: Poteſt homo ſi uelit omnia peccata uitare. Facilia enim ſunt mandata eius. Qui merentur audire à domino

ſaluatore

ſalua.ore: Vos eſtis qui iuſtos uos eſſe dicitis coram hominibus,deus autem nouit corda ue c
ſtra,quia quod apud homines excelſum eſt,abominabile eſt coram deo.Impoſſibile eſt,in/
quit,ut ſcandala non ueniant. Puto quod peccatum ſcandalum ſit, quod per ſcandalū uenit.
Niſi fallor enim σκῶλον & σκάνδαλον apud Græcos ex offenſione & ruina nomen acce/ 3
pit.Propterea in multis offendimus omnes.Fac ut nō corruerim, certe offendi, & nō in uno,
ſed in pluribus.Arbitror quod in aliquo offendiſſe peccatum ſit. Dixerunt domino apoſto
li:Auge nobis fidem.Qui reſpondit eis:Si habueritis fidem,quaſi granum ſinapis,quod utí
que minimū eſt omnium ſeminū, & Critobulus meus fidei nobis montibus intumeſcit. Di/
cebat autem,inquit,& parabolam illis,quod ſemper oportet orare & nunquam deficere.Fru
ſtra ſemper oramus,ſi in noſtro arbitrio eſt facere quod uolumus.Dixerūt apoſtoli:Et quis
poteſt ſaluus eſſe? Audiūt à domino:Quæ impoſſibilia ſunt apud homines,poſſibilia apud
deum ſunt. Ergo aliqua quæ apud homines impoſſibilia ſunt, certe ea eſſe poſſibilia ex eo
oſtenditur,quod apud deum poſſibilia ſunt.Sit ergo & apud deum poſſibile,homini ſi uelit
donare impeccantiam nō ipſius merito,ſed ſua clementia: & apud homines nequaquā poſſi
bile liberi arbitrij poteſtate,quod nutu donantis accipitur.Non ſuffecerat apoſtolis dudum
ſuper dignitate quæſiſſe,quis eorum maior eſſet,ſed in ipſo neceſſitatis & paſſionis articulo
ſcribitur de eis:Facta eſt cōtentio inter illos,quis illorum maior eſſet.Optimum reuera tem/
pus inſtante cruce de dignitate cōtendere.Simon,inquit,Simon,ecce ſatanas expetiuit uos,
ut cribraret ſicut triticum. Ego autem rogaui pro te, ut non deficeret fides tua. Et certe iuxta
uos in apoſtoli erat poſitum poteſtate,ſi uoluiſſet ut non deficeret fides eius:qua utiq; defi/
ciente,peccatum ſubingreditur. In quibuſdam exemplaribus tam Græcis quàm Latinis inue
nitur,ſcribente Luca:Apparuit illi angelus de cœlo cōfortans eum:haud dubium quin domi
num ſaluatorē. Et factus in agonia prolixius orabat,factuſq; eſt ſudor eius ſicut guttæ ſan/
guinis decurrentis in terram.Saluator in paſſione ab angelo cōfortatur,& Critobulus meus
non indiget auxilio dei,habens liberi arbitrij poteſtatē: & tam uehementer orabat, ut gut/
tæ ſanguinis prorumperent ex parte,quem totū erat in paſſione fuſurus. Quid,inquit,dor/ D
mitis? ſurgite & orate,ne intretis in tētationem.Debuit iuxta uos dicere:Quid dormitis? ſur/
gite & reſiſtite, liberum enim habetis arbitrium, & ſemel uobis cōceſſa à domino poteſtate,
nullius alterius indigetis auxilio.Si enim hoc feceritis,non intrabitis in tentationē.Non poſ/
ſum,ait,ego facere à memetipſo aliquid,ſed ſicut audio ita iudico. Ariani obijciūt calumniā,
ſed reſpondet eccleſia ex perſona hominis hæc dici qui aſſumptus eſt. Tu econtra loqueris:
Poſſum ſine peccato eſſe, ſi uoluero. Ille nihil poteſt ex ſe facere, ut hominis indicet uerita/
tem. Tu potes omnia peccata uitare, ut adhuc in corpore cōſtitutus ἀντίθεον eſſe te doceas.
Negat fratribus & propinquis ire ſe ad ſcenopegiam.Et poſtea ſcriptum eſt: Vt autem aſcen
derunt fratres eius,tunc & ipſe aſcendit ad ſolennitatem,non manifeſte,ſed quaſi in abſcon/
dito. Iturum ſe negauit, & fecit quod prius negauerat. Latrat Porphyrius: inconſtantiæ ac
mutationis accuſat, neſciens omnia ſcandala ad carnem eſſe referenda. Moyſes, inquit, de/
dit uobis legem,& nemo ex uobis facit legem, utique poſſibilem:& tamen quod erat poſſi/
bile, nemo impleuerat: neque enim culpa imperantis eſt, ſed fragilitas audientis, ut omnis
mundus ſubditus fiat deo. In euangelio ſecundum Ioannem in multis & Græcis & Latinis
codicibus inuenitur de adultera muliere, quæ accuſata eſt apud dominum. Accuſabant au/
tem & uehementer urgebāt ſcribæ & phariſęi,iuxta legem eam lapidare cupientes.At Ieſus
inclinans,digito ſcribebat in terra,eorum uidelicet qui accuſabant, & omnium peccata mor/
talium,ſecundum quod ſcriptum eſt in propheta: Relinquentes autem te,in terra ſcribentur.
Tandem caput eleuās dixit eis: Qui ſine peccato eſt ueſtrū,primus mittat ſuper eam lapidē.
Hoc quod dicitur ſine peccato, Græce ſcriptū eſt ἀναμάρτητον. Qui ergo dicit, aliud eſſe
ſine peccato,& aliud ἀναμάρτητον, aut Græcum ſermonē nouo uerbo exprimat:aut ſi ex/
preſſum eſt à Latinis, ut interpretationis ueritas habet, perſpicuum eſt, ἀναμαρτητον nihil
aliud eſſe,niſi ſine peccato.Et quia accuſatores oēs fugiunt (dederat enim uerecūdiæ eorum

clemen/

A clementissimus iudex spaciũ recedendi)rursumq; in terra scribens,terramq; despiciens: paulatim discedere,& oculos illius declinare cœperũt:solusq; remansit cum muliere, cui locutus est Iesus: Vbi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnauit? Quæ ait:Nullus domine. Respondit ei Iesus:nec ego te cõdemnabo. Vade & ammodo noli peccare. Præcepit dominus, ne ulterius peccaret:sicuti & alia similiter in lege mandauit. Sed utrum ea fecerit, nec ne,scriptura non dicit. Omnes,inquit,qui uenerunt ante me,fures fuerũt & latrones.Si omnes,nullus excipitur. Qui uenerũt,inquit,non qui missi sunt,de quibus propheta ait: Ipsi ueniebant à se,& ego non mittebam eos. Quo uerbo solius Christi potentia reseruatur, qui ad sua uenerat,& sui eum non receperunt.Dum essem,inquit,in mundo cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo, quos dedisti mihi,custodiui, & nullus ex eis perijt, nisi unus filius perditionis. Non dixit:dedi eis liberi arbitrij potestatem,ut ipsi se suo labore saluarẽt, sed ego custodiui eos,ego seruaui.Deniq; infert:Non peto ut eos auferas de mũdo,sed ut custodias illos à malo.In Actibus apostolorum scriptum est:inter Paulum & Barnabam propter Ioannem, qui cognominatus est Marcus, ortam dissensionem, ita ut separarentur: & Barnabas Marcum, & Paulus Sylam assumeret in Euangelij ministerium.Paulus seuerior,ille clementior,uterq; in suo sensu abundat. Et tamen dissensio habet aliquid humanæ fragilitatis. In eodem uolumine legitur: Transierunt Phrygiam & Galatiam regionem,prohibiti à spiritu sancto loqui uerbum in Asia:quo maledicto, in ipsa prouincia puto usq; hodie hæreticos,qui contra spiritum sanctum faciunt, plurimos reperiri. Cumq; uenissent,ait, in Mysiam,tentabant ire in Bithyniam,sed non dimisit eos spiritus Iesu. Nota quod spiritus Iesu, spiritus sanctus sit, qui in alio loco propter unitatem substantiæ,patris spiritus appellatur. Voluerunt loqui in Asia,& prohibentur à spiritu sancto. Tentant ire in Bithyniam, & non eos permittit spiritus Iesu.Satis importune, si eis faciendi, uel nõ faciendi semel dederat liberi arbitrij potestatem. Sequitur: Tempora,inquit,ignorantiæ respiciens deus,nunc præcepit hominibus ubiq; pœ-
B nitentiam agere. Significanter præterita in lege tempora, tempora ignorantiæ demonstrauit.Rursum ait: Veniam ad uos deo uolente. Cur interposuit uoluntatem dei, si habebat sui arbitrij potestatem.Iacobus apostolus:Si quis,ait,seruauerit totam legem,offenderit autem in uno,reus est omnium factus.Quis nostrum in nullo aliquando peccauit? Si autem peccauit(quod negari non potest) & per unum peccatum,omnium est reus peccatorum,non suis uiribus, sed dei misericordia saluatur. Si quis in uerbo non peccauit, hic perfectus est uir.Si aliquando in sermone peccasti,ubi est apud te prẽsumpta perfectio,maxime cum sequatur: Linguam autem hominum nullus potest domare,incontinens malum, plena ueneni mortifera? Rogo te ut mihi respondeas:si lingua incontinens est malum,& plena ueneni mortiferi, & nullus potest domare linguam mortalium, & tanti criminis reus es, ubi in perpetuũ peccatorum fuga? Vnde bella,& unde rixæ inter uos? Nónne ex uoluptatibus, quæ militant in membris uestris? Aut membra non habetis humana:aut si homo non potest esse sine membris,confitemini uoluptatem atq; luxuriã in uestris artubus militare.Dauid qui dixerat confidenter:Proba me domine,& tenta me, ure renes meos,& cor meum, quia ante oculos meos misericordia tua est,& complacui in ueritate tua, Et iterum: Ego autem in innocentia mea ingressus sum,& pes meus stetit in directo:quanquam iudicij ueritatem dei misericordia mitigaret, tamen quia hoc ausus est dicere, relinquitur parumper fragilitati suæ, & ut uos dicitis,arbitrij libertati: & per adulterium lapsus in homicidium, postea loquitur: Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam.Et secundum multitudinem miserationũ tuarum,dele iniquitatem meam.Nec hoc dico,quod uirum sanctum accusem, de quo scriptum est,quod fecerit omnes uoluntates dei: sed quod multis alijs bonis hæc uitia compensarit,& saluatus sit misericordia dei,cuius iudiciũ est in ponderibus,& ad quem Asaph loquitur: Cibabis nos pane lachrymarum,& potũ dabis nobis in lachrymis in mensura. Neq; enim iniustus est dominus,ut tantum peccata condemnet,& bonorum operum nõ meminerit. Vnde & in alio loco idem Dauid canit:Ego dixi in abundantia mea,non mouebor in ęternum:

Domine in uoluntate tua præstitisti decori meo uirtutem. Auertisti faciem tuam à me, & fa-
ctus sum conturbatus. Dixi enim pronunciabo contra me iniusticiam meam domino, & tu
remisisti impietatem peccati mei. Iustoq; præcipitur: Reuela ad dominum uiam tuam & spe-
ra in eum, & ipse faciet, Et educet quasi lumen iusticiam tuam, & iudicium tuum tanquã me-
ridiem. Salus enim iustorum à domino, quia non est sanatio in carne eorum à facie iræ eius:
Et quotidie iuxta Apostolum qui dixerat: Non enim habitat in carne mea bonum, ingemis-
cunt dicẽtes: Renes mei impleti sunt illusionibus, & nõ est sanitas in carne mea. Breues enim
posuit dies nostros, & substantia nostra quasi nihilum in conspectu eius. Vniuersa uanitas
omnis homo uiuens, uel uiuens in corpore, uel uiuens in uirtutibus: & tamen omnia uanitas.
Incerto enim statu fluctuat, & dum non timet, in sereno patitur tempestatem. Cum enim
esset in honore non intellexit, cõparatus est iumentis insipientibus: & similis factus est illis.
Pro nihilo, inquit, saluos faciet eos: haud dubium quin iustos, qui non proprio merito,
sed dei saluantur clementia. Et delicta mea à te non sunt abscondita. Hoc ex persona Chri-
sti dicitur. Si ille qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, pro nobis doluit,
& peccata nostra portauit: quanto magis nos debemus nostra uitia confiteri? Renuit, inquit,
consolari anima mea, considerans delicta quæ feceram. Recordatus sum dei & lætatus sum:
cogitans me illius clementia conseruandũ. Nocte cum corde meo meditabar, & scopebã spi-
ritum meum. Et dixi nunc cœpi: hæc est mutatio dexteræ excelsi. Iusti uox est, qui post me-
ditationem somnij & conscientiæ cruces, ad extremum, ait: Nunc cœpi, uel pœnitentiã agere,
uel scientiæ lumen intrare: & hæc ipsa de bonis ad meliora mutatio, nõ mearum uirium, sed
dexteræ & potentiæ dei est. In ęternum misericordia ædificabitur. Nullum enim tempus est,
quo non ædificetur misericordia in singulis quibusq; sanctorum, & his qui de peccatis tran-
seunt ad uirtutes. A sagitta uolante per diem, à negocio perambulante in tenebris, quis no-
strum poterit liberari? Ecce enim peccatores intenderunt arcũ, ut sagittent in obscuro rectos
corde. Nolunt prauos uulnerare, sed rectos corde. Sagitta per diem uolitat, per hæreticos in
sanctarum intelligentia scripturarũ. Negocium in tenebris & nocte perambulat, per philo-
sophos, qui per obscuritatem sermonũ inuoluere cupiunt ueritatem. Plantati in domo do-
mini, in atrijs dei nostri florebunt. Plantati in domo domini, iusti sunt, in ecclesia confirmati.
Sed hi non in præsentiarũ, sed in futuro in atrijs domini florebũt, ubi est certa & secura pos-
sessio. Misericors & miserator dominus, longanimis & multæ miserationis. Suauis dominus
omnibus, & misericordia eius super omnia opera illius. Tantas audis misericordias, & in tua
audes uirtute confidere? Confiteantur tibi domine omnia opera tua. Si de cunctis operibus
dei & homines sunt, ergo omnes homines sua peccata cõfiteantur. Legimus in Samuele di-
ctum de Solomone: Ipse ædificabit domũ nomini meo, & firmabo regnũ eius usq; in sempi
ternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Et iterum: Si inique egerit, corripiam
eum in uirga hominũ, misericordiã autem meam nõ auferam ab eo. Cum egisset Dauid gra
tias deo, ad extremũ intulit: Et hæc est lex hominis: Domine deus, semper respice ad clemen
tiam tuã: & infirmitatem carnis, diuino auxilio sustenta. Quid mihi, inquit, & uobis filij Sa-
uię? Maledicat Semei. Dominus pręcepit ei ut maledicat Dauid: Et quis respõdebit ei: quare
hoc feciſti? Volũtas enim dei nõ discutienda, sed cum gratiarũ actione patiẽda est. Et in alio
loco: Dominus mandauit, ut dissiparet consiliũ Achitophel bonũ, ut adduceret super Absa-
lon malũ: cuius certe consiliũ erat, quasi consilium dei. Et qua ratione potestas liberi arbitrij,
maiore potestate subuersa est? Hieroboam qui peccare fecit Israel, arguitur quare reliquerit
præceptũ domini, dicitu rẽp ad eum: Dedi tibi regnũ domus Dauid, & non fuisti sicut seruus
meus Dauid: qui custodiuit mandata mea, & ambulabat post me in toto corde suo, & fecit
placitũ in cõspectu meo. Ergo & possibilia sunt dei mãdata, quę Dauid fecisse cognoscimus,
& tamen lassescere sanctos ad perpetuitatẽ iusticię. In multis regibus legimus de stirpe Da-
uid, quod nõ suo merito, sed Dauid patris uirtutibus cõseruati sint: qui fecerit placitũ in cõspe
ctu dei: Et uenitur ad Aza regem Iuda, de quo scriptum est: Fecit Aza rectum in conspectu
domini

A domini ſicut Dauid pater eius. Cumq; in multis laudibus eius immorata eſſet hiſtoria: ad extremum intulit,ſed excelſa non abſtulit.Attamen cor eius perfectum erat cum deo,omnibus diebus uitæ ſuæ. Ecce & iuſtus dicitur, quippe cuius cor perfectum erat cum deo: & tamen in hoc errauit quod excelſa non abſtulit: quæ Ezechiam & Ioſiam legimus abſtuliſſe. Elias, in cuius ſpiritu & uirtute uenit Ioannes Baptiſta, ad cuius imprecationē uenit ignis de cœlo, & Iordanis fluenta diuiſa ſunt: timuit Iezabel & fugit, laſſusq; in ſolitudine ſedit ſub arbore,& preſſus anguſtia,mortem rogauit,dicens:Sufficit mihi domine,tolle animam meam,neq; enim melior ſum patribus meis.Hunc iuſtum negare quis poteſt? Et tamen nō dicam mulierem,ſed hominem formidare,de animi perturbatione deſcendit,quæ uitio carere non poteſt,dicente Dauid:Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo. De Ioſaphat rege Iuda ſcriptū eſt:Et fuit dominus cum Ioſaphat, qui ambulauit in uijs Dauid patris ſui prioribus.Ex quo intelligitur primas eum Dauid habuiſſe iuſticias, & nouiſſima non habuiſſe peccata. Non ſperauit,ait,in Baalim, ſed in deo patris ſui, & ambulauit in præceptis illius, & non iuxta peccata Iſrael. Confirmauitq; dominus regnum in manu eius, & dedit omnis Iuda munera Ioſaphat, factæq; ſunt ei infinitæ pecuniæ atq; diuitiæ & multa gloria.Cūmq; ſumpſiſſet cor eius audaciā propter uias domini, etiam excelſa & lucos de Iuda abſtulit.Hic Achab regi impijſſimo affinitate coniunctus eſt.Cumq; poſt prælium reuerteretur Hieruſalem,occurrit ei Hieu filius Anani uidens,& ait ad eum: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt dominum amicitia iungeris: Et idcirco iram domini quidem mereberis,ſed bona opera inuenta ſunt in te,eo quod abſtuleris lucos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum,ut requireres dominum. Ac ne putemus præteritas iuſticias hoc peccato & increpatione prophetica fuiſſe deletas:poſtea de Ochozia ſtirpe eius ſcriptum eſt,quod inuenerit eum Hieu latentem in Samaria, adductumq; occiderit: Et ſepelierunt,inquit,eum, eo quod eſſet filius Ioſaphat,qui quæſierat dominū in toto corde ſuo.De Ezechia ſcriptum
B eſt: Fecit rectum in oculis domini iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius. Iſte abſtulit excelſa & contriuit ſtatuas & incendit lucum,cōtriuitq; ſerpentem æneū, quem fecerat Moyſes.Et iterum in domino deo Iſrael confiſus eſt:& poſt ipſum non fuit ſimilis ei in cunctis regibus Iuda,qui fuerunt ante eum.Adhæſit domino,& non receſſit ab eo, & cuſtodiuit mandata eius,quæ præcepit dominus Moyſi:& erat dominus cum eo, & in omnibus in quibus incedebat, ſapienter agebat. Cumq; rex Aſſyriorum Sennacherib cepiſſet uniuerſas urbes Iudæ, miſit ad eum Ezechias in Lachis,dicens: Peccaui recede à me,quodcunq; iuſſeris, dabo. Impoſuitq; rex Aſſyriorum Ezechiæ trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri: & dedit Ezechias omnem pecuniam, quæ inuenta eſt in domo domini,& in theſauris domus regis.In tempore illo concidit ualuas templi domini,& clypeos quos deauraverat, & omnia dedit regi Aſſyriorum.Cumq; de eo tanta dicantur,non timuit neceſſitate cogente,quæ domino conſecrarat regi offerre Aſſyrio,diciturq; ad eum:Ego cuſtodiam ciuitatem hanc propter me & propter Dauid ſeruum meum,non propter te,quia ſuperiora feciſti: quando centum octogintaquinq; milia exercitus Aſſyriorum,angelo cædente proſtrata ſunt.Illud quoque diligentius attendendū, quod ſcriptura cōmemorat: Aegrotauit Ezechias uſq; ad mortem:uenitq; ad eum Eſaias filius Amos,dicēs:Præcipe domui tuæ,quia morieris tu.Qui conuertit faciem ſuam ad parietem, & orauit ad dominum dicens:Obſecro domine, memento quomodo ambulauerim in conſpectu tuo,in ueritate & corde perfecto, & bonum in oculis tuis fecerim:Fleuitq; Ezechias fletu magno.Certe iuſtus erat Ezechias & corde perfecto.Iuſtus erat ad dominū,plorare non debuit.Quæris rationem fletuū? Si cogitaueris hominem, non miraberis cauſas doloris.Nullus enim intrepidus uadit ad iudiciū domini, habens conſcientiam peccatorum.Cumq; fleuiſſet,factus eſt ſermo domini ad Eſaiam prophetam, dicens:Reuertere & dic Ezechiæ duci meo.Dux dei appellatur,cui mors fuerat nunciata, quia humilitate proſtratus eſt: Hæc,inquit,dicit dominus deus Dauid patris tui: Audiui orationem tuam,& uidi lachrymas tuas.Additur ei tempus uitæ,& de Aſſyriorum manibus libe-

tatur:& tamen ſignum poſtulat,ut credat uerum eſſe,quod deus repromiſerat, quod ſaltem c
paruæ fidelitatis indicium eſt. Miſit quoq; rex Babylonis nuncios & legatos qui ei congra-
tularentur ob reſtitutam corporis ſanitatem: qui oſtendit eis omnes theſauros aromatum,
auri quoq; & argenti,& uaſorum ſupellectilem. Non fuit,inquit,res quā non oſtenderet eis
Ezechias in domo domini,& in omni poteſtate ſua. Ex quo intelligimus etiam uaſa templi
Babylonis monſtrata legatis. Vnde & ira domini concitatur, & poſtea Eſaiæ uaticinatione
cognoſcit: de filiis tuis eunuchi erunt, & omnia uaſa templi transferentur Babylonem. Ob
quam cauſam etiam in libro dierum ſcriptum eſt: Cecidit Ezechias elatione cordis ſui.Cer-
te Ezechiam iuſtum nemo niſi impius denegabit.Dicas,peccauit in quibuſdam,& idcirco iu-
ſtus eſſe deſiit,ſed hoc ſcriptura non loquitur:Non enim ex eo quod parua peccauit,iuſticiæ
nomen amiſit:ſed ex eo quod multa bona fecit,iuſti uocabulum poſſidet. Hoc totum dico,
ut ſcripturarum ſanctarum teſtimoniis comprobetur:nō ex eo peccatores eſſe iuſtos, quod
aliquando peccauerunt:ſed ex eo iuſtos permanere,quod multis uirtutibus floreant.De Io-
ſia ſcriptum eſt:Fecit rectum in cōſpectu domini,& ambulauit in uia Dauid patris ſui. Non
receſſit, neq; ad dextram, neq; ad ſiniſtram:& tamen cum eſſet iuſtus, tempore neceſſitatis
& anguſtiæ mittit ad Oldam prophetiſſam uxorem Sellum filij Tecuæ, filij Aaras cuſto-
dis ueſtium.Et hæc,inquit,habitabat Hieruſalem in ſecunda: haud dubium quin urbis par-
tem ſignificet,quæ interiori muro uallabatur.Et illa reſpōdit: hæc dicit dominus deus Iſrael:
ite & dicite uiro qui miſit uos ad me. In quo occulta & regis & ſacerdotum & omnium uiro-
rum reprehenſio eſt, quod nullus uirorum ſanctus potuerit reperiri, qui poſſet futura præ-
dicere. Denique interficitur Ioſias à Pharaone rege Aegypti, eo quod noluerit audire uer-
ba domini,ex ore Hieremiæ prophetæ:ſiue ut in Paralipomenis ſcriptum eſt: Noluit Ioſias
reuerti,ſed parauit contra eum bellum, nec acquieuit ſermonibus Nechao ex ore dei. Et in-
fertur: Mortuuſq; eſt & ſepultus in mauſoleo patrum ſuorum: & uniuerſus Iſrael, Iuda &
Hieruſalem luxerunt eum:præcipueq; Hieremias, cuius omnes cantatores atq; cantatrices d
uſq; in præſentem diem,lamentationes ſuper Ioſiam replicāt, & quaſi lex obtinuit in Iſrael.
Ecce ſcriptum fertur in lamentationibus. Puto quod ſermonibus dei per quemlibet non ac-
quieuiſſe peccatum ſit.De ipſo Hieremias loquitur, quanquam hoc pleriq; ſecundum Ana-
gogen intelligant de domino ſaluatore:Spiritus faciei noſtræ. Chriſtus dominus captus eſt
pro peccatis noſtris. Cui diximus:ſub umbra tua uiuemus in gentibus. Moyſes cui locutus
eſt dominus facie ad faciem,& ſalua facta eſt anima eius, ad aquas cōtradictionis offendit,
nec meruit cum fratre Aaron terram repromiſſionis intrare. De quibus & pſalmiſta canit:
Abſorpti ſunt iuncti petræ iudices eorum,audient uerba mea,quoniam potuerūt.Et eſt ſen-
ſus.Iudices populi Iudęorū,Moyſes & Aaron,deuorati ſunt à peccato populi iuxta petram:
de qua aquarū fluenta manarunt:& certe cum iſti iuſti fuerint,& obedierint ſermonibus dei,
qui per ſe ſuauiſſimi ſunt. Deniq; ſequitur de cadaueribus in ſolitudine mortuorum: Quaſi
craſſitudo terræ dirupti ſunt ſuper terram.Diſperſa ſunt oſſa noſtra ſecus infernum.In Oſee
loquitur deus:Deſponſabo te mihi in iuſticia & iudicio. Statimq; ſubiungit: Et miſericordia
& miſerationibus,& in fide:ut largitoris præmio recognoſcat,quod ipſe ſit dominus. In eo-
dem ſcriptum eſt libro: Deus ego ſum & non homo, in medio tui ſanctus & non ingrediar
ciuitatem, uitiorum ſcilicet conciliabulum. Ipſe ſolus hanc non ingreditur ciuitatem: quam
ædificauit Cain in nomine filij ſui Enoch:quæ omnia ſacerdotum quotidie ora cōcelebrant,
ὁ μόνος ἀναμάρτητος quod in lingua noſtra dicitur, qui ſolus eſt ſine peccato. Quæ laus 4
iuxta ſententiā tuā fruſtra deo reputatur,ſi eſt cōmunis cum cæteris. Nos enim iuxta Amos
conuertimus iuſticiam in abſinthium,& fructus iudicij in amaritudinem. Loquuntur nautæ
atq; rectores in libro Ionæ: Rogamus domine ne perdas nos propter hominem iuſtū,neq;
inducas ſuper nos ſanguinem innocentem. Sicut enim placuit tibi,ſic factū eſt domine.Ne-
ſciunt cauſas quid mereatur propheta,ſeruus fugitiuus:& tamen iuſtificant deum, & ſangui-
nem innocentem fatentur,cuius opera non nōrunt.Et ad extremū, ſicut placuit tibi domine,

ſic factum

A sic factum est. Non quærunt iusticiam sententiæ dei, sed ueritatem iusti iudicis confitentur. Micheas lachrymabili uoce testatur: Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est: omnes in sanguine insidiantur, unusquisq; fratrem suum uenatur ad mortem. Malum manuum suarum dicunt bonum. Et iterum: Qui optimus inter eos est, quasi paliurus est: & qui rectus, quasi spina de sepi. Hæc hominum iusticia est: ut iuxta uerba eiusdem prophetę: nec amico, nec coniugi, nec filijs sit credendum: quia inimici hominis domestici eius. Quam sententiam etiam sermo dominicus comprobauit. Vnde datur consilium per eundem prophetam. Indicabo tibi ô homo quid sit bonum, & quid dominus quærat à te: utiq; facere iudicium & diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum deo tuo. Nunquid dixit, habeto æqualitatẽ dei, & non hoc, quod maximum est, solicitum ambulare cum deo tuo? Vt nunquam securus sis, ut omni obseruantia custodias cor tuum, ut consideres, quoniam in medio laqueorum ambules, & sub murorum pinnis ingrediaris: ut illud quotidie mediteris: Iuxta semitam scandalum posuerunt mihi. Superbis enim resistit deus, humilibus autem dat gratiam. Qui cautus & timidus est, potest ad tempus uitare peccata: qui securus est de iusticia sua, repugnat deo, illiusq; auxilio destitutus, insidijs hostium patet. Computrescant, dicit Habacuk, ossa mea, & subter me uermes scateant: tantum ut requiescam in die angustiæ, ut ascendam ad populum fortem meum. Hic tribulationes & angustias afflictionemq; animi deprecatur, ut in futuro, uirorum iam cum Christo regnantiũ numero societur. Ex quo perspicuum est, hic pugnam atque certamen: & in futuro esse uictoriam. Iesus filius Iosedech, quod interpretatur iustus domini, sacerdos magnus, indutus describitur uestibus sordidis: qui peccatum non fecit, & tamen nostra peccata portauit: ad cuius dextram stabat Satanas, ut aduersaretur ei. Diciturq; ad eum post pugnam atq; uictoriã: Auferte uestem sordidam ab eo, & ecce abstuli à te iniquitatem tuam: & hæres Iouiniani loquitur, Sine omni omnino peccato sum, sordida uestimenta non habeo, proprio regar arbitrio, maior apostolo sum.
B Ille facit quod non uult, & quod uult non facit: ego facio quod uolo, & quod nolo non facio: præparata sunt mihi regna cœlorũ, imò ipse ea mihi meis uirtutibus præparaui. In quo Adam tenetur obnoxius, & alij qui reos se putant, in similitudinem præuaricationis Adæ, ego solus cum mea caterua non teneor. Alij clausi cellulis, & fœminas non uidentes, quia mi seri sunt, & uerba mea non audiunt, torquentur desiderijs: Ego etiã si mulierum uallor agminibus, nullam habeo concupiscentiam. De me enim dictum est: Lapides sancti uoluuntur super terram: & ideo non sentio, quia liberi arbitrij potestate Christi trophæum circumfero. Audiamus per Esaiã clamantem deum: Populus meus qui beatos uos dicunt, seducunt uos, & semitam pedum uestrorum supplantant. Quis magis supplantat populum dei: qui liberi arbitrij potestate subnixus despicit auxilium cõditoris, & in sua uoluntate securus est: an qui ad singulas sententias præceptorum domini iudicium pertimescit? Ad huiuscemodi homines loquitur deus: Væ uobis, qui sapiẽtes estis apud uos, & intelligentes uestro iudicio. Esaias iuxta Hebraicum plorat, & dicit: Væ mihi, quia tacui, quia immunda habens labia, & in medio populi immunda habentis labia habitans, uidi dominũ sabaoth oculis meis. Ille uirtutum merito, dei fruebatur aspectu: & conscientia peccatorum, labia sua fatebatur immunda. Non quod locutus esset aliquid quod uoluntati domini repugnaret: sed quod siluisset, uel timore, uel pudore perterritus, nec arguisset libertate prophetica populũ delinquentem. Nos peccantes quando corripimus, qui adulamur diuitibus, & personas accipimus peccatorum, turpis lucri gratia? nisi fortè tota eis loquimus confidentia, quorum opibus indigemus. Vt alia non agamus, ut abstineamus nos ab omni specie peccatorũ, certe uerum tacuisse, peccatum est. Quanquam apud Septuaginta non sit scriptum, quia tacui, sed quia compunctus sum: conscientia scilicet peccatorum, ut illud compleatur propheticum: Versatus sum in miseria, dum infigitur mihi spina. Ille peccati spina compungitur, tu uirtutũ floribus uernas? Erubescet, inquit, luna & confundetur sol, quando uisitauerit dominus super militiam cœli in excelsis: hoc est, quod in alio loco scriptum est: Astra quoq; non sunt munda in cõspectu eius,

& aduerſum angelos ſuos peruerſum quid reperit. Luna erubeſcit, ſol confunditur, & cœlum operitur cilicio: & nos intrepidi atq; lætantes, quaſi omni careamus uitio, occurremus iudicis maieſtati, quando tabeſcẽt montes, erecti uidelicet in ſuperbiam: & omnis militia cœlorum, uel aſtra, uel angeliçæ dignitates: & complicabũtur ſicut libri cœli, & omnis exercitus eorum inſtar foliorum defluet. Quomodo inebriatus eſt, inquit, in cœlo gladius meus: & nunc ſuper Idumæam deſcendet. Gladius dei inebriatur in cœlis, & tuum ſolium erit in ſanctitate ſecurum? In Idumæam deſcendet: quę interpretatur, uel ſanguinaria, uel terrena: ut prophetica autoritate diſcamus, omnem terrã indigere iudicio. Vnde ſequitur: Victima domini in Boſra, quæ interpretatur caro: & interfectio eius multa in terra Edom, id eſt, in ſanguine: iuxta quod ponit Apoſtolus: Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt. Væ qui cõtradicit figulo ſuo, uæ qui dicit patri, ut quid me generaſti? & matri, quare me peperiſti? Hoc ad eos pertinet, qui dicunt: quare talis conditus ſum, qui non poſſum in perpetuum carere peccato, Quare tale uas fictum, ut non adamantinum permanerem, ſed ad omnem tactum fictile atq; fragile. Omnes ſicut oues errauimus, & omnium noſtrum dominus peccata portauit. Intuitus eſt enim, & diligenter inſpexit: nullumq; reperit, qui iudicaret iuſte, qui ſuam in omnibus faceret uoluntatem. Et idcirco brachium eius ſalutem præbuit, & iuſticia ſua ſaluauit omnia: ut omnis mundus ſubiiciatur deo, & illius clementia conſeruetur. Fuimus enim immundi non pauci, ſed omnes. Quaſi pannus menſtruatæ, reputata ſunt omnia in lege opera noſtra. Ad Hieruſalem in Ezechiel loquitur deus: Perfecta eras in decore meo: & eſt ſenſus, non in tuis operibus, non in tua conſcientia cordisq; iactantia, ſed in meo decore, quo te clementia mea libertate donaueram. Denicq; in conſequentibus loquitur ad eam: quando ſaluatur non ſuo merito, ſed eius miſericordia: Recordabor pacti mei tecum in diebus adoleſcentiæ tuæ, & ſuſcitabo tibi pactum ſempiternũ, & recordaberis uiarum tuarum, & confunderis. Et iterum: Suſcitabo pactum meum tecum, & ſcies quia ego dominus, ut recorderis & confundaris, & non ſit tibi ultra aperire os, præ cõfuſione tua, cum fuero placatus tibi in omnibus quæ feciſti, ait dominus deus. Ecce aperte diuino ſermone monſtratur quid in alio loco dixerit: Et mundans te non faciet innocentem: quod iuſti quoq; & poſt peccatum in ſtatum priſtinum reſtituti, os aperire non audeant, ſed cum Apoſtolo dicant: Qui non ſum dignus uocari apoſtolus, quia perſecutus ſum eccleſiam dei. Denicq; & in alio loco per eundem prophetam ad eos, qui illius miſericordiam conſecuti ſunt, loquitur deus: Et recordamini uiarum ueſtrarum, & omnium ſcelerum ueſtrorum, quibus polluti eratis: & diſplicebit uobis in conſpectu ueſtro, in cunctis malicijs quas feciſtis: & ſcietis quia ego dominus, cum benefecero uobis propter nomen meum, non ſecundum uias ueſtras malas, neq; ſecundum ſcelera ueſtra peſſima. Erubeſcamus atq; dicamus, quod loquuntur hi qui iam præmia conſequuti ſunt: loquamur peccatores ſuper terram, & in fragili mortaliq; corpore conſtituti, quod ſanctos uidemus in cœlis dicere, etiam incorruptione & immortalitate donatos. Et dicitis, inquit, Non eſt recta uia domini: cum ueſtræ uiæ prauæ ſint. Phariſæorum eſt hoc ſupercilium, ut peccata propriæ uoluntatis referant ad conditoris iniuriam, & illius iuſticiam calumnientur. Sacerdotes templi myſtici, quod interpretatur eccleſia, filij Sadoch, cum ueſtimentis miniſterij non egrediuntur ad populum, ne humana conuerſatione ſanctificati maculentur. Et tu in medio uulgi unusq; de populo, mundum eſſe te credis? Hieremiam prophetam breuiter percurrẽtes ſenſu magis quàm ſermone carpamus. Circuite, inquit, in exitibus Hieruſalem, & quærite in plateis eius ſicubi reperire poteritis uirum, qui iuxta iuſticiam uiuat & fidem, & ero propicius propter eum. Quamuis enim dicant: uiuit dominus, fraudulenter iurant, & hoc ipſum in mendacio. Refutat peccatorum ſacrificia, ueſcendas detrahit offerentibus hoſtias, dicens ſe non mandaſſe patribus eorum, quando deduxit eos de terra Ægypti, ut offerrent huiuſcemodi ſacrificia. Non enim uoluntate, ſed idolorum comparatione mandauit, malens ſibi offerri uictimas cũ dæmonibus. Omnes receſſerũt ab eo, nullus eſt qui loquatur bona, & agat pœnitentiã de peccatis ſuis. Sequũtur proprias uolũtates, quaſi equus promptus

A promptus ad prælium. Intendunt linguam ſuam, quaſi arcum: mentiuntur omnia, & non eſt in eis ueritas. Amicorum quoq; cauendas inſidias pręcipit, & nulli credere proximorum. Singulos enim inſidiari amicis, & fratrem à fratre decipi: & hoc facere non naturæ malo, ſed propria uoluntate: quia docuerunt linguam ſuam mendacium, & proni feruntur ad iniuſticiam. Si Aethiops, ait, mutauerit pellem ſuam, & pardus uarietatem ſuam: & uos poteritis facere bonum, cum didiceritis mala. Ergo pellis Aethiopica & pardorum uarietas, diſciplinæ eſt, non naturæ, quæ docetur & diſcitur: tamen auferri non poteſt uitium inoliti mali, niſi per eum cui omnia poſſibilia ſunt. Vnde loquitur ad eum, qui ſolus uerus medicus eſt: Sana me domine, & ſanabor: ſaluum me fac domine, & ſaluus ero: tu es gloria mea, & ſpes mea. Si enim ad conditionem meam infelicitatemq; reſpiciam, nihil aliud niſi hoc poſſum loqui: Maledictus homo, qui annunciauit patri meo, dicens: Ecce natus eſt tibi puer: fiat homo ille ſimilis urbibus, quas ſubuertit deus. Quare enim in uulua non ſtatim perij: & fuiſſet mihi ſepulchrum mater mea, & uulua eius infernus ſempiternus. Quare egreſſus ſum ex utero, ut uiderem labores & miſerias: & conſumerentur dies mei in erumnis? Tantum de ſua conditione ſecurus eſt: & ſic confidit in fortitudine, ut mortem præferat uitæ. Nouerat enim uultus ſuum, & potentiam eius quem cælare nihil poteſt, qui loquitur per prophetam: Deus appropinquans ego, & non procul. Qui enim cœlum replet & terram, nullus poteſt uitare eius noticiam, & cordis occulta cælare. Qui ſcrutatur renes, introſpicit. Et ut ſciamus dei eſſe bonum omne quod gerimus: Ego, inquit, plantabo eos, ut nequaquam eradicentur: & ego dabo eis cogitationem & ſenſum, ut intelligant me. Si cogitatio & ſenſus dantur à deo, & intellectus domini ex illius qui noſcendus eſt radice pullulat, ubi eſt liberi arbitrij tantum ſuperba iactatio? Volumus ſcire conditionem noſtram, audiamus hiſtoriam. Ioachim rex Iuda, cunctiq; ſocij eius & principes eius auditis ſermonibus Vriæ, uoluerunt occidere eum. Quod cum ille didiciſſet, timore perterritus fugit in Aegyptum. Cur mortem timebat, qui
B explicauit ſententiam domini, & qui à ſe nunciari domini nouerat uoluntatem? Dedignamur per ſingula auxiliũ dei, & ad illius nutum cuncta gerere negligimus, cum legamus ſanctos uiros etiam hominum indiguiſſe præſidio? Periclitatur Hieremias & manifeſte dicitur, quod auxilio ei fuerit manus Ahikam filij Saphan, ne traderetur in poteſtatem uulgi, & obrueretur lapidibus. Abolitis legis ceremonijs & duro pondere ueterum præceptorum, repromittitur euangelij gratia: legemq; dominus pollicetur: ut omnes eum nouerint à minimo uſque ad maximum, dicens: Dimittam peccata eorum, & iniquitatum illorum ultra memor non ero. Quam autem habuerint ſancti uiri in lege ueteri iuſticiam, ſequenti ſermone demonſtrat: Filij Iſrael, & filij Iuda iniquitatem fecere perpetuam in conſpectu meo: ab adoleſcentia ſua uſque ad diem præſentem: & ciuitas Hieruſalem ab initio conditionis ſuæ uſq; ad diem euerſionis ſuæ, me ad iracundiam prouocauit. Attende quid dicat: finem iunge principio, omne medium tempus in uitio eſt. Hieremias ſanctificatus in utero antequam natus, uirgo, propheta ueteris teſtamenti, pertimeſcit Sedechiam: & flebiliter obſecrat, dicens: Nunc ergo domine mi rex, audi deprecationem meam, & prævaleat apud te obſecratio mea: ne remittas me in domum Ionathan ſcribæ, ne ibi peream. O propheta, cur times impium regem? Cur eum metuis, quem noſti iam iamq; periturum? carcerem reformidas, cui paratur paradiſus? Reſpondebit mihi: homo ſum in mortali carne & corruptibili conſtitutus: dolorem ſentio, horreſco cruciatus: quos etiam dominus meus pro mea ſalute ſenſurus eſt. Miſeretur humano generi deus, & non uult perire quod fecit: noli timere Iacob dicit dominus: ego enim ſum tecum, & interficiam omnes gentes in quas diſperſi te: te uero ipſum perire non faciam, ſed caſtigabo te in iuſticia: & ita miſerebor tui, ut te innoxium non relinquam. Vnde & nos dicimus eſſe iuſtos, ſanctos uiros, & poſt peccata placentes deo: non ſuo tantum merito, ſed eius clementiæ, cui omnis creatura ſubiecta eſt, & indiget miſericordia eius. Audiant hæretici qui eleuantur per ſuperbiam, & dicunt: ipſi nobis fecimus cornua. Audiant illud quod audiuit Moab: Audiuimus ſuperbiam Moab, ſuperbus eſt ual-

de. Altitudinem illius, & elationem & glorificationem, & inflationem cordis ego cognoui c
dicit dominus:quoniam nequaquam iuxta inflationem eius,& fortitudo illius est.Diciturq; ad huiuscemodi homines: Inimici autem eorum (haud dubium quin gregis domini) confirmant,dicentes: non peccauimus cum peccauerint in pulchritudinem iusticiæ, & in expectationem patrum. Vis scire quando omnia peccata finiantur. Audi eundem prophetam: In tempore illo dicit dominus, quæretur iniquitas in Israel, & non erit: & peccatum in Iuda, & non inuenietur. Cur quæso? Sequitur: quia propicius ero illis. Vbi autem propiciatio est, præcessit ante peccatum. Tolle igitur posse, & concedam omnia donante deo subsistere.Bonum est præstolari cum silentio salutare domini, bonum est ponere in puluere os suum,dare percutienti se maxillam, saturari opprobrijs,spem habere in domino. Si enim abiecit, & miserebitur iuxta multitudinem misericordiarum suarum. Neq; enim humiliauit corde suo & abiecit filios hominum. Frustra murmurat homo pro peccatis suis. Scrutemur uias nostras,& quæramus & reuertamur ad dominum.Leuemus corda cum manibus ad dominum in cœlum, dicamusq; ei: Inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco tu inexorabilis es.Daniel propheta loquitur ad Nabuchodonosor: quod dominetur excelsus regno hominum,& det illud cuicunq; uoluerit, & extremum atq; proiectum cõstituat super illud. Interroga eum qua causa ultimũ atq; despectum constituat in regem, & faciat quod uoluerit:& discute,utrum ipsius uoluntas iusta sit,de quo scriptum est: Qui suscitat de terra humilem,& de stercore eleuat pauperẽ: ut collocet eũ cum principibus, cũ principibus populi sui. An forsitan iuxta te absq; iudicio atq; iusticia gloriã quęrit,auramq; popularem,ut humiles erigat in regnum, & potentes humilitate cõmutet? Audi prophetam dicentem: Omnes habitatores terræ, quasi nihil reputati sunt apud eum. Fecit enim quodcunq; uoluit in cœlo & in terra, & nemo est qui resistat uoluntati eius: aut possit dicere, quare hoc feciſti? cuius sunt omnia opera in ueritate, & uiæ illius iusticia, & superbientes potest ipse humiliare. Antiochus Epiphanes rex crudelissimus subuertit altare, ipsamq; iusticiam fecit conculcari, quia D
concessum erat ei à domino. Causasq; reddit,propter peccata plurima. Ergo non fecit quod ipse tantum uoluit, sed quod propter peccata populi concessit dominus. Denique sequitur quod non ex propria fecerit fortitudine, sed ex eius imperio qui præcepit ut fieret. Illud autem quod in oratione sua loquitur: Peccauimus, inique egimus, iniuste gessimus: & recessimus à mandatis & iusticijs tuis, & cætera huiuscemodi: soletis dicere, quod & Dauid,& Daniel, & omnes prophetæ, non pro se, qui sancti erant, sed ex persona populi sunt locuti. Aduersum quam opinionem ipse respondebit, & dicet: Cum adhuc orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel. Vides ergo quod tam pro peccatis suis, quàm pro peccatis populi dominum sit deprecatus,& effuderit deprecationes suas in conspectu domini dei sui. Vis iterum nosse, quando peccatum & iniquitas finiatur? Quanquam diuersa sit autorum interpretatio:audi eundem prophetam.Septuaginta hebdomadæ completæ sunt super populum tuum, & super ciuitatem tuam sanctam, ut compleantur iniquitates: & finem accipiat peccatum, ut dispereat iniquitas, & reueletur iusticia sempiterna. Quamdiu ergo ille finis adueniat, & corruptiuum hoc atq; mortale, incorruptione & immortalitate mutetur: necesse est nos subiacere peccato:non naturæ & conditionis,ut tu calumniaris uitio:sed fragilitate & commutatione uoluntatis humanæ, quæ per momenta uariatur: quia deus solus est immutabilis. Quæris ubi Abel, ubi Enoch, ubi Iesus filius Nauæ, ubi Heliseus, cæteriq; sanctorum peccauerint. Non est necesse nodum in scirpo quærere: utinam possem & manifesta reticere peccata. Si uis à me uerum audire,nescio. Nihil,inquit,mihi conscius sum, nec tamen in hoc iustificatus sum. Homo uidet in facie, deus in corde. Apud eius conscientiam atq; conspectum nullus iustificatur. Vnde & Paulus loquitur confidenter: Omnes peccauerunt, & indigent gloria dei: & concluſit deus omnia ſub peccato, ut omnium misereatur: & cætera quæ sæpe replicauimus.

DElectatus sum tuorum multiplicatione sermonum, de quibus scriptum est: In multiloquio non effugies peccatum: sed quid ad causam? Certe hoc fateberis, eos qui Christi baptisma consecuti sunt, non habere peccatum. Et si absq; peccato sunt, iustos esse. Cumq; semel iusti fuerint, si egerint solicite, posse in sempiternũ iusticiam custodire, ac per hoc omne uitare peccatum.

ATT. Non erubescis explosam atq; damnatam Iouiniani sententiam sequi? Et ille enim his testimonijs tuisq; nititur argumentis: imò tu illius inuenta sectaris, in Oriente docere desiderans quæ olim Romæ, & dudum in Aphrica condemnata sunt. Lege ergo quid illi responsum sit, & tibi responsum ducito. In dogmatibus enim & quæstionibus differendis non persona, sed causa quærenda est. Et tamen hoc scito, baptismum præterita donare peccata, non futuram seruare iusticiam, quæ labore & industria, ac diligentia, & semper super omnia dei clementia custoditur: ut nostrum sit rogare, illius tribuere quod rogatur: nostrum incipere, illius perficere: nostrum offerre quod possumus, illius implere quod nõ possumus. Nisi enim dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigilat qui custodit eam. Vnde & Apostolus præcipit: Sic currite, ut comprehendatis. Omnes quidem currunt, sed unus accipit coronam. Et in psalmo scriptum est: Domine, ut scuto bonæ uoluntatis tuæ coronasti nos. Nostra enim uictoria & corona uictoriæ, illius protectione & clypeo paratur: & hic currimus, ut in futuro comprehendamus: ibi accipiet coronam, qui in hoc seculo uictor extiterit: nobisq; post baptismum dicitur: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid deterius tibi contingat. Et: Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis? Si quis templum dei uiolauerit, disperdet eum deus. Et in alio loco: Dominus uobiscum est quàmdiu uos estis cum
B eo: si reliqueritis eum, & ille relinquet uos. In cuius putas delubro atq; sacrario Christi puritas permanet, templiq; serenitas nullo nubilo contristatur? Eundem semper uultum habe-
I re non possumus, quod de Socrate falso philosophi gloriantur, quanto magis animum? Multæ facies hominum, sic & corda diuersa. Si fieri posset, ut semper aquæ baptismatis mer sos tenerent, uolitantia nos desuper peccata non tangerent, spiritus sanctus tueretur. Sed impugnat inimicus, nec uictus recedit, sed semper in insidijs est, ut sagittet in occulto rectos corde. In euangelio iuxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroq; sermone, sed Hebraicis literis scriptum est: quo utuntur usq; hodie Nazareni secundum apostolos, siue ut plerique autumant iuxta Matthæum, quod & in Cæsarienſi habetur bibliotheca: narrat historia: Ecce mater domini & fratres eius dicebant ei: Ioannes baptista baptizat in remissionem peccatorum, eamus & baptizemur ab eo. Dixit autem eis: Quid peccaui, ut uadam & baptizer ab eo? Nisi forte hoc ipsum quod dixi, ignorantia est. Et in eodem uolumine: Si peccauerit, inquit, frater tuus in uerbo, & satis tibi fecerit, septies in die suscipe eum. Dixit illi Simon discipulus eius: Septies in die? Respondit dominus & dixit ei: Etiam ego dico tibi, usque septuagiessepties. Etenim in prophetis quoq; postquam uncti sunt spiritu sancto, inuentus est sermo peccati. Ignatius uir apostolicus & martyr, scribit audacter: Elegit dominus apostolos, qui super omnes homines peccatores erant. De quorum celeri conuersione Psalmista canit: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Quibus testimonijs si non uteris ad autoritatem, utere saltem ad antiquitatem, quid omnes ecclesiastici uiri senserint. Fac aliquem baptizatum, uel statim, uel in ipsis diebus morte subtractum: & concedam tibi, quod concedere non debeo: nec cogitasse aliquid, nec loquutum, in quo errore & ignorãtia laberetur. Num ideo sine peccato erit, quia uidebitur non superasse, sed fugisse peccatum: ac non potius, quia dei misericordia de peccatorum carcere liberatus migrauit ad dominum? Hoc & nos dicimus, posse deum quicquid uoluerit: & hominem per se & propria uoluntate, quod tu asseris, sine peccato esse non posse. Sin autem potest, frustra

ſtra nunc iungis & gratiam,qua potens non indiget. Quod ſi non poteſt abſque dei gratia, ſtulte tu dixiſti poſſe quod non poteſt. Quicquid enim ex alterius pendet arbitrio,non eius eſt quem poſſe contendis: ſed illius, ſine quo eum non poſſe perſpicuum eſt. CRIT. Rogo,quæ eſt iſta prauitas, imò abſq; ratione contentio? Ne hoc quidem mihi das,ut egreſſus aquas baptiſmatis ſine peccato ſit? ATT. Aut ego ſenſum meum uerbis explicare non ualeo: aut me explicante,tu ad intelligendum tardior es. CRITOB. Quo nam modo? ATT. Recordare quid & tu dixeris, & ego quid loquar. Poſuiſti hominem ſine peccato eſſe, ſi uelit. Ego impoſſibile hoc in homine eſſe reſpondeo:nō quia ſtatim à baptiſmate homo peccato non careat, ſed illud tempus quando ſine peccato eſt, nequaquam poſſibilitati humanæ, ſed dei gratiæ deputatur. Tolle igitur poſſe,& ego eſſe concedam. Quomodo enim poteſt, qui per ſe non poteſt? Aut quæ eſt illa impeccātia,quæ ſtatim corporis huius morte finitur? aut certe ſi ultra uitam protraxerit, delicti & ignorantiæ periculo ſubiacet. CRIT. Dialectica me arte concludis,& non Chriſtiana loqueris ſimplicitate: nodos mihi quoſdam inter eſſe,& eſſe poſſe concinnans. ATT. Egó ne uerborum ſtrophis ludo, cum hoc de tua proceſſerit officina? Tu enim dicis,non eſſe hominem ſine peccato, ſed eſſe poſſe,cum econtrario ego tibi tribuam quod negaſti, eſſe hominem ſine peccato per dei gratiam,& tamen per ſe non poſſe. CRIT. Fruſtra ergo dantur præcepta, ſi ea implere non poſſumus. ATT. Deus poſſibilia mandauit, hoc nulli dubium eſt. Sed quia homines poſſibilia non faciunt, idcirco omnis mundus ſubditus eſt deo, & indiget miſericordia eius. Aut certe ſi oſtendere potueris,qui uniuerſa compleuerit, tunc poteris demonſtrare eſſe hominem qui non indiget miſericordia dei. Omne enim quod fieri poteſt,tribus conſtat temporibus:aut præterito,aut præſenti, aut futuro. Hoc quod aſſeris,poſſe hominem ſine peccato eſſe ſi uelit: monſtra factum eſſe de præterito,aut certe nunc fieri, de futuro poſtea uidebimus. Quod ſi nullum potes oſtendere,qui ſine omni omnino peccato,aut ſit aut fuerit:reſtat, ut de futuro tantum diſputatio ſit. Interim in duobus temporibus,præterito atq; præſenti,uictus teneris. Si aliquis D fuerit poſtea maior patriarchis,prophetis,apoſtolis,qui peccato careat: tunc futuris de futuro, ſi potueris,perſuadeto. CRIT. Loquere ut uis, argumentare ut libet: nunquam mihi liberum arbitrium extorquebis, quod ſemel conceſſit deus:nec ualebis auferre quod mihi tribuit deus,poſſe ſi uoluero. ATT. Exempli gratia, uno tantum utamur teſtimonio: Inueni Dauid filium Ieſſe, uirum ſecundum cor meum, qui faciat omnes uoluntates meas. Dauid ſanctum eſſe non dubium eſt:& tamen qui electus eſt, ut omnes dei uoluntates faceret, aliqua feciſſe reprehenditur. Vtiq; poſſibile erat ei facere, qui ad hoc electus eſt, ut omnes dei uoluntates faceret. Nec deus in culpa eſt,qui prædixit eum cunctas ſuorum præceptorum facere uoluntates,ſed ille qui prædicta non fecit. Neq; enim dixit inueniſſe ſe uirum, qui cunctas in perpetuum ſuæ iuſſionis faceret uolūtates. Hoc & nos dicimus,poſſe hominem non peccare,ſi uelit,pro tempore,pro loco,pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus eſt animus,quamdiu chorda nullo uitio laxatur in cithara. Quod ſi paululum ſe remiſerit,quomodo qui aduerſo flumine lembum trahit, ſi remiſerit manus ſtatim retrolabitur,& fluentibus aquis quò non uult ducitur:ſic humana conditio, ſi paululum ſe remiſerit, diſcit fragilitatem ſuam, & multa ſe non poſſe cognoſcit. Putás ne apoſtolum Paulum eo tempore quo ſcribebat: Lacernam, ſiue penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, ueniens affer ac libros & maxime membranas,de cœleſtibus cogitaſſe myſteriis,& nō de his quæ in uſu communis uitæ uel corporis neceſſaria ſunt? Da mihi hominem qui non eſuriat,non ſitiat, neq; algeat,non doleat, non febricitet,non torminibus & urinæ difficultatibus torqueatur:& ego tibi concedam, poſſe hominem nihil niſi de uirtutibus cogitare. Cæditur apoſtolus à miniſtro,& contra pontificem qui cędere imperauerat,ſententiam dirigit: Percutiet te deus paries dealbate. Vbi eſt illa patientia ſaluatoris, qui quaſi agnus ductus ad uictimam, non aperuit os ſuum, ſed clementer loquitur uerberanti: Si male loquutus ſum, argue de malo: ſi autem bene, quid me cædis? Non apoſtolo detrahimus, ſed gloriam domini prædicamus: qui in

carne

A carne paſſus, carnis iniuriam ſuperat & fragilitatem: ut taceam illud, quod commemorat: Alexander ærarius multa mihi mala oſtendit: reddet illi dominus in illa die iuſtus iudex. CRIT. Cogis me ut loquar quod iam dudum geſtio, & tamen erumpentia uerba non promo. ATT. Quis enim te prohibet, quod ſentis dicere? Aut enim quod dicturus es bonum eſt, & nos bono fraudare non debes: aut malum, & idcirco non noſtri gratia, ſed pudore ſiluiſti. CRIT. Dicam dicam aliquando quod ſentio. Omnis diſputatio tua illuc delabitur, ut naturam accuſes, & culpam referas ad deum, qui talem hominem condidit. ATT. Hoc illud erat quod uolebas & nolebas dicere? dic dic quæſo, ut omnes tua fruantur prudentia. Reprehendis deum, quare hominem fecerit hominem: reprehendant & angeli, cur angeli ſint. Omnis creatura cauſetur, quare id ſit quod condita eſt, & non id quod condi potuit. Scilicet nunc mihi puerilibus declamatiunculis ludendum eſt: & à culice atq; formica uſque ad Cherubim & Seraphim ueniam, cur non ſingula in meliori ſtatu condita ſint. Cumq; ad excelſas uenero poteſtates, cauſabor & dicam: quare deus ſolus tantum deus ſit, & non omnia deos fecerit. Aut enim impoſſibilitatis, aut inuidiæ reus erit. Reprehende eum, cur & diabolum in hoc mundo eſſe concedat, & aufer coronam cum certamen abſtuleris. CRIT. Non ſum tam uecors, ut querar cur diabolus ſit: cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum: ſed hoc doleo, cur uiri eccleſiaſtici, & qui magiſtrorum ſibi uſurpant uocabulum, tollant liberum arbitrium: quo ſublato, Manichæorum ſecta conſtruitur. ATT. Egó ne liberum tollo arbitrium, qui in tota diſputatione mea nihil aliud egi, niſi ut omnipotentiam dei cum libero arbitrio conſeruarem? CRIT OB. Quomodo ſeruas liberum arbitrium, qui dicis hominem nihil poſſe facere, niſi deus ſemper adiuuerit? ATT. Si in culpa eſt, qui libero arbitrio iungit dei adiutorium: ergo ille laudetur, qui dei tollit auxilium. CRIT OB. Non tollo dei auxilium, quippe per cuius gratiam poſſumus omne quod poſſumus, ſed utrunq; ſuis finibus terminamus: ut & dei ſit gratiæ, quod dedit liberi arbitrij
B poteſtatem: & noſtræ uoluntatis, facere quid uel non facere: & quod facientibus præmium, & non facientibus pœna ſeruetur. ATT. Videris mihi obliuioſus eſſe, & quaſi nihil ſupradictum ſit, per eaſdem diſputationis reuerti lineas. Hoc enim longa diſſertione concluſum eſt, ut gratia ſua dominus, qua nobis conceſſit liberum arbitrium in ſingulis operibus iuuet atque ſuſtentet. CRIT OB. Quid ergo iuuat atq; coronat in nobis, & laudat quod ipſe operatus eſt? ATT. Voluntatem noſtram, quæ obtulit omne quod potuit: & laborem qui contendit ut faceret: & humilitatem, quæ ſemper reſpexit ad auxilium dei. CRIT. Ergo ſi non fecimus quod præcepit, aut uoluit nos adiuuare deus, aut noluit. Si uoluit & adiuuit, & tamen fecimus quod uoluimus: non nos, ſed ille ſuperatus eſt. Sin autem noluit adiuuare, non eſt culpa eius qui uoluit facere, ſed illius qui adiuuare potuit, & noluit facere. ATT. Non intelligis δίλημμα tuum in grande blaſphemiarum decidiſſe barathrum: ut ex utraq; parte, aut inualidus ſit deus, aut inuidus: & non tantum ei laudis ſit, quod bonorum autor eſt & adiutor, quantum uituperationis, quod mala non coercuit. Detrahatur ergo illi, cur diabolum eſſe permiſerit, cur paſſus ſit, & hucuſque patiatur quotidie aliquid in mundo mali fieri. Quærit hoc Marcion, & omnes hæreticorum canes, qui uetus laniant teſtamentum, & huiuſcemodi ſyllogiſmum texere conſueuerunt, Aut ſciuit deus hominem in paradiſo poſitum, præuaricaturum eſſe mandatum illius, aut neſciuit. Si ſciuit, non eſt in culpa is qui præſcientiam dei uitare non potuit: ſed ille qui talem condidit, ut dei non poſſet ſcientiam deuitare. Si neſciuit, cui præſcientiam tollis, aufers & diuinitatem. Hoc enim genere in culpa erit qui elegit Saul futurum poſtea regem impiiſſimum. Et ſaluator aut ignorantiæ, aut iniuſticiæ tenebitur reus, cur in Euangelio ſit loquutus: Nónne uos duodecim ego elegi apoſtolos, & unus de uobis diabolus eſt? Interroga eum, cur Iudam elegerit proditorem? Cur ei loculos commiſerit, quem furem eſſe non ignorabat. Vis audire rationem. Deus præſentia iudicat, non futura. Nec condemnat ex præſcientia, quem nouerit talem fore, qui ſibi poſtea diſpliceat: ſed tantæ bonitatis eſt, & ineffabilis clementiæ, ut eligat eum, quē interim

bonum

bonum cernit,& ſcit malum futurum,dans ei poteſtatem conuerſionis & pœnitentiæ: iuxta c
illum ſenſum Apoſtoli: Ignoras quia benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? ſecundum duriciam autem tuam & cor impœnitens,theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij dei,qui reddet unicuiq; ſecundum opera eius. Neq; enim ideo peccauit Adam, quia deus hoc futurum nouerat:ſed præſciuit deus, quaſi deus, quod ille erat propria uoluntate facturus.Accuſa ergo deum mendacij, quare dixerit per Ionam: Adhuc tres dies & Niniue ſubuertetur.Sed reſpondebit tibi per Hieremiam: Ad ſummam loquar cõtra gentem & regnum, ut eradicem & deſtruam & diſperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod loquutus ſum aduerſus eam,agam & ego pœnitentiam ſuper malo quod cogitaui ut facerem ei. Et ad ſummam loquar de gente & regno, ut ædificem & plantem illud:ſi fecerit malum in cõſpectu meo,ut non audiat uocem meam, pœnitentiam agam ſuper bono, quod loquutus ſum ut facerem ei. Indignabatur quondam & Ionas, cur deo fuerit iubente mentitus:ſed iniuſti mœroris arguitur,malens cum pernicie innumerabilis populi uerum dicere,quàm cum tantorum ſalute mentiri.Ponitur ei exemplum: Tu doles ſuper hedera, ſiue cucurbita,in qua nõ laboraſti,neq; feciſti ut creſceret:quæ ſub una nocte nata eſt,& una nocte perijt:& ego non parcam Niniue ciuitati maguæ, in qua ſunt plus quàm centum uiginti milia hominum, qui neſciunt quid ſit inter dexteram & ſiniſtram ſuam. Si in paruulorum ætate & ſimplicium,quos certe peccatores fuiſſe non poteris approbare,tanta fuit hominum multitudo:quid dicemus de utriuſq; ſexus ætate diuerſa,quæ iuxta Philonem & prudentiſſimum philoſophorũ,ab infantia uſq; ad decrepitam ſenectutem, ſeptenario ordine deuoluitur:dum ſibi ſic inuicem ætatum incrementa ſuccedunt, ut quando de alia tranſeamus ad aliam,ſentire minime ualeamus? CRIT. Tota argumentatio tua huc tendit, ut quod Græci 2
dicunt αὐτεξούσιον, & nos liberum appellamus arbitrium, uocabulo tribuas,re auferas. Tu enim autorem peccatorũ facis deum, dum aſſeris nihil hominem per ſe poſſe facere, ſed adminiculo dei, cui imputetur omne quod facimus. Nos autem, ſiue bonum, ſiue malum homo fecerit,per liberi arbitrij poteſtatem ei dicimus imputari,qui fecit quod uoluit: & non ei, qui ſemel conceſſit liberum arbitrium. ATT. Quamuis tergiuerſeris, laqueis ueritatis inneteris: hoc enim modo, etiam ſi ipſe non adiuuat, tamen iuxta te autor erit malorum: quia potuit prohibere, & non prohibuit. Vetus enim ſententia eſt,homicidam eſſe eum,qui cum poſſit hominem de morte liberare, non liberet. CRIT. Iam iam tollo manum, cedo,uiciſti: ſi tamen uincere eſt, ueritatem uelle ſubuertere,non rebus,ſed ſermonibus,id eſt,non ueritate, ſed mendacio. Poſſum enim illud tibi Apoſtoli reſpondere:Et ſi imperitus ſermone,non tamen ſcientia. Quando enim loqueris, coactus argumentationum ſtrophis tibi uideor aſſentire: cum autem tacueris, ex animo rurſus elabitur: ut liquido appareat diſputationem tuam non ex fontibus ueritatis & Chriſtiana ſimplicitate, ſed ex philoſophorum minutijs & arte deſcendere. ATT. Vis ergo me rurſum uti teſtimonijs ſcripturarum? Et quomodo iactant diſcipuli tui,nullũ argumentationi tuæ poſſe & problematibus reſpondere? CRIT. Non ſolum uolo, ſed & cupio.Doce me de ſcripturis ſanctis,ubi ſublata liberi arbitrij poteſtate faciat homo, quod per ſe aut noluit, aut non potuit. ATT. Non ita, ut tu proponis, ſed ut ueritas poſcit & ratio, ſcripturarum uocibus eſt utendum. Loquitur Iacob in oratione ſua: Si fuerit dominus deus mecum,& cuſtodierit me in uia, per quam ego pergo:& dederit mihi panem ad manducandum,& ueſtimentum ad operiendum:& reduxerit me cum ſalute in domum patris mei,erit mihi dominus in deum:& lapis iſte quem poſui in titulum,erit mihi domus dei:& omnium quæcunq; dederis mihi,decimas offeram tibi. Nunquid dixit, ſi liberum arbitrium conſeruaueris, & cibum & ueſtimentum meo labore quæſiero,& reuertero in domum patris mei? Omnia dat domini uoluntati,ut mereatur accipere quod precatur. Reuertenti de Meſopotamia Iacob, angelorum occurrit exercitus,& uocantur caſtra dei.Poſtea pugnat cum angelo ſub figura hominis,& à domino confortatur. De ſupplantatore,Iacob rectiſſimus dei nomen accepit. Neq; enim ad fratrem crudeliſſimum audebat reuerti,

niſi

A nisi domini præsidio roboratus. Scriptum est in consequentibus: Ortus est ei sol, postquam transiuit Phanuel, quod interpretatur facies dei. Vnde loquitur & Moyses: Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea: nõ proprietate naturæ, sed dignatione miserentis. Oritur ergo nobis sol iusticiæ, quando uultu dei confirmamur. Ioseph in Aegypto claditur carcere: ibiq; infertur, quod custos carceris omnia potestati eius fideiq; cõmiserit. Causaq; redditur, quia dominus erat cum eo: & quæcunq; faciebat, prosperabantur à domino in manibus eius. Vnde & eunuchis somnia suggeruntur, & Pharao uidet somnium inextricabile, ut per hanc occasionem liberaretur Ioseph, pater pasceretur & fratres, Aegyptus tempore famis saluaretur. Sequitur: Dixit autem deus ad Israel in uisione noctis: Ego sum deus patrum tuorum, noli timere descendere in Aegyptum, in gentem enim magnam faciam te ibi: & ego descendam tecum in Aegyptũ, & educam te inde: & ponet Ioseph manus suas super oculos tuos. Vbi hic est liberi arbitrij potestas? An non totum quod ire audet ad filium, & genti se committere dominum nescienti, dei patrum eius auxilium est? Liberatur populus de Aegypto in manu forti & brachio excelso: non Moysi & Aaron, sed eius qui signorum miraculis populum liberauit: & ad extremum percussit primogenita Aegypti: ut qui prius retinebant pertinaciter, ardenter exire compellerent. Solomon loquitur: Esto confidens in dominum in toto corde tuo: in tua autem sapientia ne exalteris: in omnibus uijs tuis cognosce eum, ut rectas faciat uias tuas. Intellige quid loquitur: Nec in sapientia nostra, nec in ullis uirtutibus confidendum, sed in solo domino, à quo gressus hominis diriguntur. Deniq; præcipitur, ut ostendamus ei uias nostras, & notas esse faciamus, quæ non labore proprio, sed illius adiutorio atq; clementia rectę fiunt. Vnde scriptum est: Rectam fac in conspectu meo uiam tuam: siue ut alia exemplaria habent: Rectam fac in conspectu tuo uiam meam: ut quod tibi rectum est, etiam mihi rectum esse uideatur. Idem Solomon loquitur: Deuolue super dominum opera tua, & firmabuntur cogitationes tuæ. Tunc enim nostra cogitatio confirmatur,
B quãdo omne quod agimus, quasi super stabilem & solidissimam petram, domini adiutorio deuoluimus, eiq; cuncta reputamus. Apostolus Paulus cum dei beneficia celeri sermone narrasset, ad extremum intulit: Et ad hæc quis idoneus? Vnde & in alio loco dicit: Fiduciam autem talem habemus per Christum ad deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex deo est, qui & idoneos fecit nos noui testamenti ministros: nõ litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Adhuc audemus per liberum arbitrium superbire, & abuti beneficijs dei in contumeliam largitoris? cum idem uas electionis apertissime scribat: Habemus autem thesaurum istum in uasis fictilibus, ut abundantia fortitudinis nostræ sit ex deo, & non ex nobis. Vnde & in alio loco, retundens hæreticorum impudentiã loquitur: Qui gloriatur, in domino glorietur. Neq; enim qui seipsum commendat, ipse probatus est, sed quem deus cõmendat. Et iterum: Nihil enim mihi defuit ab his, qui supra modum sunt apostoli, licet nihil sim. Petrus loquitur ad dominum, signorum magnitudine conturbatus: Recede à me, quia homo peccator sum. Et dominus ad discipulos: Ego sum uitis & uos rami: qui manet in me, & ego in eo, iste affert fructũ multum: quia sine me nihil potestis facere. Sicut rami & flagella uitium ilico contabescunt, cum fuerint à matrice præcisa: ita omnis hominum fortitudo marcescit & deperit, si à dei auxilio deseratur. Nemo, inquit, potest uenire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eũ. Quando dicit, nemo potest uenire ad me, frangit superbientem arbitrij libertatem: quod etiam si uelit ad Christũ pergere, nisi fiat illud quod sequitur: nisi pater meus cœlestis traxerit eum, nequicquam cupiat & frustra nitatur. Simul & hoc animaduertendum, quod qui trahitur, non sponte currit: sed aut retrectans & tardus, aut inuitus adducitur. Qui non potest suis uiribus & labore uenire ad Iesum, quomodo potest omnia simul peccata uitare? Et uitare in perpetuum, & dei sibi potentiæ nomen assumere? Si enim ille ἀναμάρτητος, & ego ἀναμάρτητος: quæ inter me & deum erit distantia? Vnum adhuc ponam testimonium, ne tibi & auditoribus fastidium faciam. Assuero quem septuaginta interpretes ἀρταξέρξην uo-

cant,somnus aufertur ab oculis,ut commentarios in se fidelium replicans ministrorum,inue C
niat Mardochæum,cuius indicio de insidijs liberatus est: ut & Hester commendabilior fie/
ret, & cunctus populus Iudæorum imminentem uitaret necem. Certe rex potentissimus,qui
ab India usq; ad Septentrionem & Aethiopiam cunctum possidebat Orientem, post lar/
gissimas epulas & cibos toto orbe quæsitos dormire cupiebat, & somno requiescere,ac libe/
rum arbitrium implere dormiendi:nisi dominus prouisor bonorum omnium impediisset na
turæ ordinem,ut contra naturam,tyranni crudelitas uinceretur. Longum est si uoluero cun/
cta sanctarum scripturarum exempla proferre. Totus sermo sanctorũ ad deum oratio est:
tota oratio & deprecatio extorquet clementiam creatoris:ut qui nostris uiribus & studio sal/
uari non possumus,illius misericordia conseruemur. Vbi autem misericordia & gratia est, li/
berum ex parte cessat arbitrium:quod in eo tantum est,ut uelimus atq; cupiamus,& placitis
tribuamus assensum. Iam in domini potestate est, ut id quod cupimus, quod laboramus ac
nitimur,illius ope & auxilio implere ualeamus. CRIT. Ego simpliciter dixeram,non in sin/
gulis operibus nostris,sed in gratia conditionis & legis,sentiri auxilium dei,ne liberum fran
geretur arbitrium. Cæterum sunt pleriq; nostrorum,qui omnia quæ agimus,dicãt fieri præ/
sidio dei. ATT. Qui hoc dicit, uester esse cessabit. Aut ergo & tu ista dicito, ut noster esse
incipias:aut si non dicis,alienus eris cum his qui nostra non dicunt. CRIT. Tuus ero,si mea
dixeris:imò tu meus,si aduersa non dixeris. Sana corpora confiteris, & animæ quæ fortior
est,denegas sanitatem. Vt enim morbus & uulnus in corpore,ita peccatum in anima. Qui er
go sanum aliquando hominem confiteris ex ea parte qua caro est,quare non sanum dicas &
ex ea qua spiritus est? ATT. Sequor propositionem tuam. Nunquam hodie effugies, ue/
niam quocunq; uocaris. CRIT. Paratus sum ad audiendũ. ATT. Et ego ad loquendum
surdis auribus. Respondebo igitur ad propositum. Ex anima & corpore conpacti, utriusq;
substantiæ naturam consequimur. Quomodo corpus sanum dicitur,si nullo languore uexe/
tur:ita anima absq; uitio,si nulla perturbatione quatiatur. Et tamen quamuis corpus sanum D
sit integrumq; & uegetum,& cunctorum sensuum integritate robustum, aut crebris, aut ra/
ris infirmitatibus condolescit: & ut firmissimum sit, interdum pituitæ molestiam patitur: ita
anima cogitationum & perturbationum impetus sustinens,ut superet naufragia, non absq;
periculo nauigat,consideransq; fragilitatem suam semper de morte sollicita est: secundum
illud quod scriptum est:Quis est homo qui uiuet, & non uidebit mortem? Quæ cunctis in/
tenta est mortalibus,non naturæ dissolutione, sed morte peccati: iuxta illud propheticum:
Anima quę peccauerit,ipsa morietur. Alioquin hanc communem mortem,qua & bruta sol/
uuntur animalia,Enoch & Eliam nondum uidisse cognoscimus. Da mihi corpus quod nun
quam languerit,aut quod post languorem perpetua sanitate securũ sit:& dabo tibi animam
quæ nunquam peccauerit,nec post uirtutes deinceps peccatura sit:præsertim cum uicina sint
uitia uirtutibus. Et si paululum declinaueris,aut errandum tibi sit, aut in præceps cadendum.
Quantum enim inter se distant pertinacia & perseuerantia,parsimonia & frugalitas,liberali/
tas & profusio, prudentia & calliditas, fortitudo & temeritas, cautela & timiditas? quorum
alia ad bona, alia referuntur ad mala. Quod quidem & in corporibus inuenitur. Si felli pro/
uideris temperando,pituita succrescit. Si humores siccare festines, inardescit sanguis bili uitia
tus, & luteus color ora perfundit. Certe ut cunctam medicorum adhibeamus diligentiam,
& castigatis uiuamus cibis, & morborum fomitibus careamus & cruditate, occultis quibus/
dam & soli deo cognitis causis,uel frigore inhorrescimus,uel febre exardescimus,uel tormini
bus eiulamus,& ueri medici saluatoris imploramus auxilium,dicimusq; cum apostolis:Ma/
gister,saluos nos fac,perimus. CRIT. Esto,ut nullus potuerit omne uitare peccatum in pue
ricia,adulescentia & iuuentute, nunquid negare potes plurimos iustos & sanctos uiros post
uitia,omni se ad uirtutes animo contulisse,& per has caruisse peccato? ATT. Hoc est quod
tibi in principio dixeram,in nostra esse positum potestate,uel peccare,uel non peccare:& uel
ad bonum,uel ad malum extendere manum,ut liberum seruetur arbitrium:sed hoc pro mo
do &

A do & tempore & conditione fragilitatis humanæ: perpetuitatem autem impeccantiæ soli re/
seruari deo, & ei qui uerbum caro factus, carnis detrimenta & peccata non pertulit. Nec quia
ad breue possum, coges me ut possim iugiter. Possum ieiunare, uigilare, ambulare, legere,
psallere, sedere, dormire, nunquid in perpetuum? CRIT. Et quare in scripturis sanctis ad
perfectam iusticiam prouocamur, ut est illud: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uide/
bunt. Et: Beati immaculati in uia, qui ambulāt in lege domini. Et dei loquentis ad Abraham:
Ego sum deus tuus, placeto in conspectu meo, & esto sine macula uel querela: & ponam te/
stamentum meum inter me & te, & multiplicabo te nimis? Si enim nō potest fieri quod scri/
ptura testatur, frustra præcepit ut fieret. ATT. Diuersis testimonijs scripturarum eandem
quæstionem teris in theatrales præstigias, quæ unum eundemq; hominem personarum ua
rietate mutata, in Martem Veneremq; producunt: ut qui prius rigidus & truculentus in/
cesserat, postea soluatur in molliciem fœminarum. Hoc enim quod nunc quasi nouum obij/
cis: Beati mundo corde: & beati immaculati in uia: & esto sine macula: & cætera huiuscemo/
di, Apostolo respōdente conuictū est: & ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus: &
nunc per speculum uidemus in ænigmate: cum autem uenerit quod perfectum est, id quod
ex parte fuerat, destruetur. Et mundum igitur cor quod postea sit uisurum deum, & beatitu/
dinem uitæ immaculatæ, & immaculatum cum Abraham uiuere, in umbra possidemus &
imagine. Quamuis aliquis patriarcha sit, quamuis propheta, quamuis apostolus, dicitur eis
à domino saluatore: Si uos cum sitis mali, scitis bona dare filijs uestris: quanto magis pater
uester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Denicq; & Abraham, cui dictum est: Esto si/
ne querela & sine macula, conscientia fragilitatis suæ cecidit pronus in terram. Cumq; loqua
tus esset ei deus: Sarai uxor tua non uocabitur ultra Sarai, sed Sara erit nomen eius: & dabo
tibi ex ea filium, & benedicam ei, & erit in gentes, & reges gentium ex ipso erunt, statim infer
tur: Cecidit Abraham in faciem suā, risitq;, & dixit in mēte sua: Si centenario nascetur filius,
B & si Sara nonaginta annorum pariet? Dixitq; Abraham ad deum: Ismael uiuat in conspe/
ctu tuo. Cui respondit deus: Etiam. Ecce Sara uxor tua pariet tibi filium, & uocabis nomen
eius Isaac, & reliqua. Certe audierat à deo: Ego sum deus tuus, placeto in conspectu meo, &
esto sine macula: quare non credidit quod deus repromisit, sed risit in corde, putans se celare
deum, & aperte ridere non audens? Denicq; causas incredulitatis exponens dicit in corde suo:
Quomodo potest fieri, ut centenarius de nonagenaria uxore pariat filium? Viuat, inquit,
Ismael in conspectu tuo, quem semel dedisti. Difficilia non quæro, contentus sum beneficio
quod accepi. Quem occulta responsione arguens deus, ait: Etiam. Et est sensus: Fiet quod exi
stimas non futurum. Sara uxor tua pariet tibi filium: & antequam ista concipiat, priusquam
ille nascatur, puero nomen imponam. Ex errore enim tuo, quo risisti tacitus, filius tuus Isaac
risus nomen accipiet. Sin aūt ab his qui sunt mundo corde in hoc seculo putas uideri deum,
quare Moyses qui prius dixerat: Vidi dominū facie ad faciem, & salua facta est anima mea:
postea deprecatur, ut eum uideat cognoscenter? quem quia dixerat se uidisse, audit à domi/
no: Non potes uidere faciem meam. Non enim uidebit homo faciem meam, & uiuet. Vnde
& Apostolus, inuisibilem solum deum, qui & lucem habitat inaccessibilem, & quem nullus
hominum uiderit, neq; possit uidere, appellat. Et Ioannes euangelista sacra uoce testatur, di/
cens: Deum nemo uidit unquā. Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse narrauit. Qui ui/
det, & narrat, non quantus est ille qui uisus est, nec quantū nouit ille qui narrat: sed quantum
potest mortaliū sensus accipere. Quod autem putas beatum esse, qui sit immaculatus in uia,
& ambulet in lege eius, ex sequenti sensu priorem intellige. Multis testimonijs supra didicisti
legem nullum potuisse complere. Si autem Apostolus ad comparationem gratiæ Christi,
quæ prius lucra arbitrabatur in lege, reputauit quasi stercora, ut Christum lucrifaceret: quan
to magis nos scire debemus, ideo Christi & euangelij gratiam successisse: quia in lege nemo
iustificari potuit? Si autem in lege nullus iustificatur, quomodo ad perfectum immaculatus
est in uia, qui adhuc ambulat, & ad calcem uenire festinat? Certe qui in cursu est, & in uia, gra

ditur,minor est eo qui peruenit ad finem.Si ergo immaculatus est ille atq; perfectus,qui ad c
huc ambulat in uia, & graditur in lege: quid plus habebit ille, qui ad terminum uiæ legisq; peruenit? Vnde & Apostolus de domino loquitur:quod in fine mundi,& in consummatione uirtutum exhibeat sibi sanctam ecclesiam,non habentem maculā,neq; rugam:quam uos putatis iam in ista carne mortali & corruptibili esse perfectā,& audire meremini cum Corinthijs:Iam perfecti estis,iam diuites facti estis,sine nobis regnatis: atq; utinam regnaretis, ut & nos regnaremus uobiscum:cum uera & absq; omni sorde perfectio in cœlestibus reseruetur,quando sponsus loquetur ad sponsam:Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.Iuxta quod & illud intelligitur: Vt sitis irreprehensibiles & simplices sicut filij dei immaculati:quod non dixerat estis,sed sitis,in futurum differens,non in præsenti esse contestans: ut hic labor sit atq; contentio,ibi laboris uirtutisq; præmia.Denicq; Ioānes scribit:Dilectissimi, filij dei sumus,& nondum apparuit quid erimus.Scimus,quia cum apparuerit,similes ei erimus, quando eum uidebimus sicuti est.Quanquā ergo filij dei simus, tamen similitudo dei, & uera contemplatio,tunc nobis repromittitur,quādo apparuerit in claritate sua.De hoc superbiæ tumore,& illa orandi prorumpit audacia: qua scribens ad uiduam,quomodo sancti debeant orare pronuncias. Ille enim,inquis, merito ad deum extollit manus: ille preces bona cōscientia fundit,qui potest dicere:Tu enim nosti domine,quàm sanctæ, quàm innocentes,quàm puræ sint ab omni fraude, & iniuria, & rapina, quas ad te expando manus: quàm iusta,quàm immaculata labia,& ab omni mēdacio libera:quibus tibi, ut mihi miserearis preces fundo.Christiani est hæc,an pharisæi superbientis oratio: qui etiam in Euangelio loquebatur:Deus,gratias ago tibi,quia non sum sicut cæteri homines, raptores,iniusti,adulteri, & sicut hic publicanus:ieiuno bis in sabbato: decimas do omnium quæ possideo. Ille agit gratias deo,quia ipsius misericordia nō sit sicut cæteri homines,peccata detestans, nō assumens iusticiam.Tu dicis:Domine tu nosti quàm sanctæ,quàm innocentes,quàm puræ sint ab omni fraude,iniuria & rapina,quas ad te expando manus.Ille bis in sabbato se ieiunare dicit,ut D
affligat carnem uitijs lasciuientem: & omnis substantiæ suæ dat decimas. Redemptio enim animæ uiri,propriæ diuitiæ.Tu cum diabolo gloriaris,dicente:Super sydera ascendam, ponam in cœlo thronū meum,& ero similis altissimo.Dauid loquitur:Lumbi mei impleti sunt illusionibus, & computruerunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Et: Ne intres in iudicium cum seruo tuo,& non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Tu sanctum & innocentem & purum te esse iactas, & mundas ad deum expandis manus. Nec sufficit tibi in cunctis operibus gloriari, nisi ab omni sermonis orisq; peccato mundum esse te dicas: inferens quàm iusta,quàm immaculata labia,& ab omni mendacio libera.Ille canit: Omnis autem homo mendax:& hoc ipsum confirmat apostolica autoritas,ut sit deus uerax,omnis autem homo mendax:& tu ab omni mendacio immaculata & iusta & libera possides labia.Esaias plangit:Heu mihi misero,quoniam compunctus sum,quia cum sim homo,& immunda labia habeam,in medio quoq; populi immunda labia habentis ego habito:& postea Seraphim ignitum carbonem forcipe comprehensum defert ad prophetæ labia purgāda:non ut tu loqueris arrogantis,sed sua uitia cōfitentis.Iuxta illud quod in psalmo dicitur: Quid detur tibi,aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs. Et post tantum tumorem, orantisq; iactantiam & cōfidentiam sanctitatis, quasi stultus stultis persuadere conaris: ut in extremo dicas, quibus tibi ut mihi miserearis preces fundo.Si sanctus es,si innocens,si ab omni sorde purgatus:si nec sermone, nec opere peccasti,dicente Iacobo:Qui in uerbo non peccat,iste perfectus est uir: & nemo potest refrenare linguam suam:quomodo misericordiā deprecaris,ut uidelicet plangas te & fundas preces:quia sanctus & purus es & innocens immaculatisq; labijs, & ab omni liber mēdacio, dei similis potestati? Sic Christus orauit in cruce: Deus deus meus, ut quid dereliquisti me:lōge à salute mea,uerba delictorum meorum.Et rursum:Pater,in manus tuas cōmendo spiritum meum.Et:Pater,ignosce eis:quod enim faciunt, nesciūt: qui pro nobis agens gratias dixerat:

Confiteor

A Confiteor tibi domine pater cœli & terræ. Sic docuit apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificio credentes audeant loqui: Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Illi nomen dei, quod per se sanctum est, in se sanctificari cupiunt: tu dicis, nosti domine quàm sanctæ & quàm innocentes & quàm puræ manus meæ sint. Illi inferunt: Adueniat regnum tuum: spem regni futuro tempore præstolantes: ut regnante Christo, nequaquam regnet peccatum in mortali eorum corpore: iunguntq; Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra: ut imitetur angelos humana fragilitas, & uoluntas domini compleatur in terra. Tu dicis, potest homo si uoluerit omni carere peccato. Panem quotidianum, siue super omnes substantias, uenturum apostoli deprecantur, ut digni sint assumptione corporis Christi. Et uos per nimiam sanctitatem, securamq; iusticiam, audacter uobis cœlestia dona uendicatis. Sequit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. De baptismatis fonte surgentes, & regenerati in dominum saluatorem: impleto illo, quod de se scriptum est: Beati quorum remissę sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: statim in prima corporis communione Christi dicũt: Et dimitte nobis debita nostra: quæ illis fuerant in Christi cõfessione dimissa: & tu arrogans & superbus de sanctarum puritate manuum, & mundicia eloquij gloriaris. Quamuis sit hominis perfecta cõuersio, & post uitia atq; peccata uirtutum plena possessio: nunquid possunt sic esse sine uitio, quomodo illi, qui statim de Christi fonte procedunt? Et tamẽ iubentur dicere: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: non humilitatis mendacio, ut tu interpretaris, sed pauore fragilitatis humanæ suam conscientiam formidantes. Illi dicunt: Ne nos inducas in tentationem: tu cum Iouiniano loqueris: eos qui plena fide baptisma consequuti sunt, tentari ultra & peccare nõ posse. Ad extremum inferunt: Sed libera nos à malo. Quid precantur à domino, quod habent in liberi arbitrij potestate? O homo nunc mundus factus es in lauacro, & de te dicitur: Quæ est ista, quæ ascendit dealbata, innitens super fratruelem suum: ut lota quidem sit, sed custo-
B dire non ualeat puritatem, nisi à domino deo sustentetur. Quomodo cupis dei misericordia liberari, qui pauloante liberatus es à peccatis, nisi hac ratione qua diximus: ut cum omnia fecerimus, nos inutiles esse fateamur. Oratio ergo tua, pharisæi uincit superbiam, & publicani comparatione damnatur: qui de longe stans, oculos ad deum non audebat attollere, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propicius esto mihi peccatori. Vnde profertur domini sententia: Dico uobis, descendit hic iustificatus in domũ suam, plus quàm ille. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Apostoli humiliantur, ut exaltentur. Discipuli tui eleuantur, ut corruant. Eidem adulans uiduæ non erubescis dicere pietatem, quæ nusquam reperitur in terra: & ueritatem, quæ ubique peregrina sit, in illa potissimum commorari: nec recordaris illius sententiæ: Populus meus, qui beatum te dicunt, seducunt te, & semitas pedum tuorum supplantant: laudasq; eam uocibus, & dicis: O te felicem nimium, ò beatam, si iusticia quæ esse iam non nisi in cœlo creditur, apud te solam inueniatur in terris. Docere est hoc an occidere? Leuare de terra, an præcipitare de cœlo: id mulierculæ tribuere, quod angeli non audeant usurpare? Si aũt pietas, ueritas atq; iusticia non inueniunt in terris, nisi in una muliere: ubi erunt iusti tui, quos absq; peccato in terris esse iactabas? Quæ duo capitula orationis & laudis, soles cum tuis iurare discipulis non esse tua, cum perspicue in eis stili tui splendor eluceat: & tanta sit uenustas eloquij Tulliani, ut testudineo incedens gradu, quæ secreto doces, mittisq; uenalia, publice non audeas profiteri. O te felicem, cuius præter discipulos nemo conscribit libros: ut quicquid uideris displicere, non tuum, sed alienum esse contendas. Et quis ille tanti erit ingenij, ut leporem tui sermonis possit imitari? CRITOB. Non possum ultra differre, omnis uincitur patientia uestrorum iniquitate uerborum. Oro te, quid infantuli peccauere? nec conscientia eis delicti imputari potest, nec ignorantia, qui iuxta Ionam prophetam manum dexteram nesciunt & sinistram. Peccare non possunt & possunt perire: genua labant, uagitus uerba non explicant, balbutiens lingua ridetur, & æternæ miseriæ cruciatus miseris præparantur. ATT. Ah nimium

diſertus eſſe cœpiſti,ut non dicam eloquens, poſtquam diſcipuli tui uerſi ſunt in magiſtros. c Antonius orator egregius, in cuius laudibus Tullius pertonat: diſertos ſe ait uidiſſe multos, eloquentem adhuc neminem. Noli ergo mihi oratorum & non tuis floribus ludere, per quos ſolent imperitorum atque puerorum aures decipi, ſed ſimpliter dic mihi quid ſentias. CRITOB. Hoc dico, concedas mihi ſaltem eos eſſe ſine peccato, qui peccare non poſſunt. ATT. Concedam ſi in Chriſto fuerint baptizati:nec me tenebis in aſſenſum ſententiæ tuæ, qua dixiſti poſſe hominem ſine peccato eſſe ſi uelit. Iſti enim nec poſſunt,nec uolunt: ſed ſine ullo peccato per dei gratiam ſunt, quam in baptiſmo ſuſceperunt. CRITOB. Cogis me, ut ad inuidioſum illud ueniam, & dicam tibi, Quid enim peccauerunt: ut ſtatim in me populorum lapides conijcias, & quem uiribus non potes, uoluntate interficias? ATT. Ille hæreticum interficit, qui eſſe hæreticum patitur. Cæterum noſtra correptio, uiuificatio eſt: ut hæreſi moriens, uiuas catholicæ fidei. CRITOB. Si nos ſcitis hæreticos, cur non accuſatis? ATT. Quia Apoſtolus me docet hæreticum poſt unam & ſecundam correptionem uitare non accuſare,ſciens quia peruerſus ſit,& ſuo iudicio damnatus. Alioqui ſtultiſſimum eſt, ſuper fide mea ex alterius pendere iudicio. Quid enim ſi te alius catholicum dixerit, ſtatim ne aſſenſum tribuam? Quicunque te defenderit, & peruerſa credentem bene ſentire dixerit: non hoc agit ut te infamia liberet, ſed ut ſe infamet perfidiæ.Multitudo ſociorum nequaquam te catholicum, ſed hæreticum eſſe demonſtrabit. Verum hæc eccleſiaſtico calcentur pede, ne quaſi paruulis flentibus triſtior quædam imago monſtretur.Hoc nobis præſtet dei timor, ut omnes alios contemnamus timores.Proinde aut defende quod credis,aut relinque quod defendere non potes. Quemcunque in defenſionem tui adduxeris, non patronum, ſed ſocium nominabis. CRIT. Dic quæſo, & me omni libera quæſtione, quare infantuli baptizentur? ATT. Vt eis peccata in baptiſmate dimittantur. CRIT. Quid enim commeruere peccati? Quiſquám ne ſoluitur non ligatus? ATT. Me interrogas? Reſpondebit tibi Euangelica tuba, doctor gentium, uas aureum in toto orbe reſplendens: Regnauit mors ab Adam, uſque ad Moyſen, etiam in eos qui non peccauerunt, in ſimilitudinem præuaricationis Adam, qui eſt forma futuri. Quod ſi obieceris dici, eſſe aliquos qui non peccauerunt: intellige eos illud non peccaſſe peccatum, quod peccauit Adam prævaricando in paradiſo præceptum dei. Cæterum omnes homines, aut antiqui propagatoris Adam, aut ſuo nomine tenentur obnoxij. Qui paruulus eſt, parentis in baptiſmo uinculo ſoluitur. Qui eius ætatis eſt, quæ poteſt ſapere,& alieno & ſuo,Chriſti ſanguine liberatur. Ac ne me putes hæretico ſenſu hoc intelligere, beatus martyr Cyprianus, cuius te in ſcripturarum teſtimonijs dirigendis æmulum gloriaris, in epiſtola quam ſcribit ad epiſcopum Fidum de infantibus baptizandis hæc memorat. Porrò autem ſi etiam grauiſſimis delictoribus, & in deum multo ante peccantibus cum poſtea crediderint remiſſio peccatorum datur, & à baptiſmo atq; gratia nemo prohibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit, niſi quod ſecundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ, prima natiuitate cõtraxit? Qui ad remiſſionem peccatorum accipiendam,hocipſo facilius accedit, quod illi remittuntur non propria, ſed aliena peccata. Et idcirco frater chariſſime,hæc fuit in concilio noſtra ſententia,à baptiſmo atq; gratia dei, qui omnibus miſericors & benignus & pius eſt, neminem per nos debere prohiberi. Quod cum circa uniuerſos obſeruandum ſit atq; retinendum, magis circa infantes ipſos & recens natos obſeruandum puta, qui hoc ipſo de ope noſtra ad diuinam miſericordiã plus merentur,quod in primo ſtatim natiuitatis ſuæ ortu plorantes ac flentes, nihil aliud faciunt quàm deprecantur. Scripſit dudum uir ſanctus & eloquens epiſcopus Auguſtinus ad Marcellinum, qui poſtea ſub inuidia tyrannidis Heraclianæ ab hæreticis innocens cæſus eſt, duos libros de infantibus baptizandis contra hæreſim ueſtram, per quam uultis aſſerere baptizari infantes,nõ in remiſſionem peccatorum, ſed in regnum cœlorum: iuxta illud quod ſcriptum eſt in Euangelio: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum cœlorum. D

Tertium

A Tertium quoq; ad eundem Marcellinum contra eos,qui dicũt idem quod uos, posse homi-
5 nem sine peccato esse,si uelit, absq; dei gratia.Et quartum nuper ad Hilarium contra doctri nam tuam,multa peruersa fingentem. Alios quoq; specialiter tuo nomini cudere dicitur,qui necdum in nostras uenere manus, Vnde supersedendum huic labori censeo, ne dicatur mihi illud Horatij:In syluam ne ligna feras. Aut enim eadem diceremus ex superfluo,aut si noua uoluerimus dicere, à clarissimo ingenio occupata sunt meliora. Hoc unum dicam,ut tandem finiatur oratio: aut nouum uos debere symbolum tradere, ut post patrem & filium & spiritum sanctum baptizetis infantes in regnum cœlorum: aut si unum & in paruulis & in magnis habetis baptisma, etiam infantes in remissionem peccatorum baptizandos in similitudinem præuaricationis Adam. Quod si iniusta uobis uidetur aliorum remissio peccatorum,qua non indiget qui peccare non potuit:transite ad amasium uestrum, qui præterita in cœlis & antiqua delicta solui dicit in baptismo: ut cuius in cæteris autoritate ducimini, etiam in hac parte errorem sequamini.

IN PROLOGVM DIALOG. ADVERSVS PELAGIANOS SCHOLIA.

1 QVibusdam lupatis.) Lupata sunt frena asperiora,quibus indomiti cohibẽtur equi.Ita Vergilius:Et duris parere lupatis. Euagrium Hyperboritam.) Addidit patriã,quod eius nominis complures sint.Sunt autem Hyperborei,Scythiæ populi in Asiatico littore ad Aquilonem in montibus Ripheis. Abin & Paamin. Meminit Augustinus in libro De hæresibus ad Quoduultdeum de Psallianis,siue, ut in alijs habetur codicibus, Massilianis,qui Græce dicti sint Euchitæ,quod indesinenter orarent. Socraticorũ consuetudinem.) Qui dialogis rem tractant, ut Plato & Xenophon. Inuidiæ facibus.) Id etiam literis prodidit Gennadius,obtrectatorem Rufini,liuore commotum,ad obloquium uertisse stilum. Eloquentiæ fuere fulmina.) Hoc per Ironiam est accipiendũ.Nam ipsi in libris infantiã exprobrat.Siquidem id agit hoc loco Hieronymus, nõ fuisse causam cur Ruffino inuideret. Palladius seruilis nequitiæ.) Nequitiam nõ ad libidinem retulit, sed ad contemptum.Ita Plautus piscem non recentem appellat nequam,quod nullius esset precij.

IN PRIMVM DIALOGVM SCHOLIA.

B
1 Dic mihi.) Posteaq; decretum erat fictis nominibus rem agere, demiror cur hæc uocabula potissimum placuerint Attici & Critobuli.Nisi ob id sibi sumpsit Attici nomen,quod hic data opera Atticum dicendi genus affectauit, hoc est, dilucidum, & elegans magis quàm uehemens. Quod idem fecit in dialogo Luciferiani & Orthodoxi. Aduersarium autem ideo uocauit Critobulum,quod innuat in consilio condemnandum,à uerbo κείνω & βυλὴ. Nam huius hæresis damnata fuit primum ab Innocentio,deinde à Zosimo,postremo à concilio Cathaginensi:quemadmodum ante retulimus. Ingratis tibi fatendũ est.) Ingratis aduerbialiter dixit,pro eo quod est,nolenti. Scilicet nũc mihi.) Scilicet Ironiam habet, sentit enim non esse necesse. Fruere liberi arbitrij.) Hoc non est approbantis, sed abominantis. ὄναιο, hoc est,tibi habe.Ita Iuuenalis: Viuas & imaginis huius gaudia lõga feras,uti-
2 que cum contemptu eius cui hæc dicit. Quod Græce dicitur δύναμις.) Philosophorum uocabula δύναμις, quam potentiam uocant Latini: & ἐνέργεια, quam actum appellant: hæc inter se pugnant. Nam δύναμει dicitur esse, quod nondum est: sed tamen ita conditum, ut esse possit, quemadmodum granum pomi potentia est arbor,& materia prima quidlibet est. At ἐνέργεια, quod iam uere est, & in quõ agit inducta forma. Ne tu dialecticis.) Varie deprauatus erat hic locus in exemplaribus,legendum arbitror:At tu nænijs dialecticis imbutus quidem es. Vt sit sensus, illum degustata dialectica facile posse sentire, id neminem concessurum. Aut certe in hunc modum. An tu ne his quidem dialecticis imbutus es? hoc est, his rudimentis, quæ norunt, qui uel leuiter attigere dialecticam. In regione Hus.) Quam uocem Hebraicam Septuaginta uerterunt Ausitide. Et paruam euangelistæ.) Nam magis mirandum erat, si apostolus in eadem epistola, eaq; parua, sic secum ipse pugnaret. Quid
3 paleis ad.) Hiere.ca.xxiij Ad oratorum castra.) Translatum à militibus perfugis, ad hostium castra se transferentibus. Orator tuus.) Nempe Cicero. Communibus locis.) Subaudi uti. Nam domi nobis ista nascũtur,rhetorũ em̃ propria sunt. Diuidẽs propria.) ἰδία Græce,hoc est,proprie, siue priuatim.Si legas ἴδια, propria sunt.Atq; id uerbi in nostra æditione nõ reperitur. Magister ueter ὁ ἀρχαῖος.) id est, uetus ille.Origenẽ,ni fallor,significat,aut certe Platonẽ,unde hausit hęc Origenes. Maluit aũt Græce dicere,ut alluderet ad libros περὶ ἀρχῶν. Deinde luderet amphibologia uocis. Nam Archæus Græcis & uetustũ significat,& stultum ac delirum. Manũ inijciant deo.) hoc est,deum in ius trahant iniecta manu. Quas Græci βαναύσους.) Quod ad uerbũ dicere possis caminarias, quod in fornacibus & caminis exerceant:à βαύω camino,& αὔω incẽdere.Deinde translata uox ad quas-
4 libet artes,quæ manuũ opificio peragũtur. In tria diuiditur.) Hic suppositum erant eruditi diuisionẽ me-

dicinæ,aliunde ſumptam. Verum ex antiquorum codicum ueſtigijs,ad hunc reſtituimus modum, δόγμα,μέθοδον,ἐμπειρίαν, id eſt,decretum,rationem,& experientiam : ut prima pars pertineat ad præceptiones : ſecunda ad rationem accommodandi : tertia ad exercitationem,ſiue adminiſtrationem artis. Vtitur hac eadem diuiſione in epiſtola ad Paulinum. At eruditus aliquis ſuppoſuerat hoc loco,partitionem Cornelij Celſi,qua medicinam in tres diuidit partes, διαιτητικήν,φαρμακευτικὴν,χειρουργικὴν, quarum prima tradit rationem uictus:ſecunda curationem & apparatum remediorũ:tertia manuum conſtat officio,nempe ea quæ ſectionibus,emplaſtris,& inuſtionibus curat. ἀνέγκλητον magis ſonat.) Sine crimine uidetur uulgò dici, qui caret flagitijs. At ἀνέγκλητος dicitur is,in quem nullum crimen poſſis impingere. Nam multorũ innocentia non caret infamia:ueluti Catonis,qui toties accuſatus fuit, ſed abſolutus. ἐγκαλεῖν eſt in ius uocare, & dicam impingere: ἔγκλημα crimen,unde ἀνέγκλητος. quaſi dicas incriminabilis. Aut uerrucam.) Neuus eſt macula, uerruca tuberculum. Conſidere- 5
mus quoq; ἐπίτασιν.) Id eſt,intenſionem,ſiue exaggerationem. Quodq; ſequitur μὴ νέοφυτον.) Id eſt,non nouitiũ. Sic enim uocat,qui nuper ad fidem acceſſerit. Vel in exceſſibus.) Excurſibus opinor legendum,quam ἔκβασιν uocant. Receptum autem erat in declamationibus, ut ſtatim à narratione in locum aliquem amœnum excurreret is qui dicebat, quo uoluptate præpararet auditorem ad futuram argumentationem. Id quod & Hieronymus in aliquot libris ſuis fecit,ſicuti ſuis indicauimus locis. Epilogorum dulcedine.) Nam in hac parte potiſſimũ delectare conantur, in qua locus eſt proprius mouendorum affectuum. Actum ne agas.) Eſt apud Terentium in Phormione,id eſt,ne fruſtra labores:translatum à iudicijs, in quibus non licebat eandem cauſam, de qua pronunciatum eſſet, denuo agere. Stultitiam ἀσυνάρτητα argumẽtationis.) Inter uitia argumentationis refertur ἀσύναρτον, 6
id eſt,inconſiſtens:ſimile ei,quod appellatur ψευδόμενον. Dicitur autem ἀσύναρτον, quoties eiuſmodi res proponitur, ut ne poſſit quidem eſſe quod fingitur : ut lex indicit talionem uulneris, cum id ne fieri quidem poſſit:ut enim nihil aliud accedat, ille imprudens uulnerauit, hic prudens. Vigilantem capiam.) Alluſit ad Ariſteum,de quo meminit Vergilius in quarto Georgicon:qui matris adiutus conſilio,Proteum uinculis irretiuit:ſed dormientem ex inſidijs adortus. Laborare poteſt.) Laborat aliquando, qui periclitatur. Eſt autem Liuij ſententia prouerbialis. Amazonas tuas.) Mulieres hæreticis fauẽtes:in quas iocatur & in libris aduerſus Iouinianum. Decimoquarto titulo.) Citat librum Pelagij. Sed quod ubiq; ὑπερβολικῶς.) Id eſt, immodica & fidem excedentia loquens.

IN DIALOGVM SECVNDVM SCHOLIA. D

Quod Græce ἀναμάρτητον.) Id eſt,impeccabilem:ut in ſuperioribus demonſtratum eſt. Demoſthenis ueſtri.) Apparet notare interpretem Origenem,aut Origeniſtam quempiam. Quæ Græce περιφέρεια.) Id eſt,circũferentia,ſiue circumlatio, aut rotatio, quod in morem rotæ uoluãtur aſſidue res mortaliũ. Λύπη.) Dolor,ſiue moleſtia. χαρὰ gaudiũ,à uerbo χάρω, ἡδονὴ uoluptas,à uerbo ἥδομαι. Gaudiũ ad animũ pertinet, ἡδονὴ magis ad corpus:quanq; & hæc uox ad animũ,& in bonã partẽ torquetur à Latinis. Epiſtolæ biblinæ.) Id eſt,papyraceæ. Notat Pelagiũ & Iulianũ, quod procul mit- 2
tant ſuas epiſtolas,ut inde redeant munera. Inter ſimias & pauos.) Quæ animantia eius ſunt regionis:& alterũ habetur in delicijs apud magnates,alterũ etiam in cibis gratum magnatũ menſis. Noua de Ophir.) Alludit ad id,quod legimus, ex longinquis regionibus dona peregrina miſſa Solomoni,ob admirationem ſapientiæ. τῷ δοκεῖν.) Id eſt, apparendo,aut ſic ut uideretur, aut putaretur. Eſt enim uerbũ infinitiui modi,nominis loco poſitũ. Niſi fallor enim σκῶλον, & σκάνδαλον.) Vtrunq; 3
ductũ uidetur à σκάζω, quod eſt claudico:quod obiectũ offendiculum cogat claudicare, & ad ruinam tendere. Optimũ reuera.) Hoc κατ' ἀντίφρασιν eſt accipiendũ. ἀντίδοτον eſſe doceas.) Verbum eſt Homericũ, quo ſignificat dijs æquiparandũ, & numini parem. Quo maledicto.) Phrygiæ fortuitam mentionem torſit in Cataphrygas hæreticos,Montani diſcipulos: qui dicebat ſpiritũ ſanctum non in apoſtolos,ſed in ſe deſcendiſſe. ὁ μόνος ἀναμάρτητος.) Id eſt,ille qui ſolus eſt ſine peccato.

Filius Ioſedech.) Vt diſtinguat à filio Nauæ. Locus autem eſt apud Zachariam cap.iij. Lapides 4
ſancti uoluuntur.) Locus eſt apud eundẽ cap.ix. Antiochus Epiphanes.) ὠφανὴς, id eſt,illuſtris.

IN DIALOGVM TERTIVM SCHOLIA.

Quod de Socrate.) Is Agelaſtos eſt dictus,ſemper eodem uultus habitu,nec alio fuit cum ebiberet 1
cicutam,q̃ quo ſolet uinum bibere. Lacernam ſiue penulam.) Nam de Græca uoce φαιλόνης quid ſignificet,ambigunt. Alij pallij genus eſſe putant,quam hic lacernam uocat:alij thecam librorũ. Non intelligis.) δίλημματον, ſiue δίλημμα, id eſt,dilemma,genus eſt ſyllogiſmi cornuti, quo modo uſus eſt Critobulus. Niſi mauis δυσδίλημματον, id eſt,peruerſum dilemma. Nam id ex quorundam codicum ueſtigijs propemodum licet odorari,ut intelligas dilemma uitioſum. αὐτεξούσιον.) Id eſt,qui ſui iuris 2
eſt,ſuæq; poteſtatis, ἐξουσία poteſtas, αὐτὸς ipſe. Theatrales præſtigias.) Præſtigias appellat,quod oculis illudatur. Aliud enim exhibetur quàm eſt. Fit autẽ aliquoties in Tragœdijs,ut idem hiſtrio nunc prodeat Neptunus,nunc Venus,nunc Apollo,aut aliud quidlibet. Teſtudineo.) Ad faſtum inceſſus retulit,ita ſolent,qui ſupercilioſam præ ſe ferũt ſanctimoniam. Epiſcopus Auguſtinus.) Nemo

plura

A plura cõscripsit aduersus Pelagianos quàm diuus Augustinus. Extant hi libri, sed hoc titulo, de peccato
5 rum meritis & remissione. Ad Hilarium.) Non Pictauiensem, sed Syracusanum, qui proponit illi quædam Pelagianorum dogmata. Nusquam de Augustino locutus est honorificentius Hieronymus, quàm hoc loco. In syluam ne.) Prouerbiale est, illi simile: Ne addas aquam mari. Amasium uestrum.) Origenem sentit.

ANTIDOTVS. In primo dialogo dicit neminem omnino mortalem præter ũnum Christum fuisse, aut esse potuisse sine peccato, cum hoc beatæ Mariæ tribuant omnes Christiani. Loquitur autẽ de peccato actuali quod uocant, quod Ioanni Baptistæ, & alijs nonnullis nostri tribuunt theologi. Nec enim id solũ refellit, hoc non posse contingere homini absq; gratia dei, sed negat omnino cõtigisse cuiquam, uerum id soli deo competere putat, atq; id repetit & in sequentibus dialogis locis aliquot. Fortassis ita sensit, id nulli contingere suis meritis. Verum id illis locis non indicat. Quanquam hęc à disputante dicuntur, & super his nihil adhuc definierat ecclesia. Præterea damnat eos qui uolunt fœminas psallere laudes diuinas in hominum frequentia, cum hodie passim & palàm canant in templis, uerum hæc consuetudo mutauit. Præterea calumniosius uidetur insectari, quod Pelagius scripserat, gloriam uestium & ornamentorum deo esse contrariam. Non enim dixit, uestes ornatas, aut splendidas esse deo contrarias, sed gloriam uestium. Quod si maxime dixisset, quid erat flagitij? Quasi Hieronymus nõ plurimis locis hoc idem dixerit? Verum hæc calori disputantis sunt condonanda. In secundo dialogo dicit, hypocriseos uitio aut paucos carere aut nullos, cum morbus sit omnium pestilentissimus. Verum id non est accipiendum, de praua illa & callida simulatione sanctimoniæ, sed uerecũda dissimulatione uitiorum nostrorum, quæ sanabiles etiam animos comitatur.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus episcopus Alexandrinus adhortatur Ephiphanium episcopũ Salaminæ Cypri, ut modis omnibus adnitatur, quo conuocata synodo, Origenistarum hæresis publica autoritate damnetur

THEOPHILVS EPIPHANIO

DOminus qui locutus est ad prophetam: Ecce constitui te hodie super gentes & regna, eradicare, & suffodere & disperdere: & rursum, ædificare ac plantare: singulis temporibus eandem ecclesiæ suæ largitur gratiam: ut integrũ corpus conseruetur, & in nullo hæreticorum dogmatum uenena præualeant. Quod quidem nunc uidemus expletum. Nam ecclesia Chisti, quæ non habet maculam neq; rugam,
B aut aliquid istiusmodi, egredientes de cauernis suis, Origenis colubros euangelico ense truncauit: & secundum Nitriæ monachorum agmen, contagione pestifera liberauit. Pauca ergo ex his quæ gesta sunt, in generali epistola, quam ad omnes in commune direxi, prout patiebatur angustia temporis, cõprehendi. Dignationis tuę est, quę in huiusćemodi certaminibus sæpe ante nos pugnauit, & positos in prælio consolari, & congregare totius insulæ episcopos: ac synodicas literas, tam ad nos, cq; ad Cõstantinopolitanæ urbis episcopum, & si quos alios putaueris, mittere: ut cõsensu omnium, & ipse Origenes nominatim & hæresis nepharia condemnetur. Dicis enim quod calumniatores ueræ fidei, Ammonius, Eusebius, & Eutinius, nouo pro hæresi furore bacchantes, Constantinopolim nauigarint, ut & nouos si quos ualuerint, decipiant: & ueteribus suæ impietatis socijs coniungantur. Curæ igitur tuæ sit, ut cunctis episcopis per Isauriam atq; Pamphyliam, & cæterarum prouinciarum, quę in uicino sunt, rei ordinem pandas: & nostram, si dignum putas, epistolã subijcias: ut omnes uno spiritu congregati, cum uirtute domini nostri Iesu Christi tradamus eos satanæ in interitũ impietatis, quæ possidet eos. Et ut celerius nostra Constantinopolim scripta perueniant, mitte industrium uirum, & aliquem de clericis, sicut & nos de ipsis Nitriæ monasterijs patres monachorum, cum alijs sanctis & continentissimis uiris misimus, qui possint cunctos in præsenti docere, quæ gesta sunt: & super omnia quæsumus, ut impensas ad dominum fundas preces: quo possimus etiam in isto certamine uictoriam consequi. Non enim parua lætitia, & in Alexandria & per totam Ægyptum populorum corda peruasit: ex quo pauci homines eiecti sunt, ut purum corpus ecclesiæ permaneret. Saluto fratres qui tecum sunt. Te plebs quæ nobiscum est, in domino salutat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Theophilum episcopum Alexandrinũ extimulat in Origenistarum factionem. Verum in his epistolis tametsi doctæ sunt, admiror æqualitatẽ stili, cũ Theophilus, ni fallor, Græce scripserit. Vnde mihi uidetur eruditus aliquis ex actis hæc cõscripsisse. Sed integrũ esto nihilo secius suum cuiq; iudicium.

Hic

Hic Theophilus pessimis coloribus depingitur libro Tripartitæ historiæ decimo, homo nasci & fraudulentus, ingenijq; tyranici, cuius artibus Chrysostomus in exilium actus est.

HIERONYMVS THEOPHILO.

MEminit beatitudo tua, quod eo tempore quo nobiscum manebas, nunquã ab officijs meus sermo cessauerit: nec considerauerim, quid tu pro dispensatione tunc faceres, sed quid me facere cõueniret. Et nunc sumptis dignationis tuæ epistolis, fructum aliquem cœpisse me uideo euangelicæ lectionis. Si enim duri iudicis sententiam, crebra mulieris inflexit petitio: quanto magis paterna uiscera interpellatione sedula molliuntur? Quod de canonibus ecclesiasticis mones, gratias agimus. Quem enim diligit dominus, corripit, & flagellat omnem filiũ, quem recipit. Sed tamen scito nobis nihil esse antiquius, quàm Christi iura seruare, nec patrũ transire terminos, semperq; meminisse Romanã fidem, apostolico ore laudatam: cuius se esse participem Alexandrina ecclesia gloriatur. Super nepharia hæresi, quam in multa patientia geris, & putas ecclesiæ uisceribus incubantes tua posse corrigi lenitate, multis sanctis displicet: ne dum paucorum pœnitentiam præstolaris, nutrias audaciam perditorum: & factio robustior fiat. Vale in Christo.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus scribit Hieronymo, uictos & explosos ac damnatos Origenistas.

THEOPHILVS HIERONYMO.

SAnctus episcopus Agatho, cum dilectissimo diacono Athanasio in ecclesiastica directus est causa, quam cum didiceris, non ambigo quin nostrum studium probes, & in ecclesiæ uictoria glorieris. Nanq; Origenis hæresim in monasterijs Nitriæ quidã nequam & furiosi homines serere & fundare cupientes, prophetica falce succisi sunt. Quia recordati sumus commonentis Apostoli: Argue eos seuere. Festina igitur & tu, partem huius præmij recepturus, deceptos quosq; emendare sermonibus. Optamus, si fieri potest, in diebus nostris catholicam fidem, & ecclesiæ regulas cum sub D iectis nobis populis custodire, & omnes nouas sopire doctrinas.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Hieronymus collaudat industriam Theophili, cuius prudenti lenitate uicta sit Origenistarũ factio.

HIERONYMVS THEOPHILO.

NVper tuæ beatitudinis percepi scripta, emendantia uetus silentiũ, & me ad solitum officium prouocantia. Vnde licet per sanctos fratres, Priscum & Eubulum, tuus ad nos sermo cessauerit: tamen quia uidimus illos zelo fidei cõcitatos, raptim Palęstinæ lustrasse regiones, & dispersos regulos usq; ad suas latebras persecutos: breuiter scribimus, quod totus mundus exultet, & in tuis uictorijs glorietur: erectumq; Alexandriæ uexillum crucis, & aduersus hæresim trophæa fulgentia, gaudens populorũ turba prospectet. Macte uirtute, macte zelo fidei, ostendisti, quod hucusq; taciturnitas dispensatio fuit, nõ cõsensus. Libere enim reuerẽtiæ tuę loquor. Dolebamus te nimiũ esse patientẽ: & ignorantes magistri gubernacula, gestiebamus in interitũ perditorũ. Sed, ut uideo, exaltasti manũ diu, & suspendisti plagã, ut ferires fortius. Super susceptione cuiusdam nõ debes cõtra urbis huius dolere pontificem, quia nihil tuis literis percepit, & temerariũ fuit de eo quod nesciebat ferre sententiã: tamen reor illũ, nec audere, nec uelle te in aliquo lędere.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Scribit in eandem fermè sententiam, eius opera non solum Aegyptum & Syriam, sed & Italiã omnem liberatam ab hæresi Origenistarum.

HIERONYMVS THEOPHILO.

DVplicem mihi gratiam beatitudinis tuæ literæ præstiterũt: quod & sanctos & uenerabiles Agathonem episcopum, & diaconum Athanasium habuerint portitores: & aduersum sceleratissimam hæresim, zelum fidei demonstrarint. Vox beatitudinis tuæ in toto orbe personuit, & cunctis Christi ecclesijs lætantibus, diaboli uenena siluere. Nequaquam amplius antiquus serpens sibilat, sed cõtortus & euiscera-

ratus

A ratus,in cauernarum tenebris deliteſcens,ſolem clarum ferre non ſuſtinet.Qui quidem ſuper hac re,& antequam ſcriberes,ad occidentem epiſtolas miſeram, ex parte hæreticorum ſtrophas,meæ linguę hominibus indicans.Ex diſpenſatione dei factū puto, ut eo in tempore tu quoq; ad Anaſtaſium papam ſcriberes,& noſtram dum ignoras ſententiam roborares. Verum à te nunc admoniti,magis ſtudium accommodabimus, ut hic & procul ſimplices ab errore reuocemus.Nec timeamus ſubire odia quorundā. Nec enim debemus hominibus placere,ſed deo:quanquā ardentius ab illis defendatur hæreſis,quàm à nobis oppugnetur. Simulq; obſecro:ut ſi qua ſynodica habes,ad me dirigas:quo poſſim tanti pontificis autoritate firmatus,liberius & confidentius pro Chriſto ora reſerare. Vincentius presbyter ante biduum,cū hanc epiſtolā darem,de urbe uenit,& ſuppliciter te ſalutat:crebroq; ſermone concelebrat Romam & totam Italiam, tuis poſt Chriſtum epiſtolis liberatam. Adnitere ergo papa amantiſſime atq; beatiſſime,& per omnem occaſionem ad occidentales epiſcopos ſcribe,ut mala germina acuta,ut ipſe ſignificas, ſuccidere falce non ceſſent.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Monet, ut exploſa factione Origeniſtarum, & eos eijciat qui clàm & obliquè eſſent Origeniſtæ, Ruffinum & illius amicos.

THEOPHILVS HIERONYMO

DIdici quod & ſanctitas tua nouerit Theodorum monachum, eiuſq; ſtudium comprobaui, quia cum à nobis Romam nauigaturus exiret, noluit ante profiſci,niſi te & ſanctos fratres qui tecum ſunt in monaſterio, quaſi ſua uiſcera amplexaretur & inuiſeret.Quem cum ſuſceperis,pro eccleſiæ tranquillitate lætare. Vidit enim cuncta Nitriæ monaſteria,& referre poteſt cōtinentiam & manſuetudinem monachorum.Quomodo extinctis & fugatis Origenis ſectatoribus,pax eccleſiæ reddita ſit,& diſciplina domini conſeruetur.Atq; utinam apud uos quoq; deponerēt hypocriſim, qui occulte dicuntur ſubruere ueritatem.De quibus non bene ſentientes, in his regionibus fratres,

B hæc me ſcribere prouocarunt. Quamobrem cauete,& effugite huiuſcemodi homines, iuxtà quod ſcriptū eſt:Si quis non affert ad uos eccleſiaſticam fidem,huic nec aue dixeritis. Quanquam ex ſuperfluo faciam,hæc tibi ſcribere,qui errantes potes ab errore reuocare: tamen nihil nocet & prudētes & eruditos uiros pro ſolicitudine fidei commoneri. Omnes fratres qui tecum ſunt,nomine meo ſalutari uolo.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Nunciat Hieronymo, Origeniſtarum factionem, opera Theophili damnatam: exemplar epiſtolæ ad eum,uelut huius rei præcipuum adiutorem mittens,tacite adhortans, ut quos aduerſus eam ſcripſiſſet libros æderet.

EPIPHANIVS HIERONYMO

GEneralis epiſtola,quę ad oīes catholicos ſcripta eſt:ad te proprie pertinet, qui zelum fidei aduerſus cunctas hęreſes habens,Origenis proprie,& Apollinarij diſcipulis aduerſaris:quorum uenenatas radices, & in altum defixam impietatem,omnipotens deus protraxit in medium:ut in Alexandria proditæ, in toto orbe areſcerent.Scito enim fili chariſſime,Amalech uſq; ad ſtirpem eſſe deletum,& in monte Raphadim erectum trophæum crucis. Etenim quomodo porrectis in altum Moyſi manibus,uincebat Iſrael: ſic dominus confortauit famulum ſuum Theophilum, ut ſuper altare eccleſiæ Alexandrinæ,cōtra Origenem uexillū poneret: & impleretur in eo quod dicitur: Scribe ſignū hoc, quia delebo funditus Origenis hæreſim à facie terræ cum ipſo Amalech. Et ne uidear eadem rurſus iterare, & prolixiorem epiſtolam texere: ipſam ad uos ſcriptam direxi:ut ſcire poſſitis,quæ nobis ſcripſerit,& quantum boni ultimæ ætati meæ cōceſſerit dominus:ut quod ſemper clamabam,tanti pontificis teſtimonio probaretur. Iam autem puto & te aliquid operis ædidiſſe, & iuxta priorem epiſtolā qua te ſuper hac re fueram cohortatus,elimaſſe librum quem tuæ linguæ homines legant. Audio enim & ad occidentem quorundam hominum naufragia peruenisſe,qui non cōtenti perditione ſua,uolunt plures mortis habere

tis habere participes, quasi multitudo peccantium scelus minuat: & non numerositate ligno/ c
rum, maior gehennæ flamma succrescat. Sanctos fratres, qui tecum sunt in monasterio do/
mino seruientes, & tecum & per te plurimum salutamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Excusat se quod paucis scripserit, nimirum occupatus conferendis Hebræorum uoluminibus cum æditione Aquilæ, παρόργου autem uocat, non quod sit superuacaneum, sed alienum ab opere suscepto, & uelut extraordinarium.

HIERONYMVS MARCELLAE.

VT tam paruam epistolam scriberem, causæ duplicis fuit: quod & tabellarius festinabat, & ego alio opere detentus hoc quasi παρόργῳ, me occupare nolui. Quæris quid nam illud sit, tam grande, tam necessarium, quo epistolicæ confabulationis munus excluſum sit. Iam pridem cum uoluminibus Hebræorũ æditionem Aquilæ confero, ne quid forsitan propter odium Christi, synagoga mutauerit: & ut amicæ menti fatear, quæ ad nostram fidem pertineant roborandam plura reperio. Nunc à prophetis, Solomone, psalterio regnorumq; libris examussim recensitis, Exodum teneo, quem illi Ele semoth אלה שמות uocant ad Leuiticum transiturus. Vides igitur, quod nullum officium, huic operi præponendum est. Attamen ne Currentius noster fortè frustra cucurrerit, duas epistolas, quas ad sororem tuam Paulam eiusq; pignus Eustochium miseram, huic sermunculo annexui: ut dum illas legeris, & in his aliquid doctrinę pariter ac lepôris in ueneris, putes tibi quoq; scripta esse, quæ illis scripta sunt. Albinam cõmunem matrẽ ualere cupio, de corpore loquor, ut spiritu ualeat, nõ ignorans. Eamq; per te salutari obsecro: & duplici pietatis officio focillari, quod in una eademq; Christiana simul diligatur & mater.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Vigilantium ut habet titulus, qui adiunctus factioni Ruffini Hieronymianum nomen, & illius amicos infamabat, reprehendit, & hortatur ut aliquando resipiscat, ac desinat calumniari. D

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM.

IVstum quidem fuerat, nequaquam tibi literis satisfacere, qui tuis auribus non credidisti: neq; enim schedulæ potes acquiescere, qui uiuo sermoni non accommodasti fidem. Sed quia Christus perfectæ nobis humilitatis exemplar in se tribuit, dans osculum proditori, & latronis pœnitentiam in patibulo suscipiens: eadem absenti significo, quę pręsenti quoq; locutus sum, me ita Origenem legisse uel legere, ut Apollinarium, uel cæteros tractatores, quorum in quibusdam libros, non recipit ecclesia. Non quo omnia dicam esse damnanda, quæ in illorum uoluminibus continentur: sed quod quædam reprehendenda confitear. Verum quia operis mei est & studij, multos legere, ut ex plurimis diuersos flores carpam: non tam probaturus omnia, q̃ quæ bona sunt electurus, assumo multos in manus meas, ut à multis multa cognoscam, secundũ illud quod scriptum est: Omnia legentes, quæ bona sunt retinentes. Vnde satis miror te uoluisse Origenis mihi obijcere dogmata, cuius in plerisq; errorem usq; ad hanc ætatẽ penitus ignoras. Egó ne hæreticus? & cur me quæso hęretici non amant? Tu orthodoxus? Qui etiam contra sententiam tuam, & linguã alia prædicantem, aut inuitus subscripsisti, & præuaricator es, aut uolens, & hæreticus. Dimisisti Ægyptum, & proprias prouincias reliquisti, in quibus sectam tuam libera plerique fronte defendunt: & elegisti me ad insectandum, qui omnia cõtra ecclesiam dogmata reprehendo, & publica uoce cõdemno. Origenes hæreticus: quid ad me, qui illum in plerisq; hæreticum non nego? Errauit de resurrectione corporis, errauit de animarum statu, de diaboli pœnitentia: & quod his maius est, filium dei & spiritum sanctum in commentarijs Esaiæ, Seraphim esse testatus est. Si errasse non dicerem eum, & hæc quotidie non anathematizarem, essem erroris illius socius. Neq; enim ita debemus bona eius recipere, ut mala quoq; suscipere cogamur. At idem & scripturas in multis bene interpretatus est: & prophetarum obscura disseruit, & tam noui q̃ ueteris testamẽti reuelauit maxima sacramẽta. Si igitur

quæ

A quæ bona sunt,transtuli:& mala,uel amputaui,uel correxi,uel tacui: arguendus sum,cur per me Latini bona eius habeant,& mala ignorent? Si hoc crimen est, arguatur & confessor Hilarius qui psalmorum interpretationem, & Homilias in Iob ex libris eius, id est, ex Græco in Latinum transtulit. Sit in culpa eiusdem confessionis Vercellensis Eusebius, qui omnium psalmorum commentarios hæretici hominis uertit in nostrum eloquium: licet hæretica prætermittens, optima quæq; trāstulerit. Taceo de Victorino Pictauionensi,& cæteris qui Origenem in explanatione duntaxat scripturarum sequuti sunt & expresserunt,ne non tam me defendere,quàm socios criminis uidear quærere. Ad teipsum ueniam,quur tractatus eius in Iob descriptos habes? In quibus contra diabolum, & de stellis cœloq; disputans,quædam loquutus est, quæ ecclesia non recipit? Tibi soli licet τῷ ϭοφωτάτῳ κρανίῳ, de cunctis & Græcis & Latinis tractatoribus ferre sententiam? & quasi censoria uirgula, alios eijcere de bibliotheca,alios recipere: & cum tibi placuerit,me uel catholicum, uel hæreticum pronunciare: nobis non licet peruersa respuere,& damnare quæ sæpe damnauimus? Lege ad Ephesios libros,lege cætera opuscula mea, & maxime in ecclesiasten commentarios,& liquidò perui debis,me ab adolescentia nunquam alicuius autoritate deterritum,acquieuisse hæreticę prauitati. Non parum est scire quid nescias: prudentis hominis est nosse mensuram suam: nec zelo diaboli concitatum,imperitiæ suæ cunctum orbem testem facere. Sed gloriari cupis,& in patria tua iactitas,me non potuisse respondere eloquentiæ tuæ,& acumen in te Chrysippi formidasse. Christiana uerecundia teneor, & cellulę meæ latebras nolo mordaci sermone referare. Alioqui proferrē τὴν ἀσέλγειαν καὶ προπαιοφορίαν. Sed hæc alijs,aut loquenda, aut ridenda dimitto. Ego quasi Christianus cum Christiano loquens, obsecro te frater, ne plus uelis sapere quàm sapis,ne uel innocentiam,uel simplicitatem tuam,uel certe ea quæ taceo,& te non intelligente cęteri intelligunt, stilo proferas,& ineptiarum tuarum cunctis cachinnum præbeas. Aliud à parua ætate didicisti,alijs assuetus es disciplinis. Nō est eiusdem

B hominis,aureos nummos & scripturas probare: & degustare uina, & prophetas uel apostolos intelligere. Me laceras,sanctum fratrem Oceanum in culpam hæreseos uocas: presbyterorum tibi Vincentij & Pauliniani,& fratris Eusebij iudiciū displicet. Solus es Cato Romani generis disertissimus,qui testimonio tuo & prudentiæ uelis credi. Recordare quæso illius diei,quādo me de resurrectione & ueritate corporis prædicāte,ex latere subsultabas,& plaudebas manu & applodebas pede,& orthodoxum clamabas. Postquam nauigare cœpisti,& ad intimum cerebrū tuum sentinæ putredo peruenit: tunc nos hęreticos recordatus es. Quid tibi faciam? Credidi sancti presbyteri Paulini epistolis,& illius super nomine tuo non puta

2 ui errare iudicium. Et licet statim accepta epistola ἀσωλγῆλόγον sermonem tuum intelligerē, tamen rusticitatem & simplicitatem magis in te arbitrabar quàm uecordiam. Nec reprehendo sanctum uirum. Maluit enim apud me dissimulare quod nouerat, quam portitorē clientulū in suis literis accusare. Sed memetipsum arguo,qui alterius potius acquieui quàm meo iudicio,& oculis aliud cernentibus,aliud schedulæ credidi quàm uidebam. Quamobrem desine me lacessere,& uoluminibus tuis obruere. Parce saltem nummis tuis,quibus notarios librariosq; conducens, eisdem et scriptoribus uteris & fautoribus: qui te ideo forsitā laudant, ut lucrum in scribendo faciant. Si libet exercere ingenium, trade te grammaticis atq; rhetoribus: disce dialecticā,sectis instruere philosophorum, ut cum omnia didiceris, saltem tunc tacere incipias. Quanquam stulte faciam, magistro cunctorum magistros quærere, & ei modum imponere qui loqui nescit,& tacere non potest. Verum est illud apud Græcos prouerbium ὄνῳ πρὸς λύραν. Ego reor,& nomē tibi κατ' αὐτῴφρασιν impositū. Nam tota mente dormitas,& profundissimo non tam somno stertis quàm lethargo. Inter cæteras quippe blasphemias,quas ore sacrilego protulisti,ausus es dicere: montē de quo abscissus est in Daniele lapis sine manibus,esse diabolum,& lapidem Christum: qui quia assumpsit corpus ex Adam,qui diabolo ante per uitia cohæserat,natum esse de uirgine,ut à monte,hoc est, à diabolo hominem separaret. O præcidendam linguam, ac per partes & frustra lacerandam.

Quisquam ne Christianus deum patrem omnipotentē in personam diaboli interpretatur, & tanto piaculo totius orbis aures maculat? Si interpretationem tuam quisquam nō dicam catholicorum, sed hęreticorum siue gentilium unquam recepit: pium sit quod locutus es. Sin autem tantum nefas nunquam audiuit Christi ecclesia: & per tuum primum os, ipse se montem interpretatus est qui dixerat: ero similis altissimo: age pœnitentiam: in sacco uersare & cinere: & tantum scelus, iugibus absterge lachrymis: si tandem tibi dimittatur hæc impietas, & iuxta errorem Origenis tunc ueniā consequaris, quando consecuturus est & diabolus, qui nunquam plus quam per os tuū deprehenditur blasphemasse. Meam iniuriā patienter tuli. Impietatē contra deum ferre non potui. Vnde & uisus sum mordacius in extrema epistola scribere quàm promiseram: quanquam post priorem pœnitentiam qua à me ueniam deprecatus es, iterum commisisse unde agas pœnitentiam stolidissimū sit. Tribuat tibi Christus, ut audias & taceas: ut intelligas, & sic loquaris.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

IBi solt τοῦ ϛφωπάτῳ κρωνίῳ.) Cranium Græce summum est capitis hemisphærium, quod Latini caluariam uocant: in ea quoniam sunt organa mentis, hominem stultissimum iucundissima figura, sapientissimam caluariam uocat. Censoria uirgula.) Censores Romani ius habebant senatu mouendi, si quis uideretur indignus eo ordine. Sic Vigilātius è bibliotheca. Alioqui proferrem.) Græca quæ sequuntur uarie habentur in exemplaribus. In codice quodam antiquo sic legi, tametsi formulis pessime Græcis scriptum, πάλαι πλὼ ἀεισείαν συν καὶ προπαιοφορείαν, id est omnia tua præclara facinora, & pompam trophæorum: ut sensum magis reddam quàm uerba. Ἀεισδύαι enim significat egregie se gerere in negocio quopiam, præsertim in bello, aut certamine. προπαιοφορεία, dicitur cum in pompa circūferuntur monumēta uictoriæ. Porrò Latina quæ nescio quis addidit uolens interpretari, dedisse uidentur occasionem, ut Græca quoque uitiarentur. Et hæc Latina: Id est, omnia prælia tua, & trophæum parūulorum quoque humero portatum, & eorum uoce cantatum, non habentur in antiquis scriptis codicibus. Forte legendum προπαιφόρου, ut adijcias ea quæ in quibusdam exemplaribus adduntur: parūulorum quoque uoce cantatum. Nisi forte mauis προπαιόφωνον, ut intelligas cantionem, qua celebrabātur laudes fortium uirorum. Et licet statim accepta epistola.) Vox Græca quæ hic subijcitur uarie scribitur. Quidam habent asynaphron, quidam asynereton, quidam asynartiton. Ex horum postremo conijcio scriptum fuisse, ἀσυναρθρίτον, id est, incompositum. Nec male quidam addidit inconditum, ἀρτίζω enim Græce est compono siue concinno. ὄνου πρὸς λύραν.) Id est asinus ad lyram, siue ut quidā habent codices, ὄνου λύρας, id est asinus lyræ, ut subaudias auditor, utrunq; dicitur de indocili.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Tranquillinum amicum docet, quatenus amplectendus ac legendus sit Origenes.

HIERONYMVS TRANQVILLINO.

MAiora spiritus uincula esse quàm corporum, si olim ambigebamus, nunc probauimus: dum & mihi sanctitas tua hæret animo, & ego tibi Christi amore cōiungor. Vere enim & simpliciter candidissimo pectori tuo loquor: ipsa schedula & muti apices literarum, spirant in nos tuæ mentis affectum. Quod dicis Origenis multos errore deceptos, & sanctum filium meum Oceanum illorū insaniæ repugnare: & doleo simul & gaudeo: dum aut supplantati sunt simplices: aut ab erudito uiro, errātibus subuenitur. Et quia meæ paruitatis quæris sententiam: utrum secundum fratrem Faustinum penitus respuendus sit: an secundum quosdā legendus ex parte: ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Nouatum, Arnobium, Apollinarium: & nonnullos ecclesiasticos scriptores Græcos pariter & Latinos: ut bona eorum eligamus, uitemusq; contraria, iuxta Apostolum dicentem: Omnia probate, quæ bona sunt tenete. Cæterum qui uel in amorem eius nimium, uel in odium, stomachi sui prauitate ducuntur, uidentur mihi illi maledicto prophetico subiacere: Væ his, qui dicunt bonū malum, & malum bonum: qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum. Nec enim propter doctrinam eius, praua suscipienda sunt dogmata: nec propter dogmatum prauitatem, si quos commentarios in scripturas sanctas utiles ædidit, penitus respuendi sunt. Quod si contentiosum inter se amatores eius & obtrectatores funem duxerint: ut nihil medium appetant, nec

seruent

A ſeruent modum:ſed totum aut probent, aut improbent:libentius piam ruſticitatẽ,quàm do ctam blaſphemiam eligam.Sanctus frater Tatianus diaconus te impendio reſalutat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Ab Arianorum factionibus agitatus,cum primũ ueniſſet in Syriam, exponit Marco ſuæ fidei pro feſſionem,quæ cum Romana & Alexandrina eccleſia conſentiat.

HIERONYMVS MARCO PRESBYTERO CELEDENSI

DEcreueram quidem utendum mihi pſalmiſtæ uoce dicentis:Cum conſiſteret ad uerſum me peccator,obmutui,& humiliatus ſum,& ſilui à bonis. Et iterum:Ego uero tanquam ſurdus non audiebam, & tanquam mutus nõ aperiens os ſuum, & factus ſum ut homo non audiens. Sed quia charitas omnia ſuperat,& propo ſitum uincit affectus,nõ tam iniuriam facientibus reddo uicem,quàm tibi reſpondeo poſtu lanti. Apud Chriſtianos enim,non qui patitur,ut ait quidam,ſed qui facit contumeliam,mi ſer eſt.Et primo quidem anteq̃ de fide mea, quam optime noſti,tecũ loquar,aduerſus bar bariem iſtius loci,uerſu cogor clamare uulgato: Quod genus hoc hominũ? quæ ue hunc tam barbara morẽ Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ. Bella cient,primaq̃ uetant cõſiſtere terra &c. Quæ idcirco de gentili poeta ſumpſimus, ut qui Chriſti pacem
I non ſeruat,pacem ſaltẽ diſcat ab ethnico.Hæreticus uocor,homuſion prædicans trinitatem. Sabellianę impietatis arguor:tres ſubſiſtentes,ueras,integras,perfectasq̃ perſonas indefeſ ſa uoce pronũcians.Si ab Arianis,merito: ſi ab orthodoxis, qui huiuſmodi arguunt fidẽ,or thodoxi eſſe deſierunt:aut ſi eis placet, hæreticũ me cum occidente,hæreticũ cum Aegypto, hoc eſt cũ Damaſo Petroq̃ condemnent. Quid unum hominẽ exceptis ſocijs criminantur? Si riuus tenuiter fluit,non eſt aluei culpa,ſed fontis. Pudet dicere,de cauernis cellularũ dam namus orbẽ.In ſacco & cinere uolutati,de epiſcopis ſententiã ferimus. Quid facit ſub tunica pœnitẽtis regius animus? Catenæ ſordes & comæ,nõ ſunt diadematis ſigna,ſed fletus. Per mittant me quæſo nihil loqui. Cur eum lacerant, qui non meretur inuidiã? Hæreticus ſum,
B quid ad te? quieſce,iam dictum eſt.Planè times,ne eloquentiſſimus homo in Syro ſermone uel Græco eccleſias circumeam,populos ſeducam,ſchiſma conficiã. Nihil alicui præripui,ni hil ocioſus accipio.Manu quotidie & proprio ſudore quærimus cibum, ſcientes ab Apoſto lo ſcriptũ eſſe:Qui autem non operatur,nec manducet.Hęc uenerabilis & ſancte pater,cum quali gemitu,cum quali dolore cõſcripſerim, teſtis eſt Ieſus. Tacui,nunquid ſemper tacebo, dicit dominus.Non mihi conceditur unus angulus eremi. Quotidie expoſcor fidem,quaſi ſi ne fide renatus ſim.Confiteor ut uolunt,nõ placet.Subſcribo,nõ credunt.Vnum tantũ pla cet,ut hinc recedam.Iam iam cedo,abruperũt partem à me animæ meæ,chariſſimos fratres, ecce diſcedere cupiunt,imò diſcedũt,melius eſſe dicentes,inter feras habitare, q̃ cum talibus Chriſtianis:& ego ipſe,niſi me & corporis imbecillitas & hyemis retineret aſperitas,iam mo do fugerẽ.Veruntamẽ dum uernum tempus adueniat,obſecro ut paucis mihi menſibus ere mi cõcedatur hoſpitiũ:aut ſi hoc tardũ uidetur, abſcedo.Domini eſt terra & plenitudo eius. Aſcendant ſoli cœlum , propter illos tantum Chriſtus mortuus ſit,habeant,poſſideant,glo riẽtur.Mihi aũt abſit gloriari,niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mũdus crucifixus eſt,et ego mundo.Defide aũt quod dignatus es ſcribere, ſancto Cyrillo dedi con ſcriptam fidem. Qui ſic non credit, alienus à Chriſto eſt.Cæterũ ego fidei meę teſtes habeo aures tuas,& beati fratris Zenobij,quem tecum omnes qui hic ſumus plurimum ſalutamus.

SCHOLIVM

I Homuſion ὁμούσιον.) Id eſt eiuſdem eſſentiæ. Aluei culpa.) Alueus eſt,in quo riuus,aut flumen fluit,hoc eſt cauum illud,cinctum ripis hinc & hinc. Ne eloquentiſſimus homo.) Hæc per Ironiam dicuntur, quod Syri ſermonis eſſet imperitus, nec poterat eloquens eſſe in peregrino ſermone. Suſpi cor autem hæc uerba,uel Græco,abs quopiam ſciolo addita eſſe.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nunciat ſtudium Theophili epiſcopi Alexandrini,in opprimenda factione Origeniſtarum:adhor tans,ut quod per eum ſit actum apud orientales,Romana confirmet autoritas.

RVrſum orientalibus uos locupleto mercibus: & Alexandrinas opes primo Romam uere tranſmitto. Deus ab auſtro ueniet, & ſanctus de monte Pharam, umbra condenſa, unde & ſponſa lætatur in Cantico canticorum, dicens: In umbra eius concupiui & ſedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis. Vere nunc completur Eſaiæ uaticinium prædicantis: In die illa erit altare domini in medio terræ Aegypti. Vbi abundauit peccatũ, ſuperabundauit & gratia. Qui paruulum Chriſtum fouerant, adultum fidei calore defendunt, ut qui per illos effugerat Herodis manus, effugiat hæreticũ blaſphemantẽ. Quem Demetrius Alexandri urbe pepulit, toto orbe fugat Theophilus: ad quem Lucas ſcripſit Actus apoſtolorũ, qui ex amore dei nomen inuenit. Vbi nunc eſt coluber tortuoſus? Vbi uenenatiſſima uipera? Prima hominis facies, utero cõmiſſa luporum. Vbi hæreſis quæ ſibilabat in mundo, & me & Papam Theophilũ ſui iactabat erroris, latratuq; impudentiſſimorũ canum ad inducendos ſimplices, noſtrum mentiebatur aſſenſum? Oppreſſa eſt eius autoritas & eloquentia, & in morem dæmonicorum ſpirituum de terra loquitur. Neſcit enim eum qui de ſurſum ueniens ea loquitur quæ ſurſum ſunt: atque utinam ſerpentina generatio, aut ſimpliciter noſtra fateatur, aut conſtanter defendat ſua, ut ſcire ualeamus qui nobis amandi ſint, qui cauendi. Nunc autem nouum pœnitentiæ genus, oderunt nos, quaſi hoſtes, quorũ fidem publice negare non audent. Rogo quis eſt iſte dolor, qui nec tempore, nec ratione curatur? Inter micantes gladios, iacentia corpora, riuos ſanguinis profluentes iunguntur ſæpe hoſtiles dextræ, & belli rabiem pax repentina commutat. Soli ſunt huius hæreſeos ſectatores, qui cum eccleſiaſticis nõ ualent fœderari, quia quod ſermone coguntur dicere, mente cõdemnant. Et ſi quando aperta blaſphemia publicis auribus fuerit reuelata, & uiderint contra ſe audientium turbam circumfremere: tunc ſimulata ſimplicitate dicunt audiſſe ſe primum, quæ magiſtrũ dicere ante neſcierint. Cumq; eorum ſcripta teneantur, uoce negant, quod literis cõfitentur. Quid neceſſe eſt obſidere Propontidem, mutare loca, diuerſas luſtrare regiones, & clariſſimum põtificem Chriſti, eiusq; diſcipulos rabido ore diſcerpere? Si uera loquimini, priſtinum erroris ardorem, ardore fidei cõmutate. Quid maledicorum pannos hincinde conſuitis, & eorum carpitis uitam, quorum fidei reſiſtere nõ ualetis? Num idcirco nõ eſtis uos hæretici, ſi nos quidam aſſertione ueſtra crediderint peccatores: & os impietate fœdum non habebitis, ſi cicatricem potueritis in noſtra aure monſtrare? Quid iuuat ueſtram perfidiam, uel prodeſt pellis Aethiopica & pardi uarietas, ſi in noſtro corpore neuus apparuerit? En papa Theophilus tota Origenem arguit libertate hæreticum eſſe, nec illi dicta defendunt, ſed fingunt ab hæreticis immutata: multorumq; dicũt libros ſimiliter deprauatos, ut illum non ſua fide, ſed aliorum tueantur erroribus. Verum hæc aduerſum hæreticos dicta ſint, qui iniuſto contra nos odio ſæuientes, mentis fatentur arcanum, & uenena pectoris irremediabili dolore teſtantur. Vos Chriſtiani ſenatus lumina, accipite & Græcam & Latinam, etiam hoc anno epiſtolam, ne rurſum hæretici mentiantur à nobis pleraque uel addita, uel mutata: in qua laboraſſe me fateor, ut uerborum elegantiam pari interpretationis uenuſtate ſeruarem: & intra definitas lineas currens, nec in quoquam excedens loco, eloquentiæ eius fluenta nõ perderem: eaſdemq; res, eodem ſermone transferrẽ. Quod utrum conſecutus ſim nec ne, ueſtro iudicio relinquo. Quam ſciatis in quatuor partes eſſe diuiſam. In primo credentes hortatur ad dominicum paſcha celebrandum. In ſecundo & tertio loco Apollinarium & Origenem iugulat. In quarto, id eſt extremo, hæreticos ad pœnitentiam cohortatur. Si quid autem hic minus aduerſus Origenem dictum eſt, & in præteriti anni epiſtola continetur: & hęc quam modo uertimus, breuitati ſtudens, dicere plura non debuit. Porrò contra Apollinarium ſuccincta fides & pura profeſſio, nõ caret ſubtilitate dialectica, quæ aduerſarium ſuum extorto de manibus eius pugione confodit. Orate igitur dominum, ut quod in Græco placet, in Latino non diſpliceat: & quod totus oriens miratur & prædicat, læto ſinu Roma ſuſcipiat. Prædicationem quoque cathedræ Marci euangeliſtæ, ca

thedra

A thedra Petri apoſtoli ſua prædicatione confirmet. Quanquã celebri ſermone uulgatum ſit: beatum quoq; Anaſtaſiũ,eodem feruore,quia eodem ſpiritu eſt,latitantes in foueis ſuis hæreticos perſecutum:eiuſq; literæ doceant, damnatũ in occidente quod in oriente damnatum eſt. Cui multos imprecamur annos,ut hæreſeos rediuiua plantaria,per illius ſtudium longo tempore arefacta,moriantur.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Auguſtino gratulatur, cuius opera Celeſtiana hæreſis ſit extincta. Celeſtius enim ſectator fuit Pelagij,tam uehemens,ut ab huius nomine Pelagianorum hæreſis Celeſtiana ſit dicta. Excuſat quod nondum ſcripſerit aduerſus libros Anniani diaconi,qui & ipſe Celeſtij diſcipulus fuit.

HIERONYMVS ALIPIO ET AVGVSTINO

SAnctus Innocentius presbyter, qui huius ſermonis eſt portitor:anno præterito, quaſi nequaquã in Aphricam reuerſurus, mea ad dignationem ueſtram ſcripta non ſumpſit. Tamen deo gratias agimus,quod ita euenit, ut noſtrum ſilentium ueſtris epiſtolis uinceretis. Mihi enim omnis occaſio gratiſſima eſt, per quam, ſcribo ueſtræ reuerentiæ:teſtem inuocans deum,quod ſi poſſit fieri,aſſumptis alis columbæ ueſtris amplexibus implicarer,ſemper quidem pro merito uirtutum ueſtrarũ: ſed nunc maxime,quia cooperatoribus & autoribus uobis,hæreſis Celeſtiana iugulata eſt, quæ ita infecit corda multorũ,ut cum ſuperatos damnatoſq; eſſe ſe ſentiant, tamen uenena mentiũ non omittant:& quod ſolum poſſunt, nos oderint,per quos putant ſe libertatem docendæ hæreſeos perdidiſſe. Quod aũt quæritis, utrum reſcripſerim contra libros Anniani pſeudodiaconi Celedẽſis,qui copioſiſſime paſcitur,ut alienæ blaſphemiæ,uerba friuola ſubminiſtret:ſciatis me ipſos libros in ſchedulis miſſos à ſancto fratre noſtro Euſebio presbytero ſuſcepiſſe, non ante multũ temporis:& exinde uel ingruentibus morbis,uel dormitione ſanctę & uenerabilis filiæ ueſtræ Euſtochij ita doluiſſe,ut propemodũ contemnẽdos putarem. In eodem
B enim luto hæſitat, & exceptis uerbis tinnulis atq; emendicatis, nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus,ut dum epiſtolæ meæ reſpondere conatur,apertius ſe proderet,& blaſphemias ſuas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miſerabili ſynodo Dioſpolitana dixiſſe ſe denegat,in hoc opere cõfitetur. Nec grande eſt ineptiſſimis nænijs reſpõdere. Si aũt dominus uitam tribuerit,& notariorũ habuerimus copiam, paucis lucubratiunculis reſpondebimus:non ut conuincamus hæreſim emortuam,ſed ut imperitiam atq; blaſphemiã eius, noſtris ſermonibus confutemus. Meliuſq; hoc faceret ſanctitas ueſtra,ne compellamur contra hæreticum noſtra laudare. Sancti filij communes Albinus, Apinianus & Melania plurimum uos ſalutãt. Has literas de ſancta Bethlehem,ſancto presbytero Innocentio dedi perferẽdas. Neptis ueſtra Paula miſerabiliter deprecatur, ut memores eius ſitis,& multum uos ſalutat. Incolumes uos & memores mei,domini noſtri Ieſu Chriſti tueatur clementia,domini uere ſancti atq; omnium affectione uenerabiles patres.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Gratulatur eius induſtriæ,per quam hæreticorum factiones extinctæ ſint & extinguantur,qua quidem in re ſuum quoque ſtudium teſtificatur.

HIERONYMVS AVGVSTINO

OMni quidem tempore beatitudinẽ tuam,eo quo decet honore,ueneratus ſum, & habitanté in te dilexi,dominũ ſaluatorẽ:& nũc,ſi fieri poteſt,cumulo aliquid addimus,& plene cõplemus,ut abſq; tui nominis mẽtione,ne unã quidem horam præterire patiamur,qui cõtra flantes uentos ardore fidei perſtitiſti. Maluiſti,quantũ in te fuit,ſolus liberari de Sodomis,cũq; cũ pereuntibus cõmorari. Scit quid dicam prudentia tua. Macte uirtute,in orbe celebraris: catholici te conditorẽ antiquæ rurſum fidei uenerantur atq; ſuſpiciunt: &,quod ſignũ maioris gloriæ eſt,omnes hæretici deteſtantur,& me pari perſecuntur odio,ut quos gladijs nequeunt,uoto interficiãt. Incolumem & mei memorem te Chriſti domini clementia tueatur domine uenerande & beatiſſime papa.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS C

Significat palam extinctas ac damnatas hæreſes,clàm & oblique adhuc moliri, & epiſcopũm Hieroſolymitanum diſſimulanter fauere Arianis.

HIERONYMVS AVGVSTINO

MVlti utroq; claudicant pede,& ne fractis quidem ceruicibus inclinantur,habentes affectum erroris priſtini,cum prædicandi eandem non habeant libertatem. Sancti fratres qui cum noſtra ſunt paruitate,præcipue ſanctæ ac uenerabiles filiæ tuæ,ſuppliciter te ſalutant.Fratres tuos dominum meum Alipium,& dominum meum Euodium,ut meo nomine ſalutes,precor coronam tuam. Capta Hieruſalem tenetur à Nabuchodonoſor,nec Hieremiæ uult audire cõſilia,quin potius Aegyptum deſiderat,ut moriatur in Taphnes,& ibi ſeruitute pereat ſempiterna.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

De origine animarum, de qua rogatus erat,ut reſponderet quid ſentiret,iubet ut potius ex Auguſtino diſcat, aut ex libris quos ſcripſit aduerſus Ruffinum. Commentarios in Ezechielem, narrat ſibi olim cœptos,uerum ob hoſtium barbarorum incurſationes nondum abſolutos.Duos commentarios operis initium,iubet ut à Fabiola petat.Oceani doctrinam ac probitatem collaudat.

HIERONYMVS MARCELLINO ET ANAPSICHIAE

IAndem ex Africa ueſtræ literas unanimitatis accepi, & non me pœnitet impudentiæ, qua tacentibus uobis, epiſtolas meas frequenter ingeſſi: ut reſcriptum mererer,& uos eſſe ſoſpites,non alijs nunciantibus, ſed ueſtro potiſſimũ ſermone cognoſcerẽ.Super animæ ſtatu memini ueſtræ quæſtiunculæ, imò maxime eccleſiaſticæ quæſtionis:utrũ lapſa de cœlo ſit, ut Pythagoras philoſophus,omnesq; Platonici & Origenes putant:an à propria dei ſubſtantia,ut Stoici, Manichæus, & Hiſpaniæ Priſcilliani hæreſes ſuſpicantur:an in theſauro habeantur dei, olim conditæ: ut quidam eccleſiaſtici,ſtulta perſuaſione confidunt: an quotidie à deo fiant,& mittantur in corpora: ſecũdum illud quod in euangelio ſcriptum eſt:Pater meus uſq; modo operatur,& ego operor:an certe ex traduce,ut Tertullianus, Apollinarius & maxima pars occidentaliũ autumant,ut quomodo corpus ex corpore,ſic anima naſcatur ex anima: & ſimili cum brutis animantibus conditione ſubſiſtat.Super quo quid mihi uideatur,in opuſculis contra Ruffinum ſcripſiſſe me noui,aduerſus eum libellum,quem ſanctæ memoriæ Anaſtaſio epiſcopo Romanę eccleſiæ ædidit:in quo lubrica & ſubdola,imò ſtulta confeſſione,dum auditorum ſimplicitati illudere nititur,ſuæ fidei, imò perfidiæ illuſit. Quos libros reor ſanctum parentem ueſtrũ habere Oceanũ.Olim enim æditi ſunt, multis Ruffini libris aduerſus calumnias reſpondentes.Certe habes ibi uirum ſanctum & eruditum Auguſtinum epiſcopum,qui uiua,ut aiũt,uoce docere te poterit:& ſuam,imò per ſe noſtram explicare ſententiam.Ezechielis uolumẽ olim aggredi uolui,& ſponſionem crebertimam ſtudioſis lectoribus reddere: ſed in ipſo dictandi exordio,ita animus meus occidentalium prouinciarum, & maxime urbis Romanæ uaſtatione cõfuſus eſt,ut iuxta uulgare prouerbium,proprium quoq; ignorarem uocabulum:diuq; tacui, ſciens tempus eſſe lachrymarum. Hoc autem anno cum tres explicaſſem libros, ſubitus impetus barbarorum: de quibus tuus dicit Vergilius, Lateq; uagantes Barchæi: & ſancta ſcriptura de Iſmahel,Cõtra faciem omnium fratrum ſuorum habitabit:ſic Aegypti limitem,Palæſtinæ,Phœnices,Syriæ percurrit,& inſtar torrentis cuncta ſecũ trahens,ut uix manus eorum miſericordia Chriſti potuerimus euadere. Quod ſi iuxta inclytum oratorem,ſilent inter arma leges:quanto magis ſtudia ſcripturarum, quæ & librorum multitudine & ſilentio,ac librariorũ ſedulitate, quodq; proprium eſt,ſecuritate & ocio dictantium indigent? Duos itaq; libros miſi ſanctæ filiæ meæ Fabiolæ,quorum exempla ſi uolueris,ab ipſa poteris mutuari. Pro anguſtia quippe temporis alios deſcribere non potui, quos cum legeris & ueſtibula uideris,facilis coniectura erit,qualis ipſa ſit futura domus.Sed credo in dei miſericordia,qui nos adiuuit in difficillimo principio ſupradicti operis,quod ipſe adiuuet,& in penultimis

A nultimis prophetæ partibus, in quibus Gog & Magog bella narrãtur: & in extremis,in qui bus ſacratiſſimi & inexplicabilis templi ædificatio,uarietas, menſuraq; deſcribitur. Sanctus frater noſter Oceanus:cui uos cupitis commendari: tantus & talis eſt, & ſic eruditus in lege domini,ut abſq; noſtro rogatu inſtituere uos poſſit: & noſtram ſuper cunctis quæſtionibus ſcripturarum pro modulo communis ingenij explicare ſententiam. Incolumes uos & proli/xa ætate florentes,Chriſtus deus noſter tueatur omnipotens domini uere ſancti.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Refellit eos qui nolebãt eum,qui ante baptiſmum habuiſſet uxorem, & ea mortua poſt ſuſceptum alteram duxiſſet,creari epiſcopum:& horum opinionem hæreſim Cainã appellat:quanq; & illis tem/poribus ſecus erat cautum conſtitutionibus epiſcoporum, & hodie iure pontificio, q; ſentit Hieronymus. Atq; hoc quoq; unum eſt de numero criminum,quę Hieronymo Ruffinus obiecit,epiſcoporum conſtitutiones contempſiſſe.

HIERONYMVS OCEANO, NVM REPETENS MATRI/monium à baptiſmo poſſit fieri ſacerdos.

NVnquam fili Oceane fore putabam,ut indulgentia principis,calumniam ſuſti/neret reorũ:& de carceribus exeuntes,poſt ſordes ac ueſtigia catenarũ dolerent alios relaxatos. In euangelio audit inuidus ſalutis alienæ: Amice,ſi ego bonus, quare oculus tuus nequam eſt? Concluſit deus omnia ſub peccato, ut omnibus miſereatur:ut ubi abundauit peccatum, ſuperabundet & gratia. Cæſa ſunt Aegypti primo/
I genita, & ne iumentum quidem Iſraeliticum in Aegypto derelictum eſt: Et conſurgit mihi Caina hæreſis:atq; olim emortua uipera, contritum caput leuat, quæ non ex parte ut ante conſueuerat,ſed totum Chriſti ſubruit ſacramentũ. Dicit enim eſſe aliqua peccata,quæ Chriſtus non poſſit purgare ſanguine ſuo:& tam profundas ſcelerum priſtinorũ inhærere corporibus atq; animis cicatrices, ut medicina illius attenuari non queant. Quid aliud agit, niſi ut
B Chriſtus fruſtra mortuus ſit. Fruſtra autẽ mortuus eſt,ſi aliquos uiuificare non poteſt. Mentitur Ioannes Baptiſta,& digito Chriſtũ & uoce demonſtrans:Ecce agnus dei,ecce qui tollit peccata mundi:ſi ſunt adhuc in ſeculo,quorum Chriſtus peccata non tulerit. Aut enim oſtẽdendi ſunt non eſſe de mũdo,quos Chriſti ignoret indulgentia:aut ſi de mundo ſunt,eligendum è duobus alterum. Liberati à peccatis,Chriſti potentiã probant:Non liberati,quaſi adhuc rei,imbecillitatem demonſtrant. Sed abſit hoc de omnipotente credere,quod in aliquo impotens ſit. Omnia quæ pater facit,& filius facit ſimiliter. Infirmitas filij redũdat ad patrẽ. Cuncta ouiculæ membra portata ſunt:totæ Apoſtoli epiſtolæ, Chriſti gratiam ſonant. Et ne parum uideretur ſimplex gratiæ nuncupatio: Gratia, inquit, uobis, & pax multiplicetur. Multiplicatio promittitur,& à nobis paucitas affirmatur? Quorſum iſta? Noſti problemata. Carterius Hiſpaniæ epiſcopus,homo & ætate uetus & ſacerdotio,unam antequam baptizaretur,alteram poſt lauacrum priore mortua duxit uxorem:& arbitraris eum contra Apoſtoli feciſſe ſententiam,qui in catalogo uirtutum,epiſcopum unius uxoris uirum præceperit ordinandum. Miror autem te unum protraxiſſe in medium, cum omnis mundus his ordinationibus plenus ſit: non dico de presbyteris: non de inferiori gradu: ad epiſcopos uenio, quos ſi ſigillatim uoluero nominare,tantus numerus congregabitur,ut Ariminenſis ſynodi multitudo ſuperetur. Sed indecens eſt,ſic unum tueri,ut plures accuſare uidearis: & quem ratione non poſſis, ſocietate peccantium defendas. Suſtinui Romæ à uiro eloquentiſſimo cornutum, ut dicitur, ſyllogiſmum,ut quocunq; me uerterem,ſtrictius tenerer. Vxorem,inquit, ducere peccatum eſt,an non? Ego ſimplex & qui inſidias uitare neſcirem,dixi non eſſe peccatum. Rurſum aliud propoſuit,in baptiſmate bona opera dimittuntur,an mala? Et in hoc eadem ſimplicitate reſpondi peccata dimitti. Cum me ſecurum putarem, cœperunt mihi hinc inde cornua increſcere,& abſcõditæ prius acies dilatari. Si,inquit,uxorem ducere,nõ eſt peccatum:baptiſmus autem peccata dimittit:quicquid nõ dimittitur,reſeruatur. Ilico mihi,quaſi à fortiſſimo pugile percuſſus eſſem,ante oculos caligo obuerſari cœpit: ſtatimq; recordatus

Chryſippei ſophiſmatis: Si mentiris, idq; uere dicis, mentiris: & in me reuerſus conuerti in c 2
aduerſarium propoſitionis ſtropham. Quæſo,inquam,te ut reſpondeas. Baptiſmus homi-
nem facit nouum,an non? Vix dedit quod nouum faceret. Gradatim intuli:ex toto nouum
facit,an ex parte? Reſpondit,ex toto. Deinceps interrogaui:nihil ergo ueteris hominis in ba-
ptiſmate reſeruatur? Mouit caput. Cœpi protinus texere. Si baptiſmus nouum hominem fa
cit,& ex toto nouum creat,nihilq; in eo ueteris hominis reſeruatur,non poteſt nouo impu-
tari,quod in ueteri quondam fuit. Primum ſpinoſulus noſter obmutuit:poſtea uero Piſoni-
ano uitio,cum loqui neſciret,tacere non potuit. Sudare tamen frons,pallere genæ,tremere la
bia,hærere lingua,ſaliua ſiccari:& plus timore quàm ætate contrahi:erupit aliquando. Nón-
ne legiſti,ab Apoſtolo unius uxoris uirum aſſumi in ſacerdotium,& rem non tempora defi
niri? Quia me ſyllogiſmis prouocauerat,& uidebam tendere hominem ad interrogatiuncu-
las tortuoſas,ſua contra illum tela iaciebam. Baptizatos,inquam,Apoſtolus elegit in epiſco-
patum,an catechumenos? Reſpondere nolebat. Ego tamen idipſum ingerere,& ſecundo ac
tertio ſciſcitari cœpi:Nioben putares,quæ nimio fletu in lapidem uerſa eſt. Verti me ad au-
ditores:nihil intereſt ò boni iudices,aduerſarium uigilantem,an dormientẽ ligem, niſi quod
facilius eſt quieſcenti quàm reluctãti uincula innectere. Si Apoſtolus non catechumenos in
clerum elegit,ſed fideles:fidelis autem eſt qui epiſcopus ordinatur:uitia catechumeni non im
putabuntur fideli. Torquebam iſtiuſmodi ſpicula & uibrantes haſtas in lethargicum dirige-
bam. Oſcitabat tandem, & quaſi per mentis crapulam ructans & nauſeans euomebat:apo-
ſtolus dixit, Paulus hæc docuit. Proferuntur ergo Apoſtoli epiſtolæ:una ad Timotheum,
altera ad Titum. In prima ſcriptum erat:Si quis epiſcopatum deſiderat,bonum opus deſide
rat. Oportet ergo epiſcopum irreprehenſibilem eſſe:unius uxoris uirum, ſobrium, pruden-
tem,ornatum,hoſpitalem,doctorem,non uinolentum,nõ percuſſorem,ſed modeſtum,non
litigioſum,non auarum,domum ſuam bene regentem, filios habentem ſubditos cum omni
caſtitate. Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ dei diligentiam adhi- D
bebit? Non neophytum,ne in ſuperbiam elatus,in iudicium incidat diaboli. Oportet autem
eum & teſtimonium habere bonum, ab his qui foris ſunt, ut non in opprobrium incidat &
in laqueum diaboli. Ad Titum ſtatim in principio hæc mandata ponuntur. Huius rei gra-
tia reliqui te Cretæ,ut ea quæ deerant,corrigas: & conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut
ego tibi diſpoſui. Si quis eſt ſine crimine,unius uxoris uir,filios habens fideles, non in accu-
ſatione luxuriæ,aut non ſubditos. Oportet ergo epiſcopum eſſe ſine crimine tanquam dei di
ſpenſatorem, non proteruum, non iracundum, non uinolentum,non percuſſorem,non tur-
pis lucri cupidum:ſed hoſpitalem,beneuolum,prudentem, iuſtum, ſanctum, continentem,
obtinentem eum qui ſecũdum doctrinam eſt fidelem ſermonem,ut poſſit exhortari in do-
ctrina ſana,& cõtradicẽtes reuincere. In utraq; epiſtola,ſiue epiſcopi, ſiue presbyteri (quam-
quam apud ueteres ĩdem epiſcopi & presbyteri fuerint:quia illud nomen dignitatis eſt,hoc
ætatis)iubentur monogami in clerum eligi. Certe de baptizatis Apoſtoli ſermonem eſſe,ne
mo dubitat. Si ergo omnia quæ in ordinatione quæruntur epiſcopi, non præiudicant ordi-
nando,licet ea ante baptiſma non habuerit:quæritur enim quid ſit, & non quid fuerit:quare
ſolum nomen uxoris impediat,quod ſolum peccatum non fuit? Dicis,quia peccatum non fu
it,idcirco non eſt dimiſſum in baptiſmate. Rem nouam audio: quia peccatum non fuit, in
peccatum reputabitur. Omnia ſcorta,& publicæ colluuionis ſordes,impietas in deum,parri
cidium,& inceſtus in parentes, atq; in extraordinarias uoluptates utriuſq; ſexus mutata na-
tura,Chriſti fonte purgantur: uxoris inhærebunt maculæ, & lupanaria thalamis præferen-
tur? Ego non tibi imputo meretricum exercitus, exoletorum greges, effuſionem ſanguinis, 5
& inſtar ſuis in omni cœno libidinũ uolutabra:& tu mihi olim mortuam de ſepulchro uxor
culam protrahis: quam ideo accepi, ne facerem quod feciſti? Audiant ethnici meſſes eccle-
ſiæ,de quibus quotidie horrea noſtra complentur: audiant catechumeni,qui ſunt fidei can-
didati,ne uxores ducant ante baptiſma, ne honeſta iungant matrimonia, ſed Scottorum &

Azotorum

A Azotorum ritu,ac de republica Platonis,promiſcuas uxores,cõmunes liberos habeant:imò caueant qualecunq; uocabulum coniugis: ne poſtquam in Chriſto crediderint, noceat eis quod aliquando non concubinas,nec meretrices, ſed uxores habuerint. Recolat unuſquiſq; conſcientiam ſuam,& totius uulnera plangat ætatis:cumq; uerum iudicem priorum ſe exhibuerit delictorum, audiat increpantem Ieſum: Hypocrita, eijce primum trabem de oculo tuo,& tunc uidebis eijcere feſtucam de oculo fratris tui. Vere ſcribarum & phariſæorum ſimiles,culicem liquantes & camelum glutientes,decimamus mentam & anethum, & dei iudicium prætermittimus. Quid ſimile uxor & ſcortum? Imputatur infelicitas coniugis mortuæ, & libido meretricia coronatur? Ille ſi prior uxor uiueret, aliam coniugem non haberet:tu ut paſſim caninas nuptias iungeres,quid potes excuſare? Forſitan timuiſſe te dicas,ne ſi matrimonium copulaſſes,non poſſes aliquando clericus ordinari. Ille in uxore optauit liberos,tu in meretrice ſobolem perdidiſti. Illum naturæ & benedictioni domini ſeruientem: Creſcite & multiplicamini, & replete terram: cubiculorum ſecreta texerunt: te ſubantem ad coitum publica facies execrata eſt. Ille quod licebat,uerecundo pudore cælauit:tu quod non licebat, impudenter omnium oculis ingeſſiſti. Illi ſcriptum eſt: Honorabiles nuptiæ,& cubile immaculatum:tibi legitur, Fornicatores autem & adulteros iudicabit deus: & qui corrumpit templum dei,corrumpet illum deus. Omnia,inquit, nobis in baptiſmate condonata ſunt crimi-
4 na:nec poſt indulgentiam,iudicis eſt metuenda ſeueritas,dicente Apoſtolo: Et hæc quidem fuiſtis,ſed abluti eſtis,ſed ſanctificati eſtis,ſed iuſtificati eſtis in nomine domini Ieſu Chriſti & in ſpiritu dei noſtri. Omnia peccata donata ſunt,bene & fideliter. Sed quæro quomodo tuæ ſordes lotæ ſint,& meæ mũdicię ſordidatæ. Non dico,ais,tuas ſordidatas, ſed in eodem ſtatu manſiſſe quo fuerant. Si enim ſordes fuiſſent, lotæ utiq; fuiſſent ut meæ. Rogo quæ eſt iſta tergiverſatio,& acumen omni piſtillo retuſius? Quia non eſt peccatum,peccatum eſt:
B quia non eſt ſordidum,ſordidum eſt. Non dimiſit dominus, quia non habuit quod dimitteret:& quia non dimiſit,idcirco manet quod dimiſſum non fuit. Quantam uim habeat baptiſma, & aqua in Chriſto ſanctificata gratiam, paululum poſt docebo: interim iuxta uulgare prouerbium,malo nodo malus cuneus requirendus eſt. Hoc quod dicit, unius uxoris uirum,poteſt & aliter diſſeri. Ex Iudæis erat Apoſtolus. Prima Chriſti eccleſia,de Iſrael reliquijs congregabatur. Sciebat lege conceſſum, & exemplo patriarcharum ac Moyſi familiari populo nouerat in multis uxoribus liberos ſpargere:ipſis quoq; ſacerdotibus huius licentiæ patebat arbitrium. Præcepit ergo,ne eandem licentiam eccleſiæ ſibi uendicẽt ſacerdotes: ne bina pariter & trina coniugia ſortiãtur,ſed ut ſingulas uno tempore uxores habeant. Ne contentioſum clames eſſe quod diximus, accipe & aliam explanationem: ne tibi ſoli liceat, non uoluntatem legi,ſed legẽ iungere uoluntati. Quidam coacte interpretantur uxores pro eccleſijs,uiros pro epiſcopis debere accipi. Et hoc in Nicena quoq; ſynodo à patribus eſſe decretum,ne de alia ad aliam eccleſiam epiſcopus transferatur: ne uirginalis pauperculæ ſocietate contempta, ditioris adulteræ quærat amplexus: ut quomodo culpa & filiorum uitium in λογισμοῖς, id eſt,in cogitationibus,accipitur:domuſq; diſpẽſatio ad animam refertur & corpus:ita & uxores pontificum dici eccleſias. De quibus in Eſaia ſcriptum eſt: Mulieres properantes de ſpectaculo uenite:non eſt enim populus habens intelligentiam. Et rurſum: Mulieres diuites,ſurgite & audite uocem meam. Et in prouerbijs: Mulierem fortem quis inueniet? Honorabilior eſt precioſis lapidibus,quæ talis eſt. Confidit in ea cor uiri ſui. Et in eodem uolumine: Sapientes mulieres ædificauerunt domum, inſipiens autem deſtruxit manibus. Nec hoc,inquiunt,epiſcopis uideatur indignum,cum de deo quoq; ſcriptum ſit: Sicut deſpicit uxor uirũ ſuum,ſic deſpexit me domus Iſrael,Et in Apoſtolo: Deſpondi enim uos uni uiro,uirginem caſtam exhibere Chriſto. Mulierem aũt,id eſt γυναῖκα,iuxta Græci ſermonis ambiguitatem,in his omnibus teſtimonijs uxorem potius intellige. Violenta eſt,inquies,& ſatis dura etiam hæc interpretatio. Redde igitur ſcripturæ ſimplicitatem ſuam, ne tuis contra te legibus dimicemus. Quæram & illud: Si quis & ante baptiſmum habuerit concubinam,& illa

illa mortua, baptizatus uxorem duxerit, utrum clericus fieri debeat, an non? Reſpondebis C
poſſe fieri: quia concubinam habuerit, non uxorem. Coniugales ergo tabulæ & iura dotalia, non coitus ab Apoſtolo condemnatur. Multos uidemus ob nimiam paupertatem, uxorum ſarcinam declinare, & ancillas ſuas habere pro uxoribus, ſuſceptoſq; ex his liberos colere ut proprios: qui ſi forte ditati ab imperatore, ſtolam illius meruerint, confeſtim apoſtolo colla ſubmittent, & inuiti inter uxores eas recipere cogentur. Sin autem principale reſcriptum, eadem tenuitas impetrare non quiuerit, cum Romanis legibus, ſcita eccleſiæ mutabuntur. Vide ne hoc quod dicitur: unius uxoris uirum, unius mulieris poſſit intelligi, ut ad coitum magis referatur, quàm ad dotales tabulas. Hæc uniuerſa proferimus, non quo ueræ & ſimplici intelligentiæ reſiſtamus: ſed ut doceamus te ſcripturas ſanctas ſic intelligere ut ſcriptæ ſunt: nec euacuare baptiſmum ſaluatoris, & totum patibuli ſacramentum irritum facere. Reddamus quod paulò ante promiſimus, & de ſchola rhetorum, aquarum laudes & baptiſmi prædicemus. Rudis mundus, necdum ſole rutilante, nec pallente luna, nec aſtris micantibus, incompoſitam & inuiſibilem materiam, abyſſorum magnitudine, & deformibus tenebris opprimebat. Solus ſpiritus dei in aurigæ modum ſuper aquas ferebatur, & naſcentem mundum in figura baptiſmi parturiebat. Inter cœlum & terram, medium extruitur firmamentum: & iuxta Hebraici ſermonis ἐτυμολογίαν cœlum, id eſt, שָׁמַיִם ſamaim ex aquis ſortitur uocabulum: & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt, in laudes dei ſeparantur. Vnde & in Ezechiele propheta, Cryſtallum ſuper Cherubim uidetur extenſum, id eſt, compactæ & denſiores aquæ. Primum de aquis quod uiuit egreditur, & pennatos fideles de terra ad cœlum leuat. Fabricatur homo de limo, & inter manus dei aquarum ſacramenta uerſantur. Plantatur paradiſus in Eden, & unus fons in quatuor principia diuiditur: qui poſtea egrediens de templo, & contra ſolis ortum uadens, amaras aquas mortuasq; uiuificat. Peccat mundus, & ſine aquarum diluuio non purgatur. Statimq; columba ſpiritus ſancti, expulſo alite teterrimo, ita ad Noe quaſi ad Chriſtum in Iordane deuolat: & ramo refectionis ac lumi- D
nis, pacem orbi annunciat. Pharao cum exercitu ſuo nolens populum dei permittere exire de Aegypto, in typo baptiſmatis ſuffocatur. Et in pſalmis de interfectione illius ſcribitur: Tu confirmaſti in uirtute tua mare: contribulaſti capita draconum in aquis, tu confregiſti capita draconis. Vnde & reguli & ſcorpiones arentia quæq; ſectantur. Et poſtquam ad aquas uenerint, ὑδροφόβους & lymphaticos faciunt. Mara mutatur ſacramento crucis: & ſeptuaginta palmæ apoſtolorum, dulcoratis legis gurgitibus irrigantur. Abraham & Iſaac puteos fodiunt, repugnant Allophyli. Et Berſabeæ ciuitas iuramenti, regnumq; Solomonis nomen ſumit à fontibus. Rebecca inuenitur ad puteum. Rachel propter aquas, ſupplantatoris oſculo ſalutatur. Moyſes filias ſacerdotis Madian aperto puteo ab iniuria uindicat. Præcurſor domini in aquis fontium iuxta Salim, quod interpretatur pax ſiue perfectio, Chriſto populum parat. Ipſe ſaluator poſt baptiſma, & ſanctificatas ſuo lauacro Iordanis aquas, regnum cœlorum incipit prædicare. Primum ſignum ex aquis facit. Samaritana uocatur ad puteum, ſitiēs inuitatur ad potum. Nicodemo dicit occulte: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non intrare eum in regnum cœlorum. Quia ab aquis cœperat, finiuit in aquis. Latus Chriſti percutitur lancea, & baptiſmi atque martyrij pariter ſacramenta funduntur. Poſt reſurrectionem mittit apoſtolos ad gentes, & præcipit eis, ut baptizent eos in myſterio trinitatis. Pœnitet facti populum Iudæorum, & ſtatim à Petro ad baptiſma mittitur. Antequam parturiat, parit Sion, & naſcitur gens ſimul. Paulus perſequutor eccleſiæ, & lupus rapax Beniamin, Ananiæ oui ſubmittit caput: nec ante recuperat aſpectum, quàm curet baptiſmo cæcitatem. Eunuchus Candacis reginę Aethiopum, lectione prophetica, Chriſti baptiſmati præparatur. Mutat contra naturam Aethiops pellem ſuam, & pardus uarietates ſuas. Qui Ioannis acceperant baptiſma, quia ſpiritum ſanctum neſciebant, iterum baptizantur: ne quis putaret gentibus ac Iudæis, aquas ſine ſpiritu ſancto ad ſalutem poſſe ſufficere. Vox domini ſuper aquas, dominus ſuper aquas multas, dominus diluuiū inhabitare facit.

Dentes

A Dentes eius ſicut grex detonſarum,quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellos habentes fœtus,& infœcunda non eſt in eis. Si non eſt infœcunda, nec ſterilis, omnes habent ubera lacte rorantia, quæ cum Apoſtolo poſſint dicere: Filioli mei, quos iterum parturio, donec Chriſtus formetur in uobis:& lac uobis potum dedi, non eſcam. Micheas de baptiſmi gratia uaticinatur:Ipſe auertet & miſerebitur noſtri:demerget iniquitates noſtras, & proiciet in profundum maris omnia peccata noſtra. Quomodo in lauacro omnia peccata merguntur, ſi una uxor ſupernatat? Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus uir, cui non imputabit dominus peccatum. Arbitror quod poſſumus & nos huic aliquid cantico iungere:Beatus uir,cui non imputabit dominus uxorem. Audiamus & Ezechielem filium hominis, quomodo de eius uirtute pronunciet, qui hominis futurus eſt filius:Aſſumam uos de gentibus,& aſpergam ſuper uos aquam mundam,& mundabimini ab omnibus immundicijs ueſtris: & dabo uobis cor nouum & ſpiritum nouum. Ab omnibus, inquit, mundabo uos ſordibus. In omnibus nihil prætermittitur. Si ſordes emundantur, quanto magis mundiciæ non coinquinantur? Dabo uobis cor nouum,& ſpiritum nouum. In Chriſto enim Ieſu, neq; circunciſio aliquid ualet, neq; præputium, ſed noua natura. Vnde cantamus canticum nouum: & uetere homine depoſito, non ambulamus in uetuſtate literæ,ſed in nouitate ſpiritus.Hic eſt calculus nouus,cui nouum nomen inſcribitur: quod nemo ſcit legere, niſi qui illud acceperit. Quotquot enim baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus. Conſepulti enim ei ſumus per baptiſmum in morte: ut quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Toties nouitatem legimus,& tam maculoſum nomen uxoris non poteſt ulla nouitate deleri? Conſepulti ſumus Chriſto in baptiſmate, & reſurreximus per fidē operationis dei, qui ſuſcitauit eum à mortuis. Cumq; eſſemus mortui in delictis, & præputio carnis noſtræ, conuiuificauit nos cum illo, donans omnia delicta: delens quod aduerſum nos erat chirographum decreti,quod erat contrarium nobis: & ipſum tulit de medio, affigens illud cruci.

B Omnia noſtra cum Chriſto mortua ſunt, uniuerſa chirographi ueteris peccata deleta ſunt, ſolum nomen uiuit uxoris? Dies me deficiet, ſi cuncta quæ ad potentiam baptiſmi pertinent,de ſcripturis ſanctis uoluero digerere:& natiuitatis ſecūdę,imò in Chriſto primę, ponere ſacramenta.Antequam dictandi finem faciam(iam enim intelligo menſuram me excedere epiſtolæ)uolo ſuperiora capitula,in quibus futuri epiſcopi uita deſcribitur,curſim exponere:ut Apoſtolum non in unius uxoris elogio, ſed in omnibus quæ præcipit doctorem gentium ſuſcipiamus. Simul obſecro, ne quis me in ſuggillationem iſtius temporis ſacerdotum ſcripſiſſe,quæ ſcripſi,exiſtimet,ſed in eccleſiæ utilitatem. Vt enim oratores & philoſophi deſcribentes qualem uelint eſſe perfectum oratorem, & philoſophum, non faciunt iniuriam Demoſtheni & Platoni,ſed res ipſas abſq; perſonis definiunt:ſic in deſcriptione epiſcopi,& in eorum expoſitione quæ ſcripta ſunt, quaſi ſpeculum ſacerdotij proponitur. Iam in poteſtate & conſcientia ſingulorum eſt,quales ſe ibi aſpiciant:ut uel dolere ad deformitatem,uel gaudere ad pulchritudinem poſſint.Si quis epiſcopatum deſiderat,bonum opus deſiderat. Opus,non dignitatem:laborem,non delitias:opus per quod humilitate decreſcat,non intumeſcat faſtigio. Oportet ergo epiſcopum irreprehenſibilem eſſe. Idipſum quoq; ad Titum: ſi quis eſt ſine crimine. Omnes uirtutes in uno ſermone cōprehendit,& penè rem contra naturam exigit.Si enim omne peccatum,etiam in ocioſo uerbo reprehēſione dignum eſt:quis eſt ille,qui abſq; peccato,id eſt,ſine reprehenſione,uerſetur in hoc mundo? Sed futurus paſtor eccleſiæ,talis eligitur,ad cuius comparationem recte grex cæteri nominentur. Definiunt rhetores oratorē,qui ſit uir bonus,dicendi peritus. Ante uita,ſic lingua irreprehenſibilis quæritur,ut doctus merito ſuſcipiatur. Perdit enim autoritatem docendi, cuius ſermo opere deſtruitur. Vnius uxoris uirum:de hoc ſupra diximus. Nunc hoc tātum admonemus,ut ſi unius uxoris uir,etiam ante baptiſmum quæritur: cætera quoq; quæ præcepta ſunt,ante baptiſmum requiramus. Neq; enim competit uniuerſa poſt baptiſmum, & unum hoc mādatum

intelligere

intelligere ante baptiſmum. Sobrium ſiue uigilantem, νηφάλιον quippe utrunq; ſignificat. C
Prudentem, ornatum, hoſpitalē, doctorem. Sacerdotes qui miniſtrant in templo dei, prohi-
bentur uinū & ſiceram bibere: ne in crapula & ebrietate aggrauentur corda eorum: & ut ſen-
ſus officium exhibens, deo uigeat ſemper & tenuis ſit. Quod autem infert prudentem, exclu
dit eos, qui ſub nomine ſimplicitatis excuſant ſtulticiam ſacerdotum. Niſi enim cerebrum ſa
num fuerit, omnia membra in uitio erunt. Ornatum quoq; ἐπίπροσις eſt prioris uerbi, id eſt,
irreprehenſibilis. Qui uitia non habet, irreprehenſibilis appellatur: qui uirtutibus pollet, or-
natus eſt. Poſſumus & aliud intelligere ex hoc uerbo, iuxta illud Tullij: Caput eſt artis, dece
re quod facias. Sunt enim quidam ignorātes menſuram ſuam, & tantæ ſtoliditatis ac uecor
diæ, ut & in motu, & in inceſſu, & in habitu, & in ſermone communi, riſum ſpectantibus præ-
beant: & quaſi intelligentes quid ſit ornatus, comunt ſe ueſtibus & mūdicijs corporis, & lau-
tioris meſæ epulas parant: cū omnis iſtiuſmodi ornatus & cultus, ſordibus fœdior ſit. Quod
autē doctrina à ſacerdotibus expetatur, & ueteris præcepta ſunt legis, & ad Titum plenius
ſcribitur. Innocens enim & abſq; ſermone conuerſatio, quantum exemplo prodeſt, tantum
ſilentio nocet. Nam & latratu canum, baculoq; paſtoris, luporū rabies deterrenda eſt. Non
uinolentum, non percuſſorem. Virtutibus uitia oppoſuit. Didicimus quales eſſe debeamus:
diſcamus quales non eſſe debeant ſacerdotes: Vinolentia ſcurrarum eſt & comeſſatorum:
uenterq; mero æſtuans, cito deſpumat in libidines. In uino luxuria, in luxuria uoluptas, in
uoluptate impudicitia eſt. Qui luxuriatur, uiuens mortuus eſt: ergo qui inebriatur, & mor-
tuus & ſepultus eſt. Noe ad unius horæ ebrietatem nudat femora ſua, quæ per ſexcentos an
nos ſobrietate contexerat. Lot per temulentiam, neſciens libidini miſcet inceſtum: & quem
Sodoma non uicerat, uina uicerunt. Percuſſorem autem epiſcopum ille condemnat, qui dor
ſum poſuit ad flagella, & maledictus nō remaledixit. Sed modeſtum. Duobus malis unum
oppoſuit bonum: ut temulentia & ira, modeſtia refrenentur. Non litigioſum, non auarum.
Nihil enim impudentius arrogantia ruſticorum, qui garrulitatem autoritatem putant: & pa D
rati ſemper ad lites, in ſubiectum ſibi gregem tumidis ſermonibus tonant. Auariciam in ſa-
cerdote uitandam, & Samuel docet, nihil coram populo eripuiſſe ſe cuiquam probans: &
apoſtolorum paupertas, qui refrigeria ſumptuum à fratribus accipiebant, & præter uictum
atq; ueſtitum nihil ſe aliud nec habere, nec uelle gloriabantur. Quam ad Timotheum auari
ciam, ad Titum turpis lucri cupiditatem apertiſſime notat. Domum ſuam bene regentem:
non ut opes augeat, non ut regias paret epulas: non ut celatas patinas ſtruat: non ut Phaſi-
des aues lentis uaporibus coquat, qui ad oſſa perueniant, & ſuperficiem carnis non diſſol-
uant artifici temperamento: ſed ut quod populo præcepturus eſt, prius à domeſticis exigat.
Filios habentem ſubditos, cum omni caſtitate: ne ſcilicet imitentur filios Eli, qui in ueſtibulo
templi cum mulieribus dormiebant: & religionem prædam putantes, quicquid optimum in
hoſtijs erat, in ſuas delicias conuertebant. Non neophytum, ne in ſuperbiam elatus, in iudi-
cium incidat diaboli. Mirari ſatis non queo, quæ hominum tanta ſit cæcitas, de uxoribus an
te baptiſmum diſputare: & rem in baptiſmate mortuam, imò cum Chriſto uiuificatam in ca
lumniam trahere, cum tam apertum euidensq; præceptum nemo cuſtodiat. Heri catechume
nus, hodie pōtifex: heri in amphitheatro, hodie in eccleſia: ueſpere in circo, mane in altario:
dudum fautor hiſtrionum, nunc uirginum conſecrator. Num ignorabat Apoſtolus tergiuer
ſationes noſtras, & argumentorum ineptias neſciebat? Qui dixit unius uxoris uirum, ipſe
mandauit irreprehenſibilem, ſobrium, prudentem, ornatum, hoſpitalem, doctorem, mode-
ſtum: non uinolentum, non percuſſorem, non litigioſum, non auarum, nō neophytum. Ad
hæc omnia claudimus oculos, ſolas uidemus uxores. Quod autem ait: Ne in ſuperbiam ela
tus, incidat in iudicium diaboli, quis non exemplo uerum probet? Ignorat momentaneus ſa
cerdos humilitatem & manſuetudinem ruſticorum: ignorat blanditias Chriſtianas: neſcit ſe
ipſum contemnere: de dignitate transfertur ad dignitatem: non ieiunauit, non fleuit, non mo
res ſuos ſæpe reprehendit, & aſſidua meditatione correxit: non ſubſtantiam pauperibus ero

gauit

A gauit. De cathedra quodammodo ducitur ad cathedram, id eſt,de ſuperbia ad ſuperbiam. Iudicium autē & ruina diaboli,nulli dubium,quin arrogantia ſit. Incidunt in eam qui in puncto horæ,necdum diſcipuli iam magiſtri ſunt. Oportet autem eum & teſtimonium habere bonum ab his qui foris ſunt. Quale principium,talis & clauſula. Qui irreprehēſibilis eſt,non ſolum à domeſticis,ſed & ab alienis conſono ore laudatur. Alieni & extra eccleſiam ſunt Iudæi,hæretici atq; gentiles. Talis ergo ſit pontifex Chriſti:ut qui religioni detrahūt, uitæ eius
5 detrahere non audeant. At nunc pleroſq; cernimus,uel fauorem populi, in aurigarum morem precio redimere: uel tanto omnium hominum odio uiuere:ut nō extorqueant pecunia, quod mimi impetrāt geſtib. Hæc fili Oceane ſollicito timore perquirere, hæc magiſtri eccleſiæ cuſtodire debebunt,hos in ſacerdotibus eligendis canones obſeruare:non iuxta propria odia & priuatas ſimultates carpentemq; ſemper autorem ſuum inuidiam,legem Chriſti interpretari. Vide quantum ſit teſtimonium huius quem arguunt mariti,cui præter uinculum coniugale,& hoc ante baptiſmū,nihil aliud ab æmulis obiici poteſt. Qui præcipit non mœchandum,ipſe dicit & non occides. Si non mœchamur,ſed occidimus,transgreſſiores legis ſumus. Qui totam legem ſeruauerit, & offenderit in uno, fit omnium reus. Itaq; cū oppoſuerint nobis uxorem ante baptiſmum, nos ab eis omnia quæ poſt baptiſmum præcepta ſunt requiramus. Prætereunt quod non licet,& obiiciunt quod conceſſum eſt.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

T inſurgit mihi Caina hæreſis.) Quidam hic deprauauerant pro Caina Canina. De Caina
1 hæreſi meminit Auguſtinus in libello ad Quoduultdeū. Dicti ſunt Caini ſiue Caiani: nam ita legitur,quod Cain ut ſanctum uenerentur. Quod quo minus mireris, & Iudam Iſcariotem colunt,denicq; Sodomitas, Core, Dathan & Abyron. Blaſphemant legem, & deum legis autorem. Carnis reſurrectionem negāt:quancq; hoc ſanè loco Hieronymus reſpexerit ad hiſtoriam Cain,qui dixerit,maius eſſe peccatū ſuum,cq; ut ueniā mereretur. At hic aduerſarius Hieronymi dicebat,eſſe quod non remitteretur in baptiſmo. Ariminenſis ſynodi multitudo.) Hæc erat ſynodus,in
B qua Valens epiſcopus Murſenſis palàm abnegauit Arianam hęreſim in frequētiſſimo epiſcoporū, & laicorum cœtu,ut Ariminenſis concilij multitudo penè in prouerbium abierit. Meminit eius rei Hieronymus in dialogis Luciferiani & Orthodoxi. Cornutum,ut dicitur,ſyllogiſmum) Huiuſmodi ſyllogiſmos colligit Chryſippus:acerualem,quē ſoritem uocant:crocodiliten, ψευδόμενον, quē Seneca uertit mentientem:& κεραλνὸν, id eſt,cornutum,quod utrinq; occurrat in quod impingas:id quod accidere ſolet in dilēmate. Velut cum interrogat aduerſarius: In baptiſmate bona opera dimittuntur an mala? Si dixeris bona,incurris in alterū cornu,& abſurde reſpōdiſti. Si mala,incidiſti in alterū. Ergo matrimonium manet,quod malum non eſt. Chryſippei ſophiſmatis) Hic Chryſippus uſq; ad nugaciſſimam
2 deliratione fuit in dialectica curioſus. Hieronymus hoc loco ſignificat ſyllogiſmū,qui dicit ψευδόμενος, id eſt,mentiens:hoc eſt,qui refellit ſeipſum. Vt ſi quis dicat ſe mentiri. Nā ſi uere mētitur,hoc ipſo non mentitur quod mentitur. Et ſi non mentitur,hoc ipſo mentitur quod non mentitur. Item Epimenides dicit, Cretenſes eſſe mendaces. Si uerum dixit, non ſunt mendaces Cretēſes, cum uerum dicat Cretenſis. Sin mentitus eſt,non ſunt mendaces,quia falſum dixit,& ob hoc ipſum rurſum mēdaces,quia Cretenſis mentitus eſt. Hæc tametſi non ſunt exacta ad ſummum ius,ut uocant,dialectices:tamen ad explicandum hunc locū ſufficiunt. Sic enim de his ueteres dialectici nugabantur. Propoſitionis ſtrophā) Stropham uocat figurā orationis oblique tortā: ueluti ſi quis laudās uituperet, aut diſſuadēs ſuadeat, aut placans inciteta ſtρέφω,quod eſt torqueo. Piſoniano uitio.) Extat inuectiua Ciceronis in Piſonē, in qua illi obiicit hæſitantiam oris,balbutiem linguæ:& tamen cum loqui neſciret,tacere non potuit.

Non νεόφυτον) id eſt, nuper inſitum,ſiue plantatum:à νέον nuper,& φύω planto,ſiue gigno,uel naſcor.

Illud nomē dignitatis) Nempe presbyteri. πρεσβύτερος ſenioreē ſignificat. Et apud ueteres tanta erat ueneratio ſenectutis, ut honoris cauſa nomen hoc tribuerint. Et ſæpius apud Homerum ὦ γέρον, ὁ ſenex, & γέρας honor,ſiue præmium:cum γῆρας ſignificet ſenectutem. Epiſcopus aūt non dignitatis,ſed
3 officij uocabulum eſt,ab ἐπισκοπεῖν, id eſt,intendere & curam agere. Exoletorum greges.) Exoleti grandiuſculi adoleſcētes. Significat aūt turpiter obſequioſos. Ethnici meſſes eccleſiæ.) Alluſit ad uerbe Chriſti, Meſſis quidē multa. Ex gentibus enim augeē numerus fidelium. Audiant Catechumeni) Catechumeni ſcribendum eſt,à uerbo κατηχέω, quod eſt inſtruo ſiue erudio. Dictum uidetur ab ἦχος ſonus ſiue uox,quod myſteria olim non ſcriptis,ſed uoce traderentur. Fidei candidati) Candidati qui ambiunt magiſtratum. Vnde qui rem affectant,& omnia faciunt ut aſſequantur, eius candidati dicuntur,id eſt,petitores. Quintilianus filium ſuum acutæ,ſiue ut ego legendum arbitror, auitæ eloquentiæ candidatum uocat. Et in uita diui Martini legis, quē bonis operibus egerit quēdam baptiſmatis candidatum. Scottorum & Atticorum ritu.) Hic uarius habetur in exēplaribus locus. Forte legendum,

Scottorum & Asotorum ritu,ut intelligamus barbarissimas nationes,quę sine legibus uiuant,adeo ut nec matrimonia nouerint.Plutarchus scribit,Hyrcanos ante aduētum Alexādri Magni nescisse matrimonia.Et Asotorum luxuries etiam in prouerbiū abijt. Menthā & anethum.)Matthæus anethum ponit,Lucas rutam. Te sudantem ad coitum)Quidam pro coitum,scortum habent. Ego pro sudantem,subantem lego,Nam apparet facile uerbum hoc à sciolo quopiā immutatum fuisse.Est autē subare,suum ritu moliri,& sonare in coitu.Vtitur hoc uerbo Horatius in Odis,& diuus Hieronymus alibi. c

Et hæc quidē fuistis)Legendum est,& hæc quidam: quod Græce est ἅνὲς, quod nihil habet cōmune cū quidē,id est, μηδέ. Hydropas & Lymphaticos)Quidā codex habebat hydrophabas:ex quo legendum conijcio hydrophobos. ὑδροφόβοι dicuntur Græce morsi a cane rabido,quod hi aquam horreant.Et Lymphatici dicuntur insani,& hoc ab aqua:unde quidam eam insaniam contrahi putant. 4

Allophyli)id est,diuersæ nationis. Nam φῦλον natio,siue genus,& ἄλλο aliud. Sobrium siue uigilantem)Græce νηφάλιον,à uerbo νήφω, quod utrunq; significat,& sobrium atq; abstemium,& uigilantem,quod ebrij plerunq; dormitabundi sint,qui bibunt aquam minimi somni.Quin & νηφάλια dicebantur olim sacra,quæ absq; uino peragebātur:nec libabatur quicq; præter aquam ἐπίτασις.)id est, intēsio,hoc est,exaggeratio,ab ἐπιτείνω, intēdo.Plus enim est,ornatum esse uirtutibus,q̄ carere uitijs.

In aurigarum morē)Intelligit,ni fallor,aurigas certaminum equestrium,qui populi fauorē aliquando pecunia redimebant. Quod minime impetrant) Ita plerique codices habent,sed deprauate:legendum est,mimi impetrāt. Mimi,id est,histriones gestibus impetrāt,ut sibi populus faueat:nō etiam numerant,ut quidam faciunt episcopi.Et mimi habetur in quibusdam exemplaribus emēdationibus. 5

ANTIDOT. Tametsi Hieronymus Cainā hāc hæresim uocat,& miro stomacho debacchat in hunc aduersariū,tamen illius sententiā sequitur ecclesia,nō Hieronymi.Atqui Decreta probant Hieronymi scripta citra exceptionem.Verum hanc rem argumentis excutere non est huius instituti.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus subornarat Magnum quēdam oratorē Romanum,qui quærat ab Hieronymo,cur libris ecclesiasticis admisceret literas ethnicorum,& sacra prophanis contaminaret. Huic rationem reddit, ostenditq; quatenus id liceat,& quorum exemplo id faciat.

HIERONYMVS MAGNO ORATORI ROMANO.

SEbesium nostrum tuis monitis profecisse,non tam epistola tua q̄ ipsius pœnitudine didicimus.Et mirum in modū, plus correptus placuit,q̄ errans læserat.Certauerunt inter se indulgentia parentis,& filij pietas:dum alter præteritorum non meminit,alter in futurum quoq; officia pollicetur. Vnde & mutuo nobis tibiq; gaudendum est:quia nos filium recepimus,tu discipulum comprobasti.Quod autem quæris in calce epistolæ tuæ:cur in opusculis nostris,secularium literarū interdum ponamus exempla:& candorem ecclesiæ,ethnicorum sordibus polluamus.Responsum breuiter habeto. Nunquam hoc quæreres,nisi te totum Tullius possideret,si scripturas sanctas legeres,si interpretes earum,omisso Volcatio euolueres. Quis enim nesciat & in Moyse,& in prophetarum uoluminibus quædam assumpta de gētilium libris, & Solomonem philosophis Tyri, & nonnulla proposuisse,& aliqua respondisse? Vnde in exordio prouerbiorum cōmonet,ut intelligamus sermones prudentiæ,uersutiasq; uerborum,parabolas, & obscurū sermonem, dicta sapientum, & ænigmata quæ proprie dialecticorum & philosophorum sunt. Sed & Paulus apostolus Epimenidis poetæ abusus uersiculo est,scribens ad Titū: Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. id est,Cretenses semper mendaces,malæ bestiæ,uētres pigri.Cuius heroici hemistichiū postea Callimachus usurpauit.Nec mirū si apud Latinos metrum non seruet,ad uerbū expressa trāslatio,cū Homerus eadē lingua uersus in prosam,uix cohæreat.In alia quoq; epistola,Menādri ponit senariū: φθείρουσιν ἤθη χρησθ' ὁμιλίαι κακαί. id est:Corrūpunt em̄ mores bonos colloquia mala.Et apud Athenienses in Martis curia disputans,Aratū testē uocat.Ipsius em̄ & genus sumus,quod Græce dicitur: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.Et est clausula uersus heroici.Ac ne parū hoc esset,ductor Christiani exercitus & orator inuictus pro Christo causam agens:etiā inscriptionem fortuitā,arte torquet in argumentum fidei.Didicerat enim à uero Dauid, extorquere de manibus hostium gladium,& Goliæ superbissimi caput proprio mucrone truncare.Legerat in Deuteronomio domini uoce præceptum, mulieris captiuæ radendum caput, supercilia, omnes pilos & ungues corporis amputandos,& sic eam habendā in coniugio.Quid ergo mirum,si & ego sapientiā secularem propter

A pter eloquij uenustatem, & membrorũ pulchritudinem, de ancilla atq; captiua Israelitidem facere cupio? Et si quicquid in ea mortuum est, idololatriæ, uoluptatis, erroris, libidinum, uel
2 præcido, uel rado: & mixtos purissimo corpori uernaculos ex ea genero domino Sabaoth? Labor meus in familiam Christi proficit: stuprum in alienam, auget numerum conseruorũ. Osee accepit uxorem fornicariam Gomer filiam Debelaim, & nascitur ei de meretrice filius Iezrael, qui uocatur semen dei. Esaias nouacula acuta barbam & crura radit peccantium. Et Ezechiel in typo fornicantis Hierusalem tondet cæsariem suam: ut quicquid in ea absq; sensu & uita est, auferatur. Cyprianus uir eloquẽtia pollens & martyrio, Firmiano narrãte mordetur, cur aduersus Demetrianum scribẽs, testimonijs usus sit prophetarũ & apostolorum, quæ ille ficta & cõmenticia esse dicebat: & non potius philosophorum & poetarũ, quorum autoritati ut ethnicus cõtraire non poterat. Scripserunt contra nos Celsus atq; Porphyrius: priori Origenes, alteri Methodius, Eusebius & Apollinarius fortissime responderunt. Quorum Origenes octo scripsit libros. Methodius usq; ad decẽ milia ꝓcedit uersuũ. Eusebius & Apollinarius uigintiquinq; & triginta uolumina condiderũt. Lege eos & inuenies nos cõparatione eorum imperitissimos: & post tanti temporis ocium, uix quasi per somniũ quod pueri didicimus, recordari. Iulianus Augustus septem libros in expeditione Parthica, aduersum Christum euomuit: & iuxta fabulas poetarum, suo se ense lacerauit. Si contra hunc scribere tentauero, puto interdices mihi ne rabidũ canem, philosophorum & Stoicorum doctrinis, id est, Herculis claua repercutiam: quanq̃ Nazarenum nostrũ, & (ut ipse solebat dicere) Galilæum statim in prælio senserit: & mercedem linguæ putidissimæ, contumelijs perfossus acceperit. Iosephus antiquitatẽ approbans Iudaici populi duos libros scripsit cõtra Appionem Alexandrinum grãmaticum: & tãta secularium profert testimonia, ut mihi miraculũ subeat, quomodo uir Hebræus & ab infantia sacris literis eruditus, cũctam Græcorũ bibliothecam
B euoluerit. Quid loquar de Philone, quem uel alterum uel secundum Iudæum Platonem criti ci pronunciant? Currã per singulos. Quadratus apostolorũ discipulus, & Athenien sis ponti fex ecclesiæ, nõne Adriano principi, Eleusinæ sacra inuisenti, librũ pro nostra religione tradidit? Et tantæ admirationi omnibus fuit, ut persecutionem grauissimã, illius excellens sedaret ingenium. Aristides philosophus, uir eloquentissimus, eidẽ principi apologeticum pro Christianis obtulit, contextum philosophorũ sententijs: quẽ imitatus postea Iustinus, & ipse philosophus, Antonino Pio & filijs eius senatuiq; librũ contra gẽtiles tradidit, defendens ignominiam crucis, & resurrectionem Christi tota prædicãs libertate. Quid loquar de Melitone Sardensi episcopo? Quid de Apollinario Hierapolitanę ecclesiæ sacerdote, Dionysioq; Corinthiorum episcopo, & Tatiano, & Bardesane, & Hirenæo Photini martyris successore: qui hæresecon singularum uenena, ex quibus philosophorum fontibus emanarint, multis uoluminibus explicarunt? Pantænus Stoicæ sectæ philosophus, ob præcipuæ eruditionis gloriã, à Demetriano Alexandrię episcopo missus est in Indiam: ut Christũ apud Brachmanas, & illius gentis philosophos prædicaret. Clemens Alexandrinæ ecclesię presbyter, meo iudicio omnium eruditissimus, octo scripsit Stromatum libros, & totidem ὑποτυπώσεων, & alium contra gentes, pædagogi quoq; tria uolumina. Quid in illis indoctum, imò quid non è media philosophia est? Hunc imitatus Origenes, decem scripsit Stromateas, Christianorum & philosophorũ inter se sentẽtias comparans: & omnia nostræ religionis dogmata de Platone & Aristotele, Numenio, Cornutoq; confirmans. Scripsit & Milciades contra gentes uolumen egregiũ. Hippolytus quoq; & Apollonius, Romanæ urbis senatores, propria opuscula condiderunt. Extant & Iulij Aphricani libri, qui temporũ scripsit historias: & Theodori, qui postea Gregorius appellatus est, uiri apostolicorum signorum atq; uirtutum, & Dionysij Alexandrini episcopi: Anatolij quoq; Laodicenæ ecclesiæ sacerdotis, necnon presbyterorum Pamphili, Pierij, Luciani, Malchionis, Eusebij Cæsarien sis episcopi, & Eustathij Antiocheni, & Athanasij Alexãdrini: Eusebij quoq; Emiseni, & Triphillij Cyprij, & Asterij Scythopolitæ, & Serapionis confessoris: Titi quoq; Bostrẽsis episcopi: Cappadocumq;, Ba

silij, Gregorij, Amphilochij: qui omnes intantum philosophorum doctrinis atq; sententijs c
suos refarciunt libros, ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem seculi, an scientiam scripturarũ. Veniam ad Latinos. Quid Tertulliano eruditius, quid acutius? Apologeticus eius & cõtra gentes libri, cunctam seculi obtinent disciplinam. Minutius Felix causidicus Romani fori, in libro, cui titulus octauius est: & in altero contra mathematicos, si tamen inscriptio non mẽtitur autorem, quid gentilium scripturarum dimisit intactũ? Septem libros aduersus gentes Arnobius ædidit: totidẽq; discipulus eius Lactantius, qui de ira quoque & opificio dei duo uolumina condidit: quos si legere uolueris, dialogorum Ciceronis in eis ὠφέλημα reperies. Victorino martyri in libris suis licet desit eruditio, tamẽ non deest eruditionis uoluntas. Cyprianus quod idola dij non sint, qua breuitate, qua historiarum omnium scientia, quorum uerborum & sensuum splendore perstrinxit? Hilarius meorum confessor temporũ & episcopus, duodecim Quintiliani libros & stilo imitatus est, & numero: breuiq; libello quem scripsit contra Dioscorum medicum, quid in literis possit, ostendit. Iuuencus presbyter, sub Cõstantino historiã domini saluatoris uersibus explicauit: nec pertimuit Euangelij maiestatem sub metri leges mittere. De cæteris uel mortuis uel uiuentibus taceo: quorum in scriptis suis & uires manifestæ sunt & uoluntas. Nec statim praua opinione fallaris, contra gentes hoc esse licitum, in alijs disputationibus dissimulandum: quia omnes penè omnium libri, exceptis his qui cum Epicuro literas non didicerunt, eruditionis doctrinæq; plenissimi sunt. Quanquam ego illud magis reor, quod dictanti uenit in mentẽ, non te ignorare quod semper à doctis uiris usurpatum est: sed per te mihi proponi ab alio quęstionem, qui forte propter amorẽ historiarũ Salustij, Calphurnius cognomẽto Lanarius sit. Cui quæso ut suadeas, ne uescentiũ dentibus edentulus inuideat: & oculos caprearum, talpa contemnat. Diues (ut cernis) ad disputandum materia, sed iam epistolaris angustia finienda est.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

D
1

Misso Volcatio euolueres.) Volcatius commentaria scripsit in Ciceronem, ut testatur Seneca. Pro Volcatio quidam inepti supposuerãt supercilio. O audaciam, statim mutare, quod non intelligas. Dialecticorum.) Ad hos refert uersutias argutiarum propter elenchos. Ad Titum.) Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. id est, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres inertes. θηρίον proprie bestiam significat noxiam, ut uiperam, crocodilum. Et ipsos uentres uocat, homines uentri deditos. Hic uersus celebris factus est syllogismo, qui uocatur, ψευδόμενος, id est, mentiens: hunc enim in exemplum adducunt. Ponit senarium.) Nam est iambicus trimeter: φθείρουσιν ἤθη χρηθ' ὁμιλίαι κακαί, id est, Mores probos colloquia corrumpunt mala.

Quod Græce dicitur: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.) id est: Huius enim & genus sumus: est hemistichium Arati in Phænomenis, quod opus adhuc extat. Inscriptionem fortuitam.) Quia inuenerat Athenis aram inscriptam, Ignoto deo. Est autem maxime rhetoricum, cũ id quod suademus ut fiat, iam factum esse dicamus. Suadeo ut colatis deum, quem iam colitis, sed ignotum. Item de Leone narrat Philostratus, cum prodisset ad populum suasurus cõcordiam, statimq; populus risisset obesum, ut erat. Ridetis, inquit? Est mihi uxor me crassior, tamen unus lectulus capit concordes: discordes ne tota quidem domus. Atq; ita fortuitum risum uertit in argumentum suadendæ concordiæ. Et mixtos.) Græci mi 2
sceri pro coire dicunt, quod & hic significat. Vernaculos.) Vernas uernaculos uocat. Verna seruus est domi tuæ natus: quod genus seruorum simillimum erat liberis. Contumelijs perfossus.) Quid est contumelijs perfossus, an magnum si quis illi beluæ maledixerit? Legendum igitur, conto perfossus: sic enim scribit Orosius, dum post sceleratissimum uotum, quo monachos & episcopos omnes incendio destinarat, ab obuio quodam equite conto ictus interijt. Vel alterum uel secundum Iudæum.) Codices dissident. Legendum censeo: uel alterum, uel Iudæum Platonem. Critici.) Critici uocabantur censores alienorum operum, à κρίνω iudico. ὑποτυπώσεων.) In quibusdam libris additum est, id est, dispositionum: opinor legendum, expositionum. Nam ὑποτύπωσις est, cum res explicatur & oculis proponitur. In eis ὠφέλιμα.) id est, compendium, siue abbreuiationem. Calphurnius.) Sepius inculcat hunc Calphurnium Salustianum, nec adhuc liquet quisnam sit, nisi quod à calidis furnis & lanionibus dicta uidentur cognomina, ut luxuriosum intelligas simul & ferocem ac tyrannicum. Ruffinum enim, opinor, notat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Refellit eorum errorem, qui diaconum presbytero æquabant, ostendens quid sit discriminis inter episcopum, sacerdotem, presbyterum & diaconum.

Hieronymus

A 1 LEgimus in Esaia: Fatuus fatua loquetur. Audio quendam in tantam erupisse ue
cordiam, ut diaconos presbyteris, id est, episcopis anteferret. Nam cum apostolus perspicue doceat eosdem esse presbyteros quos episcopos: quid patitur mensarum & uiduarum minister, ut supra eos se tumidus efferat, ad quorum preces Christi corpus sanguisq; conficitur? Quæris autoritatem? Audi testimonium. Paulus & Timotheus serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis & diaconis. Vis & aliud exemplum? In Actibus apostolorum, ad unius ecclesiæ sacerdotes ita Paulus loquitur: Attendite uobis & cuncto gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit episcopos, ut regeretis ecclesiam domini, quã acquisiuit sanguine suo. Ac ne quis contentiose in una ecclesia plures episcopos fuisse contendat, audi & aliud testimoniũ, in quo manifestissime comprobatur eundem esse episcopum atq; presbyterum. Propter hoc reliqui te in Creta, ut quæ deerant corrigeres, & constitueres presbyteros per ciuitates, sicut & ego tibi mãdaui. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, quasi dei dispensatorem. Et ad Timotheum: Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ tibi data est prophetiæ, per impositionem manuũ presbyterij. Sed & Petrus in prima epistola: Presbyteros, inquit, in uobis precor compresbyter, & testis passionum Christi, & futuræ gloriæ quæ reuelãda est, particeps,
2 regere gregem Christi, & inspicere nõ ex necessitate, sed uoluntarie iuxta deum. Quod quidem Græce significantius dicitur ἐπισκοποῦντες id est, super intẽdentes: unde & nomẽ episcopi tractum est. Parua tibi uidentur tantorum uirorum testimonia? Clangat tuba euangelica, filius tonitrui, quem Iesus amauit plurimum: qui de pectore saluatoris doctrinarũ fluenta potauit: Presbyter, electæ dominæ & filijs eius, quos ego diligo in ueritate. Et in alia epistola: Presbyter, Caio charissimo, quem ego diligo in ueritate. Quod autẽ postea unus electus est, qui cæteris pręponeretur, in schismatis remediũ factum est: ne unusquisq; ad se trahens Christi ecclesiam rumperet.
B Nam & Alexandriæ à Marco euangelista usq; ad Heraclam & Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electũ, in excelsiori gradu collocatum, episcopum nominabant: quomodo si exercitus imperatorem faciat: aut diaconi eligant de se, quem industrium nouerint, & archidiaconum uocẽt. Quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faciat? Nec altera Romanę urbis ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Galliæ, & Britanniæ, & Africa, & Persis, & Oriens, & India, & omnes barbaræ nationes, unum Christum adorant: unam obseruant regulã ueritatis. Si autoritas quæritur, orbis maior est urbe. Vbicunq; fuerit episcopus, siue Romæ siue Eugubij, siue Constantinopoli siue Rhegij, siue Alexandriæ siue Tanis: eiusdem meriti, eiusdem est & sacerdotij. Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas, uel sublimiorem uel inferiorem episcopum non facit. Cæterum omnes apostolorum successores sunt. Sed dicis, quomodo Romæ ad testimonium diaconi presbyter ordinatur? Quid mihi profers unius urbis cõsuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges ecclesiæ uindicas? Omne quod rarum est, plus appetitur. Pulegium apud Indos pipere preciosius est. Diaconos paucitas honorabiles, presbyteros turba contemptibiles facit. Cæterum etiam in ecclesia Romæ, presbyteri sedent, & stant diaconi: licet paulatim increbrescentibus uitijs, inter presbyteros absente episcopo sedere diaconum uiderim: & in domesticis cõuiuijs, benedictiones presbyteris dare. Discant qui hoc faciũt non se recte facere, & audiant apostolos: Non est dignũ, ut relinquentes uerbum dei, ministremus mensis. Sciant quare diaconi constituti sint. Legant Acta apostolorum, recognoscentur conditionis suæ. Presbyter & episcopus aliud ætatis, aliud dignitatis est nomen. Vnde & ad Titum, & ad Timotheum de ordinatione episcopi & diaconi dicitur: de presbyteris omnino reticetur: quia in episcopo & presbyter continetur. Qui prouehitur, de minori ad maius prouehitur. Aut igitur ex presbytero ordinetur diaconus, ut presbyter minor diacono cõprobetur, in quem crescit ex paruo: aut si ex diacono ordinatur presbyter, nouerit se lucris minorem, sacerdotio esse maiorem. Et ut sciamus traditiones apo

ſtolicas ſumptas de ueteri teſtamento, quod Aaron & filij eius atq; leuitæ in templo fuerũt, c
hoc ſibi episcopi & presbyteri & diaconi uendicent in eccleſia.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

LEgimus in Eſaia.) Nempe ca. xxxij. Fatuus enim fatua loquetur, & cor eius uana intelliget. 1
Eandẽ ſententiam totidẽ uerbis extulit Euripides: Μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει, id eſt, ſtultus enim ſtulta loquitur. Quid patitur) Græcam loquẽdi figuram haud ſcio an imprudẽs expreſſit Hieronymus, τί ἔπαθεν, id eſt, quid illi accidit: ita loquimur, cũ rem nouã & abſurdam ſignificamus. Et uiduarum miniſter) Locus eſt in Actis apoſtolorum cap. vi, de creatis ſeptẽ diaconis: qui, quo quietiores eſſent apoſtoli, menſæ miniſtrauerunt: unde διάκονος Græce miniſter appellatur. Verum hic locus mihi uidetur nõ uacare mendo: quanq; conſentientibus exemplaribus, nolui mutare ſcripturã: nec enim legimus diaconos miniſtraſſe uiduis magis q̃ cæteris Chriſtianis. Fortaſſe legendum, menſarũ miniſter, & uiduarum ſucceſſor, aut tale quippiam. Siquidẽ hinc orta fuit diaconorum inſtitutio, quod creſcente diſcipulorum multitudine, natum ſit murmur Græcorum aduerſus Hebræos, quod illorum uiduæ deſpicerentur in quotidiano miniſterio, cum apoſtoli ſuas quaſdam circũducerent: ut indicat & Paulus in priore epiſtola ad Corinth. cap. ix. Nunquid nõ habemus poteſtatem circunducẽdi ſororẽ mulierculã, ſicut & cæteri apoſtoli, & fratres domini & Cephas? Atq; ob hãc cauſam, excluſis, ut apparet, à miniſterio uiduis, ordinati ſunt diaconi. Et inſpicere, nõ ex) In prima epiſt. 2
Petri, cap. v. Sed uidetur Hieronymus paulo aliter legiſſe, q̃ noſtra habent exemplaria, in quibus ſcriptum eſt: ποιμάνατε τὸν ποιμνιῶντες, id eſt, paſcite inſpicientes. Quanq; neutrum uerbũ cõmode Latinis reddi poterat. Neq; enim ποιμαίνειν ſimpliciter eſt paſcere, ſeu regere, ſed paſcere gregem: & ἐπισκοπεῖν non eſt inſpicere cognoſcẽdi cauſa, quod ea uox ſignificat Latinis, ſed aduigilare, ut de neceſſarijs prouideas. Heraclã.) Hic fuit unus ex Origenis diſcipulis, qui poſt Demetriũ Alexandrinæ eccleſię præfectus fuit. Romæ ſiue Eugubij) Oppidorũ nomina ſunt diuerſis diſſita locis. Eugubiũ in Italia eſt, Conſtantinopolis in Thracia, prius dicta Byzãtium: Rhegium in Brutia, ſiue in agro Brutiorum, adhærens Italiæ, Alexandria & Tanis in Aegypto: ſed ita uidetur coniunxiſſe ut ſemper celebri urbi frigidum aliquod oppidulum opponatur, Eugubium Romæ, Conſtãtinopolim Rhegio, quibus hoc cõmune eſt, quod utraq; eſt littoralis, Alexandriam Tani. Colligit enim epiſcopi dignitatẽ, non æſtimari magnitudine ditionis, ſed merito uitæ officio omnes eſſe æquales. Pulegiũ apud Indos.) Pulegium herba eſt, in Italia uilis, quod illic paſſim naſcatur: apud Indos cariſſima, quod illic non proueniat, Contra piper apud Indos uile, quod illic plurimum eſt: à nobis magno emitur, quia rarum. D

ANTIDOT. Quod epiſcopo minus tribuit dignitatis, q̃ his temporibus uidentur poſſidere: non ad hanc tempeſtatẽ, ſed ad eam, in qua uixit Hieronymus, referri debet. Si noſtros uidiſſet epiſcopos, longe aliud dixiſſet. Præterea æquare uidetur omnes epiſcopos inter ſe, perinde quaſi omnes ex æquo apoſtolis ſucceſſerint. Nec putat ullũ epiſcopum alio minorẽ eſſe, quod ſit humilior: aut maiorem, quod ſit opulentior. Nam æquat Eugubienſem epiſcopum cũ Romano. Deinde non putat epiſcopum quouis presbytero præſtantiorem eſſe, niſi quod ius habet ordinandi. Certe metropolitanus habet aliquid dignitatis & iuriſditionis ſupra reliquos epiſcopos. Itaq; quod hic æquat humilium urbium epiſcopos cum alijs, ad diaconos eſt referendũ: qui nõnullis locis præferebãtur presbyteris, quos propemodum æquat epiſcopis. Et alicubi dicit, presbyteros in apoſtolorũ uicẽ ſuccedere, epiſcopum in locum Chriſti. In hoc igitur æquales ſunt epiſcopi & presbyteri, quod ubicunq; ſunt, diaconis ſint præferendi.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Origenes, ex ſententia Platonis, permittebat ſapienti bonoq; uiro mẽdacium, modo ſalutare ijs, quorum gratia fieret. Et Hieronymus nõ caruit omnino ſuſpicione Origenici dogmatis. Nam huius ſequutus ſententiam in cõmentarijs quos ædidit in epiſtolam ad Galatas ſcripſerat, utroſq; Petrum ac Paulum, pro tẽpore ſimulatione uſos: Petrum cum ſe ſubduceret à menſa, ſuperuenientibus Hebræis: Paulum, cum illum in os acriter obiurgaret, ut per eum alios deterreret. Auguſtinus igitur adhuc iuuenis, blande quidem, ed tamen ſuſpicioſe Hieronymum admonet de hac re, negans in literis diuinis ullam mendacij ſuſpicionem eſſe recipiẽdam. Deinde non probat eius translationem ex Hebraica ueritate, quod nefas eſſe duceret uſquam à Septuaginta diſcedere autoritate.

AVGVSTINVS HIERONYMO

NVnquam æque quiſquam tam facile cuilibet facie innotuit, quàm mihi tuorum in domino ſtudiorum quieta lætitia, & uere exercitatio liberalis. Quanquam ergo percupiam omnino te noſſe, tamen exiguum quiddam tui minus habeo præſentiam uidelicet corporis: quam ipſam etiam poſtea quàm te beatiſſimus

nunc

A nunc episcopus,tunc uero iam episcopatu dignus,frater Alipius uidit, remeansq; à me uisus est:negare nõ possum, magna ex parte mihi esse relatu eius impressam: & ante reditũ cum te ille ibi uidebat,& ego uidebam,sed oculis eius. Non enim animo me atq; illũ, sed corpore duos, qui nouerit dixerit,concordia duntaxat & familiaritate fidissima: non meritis,quibus ille antecellit.Quia ergo me primitus communione spiritus, quo in unum nitimur:deinde illius ex ore iam diligis,nequaquam impudenter, quasi aliquis ignotus, commendo germanitati tuæ fratrem Profuturum,quem nostris conatibus deinde adiutorio tuo uere profuturum speramus: nisi forte quod talis est, ut ipse tibi per eum fiam conmendatior, quàm ille per me.Hactenus fortasse scribere debuerã, si esse uellẽ epistolarũ solenniũ more cõtentus. Sed scatet animus in loquelas communicandas tecum de studijs nostris, quæ habemus in Christo Iesu domino nostro:qui nobis multas utilitates & uiatica quædam demõstrauit itineris, & iam per tuam charitatem nõ mediocriter ministrare dignatur. Petimus ergo,& nobiscum petit omnis Aphricanarum ecclesiarũ studiosa societas:ut in interpretandis eorum libris,qui Græce scripturas nostras quàm optime tractauerũt,curam atq; operam impendere nõ graueris.Potes enim efficere,ut nos quoq; habeamus illos tales uiros:& unum potissimum, quem tu libentius in tuis literis sonas. De uertendis autem in linguam Latinam sanctis literis canonicis, laborare te nollem,nisi eo modo quo Iob interpretatus es:ut signis adhibitis,quid inter hanc tuam & Septuaginta, quorũ est grauissima autoritas, interpretationem distet,appareat. Satis aũt nequeo mirari, si aliquid adhuc in Hebraicis literis & exemplaribus inuenitur,quod tot interpretes illius linguæ peritissimos fugerit. Omitto enim Septuaginta,de quorum uel consilij,uel maiore spiritus concordia,quasi unus homo esset,non audeo in aliquam partem certam ferre sententiam,nisi quod eis præminentem autoritatem in hoc munere sine controuersia tribuendam existimo. Illi me plus mouent, qui cum po-
B steriores interpretarentur, & uerborum locutionumq; Hebræarum uiam atq; regulas mor-
1 dicus (ut fertur)tenerent, non solum inter se non consenserunt,sed etiam reliquerunt multa, quæ tanto post eruenda & prodenda remanerent. Si enim obscura sunt, te quoque in illis falli potuisse creditur. Si autem manifesta, superfluum est te uoluisse explanare, quod illos latere non potuit. Huius igitur rei pro tua charitate expositis causis, certum me facias obsecrauerim. Legi etiam quædam scripta, quæ tua dicerentur, in epistolas apostoli Pauli, quarum unam ad Galatas,cum enodare uelles: uenit in manus locus ille, quo apostolus Petrus à pernicioſa simulatione reuocatur. Ibi patrocinium mendacij susceptum esse, uel abs te tali uiro,uel à quopiam,si alius illa scripsit:fateor non mediocriter doleo,donec refellantur,si forte refelli possunt, ea quæ me mouent. Mihi enim uidetur exitiosissime credi aliquod in sanctis libris haberi mẽdacium:id est eos homines, per quos nobis illa scriptura ministrata est atq; conscripta,aliquid in suis libris fuisse mẽtitos. Alia quippe quæstio est:sit ne aliquando mentiri uiri boni,& alia quæstio est: Vtrum scriptorẽ sanctarum scripturarum mentiri oportuerit:imò uero non alia,sed nulla est quæstio. Admisso emm̃ semel in tantum autoritatis fastigium officioso aliquo mẽdacio,nulla illorum librorũ particula remanebit,quæ non ut cuiq; uidebitur,uel ad mores difficilis,uel ad fidẽ incredibilis,eadẽ pernicioſissima regula ad mentientis autoris consilium officiumq; referatur. Si enim mẽtiebatur apostolus Paulus,cũ apostolum Petrũ obiurgans diceret:Si tu,cum sis Iudæus,gentiliter & non Iudaice uiuis,quẽadmodum cogis gentes Iudaizare? & recte illi uidebatur Petrus feciſſe,quem non recte feciſſe & dixit & scripsit, ut quasi animos tumultuantium deliniret:quid respõdebimus,cũ exurrexerint peruersi homines,prohibentes nuptias,quos futuros ipse prænunciauit:& dixerint,totum illud quod idem Apostolus de matrimoniorum iure firmando loquutus est: propter homines qui dilectione coniugum tumultuari poterant, fuisse mentitum: scilicet non quod hoc senserit, sed ut illorum placaretur aduersitas? Non enim opus est multa cõmemorare: Possunt enim uideri etiam de laudibus dei esse officioſa mendacia, ut apud homines pigriores dilectio eius ardescat,atque ita nusquam certa erit in sanctis literis castæ ueritatis autori-

tas. Nónne attendimus eundem Apoſtolum, cum ingenti cura ueritatis commendandæ di/ c
cere? Si autem Chriſtus nō reſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra, inanis eſt & fides ueſtra. Inuenimur autem & falſi teſtes dei: quia teſtimonium diximus aduerſus deum, quod ſuſcita uit Chriſtum, quem non ſuſcitauit. Si quis huic diceret: quid in hoc mendacio perhorreſcis, cum id dixeris, quod etiam ſi falſum ſit, ad laudem dei maxime pertinet? nónne huius de/ teſtatus inſaniā, quibus poſſet uerbis & ſignificationibus in lucem penetralia ſui cordis ape/ riret, clamans nō minore, aut fortaſſe etiam maiore ſcelere in deo laudari falſitatem, quàm ueritatē uituperari? Agendum eſt igitur, ut ad cognitionem diuinarum ſcripturarū talis ho/ mo accedat, qui de ſanctis libris tam ſancte & ueraciter æſtimet, ut nolit aliqua eorum parte delectari per officioſa mendacia: potiuſq; id quod non intelligit, tranſeat, quàm cor ſuū præ ferat illi ueritati. Profecto enim cum hoc dicit, credi ſibi expetit: & id agit, ut diuinarum ſcri/ pturarum autoritatibus non credamus. Et ego quidem qualibuſcunque uiribus, quas domi/ nus ſuggerit, omnia illa teſtimonia quę adhibita ſunt aſtruendę utilitati mēdacij, aliter opor tere intelligi oſtenderem: ut ubique eorum firma ueritas doceretur. Quàm enim teſtimonia mendacia eſſe non debent, tam nō debent fauere mendacio. Sed hoc intelligentiæ tuæ relin quo. Admota enim lectioni diligētiori cōſideratione, multo id fortaſſe facilius uidebis quàm ego. Ad hanc autem conſiderationem coget te pietas, qua cognoſcis fluctuare autoritatem ſcripturarum diuinarum: ut in eis quod uult quiſque credat: quod non uult, non credat: ſi ſe/ mel fuerit perſuaſum, aliqua ratione illos uiros per quos nobis hæc miniſtrata ſunt, in ſcriptu ris ſuis officioſe potuiſſe mētiri: niſi forte regulas quaſdā daturus es: quibus nouerimus ubi oportet mentiri, & ubi nō oporteat. Quod ſi fieri poteſt, nullo modo mendacibus dubijſq; rationibus id explices quæſo. Nec me oneroſum, aut impudentē iudices, per humanitatem ueraciſſimam domini noſtri. Nam ut non dicam nulla, certe nō magna culpa, meus error ue ritati fauet: ſi recte in te ueritas poteſt fauere mendacio. Multa alia cum ſynceriſſimo corde tuo loqui cuperem, & de Chriſtiano ſtudio conferre, ſed huic deſiderio meo nulla epiſtola D
ſatis eſt. Vberius idipſum poſſum per fratrem Profuturū, quem miſcēdum & alendum dul/ cibus atque utilibus ſermocinationibus tuis miſiſſe me gaudeo. Et tamen quantum uellem, nec ipſe quod eius pace dixerim, forſitā capit, quāquam nihilo me illi prætulerim. Ego enim me fateor tui capaciorem, ſed ipſum uideo fieri pleniorem, quo me ſine dubitatione antecel/ lit: & poſteaquam redierit, quod domino adiuuante proſperato fiat curſu, cum eius pecto/ ris abs te cumulati particeps fuero, non eſt impleturus quod in me adhuc uacuum erit, at/ que auidum ſenſuum tuorum. Ita fiet, ut & ego etiam tunc egentior ſim, ille copioſior. Sanè idem frater aliqua ſcripta noſtra fert ſecum, quibus legendis ſi dignationē adhibueris, etiam ſynceram fraternamq; ſeueritatē adhibeas quæſo. Non enim aliter intelligo quod ſcriptum eſt: Emendabit me iuſtus in miſericordia, & arguet me, oleum autem peccatoris non impin/ guet caput meum: niſi quia magis amat obiurgator ſanans, quàm adulator unguens caput. Ego autem difficillime bonus iudex lego quod ſcripſerim, ſed aut timidior recto, aut cupi/ dior. Video etiam interdum uitia mea, ſed ea malo audire à melioribus, ne cum me recte for taſſe reprehendero, rurſus mihi blandiar, & meticuloſam mihi uidear in me potius quàm iu ſtam tuliſſe ſententiam.

SCHOLIVM PRAECEDENTIS EPISTOLAE

Regulas mordacius (ut fertur) tenerent.) Refragātibus licet omnibus exemplaribus, lego mor 1
dicus, pro mordacius. Nam mordicus tenere dicimur, quod pertinacius tenemus; non unguibus ſo/ lum, uerum & dentibus. Neq; uero mihi diſplicuerit, ſi pro uiam, uim legamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Iterum de eadem re ſcribit, oſtendēs, eum Pauli locum alia ratione potuiſſe expoſi.

AVGVSTINVS HIERONYMO

HAbeo gratiam, quod pro ſubſcripta ſalutatione, mihi plenam epiſtolam reddi/ diſti, ſed breuiorem multo quàm ex te uellem ſuſcipere tali uiro, à quo tempora quantali/

A quantalibet occupet,nullus sermo prolixus est.Quanquam itaq; nos negociorũ alienorum, eorumq; secularium,curis circunstemur ingentibus,tamen epistolæ tuæ breuitati, facile non ignoscerem, nisi cogitarem quàm paucioribus uerbis meis redderetur. Quare aggrederé quæso istam nobiscum literariam collocutionem, ne multum ad nos disiungendos liceat absentiæ corporali, quanquam simus in domino spiritus unitate coniuncti, etiam si ab stilo quiescamus atque taceamus. Et libri quidem quos de horreo dominico elaborasti, penè totum nobis te exhibent. Si enim ptopterea te non nouimus, quia faciem corporis tui non uidimus:hoc modo nec ipse te nosti,nam tu quoq; non uides eam.Si autem tibi non ob aliud notus es, nisi quia nosti animum tuum, & nos eum non mediocriter nouimus in literis tuis, in quibus benedicimus dominum, quod tibi & nobis omnibusq; fratribus qui tua legunt, te talem dedit. Liber quidam tuus inter cætera non diu est quod uenit in manus nostras: quæ sit eius inscriptio, nescimus adhuc. Non enim hoc codex ipse,ut assolet,in liminari pagina prætendebat. Epitaphium tamẽ appellari dicebat frater,apud quem inuẽtus est: quod ei nomen tibi placuisse ut inderetur crederemus, si eorum tantum hominum,uel uitas,uel scripta legissemus,qui iam defuncti essent. Cum uero multorũ & eo tempore quo scribebatur, & nunc usq; uiuentium, ibi commemorentur opuscula:miramur cur hunc ei titulum, uel imposueris, uel imposuisse credaris. Tamen utiliter à te conscriptum eundem librum satis approbamus. In expositione quoq; epistolæ Pauli apostoli ad Galatas: inuenimus aliquid quod nos multũ moueat.Si enim ad scripturas sanctas admissa fuerint,uelut officiosa mendacia,quid in eis remanebit autoritatis? Quæ tandem de scripturis illis sententia proferetur, cuius pondere contentiosæ falsitatis subruatur improbitas? Statim enim ut protuleris, si aliter sapit qui contra nititur, dicet illud quod prolatum erit,honesto aliquo officio scriptorem
C fuisse mentitũ. Vbi enim hoc non poterit:si poterit in ea narratione,qua exorsus Apostolus ait:Quæ autem scribo uobis,ecce coram deo quia non mentior, credi affirmaricq; mentitus,
B eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba:Cum uiderem,quia non recte ingrediebãtur ad ueritatem euangelij? Si enim recte ingrediebantur illi:iste mentitus est. Si autẽ ibi mentitus est, ubi uerum dixit? An ibi uerũ dixisse uidebitur,ubi hoc dixerit,quod lector sapit? Cum uero contra sensum lectoris aliquid occurrerit,officioso mendacio deputabitur? Non enim deesse poterunt causæ,cur existimetur non solum potuisse,uerumetiam debuisse mentiri:si huic regulæ conceditur locus. Non opus est hanc causam multis uerbis agere, præsertim apud te: cui sapienter prouidenti dictum est satis. Nequaquam uero mihi arrogauerim,ut ingenium tuum diuino dono aureum,meis obolis ditare contendam:nec est quisquam te magis idoneus,qui opus illud emendet. Neq; enim à me docendus es,quomodo intelligatur quod idem dicit:Factus sum Iudæis tanquam Iudæus,ut Iudæos lucrifacerem,&cætera: quæ ibi dicuntur compassione misericordiæ,non simulatione fallaciæ. Fit enim tanquã ægrotus,qui ministrat ægroto,non cum se febres habere mentitur: sed cum animo cõdolentis cogitat, quemadmodum sibi seruiri uellet, si ipse ægrotaret. Nam utiq; Iudæus erat, Christianus aũt factus,non Iudæorum sacramenta reliquerat,quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat,acceperat.Sed ideo susceperat ea celebranda, cũ iam Christi esset apostolus:ut doceret non esse pernicioſa his qui ea uellent, sicut à parentibus per legem accepe rant,custodire,etiam cum in Christo credidissent: non tamẽ in eis iam constituerent spem salutis,quoniam per dominum Iesum salus ipsa,quæ ipsis sacramentis significabatur,aduenerat.Ideoq; gentibus,quod insuetos à fide reuocarent onere graui & nõ necessario, nullo modo imponenda esse censebat.Quapropter non ideo Petrum emendauit,quod paternas traditiones obseruaret,quod si faceret uellet,nec mẽdaciter nec incõgrue faceret:quàmuis enim iam superflua, tamen solita non nocerent:sed quoniã gentes cogebat Iudaizare, quod nullo modo posset,nisi ea sic ageret, tanquã adhuc etiã post domini aduentũ necessaria saluti forent,quod uehemẽter per apostolatũ Pauli ueritas dissuasit.Nec apostolus Petrus hoc ignorabat, sed id faciebat timens eos qui ex circuncisione erant.Itaq; & ipse uere correctus est: &

Paulus uera

uera narrauit:ne ſancta ſcriptura,quæ ad fidem poſteris ædita eſt, admiſſa autoritate men- c
dacij,tota dubia nutet ac fluctuet.Non enim poteſt aut oportet literis explicari,quanta & q̄
inexplicabilia mala conſequantur,ſi hoc conceſſerimus.Poſſet aũt oportune minusq; pericu
loſe demonſtrari,ſi coràm inter nos colloqueremur. Hoc ergo Iudæorum Paulus dimiſerat
quod malum habebant: & in primis illud, quod ignorantes dei iuſticiam, & ſuam iuſticiam
uolentes conſtituere,iuſticiæ dei non ſunt ſubiecti.Deinde quod poſt paſſionem & reſurre-
ctionem Chriſti,dato ac manifeſtato ſacramento gratiæ,ſecundum ordinem Melchiſedek,
adhuc putabant uetera ſacramenta,non ex conſuetudine ſolennitatis,ſed ex neceſſitate ſalu-
tis,eſſe celebranda: quæ tamen ſi nunc̄q; fuiſſent neceſſaria, infructuoſe atq; inaniter pro eis
Machabæi martyres fierent.Poſtremo illud,quod prædicatores gratiæ Chriſtianos, Iudæi
tanc̄q; hoſtes legis perſequebantur.Hos itaq; atq; huiuſmodi errores & uitia,dicit ſe damna
re & ut ſtercora arbitratum,ut Chriſtum lucrifaceret:non obſeruationes legis ſi more patrio
celebrarentur,ſicut & ab ipſo celebratæ ſunt,ſine ulla ſalutis neceſſitate: non ſicut Iudæi cele-
brandas putabãt,aut fallaci ſimulatione,quod in Petro reprehẽderat.Nam ſi propterea illa
ſacramenta celebrauit:quia ſimulauit ſe Iudæum,ut illos lucrifaceret:cur non etiam ſacrifica-
uit cum gentibus:quia & his qui ſine lege erant,tanc̄q; ſine lege factus eſt:ut eos quoq; lucri-
faceret:niſi quia & illud fecit,ut natura Iudæus:& hoc totum dixit;nõ ut fallaciter ſe fingeret
eſſe quod non erat,ſed ut miſericorditer eis ita ſubueniẽdum eſſe ſentiret,ac ſi ipſe in eodem
errore laboraret:non ſcilicet mentientis aſtu,ſed compatientis affectu. Sicut eoipſo loco ge-
neraliter intulit:Factus ſum infirmis infirmus,ut infirmos lucrifacerem: ut ſequẽs concluſio,
Omnibus omnia factus ſum,ut omnes lucrifacerem:ad hæc referẽda intelligatur,ut cuiuſq;
infirmitatem tanc̄q; in ſeipſo miſeratus appareat.Non enim & cum diceret:Quis infirmatur,
& ego nõ infirmor? infirmitatẽ alterius ſimulaſſe potius quàm diſſoluiſſe, uolebat intelligi? d

Quare arripe obſecro te ingenuam & uere Chriſtianam cum charitate ſeueritatem , ad il-
lud opus corrigendum atq; emendandum, & παλινῳδίαν,ut dicitur,cane.Incomparabiliter
enim pulchrior eſt ueritas Chriſtianorum, c̄q; Helena Græcorum. Pro iſta enim fortius no-
ſtri martyres aduerſus hãc Sodomam, c̄q; pro illa illi heroes aduerſus Troiam dimicauerũt.
Neque ego hoc ideo dico, ut oculos cordis recipias , quos abſit ut amiſeris, ſed ut aduertas:
quos cum habeas ſanos & uigiles,neſcio qua diſſimulatione auertiſti: ut nõ intenderes quæ
conſequantur aduerſa, ſi ſemel creditum fuerit poſſe honeſte atq; pie accipi,ſcriptorem diui
norum librorum in aliqua ſui operis parte mentiri.Scripſeram iam hinc aliquãdo ad te epi-
ſtolam,quæ non perlata eſt:quia nec is perrexit,cui perferendam tradiderã. Ex qua illud mi
hi ſuggeſtum eſt,cum iſta dictarem,quod in hac quoq; prætermittere nõ debui:ut ſi alia eſt
ſententia tua,eademq; eſt melior,timori meo libẽter ignoſcas.Si enim aliter ſentis,uerumq;
tu ſentis:nam niſi uerum ſit,melius eſſe non poteſt:ut non dicã nulla, certe nõ magna culpa,
meus error ueritati fauet, ſi recte in quoquam ueritas poteſt fauere mendacio. De Origene
autem quod reſcribere dignatus es:iam ſciebam non tantum in eccleſiaſticis literis,ſed in om
nibus recta & uera quę inuenerimus approbare atq; laudare,falſa uero & praua improbare
atq; reprehendere.Sed illud de prudentia doctrinaq; tua deſiderabam, & adhuc deſidero,
ut nota nobis facias ea ipſa eius errata,quibus à fide ueritatis ille uir tantus receſſiſſe conuinci
tur.In libro etiam quo cunctos quorũ meminiſſe potuiſti ſcriptores eccleſiaſticos,& eorum
ſcripta cõmemoraſti , commodius ut arbitror fieret, ſi nominatis eis quos hæreſiarchas eſſe
noſti,quando ne ipſos quidem prætermittere uolueris , ſubiungeres etiam in quibus cauẽdi 5
eſſent:quanquam nonnullos etiam prætermiſeris,quod ſcire cuperem, quo conſilio factum
ſit.Aut ſi illud uolumen forte onerare noluiſti , ut commemoratis hæreticis,non adderes in
quibus eos catholica damnarit autoritas: quæſo ne graue ſit literario labori tuo , quo non
mediocriter per domini noſtri gratiam in Latina lingua ſanctorum ſtudia & accẽdiſti & ad
iuuiſti,id quod tibi per humilitatem meam fraterna charitas indicit,ut ſi occupationes tuæ ſi
nunt , omnium hæreticorum peruerſa dogmata qui rectitudinem fidei Chriſtianæ uſq; ad

hoc

A hoc tempus, uel imprudẽtia,uel imperitia, uel peruicacia deprauare conati ſunt, uno libello breuiter digeſta ædas,in noticiam eorum,quibus aut nõ uacat propter alia negocia,aut non ualent propter alienam linguam tam multa legere atq; cognoſcere.Diu te rogarem,niſi hoc ſoleret eſſe indicium minus de charitate præſumentis.Hunc interea fratrem noſtrũ in Chriſto Paulum multum cõmendo benignitati tuæ,cuius in noſtris regionibus exiſtimationi bonum coram deo teſtimonium perhibemus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum non reſponderet Hieronymus, Auguſtinus eadem inculcat. Quod nouum teſtamentum ex Græcorum fontibus reſtituerit,probat. Cæterum nolit idem fieri in ueteri teſtamẽto,ex Hebræorum literis: ac narrat, in urbe quadam periculoſum tumultum exortum inter epiſcopum ac populum, ob unam uoculam ab Hieronymo commutatam.

AVGVSTINVS HIERONYMO

EX quo cœpi ad te ſcribere, ac tua ſcripta deſiderare,nunquam mihi melior occurrit occaſio,quàm ut per dei ſeruum,ac miniſtrum fideliſſimum mihiq; chariſſimum,mea tibi afferretur epiſtola, qualis eſt filius noſter Cyprianus diaconus. Per hũc certe ita ſpero literas tuas, ut certius in hoc rerũ genere quicquam ſperare non poſſim. Nam nec ſtudium in petendis reſcriptis memorato filio noſtro deerit: nec gratia in promerendis,nec diligentia in cuſtodiẽdis,nec alacritas in perferendis,nec fides in reddendis,tãtum ſi aliquo modo merear:adiuuet dominus,& adſit cordi tuo,& deſiderio meo,ut fraternam uoluntatem nulla maior uoluntas impediat. Quia ergo duas iam epiſtolas miſi,nullam autẽ tuã poſtea recepi, eaſdẽ ipſas rurſum mittere uolui,credens eas non perueniſſe.Quod & ſi peruenerunt,aut fortaſſe tuæ potius ad me minime peruenire potuerunt:ea ipſa ſcripta quæ iam miſiſti, iterum mitte,ſi forte reſeruata ſunt.Sin minus,rurſus dicta quod legam:dum tamen his reſpondere nõ graueris, quod iam diu eſt ut expecto. Primas etiam,quas ad te adhuc presbyter literas præparauerã mittẽdas,per quendam fratrem noſtrum Profuturũ, qui poſtea nobis collega factus, iam ex hac uita migrauit: nec eas tunc ipſe perferre potuit, quia continuo dum proficiſci diſpoſuit,epiſcopatus ſarcina detentus, ac deinde in breui defunctus eſt:etiam nunc mittere uolui, ut ſcias in tua colloquia quàm olim inardeſcam, & quam uim patiar, quod à me tam longe abſunt ſenſus corporis tui, per quas adire poſſit ad animũ tuum animus meus mi frater dulciſſime,& in domini membris honorande.In hac aũt epiſtola hoc addo,quod poſtea didicimus, ex Hebræo Iob à te interpretatum, cum iam quandam haberemus interpretationem tuam eiuſdem prophetæ ex Græco eloquio uerſam in Latinũ:ubi tamen aſteriſcis notaſti, quæ in Hebræo ſunt,& in Greco deſunt. Obeliſcis aũt quæ in Græco inueniuntur, & in Hebræo non ſunt,tam mirabili diligentia,ut quibuſdã in locis ad ſingula uerba ſingulas ſtellas uideamus,ſignificantes eadem uerba eſſe in Hebræo,in Græco aũt non eſſe.Porrò in hac poſteriore interpretatione,quæ uerſa eſt ex Hebræo,non eadem uerborum fides occurrit.Nec parum turbat cogitãtem,uel cur in illa prima tanta diligentia figantur aſteriſci: ut minimas etiã particulas orationis indicent deeſſe codicibus Græcis,quæ ſunt in Hebræis:uel cur in hac altera quæ ex Hebræis eſt,negligentius hoc curatũ ſit,ut non eædem particulę locis ſuis inuenirentur. Aliquid inde exempli gratia uolui ponere,ſed mihi ad horam codex defuit,qui ex Hebreo eſt. Veruntamen quia præuolas ingenio,non ſolum quid dixerim, uerumetiam quid dicere uoluerim:ſatis,ut opinor,intelligis,ut cauſa reddita quod mouet ediſſeras. Ego ſanè te mallem græcas potius canonicas nobis interpretari ſcripturas,quæ ſeptuaginta interpretũ autoritate perhibẽtur.Perdurum enim erit,ſi tua interpretatio per multas eccleſias frequentius cœperit lectitari, quod à Græcis eccleſijs Latinæ eccleſiæ diſſonabunt, maxime quia facile cõtradictor conuincitur, Græco prolato libro,id eſt linguæ notiſſimæ.Quiſquis aũt in eo quod ex Hebræo translatum eſt,aliquo inſolito permotus fuerit,& falſi crimen intenderit,aut uix, aut nunquã ad Hebræa

bræa teſtimonia peruenitur,quibus defendatur obiectum.Quod ſi etiã peruẽtum fuerit,tot Latinas & Græcas autoritates damnari quis ferat?Huc accedit,quia etiam conſulti Hebræi, poſſunt aliud reſpondere: ut tu ſolus neceſſarius uidearis,qui etiam ipſos poſſis conuincere: ſed tamen qui iudicet,mirum ſi potueris inuenire.Nam quidam frater noſter epiſcopus,cum lectitari inſtituiſſet in eccleſia cui præeſt interpretationem tuam, mouit quiddam longe aliter abs te poſitum apud Ionam prophetam,quàm erat omnium ſenſibus memoriæq; inueteratum, & tot ætatum ſucceſſionibus decantatum: factus eſt tantus tumultus in plebe,maxime Græcis arguentibus, & inclamantibus calumniam falſitatis:ut cogeretur epiſcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorum teſtimonium flagitare. Vtrum autẽ illi imperitia,an malicia hoc eſſe in Hebræis codicibus reſponderũt,quod & Græci & Latini habebant.Quid plura? coactus eſt homo uelut mendoſitatem corrigere,uolens poſt magnum periculum,nõ remanere ſine plebe. Vnde etiam nobis uidetur aliquando te quoq; in nõ nullis falli potuiſſe.Et uide hoc quale ſit, in eis literis, quæ non poſſunt collatis uſitatarum linguarum teſtimoniis emendari. Proinde nõ paruas deo gratias agimus de opere tuo, quod euangeliũ ex Græco interpretatus es:quia penè in omnibus nulla offenſio eſt, cum ſcripturam Græcam contulerimus. Vnde ſi quiſquam ueteri falſitati cõtentioſus fauerit, prolatis collatisq; codicibus,uel docetur facillime,uel refellitur. Et ſi quædã rariſſima merito mouent,quis tam durus eſt qui labori tam utili non facile ignoſcat,cui uicem laudis referre non ſufficit? Quid tibi autem uideatur, cur in multis aliter ſe habeat Hebræorum codicum autoritas,aliter Græcorum, quæ dicitur Septuaginta,uellem dignareris aperire. Neq; enim paruum pondus habet illa,quæ ſic meruit diffamari:& qua uſos apoſtolos,non ſolũ res ipſa indicat: ſed etiam te atteſtatum eſſe memini:ac per hoc plurimum profueris,ſi eam ſcripturam Græcam quam Septuaginta interpretati ſunt,Latinæ ueritati reddideris:quæ in diuerſis codicibus ita uaria eſt, ut tolerari uix poſſit:& ita ſuſpecta,ne in Græco aliud inueniatur, ut inde aliquid proferri aut probari dubitetur. Breuem putabam futurã hanc epiſtolam,ſed neſcio quomodo ita mihi dulce factum eſt in ea progredi,ac ſi tecum loquerer. Sed obſecro te per dominum, ne te pigeat ad omnia reſpondere, & præſtare mihi quantum potueris præſentiam tuam.

Quod euangelium ex Græco.) Hieronymus dicit ſe caſtigaſſe magis ſenſum quàm uerba, quanquam nec illam habemus caſtigationem.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Reſpondet tandem ad ſuperiores Auguſtini literas Hieronymus, copioſe quidem,ſed ita ut Andabatas inter ſe commiſſos eſſe dicas. Nam Pauli locus de diſſimulatione ac ſimulatione tractat, non de mẽdacio.Et Auguſtinus tantũ agit de mendacio. Suam interpretationem acriter tuetur Hieronymus, & Auguſtini argumenta de non uertendo ueteri inſtrumento reiicit, irridens fabulam illam de tumultu exorto inter plebem & epiſcopum.

HIERONYMVS AVGVSTINO

TRes ſimul epiſtolas, imò libellos breues per diaconum Cyprianum tuæ dignationis accepi,diuerſas, ut tu nominas, quæſtiones,ut ego ſentio, reprehenſiones opuſculorum meorum continentes. Ad quas ſi reſpondere uoluero,libri magnitudine opus erit. Tamen conabor quantum facere poſſum: modum non egredi longioris epiſtolæ: & feſtinanti fratri moram non facere: qui ante triduum quàm profecturus erat,à me epiſtolas flagitauit: ut penè in procinctu hæc qualiacunque ſunt, effutire compelleret & tumultuario reſpondere ſermone, non maturitate ſcribentis, ſed dictantis temeritate:quæ plerunq; non in doctrinam, ſed in caſum uertitur:ut fortiſſimos quoq; milites ſubita bella conturbant, & antè coguntur fugere quàm poſſint arma corripere. Cæterum noſtra armatura Chriſtus eſt, & apoſtoli Pauli inſtitutio, qui ſcribit ad Epheſios: Aſſumite arma dei,ut poſſitis reſiſtere in die malo. Et rurſum: State ſuccincti lumbos ueſtros in ueritate,& induti loricam iuſticiæ,& calciati pedes in præparationem euangelij pacis:ſuper omnia accipientes ſcutum fidei,in quo poſſitis uniuerſa tela maligni ignita extinguere: & galeam ſalutis accipite, & gladium ſpiritus, quod eſt uerbum dei. His quondam telis rex Dauid armatus pro

A tus procedebat ad prælium: & quinq; lapides de torrente accipiens leuigatos, nihil aſperitatis & ſordium inter huius ſeculi turbines, in ſenſibus ſuis eſſe monſtrabat: bibens de torrente in uia,& idcirco exaltauit caput,& ſuperbiſſimũ Goliam,ſuo potiſſimũ mucrone truncauit:percutiens in fronte blaſphemũ,& in ea parte corporis uulnerans,in qua & pręſumptor ſacerdotij Ozias,lepra percutitur,& ſanctus gloriatur in domino,dicens:Signatum eſt ſuper nos lumen uultus tui domine.Dicamus igitur & nos:Paratũ cor meum deus, paratum cor meum, cantabo & pſallam in gloria mea. Exurge pſalterium & cithara, exurgam diluculo:ut in nobis poſſit impleri:Aperi os tuũ,& ego adimplebo illud.Et dominus dabit uerbũ euangelizantibus uirtute multa.Te quoq; hoc ipſum orare nõ dubito,ut inter nos cõtendentes ueritas ſuperet.Non enim tuam quæris gloriã,ſed Chriſti.Cumq; tu uiceris,& ego uincam,ſi meũ errorem intellexero:& ecõtrario me uincente,tu ſuperas:quia nõ filij parentibus, ſed parentes filijs theſaurizant.Et in Paralipomenon libro legimus,quod filij Iſrael ad pugnandũ proceſſerint mente pacifica:inter ipſos quoq; gladios & effuſiones ſanguinis, & cadauera proſtratorum,nõ ſuam ſed pacis uictoriã cogitantes. Reſpondeamus igitur ad omnia, ac multiplices quæſtiones ſi Chriſtus iuſſerit,breui ſermone ſoluamus.Prętermitto ſalutationis officia, quibus meũ demulces caput:taceo de blandicijs,quibus reprehenſionem meã niteris conſolari:ad ipſam cauſam ueniam. Dicis accepiſſe te librum meum à quodã fratre,qui titulum nõ haberet,in quo ſcriptores eccleſiaſticos tam Græcos q̃ Latinos enumerauerim.Cumq; ab eo quæreres,ut tuis uerbis utar, cur liminaris pagina non eſſet inſcripta, uel quo cenſeretur nomine:reſpondiſſe appellari Epitaphium: & argumentaris, quod recte ſic uocaretur,ſi eorum tantũ uel uitas uel ſcripta ibi legiſſes, qui iam defuncti eſſent. Cum uero multorũ & eo tempore quo ſcribebatur,& nũc uſq; uiuentiũ, ibi cõmemorentur opuſcula, mirari te, cur ei hunc titulũ impoſuerim.Puto intelligere prudentiã tuam,quod ex opere ipſo titulũ potue
I ris intelligere.Legiſti enim & Græcos & Latinos, qui uitas uirorũ illuſtriũ deſcripſerũt,quod
B nunq; Epitaphium titulum indiderint,ſed de illuſtribus uiris: uerbi gratia,ducibus, philoſophis,oratoribus,hiſtoricis,poetis,epicis,phyſicis,tragicis, comicis. Epitaphiũ autem proprie inſcribitur mortuorũ: quod quidem in dormitione ſanctæ memoriæ Nepotiani presbyteri olim feciſſe me noui.Ergo hic liber uel de illuſtribus uiris,uel proprie de ſcriptoribus eccleſiaſticis appellandus eſt: licet à pleriſq; emendatoribus imperitis, de autoribus dicatur inſcriptus. Secundo loco quæris,cur dixerim in cõmentarijs epiſtolæ ad Galatas, Paulũ id in Petro nõ potuiſſe reprehendere,quod ipſe fecerat:nec in alio arguere ſimulationem, cuius ipſe tenebatur reus:& aſſeris reprehenſionem apoſtolicã nõ fuiſſe diſpenſatoriam, ſed ueram:& me non debere docere mendaciũ,ſed uniuerſa quæ ſcripta ſunt ita ſonare,ut ſcripta ſunt. Ad quæ primũ reſpondeo,debuiſſe prudentiam tuam præfatiunculæ cõmentariorum meorum meminiſſe,dicentis ex perſona mea: Quid ergo ego ſtultus, aut temerarius, qui id pollicear, quod ille nõ potuit? Minime: Quin potius in eo mihi uideor cautior atq; timidior,quod imbecillitatem uirium mearũ ſentiens,Origenis cõmentarios ſecutus ſum. Scripſit enim ille uir in epiſtolã Pauli ad Galatas quinq; propria uolumina, & decimum Stromateon ſuorum lib[…]brum,cõmatico ſuper explanatione eius ſermone cõpleuit.Tractatus quoq; uarios & excerpta,quæ uel ſola poſſent ſufficere,cõpoſuit.Prætermitto Didymũ uidentem meũ,& Apollinarium Laodicenum,de eccleſia nuper egreſſum:& Alexandrũ ueterem hæreticũ.Euſebium quoq; Emiſenum & Theodorum Heracleotem : qui & ipſi nõnullos ſuper hac re cõmentarios reliquerunt.E quibus ſi uel paũca decerperem,fieret aliquid, quod nõ penitus cõtemneretur.Itaq; ut ſimpliciter fatear, legi hæc omnia, & in mente mea plurima coaceruans, accito notario,uel mea,uel aliena dictaui,nec ordinis,nec uerborũ interdum, nec ſenſuum memor. Iam domini miſericordiæ eſt:ne per imperitiã noſtram,ab alijs bene dicta diſpereãt, & non placeant inter extraneos,quæ placent inter ſuos. Si quid igitur reprehenſione dignũ putaueras in explanatione noſtra, eruditionis tuæ fuerat quærere,utrũ ea quæ ſcripſimus haberentur in Græcis: ut ſi illi non dixiſſent, tunc meam proprie ſententiã condemnares: præſertim

cum libere in præfatione cõfessus sim,Origenis cõmentarios me esse secutum,& uel mea,uel
aliena dictasse:& in fine eiusdem capituli,quod reprehendis,scripserim:Si cui iste non placet
sensus,quo nec Petrus peccasse,nec Paulus procaciter ostenditur arguisse maiorem,debet ex
ponere, qua consequentia Paulus in altero reprehendat,quod ipse cõmisit. Ex quo ostendi,
me nõ ex definito id defendere, quod in Græcis legeram:sed ea expressisse quæ legeram: ut
lectoris arbitrio derelinquerem, utrũ probanda essent,an improbanda. Tu igitur ne quod
ego petieram faceres,nouũ argumentum reperisti:ut assereres gentiles qui in Christũ credi
dissent,legis onere liberos:eos autem qui ex Iudæis crederẽt,legi esse subiectos: ut per utro
runq; personã,& Paulus recte reprehenderet eos qui legẽ seruarent, quasi doctor gentium:
& Petrus iure reprehenderetur,qui princeps circũcisionis id imperauerit gentibus, quod soli
qui ex Iudęis erant,debuerũt obseruare.Hoc si placet,imò quia placet:ut quicunq; credũt ex
Iudæis,debitores sint legis faciendæ:tu ut episcopus in toto orbe notissimus, debes hãc pro
mulgare sententiã:& in assensum tuum omnes coepiscopos trahere.Ego in paruo tugurìolo
cum monachis,id est,cum cõpeccatoribus meis,de magnis statuere non audeo,nisi hoc inge
nue cõfiteri,me maiorũ scripta legere,& in cõmentarijs secundũ omnium consuetudinem,ua
rias ponere explanationes,ut è multis sequatur unusquisq; quod uelit.Quod quidem te pu
to & in seculari literatura,& in diuinis libris legisse & probasse.Hanc autem explanationem,
quã primus Origenes in decimo Stromateon libro, ubi epistolã Pauli ad Galatas interpre
tatur,& cæteri deinceps interpretes sunt secuti:illa uel maxime causa subintroducunt,ut Por
phyrio respondeant blasphemanti,qui Pauli arguit procacitatẽ,quod principem Apostolo
rum Petrũ ausus est reprehendere,& arguere in faciem,ac ratione cõstringere, quod male fe
cerit:id est,in eo errore fuerit, in quo fuit ipse, qui aliũ arguit delinquentem. Quid dicam de
Ioanne,qui dudũ in pontificali gradu Constantinopolitanã rexit ecclesiam:& proprie super
hoc capitulo latissimũ exarauit librũ, in quo Origenis & ueterũ sententiã est secutus. Si igi
tur me reprehendis errantẽ, patere me quęso errare cum talibus,& cum me erroris mei mul D
tos socios habere perspexeris,tu ueritati tuæ saltem unũ astipulatorẽ proferre debebis. Hæc
de explanatione unius capituli epistolæ ad Galatas. Sed ne uidear aduersus rationem tu
am niti testiũ numero,& occasione uirorũ illustrium subterfugere ueritatem, nec manũ aude
re conserere,breuiter de scripturis exempla proponam.In Actibus apostolorũ uox facta est
ad Petrũ,dicens:Surge Petre,occide & manduca, id est,omnia animalia quadrupedũ & ser
pentium terræ,& uolatiliũ cœli. Quo dicto,ostenditur nullũ hominem secundũ naturã esse
pollutum,sed ęqualiter omnes ad Christi gratiã prouocari.Ad quod respondit Petrus:Ab
sit,quia nunq; manducaui cõmune & immundũ. Et uox ad eum de cœlo secundo facta est,
dicens:Quæ deus mundauit,tu ne cõmune dixeris.Iuit itaq; Cęsaream, & ingressus ad Cor
nelium,aperiens os suũ dixit:In ueritate cõperi,quia non est personarũ acceptor deus, sed in
omni gẽte qui timet eum,& operatur iusticiã,acceptus est illi. Deniq; cecidit spiritus sanctus
super eos,& obstupuerunt ex circũcisione fideles,qui uenerant cum Petro, quod & in natio
nes gratia spiritus sancti fuisset effusa. Tunc respondit Petrus:Nunquid aquã quis prohibe
re potest,ut non baptizentur hi,qui spiritũ sanctũ acceperunt,sicut & nos?Et iussit eos in no
mine Iesu Christi baptizari.Audierunt aũt apostoli & fratres,qui erãt in Iudæa,quia & gen
tes receperunt uerbũ dei.Cum autẽ ascendisset Petrus Hierosolymã, disceptabant aduersus
illum,qui erant ex circũcisione,dicentes:Quare introisti ad uiros præputiũ habentes,& man
ducasti cum illis?Quibus omni ratione expositа:nouissime orationem suã hoc sermone con
clusit.Si ergo eandem gratiã dedit illis deus,sicut & nobis,qui credidimus in dominũ Iesum
Christũ:ego quis eram, qui possem prohibere deum?His auditis tacuerũt,& glorificauerũt
deum,dicentes:Ergo & gentibus pœnitentiã deus ad uitam dedit. Rursum cum multo post
tempore Paulus & Barnabas uenissent Antiochiã:& cõgregata ecclesia,retulissent quanta fe
cisset deus cum illis:& quia aperuisset deus gentibus ostium fidei,quidã descendentes de Iu
dæa,docebãt fratres atq; dicebãt:Nisi circumcidamini secundũ morem Moysi, non potestis
salui

A salui fieri. Commota igitur seditione non minima aduersus Paulũ & Barnabam, statuerunt ascendere & ipsi qui accusabantur, & hi qui accusabant, ad apostolos & presbyteros Hierosolymam super hac quæstione. Cumq; Hierosolymã perrexissent, exurrexerunt quidã de hæresi pharisæorũ, qui crediderant in Christũ, dicentes: Oportet circuncidi eos, & pręcipere illis, ut seruent legem Moysi. Et cum magna super hoc uerbo oriretur quæstio: Petrus solitã libertate: Viri, inquit, fratres, uos scitis quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit deus per os meũ audire gentes uerbũ euangelij & credere, & qui nouit corda deus testimonium perhibuit, dans illis spiritũ sanctũ sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda illorũ. Nunc autem quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neq; patres nostri, neq; nos portare potuimus? Sed per gratiã domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodũ & illi. Tacuit autem omnis multitudo, & in sententiã eius Iacobus apostolus, & omnes simul presbyteri transierunt. Hæc non debent molesta esse lectori, sed & mihi & illi utilia, ut probemus ante apostolũ Paulum non ignorasse Petrũ principem huius esse decreti, legem post euangeliũ non posse seruandam. Deniq; tantæ autoritatis Petrus fuit, ut Paulus in epistola sua scripserit: Deinde post annos tres ueni Hierosolymã uidere Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim. Rursumq; in consequentibus: Post annos quatuordecim ascendi iterũ Hierosolymã cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascendi autem secundũ reuelationem, & exposui cum eis euangelium quod prędico in gentibus: ostendens se non habuisse securitatem prædicandi euangelij, nisi Petri & cæterorum apostolorum qui cum eo erant, fuisset sententia roboratũ. Statimq; sequitur: Separatim autem his, qui uidebantur aliquid esse, ne forte in uacuũ currerem, aut cucurrissem. Quare separatim & nõ publice? Ne fortè fidelibus, qui ex numero Iudæorũ legem putabant esse seruandam, & sic credendum in domino saluatore, fidei scandalũ nasceretur. Ergo & eo tempore cum Petrus uenisset Antiochiã: licet hoc apostolorũ Acta non scribant, sed affirmanti Paulo credendũ sit:
B in faciem illi Paulus restitisse se scribit: quia reprehensibilis erat. Prius enim q̃ uenirent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat: cum autem uenissent, subtrahebat se & segregabat, timens eos qui ex circunciſione erant. Et consenserunt simulationi eius cæteri Iudæi, ita ut Barnabas adduceretur ab his in illã simulationem. Sed cum uidissem, inquit, quod nõ recte ingrediebantur ad ueritatem euangelij: dixi Petro coràm omnibus: Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & nõ Iudaice uiuis, quomodo cogis gentes Iudaizare? & cætera. Nulli ergo dubiũ est, quod Petrus apostolus sententiæ huius, cuius nunc præuaricator arguitur, primus autor extiterit. Causa autem præuaricationis, timor est Iudæorũ. Dicit enim scriptura, quod primum edebat cum gentibus: cum autem uenissent quidã à Iacobo, subtrahebat se & segregabat: timens eos qui ex circunciſione erant. Timebat autem Iudæos, quorum erat apostolus: ne per occasionem gentiliũ à fide Christi recederent: & imitator pastoris boni, perderet gregẽ sibi creditũ. Sicut ergo ostendimus Petrum bene quidem sensisse de abolitione legis Mosaicæ: sed ad simulationem obseruandæ eius timore cõpulsum: uideamus an ipse Paulus qui alium arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro: Perambulabat aũt Paulus Syriam & Ciliciam cõfirmans ecclesias: peruenitq; in Derben & Listram: & ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris uiduæ fidelis, patre aũt gentili. Huic aũt testimoniũ reddebant qui Listris erant & Iconio fratres. Hunc uoluit Paulus secum proficisci, & assumens circuncidit eum propter Iudæos, qui erant in illis locis. Sciebãt enim omnes quod pater eius gentilis esset. O beate apostole Paule, qui in Petro reprehenderas simulationem, quare subtraxisset se à gentibus propter metum Iudæorũ, qui ab Iacobo uenerant: cur Timotheũ filium hominis gentilis, utiq; & ipsum gentilem, neq; enim Iudęus erat, qui non fuerat circunciſus, contra sententiã tuam circuncidi coegisti? Respondebis mihi: Propter Iudæos, qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoscis in circũciſione discipuli uenientis ex gentibus: ignosce & Petro præcessori tuo, quod aliqua fecerit metu fidelium Iudæorũ. Rursum scriptum est: Paulus uero cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus ualedicens nauigauit Syriam, & cum

eo Priſcilla & Aquila,& totondit ſibi in Cenchreis caput:uotũ enim habuerat.Eſto ibi timo re Iudęorũ cõpulſus ſit facere quod nolebat, quare comam nutriuit ex uoto, & poſtea eam in Cenchreis totondit ex lege:quod Nazarei qui ſe deo uouerint, iuxta præceptum Moyſi facere conſueuerunt? Verum hæc ad cõparationem eius rei quæ ſequitur parua ſunt. Refert Lucas ſacræ ſcriptor hiſtoriæ: Cum ueniſſemus Hieroſolymã, libenter ſuſceperunt nos fratres:& ſequenti die Iacobus & omnes ſeniores,qui cum eo erant,euangelio illius cõprobato, dixerunt ei: Vides frater,quot milia ſunt in Iudæa, qui crediderunt in Chriſto: & hi omnes æmulatores ſunt legis.Audierunt autem de te,quod diſceſſionem doceas à Moyſe,eorũ qui per gentes ſunt Iudæorum,dicens non debere eos circuncidere filios,neq; ſecundum conſuetudinem ingredi.Quid ergo eſt? Vtiq; oportet cõuenire multitudinem. Audierunt enim te ſuperueniſſe.Hoc ergo fac,quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor uotum habentes ſuper ſe.His aſſumptis ſanctifica te cum ipſis,& impende in eos,ut radant capita: & ſcient omnes quia quæ de te audierunt falſa ſunt,ſed ambulas & ipſe cuſtodiens legem. Tunc Paulus aſſumptis uiris,poſtero die purificatus,intrauit cum illis in templũ, annũcians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoq; eorum oblatio. O Paule & in hoc te rurſus interrogo,cur caput raſeris, cur nudipedalia exercueris de ceremonijs Iudæorum, cur obtuleris ſacrificia,& ſecundum legem pro te hoſtiæ fuerint immolatæ? Vtiq; reſpondebis, ne ſcandalizarentur qui ex Iudæis crediderunt. Simulaſti ergo Iudæum, ut Iudæos lucrifaceres:& hanc ipſam ſimulationem Iacobus,& cæteri te docuere presbyteri, ſed tamen euade re non potuiſti:Orta enim ſeditione,cum occidendus eſſes,raptus es à tribuno,& ab eo miſſus Cæſaream,ſub cuſtodia militum diligenti, ne te Iudæi quaſi ſimulatorem ac deſtructorem legis occiderent.Atq; inde Romam perueniens,in hoſpitio quod tibi cõduxeras, Chriſtum & Iudæis & gentibus prædicaſti, & ſententia tua Neronis gladio cõfirmata eſt. Dicimus,quod propter metum Iudæorũ & Petrus & Paulus æqualiter finxerint ſe legis præcepta ſeruare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero reprehendit, quod ipſe cõmiſit? Ego,imò alij ante me expoſuerunt cauſam quã putauerant, non officioſum mendacium defendentes,ſicut tu ſcribis: ſed oſtendentes honeſtã diſpenſationem: ut & apoſtolorũ prudentiam demonſtrarent, & blaſphemantis Porphyrij impudentiã coercerent, qui Paulũ & Petrũ puerili dicit inter ſe pugnaſſe certamine:imò exarſiſſe Paulũ in inuidiam uirtutũ Petri, & ea ſcripſiſſe iactanter, quæ uel nõ fecerit,uel ſi fecerit,procaciter fecerit: id in alio reprehendens quod ipſe cõmiſerit.Interpretati ſunt illi ut potuerunt. Tu quomodo iſtum locum ediſſeras, utiq; meliora dicturus, qui ueterum ſententiã reprobaſti? Scribis ad me in epiſtola tua:neq; enim à me docendus es,quomodo intelligatur,quod idem dicit:Factus ſum Iudæis tanq; Iudæus:& cætera,quæ ibi dicuntur cõpaſſione miſericordiæ, non ſimulatione fallaciæ.Fit enim tanq; æger,qui miniſtrat ægroto,non cum ſe febres habere mentitur, ſed cum animo condolentis cogitat,quemadmodũ ſibi ſeruiri uellet,ſi ipſe ægrotaret.Nam utiq; Iudæus erat:Chriſtianus autem factus,non Iudæorum ſacramenta reliquerat, quæ cõuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat. Ideoq; ſuſcepit ea celebranda,cum iam Chriſti eſſet apoſtolus, ut doceret non eſſe pernicioſa his, qui ea uellent ſicut à parentibus per legem acceperant,cuſtodire, etiam cum in Chriſto credidiſſent: non tamen in eis iam conſtituerent ſpem ſalutis,quoniã per dominũ Ieſum ſalus ipſa quæ illis ſacramentis ſignificabatur,aduenerat.Totius ſermonis tui,quem diſputatione longiſſima protraxiſti, hic ſenſus eſt:ut Petrus non errauerit in eo,quod his qui ex Iudæis crediderant, putauerit legem eſſe ſeruandam:ſed in eo à recta linea deuiarit,quod gentes coggerit Iudaizare.Coegerit aũt,non docentis imperio,ſed cõuerſationis exemplo. Et Paulus non contraria ſit locutus his, quæ ipſe geſſerat: ſed quare Petrus eos qui ex gentibus erant Iudaizare cõpelleret.Hæc ergo ſumma eſt quæſtionis, imò ſententię tuæ:ut poſt euangeliũ Chriſti,bene faciant Iudęi credentes,ſi legis mandata cuſtodiant: hoc eſt,ſi ſacrificia offerant, quæ obtulit Paulus,ſi filios circũcidãt,ſi ſabbatũ ſeruẽt,ut Paulus in Timotheo,& omnes obſeruauere Iudęi.Si hoc

uerum

A uerum eſt, in Cherinthi & Hebionis hæreſim dilabimur: qui credentes in Chriſto propter hoc ſolum à patribus anathematizati ſunt,quod legis ceremonias,Chriſti euangelio miſcue runt,& ſic noua cõfeſſi ſunt,ut uetera non amitterent.Quid dicam de Hebionitis, qui Chriſtianos eſſe ſe ſimulant? Vſq; hodie per totas orientis ſynagogas inter Iudæos hæreſis eſt, quæ dicitur Mineorum, & à phariſæis nunc uſq; damnatur: quos uulgò Nazaræos nuncupant, qui credunt in Chriſtũ filium dei natum de uirgine Maria, & eum dicunt eſſe qui ſub Pontio Pilato paſſus eſt & reſurrexit,in quem & nos credimus: ſed dum uolũt & Iudæi eſſe & Chriſtiani, nec Iudæi ſunt,nec Chriſtiani.Oro ergo te, ut qui noſtro uulnuſculo medendum putas,quod acu foratum,imò punctũ,ut dicitur:huius ſentẽtię medearis uulneri, quod
2 lancea,& ut ita dicam,phalaricæ mole percuſſum eſt. Neq; enim eiuſdem eſt criminis in explanatione ſcripturarũ diuerſas maiorũ ſententias ponere: & hæreſim ſceleratiſſimã rurſum in eccleſiam introducere.Sin autem hæc nobis incumbit neceſſitas, ut Iudæos cum legitimis ſuis ſuſcipiamus:& licebit eis obſeruare in eccleſijs Chriſti, quod exercuerũt in ſynagogis ſatanæ:dicam quod ſentio:nõ illi Chriſtiani fient,ſed nos Iudæos faciẽt.Quis enim hoc Chriſtianorum patienter audiat,quod in tua epiſtola cõtinetur.Iudęus erat Paulus,Chriſtianus aũt factus,non Iudæorũ ſacramẽta reliquerat,quæ cõuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat: ideoq; ſuſcepit celebranda ea,cum iam Chriſti eſſet apoſtolus, ut doceret non eſſe perniciosa his qui ea uellent ſicut à parentibus per legem acceperant, cuſtodire.Rurſum obſecro te,ut pace tua,meũ dolorem audias.Iudęorũ Paulus ceremonias obſeruabat,cum iam Chriſti eſſet apoſtolus:& dicis eas non eſſe perniciosas his qui eas uellent ſicut à parentibus acceperãt,cuſtodire? Ego econtrario loquar,& reclamante mundo, libera uoce pronuncio:ceremonias Iudæorum & perniciosas eſſe & mortiferas Chriſtianis:& quicunq; eas obſeruauerit,ſiue ex Iudæis,ſiue ex gentibus,eum in barathrũ diaboli deuolutum.Finis enim legis Chriſtus ad iuſticiã omni credenti,Iudæo ſcilicet & gentili. Neq; enim
B omni credenti erit finis ad iuſticiã,ſi Iudæus excipitur.In euangelio legimus:Lex & prophetæ uſq; ad Ioannem Baptiſtã.Et in alio loco:propterea ergo magis quærebãt eum Iudæi interficere:quia non ſolũ ſoluebat ſabbatũ,ſed & patrem ſuũ dicebat eſſe deũ,æqualem ſe faciens deo.Et iterum:De plenitudine eius nos omnes accepimus,gratiã pro gratia: quia lex per Moyſen data eſt,gratia aũt & ueritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt.Pro legis gratia quæ præterijt,gratiã euangelij accepimus permanentem: & pro umbris & imaginibus ueteris inſtrumenti,ueritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt.Hieremias quoq; ex perſona dei uaticinatur:Ecce dies ueniũt dicit dominus,& cõſummabo domui Iſrael, & domui Iuda teſtamentũ nouum, non ſecundũ teſtamentũ quod diſpoſui patribus eorũ,in die qua apprehendi manũ eorum, ut educerem eos de terra Ægypti.Obſerua quid dicat,quod non populo gentiliũ,ei qui ante non receperat teſtamentũ, ſed populo Iudæorũ, cui legem dederat per Moyſen,teſtamentum nouũ euangelij repromittat,ut nequaq; uiuant in uetuſtate literæ, ſed in nouitate ſpiritus.Paulus aũt ſuper cuius nunc nomine quęſtio uentilatur,crebras huiuſmodi ponit ſententias: è quibus breuitatis ſtudio pauca ſubnectam. Ecce ego Paulus dico uobis, quoniã ſi circuncidamini,Chriſtus uobis nihil prodeſt.Et iterum:Euacuati eſtis à Chriſto,qui in lege iuſtificamini,à gratia excidiſtis.Et infra:Si ſpiritu ducimini,iam non eſtis ſub lege. Ex quo apparet,qui ſub lege eſt,non diſpenſatione,ut noſtri uoluere maiores: ſed uere, ut tu intelligis, eum ſpiritũ ſanctũ non habere. Qualia aũt ſint pręcepta legalia, domino docente diſcamus. Ego,inquit,dedi eis præcepta non bona, & iuſtificationes, in quibus non uiuant in eis.Hæc dicimus:non quo legem iuxta Manichæũ & Marcionem deſtruamus,quam & ſanctã & ſpiritualem iuxta Apoſtolũ nouimus: ſed quia poſtq; uenit fides & temporũ plenitudo: miſit deus filiũ ſuum natũ ex muliere,factũ ſub lege,ut eos qui ſub lege erãt redimeret,ut adoptionem filiorũ reciperemus,& nequaq; ſub pædagogo,ſed ſub adulto & domino hærede uiuamus. Sequitur,in epiſtola tua:Non ideo Petrũ emendauit,quod paternas traditiones obſeruaret:quod ſi facere uellet,nec mendaciter,nec incongrue faceret.Iterum dico:quandoqui

dem episcopus es, ecclesiarum Christi magister, ut probes uerum esse quod asseris, suscipe c
aliquem Iudæorum, qui factus Christianus, natum sibi filium circuncidat, qui obseruet sab/
batum, qui abstineat à cibis quos deus creauit ad utendũ cum gratiarum actione, qui quar/
tadecima die mensis primi agnũ mactet ad uesperam: & cum hoc feceris, imò nõ feceris (scio
enim te Christianũ, & rem sacrilegam non facturũ) uelis nolis, tuam sententiã reprobabis: &
tunc scies opere, difficilius esse cõfirmare sua, cq; aliena reprehendere. Ac ne forsitan tibi non
crederemus, imò non intelligeremus quid diceres (frequenter enim in longũ sermo protra/
ctus caret intelligentia: & dum nõ sentitur, minus reprehenditur) inculcas & replicas: Hoc Iu/
dæorum Paulus dimiserat, quod malũ habebant. Quod est malũ Iudæorũ quod Paulus di/
miserat? Vtiq; illud quod sequitur: quod ignorantes dei iusticiã, & suam uolentes cõstituere,
iusticiæ dei non sunt subiecti. Deinde quod post passionem & resurrectionem Christi, dato
ac manifestato sacramento gratiæ secundũ ordinem Melchisedek, adhuc putabant uetera
sacramenta, non ex cõsuetudine solennitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda, quę ta
men si nunquã fuissent necessaria, infructuose atq; inaniter pro eis Machabæi martyres fie/
rent. Postremo illud, quod prædicatores gratiæ Christianos, Iudæi tanquã hostes legis per/
sequerentur. Hos atq; huiusmodi errores & uitia dicit se damnare: & ut stercora arbitratur,
ut Christũ lucrifaceret. Didicimus per te, quæ apostolus Paulus mala reliquerit Iudæorum:
rursum te docente discamus, quæ bona eorũ tenuerit. Obseruationes, inquies, legis, quas mo
re patrio celebrant, sicut ab ipso Paulo celebratæ sunt, sine ulla salutis necessitate. Id quid ue/
lis dicere, sine ulla salutis necessitate, nõ satis intelligo. Si enim salutem nõ afferunt, cur obser/
uantur? Si aũt obseruanda sunt, utiq; salutem afferunt: maxime quæ obseruata martyres fa/
ciunt. Non enim obseruarentur, nisi afferrent salutem. Neq; enim indifferentia sunt inter bo
num & malũ, sicut philosophi disputant. Bonũ est cõtinentia, malũ est luxuria. Inter utrunq;
indifferẽs, ambulare, digerere alui stercora, capitis naribus purgamẽta proijcere, sputis rheu/
mata iacere. Hoc nec bonũ, nec malũ est: siue enim feceris, siue non feceris, nec iusticiã habe/ D
bis, nec iniusticiã. Obseruare aũt legis cerimonias, nõ potest esse indifferens: sed aut bonum
est, aut malũ est. Tu dicis bonũ, ego affero malum, & malũ non solum his qui ex gentibus,
sed & his qui ex Iudaico populo crediderunt. In hoc, ni fallor, loco, dum aliud uitas, in aliud
deuolueris. Dum enim metuis Porphyriũ blasphemãtem: in Hebionis incurris laqueos, his
qui credunt ex Iudæis obseruandã legem esse decernens. Et quia periculosum intelligis esse
quod dicis, rursum illud superfluis uerbis temperare conaris, sine ulla salutis necessitate: non
sicut Iudæi celebranda putant, aut fallaci simulatione, quod Paulus in Petro reprehenderat.
Petrus igitur simulauit legis custodiam. Iste autem reprehensor Petri, audacter obseruauit
legitima, Sequitur enim in epistola tua: Nam si propterea illa sacramenta celebrauit, quia se
simulauit Iudæum, ut illos lucrifaceret: cur nõ etiam sacrificauit cum gentibus, quia & his qui
sine lege erant, tanq; sine lege factus est, ut eos quoq; lucrifaceret? nisi quia & illud fecit, ut na
tura Iudæus. & hoc totũ dicis, non ut Paulus se fingeret esse quod non erat: sed ut miserior/
diter ita subueniendũ esse sentiret, ac si ipse in eo errore laboraret, nõ scilicet mentientis astu,
sed cõpatientis affectu. Bene defendis Paulũ, quod non simulauerit errorem Iudęorũ, sed ue
re fuerit in errore. Neq; imitari Petrũ uoluerit mentientẽ, ut quod erat, metu Iudæorũ dissi/
mularet, sed tota libertate Iudæũ esse se diceret. Noua clementia apostoli: dum Iudæos Chri
stianos uult facere, ipse Iudæus factus est. Non enim poterat luxuriosos ad frugalitatem re/
ducere, nisi se luxuriosum probasset: & misericorditer, ut ipse dicis, subuenire miseris, nisi se
miserũ ipse sentiret. Vere enim miselli & misericorditer deplorãdi, qui cõtentione sua & amo
re legis abolitæ, apostolũ Christi fecere Iudæũ. Nec multum interest inter meã & tuam sen/
tentiam, qua ego dico, & Petrum & Paulum timore fideliũ Iudæorum, legis exercuisse, imò
simulasse mandata. Tu autem asseris hoc eos fecisse clementer, non mentientis astu, sed com
patientis affectu: dũmodo illud constet, uel metu, uel misericordia eos simulasse se esse quod
non erant. Illud autem argumentum quo aduersum nos uteris: quod & gentilibus debuerit

gentilis

A gentilis fieri,ſi Iudæis Iudæus factus eſt: magis pro nobis facit. Sicut enim non fuit uere Iudæus,ſic nec uere gentilis erat.Et ſicut non fuit uere gentilis,ſic nec uere Iudęus erat.In eo aũt imitator gentiũ eſt, quia præputiũ recipit in fide Chriſti: & indifferenter permittit ueſci cibis quos damnant Iudæi,non cultũ,ut tu putas,idolorũ.In Chriſto enim Ieſu, nec circũciſio eſt aliquid,nec præputiũ,ſed obſeruatio mandatorũ dei. Quæſo igitur te, & iterum atq; iterum obſecro,ut ignoſcas diſputatiunculæ meæ:& quod modũ meum egreſſus ſum, tibi imputes, qui coegiſti ut ſcriberẽ,& mihi cum Steſichoro oculos abſtuliſti.Neq; me putes magiſtrum eſſe mẽdacĳ,qui ſequor Chriſtũ dicentem:Ego ſum uia,ueritas,& uita:nec poteſt fieri,ut ueritatis cultor,mendacio colla ſubmittã.Neq; mihi imperitorũ plebeculam concites, qui te uenerantur ut epiſcopũ:& in eccleſia declamantem, ſacerdotĳ honore ſuſpiciunt: me aũt ætatis ultimæ & penè decrepitum,ac monaſterĳ & ruris ſecreta ſectantem paruipendũt.Et quæras tibi quos doceas,ſiue reprehendas.Ad nos enim tantis maris atq; terrarũ ſpacĳs à te diuiſos, uix uocis tuæ ſonus peruenit.Et ſi forſitan literas ſcripſeris,ante eas Italia ac Roma ſuſcipiet,
3 cą; ad me cui mittendæ ſunt,deferantur. Quod aũt in alĳs quæris epiſtolis:cur prior mea in libris canonicis interpretatio aſteriſcos habeat & uirgulas prænotatas:& poſtea aliã translationem abſq; his ſignis ædiderim:Pace tua dixerim, uideris mihi non intelligere,quod quæſiſti.Illa enim interpretatio Septuaginta interpretum eſt:& ubicũq; uirgulę,id eſt obeli ſunt, ſignificatur quod Septuaginta plus dixerint,cą; habetur in Hebræo. Vbi autem aſteriſci, id eſt ſtellulæ prælucentes, ex Theodotionis æditione ab Origene additum eſt: Et ibi Græca tranſtulimus:hic de ipſo Hebraico,quod intelligebamus, expreſſimus:ſenſuum potius ueritatem,cą; uerborum ordinem interdum conſeruantes.Et miror quomodo ſeptuaginta interpretũ libros legas,non puros,ut ab eis æditi ſunt,ſed ab Origene emendatos,ſiue corruptos per obelos & aſteriſcos:& Chriſtiani hominis interpretatiunculã nõ ſequaris:preſertim cum ea quæ addita ſunt,ex hominis Iudæi atq; blaſphemi poſt paſſionẽ Chriſti,æditionę tranſ-
B tulerit. Vis amator eſſe uerus Septuaginta interpretũ? Non legas ea quæ ſub aſteriſcis ſunt, imò rade de uoluminibus, ut ueterum te fautorem probes. Quod ſi feceris, omnes eccleſiarum bibliothecas damnare cogeris. Vix enim unus aut alter inuenietur liber,qui iſta non habeat.Porrò quod dicis non debuiſſe me interpretari poſt ueteres: & nouo uteris ſyllogiſmo: aut obſcura fuerunt quę interpretati ſunt Septuaginta,aut manifeſta.Si obſcura,te quoq; in illis falli potuiſſe credendum eſt.Sin manifeſta,illos in eis non falli potuiſſe perſpicuum eſt. Tuo tibi ſermone reſpondeo. Omnes ueteres tractatores qui nos in domino præceſſerunt, & qui ſcripturas ſanctas interpretati ſunt,aut obſcura interpretati ſunt, aut manifeſta. Si obſcura,tu quomodo auſus es poſt eos diſſerere,quod illi explanare non potuerunt? Si manifeſta,ſuperfluum eſt te uoluiſſe diſſerere,quod illos latere non potuit: maxime in explanatione pſalmorũ,quos apud Græcos interpretati ſunt multis uoluminibus,primus Origenes,ſecundus Euſebius Cæſarienſis,tertius Theodorus Heracleotes,quartus Aſterius Scythopolitanus,quintus Apollinarius Laodicenus,ſextus Didymus Alexãdrinus.Feruntur & diuerſorum in paucos pſalmos opuſcula. Sed nunc de integro pſalmorũ corpore dicimus. Apud Latinos aũt Hilarius Pictauienſis,& Euſebius Vercellenſis epiſcopus,Origenẽ & Euſebium tranſtulerunt,quorum priorem & noſter Ambroſius in quibuſdam ſecutus eſt.Reſpondeat mihi prudentia tua,quare tu poſt tantos & tales interpretes in explanatione pſalmorum diuerſa ſenſeris.Si enim obſcuri ſunt pſalmi,te quoq; in eis falli potuiſſe credendũ eſt.Si manifeſti,illos in eis falli potuiſſe nõ creditur: ac per hoc utroq; modo ſuperflua erit interpretatio tua,& hac lege poſt priores nullus loqui audebit:& quodcunq; alius occupauerit,alius de eo licentiã ſcribendi non habebit. Quin potius humanitatis tuæ eſt, in quo ueniam tibi tribuis, indulgere & cæteris.Ego enim non tam uetera abolere conatus ſum,quæ linguæ meæ hominibus emendata de Græco in Latinum tranſtuli,cą; ea teſtimonia quæ à Iudæis prætermiſſa ſunt uel corrupta,proferre in medium:ut ſcirent noſtri, quid Hebraica ueritas contineret. Si cui legere non placet, nemo compellit inuitum. Bibat uinum uetus cum ſuauitate,& noſtra

musta contemnat, quæ in explanatione priorum ædita sunt: ut sicubi illa non intelliguntur, c. ex nostris manifestiora fiant. Quod autē genus interpretationis in scripturis sanctis sequendum sit, liber quem scripsi de optimo genere interpretandi, & omnes præfatiunculæ diuinorum uoluminum, quas æditioni nostræ pręposuimus, explicant: ad illasq; prudentem lectorem mittendum puto. Et si me (uti dicis) in noui testamenti emendatione suscipis, exponisq; causam cur suscipias: quia plurimi linguæ Græcæ habentes scientiam de meo possint opere iudicare: eandem integritatem debueras etiā in ueteri credere testamento: quod non nostra confinximus: sed ut apud Hebræos inuenimus, diuina trāstulimus. Sicubi dubitas, Hebręos interroga. Sed dices: quid si Hebræi aut respondere noluerint, aut mentiri uoluerint? Tota frequentia Iudæorum in mea interpretatione reticebit? Nullusq; inueniri poterit, qui Hebrææ linguæ habeat noticiam? Aut omnes imitabuntur illos Iudæos, quos dicis in Aphricæ repertos oppidulo, in meam conspirasse calumniam? Huiuscemodi enim in epistola tua texis fabulā. Quidam frater noster coepiscopus, cum lectitari instituisset in ecclesia cui præest, interpretationem tuam, mouit quiddam longe aliter à te positum apud Ionam prophetam, quàm erat omnium sensibus memoriæq; inueteratum, & tot ætatum successionibus decantatum. Factusq; est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus & inclamantibus calumniam falsitatis: ut cogeretur episcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorum testimonium flagitare. Vtrum autem illi imperitia, an malicia, hoc esse in Hebræis codicibus Græcis responderunt, quod & Græci & Latini habebant atq; dicebant. Quid plura? Coactus est homo uelut mendacium corrigere, uolens post magnum periculum non remanere sine plebe. Vnde etiam nobis uidetur aliquando in nonnullis te quoq; falli potuisse. Dicis me in Ionam prophetam male quiddam interpretatū, & seditione populi cōclamante, propter unius uerbi dissonantiam episcopum penè sacerdotium perdidisse: & quid sit illud quod male interpretatus sim subtrahis, auferens mihi occasionem defensionis meæ: ne quicquid dixeris, me respondente soluatur: nisi forte ut ante annos plurimos cucurbita uenit in medium, asserente illis temporibus Cornelio & Asinio Pollione, me hæderam pro cucurbita transtulisse. Super qua re in commentario Ionæ prophetæ plenius respondimus. Hoc tantum nunc dixisse contenti, quod in eo loco ubi Septuaginta interpretes cucurbitam, & Aquila cum reliquis hæderam transtulerunt, id est, κισσὸν, in Hebræo uolumine קִיקָיוֹן Cicaion scriptum est: quam uulgo Syri elceroa uocant. Est autem genus uirgulti, lata habens folia, in modum pampini. Cumq; plantatum fuerit, cito consurgit in arbusculam absq; ullis calamorum & hastilium adminiculis, quibus & cucurbitæ & hæderæ indigent, suo trunco se sustinens. Hoc ergo uerbum de uerbo edisserens, si ciceion transferre uoluissem, nullus intelligeret: si cucurbitam, id dicerem, quod in Hebraico non habetur. Hæderam posui, ut cæteris interpretibus consentirem. Sin autem Iudæi uestri, ut ipse asseris, malicia uel imperitia hoc dixerunt esse in uoluminibus Hebræorum, quod in Græcis & Latinis codicibus continetur: manifestum est eos aut Hebræas literas ignorare, aut ad irridendos cucurbitarios uoluisse mentiri. Peto in fine epistolæ, ut quiescentem senem olimq; ueteranum militare non cogas, & rursum de uita periclitari. Tu qui iuuenis es, & in pontificali culmine constitutus, doceto populos, & nouis Aphricæ frugibus Romana tecta locupletato. Mihi sufficit cum auditore & lectore paucolo in angulo monasterij susurrare.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

QVi uitas uirorum.) Extat apud nos incerto autore libellus De uīris illustribus. Plinij nomine inscriptus. Quidam Tranquilli esse putant. Item alter De claris oratoribus & grammaticis. Extat & Ciceronis commentarium De claris oratoribus. Epicis.) Epici dicuntur Lyrici. στρωματέων suorum.) Stroma possumus Latine dicere stragulas, à sternendo, siue tapetia: ea solent contēxi è uarijs coloribus. Hinc autem Origenes quædam opuscula sua uocauit στρωματέας, quasi suppellectilem è diuersis locis conflatam. Cōmatico super his.) Comma Latini uocāt incisionem. Vnde significat orationem cōmatibus distinctam. Quod olim aliquoties etiam in oratione soluta faciebant. De hæresi Phariseorum.) Hic hæresim simpliciter sectam uocat. In hoc Pharisæi

A Phariſæi differebant à Sadduceis, quod & angelos eſſe crederent, & reſurrectionem futuram: quorum utrunq; negāt illi. Cerinthi & Hebionis.) Duo ſunt hæreſiarchæ: unde dicti Cerinthiani, qui ĩdem dicuntur Chiliaſtæ, & Hebionitæ: in hoc cõueniunt, quod utriq; exigunt à fidelibus circũciſionem & 2 obſeruationem legis Moſaicæ. Phalaricæ mole.) Phalarica genus eſt machinæ bellicæ, nempe uelut ingens haſta, ferro præmunita, quæ neruis tortilibus magno impetu mittebatur. Vergilius: Contorta phalarica uenit, Fulminis acta modo. Frequenter enim.) Taxat ſtilũ diui Auguſtini, nec ſine cauſa. Siquidẽ eſt paulo uerboſior, et periodis in immenſum productus. Quod illi, ni fallor, hinc accidit, quod nihil uellet omittere eorũ quæ ſcribenti ueniebant in mentem: ueniebant aũt permulta. Itaq; utcunq; inſulciendum erat, quod nolebat abĩcere. Quidam codices hoc loco addiderant hæc uerba, dum nõ ſentitur ab imperitis. Etenim illud, ab imperitis, uidetur aſſcriptũ in margine, uidelicet in fauorem Auguſtini: & id ſcriptor aliquis in contextũ retulit. Metuis Porphyrium blaſphemantẽ.) Porphyrius legem damnabat, quemadmodũ Manichæus & Marcion. At Hebion & Cerinthus nimium tribuebant legi 5 Moſaicæ. Aſteriſcos habeat & uirgulas.) Aſteriſcus græce ſtellulã ſignificat. Obelus, ueru. Obeliſcus paruum ueru. Aſteriſcis illuſtrabant id quod approbabant: obelis iugulabant, ſi quid adulterinũ & ſuppoſiticium in libris iudicabant. Quemadmodũ olim in Homerum fecit Ariſtarchus. Porrò uirgula oblonga, obeli ſpeciẽ imaginabatur. Si obſcura, tu quo.) Mire retorquet in ipſum dilemma uitioſum, quod ἀντιστροφον uocãt. Vt cogeretur epiſcopus.) Hoc loco uidetur omiſſum nomẽ ciuitatis. Nam pleriq; codices ſic habent: Vt cogeretur epiſcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorum teſtimoniũ flagitare. Ergo poſt epiſcopus, opinor, poſitum fuiſſe nomen ciuitatis. Quod quia barbarũ erat, & Hieronymo ignotũ, addidit, ea quippe ciuitas erat, hoc eſt, nam id erat nomen ciuitati. Niſi forte ciuitatẽ appellat, quæ ſuum habet epiſcopum. Vtrum aũt.) Et hic uidentur aliquot deeſſe uerba, nempe incertum eſt, aut aliquid ſimile. Rurſum ea uerba quæ adĩciuntur, atq; dicebant, prorſus adulterina ſunt. Illis temporibus Cornelio.) Arbitror legendum, illius temporis Cornelio & Aſinio Pollione: hoc eſt, criticis & cenſoribus literatorum: quaſi dixiſſet illius temporis Ariſtarchi.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Intellexerat Auguſtinus indigne ferre Hieronymum, quod audiſſet librum aduerſus ſe ſcriptum. Id pernegat Auguſtinus, in hoc errans, quod is qui nunciarat, longam epiſtolam librum appellaſſet.

AVGVSTINVS HIERONYMO

B AVdiui peruenisſe in manus tuas literas meas: ſed quod adhuc reſcripta non merui, nequaquam imputauerim dilectioni tuæ: aliquid proculdubio impedimenti fuit. Vnde agnoſco dominũ à me potius deprecandũ, ut tuæ uoluntati det facultatem mittendi quod reſcripſeris. Nam reſcribendi iam dedit, quia cũ uolueris, facillime poteris. Etiam hoc quod ad me ſanè perlatum eſt, utrum quidem credere, dubitaui: ſed hinc quoq; tibi aliquid utrum ſcriberem, dubitare non debui. Hoc autem breue eſt: ſuggeſtum eſſe charitati tuæ, à neſcio quibus fratribus mihi dictum eſt, quod librũ aduerſus te ſcripſerim, Romamq; miſerim. Hoc falſum eſſe noueris: dominũ meum Ieſum teſtor, hoc me non feciſſe: ſed ſi forte aliqua in aliquibus ſcriptis meis reperiunt, in quibus aliter aliquid quàm tu ſenſiſſe reperior: non cõtra te dictũ, ſed quid mihi uidebatur, à me ſcriptum eſſe, puto te debere cognoſcere: aut ſi cognoſci non poteſt, credere debere. Ita ſanè hoc dixerim, ut ego non tantum paratus ſim, ſi quid te in meis ſcriptis mouerit, fraterne accipere, quid cõtra ſentias: aut de correctione mea, aut de ipſa tua beneuolentia gauiſurus: uerumetiam hoc à te poſtulem & flagitem. O ſi licuiſſet & ſi non cohabitãte, ſaltẽ uicino te in domino perfrui, ad crebrum & dulce colloquium. Sed quia id non eſt datum, peto ut hocipſum quod in domino, qua poſſumus, ſimul ſimus, conſeruari ſtudeas, & augeri ac perfici: & reſcripta quamuis tara nõ ſpernere. Saluta obſequio meo ſanctum fratrem Paulinianum, & omnes fratres qui tecum ac de te in domino gloriãtur. Memor noſtri exaudiaris à domino in omni ſancto deſiderio tuo, domine chariſſime, & deſideratiſſime, & honorande in Chriſto frater.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Aperit Hieronymus de epiſtola, quam, neſcio quis, librũ appellarat. Excuſat ſe quod nondũ reſponderit, adhortans illum ad mutuum amorem, nonnihil querens de Ruffini aduerſus ſe debacchatione.

HIERONYMVS AVGVSTINO

IN ipſo profectionis articulo ſancti filij noſtri Aſterij hypodiaconi neceſſarij mei, beatitudinis tuæ literæ ad me peruenerunt, quibus ſatisfacis, te contra paruitatem meã librum Romã non miſiſſe. Hoc nec ego factũ audierã, ſed epiſtolæ cuiuſdam

quaſi

quaſi ad me ſcriptæ per fratrem noſtrum Syſinnium diaconũ huc exemplaria peruenerunt: c
in qua hortaris me, ut παλινωδίαν ſuper quodam Apoſtoli capitulo canam:& imiter Steſi
chorum inter uituperationẽ & laudes Helenæ fluctuantem:ut qui detrahendo oculos perdi
derat,laudando receperit.Ego ſimpliciter fateor dignationi tuæ,licet ſtilus & ὠὴχ ϕρήματα
tua mihi uiderentur,tamen non temere exemplaribus literarũ credendũ putaui: ne forte me
reſpondente læſus,iuſte expoſtulares, quod probare ante debuiſſem tuum eſſe ſermonẽ, &
ſic reſcribere.Acceſſit ad morã,ſanctæ & uenerabilis Paulæ longa infirmitas. Dum enim lan
guenti multo tempore aſſidemus,penè epiſtolæ tuæ, uel eius qui ſub tuo nomine ſcripſerat,
obliti ſumus,memores illius uerſiculi:Muſica in luctu,importuna narratio.Itaq; ſi tua eſt epi
ſtola,aperte ſcribe,uel mitte exemplaria ueriora: ut abſq; ullo rancore ſtomachi in ſcriptura
rum diſputatione uerſemur,& uel noſtrum emendemus errorẽ,uel aliũ fruſtra reprehendiſ
ſe doceamus.Abſit aũt à me,ut quicquã de libris tuæ beatitudinis attingere audeam.Sufficit
enim mihi probare mea,& aliena non carpere.Cæterũ optime nouit prudentia tua, unum
quenq; in ſuo ſenſu abundare,& puerilis eſſe iactantiæ,quod olim adoleſcentuli facere con
ſueuerãt,accuſando illuſtres uiros,ſuo nomini famã quærere.Nec tam ſtultus ſum, ut diuer
ſitate explanationũ tuarum me lædi putem:quia nec tu læderis, ſi nos contraria ſenſerimus.
Sed illa eſt uera inter amicos reprehenſio,ſi noſtrã perã non uidẽtes,aliorũ (iuxta Perſium)
manticam conſideremus.Supereſt,ut diligas diligentem te: & in ſcripturarũ campo, iuuenis
ſenem non prouoces. Nos noſtra habuimus tempora, & cucurrimus quantum potuimus:
nunc te currente & longa ſpacia tranſmeante,nobis debetur ocium:ſimulq; (ut cum honore
tuo & uenia dixerim) ne ſolus mihi de poetis aliquid propoſuiſſe uidearis,memento Dare/ a
tis & Entelli,& uulgaris prouerbĳ:quod bos laſſus fortius figat pedem.Triſtes hæc dictaui
mus:utinam mereremur cõplexus tuos,& collatione mutua uel doceremus aliqua, uel diſce
remus.Miſit mihi temeritate ſolita,ſua maledicta Calphurnius,cognomento Lanarius,quæ
ad Aphricam quoq; ſtudio eius didici peruenĳſſe. Ad quæ breuiter ex parte reſpondi,& li/ b
belli eius uobis miſi exemplaria,latius opus cum opportunum fuerit primo miſſurus tempo
re:in quo illud caui, ne in quoquam exiſtimationem læderem Chriſtianam, ſed tantum ut
delirantis imperitiq; mendaciũ ac uecordiam confutarem.Memẽto mei ſancte & uenerabi
lis papa:uide quantũ te diligam, ut ne prouocatus quidem uoluerim reſpõdere: nec credam
tuum eſſe quod in altero forte reprehenderem.Frater communis ſuppliciter te ſalutat.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Παλινωδίαν.) παλινωδέω, ad uerbum ſonat recantare.Hiſtoria Steſichori, qui ob uituperatã He a
lenam oculos amiſit,recepit aũt recantatis ĳs quę ſcripſerat,eſt apud Platonẽ in Phædro. ὠὴ
χϕρήματα.) id eſt,aggreſſiones: ſic enim oratores uocant argumentationes, non multum differentes à
ſyllogiſmis,niſi quod illa magis circa probabilia uerſantur q̃ neceſſaria: ut autor eſt Fabius libro quin
to. Si noſtram peram non uidentes.) Quidam hic legunt,noſtra opera,pro noſtram peram, ſed de
prauate.Alludit autem ad apologũ Aeſopi,qui finxit,ſingulos mortales, binas geſtãtes peras ſiue man
ticas:alterã à tergo propendentẽ,alteram à fronte:magnã ac plenam uitĳs noſtris, propendere à tergo:
paruã in qua ſint aliena uitia,pendere à fronte.Quo ſignificabat,nos oculatos eſſe in perſpiciendis alie
nis uitĳs, in noſtris ipſorũ cæcutire:unde & Perſius in Satyris: Vt nemo in ſeſe tentat deſcẽdere nemo:
Sed præcedenti ſpectatur mantica tergo. Daretis & Entelli.) Eſt apud Vergiliũ in quinto Aeneidos
libro:Dares Troianus iuuenis prouocat Entellũ ſenem ad certamẽ ceſtuũ:grauatim procedit Entellus,
Darete multũ exultante. Tandẽ lapſu & pudore prouocatus incandeſcit, recaleſcente uirtute ſenili: &
adeo urget ceſtu iuuenẽ,ut ni Aeneas diremiſſet, occiſurus fuerit Daretẽ. Bos laſſus for.) Id ſumptũ b
eſt à bubus triturã exercentibus.Etenim in quibuſdã regionibus boues circumacti per manipulos triti
cum unguĺs excutiunt: & quo bos laſſior, hoc magis ad triturã idoneus, propterea quod fortius figat
pedem.Ita qui ſero prouocantur ad iram,prouocati grauius incandeſcunt. Calphurnius.) Niſi fallor
ſentit Ruffinum,quẽ ita ſubinde uocat,uelut indoctũ,& culinæ q̃ literarũ ſtudioſiorẽ: alludens ad Per
ſianum illud: Continuo craſſum ridet Vulphernius ingens, Et centum Græcos curto centuſſe licetur.
Quandoquidẽ in nonnullis Perſij codicibus Calphurniũ legi, prõ Vulphernio. Videtur aũt uox con
ficta,à calido furno,ut & cognomentum Lanarĳ,à lanionibus, qui carnes uendunt in macello.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum adhuc erraret Auguſtinus in nomine libri,cum epiſtolã Hieronymus ſentiret,& tamen crebris literis

A literis efflagitaret responsum: hortatur Hieronymus, ut certum opus mittat cui uelit responderi, iuuenem admonens ne temere suoq; malo prouocet senem ad huiusmodi certamen.

HIERONYMVS AVGVSTINO

CRebras ad me epistolas dirigis,& sæpe compellas, ut respondeã cuidam epistolæ tuæ:cuius ad me(ut ante iam scripsi) per fratrem Syſinnium diaconũ exemplaria peruenerũt absq; subscriptione tua: & quam primũ per fratrem Profuturum,secundo per quendã alium te misisse significas: & interim Profuturũ retractum de itinere,& episcopum constitutũ,ueloci morte subtractũ: illum, cuius nomen retices, maris timuisse discrimina,& nauigationis mutasse consiliũ. Quæ cum ita sint,satis mirari nequeo,quomodo ipsa epistola & Romæ & in Italia haberi à pleriſq; dicatur, & ad me solum nõ peruenerit,cui soli missa est:præsertim cum idem frater Syſinnius inter cæteros tractatus tuos dixerit eam se nõ in Aphrica,nõ apud te,sed in insula Adriæ ante hoc fermè quinquennium reperisse.De amicitia omnis tollenda suspicio est:& sic cum amico, quasi cũ altero se loquendũ. Nõnulli familiares mei & uasa Christi, quorũ Hierosolymis & in sanctis locis permagna copia est:suggerebant,non simplici animo à te factũ, sed laudem atq; rumusculos & gloriolam populi requirentẽ:ut de nobis crescerem,ut multi cognoscerent te prouocare,me timere:te scribere ut doctum,me tacere ut imperitũ:& tandem reperisse,qui garrulitati meæ silentium modumq; imponeret.Ego aũt(ut simpliciter fatear)dignationi tuæ primum idcirco respondere nolui:quia tuam liquido epistolã non credebam: nec (ut uulgi de quibusdã prouerbium est)litum melle gladium.Deinde illud cauebam , ne episcopo cõmunionis meæ uiderer procaciter respõdere,& aliqua in reprehendẽtis epistola reprehendere: præsertim cum quædã in illa hæretica iudicarem.Ad extremũ:ne tu iure expostularesꝭ& diceres:Quid enim epistolam meam uideras, & notæ tibi manus in subscriptione signa deprehenderas: ut tam facile amicũ læderes,& alterius maliciã in meam uerteres contumeliã?Igitur ut ante iam scripsi,aut mitte eandem epistolam,tua subscriptã manu:aut senem latitantem in cellula lacessere desine.Sin aũt tuam uis uel exercere uel ostentare doctrinam,quęre iuuenes & disertos & nobiles:quorum Romæ dicuntur esse quàm plurimi,qui possint & audeant tecum congredi: & in disputatione sanctarum scripturarum,iugum cum episcopo ducere. Ego quondam miles,nunc ueteranus,& tuas & aliorum debeo laudare uictorias,nõ ipse rursus effœto corpore dimicare: ne si me frequenter ad rescribendũ impuleris,illius recordet historiæ,quod Hannibalem iuueniliter exultantem, Qu.Maximus patientia sua fregerit. Omnia fert ætas, animum quoq;:sæpe ego longos Cantando puerum memini me condere soles. Nunc oblita mihi tota carmina,uox quoq; Mœrim Iam fugit ipsa. Et ut magis de scripturis sanctis loquar, Berzellai ille Galaadites, regis Dauid beneficia,omnesq; delicias iuueni delegãs filio: ostẽdit senectutẽ hęc nec appetere debere,nec oblata suscipere. Quod aũt iuras te aduersum me librum nec scripsisse,neq; Romã misisse, quẽ non scripseris: sed si forte aliqua in tuis scriptis reperiãtur,quæ à meo sensu discrepent:nõ me à te læsum, sed à te scriptũ, quod tibi rectũ uidebatur:quæso ut me patienter audias.Nõ scripsisti librũ,& quomodo mihi reprehensionis à te meæ per alios scripta delata sunt? Cur habet Italia quod tu nõ scripsisti? Qua ratione poscis ut rescribã ad ea quæ scripsisse te denegas? Non tam hebes sum, ut si diuersa senseris, me à te læsum putem.Sed si mea cominus dicta reprehẽdas, & rationẽ scriptorum expetas: & quæ scripserim,emendare cõpellas,& ad παλινῳδίαν prouoces,& oculos mihi reddas:in hoc lædítur amicitia: in hoc necessitudinis iura uiolantur : ne uideamur certare pueriliter, & fautoribus inuicem uel detractoribus nostris tribuere materiã cõtendendi. Hæc scribo,quia te pure & Christiane diligere cupio:nec quicquã in mea mente retinere,quod distet à labrijs. Non enim cõuenit,ut ab adolescentia usq; ad hanc ætatẽ in monasteriolo cum sanctis fratribus labore desudans,aliquid contra episcopum communionis meæ scribere audeam:& eum episcopũ,quem ante cœpi amare q; nosse: qui me prior ad amicitias prouocauit,quem post me orientem in scripturarum diuinarum eruditione lætatus sum. Igitur aut tuum negato

librum

librum,si forte non tuus est:& desine flagitare rescriptum ad ea quæ non scripsisti:aut si tuus est,ingenue cõfitere:ut si in defensionem mei aliqua scripsero, in te culpa sit qui prouocasti, non in me,qui respondere cõpulsus sum. Addis præterea te paratũ esse, ut si quid me in tuis scriptis mouerit,& corrigere uoluero,fraterne accipias:& non solũ mea in te beneuolentia gauisurum,sed ut hoc ipsum faciã,deprecaris.Rursum dico quod sentio, prouocas senem,tacentem stimulas,uideris iactare doctrinã. Non est aũt ætatis meæ putari maleuolum erga eum cui magis fauorem debeo.Et si in euangelijs ac prophetis peruersi homines inueniunt quod nitantur reprehendere:miraris si in tuis libris, & maxime in scripturarũ expositione,quæ uel obscurissimæ sunt,quædã à recta linea discrepare uideantur? Et hoc dico,non quod in operibus tuis quædã reprehendenda iam censeam:neq; enim lectioni eorum unc̃q; operam dedi: nec horũ exemplariorũ apud nos copia est,præter Soliloquiorũ tuorum libros,& quosdam cõmentarios in psalmos:quos si uellẽ discutere,non dicam à me,qui nihil sum,sed à ueterum Græcorũ docerẽ interpretationibus discrepare. Vale mi amice charissime,ætate fili,dignitate parẽs:& hoc à me rogatus obserua,ut quicquid mihi scripseris, ad me primũ facias puenire.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Conatur placare Hieronymũ,quẽ senserat suis epistolis nõnihil offensum. Deplorat simultatẽ tam atrocem ortam inter Ruffinum & Hieronymũ quondam amicissimos, adhortans illos ad cõcordiam

AVGVSTINVS HIERONYMO

QVamuis existimem antec̃q; istas sumeres,uenisse in manus tuas,literas meas,quas per dei seruũ,filium nostrũ Cyprianũ diaconũ misi: quibus certissime agnosceres meã esse epistolã,cuius exemplaria illuc uenisse cõmemorasti: unde iam me arbitror rescriptis tuis, uelut Entellinis gradibus atq; acribus cestibus, tanc̃q; audacem Daretem cœpisse pulsari atq; uersari:nunc tamen eisipsis respõdeo literis tuis, quas mihi per sanctum filiũ nostrum Asteriũ iam mittere dignatus es:in quibus multa in me cõperi tuæ beneuolentissimæ charitatis,& rursus quædã nonnullius à me tuæ offensionis indicia. Itaq; ubi mulcebar legens,ibi cõtinuo feriebar:hoc sanè uel maxime admirans,quod cũ te dicas exemplaribus literarũ mearum ideo non temere putauisse credendũ, ne forte te respondẽte læsus iuste expostularẽ,quod probare ante debuisses,meũ esse sermonẽ,& sic rescribere: postea iubeas si mea est epistola,aperte me scribere:aut mittere exẽplaria ueriora,ut absq; ullo rancore stomachi,in scripturarũ disputatione uersemur. Quo enim pacto possumus in hac disputatione sine rancore uersari,si me lædere paras? aut si non paras,quomodo ego te nõ lędente, abs te læsus iuste expostularẽ:quod probare ante debuisses meũ esse sermonẽ, & sic scribere, hoc est,& sic lædere? Nisi enim rescribendo læsisses,ego iuste expostulare non possem. Proinde cum ita rescribis,ut lædas,quis locus nobis relinquit in disputatione scripturarũ sine ullo rancore uersandi? Ego quidẽ absit ut lædar,si mihi certa ratione uolueris & potueris demõstrare illud ex epistola Apostoli, uel quid aliud scripturarũ sanctarum te uerius intellexisse, c̃q; me:imò uero absit,ut non cum gratiarumactione lucris meis deputem,si fuero te docente instructus,aut emendante correctus. Veruntamen tu mihi frater charissime, nisi te putares læsum scriptis meis,nõ me putares lædi posse rescriptis tuis. Nullo enim modo id de te opinatus fuero,quod te nõ arbitrans læsum,sic tamen rescribis ut lædas:aut si te nõ sic rescribente, ego propter nimiã stulticiã meã lædi posse putatus sum, hoc ipso læsisti planè, quod de me ita sensisti.Sed nullo modo tu me,quem nunc̃q; talem expertus es,temere talẽ crederes, qui literarũ mearum exemplaribus,etiã cum stilũ meum nosses,temere credere noluisti.Si enim non immerito uidisti me iuste expostulaturũ fuisse, si temere crederes esse literas meas, quæ non essent meæ:quanto iustius expostularẽ,meipsum temere putatũ talem, qualẽ me expertus non esset,qui putauisset? Nequac̃q; ergo ita prolabereris,ut nõ te rescribente quo lęderer, me tamen existimares nimis insipientẽ,etiam tali tuo rescripto lædi potuisse.Restat igitur ut lædere me rescribendo disponeres,si certo documento meas esse illas literas nosses. Atq; ita, quia nõ credo quod iniuste me lædendũ puteres:supereſt, ut agnoscã peccatũ meum, quod

prior

A quod prior te illis literis læserim,quas meas esse negare non possum. Cur itaq; conor contra fluminis tractū,ac nō potius uenią peto? Obsecro ergo te per mansuetudinē Christi,ut si te læsi,dimittas mihi,nec me uicissim lædendo,malū pro malo reddas. Lædes enim,si mihi tacueris errorē meū,quem forte inueneris in scriptis uel in dictis meis. Nā si ea in me reprehenderis,quæ reprehendēda nō sunt,te potius lædis q̄ me:quod absit à moribus & sancto proposito tuo,ut hoc facias uoluntate lædendi,culpās in me aliquid dente maledico,quod mente ueridica scis non esse culpandū. Ac per hoc aut beneuolo corde arguas,etiā si caret delicto quod arguendū putas:aut paterno affectu mulceas,quem abiicere nequeas. Potest enim fieri ut tibi uideatur aliud q̄ ueritas habet,dum tamen aliud abs te non fiat,q̄ charitas habet. Nam & ego amicissimā reprehensionē tuam gratissime accipiā:etiam si reprehendi non meruit,quod recte defendi potest. Aut agnoscā simul & beneuolentiā tuam & culpam meā: & quantū dominus donat,in alio gratus,in alio emēdatus inueniar. Quid ergo? fortasse dura, sed certe salubria uerba tua tanq̄ cestus Entelli pertimescā. Cędebatur ille,non curabatur:& ideo uincebatur nō sanabatur. Ego aūt si medicinalem correptionē tuam tranquillus accepero,nō dolebo. Si uero infirmitas uel humana,uel mea etiā cum ueraciter arguitur, nō potest non aliquantulū contristari,melius tumor capitis dolet cū curatur, q̄ dum ei parcitur & non sanat. Hoc est enim quod acute uidit, qui dixit:utiliores esse plerunq; inimicos obiurgantes, q̄ amicos obiurgare metuētes. Illi enim dū rixantur,dicūt aliquando uera quæ corrigamus: isti aūt minorem q̄ oportet exhibent iusticiæ libertatē. dum amicitiæ timent exasperare dulcedinem. Quapropter & si forte bos(ut tibi uideris) lassus senectute corporis,non uigore animi,tamen in area dominica fructuoso labore desudans,Ecce sum:si quid perperam dixi,fortius fige pedem. Non mihi esse debet molestum pondus ætatis tuæ,dūmodo conteratur palea culpæ meæ. Proinde illud quod in extremo epistolæ tuæ posuisti, cū magni desiderij suspirio uel lego uel recolo. Vtinam,inquis,mereremur cōplexus tuos:& collatione mutua uel
B doceremus aliqua,uel disceremus. Ego aūt dico,utinam saltem propinquis terrarū locis habitaremus:ut si non possent miscerī nostra colloquia,literæ possent esse crebriores. Nunc uero tanto locorum interuallo absumus à sensibus nostris,ut de illis uerbis Apostoli ad Galatas, iuuenem me ad tuam sanctitatē scripsisse meminerim:& ecce iam senex, necdū rescripta meruerim:faciliusq̄ ad te exemplaria epistolæ meæ peruenerint,nescio qua occasione præueniente,q̄ ipsa epistola me curante. Homo enim qui eam tunc acceperat,nec ad te pertulit, nec ad me retulit. Tantæ aūt mihi in literis tuis(quæ in manus nostras peruenire potuerūt)apparent res:ut nihil studiorū meorū mallē si possem,q̄ inhærere lateri tuo. Quod ego quia non possum,aliquem nostrorū in domino filiorū erudiendū nobis ad te mittere cogito, si etiā de hac re tua rescripta meruero. Nam neq; in me tantū scientiæ diuinarū scripturarū est,aut esse iam poterit, quantū inesse tibi uideo. Et si quid in hac re habeo facultatis, utcunq; impendo populo dei. Vacare aūt studijs diligentius q̄ quæ populi audiūt instruēdis,propter ecclesiasticas occupationes omnino nō possum. Nescio quæ scripta maledica super tuo nomine ad Aphricam peruenisse audiuimus. Accepimus tamē quod dignatus es mittere,illis respōdens maledictis. Quo perlecto fateor multū dolui,inter tam charas familiaresq̄ personas, cūctis penè ecclesijs notissimo amicitiæ uinculo copulatas,tantū malū extitisse discordiæ. Et tu quidem quantū tibi modereris,quantumq̄ teneas aculeos indignationis tuæ,ne reddas maledictum pro maledicto,satis in tuis literis eminet. Veruntamen si eas ipsas cū legissem,contabui dolore,& obrigui timore:quid de me illa facerent,quæ in te ille scripsit,si in manus meas forte uenissent? Væ mundo ab scandalis. Ecce fit,ecce prorsus impletur quod ueritas ait: Quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorū. Quæ sibi enim iam fida pectora tuo refundantur? In cuius sensus tota se proijciat secura dilectio? Quis deniq; amicus non formidetur,quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymū & Ruffinū hoc quod plangimus exoriri? O misera & miseranda conditio. O infida in uoluntatibus amicorū scientia præsentium,ubi nulla est præscientia futurorū. Sed quid hoc alteri de altero gemendū putem,quan

do ne ipſe quidem ſibi homo eſt notus in poſterũ? Nouit enim utcunq; uix forte, nunc quã C
lis ſit: qualis aũt poſtea ſit futurus, ignorat. Hæc porrò non tantũ ſcientia qualis quiſq; ſit, ue
rumetiã pręſciẽtia qualis futurus ſit, ſi eſt in ſanctis & beatis angelis: quomodo fuerit beatus
diabolus aliquando, cum adhuc bonus angelus eſſet, ſciens futurã iniquitatẽ ſuam, & ſempi
ternum ſuppliciũ, omnino non uideo. De qua re, ſi tamen eam noſſe opus eſt, uellem audire
quid ſentias. Vide quid faciant terræ ac maria, quæ nos corporaliter dirimunt. Si hæc epiſto
la mea quã legis ego eſſem, iam mihi diceres quod quęſiui: nunc uero quãdo reſcribes? quan
do mittes? quando perueniet? quando accipiã? & tamen utinã quandoq; fiat, quod tam cito
fieri nõ poſſe cũ uolumus, quanta poſſumus tolerantia ſuſtinemus. Vnde recurro ad illa uer
ba epiſtolę tuæ dulciſſima, ſanctiq; deſiderij tui pleniſſima, & ea facio uiciſſim mea: Vtinam
mereremur cõplexus tuos, & collatiõe mutua uel doceremus aliqua, uel diſceremus: ſi tamen
eſſe ullo modo poſſet, quod ego te docerẽ. In his aũt uerbis, nõ iam tuis tantũ, ſed etiã meis,
ubi delector & reficior, & ipſo quamuis pendente & nõ attingente utriuſq; noſtrũ deſiderio,
non parua ex parte cõſolor: ibi rurſus acerrimis dolorum ſtimulis fodior, dum cogito inter
uos quibus deus hoc ipſum quod uterq; ueſtrum optauit, largum prolixumq; cõceſſerat, ut
cõiunctiſſimi & familiariſſimi mella ſcripturarũ ſanctarum pariter lamberetis, ſic tantæ ama
ritudinis irrepſiſſe perniciem, quando nõ, ubi non, cui non homini formidandã: cum eo tem
pore quo abiectis iam ſarcinis ſecularibus, iam expediti dominũ ſequebamini: & in ea terra
uiuebatis ſimul, in qua dominus humanis pedibus ambulans: Pacem, inquit, meã do uobis
pacem meã relinquo uobis: uiris ætate maturis, & in eloquio domini habitantibus uobis ac
cidere potuit? Vere tẽtatio eſt uita humana ſuper terrã. Heu mihi, qui uos ſimul alicubi inue
nire nõ poſſum, forte ut moueor, ut doleo, ut timeo, procidere ad pedes ueſtros, flerem quan
tum ualerem, rogarem quantũ amarem, nunc unumquemq; ueſtrũ pro ſeipſo, nũc utrunq;
pro alterutro, & pro alijs ac maxime infirmis, ꝓ quibus Chriſtus mortuus eſt, qui uos tanq;
in theatro uitæ huius cũ magno ſui periculo ſpectant: ne de uobis ea cõſcribendo ſpargatis, D
quæ quandoq; cõcordantes delere nõ poteritis, qui nũc cõcordare nolitis: aut quæ cõcordes
legere timeatis, ne iterũ litigetis. Verũ dico charitati tuę, nihil me magis q; hoc exemplũ tre
muiſſe, cũ quædã ad me in epiſtola tua legerem, tuę indignationis indicia, nõ tam illa de En
tello & boue laſſo: ubi mihi potius hilariter iocari, q; iracunde minari uiſus es, q; illud quod
ſerio te ſcripſiſſe ſatis apparet: unde ſupra loquutus ſum plus fortaſſe q; debui, ſed nõ pluſq;
timui, ubi aiſti: Ne forte læſus iuſte expoſtularet. Rogo te, ſi fieri poteſt, ut inter nos quæra
mus & diſſeramus aliquid, quo ſine amaritudine diſcordię corda noſtra paſcãtur, fiat. Si au
tem nõ poſſum dicere, quid mihi emendandũ uideatur in ſcriptis tuis: nec tu in meis, niſi cum
ſuſpicione inuidiæ, aut læſione amicitiæ: quieſcamus ab his, & noſtrę uitæ ſalutiq; parcamus.
Minus certe aſſequatur illa quæ inflat, dum nõ offendatur illa quæ ædificat. Ego me longe
eſſe ſentio ab illa perfectione, de qua ſcriptũ eſt: Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus
eſt uir. Sed planè in dei miſericordia puto me poſſe facile abs te petere ueniã, ſi qd offendi:
quod mihi aperire debes, ut cum te audiero, lucreris fratrem tuum. Neq; enim quia hoc pro
pter longinquitatẽ terrarũ non potes facere inter me & te, propterea debes ſinere errare me.
Prorſus quod ad ipſas res quas noſſe uolumus attinet, ſi qd ueri me tenere, uel ſcio, uel puto,
uel credo, in quo tu aliter ſentis: quantũ dat dominus, ſine tua iniuria conabor aſſerere. Quod
autem pertinet ad offenſionem tuam, cum te indignatum ſenſero, nihil aliud q; ueniam de
precabor. Nec omnino arbitrabor te ſuccenſere potuiſſe, niſi aut hoc dicerem quod non de
bui, aut non ſic dicerem ut debui: quia nec miror nos minus ſcire inuicem, q; ſcimur à coniun
ctiſſimis & familiariſſimis noſtris: in quorũ ego charitatẽ fateor facile me totũ proijcio, præ
ſertim fatigatũ ſcandalis ſeculi: & in ea ſine ulla ſollicitudine requieſco. Deum quippe illic eſſe
ſentio, in quem me ſecurus proijcio, & in quo ſecurus requieſco. Nec in hac mea ſecuritate,
craſtinum illud humanæ fragilitatis incertũ, de quo ſuperius gemui, omnino formido. Cum
enim hominẽ Chriſtiana charitate flagrantem, atq; mihi fidelem amicũ factum eſſe ſentio,

quicquid

A quicquid ei consiliorum meorum cogitationumq; committo, non homini committo, sed illi in quo manet, ut talis sit. Deus enim charitas est: & qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo: quam si deseruerit, tantū faciat necesse est dolorē, quantum manens fecerat gaudium. Verūtamen ex amico intimo factus inimicus, quærat sibi potius quod fingat astutus: non inueniat quod prodat iratus. Hoc aūt unusquisq; facile assequitur, nō occultando quod fecerit, sed non faciendo quod occultare uelit. Quod si misericordia dei bonis prijsq; cōcedit, ut inter inimicos quoslibet futuros liberi securiq; uersentur, aliena peccata sibi cōmissa non prodāt: quæ prodi timent, ipsi nulla cōmittant. Cum enim falsum quid à maledico fingitur, aut omnino non creditur, aut certe integra salute sola fama uexatur. Quod aūt malum perpetratur, hostis est intimus, etiam si nullius intimi loquacitate aut lite uulgetur. Quapropter quis prudentiū non uideat, etiam tu q; tolerabiliter feras amicissimi quondam & familiarissimi incredibiles nūc inimicitias, cōsolante cōscientia: & quemadmodū uel quod iactitat, uel quod à quibusdam forsitan creditur, in siniſtris armis deputes, quibus non minus q; dextris contra diabolum dimicatur. Veruntamen illum maluerim aliquo modo mitiorem, q; te isto modo armatiorē. Hoc magnū & triste miraculū est, ex amicitijs talibus ad has inimicitias peruenisse. Lætum erit, & multo maius, ex inimicitijs talibus ad pristinā concordiam reuertisse.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Grandibus atq;.) Huc respexit quod apud Vergilium Entellus senex ingentes duos cestus proiicit in medium.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Paulus Orosius in fine historiæ suæ testatur, sibi cum Hieronymo fuisse colloquium, libros duos, alterum de origine animæ, alterum de loco explicando ex epistolis Iacobi probat. Cæterum excusat se quod non responderit. Eos libros amice lector reperies in secundi tomi parte secunda.

HIERONYMVS AVGVSTINO

B VIrum honorabilem fratrem meū: filium dignationis tuæ Orosium presbyterum, & sui merito & te iubente suscepi. Sed incidit tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit quàm loqui: ita ut nostra studia cessarēt, & iuxta Appium, canina exerceretur facundia. Itaq; duobus libellis tuis, quos meo nomini dedicasti, eruditissimis & omni eloquentiæ splendore fulgentibus, ad tempus respondere nō potui. Non quo quicquam in illis reprehendendum putem: sed quia iuxta Apostolum, unusquisq; in suo sensu abundet: alius quidē sic, alius autem sic. Certe quicquid dici potuit, & sublimi ingenio de scripturarum sanctarum hauriri fontibus, à te positum atq; dissertum est. Sed quæso reuerentiam tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis causa disserimus. Cæterum æmuli & maxime hæretici, si diuersas inter nos sententias uiderint, de animi calumniabuntur rancore descendere. Mihi autem decretum est te amare, te suspicere, colere, mirari, tuaq; dicta quasi mea defendere. Certe & in dialogo quem nuper ædidi, tuæ beatitudinis ut dignum fuerat recordatus sum: magisq; demus operā, ut pernicioſissima hæresis de ecclesijs auferatur, quæ semper simulat pœnitentiam, ut docendi in ecclesijs habeat facultatem: ne si aperta se luce prodiderit, foras expulsa moriatur. Sanctæ ac uenerabiles filiæ tuæ Eustochium & Paula, & genere suo, & exhortatione tua digne gradiuntur: speciali terq; salutant beatitudinem tuam: omnis quoq; fraternitas, quæ nobiscum domino saluatori seruire conatur. Sanctum presbyterū Firmum, anno præterito ob rem earum Rauennam, & inde Aphricam, Siciliamq; direximus: quem putamus iam in Aphricę partibus commorari. Sanctos tuo adhærentes lateri, ut meo obsequio salutes, precor. Literas quoq; meas ad sanctum presbyterum Firmum direxi: quæ si ad te uenerint, ei dirigere non graueris. Incolumem te & mei memorem Christus dominus custodiat, domine uere sancte & beatissime papa. Grandem Latini sermonis in ista prouincia notariorum patimur penuriam: & idcirco præceptis tuis parēre non possumus: maxime in æditione Septuaginta, quæ asteriscis uerubusq; distincta est. Pleraq; enim prioris laboris ob fraudem cuiusdam amisimus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Rogat ut suam epistolam curet Hieronymo reddendā, utq; eundem sibi suis quoq; mitiget literis.

AVGVSTINVS PRAESIDIO

SIcut præsens rogaui synceritatem tuam,nũc quoq; commoneo, ut literas meas sancto fratri & compresbytero nostro Hieronymo mittere non graueris. Vt autem noueris charitas tua, quemadmodum etiam tu illi pro mea causa scribere debeas,misi exemplaria literarum & mearum ad ipsum, & ad me ipsius. Quibus lectis pro tua sancta prudentia facile uidebis & modum meum, quem seruandum putaui,& motũ eius quem non frustra timui. Aut si ego quod non debui, aut quomodo non debui aliquid scripsi, non ad illum de me,sed ad meipsum potius fraterna dilectione mitte sermonem: quo correctus petam ut ignoscat,si meam culpam ipse cognouero.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Resalutat Augustinum, excusans quod liberius responderit,& rursum de cucurbita meminit, hortans ut super hac re sua legat commentaria: deniq; inuitans ut omissis contentiosis quæstionibus uersentur in campo sacrarum scripturarum.

HIERONYMVS AVGVSTINO

CVm à sancto fratre nostro Firmo sollicite quærerẽ quid ageres,sospitẽ te lætus audiui. Rursum cum tuas literas non dico sperarem, sed exigerẽ, nesciente te ex Aphrica profectũ se esse dixit. Itaq; reddo tibi per eũ salutationis officia,qui te unico amore cõplectitur:si mulcq; obsecro,ut ignoscas pudori meo,quod diu ut rescriberẽ præcipienti,negare nõ potui:nec ego tibi,sed causa causæ respondit. Et si culpa est respondisse,quæso ut patiẽter audias, multo maior est prouocasse. Sed facessant istiusmodi querimoniæ, sit inter nos pura germanitas:& deinceps non quæstionũ,sed charitatis ad nos scripta mittamus. Sancti fratres qui nobiscũ domino seruiũt, affatim te salutãt. Sanctos qui tecum Christi leue trahunt iugum,præcipue sanctũ & suspiciendũ papam Alipium, ut meo obsequio salutes precor. Incolumem te & memorẽ mei, Christus deus noster tueatur omnipotens,domine uere sancte & beatissime papa. Si legisti librum explanationum in Ionam, puto quod ridiculam cucurbitæ non recipias quæstionem. Sin autem amicus qui me primus gladio petijt,stilo repulsus est,sit humanitatis tuæ atq; iusticiæ accusantẽ reprehendere,non respondentem. In scripturarum si placet campo sine nostro inuicem dolore ludamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Respondet accurate libro quo Hieronymus illi responderat de interpretatione loci qui est in epistola ad Galatas. Et cum Hieronymus adiecisset, se necessitate compulsum, ut eam interpretationem sequeretur, Augustinus eam difficultatem alia uia potuisse explicari demonstrat.

AVGVSTINVS HIERONYMO

IAmpridem charitati tuæ prolixam epistolã misi, respõdens illi tuæ, quam per sanctum filiũ tuum Asterium,nunc iam non solũ fratrem, uerumetiã collegam meũ misisse te recolis: quæ utrum in manus tuas peruenire meruerit, adhuc nescio,nisi quod per fratrẽ syncerissimũ Firmũ scribis: si ille qui me primũ gladio petijt,stilo repulsus est:ut sit humanitatis meæ atq; iusticiæ,accusantẽ reprehendere,non respondentẽ. Hoc solo tenuissimo indicio utcunq; cõijcio,legisse te illã epistolam meam. In ea quippe deploraui tantã inter uos extitisse discordiã:de quorũ tanta amicitia,quaquauersum eam fama diffuderat,charitas fraterna gaudebat. Quod non feci reprehendendo in aliquo germanitatẽ tuam:cuius in ea re aliquã culpam me cognouisse,non ausus sum dicere:sed dolendo humanã miseriam,cuius in amicitijs mutua charitate retinendis,quantalibet illa sit,incerta permansio est. Verum illud maluerã tuis nosse rescriptis:utrum mihi ueniã, quam poposceram,dederis. Quod apertius mihi intimari cupio,quamuis hilarior quidã uultus literarum tuarum,etiã hoc me impetrasse significare uideat: si tamen post lectã illam missæ sunt, quod in eis minime apparet. Petis uel potius fiducia charitatis iubes,ut in scripturarũ campo sine nostro inuicẽ dolore ludamus. Et quidẽ quantum ad me attinet,serio nos ista,quàm ludo agere mallem. Quod si hoc uerbũ tibi propter facilitatem ponere placuit, ego fateor maius aliquid expeto à benignitate uirium tuarũ, prudentiaq; tam docta & ociosa, annosa,studiosa

A diosa,ingeniosa diligentia:hæc tibi non tantum donante, uerumetiã dictante spiritu sancto, ut in magnis & laboriosis quæstionibus, non tanq̃ ludentem in campo scripturarum,sed in montibus anhelantem adiuues.Si aũt propter hilaritatem,quam esse inter charissimos disserentes decet, putasti dicendum esse, ludamus: siue illud apertũ & planum sit,unde colloquimur:siue arduũ atq; difficile:hoc ipsum edoce obsecro tẽ,quo nã modo assequi ualeamus:ut cum forte aliquid nos mouet,quod nobis & si non cautius attendentibus,certe tardius intelligentibus non probatũ est:& quid nobis uideatur cõtra conamur asserere,si hoc aliquanto securiore libertate dicamus non incidamus in suspicionẽ puerilis iactantiæ, quasi nostro nomini famã,uiros illustres accusando,quæramus. Si aũt aliquid asperũ refellendi necessitate depromptũ fuerit,quo tolerabile fiat,leniore circunfundamus eloquio,ne litum melle gladium stringere uideamur.Nisi forte ille modus est, quo utrunq; hoc uitium, uel uitij suspicionem caueamus, si cum doctiore amico sic disputemus: ut quicquid dixerit, necesse sit approbare: nec quærendi saltem causa liceat aliquantulũ reluctari. Tum uero sine ullo timore offensionis tanq̃ in campo luditur:sed mirum si nobis non illuditur. Ego enim fateor charitati tuæ, solis eis scripturarũ libris, qui iam canonici appellantur,didici hunc timorem honoremq; deferre,ut nullum eorum autorẽ scribendo aliquid errasse firmissime credam:at si aliquid in eis offendero literis,quod uidetur contrariũ ueritati,nihil aliud q̃ uel mendosum esse codicem, uel interpretem non assequutũ esse quod dictum est, uel me minime intellexisse non ambigam.Alios aũt ita lego,ut quantalibet sanctitate doctrinaq; præpolleant,nõ ideo uerum putem,quia ipsi ita senserũt: sed quia mihi uel per illos autores canonicos,uel probabili ratione quod à uero non abhorreat,persuadere potuerunt.Nec te mi frater sentire aliquid aliter existimo:prorsus,inquam,non te arbitror sic legi tuos libros uelle,tanq̃ prophetarũ & apostolorum: de quorum scriptis quod omni errore careant dubitare nefarium est.Absit hoc à pia humilitate,& ueraci de temetipso cogitatiõe,qua nisi esses præditus,nõ utiq; diceres:utinam
B mereremur cõplexus tuos,& collatione mutua uel doceremus aliqua uel disceremus. Quod si teipsum cõsideratione uitę ac morum tuorũ,non simulate,nõ fallaciter dixisse credo:quanto magis æquũ est me credere apostolũ Paulum nõ aliud sensisse q̃ scripserit, ubi ait de Petro & Barnaba:Cum uiderẽ quia nõ recte ingrediebantur ad ueritatẽ euangelij, dixi Petro corã omnibus:Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & nõ Iudaice uiuis,quomodo gentes cogis Iudaizare?De quo enim certus sim,quod me scribendo uel loquendo nõ fallat,si fallebat apostolus filios suos,quos iterũ parturiebat,donec in eis Christus, id est,ueritas formaret. Quibus cum præmisisset,dicens: Quæ aũt scribo uobis,ecce corã deo,quia nõ mentior:nõ tamen ueraciter scribebat,sed nescio qua dispẽsatoria simulatione fallebat, uidisse se Petrum & Barnabã non recte ad euangelij ueritatẽ ingredientes,ac Petro in faciẽ restitisse:nõ ob aliud nisi quod gẽtes cogeret Iudaizare.At enim satius est credere apostolũ Paulũ aliquid uere non scripsisse,q̃ apostolũ Petrũ nõ recte aliquid egisse.Hoc si ita est,dicamus (quod absit)satius esse credere mentiri Euangeliũ, q̃ negatũ esse à Petro Christũ:& mentiri regnorũ librum, q̃ tantũ prophetã à domino deo tam excellenter electum, & in cõcupiscenda atq; abducenda uxore aliena cõmisisse adulteriũ:& in marito eius necando, tam horrendũ homicidiũ. Imò uero sanctã scripturã in summo & cœlesti autoritatis culmine collocatã, de ueritate eius certus ac securus legã:& in ea homines uel approbatos,uel emendatos, uel damnatos ueraciter discam,potius q̃ facta humana: ne dum in quibusdã laudabilis excellentię personis aliquando credere timeo reprehendẽda,ipsa diuina eloquia mihi sint ubiq; suspecta.Manichæi plurima diuinarũ scripturarum,quibus eorum nefarius error clarissima sententiarũ perspicuitate conuincitur,quia in alium sensum detorquere nõ possunt,falsa esse contendunt:ita tamen ut eandem falsitatẽ non scribentibus apostolis tribuãt,sed nescio quibus codicũ corruptoribus. Quod tamẽ quia nec pluribus siue antiquioribus exemplaribus,nec præcedentis linguæ autoritate(unde Latini libri interpretati sunt)probare aliquando potuerũt:notissima omnibus ueritate superati,confusiq; discedunt.Itá ne nõ intelligit prudentia sancta tua, quanta mã-

liciæ illorum pateſcat occaſio,ſi non ab aliis apoſtolicas literas eſſe falſatas,ſed ipſos apoſtolos falſa ſcripſiſſe dicamus? Nō,inquis,credibile eſt hoc in Petro Paulum, quod ipſe Paulus fecerat,arguiſſe. Nō nunc inquiro quid fecerit,ſed quid ſcripſerit quęro. Hoc ad quæſtionem quam ſuſcepi maxime pertinet: ut ueritas diuinarū ſcripturarū ad noſtrā fidem ædificandam memoriæ cōmendata,non à quibuslibet,ſed ab ipſis apoſtolis: ac per hoc in canonicū autoritatis culmen recepta,ex omni parte uerax atq; indubitāda perſiſtat. Nam ſi hoc fecit Petrus quod facere debuit,mentitus eſt Paulus, quod eum uiderit nō recta ingredientem ad ueritatem euangelij. Quiſquis enim hoc facit quod facere debet,recte utiq; facit: & ideo falſum de eo dicit,qui dicit eum non recte feciſſe,quod eum nouit facere debuiſſe. Si aūt uerum ſcripſit Paulus,uerū eſt quod Petrus nō recte tunc ingrediebatur ad ueritatē euangelij. Id uero faciebat quod facere nō debebat: & ſi tale aliquid Paulus ipſe iam fecerat, correctū potius etiam ipſum credā,coapoſtoli ſui correctionē non potuiſſe negligere, q̄ mendaciter aliquid in ſua epiſtola poſuiſſe. Et ſi hoc nō in epiſtola qualibet,quanto magis in illa, in qua præloquutus ait: Quæ aūt ſcribo uobis ecce corā deo quia non mentior? Ego quidem illud Petrū ſic egiſſe credo,ut gentes cogeret Iudaizare. Hoc enim lego ſcripſiſſe Paulum,quem mentitū eſſe non credo: & ideo non recte agebat hoc Petrus. Erat enim contra euangelij ueritatē, ut putarent qui credebant in Chriſtū, ſine illis ueteribus ſacramentis ſaluos ſe eſſe non poſſe. Hoc enim contendebant Antiochiæ,qui ex circunciſione crediderāt. Contra quos Paulus perſeuerāter acriterq; cōfligit. Ipſum uero Paulū non ad hoc id egiſſe,quod uel Timotheū circuncidit,uel Cenchreis uotum perſoluit,uel Hieroſolymis à Iacobo admonitus,cū eis qui uouerant,legitima illa celebrāda ſuſcepit: ut putare uideretur per ea ſacramēta etiam Chriſtianā ſalutem dari. Sed ne illa quæ prioribus ut cōgruebant temporibus,in umbris rerum futurarū deus fieri iuſſerat, tanq̄ idololatriam gentiliū damnare crederetur. Hoc eſt enim quod illi Iacobus ait: auditū de illo eſſe,quod diſciſſionē doceat à Moyſe. Quod utiq; nefas eſt,ut credentes in Chriſtum diſcindantur à prophetis Chriſti, tanq̄ eius doctrinam deteſtātes atq; damnantes,de quo ipſe Chriſtus dicit: Si crederetis Moyſi,crederetis & mihi: de me enim ille ſcripſit. Attende obſecro ipſa uerba Iacobi: Vides,inquit,frater quot milia ſunt in Iudęa,qui crediderunt in Chriſtum,& hi omnes æmulatores ſunt legis. Audierunt aūt de te,quia diſciſſionem doces à Moyſe,eorum qui per gentes ſunt Iudæorum,dicens: non debere circuncidere eos filios ſuos, neq; ſecundum conſuetudinem ingredi. Quid ergo eſt? Vtiq; oportet conuenire multitudinem,audierunt enim te ſuperueniſſe: hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor,uotum habentes ſuper ſe: his aſſumptis ſanctifica te cum ipſis, & impende in eos ut radant capita: & ſciant omnes quia quæ de te audierunt falſa ſunt, ſed ſequeris & ipſe cuſtodiens legem: de gentibus autem qui crediderunt nos mandauimus, iudicantes nihil eiuſmodi ſeruare illos, niſi ut ſe obſeruent ab idolis immolato, & à ſanguine & à fornicatione. Non, ut opinor: obſcurū eſt, & Iacobum hoc ideo monuiſſe, ut ſcirent falſa eſſe quæ de illo audierant,hi qui cum in Chriſtum ex Iudæis credidiſſent: tamen æmulatores erant legis, ne per doctrinam Chriſti, uelut ſacrilega, nec deo mandante conſcripta damnari putarentur, quæ per Moyſen patribus fuerant miniſtrata. hoc enim de Paulo iactauerant: non illi qui intelligebant quo animo à Iudæis fidelibus obſeruari tunc iſta deberent, propter cōmendandam ſcilicet autoritatem diuinam,& ſacramentorum illorum propheticam ſanctitatem: non propter adipiſcendā ſalutem,quæ iam in Chriſto reuelabatur,& per baptiſmi ſacramentum miniſtrabatur. Sed illi hoc de Paulo ſparſerant,qui ſic ea uolebant obſeruari,tanquā ſine his in euangelio ſalus credentibus eſſe non poſſet. Ipſum enim ſenſerant uehementiſſimum gratiæ prædicatorem & intentioni eorū maxime aduerſum, docentem non per illam hominem iuſtificari, ſed per gratiam Ieſu Chriſti,cuius prænunciandæ cauſa, illæ umbræ in lege mandatæ ſunt. Et ideo illi inuidiam & perſecutionem molientes concitare,tanquam inimicum legis mandatorumq; diuinorum criminabantur: cuius falſæ criminationis inuidiam congruentius deuitare nō poſſet,quàm ut ea ipſa celebraret, quæ damnare tanq̄ ſacrilega putabatur: atq;

A atq; ita oſtenderet, nec Iudæos tunc ab eis tanq; à nefarijs prohibendos, nec gentiles ad ea tanq; ad neceſſaria compellendos. Nam ſi reuera ſic ea reprobaret, quemadmodũ de illo auditum erat, & ideo celebranda ſuſciperet, ut actione ſimulata ſuam poſſet occultare ſententiam: non ei diceret Iacobus, & ſcient omnes: ſed diceret: & putabunt omnes, quoniam quæ de te audierunt falſa ſunt, præſertim quia in ipſis Hieroſolymis apoſtoli iam decreuerant, ne quiſquam gentes cogeret Iudaizare: non autẽ decreuerãt ne quiſquã tunc Iudæos Iudaizare prohiberet, quãuis etiã ipſos iam doctrina Chriſtiana non cogeret. Proinde ſi poſt hoc apoſtolorum decretũ, Petrus habuit illam in Antiochia ſimulationem, qua gentes cogeret Iudaizare: quo iam nec ipſe cogebatur, cuius propter cõmendanda eloquia dei, quæ Iudæis ſunt credita, non prohibebatur: quid mirũ ſi conſtringebat eum Paulus libere aſſerere, quod cum cæteris apoſtolis ſe Hieroſolymis decreuiſſe meminerat. Si autẽ hoc (quod magis arbitror) ante illud Hieroſolymitanũ concilium Petrus fecit: nec ſic mirũ eſt, quod eum uolebat Paulus nõ timide obtegere, ſed fidẽter aſſerere, quod eum pariter ſentire iam nouerat: ſiue quod cũ eo contulerat Euangelium, ſiue quod in Cornelij centurionis uocatione, etiam diuinitus eum de hac re admonitũ acceperat: ſiue quod antequã illi quos timuerat, ueniſſent Antiochiam, cum gentibus eum cõueſci uiderat. Neq; enim negamus in hac ſentẽtia fuiſſe iam Petrum, in qua & Paulus fuit. Nõ itaq; tunc eum quid in ea re uerũ eſſet docebat: ſed eius ſimulationem, qua gentes Iudaizare cogebantur arguebat: non ob aliud, niſi quia ſic illa omnia ſimulatoria gerebantur, tanq; uerũ eſſet quod illi dicebãt, qui ſine circunciſione præputij atq; alijs obſeruationibus quæ umbræ erant futurorũ, putabãt credentes ſaluos eſſe nõ poſſe. Ergo & Timotheũ circuncidit propterea, ne Iudæis & maxime cognationi eius maternæ ſic uiderent qui ex gentibus in Chriſtũ crediderãt deteſtari circunciſionẽ, ſicut idololatria deteſtanda eſt: cum illam deus fieri præceperit, hanc ſatanas perſuaſerit. Et Titũ propterea non circũcidit, ne occaſionẽ daret eis qui ſine ulla circunciſione dicebãt credentes ſaluos eſſe non
B poſſe, & ad deceptionem gentiũ hoc etiam Paulũ ſentire iactarẽt. Quod ipſe ſatis ſignificat, ubi ait: Sed neq; Titus qui mecũ erat cum eſſet Græcus cõpulſus eſt circũcidi: propter ſubintroductos aũt falſos fratres qui ſubintroierant perſcrutari libertatẽ noſtrã, ut nos in ſeruitutem redigerẽt: quibus nec ad horã ceſſimus ſubiectioni, ut ueritas euãgelij permaneret apud uos. Hinc apparet quid eos captare intellexerit, ut non faceret quod in Timotheo fecerat, & quod ea libertate facere poterat, qua oſtenderat illa ſacramenta, nec tanquam neceſſaria debere appeti, nec tanquam ſacrilega debere damnari. Sed cauendũ eſt uidelicet in hac diſputatione, ne ſicut philoſophi, quędam facta hominum media dicamus, inter recte factum & peccatum: quę neq; in recte factis, neq; in peccatis numerentur: & urgeamur eo, quod obſeruare legis ceremonias non poteſt eſſe indifferens: ſed aut bonũ, aut malum. Vt ſi bonum dixerimus, eas nos quoq; obſeruare cogamur. Si autem malum, nõ uere, ſed ſimulate ab apoſtolis obſeruatas eſſe credamus. Ego uero apoſtolis, nõ tam exemplum philoſophorum timeo, quãdo & illi in ſua diſputatione ueri aliquid dicũt: quàm forenſium aduocatorũ, quando in alienarum cauſarum actione mentiuntur. Quorũ ſimilitudo, ſi in ipſa expoſitione epiſtolæ ad Galatas ad cõfirmandam ſimulationem Petri & Pauli putata eſt decenter induci: quid ego apud te timeam nomen philoſophorum, qui non propterea uani ſunt, quia omnia falſa dicunt: ſed quia & falſis pleriſq; confidunt, & ubi uera inueniuntur dicere, à Chriſti gratia, qui eſt ipſa ueritas, alieni ſunt. Cur autem non dicam præcepta illa ueterum ſacramentorum, nec bona eſſe, quia non eis homines iuſtificantur: umbræ enim ſunt prænunciantes gratiam, qua iuſtificamur: nec tamen mala, quia diuinitus præcepta ſunt, temporibus perſonisq; congruentia: cum me adiuuet etiam prophetica ſententia, qua dicit deus ſe illi populo dediſſe præcepta non bona. Forte enim propterea non dixit mala, ſed tantum non bona, id eſt, non talia, ut illis homines boni fiant, aut ſine illis boni non fiant. Vellem me doceret benigna ſynceritas tua, utrum ſimulate quiſquam ſanctus Orientalis cum Romam uenerit, iciunet ſabbato: excepto illo die paſchalis uigiliæ. Quod ſi malum eſſe dixerimus, nõ ſolum

Romanã eccleſiam,ſed etiam multa ei uicina,& aliquanto remotiora damnabimus,ubi mos c
idem tenetur & manet.Si autem nõ ieiunare ſabbato malũ putauerimus, tot eccleſias Orien
tis,& multo maiorem orbis Chriſtiani partem,qua temeritate criminabimur? Placét ne tibi,
ut medium quiddam eſſe dicamus,quod tamen acceptabile ſit ei,qui hoc non ſimulate , ſed
congruenti ſocietate atq; obſeruantia fecerit? Et tamen nihil inde legimus in canonicis libris
præceptum eſſe Chriſtianis:quanto magis illud malũ dicere non audeo, quod deum præce
piſſe ipſa Chriſtiana fide negare nõ poſſum, qua didici non eo me iuſtificari, ſed gratia dei
per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum? Dico ergo circunciſionem præputij, & cætera hu
iuſmodi, priori populo per teſtamentum, quod uetus dicitur,diuinitus data ad ſignificatio
nem futurorum,quę per Chriſtum oportebat impleri: quibus aduenientibus remanſiſſe illa
Chriſtianis legenda tantum ad intelligentiam præmiſſæ prophetiæ , non autem neceſſario
facienda: quaſi adhuc expectandum eſſet , ut ueniret fidei reuelatio , quæ his ſignificabatur
eſſe uentura.Sed quamuis gentibus imponenda non eſſent,non tamen ſic debuiſſe auferri à
conſuetudine Iudæorum,tanquam deteſtanda atq; damnanda.Senſim proinde atq; paula
tim feruente ſanè prædicatione gratiæ Chriſti , qua ſola noſſent credentes ſe iuſtificari ſal
uosq; fieri,non illis umbris rerum antea futurarum,tunc iam uenientium atq; preſentium,ut
in illorũ Iudæorum uocatione, quos præſentia carnis domini & apoſtolica tempora ſic inue
nerant,omnis illa actio cõſumeretur umbrarũ,hoc eis ſuffeciſſe ad cõmendationem , ut non
tanq; deteſtanda & ſimilis idololatriæ uitaretur,ultra uero non haberet progreſſum,ne pu
taretur neceſſaria,tanq; uel ab illa ſalus eſſet , uel ſine illa eſſe non poſſet. Quod putauerunt
hæretici,qui dum uolunt & Iudæi eſſe & Chriſtiani,nec Iudæi nec Chriſtiani eſſe potuerũt.
Quorũ ſententiam mihi cauendam , quamuis in ea nunq; fuerim , tamen beneuolentiſſime
admonere dignatus es:in cuius ſententiæ non conſenſionem,ſed ſimulationem Petrus timo
re inciderat,ut de illo Paulus ueriſſime ſcriberet:quod cum cum uidiſſet non recte ingredien
tem ad ueritatẽ Euangelij,eiq; ueriſſime diceret,quod gentes Iudaizare cogebat:quod Pau d
lus utiq; nõ cogebat: ob hoc illa uetera ueraciter ubi opus eſſet obſeruãs, ut damnanda non
eſſe monſtraret: prædicans tamen inſtanter non eis , ſed reuelata gratia fidei , fideles ſaluos
fieri,ne ad ea quenq; uelut neceſſaria ſuſcipienda cõpelleret. Sic autem credo apoſtolũ Pau
lum ueraciter cuncta illa geſſiſſe , nec tamen nunc quenq; factum ex Iudæo Chriſtianũ,uel
cogo,uel ſino talia ueraciter celebrare: ſicut nec tu cui uidet Paulus ea ſimulaſſe, cogis iſtum
uel ſinis talia ſimulare.An uis ut etiam ego dicam hanc eſſe ſummã quæſtionis, imò ſenten
tiæ tuæ:ut poſt euangeliũ Chriſti,benefaciant credentes Iudæi,ſi ſacrificia offerant,quæ ob
tulit Paulus,ſi filios circuncidant,ſi ſabbatũ obſeruent,ut Paulus in Timotheo,& omnes ob
ſeruauere Iudæi,dummodo hæc ſimulate ac fallaciter agant? Hoc ſi ita eſt,non iam in hære
ſim Hebionis,uel eorum quos uulgo Nazaræos nuncupant , uel quamlibet aliam ueterem:
ſed neſcio in quam nouã delabimur , quæ ſit eo pernicioſior,quo non errore, ſed propoſito
eſt ac uoluntate fallaci.Quod ſi reſpondeas,ut te ab hac purges ſentẽtia: tunc apoſtolos iſta
laudabiliter ſimulaſſe,ne ſcandalizarentur infirmi,qui ex Iudæis multi crediderant , & ea re
ſpuenda nondum intelligebant:nunc uero confirmata per tot gentes doctrina gratiæ Chri
ſtianę,confirmata etiam per omnes Chriſti eccleſias lectione legis & prophetarum, quomo
do hæc intelligenda non obſeruanda recitentur,quiſquis ea ſimulando agere uoluerit, uidea
tur inſanire:cur mihi non licet dicere,apoſtolũ Paulum,& alios rectę fidei Chriſtianos, tunc
illa uetera ſacramenta paululũ obſeruando ueraciter cõmendare debuiſſe,ne putarentur illæ
propheticæ ſignificationis obſeruationes à prijſſimis patribus cuſtoditæ,tanq; ſacrilegia dia
bolica à poſteris deteſtatę? Iam enim cum ueniſſet fides,quę prius illis obſeruationibus præ
nunciata,poſt mortem & reſurrectionem domini reuelata eſt, amiſerãt tanq; uitã officij ſui.
Veruntamen ſicut defuncta corpora, neceſſariorũ officijs deducenda erant quodãmodo ad
ſepulturã: nec ſimulate, ſed religioſe: non autẽ deſerenda continuo, uel inimicorũ obtrecta
tionibus tanquam canum morſibus proijcienda . Proinde nunc quiſquis Chriſtianorum,

quamuis

A quamuis ſit ex Iudæis,ſimiliter ea celebrare uoluerit,tanquam ſopitos cineres eruens,nõ eri-
pius deductor,uel baiulus corporis, ſed impius ſepulturæ uiolator. Fateor ſanè in eo quod
epiſtola continet mea,quod ideo ſacramenta Iudæorum Paulus celebranda ſuſceperat,cum
iam Chriſti eſſet apoſtolus:ut doceret non eſſe pernicioſa his quĩ ea uellẽt ſicut à parentibus
per legem acceperãt cuſtodire,minus me poſuiſſe,illo duntaxat tempore,quo primum fidei
gratia reuelata eſt. Tunc enim hoc non erat pernicioſum, progreſſu uero temporis erat per-
nicioſum,niſi illæ obſeruationes ab omnibus Chriſtianis deſererentur:ne ſi tunc fierent,non
diſcerneretur quod deus populo ſuo per Moyſen præcepit,ab eo quod in templis dæmonio-
rum ſpiritus immundus inſtituit. Proinde potius culpanda eſt negligẽtia mea:quia hoc non
addidi,quàm obiurgatio tua. Verũtamen longe antequã literas tuas accepiſſem,ſcribens con-
tra Fauſtum Manichæũ quomodo eundem locum quamuis breuiter explicauerim, & hoc
illic non prætermiſerim:& legere poterit ſi nõ dedignetur benignitas tua,& à chariſſimis no-
ſtris per quos nunc hęc ſcripta miſi,quomodo uolueris tibi fides fiat,illud me ante dictaſſe:
mihiq; de animo meo crede, quod coràm deo loquens iure charitatis expoſco,nunquã mi-
hi uiſum fuiſſe:etiam nunc Chriſtianos ex Iudæis factos ſacramenta illa uetera quolibet af-
fectu celebrare, & quouis animo debere ab eis ullo modo coli: cum illud de Paulo ſemper
ita ſenſerim,ex quo illius mihi literæ innotuerũt: ſicut nec tibi uidetur hoc tempore cuiquam
eſſe ſimulanda iſta,cum hoc feciſſe apoſtolos credas. Proinde ſicut tu econtrario loqueris,&
licet reclamante (ſicut ſcribis) mundo libera uoce pronuncias,ceremonias Iudæorum & per-
nicioſas eſſe & mortiferas Chriſtianis: & quicunq; eas obſeruauerit, ſiue ex Iudæis, ſiue ex
gentibus,eum in barathrum diaboli deuolutum: ita ego hanc uocem tuam omnino confir-
mo,& addo:Quicunq; eas obſeruauerit,ſiue ex Iudæis ſiue ex gentibus,nõ ſolum ueraciter,
uerunetiam ſimulate,eum in barathrum diaboli deuolutum. Quid quæris amplius? Sed ſi-
cut tu ſimulationem apoſtolorum ab huius temporis ratione ſecernis,ita ego Pauli apoſtoli
B ueracem tunc in his omnibus conuerſationem ab huius temporis, quamuis minime ſimula-
ta ceremoniarum Iudaicarum obſeruatione ſecerno,quoniã tunc fuit approbanda,nunc de-
teſtanda. Ita quamuis legerimus:Lex & prophetæ uſq; ad Ioannem Baptiſtam,& quia pro-
pterea quærebant Iudæi Chriſtum interficere:quia non ſolum ſoluebat ſabbatũ, ſed & pa-
trem ſuum dicebat deum, æqualem ſe faciens deo:& quia gratiam pro gratia accepimus: &
quoniam lex per Moyſen data eſt, gratia autem & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt:
& per Hieremiam promiſſum eſt, daturum deum teſtamentum nouum domui Iuda, non
ſecundum teſtamentum quod diſpoſuit patribus eorum: non tamen arbitror ipſum domi-
num fallaciter à parentibus circunciſum. Aut ſi hoc propter ætatem minime prohibebat:nec
illud arbitror eum dixiſſe fallaciter leproſo, quem certe non illa per Moyſen præcepta ob-
ſeruatio, ſed ipſe mundauerat: Vade & offer pro te ſacrificium quod præcepit Moyſes in
teſtimonium illis. Nec fallaciter aſcendit ad diem feſtum uſqueadeo non cauſa oſtentatio-
nis coràm hominibus,ut non euidenter aſcenderit,ſed latenter. At enim dixit idem Apoſto-
lus: Ecce ego Paulus dico uobis: quia ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil proderit. De-
cepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodeſſe Chriſtum? An quia hoc fallaciter factum
eſt, ideo non obfuit? At ipſe hoc non poſuit,nec ait:ſi circuncidamini ueraciter, ſicut nec fal-
laciter: ſed ſine ulla exceptione dixit, ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil proderit. Si-
cut ergo tu uis hic locum dare ſententiæ tuæ, ut uelis ſubintelligi, niſi fallaciter: ita non im-
pudenter flagito, ut etiam nos illic intelligere ſinas eis dictum ſi circuncidamini, qui pro-
pterea uolebant circuncidi, quod aliter ſe putabant in Chriſto ſaluos eſſe non poſſe. Hoc
ergo animo,hac uoluntate,iſta intentione quiſquis tunc circuncidebat,Chriſtus ei nihil om-
nino proderat: ſicut alibi aperte dicit: Nam ſi per legem iuſticia, ergo Chriſtus gratis mor-
tuus eſt. Hoc ergo declarat, quod & ipſe commemoraſti: Euacuati eſtis à Chriſto, qui in
lege iuſtificamini: à gratia excidiſtis. Illos itaque arguit, qui ſe iuſtificari in lege credebant:
non qui legitima illa, in eius honore à quo mandata ſunt,obſeruabant: intelligentes & qua-

prænunciandæ

prænũciandæ ueritatis ratione mandata ſint,& quouſq; debeant perdurare. Vnde eſt illud c
quod ait: Si ſpiritu ducimini, non adhuc eſtis ſub lege. Vnde uelut colligis apparet, qui ſub lege eſt, non diſpẽſatiue,ut noſtros putas uoluiſſe maiores: ſed uere, ut ego intelligo,eum ſpiritum ſanctum non habere. Magna mihi uidetur quęſtio:quid ſit eſſe ſub lege ſic,quemadmodum Apoſtolus culpat. Neq; enim propter circunciſionem hoc eum arbitror dicere: aut illa ſacrificia, quæ tunc facta à patribus,nunc à Chriſtianis non fiunt:& cætera huiuſmodi,ſed hocipſum etiã quod lex iubet:Non concupiſces:quod fatemur certe Chriſtianos debere obſeruare, atq; euangelica maxime illuſtratione prædicari. Legem dicit eſſe ſanctam, & mandatum ſanctum & iuſtum & bonum. Deinde ſubiungit: Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum ut appareat peccatum,per bonum mihi operatum eſt mortem, ut fiat ſupra modum peccator, aut peccatum per mandatum. Quod autem hic dicit peccatum per mandatum fieri ſupra modum, hoc alibi ait: Lex ſubintrauit, ut abundaret delictum. Vbi aũt abũdauit delictum,ſuperabundauit & gratia. Et alibi, cũ ſuperius de diſpenſatione gratię loqueretur quod ipſa iuſtificet,uelut interrogans ait: Quid ergo lex? Atq; huic interrogationi continue reſpondit: Præuaricationis gratia poſita eſt,donec ueniret ſemen,cui promiſſum eſt. Hos ergo damnabiliter dicit eſſe ſub lege quos reos facit lex: non implentes legem, dum non intelligendo gratiæ beneficium ad facienda dei præcepta, quaſi de ſuis uiribus ſuperba elatione pręſumunt. Plenitudo enim legis charitas. Charitas uero dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, non per noſipſos, ſed per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Sed huic rei quantum ſatis eſt explicandæ, prolixior fortaſſe, & ſui proprij uoluminis ſermo debetur. Si ergo illud quod lex ait: Non concupiſces,ſi humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit,ſub ſe reum tenet: & præuaricatorem potius damnat, quàm liberat peccatorem: quanto magis illa,quæ ſignificationis cauſa præcepta ſunt circunciſio,& cætera d
quæ reuelatione gratiæ latius innoteſcente neceſſe fuerat aboleri, iuſtificare neminem poterant? Non tamen ideo fuerant tanc̃p diabolica gentium ſacrilegia fugienda:etiam cum ipſa gratia iam cœperat reuelari, quæ umbris talibus fuerat prænunciata: ſed permittenda paululum, eis maxime qui ex illo populo,cui data ſunt uenerãt: Poſtea uero tanquam cum honore ſepulta ſunt,à Chriſtianis omnibus irreparabiliter deſerenda. Hoc autem quod dicis, nõ diſpenſatiue, ut noſtri uoluere maiores,quid ſibi uult oro te. Aut enim hoc eſt quod ego appello officioſum mendacium: ut hęc diſpenſatio ſit officium,uelut honeſte mentiendi:aut quid aliud ſit omnino, non uideo, niſi forte additio nomine diſpenſationis,fiat ut mendacium non ſit mendacium. Quod ſi abſurdum eſt,cur ergo non aperte dicis officioſum mendacium defendendum,niſi forte nomen te mouet: quia non tam uſitatum eſt in eccleſiaſticis libris uocabulum officij, quod Ambroſius noſter non timuit, qui ſuos quoſdam libros utilium præceptionũ plenos, de officijs uoluit appellare. An ſi officioſe mentiatur quiſq; culpandus eſt, ſi diſpenſatiue approbandus? Rogo te mentiatur,ubi legerit qui hoc putat: quia & in hoc magna quæſtio eſt: ſit ne aliquando mentiri uiri boni, imo uiri Chriſtiani, qualibus dictum eſt: Sit in ore ueſtro,eſt eſt,non non:ut non ſub iudicio decidatis. Et qui cum fide audiunt, Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Sed, ut dixi, & alia magna quæſtio eſt:eligat quod uoluerit,qui hoc exiſtimat ubi mentiatur:dum tamen à ſcribentibus autoribus ſanctarum ſcripturarum, & maxime canonicarum, inconcuſſe credatur, & defendatur omnino abeſſe mendacium: ne diſpenſatores Chriſti, de quibus dictum eſt: Hic iam quæritur inter diſpenſatores, ut fidelis quis inueniatur:tanquam magnum aliquid ſibi fideliter didiciſſe uideantur pro ueritatis diſpenſatione mentiri, cum ipſa fides in Latino ſermone ab eo dicatur appellata, quia fit quod dicitur. Vbi autem fit quod dicitur, mentiendi utiq; non eſt locus. Fidelis igitur diſpenſator apoſtolus Paulus proculdubio nobis exhibet in ſcribendo fidem: quia ueritatis diſpenſator erat,nõ falſitatis. Ac per hoc uerum ſcripſit uidiſſe ſe Petrum, non recte ingredientem ad ueritatem Euangelij:eiq; in faciem reſtitiſſe, quod gentes cogeret Iudaizare. Ipſe uero Petrus,quod à Paulo fiebat utiliter libertate charitatis, ſancta ac benigna

pietate

A pietate humilitatis accepit:atq; ita rarius & ſanctius exemplũ poſteris præbuit, quo non dedignarẽtur ſicubi fortè recti tramitem reliquiſſent,etiam à poſterioribus corrigi: quàm Paulus,quo cõfidenter auderent,etiam minores maioribus pro defendenda euangelica ueritate, ſalua fraterna charitate reſiſtere. Nam cum ſatius multo ſit à tenendo itinere in nullo quàm in aliquo declinare:multo eſt tamen mirabilius & laudabilius, libẽter accipere corrigentem, quàm audacter corrigere deuiantem.Eſt laus itaq; iuſtæ libertatis in Paulo,& ſanctę humilitatis in Petro:quæ quantũ mihi pro modulo meo uidetur, magis fuerat aduerſus calumniantem Porphyrium defendenda,quàm ut ei daretur obtrectandi maior occaſio,qua multo mordacius criminaretur Chriſtianos,fallaciter uel ſuas literas ſcribere,uel dei ſui ſacramenta tractare. Flagitas à me,ut aliquem ſaltem unum oſtendam, cuius in hac re ſententiã ſim ſequutus,cum tu tam plures nominatim cõmemoraueris,qui te in eo quod aſtruis præceſſerũt, petens ut in eo quod te reprehendo errantẽ,patiar te errare cũ talibus.Quorũ ego fateor neminem legi:ſed cum ſint fermè ſex,uel ſeptem,horũ quatuor autoritatem tu quoq; infringis. Nam Laodicenum,cuius nomen taces, de eccleſia dicis nuper egreſſum: Alexandrũ autem ueterem hęreticũ:Origenem uero ac Didymũ reprehenſos abs te,lego in recentioribus opuſculis tuis:& non mediocriter,nec de mediocribus quæſtionibus,quãuis Origenem mirabiliter ante laudaueris.Cum his ergo errare puto quia nec teipſe patieris,quamuis hoc perinde dicatur, ac ſi in hac ſententia non errauerint. Nam quis eſt qui ſe uelit cum quolibet errare? Tres igitur reſtant:Euſebius Emiſenus,Theodorus Heracleotes:& quem paulo poſt cõmemoras Ioannes,qui dudum in pontificali gradu,Conſtantinopolitanã rexit eccleſiam.Porrò ſi quæras,uel recolas:quid hic ſenſerit noſter Ambroſius:quid noſter itidem Cyprianus: inuenies fortaſſe, nec nobis defuiſſe, quos in eo quod aſſerimus ſequeremur: quanquã ſicut paulo ante dixi,tantũmodo ſcripturis canonicis hanc ingenuã debeam ſeruitutẽ, qua eas ſolas ita ſequar,ut cõſcriptores earũ,nihil in eis omnino erraſſe,nihil fallaciter poſuiſſe non dubitem.Proinde cum quæro tertiũ,ut tres etiã ego tribus opponã: poſſem quidẽ, ut arbitror, facile reperire ſi multa legiſſem. Veruntamen ipſe mihi pro his omnibus,imò ſupra hos omnes apoſtolus Paulus occurrit: ad ipſum cõfugio, ad ipſum ab omnibus qui aliud ſentiũt literarũ tractatoribus prouoco, ipſum interrogans interpello & requiro in eo quod ſcripſit ad Galatas:uidiſſe ſe Petrũ non recte ingredientem ad ueritatem euangelij, eiq; in faciem propterea reſtitiſſe, quod illa ſimulatione gentes Iudaizare cogebat: utrum uerum ſcripſerit,an forte neſcio qua diſpenſatiua falſitate mentitus ſit: & audio eum paulo ſuperius, in eiuſdem narrationis exordio religioſa uoce mihi clamantem: Quæ autẽ ſcribo uobis, ecce coràm deo quia non mentior. Dent ueniam quilibet aliud opinantes: ego magis credo tanto apoſtolo in ſuis,& pro ſuis literis iuranti, quàm cuiq; doctiſſimo de alienis literis diſputanti. Nec dici timeo ſic Paulum defendere, quod non ſimularit errorem Iudæorum, ſed uere fuerit in errore. Quoniam neq; ſimulabat errorem, qui libertate apoſtolica, ſicut illi tempori congruebat, uetera illa ſacramenta ubi opus erat agendo, commendabat ea, non Satanæ uerſutia decipiendis hominibus,ſed dei prouidentia,pronunciandis rebus futuris prophetice conſtituta. Nec uere fuerat in errore Iudæorum,qui non ſolum nouerat,ſed etiam inſtanter & acriter prędicabat eos errare,qui putabant gentibus imponenda,uel iuſtificationi quoruncunq; fidelium neceſſaria. Quod autem dixi eum factum Iudæis tanquã Iudæum, & tanquã gentilem gentibus,non mentientis aſtu,ſed compatientis affectu: quemadmodum dixerim,parum mihi uiſus es attendiſſe: imò ego fortaſſe nõ ſatis hoc explanare potuerim. Neq; enim hoc ideo dixi,quod miſericorditer illa ſimulauerit: ſed quia ſic ea nõ ſimulauit, quæ faciebat ſimilia Iudæis:quemadmodũ nec illa quæ faciebat ſimilia gentibus, quæ tu quoq; cõmemoraſti,atq; in eo me,quod nõ ingrate fateor,adiuuiſti. Cum enim abs te quæſiſſem in epiſtola mea:quomodo putet ideo factus Iudæis tanq; Iudęus,quia fallaciter ſuſcepit ſacramenta Iudæorũ,cum & gentibus tanq; gentilis factus ſit,nec tamen ſuſcepit fallaciter ſacrificia gentium: Tu reſpondiſti in eo factũ gentibus tanquã gentilem, quod præputiũ receperit, quod

B indifferenter

indifferenter permiserit uesci cibis, quos damnant Iudæi. Vbi ego quæro: utrũ & hoc simu- c
late fecerit? Quod si absurdissimũ atq; falsissimum est: sic ergo & illa, in quibus Iudęorũ con
suetudini congruebat libertate prudenti, nõ necessitate seruili, aut quod est indignius dispen-
satione fallaci potius q̃ fideli. Fidelibus enim & his qui cognouerunt ueritatem, sicut ipse te-
statur, nisi fortè & hic fallit, omnis creatura dei bona est, & nihil abijciendũ quod cum gratia
rum actione accipitur. Ergo & ipsi Paulo, non solũ uero, uerumetiam dispensatori maxime
fideli, non solũ cognitori, ucrumetiã doctori ueritatis, omnis utiq; in cibis creatura dei, non si
mulate, sed uere bona erat. Cur igitur nihil simulate suscipiendo sacrorum, ceremoniarumq;
gentiliũ, sed de cibis & præputio uera sentiendo atq; docendo, tamen tanquã gentilis factus
est gentibus: & non potuit fieri tanquã Iudæus Iudæis, nisi fallaciter suscipiendo sacramenta
Iudæorũ? Cur oleastro inserto obseruauit dispensationis ueracem fidem, & naturalibus ra-
mis, non extra sed in arbore cõstitutis, nescio quod dispensatoriæ uelamen simulationis ob-
tendit? Cur factus tanq; gentilis gentibus, quod sentit docet, quod agit sentit: factus autem
tanquã Iudæus Iudæis, aliud claudit in pectore, aliud promit in uerbis, in factis, in scriptis?
Sed absit hoc sapere. Vtrisq; enim debebat charitatem de corde puro, & cõscientia bona, &
fide non ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret: non mentientis
astu, sed cõpatientis affectu: id est nõ omnia mala hominũ fallaciter agendo, sed aliorũ om-
nium malis omnibus, tanq; si sua essent, misericordis medicinę diligentiã procurando. Cum
itaq; illa testamenti ueteris sacramenta, etiam sibi agenda minime recusabat, non misericor-
diter fallebat: sed omnino non fallens, atq; hoc modo à domino deo illa usq; ad certi tempo
ris dispensationem iussa esse cõmendans, à sacrilegis sacris gentiũ distinguebat. Tunc autem
non mentientis astu, sed cõpatientis affectu, Iudæis tanq; Iudæus fiebat: quando eos ab illo
errore, quo uel in Christũ credere nolebãt, uel per uetera sacerdotia sua, cerimoniarumq; ob d
seruationes se à peccatis posse mundari fierique saluos existimabãt: sic liberare cupiebat tanq;
ipse illo errore teneretur: diligens utiq; proximũ tanquã seipsum, & hæc alijs faciens, quæ si-
bi ab alijs fieri uellet, si hoc illi opus esset. Quod cum dominus monuisset, adiunxit: Hæc est
enim lex & prophetæ. Hũc cõpatientis affectũ, in eadẽ epistola ad Galatas præcipit, dicens:
Si prę occupatus fuerit homo in aliquo delicto: uos qui spirituales estis, instruite huiusmodi
in spiritu lenitatis, intendens teipsum, ne & tu tenteris. Vide si non dixit: fiere tanquã ille, ut
illum lucrifacias. Non utiq;, ut ipsum delictũ fallaciter ageret, aut se id habere simularet: sed
ut in alterius delicto, quid etiam sibi accidere posset, attenderet: atq; ita alteri, tanquã sibi ab
altero uellet, misericorditer subueniret, hoc est non mentientis astu, sed cõpatientis affectu.
Sic Iudæo, sic gentili, sic cuilibet homini Paulus in errore uel peccato aliquo cõstituto, non si-
mulando quod non erat, sed cõpatiendo, quia esse potuisset, tanquã qui se hominem cogita
ret, omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret. Teipsum si placet obsecro, te paulisper
intuere, teipsum inquã erga meipsum: & recole, uel si habes cõscripta, relege uerba tua in illa
epistola quam mihi per fratrem nostrũ, iam collegam meũ Cyprianum breuiorem misisti,
quàm ueraci, quàm germano, quàm pleno charitatis affectu, cum quædã me in te cõmisisse
expostulasses grauiter, subiunxisti: In hoc lædítur amicitia, in hoc necessitudinis iura uiolan-
tur, ne uideamur certare pueriliter, & fautoribus inuicem, uel detractoribus nostris tribuere
materiã contendendi. Hæc abs te, nõ solũ ex animo dicta sentio, uerũ etiam benigno animo
ad consulendũ mihi. Deinde addis, quod etiã si non addetes appareret, & dicis: Hæc scribo,
quia te pure & Christiane diligere cupio, nec quicquã in mea mente retinere quod distet à la
bijs. O uir sancte mihiq; (ut deus uidet animã meam) ueraci corde dilecte, hoc ipsum quod
posuisti in literis tuis, quod te mihi exhibuisse nõ dubito: hoc ipsum omnino apostolũ Pau-
lum credo exhibuisse in literis suis, nõ unicuilibet homini, sed Iudæis & Græcis, & omnibus
gentibus, filijs suis quos in euangelio genuerat, & quos pariendo parturiebat: & deinde po-
sterorum tot milibus fideliũ Christianorũ, propter quos illa memoriæ cõmendabatur epi-
stola, ut nihil in sua mente retineret quod distaret à labijs. Certe factus es etiam tu tanquam

ego

A ego,non mentientis aſtu,ſed cõpatientis affectu: cum cogitares tam me non relinquendum in ea culpa,in quam me prolapſum exiſtimaſti,quàm nec te uelles,ſi eo modo prolapſus eſſes. Vnde agens gratias beniuolæ menti erga me tuæ,ſimul poſco,ut etiam mihi nõ ſuccenſeas, quod cum in opuſculis tuis aliqua me mouerent, motum meum intimaui tibi:hoc erga me ab omnibus obſeruari uolens, quod erga te ipſe ſeruaui: ut quicquid improbandum putant in ſcriptis meis,nec claudant ſubdolo pectore, nec ita reprehendant apud alios, ut taceant apud me:hinc potius exiſtimans lædi amicitiã & neceſſitudinis iura uiolari. Neſcio enim utrum amicitiæ Chriſtianæ putandæ ſint: in quibus magis ualet uulgare prouerbium: Obſequium amicos,ueritas odium parit:q̃ eccleſiaſticũ, Fideliora ſunt uulnera amici, quàm uoluntaria oſcula inimici. Proinde chariſſimos noſtros, qui noſtris laboribus ſyncerißime fauent,hoc potius quanta poſſumus inſtantia doceamus:quo ſciant fieri poſſe,ut inter chariſſimos aliquid alterutro ſermone contradicatur, nec tamen ipſa charitas minuatur, nec ueritas odium pariat quæ debetur amicitiæ:ſiue illud uerum ſit, quod cõtradicitur: ſiue corde ueraci qualecunq; ſit dicitur, nõ retinendo in mente quod à labijs diſtet. Credant igitur fratres noſtri,familiares tui,quibus teſtimonium perhibes quod ſint uaſa Chriſti,me inuito factũ,nec mediocrẽ de hac re dolorẽ ineſſe cordi meo, quod literæ meæ prius in multorũ manus uenerint, quàm ad te ad quem ſcriptæ ſunt,peruenire potuerunt. Quo autem modo id acciderit, & longũ eſt enarrare,& niſi fallor ſuperfluũ: cum ſufficiat ſi quid mihi in hoc creditur, nõ eo factum animo quo putatur:nec omnino meæ fuiſſe uoluntatis,aut diſpoſitionis,aut conſenſionis,aut ſaltem cognitionis,ut fieret. Hoc ſi non credunt (quod deo teſte loquor) quid amplius faciam non habeo. Ego tamen abſit ut eos credam hæc tuæ ſanctitati maliuola mente ſuggerere ad excitandas inter nos inimicitias, quas miſericordia domini dei noſtri auertat à nobis: ſed ſine ullo nocendi animo, facile de homine humana uitia ſuſpicari. Hoc enim me
C de illis æquũ eſt credere,ſi uaſa ſunt Chriſti,nõ in contumeliam,ſed in honorem facta: & diſpoſita in domo magna à deo,ad omne opus bonũ. Quod ſi poſt hanc atteſtationẽ meam, ſi in noticiam eorum uenerit,facere uoluerint,quàm nõ recte faciant,& tu uides. Quod ſanè
B ſcripſeram, nullum me librum aduerſus te Romam miſiſſe,ideo ſcripſeram: quia & libri nomen ab ipſa epiſtola diſcernebam. Vnde omnino neſcio quid aliud te audiſſe exiſtimauerim: & Romam nec ipſam epiſtolam, ſed tibi miſeram: & aduerſus te non eſſe arbitrabar, quod ſynceritate amicitiæ,ſiue ad admonendum, ſiue ad te, uel me abs te corrigendũ feciſſe me noueram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipſum obſecro per gratiam qua redempti ſumus: ut quæcunq; tua bona, quæ domini pietate tibi conceſſa ſunt, in literis meis poſui, non me exiſtimes inſidioſo blandiloquio poſuiſſe. Si quid autem in te peccaui,dimittas mihi. Nec illud quod de te, neſcio cuius poetæ factum,ineptius fortaſſe quàm literatius à me commemoratum eſt, amplius quàm dixi, ad te trahas: cum continuo ſubiecerim, non hoc ideo me dixiſſe, ut oculos cordis reciperes,quos abſit unquàm ut amiſeris:ſed ut aduerteres, quos ſanos ac uigiles haberes. Propter ſolã ergo παλινῳδίαν, ſi ſcripſerimus aliquid quod ſcripto poſteriore deſtruere debeamus,imitandam,non propter Steſichori cęcitatem quam cordi tuo nec tribui nec timui, attingendum illud exiſtimaui: atq; identidem rogo, ut me fidenter corrigas,ubi mihi hoc opus eſſe proſpexeris. Quanq̃ enim ſecundum honorum uocabula,quæ iam eccleſiæ uſus obtinuit,epiſcopatus presbyterio maior ſit:tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt:licet etiam à minore quolibet nõ ſit refugienda, uel dedignãda correctio. De interpretatione tua iam mihi perſuaſiſti:qua utilitate ſcripturas uolueris transferre de Hebræis: ut ſcilicet ea quæ à Iudæis prætermiſſa, uel corrupta ſunt proferres in medium. Sed inſinuare digneris peto à quibus Iudæis,utrum ab eiſipſis qui ante aduentum domini interpretati ſunt:& ſi ita eſt,quibus uel quo nam eorum:an ab iſtis poſteriꝰ,qui propterea putari poſſunt aliqua de codicibus Græcis,uel ſubtraxiſſe,uel in eis corrupiſſe,ne illis teſtimonijs de Chriſtiana fide conuincerentur. Illi aũt anteriores,cur hoc facere uoluerint,non inuenio. Deinde nobis mittas obſecro interpretationẽ tuam de Septuagintã:

quam te ædidisse nesciebam. Librum quoq; tuum cuius mentionem fecisti de optimo gene/ c
re interpretandi, cupio legere: & adhuc nosse quomodo coæquanda sit in interprete peritia linguarum, coniecturis eorum qui scripturas edisserendo pertractant: quos necesse est etiam si rectę atq; unius fidei fuerint, uarias parere in multorũ locorum obscuritate sententias: q̃uis nequaquàm ipsa uarietas ab eiusdẽ fidei unitate discordet, sicut etiam unus tractator secun/ dum eandem fidem, aliter atq; aliter eundem locum potest exponere: quia hoc eius obscu/ ritas patitur. Ideo autem desidero interpretationem tuam de Septuaginta, ut & tanta latino rum interpretum, qui qualescunq; hoc ausi sunt, quantum possumus imperitia careamus: & hi qui me inuidere putant utilibus laboribus tuis, tandẽ aliquando si fieri potest intelligant, propterea me nolle tuam ex Hebræo interpretationem in ecclesijs legi, ne contra Septuagin ta autoritatẽ tanq̃ nouum aliquid proferentes, magno scandalo perturbemus plebes Chri/ sti, quarum aures & corda illam interpretationem audire consueuerunt, quæ etiam ab apo/ stolis approbata est. Vnde illud apud Ionam uirgultum, si in Hebræo nec hædera est, nec cucurbita, sed nescio quid aliud, quod trunco suo nixum, nullis sustentandũ adminiculis eri/ gatur, mallem iam in omnibus Latinis cucurbitam legi. Non enim frustra hoc puto Septua ginta posuisse: nisi quia & huic simile sciebant. Satis me, imò fortasse plus q̃ satis, tribus epi stolis tuis respondisse arbitror, quarum duas per Cyprianum accepi, unam per Firmum. Re scribe quod uisum fuerit ad nos uel alios instruendos. Dabo autem operam diligentiorem quantum me adiuuat dominus, ut literæ quas ad te scribo, prius ad te perueniãt, q̃ ad quem/ quàm, à quo latius dispergantur. Fateor enim nec mihi hoc fieri uelle de tuis ad me, quod de meis ad te factũ iustissime expostulas. Tamen placeat nobis inuicem, non tantũ charitas, uerumetiam libertas amicitiæ: nec apud me taceas, uel ego apud te, quod in nostris literis ui/ cissim nos mouet, eo scilicet animo qui oculis dei, in fraterna dilectione non displicet. Quod si inter nos fieri posse sine ipsius dilectionis pernicioſa offensione nõ putas, nõ fiat. Illa enim D
charitas quam tecum habere uellem profecto maior est, sed melior hæc minor, q̃ nulla est.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Testatur se proximo anno scripsisse per Asterium, nunc Præsidium Romam euntem, per quem de nuo scribit, commendat, non ut iuuetur pecunia qua non eget, sed ut in amicitiam recipiatur. Queritur se uexari tumultibus hæreticorum. Illud annotandum in hac epistola, quod Alipium cum suum fra/ trem appellet, tamen papam nominat.

HIERONYMVS AVGVSTINO

ANno præterito per fratrem nostrum Asterium hypodiaconum dignationi tuæ epistolam miseram: promptum reddens salutationis officiũ: quam tibi arbitror redditam. Nunc quoq; per sanctum fratrem meum Præsidium diaconum: obse cro primum ut memineris mei. Deinde ut baiulum literarum habeas commen/ datum, & mihi scias germanissimum, & in quibuscunq; necessitas postulauerit, foueas atq; sustentes: non quo aliqua re, Christo tribuente, indigeat: sed quo bonorum amicitias aui/ dissime expetat, & se in his coniungendis maximum putet beneficium consecutum. Cur au/ tem ad occidentem nauigauerit: ipso poteris narrante cognoscere, Nos in monasterio con/ stituti, uarijs hincinde fluctibus quatimur: & peregrinationis molestias sustinemus. Sed cre dimus in eo qui dixit: Confidite, ego uici mundum: quod ipso tribuente & præsule, contra hostem diabolum uictoriam consequemur. Sanctum & uenerabilem fratrem nostrum pa/ pam Alipium, ut meo obsequio salutes, obsecro. Sancti fratres qui nobiscum in monasterio domino seruire festinant: oppido te salutant. Incolumem te & memorem mei, Christus do/ minus noster tueatur omnipotens, domine uere sancte & suspiciende papa.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Ingens apud Romanos odium sibi conflauerat Hieronymus, quod Paulam & Eustochium prima rias fœminas traxisset ad monachorum institutum, neq; caruit suspitione quod Paulam adamaret. Hu iusmodi obtrectatorum obloquijs respondet: ac deplorat hominum maleuolentiam.

Hieronymus

A SI tibi putem gratias à me referri posse,nō sapiam.Potens est deus super persona mea sanctæ animæ tuæ restituere quod meretur. Ego enim indignus nec æstimare unquam potui nec optare,ut mihi tantum in Christo largireris affectū.Et licet me sceleratū quidam putant & omnibus flagitijs obrutum: & pro peccatis meis,etiam hæc parua sint:tamē tu benefacis,quod ex tua mente etiam malos bonos putas. Periculosum quippe est de seruo alterius iudicare: & nō facilis uenia,praua dixisse de rectis. Veniet illa dies in qua & mecum dolebis ardere non paucos. Ego probrosus, ego uersipellis & lubricus, ego mendax & satanæ arte decipiens. Quid enim est rutius: hæc uel credidisse, uel finxisse de insontibus: an etiam de noxijs credere noluisse? Osculabantur mihi manus quidā,& ore uipereo detrahebant: & dolebant labijs, corde gaudebant. Videbat dominus & subsannabat illos: & miserū me seruum suum, futuro cum eis iudicio reseruabat. Alius incessum meum calumniabatur & risum:& ille uultui detrahebat,hic in simplicitate aliud suspicabatur. Penè certe triennium cum eis uixi. Multa me uirginum crebro turba circūdedit. Diuinos libros ut potui,nonnullis sæpe disserui. Lectio assiduitatem,assiduitas familiaritatem, familiaritas fiduciam fecerat.Dicant,quid unq̄ in me aliter senserint,q̄ Christianum decebat? Pecuniam cuiusq̄ accepi? Munera uel parua, uel magna non spreui? In manu mea, æs alicuius insonuit? Obliquus sermo,oculus petulans fuit? Nihil mihi aliud obijcitur nisi sexus meus:& hoc nunq̄ obijcitur, nisi cum Hierosolymā Paula & Melania proficiscūtur.Isti crediderunt mentienti,cur nō credunt neganti? Idem est homo ipse qui fuerat:fatetur insontem, qui dudū noxium loquebatur, & certe ueritatem magis exprimunt tormenta q̄ risus: nisi quod facilius creditur,quod aut fictum libenter auditur,aut non fictum ut fingatur impellitur.Anteq̄ domū sanctæ Paulæ nossem, totius in me urbis studia consonabant.Omnium penè iudicio,dignus summo sacerdotio decernebar.Beatæ memoriæ Damasus meus sermo erat.Dicebar sanctus,dicebat humilis & disertus. Nunquid domum alicuius lasciuioris ingressus sum? Nūquid me uestes sericæ,nitentes gemmæ,picta facies,auri rapuit ambitio? Nulla fuit alia Romæ matronarum,quæ meam posset edomare mentē, nisi lugens atq; ieiu
B nans,squalens sordibus,fletibus penè cæcata,quam continuis noctibus misericordiā domini deprecantē sol sæpe deprehendit.Cuius canticum psalmi,sermo euangeliū,delitiæ continentia,uita ieiuniū. Nulla me potuit delectare, nisi illa quam manducantē nunquam uidi. Sed postq̄ eam pro suæ merito castitatis uenerari,colere,suspicere cœpi: omnes me ilico deseruere uirtutes. O inuidia primum mordax tui. O satanę calliditas semper sancta persequens. Nullæ aliæ Romanæ urbi fabulam præbuerunt,nisi Paula & Melania, quæ contemptis facultatibus,pignoribusq; desertis,crucem domini, quasi quoddā pietatis leuauere uexillum. Si balneas peterent, unguenta eligerent,diuitias & uiduitatē haberent materiē luxuriæ & libertatis,dominæ uocarentur & sanctæ.Nunc in sacco & cinere formosæ uolunt uideri,& in gehennam ignis cum ieiunijs & pedore descendere: uidelicet nō licet eis applaudente populo perire cū turbis.Si gentiles hanc uitā carperent,si Iudæi, haberent solatiū nō placendi eis, quibus displicet Christus.Nūc uero,proh nefas,nomine Christiani,prætermissa domorum suarū cura,& proprij oculi trabe neglecta,in alieno oculo festucā quærūt.Lacerant sanctum propositū:& remediū pœnæ suæ arbitrantur,si nemo sit sanctus,si omnibus detrahat,si turba sit pereuntiū,si multitudo peccantiū. Tibi placet lauare quotidie:alius has mundicies sordes putat.Tu attagenem ructas,& de comeso acipensere gloriaris:ego faba uentrē impleo. Te delectant cachinnantiū greges: me Paula Melaniaq; plangentes. Tu aliena desideras,illæ contemnunt sua.Te delibuta melle uina delectant:illæ putant aquam frigidā suauiorem. Tu te perdere existimas,quicquid in præsenti non habueris,comederis,deuoraueris:illæ futura desiderāt,& credūt uera esse quæ scripta sunt.Esto inepte & inaniter,quibus resurrectio corporum persuasit: quid ad te? Nobis ecōtrario tua uita displicet. Bono tuo crassus sis:me macies delectat & pallor. Tu tales miseros arbitraris:nos te miserabiliorē putamus. Par pari refert,& inuicē nobis uidemur insanire.Hæc mi domina Asella,cū iam nauē conscenderem,

raptim flens dolensq; conscripsi: & gratias ago deo meo,quod dignus sim, quem mundus c
oderit. Ora autẽ ut de Babylone Hierosolymam regrediar, ne mihi dominetur Nabucho/
donosor,sed Iesus filius Iosedech:ueniat Esdras & reducat me in patriam suam. Stultus ego
qui uolebam cantare canticum domini in terra aliena: & deserto monte Sina,Aegypti auxi/
lium flagitabam:Non recordabar euangelistæ,quia qui de Hierusalem egreditur,statim in/
cidit in latrones,spoliatur, uulneratur,occiditur. Sed licet sacerdos despiciat atq; leuites, Sa/
maritanus ille misericors est: cui cum diceretur:Samaritanus es, & dæmoniũ habes:dæmo/
nium renuens,Samaritem se non negauit.Quia quem nos custodẽ, Hebræi samaritem uo/
cant.Maleficum quidam me garriunt:titulum fidei seruus agnosco. Magum uocant: & Iu/
dæi dominum meum.Seductor & Apostolus dictus est.Tentatio me nõ apprehendat,ni/
si humana.Quotam partem angustiarum perpessus sum qui cruci milito? Infamiam falsi cri
minis imputarunt. Sed scio per bonam & malam famam perueniri ad regna cœlorum. Sa/
luta Paulam & Eustochium, uelit nolit mundus, in Christo meas. Saluta matrẽ Albinam,
sororemq; Marcellam, Marcellinam quoq; & sanctam Felicitatem,& dic eis:Ante tribunal
Christi simul stabimus,ibi apparebit qua mente quis uixerit. Memento mei exemplum pu
dicitiæ & uirginitatis insigne: fluctusq; maris tuis precibus mitiga.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Onasum obtrectatorem quempiam ridet, qui quod Hieronymus in suis libris aduersus uitia scri/
pserat,ad suam contumeliam pertinere putabat.

HIERONYMVS ONASO.

MEdici quos uocant chirurgicos,crudeles putantur,& miseri sunt. An non est mise/ 1
ria,alienis non dolere uulneribus:& mortuas carnes inclementi secare ferro? Non
horrere curantẽ,quod horret ipse qui patitur, & inimicum putari? Ita se natura ha D
bet:ut amara sit ueritas,blanda uitia existimentur.Esaias in exemplũ captiuitatis futuræ,nu/
dus non erubescit incedere. Hieremias de media Hierusalem ad Euphratem fluuium Meso
potamiæ mittitur: ut inter inimicas gentes,ubi est Assyrius,& castra sunt Chaldæorum,po/
nat πρίαμα corrumpendum.Ezechiel stercore primũ humano,deinde bubulo, panem de
omni semente consperssum edere iubetur:& uxoris interitum siccis oculis uidet.Amos de Sa
maria pellitur.Cur quæso? Nẽpe ideo:quia chirurgici spirituales,secantes uitia peccatorum,
ad pœnitentiam cohortabantur.Paulus apostolus:Inimicus,inquit,uobis factus sum uerum
dicens. Et quia saluatoris dura uidebantur eloquia plurimi discipulorũ retrorsum abierunt.
Vnde non mirum est,si & nosipsi uitijs detrahentes,offendimus plurimos.Dispossui nasum
secare fœtentem, timeat qui strumosus est. Volo corniculæ detrahere garrienti,rancidulã se
intelligat cornix.Nunquid unus in urbe Romana est,qui habeat truncas inhonesto uulne/
re nares? Nunquid solus Bonasus Segestanus caua uerba,& in modũ uesicarum tumentia,
buccis trutinatur inflatis? Dico quosdam scelere,periurio,falsitate,ad dignitatẽ nescio quam
peruenisse. Quid ad te,qui te intelligis innocentem? Rideo aduocatum, qui patrono egeat:
quadrante dignam eloquentiã nare subsanno:quid ad te,qui disertus es? Volo in nũmarios
inuehi sacerdotes: tu qui diues es, quid irascris? Clausum cupio suis ignibus ardere Vulca/
num.Nunquid hospes eius es,aut uicinus: quod à delubris idoli niteris incẽdia submouere?
Placet mihi de laruis,de bubone,de noctua, de Niliacis ridere portẽtis. Quicquid dictũ fue
rit,in te dictũ putas.In quodcunq; uitium,stili mei mucro cõtorquetur,te clamitas designari.
Conserta manu in ius uocas:& satyricũ scriptorem in prosa arguis. An ideo tibi bellus uide/
ris,quia fausto uocaris nomine? quasi non & lucus ideo dicatur,quod minime luceat:& par
cæ,quod nequaquã parcant:& Eumenides furiæ,quod non sint benignæ: & uulgo Aethio/
pes uocentur argentei.Quod si in descriptione fœdorũ semper irascris, iam tibi cum Persio
cantabo. Optent te generũ rex & regina, puellæ Te rapiant: quicquid calcaueris hoc ro
sa fiat. Dabo tamen consilium,quibus absconditis possis pulchrior appărere. Nasus non
uideatur in facie:sermo nõ sonet ad loquendũ:atq; ita & formosus & disertus uideri poteris.

Scholia

A SCHOLIA.

1 QVos chirurgicos) Ita uocantur, qui non medentur pharmacis, ſed manibus, hoc eſt, ſectio nibus, uſturis & huiuſmodi. Strumam.) Tumorem appellat, quem in naſo quorundam uidemus deformem. Truncas inhoneſto.) Hemiſtichion eſt ex Aeneidos lib. ſexto. Nunquid ſolus Onaſus.) Forte legendum, Bonaſus. Nam id animal eſt in Pæonia. Cuius meminit Plinius, ut ſit alluſio ad bonum naſum, nam poſtea dicit: An ideo tibi bellus uideris, quia fauſto uocaris nomine. Iam tibi Perſium.) Eſt in Satyra ſecunda: Hunc optent generū rex & regina, puellæ Hunc rapiant, quicquid calcauerit hic, roſa fiat. Quanq; in hac epiſtola nihil uideo dignum Hieronymo: tamen non ſum auſus mouere ſuo loco, quod in quibuſdam illius ſtilum ſapiat: alioqui petulantior, & inepto impetu.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Ruffinus ſubornauerat Palladium quendam Galatam aduerſus Hieronymum, qui illius interpretationem calumniaretur. Huius calumnias refellit, explicans officium ueri interpretis. Imitatus eſt autem titulum Ciceronis De optimo genere dicendi.

HIERO. AD PAMMACHIVM DE OPTIMO GENERE INTERPR.

PAulus apoſtolus præſente rege Agrippa, de criminibus reſponſurus, quod poſſet intelligere qui auditurus erat, ſecurus de cauſæ uictoria, ſtatim in principio ſibi gratulatur, dicēs: De omnibus quibus accuſor à Iudæis ò rex Agrippa, exiſtimo me beatū, cum apud te ſim hodie defendendus, qui præcipue noſti cunctas quæ in iudæis ſunt conſuetudines & quæſtiones, Legerat enim illud Eſaiæ: Beatus qui in aures loquitur audientis: & nouit tantum oratoris uerba proficere, quantum iudicis prouidētia cognouiſſet. Vnde & ego beatū me in hoc duntaxat negocio iudico, quod apud eruditas aures imperitæ linguæ reſponſurus ſum: quæ obijcit mihi, uel ignorantiam uel mendaciū, ſi aut neſciui alienas literas uere interpretari, aut nolui: quorū alterum error, alterum crimē eſt. Ac ne forſitan accuſator meus facilitate, qua cūcta loquitur: & impunitate, qua ſibi licere omnia putat, me quoq; apud uos argueret ut papam Epiphanium criminatus eſt: hanc epiſtolā miB ſi, quæ te & per te alios qui nos amare dignantur, rei ordinem doceat. Ante hoc fermè biennium miſerat Iohāni epiſcopo, ſupradictus papa Epiphanius literas, arguēs eum in quibuſdam dogmatibus, & poſtea clementer ad pœnitentiā prouocans. Harum exemplaria certatim Palæſtinæ rapiebantur, uel ob autoris meritū, uel ob elegantiā ſcriptionis. Erat in monaſterio noſtro uir apud ſuos haud ignobilis, Euſebius Cremonenſis: qui cū hæc epiſtola permultorum ora uolitaret, & mirarentur eam pro doctrina & puritate ſermonis, docti pariter & indocti: cœpit à me obnixe petere, ut ſibi eam in Latinū uerterem, & propter intelligēdi facilitatem apertius explicarem: Græci enim eloquij penitus ignarus erat. Feci quod uoluit. Ac citoq; notario, raptim celeriterq; dictaui: ex latere in pagina breuiter annotans, quē intrinſecus ſenſum ſingula capitula continerent. Siquidē & hoc, ut ſibi ſoli facerē, oppido flagitarat. Poſtulauiq; ab eo mutuo, ut domi haberet exēplar: nec facile in uulgus proderet. Res ita anno & ſex mēſibus trāſijt: donec ſupradicta interpretatio, de ſcrinijs eius nouo præſtigio Hieroſolymam cōmigrauit. Nam quidā pſeudomonachus, uel accepta pecunia, ut perſpicue intelligi datur: uel gratuita malicia, ut incaſſum corruptor nititur perſuadere, cōpilatis chartis eius & ſumptibus, Iudas factus eſt proditor: deditq; aduerſarijs latrandi contra me occaſionem, ut inter imperitos cōcionentur, me falſarium: me uerbum nō expreſſiſſe de uerbo, pro honorabili dixiſſe chariſſimum: & maligna interpretatione quod nefas dictu ſit: ἀιδέσιμον ὡσὶν ἁπάντων, id eſt reuerendū auribus omniū, noluiſſe trāsferre. Hæc & iſtiuſmodi nugæ, crimina mea ſunt. Ac primū anteq; de translatione reſpondeā, uolo interrogare eos, qui maliciam prudentiam uocant, unde apud uos exemplar epiſtolæ? Quis dedit? Qua fronte profertis, quod ſcelere redemiſtis? Quid apud homines tutum erit: ſi ne parietibus quidē & ſcrijs noſtra poſſumus ſecreta cælare? Si ante tribunalia iudicum, hoc uobis crimen impingerem: reos legibus ſubiugarem, quæ etiam pro utilitatibus fiſci, noxijs delatoribus pœnas ſtatuunt: & cum ſuſcipiant proditionem, damnant proditorem. Lucrum uidelicet placet, uoluntas diſplicet. Dudum Eſychium uirum conſularē: contra quem patriarcha Gamaliel grauiſſi

mas exercuit inimicitias. Theodosius princeps capite dānauit, quod solicitato notario, char/ c
tas illius inuasisset. Legimus in ueteribus historijs, ludi magistrū qui Falisco rum liberos pro
diderat: uinctum pueris traditū: & ad eos quos prodebat, remissum: nec sceleratā populum
Romanum suscepisse uictoriā. Pyrrhum Epirotarum regē cum in castris ex uulnere curare/
tur, medici sui proditione interfici nefas duxit Fabritius, quin potius uinctū remisit ad domi/
num, ut scelus nec in aduersario cōprobaret. Quod leges publicæ, quod hostes tuētur, quod
inter bella & gladios sanctū est: hoc nobis inter monachos & sacerdotes Christi, intutū fuit.
Et audet quidam ex eis adducto supercilio & cōcrepantibus digitis eructare & dicere: Quid
enim si redemit, si solicitauit? fecit quod sibi profuit. Mira sceleris defensio, quasi nō & latro/
nes & fures & piratæ faciāt, quod sibi prodest. Certe Annas & Caiphas seducētes infelicem
Iudam, fecerunt quod sibi utile existimabant. Volo in chartulis meis quaslibet ineptias scri/
bere: cōmentari de scripturis, remordere lædentes, digerere stomachum, in locis me exercere
cōmunibus, & quasi limatas ad expugnādum sagittas reponere. Quādiu nō profero cogita/
tā, maledicta, nō crimina sunt: imò ne maledicta quidē, quæ aures publicæ nesciant. Tu cor/
rumpas seruulos, solicites clientes: &, ut in fabulis legimus, auro ad Danaen penetres, dissimu
latoq; quod feceris, me falsarium uoces: cū multo peius crimen accusando in te cōfitearis, cq;
in me arguis. Alius te hæreticum, alius te insimulat dogmatum peruersorem. Taces ipse: re/
spondere nō audes: interpretem laceras: de syllabis calumniaris, & totā defensionē tui putas,
si tacenti detrahas. Finge in transferēdo, uel errasse, uel intermisisse me quippiam. Hic totius
negocij tui cardo uersatur: hæc tua est defensio. Num idcirco tu nō es hęreticus, si ego malus
interpres sim? Nō hoc dico, quod te hæreticū nouerim, sciat ille qui accusauit: nouerit ille qui
scripsit, sed quod stultissimū sit accusatū ab alio alium criminari: & cōfosso undiq; corpore, è
dormientis uulnere solatium quærere. Hactenus locutus sum, quasi aliquid de epistola com
mutauerim, & simplex translatio possit errorem habere, nō crimen. Nunc uero cum ipsa epi D
stola doceat nihil mutatum esse de sensu, nec res additas, nec aliquod dogma confictum, fa/
ciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant: & dum alienā imperitiā uolūt coarguere, suam pro
dunt. Ego enim non solum fateor, sed libera uoce profiteor, me in interpretatione Græcorū,
absq; scripturis sanctis, ubi & uerborum ordo & mysterium est, nō uerbum è uerbo, sed sen
sum exprimere de sensu. Habeoq; huius rei magistrū Tullium, qui Protagorā Platonis, & Oe/
conomicon Xenophontis, & Aeschinis ac Demosthenis duas cōtra se orationes pulcherri/
mas transtulit. Quanta in illis prætermiserit, quāta addiderit, quanta mutauerit: ut proprie/
tates alterius linguæ, suis proprietatibus explicaret, nō est huius temporis dicere. Sufficit mi/
hi ipsius translatoris autoritas, qui ita in prologo earundem orationū locutus est. Putaui mi/
hi suscipiēdum laborem utilē studiosis, mihi quidē ipsi necessarium. Conuerti enim ex Atti/
cis duorum eloquētissimorum nobilissimas orationes, inter se cōtrarias, Aeschinis & De/
mosthenis: nec conuerti ut interpres, sed ut orator, sententijs ijsdē & earū formis, tam figuris 2
cq; uerbis ad nostrā consuetudinem aptis. In quibus non uerbū pro uerbo necesse habui red
dere: sed genus omne uerborum uimq; seruaui. Nō enim me annumerare ea lectori putaui
oportere, sed tancq; appendere. Rursum in calce sermonis: Quorum ego, ait, orationes, sicut
spero, ita expressero, uirtutibus utens illorum omnibus, id est sententijs, & earū figuris, & re/
rum ordine: uerba persequens eatenus, ut ea non abhorreāt à more nostro. Quæ si è Græcis
omnia conuersa nō erūt: tamen ut generis eiusdē sint, elaborauimus. Sed & Horatius uir acu
tus & doctus, hoc idem in arte poetica erudito interpreti præcipit. Nec uerbum uerbo cura/
bis reddere fidus Interpres. Terentius Menandrum, Plautus & Cæcilius ueteres comicos in
terpretati sunt. Nunquid hærent in uerbis, ac nō decorem magis & elegantiā in translatione
conseruant, cq; ueritatem interpretationis? Hanc eruditi παραφραλίαν nuncupāt. Vnde & ego
doctus à talibus ante annos circiter uiginti, & simili tunc quoq; errore deceptus, certe hoc mi
hi à uobis obijciendum nesciens, cum Eusebij Cæsariēsis χρονικὸν in Latinum uerterem, tali
inter cætera usus sum præfatione. Difficile est alienas lineas insequentē, nō alicubi excidere:

&

A & arduum, ut quæ in alia lingua bene dicta sunt, eundē decorem in translatione conseruēt. Significatum est aliquid unius uerbi proprietate: non habeo meum quo id efferā, & dū quę ro implere sententiam, longo ambitu, uix breuis uiæ spatia consūmmo. Accedūt hyperbato rum anfractus, dissimilitudines casuū, uarietates figurarū. Ipsum postremo suū, & ut dicam, uernaculum linguæ genus. Si ad uerbum interpretor, absurde resonant: si ob necessitatē aliqd in ordine, uel in sermone mutauero, ab interpretis uidebor officio recessisse. Et post multa, quæ nunc prosequi ociosum est, etiam hoc addidi. Quod si cui non uidetur linguæ gratia in interpretatione mutari, Homerum ad uerbū exprimat in Latinū. Plus aliquid dicā: eūdem sua in lingua prosę uerbis interpretetur: uidebis ordinē ridiculū, & poetā eloquentissimū uix loquentem. Verum ne meorū scriptorum parua sit autoritas, quanc̄ hoc tantum probare uoluerim, me semper ab adolescentia non uerba, sed sententias transtulisse: qualis super hoc genere præfatiūcula sit, in libro quo beati Antonij uita describitur: ipsius lectione cognosce. Ex alia in aliam linguam expressa ad uerbum translatio, sensum operis: & ueluti læto grami ne, sata strāgulat. Dum enim casibus & figuris seruit oratio, quod breui poterat indicare sermone, longo ambitu circūacta uix explicat. Hoc igitur ego uitans, ita beatum Antonium te petente transposui: ut nihil desit ex sensu, cum aliquid desit ex uerbis. Alij syllabas aucupentur & literas, tu quære sentētias. Dies me deficiet, si omnium qui ad sensum interpretati sunt, testimonia replicauero. Sufficit in præsente nominasse Hilarium cōfessorem, qui Homilias
3 In Iob, & in psalmos tractatus plurimos in Latinum uertit è Græco: nec assedit literę dormi tanti, & putida xusticorum interpretatione se torsit: sed quasi captiuos sensus in suam linguam, uictoris iure transposuit. Nec hoc mirum in cæteris seculi uidelicet aut ecclesiæ uiris, cum Septuaginta interpretes & Euangelistæ atq; Apostoli idē in sanctis uoluminibus fecerint. Legimus in Marco dicentem dominum, Tabita cumi: statimq; subiectum est, quod interpretatur, puella tibi dico surge. Arguatur euangelista mendacij, quare addiderit tibi dico,
B cum in Hebræo tantum sit, puella, surge. Sed ut ἐμφαλικώτερον faceret: & sensum uocātis atque imperantis, exprimeret, addidit, tibi dico. Rursum in Matthæo redditis ab proditore Iuda triginta argenteis, & empto ex eis agro figuli, scribitur: tunc impletum est, quod scriptum est per Hieremiam prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati, quod appreciauerunt à filijs Israel: & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus. Hoc in Hieremia penitus non inuenitur, sed in Zacharia, alijs multo uerbis, ac toto ordine discrepante: Vulgata quippe æditio ita se habet: Et dicam ad eos: si bonum est coràm uobis: date mercedem mihi aut renuite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Dixitq; dominus ad me. Pone illos in cōflatorium, & considera si probatū sit, sicut probatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & misi eos in domo domini in conflatorium. Quantum distet ab euangelistæ testimonio Septuaginta translatio, perspicuum est. Sed & in Hebræo cum sensus idem sit, uerba præpostera sunt, & penè diuersa. Et dixi, inquit, ad eos: Si bonum est in oculis uestris, afferte mercedem meam: & si non, quiescite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit dominus ad me: Proijce illud ad statuarium, decorum precium, quod appreciatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci eos in domo domini ad statuarium. Accusent apostolum falsitatis, quod nec cum Hebraico, nec cum Septuaginta congruat translatoribus: &, quod his maius est, erret in nomine: pro Zacharia quippe Hieremiam posuit. Sed absit hoc de pedissequo Christi dicere: cui curæ fuit non uerba & syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere. Veniamus ad aliud eiusdem Zachariæ testimonium, quod Ioannes euangelista assumit iuxta Hebraicam ueritatem. Videbunt in quem compunxerunt, pro quo in Septuaginta legimus, καὶ ὄψονται πρός με, ἀνθ' ὧν ἐνωρχήσαντο. quod interpretati sunt Latini, Et aspicient ad me, pro his quæ illuserunt siue insultauerunt. Discrepat euangelistæ, Septuaginta interpretum nostraq; translatio: & tamen sermonum uarietas, spiritus unitate concordat. In Matthæo quoque legimus dominum prædicentem apostolis fugam, & hoc ipsum Za-

chariæ teſtimonio confirmantem. Scriptum eſt, ait: Percutiam paſtorem & diſpergentur c
oues. At in Septuaginta & in Hebræo multo aliter eſt. Non enim ex perſona dei dicitur: ut
euangeliſta uult, ſed ex prophetæ deum patrem rogantis. Percute paſtorem, & diſpergen-
tur oues. In hoc, ut arbitror, loco, iuxta quorundam prudentiam, euangeliſta piaculi reus
eſt, quod auſus ſit prophetæ uerba, ad dei referre perſonam. Scribit ſupradictus euangeli-
ſta, ad angeli monitum, tuliſſe Ioſeph paruulum & matrem eius: & intraſſe in Aegyptum:
ibiq; manſiſſe uſq; ad obitum Herodis: ut impleretur quod dictum eſt à domino per pro-
phetam: Ex Aegypto uocaui filium meum. Hoc noſtri codices nō habent: ſed in Oſee iuxta
Hebraicā ſcribitur ueritatē: Quia puer Iſrael eſt, & dilexi eū: & ex Aegypto uocaui filiū meū.
Pro quo & in eodem loco Septuaginta tranſtulerūt: quia paruulus eſt Iſrael, & dilexi eum:
& ex Aegypto uocaui filios eius. Num omnino repudiandi ſunt: quia iſtum locum qui ad
Chriſti maxime pertinet ſacramentum, aliter tranſtulerunt? An danda potius uenia, ut ho-
minibus, iuxta Iacobi ſententiam, dicentis: Multa peccamus omnes: & ſi quis in uerbo non
offendit: iſte perfectus eſt uir: & poteſt refrenare omne corpus. Illud uero quod in eodem
euāgeliſta ſcribitur: Et ueniēs habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth: ut impleretur quod
dictum eſt per prophetas, quia Nazareus uocabitur: Reſpondeant λσϑοδαίδαλοι & faſtidi
oſi æſtimatores omnium tractatorum, ubi legerint, diſcantq; in Eſaia poſitū. Nam in eo lo-
co ubi nos legimus atq; tranſtulimus: Exiet uirga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcen-
det: in Hebræo iuxta linguæ illius ἰδίωμα, ita ſcriptū eſt: Exiet uirga de radice Ieſſe, & Na-
zareus de radice eius creſcet. Cur hoc omiſerunt Septuaginta: ſi non licet transferre uerbum
pro uerbo? Sacrilegium eſt, uel celaſſe, uel ignoraſſe myſteriū. Tranſeamus ad cætera. Neq;
enim epiſtolæ breuitas patitur diutius ſingulis immorari. Idē Matthæus loquitur: Hoc aūt
totum factum eſt, ut cōpleretur quod dictum eſt à domino per prophetam dicentem: Ecce
uirgo in utero habebit, & pariet filium, & uocabunt nomen eius Emanuel. Quod ſeptuagin
ta tranſtulerunt: Ecce uirgo in utero accipiet, & pariet filiū, & uocabitis nomen eius Emanuel.
Si uerba calumniātur: utiq; non eſt idem, habebit & accipiet, neq; uocabūt & uocabitis. Por
rò in Hebræo legimus ita ſcriptum: Ecce uirgo concipiet & pariet filium, & uocabit nomen d
eius Emanuel. Non Achaz, qui arguebatur infidelitatis. nō Iudæi qui erant dominum nega
turi: ſed uocabit, inquit, ipſa quæ concipiet, ipſa uirgo, quæ pariet. In eodem euangeliſta legi-
mus, Herodem ad aduentum Magorum fuiſſe turbatum: ſcribiſq; & ſacerdotibus congre-
gatis, ſciſcitatum ab eis ubi Chriſtus naſceretur, illoſq; reſpondiſſe, in Bethlehem Iudæ: Sic
enim ſcriptum eſt in propheta: Et tu Bethlehem terra Iuda: nequaq; minima es in ducibus
Iuda: Ex te enim egredietur dux, qui regat populum meum Iſrael. Hoc exemplum in uulga
ta æditione ſic fertur: Et tu Bethlehem domus Ephrata, modicus es ut ſis in milibus Iuda, de
te mihi egredietur ut ſit princeps in Iſrael. Quanta ſit inter Matthæum & Septuaginta uer-
borum ordinisq; diſcordia, ſic magis admiraberis, ſi Hebraicum uideas, in quo ita ſcriptum
eſt: Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in milibus Ida, ex te mihi egredietur, qui ſit domi
nator in Iſrael. Conſidera gradatim, quæ ab euāgeliſta ſint poſita. Et tu Bethlehem terra Iu-
da. Pro terra Iuda, in Hebraico habet Ephrata, in Septuaginta, domus Ephrata. Et pro, ne-
quaquam minima es in ducibus Iuda, in Septuaginta legitur, modicus es ut ſis in milibus Iu
da, in Hebræo, paruulus es in milibus Iuda. Senſusq; contrarius eſt, Septuaginta ſibi in hoc
duntaxat loco & Hebraico concordante. Euangeliſta enim dixit, quod non ſit paruulus in
ducibus Iuda, cum è regione ſit poſitum, paruulus quidem es & modicus, ſed tamen de te mi
hi paruulo & modico egredietur dux in Iſrael, ſecundum illud Apoſtoli: Elegit infirma mun
di deus, ut confundat fortia. Porrò quod ſequitur, qui regat, uel qui paſcat populum meum
Iſrael: aliter in propheta eſſe perſpicuum eſt. Hæc replico non ut euangeliſtas arguam fal-
ſitatis (hoc quippe impiorum eſt, Celſi, Porphyrij, Iuliani) ſed ut reprehenſores meos ar-
guam imperitiæ: & impetrem ab eis ueniam, ut concedant mihi in ſimplici epiſtola, quod
in ſcripturis ſanctis, uelint nolint, apoſtolis conceſſuri ſunt. Marcus diſcipulus Petri ita
ſuum

A ſuum orditur euangeliũ:Principiũ euangelij Ieſu Chriſti: ſicut ſcriptum eſt in Eſaia prophe
ta:Ecce ego mitto angelũ meum ante faciẽ tuam,qui præparabit uiam tuam ante te. Vox cla
mantis in deſerto, parate uiam domini, rectas facite ſemitas eius. Hoc exemplũ ex duobus
prophetis cõpoſitum eſt,de Malachia uidelicet & Eſaia.Nam primũ quod dicitur:Ecce ego
mitto angelum meum ante faciẽ tuam,qui præparabit uiam tuam ante te: in Malachiæ fine
ſcriptum eſt. Sequens autẽ quod infertur: Vox clamantis in deſerto &c. in Eſaia legimus.Et
quomodo Marcus ſtatim in principio uoluminis ſui poſuit, ſicut ſcriptũ eſt in Eſaia prophe
ta: Ecce ego mitto angelum meum, quod non ſcribitur in Eſaia,ut diximus:ſed in Malachia
nouiſſimo duodecim prophetarũ.Soluat hanc quęſtiunculam imperita præſumptio:& ego
erroris ueniam deprecabor.Idem Marcus inducit ad phariſæos ſaluatorem loquentẽ:Nun
quam legiſtis quid fecerit Dauid,quãdo neceſſitatẽ habuit, & eſuriuit ipſe & ſocij eius,quo
modo ingreſſus domũ dei ſub Abiathar pontifice,& panes propoſitionis comedit, quibus
non licebat ueſci, niſi ſolis ſacerdotibus? Legamus Samuelem: ſiue (ut in cõmuni titulo ha
betur) Regnorum libros,ibiq; reperiemus non Abiathar ſcriptum eſſe:ſed Abimelech pon
tificem,qui poſtea à Doëc cum cæteris ſacerdotibus Saul iubẽte percuſſus eſt.Pergamus ad
apoſtolum Paulum. Scribit ad Corinthios:Si enim cognouiſſent dominum gloriæ,nõ cru
cifixiſſent. Sed ſicut ſcriptum eſt:Quod oculus non uidit,nec auris audiuit, nec in cor homi
nis aſcẽdit,quæ præparauit deus diligẽtibus ſe. Solent in hoc loco apocryphorũ quidam de
liramenta ſectari & dicere,quod de Apocalypſi Helię,teſtimoniũ ſumptum ſit:cum in Eſaia
iuxta Hebraicum ita legatur. A ſeculo non audierunt,nec auribus perceperunt. Oculus non
uidit deus abſq; te,quæ præparaſti expectãtibus te.Hoc Septuaginta multo aliter tranſtu
lerunt. A ſeculo non audiuimus,neq; oculi noſtri uiderunt deum abſq; te:& opera tua uera,
& facies expectantibus te miſericordiam.Intelligimus unde ſumptum ſit teſtimonium:& ta
B men Apoſtolus non uerbũ expreſſit è uerbo,ſed παφφαστικῶς eundem ſenſum aliis ſermo
nibus indicauit.In epiſtola ad Romanos idem apoſtolus Paulus exemplũ de Eſaia ſumens:
Ecce(inquit) ponam in Sion lapidem offenſionis,& petram ſcandali:diſcordat à translatio
ne ueteri:& tamen cum Hebraica ueritate concordat.In Septuaginta enim contrarius ſenſus
eſt.Non ut lapidi offenſionis occurretis, neq; ut petræ ruinæ: cum apoſtolus quoq; Petrus
Hebræis Pauloq; cõſentiens ita poſuerit: Incredulis autẽ lapis offenſionis & petra ſcandali.
Ex quibus uniuerſis perſpicuum eſt, apoſtolos & euangeliſtas in interpretatione ueterum
ſcripturarum,ſenſum quæſiſſe, non uerba,nec magnopere de ordine ſermonibusq; curaſſe,
dum intellectui res pateret. Lucas uir apoſtolicus & euangeliſta, ſcribit Stephanũ primum
Chriſti martyrem in Iudaica concione narrantem: In ſeptuaginta quinq; animabus deſcen
dit Iacob in Aegyptũ: & defunctus eſt ipſe,& patres noſtri translati ſunt in Sychem & po
ſiti ſunt in ſepulchro quod emit Abraham precio argenti à filijs Emor patris Sychem. Hic
locus in Geneſi multo aliter inuenitur,quod ſcilicet Abraham emerit ab Ephron Etheo filio
Sẽor,iuxta Hebron quadringẽtis drachmis argenti ſpeluncam duplicẽ: & agrum circa eam,
ſepelieritq; in ea Saram uxorem ſuam.Atq; in eodem legimus libro,poſtea reuertentem de
Meſopotamia Iacob cum uxoribus & filijs ſuis poſuiſſe tabernaculũ, ante Salem urbẽ Sy
chimorum,quæ eſt in terra Chanaam, & habitaſſe ibi & emiſſe partẽ agri, in quo habebat
tẽtoria,ab Emor patre Sychem centũ agnis, & ſtatuiſſe ibi altare,& inuocaſſe ibi deũ Iſrael.
Abraham nõ emit ſpecũ ab Emor patre Sychem:ſed ab Ephron filio Seor:nec ſepultus eſt
in Sychem, ſed in Hebron, quæ corrupte dicitur Arboch. Duodecim autẽ patriarchæ, non
ſunt ſepulti in Arboch, ſed in Sychem, qui ager non eſt emptus ab Abraham, ſed à Iacob.
Differo ſolutionẽ & iſtius quæſtiũculæ:ut obtrectatores mei quærãt,& intelligant,nõ uerba
in ſcripturis cõſyderãda, ſed ſenſus. Viceſimi primi pſalmi iuxta Hebræos idipſum exordiũ
eſt,quod dominus locutus eſt in cruce אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי Eli Eli lamma azabathani, quod
interpretatẽ,deus meus, deus meus quare me dereliquiſti? Reddãt rationẽ, cur Septuaginta
translatores interpoſuerint,reſpice in me.Ita enim uerterunt:Deus deus meus,reſpice in me,

quare

quare me dereliquisti? Respondebũt utiq; nihil damni in sensu esse, si duo uerba sint addi- c
ta. Audiant & à me nõ periclitari ecclesiarũ statum, si celeritate dictandi, aliqua uerba dimise
rim. Longum est nunc euoluere, quanta Septuaginta de suo addiderint, quanta dimiserint,
quæ in exemplaribus ecclesiæ, obelis asteriscisq; distincta sunt. Illud enim quod legimus in
Esaia: Beatus qui habet semen in Sion, & domesticos in Hierusalem: solent Hebræi deride
re cum audierint. Necnon & in Amos post descriptionẽ luxuriæ: Stantia putauerunt hæc, &
non fugientia. Reuera sensus rhetoricus, & declamatio Tulliana. Sed quid faciemus ad au-
thenticos libros, in quibus hæc non feruntur asscripta, & cætera his similia, quæ si proferre ni
tamur, infinitis libris opus est. Porrò quãta dimiserint, uel asteriscí testes ut dixi sunt, uel no-
stra interpretatio, si à diligenti lectore translationi ueteri conferatur: & tamẽ iure Septuagin
ta æditio obtinuit in ecclesijs, uel quia prima est, & ante Christi facta aduentum: uel quia ab
Apostolis, in quibus tamẽ ab Hebraico nõ discrepat, usurpata. Aquila aũt proselytus & con
tentiosus interpres, qui nõ solum uerba sed & etymologias uerborũ transferre conatus est,
sure proijcitur à nobis. Quis enim pro frumento & uino & oleo possit, uel legere, uel intelli-
gere, χεῦμα, ὀπωρισμὸν, σιλβότητα, quod nos possumus dicere fusionẽ pomationemq; &
splendentiã. Atqui non solũ Hebræi habent ἄῤθρα, sed ille καυόχηλος qui syllabas interpre-
tatur & literas, ut dicat σεὶς ἐν ὐρανὸν καὶ σεὶς τὴν γῆν, quod Latina lingua omnino nõ re-
cipit. Cuius rei exemplũ nos ex nostro sermone capere possumus. Quanta enim apud Græ-
cos bene dicunt, quę si ad uerbũ transferamus, in Latino nõ resonãt: & è regione quæ apud
nos placent, si uertantur iuxta ordinẽ, apud illos displicebunt. Sed ut infinita præteream &
ostendã tibi uir omniũ nobiliũ Christianissime, & Christianorũ nobilissime, cuiusmodi fal-
sitatis me in epistolæ translatione reprehendant, ipsius epistolæ ponam cum Græco sermo-
ne principiũ, ut ex uno crimine intelligant & cætera, ἴδε ὃν ἡμᾶς ἀγαπητὲ μὴ τῇ οἰήσει τῶν
κλήρων φέρεσθε, qd'me ita uertisse memini. Oportebat nos dilectissime clericatus honore
nõ abuti in superbiã: Ecce, inquiunt, in uno uersiculo quanta mendacia. Primum ἀγαπητὸς
dilectus est, nõ dilectissimus. Deinde οἴησις existimatio dicitur, nõ superbia. Non enim dixit
ὀιδήματι, sed οἰήσει. Quorũ alterum tumorẽ, alterũ arbitriũ sonat. Totumq; quod sequitur, D
clericatus honore nõ abuti in superbiam, tuũ est. Quid agis ô columen literarũ & nostrorum
temporũ Aristarche, qui de uniuersis scriptoribus sententiam feras? Ergo frustra tanto tem
pore studuimus, & sæpe manum ferulæ subduximus. Egredientes de portu, statim impegi-
mus. Igitur quia & errasse humanum est, & confiteri errorẽ prudentis: tu quicunq; reprehen
sor es, tu me obsecro emenda præceptor, & uerbũ de uerbo exprime. Debueras, inquit, dice
re: Oportebat eũ nos dilecte, nõ æstimatione clericorũ ferri. Hæc est Plautina eloquentia,
hic lepos atticus, & musarũ, ut dicunt, eloquio comparandus. Completur in me tritum uulgi
sermone prouerbiũ: Oleum perdit & impensas, qui boucm mittit ad ceroma. Hæc nõ est il-
lius culpa, cuius sub persona alius agit Tragœdiam, sed Ruffini & Melaniæ magistrorum
eius: qui illum magna mercede nihil scire docuerunt. Nec reprehendo in quolibet Christia
no sermonis imperitiam, atq; utinam Socraticum illud haberemus: Scio, quod nescio. Et al-
terius sapientis: Teipsum intellige. Venerationi mihi semper fuit, non uerbosa rusticitas, sed
sancta simplicitas. Qui in sermone imitari se dicit apostolos, prius imitetur uirtutes in uita il-
lorum. In loquẽdo simplicitatẽ excusabit sanctimoniæ magnitudo: & syllogismos Aristote
lis contortaq; Chrysippi acumina, resurgens mortuus confutabit. Cæterũ ridiculum: si quis
è nobis manens inter Crœsi opes, & Sardanapali delitias, de sola rusticitate se iactet: quasi
omnes latrones, & diuersorum criminũ rei diserti sint: & cruentos gladios, philosophorum
uoluminibus, ac nõ arborũ truncis occulant. Excessi mensuram epistolæ, sed non excessi do-
loris modũ. Nam qui falsarius uocor, & inter mulierum radios & textrina dilanior, conten-
tus sum crimen abnuere, non referre. Vnde arbitrio tuo cuncta permitto, ut legas ipsam epi-
stolam, tam Græcam quàm Latinam: & ilico intelliges accusatorum meorũ nænias, & pro-
brosas querelas. Porrò mihi sufficit amicum instruxisse charissimum: & in cellula latitantem

diem

A diem tantum expectare iudicij. Optoq;, si fieri potest,& si aduersarij siuerint, commentarios potius scripturarum,quàm Demosthenis & Tullij Philippicas tibi scribere.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

1 NOuo præstigio.) Præstigium uocat artem miram,qua oculis illuditur,uelut si quis coram adstet,inuisibilis tamen. Legimus in ueteribus.) Historia est apud Titum Liuium primæ decadis lib.5. Volo in chartulis.) Non sic accipiendum,quasi uere uelit eiusmodi:uerum intelligit,hoc sibi citra ullius iniuriam licere si libeat. In locis me exercere communibus.) Loci communes,ut pro iusticia,contra iusticiam,contra libidinem,pro castitate. De ijs quidam etiam scripserunt:& nos in Copia nostra nonnihil attigimus. Videtur autẽ Hieronymus in his locis studiosissime fuisse exercitatus. Auro ad Danaen penetres.) Fabulam Danaes quam pater turri æreæ incluserat,quamq; Iupiter uersus in hymbrem aureum stuprauit, Horatius ad hunc modum interpretatur in Odis,quasi significet,nihil tam esse sepositum & abstrusum,ad quod non penetretur auro,Includam Danaen turris ahenea &c. Totius negocij tui cardo.) Cardinem Latini uocant, quod Græci κεφάλαιον, id est caput. Faciunt næ.) Ex prologo Terentij in Andriam:Næ hic aduerbium est con-
2 firmandi,quasi dicas,adeo intelligunt,ut nihil intelligant. Et earũ formis.) Extat hæc Ciceronis præfatio,quanquam orationes interciderunt. In ea sic legitur, Sententijs ijsdem,& earum formis,tanquam figuris,uerbis ad consuetudinem aptis. Sentit enim Cicero,se nihil mutasse de sententijs, neq; formis earum,quas alij figuras uocant,uerba duntaxat delegisse ad Latini sermonis cõsuetudinem accommoda. Sed genus omne.) Genus naturam uocat,puta pro splendido splendidum,pro uehementi uehemens,pro significanti significans. Sed tanquam appendere.) Annumerat, qui uerba totidem uerbis reddit,more eorum, qui pro decem argenteis nummis decem reddunt. Appendit autem, qui pondus idem sententiæ reddit,uerbis non omnino ijsdem: ut qui pro tribus nummis unum reddat qui tribus æquipolleat. Hanc eruditi κακοζηλίαν.) Id est peruersam imitationem, quoties insciteaffectantes uirtutem aliquam,in uitium labimur:ueluti si quis male affectans atticismum,ieiunus euadat & aridus in dicendo: si quis copiam , in futilem incidat loquacitatem: ita qui perperam affectat fidem in uertendo, fit ineptus. Cæsariensis χρονικὸν.) Id est temporariũ. Nos annales possumus uertere. Alienas lineas.) Translatum à pictoribus. Hyperbatorũ anfractus.) Hyperbatum est transcensio quæ-
B dam uerborum,ordinem perturbans. Id fit uel inuersione ordinis,uel interiectione. Anfractus autẽ dicuntur uiarum flexus. Assedit literæ.) Assidet,qui non audet digredi. Sumptum ab his qui assident
3 ægrotis. Putida rusticorum.) Putidum,anxium uocat ac morosum. Vnde putida uocamus molesta & insuauia. Quorsum hæc tam putida tendunt? Porrò rusticorum, ego sanè puto uocabulum subinsitium,nihil enim hoc loco significat. Legendum opinor xusticorum: quo quidem uerbo usus est Suetonius in Augusto. Xystus Græce porticus est,unde xystici siue xustici qui illic exercerẽtur,uelut athletæ. Ita uidetur uocare Hieronymus circumforaneos illos,parumq; doctos. Quanq; uidetur alludere ad Græcam significationem huius uerbi ξύω,quod est rado siue polio,unde xystus Græcis deducitur.

Vt ἐμφατικώτερον.) Id est significantius. Cum enim subest in uerbis tacita quædam significantia,uocatur Emphasis: ueluti si quis dicat: Tu Cretensi fidem habes? Non significat simpliciter hominem in Creta natũ,sed perfidum,pro gentis ingenio. Pro quo in Septuaginta leg.) Græca ex uestigijs restituimus ad hunc modũ, καὶ ἐπιβλέψονται πρός με, ἀνθ' ὧν ὠρχήσαντο, id est, & aspicient me,eo quod saltauerunt. Sic enim uerterunt Septuaginta, decepti similitudine literarum. Quanquam æditio Aldina habet κατωρχήσαντο, hoc est, in contumeliam illius saltarunt. Sed haud scio unde acciderit,ut eadem lectio lectionem habeat utramq;,& eam quam uerterunt Septuaginta,& eam quam Hieronymus iuxta Ioannis citationem probat ex Hebræorũ fontibus. Respondeant rogo Dædali.) Manifestum erratum librarij. Logodædali legendũ,sic enim Græci uocant artifices sermonis,à Dædalo architecto. Quanq; quicquid est ingeniosum, Dædalũ uocatur. Vnde Vergilius: Dædala Circe. Sed παραφρασικῶς.) Antea dictũ est quid sit paraphrasis. Nempe liberior interpretatio,in qua nonnulla mutes. Vnde paraphrastæ. Auctenticos.) Authenticos scribendum.Nam Græci αὐθεντίαν potestatem & autoritatem uocant. ὀπωρισμόν.) Ab ὀπῶρα, id est poma, hoc est arborum fructus. Fusionem.) χεῦμα,
4 à χέω fundo. Splendentiam.) σιλβόντητα,id est relucentiam,à σίλβω, quod est splendeo: quanq; accipitur & pro niteo,quemadmodum nitent bene pasti. Apparet hunc locum sumptum ex psalmo quarto.

Atqui solũ Hebræi habẽt.) Hic locus adeo uarius habetur in exẽplaribus,ut sensus nõ possit liquido percipi. Quidã codices habẽt,quæ aut Hebræi nõ solũ habent arthra:sed haud dubie legendũ est hoc pacto. Atqui nõ solũ Hebræi habẽt arthra. Sentit enim Hieronymus,& Græcos & alias natiões habere articulos,q tamẽ sępenumero in alia lingua reddi nõ possunt. Ille κακόζηλος.) Ille indoctus affectator fidelis interpretatiõis. Σέισον γὰρ οὐρανόν.) Id est cõcute cœlũ: σείσον γῆν id est cõcute terrã. οἴησις) Id est existimatio,ab οἶμαι, quod est puto. Columẽ literarũ.) Sic eos uocabãt,in quibus præsidiũ erat præcipuũ ac decus. Terentius: Columẽ uero nostræ familiæ. Dictũ est per Ironiã. Aristarchus) Hic Aristarchus Homeri Rhapsodias redegit in ordinẽ,& uersus adulterinos obeliscis iugulauit,Homeri-cos stellulis prænotauit. Vnde uelut in puerbij uicẽ abijt,ut cẽsores alienorũ operũ Aristarchi dicãtur.

Lepos

Lepos atticus) Venuſtas peculiaris eſt Atticorum. Muſarum eloquio.) Vnde dictum eſt mu- C
ſas ſi Latine loqui uellent, Plautino more locuturas. Qui bouem mittit ad.) Oleum & operam perde
re dicitur, qui fruſtra laborat. Ceroma ungentum eſt, quo athletæ inungebantur: id conficiebatur ex
oleo & certis terræ generibus. Porrò ad paleſtram, & huiuſmodi certamina bos inutilis eſt. Ruffini
& Melaniæ) Alluſit ad colorem. Melan enim Græce nigrum. Et Ruffinus à colore dictus uidetur.
Alibi quoq; iocatur in cognomen nigredinis. Teipſum intel.) γνῶθι σαυτὸν, id eſt, noſce teipſum:
quod dictum quidã aſſcribunt Chiloni. Reſurgens mortuus confutat) Si quidem illi docent, hoc ne
ceſſario conſequi: mortuus eſt, igitur non uiuet: quod à priuatione non ſit reditus ad habitũ. At Chri
ſtus ea confutat, qui uiuit, cum uere fuerit mortuus. Crœſi.) Crœſus Lydorum rex in opulentiæ pro
uerbium abijt. Sardanapalus.) Aſſyriorum rex, quauis muliere corruptior: mollicie ſua nobilitatus
eſt. Inter mulierum radios.) Hoc loco intellige inſtrumenta textoria. Demoſthenis & Tullij.) In
telligit inuectiuas: ſic enim appellat Cicero ſuas orationes habitas in Antonium, ad imitationẽ Olyn
thiacarum, quas Demoſthenes dixit in Philippum regem Macedonum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Reſpondet iſs qui obtrectabant, quod de Græcis & Hebræis literis quædam iam recepta mutaſſet, immodicam in Hieronymo doctrinam calumniantes, quaſi ſola inſcitia Chriſtianum efficiat.

HIERONYMVS MARCELLAE

POſt priorem epiſtolam, in qua de Hebræis uerbis pauca perſtrinxeram: ad me re
pente perlatum eſt, quoſdam homũculos mihi ſtudioſe detrahere: cur aduerſum
autoritatem ueterum, & totius mundi opinionem, aliqua in euangelijs emendare
tentauerim. Quos ego cum poſſem meo iure contemnere (Aſino quippe lyra ſuperflue ca
nit) tamen ne nos ſuperbiæ, ut facere ſolent, arguant, ita reſponſum habeant: non adeo me
hebetis fuiſſe cordis, & tam craſſæ ruſticitatis (quam illi ſolam pro ſanctitate habent, piſca
torum ſe diſcipulos aſſerentes, quaſi idcirco ſancti ſint ſi nihil ſcierint) ut aliquid de domini
cis uerbis, aut corrigendum putauerimus, aut non diuinitus inſpiratum: ſed Latinorum co
dicum uitioſitatem, quæ ex diuerſitate librorum omnium comprobatur: ad Græcam origi
nem, unde & ipſi translata non denegant, uoluiſſe reuocare. Quibus ſi diſplicet fontis unda
puriſſimi, cœnoſos riuulos bibant: & diligentiam qua auium ſyluas, & concharum gurgites
norunt, in ſcripturis legendis abñciant: ſintq; in hac re tantum ſimplices, & Chriſti uerba ex
iſtiment ruſticana: in quibus per tanta iam ſecula, tantorum ingenia ſudauerũt, ut rationem D
uerbi uniuſcuiuſq; magis opinati ſint quàm expreſſerint. Apoſtolũ arguant imperitiæ, qui
ob multas literas inſanire dicatur. Scio te cum iſta legeris, rugare frontem, & libertatem me
am rurſum ſeminarium timere rixarum: ac meum, ſi fieri poteſt, os digito uelle comprimere:
ne audeam dicere quæ alij facere non erubeſcunt. Rogo quid à nobis libere dictũ eſt? Nun
quid in lancibus idola cælata deſcripſi? Nũquid inter epulas Chriſtianas, uirginalibus ocu
lis baccharũ ſatyrorumq; complexus innexui: aut unquam aliquem amarior ſermo pulſa
uit? Nunquid ex mendicis diuites fieri doluimus? Nunquid reprehendi hæreditarias ſepul
turas? Vnum miſer locutus, quod uirgines ſæpius deberent cum mulieribus eſſe, quàm cum
maſculis: totius oculos urbis offendi, cunctorũ digitis notor. Multiplicati ſunt ſuper capil
los capitis mei, qui oderunt me gratis, & factus ſum eis in parabolam: & tu putas me aliquid
deinceps locuturũ? Verum ne Flaccus de nobis rideat: Amphora cœpit inſtitui: currente ro
ta, cur urceus exit? reuertimur ad noſtros bipedes aſellos: & illorum in aure buccina magis
quàm cithara concrepamus. Illi legant, ſpe gaudentes, tempori ſeruientes. Nos legamus, ſpe
gaudentes, domino ſeruientes. Illi aduerſus presbyterum accuſationem omnino putent reci
piendam: nos legamus, aduerſus presbyterum accuſationem ne receperis: niſi ſub duobus,
aut tribus teſtibus: peccantes autem coràm omnibus argue. Illis placeat humanus ſermo &
omni acceptione dignus: nos cum Græcis, id eſt, cum Apoſtolo, qui Græce locutus eſt, erre
mus: Fidelis ſermo & omni acceptione dignus. Ad extremũ illi gaudeant gallicis canterijs:
nos ſolutus uinculis & in ſaluatoris myſterium præparatus, Zachariæ aſellus ille delectet:
qui poſtquam domino terga præbuit, cœpit Eſaiæ conſonare uaticinio: Beatus qui ſeminat
ſecus omnem aquam, ubi bos & aſinus calcant.

TOMI SECVNDI FINIS